ALFONSI SALMERONIS TOLETANI.

E SOCIETATE IESV THEOLOGI,

COMMENTARII IN EVANgelicam Historiam, & in Acta Apostolorum.

TOMVS QVINTVS,

DE SERMONE DOMINI NOstri Iesu Christi in Monte.

PERMISSV SVPERIORVM.

COLONIAE AGRIPPINAE.

Apud Antonium Hierat, & Ioannem Gymnicum, sub Monocerote.

ANNO M. DC. XII.

Cum gratia & Priuileg. Sacrae Caesar. Maiest.

Licentia R. P. Visitatoris.

STephanus de Oieda, Visitator Societatis Iesu, in prouintia Toletana, potestate ad id mihi facta à referendo admodum patre Claudio Aquauiua, Præposito nostro Generali, facultatem concedo, vt quintus tomus *De Sermone Domini nostri Iesu Christi in Monte*, quem composuit pater Alfonsus Salmeron, vnus de primis patribus Societatis Iesu, typis mandetur; quia iam discussus est & approbatus à viris doctis & grauibus nostræ Societatis. In cuius rei fidem has literas dedi meo nomine subscriptas, & mei officij sigillo muuitas. Madriti, nona die mensis Februarij, anno millesimo quingentesimo nonagesimo nono.

Stephanus de Oieda.

Approbatio.

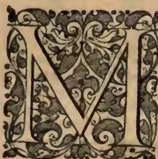
EVOLVI diligenter, & accuratè perlegi, iussu supremi Senatus Regij, librum quintum commẽdariorum in sacro sancta Iesu Christi Euangelia, qui Sermonem Domini in Monte ad Discipulos & ad turbas habitum latè exponit, compositum à reuerẽdo & sapientissimo patre Alfonso Salmerone Societatis Iesu, vno ex primis decem Patribus eiusdem Societatis. In quo libro nihil reperi, quod catholicæ Fidei, aut sanctæ Romanæ Ecclesiæ decretis, aut bonis moribus repugnaret: imò verò ita piè, ita doctè, ita dilucidè omnia tractat, vt propter eximiam vtilitatem, quam legentibus hic liber allaturus est, meritò in lucem prodituros esse videatur. Videas autorem vbique bonum Christi odorem spirare, & magnam animi pietatem cum summa doctrinæ laude coniungere: itaque dignus est liber, qui prelo mandetur, Dat. Madriti, in nostro conuentu B. Mariæ de Mercede, Redemptionis captiuorum, quinto Kalendas Aprilis, ann. Domini 1599.

F. Ioannes Temporal. Magister & Commend.

PRAEFA-

PRAEFATIO
AD LECTOREM.

Hesio.

OMVS ille decantatus apud Gentes Deus, vt antiquus & celebris poëta tradidit Hesiodus; ex parentibus Somno & Nocte progenitus, cum diis ipsis immortalibus in cælo obtrectaret, mordendique finem nullum imponeret; iratus Iupiter, eum de cælo deturbauit in terram: vbi Inuidiam in Matrimonium duxisse scribitur: breuiq; tempore filiis & nepotibus totum terrarum orbem repleuit: qui vbique & linguis dicacibus, & factis contumeliosis, & satyricis scriptis, ingenium parentum suorum referentes, omnia omnium hominum facta & exercitia arrodebant, vellicabant, atque proscindebant: quare cùm pacem communem perturbarent; cùm ex verbis ad iurgia & rixas, & interdum ad manus bello conferendas necessariò veniendum esset, neque vlla Reipublicæ forma, aut hominum consociatio vel coalescere, vel constare posset, propter insolentiam, & ad iniurias inferendas libidinem atque pronitatem: tandem necessarium fuit leges condere in antidotum, quæ bonos, si qui sunt, tuerentur; improbos vero, quorum infinitus est numerus, suppliciorum metu, & cruciatuum magnitudine, ab iniuriis ac delictis auocarent ac perterrefacerent. Ex quo enim leges vim obtinuerunt, artes omnes, quæ animo vel manu, vel vtrisque exercentur, coli, & in pretio haberi cœptæ sunt; tum cœtus hominum in oppida, ciuitates, & Respublicas, & in regna florentissima conuenire potuerunt, robur suum ac vim legibus obtinentibus, & vbique dominantibus.

Momi cuiusdam mordacissimi infelix exitus.

Legũ necessitas humanarum ostenditur.

Cicero. pro Milone, sub initium.

Quòd si obiicias scitam illam sententiam Ciceronis: *Silent leges inter arma*: verum est; sed non omnes: si enim cunctas de medio tollas, vbi erit disciplina militaris, quæ tota legibus seuerissimis, obedientiamq; exigentibus constat? Penes Feciales olim apud Romanos ius erat indicendi bellum, vel pacis conditiones admittendi; milites lege & Sacramento obstringebantur: præmia legibus viris fortibus proponebantnr; pœnis ignaui plectebantur: victores victis leges imponebant: atque adeò legum imperium latè patet, vt piratæ, seu latrones sine legibus viuere minimè queant. Sed cùm legibus constitutis, possent quidem homines à peccatis publicam pacem perturbantibus, ex parte aliqua arceri (non tamen ab his, quæ secretò fiunt; quæ interdum non sunt ipsis manifestis delictis deformitate, & grauitate inferiora) vel à mala voluntate, improbisque nocendi cupiditatibus reuocari: opus fuit, illos, dum in tenebris versarentur, religionem aliquam & deorum cultum excogitare, à quibus leges ortæ atque profectæ, populo proponerentur, vt illorum metu, quorum oculis vniuersa hominum scelera atque flagitia aperta & nuda sunt, quosq; vindices futuros omnium malefactorum, etiam post mortem intelligerent; seditiosorum hominum atque improborum studia, noxiæque cupiditates comprimerentur. Semper enim persuasissimum etiam Gentibus fuit, Deos nostris peccatis offendi, illorumque seueros vindices futoros: ex quo sapiens quidam eorum dixit:

Si, vt ille dixit, Silent leges inter arma, quam tandem sunt illæ necessariæ?

Legũ necessitatis in militia exemplum apud Romanos.

Leges vnde profectæ.

Horatius lib. 1. ode 3.

neque
Per nostrum patimur scelus
Iracunda Iouem ponere fulmina;

& alter:

Ouid.lib. 2. triſt.in init.

Si queties peccant homines, ſua fulmina mittat
Iuppiter; exiguo tempore inermis erit.

Legum defectus humanarum cauſa.

De lege naturali Philoſophi quam honorificè & ſenſerint, & loquantur.

Clemens ſtromat.lib.1.

Cic.lib.2.De legi.

Quoniam verò in religione tradẽda, lumine diuino deſtituti, craſsiſſimè hallucinabantur homines, & quiſq; ſibi proprios ac peculiares Deos colendos confingebat; rectumque finem, in quo ſumma felicitas duntaxat ſita eſſet, agnoſcere non poterant; hinc factum eſt, vt omnes eorum leges, & inſtituendæ vitæ præcepta, in quam plurimis peccaſſe deprehendantur: quanquàm viri eloquentia, ſapientiamque conſpicui, legem tanquam inuentum Deorum celebrauerint, atque magnis laudum præconiis extulerint: Pindarus enim, teſtimonio Platonis ſapientiſsimus, *Lex*, inquit, *omnium mortalium atq; immortalium Rex exiſtit*; Demoſthenes verò eloquentiſsimus: καὶ τοῦτό ἐστιν νόμος εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν, δόγμα δὲ φρονίμων ἀνθρώπων; Cicero verò ſic loquitur: *Hanc igitur, video ſapientiſsimorum fuiſſe ſententiam: Legem neque hominum ingenijs excogitatam, neque ſcitum aliquod eſſe populorum, ſed æternum quiddam, quod vniuerſum mundum regeret imperandi probibendiq; ſapientia*: ac paulò pòſt: *Erat enim ratio profecta à rerum natura, & ad rectè faciendum impellens, & à delicto auocans: quæ non tum denique incipit lex eſſe, cùm ſcripta eſt, ſed tum, cùm orta eſt: orta autem ſimul eſt cum mente diuina: quamobrem lex vera atque Princeps, apta ad iubendum, & ad vetandum, ratio eſt recta ſummi Iouis.* Hæc illi, de lege naturali, & homini à principio indita loquentes quæ cùm paullatim peccatorum magnitudine atque immanitate obſcurari cœpiſſet, & vix pro lege agnoſceretur, Deus, pro ſua incomparabili bonitate, Iudæis quidem de lege per Moſen data proſpexit: Gentibus verò per varios atque diuerſos, eoſque ſapientiſsimos legum latores, quos tanto lumine illuſtrare dignatus eſt, vt ipſum ius naturæ, & quid ratio in ſingulis hominum controuerſiis, ad vitam cum pace & concordia traducendam præſcriberet, acutè, perſpicaciterque & agnoſcerent, & coniectarent, ſanctèque ac fortiter ſtatuerent, leges iuſtas, & populo accommodas ſanciendo. Verùm cùm lex illa Moyſi imperfecta eſſet in nonnullis, & aliquando perficiendam ſe fore vaticiniis ſuis ſignificaret; leges verò hominum prudentia excogitatæ, tantùm ad humana hæc & externa reſpicerent; magiſque cauerent, ne iniuriæ, aliaque delicta in proximum fierent; quàm ad virtutem impellerent, vel germanum Dei cultum, vel ſui ipſius veram ac ſalutarem cognitionem porrigerent, præſentiaque tantùm ſpectarent: ſingulari Dei munificentia factum eſt, vt Ieſus tandem veniret, qui leges ſanctiſsimas, iuſtiſsimas, & ad perficiendos in vtroque homine cultores ſuos in primis aptas, quarumque lumine officia tum Deo, tum proximo, ac ſibi ipſis debita, agnoſcerent penitus & perſentiſcerent; vireſque ad illa præſtanda accipere promererentur, ſuo tempore, & loco, magnaque cum ſapientia, atque hominum vtilitate tulit, atque conſtituit: mirabilique & prorſus inaudita ratione per homines contemptos, pauperes, imperitos, ac Galilæos (paucos ſcilicet Apoſtolos) eas promulgari viua voce toti mundo voluit: nam etſi leges à legendo dicantur, vt quidam volunt; quòd æreis tabulis inſculptæ, legendæ proponerentur populo: vnde ille dixit:

Legis naturalis efficacia.

Moſaicæ legis Iudæis, humanarũq; aliis gentibus tradẽdarum cauſa. Earũdem legum defectus.

Cur neceſſaria fuerit lex Euangelica.

Quinam fuerint eius legis præcones. Leges vnde dictæ.

Ouid.lib.1. Metamor.

Nec verba minantia fixo
Aere legebantur.

Exod.31. & infra.34.

Hiere 31. Hebr.8.

Geneſ.4.

Qua ratione Moyſes Decalogum tabulis lapideis inciſum accepit, quod ad æternitatem leges ſuas, vtpote præſtantiores, meliori ære, & ſolidiori marmore inſcribi, ibique eas legi voluit: de quo per Prophetam ſcriptum erat: *Dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam: & ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum.* Cùm ergo prius leges humanæ extra legerentur, poſtea verò cordi, & memoriæ commẽdarentur: Chriſtus tamen contraria ratione, priùs leges prædicando ſuas, cordibus hominum inſculpi decreuit, deinde verò afflatu ſuo diuino atque cœleſti excitauit Apoſtolos, qui legẽ ſuam ſcripto poſteris commendarent: externa etenim officia noſtra ab internis proficiſci debent, vt accepta ſint & grata inſpectori, ſcrutatorique cordium Deo, qui primum reſpicit ad Abel, deinde ad munera eius: ab externis verò ad interna progredi, plerunque infirmorum atque imperfectorum eſſe ſolet. Pulchrè ergo Chriſtus Dominus, cuius erat in ſenſus hominum illabi, inque mentibus eorum quod vellet, ſcribere, legem ſuam in ſermone, quem in monte habere ad turbarum multitudinem conſtituit, vt cæteris omnibus celſiorem, vniuerſiſque hominum generibus magis accommodatum, inſtituit atque decreuit. In hoc igitur quinto libro explicanda veniunt tria B. Matthæi Euangeliſtæ capita, magnis certè diuinæ ſapientiæ myſteriis prægnantia, vtilitateque referta: cum illis autem coniungenda ſunt, quæ Lucas cap. 6. ſui Euangelij proponit: quæ eadem prorſus ſunt, ni fallor, vt ſuo loco oſtendemus. Conſulto au-

Cur ſcripta prius in humanis cordibus, quàm in tabulis lex fuerit Euangelica.

Propoſitum autoris in hoc libro.

tem in huius libri sententiis explicandis, quoniam omnes leges sunt Euangelicæ Christi ore pronuntiatæ; non tam simplici earum elucidatione, vt plerique faciunt, contenti fuimus; sed longiori & fusiori oratione profundius prosecuti sumus, eaque illis explicandis adhibuimus, quæ ad tantam legum maiestatem detegendam atque illustrandam conferre viderentur: hoc necessario duximus præmittendum, ne quis nostram operam, quasi profusam diligentiam, calumniari, & sinistrè interpretari valeat. Quatuor porrò sunt, quæ valde sunt connexa atque inter se coniuncta: nempè finis, siue felicitas ipsa: lex, siue via, qua ad illam rectâ tenditur: tertio loco virtutum habitus, quibus animus noster in bonum inflectitur: postremò actiones ipsæ, quæ à virtutibus ad meritũ felicitatis propositæ proficiscuntur. Hæc autem ita sunt mutuò colligata, & veluti conglutinata: felicitatis siquidem siue beatitudinis est, mouere atque excitare animum ad desiderium sui: Legis est, præscribere viam, qua beatitudo obtineri possit; vnde via appellatur à Dauide, cùm ait: *Beati immaculati in via: qui ambulant in lege Domini*; & rursus; *Viam mandatorum tuorum cucurri*: Virtutis verò officium est, corroborare homines, & inclinare ad viam ingrediendam: nam ægrè, & difficilè imò nullatenus gratia Dei, & diuinis virtutibus destituti, in viam diuinæ legis propendere, aut in ea progredi, vel perseuerare possemus. Postremò virtutum actibus, meritum nobis æternæ vitæ comparamus: quamobrem Christus dominus in principio huius sermonis legem Euangelicam pronuntiaturus, mentionem facit beatitudinis, ac quibus virtutum meritis ad eam quisque peruenire valeat. Sed iam deposita omni alia curarum secularium sarcina, montem istum expediti, cum turbis conscendamus, vt tantæ tamque salutaris doctrinæ Domini nostri participes in Christo efficiamur.

Hæc quatuor: Finis, Lex, Virtus, & Virtutum actus, quam inter se coniuncta, atque connexa.

Psalm. 118.
Ibidem.

INDEX TRACTATVVM QVI IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

R. P. ALFONSI SALMERONIS TOLETANI, THEOLOGI E SOCIETATE IESV; COMMENTARIORVM IN EVANGELIA, ET ACTA *Apostolorum*,

LIBER QVINTVS.

TRACTATVS I.

De præstantia & excellentia legis Euangelicæ, ad omnes alias leges composita.

Lex Euangelica vbi olim prænunciata, atque præfigurata.

EXplicaturis nobis legẽ Euangelicam à Christo in monte promulgatã eius dignitatem ac nobilitatem, qua cæteris legibus antecellit, præmittere, operæpretium esse visum est: inde autem exordium dicendi sumemus, Messiam nouam legem mundo laturum, cùm verbis, tùm factis conspicuis fuisse prædictum, atque adumbratum: nam Prophetæ id suis oraculis consignarunt: quorum vnus dixit: *Constitue, Domine Legislatorem super eos*, & iterum: *Etenim benedictionem dabit Legislator*, & alter: *Dominus enim iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus Rex noster*, & alibi: *Legem eius insulæ expectabũt*; omnium tamen apertissimè Ieremias, de Veteri testamento abolendo, ac Nouo in locum eius subrogando philosophatus est: sed ante omnes alios prior tempore Moyses testatus est Deum suscitaturum Prophetam de medio fratrum suorum, & positurum verba sua in ore eius: quæ si quis nollet audire, in eum se comminatur futurum vltorem: quin etiam per tabulas legis digito Dei scriptas, priores quidem confringendo ad radicem montis, posteriores verò de integro impetrando, non obscurè indicare voluit sapientissimus Moyses, priorem legem ab ipso latam, per aliam posteriorem fore abolendam, atque abrogandam. Meritò ergo aliquis ex Euangelistis Domini recensere debuit, legem illam à Christo fuisse traditam: quo constaret, Deum dicta sua, præsertim in re tanti momenti, ex qua salus mundi pendebat, impleuisse, & fidem suam liberasse. Etsi verò quiuis Euangelista, enarrando Christi vitam, signa, doctrinam, mortem atque resurrectionem, nonnisi legem nouam describat: debuit tamen vnus totam atque integram legis latæ rationem fusiori, & magis peculiari sermone persequi: quemadmodum ex parte præstitit Lucas, sed pleniùs & vberiùs B. Matthæus, cuius partes erant, Messiam in lege promissum Iudæis, ad quos præcipuè scribebat, enarrare, tribus capitibus sui Euangelii, nempè 5. 6. & 7. planè absoluit, atque complexus est: nam vbi Matthæus prioribus quatuor capitibus legislatorem; & populum, cui legem daret, partim signis, partim verbis, ac interioribus impulsibus ad Iesum congregatum descripsisset; meritò statim lex ipsa lõgo illo sermone lata recensetur: ab octauo verò capite ferè in finem vsque Euangelii, confirmatio traditæ legis per innumera signa atque miracula, perque frequentes hominum ad ipsam amplectendam concursus enarratur. Porrò à 24. ad 26. cap. exclusiuè, legis executio quantum ad præmia custodientibus data; & quantum ad pœnas trãsgressoribus inflictas, commemoratur: in postremis verò capitibus idem Matthæus mortem legislatoris; eiusque à morte ad vitam immortalem reditum, atque missionem Apostolorum per totum orbem ad disseminãdum Euangelium, comprehendit. Atque ita habes Matthæi nouam, & perspicuam in partes commodas Euangelicam ipsius historiam distribuentem partitionem.

Psalm. 9. Psalm. 83. Isai. 33. Isai. 42. Ierem. 31. Hebr. 8. Deut. 18. Exod. 32. Infrà 34.

Cur scripto tradi debuerit lex Euangelica.

Id omnium Euangelistarum luculentissime cur præstiterit Matthæus; Euangelij quoque eius partes.

Lex Euangelica omnibus aliis legibus quantò dignior & excellentior.

Quanto autem interuallo excellit legislator Dominus Iesus cæteros omnes, qui leges humano lumine ad populorum sibi subditorum vtilitatem conditas constituerunt; tanto propemodum lex Euangelica reliquis legibus anteire, & præcellere dignoscitur. Nam cùm leges ferre, ad ipsum Deum tantummodò spectet, qui

solus est Dominus omnium hominum; vel ad eum, qui est eius vicarius, siue interpres; quemadmodum quoque solius hominis, qui libero arbitrio est præditus, legem suscipere existit: nam potest facere, quod iubetur, vel non facere: & omittere quod prohibetur, vel non omittere: cætera enim omnia potiùs aguntur, quàm agant; ac proinde legis capacia minimè sunt: quanquam Scriptura metaphoricè rebus inanimis, vel sensu tantùm præditis legem, siue præceptum Deum tradidisse perhibeatur, iuxta illud: *Præceptum posuit, & non præteribit*: ac rursus: *Legem ponebat aquis, ne transirent fines suos*: hinc legislatores omnes, quo magis persuaderent populis, legum vti suarum onus susciperent, à diis immortalibus se ad ferendas leges destinatos confinxerunt: nam facilè intelligebant aliàs iugum earum detrectaturos, cũ humanam sapientiam, auctoritatemque haud satis esse ad tantam sarcinam humeris hominum imponendam diiudicarent. Hinc Osyris à Mercurio edoctus, Aegyptiis leges tulit; Zoroastres Bactrianis ac Persis, ab Oromasi ipsorum Deo, vt fertur, eruditus: Charinundas Carthaginensibus (siue vt alij volunt, Charondas Siculis, & Italis) à Saturno; Solon Atheniensibus, à Minerua; Lycurgus Lacedæmonijs, ab Apolline; Zamolxis Scythis, à Vesta; Minos Cretensibus, à Ioue; Numa Pompilius à nympha Egeria: verùm ante omnes Moyses à Deo vero, & vnico missus est, magnus Dei seruus & propheta: qui leges Iudæis daret: ex quibus multa legislatores cæteros sibi mutuatos, quibus leges suas illustrarent, fuisse testatur Eusebius Cæsariensis libr. 1. histor. Ecclef. cap. 1. cuius verba primo libro produximus: at postremus omnium Iesus Christus, non conficta suæ missionis legatione, vt alii, inter quos maximè spurcus Mahometus venit connumerandus; qui, vt legibus, quas Arabibus promulgauit, autoritatem conciliaret, se ab Angelo Gabriele edoctum, impudenter mentitus est; non item vsurpata sibi diuinitate, & per rapinam vendicata; nam cùm in forma Dei esset (teste Paulo) non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo; sed illa apertissimis Scripturarum testimoniis confirmata, indubitatis atq; inuictis miraculis, & certissimis operum signis comprobata, demonstrataque, ac nonnullis etiam firmissimè persuasa; postremus, inquam, Iesus Christus, Dei filius, ad legem sanctissimam ferendam accessit: in quo tanta diuinitatis maiestas, & potestas splenduit, vt cæteros omnes fabulosos confictosque apud Gentiles deos, tanquam iniustos nominis tanti, & numinis possessores, ipse solus spoliauerit, ac de mundo proscripserit: hinc Paulus in Christo dixit inhabitare omnem plenitudinem diuinitatis corporaliter. Nullus quippè homo corpore, & animo constans, totam sibi diuinitatis plenitudinem arrogare ausus est; quanquam partem aliquam eius sibi quisque vel iniustè vsurparet: nam Minerua præesse fingebatur scientiæ, Mars bello, Apollo musicæ, Neptunus mari, Vesta telluri, Inferis Proserpina, Iuppiter fulminibus atq; pluuijs, Mercurius eloquentiæ, atque negotiationibus, Aesculapius morbis curandis, Ceres segetibus, Bacchus vitibus, Diana venationibus, & reliqui dij reliquis diuinitatis partibus, quibus beneficos se erga homines declarabant. Vnus Iesus Christus inuentus, qui vt lux splendidissima mundi omnes tenebras expulit, oraculis omnibus deorum silentium imposuit, omnes deorum cateruas de gradu deiecit, atque instar lapidis illius Danielis percussit in pedibus auream statuam, omnemque idolorum cultum ipse verus Dei filius, & substantia, & æternitate Deo Patri per omnia æqualis, comminuit atque confregit. Quanquam illud verbum Apostoli Corporaliter, referri possit ad vmbras Veteris Testamenti, in quibus inerat maiestas quidem & diuinitas, sed velut in vmbra; apud nos verò corpore, siue re ipsa in Christi humanitate; qui verò participatione sunt dij, vt Angeli, & sancti, & Prophetæ, & iudices, qui interdum dij dicuntur; hi plenitudinem diuinitatis sibi non arrogant.

Ex hoc ergo principio multæ dignitates erui possunt, quibus lex Euangelica cæteras antecellit: inter quas primum locum obtinere videtur, quòd hæc sola omnem veritatem & iustitiam ad salutem necessariam continet: quod ex eo liquidum fiet, si leges quasdam, vel Platonis, vel Aristotelis, vel Imperatorum ad rectè instituendas Respublicas, conscriptas examinauerimus. Ex Lycurgi legibus, vt testatur Theodoritus, licebat pueros adamare; & maritis ex alienis vxoribus, & vxoribus ex alienis maritis filios sibi comparare. Zaradas Perses leges tulit, in quibus promiscua matrum, sororum, filiarum connubia concessit: & mortuorum corpora canibus ac volucribus obiectari præcepit. Massagetæ miseros homines arbitrabantur, qui alio mortis genere, quam violenta nece occumberent: ideò legem

Psalm. 148. *Prouerb. 8.*
Gentium legislatores à quibusnam dijs leges suas accepisse credantur.
Euseb Cæsar. tom. 1.
Qualis legislator Christus.
Philip. 2.
Colos. 2. & supra 1.
Quænam diis sua cuiq; diuinitas attributa.
Dan. 2.
Dictum Apostoli de Christo: in quo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. expenditur.
I. Ratio.
Theod. lib. 9. De curandis Græcanicis affectionibus, tom. 2.
Quorũdam legislatorum iniquæ leges & impiæ.

legem de mactandis senibus, comedendisque tulerunt. Hyrcani & Caspij, canes alunt hominum cadaueribus. Scythæ, vnà cum mortuis hominibus viuos infodiunt quos olim viuentes dilexerant. Plato in decimo libro legum suarum in hunc modum scribit: *Huius gratia*, inquit, *oportet disciplinam constituere; vt tam pueri, quàm puellæ choreas celebrent, spectentq́; atque spectentur; cumq́; ratione & ætate, quæ habeat opportunas & probabiles caussas: & hos, & illas nudari permittimus*. Hæc ille. Sed certè nudorum corporum aspectus, tam mares, quàm fœminas incitare solet ad enormes lasciuiæ appetitiones: non meminerat Plato verbi, quod Candaulæ Regis vxor, viro iubente, vt corpus nudum ostenderet, respondisse fertur: *Mulierem cum tunica simul & pudicitiam exuere*. Erudit ergo Plato homines ad impudicitiam. Idem Plato in libris De Republica ait, horum omnium virorum communes esse vxores, nulli verò propriam sub eodem tecto incolere; filios item omnibus omnes communes esse ita vt neque pater sciat, quem ex se filium progenuerit; nec item filius, ex quo natus sit patre: & subdit: *Filij autem ita comuncti, vt & communes domos habeant, & communi mensa vtantur, nihil earum rerum proprium sibi ac suum aliquo possidente: simul continuò victitabunt: promiscuè verò ita conserti, tùm in gymnasijs, tùm verò & alijs in officijs, & necessitate inditi à natura appetitus alter ad alterius agetur commixtionem*. Sic ille: quæ diligenter sunt consideranda, contra eos, qui nouis interpretamentis & allegoriis mentem Platonis aliò detorquent, obliti Aristotelicæ sententiæ: *Amicus Plato, amicus Socrates, sed magis amica veritas*. Scribit in eisdem Platonis libris: *Mulieri congruere, vt à vigesimo ætatis anno ciuitati incipiat filios parere; viro autem cum primùm transierit summum illum apicem procurrentis augmenti, ab eo ætatis articulo ciuitati filios procreare, ad vsque quartum supra quinquagesimum annum: vbi autem viri, ac mulieres gignendi tempus excesserint; liberos eos finemus conuersari, vt velint: hoc solum præmonentes, ne quem ampliùs conceptum fœtum in lucem edant: si quis autem institutum hoc ita violauerit, vt fœtum ad partum perducat: ita eum denique exponat, vt omni alimonia careat*. At certè hæ leges Platonis, non tam risu & cachinnis, quàm lachrymis ac flammis dignæ sunt: quis enim vnquam, vel Phalaris, tam crudelia instituta tulit, vt parentes pharmacis abortitijs infantes perdant; vel editos, fame, vel gelu interire sinant, vel ferarum dentibus dilacerandos exponant? Iam verò deteriora sunt, minusque toleranda, quæ de impuris & obscœnis puerorum amatoribus tradit: ait namque, eos, qui masculam venerem consectantur, beatissimos hic esse; at vbi ex hac vita excesserint, nihilominus beatos futuros asseruit. Etsi autem dialogo octauo de legibus, infamiæ pœna constituta, masculam venerem à Republica excludat; tamen de eodem dogmate videtur suspectus. Nam in Symposio, & dialogo De legibus tertio, puerorum amores commendat, vt suos amores Philosophiæ pallio tegeret. Nec valet ratio Platonis, quòd Armodij, Aristogitonisque amor Hyparchum tyrannum spoliauerit regno: quod enim aliquando à casu vtile est, non est vt vtile propter se sumendum. Deinde, etsi amari possit incorrupta illa animi puerilis pulchritudo, & futurarum virtutum indoles, vt ipse contendit: plus tamen corporis decor, qui sensibus percipitur, mouet, quàm animi species, quæ sub aspectum non cadit, quicquid dicant defensores Platonis, Bessarion in Apologia, & Ficinus Marsilius in Symposium eiusdem Platonis. In quem facetè Lucianus: *Si animorum*, inquit, *pulchritudinem diligunt, cur deformes pueros, simos, & exoletos, multos tamen moribus, & prudentes non diligunt? Cur senes, qui canos virtutis testes habuere, non amarunt, aut amandos docuerunt?* In legibus verò statuit, vti innocens & innoxius sit, qui proprium seruum occiderit: qui verò ira succensus, alienum seruum tollat, tanti mulctandus, quanti seruus ille vænierit. Porrò qui liberum hominem præ iracundia enecat, biennio exulare iubet; Qui verò per insidias perimit, triennio: & qui, dum exultat, idem parricidium admittit, eum perpetuò censet exilio puniendum. Easdem pœnas statuit & patribus, qui filios, & filijs qui patres, & maritis qui vxores, & vxoribus, quæ maritos occiderint. Alibi Plato vult fœminas æquè ac viros exerceri in equitandi arte, & gymnastica facultate: cùm tamen natura diuersa distinxerit officia ac munia virorum ac mulierum. Quid? quod libro quinto de Republ. concidit ei, qui se strenuè in militia gessisset, vt quemcunque osculari voluerit, marem, vel fœminam, liceat; quo acrior sit ad victoriam consequendam? Ita ille sanxit. O egregiam tanti Philosophi sententiam. Vides ergo, quam sint ridicula, quàm impia, & à ratione prorsus aliena instituta Platonis?

Sed quàm meliores leges tulerit Aristoteles eius discipulus, Philosophorumque omnium, excepto Platone, facile

Platonis in primis lex quadam impudica & obscœna notatur.

Altera eiusdemque infamis ac turpis de communitate vxorum, vsusque Sodomiæ.

Tertia de coniugibus obscœna simul & impia.

Notatur eius idem Platonis spurcissima doctrina de puerorum amoribus Sodomiticis.

Diluitur hæc ratio Platonis: Liciti sunt puerorum amores, quod interdum tyrannos illi de medio sustulere.

Luciani in Platonem schomma.

Quarta lex Platonis iniquissima.

Quinta lex parum naturæ consentanea.

Sexta etiam impudica.

Aristotelis lex ipsius etiã crudelis, & obscœna.

Princeps; audi. In Politicis, ne noceat ciuitati numerosa soboles, mulierum voluntarios abortus concedit; & diuortia fieri permittit: sed & militibus nefarios concedit concubitus; vt asserit Bessarion Cardinalis libro 4. Defensionum Platonicarum. Vnde libr. 2. Politico. cap. 8. de Republ. Cretensi loquens: *Multa*, inquit, *& legislator sapienter, & studiose constituit de mulierum diuortiis: siquidem ne superfluam pareret multitudinem, prospexit, alio introducto vsu.* Sic ille. Vbi B. Thomas interpretatur concessisse masculam venerem. Quid dicam de ciuilibus legibus Imperatorum? quæ etsi multa conuictum pacificum, vel ad vitam honestè traducendam conducibilia amplectantur: pleraque tamen sunt, quæ nisi lege Euangelica, vel canonica corrigas, vel ad illam accommodes, iniustè facere cogaris: nam vide quot regulas ad decipiendum ex illis edant: *Frangenti* (inquiút) *fidem, fides frangatur eidem: Fallere fallentem, non est fraus, Dolosus doloso in nullo tenetur: Culpa cum culpa compensari potest: Licet contrahentibus se inuicem decipere. Res tanti valet, quanti vendi potest: Licet sibi consulere cum damno alterius: Communis error habetur pro lege: Summum ius summa iniustitia*: hæc & his similia permulta traduntur, quæ quantum absint, non dicam à charitate, sed à vero iure & æquitate, nullus est qui non intelligat: nisi ad aliquem bonum sensum (vt noui nonnullos facere) verbis tamen parum conuenientem, illa velit interpretari. Valentinianus Imperator amore captus Iustinæ, præter Seueram, quam priùs habebat, eam in vxorem accepit: legemque promulgauit, vt quicunq; vellet, duas legitimas vxores ei habere liceret: vt tradit Nicephorus libro 11. cap. 33. vbi vides, non tam pro ratione, quàm pro libidine leges aliquando statuisse Principes. At de legibus quidem Mahometi ne no ignorat, illas à bellua potiùs, quàm ab homine rationis compote, aut si maius ab homine ebrio, aut dementi, editas fuisse: cùm impiæ sint, & spurcæ, & ad omnia scelera ac flagitia, tanquam calcaria quædam existant.

Bessarion.

D. Tho. lectio. in lib. 2. Polit. c. 8. lit. tom. 5.

Leges Imperatorum quę nam parum cum iustitia, et pietate Christiana coniunctæ.

Nicephor. Callist.

De legibus quid illius Mahometi impurissimi sentiendum.

Præterea excellit lex Euangelica reliquas leges, quòd hæc sola tradat veri Dei cognitionem, verumque eius cultum, veram felicitatem, siue beatitudinem; quam ignoratam fuisse à reliquis omnibus, exploratum est. Nam mundi sapientes vel constituebant eam in illis rebus, in quibus sita non est; vel eam hoc tempore haberi posse; cùm tamen præterquam in alia vita (cùm in sola Dei visione, & fruitione consistat) comparari nequeat: ac vt ignorato termino quò sit proficiscendum, ignoratur & via qua illuc pergitur, iuxta illud B. Thomæ Apostoli: *Domine, nescimus quò vadis: & quomodo possumus viam scire?* ad eum modum, cùm sapientes ignorarent veram felicitatem, nullas leges condere potuerunt ad illam consequendam accommodatas. Ad hæc cùm ignorarent naturæ humanæ corruptionem ex peccato primi parentis profectam in omnes homines; multa, quæ vitiosa sunt, & vituperatione digna, naturæ tribuebant: ignorabantque perfectas virtutes, quibus carnis concupiscentia esset coercenda; & vnde foret auxilium ad tantam rem conficiendam implorandum. Atque ita vt maximè scirent, quibus iustitiæ præceptis vita humana inter ciues concors & pacifica constare posset; non tamen lumen naturę porrigere poterat ea charitatis officia, quæ sola lex Euangelica declarauit. Non est etiam exiguum vitium, quòd leges humanæ ita scriptæ sunt; vt propter suam obscuritatem magnis & luculentis commentarijs indigeant. Sunt etiam numero propemodùm infinitæ, vt vix valeant legi, nedum intelligi; cùm tamen lex Euangelica sua luce sapientiam præstet paruulis; & legum breuitate & perfectione omnia, quæ necessaria sunt ad salutem, luculentissimè, & apertissimè tradat. Item, vt leges omnes scripto traditæ (etiamsi comprehendas illam Moysi, nullam tamen virtutem, opemve populis, quibus tradebantur, porrigebant, vnde trāsgressiones multiplicabantur; ita rarissimus erat legis obseruator & custos: at vnica Christi lex hoc præstat, vt, cùm in cordibus digito Dei scribatur, & charitas Dei diffundatur in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis; obseruatores omnes legem hanc accipientes efficiat; ac proinde de præmio æterno dignos constituat. Est & illud dignum admiratione. Græcorum etenim & Romanorum legumlatores nec finitimis persuasêre, vt ad leges suas & præcepta vitam instituerent: nam Minos Ioue genitus, frequentando eius antrum, vt poëtæ fabulantur, leges Cretensibus tantùm tulit, & hoc ad breue tempus: nam Creta postquam Romæ cessit, eius legibus cœpit gubernari; & Charondas, qui primus Italis, & Siculis ciuitatibus leges dedit, Celtis, vel Iberis non persuasit. Mirum autem est, Galilæos, piscatores, publicanos, & sutores, non Romanos solùm & Græcos, verumetiam cunctas barbaras nationes ad amorem

II. Ratio. Lex Euangelica cur excellat legibus vniuersis.

Ioan. 14.

III. Ratio. *Rom. 5.*

IV. Ratio.

Psalm. 18.

V. Ratio.

Rom. 7.

2. Cor. 3. & Ierem 31. & Hebr. 8. Rom. 5.

VI. Ratio.

Qua ratione mirabili mūdus Euangelicę per Apostolos se legi subdiderit.

rem legis Euangelicæ traduxisse: non vi, vel armis, sed verborum tantùm suasione & hortatu; perferendo iniurias, flagra, vincula, totoque orbe reluctante, necnon Cæsaribus in eos sæuientibus, ac mortem tùm Apostolis ipsis, tùm eorum successoribus inferentibus: & tamen isti nunquam efficere quiuerunt, quin leges à Crucifixo datas mundus subierit, & persecutione ipsa Christi cultores augerentur, vt qui oleo vellent ignem extinguere, ac velut rubus ille, quem vidit Moyses, ignis ardore non est absumptus. Quemadmodum autem sua autoritate legem Moysi perperam ac præposterè intellectam à Pharisæis & Scribis, Dominus interpretatus est, correxitque deprauatos illorum sensus: ita lege Euangelica corrigendæ veniunt omnes aliæ leges hominum arbitrio, & prudentia latæ, si contingat illas à recto rationis tramite deflectere.

Exod. 3.

Moysi & Naturæ legum cum Euangelica, collatio.

Quanto autem interuallo lex Euangelica illam Moysi superet, vel illam naturæ homini ab initio suæ creationis inditam, haud est difficile definire. Nam etsi istæ omnes leges profectæ à Deo sint; illa tamen naturæ lex homini, vt homo est, & humanas vires, & sapientiam non excedit, est lata: & licèt ad multa illo iure debita iustaque videnda assurgat: tamen ob peccati originalis caliginem cuncta non apprehendit; neque illa, quæ assequitur, ex suis viribus, nisi à Deo iuuetur, perficere valet: felicitatem quoque, ad quam creatus est, vix potest coniectare. vnde tot sapientissimorum hominum de vltimo fine hominis statuendo conflictus. Porrò lex Moysi maius lumen porrexit, atque maioribus signis, & argumentis prouidentiam Dei ad hominem ostendit, ita vt verum finem, & viam quæ ad illum ducit, minimè ignorarent eius legis sectatores: & quoniam quæ illa lege præscribebantur, suis viribus homines præstare non poterant; promissus est Messias qui illos à captiuitate dæmonis & peccati, & naturæ imbecillitate liberaret, potentesque ad præstandam legem efficeret: quæ omnia copiosiori lumine demonstrat, & vires ad omnia illa præstanda suppeditat lex Euangelica, Sacramentisque efficaciter homines sanctificat, & ad vitæ æternæ ingressum, quem Iesus ipse primus aperiendo ianuam cœlestis regni effecit, magna virtute præparat, atque disponit. Et quoniam hæc fusiùs suo loco sunt pertractanda, satis sit illa hic insinuasse. Lex ergo naturæ, quæ solitaria post peccatum in homine remansit, potest comparari nocti; illa Moysi, auroræ, in qua lux veluti adumbrata in laterna exhibebatur; Euangelica verò meridiei, in qua est copia, & lucis, & caloris: quemadmodùm in aurora est aliqua quidem pars lucis, at nullum calorem habet. Lex naturæ, dum hominem peccato obnoxium non liberat, bellum cum Deo admittebat: illa Moysi inducias habebat: Euangelica summam pacem. Lex Naturæ hominem per hunc mundum ducebat: illa Moysi, in terram promissionis perduxit: Euangelica, in Terram viuentium. Lex Naturæ efficit seruum & subiectum Deo: illa Moysi admittit ad familiaritatem, promittitque libertatem: Euangelica verò facit filium, ac donat spiritus libertatem. Lex Naturæ, synteresis, vel conscientiæ stimulo à malo reuocat: illa Moysi præceptis, illorumque metu instigat ad bonum: Euangelica, amoris suauitate, ac dulcedine inclinat ad omne obsequium. Lex Naturæ ignorauit Christum: lex Moysi nouit velatum: Euangelica nudum & manifestum in Cruce cognouit. Lex Naturæ expressa est & declarata ab hominibus: Mosaica ab Angelis lata: Euangelica ab vnigenito Filio Dei. Naturalis lex in alimoniam habebat fructus terræ: illa Moysis habuit manna de cęlo: Euangelica sanctissimum Christi corpus & sanguinem. Naturæ lex nihil promittebat: illa Moysi, bona terræ: at Christi lex cœlestia pollicetur & præstat: vt meritò de ista scriptum sit: *Lex Domini immaculata, conuertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis.* Et qui in lege Moysi versabantur, ad legem Euangelicam aspirabant, tanquam ad eam, ex qua remedium peccati, & à captiuitate redemptio, & aditus ad cœlestem vitam pendebat: hinc illæ Dauidis voces: *Legem pone mihi, Domine, viam iustificationum tuarum; & exquiram eam semper. Viam iustificationum tuarum instrue me; & exercebor in mirabilibus tuis.*

Eædem rursus leges inter se multipliciter comparantur.

Rom. 8. & 1. Ioan. 4.

Actor 7. & Gal. 3.

Exod. 19. & 20.

Exod. 16.

Ioan 6 & Matth 26.

Esai. 1 & alibi.

Psalm. 18.

Psalm. 118.

Ibidem.

Lex Domini immaculata conuertens animas, testimonium Domini fidele, & sapientiã præstans paruulis, cur lex dicitur Euangelica?

Dicitur hæc lex immaculata à Propheta; quòd nil contineat reprehensibile, nullum etiam vel minimum vitium, ne otiosum quidem verbum admittat in eius professore: conuertens verò animas, eo quòd non tantùm externam pacem cum hominibus, sed cum Deo in primis conciliet, animumque ad cœlestia & diuina non tantùm erigat, sed etiam sua virtute inclinet, & cor ad Deum diligendum, digneque colendum conuertat. Dicitur testimonium Domini fidele, non solùm quòd omnibus Euangelicum testimonium amplectentibus, gratiam & spiritum

Matth. 24.

ritum impertiat; sed quòd etiam obseruantibus legem, æterna præmia fideliter reddat. Dicitur postremò sapientiam præstare paruulis: quod nisi à paruulis, & humilibus in oculis suis, hæc lex vel intelligi, vel impleri, & conseruari minimè posit. Vnde Dominus dixit: *Quicunque non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud*: Omnes autem magnos coram se & superbos, fructu veræ cognitionis & obseruationis destituit. Magna profectò est Christi lex siue prophetia etiam ex alio capite, vel potius eodem, diuersa tamen ratione, sicut & ipse Christus magnus est Propheta in Moyse adumbratus, cui Dominus dixit Deuteronom. 18. *Bene omnia sunt locuti. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui: & ponam verba mea in ore eius, loquetúrque ad eos omnia quæ præcepero illi.* Non ab re, inquit, Spiritus sanctus, *Similem tui*: vt enim Moyses tanquam Propheta, verba Dei locutus est; & legem Veterem in monte tulit, & illam admirandis signorum operibus confirmauit: ita Dominus Iesus Propheta magnus est, qui surrexit in nobis, & per quem Deus visitauit plebem suam: legemque nouam in monte tulit; miraculisque illustrauit, & stabiliuit. Est autem insignis & summus Propheta Iesus, tùm quia vnicè manum habuit, id est, verbum; & singulariter habuit vnctionem, id est, Spiritum sanctum, qui locutus est per Prophetas. De hac manu dicitur Ezechiel. 1. *Facta est super eum ibi manus Domini. Et vidi, &c.* Et 4. Regum 3. de Helisæo; *Quum caneret psaltes, facta est super eum manus Domini.* Idem autem est dicere: *Factum est verbum Domini super Ezechielem*; ac dicere: *Facta est manus Domini super Ezechielem*: est enim sermo de illa manu potenti, de qua Dauid: *Emitte manum tuam de alto, eripe me, & libera me de aquis multis*, id est, Filium tuum, verbum tuum, liberatorem à peccatis, quibus nisi ille opem ferat, immergimur: & alio in loco, *Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ*, nempe super Christum hominem, virum dexteræ nuncupatum; quod per eum Deus cuncta ad nostram felicitatem spectantia operari dignatus est: propter eum namque de sinistra translati sumus ad dexteram, vt Ephraim à Iacob, vt sempiternam possideamus hæreditatem. In hunc ergo filium dexteræ sacer vates precatur manum fieri diuinam, scilicet Verbum per vnionem hypostaticam coniungi, sicut ab æterno fuerat prædestinatum. Illa enim manu, qua Deus cuncta produxit, illa ipsa humanitati coniuncta amicitiam

Luc. 18.
Deut. 18.
Expenditur illud ad Moysen dictum de Messia: prophetam suscitabo eis, &c. similem tui.
Luc. 7.
Supra 1.
Quam magnus sit Propheta Iesus.
Esai. 61. & Luc. 4.
Ezech. 1.
4. Reg. 3.
Cur manus Domini Messias, & vnde nuncupetur.
Psalm. 143.
Psalm. 79.
Genes. 48.
Quid illud Prophetæ: Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ.

nobiscum fecit, & ouem errantem assumpsit, & per illam Deus omnia gratiarum munera hominibus largiri disposuit. Habuit ergo Christus totam Dei manum, imò etiam manus Dei fuit. Habuit præterea Iesus Propheta vnctionem Dei: nam de illo prædixit Deus per Prophetam; *Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron*, id est, in Prophetas omnes & Sacerdotes, ac per hos descendit in oram vestimenti eius, nimirum ad omnes, qui corporis eius sunt membra; & in alio loco clariùs: *Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis.* Ipse igitur vt caput plenitudinem vnctionis Spiritus sancti accepit, iuxta illud: *Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum*, vt aliis scilicet dedit, *sed in plenitudine*; & ideò in forma integri animalis columbæ, vt de eius plenitudine omnes accipiamus: & Petrus Actor. 10. *Quem vnxit Deus Spiritu sancto & virtute*: nam accepit Spiritum sanctum ad virtutem non solùm sanctificandi & prophetandi, siue docendi, sed etiam opera virtutis & potentiæ, quæ per signa se proferebat: vnde per Spiritum sanctum conceptus prædicauit, in desertum ingressus est, exultauit in eo, fecit signa; obtulit se ipsum ad mortem pro nobis, à mortuis excitatus est, eoque munere perpetuo ditauit Ecclesiam suam, & nobilitauit. Fuit Præterea Iesu prophetia vnica & singularis, hoc est, doctrina, siue sapientia perducens ad apprehendenda de Deo tam sublimia, & creditu, & factu difficilia, quæ de suo Apostoli neque inuenire potuissent; nec si inuenissent, tantum & tale iugum humeris hominum imponere ausi fuissent. Attulit hæc quoque prophetia salutarem ac veram sui ipsius cognitionem: nam etsi Gentiles iactarent illam diuinam sententiam: *Nosce te ipsum*, sola tamen Christi doctrina, hoc homini conferre potuit: nec enim ratio humana vllo modo ad creationis hominis, casúsque sui cognitionem; neque ad finem, propter quem homo conditus est, & in quo situs sit ille finis, & quo tempore comparandus, assurgere valebat, nisi subleuata fide Christi, atque auxilio. Fuit etiam temporibus & personis, ac promissis doctrina hæc suauissimè accommodata. Temporibus quidem, quia IESVS CHRISTVS heri, & hodie, ipse & in secula: implicitus in lege naturæ, explicatior in illa Moysi, sed apertus & clarus in Euangelio, notissimus atque clarissimus in gloria. Personis verò non æqualiter omnibus notus etiam in eodem tempore,

Luc. 15.
Psalm. 132.
Vnguentũ in capite quod descendit in barbam barbam Aaron, &c. quodnam sit.
Psalm. 44.
Ioan. 3.
Supra 1.
Ibidem.
Actor. 10.
Messias cur plenus fuerit Spiritu sancto.
Luc. 1.
Infra 4. & Esai. 61.
Luc. 4.
Infra 10.
Matth. 12.
Hebr. 9.
II. Ratio. Iesus cur magnus Propheta.
Doctrinam Euangelicã & temporibus, & personis, & promissis maximè conuenire.
Hebr. 13.

sed

fed variè & diuersè. Nam alia exigit à paruulis, alia à magnis, & semper boues arabant, & asinæ pascebantur iuxta illos, vt magnus explicuit Gregorius, semper fuerunt Moyses & Aaron, & populus; & in Euangelio, discipuli & turba. Promissis etiam accommodata inuenitur, & cum tempore, vt aurora procedens: quia à principio sub inuolucris terræ vita æterna promissa est; pòst apertè per Christum & Apostolos annuntiata, postremò exbibita in cœlesti gloria. Gradus autem fuerunt: à Gentili per Iudæum, ad Christianum. Gentilis à dæmonibus temporalia expectabat: Iudæus verò ab ipso vero Deo, vt testatur Augustinus, etiam superna virtute temporalia accepit: at Christianus (quia proximus est gloriæ in cognitione, promissionibus & iustitia) etiam spiritualia & æterna ab eodem Deo consequitur.

Greg lib. 2. Moral. c. 16. & alibi, to. 1.

B. August. in Psal 72. ante med. tom. 8.

Quibus argumentis à Christo confirmata lex Euangelica.

Confirmata est insuper hęc talis & tanta doctrina, multifariam. Primò quidem fidelitate ac veraci exitu multorum euentuum futurorum, quæ nisi à verò & immortali Deo præuideri, aut prædici non potuerunt.

Prædixit enim legislator suam mortem, genus mortis, tempus, resurrectionem à mortuis, ascensionem, prædicationem Euangelij per vniuersum orbem, ruinam Ierusalem, futuras hæreses, Ecclesiæ statum perpetuitatem & æternitatem, & denique omnia ferè videmus impleta, præter pauca, quæ supersunt, nempè iudicium, generalemque omnium resurrectionem. Verùm præteritorum completio futurorum est veritas.

II. Argum.

Deinde addit tot & tanta signa, cùm tamen falsa rara esse soleant: quæ nec negari nisi impudentissimè, nec tribui artibus magicis vllo modo possunt; cùm ad reuocandum homines à delictis, & ad Deũ conuertendos, & ad confirmandam doctrinam, & dæmoni, ac peccato bellum indicendum sint edita.

Tertio, vita sanctissima sua, & suorum Apostolorum diuina planè & cœlesti legem stabiliuit, atque firmauit suam. Omnia siquidem, quæ mundus hic, vel pretiosa, vel honorifica, vel blanda habet, magno animo contempserunt: quid enim in illis reprehendere valeat vel Momus ipse, quos irreprehensos ac inculpatos, siue, vt Græcè dicitur, ἀμώμους, De gratia constituit? in quos cùm inquireret Plinij Iunior iussu Traiani, nihil aliud inuenit, nisi quod ab omni flagitio ac scelere abstinerent: quanquam ante lucanos quosdam hymnos Christo canerent Deo. Cùm autem veri Christi cultores omnibus terrenis fermè destituantur; si in futuro nihil singulare haberent repositum apud Deum immortalem, vanissima esset & infelicissima omnis eorum spes & doctrina.

Plinij Iunioris honorificum de Christianis testimonium.

III. Argum.

Postremò comprobatur Christi lex efficacia, singularique virtute, quæ tam breui temporis spacio tot, ac tales homines sub spe inuisibilium bonorum subiicere potuit Christo crucifixo per tales ministros, vniuerso reclamante mundo, atque Satana capitalissimo Dei hoste sese opponente, ac sæuiente per crudeles, immanesque cruciatus, ac neces in Christiani nominis professores: vt diximus. Verùm non est sapientia, non est prudentia, non est consiliũ contra Dominum: verè ergo dictum est: *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis:* item, *Fidelia omnia mandata eius; confirmata in seculum seculi; facta in veritate & æquitate.* Possumusque dicere Deo, Domine, si error est aliquis in fide, à te decepti sumus; qui argumentis inuictis & necessariis confirmasti fidem nostram, doctrinam tuam, ac legem.

Prouer. 2.

Psal. 29.

Psal 110.

Richar. d. S. Vict. lib. 1. de Trinit.

Quanti nobis facienda lex Euangelica.

In hanc ergo Euangelicam, & sanctissimam legem toto pectore incumbamus; ad eius præcepta, & monita nos accommodemus; in CHRISTVM eius autorem conditorem intueamur; ad fructus æternæ, & gloriosæ vitæ, qui per ipsam comparantur, frequenter respiciamus: nam ita efficiemur filij Dei, quibus iure competat hæreditas tanta, præstante Domino nostro IESV CHRISTO, cui cum Patre, & Spiritu sancto æternus reddatur honos, gloria, & imperium in sempiternis seculis, Amen.

Rom. 8.

TRACTATVS II.

In illa verba Matth. 5. *Videns Iesus turbas ascendit in montem: & cùm sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius.*

ANTEQVAM Euangelista Dominum legem ferentem describat, quædam præmittit veluti prologia, nempè turbas congregatas; & locum; habitumque Christi, atque formam

legem ferentis. Sed ante omnia hoc loco examinandum est, an hic sermo à Matthæo relatus, vnus & idem sit cum eo, quem Lucas capite sexto describit; an verò diuersus: quippe ex huius quæstionis discussione illud lucidum & compertum eliciemus, an quæ Lucas præmittit huic sermoni tanquam præuia, cum his, quæ Matthæus refert, coniungenda; an verò sint diuersa, & diuerso tempore acciderint. Nonnulli igitur ex Græcis, quos secutus est Osiander, distinctos hos sermones esse tradunt, his potissimum rationibus nixi. Primùm id colligunt à distinctione loci: nam ille Lucæ habitus est in loco campestri, hic verò Matthæi in monte; vnde & nomen sermonis in monte accepit. Deinde verò, quia hic Matthæi ad discipulos est habitus tantùm, ille verò Lucæ ad turbam discipulorum & multitudinem copiosam. Tùm quia Luc. 6. Dominus stabat; at hic sedere dicitur. Item, ibi in secunda persona exorditur: *Beati pauperes: quia vestrum est regnum Dei. Beati qui nunc esuritis:* & reliqua; hic verò in tertia persona ait: *Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati mites:* & quæ sequuntur. Postremò, quia sermo Lucæ breuior ac concisior, hic verò Matthæi prolixior atque plenior: siquidem ibi tantum quatuor beatitudines constituit, hic verò octo, aut nouem: multorum item meminit Matthæus, quorum nulla est mentio apud Lucam. Non ergo sine ratione asseri videtur, distinctos fuisse sermones; vt etiam B. Augustin. dixerit, vno & eodem die, tametsi diuersi extitissent hos habitos fuisse sermones; priorem quidem ad discipulos in monte, vt Matthæus inquit, posteriorem verò in loco campestri ad turbas.

Hunc sermonem Domini in monte à Matthæo descriptum, esse alium ac diuersum ab eo, quem Lucas cap. 6. describit, vnde, quidam probare conentur.

Luc. 6.

August. li. 2. de consen. Euangel. c. 19. tom. 4.

His tamen rationibus non obstantibus, verisimilior ac probabilior videtur sententia, tùm Ambrosij, tùm Augustini, qui hos duos sermones in vnum cogunt, eodem & tempore, & loco habitos. Cuius rei euidentia argumentia sunt. quòd vtriusque idem sit principium, & finis; & quæcunque in medio habet Lucas, eadem habeat & Matthæus; quamuis latiùs, ac plura complectens: vterque enim inchoat à beatitudinibus; vterq; definit concludendo suum sermonem in homine, qui ædificauit domum super petram; vterq; etiam post sermonem consummatum, seruum Centurionis sanatum narrat. Quòd verò eodem die sint hi duo sermones habiti, vt differendo magis, quàm asserendo Augustinus insinuare videtur; ex eo satis probatur, quòd post sermonem à Matthæo descriptum subiungatur: *Et factum est, cùm consummasset Iesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrina eius;* ex quibus fit perspicuum, illum sermonem fuisse habitum turbis præsentibus: quemadmodùm & quod Lucas refert, ad turbam copiosam & multitudinem locutum Dominum, nequaquam excludit Apostolos, ad quos potissimum est directus sermo: ait namque: *Et ipse eleuatis oculis in discipulos suos, dicebat: Beati pauperes: quia vestrum est regnum Dei.* Porrò quod Matthæus dicit, Dominum in monte habuisse sermonem, & Lucas in loco campestri; dissoluẽdum est. Nam quod Matthæus breuitati studens in recensendis Christi factis, verba verò eius prolixius referens, inquit: *Videns Iesus turbas, ascendit in montem;* latiùs exponit Lucas, indicans ad quid ascenderit, quid ve in monte egerit, dicens: *Factum est autem in illis diebus, exijt in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei:* quæ verò Matthæus adiungit: *Et cùm sedisset,* inquit; *accesserunt ad eum discipuli eius,* latiùs explicat Lucas, exponens quãdo, & qua ratione accesserint ad Christum discipuli, dum ait: *Et quum dies factus esset, vocauit discipulos suos:* quod & Marcus sic expressit: *Et ascendens in montem, vocauit ad se quos voluit ipse: & venerunt ad eum.* Posteà hi duo Euangelistæ describunt electionem duodecim Apostolorum, quam Matthæus omisit, vt & descensum de monte cum suis discipulis in locum campestrem tacuit, quem solus Lucas expressit. Cum autem Matthæus subiungit: *Et aperiens os suum, docebat eos dicens:* id Lucas post descriptum eius descensum de monte, sic protulit: *Et ipse eleuatis oculis in discipulos suos,* dicebat. Atque ita nihil erit contradictionis aut de loco, in quo sequens sermo sit habitus, aut de corporis positione, in qua sermonem Dominus habuit, videlicet an stando, an sedendo; & an ad solos discipulos, an etiam ad discipulos cum turbis concionem habuerit. Matthæus enim montem conscendisse Dominum scribit, vt Lucas; & sedisse, cùm accederent ad eum discipuli eius: non asserit autem ipsum, aut in monte, aut sedẽdo habuisse hunc sermonem, sed tantum dicit, *Aperiens os suum, docebat eos:* quod vbi, & quo corporis habitu fecerit, omninò videtur explicuisse Lucas, nempè quod stans in loco campestri. Et quidem ex Matthæo ipso colligere possumus, non habitum esse sermonem à Domino, cùm sederet in monte: nam cùm inquit: *Videns Iesus turbas ascendit in montem* significat, eum decli-

Vnum & eũdem esse sermonem multis ostẽditur.

Ambro. lib. 6. in Luc. ca. 14. tom. 5.

August. loco prædicto.

Vnde constet nõ vno & eodem die illũ habitum fuisse sermonẽ.

Soluitur hæc obiectio: Si vnus & idem ille sermo fuit, quo modo in monte, & in loco cãpestri habitus fuit.

Marc. 3.

Ad illud quoque respondetur: Si stãs, vt ait Lucas, quomodo sedens, vt Matthæus, Dominus sermonẽ habuit.

naſſe turbas, cumque ſubdit: *Et cum ſediſſet, acceſſerunt ad eum diſcipuli eius*; inſinuat vtique, turbas non acceſsiſſe ad Dominum ſedentem in monte: & tamen in fine ſignificat etiam turbas audiſſe hunc ſermonem. Non ergo in monte, quò non acceſſerunt turbæ, ſermo habitus eſt, ſed in loco campeſtri, in quem ad turbas Dominus acceſsit. Quòd ſi dicas; Quomodò ergo Matthæus ſcribit, Dominum aſcendiſſe in montem, & ſediſſe in eo, ſi non voluit ſignificare, in eo eſſe habitum ſermonem à Domino ſedente in monte? reſpondeo: Matthæus inſtituens in principio prædicationis Chriſti ſummam ponere Euangelicæ perfectionis, non potuit electionē Apoſtolorum in monte factam præponere, quòd needum ſuam vocationem cōmemoraſſet; montis tamen & acceſſus diſcipulorum ad Chriſtum fecit mentionem: vt ſignificaret, legem Euangelicam, quæ hoc continetur ſermone, è monte profectam, vnde & vetus profecta fuit lex; atque hunc ſermonem potiſsimùm dictum eſſe diſcipulis & Apoſtolis, quibus quædam eius partes ſunt propriæ: quòd ipſum etiam volens ſignificare Lucas, *Et ipſe*, inquit, *eleuatis oculis in diſcipulos ſuos dicebat*. Vel dici aliter poteſt ſecundum Auguſtinum, in aliqua excelſiore montis parte primò cum ſolis diſcipulis Dominum fuiſſe, quando ex eis illos duodecim elegit; deinde cum illis deſcendiſſe, non de monte penitus, ſed de ipſa montis ſummitate in campeſtrem locum, id eſt, in aliquam æqualitatem, ſeu planitiem latere in montis poſitam, quæ ampla erat, & multas capere poterat turbas; atq; ibi ſtetiſſe, quoad turbæ congregarentur: at poſteà cùm ſediſſet, acceſsiſſe propinquiùs diſcipulos ſuos ad eum; atque ita ijs, cæteriſque præſentibus vnum habuiſſe ſermonem, quem Matthæus & Lucas narrauerunt. Iuxta priorem conciliandi modum, illa verba Matthæi: *Et cùm ſediſſet, acceſſerunt ad eum diſcipuli eius*, collocanda eſſent ante illa, quæ in Marco; Lucaq; de electione habentur Apoſtolorum: ſecundum verò poſteriorem modum illud foret collocandū poſt electionem, & deſceſſum de monte, ante illud Lucæ: *Et ipſe eleuatis oculis in diſcipulos ſuos, &c.*

Et hoc etiam ſoluitur argumentū: Chriſtus in montem aſcendit, & acceſſerūt ad eum diſcipuli eius: in mōte igitur, & non in loco campeſtri concionatus eſt.

Exod. 19. & 20. & ſeq.

Altera ſolutio Auguſtini.

Quomodò vtraq; ſolutio poſſit cōſiſtere.

Quòd verò Matthæus plures beatitudines deſcribat, quàm Lucas, nihil veritati officit: quia in illis paucis Lucæ, illæ multæ Matthæi continentur: vt ſuo loco dicemus. Et quòd plura Matthæus referat à Domino dicta, quæ Lucas aliis in locis ſparſim commemorat, mirum eſſe non debet: fieri enim poteſt, vt quædam nunc dicta, Lucas poſteà referat per recapitulationem, & Matthæus nunc quædam inſeruerit per præoccupationem: videtur enim Matthæus ſummam Euangelicæ doctrinæ, ſparſim licèt à Domino, diuerſiſq; traditam temporibus, ſemel ſimul complecti voluiſſe; ſicut & alibi, dum Chriſti refert ſermones, ea coniungit, quæ apud Lucam in diuerſis reperiuntur locis, quæ veriſimile eſt à Domino bis eſſe dicta. Ex his ergo liquet, vnum & eundem ſermonem eſſe, qui apud Matthæum habetur, & qui apud Lucam. Quare quæ permittuntur in Luca, ſunt proponenda hoc loco, & explicanda, nempè illa: *Et deſcendens cum illis, ſtetit in loco campeſtri, & turba diſcipulorum eius, & multitudo copioſa plebis ab omni Iudea & Ieruſalem: & maritima, & Tyri, & Sydonis, qui venerant vt audirent eum, & ſanarentur à languoribus ſuis. Et qui vexabantur à ſpiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba quærebat eū tangere: quia virtus de illo exibat, & ſanabat omnes.* Vt igitur ad textus expoſitionem accedamus; ait Matthæus: *Videns autem Ieſus turbas, aſcendit in montem.* Omnis lex conſideranda eſt ex triplici capite. Primo quidem, vt ab ipſo autore, ſiue legiſlatore proficiſcitur; quem ſuperiorem eſſe oportet illis, quibus lex traditur; vt quātò ſit ſuperior, tanto ſit lex dignior atque præſtantior. Deinde ab his, quibus datur; nam lex alia datur pueris, alia viris. Tertio ab ijs, quæ continet; quæ quanto ſunt digniora, & maiora, tanto lex eſt excellentior habenda & nobilior. Cùm ergo dicitur: *Videns Ieſus turbas*, legiſlator Chriſtus exprimitur: nam ad legem ferendam opus eſt adeſſe poteſtatem & autoritatem in eius latore & promulgatore: nam ſi quicquam mihi mandatur ab eo, qui autoritatem ſuper me non habet, tametſi quod pręcepit, ęquum ſit, & cum ratione coniunctū; non tamen eſſet lex, vel mandatum verū, ob defectum poteſtatis cenſendū: quòd ſi duo idem præcipiant, quorum vnus autoritatem in me habet, alter verò ea eſt deſtitutus: reſpectu eius, qui præditus eſt poteſtate, lex erit, non autem reſpectu alterius. Quòd ſi duo qui poſſent imperare, vnum & idem mandarent; non vna eſſet lex omninò, ſed duæ; nec vnum mandatū ſed duplex, ob vires diuerſas mandantiū, vel leges condentium: vt ſi idem mandent puero paterfamilias & pædagogus, vel idem præcipiat Sacerdoti Papa & Epiſcopus: nam etſi idem dicatur in ſimilibus ſententiis, non eſt tamen mandantis autoritas eadem & poteſtas. Si ergo vnum & idem

Hæc etiam ratio diluitur: Cū Matthæus octo, quatuor Lucas cōmemorent beatitudines, hoc arguit ſermones fuiſſe diuerſos.

In Matthæo quid obſeruandum.

Ex tribus omnis lex conſiderari debet.

In legiſlatore poteſtatem neceſſariò requiri.

Legislator Moses Christo legislatori cedit.

Exod. 20. & alibi.

idem dicat lex Moysi, & lex Christi; (quãquam non omninò in omnibus veritatem habeat) mirum esse non debet; nec statim vna lex erit, ob ipsos varios legislatores, & varium legum vigorem: & tamen si eadem omninò præcepisset Christus, quæ Moyses, tamen lex Moysi diceretur abrogari per legem Christi; sicut verè sublata est. Et ideò si quis modo seruaret præceptum Moysi non furandi, vt præceptum à Moyse, peccaret; sicut si faceret contentum in lege Moysi, & non contentum in lege Christi, nec iste facere legem Moysi diceretur, quoniam in illa & hoc continetur; vt adueniente Christo ipse Christus, & non amplius Moyses audiatur.

Deut. 18.

Prophetam, inquit, *suscitabo eis de medio fratrum suorũ similem tui: & ponam verba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba eius quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam.*

Quibus verbis Apostol. legem Euangelicã à Mosaica distinguat.

Et ita in ipsis Scripturis hæ duæ leges, vt distinctæ ponuntur. Nam *Olim Deus loquẽs Patribus in Prophetis, nouissimè diebus istis locutus est nobis in Filio*; iterum, *Si enim qui per Angelos dictus est sermo factus est firmus, &c. quomodò nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem?* ac rursus, *Amplioris enim gloriæ iste præ Moyse dignus est habitus, quanto ampliorem honorem habet domus qui fabricauit illam*; & iterum, *Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione, duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcauerit:* & quæ sequuntur.

Heb 1. Heb. 2. Heb 3. Heb. 10. Deut. 19.

Cum à Deo omnes leges oriantur, cur non etiam ab eo suam autoritatem accipiant.

Quæ omnia vt melius apprehendantur, aduerte, omnem legem à Deo proficisci, & Naturæ, & Moysi, & Christi, & Ciuilem, & Canonicam: nec tamen ab eo omnes dignitatem accipiunt: nam alioquin omnis lex in hoc æqualis esset alteri; sed à proximo legis ministro: sic Veteris legis ministri sunt Moyses & Angeli: legis Naturæ minister extitit lumen quoddam interius ingenitum, quod bonum malumque nobis ostendit, quodque commune est omnium, & naturæ fines minimè excedit, nec omnia docet. Nobilior minister legis Moyses, ex quo gloriabatur ille populus: *Non fecit*, inquit, *taliter omni nationi: & iudicia sua non manifestauit eis*: & alibi, *Nec est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cũctis supplicationibus nostris*; Salomon quoque, *Plurima super sensum hominum ostensa sunt tibi*; Item Paulus, *Quid ergo amplius Iudæo est? aut quæ vtilitas circumcisionis? Multũ per omnẽ modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei*; rursum, *Si autem Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & nosti voluntatem eius, & probas vtiliora instructus per legem.*

Ioan. 1. & Act. 7 & Gal 3.

Psal. 147. Deut. 4. Eccles. 3. Rom. 3. Rom. 2.

Quanto maior Moyse legislator Christus.

At præstantior Moyse Christus est: nam ille seruus est, hic filius. Ille de domo, hic fabricator domus. Ille per Angelos legem accepit, hic à Deo immediatè hinc Ioannes, *Deum nemo vidit vnquam* (id est, non vidit Moyses) *vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit*: & rursus, *Ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo.* Ideo lex nostra summæ est veritatis: non ratione humana, quæ sæpè falli solet, innixa; non per hominem, nec ab homine, nec per Angelos, sed à Deo per Iesum Christum filium Dei, & Deum ipsum.

Hebr. 3. Ioan. 1. Infra. 8.

Præstantia legis Euangelicæ.

Cur prior viderit turbas Iesus, & quomodo.

Et de hoc dicitur: *Videns Iesus turbas.* Ac prior quidem videt turbas, quàm videatur ab eis: quia prior diligit, & visu suæ prouidentiæ nos ad se trahit. Videt autem, vt pastor oues errantes & famelicas, vt cibo verbi Dei eas pascat, & ab errore peccati, ad rectam viam legis adducat; & vt propiciat illis de pastoribus, qui vitæ sanctitate & doctrina eas pascant: quales fuerunt Apostoli ibi creati; & vt eleuet eas supra turbas, tradendo doctrinam altam & verã. Et videt Iesus, ab errore illas saluas faciens, donec misso Spiritu S. in die Pentecostes, eas ab omni ira Dei, & malo seruet.

1. Ioan. 4.

Act. 2.

Turbas Domini audisse sermonem, ostenditur multiplici ratione.

Vidit autem turbas congregatas & confertas ad se confluere (sic enim olim collectum populum Moyses habebat ante oculos) quas hunc audisse sermonem, non est dubitandum: nam inprimis dicitur, illis visis ascendisse in montem ad docendum; deinde cap. 7. scribitur ante descensum ab hoc monte; *Et cùm consummasset Iesus verba hæc, admirabantur turba super doctrinam eius*; & Lucas ca. 7. *Quum autem implesset omnia verba sua in aures plebis, intrauit Capharnaum.* Tertiò, lex dari non debet paucis, sed multitudini; ideò omnes Iudæos voluit adesse Moyses, quo tempore lex ferebatur. Quartò, non satis perfectè Dominus legem docuerat, quia hactenus nõ tradiderat præcepta vitæ; sed pœnitentiã, & regnum cœlorum prædicauerat. Conueniebat etiam hoc statui Noui Testamenti, in quo sunt omnes familiares & docibiles Dei, vt tradit Ioannes: ideoque eleuati à turba sunt; cùm in lege Moysi pauci admodum à Deo per Angelum sint educti: & in plano erant, quia nondum erecti in gratiam, ad obediendum legi.

Matth. 4.

Ioan. 6.

Cócionatori quatenus bonum auditorum affectãdum tantum modo.

Hic & illud annotandum venit, non esse illicitum, turbas atque frequentiam populi affectare ad docendum, tùm ob Dei gloriam, tùm ob earum salutem, tùm denique ob se ipsum in ordine ad Deum dilectum.

dilectum. Non licèt autem propter ſe, ita vt ſiſtat in ſe; nam qui ſic optaret confertum auditorium, expoſitus eſſet iactantiæ ſiue vano ſtudio ſibi placendi, periculo adulationis, nouitatibus, erroribus, auaritiæ proſtituendi verbum Dei, audaciæ, impatientiæ, & multis aliis infirmitatibus ac vitiis, quibus humana imbecillitas eſt obnoxia. Proinde ſeriò orandum eſt pro prædicatore, ſiue doctore; ne, dū ſeipſum quærit, parum fructuoſe proponat verbū Dei, fiatque cymbalum tinniens, aut candela accenſa, quæ dum aliis lucem exhibet, ſeipſam ſenſim abſumit.

Legem Chriſti toti mundo communiſſimam fuiſſe tradendam.

Rurſus conſiderandum eſt, Chriſtum abſolutum legiſlatorem, Deum & hominem, & Saluatorem omnium extitiſſe. Lex nemq; dari non debet paucis, ſed multitudini: ideò omnes Iudæos voluit adeſſe Moyſes, quo tempore lex ferebatur: vt dictum eſt: verùm illa lex Iſraelitis data, noſtrā verò vniuerſo orbi: hinc Iudęi grauiter peccabant, qui ſe ſolos ſub Dei prouidentia exiſtimabant: quos reprehendēs Paulus ait: *An Iudæorum Deus tantum? nonne & Gentium? Imò & Gentium*: ex quo idem inquit, in Chriſto Ieſu non eſſe maſculum & fœminam, Gentilem, & Iudæum, circumciſionem & præputium, Barbarum & Scytham, ſeruum & liberum: ſed omnia in omnibus Chriſtum, ſiue, vt alibi dicit, nouam creaturam. Chriſtus etenim teſte Apoſt. eſt Saluator omnium hominum, maximè fidelium: de quo Eſaias, *Dedi te in lucem Gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ*: legem proinde generalem tulit vniuerſis omnium hominum cœtibus accommodatam.

Exod 19. & 20.

Rom. 3.
Coloſſ 3.

Quàm anguſtè atque diminutè olim ſenſerint Iudæi de diuina prouidentia.

Gal. 6.
1. Tim. 4.
Iſa. 49.

Quid turbæ audientes Domini ſermonem ſignificent.

Per turbas ergo non ſolùm intelligas diuerſas nationes, ſed etiam qualitates auditorum, qui commoti ac perturbati ſignificantur ex peccato, & ignorantia ſui ipſorum qua tenebantur. Sola quippè ignoratio ſui ipſius, indocilem, ac minimè capacem hominem reddit doctrinæ Euangelicæ, & legis fidei. Aegrotus enim quam diu infirmitatem ſuam ignorat, ineptum ſe ad curationem recipiendam conſtituit, nec medicum accerſit, imò illum ſpernit: verum agnito morbo, quo laborat, quærit medicum, eiuſq; opem implorat. Proinde magna ratione lex Euangelica ante id tempus non eſt data, quoniam mundus ab initio in ſuis philoſophis viſus eſt ſibi ſæpè, ob innatam φιλαυτίαν, ex qua cęcitas, ſuperbia & arrogantia oriuntur, & vt Paulus ait, dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, traditiq; in reprobum ſenſum. Verùm qui minus erant inſipientes inter eos

Cur tardius data lex fuerit euangelica.

Rom. 1.

fateri cæperunt ignorantiam ſuam, vt Socrates, qui dicebat: *Hoc vnum ſcio, me nihil ſcire*: vnde & aram ignoto Deo in vrbe ſcientiarum Principe conſtituerunt; & ipſa profeſsione dociles Dei facti ſunt: vnde audierunt: *Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego Annuntio vobis*. Et infra, *Et tempora quidem huius ignorantiæ deſpiciens Deus, nūc annūciat hominibus, vt omnes vbiq; pœnitentiam agant*. Turbæ igitur ſignificant mundum agitatum & turbatū agnitione propriæ miſeriæ & ignorationis; & deſiderio medici impulſum: & hoc facit Ieſum aſcendere in montem, & legē tradere. Porrò hæc turba, vt teſtatur Lucas, ex multis partib. confluxerat, nempè ex Ieruſalem, totius regni metropoli, & ab omni Iudæa, id eſt forte, ſiue tribu Iuda; & à maritima Tyri & Sidonis, id eſt, ex aliis tribubus finitimis ac vicinis illis ciuitatibus Gentiliū, ex quibus nonnullos Chriſti concioni adſuiſſe, haud eſt improbabile. Erat enim Chriſti doctrina & legiſlatio eius generis, vt oēs raperet in admirationem ſui. Quo autem ſtudio, & quamobrem ad eū venirent explicuit Lucas, cùm ait: *Qui venerant vt audirent eum, & ſanarentur à languoribus ſuis. Et qui vexabantur à ſpiritibus immundis, curabantur*. Princeps ergo eorū ſtudium fuit, audire Domini prædicationē, quæ & ex loquētis autoritate, & eorū quæ dicebat, magnitudine, vehemēter corda hominum concutiebat, atq; inflāmabat, huiuſq; rei gratia, longum iter conficere homines non recuſabant (etſi non oēs philoſophiæ huius theſauri explicarentur) quod noſtram ſocordiam vehementer, & tepeditatem reprehendit, qui tam frigidè ad diuina audiendi accedimus; ad ſpectacula verò, vbi fabulæ recitantur, aut circumforanei quidā noua aliqua pollicentur, omnes certatim magna alacritate concurrimus. Accedebāt præterea ſtudio conſequendæ ſanitatis à morbis, & à ſpiritibus immundis, quibus vexabantur: quippe & illa ſpirituum immundorū vexatio ad corpus pertinebat, tametſi illa vexatio animi etiam affectionibus officeret, vt febres, cæteriqúe grauiores morbi, qui rationis vſum impediunt: tunc autem ſpiritus immundi animū vexant ac torquent, cùm ad vitium trahunt: etſi id genus vexationis, ſuo vitio, à paucis intelligatur. Chriſtus autem huiuſcemodi beneficia libenter impertiebat, quo ſe proderet Saluatorem, ac vt ſcripſit Euthymius, à cura corporū, ad illā animarum. Nam ita ſemper ab illa tranſit ad iſtam, & rurſus ab hac tranſit ad iſtam, vt variam præſtet vtilitatem. Et corpora

Actor. 17.

Luc. 6.

Prima ratio cur tot vndique turbæ ad Chriſtū audiendū concurrerent.

Quàm nam pia illa, tum ſancta turbarum curioſitas, impiam & profanam damnare curioſitatem videatur.

II. Ratio.

Euthym in Matth. c. 4. in fine.

quidem

quidem in radice montis, animas verò in monte sanabat.

Omnis turba quænam quæreret Christum tangere, & quare.

Et omnis turba quærebat eum tangere: quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Quod ait, omnem turbam quæsisse eum tangere; denotat, vel eam turbam, quæ morbo aliquo corporis afficiebatur, vel omnes, qui nullo morbo laborabant, optasse illū tangere; ob reuerentiam scilicet & fidem; minimè dubitantes ex illo contactu cœleste aliquod munus se adepturos. Ita enim fieri cernimus, vbi de aliquo est opinio sanctitatis concepta; quærunt enim illum tangere, arbitrati ex illo contactu lucri aliquid se facturos: vnde & apud nonnullas Italiæ ciuitates mos est, vti Sacerdotem in templo sacris indutum vestibus, certatim quisque tangere contendat; præsertim verò peracta re diuina. Atque hic modus dicendi obseruandus est, nam soli Saluatori Christo competit; etenim reliqui omnes & Apostoli, & Martyres, & quicunque miracula aliqua & signa ediderunt curationis, non sua, sed Dei virtute id præstiterunt: vt dici non possit, virtutem de illis exisse. Idcircò Petrus respondit ad populum claudi sanati admiratione stupefactum: *Viri, inquit, Israelitæ, quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute, aut potestate fecerimus hunc ambulare?* Proprium ergo Christi est, vt ab eo virtus exeat: & vt operetur, non aliena, sed propria virtute: quo verbo Dominus est vsus, cùm inquit: *Tetigit me aliquis? nam & ego noui virtutem de me exiisse.* In quæ verba sic scribit Theophylactus: *Propheta & alij sancti, non habebant virtutem à se egredientem. Non enim fuerunt fontes virtutum: at Dominus habuit virtutem à se egredientem, quādoquidem ipse fons virtutum. Et ita Propheta ac Sancti virtutem suam superna acceperunt.* Hæc ille. Porrò hoc non dicimus in contemptum Diuorum, sed pro veritate in gloriam vnigeniti Filij Dei. Non enim potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cœlo: ita omnes sancti de plenitudine Christi accipiunt: nam vt idem & vnus animus diuersis corporis organis, varias exercet functiones, quippè manibus apprehendit, oculis cernit, lingua loquitur, pedibus ingreditur; ita vnus atque idem Christus per varios & diuersos sanctos, quasi per membra sua pretiosa ac dilecta, varias sanitates, variaque miraculorum munera operari dignatur; vt non tam ipsi sancti, quàm Christus per eos operetur.

De Christo solo, non ex vllo Sanctorum, virtutē exire posse sanantem.

Act.3.

Luc.8.

Theophyl.

Sanctorum omnis virtus à Christo.

Ioan 3.

Supra 1.

Diuina Christi virtus quo modo eius.

Cùm autem hæc virtus, quæ à Christo egrediebatur, & omnes morbos propulsabat, vis esset spiritualis & infinita, per metaphoram dicitur egredi, siue exire, quatenus ad eius contactum omnes morbi fugabantur. Nec enim propriè loquēdo virtus diuina corporea existit, vt fluxum habeat, vel egressum: nisi quòd Spiritus sanctus propter nostram ruditatem ac tarditatem, eam vt corpoream & fluxum habētem repræsentabat, vt eam quoquo modo apprehenderemus.

exiret è corpore.

Quòd verò Petrus à Palude in quartum sententiarum scribens excogitauit, quòd quemadmodum nulla est corporis ægritudo, vel morbus, contra quem non sit aliqua vis creata, vel in herbis, vel in radicibus, vel in plantis (quanquam eiusmodi virtus interdum possit esse ignota, nosque ipsos latens) ita, inquit, corpus Christi omnibus fuit affectum virtutibus, omnesque gratias opitulandi habebat ad sanandum, quas omnes creaturæ corporeæ habent ad huiusmodi morborum expulsionem: mihi neque verisimile fit, neque admodum probabile: nam inde consequeretur, quòd natura, & nequaquam miraculo Christus sanaret. Sunt prætereà virtutes quædam naturales inter se contrariæ, atque ad contrarios effectus producendos accommodæ. Essent ergo huiusmodi virtutes oppositæ, atque inter se pugnantes, in vno eodemque subiecto simul: quod certè à ratione videtur alienū. Prætereà nonnullæ sunt infirmitates, ad quas curandas naturæ virtus se minimè extendit: veluti innata est cæcitas, atque mortui reuocatio ad vitam, quos ad morbos medendos siue vitia, nulla est prorsus vis ac potestas in natura: corpus ergo Christi ad similia præstanda virtute naturali esset destitutum. Quamobrem perspicacius certiusque loquuntur, qui hæc omnia opera diuinitati assistenti, & per corporis Christi membra operandi tribuunt, quod certè, vt veritati magis consonum & cohærens, intrepidè recipiendum esse existimo. Non enim sanctos Patres hæc vis corpori Christi indita latuisset, vel quoquomodo incognita fuisset; & satis erat sanctissimo illi Christi corpori ad illud omnifariam illustrandum ad decorandum, quod virtutem diuinitatis delitescentem haberet ad omnium sanitates & miracula efficienda vim continētem, quoties, quando, & vbi vellet. Nos igitur, si sapimus, ad Christum cum turba magna fide confluamus, vt illum audiamus, & per auditum sanitatem animi consequamur; tùm vt fide illum contingentes morborum nostrorum spiritualium medicinam

Petri à Palude eam Christi virtutem corporis eius qualitati naturali perfectissimæ tribuentis confutatur opinio.

Christi diuinitatis eiusmodi virtutē fuisse tantum modo.

Turbarū ad Christum audiendum, salutisque corporum ab eo beneficia recipiēda quid nos doceat ille concursus.

Matth. 9. Fimbria vestimenti Christi quæ mysticè.

nam accipiamus. Ita enim nobis continget, vt si ex fide dixerimus: *Si tetigero tantũ fimbriam vestimenti eius*, optatam salutem comparemus. Est autem fimbria vestiméti eius, sacrosanctum Eucharistiæ mysterium, quam qui nõ tantùm dentibus premit, sed fide in primis ac venerabundus suscipit, diuinam profectò virtutem vitiũ expellentem; & diuinæ gratiæ communicationem donantem in se experietur, ope ac meritis Domini nostri Iesu Christi qui cum Patre & Spiritu sancto semper viuit & regnat in secula seculorum, Amen.

TRACTATVS III.

In illa verba Matth. 5. *Videns Iesus turbas, ascendit in montem: & cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius, & aperiens os suum docebat eos dicens.*

IAM tempus est, vt ad aliorum verborum expositionem accedamus. Ait itaque Matthæus, *Ascendit in montem*. Explicandum in primis, quis fuerit hic mons; & cur in eo legem ferre decreuit; & in qua montis parte sermonem hunc tam lõgum habuerit. Cùm autem Dominus esset in Galilæa, non longè à Capharnaum, in quam, sermone completo, se recepit: consequitur, non fuisse montem Olіueti, vt aliqui putabant, quos prætereà reprehendit B. Hieronym. in hoc capi. 5. Matthæi, aut aliquem alium montem Iudææ: & communi omnium Doctorum consẽsu, maximè B. Hieronymi in loco prædicto, traditur fuisse mons Thabor: de quo Egesippus lib. 4. de excidio Ierosolymitano, scribit, quod eius altitudo est triginta stadiorum, vertex autem ipse campestris viginti tribus stadiis iacet: distat per iactum lapidis à mari Galilææ, miramque rotunditatem habet, qui nomen dedit ciuitati sitæ in tribu Zabulon Leuitis datæ 1. Paralipom. 6. de quo Psal. 88. ait David: *Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt*: distat verò ab Hierusalem per quadraginta leucas. In hoc eodem monte Dominus pauit quinq; millia hominũ quinque panibus; proinde Mensa dicitur: Fugitque Dominus in eum, cùm turbæ vellent eum Regem creare, Ioan. 6. In eodem monte creditur peractum mysterium orationis & transfigurationis. Atq; hactenus de primo articulo.

In quem mõtem Christus ascenderit.

B. Hieron. to. 6 in prin.

Egesippus.

Mons Thabor quis ille

1. Paral. 6. Psal 88. Matth. 15. Ioan. 6.

Ad secundum verò: legem in monte dare constituit, quia olim populus Israel,

In monte legem Euangelicam Christus

in monte existente Moyse, legem acceperat. Deinde vt impleret vaticinium Esaiæ: qui ait: *Super montem excelsum ascende tu qui euangelizas Sion*; & in alio loco, *Et erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles, & fluent ad eum omnes Gentes. Et ibunt populi multi, & dicent, Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad Domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius: quia de Sion exibit lex, & verbũ Domini de Ierusalem*: quæ omnia in huius montis ascensu, & lege à Domino lata completa esse videntur. Ac de industria quidem ab Spiritu sancto videtur suppressum nomen montis; vt typus & figura esset montis Sion, vnde proditura erat lex, iuxta Prophetam: nam vmbræ & figuræ non solùm ad Domini mortem, verum etiam ad diẽ Pentecostes durabant. Adhæc, montem conscendit, vt legem ferret: nam omnia ferè insignia Christi gesta in monte peracta sunt: veluti Incarnatio in Nazareth, quæ super montem sita erat: Præsentatio in templo in monte Sion posito: Ieiuniũ, tentationesque dæmonis in montibus factæ: Orabat in monte Dominus: Saturauit turbam in monte: Transfiguratus fuit in monte: Solennem introitum in die Palmarum per montem Oliueti transeundo confecit: Sedente verò eo super montem Oliueti, sermonem propheticum & longum de excidio Ierusalem, ac signis aduentus sui ad iudicium habuit Matthæi 24. Mysterium Eucharistiæ atque lotionis pedum, cum admirabili illo sermone cœnam consecuto, in ædibus, in monte Sion sitis celebratum est. Ac vt olim in monte immolare iussus est Abraham Isaac filium suum; ita crucifixus Dominus est in monte Caluariæ; à quo nõ longè distat sepulchrum: Apparuit discipulis suscitatus in monte Galilææ: Ex monte Oliuarũ ascendit in montem cœli Empyrei: indeque rursus ad eundem montem redituruscreditur ad iudicium: construxitque Ecclesiam super montem positam de qua Dauid Propheta: *Magnus Dominus & laudabilis nimis in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius*: Et vt olim dictum fuit Loth: *In monte saluum te fac, ne & tu simul pereas*: ita nonnisi in monte Ecclesiæ, siue in Christo existenti patet salus. Ipse Dominus etiam montis nomine eleuati supra verticem montium, ab Esaia, Michæaque designatur: de hoc quoque Psalmista: *Mons Dei, mons pinguis, mons coagulatus, mons pinguis: vt quid suspicamini montes coagulatos? Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo*: etenim Dominus

stus cur dederit. Isai 40. Isai. 2.

Eum montẽ cur tacuerit Euangelista.

Quænam in monte Christi peracta mysteria. Luc. 1. Infrà 4. Suprà 2. Infrà 4. Infrà 6. Infrà 9. Ibidem. Infra 19. & sequen. Matt. 24. & seq. Matth. 26. Ioan. 13. Ioa 13. 14. 15. 16. & 17. Gen. 22. Matth 27. Ioan 19. Matth. vlt. Act. 1. Matth. 25. Psal. 47. Genes. 19. Isai. 2. & Mic. 4. Psal. 67. Mons Dei, mõs pinguis mons coagulatus, &c. qui mysticè.

minus habitabit in finem humanitatem Christi, in qua diuinitas perpetuò habitauit, montem Dei, & montem pinguē, pretiosissimis videlicet donis ornatam vocare videtur. Sanctissima item Deipara mōtis symbolo apud Danielem describitur; de qua præcisus est lapis (scilicet Christus) sine manibus, qui percussit statuam, & factus est mons magnus, & impleuit vniuersam terram, Daniel. 2. Apostoli prætereà montes dicuntur, iuxta illud: *Fundamenta eius in montibus sanctis*: sunt enim Apostoli montes sancti siue Deo dicati, qui locum fundamentorum in Ecclesia Dei sustinent. Quòd ergo Dominus ad sua peragenda mysteria montes elegerit; ita vt de eo meritò dicat Sponsa: *Vox dilecti mei, Ecce iste venit saliens in montibus, transiliēs colles*: non sine causa factum est. Voluit enim in primis significare, sua omnia sublimia esse & eminentia, longeque superare captum nostrum, & intelligentiam. Deinde, vt ostendat, ad omnium exemplum esse facta, & tradita: *Discite*, inquit, *à me, quia mitis sum & humilis corde*. Voluit insuper se ostendere peruigilem speculatorē domus Israel. Est etiam Iesus omnium oculorum obiectum & satietas: voluit docere terrenorum temporaliumque rerum contemptum; mentis pariter eleuationē, in qua tantum est oratio, cibus & quies, & doctrina, & crux, & gloria.

Dan. 2. Mōtis etiam qui nomine designentur.

Psal. 86. Cur sua Christus mysteria in montibus operari voluerit.

Can. 2.

Matth. 11.

Ezech. 33. Orationis fructus.

Designat etiam hic mons cœlum Empyreum, vnde daturus legem Spiritus in die Pentecostes, mente accesserunt ad eū discipuli eius: quibus ipse aperuit sensum, vt intelligerent Scripturas; aperuit & ora, quatenus variis linguis resonarent magnalia Dei. Peculiari etiam ratione doctrina Christi in monte tradenda erat, vt olim lex Moysi in monte Sina, nec non lōgus sermo in tēplo habitus die Martis sancti, à 21. cap. Mat. ad 23. in monte quoq; Olíueti eadem die à 24. cap. Matt. ad 26. exclusiuè. Prætereà in monte Sion sermo in Cœna Domini nuncupatus, est habitus. Etsi ergo omnibus Christi actionibus maximè tamē eius doctrinæ quadrat mons: vt pulchrè dictū sit à Propheta: *Quàm pulchri super montes pedes euangelizantis pacē, euangelizantis bona.* Tùm quia sublimis est in se ac recondita plusquam omnis humana doctrina, imò etiā plusquā prophetarum; & maiora iustitiæ præcepta cōplectitur: nunquam enim sic locutus est homo: & qui de cœlo venit, super oēs est: & quod vidit, & audiuit, hoc testatur: tùm etiam quia hæc doctrina mentē ad diuina erigit, & cum sit ignita, in deos transformat eius cultores: tū quia cōmunis est, & ab omnib. audienda, vtpote omnib. necessaria ad salutē: quēadmodum olim decem præcepta tantū in monte data sunt à Deo; cùm reliqua omnia, vt positiua, per Moysen pronūtiauerit: tùm denique quoniam Doctor & auditor huius disciplinæ in monte Ecclesiæ, extra quam minimè intelligitur, neq; capitur; & in monte debet esse virtutis, vt in montem cœli ascendere dignus sit: quemadmodum ex monte Olíueti Christus ascendit.

Luc. vlt. *Acto. 2.*

Exo 19. & 20 & seq.

Euangelicā in monte tradi debuisse doctrinam multis de causis.

Isa. 52. *Rom. 10.*

Ioan 7. *Ioan 3.* *Ibidem.*

Exod. 20. & seq.

In lege autē Moysi ferenda, Deus legitur descendisse ad montem, quasi daturus temporalia: sed turba eò non ascendit, cācellisq; arcebantur montē tangere: & si bestia tetigisset montē, lapidanda erat: proinde turba terrore prostrata est, non valēs audire verbum Dei: hic autem Deus mansuetus, primo descendit factus homo, vt nos amore humiliaret suo: deinde verò ascendit in montē, quasi largiturus spiritualia nobis, amoreque sanctonos eleuaturus. Et cùm in cacumen montis ascenderit, mōtemq; deitatis ipse per vnionem hypostaticam possideat; accōmodauit se tamen nobis, stando in loco cāpestri virtutū, vt eius virtutes imitemur, deitatēq; eius per gratiam participemus. Porrò ascendit Christus in montē suo marte, tāquam domin⁹, Moyses autem nonnisi vocatus à Domino vt seruus, quoniā de Aegyptiis peccati aquis assumptus erat à matre, & liberatus à lege Pharaonis, id est, diaboli, secundùm quam viuere non debebat: de aquis ergo, quia (vt Christi verbo vtar) de deorsum venit, assumptus est; ac proinde salutē, qua ipse egebat, aliis præstare nō potuit: Christus verò de sursum venit, & immersit se in aquas Iordanis, quas puras reddidit ad baptismum. Ascendit Moses in montem Sina in Arabia, qui generat in seruitutē, & ad inimicitias. Sina etenim interpretatur rubus, vel inimicitia, Arabia verò, captiuitas: nam lex illa iram & maledictionem operatur, nec tollit inimicitiam peccati, sed auget: Iesus verò montem Thabor conscendit, ex quo legem tulit: interpretatur autē Thabor, electio siue puritas, Syriace aūt contritio vel confractio: quia in illo mōte Christus discipulos eligit duodecim legē purissimā ac irreprehensam tulit, quæ perfectam cordis contritionē, & carnis cōfractionem siue mortificationē operatur.

Actor. 1. Quid quòd olim Dominus descendens in montem, legem veterē, Christus verò nūc ascendens in montem, legem affert nouam.

Exod. 19. *Infrà 20.* *Ibidem.*

Suprà 1. Aliter Christus legem daturus, aliter Moses, montem conscendit.

Exod. 2.

Ioan 8. *Matth. 3.* *Gal. 4.* Sina, Arabia, Thabor quid sonent. *Rom. 4.* *Gal. 3.*

Luc. 6.

Prior autē ipse Christus ascendit, quē postea secuta est turba quærens eum tangere. Nam qui alios docere instituit, prius vt ipse doctus sit oportet. Concionē etiam tam longā debuit præcedere segregatio à turbis, & oratio, & nouæ legis promulgatio,

Quare prior Christus turba montem ascenderit.

tio, ac veteris interpretatio à Deo profecta videretur. Et hæc de secundo.

Qua parte mõtis Christus ad turbas prædicauerit. Ad tertium; vt dictum est, & vt Lucas concilietur cum Matthæo, primum Dominus cacumen montis ad orandum ascendit; deinde ad planam partem in monte sitam descendit, quæ dicitur locus campestris, Lucæ 6. secundùm Augustinum, *August. lib. 2. de consensu Euangel. c. 19* vt etiam solitudo campestris, Deuter. 1. & 29. via Horeb per montem Seir ad Cades Barnæ. ibi ergò Christus primò stetit spectans congregationem turbarum tardam & pigram gressibus corporis, tardiorem verò animo, atque mente ad intelligendum. Deinde sedens docuit primò discipulos propius existentes, ne à turba comprimerentur: vnde subdit: *Et cùm sedisset.* Idem cur sederit ad docendum & quæ sint illius sessionis mysteria. In primis hęc sessio significabat longum futurum sermonem: non enim propter pauca verba dicenda sedisset Dominus. Dein significare voluit dignitatem & autoritatem magisterij & doctoratus sui: vt docet Augustin. Sedet enim vt Rex, Magister, & Iudex: ideò Moyses stabat vt minister: Christus vt Dominus recumbit. Præterea designat pacem animi & delectationem, quam in prædicatione, hoc est, in piscatione & venatione animorum habebat; vnde suum cibum esse aiebat, loqui ad Samaritanos. *Ioan. 4.* Ad hæc, condescensionem designat, vt capi posset, vt inquit Bernard. *Bernard.* & ad eum accedere possent turbæ, quem stantem nec Angeli capiunt ipsi; Moyses verò stans introiuit in nebulam, *Exod. 20.* ac terrens tanquam pedagogus velut ad pueros minimè capaces loquebatur. Designatur item doctrina Christi matura, grauis, duratura: quia ius naturę, quod vt plurimum explicabat, lex est immutabilis & perpetua, nihil, in hoc sermone quod sit iuris positiui, quod videlicet antequam statueretur hoc loco, esset indifferens: sed omnia quæ hic statuũtur, per se bona sunt, ac proinde nullo tempore mutanda: quod Euangelicæ legis indicat perfectionem: cui egregiè competit Prophetæ dictum, *Ioan. 10.* *Fidelia omnia mandata eius, confirmata in seculum seculi.* *Psal. 110.* Quin etiam possidebat Dominus quę dicebat: quando vero deambulabat in porticu Salomonis, significabat deserendam fore synagogam, quantum ad obstinatos, atque ad Gentes migrandum: vel, vt indicaret circuitus verborum, quos magna gratia & prudentia faciebat, *1. Pet. 2. Ioan. 7. Luc. 11.* vt hanc vel illam animam tangeret: sic serpens diabolus circuit quærens quem deuoret. Interdum etiam stans clamabat, quia cum eleuatione mentis verbum Dei euangelizabat, paratus etiam opem ferre obicem non ponentibus contra fortem armatum, qui verbum Dei audientibus insidiatur. Et cum ad discipulos sermonem habet Dominus, sedet; dum ad turbas, stat, vel ambulat: quoniam ad iam dociles Dei oportet sermonem doctrinæ esse tranquilliorem, sedatiorem, ac compositiorem; ad turbas verò peccatorũ, concitatiorem, ardentioremque, qualis sermo exhortationis, correctionisque esse solet. Postremò, hac sua sessione indicauit Dominus, doctorem, atq; auditorem huius legis debere sedere animo quieto & pacato: *Quo modo sedere debeat doctor legis Euangelicæ.* namq; anima quiescendo fit sapiens, & Maria sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius. *Luc. 10.* Qui ergò sedendo verbum Dei audit, profectò ei præstare videtur qui stat: quippè magis quę dicta sunt apprehendet, & vberiorem fructum eliciet: vnde & in discipulos sedentes descendit Spiritus sanctus. *Act. 2.*

Accesserunt ad eum discipuli eius. *Cur ad Iesum accesserint discipuli eius.* Propiùs accesserũt, ne turba eos comprimeret, & quo melius audirent, qui melius impleturi erãt, cum perfectione consiliorum Euangelicorum, & docturi turbã; & quia plura & priora directa sunt ad eos in hoc sermone. Accesserunt igitur, quasi audiissent Spiritum dicentem: *Psal. 33.* *Accedite ad eum, & illuminamini: & facies vestræ non confundentur.* Nota, discipulos Christi nõ esse, *Propria discipulorum Christi nota.* sicut aliorum magistrorum sunt: quilibet enim potest suapte volũtate & arbitrio quemlibet sibi eligere in magistrum, illique hærere absque sponsione vlla, vel pacto, aut nota suscepta: & vbi libuerit, discedere: ad Christum autem nemo sua sponte accedit, sed vocatus, ac quodammodo tractus: *Nemo, inquit, potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum:* *Ioan. 6.* & quicunque trahitur, dat nomen, vngitur, signatur charactere quodam spiritali & inuisibili in baptismo per fidem & charitatem: *Signati, inquit Paulus, estis Spiritu promissionis sancto:* *Ephes. 1.* & promittit, & pacisciitur nunquam ab ea discedere: nam aliàs efficerentur apostatę, de quibus Apostolus de luxuriosis viduis loquẽs ad Timot. scribit: *Iam enim quædam cõuersæ sunt retro post Satanam:* *1. Tim. 5.* & Ioan. 6: *Ioan. 6.* *Ex hoc multi discipulorum eius abierunt retro: & iam non cum illo ambulabant.* Accessisse etiam legitur turba Luc. 6. *Luc. 6.* quia quærebat eum tangere: quæ tamen in legislatione Moysi, neque montem tangere ausa est: nec ad Deum quem formidabat accedere. Et discipuli in accessu ad audiendum cognoscuntur, turba verò ob signa: *Exod. 19.* nec quisquam accedere potest ad eũ, nisi tractus à Patre: neq; post datum nomen, liberum est discedere sine crimine apostasiæ, vt in alijs scholis est integrum.

Et aperiens os suum, docebat eos. *His verbis Euangelista &c.* Quasi verè

aperiens os suum, &c. quę significauerit mysteria.

possit esse sermo doctrinæ sine apertione oris. Dicendum est, huiusmodi sermonem non esse perissologiam, id est, vitiosam locutionem, vt cùm Poeta ait: *Et sic ore locuta est*; neque rursus periphrasin, hoc est, decoram, artificiosamque locutionem: verùm maxima Sacramenta eiusmodi verbo Euangelistam insinuare voluisse. Ergò in primis longus sermo futurus designatur; deinde plenus gratiæ & venustatis sermo: quemadmodum facundum hominem describens Poeta, dixit:

Virg. 1. Aeneid. & alibi.

Ouid lib. 13. Metam.

Paullumq; oculos tellure moratus
Sustulit ad proceres, spectatoq; resoluit
Ora sono.

Vbi scriptura rum eadem phrasis vsurpetur, aperiendi os suum ad loquendum.

Significatur tertio ea voce profundorum mysteriorum detectio, iuxta illud: *Aperiam in parabolis os meum: loquar propositiones ab initio*, siue, vt Græca litera habet, loquar ænigmata abscondita. Ita Philippus Diaconus, prædicaturus Christum Eunucho, arcanaque in verbis Esaiæ comprehensa detecturus, dicitur aperuisse os suum, Acto. 8. Rursus Petrus Act. 10. euangelizaturus Cornelio mysteria regni Dei, traditur aperuisse os suum: imò Iob cap. 3. disputaturus de Dei prouidentia, atque maledicturus originali peccato, quo homo in die conceptionis, & nocte natiuitatis suę inuoluitur, post silentium septem dierum, narratur os suum aperuisse: & Daniel cap. 10. *Aperiens os meum locutus sum.*

Psalm. 77. Matth. 13.

Act. 8. Infrà 10.

Iob. 3.

Nunc maximè Christum legislatorem aperire os suum ad docendum debuisse.

Quarto, etsi semper cùm loqueretur, os aperiret, hic tamen maximè, quando cœpit exordium legislationis & prædicationis: non enim anteà vlla præcepta tradiderat, vt hic facit: post apertam ergò manum, per quam cœpit vita & miraculis docere, inquit os aperire & docere verbo: vt expendunt post Chrysostomum Theophylactus & Euthymius, quo modo etiam priù aperuit manus lauando pedes discipulorum; ac posteà sedês docuit verbo humilitatem, dum inquit: *Si ergò laui pedes vestros, Dominus & Magister: & vos debetis alter alterius lauare pedes.*

D. Chrysost. hom. 11. in Matth. 10. S. in princip. Theophyl. Euthym. Ioan. 13.

Qualis hæc prę illa quā die Pentecostes tradidit, sit Christi doctrina. Hierem. 31. Heb. 8.

Quintò, indicatur hac phrasi, doctrinam hanc externam esse respectu eius, quam in die Pentecostes tradidit: nam ibi sensum aperuit, intimamq; doctrinam digito Spiritus sui in corde credentium scripsit: vt vel hinc, quanti faciat Christus talem doctrinā, quam ore suo docuit, vitæ exemplo constituit, Spiritu suo scripsit in corde, & morte sua confirmauit, postremò per Apostolos suos signis ac scriptis posteritati voluit commendari, manifestum appareat.

Christi doctrina quàm efficax, quamque salutaris.

Sextò, designatur in operatione oris districtio gladij e vagina sua ad vulnera salutaria infligēda. Sic enim prædixerat Isaias, armis linguæ videlicet minutum proditurum Messiam: *Dominus, inquit, ab vtero vocauit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei.* (Fuit enim Iesu nomen de cœlo allatum, antequàm in lucem ederetur.) *Et posuit os meum, quasi gladium acutum*, quo scilicet ad necem vsq; confodiatur dæmon, & vetus homo noster putrescat, nouus verò verbo Dei condiatur, fiatq; pretiosa esca Dei.

Isa. 49.

Act. 4. Matth. 1. Luc. 2.

Quomodo olim Dei Filius non aperiens os suum, fuerit locutus.

Septimò, fertur aperuisse os suum, quia prius per se sine ore in mundi creatione vniuersas erudierat creaturas, atque per illas omnem hominem peculiariter instruxerat: quare dictum est à Iob: *Nimirum interroga iumenta, & docebunt te; & volatilia cœli, & indicabunt tibi*; & à Paulo, *Inuisibilia enim ipsius, & à creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus & diuinitas.*

Iob 12.

Rom. 1.

Philosophi vt fuerint os Christi.

Octauò, aperuerat olim ora Philosophorum, & per eos ad fidem Euangelicam Gentes quodāmodò præparauerat: vt constanter docet Clemens lib. 7. Stromatum. Veritas enim à quocunque dicatur, vt Ambrosius noster ait, à Spiritu S. est: vnde & Sapientia increata de se ipsa testatur, dicens: *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Per me Principes imperant, & potentes decernunt iustitiam.*

Clem. Alexan. tom. 5.

Ambros. in c. 12. prioris ad Corint. tom. 5.

Prou. 8.

Idem Christus quomodo locutus per Angelos.

Nonò, instruxerat Deus per Angelos hominem, tùm in multis alijs ad vitam hanc præsentem & futuram pertinentibus, tum verò maximè in lege Moysi ferenda: Angelus enim in persona Dei dicebat: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis.* Hinc Stephanus concionatus est, Legem ordinatam per Angelos in manu mediatoris.

Exod. 20.

Act. 7.

Quo etiam modo per Prophetas.

Decimò, locutus erat Dominus per os Moysi, atque Prophetarum, sicut dixit Zacharias: *Sicut locutus est per os Sanctorum, qui à seculo sunt Prophetarum eius:* vnde frequēs est apud eos vox. *Os Domini locutum est.* Et, *Hæc dicit Dominus exercituum*, *Quia non faciet Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretum suū ad seruos suos Prophetas.* Per omnes ergò Prophetas loquebatur Dominus, imò & aperuerat os mutorum, & linguas infantium fecerat disertas; & per asinam Balaam loqui dignatus fuerat: porrò inter Prophetas nouissimè locutus est per Ioannem Baptistam, qui propterea vox clamantis in deserto appellatur.

Luc. 1.

Amos 3.

Marc. 7.

Sap. 10.

Num. 22. & 2. Pet. 2.

Ioan. 1.

Isai. 40.

Sed hisce omnibus modis proximè præparabat Deus mundum ad audiendam vocem Filij sui, qui post omnes alios carnem indutus ad nos venit, nosque alloquio suo dignatus est: quod expendens Paulus dixit:

Baruch 3.

Heb. 1.

dixit: *Multifariam, multisq; modis olim Deus loquens patribus in Prophetis: nouissimè diebus istis locutus est nobis in Filio*, de quo Propheta ait: *Quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum.* Proinde opus est ob canalem puriorem, mundiorem legem nobis esse oblatam; digniorem item & excellentiorem, eo quòd nonnisi sanctificatis, atq; in filiorũ adoptioné receptis loquitur lex Euangelica: quæ etiam dulcior est, ac cæteris suauior: nã Angeli, Moyses, Prophetæ, imò etiam ipse Ioannes Baptista cõminantur, ac perterrefaciunt: Christus autem blandè loquitur, & mirificè consolatur; & amantis est, referre apertionem oris eius, quem gratè ac beneuolè aspexit: nam id tandem optare fecerat sponsam suam, quæ dicebat: *Osculetur me osculo oris sui*, quasi dicat; Ante extimui ignem illum, quo lex dabatur, & longè à me volui esse Deum; & mediatore vti volui: nunc autem video quam nihil profecerim: veniat ipse, & ore ad os loquatur mihi, me complectatur, osculeturque: capacem me suæ doctrinæ efficiat mecum sit, mecumq; laboret, qui est sapientia Patris.

Isai. 52. Dei Filium per se ipsum tandem nobis loqui debuisse.

Matth. 5. & sequ.

Cant. 1.

Quid illud: Osculetur me osculo oris sui.

Exod 19. & Infra. 20.

Ait autem, *Os suum*: nam Meus, Tuus, Suus, pronomina hæc, apud Iureconsultos, significant dominium & possessioné: & ita significatur Christus, dominus oris sui, quia os suum, & animam, & doctrinam possidebat, quã minimè tradebat, vt pueri de moribus loquentes quæ non intelligunt; nec vt comœdi & histriones, qui alienam personam sustinentes, non quæ loquuntur in corde suo, sed quæ didicere ab aliis velut psittaci, & picæ referunt. Christus autem habebat fontem sapientiæ, vnde haurire poterat quod doceret: cæteri homines, nisi inde acceperint, neq; rectè poterunt aperire os suum, neq; ea, quæ ad saluté spectant, docere. Quamobrem cùm nemo possit accipere quicquam nisi ei fuerit datum desuper; rogare debet probus Doctor & minister verbi, precibusq; pulsare diuinam Christi clementiam, vt dignetur dare os & sapientiam, cui non possint resistere cuncti aduersarij nostri. Vnde Apostoli, qui ad hoc munus Euangelicum destinatos se esse cognoscebant, dicebant: *Nos verò orationi & ministerio verbi instantes erimus*: nec enim munere suo se rectè fungi posse putabant, nisi priùs orationi incumberent. Hoc non ignorans Dauid, dicebat: *Domine, labia mea aperies: & os meum annuntiabit laudem tuam*: & Paulus: tuba cœli, rogat, vt detur sibi sermo in apertione oris; & alibi orat, vt aperiatur sibi ostium sermonis: solet namque interdum

Quàm proprium Christi, sit operire os suum ad docendum.

Ioan. 3. Euangelicus concionator cur Deum oret, os suũ, vt aperire possit.

Luc. 21.

Acto. 6.

Psal. 50. Ephes. 6.

Coloss. 4.

Deus, aut propter peccata ministri verbi Dei, aut propter qui auditurus est populum, subtrahere verbum suum id: quod Paulus videtur docere sibi contigisse in Asia, & Bithynia Acto. 16. & Prophetæ Ezechieli dicitur cap. 3. *Et linguam tuam adhærere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quasi vir obiurgans: quia domus exasperans est.* Ac quemadmodum Dei est, aperire linguam Sacerdotis, vt fructuosè prædicet; ita nos, vt cum fructu audiamus, opus est eum nobis aperire aures: nam etsi ipse est, qui excitat nos ad audiendum, cùm ait: *Qui habet aures audiendi audiat*: non est tamen salutaris auditus citra Dei auxilium: ex quo Actor. 12. dicitur Deus aperuisse aures Lydiæ purpurariæ, vt intenderet his, quæ dicebantur à Paulo.

Acto. 16. Ezech. 3.

Verbum Dei quando vtiliter audiamus.

Matth. 13. & alibi. Acto. 16.

Docebat eos. Initio quidem non præcipiens, vt notat Euthym. quia inuidiosum est præcipere; & quia veterem legem declaraturus erat: & propriè noua lex lata est in die Pentecostes; & vt libenter Phidias, nobilis statuarius, præterito imperfecto vtebatur, dicens: *Phydias faciebat*: ita hic ait Euangelista, docebat: quia cœpit docere & tradere doctrinam, quæ in die Pentecostes perfecta fuit: hinc Dominus dicebat: *Paracletus autem, Spiritus sanctus quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quecunq; dixero vobis.* Verba autem Christi ex fornace ardentis profecta charitatis, per Spiritũ sanctum formata, corda inflammabant, & Spiritum Christi quasi eius vehiculum in animos auditorum introducebant. Ideò, *Beatus homo, quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum*, nempè per te ipsum, & absque vllo medio doctore.

Christus quare docebat prius quam iubebat. Euthym. Acto. 2.

Ioan. 14.

Sermo Christi quàm efficax.

Psal. 39.

Docebat autem eos, scilicet Apostolos, de quibus ait Lucas: *Et ipse eleuatis oculis in discipulos suos, dicebat*: tùm vt modestiam & gratiã legislatoris nostri insinuaret. Solent enim oratores, vt se seriò agere significent, paullulùm oculos deprimere, & deinde in auditorum vultus conuertere, sensimq; se illis insinuare: tùm ne Gentes, quæ fortè ibi adorant, etiã Iudæis docere Dominus videretur, & ne infirmi sibi hæc dicta putantes offenderentur, tanquam nimiũ ab ipsis exigeret: tùm deniq; voluit attentionem Apostolorum sibi cõciliare, innuendo ad eos potissimum spectare sermonem. Et Paulus mysteria fidei illis potissimùm vult consignari, qui idonei sint docere alios. Difficilè est reperire terram, quæ idoneum semen adferat: nam semen quidem iacitur, verùm ex quatuor terræ partibus tres remanent infœcundæ:

Luc. 6. Quare Christus eleuatis prius oculis in discipulos docebat eos.

2. Tim. 2. Bonorũ paucitas conditorum quanta. Matth 13. Ibidem.

cundæ: quin etiam in terram bonam, vbi ſemen bonum erat ſeminatum, inimicus homo auſus eſt ſuperſeminare zizania: magna ergo opus eſt attentione & vigilantia, vt quis cœleſtium horum dogmatum fiat capax, atque particeps. Nos igitur diſcamus verba Ieſu dulciſsima audire, vt dicamus cum Dauide: *Bonum mihi lex oris tui, ſuper millia auri & argenti:* ne vocē diei Domini amaram audire timeamus: & ne cum turba deficiamus, retrocedamusve. Rogemus etiam Dominum, vti pro ſua bonitate dignetur cur noſtrum lumine ſpiritus ſui illuſtrare, atq; os noſtrum aperire non ſolùm ad preces fundendas, ſed etiam ad cōſolandum inſtruendumq́; proximū, illumq; ad viam Dei ingrediendam adhortandum: neq; tantū vt aperiat, ſed vt claudat etiam ad iniurias & conuitia: quemadmodùm agnus ille innocentiſsimus coram tondente ſe obmutuit, & non aperuit os ſuum; & cùm malediceretur, non remaledicebat. Si quis autem putat ſe religioſum eſſe, non refrænans linguam ſuam, ſed ſeducens cor ſuum; huius vana eſt religio inquit Apoſtolus Iacobus. Item precemur Dominum, vt manus noſtras ad officia legis præſtanda velit aperire: nec enim ſatis eſt ad iuſtitiam corde credere, niſi & manibus bonorum operum confeſsio fiat ad ſalutem: & tanto perfectiorem legis Euangelicæ intelligentiam aſſequemur, quāto acriùs iuſtitiæ charitatiſq́; operibus inuigilauerimus: id quod fiet gratia ac meritis Ieſu Chriſti domini noſtri, qui cum Patre ac Spiritu ſancto viuit & regnat per omne æuum.

Pſal. 118. Cur nobis Chriſtus audiendus. Diuina oris noſtri apertio quàm nobis neceſſaria.

Pſal. 53. 1. Petr. 2.

Iacob 1. Manus noſtras quando Dominus aperiat. *Rom. 10.*

TRACTATVS IV.

In illa verba Math 5. *Beati pauperes ſpiritu: quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.*

Dubia hoc loco reſoluenda.

AD hanc beatitudinem, quæ primo loco ab Euangeliſta propoſita eſt, explicandam, non inutile exiſtimaui fore quædam præmittere, quæ & beatitudini huic, & ſequentibus lucem videantur adferre. Ac priore quidem loco declaranda eſt mens ſiue ſcopus Domini in hoc ſermone, deinde, cur à beatitudine initiū dicendi ſumat, aperiēdum eſt; vbi, & quid ipſa beatitudo ſit, & quis earū in hoc ſermone numerus, explicandum. Tertiò, oſtendemus qui ſint pauperes ſpiritu, & quamobrem dicuntur beati, curque ab eis ſumptum eſt dicendi initium. Quartò, qua ratione ſpiritu diuites beati nequaquam prædicentur à Domino. Quintò, diſſoluenda ſunt, quæ mundus & philoſophi & Iudæi, atq; hæretici opponunt contra banc primam Domini beatitudinem. Poſtremo loco, quid eſt regnum cælorum; & cur pauperum ſpiritu eſſe dicatur, elucidabimus.

Domini hic ſermo quo tendat.

Quod ad primum attinet; Dominus aperiens de integro os ſuum, veram Euangelij legem tradere intendit, & in primis volens homines auocare ab ijs quæ mundus magni facit, & conſectari ſolet, docet veram iuſtitiam nō in externis ſitā eſſe ceremonijs, ſed in ſincero Dei cultu, & ſecura in illum fiducia, & in vera proximi dilectione, quæ ad inimicos vſq; ſe extendat, & promptum hominem reddat ad inſeruiendum & ſubueniendum quibuſuis proximis: deinde aſsignat diſcrimen inter ea, quæ obſeruari vult à ſuis, & ea, quæ obſeruata ſunt ab antiquis, non ſolùm philoſophorum doctrina, ſed etiam lege Moſaica inſtructis: ideò ſuos vult illis excellere, quam ad excellentiam eſt hortatus, cū dixit: *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quam Scribarum, & Phariſæorum, nō intrabitis in regnum cælorum*; & paullò infrà: *Si enim diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercede habebitis? nonne & publicani hoc faciunt? Et ſi ſalutaueritis fratres veſtros tantum, quid amplius facitis? nonne & ethnici hoc faciunt? Eſtote ergo vos perfecti, ſicut & Pater veſter cæleſtis perfectus eſt.* Tempus quippè & doctrina ſua, & gratia, quam offerebat, aliam vitam ſanctiorem, moreſq́; perfectiores exigebant. In fine etiā, ad quē ducit lex Euangelica, voluit ſuos differre ab alijs: namq́; cumulatiori eos atq; glorioſiori præmio aſſerit potituros: vt vel eo fine ad ſeruandam exactè legem ampliùs accendantur: atq; hic eſt ſcopus Domini legis; vt paucis multa complectamur,

Matth. 5. Ibidem. Chriſtiani ab infidelibus & ethnicis in duobus differunt.

Ad ſecundū à præmio dando, ſiue à fine beatitudinis Dominus ſumit initium: tum quia finis primus eſt in intentione, cuius gratia agens operatur; quia verò vltimum locum obtinet in executione cùm perfectè poſsidetur: ideò de fine perfectiore quantum ad præmium vberius tractat Matth. cap. 25. intermediis verò capitibus de præceptis, quorum obſeruatione conſequendus ſit finis; ac de miraculis, quibus lex confirmata eſt, agit. Quemadmodum enim Ariſtot. lib. 1. Ethi. (vt externa cū noſtris ſacroſanctis ad maiorem lucem inferendam componamus) de beatitudine practica diſſerit, deinde verò per octo libros ſubſequentes de habitibus virtutum, poſtremò in 10. libro, de beatitudine in ſpeculatione ſita latè diſputauit: quam rationem

Cur Dominus à beatitudine ſuū ſermonem inchoauerit.

Ariſt. tom. 2. Hæc Chriſti de beatitudine ratio differendi, quam ſit Ariſtotelicæ conformis.

tionem etiam tenuiſſe Moyſes videtur: nam Exod.19. antequam legem proponat, præmium in medio Iudæis ponit: *Si ergo*, inquit, *audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea eſt enim omnis terra. Et vos eritis mihi in regnum Sacerdotale, & gens ſancta.* quanquam illud præmium non vocauerit beatitudinem; re vera enim beatitudo non erat, cuius Iudæi, vtpote pueri, minimè erant capaces: Dauid etiam, teſte Theoph. à beatitudine incœpit practica, dum ait: *Beatus vir qui non abijt in conſilio impiorum, &c.* finit verò in ſpeculatiua, cùm inquit: *Gloria hæc eſt omnibus ſanctis eius*; &, *Omnis ſpiritus laudet Dominum*: etſi hoc non ex lege, ſed ex Spiritu Chriſti pronuntiauerit. Ad eum modum Dominus Ieſus, primò quidem finem proponit, deinde virtutes & officia quibus ad illum aſſequendum aptamur, poſtremò de poſſeſſione regni bonis danda & reprobis ab ea excludendis philoſophatur; ſolus ergo Chriſtus dicere potuit hoc verbum, *Beati*, non vllus alius legiſlator terrenus, aut Moyſes, aut Propheta aliquis, niſi in Spiritu Chriſti participato; ſed ille tantùm, qui ſolus beatus & potens Deus, & qui poteſt beatitudinem effundere in alios; qui verè & pulchrè euangelizat ſuper montem, vt prædixit Eſaias: nam incipit ab annuntiatione beatitudinis: *Beati*, inquit, *pauperes ſpiritu.*

Exod.19. — *1. Pet.2.* — *Theophyl. Pſalm.1.* — *Pſalm. vlt.* — Quam proprius Chriſti legiſlatoris de beatitudine ſermo. — *Iſai 40.*

Beatitudo, quantum ad vocem, nihil eſt aliud, quàm plenitudo, ſiue opulentia vel abundantia. Speuſippus, referente Cicerone, *Beatitudo*, inquit, *eſt bonum omnibus bonis accumulatum; poteſtas ad bene viuendum ſe ipſa ſufficiens; perfectio ſecundùm virtutem, vel ſufficiens vitæ commoditas.* Vnde Boetius noſter accepit: *Beatitudo, eſt ſtatus omnium bonorum aggregatione perfectus.* Cicero lib. 5. Tuſc. quæſtion. *Videamus*, inquit, *qui dicendi ſint beati. Equidem hos exiſtimo, qui ſint in bonis, nullo adiuncto malo: nec vlla alia huic verbo, cum beatum dicimus, ſubiecta notio eſt, niſi, ſecretis malis omnibus, cumulata bonorum complexio.* Hæc ille: vbi beatus dicitur, cui bene eſt, vel bene auctus vt quidam volunt: Græcè Μακάριος, id eſt, non tantùm beatus & felix, ſed immortali quadam & inſigni beatitudine donatus, ὁ μὴ κηρὶ τοῦτ' ὅτι φθορᾷ ὑπομείμενος: Id eſt, qui minimè corruptioni ſit obnoxius: ὄλβιος dicitur, quaſi totus vita, ἀθάνατος, quaſi ſine morte. Beatitudo ergo cùm Dei ſit propria, & diuinum quiddam; illorum eſt qui dij, aut propriè, aut aliqua ratione diuinæ naturæ ſunt participes. Ideò propriè cóuenit creaturæ, quę intellectu viget, quoniam ſecundùm hanc partem ad imaginem & ſimilitudinem Dei condita eſt. Beatitudo igitur in ſpiritu tantùm, & non in ea parte, quam communem habemus cum belluis, ſita eſt: aliàs nec Deus, nec Angeli beati eſſent; nec rurſus ſecundum potentiam, aut habitum, ſed ſecundùm operationem & actum, ad quem ordinatur habitus & potentia, beatitudo conſtituenda eſt. Eſt ergo beatitudo, ſiue felicitas, operatio hominis optima, profecta ab optima forma, id eſt, intellectu; & terminata circa nobiliſſimum obiectum, nempè Deum, qui eſt omne bonum: hinc Chriſtus dixit: *Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* Vita dicitur, ob actionem nobiliſſimam intellectus: qui enim dormit, aut genio & ſenſibus vacat, nequaquam viuit vt homo, ſed vt beſtia: Aeterna, quia nõ patitur interruptionem. Subdit: *Vt cognoſcat te ſolum verum Deum*: ergo conſiſtit in Dei cognitione. Porrò Deus cognoſcitur vel lumine naturæ, quod imperfectum eſt & obſcurum, nempè per ea quæ facta ſunt, ad Creatoris notitiam aſſurgendo. Cùm itaque hæc notitia obſcura ſit, & per ſpeculum, in quo radiis reflexis rem percipimus; vnde rei in ſpeculo centies viſæ non ita recordamur, vt rei ſemel viſæ in ſe ipſa; ideò diminuta eſt, nec perpetua, indignaque, cui tribuatur beatitudo. Alio modo cognoſcitur Deus, nimirum per fidem, cognitione item per ſpeculum, & in ænigmate: quæ & ipſa imperfecta exiſtit, interrupta frequenter, ac cum difficultatibus multis, communiſque iuſtis cum peccatoribus: quamobrem nec in hac beatitudo poteſt conſiſtere: quæ viã habet, non terminum patriæ, docet ſummum bonum Deum, ſed non præſtat, promittit tamen tempore ſuo præſtandũ: quia vt Dominus ait: *Non videbit me homo, & viuet*; & Solonis illa fuit ſententia:

Scilicet vltima ſemper
Expectanda dies homini eſt, diciq́ beatus
Ante obitum nemo, ſupremaq́ funera debet.

& Salomon Eccl. 11. *Ante mortem*, inquit, *ne laudes hominem quenquam.*

Beatitudo quid nomine. — *Cicer.* — *Boet 3. de Conſol.* — *M. Tull.* — Beati qui dicendi. — Beatitudo quorum propria. — Beatitudo in intellectu, an in ſenſu ſita ſit. — Quid ſit beatitudo, & in quo cõſiſtat. — *Ioan.17.* — Beatitudo cur vita dicitur & æterna. — Cognitio Dei triplex. — *1 Cor.13.* — *Exod. 33.* — *Ouid. lib. 3. Metamor.* — *Eccleſ.11.*

Eſt tamen hæc minimè perfecta, ſed ſemiplena beatitudo quædam, muniẽs viam ad illam, quam futuram ſperamus in patria de hac ſcriptum eſt: *Beati qui non viderunt, & crediderunt*; rurſus: *Beata quæ credidiſti: quoniam perficientur ea, quæ dicta ſunt tibi à Domino*; item: *Beatus es Simon Bariona: quia caro & ſanguis nõ reuelauit tibi, ſed Pater meus qui in cœlis eſt.* Quare beatitudo vera & perfecta illa eſt, quæ per lumen gloriæ, continget in patria: de qua beatitudine ait

Fidei beatitudo qualis. — *Ioan.20.* — *Luc.7.* — *Matth.16.*

1.Ioan. 3.

Dilectus: *Scimus, quoniam cùm apparuit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est.*

Beatitudo soli Deo naturalis est, Angelis hominibusque gratuita.
Philosoph.

De hac autem in primis illud statuere oportet, quòd vt Deo naturalis est, & propria, ita nobis nullis viribus naturæ, sed tantum gratiæ Dei dono contingit. Vnde vel Aristot. lib. 10. Ethico. dixit: *Credibile est felicitatem esse Dei donum:* at apertiùs Paulus noster, qui ait, Deum lucem habitare inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest, nempe propriis & naturalibus facultatibus, nisi Dei munere adiuuetur: & alio loco Apostolus: *Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus iis qui diligunt illum.* Nobis autem reuelauit Deus per Spiritum suum. Dauid etiam: *In lumine tuo videbimus lumen.* Hæc beatitudo igitur speratur in terris, minimè possidetur: sperari autem nequit ab eo, qui illam ignorat, velut ab infideli. Proinde fide illam capimus, quæ est sperandarum substantia rerum, & argumentum non apparentium. Sperantur enim non quæ videntur temporalia; sed quæ non videntur, æterna. Cumque hæc ardua, & sublimia bona sub ratione beatitudinis includantur, & supra omnia naturæ nostræ merita, ac vires constituantur, non simpliciter nobis promittuntur, sed si quædam etiam, cum lumine tamen Dei, auxilioque gratiæ, virtutum officia præstiterimus, quæ superant id omne, quod ipsa naturalis ratio dictat, atque omnes transcendunt naturæ facultates. Quamobrem Dominus septem, octove sententias, iudicio mundi, sensuique nostri improbabiles, extraneas, ac penitus paradoxas primo loco constituit, & beatos vocat pauperes, mites, lugentes, esurientes, ac sitientes, misericordes, mundos corde, pacificos, & deniq; persecutionem patientes (quos tamen mundus miseros appellare solet & infelices) quibus omnibus, vt agoni, & merito reddendam promittit beatitudinem: non quòd agon, & patientiæ meritum, siue laboris, tanto sint ex se præmio digna; verum quia ita ex magnificentia sua voluit nobiscum pacisci, ac super dignitatem & meritum remunerare opera nostra.

1.Tim 6.
Ioan. 1.
Deum quatenus videre nullus hominum possit, vt inquit Apostolus.
1.Cor. 2.
Isai. 64.
Psalm. 35.
Quomodo, & à quibus obtineri beatitudo possit.
Heb 11.
2.Cor. 4. & Rom. 8.

Beatitudini vt meritum respondeat.

Quos vocat hic Dominus beatos.

Beati ergo hoc loco dicuntur, qui ius & meritum habẽt ad vitam æternam comparandam. Atque hi in duplici sunt differentia: nam alij quidem imperfecti sunt, qui per gratiam, & bona opera ius habent ad gloriam: alij verò sunt perfecti, de quibus in præsentia est sermo, qui per gustum quendam æterna quæ sperantur bona, delibant: vt de quibusdam testatur Apostolus ad Hebr. 6. *Qui gustauerunt bonum Dei verbum, virtutésque seculi venturi.* Actus ergo beatitudinum, quia laboriosi sunt tantùm ad viam spectant: sed quia actus sunt non communium virtutum, quibus operamur more communi, & humano, sed heroicarum virtutum, seu donorum Spiritus sancti, quibus modo quodam diuino operamur, faciuntq; huiusmodi actus habentes gloriæ propinquos, ac quodammodo beatos. Quidam tamen docent beatitudines istas habitus esse, ad quos dona Spiritus sancti disponunt.

B. Bonauent.
Triplex gradus virtutis secundum Philosophũ; & ad quem illorum Domini beatitudines referantur.

Quæ vt apertiùs intelligas, aduerte, Aristotelem libr. septimo Ethicor. cum sermonem habet de continentia, triplicem constituere gradum virtutis. Et primum quidem tribuit continentiæ ipsi, quæ propriè virtus non est, sed dispositio, atque inchoatio quædam virtutis. Est enim continẽtia, qua victoriam de motibus, ac perturbationibus sensus adipiscimur, sed cum labore & tristitia. Secundum gradum tribuit temperantiæ, quæ virtus est, & cum lætitia, & alacritate deprimit motus sensus. Tertium gradum assignat heroicę virtuti, quæ apex est temperantiæ, quæ præter morem, & exercitium naturæ, diuino quodam modo agere, & carni imperare facit. Ad hunc igitur nobilissimum operandi modum reuocandæ sunt quæ hoc loco appellantur beatitudines. Atque hactenus quid tùm voce, tùm re beatitudo sit, qui etiam dicantur beati, in præsentia nobis explicatum est. Et sanè cùm Scripturæ sacræ pronuntiant aliquem beatum ex vnica virtute, vel duabus, intellige, quantum est ex parte illius virtutis, modò aliunde non sit defectus.

Vnam virtutem habentes vel alteram quomodo beati secundùm Scripturam.

Quod attinet ad numerum beatitudinum, non satis inter Patres constat, an septem, siue octo sint enumerandæ. August. libr. 1. de ser. Domini in Monte. ca. 3. & B. Bernard. in ser. quodam, atque B. Thom. in prima secundæ, septem beatitudines esse tradunt, respondentes septem donis Spiritus sancti: quarum tribus prioribus homo rectè disponitur, quantum ad externa, & quantum ad vim concupiscentem, ac irascentem, quarta & quinta in iis quæ ad proximum spectant, tùm in debitis, tùm in gratuitis decoratur; sexta verò & septima in ordine ad Deum tam intellectu, quàm affectu præparatur. Hic verò: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam,* haud facit octauam, eo quòd non habet distinctũ præmium, verum confirmat priores beatitudines septem, quibus homo sufficiens redditur ad bene patiendum

Septem, an octo sint Beatitudines.
Aug. tom. 4. circa finem.
Bern. serm. 1. in solemnita. omniũ sanct. ad calcem.
S. Thom. in 1. 2. quæst. 69. art. 3. tom. 11. p 1.
Augustinus, & Thomas vnde septem tantum beatitudines constituant.

propter

Quid illud Aug Beati qui persecutione patiuntur propter iustitiam.

propter iustitiam, autore Augustino. Alij (inquiunt illi) his verbis: *Beati eritis, cum maledixerint vobis homines*, nona constitueretur beatitudo. Verba Aug. loco citato hęc sunt. *Octaua*, inquit, *sententia tanquam ad caput redit, quia consummatum, perfectumq; ostendit, & probat. Itaque in prima, & in secunda nominatum est regnum cœlorum. Septem sunt ergo quæ perficiunt: nam octaua quæ clarificat, & quod perfectum est demonstrat, vt per hos gradus perficiantur & cæteri, tanquam à capite rursum exordiens. Videtur ergo mihi septiformis operatio Spiritus sancti, de qua Esaias loquitur, his gradibus, sententijsq; congruere.* Hęc ille, iuxta quę paupertati timor, mititati pietas, luctui scientia, respondent, fortitudo esurientibus iustitiam; consilium misericordibus: intellectus mundis corde, pacificis sapientia. Et paullò superiùs: *Sunt autem omnes istæ octo sententiæ. Iam enim cætera compellens loquitur ad illos, qui aderant, dicens: Beati eritis, cùm vobis maledicent*, & reliqua.

Cap. 4 initio.
Esa. 11.
Cap. 3.

Septem beatitudines Bernardus qua ratione constituat.

Alij porrò alia ratione septem statuunt: Etenim primis tribus exuitur homo vetus, qui in triplici vitam agit concupiscentia; quatuor verò vltimis induitur nouus, in ordine ad Deũ, & ad proximũ. Hinc Bernardus loco prædicto ait: *Attēde quemadmodum in tribus quidem prioribus: sibi ipsi reconciliatur anima, in duabus quæ sequuntur, proximo, in sexto Deo. In septimo etiam alios reconciliat, tanquam receptus in gratiam Domini, & felici familiaritate donatus. Nam paupertate, & mansuetudine, fletu, renouatur in animo similitudo quædam, & & imago æternitatis omnia tempora complectētis, dum paupertate futura meretur; mansuetudine sibi præsentia vendicat; luctu pœnitentia præterita quoque recuperat: sicut scriptum est: Recogitabo tibi omnes annos meos: in amaritudine animæ meæ. Porrò, iustitia, & misericordia perfectè proximò cohæremus, dum quicquid nolumus nobis fieri, alijs non faciamus, per iustitiam: & quæcunque volumus vt nobis faciant homines, & nos faciamus illis per misericordiam. Iam reconciliati nobis, reconciliati etiam proximo fiducialiter per per mūditiam cordis reconciliamur Deo. Beati verò qui de sua recōciliatione nō ingrati, & pro fratribus suis piè soliciti, eos quoq; quantū præualēt, & sibi & Deo reconciliare laborant.* Hęc illi.

Esa. 38.
Tob. 4.
Malach. 7.

Octo esse tantùm beatitudines, non plures, neque pauciores.
Hiero. tom. 9. in princ.
Idem tom. 2.
Ambro. li. 6 in Luc. c. 13.

Quanquam autem, pie & doctè hęc meditata videantur, mihi tamen illa sententia semper placuit, quæ octo constituit beatitudines: quemadmodum B. Hierony. in hunc locum docet, & dialogo in Luciferianos, & B. Ambros. in cap. Luc. 6. vbi ait: *Quatuor tantùm beatitudines sanctus Lucas Dominicas posuit, octo verò sanctus Matthæus: sed in istis octo illæ quatuor sunt, & in quatuor istis illæ octo.* B. Hilarius perfectam beatitudinem vocat eam, quæ octaua ponitur loco. Eandem sententiam sequitur Gregorius Nyssen. tractatu de beatitudinibus, vbi de octauo loquens: *Quid est*, inquit, *apud Prophetam octauæ mysterium, quæ duobus Psalmis (nempe septimo & vndecimo) præponitur. quid item purificatio, sanctioq; circumcisionis, quæ vtraque vt octauo die obseruaretur, lege cautum erat? Forsitan aliquid cognatum habet hic numerus cum octaua beatitudine, quæ tanquā vertex beatitudinum, in summo gradu boni ascensus posita est. Nam & illic Propheta resurrectionis diem, per octauæ inuolucrum & ænigma designat, & purificationis coinquinati hominis, reditum ad naturalem puritatem ostendit. & circuncisio mortuarum pellium, quas post inobedientiam vitæ nudati induerimus, indicat abiectionem.* Hæc ille. Augustinus etiam non longè dissidet ab hac sententia, dum octauam vocat. Et quanquam per eam probatio fiat cęterarum beatitudinum; non proptereà tamen non erit distincta beatitudo ab illis: tantoque cæteris præstantior, quanto persecutionem pro Christo pati est præstantius, quàm operari propter CHRISTVM. Patientia siquidem, vt frater DOMINI dixit, opus perfectum habet. Quod verò sequitur: *Beati estis, cum maledixerint vobis homines.* nequaquam constituit nonam, aut nouam beatitudinem, sed declaratio est & expressio prioris sententię, explicans Apostolos ac perfectos quosque ad sustinendas pro Christo persecutiones potissimum obligari: & sustinere persecutionem propter iustitiam, nihil est aliud, quàm pati propter Christum: & quæ crucis sunt, & patientiæ, repetebat sæpe & replicabat ob nostram imbecillitatem Dominus.

Hilar. ca 4. non procul à princ.
Greg. Nys. in 8. Beatitud.
Gen. 17.
Leuit. 12.
Luc. 2.
Præpositæ Psalmis 7. & 11. octauæ mysterium.
B. Aug. loco dicto.
Quam perfecta beatitudo patiendi propter iustitiam.
Iacob. 1.
Beatitudo illa: Beati estis cū maledixerint vobis homines, &c. an ab alijs sit distincta.

Obijciunt quidam, præter has octo beatitudines, plures alias inueniri in Scripturis: dicitur enim: *Beatus vir qui non abijt in cōsilio impiorum: Beatus vir qui sperat in eo: Beatus vir qui timet Dominum: Beati quorum remissæ sunt iniquitates: Beatus populus qui scit iubilationem: Beati qui non viderunt & crediderunt: Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. Beatus vir qui corripitur à Domino:* & quæ sequuntur: Respondemus, omnes has & huiuscemodi alias, si quæ sunt (sunt autem plurimæ) ad octo illas esse referendas: quæ in merito, vel in pręmio cum illis conueniunt, cum ad beatitudinē, vel actiuam, vel cōtemplatiuā spectent. Omnis enim actus virtutis, si ex gratia Dei proficiscatur, vim habet æternę beatitudinis cōparādę: ac tot actibus tribuitur beatitudo, & absolutè frater Domini dixit de audiente verbū Dei, & faciente illud: *Qui autē perspexerit in lege per-*

Si octo sunt tantum beatitudines, quid alias ab istis plures Scripturæ cōmemorat.
Psalm. 1.
Psal. 33.
Psalm. 111.
Psalm. 31.
Psal. 88.
Ioan. 20.
Luc. 11.
Iob 5.
Iacob. 7.

fecta

fectæ libertatis, & permanſerit in ea, non auditor obliuioſus factus, ſed factor operis, hic beatus in facto ſuo erit.

Qui ſint pauperes ſpiritu.

Ad tertium, beati prędicantur primo loco pauperes ſpiritu: nec ſanè vult Dominus hoc loco, vt in ſequentibus, vt quidam arbitrantur, ponere impedimenta ad Chri-

Prima quorũdam opinio minus idonea.

ſtianam religionem, vt innuat Dei potentiam tantam, quæ impedimenta ipſa efficere poſſit adiumenta, vt pauper ſpiritu intelligatur, natura puſillanimis; & lugentes natura triſtes, mites tepidi, miſericordes natura teneri, perſecutionem patientes viles animo, qui neſciant iniurias referre acceptas. At profectò hæc interpretatio dura eſt, nec poteſt omnibus beatitudinibus accommodari. Deinde, ſi vitium morale eſt, laudari minimè debet: ſi naturæ vitium, multo minus: quandoquidem de illis, quæ à natura inſunt, nec laude, nec vituperatione homines digni inueniuntur. Adhæc, non ſunt beati illi, qui eiuſmodi defectibus ſubiacent, ſed Deus beatus, qui bona tanta ex defectibus noſtris & vitijs nouit elicere. Poſtremò, violentum eſt, vocem pauperum, ſiue mendicorum, ad puſillanimes natura & abiectos referri; quare omninò deſerendus eſt hic ſenſus.

Paupertas quid.

Vt igitur melius, qui ſint pauperes ſpiritu, exponamus, præmittendum nobis, quid paupertas, & quid ſpiritus. Paupertas, carentia ſiue priuatio bonorum eſt. Bona

Tria genera bonorum.

verò triplicis ordinis inueniuntur: Fortunæ, Naturæ, & Gratiæ. Bona fortunæ ſunt affluentia auri & argenti, pecoris, domorũ, poſſeſſionum, & ſimilium, quibuſcũ cõiungere licet honorem, famã, dignitatem, magiſtratũ, quæ fortunę ſubiecta ſunt: Naturæ verò bona ſunt, quæ ex ventre matris proueniũt, comitanturq́; perſonam, vti bona temperatura, pulchritudo, corporis firmitas, robur, facultates naturales, viuaces ſenſus, ingenium, mens, denique ſortiri animũ probũ: Gratiæ bona ſunt, quæ prædictis adiunguntur Dei benignitate. Hæc

Bona gratiæ duplicia.

autem, vel gratum hominem faciunt apud Deum, vt iuſtificationis beneficium, charitas, dona Spiritus ſancti: aut abſq; charitate eſſe poſſunt, vt fides, prophetia, ſcientia, virtus ſignorum, gratia ſermonis, donũ linguarum, quæ etſi bonũ non efficiant habentem, gratis à Deo donantur tamen. Et ſi verò quæ gratię ſunt, veriora ſint bona, & ob id eorum carentia, verior ſit & durior paupertas, hæc aũt, quæ naturę ſunt bona, optabiliora exiſtant quam quæ fortunæ: vulgi tamen ſenſu & opinione bona fortunæ cæteris pręſtabiliora habentur, quoniam illa primùm nouit, & magis propter corruptum iudicium amat: ideo paupertas hoc loco carẽtiam ſiue priuationem externorũ fortunæ bonorũ videtur ſignificare.

Hoc loco quid ſignificet propriè paupertas.

Verbum Spiritus dupliciter poteſt intelligi: vel in primis vt ſignificet materiam, ratione cuius quis ſit pauper: vt cùm dicitur, Ille eſt pauper bonis, ſcientia, & virtute: & tunc vel ſpiritus accipitur in bonam partẽ, vel in malam. Si in bonam, ſenſus erit abſurdus & impius, quod illi ſint beati, qui deſtituti ſunt bonis ſpiritus, & pauperes inueniantur in ſpiritualibus, quos potiùs manet damnatio, & infelicitas, quam regnum cœlorum. Si verò ſpiritus in malam accipiatur partem, videlicet pro animoſitate, & proprio voluntatis impetu: ſicut Eſai. 2. accipitur, cùm ait: *Quieſcite ergo ab homine, cuius ſpiritus in naribus eius eſt, quia excelſus reputatus eſt ipſe*: & cap. vlt. *Ad quem reſpiciam niſi ad pauperculum, & contritum ſpiritu, & trementem ſermones meos?* vbi contritum ſpiritu vocat humilem, & minimè inflatum, & μέγα πνέω apud Gręcos dicuntur, qui grandiora ſpirant, & magis ardua ſuis viribus aggrediuntur: nunc admodum pauperes ſpiritu eſſent humiles, ſpiritu ſecularis proſperitatis inflante, & regna terræ appetente, atque ſuperbiæ vento carentes, proprijq́ue ſpiritus contemptores: nam tales ſe propria culpa carere putant diuitijs ſpiritualibus: nec dicunt: Diues ſum & locupletatus, & nullius egeo: iſtique opus habent charitate non minuente Dei gratiam, nec ſibi illam vſurpante aut tribuente. Iſti ergo cùm ſint humiles, & pauperes ſe agnoſcant, ab his, qui diuites ſunt ſpiritu, id eſt, à beatis, nunc ſubſidium orationis petunt, interdum panem doctrinæ mendicant, aliquando conſolationis aquã poſtulant, nunc denique hoſpitium charitatis, qua Chriſtus Dominus recipiatur, petunt. Hic ſenſus verus eſt, & conſonus rationi, & quia ſuperbia eſt omnis peccati initium in Angelo & Adam, & Chriſtus ſe in exemplum humilitatis proponens dicebat: *Diſcite à me: quia mitis ſum, & humilis corde*: pauper ſpiritu eſſet humilis corde, voluntate, non coactus, vt ijdem ſint pauperes ſpiritu, qui & humiles ſpiritu, de quibus Pſalm. 33. *Et humiles ſpiritu ſaluabit.* Nec tantùm hic ſenſus eſt verus in ſe, & alijs Scripturis conſentiens, ſed etiam à Patribus aſſertus. Origenes ſiquidem hom. 26. in Geneſim, & incertus Autor in Matth. hom. 9. Oper. imperf. Theophyl. etiam & Euthy. eum hoc loco tradunt, quos ſecutus eſt Aug. lib. 1. de ſerm. Domini in monte, vbi ait: *Quapropter rectè hic intelliguntur pauperes ſpiritu, humiles & timentes Deum, id eſt,*

Marginal notes (right column): Quid ſpiritus, de quo, Beati pauperes ſpiritu. — Primus ſenſus. — Iſa. 2. — Infra. 66. — Apocal. — Ille ſenſus, videlicet Pauperes ſpiritu, id eſt, humiles expenditur. — Iſa. 14. — Gen. 3. — Matth. 11. — Pſalm 33. — Orig. tom 2. — Theophyl. — Euthym. — B. Aug. c. 1. in fine.

qui

Idem lib. de ſancta virg. Theophyl.

non habentes inflatum ſpiritum. Et lib. de ſancta Virginit. *Pauperes*, inquit, *ſpiritu ſine vlla controuerſia humiles intelligendos eſſe:* verba Theophylact. ſunt hæc: *Primum modeſtiam & humilitatem animi ceu fundamentum iacit: nam quoniam propter ſuperbiam Adam cecidit, per humilitatem erigit nos Chriſtus.*

Quanquam autem hic ſenſus verus ſit, atque probabilis, propter eorum potiſſimum Patrum autoritatem aſſerentium illum; ſi tamen verum amamus, minus videretur intentus ab Spiritu ſancto, nec tam germanus, vt alter, quem producemus: quod his rationibus liquidum ſit. Prima ſit, quoniam teſtibus Hier. in ca. Michææ, & Aug. libr. 2. Quæſtionum ad Simplicianum, q. 1. vox Spiritus abſolutè in Scripturis poſita, in malam partem nunquam capitur, ſed in bonam: hinc illæ ſententiæ: *Spiritus vbi vult, ſpirat: Spiritus adiuuat infirmitatem noſtram: Spiritus loquitur myſteria: Spiritus eſt, qui viuificat:* at cum adiuncto in deteriorem partem ſolet accipi: ex quo dicitur, Spiritus malus, ſpiritus erroris, ſpiritus nequã, ſpiritus vertiginis, ſpiritus fornicationis, ſpiritus infirmitatis, ac ſimilia.

Improbatur multiplici ratione. *Hier. tom. 6. Aug. tom. 4. Ioan. 3. Rom. 8. 1. Cor. 14. Ioan. 6. 1. Reg. 14. 1. Timoth. 4. 1. Reg. 16. Iſai. 19. Oſe. 5. Luc. 13.*

II. Ratio.

Secunda ratio, quia ſi hic eſſet ſenſus, contineretur in ſecunda beatitudine: qui enim alij ſunt mites ac manſueti, niſi qui ſpiritum proprium tendentem ad ardua, ac animoſitatem, iracundiamque quærentem vindictam, virtute mitiatis compeſcuerunt?

III. Ratio.

Tertia, Paupertati ſpiritus, id eſt, carentiæ bonorum omnium temporalium magis reſpondet regnum cęlorum in præmium, quemadmodum humilitati exaltatio, iuxta illam Domini regulam: *Omnis qui ſe humiliat, exaltabitur.* Quarta ſit, quia pauperibus apud Lucam opponit diuites cùm ait: *Væ vobis diuitibus, qui habetis hic conſolationem veſtram.* Quinta, ac poſtrema ratio: Huic ſenſui repugnant multi veteres & præclari Patres, quos paullò pòſt producemus.

Luc. 14. & infra 18. IV. Ratio. & V.

Supereſt igitur, vt vocem ſpiritus tanquam cauſſam interpretemur, in hunc ſenſum: Beati pauperes, qui Spiritu impellente ſancto, paupertatem amplexi ſunt; aut qui propter doctrinam Domini ſpiritualem diſſeminandam, diuitias omnes & gloriam, quæ illas conſequitur, contempſerunt, atq; paupertatis ſtatum amplexati ſunt. Sic enim aliàs interpretanda eſt illa vox Spiritus, vt cùm Paulus inquit: *Si ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege: Quicunque ſpiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei: Si ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis: Signati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto.* Et in Euangelio: *In ſpiritu, & veritate oportet adorare,* Et; *Puer confortabatur ſpiritu.* Rurſus Paulus in Actis: *Ecce ego alligatus ſpiritu, vado in Ieruſalem.* Idem autẽ eſt ſiue per ſpiritum intelligas Spiritus S. impulſum, ſiue ſpirituale Domini doctrinam, quemadmodum Baſil. & Hier. interpretantur, ſiue pro ſpiritu noſtro, & mente noſtra à Spiritu S. inſpirata, & ad ſpiritualia ſpectante accipias, vt Bernard. exponit. Nec non ratio ipſa id porrigit: quia enim diuitiæ, vel paupertas res ex ſe adiaphoræ, & mediæ ſunt, poteſtq; quis eis vti vel abuti, proptereà non ſat eſt eſſe pauperes, id eſt, ex ſe carere bonis vnde viuant, niſi id ſiat per Spiritus ſancti impulſum, & ſuaſionem. Hinc dixit; *Beati pauperes ſpiritu.*

Alter ſenſus: Qui ſint pauperes ſpiritu, proprius huius loci. *Galat. 5. Rom. 8. Ibidem. Epheſ. 1. Ioan. 4. Luc. 2. Actor. 10. B. Baſil. in regul. breuior. interrog. 205. tom. 2. Hier. lib. 1. in Matt. tom. 9. initio. Bern. ſer. 1. in feſto omnium ſanctor. ante medium.*

Non negamus tamen, paupertatem ipſam, ſpeciem eſſe humilitatis: nam quis nõ videat, magnam eſſe humilitatem, & animi ſubmiſſionem, ſed ad eum ſtatum propter Deum deprimere? Sed negamus tãtum hic eſſe ſermonem de humilitate, quæ paupertatem excludat. Vnde Hilar. Hier. Bernar. atq; Theophyl. ita de humilitate interpretantur illa verba, vt paupertatem, quæ in illa inuenitur, includant. Imo ſunt, qui velint, verbum illud, *Spiritu*, extendendum eſſe ad reliquas beatitudines, vt beati ſint mites ſpiritu, beati qui lugent ſpiritu, qui miſericordes ſunt ſpiritu: & ſic de reliquis. Hunc ſenſum tradit primus Baſil. in regul. breuior. infra adducendus, deinde Ambr. in Luc. ſcribens. Primam beatitudinẽ hanc vterque Euangeliſta poſuit. Ordine enim prima eſt, & parens quædam, generatioq; virtutũ, quia qui cõtempſerit ſecularia, ipſe merebitur ſempiterna: nec poteſt quiſquam meritum regni cęleſtis adipiſci, qui mundi cupiditate poſſeſſus, emergendi nõ habet facultatem. Ad hæc B. Hier. in præſentem locum: *Ne quis autem putaret paupertatem, quæ nonnunquam neceſſitate portatur, à Domino prædicari, adiunxit, ſpiritu, vt humilitatem intelligeres, nõ penuriam. Beati pauperes ſpiritu, qui propter Spiritum S. voluntate ſunt pauperes.* B. Bern. ſer. quodam ſic ait, expẽdens cur nõ dixerit; Beati pauperes voluntate, ſed ſpiritu, reſpondet: *Diligenter attende, quòd non ſimpliciter pauperes nominat, propter plebeios pauperes neceſſitate miſerabili, nõ laudabili voluntate. Spero equidem profuturam eis apud diuinæ bonitatis miſericordiam, hanc ipſam afflictionis ſuæ miſeriam: ſcio tamen Dominum hoc in loco nõ de huiuſmodi fuiſſe locutum, ſed de his qui poſſunt dicere cum Propheta; Volũtariè ſacrificabo tibi. Attamẽ nec volũtaria quidem paupertas omnis laudem habet apud Deum. Nã & Philoſophi omnia ſua reliquiſſe legũtur, vt expediti mũdialibus curis ſtudio vanitatis poſſet*

Diuitiæ qualia ſint bona. Prior ille ſenſus ex parte probatur. *Hilar. can. 5. in Matth. Hieron. vbi ſupra. Bernar. ibid. Theophyl. Baſil. vbi ſupra producti ſunt. Ambr. lib. 5. in Lucam. cap. 14. init tom. 5. Hier. ibid. B. Bern. loco prædicto. Pſalm. 53.* Philoſophi diuitias cur reliquerint ſuas.

vacare liberiùs, & nolebant censu abundare terreno, vt abundarent magis in sensu suo. Hos discernit quod dictum est, spiritu, id est, spirituali voluntate. Beati verò pauperes spiritu, spirituali scilicet intentione, desiderio spirituali propter solum beneplacitum Dei, & animarum salutem. Hæc ille. Rursus cùm dupliciter constitui possit paupertas spiritus, & alia quidem in voluntate, & animi præparatione, per quam quis potiùs omnia relinquere, quã Deum offendere paratus est, quanquàm interim actu nihil relinquat: alia verò sit paupertas, quæ præter affectum voluntatis coniunctam habet actu bonorum abdicationem, & effectum voluntariæ paupertatis: & licèt Domini verba vtramque speciem paupertatis amplectantur: magis tamen ad secundum intellectum accedunt hæc verba, & pleniorem sensum habent. In primis, quia si beati sunt pauperes, qui affectu tantùm omnibus renunciant, vbi erit eorum beatitudo, qui vtroque modo sunt pauperes? aut ergo isti à beatitudine excluduntur, aut sermo Christi est mancus, qui eis beatitudinem non constituit, quibus magis debebat. Deinde cùm Christus hic supra legem doceat, & in lege inueniatur præcepta paupertas voluntaria: vnde scriptum est: *Rapinas nolite concupiscere: diuitiæ si affluant, nolite cor apponere.* Paulus etiam de sanctis Patribus: *Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus; sed à longè eas aspicientes, & salutantes, & confitentes, quia peregrini, & hospites sunt super terram. Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere.* Si ergo Dominus aliquid supra legem docuit, paupertatem igitur, quæ re, & actu fit, hac prima instituit sententia. Præterea ad Apostolos potissimùm hic sermo dirigitur, qui non tantùm affectu, sed etiam re ipsa omnia reliquerunt, iuxta illud: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te.* Ad hæc, præmium pauperum est regnum cœlorum, quod magis quadrat derelictioni perfectę omnium, quàm soli affectui relinquendi: ex quo illis dixit: *Vos qui reliquistis omnia, & secuti estis me, &c.* Et, *Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, &c. propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.* Amplius Luc. 6. simpliciter dicitur: *Beati pauperes: quoniam vestrum est regnum Dei:* Vbi paupertati simpliciter promittitur regnum. Ac subdit: *Veruntamen væ vobis diuitibus, qui habetis hic consolationem vestram.* Ac tales non sunt diuites affectu, sed actu, possunt enim tales habere consolationem; ergo maximè pauperes actu in hac sententia beati prædicantur.

Duplex voluntaria spiritus paupertas.

Prima ratio ad probandũ de volũtaria paupertate actuali potius, hic esse sermonem.

II. Ratio.

Psalm. 61.

Hebr. 11.

III. Ratio.

Matth 19.

IV. Ratio.

Ibidem.

V. Ratio.

Luc. 6.

Etsi nolimus excludere eos, qui animi affectu paupertatem colunt Euangelicam, quemadmodum nec excludunt Basilius, & Bernardus eos, qui necessitate impellente in paupertatem inciderunt, eamque propter Deum patienti animo suscipiunt, diuitijs eam præferentes spe regni cœlorum. Postremò, quia Christus cœpit facere, & docere: at ille non tantùm affectione pauper fuit, sed etiam actu, non habens vbi caput suum reclinaret. At scripturarum optimus commentarius, est vita Christi, & sanctorum. Quia verò hæc paupertas, quæ actualis dicitur, sine vllo voto, & cum voto confirmata obseruari potest, cogimur, ratione duce, hunc locum interpretari de perfectiori, ac nobiliori, quæ includit votum. Nec enim cum ratione coniunctum videtur, Christum inferiorem, ac infirmiorem paupertatem suo sermone consecrasse: tametsi Caietanus, parum fauens institutis Monasticis, aliter definierit. Opus namque ex voto factum præstantius est, & maioris meriti, quàm sine illo. Est etiam holocaustum: nam opus ex voto procedens, à religionis virtute proficiscitur. Vnde Augustinus. *Virginitas,* inquit, *non quia virginitas, sed quia Deo dicata, grata est.* Qui etiam ex voto operatur, actum, & potentiam, hoc est fructum cum arbore Deo offert: quod maius est, quàm solum fructum offerre, teste B. Anselmo. Præterea, Dominus alio loco dixit; *Nisi quis renuntiauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus:* non est autem perfecta, & solida renuntiatio, quæ solo animo fit, nequaquam autem re ipsa, & quæ ius sibi ad repetendum illa, quibus semel renuntiauit, seruat, vel saltem si non ad illa, ius ad alia habenda: nec omnibus censetur renuntiare, qui his tantùm, quæ tunc habet, & non iis, quæ habere potest, in futurum nuntium mittat. Quapropter Augustinus lib. de ciuitat. Dei, affirmat Apostolus votum paupertatis emisisse, his verbis: *Dixerant enim potentes illi: Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te: hoc votum potentissimi vouerant. Sed vnde hoc eis, nisi ab illo, de quo hic continuò dictum est: Dans votum vouentis?* Sic Augustinus. Ergo cùm Scriptura sancta iuxta dicta, & vitam Sanctorum exposita, paupertatem cum voto firmatam comprobet; ne manca sit Christi doctrina relinquens potiora, & nobiliora irremunerata, necesse est hoc verbo Domini intelligere illam esse institutam, & consecratam: quanquam non ignorem non esse opus, vbique omnia dici. An verò hæc paupertas mendacitatem includat, dubium

VI. Ratio. *Actor. 1. Luc. 6.*

Scripturarũ optimus interpres, est vita Christi, & sanctorum.

Caiet. in c. 5. Matthæi

Opus factũ ex voto, quã sine illo esse perfectius.

Aug. lib. de Virgin. cap. 8.

Deo quatenus grata virginitas.

B. Ansel. lib. de similitud. cap. 84. tom. vlt.

Luc. 14.

Perfecta renuntiatio quęnam illa.

Aug. lib. 17. de ciuit. Dei, cap. 4 à med. to. 5. Mat. 19.

Apostoli paupertatis votum emisisse, teste Augustino.

An paupertas Euange-

dubium est: nam aliud est pauper, aliud est mendicus. Pauper, secundùm Varronem, à parua pecunia, vel secundùm alios, à paruo lare dicitur. Hinc Cicero in Paradoxis; *M. Manilius patrum nostrorum memoria &cat. pauper tandem fuit: habuit enim ædiculas in Carinis, & fundum in Labicano.* Sic ille. Mendicus verò, quod mentem fefellerit fortuna; vel à medendo, quòd precetur, vt vitæ suæ medeantur cibo; vel quòd manu indicet necessitatem. Dicendum est, si vim vocabulorum obseruemus, vt obseruandam esse & ratio cogit, & Patres tradunt, necessariò de paupertate includente etiam mendicitatem, hunc locum intelligendum esse, Græcè etenim profertur μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι: constat autem πένης pauperem, ita πτωχὸς propriè mendicum significare (vnde Italicè vocamus mendicum, pitocho) Quod diligenter annotatum est à Tertulliano libr. aduersus Marcionem, & ab Autore, cui in Matth. opus imperfectum tribuitur, vbi habet: *Et quare non manifestè dixit: Beati humiles spiritu? Et hunc potuit tantummodo rationis inuenire colorem; vt non solùm humiles ostendat, sed etiam indigentes humiles, qui sic sunt humiles, vt semper adiutorium Dei sint mendicantes. Vnde in Græco nō dicit; Beati pauperes; sed beati egeni, vel beati mendici. Nam pauper est, qui angustiam quidem habet, non autem tantam, vt mendicare cogatur. Secundùm quam differentiam & Propheta dicit: Beatus qui intelligit super egenum, & pauperem.* Idem etiam considerauit B. Basilius in Regulis Breuiorib. & Gregorius Nyssenus in tractatu de ser. Domini in monte. Verbum autem Græcum πτωχὸς, descendit à voce πτὼξ, id est, formidolosus, siue à verbo πτήσσω, id est, formido, eo quòd qui extremæ sunt indigentiæ, in arctissimaque paupertate constitui, vt mendicare cogantur, formidant & contremiscunt. Vel παρὰ τὸ πᾶσιν ὑποπτήσσειν, eo quod casu quodam & ruina premi videantur. Verba beati Basilij prædicto in loco sunt ista: *Hi sunt mendici Spiritu, qui non aliam vllam ob causam ad mendicitatem deuenerunt, quam ob doctrinam Domini, qui dixit; Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Si verò quis oblatam sibi etiam quomodocunq; mendicitatem susceperit, & eam ad Dei voluntatem moderatus sit, vt Lazarus, neque hic à beatitudine illa excluditur.* Hæc ille. Vbi sunt ergo qui profitentur Græcorum codicum veritatem, & tamen vituperant mendicitatem? Euangelium Syriacum pro médicis, vel pauperibus legit mezchine: quæ vox Hebræa est, & descendit à verbo סכן, id est, Sacan, quod interpretatur depauperatus est, & hominem necessarijs indigentem ad vitam, etiam in lingua vulgari nostra, meschino, significat. Nec tam hoc loco beatus dicitur status mendicorum, vt putat Caietan. quantum actus: etenim beatitudo non statibus sed actibus debetur. Parum enim esset honestum aliquem statum profiteri, & factis statui illi conuenientibus minimè respondere. Deinde confirmatur hoc, quia Christus actu mendicauit propter nos: quippe mendicauit locum, vbi pascha cum discipulis celebrauit suis: mendicauit asellum, quo in vrbem Sanctam inuectus est: mendicauit à Zachæo hospitium, itemq; à mulieribus victum, quæ ei de facultatibus suis ministrabant: quas quidem Christum Dominum ad hoc ipsum induxisse verisimile est. Et, vt traditur ab Apostolo, *Propter nos egenus factus est, cùm esset diues; vt illius inopia, vos diuites essetis.* Vbi Græcè est, *Propter nos mendicauit*, siue, ἐπτώχευσε, & ipse ait per Prophetam; *Ego autem mendicus sum, & pauper: Dominus solicitus est mei.* Decebat quoq; vt in re tanta, id est, in mendicitate, hoc est, in domanda ac coercenda gloriæ, & honoris appetitione, Christus nobis exemplar esset. Item quando misit Apostolos sine sacculo, & pera, teste Theophylacto, eos mendicare instituit: at Dominus priùs cœpit facere, quàm docere. Paulus etiam pro Sanctis qui erant in Ierusalem, per Ecclesias Gentilium mendicabat. Postremò B. Benedictus, Bernardus, Franciscus, Dominicus, mendicitatem suis exemplo Christi indixerunt. Romani quoque Pontifices mendicandi officium exemplo item Christi comprobant & confirmant. B. Thomas, atque B. Bonauentura peculiaribus aduersus sui temporis hæreticos mendicitatem tuentur tractatibus: quemadmodum & nostri seculi Doctores contra Lutherum mendicantium saccos aboleri cupientem egregiè disputarunt.

Ex quibus concludimus, pauperes eos esse censendos, qui Spiritus sancti impulsu, vel voluntate spirituali, actu, & re ipsa paupertatem amplectuntur, siue cum votis, siue sine illis, siue actu mendicent, siue non, sed viuant, vel ex oblatis eleemosynis, vel ex communibus Religionis redditibus. Deinde pauperes spiritu intelligi possunt, qui animo promptiores sunt omnia relinquere, quàm Deum offendere: qua ratione pauperes spiritu esse debent omni Christiani. Ab hac beatitudinis ratione excluduntur inuiti pauperes seculares, qui libenter raperent, & furarentur, vt diuites fierent. Quorum laborem etsi Deus consideret, vt tradat eos in manus

Marginalia (left): Mendicitatem includat, nec ne. — Pauper vnde dicatur. — Varro. — Cicero Paradoxa vlt. circa finem. — Médicus cur sic dictus. — Tertul. lib. 4. aduersus Marcio. Autor oper. imperf. in Matt. hom. 9 to. 2. operum D. Chrysost. — Pauper quis. — Psal. 40. — B. Basil vbi supra productus est. — Gregor. Nyss. — Qui sint mēdici spiritu. — Matth. 19. — Luc 16. — Vox Mezchine Hebræis quid, & vnde descendat.

Marginalia (right): Cōtra Caiet. — 2. Cor. 8. Matth. 26. Supra 21. Luc. 19. Suprà 8. — 2. Cor. 8. — Psal. 39. — Luc. 22. Theophyl. — Act 1. — Paupertatis, & mendicitatis Euangelicæ professores. — B. Thom. B. Bonauent. — Epilogus de vera spiritus paupertate dictorum. — Pauperes beati qui minimè. — Psalm 9.

suas: si pauper æquo animo acceptaret ingruentem inopiam, vt latro crucem patienter tolerauit, haud omnino esset ab hac alienus à beatitudine: quemadmodum Basilius ac Bernardus superiùs allati docuerunt. Deinde excluduntur inuiti Religiosi, vel nomine tantùm in statu paupertatis, vel mendicitatis manentes, ac nolentes in aliquo egere, vel superfluo: quorum cellę omnium rerum suppellectile sunt refertæ. Proiecti etiam à parentibus in Religionem tanquam catuli, quos matres non valent enutrire: tales quippe non aliter prope Iesum sunt quàm iumenta in Natiuitate prope præsepe, in quo Christus erat reclinatus. Tertio loco non comprehenduntur habentes statum paupertatis gratia diuitiarum, vt ascendant ad dignitates, & Episcopatus, instar vulpis, quæ se mortuã fingit, vt prædam capiat. Tales sunt hodie hypocritæ & simulatores, qui animo, & voluntate affectant diuitias: qui non intrant per ostium, sed ascendunt aliunde, vt furentur, & spolient monasterium, & vt commodiùs suos ditare possint consanguineos. Quartò, ad hanc beatitudinem non perueniunt, qui suasione tantùm humana, vel propria ratione duntaxat & voluntate, vel aliorum mundana imitatione temporalia bona à se abiiciunt: hi enim vel perseuerare non solent, nisi mutentur in alios viros, vel Euangelicam non seruant paupertatem. Socrates propter sapientiam, vt testatur Hieronym. diuitiis renuntiauit. Diogenes Cynicus gloriolæ captandæ gratia, omnia dimisit imò, vt admirationi esset, dolium, & catinum abiecit. Crates ille Thebanus cùm in mare proiiceret opes; *Abite*, inquit, *malæ voluptates: demergo vos, ne demergar à vobis*. Verùm isti omnes receperunt mercedem suam: quia non propter Spiritum sanctum, aut amore Christi diuitiis suis nuntium miserunt. Soli ergo illi sunt beati, & verè spiritu pauperes qui Christum sibi ante oculos proponentes, eiusque imitandi amore inuitati, quo liberiùs diuinis valeant intendere, vel diuini verbi ministerio vacare, diuitiis, & voluptatibus huius seculi libenter renuntiarunt, vitamque in diuinis contemplationibus atque sanctarum meditationibus Scripturarum magno cum suo & aliorum fructu exegerunt, auxilio, & gratia Domini nostri Iesu Christi, cui cum Patre, & Spiritu sancto, honor & imperium est in sempiternum, Amen.

Luc. 23. — Alterum genus pauperũ minimè beatorum. — *Luc. 2.* — Tertium. — *Ioan. 10.* — Quartum. — *Hier. in c. 19. Matth. in fin. tom. 9. in princip.* — Philosophi diuitias quinam, & cur abiecerint suas. — *Matth. 6.* — Pauperes spiritu tantùm qui beati.

TRACTATVS V.

In eadem verba: *Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum.*

ANTEQVAM ad hoc tantum præmium explicandum accedat oratio nostra, non erit ab re rationem inquirere, cur Dominus à paupertate exordium assumpserit legislationis. Deinde cur beatos non pronuntiauerit diuites spiritu: & quæ sint illa, quæ in hanc beatitudinem obiici possent. In primis igitur rectè à paupertate principium sumpsit, quia diuitiæ vt primum impedimentum salutis, ac Domini sequelæ obstaculum, occurrunt. Vnde adolescens ille vocatus à Domino ad bonorum suorum abdicationem gratia perfectionis, abiit tristis, quia diues erat valde. Vt enim omnium malorum radix est cupiditas, ita virtutum basis est voluntaria paupertas. Et vt in diuitiis, & honoribus vulgus sitam esse felicitatem existimat; ideo conueniebat, vt illo reiecto, quod maximè diligunt homines, contrarium eius primo loco induceret, & inde inciperet beatitudo diuino iudicio, vbi ærumna æstimatur humana, vt docet Ambrosius noster. Gentiles enim maximè diuitias coluerunt, paupertatem verò abhorruerũt: vnde Paupertatis templum extra vrbem statuerunt, quasi quid noxium, & pestiferum esset: vt tradit Alexander ab Alexandro libr. Genialium dierum. Deinde quia homo in paradiso terrestri, honore & diuitiis refertus, illis abusus est: dæmon etiam in cœlo, de quo scriptum est: *Omnis lapis pretiosus operimentum tuum*, illis spiritualibus diuitiis in superbiam erectus est, indeque ad inferos deturbatus. Quare pulchrum antidotum attulit Dominus, paupertatisque humilitate, tùm se, tùm suos muniri decreuit. Ad hæc, Iudæi nonnisi ad bona temporalia aspirabant, illaque in præmium obseruatæ diuinæ legis promittebantur: vnde vel ad nomen paupertatis & mendicitatis perhorrescebãt. Christus verò legem nouam inducens, & qui cùm Deus sit, id, quod dicit, efficere potest, beatos vocat pauperes spiritu. Prætereà, diuitiarum impedimentum, cum externum sit, & in opinione hominum situm tantùm, faciliùs poterat remoueri, & gradum facere ad altiora. Denique paupertas fomentum & materiam vitiorum amputat: nam cùm pecuniæ obediant omnia, nullum non iracundiæ, impudi-

Cur Christ. à paupertate initium sumpsẽrit. — *Matth. 19.* — *Alexand. ab Alexan. li. 2. Genialium dierum, c. 4.* — *Ezech 28.* — Paupertatem quam auersarentur Iudæi, & quare. — Quorum sit impedimentum paupertas vitiorũ. — *Ecclesi. 10.*

impudicitiæ, ac auaritiæ scelus facile quis, si valet opibus, complere potest.

I. Ratio. & II. Pauperes spiritu cur beati dicantur. B. Basil. to. 2. Acto. 4. Genes. 4.

Magna autem ratione beati prædicantur pauperes spiritu; nam tales paradisi terrestris felicitatem, & in cœlo futuram beatitudinem, quod ad communionem rerum attinet, degustant; vt docet Basilius in monasticis suis institutis. Deinde imitantur Christum atque Apostolos, ac primitiuam Ierosolymitanam, quibus omnia communia erant: & vbi non est rerum communio, difficilis est recta diuisio; vt in Cain docet Scriptura.

III. Ratio.

Tertiò, paupertas peccatorum adimit occasiones, in quas facilè ægra natura nostra per peccatum originale inciderat: vnde quo quis pluribus eget, eo faciliùs inficitur.

Quinq; modis contingit diuitiis abuti. Ephes. 5. Eccles. 3. 1. Tim. 6.

Facilè quippe est diuitiis abuti, vel eas supra Deum amando, ex quo auaritia vocatur idolorum seruitus ab Apostolo; vel in eis confidendo. Quis est hic (scilicet qui non sperauit in pecuniæ thesauris?) & laudabimus eum vel propter eas superbiendo. *Diuitibus huius seculi*, inquit Apostolus, *præcipe, non sublime sapere, neque sperare in incerto diuitiarum*; vel pauperem fratrem despiciendo, velut ille diues Euangelicus, qui Lazarum contemnebat mendicum; vel denique ob diuitias augendas & cumulandas venalem habendo animum: à quibus omnibus peccandi incitamentis atque ansis liber est pauper spiritu.

Luc. 16.

IV. Ratio.

Quartò, à multis laboribus & molestiis corpus, animumque excruciantibus, subleuat paupertas spiritualis. Nemo enim ignorat, quantus labor sit in comparandis diuitiis, atque augendis; quantus in illis seruandis, ac distrahendis: vt merito à Christo dictæ sint diuitiæ, spinæ; à Paulo stercora, à Propheta densum lutum, ob sui vilitatem & infectionem, qua nos contaminant.

Matth. 13. Philip. 3. Habac. 2.

V. Ratio. 2. Cor. 8.

Quintò, qui paupertatem amplectuntur, occasionem habent ferendæ crucis, ob aspera quædam illi coniuncta, quæ cupiditatibus carnis & superbiæ vitæ repugnant, & proinde maiorem occasionem accumulandi & consectandi eum habent, qui propter nos egenus factus est, cùm bene vti diuitiis sciret & posset: & perinde se gessit nobiscum, atque bonus medicus, qui cibum infirmi degustat, vt eum prouocet & exhortetur ad edendum.

VI. Ratio. Et quemadmodum paupertas spiritus omnes virtutes augeat, atque pe. . . cat. Matth. 6.

Sextò, paupertas spiritus viam munit ad exercitium & professionem omnium virtutum, & in primis fidei: nam cogitatio victus, spinæ sunt fidei. Si etenim Deus pascit auiculas, & vestit lilia campi: quidni hominem, propter quem sunt aues & lilia, & omnes creaturæ sub cœlo? Spei virtus in penuria roboratur: *Iacta*, inquit Propheta, *super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet.* Amorem nostrum excitat, quia beneficiis peculiaribus, quibus Dei prouidentia nobis consueuit adesse, ad amandum inuitat. Humilitas locum habet, dum cristæ diuitiarum præscinduntur. Patientia nostre probatur, cùm ea, quæ necessaria sunt desunt: liberalitatem ad alios habere cogimur, dum Dei benignitatem in nobis experimur: misericordia afficimur erga proximos esurientes, dum esuriem nostram sentimus: & denique vniuersis virtutibus locum damus.

Psal. 54. 1. Pet. 5.

Ratio septima, atq; postrema.

Septimò, & vltimò, paupertas expeditiorem viam ad omnia bona opera facit, vt, ad sapientiam addiscendam, ad prædicationis ministerium, ad luctam cum dæmone non habente, vnde nos deiiciat, & ad spirituales eleemosynas, imò etiam ad corporales de alienis impertiendas, & ad cursum ad æternam gloriam faciliùs absoluendum: nam temporalium onere expediti, dicere possumus: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te.*

Matth. 19.

Diuitiæ nobis quatenus contēnendæ.

Contemne ergo diuitias, non vt sunt creaturæ Dei bonæ, sed vt adferunt impedimentum ad salutem, homini præsertim infirmo, ac nescienti vti illis, vt debet. Proinde paupertas, in qua naturaliter nascimur, & de qua dicitur: *Nudus egressus sum de vtero matris meæ:* rursum in morte recuperat ius suum, & ad paradisum nos reducit: quare qui pauperes sunt in Ecclesia Dei remanent, dum diuites in suis diuitiis confidentes, transferuntur ad regnum diaboli; quemadmodùm Nabuchodonosor pauperes dimisit in terra promissionis, diuites verò, ac nobiles, transtulit in regnum Babel: vt dicitur Ierem. 39. Ob has ergo causas meritò pauperes spiritu, beati pronuntiantur.

Iob 1.

Ierem. 39. & 4 Reg. 25.

I. Ratio. Christus quare non dixerit, Beati diuites spiritu. Luc. 6.

Non dixit autem Christus beati diuites spiritu, imò illis væ interminatus est: *Væ*, inquit, *vobis diuitibus, qui habetis hic consolationem vestram*: tùm quia in nobis situm non est, ita fieri diuites, vt possumus esse pauperes spiritu: diuitiæ siquidem humanæ angustæ sunt valde, & dum ab vno habentur, possideri à pluribus nequaquam possunt: pauperes autem omnes à natura sumus, neque aliud nobis deest, nisi vt etiam spiritu paupertatem amplectamur, vt ita reddamur beati: spiritum autem illę libenter & promptè nobis impendit, qui hoc dixit.

Infrà 11.

II. Ratio.

Deinde, quia spiritus ille diuinus nequaquam inspirat ad diuitias congregandas, quibus plerique submerguntur, sed mundi spiritus, siue Satanas, qui ait: *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me:*

Matth. 4. Infra 19. 1. Tim. 6.

me: at impoſſibile eſt, diuitem intrare in regnum cœlorum: &, *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & deſideria multa & inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem.* Et diuitiarum, ſiue poſſideantur, ſiue deſiderentur, vt talium, nullum eſt præmiū; ſed paupertatis & abiectionis potiùs.

Ad hoc reſpondetur obiectum: Non tantùm diuitiæ, ſed & paupertas mergunt homines in interitum & perditionem.

Quòd ſi obiicias; multos demergi paupertate: reſpondeo, verum eſſe de coacta & minimè voluntaria paupertate: ſecus de ſpontanea & ſpirituali, quæ nonniſi per Spiritum ſanctum habetur. Quòd ſi multi à voluntaria paupertate promiſſa exciderint; haud propterea paupertas ſpiritualis per ſe mala eſt: quid enim mali eſſe poteſt cum præſentia Spiritus ſancti? ¶ Secundò dices, Cur non dixit, Beati diuites qui bene vtuntur diuitiis? Imò, maximè beatos eos indicauit eſſe, cùm inquit: *Beati miſericordes*: &, *Beati mundo corde*: diuites enim, vt diuites ſunt, nihil habent ſortis in beatitudine; ſed vt miſericordes ſunt, communicantes bona cum pauperibus: & vt mundi corde, qui illis non afficiuntur, nec ad illas cor apponunt: & hi ad pauperes ſpiritu ſpectant. Deinde, quia maior erat occaſio meriti pauperibus accipientibus, quàm diuitibus largientibus. Et ſi enim ex ſe melius ſit dare, quàm accipere: vt Deus oſtendit, qui ſemper dat, & nihil vnquam recipit: tamen, vt Auguſtinus libr. de Eccleſ. dogmatibus cap. 71. (ſi tamen eius eſt is liber) teſtatur, *Bonum eſt, facultates cum diſpenſatione pauperibus erogare. Melius eſt, pro intentione ſequendi Dominum, in ſimul donare, & abſolutum ſolicitudine cum Chriſto egere.* Hæc ille. Præſtantiſſimus ergo vſus diuitiarum in earum abdicatione, deſpoliationeque conſiſtit: vnde Chriſtus Dominus maluit amplecti ſtatum pauperum, qui ex oblatis vel emendicatis viuunt, quàm diuitum, qui bona temporalia diſpenſant.

Cur non etiam à Domino dictum ſit: Beati diuites boni ſpiritu.

Pſalm. 61.

Actor. 20.

Augu. tom. 3. circa finem.

Vſus diuitiarum pręſtantiſſimus quis.

Aduerſariorū argumenta probantiū diuites eſſe beatos, proponuntur, ac diluuntur.

Ad ſecundum, in hanc ſententiam inauditam, vereque mundo paradoxam, & quam nos niſi ſciremus eſſe à Chriſto pronuntiatam, diceremus eſſe ſtultam; atque à ſtultiſſimo profectam, vel quam cum auaris & Phariſæis derideremus, multi multa opponunt, quæ operæpretium eſſe exiſtimaui diſſoluere, quamque futilia ſint, eneruiaque, oſtendere: has verò obiectiones in quatuor cuneos diſtinguemus. Primus erit Mundi, ſiue vulgi. Secundus Philoſophorum. Tertius Iudæorum. Hæreticorum poſtremus. Primo igitur loco obiicit Mundus diuites, quos beatos vocat: *Quorum filij*, vt ipſe Dauid explicat, *ſicut nouellæ plantationes in iuuentute ſua: filiæ eorum compoſitæ: circumornatæ vt ſimilitudo templi. Promptuaria eorum plena: eructantia ex hoc in illud*: & infrà: *Beatum dixerunt populum cui hæc ſunt.* Præterea bona dicuntur, à beando, teſte Iuriſconſulto, & pecunia ab eodem dicitur fideiuſſor omnium; & Salomon ait: *Pecuniæ obediunt omnia.* Hac acie armatus Mundus procedit contra paupertatem ſpiritus. Verùm vt omnia hæc diſſoluamus, ratio diſcordiæ, Chriſti inter & Mundi dicta, conſideranda eſt non aliunde proficiſci, quàm ex diuerſo iudicio, & ſenſu. Vbi aduerte, quadruplex lumen conſtitui. Primum quidem prudentię carnis, quod iuxta Pauli doctrinam mors eſt, ſimileq́; ligno putrido noctu tantùm lucenti, proceditque ex corruptione naturæ, conſonumq́; triplici mundi concupiſcentiæ, facit inſuper res fidei quaſi procul & paruas videri: quemadmodum Sol ob diſtantiam ſummam exiſtimatur eſſe latitudinis vnius rotæ currus: cùm contra ratio doceat, & ſcientia Aſtrologiæ oſtendat: nam maior eſt multis partibus tota terra. Hoc lumen etiam læſo organo, falſum iudiciū efficit, vt mel dulce, febricitanti amarum videtur; & ſomnians pauper ſe in diuitias incidiſſe, decipitur, quoniam ſolo imaginandi iudicio ducitur. Reddit etiam hoc lumen interdum ineptum medium, vt ſpecies ad ſenſum, non vt in ſe eſt, perueniant: veluti dum ſpecies remi in aqua quaſi fracta defertur ad oculum, & Sol per nubem viſus, ſubniger, vel rubeus iudicatur; cùm tamen ſit lucidus. Ad hunc modum hoc lumen prudentiæ carnis, quod tenue, & modicum eſt; dum res diuinas eminus ſpectat paruas ducit atque contemnit, inſtarque pueri auiculam pręponit multis aureis: inficit etiā carnem, quæ contraria ſibi & noxia appetit: & quæ dulcia ſunt, ceu amara reſpuit. Per medium etiam turbatum & ineptum reſpicit, id eſt, per rationem perturbationibus atque concupiſcentiis affectam. Sed hoc lumen, quo mundus regitur, præſente Sole iuſtitiæ Chriſto, non aliter lucem ſuam amiſit, ac lignum aliquod putridum, lucidum tamen Sole apparente. Vocauit autē Chriſtus hoc lumen tenebras, cùm dixit: *Si lumen quod in te eſt, tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ erunt?*

I. Argum. Mundi ab Scripturis.

Pſalm 143.

Eccleſ. 10.

Chriſti, & mundi de diuitiis vnde contraria doctrina: lumen quadruplex, & primum prudentiæ carnis quodnam ſit.

Rom. 8.

Quale illud lumen ſit, quid efficiat: de eo quid ſenſerit Dominus.

Matth. 8.

Secundum lumen Naturæ eſt illud, de quo intelligi poteſt? *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Domine*: atque hoc lumine Philoſophi multa de Deo cognouerunt, & inter cætera, quòd in externis fortunæ bonis beatitudo minimè conſiſtit: docet enim Ariſtoteles libr. 7. Politico. triplicia

Secundum lumen, Naturæ ſcilicet, explicatur.

Pſalm. 4.

eſſe

esse bonorum genera: nempe Fortunæ, Corporis & Animi: & illa quidem fortunæ ad corpus tuendum pertinent; corporis verò bona ad animum; animi verò bona ad se, & propter se referuntur. Si itaque in bonis fortunæ consisteret beatitudo, homo esset propter diuitias: cùm tamen diuitiæ propter ignobiliorem partem hominis, nempe corpus, sint appetendæ. Alioqui magis perfecta ad minùs perfecta essent referenda, quod nihil esset aliud, quàm peruertere ordinem & sapientiam Dei: cùm homini, vt nobiliori, omnia subiecerit Deus sub pedibus eius, & vel Philosophus. 2. Physico. agnouerit hominem finem esse omnium. Deinde indignum est, in bonis externis perituris, in manu item fortunæ positis, supremum hominis bonum, id est, beatitudinem, consistere. Ad hæc, iniquum videtur, impios, qui ditiores sunt, & augendis opibus student, beatiores esse, quàm iustos, qui pauci sunt contenti, & qui dicunt, *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus.* Præterea absurdum est felicitatem comparari posse per nefas: sicut frequenter fit: nam diuitiæ, mammona iniquitatis idcircò dicuntur, ac vt prouerbium habet: *Diues, aut iniquus, aut hæres iniqui.* Falsum item est, vt felicitate quis malè vti possit: multi siquidem fortunas suas & pecunias in vsus vitiosos, Deumque ad iram prouocantes expendunt. Nec rursus dignum, vt felicitas semel adepta, amitti possit, vel occultè à furibus, vel per vim à raptoribus adimi. Postremò, impium est dicere, quòd beatitudo in his consistat bonis, quæ nec implent, nec satiant animum hominis, quemadmodum nec granum milij, stomachum elephantis impleret, nec figuram circuli concauam corpus triangulare adæquaret, imò vt carnes salsæ sitim minimè extinguunt, sed adaugent, ita bona fortunæ desiderium hominis non explent. Quod vel ipsis Poëtis notum fuit, quorum vnus dixit:

Bona Fortunæ homines non efficère beatos. multis ostēditur.

Psalm 8.

Arist.

1. Tim. 7.

Luc 16.

Diuitias cur Dominus vocet mammona iniquitatis.

Matth. 6.

Animum hominis inexplebilē quid sit dicere terrenis bonis expleri.

Iuuen. Satyr. 14.

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit;

Alius:

Horat lib 1. epist.

Semper auarus eget; certum voto pete finem;

Et alter:

Ouid. lib. 1. Fasto.

Creuerunt & opes, & opum furiosa cupido:
Et cum possideant plurima, plura petunt.
Quærere vt absumant, absumpta requirere certant:
Atque ipsa vitijs sunt alimenta vices.
Sic, quibus intumuit suffusa venter ab vnda.
Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

Lumen ergo rationis satis ostendit, falsum esse vulgi dictum.

Tertium lumen est Fidei, quod dicitur à Zacharia scientia salutis, à Iacobo fratre Domini, sapientia desursum; à Paulo, prudentia spiritus, quæ traditur esse vita & pax, quia ad pacem ducit. Porrò hoc lumine multa supra naturam apprehenduntur: nam attingit ad Dei supremam potentiam, & Deum multa supra ordinem naturæ posse facere videt: vt, Virginem parere, in Christo duas naturas: in simplici diuina natura plures hypostases. Neque hoc lumen contra lumen naturæ est, sed supra illud: quemadmodum potestas Principis, quæ latior est & amplior, haud est contra potestatem iudicis sui, seu magistratus, quæ strictior est & angustior, verùm supra eam. Lumen Fidei ergo ostendit homini ægritudinem suam, qua diuitiis in perniciem suam vti consueuit, & nihil aliud esse diuitias in manu filij prodigi, quàm gladium in manu furiosi: docet in illis felicitatem minimè esse sitam: docet, non esse hic ciuitatem permanentem, sed futuram inquirendam: docet veras, diuitias in homine interiore positas esse, iuxta illud: *Omnis gloria filiæ Regis ab intus*: docet multos per abusum diuitiarum summam infelicitatem incurrisse, iuxta illas Dauidicas voces: *Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem. Melius est modicum iusto super diuitias peccatorum multas. Vidi impium superexaltatum, & eleuatum sicut cedros Libani. Et transiui, & ecce non erat: & quæsiui eum, & non est inuentus locus eius. Dormierunt somnum suum: & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum: & præualuit in vanitate sua:* & similia multa in scripturis sacris contra diuites, siue illi tenaces sint, siue epulones, pronuntiata.

Fidei lumen. *Luc. 1.* *Iacob. 3.* *Rom. 8.* *Ibidem.*

Quænam Fidei lumen nos doceat diuina mysteria.

Isai 7. & Matth. 1.

Nec secundū hoc Fidei lumen, vltimū hominis bonum esse diuitias probatur.

Psalm. 44.

Psal. 36. *ibidem.* *Ibidem.*

Psal 75.

Psalm. 51.

Quartum lumen est gloriæ: de quo: *In lumine tuo videbimus lumen*, quo Angeli, & beati iudicant & discernunt: hoc autem lumen maius est illo Naturæ & Fidei; nec est contra, sed supra illud: quo lumine anima Christi induta, à principio conceptionis suæ intelligere cœpit & iudicare. Secundùm autem hoc altissimum, & nobilissimum lumen dixit Christus: *Beati pauperes spiritu*; &, *Væ vobis diuitibus, qui habetis hic consolationem vestram*; infelicitatem verò diuitum explicuit in historia diuitis Epulonis, Luc. 16. & in parabola diuitis dicentis, *Anima mea, habes multa bona reposita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare*, Luc. 12. & in verbis illis seriò & grauiter

Lumen gloriæ idē multo magis ostendere.

Psalm. 35.

Luc. 6.

Infra 16. & seq.

Supra 12. Matth. 16.

ter inculcatis, *Impoßibile est, diuitem intrare in regnum cœlorum.*

Ad illud quod obiiciebatur pro diuitiis: quòd bona à beando dicuntur, & pecunia est fideiussor omnium.

Quod ergo vulgus ex sententia Iurisconsultorum protulit de bonis, quæ à beando dicuntur: Pecunia, fideiussor est omnium: hanc habet responsionem: legem esse hominum; & hominibus loqui, non diis, aut filiis Dei: indignum quippe in illis bonis ponere felicitatem, cùm pecunia instrumentum & fomentum sit ad omnia peccata: inde enim aleæ, furta, vsuræ, rapinæ, sacrilegia, simoniæ, lupanaria, cædes, proditiones, veneficia, vrbium euersiones. Pecunia Iudam adegit ad suspendium; Giezi aspersit lepra; Ananiam & Sapphiram ad interitum perduxit; Simonem magum ad emendum & vendendum Dei dona solicitauit: vt rectè dixerit Paulus: *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa & inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem.* ergo cùm de populo dicitur: *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt:* vide quid subiungat. *Beatus,* inquit Dauid, *populus, cuius Dominus Deus eius:* quasi dicat; *Non qui opibus atque diuitiis circumfluit vndique, sed qui Deum habet, diues est:* & Esai. *Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dißipant.* Scimus, pecuniam fideiussorem pro omnibus, & necessariam ad vitam: verùm qui se ad eum redigit statum, in quo paucis egeat, magna ex parte ab hac necessitate liberatur: & licèt pecuniæ obediant omnia, quæ necessaria sunt ad victum & vestitum, & commoditatem humanam: facilius tamen & procliuius est, pecuniæ obedire omnia vitia, quàm vnam, aut alteram virtutem.

Pecuniarum incómoda. Matth. 26. Infrà 27. 4. Reg. 5. Actor 5. Infra 8. 1. Tim. 6.

Psalm. 143. Beatus qui verè populus teste Propheta. Isai. 3.

Eccles. 10.

Secũdum argum. pro beatitudine diuitiarum, ex Philosophorum doctrina. Arist.

Secundo loco acies Philosophorum instructa opponit, quòd etsi in his bonis non consistat felicitas, sine illis tamen constare nequaquam potest; vt enim ait Aristoteles: *Præclaras res agere non potest, cui desunt facultates.* Respondemus, de felicitate ciuili & humana illum loqui, præsertim actiua (si tamen vnquam aliqua talis, vel in aliquo inuenta est; de qua non aliter tractauit, quàm de linea illa inextensa, quam vocant, de qua agit Geometra, deque puncto, cuius pars nulla est, quæ licèt in materia existant, actu tamen non reperiuntur) itaque hæc fœlicitas humana sine pecuniis consistere non posset, imò sine multis pecuniis: nam felicitas talis comites habet liberalitatem & magnificentiam; at ista non tantum pecuniis, sed etiam multis opus habent. Sed quoniam Dominus Iesus declarauit, aliam esse meliorem felicitatem, & in alia vita: ad eam magis conducit paupertas, quàm diuitiæ. Vt ergo liberalitas, & magnificentia humano modo se habent erga diuitias, siue paruas, siue magnas; quemadmodùm magnanimitas & philotimia ad honores magnos, siue paruos; & circa potestatem iustitia: ita proculdubiò paupertas spiritus, quæ hoc loco beata prædicatur, heroico more se habet ad diuitias, honorem, potestatem, & gratiam, quæ illas consequuntur, contemnenda: nam Spiritus sanctus, per quem assumitur paupertas, summa quadam ratione illuminat intellectum, atque gratia sua vngit voluntatem, & corroborat, vt qui eam amplectitur, lætus sit, & gaudeat terrena inopia propter Christum, in quem reiicit curam sui: estque gustus quidam patriæ, perfectis tantùm conueniens. Vt ergo Philosophi quidam, natura duce, ab se abiecerunt diuitias propter sapientiam comparandam, vtq; expeditiùs philosophari possent, profectò multo magis propter beatitudinem cœlestem adipiscendam id licebit. Quamobrem ratio ipsa, docens pecunias esse propter aliud maius bonum, & satiare non posse animum; & exemplum Philosophorum illas reiicientium & aspernantium, ad Christi paupertatem acceptandam nos præparant, atque disponunt.

Quęnam secundum Philosophum, si non possit constare felicitas.

Paupertas spiritus quã planum atq; expeditũ sit iter ad æternam felicitatem.

Psal. 54. 1. Petr. 5.

Deinde obiicere possunt Philosophi, non esse tentandum Dominum Deum per abiectionem diuitiarum. At profectò non tentatur Deus, cùm, Spiritu sancto suadente, paupertatem amplectimur: siquidem promittit ille se adfuturum, qui dicit: *Non te deseram, neque derelinquam:* &, *Non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem.* Tentatur potiùs Dominus à diuitibus non credentibus verbo Dei, & vel ad minimum defectum trepidantibus timore, vbi non est timor.

Philosophis respondetur quoq; dicentibus: Videtur tentari Deus per diuitiarum cõtemptum. Heb. 13. Psalm. 36. Psalm. 13.

Postremò obiectat Philosophus, interesse Reipublicæ, homines esse locupletes & opulentos, qui in casibus calamitatum irruentium, vt belli, famis & pestis, incendij ac inundationis illi subuenire queant. Quasi verò periculum sit, ne omnes pauperes spiritu fiant; aut quasi Spiritus sanctus ex se omnes trahat ad paupertatem; aut quasi, si omnes essent pauperes spiritu essent bella, & calamitates; quæ mala propter amorem pecuniæ Deus immittit sæpenumero. Illi igitur qui huic mundo moriuntur, non habent hic vllam ciuitatem permanẽtem: neq; quorundam paupertas obest aliorum diuitijs, imò prodest, ad hoc vt ipsi plura possideant: nec per eam pauperes spectant ad lucrum, cùm omnia reliquerint simplici victu contenti: & væ ciuitati

Eorundẽ obiectio illa diluitur: vtiles sunt atque adeò necessariæ Rebus publicis opes atq; diuitiæ.

Heb. 11 & Infra 13.

1. Tim. 6.

uitati carenti pauperibus, propter quos illi Christus benefacere consueuit.

Tertium argum. Iudæorum nimirū, contra Euangelii paupertatem. Tertiò loco Iudæus accedit: & ex lege primùm opponit Patres Veteris Testamenti, qui diuites erant: dicitur enim de Abraham Patriarcha: *Erat autem diues valde in possessione auri & argenti*; idem testatur de Isaac, & sancto Iob diuina Scriptura: Deinde obiicit textum Deuteron. 15. *Omnino*, inquit, *indigens & mendicus nō erit inter vos, vt benedicat tibi Dominus Deus tuus in Terra, quā traditurus est tibi in possessionem*. Tertiò producit Salomonem: ait enim ille Prouerb. cap. 30. *Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi: tribue tantùm victui meo necessaria*. Quartò, Eccle. 27. *Propter inopiam multi deliquerunt*, & Eccle. 7. *Vtilior est sapientia cum diuitijs, & magis prodest videntibus Solem. Sicut enim protegit sapientia, sic protegit pecunia*. Respondemus, teste ipso Salomone: *Omnia tempus habent. Tempus acquirendi, & tempus perdendi, &c.* Quia ergo status legis, quasi ætas puerilis, alios mores postulabat ab ætate virili, multa tunc concessit illi Deus multæ licentiæ; in multis blanditus est; promissiones etiam temporales erant: nec dum illis apparuerat Christus pauper pauperum, & nuditatis magister, qui mendicauit ipse, & statum paupertatis suo exemplo sacrauit; tollenti etiam tunicam, pallium adhuc dari præcepit: cū olim esset lex dupli restituendi. Spectabat etiam ad promissa Dei, vt nullus esset tunc mendicus ob opulentiam atque affluentiam bonorum temporalium, si legem seruarent: à qua cū deficerent, multi erant mendici, vt Lazarus, & cæcus natus, & cæcus mendicās secus viam, claudusq; ad portā speciosam tēpli. Cùm verò ætas perfecta & matura venit, euacuata sunt quæ erant pueri. Vt enim olim sterilitas ignominiosa erat, & dabatur probro, in Euangelio autem sacra & gloriosa facta est virginitas, ad cū modum paupertas olim horrida, & parùm honorifica, exēplo Christi & Apostolorū effecta est sacrosancta, ac singulari prouidētia status hic cōmendatus à Christo. *Quando*, inquit, *misi vos sine sacculo & pera & calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis? At illi dixerūt: Nihil*. Imò illo ipso legis tempore ad paupertatem Euangelicam voluit eos dispone re. Helias quidem Propheta mendicauit à vidua, & à coruis pascitur: Helisæus item in Suna à muliere illa Sunamitide; de Abraham quoque cui promissio terræ facta est, cōcionatur Stephan⁹ Act. 7. *Et non dedit illi hæreditatē in ea, nec passum pedis: sed repromisit dare illi eam in possessionē, & semini eius post ipsum, cùm non haberet filiū*. Disponebat etiā Iudæos ad Euangelium Deus: quia paruam terram suis dedit, fecitq; illam desiderari per quadringentos annos, permittebatq; illos ea à vicinis hostibus spoliari, & templū dirui ac pollui: vt aliquando Iesus aperiret os suū, ac diceret: *Beati pauperes spiritu*. In cuius beatitudinis promissione primū locū sibi vendicant Iudæi, vt testatur Augustin. & habetur Act. 2. & 4. Patres ergo non sibi, sed aliis diuites erant, qui prōpte sua communicabant: & ad accipiendū cogebant: cumq; futuram ciuitatem inquirerent, temporalia omnia contemnebant.

[Left margin: Gen. 13. Infrà 26. Iob. 1. & Infra vlt. Deut. 15. Prouerb. 30. Eccle. 27. Eccle. 7. I. Ratio. Iudæi olim cur diuites, non paupe-res esse debue-rint. Eccles. 3. Matth. 5. Exod. 22. I. Ratio. ...c. 16. ...an 9. ...c 18. Actor 13. Cor. 13. Exod. 23. & Deut. 7. ...c. 22. ...quam suo exemplo Pro-phetæ viam eluti parauerint ad Euan-gelicam pau-pertatem. Reg. 17. Regu. 4. & 9 Actor 7. Gen. 15. Iudæos etiā Deus quo-modo ad E-uangelium præparauerit. Exod. 16. Beat. Augu. Actor 2. Infrà 4.]

Ille locus: Omninò indigens & mendicus non erit inter vos: & similes pro ducti pro Iudæis, quomodo accipiendi sint. Quod dicitur: *Omnino indigens, & mendicus non erit inter vos*: promissio est opulentæ vitæ, non præceptum. Illud verò: *Mendicitatem ne dederis mihi*: sine spiritu intellige quia sine spiritu mendicitas, causa est multorū peccatorum: & propter inopiam multi deliquerunt. Vel oratio illa Sapientis ex parte imperfectorum funditur vt sequentia ibidē ostendunt. Nec dum ēt rudi illi populo via perfectionis erat aperiēda, quæ Christo Domino seruata erat: & Sapiens non absolutè dicit, vtiliorem esse sapientiā cū diuitiis, sed addit, *Et magis prodest videntibus Solē*; quo indicat, diuitias aliquid conferre ad vitæ præsentis felicitatem: & adiūxit: *Sicut protegit sapientia, sic & pecunia*. Atq; ita lex, sicut ratio, disponebat ad Euangelicam paupertatem.

Quartum argum. & vlti. hæreticorum contra mendicitatem. Postremò loco congrediuntur Hæretici contra mendicitatem; optimum esse sentientes, saccos mendicantiū deleri. Sed videamus quibus rationibus id euincant. Aiunt in primis, otiosum hominum genus esse, ad aliosque grauandos natum, dum se ipsos spoliant. Ad hoc certè falsum est, & alios potiùs graui sarcina bonorum temporalium exonerant, dum habent seruos Dei, quibus cum bona communicent sua: & si rem perspicaciùs atque sine affectu expendamus, magis debent pauperibus diuites, quàm pauperes diuitibus. Obiiciunt, eiusmodi mendicos priuare se pulcherrima virtute liberalitatis, atq; misericordiæ, eo quòd non habeāt quod possint tribuere. Sed hoc planè falsum videtur: nam Christus cum Apostolis paupertatem profitebatur, & tamen loculos habebat, & aliquando aliquid distribui egenis præcipiebat. Boni etiam Religiosi, qui ex emendicatis viuunt, solent ex his quæ habent, liberaliter etiam aliis mendicantibus erogare: quòd si ex bonis temporalibus non contingat illos tam liberales esse, satis tamen compensatur, per hoc quòd ex bonis spiritualibus, in quibus sunt locupletes alios ad bonorum

[Right margin: Quàm illud leue etiam quod obiectant: Spontanei mendici non possunt aliis benefacere. Ioan 13.]

 suorum

Ad illud eorundem: Eiusmodi homines sunt palliati fures, otiosi, comedones.

suorum communionem admittant. Rursus obiectant; honestos quosdam esse, & palliatos fures, mendicantes, qui in labore hominum non sunt; & tamen volunt ventrem suum ex alieno pane implere: & præstaret cum Paulo, laborare manibus propriis, quam mendicare, iuxta illud: *Si quis non vult operari, nec manducet.* Adiiciunt esse petaces & importunos; neque tam mendicantes, quam manducantes. Dicendum est, quòd hominum vitia non sunt in ipsam legem, aut in statum bonum reijcienda: quemadmodum nec proditio Iudæ, in Apostolatum, nec vitia Christianorum, in Christianismum. Neque verò hic nos defendimus procaces, petulantesque mendicantes, qui ad voluptatem, delicias, & saturitatem mendicitatem conuertunt: sed eos duntaxat, qui ad exercitium humilitatis & patientiæ, exemplo Christi, pro sustentatione vitæ mendicant. Nec valet quod obiiciunt ex Paulo, qui manibus propriis laborabat: quasi nō sit laborare, in actionibus spiritualibus versari; ita vt bonus Religiosus vix respirare queat. Sunt enim statæ diuinæ horæ, diu noctuque; est prædicatio, contemplatio, preces particulares, iuge sacrificium, lectio priuata, labor in audiendis criminum confessionibus, atque similia multa. Est autem regula vitæ in omnibus, Christus, qui non laborasse legitur, sed mendicasse. Apostoli item non leguntur labori manuum vacasse: neque omnes artes nouerunt, vt Paulus; & si nouissent, non poterant simul cum prædicatione, quæ totū hominem requirebat, propter meditationes, precationes, & vigilias, quas habet coniunctas, labori quoq; manuum intendere. Imò Paulus ipse mendicabat non solùm pro sanctis, qui erant in Ierusalem, sed etiam pro se inter Gentes: vt habetur. 2. Cor. 11. ad obstruenda ora pseudoapostolorum: & ne incremento nascentis Ecclesiæ officeret, ideò sine sumptu ponebat Euangelium. Quod etiam ex mendicatione habetur, haud censetur inter sumptus Euangelij, quia hoc quasi debitum capitur, dicente Domino: *Dignus est operarius mercede sua.* Hinc dixit: *Alias Ecclesias expoliaui, accipiens stipendia ad ministerium vestrum*; & statim: *Et quum essem,* inquit, *apud vos, & egerem, nulli onerosus fui: nam quod mihi deerat, suppleuerunt fratres qui venerunt à Macedonia: & in omnibus sine onere me vobis seruaui & seruabo*; & ad Timotheum pro Onesiphori domo misericordiam à Deo implorat, quòd ipsum refocillaret, multamque Ephesi ministrationem exhibuerit: qui tamen laborabat manibus, vt habes Acto. 20. 1. Thes. 2. & 2. Thes. 3. Paulus etiā non prætulit labores manuum mendicitari, sed quod non exigeret, quod sibi iure diuino debebatur, quasi stipendium prædicationis, vt superaret æmulos Euangelij; qua in causa etiam relinqui posset mendicatio. Nec Paulus inquit: Qui non laborat manibus, non manducet: sed simpliciter, *Qui non laborat*, qui vacat omnino ab omni opere: quod illis non quadrat, qui nunquàm minùs otiosi sunt, quàm cùm otiosi videntur, quia sedent sicut Maria secus pedes Domini, vt valeant vitam fratris quatriduani mortui precibus obtinere: etsi Martha id minimè intelligat, & proptereà submurmuret: ac vt Paulus ait: *Vnus quidem sic, alius verò sic*; & in alio loco, *Corporalis exercitatio ad modicū vtilis est; quia ad corporis tantùm sustentationem valet*: & Dominus vult, vt qui altari seruit, de altario participet: & qui Euangelio ministrant, de illo viuant.

Psal. 72. Ephes. 5. 2. Thes. 3.

Expenditur dictum Apostoli: Si quis non vult operari, nec manducet.

Luc. 10.

Ioan. 11.

1. Cor. 12. 1. Tim. 4.

Corporalis exercitatio cur ad modicum vtilis.

1. Cor. 4.

1. Cor. 9.

Quinā, quāque assidui Religiosorū labores, & exercitia.

Acto. 18.

Cur Paulus mendicauerit.

2. Cor. 11. 1. Cor. 9.

Luc. 10. 2. Corin. 11.

2. Tim. 1.

Act. 20. 1. Thess. 2. & 2. Thess. 3.

At obiiciunt quidam; Non omnes prędicant: non omnes altario ministrant. Sed certè Christus, simul & laborabat, & prædicabat, nihil Apostolis facientibus; cum tamen omnes manducarent. Nec Ierosolymis omnes, verùm pauci prædicabant, tamen Apostolus vocat Gentes, debitores eleemosynæ illis dandæ: & satis omnes ministrant altari, dum iugibus diuinis laudibus & obsecrationibus vacant, quibus populo sunt adiumento.

Obiicientib. respondetur: Non omnes Religiosi prædicant, nec omnes altario deseruiunt.

Rom. 15.

Obiiciunt postremò hæretici, Religiones esse locupletes, & pinguia monasteria: quomodo ergo dici pauperes possunt, qui tot bonis abundant? Verùm ignorant miseri paupertatē monasticam in abdicatione administrationis rerū minimè consistere: nam vel Rex, vel Princeps, bona ditionis suæ per se non administrat: & tamen non est dicendus pauper; Religiosi etiam officiales rerū administrationi præfecti à suis superioribus, ea ratione à paupertate non cadunt Euangelica. Rursus non consistit monastica paupertas in communi possessione bonorū: potest quippe esse Religio sine communibus bonis, vt multæ sunt: & communis possessio rerum potest inueniri absq; paupertate: quemadmodum accidit in multis fratribus, cōmuni eorum parente mortuo, & re indiuisa permanente: nam illi in communi possident, nec tamen pauperes sunt. Tertiò nō consistit hæc paupertas in ipsa indigentia rerum, quæ ad vitam necessariæ sunt. Nam permulti inueniuntur, qui etsi actu egeāt, pauperes tamē non sunt Euangelici: multi

Quàm & illud leue Lutheranorum: Num sunt Religiosi pauperes spiritu, quoniam reditus habent amplissimos.

Tres modi excluduntur religiosæ ac monasticæ paupertatis.

rursus

rursus sunt verè pauperes Euangelici, qui non egent, vt constat de Christo loculos habente, & Apostolis ad prædicandum missis, quibus dixit: *Quando misi vos sine sacculo & pera & calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis?* & de primitiua Ecclesia, scribit Luc. *Neque enim quisquam egens erat inter illos.* Consistit ergo religiosa ac monastica paupertas, vel in abdicatione proprietatis & dominij, & iuris, vel possessionis, vel vsus fructus, vel vsus simplicis: cùm penes fratres vel religiosos sit vsus rei cómunis. Hanc autem paupertatem comitatur interdum indigentia, interdum nulla indigentia, nonnunquam etiam comitatur illam habere aliquid in communi, quod tamen perfectionem non tollit Euangelicam vnde Luc. de primitiuis pauperib. illis scribit quòd erant illis omnia cómunia, & nullus aliquid suum esse dicebat; sed diuidebatur singulis prout cuiq; opus erat. Vbi prudens lector aduerte, non derogasse perfectioni legis Euangelicæ, quòd erát illis omnia communia: quemadmodum & modò in cœnobiis habere in communi, perfectioni non derogat. Deinde aduerte, illos nihil suum proprium dixisse, quòd in abdicatione huiusmodi proprietatis consisteret substantia suæ paupertatis, quæ abdicatio proprietatis sine promissione voto nuncupata nequit consistere: nam illa efficit, ne quisquam suum esse dicat, quod dedit. Postremò aduerte, rectā diuisioné, prout cuiusque necessitas postulat, haberi commodè non posse, nisi vbi omnia sunt communia. Et hactenus euacuata sint argumenta omnia, quæ Mundus, & Philosophi, Iudæi quoque atque hæretici opponunt contra primam hanc Domini sententiā: quę quo magis oppugnata est, eo magis eius veritas, & germanus sensus splenduit, & veritas de mendacio triūphauit, ad Christi Filij Dei gloriam, & nostram salutem, ope & subsidio eiusdem Domini nostri Iesu Christi, cui cum Patre, & Spiritu sancto, reddatur omnis laus, gloria & imperium in secula seculorum.

Luc. 22.

Act. 4.

Vbi tantum sita sit paupertas Euangelica.

Act. 4.

Rerum in cō muni possessio Euangelicæ paupertati minimè repugnat.

Eiusmodi paupertas ne cessariò est cum voto cō iuncta.

Omnino rerum diuisio pro cuiusque necessitate, earum communitatem ponit.

TRACTATVS VI.

In illa verba: *Quoniam ipsorum est regnum cælorum.*

QVEMADMODVM meritum huius beatitudinis, id est, paupertas spiritus, inauditum & paradoxum prorsus fuit, ita præmium illi adscriptum, nouum atque inauditum videtur. Regnum etenim, quod diuitum esse solet apud eos qui per diuitias regnant, potentiam, & honorem & fauorem habent, pauperibus accommodatur: cùm enim homines dicere soleant, Beati diuites, quoniam ipsorū est regnum terrarum; Christus contrà asserit, *Beati pauperes spiritu, quoniā ipsorum est regnū cælorum.* Hinc Gregor. Nyssenus, admiratus tanti præmij magnitudinem sub paupertate spiritus delitescentem, in tractatu de Beatitudinibus, dixit: *Si quis auarus incidit in tabulas, thesaurum alicubi absconditum indicantes; is autem locus, qui thesaurum continet, multū sudorem & laborem aspirantibus ad eas opes ostendat; nūquid ad labores oblanguescet, & in lucro quærendo segnis erit? nullumq; præstudio laborem sumere atq; defatigationem subire, diuitijs dulcius iocundius existimabit? Non ita se res habet, non ita est. Sed omnes quidem ad hoc aduocabit amicos: ex omnibus itenim partibus, ex quibus poterit, auxilijs sibi contractis multitudine operarū opes illas absconditas, suas facturus sit. Hic est ille thesaurus, fratres, quem scriptum indicat; absconditæ autem præ obscuritate diuitiæ sunt.* Hæc ille, alludens fortasse ad verbum Domini inuitantis iuuenem ad paupertatis perfectionem, cùm dixit: *Si vis perfectus esse: vade, vēde omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo. & veni, sequere me.* Est autem regere, rem populi agere: Rex verò, siue βασιλεὺς Græcè, dicitur quasi βάσις τοῦ λαοῦ, id est, stabilimentum populi: qui enim communem pacem & abundantiam, per iustitiam fouent ac promouent, regnum ipsum stabiliunt. Est autem regnū, populus subditus, eodem capite, & eisdem legibus in suam vtilitatem rectus, tametsi locum proprium nō habeat, quemadmodum Reges Vvandalorum, aut Gothorum, qui regna Occidentis inuaserunt, vllum habebant: impropriè tamen pro loco, vel terra à subditis possessa atque habitata accipi consueuit: vnde dicimus, regnum Galliæ, regnum Hispaniæ, & similium, quòd in illis prouinciis habitent illius regni subiecti. Dixi autem, impropriè; quia animæ & sensus expertia, propriè non dicuntur regi; at soli homines, qui intellectu vigent. Dixi, in propriam populi vtilitatem; qua aliàs si in regendo propriis tantùm commodis consuleret quisquam, nequaquam Rex, sed tyrannus appellaretur. Regnum autem nihil est aliud, quàm possessio Regis, pendens censum & honorem Regi suo. Regnum verò cœlorum in Scripturis, vox non est tam æquiuoca, quàm analoga: nam etsi multa significet, ea tamen omnia ad vnam rationem significationis referuntur. Primò ergo Christum signifi-

Paupertatis spiritus præmium quantumsit regnū cœlorū, Gregorio Nysseno.

Matth. 19.

Regere quid sit: nomē Regis vnde descendat: quid regnum.

Regni definitio explicatur.

Regni cœlorum variæ acceptiones.

Luc. 17. Matth. 3. Infrà 13. Ibidem. Ibidem. Ibidem. Christus cur regnum cœlorum nominetur. Ioan. 8.

significat, de quo: *Regnum Dei intra vos est:* & *Pœnitentiam agite; appropinquauit enim regnum cœlorum:* quod simile perhibetur esse thesauro, margaritæ, grano sinapis, & fermento. Est enim Christus prima possessio Dei, recta & gubernata per Deum in omnibus, ita vt operationes eius non tantùm sint humanæ, sed etiam diuinæ: reddidit Deo censum gloriæ, & obedientiæ, & honoris: vnde dicebat: *Ego honorifico Patrem meum:* & iterum: *Ego quæ placita sunt ei, facio semper.* Est etiam regnum cœlorum, quia quatenus Deus est, cœlum est: quatenus item homo est, & animam ab initio sanctificatam, diuinitatique coniunctam habet, cœlum est. Vnde Origenes tract. 7. in Matthæum initio: *Si regnum cœlorum assimulatum est cuidam homini Regi; videamus in primis quid sit hoc ipsum regnum cœlorū, quod assimulatum est homini Regi, nisi Filius Dei. Ipse est enim regnum cœlorum. Et sicut ipse est sapientia, ipse est iustitia, ipse veritas, ita ipse est regnum. Regnum autem nō alicuius eorū qui sunt deorsum, nec quorundam eorum qui sursum, habentur, sed omnium qui sunt sursum, qui appellati sunt cæli.* Hactenus ille. Idem docet B. Hilarius in cap. 12. Matthæi super illud: *Peruenit in vos regnum Dei.* Secundò, regnum cœlorum significat Ecclesiam militantem, quæ Christo sponso hærens, vna caro est cum illo, & vnus spiritus, & idcircò ait: *Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes,* & simile dicitur decem virginibus, & agro, in quo triticum cum zizania, & areæ, in qua triticum cum palea, & saganæ missæ in mare, malos & bonos pisces congreganti, & vineæ, in quam mittuntur operarij. Possidetur enim ipsa Ecclesia à Deo per Christum, quam ipse acquisiuit sanguine suo, & sinit se regi spiritu suo, & reddit Deo censum honoris. Dicitur porrò cœlorum regnum: quia vt sponsa de cœlo venit, & sapientiam cælestem habet, per quā sapit quæ sursum sunt: habet & mores cælestes, & politiam in cœlo: & quia data est Christo in sponsam: ideo ipse est Rex Iudæorum. Quia verò B. virgo inter omnes supremæ sponsæ locum tenet, ideò vocatur Regina, de qua: *Astitit Regina à dextris tuis:* & sequitur: *Adducentur Regi, virgines post eam:* & quoniam cæteri pastores, & sacerdotes vocati sunt à Domino in partem solicitudinis: idcircò Reges spirituales dicuntur, & illis dixit Christus: *Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus, regnū:* item, *Et tu esto super quinque ciuitates:* & ob id Christus dicitur Rex Regum, & Dominus Dominantium. Tertio dicitur Scriptura regnum Dei, vel cœlorum: quia

Orig. tom. 2. Matth. 18. 1. Cor. 1. Ibidem. Ioan. 14. B. Hila. cano. 12. ante med. Secunda acceptio. Ephes. 5. 1. Cor. 6. Apocal. 5. & Suprà 1. Matth. 25. Suprà 13. Suprà 3. Ibidem. Infra 20. Actor. 20. Ecclesia militans regnum cœlorum cur dicta. Apoc. 21. Coloss. 3. Psalm. 44. Luc. 22. Suprà 19.

regnum Christi, Ecclesiæque continet, de illo loquitur, ad illud hortatur, præcepta illud consequendi tradit, terret, ne illud amittamus. Vt enim dicitur ius Ciuile, vel ius Canonicum, & libri Regum, ob id quod eiusmodi iura, vel facta Regum continent: ita regnum Dei est Scriptura.

Scriptura (hæc est tertia acceptio) cur regnum Dei, vel cœlorum dicatur.

Quanquam in illo loco: *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius,* non necessariò accipiatur pro Sacra Scriptura, vt Origenes & alij quidam tradunt: quoniam Scriptura nondum est ab eis ablata; Christus tamen, sensusq; Scripturæ ablatus est illis. Vnde Theophylactus & Euthymius docent, regnum Dei eo in loco accipiendum pro custodia peculiari, qua illi tanquam filij Deo chari erant. Scriptura ergo vocatur regnum cœlorum, quia Dei est possessio, & à Deo regitur, & honoris censum docet Deo persoluendum; & cœlestia proponit. Quartò fidem significat, quia ingressus quidam regni est: vt quidam Patres interpretantur, sicut enim medicina sana, & sanus cibus dici solent, eo quòd efficiant sanitatem: ita fides regnum cœlorum, quod vt via in illud introducat, & pars eius sit. Est etiam regnum DEI, teste Apostolo, iustitia, pax, & gaudium in Spiritu sancto, quia per hæc dona regnat Christus in nobis, & nos in illo, efficimurque eius regnum, sicut ipse est nostrum regnū, & Patris regnum. Patris quidem, quia possidetur a Patre: nostrum verò, quia possidetur à nobis; & nos illius regnum, quoniam possidemur ab eo. Quinto, regnum cœlorum appellatur felicitas & beatitudo æterna, quam expectamus futuram in cœlis: quemadmodum Regnum Hispaniæ, vel Galliæ, significat regnum illis prouinciis terminatum, & Ecclesia primùm fideles, deinde locum ibi congretur & apparent, qui Ecclesiæ sunt mēbra, significat. De hoc regno ait Christus: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum.* Et in cælis, videlicet incorruptis bonis & æternis, situm est hoc regnum: vnde dicitur: *Neque corruptio incorruptelam possidebat.* Et, *Iis quidē qui secundùm patientiam boni operis, gloriam & honorem & incorruptionem quærunt, vitam æternam.* Continet autem hoc regnū Deum Regem, & beatos, quos in consortium regni asciscit: quorum beatorū vtilitatem, & honorem, & delicias ineffabiles quærit, non vt viam, & cum mensura, & paruitate, vt hic, sed vt finem, ac citra mensuram. Et omnia possidet beatus, quia omnia

Matth. 21. Illud de Iudæis: Auferetur à vobis regnum Dei &c. quomodo accipiendum. Orig. Tra. 19. in Matth. à medio Theophy. Euthym. c. 50. Matth. Quartus significatus regni cœlorum. Rom. 14. Vt regnet Christus in nobis. Quintus significatus. Matth. 7. 1. Cor. 15. Rom. 2. Regni cœlorum, beatitudinis nempe cœlestis descriptio.

omnia communia Deus sibi faciet: & in regno hoc continentur veræ diuitiæ, quas nec ærugo, neque tinea demolitur; nec fures effodiunt, nec furantur: verus honor à sapientibus exhibitus, verus fauor à Deo impensus, vera potestas cum immortalitate coniuncta; vera amicitia, & vera voluptas, & deniq; omnia bona, secretis malis omnibus, possidebuntur: quæ hic per regnum significantur, quia nos in hoc mundo nihil maius, nihil magnificentius comprehendimus: possidet etiam omnia in locis suis, quia vbique dominatur beatus, nõ vt Reges temporales, qui vt pro libidine sua regnent, omnia transmutant.

Matth. 6.

Gloria cœlestis nomine regni cur vocatur.

Etsi igitur quinque his modis interpretati sumus regnum cœlorum, & omnes possint præsenti loco adaptari: maximè tamen postremus. In primis enim pauperum spiritu est Christus, quia frater pauperum, qui illum imitantur, quia pater est pauperum, quorum curam gerit, nequid desit. Ad hæc, ipse petit per os pauperis mendicantis, & ait: *Esuriui, & dedistis mihi manducare.* Et, *Quandiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Deinde pauperum spiritu est Ecclesia, quia præcipua mẽbra eius, & Euangelij melior pars paupertatem coluerunt, & à pauperibus nata est Ecclesia, id est, ab Apostolis & Apostolicis viris, & recentior Ecclesia Ierosolymitan. quæ in paupertate vixit: qui etiam iudicabunt Ecclesiam, iuxta illud: *Vos qui & secuti estis me in regeneratione, cùm sederit Filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicãtes duodecim Tribus Israel.* Tertiò pauperum est Scriptura, quòd ibi eorum promissio contineatur, & cùm à secularibus curis vacent, plus intelligunt, & magis degustant, idcircò Scripturarum autores, vti Prophetæ & Apostoli, paupertatis cultores, fuère, earum etiam illustres & excellentes expositores, vt Irenæus, Basilius, Augustinus, ac Hieronymus, eandem paupertatis virtutem pulcherrimam adamarunt. Quartò, pauperum est fides, quia magis illam exercent bonis temporalibus indigentes quàm illis abundantes. *Iacta*, inquit Propheta, *super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet.* Ipsorum etiam est iustitia, pax & gaudium in Spiritu sancto: siquidem alij, vt opibus inhient, iniustè agunt, interna, externaq; pace priuantur, & gaudio, quod in fletu terminari solet implentur. Secus, qui ad cœlestes toto pectore aspirant diuitias, illisque comparandis atque cumulandis insudant. Postremò, vita æterna, significata per regnum, pauperum est, non vna tantùm, sed pluribus rationibus. Primo quidem electione, qua ratione Episcopus electus ius habet ad Episcopatum suum: ita pauperes, de quibus Iacobus ait: *Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & hæredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se?* Secundò, iure & merito emptionis: vt qui pendit pretium domus, nec dũ tamen illam possidet: vt Bernardus epist. 208. Ad Regem Siciliæ Rogerium scribit: *Suscipe.* inquit, *illos tanquam aduenas & peregrinos, veruntamen ciues sanctorum & domesticos Dei. Parum dixi, ciues, Reges sunt: ipsorum est enim regnum cœlorum iure & merito paupertatis.* Tertiò, spe, de qua: *Spe salui facti sumus*, quomodo pueri diuides in spe dicuntur, quia heredes, licèt nondum actu possideant: vt qui bona habent deposita in mensa argentarij tuta, diuites censentur: multo magis illi, qui spem suam in Deo habent, qui neminem fallere norunt, vt plerunq; homines faciunt. Quartò, arrha Spiritus sancti, de qua habetur Ephes. 1. quæ si seruetur, securos reddit de obtinendo regno. Quintò, gustu quodam & possessione inchoata, accipiente primitias regni, vt qui in mensa sedens diceret, propina mihi de meo vino, id est, de eo, quod sapit, & placet: ita gloria cœlestis, potus est electorum & perfectorũ. Spectat ergo regnũ cœlorũ ad imperfectos, estq; in illis vt fructus in foliis, id est, gratia Dei, quæ semen est gloriæ: *Gratia enim Dei, vita æterna:* quantum ad gustũ verò, spectat ad perfectos, estq; in illis, vt fructus in floribus: in eisq; peculiari ratione regnat Deus, quia præciderunt laqueos, quibus dæmon regnat, id est, bona seculi huius. Illis insuper ad profligandũ cacodæmonẽ & regnũ cælorum propagandũ plerunq; vtitur Deus id est, ad prædicandũ: quia tales sine commodi proprij respectu, animas tantũ quærunt & amant, iuxta illud: *Non quæro quæ vestra sunt, sed vos:* habent etiam regnum Dei intra se, & in corde suo, quod non est esca & potus, sed iustitia, pax & gaudium in Spiritu S. Iustitia quidem, nam propter terrena multæ committuntur iniustitiæ, pax verò, eo quòd bona tẽporalia suas habent spinas, & lites: at gaudium, nõ humanũ, sed in Spiritu S. Meritò ergo Dominus despicientibus terrena, illaque calcantibus, qui quodammodo supra mundum sunt, datur regnum cœlorum. Ambiamus ergo, si sapimus, hoc regnum, atq; ad illud expugnandum vim faciamus: nam multis modis illud nobis Deus communicare velle significauit. Vnde Bernar. li. sententiarũ, initio: *Quatuor*, inquit, *sunt genera hominum*

Quomodo pauperũ spiritus sit Christus.

Matth. 25. Ibidem.

Vt sit eorundem Ecclesia.

Histor. 2. & Infra 4.

Matth. 19.

Ad eosdem pertinere Scripturam.

Quod ad illos spectet, etiam Fides.

Psal. 45. 1. Petr. 5.

Rom. 14.

Prouer. 14.

Prima ratio, pauperesque quo spiritu cur vitã mereantur æternam. Iacob. 2.

II. Ratio.

B. Bernar. Ephe. 2.

III. Ratio. Rom. 8.

IV. Ratio. & V. Ephes. 1. & alibi.

Rom. 6.

Regnum cœlorum, id est gloria cœlestis, aliter imperfectorum est, aliter perfectorum.

2. Corin. 12. Luc. 17. Rom. 14.

Regnum Dei cur sit iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu S. Matth. 13.

Quatuor genera hominũ regnum cœleſte poſſidentium, teſte Bernar. *Matth. 11.* *Infrà 19.* *1. Cor. 9.* *Raptores.* *Mercatores.* *Luc. 16.*

regnum cœlorum poßidentium Alij violenter rapiunt, alij mercantur; alij furantur, alij ad illud compelluntur. Rapiunt qui dereliquerunt omnia & ſequuntur Chriſtum: de quibus dicitur: Beati pauperes ſpiritu: quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Sunt alij inferioris gradus, à quibus metuntur carnalia dum eis ſpiritualia ſeminantur: & his loquitur in Euangelio Dominus: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Tales dicuntur mercatores, quia dant in præſenti pauperibus temporalia quæ poßident, vt in futuro recipiant ab eis æterna, quæ non niſi per os habere merentur. Neceſſe eſt enim, omnes, qui in futuro iudicio examinandi ſunt, vel eſſe iudicis amicos, vel apud iudicem interceſſores habere amicos. Habent ergo primum beatitudinis locũ qui intercedunt; habent hi, pro quibus intercedunt ſecundum. Sunt alij qui nonnulla bona occultè faciunt, pro quibus merentur regnum cælorum: ſed tamen furari illud dicuntur, quia laudẽ humanam vitantes, ſolo diuino teſtimonio contenti ſunt. Horum figuram tenuit mulier illa in Euangelio, quæ fluxum ſanguinis patiens cogitauit intra ſe dicens: Si tetigero fimbriam veſtimenti eius, ſalua ero; quo dicto acceßit occultè, & tetigit, ſalua facta eſt. Alij ſunt qui compelluntur: verbi gratia, vt pauperes neceſſarij, quos ſcilicet hic ignis paupertatis Deo diſpenſante purgat ne in futuro ignis iudicij puniat: de quibus ſcriptum eſt: Compelle intrare, vt impleatur domus mea. Compelluntur multi varijs neceßitatibus & oppreßionibus afflicti, qui mira Dei prouidentia, dum temporalem pœnam, ſi non libenter, tamen patienter ſuſtinent, vitam conſequũtur æternam. Hæc ille peregregiè, & eleganter.

Fures regni cœlorum. *Luc. 8.* *Ad regnum cœlorum qui cõpellantur.* *Luc. 14.*

Quomodo regnum cœlorum conſequemur.

Si itaque volumus regnare in cœlis, regnemus priùs in terra corporis noſtri, ſenſibus & cupiditatibus adhibeamus frenum, linguam coerceamus, atque nos ab Spiritu ſancto regi permittamus, operando tamen ſimul illi in omnibus. Et quia regnum non eſt omnino pacificum, vigilare oportet, & arma ad congreſſum, cùm opus eſt, aſſumere: nam ita fiet, vt regnum cœlorum fiat noſtrum, & terrenum conuertatur in cœleſte, & imum ac humile ſupernum efficiatur, adiuuante Domino noſtro Ieſu Chriſto, cui cum Patre & Spiritu ſancto ſit gloria & imperium in ſecula ſeculorum, Amen.

**
*

TRACTATVS VII.

In illa verba Matth. 5. *Beati qui lugent: quoniam ipſi conſolabuntur.*

QVATVOR circa hanc beatitudinem diligenter nobis explicãda ſunt. Primum quidem de ordine ad præcedentem, & ſubſequentem beatitudinem: Secundum, quid luctus & quotuplex ſit, & qui lugentes, qui hoc loco beati dicuntur: Tertium, quid ſit in ſe conſolatio: Quartum, cur lugentibus illa promittatur.

Beatitudinẽ luctus, beatitudine, mitiũ ordine priorem eſſe, triplicitur.

Ad primum igitur explicandum, animaduertere oportet, codices omnes Græcos poſt paupertatem ſpiritus, confeſtim ſubiicere beatitudinem luctus, non mititatis, vt habet textus Latinus: atque illam lectionem Græcorum codicum ſequitur Chryſoſt. in vtroque opere, tam perfecto, quàm imperfecto, quod illi tribuitur ſuper Matthæum. Huic Theophyl. Euthy. Leontiuſq; ſubſcribunt. Et Euangelium Syriacum priori loco ponit lugentes, poſteriori mites. Ratiò etiam illam lectionem videtur confirmare. Cùm enim ex ſententia Auguſtini dictum ſit, per has tres priores beatitudines hominum bene diſponi, quantum ad ſe, per duas ſequentes ad proximum, & per alias duas, quæ prædictas conſequuntur, ad Deum: quemadmodum poſtrema perſecutiones patientium propter iuſtitiam, & ad Deum, & ad proximum rectè aſficitur. Cùm ergo per tres priores homo præparetur ritè ad ſe ipſum, nempe circa bona externa, & circa vim concupiſcentem, ac iraſcentem, coerceatque triplicem illam concupiſcentiam, oculorum carnis, & ſuperbiæ vitæ, conſtet verò priorem eſſe concupiſcentem, cui data eſt in præſidium & fauorem iraſcendi vis: ideò potiùs præcedit luctus, quo comprimitur concupiſcentia carnis, quam iracundia, & ſuperbia vitæ coercentur.

Chryſ. h. 15. in Matth. to. 2. *Theophy.* *Euthym.* *Leontius.* *II. Argum.* *Aug. li. 1. ſermonis Domini in mõte. c. 3. tom. 4. prope finem.*

Præterea fauet huic literæ ordo ſeruatus à Ioanne, qui ait: *Omne quod eſt in mundo, cõcupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorũ, & ſuperbia vitæ.* Vbi vides, concupiſcentiam carnis ſuperbiam vitæ præcedere. Facilè eſt autem, dum catalogus variarum rerum deſcribitur, à librariis inuerti numeros, & quod tertio loco dicendum erat, præponi in ſecundo.

III. Argum. *1. Ioan. 2.* *Librariorum familiaris lapſus, quis nã.*

Quanquam, ne quid diſsimulem, Gregor. Nyſſe. in tract. de Beatitudinibus, lectionem Vulgatæ editionis ſequitur, reddita etiam ratione ordinis: vnde Græcum

Greg. Nyſſ.

codicem

Prima ratio præponentiũ beatitudinẽ mitium, beatitudini lugentium.

cod. cem habuit similem illi, quem interpres noster habuit. ¶ At rectè post paupertatem, siue mendicitatem ponitur lenitas, siue mititas: quoniam qui mendicant, solẽt esse cõtemptui, derisioniq; expositi, vt rectè dixerit Poëta quidam:

Iuuen. saty. 3.

Nil habet infelix paupertas durius in se,
Quàm quòd ridiculos homines facit.

Ad vincendam autem hanc honoris, gloriæque appetitionem, atque ad contemptum, & derisionem hominum forti animo ferendam, indigent mendici insigni quadam atq; hæroica lenitate animi, & mititate: quare post paupertatem recto ordine ponitur mititas, quam subsequitur luctus spiritus, quoniam pauperes spiritu ac mansueti ob defectus in paupertate admissos, ac mititate, materiam luctus habent.

Secunda ratio.

Adde, quòd in Scripturis illa duo, paupertas, & humilitas, coniunguntur: vt *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde:* & in libro Iudith: *Humilium, & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio.* Qui enim animo est humilis, non facilè irascitur, nec contemptui se haberi dignatur: & qui spõte pauper est, cùm honores & diuitias contemnat, ob iacturam, vel honoris, vel bonorum, non ita ad iracundiam prouocatur. Nam quid prodest externas aspernari diuitias, si non etiã seipsum quisque contemnat? Et quanquã siue luctum, siue mansuetudinem præponat, parùm referat; nos tamen hoc loco ordinem à Chrysostomo propositũ seruandum putamus. Hæc de primo.

Matth. 11.
Iudith. 9.

Quid lugentes vulgi iudicio.
Chrysost. ead. homilia.

Ad secundum, vt Chrysost. ponderat: *Progreditur,* inquit, *Dominus ad aliud mandatum, quod videtur contra totius mundi pugnare sententiam. Cùm enim omnes putent gaudentibus, & omnibus delicijs, & voluptatibus affluentibus inuidendum: eos verò qui in luctu sunt, & mœrere, miseros, hos beatos vocat.* Vt interim plures Philosophorum sententias hoc loco Dominus iugulare videatur. Quidã enim in diuitiis felicitatem constituebant, vt Aristippus, in quos Dominus ait: *Beati pauperes spiritu: & Væ vobis diuitibus, &c.* Alij verò in sanitate, lætitia, & indolentia, in quos ait Dominus: *Beati qui lugent.* Alij rursus in honore, & vindicta de hostibus sumpta, in quos Dominus ait: *Beati mites.* Rursus alij in plenitudine rerum omnium, & voluptate sectanda, in quos Dominus ait: *Beati qui nunc esuritis: quia saturabimini.* Rursus alij, vt Stoici, in animo impatibili, nullisq; affectibus obnoxio, in quos Dominus ait: *Beati misericordes.* Alij item in gloria bellica, & subiectione terrarum, sed contra hos Dominus ait: *Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.* Ad hæc alij felicitatẽ putabant sitam in scientia humana, in prudentia, & virtutibus moralibus: cõtra verò Christus ait: *Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt.* Postremò alij in fama, & amplitudine nominis felicitatem collocabant: sed Christus ait: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam:* &, *Beati eritis, cùm maledixerint vobis homines, &c.* Et, *Væ vobis, cũ benedixerint vobis oẽs homines.* Vt ita noua, inaudita, & vt verè paradoxa, & abscondita à cõstitutione mũdi eructare videatur Dominus Iesus in primordio huius suæ legislationis.

Octo opiniones Philosophorum de summo bono per Christum confutatæ.
Luc. 6.
Luc. 6.

Luctus quid.

In primis ergo luctus nihil est aliud, quã dolor de amisso bono amato, vel de præsenti malo odio habito, lacrymis externis expressis. Vnde Cicero in Tuscul. quæsti. dixit: *Luctus, ægritudo, ex eius qui charus fuerit, interitu acerbo.* Est etiã lugere, in luctu esse, quòd Græcis dicitur, πενθεῖν, Hebræis אבל quo sensu Liuius dixit Patres conscriptos censuisse post cladem Cannensem, ne fœminæ vltra triginta dies in luctu essent.

Cic. lib. 4. Tusc. quæst.
Liuius.

Lacryma cũ sic dicta.

¶ Lacrymę aũt (quæ Græce δάκρυον dicitur, & δ in λ mutata, fit lachryma, & δάκρυον à δάκνω, id est, mordeo, quòd lacrymæ animum mordeant; vel vt alij dicũt, à lacerando, quod per lacrymas laceretur homo) sicut nec risus, nec est vllus animi affectus, sed externa quædam actio, qua vel lætitiã in risu, vel tristitiam in fletu exprimimus.

Quid sit.

Est autem lacryma, humor ex calefactione teneri cerebri distillans per oculos. Porrò in magna calefactione cùm cerebrũ exiccatur, lacrymæ non solent fluere, vt in iracundia virorum: nec, cùm antè est desiccatum cerebrum, vt in longo mœrore, vel senectute; vel cũ suapte natura est siccũ, vel in melancholicis. Fluunt autem lacrymæ, vel cùm cerebrum est humectatũ, vt in ebriis, vel cùm molle ac tenerum est, vt in pueris, & fœminis, & ægrotis: exiltũt sæpè lacrymæ à vendo valido, ex fumo, ex cœparum esu, ex aduersa valetudine, ex nimio risu, quãdo incalescit cerebrum: educuntur etiam ab affectibus, vt ab amore fruendi re chara, ab ira, quæ non valet vlcisci se; ab inuidia, vt in mulierculis; à pudore, vt in pueris; à commiseratione sui ipsius, vel alterius indigni malo (nostro iudicio) quod ei accidit. ¶ Datæ sunt autem à Deo naturæ autore lacrymæ homini; tùm ad testificandum nostrum dolorem, vt dolor propterea diminuatur; tùm vt alios ad nostri miseratione, opemq; ferendam adducamus, tùm ad testandum alienis malis nos affici, ex quo mutua amoris conciliatio oritur, vnde Paulus aiebat: *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus.* Et hactenus de lacrymis.

Vndæ fluant lacrymæ.
Lacrymæ cur homini tributæ.
Rom. 12.

Triplex luctus, & prior quidem naturalis, quiuam sit.

Est autem triplex luctus: quidam naturalis, alter deliberatus, & ex electione, malus tamen; quidam verò deliberatus est, bonus tamen & beatus. Naturalis autem luctus est, dolor de priuatione boni nobis cõuenientis, siue oriatur ex dolore sensus externi, vel ex aliqua re, quæ quidem rationi molestiam attulit. Gregor. verò Nysse. in lib. de beatitudini. sic definit: *Luctus est tristis animi habitus & affectus, qui existit propter priuationem rei alicuius quæ placeat, & accepta sit: qui luctus in his qui cum lætitia vitam transigunt, consistendi locum non habet.* Sic ille. Hic autem neq; bonus est, neq; malus, quot attinet ad mores: nam per naturalia nec meritò, nec demerito digni existimus; acceptatus tamen à ratione, potest esse bonus, & in eo ratio meriti inueniri: vt dum conuertimur ad Dominum, dolor quidam naturalis de amissione bonorũ olim amatorum nos inuadere consueuit. Sed constãter ferendus est: nam propter illum Dominus consolari solet peccatores à peccatis redeũtes, & illis delicias facere, secundùm Augustinum: qua ratione filius iunior à regione lõginqua rediens, magnis lætitiæ signis exceptus est: Eunuchus quoque à Philippo baptizatus, ibat gaudẽs per viam, vt ait Lucas, nam delectatio, vita est animæ, quemadmodum tristitia mors quædam eius est.

Luctus quid Gre. Nyssen.

Quatenus in differẽs, quãdo etiam bonus existat.

Au. quodam loco.

Luc. 15. Acto. 9.

Secundus luctus, est deliberatus, sed malus, & vitiosus plerunque, & hic ex amore proprio, quasi ignis ex materia fœtida proficiscitur; propter iacturam videlicet, vel tenuitatem bonorum temporaliũ, vel sanitatis, vel dignitatis, vel aliorum bonorũ, vel propter vindictæ impotentiam, & similia. Hic luctus inuenitur in damnatis: de quibus Dominus: *Ibi erit fletus, & stridor dẽtium.* Sap. 5. de reprobis gehennæ addictis, dicitur: *Vidẽtes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatæ salutis, gementes præ angustia spiritus: Dicentes intra se, pænitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes.* Hic autẽ luctus signum est animi immoderato amore fruentis creaturis: nocetq; corpori, quia teste Salom. *Spiritus tristis exsiccat ossa*: deinde nocet cordi, vt tinea vesti, vermis ligno, & iuxta Apostolũ: *Tristitia huius seculi, mortem tum corporis, tũ animæ operatur.* Vnde Aman miserè excruciabatur, quòd à Mardocheo honorem non acciperet. Nocet prætereà animo, quoniam illum tristitia affectũ omnis peruersa cogitatio tentatioq; ingreditur; non secùs ac in domũ habitatore carentem, omnes qui volunt, ingrediuntur; ac quemadmodũ ad ollam calore feruoreq; destitutam muscę accedunt, id est, immundi. molestiq; dæmones. Ad hæc aperit animum falsis & temerariis iudiciis, tum de Deo, tum de factis & moribus alibrum, & omnia quæcunq; videt, in sinistram partem interpretatur: vrgetque ad quærendas externas consolationes, internæ cùm desunt: difficile quippè est, hominem viuere vtraq; delectatione destitutũ. Prætereà vt delectatio ad bona opera vrget, sic tristitia frangit brachia bonorum operum, vel si contingat illa præstare, malo condimento inficiuntur tristitiæ. Vnde Aaron inuitatus à Moyse ad edẽdum de hostia: *Quomodo potui*, inquit, *comedere eã, aut placere Domino in ceremonijs mente lugubri?* Scriptum est enim: *Seruite Domino in lætitia*, & Deus magis probat cor donantis hilare, quàm ipsum donũ: ideò testatur sibi placere promptum obsequium sine tristitia, in quamcunq; tandem rem vocauerit Dominus. Hinc illud dictũ Prophetæ: *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum*, nempè ad prospera & aduersa, ad fauores & flagella. Est autem huiusmodi cor ita paratum simile seruo dominum diligẽti, qui vultus alacritate inuitat dominum, vt illi aliquid præcipiat, & simile ceræ liquefactæ, quæ figuram pro arbitrio obsignantis accipit; nec non virgæ viridi, quæ facilè flectitur in quam velis partem. Postremo ille luctus fletui damnanorum hominum est persimilis. Nam vt illi lugent propter se ipsos, sic & isti cum Esau lugent iacturam primogenituræ pro russa decoctione lentis venditæ.

Luctus deliberatus, ferè malus; vnde nascatur: quorum maximè proprius.

Matth. 8. & Infrà 22. Sap. 5.

Luctus ille quid ostendat: quàm sit homini perniciosus.

Prou. 17. 2 Cor. 6. Esther 5.

Dæmones quos, quomodo ingrediatur.

Leuit 10. Psalm. 99.

Psal. 107.

Quid illud Prophetæ, Paratũ cor meũ Deus, paratũ cor meum.

Luctus ille immodicus de temporalium iactura bonorũ cui similis. *Gen. 25.*

Vanus est autem luctus Christianorũ immoderatus, quẽ declarant in obitu charorum: de quo Apostolus 2. Thessalon. 4. *Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, vt non contristemini, sicut & cæteri qui spem non habent.* Deinde Hieronymus huiusmodi luctum ad Paulam de obitu Blesillæ filiæ insectatur his verbis: *Nequeo satis Scripturæ laudare mysteria, & diuinum sensum in verbis licèt simplicibus admirari; quid sibi velit, quòd Moyses plangitur; & Iesus Naue, vir sanctus, sepultus refertur, & tamẽ fletus esse nõ scribitur. Nempe illud, quod in Moyse, id est, in lege veteri, sub peccato Adam, omnes tenebantur elogio, & ad inferos descendentes, consequenter lacrymæ prosequebantur, secundũ Apostolum, qui ait: Et regnauit mors ab Adam vsq; ad Moysen, etiam super eos qui non peccauerunt. In Iesu verò, id est, in Euangelio, per quem paradisus est apertus, mortẽ gaudia prosequuntur.* Ad hęc Augustinus lib. 1. Confess. cap. 13. *Cogebar Aeneæ nescio cuius errores, oblitus errorum meorũ, & plorare Didonem mortuam, quia se occidit ob amorem; cùm intereà me ipsum in his à te moriẽtem, Deus meus, vita mea, siccis oculis ferrem miserrimus.*

Contra nimiũ luctum mortuorum propinquorum, vel amicorum. *1. Thessal. 4. Hieron. epist. 25. circa med. to. 1. ante dimedium.*

Deut. vlt. Iosu. vlt. Iudæorũ super Mosis, nõ autem Iosue mortis mysterium.

August. tom. 1. in prin. Virg. 4. Aen. in fine.

ferrimus. Quid enim miserius misero non miserā te se ipsum; & flente Didonis mortē, quæ fiebat amando Aeneam, non flente autem mortem suā, quæ fiebat non amando te? Hæc illi sancti Patres, & docti. Ad hæc, vel mortuus, quem luges, in inferno detinetur, vel in purgatorio moratur, vel ad cæleste gloriam peruenit: quorum nullus dignus est planctu. Nam si in gehennæ carcere cruciatur: profectò fletu, aut dolore dignus non est, quia præcisus omninò à Christo, tametsi pater sit, aut mater, vel vxor, vel vir, vel charissimus frater, aut filius, aut alius quicunque amore coniunctissimus tibi, neque illis lacrymis tuis inde eū reuocare potes. Si verò fruitur cœlesti gloria, non est fletu dignus, vel commiseratione; sed quia regnat & triumphat, gaudioq; & congratulatione prosequendus: si verò ad tempus purgante igni expietur: aliter iuuandus est, quàm lacrymis, tristitiæ immoderatæ, atque desperationis testibus: & gaude, quia est in via, statuq; salutis: quòd si infans sine baptismo discessit in limbum, ex parte lætandum: quia etsi non videt Deum, nec visurus est vnquam, haud tamen carentia illius affligitur, nec vlla pœna vexatur. Neque verò flendus est, quasi immaturè ablatus: quia est velle sapere plus quàm Deus; vel quasi magis amarent defunctos quàm ille, qui pro illis mortuus est, & licèt dicatur: *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius:* iudicio potiùs nostro, quàm diuino, dicitur raptus. Deus siquidem propterea rapit de hac vita hominem; ne vel ex bono malus, vel ex malo deterior fiat. Nec quia mortem violentam pertulit aliquis, propterea est illachrymandus: quandoquidem etiam illa mors à Deo est, de quo dicitur: *Bona & mala, vita & mors, paupertas & honestas, à Deo sunt*; & Iob, cuius filij, procurante dæmone, extincti erant, & domus corruerat, magna animi æquabilitate & constantia, dixit: *Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.* Si verò luctum amplecteris, quia mortuus tibi deest, qui te alat, & sustentet: videris non verè diligere defunctos, quoniam propter te tantū diligebas: nam si verè & ex animo amares, etiam tuæ vitæ illius gloriam, bonumq; præferres: & licèt tibi homo ille charus, vtilisq; desit, non tamē deest Dominus Deus: & simpliciter maius bonum est quòd absit à nobis, quàm quòd absit.

Mortuos vel in cœlo, vel in purgatorio, vel in inferno existentes, non esse lugendos.

Non eos etiā, immatura, vel violenta morte qui pereunt, esse lacrymis prosequendos.

Sap. 4.

Eccles. 11.

Iob. 1. & seq.

Ibidem.

Ad illud q; obijcitur: De est mihi is, vnde mea vita pendebat.

Quartò loco succurrunt sententiæ quædam pulchræ, acutæ, & elegantes Senecæ in libro De remediis fortuitorum, ad Gallionem; quas ille extra Fidem positus, ad reprimendam immoderatam tristitiam in euentis fortuitis composuit; quarum bonā partem hoc loco subiectam, ait enim: *Pecuniam perdidi: fortaßis de illa perdidisset. Perdidi pecuniam, & illa quidem quam multos. Eris nunc in via expeditior, domi tutior. Perdidisti pecuniam? nempè quam tu vt haberes, alius antè perdiderat. Pecuniam perdidi. O te felicem, si cum illa auaritiam perdidisti: sed si manet illa apud te, es tamē vtcunq; felicior, quod tanto malo materia subducta est* ¶ *Morieris, Gentium ius est, quod acceperis, reddere. Morieris, Peregrinatio est vita. Multa cùm deambulaueris, domū redeundum est. Morieris, Putabam te aliquid noui dicere. Ad hoc veni, hoc ago, huc me singuli dies adducūt. Nascenti mihi natura protinus hunc posuit terminum. Quid habeo quod indigner? In hæc verba iuraui. Morieris, Nec primus, nec vltimus. Multi me antecesserunt, omnes sequentur. Morieris, Hic est humani officij finis. Quis senex exautorari molestè tulit? Quo transit orbis, ego transibo. Quid ergo? nescio me esse animal rationale & mortale? Ad hanc conditionē cuncta gignuntur. Quod cœpit & desinit. Morieris, Nihil graue est, quod semel est.* ¶ *Malè de te opinantur homines. Sed mali. Mouerer, si de me M. Cato, si Lalius sapiens, si alter Cato, si duo Scipiones, ista loquerentur. Nunc malis displicere, laudari est. Non potest vllam autoritatem habere sententia, vbi, qui damnandus est, malè de te loquitur. Malè de te loquuntur. Mouerer, si iudicio hoc facerent, nunc morbo faciunt. Non de me loquuntur, sed de se. Malè de te loquuntur, Benè nesciunt loqui, qui faciunt, non quod mereor, sed quod solent. Quibusdam enim canibus sic innatū est, vt non pro feritate, sed pro consuetudine latrent.* ¶ *Dolor imminet. Si exiguus est: feramus. Leuis enim est patiētia. Si grauis est: feramus. Nō leuis est gloria. Dolor clamorē exprimit, dum secreta non exprimat. Non potest homo par dolori esse, nec rationi dolor. Dura res est dolor. Imò tu mollis. Pauci dolorem ferre potuerunt: simus ex paucis. Imbecilles natura simus. Naturam infamare nolite, illa nos fortes genuit.* ¶ *Non sum potens. Gaude quia impotens non eris. Iniuriam accipere potero. Gaude, quia facere non poteris. Magnam pecuniam habet. Hominem illum iudicans? arca est. Quis ærario, quis plenis loculis inuidet? Et iste quem dominum pecuniæ æstimas, pecuniæ loculus est. Multum habet. Vtrùm auarus, an prodigus est? Si auarus; nō habet. Si prodigus, non habebit. Iste quem beatum credis, sæpè dolet, sæpè suspirat. Multi illum comitantur. Mel muscæ sequuntur, cadauera lupi, frumenta formicæ. Prædam sequitur ista turba, non hominem.* ¶ *Aegroto. Venit tempus quo experimentum mei caperem. Non in mari tantùm, aut in prælio vir fortis apparet. Exhibetur etiam in lectulo virtus. Cum morbo mihi res est*

Diuini Senecæ salutaria aliquot remedia futurorū euentuum.

Remedium contra mortem ineuitabilem.

Remed. contra infamiā.

Remed contra dolorem instantem.

Remedium contra impotentiam.

Contra ægritudinem & exilium.

est; Aut vincetur, aut vincet. ¶ Exulabis: Erras, cùm omnia fecerim, patriam meam transire non possum. Omnium vna est. Extra hanc nemo proficisci potest. Exulabis; Non patria mihi interdicitur, sed locus. In quamcunque terram venio, in meam venio. Nulla terra exilium est, sed altera patria est. Non eris in patria. Patria est, vbicunque bene est. Illud autem, per quod bene est, in homine, non in loco est. In ipsius potestate est, quid sit illa fortuna. ¶ Peregrè morieris; Vndecunque ad inferos vna via est. Peregrè morieris; Ego quod debeo, soluere paratus sum. Videat fœnerator, vbi me appellet. Peregrè morieris; Nulla terra est aliena mortuo. Peregrè morieris; Non est grauior foris, quàm domi somnus. Peregrè morieris; Hoc est, in patriam sine viatico peruenire. ¶ Sed iuuenis morieris. Optimum est, antequam optes, mori. Hoc vnũ est, quòd æquè tam ad iuuenem, quàm ad senem pertinet. Non citamur ex censu, nec exigitur numerus annorum. Et adolescentes, & impuberes, eadem fati necessitas ducit. Optimum est mori, cùm iuuat viuere. Iuuenis morieris. Quicunque ad extremum fati sui venit, senex moritur. Non enim refert, quæ sit hominis ætas, sed quæ sit meta. Iuuenis morieris: Fortasse alicui malo subducit me fortuna, si nulli alij, certè vel senectuti. ¶ Insepultus iacebis. Quid aliud respondeã, quàm illud Maronis:

In illud: Peregrè moriar.

Remed. contra immaturam mortẽ.

In id: Insepultus iacebo.

Facilis iactura sepulchri?

Si nihil sentio, nõ pertinet ad me iactura corporis insepulti. Si sentio, omnis sepultura tormentum est.

Cœlo tegitur, qui non habet vrnam.

Virgilius.

Quid interest ignis me an fera consumat, an tempus omnium sepultura? Non sepelieris: Quid inter (aliàs, in re) tutissima trepidas? Vltra pœnarum omniũ terminum iste locus est. Vitæ multa debemus morti nihil. Non defunctorum caussa, sed viuorum inuenta est sepultura: vt corpora & visu & odore fœda amouerentur: alios terra obruit, alios flamma consumpsit, alios lapis ossa redditurus inclusit. Non defunctis, sed nostris oculis parcimus. ¶ Paupertas mihi grauis est: Imò tu grauior paupertati. Non in paupertate vitium est, sed in paupere. Illa expedita est, hilaris, tuta. Pauper sum. Nescis de opinione, non re laborare. Pauper es, quia videris. Pauper sum. Nihil deest auibus. Pecora in diem viuunt, feris ad alimenta solitudo sua sufficit. Accepit ille grandem pecuniam: Absque dubio superbiam accepit. ¶ Oculos perdidit: Habet & nox suas voluptates. Quàm multis cupiditatibus via incisa est, quàm multis rebus carebis, quas ne videres, vel eruendi erant. Non intelligis partem innocentiæ esse cæcitatem. Huic oculi monstrant adulterium, huic incestum, huic domum quam

Remedium paupertatis.

Remed. oculorum iacturæ.

concupiscat, huic vrbem & mala omnia. Certè irritamenta sunt vitiorum, ducesq; scelerum. ¶ Amisisti liberos: Stultus es, qui defleas mortem mortalium. Quid istud aut nouum, aut mirum est? Quàm rara est sine isto casu domus. Quid si infelicem voces arborem, à qua, stante ipsa, cadunt poma? Et hic tuus fructus est. Nemo extra ictum vulneris positus est. Ducuntur ex plebeia domo immatura funera, ducuntur & ex regia. Non est idem ordo fati, qui & ætatis. Non quomodo quisque venit, emittitur. Quid inde est quod indigneris? Quid contra expectationem tuam euenit? Perière perituri. Sed ego illi superstites optabam. Verùm hoc nemo tibi promiserat. Perierunt liberi mei. Habebant illi cuius essent magis quàm tui, apud te precariò morabantur. Educandos tibi fortuna mandauerat, recepit illos non abstulit. Naufragium feci. Cogita nõ quid perdideris, sed quòd euaseris. Nudus exij, sed existi. Omnia perdidi. Sed perire potuisti vnà cum omnibus. ¶ In latrones incidi. Sed alius in accusatores, alius in fures, alius in fraudatores. Plena est insidijs via. ¶ Inimicos graues habeo. Quomodo aduersus feras munimenta conquiris, quomodo aduersus serpentes, sic aduersus inimicos auxilia circumspice, quibus illos aut arceas, aut compescas: aut, quod optimum est, places. Inimicos habeo. Illud est peius quod amicos non habeas. ¶ Amicum perdidi. Iam enim te habuisse certum est. Amicum perdidi. Alium quære, & ibi cum quæras, vbi inuenire possis. Quære inter liberales artes, inter honesta & recta officia, quære in laboribus. Ad mensam istares non quæritur, quære aliquem frugi. Perdidi amicum. Fortem animum habe, si vnum, erubesce, si vnicum: quid tu in tanta tempestate ad vnicam anchoram stabas? ¶ Vxorem bonam amisi. Verùm inueneras bonam, an feceras? Si inueneras, habere adhuc te posse ex hoc intelligas licèt, quòd habuisti. Si feceras: benè spera. Res perijt, saluus est artifex. Amisi vxorem bonam. Quid in illa probabas? Pudicitiam? Quàm multa diu custoditam perdidêre. Decus? Quàm multa inter probatas matronalis ordinis esse cœperunt, postea inter exempla naturarum: (aliàs mutatarum, aut fortè notatarum.) Delectabat te fides eius? Quàm multas ex optimis coniugibus pessimas videmus, ex diligentissimis solutissimas. Omnium quidem imperitorũ animus, maximè tamen muliebris in lubrico est. Si bonam vxorem habuisti, non potes affirmare in illo eam permansuram fuisse proposito. Nihil tam mobile, quàm fœminarum voluntas, nihil tam vagum. Mors effecit, vt affirmare sine periculo possis. Bonam vxorem amisi. Inuenies, si nihil quæris, nisi bonam, dummodò ne imagines, proauosque respexeris, nec patrimonium, cui iam ipsa nobilitas cessit. Ista diu cum forma non repugnabunt. Faciliùs reges animum nulla vani-

Iacturæ liberorum remedium.

Remed. contra odium & maleuolentiam.

Bonæ vxoris amissæ prima consolatio.

Secunda consolatio.

tate

tate tumentem. Non multum abest à contemptu viri, quæ se nimis suspicit. Duc bene institutam, nec maternis inquinatam vitijs. Non cuius auriculis vtrinque bina patrimonia dependent. Non quam margarita suffocent; cui minus sit in dote, quàm in veste; quàm in patente sella circumlatam per vrbem populus ab omni parte æquè, vt maritus inspexerit; cuius sarcinis domus non sit angusta. Hanc facilè ad tuos mores rediges, quam nondum corruperunt publici corruptores. Vxorem bonam amisi. Non erubescis flere, & intolerabilem vocare iacturam. Hoc vnum deest, vtrùm illam lugeas, an non. Cùm maritum te cogitaueris, cogita & virum. Amisi vxorem bonam. Soror bona non potest recuperari, nec mater. Vxor, aduentitium bonum est. Non est inter illa quæ semel vnicuique contingunt. Amisi vxorem bonam. Multos tibi numerare possum, quibus bonam vxorem lugentibus successit melior. ¶ *Mors, Exilium, Luctus, Dolor, non sunt supplicia, sed tributa viuendi. Neminem illæsum fata transmittunt. Felix est, non qui alijs videtur, sed qui sibi. Videas autem quàm domi sit ista felicitas rara. Vicina est miseria, babet enim aliquid, trahitque ex ea.* Hactenus ille: quæ tam longè produxi, vt nostri considerent, quò peruenerint externi Philosophi; & confundantur Christiani, quibus tanta lux Euangelij affulsit, qui tam deiecto & consternato, ac muliebri animo ictus aduersæ fortunæ suscipiunt, in vocesque querulas, & eiulatu plenas, præ doloris impatientia erumpunt.

Vxor qualis ducenda.

Tertia consolatio.

Quarta & quinta.

Mors, exiliũ, luctus, dolor ait Seneca, non sunt supplicia, sed tormenta viuendi.

Tertius est luctus Christianus, & beatus: de quo dicendum est. Nam vt temperantia humano more moderatur vires cõcupiscentiæ, & vitæ in delectationibus & voluptatibus positæ: ita virtutes Christianæ, diuinæ atque heroicæ, sensum virtutis concupiscentis reprimunt, & contraria vitæ voluptuosæ propter CHRISTVM assumunt. Consistit autem luctus hic in consideratione Adæ primi, & secundi, quorum vterque ad luctum amplectendum nos adhortatur. Rectè enim dicitur à Salomone: *Qui addit scientiam, addit & dolorem*: ideò cum stulti irrideant, sapientes tamen magis habent quod lugeant. Scientia itaque fidei ostendit peccatum Adæ, nec non bona amissa, & mala propter illud immissa. Vident enim in primis proprium peccatum, vt solum, verum, & magnum malum, dignumque lacrymis & planctu. Hinc Ieremiæ cap. 6. dicitur: *Filia populi mei, accingere cilicio, & conspergere cinere: luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum quia repentè veniet vastator super vos.* & capite 9. *Docete filias vestras lamẽtum.* Quare Petrus agnito peccato suo, fleuit amarè; peccatrix lacrymis cœpit rigare pedes IESV, & capillis tegere; Ezechias, *Recogitabo*, inquit, *tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ*; Dauid: *Lauabo per singulas noctes*, (id est, peccata,) *lectum meum: lachrymis meis stratum meum rigabo.* Iustitia etiam Dei hîc suo iure exigit, vt vitiosa lætitia in peccato habita, amaro luctu compensetur. *Quantum*, Ioannes Euangelista inquit, *glorificauit se, & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum.* Auulsio etiam ab ita sibi vnitis obiectis, ac coniunctio cum ita remotis, nonnulla causa luctus existit: & impossibile est, hominem nouam vitam inchoare, quin eum pœniteat veteris, vt ait Augustinus: vt enim luxatum membrum suo loco sine magno dolore non restituitur; vel infixa spina sine sensu molestiæ non adimitur: ita peccatum sine animo contritionis sensu non remittitur. Porrò vt tradunt Patres, tristitiæ affectum non ob aliam caussam inseruit natura homini, quàm vt peccatum deleret & extingueret. Audi verba Chrysostomi homilia 7. ad populum Antiochenum, initio: *Tristitiam nobis Deus non ob aliud indidit, nisi propter solum peccatum, & hoc per ipsam rerum experientiam manifestauit. In pecuniarum enim mulcta, & morte, & ægritudine, & alijs nobis ingruentibus molestijs, dolentes & mœrentes, non tantùm nullam consolatione capimus, verùm & molestias augemus. In peccatis verò si doleamus & contristemur, peccati magnitudinem minuimus: & quod erat magnũ, reddimus paruum: sæpè & funditùs ipsum totum delemus.* Hæc ille doctè & eleganter. Cùm enim mœrore & lachrymis nostris corpus parentis, aut vxoris, aut filij suscitare non valeamus, valent tamen ad animum nostrum à peccati morte reuocandum. Gregorius Nyssenus beatum & vtilem hunc luctum tradit his verbis: *Quemadmodùm enim in corporis morbis, quibus aliqua pars corporis ex violenta quadam læsione tabida facta fuerit, indolentia argumento est, mortuam esse, tabidam ac languidam illam partem: sed si arte quadam medica, vitalis denuò sensus corpori restitutus sit, tam is qui laborat, quàm qui curationem administrant dolente iam parte gaudent, quippè certissimo argumento vtentes, ad sanitatem conuertisse se morbum, eo quòd membrum sentire iam cœperit ea, quæ faciant dolorem: ita nonnulli, postquam amisso sensu doloris*, vt inquit Apostolus, *tradiderint se vitæ peccatrici; quum, quod ad vitam cum virtute degendam attinet, re vera mortui quidam tabifacti iq; sint, nullum eorum quæ faciunt, sensum habent.* Hæc ille.

Tertius luctus, verè bonus & sanctus.

Eccle. 1.
Prima eius caussa præcipua, ex parte Adæ primi.

Ierem. 6.

Infrà 9.

Matth. 26.
Luc. 7.

Psalm. 6.

Altera.

Apoc 18.

Tertia.

B. Au. lib. 50. hom. hom. 50. to. 10.
Tristitiam homini Deus cur dederit.

B. Chryso. to. 5. in prin.

Luctus peccatorũ quomodo vtilis & beatus, Gre. Nysse.

Ephe. 4.

Peccata etiā dimissa quorum exempla sanctorū lugenda.

Sunt præterea peccata antiqua, quæ etsi condonata sint, sunt tamen, vbi occurrunt, perpetuis lachrymis prosequenda. Vnde Dauid dicebat: *Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris*; & iterum, *Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarū, citò anticipent nos misericordia tua.* Salomon etiam: *De propitiatu peccatorum noli esse sine metu:* Petrus crimen negationis, quod Deus iam ignouerat, continuis per totam vitam lacrymis est prosecutus: Apostolus etiam Paulus vocat se blasphemum, & persecutorem, & contumeliosum ob antiqua peccata, quæ ante cognitum Christum admiserat. Vnde Ambros. in Lucam li.1.c.6. *Paulus*, inquit, *nō habebat quod lugeret, ex quo in Christum credidit, & tamen priora deflebat, dicens: Quia non sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei.*

Psal.24. Psalm.78. Eccles.5. Matth.26. 1.Tim.1. B Amb.to.4. 1.Cor.15.

Venialia quoque delicta esse lacrymis digna.

Ad hæc, præter peccata antiqua, habemus etiam recentia, & venialia antiqua sic dicta, quæ perpetuò lugēt sancti homines, & pro quibus dicunt: *Dimitte nobis debita nostra*; ac propter quæ nos peccatores profitemur, iuxta illud: *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Si confitemur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate*: rursus de istis ait Dauid: *Exitus aquarum deduxerūt oculi mei: quia nō custodierunt legem tuam.* Etsi autem delicta hæc leuiora, pro fragilitate nostra, impossibile sit euadere: diuina tamen prouidētia pro sua erga filios charitate, maiora emolumenta atq; commoda ex illis nos elicere constituit, quàm sit detrimentū quod inferunt: multis quippe modis illorum expiationem instituit: materiamq; promouendi humilitatem, ac cæterarum virtutum merita in illorum luctū, atque quotidiana precatione, quam pro illis effundimus, statuit atq; decreuit.

Matth.6. 1.Ioan.1. Psal.118.

Leuia nobis peccata quid conferant.

Quarta caussa Christiani luctus, nempè salutaris.

Accedit quartò, fletus caussa ex innata atque intrinseca ad peccandum pronitate ex reliquiis, malisq; habitibus ac propensionibus, quę solicitant ad relabendum: ita vt iustus cogatur cum Paulo ingemiscere: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius:* tanta se offert seges, atque occasio peccatorum: tùm ex parte animæ: tùm ex parte corporis; tùm ex creaturis sese offerentibus in tentationem animæ hominum, & in muscipulam pedibus insipientium; tum ex proximis nostris vana suggerentibus, vel ad iram instigantibus: tùm denique ex cacodæmonibus acriter tentantibus, salutique nostræ malignè insidiantibus.

Rom.7. Sap.14.

Quinta caussa.

Accedit quintò ratio fletus ex peccatis proximorum nostrorum: quos si ex charitate, vt par est, diligimus, non possumus, nec debemus, tum ob Deum summè dilectum maxima iniuria affectum: tū ob damnum fratribus nostris illatū, non etiā grauiter deflere: ita vt nō minus cogamur pro illorum, quàm pro nostris lugere peccatis: hinc illa vox Dauidis: *Vidi præuaricantes, & tabescebam: quia eloquia tua non custodierunt.* hinc Paulus: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror?* & in alio loco: *Ne iterum quū venero, humiliet me Deus apud vos: & lugeam multos ex ijs qui antè peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam super immunditia, & fornicatione, & impudicitiam quam gesserunt.* Ideò Christus videns Ciuitatē, fleuit super illam, eòquòd non cognouerit tempus visitationis suæ, & ingratam se præstiterit tanto aduentus Messiæ beneficio. Vnde elicimus, Prælatorum esse, siue perfectorū, qui in hac secunda beati à Domino prædicantur sententia, inferiorū ac imperfectorum scelera atq; flagitia, iugib. & viuis prosequi lacrymis ac eiulatibus: ex quo de Ambrosio Paulinus testatur: *Quotiescunq; illi aliquis ob percipiendam pœnitentiā lapsus suos confessus esset, ita flebat, vt & illum flere compelleret: videbatur etiam sibi cum iacēte iacere.* Hæc de illo. Habent ergo qui sensu rationis vigent, & oculos suos in Ecclesiam contemplandam cōuertunt, permultaq; lugere valeant, dum considerant hæreses, schismata, eorum qui foris sunt, errores & cæcitatem paganorum, obstinationem & perfidiam Iudæorum, prælatorum abusus, & negligentiam, Sacerdotū solutam vitam, religiosorū apostasias, principū bella & seditiones, populorum factiones, diuitum tenacitatem, fœminarum pompam & impudicitiam, & deniq; homicidia, adulteria, furta, vsuras, & plus quàm sexcentas scelerum formas ingemiscendas, ac deplorandas, ita vt dicere possumus cū Propheta; *Non est veritas, & non est misericordia, & nō est scientia in terra. Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinē tetigit.* Quibus quidem malis omnibus deplorādis opus esset altero Ieremia qui diceret; *Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontē lacrymarum; & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei?* Adijcitur his postrema ratio, & caussa lugendi, ex cōsideratione scilicet innumerabiliū malorū, quibus vndiquè cruciantur, & vexantur Christiani, tū inter Paganos, & Turcas, tùm inter nos ipsos, qui mutuis insidiis, cædibus, & calamitatibus cōficimur; tū ex diuersis doloribus, febribus, membrorū truncationibus, atq; mor-

Psalm.118. 1.Cor.11. 1.Cor.12. Luc.19.

Maximè lugere qui debeāt, & quæ.

Paulin. in vita S. Ambro. t. in prin. operum eiusdem.

Ose.4.

Quanta mūdi nequitia cuiusq; digna lacrymis & planctu.

Ierem.9.

Sexta & vltima caussa Christiani luctus.

morborum conflictationibus variis, quibus vndique obruimur (proh dolor)& affligimur, vt vel à stupidis, sensuq; carentibus lacrymas excutere valeant. Vnde Iob: *Flebam,* inquit, *quondam super eo, qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi:* & Paulus pręcipit flere cum flentibus,& gaudere cum gaudentibus. Vt vita hęc mortalis magis Heraclito communes calamitates deflente indigeat, quam Democrito: meritò vt hic mundus vallis lacrymarum dicatur, cui non magis quadrat lætitia, quã musicâ in luctu, vel fructus æstatis intempestiuè in hyeme quæsiti. Quanquàm autem multas sępè calamitates,& aduersa immittat in nos Deus, ex magna misericordia id præstat, vt puniat peccata nostra, & ad resipiscentiam inuitet. Atque ea ratione mala hæc minimè digna sunt fletu: quatenùs tamen offendunt proximum, & grauiter vexant, merentur commiserationem, & luctum ex ratione illa, qua sumus inuicem membra in Christo. Atque hæc ratio fletus ex parte Adæ primi desumpta, irriguum est illud inferius, de quo Iosu. 15. & Iudic. 1. Secunda consideratio, quæ ad luctum excitat Christianum, secundus Adã, siue Christus est: qui oculis fidei conspiciatur, quemadmodum à natiuitate sua initium lugendi sumpsit, ac fletum pro peccatis nostris continuauit vsque ad mortem Crucis, in qua cum clamore valido, & lachrymis exauditus est pro sua reuerentia, lacrymas profectò excutiet, & ad luctum seuocatum intelliget. Cùm autem & per Ioannem Baptistam, & per seipsum, & per Apostolos ad pęnitentiam vocauerit,& ad dignos pœnitentiæ fructus faciendos; sanè quisq; cognoscat sibi esse lugendum. Si etiam non ignoremus, Christum pro peccatis nostris cruci suffixum, flagellatum, cõsputum, spinis coronatum, sanguine cruẽtatum, mortique addictum, quid aliud rationabimur, quàm nobis esse perpetuò dolendum, atq; tristandum? Vnde ipse dixit; *Venient dies, cùm auferetur ab eis Sponsus; & tunc ieiunabunt in illis diebus.* Hi ergo hoc loco beati prædicantur, non quidem simpliciter lugentes, cùm multi malè, aut imperfecto modo luctum amplectantur; sed tãtùm hac generali sententia illud in genere designare voluit, id quod omnes, vt miserum horrent, viam parare ad æternæ vitæ felicitatem, si modo quis eo benè vtatur,& nihil alioqui desit, quòd aut Dei gratiam, aut vitam æternam impediat. Sicut cùm in genere dicit; *Væ vobis diuitibus: Væ vobis qui ridetis: Væ qui saturati estis,* non in vniuersum diuites omnes, aut ridentes, aut saturatos

Iob 30.
Rom. 12.
Quàm lacrymabilis hic mundus.
Mala huius vitæ quatenus lugenda.
Iosu 15.
Iudic. 1.
Prima ratio lugendi, ex parte secundi Adæ Christi.
Hebr. 1.
Matth. 3.
Infrà 4.
Infra. 10.
Secunda ratio.
Marc. 2.
Beati qui lugentes dicãtur tantummodò.
Luc. 6.

condẽnat, sed in vniuersum: ex circunstantiis, vel aliis locis eruendum, quomodo illæ generales sententię sint accipiendæ. Lugentes ergo hoc loco dicuntur, qui pauperes sunt spiritu,& mites,& qui esuriunt,& sitiunt iustitiam. Incolatus etiam nostri in hoc mundo prolongatio ad fundendas lacrymas plurimùm nos valet excitare, si gemens Dauid dicebat; *Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est:* & alibi: *Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum: quãdo veniam,& apparebo ante faciem Dei? Fuerũt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte; dum dicitur mihi quotidiè vbi est Deus tuus?* Et Apost. *Cupio dissolui, & esse cum Christo.* Quòd si nos viua fide apprehenderemus, patriam nostrã esse in cęlis, & illic nobis reposita bona omnia nostra, diuitias, voluptates, honores, amicitias,& denique omnia quę expeti solent, ac possunt, sanè propter moram quamcunq; gemeremus, ad illam felicissimam patriam suspiraremus, & cum Dauide diceremus; *Super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus dum recordaremur tui, Sion.* Flumina Babylonis, delectationes sunt & voluptates seculi huius instar aquarũ fluẽtes,& stabilitatẽ non habẽtes: sed quia Babylonis sunt, per illas confundimur, ad peccatumq; trahimur,& subinde ad æternam confusionẽ. Decurrunt autem omnia flumina in mare, id est, in amaritudinem, siue cruciatũ conscientiæ: quia nisi hic pęnitentiam pro illis assumamus, ad cruciatus meritò adducendi sumus ęternos. Ait autem, *Sedimus.* Non, tracti ab illis, nec spõtè illas sequentes, sed Dei gratia sedato animo illas fluere considerantes, ac comparãtes illarum voluptates & delectationes ad ęternas illas delicias & gaudia. A quibus cum longissimo interuallo distent,& caduca sint, & fluxa, atque impura, sitimque potiùs excitantia, quàm sedantia, huius seculi & carnis gaudia quæ captamus, magno animo illa cõtemnamus. ¶ *Dum recordaremur tui, Sion.* Mirum est, Iudæos in captiuitate positos, tãto affectu asperasse ad terrenã illam, & iã dirutam Siõ, vt vel eius recordatio excuteret illis lacrymas: & nos Christi cultores post tantũ lumen, ad cęlestẽ illã Ierusalẽ, quæ est mater nostra; vbi Christus est in dextera Dei sedens, vbi multorũ Angelorum frequẽtia, vbi sempiterna gloria,& voluptatis torrẽs exundat, nullo desiderio, affectuve tangi. Miseri, terq; infœlices Christiani, tantoq; nomine indigni, qui vel cogitatione illuc aliquando se transferre nesciunt; vel pro tantis bonis sibi repositis, neq; gemunt, neque suspirãt. Sunt enim hi gemitus pretiosi, atq; de cęlo profecti, irriguumque illud

Tertia ratio.
Psal. 119.
Psalm. 41.
Philip. 1.
Quàm desiderabilis nobis patria cęlestis & amabilis esse debeat.
Psalm. 136.
Flumina Babylonis quæ sint iuxta prophetam.
Eccles. 1.
Quid est q; Iudæi ad flumina Babylonis sedebant.
Expenditur illud; Dũ recordaremur tui Sion.
Galat. 5.
Colos. 3.
Psalm. 35.
Iosu. 15. & Iudic. 1.
Irriguum superius Iosue quid mysticè.

superius, quod Axagemenis à parente impetrauit: cùm tamen Apostolus exhortetur: *Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens: Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.* Dicamus ergo cum Dauide: *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus,* Præstante Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto semper viuit, & regnat in secula seculorum, Amen.

olloss.3. *salm. 121.*

TRACTATVS VIII.

In illa eadem verba: Beati qui lugent.

HACTENVS de luctu interno dictum sit: quem comitari solet externus: hic autem consistit in assumendis illis, quæ contraria sunt vitæ iocundæ ac voluptuosæ. Quæ vt meliùs intelligantur, in memoriam reuocandum est, quod Christus Pharisæis respondit, obiicientibus cur discipuli eius frequenter non ieiunarent: dixit enim: *Nunquid possunt filij Sponsi lugere, quamdiu cum illis est Sponsus? Venient autem dies quum auferatur ab eis Sponsus: & tunc ieiunabunt.* Ex quibus habes, vitam Christianam nihil aliud esse, quàm statum viduæ lugentis mortuum sponsum: quod his verbis Chrysostom. homil. 15. in Matth. confirmatur: *Si enim illi, qui vel filios mortuos lugent, vel alium quempiam proximorum, toto illo doloris sui tempore, non pecuniarum tenentur amore, non corporum; non gloriam concupiscunt, non consumuntur inuidia, non iniuriis permouentur, non aliis vitiis obsidentur, vtpote solis luctibus mancipati: multò magis qui propria peccata lugent, sicut ea lugere dignum est, celsiorem philosophiam mentis ostendunt.* Sic ille. Qui ergo luctuosos dies agūt: patrem vel filium, vxorem vel virum, fratrem vel sororem deplorantes, solent omnia quæ carni debentur, abiicere, videlicet cibum, vestem, habitationem somnum, recreationem & iocos, postremò propagationi sobolis præ tristitia minimè vacāt: prioribus illis quinque indiuiduo, sexto verò speciei succurrere soliti sumus. Vt ergo Fides sine operibus mortua; & Spes sine rectè factis arrogans; & Charitas sine veris fructibus diligit tantùm verbo & lingua: ita profectò luctus internus sine externo non sufficit.

e luctu ex rno disse tur. *Matth. 9.* *Quid vita Christiana.* *Chrys. 10. in princip.* *Quales Christiani sint lugentes Chrysostomo.* *Iacob. 2. Ioan. 3.*

Ad primum igitur, solent lugentes vix capere cibum, illumque non nisi coacti ac quomodocunq; paratum; reiiciunt splendorem omnem atque delicias, vt ille lugens, qui dicebat: *Cùm ibi languentes monachi aqua tantùm frigida vtantur, & coctum aliquid accepisse luxuria sit:* modicum ergo tales accipere consueuerunt, & quantum sat sit ad vitam sustinendam, & semel in die: ad hūc modum qui luctum Christianum amplectitur, habet delectum cibi quantum ad substantiam: vt non nisi contemptis & vilibus, carnisq; petulantiam & lasciuiam reprimentibus vtatur: Quod ad quantitatem verò attinet cōtinuam, cauent ne grauentur corda eorum in crapula & ebrietate: Quantum ad discretam, abiiciunt multitudinem epularum: circa qualitatem, fugiunt splendorem, pretij magnitudinem, & omnia quæ in deliciis sunt. Placet autem Domino hic noster delectus ciborum: nam vel homo innocens debet recognoscere omnia se ab illo accepisse, & cultu illud protestari: vnde vel in statu innocentiæ, vt se dominum ostenderet, certæ arboris fructum illi interdixit. Secundò, hac ratione compensandum est peccatum: iustitia siquidem diuina exigit, vt per ieiunium & ciborum delectum ei satisfaciamus, qui ferculis & poculis nos ingurgitauimus, & sic fiat quod Aristoteles vocat Contrapassum. Vnde ieiunio Niniuitarum se placatum ostendit Deus. Tertiò, seruit præseruationi à peccatis: hinc Paulus castigat corpus suum, vt in seruitutem redigat, ne fortè cùm aliis prædicauerit, ipse reprobus efficiatur; idem quoque, *Omnis autem,* inquit, *qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet, & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant; nos autem incorruptam.* Quartò, hic delectus gignit imitationem Christi, qui suo exemplo & verbo docuit luctum, & præcepit ieiunium: ac vt sponsa mortua in deliciis, Christum sponsum adegit in Crucem, & in luctum, vt sic eam à morte perpetua excitaret: ita illa seruare tempora luctus debet, quoad illi mortuo ac lugenti hic confirmata, posteà viuenti, ridentiq; occurrat conglorificanda. Ideo Moyses nequaquàm indixit hanc vitam luctuosam atq; acerbam: quia nondum apparuerat luctus, & mors spōsi. Deinde verò quo perfectiores sunt viri, eò magis luctui, mœrorique student: Christus verò sponsus excusauit Apostolos non ieiunantes, quia nondum erant spirituales, ac musto Spiritus S. pleni, necdum ante oculos eorum Christus erat Cruci suffixus.

Lugētes quā ferè ciborum delectum obseruent. *Hieron. ad Heliodorum.* *epist. 1. tom. 1. in princ.* *Luc. 21.* *Prima ratio. Christiani cur debeant eundem seruare.* *Genes. 2.* *Secunda ratio.* *Philosophus.* *Iona 3.* *Tertia ratio.* *1. Cor. 9.* *Ibidem.* *Quarta ratio.* *Luc. 19.* *Matth. 9.* *Cur lugubrē Iudæis vitā non mandauerit Moyses.* *Ibidem.* *Actor. 2.*

Sed obiiciunt hæretici, omnia propter hominem creata esse: Item, *Omnis creatura Dei bona est, quæ cum gratiarum actione percipitur.* Nos verò non negamus, creaturas esse per se bonas: sed si ob corpus mala valetudine affectum, medico iubente, abstines: quidni propter animum & conscien-

Hæreticorū contra Ecclesiæ ciborum delectū, quæ sunt, argumenta soluuntur. *Genes. 1.* *1. Tim. 4.*

tiam Deo præcipiente, & Ecclesia dies ieiunij, & ciborum qualitatem præscribente? Deinde opponunt verbum Domini: *Non quod intrat in os, coinquinat hominem*; & illud: *Comedite quæ apponuntur vobis*; item, *Omnia munda mundis*; coinquinatis autem & infidelibus, nihil est mundum, sed inquinatæ sunt eorum mens & conscientia. Respondemus, in Scripturis sacris tantùm prohiberi delectum ciborum, quasi natura mali essent cibi, & à malo Deo conditi, vt peruersè sentiebant Manichæi: contra quos Apostolus scribit 1.Tim.4. Interdicitur etiam ciborum discrimen, quasi illotis manibus sumpti inquinare animam valeant, vt Pharisæi turbiter errabant: in quos Dominus inuehitur Matt. 15. vbi dicitur, quod egreditur de ore, contaminare hominem: quia inobedientia inde proficiscitur: vnde vel pomum ab Adam per inobedientiam sumptum, ipsum, atque adeò totam eius posteritatem contaminauit. Tertiò, prohibetur ciborum delectus quasi ex vi legis Mosaicæ obligans, seruantesque iustificans; cùm tamen vsque ad mortem CHRISTI tantùm, in qua dixit: *Consummatum est*, vmbræ legis, & præcepta Moysi se extenderent, nec ampliùs vim iustificandi haberent; cùm sint infima & egena elementa reddita. In hunc delectum agit Paulus pluries, sed maximè 1.Corinth. 8. Colloss. 2. & ad Roman. 14. Præter hos autem ciborum delectus, abstinere à quibusdam, vel propter valetudinem tuendam, vel ob scandalum vitandum proximi, vel propter sanitatem animi comparandam, vel gratiam Dei in nobis seruandam, augendamque, vel propter obedientiam Ecclesiæ præstandam; sanctissimum est, iustissimum est, imò prorsus Euangelicum, & Christi, & Apostolorum exemplis confirmatum.

Secundum argum. Matth. 15. Tit. 1.

Tribus de caussis à Deo olim prohibitus ciborũ delectus. 1. Tim. 4.

Genes. 3.

Ioan. 19.

Galat. 4.

Quàm laudabilis ciborũ delectus.

Obiiciunt præterea, ieiunium nullibi esse præceptum à Domino: cùm tamen Epiphanius in illis verbis: *Cùm ablatus fuerit ab illis Sponsus, tunc ieiunabunt*, præceptum viderit. Moris siquidem erat in Ecclesia tunc non nisi post nonam horam, in qua Christus expirauit, soluere ieiunium. Et illud, *ieiunabunt*, more Hebræo perinde est ac si diceret, tūc cogentur ieiunare: quemadmodum illud: *Erunt duo in carne vna*, id est, esse adstringentur in carne vna; id etiam: *Diliges Dominum Deum tuum*, nimirum dilige. Existente etiam caussa ieiunij, id est, morte Sponsi, erit & ieiunium. Sed de præcepto hoc latiùs alibi est disputandum, & cap.6. Matth. fusiùs disseretur.

III. Argum. Luc. 5. B Epipha. in compẽdiaria doctrina, prope finem Matth. 27. Genes. 2.

Deut. 6. & Matth 22. & alibi.

Agendum secundo loco de indumentis: qui etenim lugent, minimè splendidam, vel pretiosam, vel delicatam vestem assumunt, sed pullam, vilem & despectam, quæ indicet vitæ tædium, & mœrorem spiritus: nã vsus vestium introductus est, tùm vt tueantur hominem à verecundia, quam dignitas humana naturaliter expetit: si enim haberes vulnus in facie, non deberes detegere; tùm vt ab iniuriis frigoris, æstus, pluuiæ, ventorumque defendat. Et quod ad primum attinet; indignum profectò videtur, quòd corpus tantæ & tam pulchræ creaturæ re viliori tegatur: nam etsi vestis tota ex auro esset, gemmisq; contexta, ipso humano corpore vilior esset. Ideo ab initio nudi homines erant, eò quòd nulli pudoris, aut temporis iniuriæ subiacebant; eruntque electi omnes in gloria. Verùm ex peccato nata est hæc infelicitas: vt feri ac belluini ferantur homines nudi; & meritò, ob innatam scilicet verecundiam, quam qui non sentit, deterior est omni bestia. Ideo natura duce Adam confugit ad folia ficus, & Deus pelliceas contulit vestes. Quamobrem stulti inter Philosophos plane Cynici, qui nudi incedebant, & opera nuptiarum palàm exercebant, vt canes: quos reprehendit Diuus Augustinus libro 14. de ciuitate Dei, cap. vigesimo, licèt haberent rationem apparentem ad spernendum verecundiam: quòd nihil naturale videretur esse inuerecundum: excusari tamen nequaquàm possunt, quòd ab ipsa natura tacitè loquente, etiam ipsos culpante, confutabantur: quæ quidem prædicatio naturæ in omnibus vim obtinuit. Etenim vt primùm vsus rationis aperitur in pueris, reprehensionem verecundiæ sentiunt, & pudenda tegunt, & iniuria fit humanæ dignitati, si non tegantur. Quare illud crimen seuerissimè puniuit Deus in Cham; & filios tegentes patrem Noë, benedixit. Eundem Cynicorum errorem secuti sunt Adamitæ, Petro Piccardo duce, in Bohemia, qui nudi incedebant: & nuper in Holandia nostro seculo quidam homines dementati in eundem errorem delapsi sunt. Qui ergo nudus audet incedere, testatur vel naturam integram esse, vt in innocentia; vel beatam & gloriosam, vt in cœlo & in patria. Est etiam naturalem pudorem negare, ac insensibilitatem (vt sic dixerim) vel stupiditaté profiteri: ideo in ludis Romæ lege cautum erat, ne quis in scenam sine subligaculo prodiret, & risum præberet filiis Cham. Deinde peccatur in vestibus pomposis, lasciuis, pretiosis, curiosis, siue peregrinis; multiplicibus discoloribusque: ex quo

Quibus vtãtur vestimẽ-tis lugentes.

Eadem Christianos indumenta sumere debere lugentes. Genes. 2.

Infra 3. Ibidem.

Contra Cynicos, obscęnum genus hominum. D. August. tom. 5.

Homini à natura inditæ argumentũ verecundiæ.

Genes. 5. Cynicorum imitatores hodieque.

Cic. lib. 2. de Offic.

Christianorum in vestibus abusus damnabilis.

4.Reg.1.
Matth.3.
Luc.2.

quo Helias, & Ioannes Christi præcursores facto ipso statum luctus expresserunt, & Christum pannis inuolutum, & reclinatum in præsepi, id est, in carne passibili, & veste egenti præcurrerunt. Vnde de altero dicitur:

Matth.11.

Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam? Sed quid existis videre? hominem mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus Regum sunt.

Luc.16.

Diues autem, qui induebatur purpura & bysso, præcursor est Antichristi.

Apud Lacedæmonas quibus tantum vestes pretiosas ferre liceret.
Clem. Alex. cap. 10. post med. tom.1.
Homer. sæpissimè.

Lacedæmoniorum ciuitas, vt testatur Clemens libr. 2. Pędagogi, solis meretricibus pretiosas vestes, & aurum mundum gestare permisit. Homerus superbos, & ambitiosis indutos vestibus, vocat ἑλκεσιπέπλους, hoc est, trahentes vestes. Qui ergo vestium splendorem sectantur, vltra superbiam, & malum exemplum ac damnum quod inferũt fratribus, statum luctus negare videntur.

1.Tim 2.

Paulus enim ait: *Similiter & mulieres in habitu ornato: cum verecundia & sobrietate ornantes se, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut veste pretiosa.*

Vestium inter Christianos qualis debeat esse distinctio.

Et quanquàm aliqua distinctio sit seruanda inter Regem & subditos, inter Patritios & plebeios, inter senes & iuuenes: omnes tamen suo modo dare operam debeant, vt agnoscant statum luctus, illumque testentur.

August.

Vnde Augustinus dicebat: *Fateor, de pretiosa veste erubesco: quæ cùm mihi dono datur, vendo eam; vt, quia vestis non potest esse communis, commune sit pretium.*

Quadruplex hominũ genus hodie in Ecclesia in vestitu peccantium.

Vtinam multos imitatores haberet Augustinus. Nam hodiè omnes suo more, quod attinet ad cultum, fugiunt statum luctus. Siquidem Ecclesiastici, declinarunt ad pretiosa atque splendida; Religiosi, seruato colore, ad mollia; Seculares, ad noua & peregrina: hinc enim introductæ deformes illæ braccæ ostendentes deformia, quæ natura texit: fœminæ verò, non solùm ad aureas, acuque pictas & elaboratas, verùm etiam ad mollitiem & lasciuiam excitantes vestes, quibus etiam bina patrimonia ex auriculis pendent, deuenerunt: eorum vt peccata in excessu vestium redundent in viros, qui talia permittunt in vxoribus suis, verbisque non insectantur tanta flagitia; ac in partes spirituales, atque Sacerdotes, qui fœminas tales sine scrupulo vllo absoluunt. Vt planè deplorandi sint magna ex parte Christiani,

Qualem illi mereantur Domini vocem audire.

qui maiori cum licentia, & aliorum scandalo, indumentis vtuntur, quàm Ethnici vel Gentiles: non solùm statum luctus & mœroris negantes, verùm etiam Deum ad iram & indignationem prouocantes: de quibus Esaias sic loquitur:

Esai.3.

Pro eo quòd eleuatæ sunt filiæ Sion, & ambulauerunt extento collo & nutibus oculorum, ibant & plaudebant, & ambulabant, & pedibus suis composito gradu incedebant, &c. tandem longo vestium catalogo enumerato, subdit: *Et erit pro suaui odore fœtor, & pro zona funiculus, & pro crispanti crine caluitium, & pro fascia pectorali cilicium.* Pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent, & fortes tui in prælio.

Remedium illorum abusuum.

Quòd si hæc reprehensa sunt in pueris Iudæis; quid de vobis diceret Spiritus sanctus, quorum oculis propositus est Christus crucifixus ad imitandum? Quisque ergo sibi consulat, neque facilè se à mundi consuetudine abduci patiatur; cogitans illud Paulinum dictum:

Rom.12.

Nolite conformari huic seculo: mundus enim nescit statum viduitatis & luctus. Cogita etiam, quòd breui tegẽdus sis terra, & vermium esca futurus: sapienterque dictum à Paulo:

1.Tim.6.

Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus.

Domus qualis conueniat Christianis lugentibus.
Eccles.29.

Tertio loco dicendum de habitatione: ait namque Sapiens: *Initium vitæ hominis, aqua & panis, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem.* Protegit enim domus à pluuia, ventis, frigore, calore, animalibus atque hostibus.

Eorum sumptuosa ædificia notantur.

Verùm in hoc grauissimè peccatur à multis, qui vastas & spatiosas ac speciosas domos instruunt, quasi hic essent perpetuam mansionem habituri, & in æternum victuri: cùm tamen ita cibo, potui & genio indulgeant, quasi cras essent morituri: ignorant hic esse tempus tabernaculorum & locũ deserti & luctus: quod est, ignorare fidei fundamenta.

Heb.13.
Esai.5.

Non enim habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus: Apostolus inquit. *Væ*, ait Esaias Propheta, *qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis, vsque ad terminum loci, nunquid habitabitis vos soli in medio terræ?*

Matth.3.
Infrà 4.
Infra. 26.
Luc.19.
Suprà 9.
Infra 23.

Ideo puer Ioannes desertum ingreditur, sicut & CHRISTVS post baptismũ, qui alienis domibus semper est vsus, in Bethania in die Cœnæ, in domo Zachæi, ac dixit ipse de se: *Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: Filius autem hominis nõ habet vbi caput suũ reclinet:* imò nec post mortem sepulcrum proprium habuit.

Christiani multa hic, & magna construentes palatia, quid agere videantur.

Nec iam homo contentus est vno palatio; sed vbi construxit in ciuitate, aliud condit in villa ad delicias: nutrit superbiam hoc immoderatum fabricandi studium, fraudat pauperes eleemosynis, stultitiæque plenum esse videtur: non secùs ac si quis Romam iturus, domum vellet extruere in via pro vna aut altera nocte, in qua esset diuersandum. Multis Hebræis fuit in caussa, ne redirent in natale solum, & sanctam Ierusalem, ædificasse domos in Babel, & plantasse vineas: vt liber Deuter. cap. 20. narrat:

Deut.20.

vbi

vbi ineptus ad bellum reiicitur, qui ædificauit domum nouam, & non dedicauit eam, hoc est, necdum cœpit eam inhabitare. De Abraham & sanctis patribus testatur Paulus: *Fide, qui vocatur Abraham, obediuit in locum exire quem accepturus erat in hereditatem, & exijt, nesciens quò iret. Fide, demoratus est in Terra repromissionis, tanquàm in aliena, in casulis habitando cum Isaac, & Iacob cohæredibus repromissionis eiusdem. Expectabant enim fundamenta habentem Ciuitatem: cuius artifex & conditor, Deus.*

ebr. 11. / nes. 12.

Quarto loco, de quiete siue somno agendum videtur. Est autem somnus à natura animanti datus ad restaurandum spiritus vitales, qui per vigiliam consumuntur: vt enim ait quidam:

omnus tria æstat.

Quod caret alterna requie, durabile non est:
Hæc reparat vires, fessaque membra leuat.

uid. epist. 3.

Seruit etiam homini ad vitandum vitium, ad quod procliuiores quàm ad bonum sumus: quanquàm hodiè vniuersa peccata, atque flagitia nocturno ferè tempore admittantur. Confert & ad memoriam mortis, atque præparationem ad illam: quia somnus, imago est mortis. Solet ergo vidua, quæ in luctu & mœrore versatur, malè dormire, & interrupto somno, ac durioribus lectis vti, tantumque somni capere, quātum extorquet necessitas: noctis quippe magnam partem occupat desiderium sponsi ablati. Contra primum finem somni faciunt, qui nimium dormiunt: ex quo insania, & phrenesis oriuntur. Deinde peccant qui nimis somno indulgēt: vnde molles & effœminati ac delicatuli fiunt ad ferendam crucem. Non talis erit Dauid, qui aiebat: *Lauabo per singulas noctes lectum meū, lachrymis meis stratum meum rigabo. Media nocte surgebam ad confitendum tibi. In matutinis meditabor in te.* Paulus & Sylas media nocte soluunt Deo laudes: Christiani quoque primitiui, Plinio teste ad Traianum, in nullo erant vitio; nisi quòd antelucanos quosdam hymnos Christo, quasi Deo, canerent. Item peccāt, qui lasciuiam in mollibus stratis & pretiosis exercent: vnde defraudantur pauperes, & tales ostendunt se immemores duri tori, quem Christus in Cruce habuit, & futuri lecti post mortem: de quo Propheta: *Subter te sternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes.* In quos propheta Amos, *Væ vobis,* inquit, *qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris.* Postremò, delinquunt qui noctem mutant in diem; & diem in noctem: quare impeditur sanitas, & res domesticæ negliguntur, ac studium philosophiæ, cui aptum est tempus matutinum: namque hos tres fines matituno tempore surgendi, constituit Aristoteles in œconomicis. Ostendunt se isti planè Deo contrarios, qui aduesperante die surgunt, & illucescente dormiūt: quibus illud contingit, quod Seneca ait ex Poëta de iis qui dicuntur Antipodes:

hristiano- m abusus rca somnū ao in pri- is notātur.

alm. 6. / alm. 118. / al. 62. / ctor. 16.

ertius abus.

sai 14.

mos 6.

uartus abus.

hilosophus 2. c. 6. 10. 3.

Tria noctem in diem, & diem in noctem vertentium, exponuntur incommoda.

Nosque vbi primus equis oriens afflauit anhelis,
Illis sera rubens ostendit lumina Titan.

Virgil. lib. 1. Georg. / Seneca li. 22. epist. 123. initio.

Videntur etiam vitam agere belluinam, qui noctem bestiis destinatā, ad suas transferunt actiones. Hinc Psaltes: *Posuisti tenebras, & facta est nox: in ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluæ. Ortus est Sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur. Exibit homo ad opus suum: & ad operationem suam vsque ad vesperum.* Imitantur etiam diabolum, qui tenebras amat, lucem fugit, & noctu potissimùm operatur. Contra secundum finem somni agunt, qui adulteria, furta, proditiones, vt filij noctis & tenebrarum, noctu machinantur. *Oculus,* inquit Iob, *adulteri obseruat caliginem*; Ethnici quoque quidam dixit:

Psalm. 103. / Genes. 1.

Quintus abusus, & vltimus circa somnum.

Iob 24.

Vt iugulent homines, surgunt de nocte latrones.

Horat. libr. 1. epist. 2. ante medium.

Et hactenùs de somno sit dictum.

Quinto loco statuendum de oblectationibus animi quas recretiones vocant, illas esse necessarias, siue consistant in verbis, vnde ioci, facetiæ, colloquia dulcia; siue in factis, vnde ludi spectacula, horti, choreæ, cursus in stadio, conuiuia, deambulationes cum amicis, lusus alearum, ac similia multa. Solent autem qui luctui vacant, subtrahere se ab illis propter mœrorem. Sunt autem quæ eiusmodi sunt, licita, si moderatè, & recto ordine fiant: vt scilicet animus intentus, paullulùm remittatur à studiis seriis, & grauioribus negotiis, atque curis. Hinc legitur Isaac iocari cum Rebecca; & Christus Marc. 6. eduxit Apostolos in montem, dicens: *Venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusillum.* Ioannes etiam Euangelista, quòd auiculam manu contrectaret, derisus est ab homine, qui eius spectandi gratia, tanquàm magni & dilecti CHRISTI Apostoli, longè ad eum venerat. Sed Apostolus rem minimè ignorans, præcepit illi, vti arcum, quem habebat in manibus, tenderet: cùm obiiceret ille, diutensum, fractum iri; *Ita,* inquit, *frangitur homo, si semper serijs & grauibus studijs intendat.* Vnde egregiè Poëta quidam dixit:

Quibusnam oblectamentis animi aliquoquinecessariis sponte soleant carere lugentes.

Licita eiusmodi esse honesta, & moderata tantūmodò.

Genes. 26. / Marc. 6.

Cassian. collat. 24. c. 21.

Neque semper arcum
Tendit Apollo.

Horat. lib. 2. carm. ode. 10.

Et alter:

Ouid. lib. 1. de Ponto.

Otia, corpus alunt: animus quoque pascitur illis.
Immodicus contra carpit vtrunque labor.

Dictæ animi relaxationes & quietes Christiano homini quales captandæ.

Porrò illicitæ redduntur huiusmodi quietes & remissiones; si immoderatè fiant, atque in re parum pudica & honesta. Et quia natura omnes ad has iocundas animi oblectationes tendimus: idcirco Philosophi, & leges ciuiles, circa eas præcepta quædam indixerunt. Quæ autem à Christiano captantur, sobriæ esse debent & strictiores, quàm vel Philosophi, vel leges ciuiles permittant. Nam in primis Aristoteles: *Parum*, inquit, *delectationis sufficit ad vitam, quemadmodum parum salis ad condimentum cibi:* quid dixisset, si Christum, eiusque luctum nouisset?

Philosophus libr. 4 Ethic. c. 11. & 12. & alibi tom. 3.

Deinde non parum ad rem facit, quod Sara illa Tobiæ iunioris vxor, apud Tobiam cap. 3. dixit: *Nunquàm cum ludentibus miscui me, neque cum his, qui in leuitate ambulant, participem me præbui.* Mirum est enim, puellam in Veteri Testamento, tanto spiritu fuisse præditam.

Tob. 3.

Paulus quoque ad Ephes. 5. prohibet non solùm turpem sermonem, sed stultiloquium: & quã Philosophi posuêre virtutem εὐτραπελίας, quam interpres Scurrilitatem vertit, cùm sit vrbanitas quædam, vel facetia; non vult eam inter Sanctos ne nominari quidem. Vbi vides, virtutem, quæ à Philosophis posita est ad moderandos iocos & facetias, eam à Spiritu sancto per Apostolos à Christianis ablegari: & B. Hieronymus in eum locum de scurrilitate loquens, ait: *Verùm & hæc à sanctis viris penitus propellenda: quibus magis conuenit flere atque lugere: vt in Hebraico quoque Euangelio legimus, Dominum ad discipulos loquentem: Et nunquàm, inquit, læti sitis, nisi cùm fratrem vestrum videritis in charitate.* Hæc ille. Dominus etiam inquit: *Væ vobis qui ridetis: quia flebitis.* Et nos materiam ridendi requirimus, vt hic ad tempus ridentes, illic perpetuò lugeamus.

Εὐτραπελία. Aristoteli virtutem, Apostolo vitium sonat. Ephes. 5.

D. Hier. in ca. 5 ad Eph. tom 9.

Quando lætandum tantùmmodò iuxta Domini præscriptum.

Luc. 6.

Ad hæc, Tertullian. lib. de spectaculis, omnia Christianis spectacula statuit esse interdicta, ob eam, vt arbitror, rationem, quòd ad honorem deorum falsorum essent instituta; quibus qui adessent, protestabantur, se illos colere. Ambrosius lib. 1. de officiis cap. 23. *Non solùm profusos, sed omnes etiam iocos declinandos arbitror*, inquit.

Tertull.

D. Ambr. tom. 1 initio.

Silentium quoque Christianis seruandum.

Quartò, omnis regula sanctè instituta, silentium sanctificauit: quod ignorantes quantum valeat, facilè soluunt, & soluẽtes, facilè resoluuntur, & euanescunt: *Bonum est*, Propheta inquit, *præstolari cum silentio salutare Dei*; & infrà: *Sedebit solitarius, & tacebit: quia leuauit se super se.* Habent ergo qui silentium custodiunt, expectationem salutis in præmium, & eleuationem mentis supra humanos sensus, & cogitatus.

Thren. 3.

Ibidem.

Debent à iocis illi etiam, & lusibus abstinere.

1. Cor. 13.

Quintò, non est tempus ludendi, quibus Christus est mortuus: & quia puerorum est ludere; nos autem viri sumus: vt Paulus docet 1. Cor. 13. Qui verò magno affectu sectantur ludos, ex illorum se esse numero clarè testantur, de quibus Propheta: *Puer centum annorum morietur.* Salomon Sapien. 15. in cultores idolorum agens, sic inquit: *Sed & æstimauerunt lusum esse vitam nostram, & conuersationem vitæ compositam ad lucrum, & oportere vndecunque etiam ex malo acquirere.* Aristoteles libro 10. Ethicor. sententiam eorum reprobat, qui felicitatem in ludo positam assererent. Cicero libr. Officiorum pulchrè ait: *Neque enim ita generati à natura sumus, vt ad ludum & iocum facti esse videamur, sed ad seueritatem potius, & ad quædam studia grauiora, atque maiora. Ludo autem & ioco vti illis quidem licet, sed sicut somno & quietibus cæteris, tum, cum grauibus seriisque rebus satisfecerimus. Ipsumque genus iocandi non profusum, nec immodestum, sed ingenuum, & facetum esse debet. Vt enim pueris non omnem licentiam ludendi damus, sed eam, quæ ab honestatis actionibus non sit aliena: sic in ipso ioco aliquod probi ingenij lumen eluceat.* Vides quid externus Philosophus concedat pueris? quid exegisset à Christianis, si CHRISTVM nouisset?

Esai. 65.

Sap. 15.

Philosophus cap. 6.

Cic. lib 1. de offic. procul à medio.

Ludo, & ioco pueris quomodo vtendum, iuxta Ciceronem.

Dissolutiones quænam Christianis fugiendæ.

Fugiendæ ergo sunt recreationes, quæ sine peccato, aut periculo peccandi non capiuntur: vt in choreis, fœminarum spectaculis, ex quibus vix pudicus quisquam reuertitur. Fugiendæ popinæ ganeæque, in quibus periculum est ebrietatis, & crapulæ, profundendæque pecuniæ, atque detectionis secretorum. Fugiendi ludi tesserarum, & taxillorum, qui cum auaritia insatiabili, & scandalo & fraudibus per noctem totam protrahuntur. Quanquam multi dicant, se non satis posse delectationem captare ex ludo, nisi vbi immodica pecuniæ quantitas, in qua proximum maximè lædimus, aut ab eo lædimur, vincenda, vel perdenda exponatur. Fugienda conuenticula dicacium; falsorumque hominum, qui aliorum vitia detegunt, proximos infamant: qui turpissimis cantionibus, narratiunculisve ad omnem impudicitiam excitantibus intendunt.

Loci Christianorum quales erũt.

Sint ergo ioci nostri momentanei, sint moderati atque honesti, sint quasi per vim extorti, & magis oblati quàm quæsiti. Contendamus igitur, vt omnes pueriles iocos, & oblectamenta secularia respuentes, ad æternas illas solidasque delectationes affectandas aspiremus: de quibus scriptũ est: *Delectationes in dextera tua vsque in finem: Intra in gaudium domini tui: Et ego dispono vobis, sicut dispo-*

Psalm. 15. Matth. 25.

suit

fuit mihi Pater meus, regnum; vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo: Sicut lætantium omnium habitatio est in te. Vbi enim hæc gaudia animum subeunt nostrum, sordere nobis omnia, quæ haberi possint in terris, debent, proque illis comparandis ingemiscendum ac flendum, vt digni illis aliquando inueniamur: quod fiet gratia, & misericordia Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre, & Spiritu sancto viuit, & regnat per omne æuum.

TRACTATVS IX.

In illa eadem verba: *Beati qui lugent.*

POSTREMO loco agendum est de luctu, qui modum ac moderationem indicit in his, quæ conseruant speciem: quemadmodum indixit in prioribus spectantibus ad vitam indiuidui. Constat autem ex veterum, ethnicorum etiam, disciplina, viduam obseruare debere tempora luctus, quibus abstinendum erat à nouis nuptiis: turpis enim existimabatur inter Romanos, intra decem mensium spatium à morte viri, noua inire coniugia, & generationi prolis vacare. Vnde vt Octauia soror Augusti, matrimonio copularetur M. Antonio, ad conciliandam pacem inter eos dissidentes, necessaria fuit Senatus autoritas, quæ in lege de viduali toro intra illud tempus seruando, dispensaret. Quamobrem Dominus noster magna sapientia prospectum nobis esse volens, rem ita temperauit, vt essent propter necessitatem duo in Christiana Repub. status: quorum alter primus & præcipuus, & qui perfectè luctum obseruat, eorum est, qui virginitatem, & castitatem profitentur, per quam omni facultate nubendi se ipsum quis priuat & spoliat; alter verò inferior paullò, eorum scilicet, qui nuptiis propter conseruationem mundi vacant; ita tamen, vt interim aliquo luctu non careant. Porrò per luctum in hoc secundo statu intelligimus in primis prohibitas nuptias cum pluribus simul, præter vnam: deinde interdictum esse coniugium cum propinquis & affinibus. Tertiò, non licere quauis ratione repudiare semel acceptam coniugem, ita vt sit locus, quamdiu illa viuet, secundis nuptiis. Quartò, Christiani coniuges habent sua tempora, quibus ab operibus carnis abstineant, nempè orationis & ieiunij tempore: vt ait Paulus. 1. Cor. 7. Tempore etiam absentiæ, vel inualetudinis alterius coniugis: denique tempore menstruo, vt traditur Leuit. 18. ne contingat prolem infectam atque corruptam concipi, & in lucem edi. Quintò, sunt onera matrimonij instruenda & toleranda vxore, in alenda familia, in educandis & benè instituendis liberis. Sextò, pars est luctus, non habere pro fine voluptatem, nec illam intendere, sed prolem; memores septem Saræ virorum, qui cùm ob libidinem, ad vxorem cognoscendam accederent, ab Asmodeo suffocati sunt: vt legitur in libro Tobiæ. Tobias autem alio animo accedens ad coniugium, in precatione sua cap. 8. dicebat: *Et nunc, Domine, tu scis quia non luxuria caussa accipio sororem meam coniugem, sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in secula seculorum.* Septimò, est & luctus aliquis tribulatio carnis, quam habent coniugati, sed maximè ob insolubilem nexum, vt ita qui habent vxores, tanquàm non habentes sint, vt nemo propter vxorem Deum offendat, vt fecit Adam propter Heuam non contristandam. Est ergo matrimonium sanctum, & vt Paulus ait, honorabile connubium, & torus immaculatus in omnibus.

Nec obstat quod in contrarium obiiciunt hæretici. In primis verbum Christi: *Beati qui lugent*; &, *Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cælorum.* Nam, vt diximus, suum luctum habet matrimonium: & si eunuchi beati prædicentur, non despiciuntur vxorati propterea, quia *In domo Patris mei mansiones multæ sunt.* Nec rursus, quòd Christus sine coniuge vixit; & Maria cœlebs & virgo mansit; & Apostoli si quas vxores habuère, cõsilio Christi illas dimisere. Sed non est omniũ Christum imitari in omnibus; & ipse meliorem partem elegit, quia nõ poterat simul vtrumq; esse exemplum, coniugum scilicet, & virginum; sicut nec diuitum & pauperum. Sanctissima verò Deipara, cum sanctitate matrimonij, habuit gloriam virginitatis. Discipulos verò soluit à coniugio, quia ad opus Euangelij propagandi illis opus habuit: & ratio præscribit, bonum minus & inferius cedere debere superiori.

Nec obstat, quod aiunt; peccatum esse opus generationis: quia in eo actu cognoscitur nescio quid turpe, & indecoru[m], natura dictante: vnde & latebras quærit, & qui malè agit, odit lucem. Verũ enim verò Deus olim instituit matrimonium in paradiso, & illud sanxit, sanctificauitq;: tempore Noë repetiuit & inculcauit legẽ coniugij: sua præsentia primo signo in Cana Galilææ edito honorauit: ipse de matre desponsata

Marginalia: Luc. 22. Psalm 86. Cælestium & terrenis præstantia gaudiorum. — De luctu Christianorum circa tempus nuptiarum seruãdo agitur. — Plutarch. in vita M. Antonij. — Duplex status hominũ in Republica Christiana, virginalis, & coniugalis. — Coniuges luctum septem in rebus debent ostendere. — 1. Cor. 6. — Leuit. 18. — Finis matrimonij, proles. — Tob. 6. — Infra 8. Iunioris Tobiæ pudicitia. — 1. Cor. 7. Genes. 3. Heb. 13. Hæreticorũ cõtra statum coniugij primum argumentum diluitur. — Matth. 19. — Ioan. 14. II. Argum. — Esai. 7. Luc. 1. Matth. 1. — III. Argum. — Genes. 2. — Infra 9. — Ioan. 2.

sponsata nasci voluit, & Matth. 19. legem coniugij ad primæuam formam restituit, & per Paulum, tùm 1. Corint. 7. tum 1. Timoth. 4. confirmauit, stabiliuitq;. Ille autem pudor, & turpitudo, seu indecentia, vt illi dicunt, ab initio non erat, sed à peccato venit. Nec concluditur, quòd ipsa turpitudo sit peccatum; nam alia sunt manifestè turpia & indecentia, vt nuditas, & alui solutio, quæ secretò fit, quæ potiùs sunt pœna, quam culpa: & Christus Dominus non abstulit pudorem rei huius, vt pudor ipse frænum esset coitus: nec absorptio, vel priuatio rationis, quæ in illo actu ex necessitate contingit, peccatum per se est. Fideli enim cui Christus omnia mundauit, illa turpitudo, & absorptio non est peccatum: nam, vt Apost. docet: *Omnia munda mundis*: vt egregiè exponit Clem. libr. 3. Strom. in fine. Ad hæc, voluptas aut delectatio, qua naturaliter consequitur opus generationis, quę omni animanti ingenita est à Deo, nec propter se expetitur, peccatum vllum non est: quemadmodum, & delectatio quæ consequitur edentem & bibentem, aut somnum capientem, non censetur illicita. Non solùm ergo nuptię non sunt peccatum, sed ille, qui esset solutus & liber à voto, nec vellet se continere, crimen non effugeret, si vxorem non quæreret: nam de similibus ait Paulus: *Quòd si non se continent, nubant: melius est enim nubere, quàm vri*, hoc est, quàm vinci à libidine: vt interpretatur Ambros. Et hæc de primo statu.

Matth. 19. *1. Cor. 7. & seq.* *1. Tim 4.* *Genes. 2.*

Nec coitum coniugij nec absorptionē rationis, neque verò delectationem esse peccata. *Tit. 1.* *Clem. Alex. tom. 2.*

1. Cor. 7. *B. Ambr. tom. 4.*

Ad secundum veniamus, nempè cœlibatum, siue virginitatem, quę maximè Ecclesiam decorat & illustrat. Hæretici, alia extrema ratione, ducti, illam, tāquàm rem sterilem & reprobam, cōdemnarunt: tùm quòd naturæ repugnare videatur, quæ se ipsam propagat & diffundit; cœlibatus verò, sterilis & infructuosa res est. Sed quis, quęso, fructus est, spinas & tribulos gignere, hoc est, peccatores? Cœlibatus etiam suam habet excelsam & spiritualem progeniem, cœlo potiùs, quàm terra dignam. Quamobrem si Philosophus de beatitudine humana disputans, negabat esse plenam felicitatem homini solitario sine vxore, liberis, amicis, splendida mensa, & veste pretiosa: mirum esse non debet, quia non nouerat Christum sponsum, quemque exigit luctum à nobis. Ille etenim politicum describebat hominem, quem metiebatur iuxta naturam suam, animal esse natura sociabile & gregale. Rursus cœlibatum eleuāt, tum quòd videatur esse in legem Dei: *Non erit infœcunda, nec sterilis in terra tua.* Enimuerò illa lex Moysi est, nihil autem spectat ad nos, qui sub Euangelio, & Christo viuimus: Tum quòd videatur esse in antiquum Dei præceptum: homine enim condito, legem tulit: *Crescite & multiplicamini, & replete terram.* Sed illud ab initio vim præcepti obtinuit: vbi verò terra impleta est, aliud Deus ipse nobis indicauit, qui lugentes & eunuchos propter regnum cœlorum factos, beatos prædicauit: & ita ille ipse qui præceptū dedit, mutauit; alioquin Christus ipse, & Præcursor eius, & Apostoli, blasphemi fuissent, & iniurij in legem Dei. Nam & ipsi abstinuerunt à nuptiis, & aliis suo exemplo & verbo abstinendum esse docuerunt, ac persuaserunt. Tum deniq;, quòd esset in verbum Apostoli: *Bonum est homini mulierem non tangere: propter fornicationem autem vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquæque suum virum habeat.* Sed si verba Apostoli diligenter examines, inuenies, ibi sermonem esse de coniugatis, vt rectè B. Hieronymus docuit esse exponendum: non est ergo cœlibatus, vel infructuosus, vel in vllam legem diuinam, siue Apostolicam.

Eorundem Hæreticorū contra virginalem statū & cœlibem prima ratio confutatur.

Arist. libr. 9. Ethic. cap. 9. tom. 3.

Secunda ratio ex triplici loco Scripturæ. *Exod. 23 & Deut. 7.*

Genes. 1. *Matth. 19.* *1. Cor. 7.* *B. Hier. lib. 1. in Iouinia. circa princ. & alibi, to. 2. sub initium.*

Quòd verò quidam matrimonium virginitati, vel pręferre, vel æquare ausi sunt; absurdissimus est error. Esset enim trigesimum fructum præferre centesimo, & terram cœlo: nam cœlibes à cœlo, quasi cœlites dicuntur, vt cœlestis vitæ imitatores, in qua nec nubunt, nec nubūtur, vt dicit Dominus. Proinde in carne extra carnem viuere, Angelicum est, non humanum. Nec à perfectiori statu, id est, coniugio, Christus abduxisset Apostolos, nec Ioannem à nuptiis auocasset, nec proponeret relinquentibus vxores præmia, nec ipse Dominus, aut eius B. Mater statum perfectiorem fuissent amplexati, nec Christus eunuchos se castrantes ob regnum cœlorum, prædicasset beatos: cùm etiam matrimonium minus luctus Christiani habeat, quā virginitas, minorem luctum præposuisset maiori, & minùs bonum, relicto maiori, suasisset Paulus, qui ait: *Consilium autem do, tanquàm misericordiam consecutus à Deo, vt sim fidelis:* sed quam misericordiam, nisi liberationis ab vxore & vsu matrimonij? *Qui sine vxore est, inquit, solicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo: Qui autem cum vxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori: & diuisus est.*

Præstantiorem esse cōiugio virginitatem, seu cœlibatum.

Marc. 4. *Matth. 22.* *1 Ioan. 2.* *Matth. 19.* *Ibidem.*

II. Argum.

1. Cor. 7.

Sed arguit hæreticus: Matrimonium habet multas lugendi occasiones, tribulationesque, quibus caret cęlibatus. Respondeo, quoniam contra Domini consilium, & ob carnem eiusque concupiscentiam, sępè & imprudenter nuptiæ ineuntur: pro-

Hæreticorū in contrariū obiectiones diluuntur.

pterea tribulationes illæ, & molestiæ meritum potiùs minuunt, quàm augent.

Secunda obiectio. Secundò argumentantur hæretici, cœlibatum fructu carere, quem tamen matrimonium habet. Respondeo, ipsum fructum carnem & spinam esse & tribulum: vt docet Augustinus lib. de sancta virginitate, ca. 10. Omne enim quod ex carne nascitur, caro est, inimica Deo. Et quid magnum, ex matrimonio oriri fructum, cùm de stupro nascatur virgo? Melius ergo est bonum indiuidui, quòd assiduè Deo seruit, quàm incertum carnis, quod nescimus, Dei ne, an dæmonis sit futurum. Et certè quale à natura proficiscitur, dæmonis est. Et si ergo matrimonium ad prolem tendat: non tamen adeò æstimatur à Deo, cùm plures sint qui id faciant, cœlibatum autem paucissimi sectentur.

Aug. tom. 5. Ioan. 3. Rom. 8. Coniugij fructus, & cœlibatus confertur.

Tertia obiectio. Tertiò, *Matrimonium* (inquiunt) *est magnum Sacramentum, vt Apostolus tradit: ergo nobilius virginitate, quæ sacramenti ratione caret.* At si hoc aliquid virium haberet, præstaret matrimonium martyrio, quod nequaquàm est sacramentũ. Dico ergo, quòd etsi matrimonium in eo quod sacramentũ est, & gratiam prçstat, sit nobilius, & excellentius, quàm cœlibatus, non tamen inde licet colligere, quòd ex suo genere præstãtius sit opus, quàm cœlibatus Deo dicatus, quia hic simpliciter præstat matrimonio. Dico etiam, quod non ob id quòd aliquid magnum est sacramẽtum, hoc est, signum rei sacræ, propterea præstat maiorem sanctitatem; sed id, quod illo signatum est, præstantius est, nempè vnio Christi cũ Ecclesia, siue cum anima. Ideo cùm Apostol. dixisset: *Sacramentum hoc magnum est*; continuò subiunxit vbi sita esset magnitudo, dicens: *Ego autem dico in Christo & in Ecclesia.*

Ephes. 5.

Matrimoniũ quatenus sanctum.

Ephes. 5.

Quarta obiectio. Quartò arguunt: *Periret mundus, si omnes cœlibes essent.* O singularem solicitudinem charitatis pro mundo. I tu, & nube, & permitte nos cœlibes: nam hoc est plus sapere velle, quàm CHRISTVM, qui omnibus in communi, quanquàm non præceperit, consuluit tamen, & proposuit castitatem; & Paulus ait: *Volo autem omnes vos homines esse sicut me ipsum.* Christus ergo volentibus amplecti hunc statum, illum consuluit: *Qui potest*, inquit, *capere, capiat*, etsi sciret, non omnes debere capere; sua sit tamen propter eos, quasi capturi erant & seruaturi non solùm sine vlla mundi fœditate & ruina, sed cum maiori eius decore atque splendore. Est etiam sententia Augustini lib. de bono viduitatis, cap. 23. *Si omnes*, inquit, *virginitatem amplecterentur, citò repleretur cœlum.* Hieronymus quoque in

Matth. 19. 1. Cor. 7.

Matth 19.

B. Aug. to. 3.

Hier libr. 1. aduers. Iouiniani. inter med. circiter. & finem. tom. 2.

Iouinianum huic argumento satisfaciens, ait: *Par pari referam: Si omnes viduæ fuerint, vel in matrimonio continentes, quomodo stirps mortalium propagabitur. Hac ratione nihil omninò erit, ne aliud esse desistat. Verbi gratia, si cuncti Philosophi sint, agricula non erunt.* Et infrà: *Noli metuere, ne omnes virgines fiant. Difficilis res est virginitas: & ideo rara, quia difficilis. Multi vocati, pauci electi.* Hæc ille. Respondet etiam egregiè Ambrosius libro 3. de virginibus huic argumento. Quare inexpiabile prorsus est, quòd astrictus vinculis continentiæ Lutherus, Abbatissam in vxorem duxit, ne periret mundus; & Bucerus sacrilegus tres iuuencas nouit. Vereque mundi, & carnis caussam agunt carnales, & mundani.

Matth. 20. & 22.

Ambr. to. 2. Luthen, & Buceri mira impudicitia.

Quinta obiectio. Quintò argumentantur: *Continentia non est omnium, neque hoc donum omnibus datur.* Respondeo, cœlibatum, & continentiam donum Dei esse, iuxta illud Salomonis: *Non possum esse continens, nisi Deus det:* & illud Pauli: *Consilium autem do, tanquàm misericordiam consecutus à Deo, vt sim fidelis.* Dicere ergo, multos, qui habent hoc donum, non posse cõtinere, falsum est & blasphemum. Prætereà, multi sunt qui poterant continere, & tamen Dei donum hoc spreuerunt, & propterea lapsi sunt, & meritò illis ad culpam imputatur. Nam CHRISTVS, inuitans iuuenem ad paupertatem, quam ille noluit amplecti, ostendit illi, multos non capere consilia, qui tamen possent, si vellent. Continentes igitur possunt, si volunt, continere, & non continere, si volunt cedere carni. Nec bonus Deus sinit tentari supra vires: illi verò, qui non continet, continere poterant, si voluissent, quia & illis hoc dedisset Deus, qui tùm per se, tùm per Apostolos omnibus liberis, & solutis consuluit. Non tamen omnes capiunt, qui capere possent, si vellent: quia Dominus, vel non dat omnibus ex se non rogatus, vel non omnibus, qui prece humili, & frequenti non petunt, vult enim à quibusdam rogari. Non est tamen peccatum, consilium non amplecti. Nam, vt ait Paulus: *Si nupserit virgo, non peccauit.* Sed sunt qui accipiunt, & voto promittunt cœlibatum, quorum multi occultè non seruant, quorum plenus est mundus: qui damnationem habent, quia primam fidem irritam fecerunt. Alij verò palàm docent, & laudant cœlibatum, vt hæretici quàm plurimi; sed de cœno potiùs, quàm de cœlo sapientes, aiunt se temerè promisisse, nec Deum eiusmodi vota acceptasse: & Augustinum, Benedictum, & Franciscum, homines fuisse,

Sap. 8. 1 Cor. 7.

Omnes posse, si velint, cœlibes esse, atque continentes.

Matth. 19.

1. Cor. 10.

Non recipiẽtes continentiæ cõsilium non peccare.

1. Cor. 7. In eos qui votum continentiæ perfregerunt. 1. Tim. 5.

& se continere nequaquàm potuisse. At stringunt ad preceptum Pauli sequendum, qui ait: *Quod si non se continent, nubant, melius est enim nubere, quàm vri.* Quos vt vrgeamus, dicimus: Vnde nosti te non posse continere? experientia, respondes. Tu ergo vel aliquando continuisti, vel nunquàm. Si aliquando continuisti: habebas ergo donum continendi, atque id tua culpa perdidisti: quoniam sine pœnitentia sunt dona, & vocatio Dei. Quòd si perdidisti: vales luctu, & pœnitentia per Dei gratiam illud recuperare. Si verò nunquàm continuisti: ergo diuturna fuit tua hypocrisis, & simulatio, & occultè aliorum virorum commiscebaris vxoribus. Quis ergo sanæ mentis, persuadere sibi queat, cœlibatum simulantes, adulteros tamen & fornicarios, omnique impudicitia contaminatos, Spiritum sanctum nunc docuisse quę ad salutem ęternam spectant, cùm scriptum sit: *Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum*, impurisque potiùs detexisse iustificationis, Sacramentorumque mysteria plusquàm aliis castis, & simpliciter in via Dei incedentibus, votaque emissa persanctè integreque seruantibus? Hi verò cùm à promissionibus Deo factis, ad nefarias & impuras nuptias conuolauerint, volunt tamen dici Apostolici, cùm contraria his, quæ Apostoli gesserunt, prorsus faciant? vocantque nos Cybelis gallos, quòd ipsi tanto tempore fuerunt, & tunc diaboli miraculo euaserunt in passeres, delicias puellarum, sed non solitarios in tecto, sed ex his, qui cadunt in terram. Falsò ergo dicunt hi perfidi Apostatæ, se nequaquàm teneri cœlibatus lege: nam Ecclesia instituens legem eorum, qui sacris initiandi sunt, & probans regulas Religionum, tacitè confirmat cœlibatum omnium non fictè accedentium. Qui autem fictus accedit, in pœnam peccati & simulationis, decernit, vt in cœlibatu permaneat: quemadmodum de fictè baptizato statuit habendam esse baptizatum, & de ficto animo ducente vxorem, decernit cum vxore permanere debere. Atque hactenùs dictum sit de iis, in quibus externè luctus Christianus consistit, atque in illis intelligi volo reliqua, si qua sunt alia, adiacentia, vt illud certè nullius est ponderis, quòd leges ciuiles, aut cœlibatum damnauerint; aut præmia coniugatis, & plures proles habentibus proposuerint: vnde ius trium, vel quinque, vel duodecim liberorum, & similia alia multa. Sed quid poterant altiùs cogitare homines huius mundi, & Spiritu Dei destituti, quàm illa, quæ ad fructum carnis spectant, & ad Reipublicæ defensionem, & ornamentum faciunt? Hinc Ambr. in libro de Viduis rectè ait: *Vnde & illi, qui deorum suorum adulteria & probra venerantur, cœlibatus, & viduitatis statuere pœnas, vt æmuli criminum, mulctarent studia virtutum. Specie quidem qua fœcunditatem quærerent, sed studio, quo propositum castitatis abolerent.* Hæc ille.

1. Cor. 7.
Omninò Lutheranos quam Deo vouere continentiam, posse, ac debere seruare.
Rom. 11.
Sap. 1.
Lutherani quàm verè sibi nomen tribuãt Apostolicorum.
Illos tametsi fictè, vt dicunt, haud tamen inualidè continentiam nouisse.
Eosdem cœlibatum humanis legibus prohibitum asserentes, apertè mentiri.
B. Ambr. lib. 1. de Viduis, part. 4. to. 1.

Hæc ergo secunda sententia iudicio mundi verè paradoxa, primò iugulat malorum beatitudinem voluptuariam, quam Epicurus, siue Sardanapalus, aut Heliogabalus aliquis, in oblectamentis carnis, & sensus sitam, & collocatam putabant. Nam tales miseri sunt, qui se belluas putant, ac vt tales se tractant; destituunturque virtute, & vera voluptate, Deoque ipso, gaudio ineffabili: qui enim sensu, eiusque delectatione sola capiuntur, famem validam in regione illa voluptatis carnis cum filio prodigo sentiunt. Secundò, excludit humanam felicitatem, quam nouit Aristoteles, quæ etsi vitam voluptuosam reprehendit, non tamen talem luctum agnoscit, cùm ignoret primum, & secundum Adamum. Tertiò, vincit legis beatitudinem, quæ lætitiam ob rerum abundantiam, & vxorem, & liberos, & prospera cũcta promittebat: vnde illorum luctus ex temporalium amissione bonorum proueniebat; vt eiulatus Esau, & gemitus ob onera Aegypti, quibus premebantur, & fletus, ob amissam Ierusalem, in Babel, & denique, quia inueniebant eos mala; rarò autem ob purè spiritualia lugebant: vnde vel in festis solennibus, vt afficerentur ad Dominum, volebat eos coram se epulari & gaudere: hinc illa vox Dauidis: *In voce exultationis & confessionis sonus epulantis*, aliàs enim Deo non seruirent, cùm idololatræ coram suis diis epularentur, & sacrificiis vescerentur. Quartò, reiicit beatitudinem Lutheranam, quæ planctum omninò tollit, & continentiam, & ieiunia, & peccatorum dolorem, & obedientiam maiorum: & votorum vincula, & omnia, quæ carnem coërcere possint ac reprimere, abnegãt. Beatæ verò Christianæ hoc loco prædicantur lachrymæ, quæ oculum hominis interioris purificant; vt natatorium Siloe, in quo cæcus visum recepit, & Petrus grauitatem criminis sui vidit: irrigant animam & fœcundant, & ille dixit: *Anima mea, sicut terra sine aqua tibi*: refrigerant ab æstu concupiscentiæ carnis, & lacrymæ Peccatricis: animam à peccatis permundant, vt mare æneum intrantes in tabernaculum: Pharaonem & Aegyptios submergunt, vt mare Rubrum.

Prima per Christũ hoc loco luctum beatificantẽ Epicureorũ damnata felicitas.
Luc. 15.
Secunda Aristotelica.
Tertia legalis, siue Mosaica.
Genes. 27.
Exod. 2.
Psalm. 136.
Psalm. 41.
Quarta Lutherana felicitas.
Quàm beatę lacrymæ pœnitentium, atque lugentium.
Ioan. 9.
Matth. 26.
Psal. 142.
Luc. 7.
3. Reg. 2. & alibi.
Exod. 14.
Genes. 1.
Psalm 4.
Luc. 15.

Rubrum. Suntq; lacrymæ prima Spiritus sancti actio super aquas: quia nouo modo flentes cõsolatur. *Flabit, inquit, spiritus tuus, & fluent aqua.* Angelos lætificant lacrymæ: nam *Gaudium est in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente.* Deum vincunt: nam vt fletus pueri patris flectit animum, vt in sententiam filij descendat; ad hũc modum oratio luctui cõiuncta, omnia dona à Deo impetrat. Vnde Tobias ingemuit, & cœpit orare cum lacrymis: in quæ verba scribit Glossa: *Oratio Deum lenit, lacryma cogit: hac vngit, illa pungit.* B. Maximus: *Lacryma, inquit, veniam non postulant; & tamen merentur: causam non dicunt, & tamen misericordiam consequuntur. Quia sermo interdum non totum profert negotium: lacryma verò totum prodit affectum.* Præterea, paupertatis, virginitatis, & obedientiæ sacrificia, aquæ lacrymarum impinguant: quòd Helias dum sacrificium suum circumquaq; impleuit aqua, adumbrare visus est. Nam, vt in Ezechielem Gregorius scribit: *Holocaustum siccum, est bonum opus, quod orationis lacryma non infundunt. Holocaustum verò pingue est, quando hoc quod benè agitur, etiam per lacrymas irrigatur.* Rursus lacrymæ mentem eleuant, & ad diuina contemplãda oculos cordis præparant; quemadmodum aquæ diluuij eleuauerunt arcam in sublime; & flenti Ioanni reuelationes fiunt, Apoc. 5. Demùm lacrymæ tanti fiunt apud Deum, vt manu Domini mereãtur abstergi: vnde scriptum est: *Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis Sanctorum.* Ideo hæretici, qui luctum fugiunt, & Catholici, qui peccata tempestiuè non lugent, sed risui atque genio vacant, non habent quid Deus ab illorum oculis abstergat, sed tales ad æternos gehennę fletus se ipsos addicunt: de quibus illud, *Ibi erit fletus & stridor dentium.* Postquàm ergo tanta se offert in hoc mundo fletus, lacrymarumque sylua & seges nobis (nam cœlum ipsum, à quo absumus, terra quam pedibus calcamus, & in quam mortui conuertimur, præterita peccata admissa, futurorum periculum, dæmonum insidiæ, pręsentes Dei iniuriæ, tot animarum, & fratrum nostrorum strages, tot corporum miseriæ & calamitates, ad perpetuum luctum nos excitant atque permouent) postquàm tanta est, inquam, plorandi occasio, & materies; non committamus, ne per negligentiam & socordiam à re tam vtili, tamque pretiosa salutarique abstineamus: cùm non ignoremus, certissimam esse Dei promissionem, tantum consolationis præmium nostris lacrymis pollicentis nostras lacrymas videntis & exaudientis per Christum Dominum nostrum, cui cum Patre & Spiritu sancto omnis laus sit, gloria, & imperium per infinita secula, Amen.

[Margin: Mira lacrymarum vis. — Tob. 3. Glos. Interlin. — B. Maximus Episcopus in quodam sermone. — Quęnam sacrificia lacrymarũ aquis pinguefiant. 3. Reg. 18. B. Greg. hom. 20. in Ezech. circa finem. — Genes. 7. Apoc. 5. — Infrà 7. & 21. — Matth. 8. & Infra 22. Ad luctum Christianum exhortatio.]

TRACTATVS X.

In illa verba: *Quoniam ipsi consolabuntur.*

QVEMADMODVM gratus esse solet cibus post ieiunium; post morbum sanitas iocunda est, post noctem obscuram aurora lucida, amœna esse solet: ita post lacrymationem & fletum gratissima ac iocundissima diuinæ consolationis infusio contingit. Dicendum ergo, quid sit in genere consolatio; & quæ sit Christiana consolatio, quæ luctui debetur. Tertiò, quam ob causam lugentes consolationem accipiant.

Ad primum igitur, consolatio, quod ad nomen attinet, Græcè dicitur παράκλησις, à verbo παρακαλεῖν, quod est euocare, siue exhortari, nam propriè verbis viuis fit, & idcirco præsentia amici, vel illius qui nobis charus est; sed extenditur ad eam, quæ scriptis, vel etiam donis siue muneribus fit, quibus interdum lenitur & mitigatur doloris acerbitas. Atque ita consolatio Christiana est quoddam colloquium Dei in nobis ex præsentia Spiritus sancti: de quo Sponsa: *Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est.* Non differt autem consolatio à gaudio vel lætitia, nisi quia ista non ponunt dolorem vel tristitiam pręcedentem, quemadmodum consolatio illam ponit, præsentiaque & verbis eam mitigari. Et quanquàm consolari, actiuæ, & passiuæ sit significationis, id est, dandi & accipiendi consolationem: hic tamen passiuè dicitur *Consolabuntur:* vnde alij claritatis gratia dixerũt, Consolationem accipient. Quantum ad rem verò cõsolatio nihil est aliud, quàm acquiescẽtia quædam, vt sic loquar, quæ oritur ex conuenienti vnione potentiæ cum obiecto; vt oculi cum luce, auris cum melodia, linguæ cum melle: ideo delectatio naturæ omnibus amabilis existit; sicut tristitia in horrore habetur. Vnde autor naturæ Deus, eam perficere volens, non nisi per accidens præcipit tristitiam, quia Deo vnit, & salutem spiritus operatur: quemadmodum medicus amarum pharmacum non nisi ad recuperandam salutem porrigit: gaudium autem per se præcipit, quoniam perfectio est omnium operationum, causaque aggrediendi operis, & perstandi in bono, vel malum sustinendi. Vnde scriptum est: *Gaudete in Domino semper:*

[Margin: Qualis lugentium consolatio. Tob. 3. — Consolatio nomine tenus quid. — Cant. 5. Consolatio, gaudium, vel lætitia, quatenus diuersa. — Quid re sit consolatio. — Cur imperet nobis tristitiam Dominus. 2. Cor. 7. — Philip. 4.]

2. Cori. 13. Esai. 40.

per: iterum dico, gaudete; item, *Gaudete. perfecti estote, exhortamini*, &c. &, *Consolamini, consolamini populE meus.*

Consolatio quotuplex sit.

Diuiditur autem consolatio sic; vt alia quidem increata sit & essentialis, alia verò creata & participata. Rursus creata, alia quidem est naturalis, alia verò Euangelica, & supra naturam: cùm etenim consolatio quies sit ex vnione formæ cum obiecto conuenienti: propterea Deus summum est gaudium ex vnito Patre cum Filio tanquàm obiecto in Spiritu sancto, qui est nexus & vnio vtriusque, ac infinitum gaudium, & consolatio: ipseque gaudium in omnes effudit ex vnione commensurata sui ipsius cum creaturis; non tantùm per essentiam, sed & per operationem. Quo autem esse, & operatio altior est & nobilior, eo excellentius & præstantius est gaudium: vnde planta maius naturale gaudium suo modo habet, quàm quæ esse tantùm habent; plus etiam brutum, quàm planta; & consequenter homo plusquàm brutum, & Angelus plusquàm homo, si sensus sit de gaudio naturali quantum ad intentionem: quanquàm quod attinet ad extensionem, maius gaudium sit in homine quàm in Angelo. Gaudiùm autẽ, quod supernaturale dicitur, secundum altius esse diuinum, & operationem diuinam accipitur. Hinc est, quod quidam homines maiorem Angelis consolationẽ accipiunt. Deniq; in omni facultate cognoscente inuenitur delectatio, vt in internis sensibus & externis, atq; adeò in mente ipsa: & quo altior virtus, eo est & purior, & generosior, atque diuturnior consolatio. Intima omnium illa est, quæ ex tactu percipitur: honestior, quæ spectat ad gustum; sed & illa pecunia est; leuis in odoratu, qui leuissimus sensus est in homine; nec tam suauis est odor gratus, quam fœtidus molestus: auditus, qui ad aerem pertinet, aliquid pulchrius habet; oculi, qui ad igneam naturam accedunt, aliquid habent celsius, quia plures rerum demonstrant differentias. Celsiores porrò sunt interioris animi voluptates; purissimæ quæ in mente, atque celsissimæ: durabiliores voluptates animi quàm sensuum, quæ citò defatigantur, & multum habent molestiæ; & inter illas sensuum diuturnior est & acrior illa aspiciendi vis. Durabiliores & stabiliores phantasiæ, quam voluptates sensuum: ideo cibi, potus, veneris, & spectaculorum citò satietas irrepit; & quo rariùs vsurpatur, eo sunt gratiores: vt rectè quidam Poëta dixerit:

Vnde maior, vel minor consolatio naturalis, atque etiam supernaturalis.

Quales sensuum delectationes internorum, externorũq;.

Denuò comparantur inuicem.

Quia sunt talia quoque gaudia vitæ
Magna, voluptates commendat rarior vsus.

Iuuenal. Satyr. 11. in fin.

Non ita est de delectationibus possidendæ vel acquirendæ pecuniæ, potentiæ, honoris, gloriæ nobilitatis, famæ, gratiæ popularis, quæ in phantasia, & falsa opinione consistunt. Defæcatissimæ & stabilissima voluptates sunt, quę mente captantur, quibus non defatigatur, imò reficitur homo: quare Aristoteles felicitatem constituit in contemplatione. Has autem nemo nouit, nisi qui accipit, & propter quas multi magni viri se ipsos omnibus sensus & carni voluptatibus spoliarunt: sed populus, qui ad illas non assurgit deceptus, ad viles voluptates in venando, vel piscando, vel ludendo, vel communicando positas declinauit. Hoc autem loco non erit ab re admonere, artificialia omnia, quę in auro, argento, vel elegantibus picturis, domibus instructis, pulchris vestibus, sita sunt: si ter, aut quater spectentur, statim satiare oculos. Naturalia verò, vt prata, montes, valles, maria, fluuij, horti, nunquàm sic videndo hæc satiant, vt priora: quia opera naturæ nobis, qui sumus naturæ opus, magis placent; magisq; congruunt quàm opera artis. Deinde perfectio rei & integritas maior est in quocunq;, vel minimo, opera naturæ, quàm sit in artis maximo. Ad hæc, ipsi arti opera naturæ magis, quàm sua ipsius probantur, illaque intendit & affectat imitari; & si posset artifex opera sua facere naturalia; magis vellet quam artificialia: & qui magis ad naturam accesserunt artifices, maiori sunt in admiratione. Et hactenùs, quid nomine & re, & quotuplex consolatio sit, est dictum à nobis.

Mentis delectationes quantæ illæ sint, secundum Philosophum.

Philosophus lib. 10. Ethic. cap. 7. & seq. & alibi, to. 3.

Opera naturæ, quàm artis, cur magis oblectent, afficiant.

Secunda ratio, ac vetua.

Expediamus secundum. Consolatio supernaturalis dicta, siue Euangelica, quam luctus meretur, duplex est. Altera quidem præsens, quæ nihil aliud est, quàm plena quies facultatum superioris hominis directè; inferiorum verò ex redundantia in Deo, in se ipso, vel in suis creaturis cognito, & vnito potentiis. Vnitur autem fide, spe, & charitate, quæ virtutes gaudium secum adferre solent: nam de fide ait Petrus: *In quem nunc quoq; non videntes creditis: credentes autem exultabitis lætitia inenarrabili & glorificata.* De spe dicitur à Domino: *Gaudete & exultate: quoniam merces vestra copiosa est in cœlis*; & à Paulo: *Spe gaudentes: in tribulatione patientes.* De charitate ait idem Apostolus, *Fructus autem spiritus, est charitas, gaudium, pax.* Altera verò consolatio futura est in cœlesti regno per vnionẽ cũ Deo, quam habemus cum ipso per visionem, comprehensionem ac fruitionem: vt verbis sacræ Theologiæ vtamur. Cùm ergo triplex sit consolatio; & altera quidem cor-

Christiana consolatio duplex, quænam illa.

1. Petr. 1.

Matth. 5.

Rom. 12.
Galat. 5.

Consolatio cœlestis beatifica in tribus consistit.

porea & naturalis, altera verò spiritualis & præsens; tertia verò futura & cœlestis: textus quidem præsens non intelligitur de corporea & naturali, quia illa communis est nobis cum belluis; nec spectat ad Nouũ Testamentum, in quo spiritualia promittuntur tantùm; etsi olim data fuerit pro inuitamento alliciente ad obseruantiam legis: vt ordine quodam primò esset corporea, deinde verò spiritualis in Nouo Testamento: sicut vtraque in gloria dabitur. Ad hæc, cõsolatio corporea, venenum est spiritualis delectationis; sicut spiritualis venenum est carnalis, quæ similis est vino myrrhato, non puro, quod inducit ad obliuionem Dei; *Incrassatus est,* inquit Moyses, *dilectus, & recalcitrauit: incrassatus, impinguatus, dilatatus; dereliquit Deum factorem suum, & recessit à Deo salutari suo.* Quare quod nonnulli temerè quærunt, cur Deus nobis simplicem interdixerit fornicationem: cùm fœmina, ac vir, id quod positum est in eorum voluntate, mutuo concedant: vt propterea videri posſit Deus nostris delectationibus inuidere: respondendum est, pio satis esse, nosse voluntatem Dei, quæ non potest esse non iusta, & summa cũ ratione, sapientiaque coniuncta. Stultum etiam esset à ciue quærere: Cur non permittis vxorem tuam, vel filias tuas prostitui? multò magis à ratione alienum est, à Deo id quærere: cùm nos illius simus filiæ, siue sponsæ. *Despondi enim vos,* Paulus inquit, *vni viro, virginem castam exhibere Christo.* Non sumus etiã nostri, sed empti sumus pretio magno: tollentes ergo membra Christi, faciemus membra meretricis? Absit. Vt ergo pater non permittit filias suas prostitui; sed vel illas seruat virgines, vel viro legitimo nuptui tradit: ita Deus Pater magna ratione filias iure creationis, & redemptionis suas, non nisi in coniugium, vel in monasterium abire permittet. Quærere item, cur Dominus in re sua aliquid prohibuerit, non est aliud, quàm quærere, cur in re aliquod retinuerit signum dominij. Opus ergo magnæ Dei prouidentiæ fuit, scortationem vetare, tùm ob viros, tùm ob mulieres, tùm ob prolem, tùm denique ob Rempublicam. Ob viros quidem; qui spoliari solent à scortis & concubinis, quæ nescientes quamdiu cum viris permanendum sit sibi, expilant interim & furantur: quamobrem instituit matrimonio legitimo fœminam, tanquam adiutorium simile sibi, cum viro coniungere. Ob mulieres verò; ne præter expectationem à viris deserantur post conceptum, & in gestando ventre, ac in pariendo, & nutrienda prole, viri solatio careant. Ob prolem, quia semper periret, si licita esset simplex fornicatio; & extra matrimonium, vel per abortum ederetur, vel exponeretur, vel malè educaretur. Postremò, ob Rempublicam; quia sic magis paci consulitur, vbi quisq; suam vxorem, & quæque suum virum habet.

Spiritualem consolationẽ non corpoream & naturalem lugentibus à Christo promitti.

Qualis corporea consolatio.

Deut. 32.

Quæstioni quorundam impiæ respõdetur; Cur Deus simplicẽ nobis fornicationem prohibuit.

2. Cor. 11.

1. Corin. 6.

Simplicis fornicationis à Deo prohibitæ quatuor causæ.

Genes. 2.

Matth. 19.

1. Cor. 7.

Deinde non intelligitur de futura, & cœlesti consolatione, tametsi dicatur de futuro, Consolabuntur: siquidem in præsenti etiam infunditur consolatio à Deo, & interdum etiam non flenti. Quia verò multi Christiani consolatione præsenti destituuntur, dicendum est de spirituali præsenti pariter & futura cœlesti consolatione respectu fletus, esse sermonem: licet gratis detur illius gustus, non tamen abundanter & affluenter: sicut qui vinum venale exponunt, gratis quidem ad gustandum prębent; volenti tamen in copia, pretium prius est pendendum. Quòd si Christianorum non pauci huiuscemodi spiritales non sentiunt delectationes ac gustus, sibi ipsis imputent, qui quod debent, nempè viuere secundùm rationem atque spiritum, non faciunt. Paulus tamen & Petrus Apostolorum Principes, in Christianis illis primitiuis, huiusmodi gustus consitentur: *Sicut modò geniti infantes*, ait Petrus, *rationabile, & sine dolo lac concupiscite: vt in eo crescatis in salutem. Si tamen gustastis quoniam dulcis est Dominus*; & Paulus de quibusdam qui exciderunt; ait, gustasse illos bonum Dei verbum, & donum cœleste, virtutésque seculi venturi.

Lugentium consolationem non futuram illam & cœlestem, sed spiritualem præsentem intelligi.

Eiusmodi cõsolationes spiritus internas, multi Christiani cur minimè percipiant.

1. Petr. 2.

Psal. 33. & Psal. 24.

Hebr. 6.

Est autem consolatio hæc, quæ in præsenti habetur maxima, tùm ex Deo trino & vno; vnde Pater, dicitur Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis; Filius, cõsolatio Israel vocatur à beato Luca: & ... Esaia ipse ait: *Ego ipse consolabor vos*, & iterum: *Spiritus Domini misit me, vt consolarer omnes lugentes*: vt non minus Deus Pater & Christus obiectum luctus existant, quàm gaudij, & consolationis; cùm propter eos sit & lugendum & gaudendum. Spiritus sanctus nominatur Paracletus, ac consolator, hinc Act. 9. dicitur: *Ecclesia quidem ædificabatur ambulans in timore Domini, & consolatione Spiritus sancti.*

Vndenam consolatio illa spiritualis consurgat.

2. Cor. 1.

Luc. 2.

Esai. 5.

Infrà 6.

Acto. 9.

Deinde colligitur magnitudo consolationis ex facultatibus amplisſimis, curiosisſimis, ac insatiabilibus, nempè memoria, intellectu, & voluntate, & ad maiorem captandam delectationem varia, diuersaq; commiscentibus, nec alia in re vlla perfectè impleri, aut quietem consequi,

Secũda ratio.

Tertia ratio & quarta.

quàm in Deo valentibus. Tertiò, pensanda est consolatio ex vnione tam fixa, vt propter eam retinendam omnia contemnantur: & cùm hîc incipiat, consummatur in gloria. Quartò, ex vinculis perfectissimis Fidei, Spei, & Charitatis, quæ diuinæ & Theologicę prorsus virtutes sunt.

Quinta.

Quintò, ex effectu magnitudo consolationis colligenda est, qua sit, vt tribulationes ipsæ sapiant, & omnes carnis & seculi voluptates desipiant, cuius micæ ac reliquiæ apparent in Virginibus, Eremitis, præclaris Confessoribus, & Martyribus, qui horrẽda supplicia pertulêre, sola muniti consolatione diuina.

Sexta.

Sextò, apparet etiam ex pretio quo empta est, videlicet ex luctu Christi continuo, & acerbissima Cruce: ideò dum ingreditur Ierusalem, cantantibus præ lætitia omnibus, solus ipse fleuit. *Luc. 19.*

Septima.

Septimò, conspicitur magnitudo eius ex hoc, quòd illam ostendit in creaturis, per quas non consolatur: *Quia delectasti me,* inquid Dauid, *in factura tua: & in operibus manuum tuarum exultabo.* *Psal. 91.* Creaturę enim quod habent, non agnoscunt, bonum, ideò totum earum gaudium, quod posset habere Sol de luce, cœlum de influxu, aqua de sua claritate, rosa de suauitate, planta de maturitate fructuum & bonitate; animalia de diuersis & variis virtutibus ac proprietatibus, nostrum meritò est, & ad nostrũ solatium spectat.

Spiritalis, & diuina consolatio quomodo ex Scripturis colligitur.

Deinde ostendit hanc consolationem per omnes Scripturas: de quibus ab Apostolo dicitur: *Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem Scripturarum spẽ habeamus.* *Rom. 15.*

Eandem cognoscendi ratio perfectissima.

Est enim Scriptura sacra nihil aliud, quàm epistola consolatoria quędam, à Deo per Prophetas, & Apostolos ad nos transmissa. Atque hæc quidem omnia, magnam esse consolationem Christianam ex parte ostendunt; sed exactiùs & melius docet experientia: quemadmodum de mellis sapore & dulcedine plus cognoscitur, vel tantillum eius gustando, quàm multis horis de illo disputando. Talis est, tamque delicata diuina consolatio, vt verè illã agnoscere posit, nisi qui accipit, nemo. Hęc de secundo dicta sunt capite: ad tertium veniamus.

Prima ratio, cur lugentes consolationẽ accipient à beatitudine diuina.

Lugentes ergo meritò consolationem accipiunt. Primò quidem, quia Deus natura beatus est, & felix, Deusque proinde consolationis totius, id est, perfectæ; quia nimirùm in cor ipsum illabitur, in quod alia intrare non possunt; & ideò Deus effundit de suo gaudio, quo plenus existit, & propter ipsum Angeli & beati ob naturam & gratiam nos consolantur. Vnde Zacharias ait: *Et respondit Dominus Angelo qui loquebatur in me verba bona, verba consolatoria;* *Zachar. 1.* Dominus etiam conuocat vicinas, & amicas, dicens; *Congratulamini mihi:* *Luc. 15.* Omnia denique nobis solatium exhibent; si dæmon ob naturam dissimulata malitia interdum consolationem exhibet: vt ait Guielmus Parisiensis. *Gul. Parisie.*

Secunda, à Dei misericordia.

Deinde ratio misericordiæ DEI: quia enim propter eum à sensibus & delectantibus auellimur, quod sine tristitia & magno mœrore non fit; vt misericors est, cùm magno gaudio succurrit. Hinc prodigum reuertentem; cum gaudio & lætitia excepit, *Luc. 15.* vnde Dauid: *In conuertendo Dominus,* inquit, *captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati:* *Psalm. 125.* & rectè ait: *Sicut consolati:* quia plena consolatio in patria erit.

Expenditur illud Prophetæ: Facti sumus sicut cõsolati.

Quare Apostoli semper erant læti cum Christo, id est, vt plurimum: nam in eius morte cõtristati fuerunt. Atque hoc Deus sapienter facit: ne nouerca, id est, mundus hic, contra patrem verum murmurans, nos decipiat, obiiciendo quòd non largiatur vel hœdum, vt cum amicis epulemur.

Tertia ratio ab eiusdem iustitia.

Tertiò, æquitas diuina exigit, vt Deus ipse pro sua bonitate dolorem, quem pœnitens sustinet, auulsionis ab ita vnitis & dilectis, ob ita remota & à se aliena obiecta, propter amorem ipsius libenter amplectatur; illumque in gaudium lætitiamq; conuertat: ille enim lugendi actus, quia de malo turpi est, bonus est atque laudabilis, ergo de illo actu honesta erit, sanctaq; consolatio; vt simul sit animus beatus ac dolens: hinc illud acutè dictum Augustini; *Pœnitens doleat, & de dolore gaudeat:* *Augustin.* & Paulus, *Gloria,* inquit, *honor, & pax omni operanti bonum:* *Rom. 2.* & Salomon, *Gaudium est iusto, facere iudicium.* *Prou. 21.* Etsi enim tristitia naturalis nec bona per se sit, nec mala: sed tamen vt ex culpa immoderata si qua sit, mala est; ita illam propter Deum si acceptes, bona & vtilis erit.

Ligni in aquas Marâ olim missi mysterium. *Exod 15.*

Atque hac ratione aquæ Marâ misso ligno aloes, vt tradunt Hebræi, id est, crucis memoria, in dulcorem vertuntur, Exod. 15. & aqua frigida ad imperium Domini, in dulce & lætificans vinum mutatur, Ioan. 2.

Quartã ratio à diuina sapientia.

Quartò, DEI sapientia non patitur vas viuum, quod se aqua delectationis terrenæ sponte euacuauit, diuinæ consolationis balsamo vacuum permanere: nam vtrumque liquorem, id est, consolationem corpoream & spiritualem capere nõ valet: secùs erit in cœlo; cùm sapientia diuina vacuum non admittat, & oleum Spiritus sancti infundat in vasa vacua, & non edentes de mensa mundi huius, edunt

de mi-

Exo.16.

de micis quæ cadunt de mensa cœlesti; & deficiente Ægypti farina, pluit Dominus de cœlo manna dulce & delicatum.

Quinta ratio ab hominis natura.

Quintò, homo animal est capacissimum consolationis, vt ad delectationes solas captandas videatur natũ. Nam etsi solus inter cuncta animantia, vt magis delectari valeat & consolari, colores misceat, odores, sapores, vocum harmonias, & quas Philosophi vocant primas qualitates: nunquam tamen consolatione vlla hîc satiari potest; multò minus in tanta luctus occasione. Hoc aũt delectationũ capiendarum studium frustra Deus naturæ ingenerasset nostræ, nisi aliquando foret implendum.

Sexta ratio.

Sextò, homo recedens à peccato, consequenter à nõ esse, quò per accidens tendebat; per se autem ad bona sensibilia recedit; quæ quia desinunt in nihilum, minimè satiant: *Nihil*, inquit Dauid, *inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis*. Ergo accedens ad Deum, per talem à peccato recessum, ex consequenti per se tendit ad esse, & ad veras, solidasque consolationes, secundùm illud: *Renuit consolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum*. Atque ita nihil est aliud, à peccato conuerti ad Deum, quàm vanas consolationes creaturarum, cum solidis illis Creatoris gaudiis permutare. Atque ita flentibus datur illud centuplum, de quo Christus in Euangelio: *Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum; centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit*. In quę verba Bernardus sermone de verbis Petri ad Dominum: *Ecce nos reliquimus omnia*, sic ait: *An nõ centuplum habet omnium, qui impletur Spiritu sancto, qui Christum habet in pectore? Nisi quòd longè plus quàm centuplum est visitatio Paracleti Spiritus, & præsentia Christi. Quàm magna*, inquit, *multitudo dulcedinis tuæ, Domine quam abscondisti timentibus te; perfecisti eis qui sperãt in te, &c. Hoc ergo centuplum, adoptio filiorum est; libertas & primitiæ spiritus, deliciæ charitatis, gloria conscientiæ, regnũ Dei, quod intra nos est; non vtiq; esca, vel potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto. Gaudium sanè non modò in spe gloriæ, sed etiam in tribulationibus, &c. Hæc gratia deuotionis & vnctio docens de omnibus, quã expertus nouit; inexpertus ignorat: quoniam nemo scit, nisi qui accipit*. Hæc ille.

Psalm.75.
Psal 76.
Quid à peccato ad Deũ conuerti.
Matth.19.
B Bern. in fine serm.
Centuplum qui accipiant in hoc seculo.
Psalm.30.
2.Cor.1.
Luc.17.
Rom.14.
Suprà 9
1.Ioan 2.
Apoc.2.

Septima ratio.

Septimò, indignũ est etiam diuina bonitate, vt tantùm delectationis, & voluptatis in peccato & deliciis huius mundi collocauerit, quantũ in virtute ac spiritualibus. Vnde Isaac, id est, gaudium spirituale & rationale, ab Abraham non iugulatur, sed aries inuẽtus inter vepres, videlicet gaudiũ mundanum, & sensibile, quod non nisi ex spinis, id est, ex diuitiis, animum pungentibus, elicitur. Cũ ergo lætitia iusti in corde sit; delectatio verò impij in sensu; qui minor & inferior est corde; tristitia verò iusti in externis, & corpus affligentibus cõsistat rebus; illa autẽ impij in corde: hinc est quòd iustus plus lætatur, cùm etiam in sensu patitur, quàm impius, cùm extra delectatur. Mirum porrò est, cùm omnes sitiamus delectationem ac voluptatem, & mundus non aliam proponat, quàm falsam & inanem; caro verò fœdantem atq; inquinantem; dæmon autem fallacem, & transfiguratam, veram ac solidã Christus, corq; nostrũ purificantem, Deoq; cælesti vnione coniungentẽ: omnes tamen ad falsas, fucatasq; & immundas confugimus. Cuius rei aliam reddere rationem non possumus, quàm nos ex peccato ita debilitatos esse, vt aquę furtiuę videantur nobis dulciores, & panis absconditus suauior. Ad hæc, quia sophista & cauillator dæmon, tanquam fraudulentus mercator, parùm delectationis patenter & extra ponit, vt escam, sub qua delitescat hamus, vt illa deglutita, ad æternam famẽ, & sitim perducamur. At Christus contra, nunc patẽtem tribulationem, & in ea absconditum regnum consolationis constituit, vnde dixit: *Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro*. Quid enim magis absconditum, quàm sub paupertate latêre diuitias, sub luctu consolationem, sub dedecore gloriam? Citas Gellius lib.16.ca.1. pulchram Musonij sententiam Græcam, quæ sic habet; Ἀντὶ ποιήσῃς καλὸν μετὰ πόνου, ὁ μὲν πόνος οἴχεται, τὸ δὲ καλὸν μένει ἀντὶ ποιήσῃς αἰσχρὸν μετ' ἡδονῆς τὸ μὲν ἡδὺ οἴχεται τὸ δὲ αἰσχρὸν μένει. i.e. *Si quid feceris honestum cũ labore: labor abit, honestum manet. Si quid verò turpe feceris cũ voluptate: voluptas quidẽ abit, turpitudo verò manet*. Quãobrem opera honesta, etsi laboriosa, amplectenda nobis sunt, quia tempore suo metemus: *Et qui seminant in lacbrymis, in exultatione metũt*, vt inquit Dauid.

Gene.21.
Suprà 22.
Arietis inter vepres hærentis, pro Isaac immolatio, quid mysticè.
Vnde fit, Christianos terrenæ consolationes atque carnales quàm cœlestes, ac spiritalis vt magis afficiant.
Prouer.9.
Altera ratio.
Matth.13.
Aul. Gel.
Musonij cuiusdam sapiẽtis aureum dictum.
Psal.125.

Octaua ratio atque postrema, cur lugẽtes consolabuntur.

Octauò & vltimò, hæc omnia præsentis vitæ gaudia, arrha quædam sunt futuræ in vita æterna consolationis: nam cùm luctus opponatur consolationi, non potest stare luctus cum omnimoda & plena consolatione vitæ huius; partim ob impedimenta carnis, partim quia cùm paruæ cognitionis simus, impleri nequaquam possumus; sed quo plus gustat, eo magis sitit animus, & sentit sibi aliquid superesse, imò infinitum quid, quo vetatur frui. At in alio seculo inenarrabiles prorsus consolationes habebit, tùm in Deo summo gaudij ob

iecto,

iecto, summeque vilo ac coniunctp, qui ad sua gaudia non admittens, dicet: *Intra in gaudium Domini tui.*

Matth. 25.

Et consolabuntur, ait, nempe simul anima, & corpus, quod hîc vix conceditur, nisi interdum ex redundantia portionis superioris in inferiorem, dicente Dauid: *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Illic autem summæ corporis delicia felicitatem animi non impediunt; neque contra hæc illas, sed simul coniuncta omni ex parte perfectam, & omnibus numeris absolutissimam reddet beatitudinem. Cōsolabuntur etiam, non soli, verùm cum aliis beatis, & intelligentiis illis separatis, quarum consortium iocundissimam planè efficiet felicitatem: communicatisque inuicem gaudiis ineffabilis ac incomprehensa reddetur omninò consolatio: quam non solùm in Deo, in Christo, in Virgine, Angelis, beatisque haurient, sed etiam ex omnibus creaturis propter eos renouatis; imò in damnatis ipsis, quia *Lætabitur iustus, cùm viderit vindictam*; & alibi, *Et egredientur*, inquit Esaias, *& videbunt cadauera mortuorum, qui præuaricati sunt in me: Vermis eorum non moritur; & ignis eorum non extinguetur, & erunt vsque ad satietatem visionis omni carni.* Ibi rursus consolabuntur in peccatis & flagitiis quæ admiserunt; nō quidem quatenus in Deum sunt, sed ea ratione, qua illa per Dei misericordiam euaserunt, & materiam præbent diuinæ beneficentiæ atq; clementiæ illustrandæ. Consolabuntur in omnibus laboribus, afflictionibus, ærumnis, & tormentis propter iustitiam & Christi nomen perpessis ac toleratis: non quidem quatenus corpori noxia, & molesta extiterunt; sed propter immensum gloriæ pondus illis comparatum. Atque ita immensa in Adam veteri erat desolatio, sed multò maior in secundo erit consolatio. Non erit tunc tempus luctus, sed tempus ridendi: non dabitur cibis potusque parcè, & cum mensura, *Sed vt edatis*, inquit, *& bibatis super mensam meam, in regno meo*, ac rursus: *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ: & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Tunc, depositis sordidis, & luctuosis vestibus, ablatoque omni nuditatis pudore, vestes splendidas incorruptionis accipiemus: cū mortale hoc induet incorruptionem: & corruptibile hoc induet incorruptionem. Tunc erit habitatio ac māsio firma: *Scimus enim*, Paulus inquit, *quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, sed æternam in cœlis.* Et Esaias: *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta.* Tunc erit somnus profundus in Deo, & quietus: de quo: *In pace in ipsum dormiam & requiescam*, & iterum: *Dormietis, & non erit qui exterreat.* Tunc erit tempus iocunditatis & solatij, in illa pura & syncera cū Angelis & Sanctis conuersatione, de qua dictum est: *Sicut lætantium omnium habitatio est in te.* Tunc denique, nuptiæ Agni, & vxor siue Sponsa eius præparata erit ad summas delicias cum Sponso vsurpandas. Quis ergo ad tantum ac tale consolationis præmium ambiendum & affectandum nō excitetur? Quæ poterit esse legitima excusatio, vbi tales ac tantæ pro legis obseruatione promittuntur deliciæ? Quid potest iustæ causæ obtendi, si tantorum bonorum non tangamur sensu? Quæ laboriosa certamina, aut horrenda supplicia impedire nos poterunt à tantæ felicitatis consecutione, vt non gloriosum ducamus pro nomine Iesu contumeliam & flagella pati? cùm scriptum sit: *Id enim quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostra, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur, Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non vidētur, æterna sunt.* Faxit Christus, vt pro sua incomperabili bonitate, tantorum gaudiorum participes nos efficiat, cui cum Patre & Spiritu sancto reddatur omnis laus & gloria in sempiternum, Amen.

Nunc lugentes, quomodo in cœl ; animo & corpore consolabuntur.

Psalm. 83.

Iidem ex beatorum societate quantū consolabuntur.

Apoc. 21. & alibi.

Psal. 57.

Esaiæ vlt.

Mar. 11.

Qualem de peccatis consolationem percipient: qualemq; de laboribus atque molestiis.

2. Cor. 4.

Quot præter eā & quanta cœlestis argumenta lætitiæ illis suppeditabat.

Apoc. 21.

Luc. 22.

Psal. 35.

1. Cor. 15.

2. Cor. 5.

Isa. 32.

Psalm. 4.

Leuit. 26.

Psal. 26.

Apoc. 21.

Nihil pro tali, ac tanta beatitudine cœlesti non faciendū nobis ac tolerandum.

2. Cori. 4.

TRACTATVS XI.

In illa verba: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.*

NVLLA profectò inter alias virtutes ita exornat & decorat animum apud Deum, atque commendabilem coram hominibus reddit, ac mansuetudo; per quam Christus Dominus peccata tolerans nostra, & ad pœnitentiam expectans, amabilem se exhibuit nobis; Patres verò Veteris Testamenti, & Sancti, qui ad Nouum pertinent, propter animi lenitatem promissiones de possessione terræ acceperunt. Hæc autem virtus summè conducibilis est, tùm Doctori, vt patienter ferat tardiora ingenia: *Seruum enim Domini*, ait Apostolus, *non oportet litigare: sed mansuetum esse ad omnes*: tum etiam adiutori in primis necessaria: vt meritò frater Domini dixerit; *In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras.*

Quàm grata & amabilis mansuetudinis virtus: eadē vtilis quibus, & necessaria.

2. Tim. 2.

Iacob 1.

Hæc igitur tertium locum obtinet: de qua explicandum quid sit, & voce, & re,

re, ac quotuplex; deinde, quare beati dicantur mites; postremò, quæ sit hæc possessio terræ, quam mansuetis Dominus pollicetur.

Mititas, seu Mansuetudo quid nomine.

In primis igitur, quod ad nomen attinet, Mites dicuntur dulces, placabiles, teneri, faciles, lenes, maturi; ceu fructus qui dicuntur mites, vt ille dixit:

Virg. Eclog. 1.

Sunt nobis mitia poma.

Mansueti verò, id est, manu assueti: quòd omnia quæ sunt natura fera, manuum præmulsione mitescant, vnde Poeta:

Idem lib. 7. Aeneid.

Ille manum patiens, mensæq; assuetus herili: cuius oppositum est, immanis, ferus, asper, intractabilis, ac inflexibilis: Græcè verò mites, dicūntur Πραεῖς παρὰ τὸ πάντα ῥᾳδίως ποιεῖν, nimirū quod facilè efficiant omnia.

Quid re Mansuetudo. Speusippo. *M. Tull.*

Re verò, Mansuetudo apud Speusippum citatum à Cicerone, est constantia animæ aduersus iræ impetum immobilis, moderata temperies animi. Clemens Alexandrinus lib. 4. Stromatum: *Mites autem sint*, inquit, *qui insidam quæ est in anima pugnā sedauerunt iræ, & cupiditatis, & eorum, quæ sub eas cadunt. Mites autem laudat eos qui tales sunt sponte, & ex animi instituto, non autem eos qui ex necessitate.* Hæc ille. Augustinus verò in sermone Domini in Monte: *Mites sunt, qui cedunt improbitatibus, & non resistunt malo, sed vincunt in bono malum.* Idem lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 7. *Mitescere*, ait, *est non contradicere diuinæ Scripturæ, siue intellectæ, si aliqua vitia nostra percutit: siue non intellectæ, quasi nos melius sapere, meliusq; percipere possimus.* Ita Augustinus.

Clem. Alexa. paulò remotius à princi. tom. 2.

B. Au. li. 1 de sermone Domini in monte, ca. 11 to. 4. Roman. 12. Idem to 3. sub initium.

Tertium inter beatitudines locum Mansuetudo cur teneat.

Rectè ergo post deuictum affectum ad bona temporalia per primam beatitudinem; & post superatos animæ concupiscentis motus per luctum, perturbationes animæ irascentis per mititatem compescuntur. Sunt autem mites in triplici differentia. Nam quidam sunt natura sua tales, vt facilè aliis cedant, & difficulter, vel nunquam irascantur, alij verò, qui motus iræ compescunt, Ideò ait Theophylactus: *Mites sunt non qui prorsus non irascuntur: tales enim insipientes sunt, & insensati; sed qui iræ vim habent, continent autē, & quando oportet, irascuntur.* Sic ille, & rectè. Nam, vt docet Gregorius Nyssenus hoc loco, *Non penitus vacuitatem affectuum, & impatibilitatem humanæ naturæ præscribit (non enim aqui legislatoris est ea iubere, quæ natura non capit, nec admittit. Nam id perinde est, ac si quis aquatilia traducat ad aëream vitam, aut cōtrà ad aquam deducat ad ea, quæ in aëre viuūt: sed conuenit ad proprias & naturales vires, aptam & accommodatam esse legem) Ideircò vt moderati pariter & lenes simus, non vt affectuum prorsus expertes, & à perturbationibus omninò vacui simus, beatificatio nos hortatur: nam hoc quidē excedit naturam, illud verò virtute conficitur.* Hactenus Gregorius.

Mites triplicis generis sunt. *Theophyl.*

Greg. Nyssen.

Mundus boni legislatoris quod.

Tertiò autem fieri potest non humano modo per mansuetudinis virtutem humana prudentia dirigente, sed heroico & excellenti modo, atque hoc (ob Dei legem, Christi imitionem, & cordis serenitatem seruandam) per mititatis beatitudinem, quæ motiones virtutis irascentis, id est, spem, & desperationem; timorem, & audaciam, coercet, atque moderatur; sed prēsertim iram, id est, vindictæ appetitum, & vitæ superbiam. Et quanquam mansuetudo, clemētia, epikeia, misericordia & pietas, in materia conueniant, & in moderanda parte vindictam appetente cōsistant; habent tamen distinctas rationes formales, quibus inter se distinguantur. Nam clementia, propriè exterioris punitionis est moderatrix; Mititas prorsus minuit rationem iræ & concitationis internæ; Pietas remouet mala proximi ex reuerentia quam habet ad aliquē superiorem, vt, parentem, Deum; Misericordia verò, sensus est alienæ miseriæ, & remouet mala proximi ex hoc quòd in eis aliquis contristatur, qui existimatur ad nos pertinere; Epikeia, est virtus diminuens pœnas secundùm mentem legislatoris, licèt non secundùm verba legis. Et quanquàm omnes istæ virtutes idem esse videantur, & in auferendo malo proximi conueniant; distinctæ tamen sunt: vt idem pilus capitis qui in radice est vnus, duplex est tamen; vel etiam triplex, ob duos vel tres terminos in quos desinit.

Mansuetudo Clementia, Epikeia, Misericordia & Pietas quo modo distinguantur.

Quòd verò hæc virtus mansuetudinis superbam, & vindictæ appetitum compescat, ex eo elicitur, quod hæc duo coniuncta sint vitia; quemadmodum humilitas non est sine mansuetudine, vnde Dominus illas coniungens: *Discite*, inquit, *à me, quia mitis sum, & humilis corde:* & Apostolus: *Cum modestia corripientes, &c.* ac Iudith: *Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio.* Vt igitur nonnihil de superbia & iracundia dicamus; expende, superbiam motum esse vel appetitum tendentem ad magna atque excelsa, homini à principio à Deo ingenitum, vt se excellentibus bonis dignum duceret; sed per peccatum defecit ad vana, vilia ac contemptibilia.

Mansuetudinē superbiæ & vindictæ in motibus reprimendis versari. *Matth. 11.* *2. Tim. 2.* *Iudith 9.*

Quid superbia.

Est autem Magnanimitas, virtus ad magnos impellens honores, à qua per defectum pusilli animi vitium discedit; sicut oppositum vitium per excessum est superbia; quæ aliud non est, quàm tumor animi ex opinione boni, vel amor excellentiæ peruersus & immoderatus: oriturque ex amore proprio, quo veluti

Magnanimitas quid.

conspicillis quibusdam parua sua bona perspecta, magna apparent: qualia sunt, scientia, ingenium, nobilitas, pulchritudo, & cætera huiusmodi. Per superbiam ergo quisque nulli subesse, & liber esse ab omni vinculo præcepti, cæterisque dominari vellet. Est autem graue peccatū, vt Regis vel Reginæ nomen obtineat, vnde dictum est: *Ipse est Rex super omnes filios superbiæ.* verbum autem superbire, non est aliud, quàm super alios, & super se ipsum ire, & verbum Græcum, ὑπερηφανίαν, eminentiam super alios, & ostentationem designat; estque primum peccatum in cœlo, & in terra natum: ideò vt Regina coronam defert: hinc Esaiæ 28. *Væ coronæ superbiæ:* Comitatum magnum vitiorum quasi Rex; multorumque criminum secum adfert, vt, inuidiæ, contemptus, odij, rapinæ, iracundiæ: vnde dicitur: *Qui tenebit illam* (scilicet superbiam) *adimplebitur maledictis*: facit magnas expensas in veste splendida, domo instructa, mensa lauta, & seruorum multitudine, quibus sustinendis vix satis sunt regna, vel imperia: atque vt Rex tuetur castrum, & domos vicinas, etsi paruas, ita superbia alia peccata minora atque leuiora. Sola superbia apertè se Deo opponit, illique erecto collo resistit: atque ea, quæ Dei sunt, id est, tempora, loca, personas, res, actiones, principium & finem operum, & gloriam quasi per vim vsurpare contendit, dominiumque Dei sibi adscribere audet. Quippe, *Initium superbiæ hominis, apostatare à Deo.* Per mititatem ergo animus disponitur, vt subditus sit Deo, & his qui sub Deo sunt, loco eius, & præter hoc, omnibus hominibus propter Deum. Qui ergo præceptis, & voluntati Dei non acquiescit, vel superiori non obedit, quem aut natura dictat, aut Christus, aut lex humana constituit, aut ipse sibi propria voluntate per professionem vitæ Monasticæ in aliqua Religione probata elegit; mitis non est, aut humilis, sed ferus, superbus, contumax & acerbus. Est etiam mititas circa eos, quibus non subdimur: cùm circa ea, quæ sunt intellectus, vbi non periclitatur fides, cedimus. *Honor est enim homini, qui separat se à contentionibus: & seruum Domini nō oportet litigare; sed mansuetum esse ad omnes; patientem, docilem.* Beatus Gregorius in homilia super Euangelium Matthæi cap. 22. *Melius*, inquit, *puto, salua fide, alieno intellectui cedere, quàm contentionibus deseruire.* Hæc ille. Vbi verò periclitatur fides, non est vllo modo cedendum: sed acriter instandum, & verbum Pauli seruandum: *In modestia corripientem eos qui resistunt veritati.*

Radix superbiæ, ea peccata iam quàm graue.

Iob. 41. Superbire, quid.

Esai. 14. & Apoc. 12. Esai. 28. Quorum caput vitiorum superbia: eius proprietates. Eccle. 10.

Ibidem. Mansuetudinis virtus. Illa quibus desit.

In non subditos quomodo nos mites geramus. Prou. 20. 2. Tim. 2. B. Grego. homil. in Euan. ge. 38. in prin.

2. Tim. 2.

Mitis etiam, quantum ad animi motus, cognoscit ex se nihil ex se ipso habere, sed omnia esse Dei dona; & gloriam Dei quærit, illique gratias agit. Neque curat hominum iudicia; quia, vt Paulus ait: *Mihi pro minimo est, vt à vobis iudicer, aut ab humano die:* quia sententia lata ab alieno iudice, nulla est. Nulla agnoscit ex se merita, sed tanquam dona Dei, si quæ sunt, nec vt per illa erigatur, sed potiùs vt humilietur: sed vt granum solidum frumenti descendit in aquam, vanum verò tendit sursum; ita plenus Dei donis deprimitur: vanus verò in se ipso exaltatur. Superbia, circa linguam, os iactabundum habet, in laudes proprias se effundit, nec humiliatur nisi fictè, quo plus ascendat, quemadmodum retrocedit qui vult transilire fossam; vtitur sono graui, verbis tragicis, conuitiis, iniuriisque in proximum; adhibet pertinaciam, clamorem, contentionem; conatur maiorum suorum præcepta, & obedientiam soluere, à quibus omnibus mansuetus humilitate indutus longè abesse debet; veluti fugere habet oculos sublimes, collum erectum, superbum incessum: cumq; mundus totus superbia plenus existat; vix agnoscitur, quia infirmitas est sub aspectum non cadens, vt phrenesis; & quia mons est oppositus Soli iustitiæ, ne lumen ingrediatur, & quia ex omnibus rebus etiam præclaris innascitur, & publicè fit. At qui verè mansuetus est, id est, manui gratiæ Dei assuetus, humiliatur sub potēti manu Dei, seruatque præceptum Tobiæ cap. 4. *Superbiam*, inquit, *nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas.* Expende verbum, dominari: quia tametsi exurgat motus superbiæ; continendus tamen est, ne vltra pergat. Et hactenus de superbia sit dictum.

Addendum aliquid & de Ira: quæ & passio naturalis, & virtus & vitium esse potest: & vt est passio, significat concitationem animi ob iniuriam, vel contemptum, tendentem ad vindictam. Efficitur autem quasi ex materia, euaporatione fellis, ex quo sanguis & spiritus ebulliunt circa cor, & inde ascendunt in cerebrum, (vt cùm vinum epotum ebrietatis est causa: ascendunt enim eius vapores sursum) vnde ardent oculi, vultus color mutatur, verba impediuntur. Hæc autem passio, quia naturalis, & à Deo data, & communis omnibus animantibus ad se conseruandum in statu suo; & ad resistendum contrariis; neque bona, neque mala est; neque mansuetudo illam tollit, sed tantummodò moderatur.

Mitis, & mansueti hominis indicia.

1. Cor. 4.

Ibidem.

Superbi contra hominis insignia.

Humili quænam fugienda.

1. Pet. 5.

Tob. 4.

Ira & passio quid sit: vnde nascatur.

Animāti cur necessaria: omnia, quomodo corrigenda.

Secundò

Ita bona atque laudabilis quæ.

Secundò est ira per zelum, seu nemesis, qua propriis, alienis ve peccatis, quatenus Dei honorem obscurant, indignamur irascimurque: de qua Christus dixit: *Zelus domus tuæ comedit me*; & indignatus est propter pueros, quos abigebant à se Apostoli: de Saul quoque dicitur: *Et insiliuit Spiritus Domini in Saul, cum audisset verba hæc, & iratus est furor eius nimis*. Hac sancta ira præditi Phinees, & Helias, Deo placuerunt; Iudæi etiam audientes blasphemias Dei, vestes de more scindebant. Quòd si modò esset quarta pars zeli Iudaici in Christianis, nullas vestes gestaremus integras: tanta est licentia & impunitas Deo ac Sanctis eius maledicēdi ac blasphemandi. Quòd si plasphemi, vt olim, lapidibus essent necandi; profectò euertendo forent ædificia ciuitatis, vt lapides sufficerent ad eorum cædem & internecionem, ac ita fieret, vt sartores ditescerent, & architecti. Sed quia caremus zelo Dei; hinc est, quòd tam horrēdis blasphemiis, quas vilissimi atque impudentissimi homines in Deum, & Christum in sanctissimam Deiparam, & diuos omnes iactare non desinunt, quasi stupidi & insensati non tangimur. Hanc iram, quæ per zelum est, non tollit, sed potiùs auget mansuetudo hæc.

Ioan. 2. *Psal. 68.* *Matth 19.* *1. Reg. 11.* *Num 25.* *3 Reg 19.*

Iudæi olim Christianis hac in parte quanto meliores. *Leuit. 24.*

Vnde nunc tanta Christianorum in diuos maledicentia.

Tertiò, inuenitur quædam ira vitiosa, quæ Iracundia, vel Irascibilitas, ab Aristotele verò 4. Ethic. dicitur ὀργιλότης: estque vnum è peccatis capitalibus septem; per quam contristamus Spiritum sanctum, & & perturbamus eius quod factū est in pace habitaculum, incendimus, violamusque templum Dei; tollimus similitudinem Dei, in pace & tranquillitate, vt ait Gregorius, positam. Proinde in ciuitate tua cœlesti, Deus, imaginem ipsorum ad nihilum rediges: quia, vt Augustinus ait. *Ipsi in ciuitate sua terrestri imaginem tuam deleuerunt.* Tollitque hoc vitium Dei dominium, id est, vindictam, quā inferre proprium Dei est, secundùm illud: *Mihi vindictam, & ego retribuam*. Fitque per iracundiam homo aliis intractabilis: vnde Salomon Prouer. 18. *Spiritum ad irascendum facilem quis poterit sustinere?* & alio loco. *Noli esse amicus homini iracundo.* Et meritò: nam igne excandescentiæ, vinculum amicitiæ, imò etiam consanguinitatis soluitur: nam inuenti sunt, qui hac perturbatione agitati, filios, vel parentes, vel vxorem occiderunt: efficiturque homo per hoc vitium, vt lignū ignitum vrens, vel spinosum pungens vndique, quod nemo illæsus valet apprehendere. Nocet autem in primis ipsi irascenti, non solùm in vita & fortunæ bonis, verum etiam in bonis animi: non enim solū rationis lumine, sed etiam Dei gratia, & iure ad gloriam spoliat. Hanc iram mansuetus premit, siue contingat illi in Deum, siue in se ipsum, siue in proximum iræ motum exurgere. Homo etenim adeò imprudens & impudens redditur, vt in Deū ipsum iram & rabiem euomat, quòd putetur omnium rerum esse causa, neque prohibuerit. e. g. vel pluuiam, vel morbum, vel iactum tesseræ, vel aliud simile quippiam, quod sibi nocuit: neque contentus motu animi irati in Deum ferri, distringit gladium linguæ per verba maledica & blasphema in diuinum numen: vnde stare audet superbia vermiculi, & cum omnipotenti congredi: quod multo indignius est, quàm si formica machinaretur in hominem, denique eo vltionem sumere se posse existimaret. At mitis, acquiescit in iudiciis Dei iustis, & sapientia plenis, & ex peculiari amore factis: considerat dictum illud Eccle. 27. *Qui in altum mittit lapidem, super caput eius cadet.* Qui etiam emittit sputum venenati verbi in cœlum, recidet in caput eius. Si quid etiam aduersi accidit; ait cum Iob: *Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.*

Mala ira ac vitiosa quænam: eius effectus. *Philos. cap. 5. tom 3.* *Ephe. 4.* *D. Greg. lib. 5. Mor c. 30. & 31. tom. 1.* *Psal. 72.* *B. August. in hunc Ps. to. 8.* *Deut. 32.* *Rom. 12.* *Prou. 18.* *Infra. 22.*

Cur nemo, iuxta Sapientem, debeat esse amicus homini iracundo.

Iracundorū ac furentium mores. *Eccles. 27.*

Mitis quo modo aduersus insurgentes iracundiæ motus se comparet. *Iob. 1.*

Deinde irascitur homo in se ipsum, quando non potest sumere vindictam, vt vult; qua ratione pueri ac fœminæ in se ipsas indignantur; damnati etiam sæuiunt contra se ipsos, deque se ipsismet pœnas sumunt, & desperant præ rabie, vt Iudas, qui præ indignatione ad suspendium, ac præcipitium cucurrit. Mitis autem, omnia æquo animo tolerat, neque quicquam contra se machinatur: cùm non ignoret, se non esse sui iuris, sed alterius.

Vt contingat quempiam in se ipsum irasci. *Matth. 27.*

Tertiò irascitur homo in proximum ob iniuriam, siue veram, siue existimatione sua: est autem triplex iniuria: aut illata, aut mox inferenda, aut præsens quæ infertur. Primò ergo mitis, iniuriam illatam excitantem ad iram, siue ad vlciscendi desiderium, non protinus per se, aut per suos vindicat, quia nouit esse scriptum: *Mea est vltio, & ego retribuam eis in tempore, vt labatur pes eorum*: &, *Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio*. Nouit etiam, minimè decere, vt quis sit in propria causa iudex; neque congruere, vt quis propria autoritate se iudicem constituat: esset eamque simul actor & iudex: sibi etiam plus noceret odio, quā alter illi nocuisset iniuria. Quia verò in offenso ius est accusandi offendentem coram Deo, aut coram Republica, siquidem vnus

Vt verò in proximum irascatur. Triplex iniuria.

Mitis cur nō statim illatā vlciscatur iniuriam. *Deut. 32.* *Matth. 5.*

Offensus offendentem apud Deum, aut Magistratum quando deferre non debeat.

vnusquisq; Dei est, & Reipub. membrum: si offendens petat veniam, lege tenemur non accusare eum coram Deo, sed iuri cedere, quia se humiliando iam satisfecit: quòd si non petit veniam; haud cogimur semper accusare, sed orare vt resipiscat: *Orate*, inquit, *pro persequentibus, & calumniantibus vos*: ne in alia vita à Deo acerbè puniatur: quam punitionem in finem vsque in peccato persistenti, optare possumus amore iustitiæ, non odio proximi. Vnde iusti & beati lætantur, cùm vident vindictam: & Paulus de Alexandro ærario ait: *Alexander ærarius multa mala mihi ostendit: reddet illi Dominus secundùm opera eius: quem, & tu deuita.* Quoniam verò peccans in alium se etiam subiicit vindictæ pollicitæ, iuxta illud Apostoli: *Si male feceris: time, non enim sine caussa gladium portat*: Petrus quoque inquit: *Siue ducibus, tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum*: licitum est, eum, qui iniuriam intulit, accusare, non autem vt se vlciscatur, sed vt putridum membrũ de sano corpore præcidatur: vel vt frater in criminibus non sordescat; sed pœna admonitus resipiscat: hoc tamen non ita decet religiosos, ob statum religionis, in quo consiliorum viam profitentur. Omni autem Christiano consilium est non accusare, & animo paratus esse debet omne damnum tolerare: nisi vbi malus acciperet ansam, vt Respublica læderetur; aut seminando hæreses, & schismata; & in vniuersum quando contra cõmune bonũ conspirarent: tunc enim præceptum est accusare. Ideo Augustinus hortatur ad accusandos, & detegendos Pelagianos, & Leo Papa ad deferendos Manichæos. Quantum ad actum autem licèt accusare, vt sibi resarciatur damnum, non pergendo ad vindictam offensæ. Religiosis autem non decet per se ipsos litigare, sed possunt per Oeconomos, & procuratores.

Ibidem.

Psal. 57.
2. Tim. 4.

Eius licita quatenus accusatio.
Rom. 13.
1. Petr. 2.

Id iuris cur aliis potiùs Christianis, quã religiosis concessum, & quatenus.

B. Aug. quodam loco.
Leo Papa, ser. 4. in Quadragesima, sub finem.

Etsi verò Paulus 1. Corint. 6. scribat: *Audet aliquis vestrum habens negotium aduersus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud sanctos?* & infra: *Iam quidem omnino delictum est in vobis, quòd iuditia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? Sed vos iniuriam facitis, & fraudatis; & hoc fratribus. An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt?* Haud tamen simpliciter prohibet his verbis iudicia, sed in primis illa damnat, quæ coram infideli iudice fiunt: dicatus enim Deo, litigare apud infideles non debet, si fieri possit, nisi in caussa Euangelij, vt Paulus, qui dixit: *Ad Cæsarem Appello*: & Athanasius, qui contra Arrium disputauit coram Probo Præfecto Gentili. Deinde damnat iudicia apud eos ob libidinem eorum, qui inferebant iniurias, & defectum eorum, qui illas molestè accipiebant, ob quam nostram duritiam permittit iudicia: hinc sub dit: *Etsi in vobis iudicabitur mũdus, indigni estis qui de minimis iudicetis?* Licèt illi, qui est iniuria affectus, potiùs suadeat fraudem pati, quàm litigare; & inferenti iniuriam, comminetur regni priuationem. Vnde iudicia forensia non sunt ex Christi lege, quandoquidem ea non instituit, vt in lege Moysis illa mandata sunt. Nam si aurea pax Dei, & proximi à Christo præcepta, vt par est, floreret; profectò nec iudicibus, nec tribunalibus; nec carceribus, nec suppliciis opus esset. Rursus iudicia contra legem Christi minimè sunt, quoniam ea non damnat, sed potiùs ob duritiam, & imbecillitatem nostram sinit; non tamen vt peccata ex se ipsis: posita enim imbecillitate hominum, & regno sensus, qui vix tam horrendis cohibetur suppliciis, & pœnis, opus est illis, tùm vt bonum commune illæsum seruetur, tum ob charitatem, ne videlicet frater marcescat in flagitio, vel peior euadat. Quauis autem lex suo fini necessaria præcepit, quæ verò illum finem tollunt, prohibet; quæ conducunt ad finem, suadet; quæ verò non conducunt, permittit: ita lex Christi charitatem præcipit, iniuriam inferre prohibet; iniuria affecto suadet illam pati, non petito iudicio; imperfecto verò permittit petere. Prohibet quoque iudicia agitare apud infideles iudices, ne nomen Domini, & doctrina blasphemetur: & quia per peritos legis Christianæ est iudicandum: & quia strictius est vinculum Christianorum, quàm domesticorum, quorum caussas non licebat Romanis, sine licentia Prætoris, ad magistratum perduci. Et hactenus de iniuriâ illata.

1. Cor. 6.
I. Ratio.
Cur Apostolus forensia Corinthiis vetet iudicia.

Actor. 25.

B. Athana. tom. 4.

II. Ratio.

Quare forensia Christus iudicia minimè instituerit.

Deut. 17. & seq. & alibi.

Cur tamen illa permittit.

Lex quæcunque quæ præcipiat, vetet, suadeat, quæ permittat.

Christianorum caussæ apud infideles cur minimè (iuxta Apostolorum) iudicandæ.
Rom. 2.

Si verò iniuria sit ventura in caussis præparata iam; bonum est, & consultum sine damno hostis, eam fugere: vt Christus sæpe subtraxit se: & Paulus in sporta se demitti passus est per muros in Damasco: & Apostolis dictum est: *Cum persequentur vos in ista ciuitate, fugite in aliam*: & ita fuga, sicut morbi præseruatio, licita est. Quod si sine damno fieri non potest, defensio est potiùs, quàm aggressio: etsi peccetur ab eo, cùm ob timorem, vel ferocitatem præproperè lædit illaturũ iniuriã: iam enim non tam se tueretur, quàm in alterum machinaretur.

Mitis & humilis quomodo circa iniuriam inferendam se gerat.
Actor. 9. & 2. Cor. 11.
Matth. 10.

Porrò si iniuria sit præsens, non solùm per-

Eidem vt præsens in-

iuria toleranda: quibus licita defensio sui ipsius, & quatenus.

perfectis, vt Christo, Apostolis & martyribus, sed vniuersis qui Christo nomen dederunt, non licèt resistere, nec quouis modo se defendere, si fidei confessio, vel Christi gloria, vel aliud spirituale & commune bonum id exposcere videretur. Quando autem talis abest caussa, licita est omnibus, etiam perfectissimis, sui ipsius defensio; quamuis consilium sit non resistere, si resistendo periculum vitæ agressoris, vel aliud malum vitaretur, vel aliquod bonum consequeretur: *Non vos*, inquit Paulus, *defendentes, charissimi, sed date locum iræ*. Publicis autem magistratibus, & ministris iustitiæ, præceptum est iniuriam propulsare, & suorum vitam & facultates tueri. Quòd si quis obiiciat, legem naturæ, & similiter humanam, etiam priuato defensionem dictare, & propterea non se defendentes peccare in legem naturæ: respondemus, legem naturæ, & humanam bonum hominis pro fine habere; at diuinam legem bonum diuinum: & vt dictum est, in qualibet lege præcipiuntur actus necessarij ad finem; suadentur, qui conducibiles existunt; prohibentur abducentes à fine, permittuntur qui nec omnino abducunt, nec omnino conducunt. Quia ergo natura Dei gratiæ non repugnat, nec fines vtriusque legis inter se sunt contrarij, sed ordinem inter se habent: leges proinde non sunt contrariæ; sed inuicem ordinatæ, ita vt si naturalis ad diuinam referatur, oculis eius videret, quod suis cernere non posset. Vt ergo lex naturæ, humanaque dictat, præcipitque priuatam defensionem, quando contra bonum animæ esset eam deserere; ita si esset è re communis boni, eam negligere præciperet ei nequaquam se defendere: ergo ob commune bonum, & Dei, Christiq; gloriam, æternamque salutem negligi potest. Et quoties euidenter apparet ex defensione oriri maius malum, nempe spirituale, præceptum est non se defendere: consilium vero est, quando maius malum impeditur, siue quoties ex omisione maius bonum elicitur. Hinc Petrus dixit: *Hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam* (scilicet qua scitis Deum dedisse Filium ad mortem) *sustinet quis tristitias, patiens iniustè*. Si enim bonum est, Christum consectari in ieiunio, & paupertate, cur non in perferendis iniuriis ab improbis, & dyscolis, quod est durius? Quare Paulus inquit: *Non vosmetipsos defendentes, charissimi, sed date locum iræ*; Dei scilicet vindicaturi (vt exponit Oecumen.) si non præueniatis eum. Quando autem omissio defensio-

Rom. 12.

Non defendens se ipsū, studio perfectionis Euangelicæ, legine naturali existat iniurius.

Lex naturæ, & lex gratiæ quòd non sibi inuicem aduersentur.

Omissio defensionis sui ipsius quando præcepti it, quando consilij.

1. Pet. 2.

Rom. 12.

Oecum. c. 12. in epi. ad Ro. Paulo à med.

nis, vel aggressionis officeret fidei: vel ipsis aduersariis, non foret omittenda: vt cùm Paulus appellauit ad Cæsarem; & iubenti se percutere, magno animo respondit: *Percutiet te Deus, paries dealbate*.

Eadem sui ipsius defensio quādo nō citra scelus omittitur.

Actor. 25. Supra 23.

Iam verò explicandum est, cur huiusmodi mites, siue mansueti beati dicantur, non enim rationibus suis id carere putandum est.

Sunt ergo primum beati supra mundi sensum & iudicium, qui mansuetos, pusillanimes, & despicabiles censet: contrà verò, vindictæ appetentes, feros, & intractabiles, pro magnanimis habet. Supra legē etiam carnis sunt, quæ dictat propriā defensionē, & iniuriæ propulsationē. Supra legem item Mosis, in qua bellicosi, & qui terram promissam armis & gladio sunt consecuti, laudantur celebranturque: quia Deus in nonnullis carnis licentiis, atque ad fomitem spectantibus illis se attemperabat; dicebat enim: *Oculum pro oculo, dentem pro dente, &c.* Commendat pariter Dauid, Saulem, & Ionatham, à bellica fortitudine, *Aquilis*, inquit, *velociores, leonibus fortiores*. Sed, vt Christus dixit, *Sufficit, vsque nunc*, &, *Conuerte gladium tuum in locum suū*, id est, hactenus bellica gloria floruit, vsusque gladij habitus in pretio est; nunc alia ratione, id est, patientia, & mansuetudine pugnandum atque vincendum. Sunt etiam beati mites, quia supra mansuetudinem, quam suadet ratio naturalis, iram iustam comprimunt propter Deum, & de contumelia tolerata propter nomen Iesu, gaudere solent. Et cùm hi mites comprimuntur, reddunt dulcem succum, & gustatui suauem; vt cum fructus maturi comprimuntur: & si percutiuntur in vna maxilla, præbent alteram: si angariantur mille passus, vadunt cum angoriante & alia duo: si maledicuntur, benedicunt: si blasphemantur, obsecrant: si lapidibus cæduntur, vt Stephanus, ad Deum pro eis preces fundunt. Deinde beati sunt, qui talem iracundiæ belluam tam gloriose vincunt; maximè cùm ira velox sit, & ratione se tegat, & honorem minimè contemnendum esse sit persuasa: maximè cùm ad contumelias inferendas magis apti simus, quàm ad ferendas: *Magis autem*, inquit B. Gregorius Nyssenus, *id aliquis cernere posit in ea perturbatione, quæ per iracundiam contingit, quàm beata res habenda lenitas sit. Postea quam enim, vel verbum, vel factum, vel suspicio molestior, minusq; iocunda eū morbum commouerit, & sanguis circa cor efferbuerit, & animus concitatus fuerit in vltionem: quemadmodum fabulæ per medicamentorum*

1. Ratio, cur beati mites.

Exod. 21. 2. Reg. 1. Luc. 22. Matth. 26.

Actor. 5.

Matth. 5.

1. Cor. 4. Acto. 7.

II. Ratio.

Greg. Nyss. in hæc verba prope finem.

Lenitas quā beata secundum Gregorium.

quantam potionem, in brutorum animalium species naturam transmutari finguntur: ita virum repentè videre licet aprum, aut canem, aut pantheram, aut aliquampiam similium ferarum, ab ira factum esse. Oculi sanguine suffusi sunt: capillus erectus surgit, & inhorrescit: vox aspera ac verbis mutata: lingua perturbatione torpens, & nō subseruiens motibus intestinis: labia constricta, & non articulatè verba exprimentia, neque cohibentia in ore præ perturbatione innatum humorē, sed indecore spumā simul cum voce expuētia, tales manus, tales pedes, tales corporis dispositio tota: vnoquoque membro, prout animi motus fuerit, ita disposito, pariterq; affecto. Si igitur hic quidem talis fuerit, is autem, qui beatitudinem ante oculos habeat, rationibus morbū mitiget ac leniat, constanti, sedatoq; vultu, ac submissa, placitaq; voce tanquam medicus quidam ex phrenetide turpiter se gerentem arte curans: an non etiam ipse, comparatione illius cum hoc facta, dices, quòd miserabilis quidem & abominandus ille efferatus, beatus verò iudicandus hic lenis sit, qui non imitatus sit vitium proximi, nec decorum habitum oris peruerterit. Hęc ille verè, & eleganter. Tertiò, liberat ab affectibus, fructibusque iracundiæ: nam ex illa furor, clamor, insania, contentio, rixæ, odia, cædes, & cæterorum criminum satellitium: de quo Salomon: *Vir iracundus prouocat rixas.* &: *Qui ad indignandum facilis est, erit ad peccandum procliuior: & virtutes omnes contaminat.* Hinc frater Domini dixit: *Ira viri iustitiam Dei non operatur:* & quidam sapiens externus: *Nisi iratus fuissem*, inquit, *verberassem te.* Ideò demus operam, ne ira quæ furor breuis est, vt ille inquit, diuturnitate temporis fiat odium: ac meminerimus verbi Apostolici: *Sit autem omnis homo velox ad audiendum: tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram:* & Paulus suadebat: *Sol*, inquit, *non occidat super iracundiā vestrā*, volens vltra Solis occasum vindictę appetitum non retineri. Inter symbola Pythagoræ refertur signum: *Ollæ vestigium in cinere confundendum esse*: quod ad irā cito præcidendam spectabat, vt docet Clemens in lib. Stromatum. Athenodorus apud Plutarchum legitur Octauiano Augusto id dedisse consilij: *Ne quid iratus, aut diceret, aut faceret, priusquam quatuor & viginti literas secum percurrisset:* existimans, vel exiguam morulam temporis iræ inardescenti nonnihil demere posse.

Elegans hominis iracundi descriptio.
Iracundia quomodo mitiganda, ac lenienda.
III. Ratio. cur beati mites.
Prouerb. 29.
Iacob. 1.
Hor. li. 1. epi.
Iacob. 1.
Ephes. 4.
Quid illud Pythagoricum: Ollæ vestigium in cinere ne turbato.
Clem. lib. 5. Strō remotè à princ. to 2.
Pluta. in Augusto.

Lactantius lib. institutionum diuinarum scribit: *Cicero in ijsdem illis officialibus libris: At verò si quis voluerit, inquit, animi sui cōplicatam notionem euoluere, iam se ipse doceat, eum virum bonū esse, qui prosit quibus possit, noceat nemini, nisi lacessitus iniuria. O quàm simplicem, veramq; sententiam duorum verborum adiectione corrupit. Quid enim opus fuerat adiungere, Nisi lacessitus iniuria, vt vitium bono viro quasi caudam turpissimam apponeret, patientiaque, quæ omnium virtutum maxima est, faceret expertem:* & infra: *Denique M. Tullius contra suum præceptum, de quo paullò antè dixi, obliuionem iniuriarum in magnis laudibus posuit. Spero inquit, Cæsar, qui obliuisci nihil soles, nisi iniurias.* In Dione Casio lib. 52. Augustalis historiæ ita Mœcenas alloquitur Augustum Cæsarem, persuadens ne Imperium deponat: *Nam quod contumeliam tibi quisque fecerit, aut obiectauerit, neque deferente aliquo audire, neq; vlcisci debes: turpe enim fuerit id te credere inuictum, qui te neminem lædentem, omnibus benefacientem ignominia affecerit: idq; mali soli credunt Principes, quos ad fidem dictu habēdam conscientia mouet. Deinde iniquum est ea ægrè ferre velle, quæ si dura sunt, præstat non admisisse: sin falsa, dissimulare, cùm multi hæc vindicantes, pluribus, ac grauioribus de se sermonib. occasionem præberent. Hic igitur est meus sensus de obtrectationibus, ac cōuenit de omni altiorem esse iniuria, & neque ipsum id in animum tuum inducere, neq; alijs eam opinionem subijcere, extare, qui in te contumeliosus esse ausit, vt iam idē de te quod de dijs immortalibus iudicetur esse te venerandum.* Sic ille sanè scitè, & prudenter. Hinc Augustinus quoties audiebat sibi à quibusdam obtrectatum, solitus erat dicere, teste Tranquillo *Cuique liberas linguas esse oportere.*

Lactan lib. 6. cap. 18 circa med.
Cic. li. 1. de off. fic. non procul à princ.
In boni viri definitione Ciceronis quid docet Lactantius.
Mira Cæsaris clementia.
M. Tull. in oratio. pro M. Marcello.
Quibus rationibus Mœcenas imperij depositionē, teste Dione, Augusto dissuaserit.
Octauius August. quid dicere de suis obtrectatoribus soleret.
Suet. in Aug. cap. 51.

Quartò, beatitudo hæc facit filium Noui Testamenti, hoc est imitatorem Patris misericordiarum, & Dei totius consolationis; imitatorē Christi, de quo: *Non contendet, neque clamabit: neque audiet aliquis in plateis vocem eius; Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus:* &, *Ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam.* Facit Spiritus sancti imitatorem: *Nescitis*, inquit Christus, *cuius Spiritus estis.* Vnde mãsuetudo inter fructus Spiritus collocatur, & peccantes vult Apostolus instrui à nobis in spiritu lenitatis. Facit & imitatorem Apostolorum, quorum illa est vox: *Propter te mortificamur tota die: æstimati sumus sicut oues occisionis.* Deniq; sanctorum Patrum facit discipulum: mitis enim fuit Abraham, qui iurgia orta inter pastores gregum suorū, & pastores Loth, mox sedauit. Mitissimus fuit Moses super omnes homines, qui erant super terram vt ipse de se testatur: vnde tantæ multitudinis tam querulæ, tamq; intractabilis, & indomitæ, qualis Israeliticus populus fuit, mores, & ingenia æquo animo tulit, ne frangerentur. Mitissimi atq; lenissimi animi Dauid fuit, tùm cum Absalone filio con-

IV. Ratio. beatitudinis mitium.
Matth. 5.
Isai. 42. & Matth. 12.
Zach. 9. & Matth. 21.
Ierem. 11.
Luc. 9.
Galat. 5.
Infrà 6.
Psalm. 43.
Rom. 8.
Mitium exēpla sanctorū.
Genes. 13.
Num. 12.
2. Reg. 16. 17.

1. Reg. à 18. cap. vsq; ad 28. contumaci, tùm cum Saule à quo toties cu esset ad mortem quæsitus, bis ei vitam donauit; vt ipse tanquam donum Dei agnoscens tantam mititatem, propter eam se exaudiri à Domino postulauerit : *Memento,* inquit, *Domine, Dauid, & omnis mansuetudinis eius.* Psal. 131. Quintò, mansuetudo doctrinæ, etiam Euangelicæ, capacem, & habilem hominē reddit : Tùm quòd sedatæ perturbationes quietē præstant ad discendū necessariam : vnde Dauid: *Diriget mansuetos in iudicio: docebit mites vias suas;* & alio loco, *Audiant mãsueti, & lætentur* : & filius eius: *Esto,* inquit, *mansuetus ad audiendum verbum Dei, vt intelligas*: tùm etiam quia mansuetudo non resistit diuinis præceptis, sed instar terræ sinit se coli, sine murmuratione. Exaudiuntur etiam mites à Deo, secundū illud : *Humiliū & mansuetorū tibi semper placuit deprecatio.* Et meritò : quia ipsi alios se offendentes exaudiunt : & in qua mensura metimur aliis, remetitur nobis Deus. *Sufferentiam,* inquit Iacobus, *Iob audistis, & finem Domini vidistis : quoniam misericors Dominus est, & miserator.* Hinc factum est, vt Moses pro populo orans sit exauditus.

V. Ratio. Psal. 24. Psal. 33. Eccles. 5. Mitium cur preces à Deo exaudiantur. Iudith. 9. Matth. 7. Iacob. 5. Psalm. 85. Exod. 32.

VI. Ratio, ac postrema. Postremò, cùm immites, ac superbi ab omnibus odio habeantur; mansueti & chari, & amabiles sunt, & in pretio habentur ab omnibus, vt meritò Salomon dixerit : *Fili, in mansuetudine opera tua perfice, & super hominum gloriam diligeris.* Eccles. 3.

Nec tantùm mites grati sunt hominibus, sed etiam Deo summè placent. Exemplo sunt Moyses, qui ore ad os, tanquam amicus ad amicum, cum Deo loquebatur : & Dauid, qui inuentus est iuxta cor Dei. Erant enim Dei in lenitate animi similes. Sapiens quoq; ait : *Beneplacitum est illi fides & mansuetudo, & adimplebit thesauros illius.* Cumq; omnia diuino iudicio permittant mansueti, solet Dominus eorum caussam agere. Vt meritò de Messia scriptum sit : *Arguet in æquitate pro mansuetis terræ.* Quo fit vt cùm Maria locuta esset ad Aaron cōtra mitissimum Moysen, qui nullam meditabatur vindictam, textus dicat : *Quod cū audisset Dominus, iratus est valde. Erat enim Moyses vir mitissimus, &c.* Et infra; *Et ecce Maria apparuit candens lepra quasi nix.* Tanto ergo iudicio admoniti caueamus, ne mitibus iniurij simus: quinimo demus operam, vt similes illis per omnia efficiamur : ad quod promptum auxilium suppeditabit nobis exoratus mitissimus omnium agnus Iesus Christus, cui cum Patre, & Spiritu S. detur omnis laus, gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

Exod. 33. 1. Reg. 13. Eccles. 1. Esai. 11. Num. 12.

TRACTATVS XII.

In illa verba : *Quoniam ipsi possidebunt terram.*

DOMINVS Iesus, vt perfectus ac consummatus doctor, ac magister à Patre de cœlo in terram demissus est, quia à primo die, quo ingressus est mundum, cœpit facere, & docere, & octo istas beatitudines exemplo suo sacrauit, quas suo tempore verbo erat edocturus. Nec homo Christo renascitur, vel Christus in homine, nisi affectu imitandi concipiat paupertatem spiritus, & luctum, ac mansuetudinē eius, reliquasq; virtutes. Cùm ergo dixerimus, qui nam sint mites, reliquum est, vt de præmio posidēdi terram aliquid Christianè philosophando edisseramus. Posidere à pos, id est, potente, verbo obsoleto, & sedeo, id est, potenter sedeo, siue in posse, seu in potestate mea habeo tanquam rei dominus : Græcè autem legitur κληρονομήσουσιν, quod est, hæreditare, siue hæreditate posidere, vt mites intelligantur filij Dei, qui ad hanc beatitudinē perueniunt. Quam idcirco pretiosam & gloriosam esse oportet, & quam tantum Patrem decet decet donare filiis suis charissimis. Est autem maius hæreditare, quàm posidere : quia multi sunt, qui non hæreditario iure posident tanquam filij.

Actor. 1. Homo quando renascatur in Christo, vel Christus in homine. Possidere vnde dicatur.

Aduerte autem in Psal. 36. quinquies dici iustos, siue benedicentes Dominum, siue mansuetos, siue timentes, siue sustinentes Dominum, terram hæreditaturos, vt intelligas, Christum in his, quæ in præsenti pollicetur, à notis, & familiaribus Scripturæ locutionibus non recedere, vt in eo quoq; se indicet filium Dauidis. Iam verò dubium existit, qua te terra hic sit sermo. Et Chrysost. quidem (quem sequitur Theoph. in Mat. ho. 15.) de terra intelligibili accipi non posse contendit, nec in scripturis vspiam reperiri intelligibilem terram. *Quidnam hoc ergo est,* inquit, *quod dicitur? Sensibile hic præmium statuit, sicut & prius: Honora, inquit, patrem tuum, & matrem tuam, sic enim eris longæuus super terram: & rursus Dominus ipse latroni, Hodie mecum eris in Paradiso. Neq; enim de futuris solummodo bonis, verū etiam de præsentibus cohortatur, propter tardiores scilicet auditores, & antequam futura veniant, præsentia requirentes. Propterea igitur in processu Euangelij dicit; Esto cōsentiens aduersario tuo citò. Deinde istiusmodi philosophiæ ponēs præmiū, ait. Ne tradat de aduersarius iudici, & iudex tradat de ministro. Quia ergo mitis quisq; propria putatur amittere, contrariū pollicetur,*

Quid est quod Dauid Psal. 36. iustos, & mansuetos terram hæreditaturos sæpe prænūciat. Mites quam terram possidebunt, secūdum Chrysost. to. 2. Theophy. Deut. 5. Luc. 23. Matth. 5.

dicens quod ipse sit qui tutißimè cuncta poßideat non audax scilicet, ac proteruus. Sic ille.

Altera sententia Hieronymi, probabilior quadruplici ratione.

At Hieronymus oppositum sentiens scribit: *Beati mites. Non terram Iudæ, nec terram istius mundi, non terrā maledictam spinas, & tribulos afferentem, quā crudelißimus quisq; & bellator magis poßidet, sed terram quam Psalmista desiderat, dicens: Credo videre bona Domini in terra viuentium:* & paullò post: *Nemo enim terram istam per mansuetudinem, sed per superbiam poßidet.* Hæc ille. Videtur autem potior sententia Hieronymi: Tum quia Nouū Testamentū nihil tēporale promittit, nisi tanquam additamentū: tum quia in his beatitudinibus, omnia quæ promittuntur, spiritualia sunt, vt prima, & vltima beatitudo docent: tū quia mites, vt Christus & Apostoli, nihil hic bonorū temporalium possederunt: tùm deniq; quia Scriptura agnoscit terram intelligibilē in illa promissionis terra præfiguratam: de qua: *Credo videre bona Domini in terra viuentiū:* & in alio loco: *Portio mea in terra viuentiū:* &, *Placebo Domino in regione viuorum*, & quā in Psal.36. quinquies dixit hæreditandam, vt notauimus.

Tom. 9. in princ. Genes. 3. Psal. 26. Matth. 6. Psal. 26. Psal. 41. Psal. 114. Psal. 36. Ibidem.

Aute aūt Augustin. regulæ duo pro dissidentium intelligentia Scripturarū. Tom. 1. sub initium.

Verū ad cōciliandas istas Patrū sententias, proferendæ sunt in mediū B. August. quædam regulæ: qui li. 12. confes. c. 31. ait: *Ita cū alius dixerit, Hoc sensit quod ego, & alius, imò illud quod ego, religiosius me arbitror dicere: Cur non vtrumq; potius, si vtrūq; verum est? Et si quid tertium, & si quid quartū, & si quid omnino aliud verū quispiam in verbis videt, cur non illa omnia vidisse credatur, per quem vnus Deus sacras literas vera, & diuersa visuris multorum sensibus tēperauit?* Idem confirmat Chryso. loco iam dicto, his verbis: *Mansueti autem hæreditabunt terrā: à familiaribus iam illi populo, notisq; verbis sermonem texuit, vt non in omnibus insitatè loqueretur. Hac verò dicit, nō tantum ad præsens vsq; tempus sua promissa perducens, sed cum futuris etiā ista promittens. Nam cum & spiritualia pollicetur, hac certè nobis quæ sunt in præsenti vita, non eripit. Et rursus cū præsentia repromittit, nō tamen magnitudo promißionum solummodo vsq; ad ista pertingit. Quærite, inquit, primum regnum Dei, & hac omnia adijcientur vobis. Et rursus, Quicunq; dimiserit domum aut fratres, centuplū accipiet in seculo isto, & in futuro habebit vitam æternam.* Hæc ille.

B. Chrys. Matth. 6. Infra 19.

Altera Augu. regula. Tom. 3.

Altera regula traditur ab eodē August. li. 1. de Doct. Christ. c. 36. vbi habet: *Quisquis igitur Scripturas diuinas, vel quamlibet earum partem intellexisse sibi videtur, ita vt eo intellectu non ædificet istam geminam charitatem Dei, & proximi, nondum intellexit. Quisquis verò talem inde sententiā duxerit, vt huic ædificādæ charitati sit vtilis, nec tamē hoc dixerit quod ille quē legit eo loco sensisse probatur, non perniciose fallitur, nec omnino mentitur.* Sic ille.

His duabus regulis instructus, cùm nomen Terræ plura in Scripturis significet, & varij sensus charitatem ædificantes elici poßint, non ita vnum debemus amplecti, vt alios respuamus, quamquam, vt quod sentio liberè dicam, sensus ille Hieronymi mihi solidior cæteris, præstabiliorque videatur.

Triplicē terram, præter hanc elementarem Scripturæ commemorant.

Præter terram igitur istam quā pedibus calcamus, triplex alia terra occurrit: altera quidem animæ, siue cordis, de qua in Parabola seminantis: *Quod autem (cecidit) in terram bonā*; hi sunt qui in corde bono, & & optimo audientes verbum retinent, & fructum adferunt in patientia: & Dauid: *Anima mea sicut terra sine aqua tibi.* Est etiam corpus nostrū terra, vt dicitur Gen. 3. *Puluis es, & in puluerem reuerteris*: quia in eo terra dominatur; *Quid superbit, inquit, terra, & cinis?* Deniq; cœlestis terra, terra viuentiū dicitur, vt probauimus. Et quoniam illustrior sensus, & amplior est, qui plura, salua veritate, complectitur, proptereaque omnibus hic locus est interpretandus.

Luc. 8. Psalm. 142. Genes. 3. Eccle. 10.

Prædicti sensus oēs præsenti loco suauiter accommodantur. Primus de sensibili terra.

Primò igitur intelligitur de terra ista, & tēporalibus bonis eius, secundum Autorem Oper. imperf. in Matt. quia mites his contenti sunt quę habent, nec murmurant in Deū, vel in alios plura poßidentes. Deinde poßident, quæ non poßideant, nec à diuitiis poßideantur. Tertiò distribuunt bona sua, vt ita poßideant in æternū, quæ breui tēpore aliàs erant duratura. Quartò, qui nil habent, sed pauperes sunt Euangelici, iure charitatis in aliis, quos vt fratres æquè ac se ipsis diligunt, omnia poßident. Adde, quod cum Christo subijciendus sit orbis terræ futurus, vt docet Apostol. ad Heb. 2. mites autem hæredes sint Dei, cohæredes autem Christi, simul cum eo hæreditario & proprio iure poßidebunt totam terram, cum dominabuntur iusti omnibus iniquis in matutino. Hunc sensum nō ignorauit sanctus quidam vir, qui quodam loco scripsit: *Humilibus*, inquit, *datur cœlum; & mitibus terra. Quid superest immitibus & crudelibus, nisi infernalis miseria?* Sic ille ferè. Illi enim bona terrena magnificè poßident, qui ita poßident, vt non poßideant; & vt non turbētur, si ea amiserint: qui enim turbantur, non poßident ea, sed poßidentur ab eis. Non dominantur eis, sed seruiunt potius. Secus ille qui dicebat:

Et mihi res, non me rebus submittere conor.

Melius est, inquit Salomon, *humiliari cū mitibus, quàm diuidere spolia cum superbis:* & alio loco: *Sedes ducum superborum destruxit Deus* (id est,

Homil. 9 p. 2. to. 2. operum D. Chrys. Hebr. 2. Rom. 8. Psalm. 48.

Terrena bona qui bene poßideant. 1. Cor. 7.

Horat. lib. 1. epist. 1.

Immites & superbi quidam quomodo à Deo tractati.

Prou.16. *Eccles. 10.* *1 Reg 16.* *Num 20.* *Iosu.1 & seq.*

(id est, Chananæos) *& sedere fecit mites pro eis*, id est, superbis: quemadmodùm pro Saule superbo mitem Dauidem constituit. Ideò in huius rei signũ Moyses terra promissa priuatus est ob impatientiã; & murmurantes omnes; præter Iosue & Caleb, qui soli murmurationis expertes Terram sunt ingressi: vt ait Scriptura.

Alter sensus de terra cordis.

Secundus sensus est, vt terra accipiatur pro corde, quod instar terrę hominem sustinet, ac alimenta præbet, & in eo moratur iustus, imò Christus, sicut ait Paulus, habitare Christum per fidem in cordibus nostris: possidet illam terram mansuetus, dicente Domino: *In patientia vestra possidebitis animas vestras*; & Ecclesiastici 10. *Fili, in mansuetudine serua animam tuam*; & Salomon; *Melior est patiens, viro forti: & qui dominatur animo suo, expugnatore vrbium.* Est enim mansuetudo in animæ castro tanquam antemurale, dura & lapidea verba leuiter accipiens, ictusq; eorum frustrans, hominemque illæsum seruans. Ac quemadmodum vasa vitrea in fœno vel palea, ne frangantur, solent inuolui: ad eum modum anima, quæ vitri instar fragilis est, molli mansuetudine, quam insignis Dei gratia præstat (quia nemo suprà seipsum potest) conseruatur: immitis autem & impatiens, animæ suæ possessionem amittit, spiritualem cibum gratiæ perdit, & extra vadit, quia ira, est ire foras: quemadmodum qui placatur, ad se redire dicitur. Et cùm omnia velimus possidere; solum animum possidere nequaquam contendimus, quo vno amisso, linguæ & manuum, ac corporis, & bonorum omnium iacturam facimus.

Ephe.3. *Luc.21.* *Eccles.10.* *Prou.16.*

Mansuetudo animæ duo præstat officia.

Tertius sensus de terra corporis. *Philip.3.*

Tertiò, de corporis terra exponit hunc locum homil. 9. Autor oper. imperf. vbi ait: *Alij dicunt, quia corpus nostrum terra est, & quandiu quidem subiacet morti, terra est mortuorum: cùm autem fuerit transformatum, & conforme factum corpori gloriæ Christi, erit terra viuorum, & hæreditabunt eam æternam, æternùm; & spiritualem, & sanctam, spirituales & sancti.* Item Bern. serm. 1. de festo omnium Sanctorum: *Hanc ergo terram* (inquit) *corpus nostrum intelligo. Quod si possidere vult anima, si regnare desiderat super membra sua necesse est, vt sit ipsa mitis, & superiori suo subiecta; quoniam tale inueniet inferius suum, qualem se exhibuerit superiori. Armatur enim creatura ad vlciscendam sui iniuriam Creatoris. Et ideò nouerit anima, quæ rebellem sibi inuenit carnem suam, se quoque minus quàm oporteat, superioribus potestatibus esse subiectam. Mansuescat ipsa, & humilietur sub potenti manu Dei altißimi; subiecta sit Deo, & his pariter, quibus vita eius habet obedire prælatu: & continuò corpus suum inueniet obediens & subiectum. Veritas enim est quæ loquitur: Beati mites: quoniam ipsi poßidebunt terram.* Hæc ille. Dauid proinde hanc possessionem à Domino postulabat, cùm diceret: *Da imperium puero tuo*, id est, dominium in potentias animæ, in sensus externos, in membra, & in dolores corporis, & mortem ipsam. Nec tantùm possidebit hic corpus suum, sed hac ipsa possessione comparat sibi meritum possidẽdi corpus suum suscitatum in gloria. Quare Ambrosius in Lucam lib. 5. cap. 25. *Post resurrectionem*, inquit, *tuam terram incipies poßidere. Ille enim, cui dicitur: Terra es, & in terram ibis, non poßidet terram suam: non enim potest esse possessor, qui non capit fructum.* Sic sanctus ille Doctor. Adde Irenæum, qui libr. 5. cap. 9. *Si enim*, inquit, *oportet verum dicere, non poßidet, sed poßidetur caro, sicut Dominus ait: Beati mites, quoniam ipsi hæreditate poßidebunt terram.* Eandem sequuntur sententiam Hieronymus, & Chromatius, vterque in caput 5. Matthæi scribentes. Hic autem corpus multa patitur inuitum, & mortem, velit nolit, vel gladio, vel serpentis morsu, vel febri, vel alia ratione subibit. Postremò intelligitur de terra viuentium: de qua scriptum est: *Pro nihilo habuerunt terram desiderabilem*; Finis enim vltimus, qui cum felicitate consentit, omnium desideriorum est finis & obiectum; & alio loco: *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam*: est enim terra hæc plena iniustitia, vt illa iustitia, & pace, vtpote in quam ex hoc mundo Astrea. iuxta Poëtarum commenta se receperit; rursus, *Portio mea in terra viuentium*: hæc namq; terra nostra, quæ vanitati subiecta est, vt ait Autor operis imperf. in Matth. mortuorum est, & nequaquam desiderabilis, minimè satiat; multa etiam terribilia, & pericula continet.

B. Bern. circa med. sermon.

Sap.5. *Rom.13.*

Anima nostra corpus nostrũ quando inueniet sibi obediens & subiectũ. *2. Petr.5.*

Psal. 85. Quid illud? Da imperiũ tuum puero tuo.

B. Ambr. tom.5. Genes 3.

B. Irenæus.

Hier. tom.5. init. *Chromatius. Matth. 5.*

Quartus sensus, de terra viuentium. *Psalm. 105.* *Psalm. 142.* *Psalm. 41.* *Rom. 8.* *Homil. 9.*

I. Ratio. Gloria cœlestis cur terra nominetur.

Dicitur autem æterna illa beatitudo, terra, in primis ratione cęli Empyrei, quia est admodum corporibus gloriosis commoda supra terrestris paradisi delicias. Cùm enim locus conformis esse debeat rei locatæ; corpora autem beatorum clara sint & subtilia, atq; omnis expertia corruptionis: ita etiam simile erit cœlum Empyreum, & eas dotes sortietur, quæ seruandis corporibus beatis sint accommodæ.

II. Ratio. *Num.21.* *Ioan.3.* *Exod. 14.* *1. Cor.10.* *Exod.16.* *1. Cor.10.*

Secundò, dicitur terra; quia significata fuit per terram promissionis: nam antiquæ res vocabula erant, earum rerum, quæ sunt in Nouo Testamento: vt, serpens æneus, vocabulum erat serpentis Cruci suffixi; Mare & nubes, baptismi; Manna, Eucharistiæ; Regnum Dauidis, regni

Qualis illa Patriarchis, & Prophetis à Deo olim facta terræ cœlestis sub huius nominis terræ promissio.
Hebr.11.
Quid est q Patriarchæ nullam terræ istius possessionem acceperunt, & eorum filij frequentes passi sunt hostium direptiones.
Act.7.
Genes.23. & seq.
Num.27.

Christi. Quemadmodum enim qui diceret: Dabo tibi aurum, non vocem, sed rem significatam per vocem intelligeret; & Rex qui in tabula, in qua descriptus esset totus orbis, diceret filio suo, Hanc prouintiam tibi donabo, puer ille eam partem chartæ, quæ prouintiam illam contineret, sibi dandam iri perciperet; vir tamen qui ratione vigeret, terram in illa charta figuratam intelligeret: ad hunc modum sancti illi patres Veteris Testamenti, qui columnæ erant, vt Patriarchæ & Prophetæ, dum sibi promitti Terram audiebant, non hanc, quæ pedibus teritur, sed illam cœlestem & æternam intelligebant: de quibus Paulus: *Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus; sed à longè eas aspicientes & salutantes, & cōfitentes, quia peregrini & hospites sunt super terram.* Qui enim hoc dicunt, significant se patriam inquirere. Proinde Abraham, vt Stephanus ponderat, terram non possedit, nec passum pedis: vt opus fuerit pecunia sibi locum ad sepulturam comparare, vt ad æternam terram aspiraret, eamq; expectaret. Simili ratione mitissimus Moyses, non est permissus intrare in terram promissam; quod ille neglexit, solicitus de successore Num. 27. ideò etiam Israëlitis permittebat ab hostibus terram diripi, & ad alienos conuerti: quo insinuaret, maiora se bona illis promisisse, quàm illa terrena. Quare Dauid, qui Rex erat, & Dominus terræ promissæ, dicebat: *Portio mea in terra viuentium.* Tertiò, æterna illa felicitas terra dicitur, vt scribunt Irenæus lib.3.ca.32. & lib.5.c.9. & Tertullianus libr. de carnis resurrectione, ob Christum incarnatum in cœlo videndum & fruendum, vt locus naturalis sistens beatos, illosque stabiliter pascens; non aliter quàm terra hæc sustinet, ac pascit corpora nostra. *Hac est*, inquit, *vita æterna, vt cognoscant te solum Deum, verum & quem misisti Iesum Christum.* Ad hunc modum de terra corporis Christi possidenda exponit hunc locum B. Hilarius: *Mitibus*, inquit, *terra hæreditatem pollicetur: id est, eius corporis, quod ipse Dominus assumpsit habitaculum. Et quia per mansuetudinem mentis nostræ habitauerit Christus in nobis; nos quoque gloria glorificati eius corporis vestiemur.* Sic ille in Matthæum, canone 4. Neque terra, corporum nostrorum in aliam terram tendere potest. Ibi enim Christus quantum ad diuinitatem visus terrá est fluens melle; sicut quantum ad humanitatem terra est fluens lacte. Et quemadmodum exploratores missi in terram promissam, attulerunt inde ficum, vuam, malogranata; retulerunt ciuitates esse munitas, & homines proceræ staturæ, quibus comparati locustæ videbantur; simili ratione Angeli & beati, qui tanquam exploratores ad nos aliquando diuertunt aut libros canonicos scripserunt, in quibus nobis tradiderunt ficum dulcissimæ visionis Dei, vuam fruitionis sanctissimæ Humanitatis, malogranata beatarum illarum mentium, & sanctorum cateruas & myriadas, ciuitates munitas ob tutissimam securitatem, & trāquillissimam pacem. *Qui posuit*, inquit Dauid, *fines tuos pacem. Quoniam confortauit seras portarum tuarum.* Homines proceræ staturæ sunt sancti omnes, habitatores illius regionis, quorum comparatione vix sumus locustæ aut formicæ: nam qui minor est in regno cœlorum, maior est Ioanne Baptista, Dominò teste. Quartò, dicitur terra ciuitas illa cœlestis. Nam, vt scribit Clemens Alexandrinus libro quinto Stromatum in fine, Pythagorici cœlum vocant ἀντίχθονα, id est, terram ex aduerso sitam vel oppositam. Cuius rei caussa arbitror Dominum dixisse: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* His ergo de caussis meritò factum est, vt nomine terræ exprimatur cœlestis illa beatitudo.

Psalm.41.
III Ratio.
Irenæus.
Tertull.
Ioan.17.
Num.14. & seq.

Terra fluens lacte, & melle, ficus quoque, vua, malogranata, ciuitates munitæ atque homines tandē proceræ staturæ, quibus cōparati, Iudæi locustæ videbantur, quid significauerint.
Psalm.147.
Matth.11.
IV. Ratio. æternæ beatitudinis terræ nominatæ.
Clem. Alex. tom.2.

I. Ratio. cur mites possidebunt terram.
B. Aug. lib. de salutarib. documen. ca.10. tom.4.
Luc.16.
II. ac III. Ratio.
Ioan.17.

Mites autem meritò possidebunt terram viuentium; quia in præsenti pacificè possidentur à Deo, cui non resistunt, tanquam animalia domestica facta, & domino suo obedientia: & vt Augustinus ait: *Nullius Deus erit possessio, nisi eius, quem prius ipse possederit.* Deinde, quia possiderunt se ipsos, & cor suum, & qui fidelis est in modico; fidelis erit & in maximo. Ad hæc, meritò possidebunt terram, quia similes sunt Christo, qui dixit: *Pater, quos dedisti mihi, volo, vt vbi sum ego, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam quam dedisti mihi.* Et quia Ecclesia mansuetudine Christi, Apostolorum & Martyrum parta est & propagata. Similes etiam sunt Deo patri, & sanctæ Ecclesiæ matri, quæ piè & mansuetè suscipit errantes in gremium, & lacte doctrinæ alit, fouetque; à qua iracundi per hæreses, infeliciter egrediuntur; & tanquam filij dæmonis in Ecclesiam malignātium se recipiunt. Interim ergo dum viatores sumus, neque conceditur tanti boni possessio per gloriā, satagamus à Deo possideri, & cum possidere, ductum eius sequentes, monitis eius acquiescentes, præceptaq; implentes: possideamus Christum vt nostrum: corda nostra volitantia tanquam possessores ac domini reprimamus, & in manibus Domini reponamus: corpus nostrum continentia & abstinentia, veluti

Quo modo nos terræ cœlestis possessionem assequemur.

aureis

aureis catenis duabus vinciamus, eiusque effrænes motus & belluinos frangamus: vt hoc merito comparemus æternæ terræ viuentium hæreditatem: de qua Augustinus in hunc modum pulchrè philosophatur: *Tunc verò*, inquit, *possidebis terram, quando inhæseris ei, qui fecit cœlum & terram. Hoc est enim esse mitem, non resistere Deo tuo; vt in eo quod benefacis, ipse sibi placeat, non tu tibi: in eo quòd male iustè pateris, ipse tibi non displiceat sed tu tibi. Neque enim parum est, quia placebis ei displicens tibi: displicebis autem ei placens tibi.* Hæc ille Christianè, & acutè, vt solet. Hæc terra ambienda est à peregrinis & aduenis, quales omnes sumus, donec euadamus ciues Sanctorum, ab exulantibus ob peccatum, vt possint patriam repetere; à nauigantibus post tempestates maris, vt illam amplectantur, exosculenturque. Diligamus igitur mansuetudinem, qua Stephanus munitus, redditus est inuictus: quia non poterant resistere sapientiæ & spiritui, qui loquebatur; per quã apparuit vultus eius, vt Angeli: quia mititas res prorsus est Angelica, per quam videt cęlos apertos ad ingressum mansuetorum: per quam videt Iesum stantem, id est, mansuetudinem Christi, qui agnus est, paratam nobis ad opem ferendam: per quam orauit pro inimicis, & vincens in bono malum, obtinuit Saulum: per quam denique obdormiuit in Domino; quia vindictę appetens inquietus, & intractabilis est & sibi, & aliis. Qui verò animo miti ac facili alij condonat illatas iniurias; ille est, qui inenarrabili dono pacis possidet cor suum, & ad possidendum æternam pacem & quietem, meritum sibi heroicum & illustre comparat, opitulante Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre & Spiritu S. semper viuit & regnat in secula seculorum, Amen.

Aug. in festo omnium Sanctorum. hom. 14 c. 2. to. 10. Genes. 1.

Quid esse mitem, Augustino.

Ephes. 2.

Quale protomartyr Stephanus nobis mansuetudinis exemplum relinquent.

Actor. 7.

Ioan. 1.
Luc. 23.
Rom. 12.
Actor. 9.

Mitis, & clemens verè quis.

TRACTATVS XIII.

In illa verba: *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur.*

AD huius beatitudinis faciliorem intellectum, in hunc modum disseremus. Primò dicam de ordine, quo quartum locum sibi hæc beatitudo vendicat; deinde, quid sit iustitia, & quotuplex, explicandum; tertiò, quid sit fames, & sitis; & quomodò excitetur hæc fames; postremò, cur tales beati dicantur: & qua ratione isti saturantur.

Ad primum igitur, dicendum: Cùm hactenus per tres priores beatitudines homo ad seipsum benè sit compositus; duabus subsequentibus quomodo rectè se habeat ad proximum, instituitur; tam in his quæ illi debita sunt, iustitiæque rationem habent, quàm in his, quæ gratuita sunt, & prorsus indebita, Deinde moderatis siue extinctis affectibus triplicis concupiscentiæ, tanquam morbis quibusdam, incipit esuries ac sitis iustitiæ, anima à consolatione irritata, vt amplius quærat, vt ait Bernardus; quemadmodum etiam Ambrosius inquit: *Aeger cum ingrauit morbo est, non esurit, quia ægritudinis dolor excludit famem.* Ad hæc, exclusa falsa voluptatis beatitudine, actiuam ponit felicitatem in his, quæ proximum respiciunt. Ac rectè post mititatem sequitur esuries iustitiæ: ne animus tepidus fiat; & post luctum, quia inanes & exhausti lugendo sitiunt; & videntes peccata in se, & proximis, quæ lugeant, desiderant iustitiam, fructus dignos pœnitentiæ facere cupientes. Facit ergo hæc quarta beatitudo perfectum & quadratum hominem. Et hæc de primo.

Quatū hæc beatitudo cur locum sortiatur.

B. Bern. De conuersione ad clericos, c. 22. in fine.
B. Ambr. li. 5. c. De beatitud. ante med. tom. 5.

Luc. 3.

Ad secundum: exponendum quid iustitia & voce, & reipsa, atque quotuplex Iustitia igitur ab illa voce Ius deriuatur: est autem ius quasi iussum: quod sit id, quod Deus, vel naturalis ratio, vel res publica iubet, vel præscribit: atque ita iustitia illa est, qua ius illud impletur. Quantum ad rem verò; Iurisperitus ita illam definit; *Iustitia, est constans & perpetua voluntas, ius suum cuique tribuens*; Cicero verò libro quinto de finibus, *Iustitia*, inquit, *est animi affectio suum cuique tribuens, atque hanc quàm dico societatem coniunctionis humanæ munificè & æquè tuens.* Estque res adeò excellens, vt Deus & Christus absolutè dicatur Iustus, & vir iustus in Scripturis sit ille, qui est omni virtute præditus, & iustitia sit omnis virtus. Habet autem iustitia hæc pacem & abundantiam temporalem pro fine, iuxta illud: *Fiat pax in virtute tua; & abundantia in turribus tuis.* Est autem duplex, alia diuina, alia humana. Humana quidem, qua lumine humano, humanisque viribus, & videmus debita cuique, & reddimus: quæ rursus distribuitur in vniuersalem siue legalem, quæ cum virtute conuertitur; & in particularem, quæ bipartita est; nam alia quidem commutatiua dicitur, quæ iustum Arithmeticum respicit, & seruat; altera verò distributiua, quæ iustum Geometricum: & præter hás omnes est alia iustitia metaphorica

Iustitia quid sit nomine, quid re.

Cicero procul à med.

Huius præstantia virtutis, & excellentia: eius finis.

Psalm. 121.

Quotuplex illa, quid humana iustitia: eius partes.

De hac non esse hoc loco sermonem.

ad seipsum, cui quod agnoscit esse debitum reddit. De hac autem iustitia humana, quam in tot species distinximus, non est in præsenti sermo, quia hæc debita Deo, cui maximè sumus debitores, non agnoscit, vt constat in Iudæo, & Pagano, & Mahometi cultore: quia lumen naturæ per peccatum obscuratum est, ita vt quod debet, vix agnoscat: quanquam verò esset integrum, fide destitutum, mysterium Trinitatis, incarnationis, mortis Christi, & vitæ æternæ, pro quibus tantopere Deo obstringimur, non caperet. Ad hæc, quæ sibi debet, vix agnoscit; nam se ipsum sanum existimat, & vt sanum tractat; cùm tamen peccati ægritudine, eiusque reliquiis miserè affligetur ac conficiatur: atque ex hac ignoratione orti sunt Pelagiani peccatum originale negantes; & naturam ad præstandum legem Dei, atque tentationes vincendas, vitamque æternam comparandam, sanam per se ipsam ac robustam affirmantes. Item, non perfectè cognoscuntur naturæ lumine, quæ, & quanta sint debita, quæ cum proximo habemus, pro cuius salute etiam homo paratus esse debet occumbere. Deinde, vt maximè daremus, ratione nobis indita omnia hæc debita posse cognosci; non tamen reddere possent, propterea quod viribus reddendi sit destitutus: quemadmodum vtroque pede claudus, & prope ciuitatem existens, videt quidem, quò sit illi eundem, at viribus ad ingrediendum destituitur; debitor etiam videt creditorem exigentem, neque ignorat cui sit debitum exoluendum; sed non habens vnde satisfaciat, non reddit. Atque hæc est illa iustitia Mosayca; quia per legem cognitio peccati, non autem eius abolitio: quia si ex lege esset iustitia, Christus gratis mortuus esset, & Paulus, quod impossibile erat legi, nempe iustificare, Christo tribuit. Iudæus namque minimè ignorabat, Deum esse super omnia diligendum; neque esse concupiscendum: vires tamen ad hæc præstanda, ex vi legis minimè habebat. Vnde Paulus: *Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.* Ob id Propheta dixit: *Non est iustus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum*; & Gentiles quidam, exprimens hunc statum, dicebat:

II. Ratio: & vnde Pelagiana erupecit insania.

III. & IV. Rationes.

Mosaica qualis iustitia. *Matth. 5. Rom. 3. Galat. 2. Rom. 8.*

Legis infirmitas. *Rom. 7. Exod. 20. Deut. 5. Psalm. 13.*

Ouid. lib. 7. Metam.

Mens aliud suadet; video meliora, proboq;,
Deteriora sequor.

Diuina iustitia quæ nam illa, quid etiā increata iustitia.

Alia verò est iustitia diuina, quæ habet pro fine pacem æternam, & abundantiam, siue saturitatem diuinam & spiritualem: quæ duplex inuenitur, alia quidem increata, & per essentiam, quia Pater, Filius, & Spiritus sanctus se ipsos infinitè agnoscentes, infinito honore, amoreque prosequuntur: erga creaturas autem, etiamsi propriè nullum debiti ius habeant, illud tamen qualecunque est, ex misericordia, vel gratia diligenter obseruant: de hac iustitia, inquit, Propheta: *Iustitia tua sicut montes Dei*; *Iustus Dominus, & iustitias dilexit*; &. *Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum*; & Christus iustitia nostra appellatur à Ieremia, & iustitia sempiterna à Daniele capite 9. à Paulo verò, *Qui factus est nobis sapientia, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio.*

Psalm. 35. Psalm. 10. Psalm. 118. Ierem. 23. Dan. 9. 1. Cor. 1.

Altera verò diuina iustitia creata est, & participata, per quam lumine diuino illustratus animus, distinctè agnoscit debita omnia; ac viribus diuinis suffultus illa reddit cuique: quæ duplex est, alia inchoata in viatoribus; altera verò perfecta & consummata in beatis: per hanc priorem animus sanatur à peccato, & iustificatur in filium Dei, redditurque potens ad præstanda debita legis, & ad præmium æternæ vitæ consequendum. Huius iustitiæ efficiens & finis, Deus est, qui solus propter se solùm iustificat, & solus mundum facere potest ex immundo conceptum semine; mediator verò, siue redemptor per modum meriti, Christus est, propter cuius sanguinem & obedientiam iusti efficimur, & habemur à Deo. Humanitas enim Christi sustentat, atque infundit humorem à terra deitatis tanquam vitis in omnes palmites: & in Spiritu Christi, omnes spiritus humani & Angelici sustentantur; vt in corpore Christi, vt fine omnia corpora. Subiectum verò huius iustitiæ diuinæ ad nos deriuatæ, spiritus noster præcipuè existit; exemplar porrò, seu forma formans (non informans tanquam pars, vt reliquæ formę creatæ) Deus ipse est, vel Spiritus sanctus, vel Trinitas tota, nos per dona creata Fidei, Spei, & Charitatis inhabitans: qui Spiritus caput hominis est: (vt in homine Spiritus, caput est corporis) teste Irenæo libro quinto, quemadmodum huius Spiritus caput est Christus, & Christi Pater. Vt enim sine Deo se nobis attemperante & accommodante, creatum gloriæ lumen ad videndum Deum minimè sufficit; ita nec ad iustitiam coram Deo satis sunt dona infusa, qui per illa, & in illis ipse se nobis communicaret, & nobilissimo quodam ac diuino modo nostra efficeretur iustitia. Quemadmodum autem omnia creata

Diuina iustitia quæ creata: quæ item inchoata, quę verò perfecta iustitia.

Iustitiæ illius creatæ efficiens finis, mediator, subiectum, exemplar, seu forma. *Iob 14.*

Ioan. 15.

Ad creatam illam, increatam quoque ac Diuinam iustitiam necessariò requiri. *Iren ca. 6. 1. Cor. 11.*

Iusti omnes tam cælestes, quàm terrestres, quo modo suam ex diuina illa, & increata iustitiam deriuent.

mediis substantiis & qualitatibus naturalibus Deum participant, per quas, & nequaquam per Deum inter se creaturæ distinguuntur; & mali à bonis discernuntur: ad eum modum sancti viatores & beati diuinam participant iustitiam, mediis tamen diuinis dotibus & qualitatibus, pro quarum maiori, vel minori quantitate, magis aut minus iusti & beati sunt, & dicuntur. Atque in hunc modum explicandum esse hunc locum docet Gregorius Nyssenus libr. de beatitudinibus, his verbis: *Cæterùm si etiam aliquem audacem attingere sermonem oportet; forsitan per virtutis & iustitiæ mentionem seipsum audientium appetitui proponere mihi Dominus videtur: qui factus est nobis sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio, quin etiam panis de cælo descendens, & aqua viuens; quam sitire sese Dauid in quodam psalmo confitetur, hunc beatum affectum animæ Deo offerens his verbis: Sitiuit anima mea ad Deum illum validum, viuentē; quando veniam & apparebo in conspectu Dei? Qui Dauid mihi videtur, virtute Spiritus has magnificas Domini doctrinas iam antè edoctus, etiam expletionem eiusmodi appetitus sibi prædixisse. Ego enim, inquit, in iustitia apparebo in conspectu tuo, satiabor videndo gloriam tuam.* Hæc ille. Hanc etiam doctrinam tradit Augustinus epistola ad Consentium: *Ita cùm in se ipsa sit iustitia, cùm ei cohærendo iustè viuimus: & tanto magis minusve iusti sumus, quanto magis illi, minusve cohæremus. Vnde scriptum est de vnigenito Filio Dei, Cùm sit vtiq, Patris sapientia, atque iustitia, & semper in seipso sit, quod factus sit nobis à Deo sapientia, & iustitia, & redemptio.* Idem docet Bernardus ad Innocentium Papam: *Iustum me dixerim, sed illius iustitia. Quænam ipsa? Finis legis Christus, ad iustitiam omni credenti. Denique qui factus est nobis, inquit, iustitia à Deo Patre. Quæ ergo mihi iustitia facta est, mea non est: Si mea traducta culpa, cur non & mea indulta iustitia.*

Gregor. Nyss. — Ioan. 6. — Psalm. 41. — Psalm. 16. — August. epist. 52. sub fin. tom. 2. — 1. Cor. 1. — Bernar. epist. longè à medio. — Rom. 10. — 1. Cor. 1.

Similia propemodùm tradit Dionysius Areopagita, qui in libro de diuinis nominibus ait; Deum eius quod informe est, formam esse, scilicet exemplarem, & formantem, non informantem: quia inhærere, & esse partem totius, formæ imperfectæ, & creatæ tantùm conuenit. Conuersione autem ad Diuinam illam, siue essentialem iustitiam iusti simus: conuersio autem fit similitudine quadam, quæ spiritum humanum cum Deo connectit, & coniungit: ita vt dicat Paulus, *Qui adhæret Domino, vnus Spiritus est*; & iterum, *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Iob quoque; *Si direxerit*, inquit, *ad eum cor suum, spiritum illius, & flatum ad se trahet.*

Dion. Areopag. li. de diui. nomi c. 4. p. 1. — Deus, teste Dionysio eius quod informe est, qualis sit forma tantummodo. — 1 Cor. 6. — Rom. 5. — Iob 34.

Rursus per fidem, non tantùm in remissionem peccati, & iustitiam, ac renouationem spiritus inducimur, sed vt etiam accipiamus Spiritum sanctum, de quo Paulus; *Vt pollicitationem*, inquit, *Spiritus accipiamus per fidem.* Facit etiam illa coniunctio, & colligatio, vt diuino modò planè cognoscamus, diligamus, operemur: & modo nostro, id est, Fide, Spe, amore, atque operibus progrediamur, vt imago viua se suo exemplari conformans: quæ iniuriam faceret exemplari pulchro, si illud, vt fœdum ac deformè repræsentaret. Quare pulchrè Apostolus ait: *Igitur, sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis.* Iustitia itaque diuina participata illa est, qua Deo, nobis & proximo quod suum est, reddimus: qua sobriè, & iustè, & piè viuimus in hoc seculo: qua spiritus, anima, & corpus in diem Domini integra seruantur: qua similes efficimur Lazaro, Marthæ, ac Mariæ. Hoc autem donum creatum iustitiæ, in Fide, Spe, & Charitate positum est. Imò, vt docet Beatus Augustinus libro de natura & gratia, *Per Spiritum sanctum diffunditur charitas in cordibus nostris, qua vna iusti sunt, quicunque iusti sunt.* & infrà: *Charitas inchoata, inchoata iustitia est: Charitas magna, magna iustitia est: Charitas perfecta, perfecta iustitia est.* Sic ille. Prætereà charitas, est vinculum perfectionis, adoptio faciens Deum in nobis manere, & nos in Deo. Est finis legis: Nam *Diliges*, inquit, *Dominum Deum tuum, &c. & Proximum tuum sicut te ipsum.* Vbi vides præcipi dilectionem Deo & proximo, & sibi reddi. Et sicut qui diligit proximum, legem impleuit; ita qui diligit Deum, & qui diligit seipsum, vt debet, legem impleuit. Et si quis vellet intelligere quid illud, quod in luce lampadis vrit, in qua est & lux, & calor, & raritas, deberet illa à se inuicem separare: & cùm videat per se neque rarum, neque lucidum vrere, eliciet calorem esse illum qui vrit. Ad hunc modum cùm simul à Domino infundantur Fides, Spes, & Charitas in iustificatione, si quis vellet scire, quid sit illud, quod per se iustum facit, separet illa à se inuicem, & videbit quòd nec Fides, nec Spes iustitiam efficiunt: quia sine illis iusti sunt Angeli, & beati; ac fidem dæmones, & peccatores possunt habere, & sine amore quis aliquid esset; cùm tamen Paulus fidem dicat sine Charitate, nihil prodesse: & rursus, *Si habuero omnem Fidem, ita vt montes trans-*

Fructus fidei diuinæ, & infusæ. — Galat. 3. — Nostri spiritus cum Deo aliud cōiunctionis beneficium. — 1 Cor. 15. — Tit. 2. — 1. Thess. 5. — Iustificationis fundamē tum sunt Fides, Spes, & Charitas. — Aug. libr. de natu. & gra. ca 63. tom. 7. — Cap. 70. — Colos. 3. — Effectus charitatis. — 1. Ioan. 4. — Rom. 10. — Deut. 6 & Luc. 10. — Rom. 13. — Charitatem per se solā iustificare, non fidem, nec spem propriè, exēplo monstratur. — Iacob 2. — Quibus constet sine spe, & fide iustitia, ac sine charitate fides. — 1. Cor. 13. — Ibidem.

transferam, Charitatem autem non habuero, nihil sum. Pro ratione autem creatæ, & inhærentis iustitiæ, quæ participatio quędam est diuinæ illius, & per essentiam iustitiæ, & vi eius valens, ac fructum ferens, essentialem ipsam, atq; diuinam iustitiam participamus. Atq; hactenus quid iustitia sit, & quotuplex, dictum sit.

Quid est q̄ Lucas tantū dixit, Beati qui esuriunt, & sitiunt, omisso Matthæi verbo, Iustitiam? *Luc. 6.*

Quod ad tertium attinet, perpende in primis, Lucam simpliciter dixisse; *Beati qui nunc esuritis,* non addens, iustitiam. Nec addi quidem posse videtur, quia ex opposito subiungit: *Væ qui saturati estis: quia esurietis:* quod de satietate corporea accipiendum videtur, non de spirituali, de qua Matth. Sed facile est respondere, quòd vt in prima beatitudine Lucas non apposuit verbum Spiritu, quia loquebatur Dominus cum discipulis suis, vt exinde constet, quales pauperes beatos prædicaret, qui nimirum Apostolis voluntariam paupertatem profitentibus persimiles essent: ita in hac beatitudine non adiunxit accusatiuum Iustitiam, eo quòd id satis intelligi posset ex his, ad quos orationem haberet. Et certe esuries, & sitis, cùm sint res naturales, vt tales sunt præmium, vel meritum non habent.

Esuries, & sitis propriè quid sit.

Deinde aduerte, cùm esuries propriè aliud non sit, quàm appetitus calidi & sicci; sitis autem, appetitus humidi, & frigidi ad restaurationem eius, quod in animali quotidie vi caloris deperditur, non est hic sermo de cibi anxia appetitione: nam talis naturalis est, & communis cum belluis, Deusque pro sua bonitate non tantùm coruos, rapax animalium genus, sed vel hostes etiam suos Turcas affluenter pascit. Et quoniam illa, quæ ad vitam tuendam spectant, non tanquam præmium principale, sed velut additamentum quoddam quærenti Dei regnum, & iustitiam eius adiicere consueuit: & quia stultum est vexari pro voluptate gulæ, quæ ad horam vix duos gutturis digitos recreat, atque afficit, & per quam stomachus, velut cloaca, & sentina quædam impletur, & coqui vermium, qui cadauera inuadunt, efficimur cum iactura valetudinis & ingenij, quod ciborum multitudine submergitur ac sepelitur, necnon cum dispendio virtutis præstantissimæ temperantiæ: hinc est, vt iustitia non propriè edatur, nec bibatur.

Psalm. 146.

Christi hanc phrasim esuriendi, ac sitiendi iustitiam, tantùm esse metaphoricam, multis ostenditur. *Matth. 6.* Gulam quæ mala consequantur.

Hier. lib. 1. in Matt. tom. 1. Chrys. ho. 15. in Matt. to. 2. Esuries & sitis mysticè quid.

Esuries ac sitis, testibus Hieronymo, ac Chrysostomo, metaphoricè nihil aliud significat, quàm voluntarium & deliberatum, vehemensque, atque intensum desiderium iustitiæ, id est, charitatis, & doni ipsius increati, id est, Spiritus sancti, & Christi, qui eatenus à nobis participantur, quantum magis, vel minus habemus de dono inhærentis iustitiæ: de qua esurie & siti dicitur à Domino: *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat:* & ab Esaia: *Omnes sitientes venite ad aquas:* & à Dauide; *Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea? Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum;* nec non à beata Virgine; *Esurientes impleuit bonis; & diuites dimisit inanes.* Vt videas, familiarem esse Prophetis hanc loquendi rationem. Indicatur etiam qualitas indigentiæ, quòd videlicet iusti non aliter iustitiam desiderent, quàm tanquam cibum, & potum, quo indigent ad vitæ conseruationem esurientes & sitientes. Atque hac ratione iustitia, vt cibus est, & potus animam pascens, reficiens, & in vita spirituali conseruans. De quo cibo Dominus dixit; *Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me Vt perficiam opus eius.* Sunt ergo beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam; id est, qui eo animi ardore iustitiam consectantur; quo cibum, & potum persequuntur, eamq; veluti ad vitæ conseruationem necessariam requirunt, atque in ea oblectantur, vt homo in cibo, & potu. Adhæc non dixit: Qui esuriunt scire, vel facere iustitiam, sed absolutè; vt vtramque & sciendi, & faciendi iustitiam complectatur. Rursus non dixit, Beati qui amant, vel sectantur, vel faciunt iustitiam, vt alio loco per Prophetam dixit, *Beati qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tempore:* Quia non nobis sufficit velle iustitiam, nisi & iustitię quamdiu viuimus, patiamur & famem, non tantùm in nobis, sed etiam in proximis nostris. Sunt autem quatuor salutis, & iustitiæ desideria. Et primum quidem ad peccatorem spectat, qui cùm in peccato quietus indormiat, singulari Christi gratia à Deo excitatur, quatenus per fidem agnoscat malum quod incurrit, & quod nisi resipiscat, habiturus est, & simul intelligat bonum quod amisit, atque ineffabilia cœlestis gloriæ præmia, quæ sibi comparabit, si peccatum deleat. Prima ergo dispositio ad iustificationem adipiscendam, fides est, quæ necessaria est, vt cum Deo, qui cum agimus, atque cum mediatore Christo Deo, & homine, & mortem pro nostra iustificatione passo agere possimus: & vt Sacramentum, vel regenerans vel remittens peccata, nec non cœlestis gloriæ beatitudinem, quæ præmium ęst iustitiæ, apprehendere valeamus. Sine fide enim, id est, oculis diuinis, hæc à nobis ne cogitari quidem valent. Hæc ergo fides osten-

Ioan. 7. Isai. 55. Psalm. 62. Psalm. 41.

Luc. 1.

Alterum per esuriem illā ac sitim iustitiæ mysteriū à Christo significatum.

Ioan. 4.

Beati quinā esurientes ac sitientes iustitiam.

Esurientes potius, & sitientes, quā amantes, sectantes, vel facientes iustitiam, cur beati. *Psalm. 105.*

Primum de quatuor salutis, seu iustitiæ desiderijs, peccatori conueniens cur fides.

I. Ratio.

Rom. 4.

Eccles. 1.

ostendit Deum scelerum vindicem: vnde timor Dei concipitur, quo peccatum expellitur. Ostendit & criminum hostem, quibus offenditur Deus: vnde pœnitentia, peccatique detestatio. Indicat quoque bonum non solùm in se ipso, sed etiam nobis: vnde amor, & fiducia ingeneratur. Postremò cùm sacramentum suscipiendum, & legem obseruandam proponat, votum Sacramenti, & diuinæ legis perficiendæ concipi facit. Hæc est quæ iustificat, quia prima est dispositio, & nos vt oleastrum inserit in oliuam bonam, & cæteræ dispositiones, quæ illum consequuntur, eius virtute valent. Et cùm dicitur à quibusdam antiquis, quòd sola fides iustificat: intellige sine præsidiis legis, vel Sacramentis, ceremoniisq; Mosaicis, non tamen sine his, quę eam consequuntur, videlicet timore, pœnitentia, & voto melioris vitæ. Quemadmodum cùm dicimus, Solus Cæsar vincit, haud excludimus eius exercitus, aut duces, sed tantùm alienos exercitus. Ac vt medicina efficit sanitatem, & labor, siue industria facit hominem diuitem. Sumus autem diuites per diuitias: nam longè aliud fieri, aliud esse. Ad eum modum per fidem quidem, quæ primaria est dispositio, & cæteras adducit, eiusq; vi valent, & semper necessaria fuit etiam in Angelo iustificando, efficimur iusti, siue ad iustitiam accipiendam præparamur, & illam fide, quasi manu apprehendimus: sumus autem iusti per iustitiam, hoc est, per charitatem, vt explicuimus, & per consequens dij, & in filiorum dignitatem assumpti. Ante fidem enim diuinum nihil operari possumus, licèt humana gloria digna operemur, iuxta illud: *Si Abraham ex operibus legis iustificatus est; habet gloriam, sed non apud Deum.* Beatus itaque esuriens, & sitiens iustitiam hanc diuinam, quoniam à vilitate, & rusticana vita ascendit ad gloriam filiorum Dei: quam qui oblatam respueret, similis profectò esset rustico in vita ex obscurissimis parentibus nato, qui dignitatem, & decus filij Regis oblatum repudiaret.

Secundum desiderium spectat ad iustum, per quod in semel acquisita iustitia progressus facere, eamque augere contendit, iuxta illud: *Ne verearis vsque ad mortem iustificari:* &, *Qui iustus est, iustificetur adhuc*, Planta etenim vbi primùm nata est, sui augmentum facere solet: nam alioqui omnis arbor exciditur, & in ignem mittitur: & Dominus ficui infructuosæ maledixit: & Rachel dicebat: *Da mihi liberos, alioquin moriar.* Et puer, qui semper esse puer vellet, nec ad ætatem virilem peruenire, in qua est hominis perfectio, & maturitas, stultus videretur. Quare neque tempori benefaciendi, neque vocationi, neque quantitati operum vllus est terminus, aut finis imponendus. Nam sunt, qui huic siti modum præscribant in tempore, vt Augustinus, qui in libro Confessionum, de se olim loquens: *Da mihi castitatem, & continentiam: sed noli modò, timebam enim ne me citò exaudires, & citò sanares à morbo cõcupiscentia, quam malebam expleri, quàm extingui.* Hæc ille. Iudith illa prudentissima acerbè reprehendit certum numerum dierum diuinæ misericordiæ. Deinde alij sibi rationem præfigunt in vocatione: nam certum vitæ genus carni consonum, & plausibile eligentes, obthurant ostium, ne vocentur ad altiora, id est, ad Religionem, ad Castitatem, & paupertatem, dicentes: Satis mihi est, si vel postremum, ac infimum in paradyso sortiar locum. Hinc infelices matrimoniorum, Sacerdotiorum, & Religionum electiones. Et Gregor. epist. ad Mauritium Imperatorem scribens, ait: *Sunt plerique, qui nisi omnia reliquerint, saluari apud Deum nullatenus possint.* Tertiò sunt, qui in gradu iustitię, & sanctitatis legem Deo ponant: vt qui tãtùm volunt orando vacare, tot eleẽmosynas erogare; tantum temporis ieiuniis, vel delectui ciborum impendere. Sed profectò nostrum non est, qui nostri non sumus, DEO, qui multis rationibus Dominus noster est, legem præscribere sanctitatis: sed vt ipse est qui fecit nos, & non ipsi nos, ita eius est, iustiores nos, sanctioresve pro sua voluntate facere; nostrum verò est illi per omnia obsequi, eiusque sequi ductum. Quartò sunt, qui iustitiam amplecti desiderant, verùm desideriis neque fortibus, neque efficacibus, de quibus Salomon: *Vult, & non vult piger.* Verùm quę efficacia sunt ad iustitiam assequendam desideria, omnia adiumenta & præsidia, quæ norunt esse opportuna, alacri animo suscipiunt: qualia sunt, auditus verbi Dei, deprecatio, lectio sacra, & denique Sacramenta, per quæ iustitia Dei ad nos deriuatur, vel perficitur. Non ergo vllo modo ex dictis, terminos diuinæ iustitiæ pręfigamus; sed cum Apostolo, quæ retro sunt, obliuiscentes, ad anteriora nos conuertamus, maiores progressus faciendo per studium bonorum operum, per legis præceptorum obseruantiam, per pugnam continuam in mundum, carnem, & dæmonem. Vnde Hieronymus exponens hunc locum ait: *Non nobis sufficit velle iustitiam, nisi iustitiæ patiamur famem; vt sub hoc exemplo nunquam nos satis iustos, sed semper esurire iustitiæ opera* intellig-

I. Ratio.
II. Ratio.
V. Ratio.
Rom. 11.
quando Doctores soam fidem iunt iustificare, quo id ensu dicant.
Qualis illa otma loquendi.
liter charias, aliter fies nostræ int caussa stitiæ.
om. 4.
espuentes stitiã Dei, uales illi nt.
ecundum stitiæ desienum, iusti imirum roprium.
cclef. 18.
lpoc vlt.
Matth. 3.
nfra. 21.
Genes. 30.

Esuriei & siti iustitiæ modum qui pręscribant.
Aug. Lib. 8. Confess. ca. 7. to. 1. sub init.
Iudith. 8.
Qui verò in vocatione.
Greg. lib. 2. Regist. c. 100. tom. 2.
Qui tertiò esuriem & sitim iustitiæ in gradu determinent.
Psalm. 99.
Quartum genus hominum tepidè ac frigidè esurientium, ac sitientium iustitiã Dei.
Prouerb. 13.
Philip. 3.
Sine modo vti nos esuriamus, ac sitiemus iustitiam.
B. Hier. tom. 9. in princ.

intelligamus. Hæc ille. Beati ergo, qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi per ampliorem iustitiam saturabuntur.

Tertium iustitiæ desiderium, diuinæ illius scilicet & cœlestis.

Tertium desiderium ad eos pertinet iustos & sanctos, qui huius vitæ iustitia non contenti, ad illam supremam & cœlestem iustitiam adipiscendam toto pectore incumbunt. Est enim iustitia hæc nostra non sine macula & ruga, cùm sit ruga fomitis ac mortis, velimus nolimus, sustinenda: cùm etiam sit labes & impuritas venialium delictorum, propter quæ venialia, ait Bernardus, vniuersam iustitiam nostram similem esse panno menstruatæ; insuper & periculum grauiorum & lethaliū criminum. Non contingit etiam in hac vita exacta illa, atque perfecta, quæ ex toto corde Dei præcipitur dilectio: vnde Augustinus libr. de spiritu & litera, capite vltimo ait: *Sed ideò nobis hoc etiam nunc præceptum est, vt admoneremur quid fide exposcere, quò spem præmittere, & obliuiscendo, quæ retro sunt, in quæ anteriora nos extendere debeamus. Ac per hoc, quantum mihi videtur, in ea, quæ perficienda est iustitia, multum in hac vita ille profecit, qui, quàm longè sit à perfectione iustitiæ, proficiendo cognouit.* Hactenus ille. Cùm ergo illa, quæ expectatur in præmium iustitia, ab omnibus vitiis, atque defectibus sit libera; cùm nihil coinquinatum possit in illam intrare ciuitatem, & absolutissimam dilectionis Dei & proximi obseruantiam præstemus: rationis est, vt omnes iusti ad illam possidendam aspirent: qui quotidie dicunt, *Adueniat regnum tuum:* & Paulus, *Non quod iam acceperim, aut iam perfectus sim: sequor autem, si quo modo comprehendam, in quo & comprehensus sum à Christo Iesu:* & alibi: *Cupio dissolui, & esse cum Christo;* alio etiam loco vbi commemorasset iustitias suas, quas in hac vita fecerat, expectans illam in præmium, dicebat: *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. In reliquo, reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex: non solùm autem mihi, sed & iis qui diligunt aduentum eius.* Dauid etiam Rex aiebat: *Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum.* Beati ergo qui esuriunt, & sitiūt iustitiam, quam possident cœlestis Hierusalem ciues: quoniam illa tandem implebuntur.

B Bern. ser. 1. in festo omnium Sanctorum à medio, & alibi.

Aug. tom 3. post medium

In ea quę perficienda est iustitia, vt ait Augustinus multum qui in hac vita proficiat.

Apoc 21.

Matth. 6.

Philip 3.

Tali iustitiæ desiderio flagrauerint qui maximè Sanctorum.

Suprà 1.

2. Tim. 4.

Psalm. 41.

Quartum iustitiæ desiderium pastoribus Ecclesiæ conueniens, maximè ac viris perfectis.

Quartum desiderium iustitiæ, ad perfectos etiam, & maximè prælatos, ac pastores Ecclesiæ spectat: qui non solùm contenti iustitia sua, illam quoque esuriunt ac sitiunt in proximo, imò & in Ecclesia, & toto mundo, vt omnia renouentur, & iustitiam colant: hoc autem non tantùm votis & precibus à Deo contendunt, sed etiam vitæ exemplo, verbis & factis; præceptis & pœnis propositis, si superiores sint, qui leges statuere possint, obtinere nituntur, neq; dicunt cum Caim, *Nunquid custos fratris mei sum ego?* quia intelligūt illud: *Vnicuique mandauit Deus de proximo suo:* Et cum lege teneamur diligere fratres sicut nos ipsos; eadem lege tenemur, pro eorum salute & iustitia solicitari atque laborare. Hinc illæ Pauli voces: *Filioli mei; quos iterū parturio, donec formetur Christus in vobis:* item, *Adimpleo quæ desunt passionū Christi, in carne mea, pro corpore eius quod est Ecclesia:* Atque alibi Galatas exhortans, inquit, *Alter alterius onera portate; & sic adimplebitis legem Christi.* Vt enim Deus & Angeli in nobis esuriunt iustitiam, ita perfecti quique, & maximè pastores esurire illam debēt in inferioribus; illorum est sacrificare, doctrina & vita pascere, cū in hoc solùm sint à reliquis curis secularibus semoti, de quibus Dauid: *Sacerdotes tui induantur iustitia; & sancti tui exultent.* Horum ergo est, sitire iustitiam primam in proximo peccatore; in eo verò, qui iustus est, iustitiam secundam; porrò in eo, qui proximus est morti, cœlestem illam & gloriosam iustitiam: & in quauis illarum Deum ipsum, siue Christum, & Spiritum sanctum. Quanquam defectus amoris Christi, & zeli honoris eius, vitium et iam amoris proprij, ac stupor quidam nos, quo minus ista cogitemus, aut faciamus, auocant, & ad falsam quandam & Pharisaicam iustitiam inclinant, quæ dedignationem aliorum criminum habet. Cùm vera iustitia, teste Gregorio, commiserationem aliorum habeat: imò exultant, cùm cæteris peccatoribus se audent comparare. *Non sumus,* inquiunt, *sicuti cæteri hominum, raptores, adulteri, iniusti, & velut hic Publicanus:* similes existenti in celsissima turri, vnde spectet homines pusillos, velut formicas, non autem sursum aspicienti, vt consideret, quantum ad cœlum vsque sibi viæ supersit: sic enim cristas deponeret is, & pēnas gloriosi pauonis instar colligeret. Vnde Bernardus in sermone quodam: *Alij,* inquit, *tā vehementer contra aliorum delicta zelātur, vt videri possent esurire, & sitire iustitiam: si esset apud eos de suis quoque peccatis idem iudicium: sed nunc pondus & pondus vtrumque abominatio est apud Deum.* Secundò, error est eorum qui sitiunt pro aliis iustitiam; siue amicis, siue consanguineis, illaque in eis grauiter insectantur, cùm ipsi interim ab illis ipsis vitiis, aut grauioribus nequaquā abstineant. Sed isti non sunt conchæ, sed potiùs canales nil sibi transeuntis aquæ retinentes, sicci & aridi manent, & ore se damnāt suo: de qui-

Genes. 4.

Eccles. 17.

1. Ioan. 4.

Galat. 4.

Coloss. 1.

Galat. 6.

Pastores Ecclesiarum triplicem esuriere, & sitire iustitiā debent omnibus suis.

Psalm. 131.

Vnde nam esuriei talis ac sitis defectus in illis sit.

Matth. 5.

Greg. hom. 34. in Euang. in prin. to. 2.

Luc 18.

In Pharisaicos alienæ præ sua iustitiæ contemptores.

Bern. serm. 4. de aduent. Domini.

Prou. 20.

In alios item alienæ duntaxat, nō suæ iniustitiæ accusatores, ac vindices.

Luc. 6.
de quibus Dominus: *Hypocrita*, inquit, *eyce primùm trabem de oculo tuo: & tunc perspicies vt educas festucam de oculo fratris tui.*

Aliud esuries, aliud sitis iustitiæ. 1.Cor. 3 & Hebr. 5.
Distinguitur porrò esuries à siti: nam esuries difficiliùs expletur: faciliùs sitis: & in Euangelio quidam vt insipientes, edunt & bibunt, vt paruuli lac, id est, Christi humanitatem alentem & delectantem: qui verò progrediuntur, & proficientes sunt, edunt panem verbi Dei, & veritatem Verbi incarnati, & opera digna Verbo efficiunt: bibunt verò perfecti, quia cum facilitate ardua & heroica opera aggrediuntur, & pati pro veritate, & virtute, tanquã calicis potiunculam assumere se existimãt: ex quo Christus suam, & aliorum mortem calicem vocabat. *Matth. 20. & infra 26.* Vt enim viride lignum igni appositum, non tam citò absumitur; secùs si siccum sit: ita qui mundi amore, seculique cupiditatibus desiccati sunt, amore Dei facilè incenduntur. Vnde Bernard. serm. 2. de Annunciatio. Dominica: *Veruntamen*, inquit, *donec sapit tibi veritas, non sine difficultate ad interiora traijcitur. Vbi verò cœperis in ea oblectari: iam non cibus, sed potus est, & sine difficultate intrat in animam, quò videlicet spiritualis cibus intelligentiæ, potu sapientiæ digeratur, ne ipsius interioris hominis artubus, id est, affectibus siccitate laborantibus, oneri magis sit quam vtilitati.* *Bern. in fin. sermonis.* Hæc ille. Potest etiam distingui esuries à siti: vt illa sit imperfectorum, hæc perfectorum, & qui promptè, & cum delectatione operantur. *Esuriei, & sitis discrimen alterum.* Esuries etiam, quæ est calidi, & sicci, respicit verbum, quatenus fide firmat intellectum, & ad opera laboriosa & ardua, tanquam ad panem solidum, maximè verò ad iniuriarum patientiam propter Christum inuitat: sitis verò, quoniam frigidi & humidi appetitio est, ad verbum respicit, quatenus per spem vt aquæ potus refrigerat, & vt vinum per amorem lætificat, & inebriat, & maiorem sitim ingenerat, & ad facilia dulciaque opera inducit.

Quã necessaria Christianis omnibus esuries, ac sitis iustitiæ.
Tanta ergo beatitudine excitati esuriamus, atque sitiamus iustitiam: nolle siquidem primam iustitiam, nõ est aliud, quàm nolle egredi de Babel, siue respuere oblatã Regis filij dignitatem: rursus nolle progredi in parta semel iustitia, quid aliud est, nisi post egressum de Babel, pergere in terram promissam non velle? Præterea cœlestem illam coronam iustitiæ non affectare, quid aliud significat, quàm egressum de Babylone, & in terram promissam proficiscentem, in illam ingredi nolle. Postremò aliorum fratrum nostrorum iustitiam, in illaque progressus non desiderare, quid aliud erit, quàm bonos itineris habere comites nolle? & socios sanctitatis habere non velle, Deumque & Christum, & Angelos eius non imitari? Cùm ergo tantus esuriendæ, ac sitiendæ iustitiæ campus pateat, indignum est, & à Christiano viro prorsus alienum, stuporis, & insensibilitatis, vt sic dicam, affectu tangi, neque respicere in autorem iustitiæ fidei, & consummatorem vitæ Iesum, *Hebr. 12.* cui cum Patre & Spiritu sancto honor, gloria, & æternitas in secula seculorum.

TRACTATVS XIV.

In illa verba: *Quoniam ipsi saturabuntur.*

Cur beati esurientes, & sitientes iustitiam. I. Ratio.
DICENDVM primo loco, cur beati dicantur esurientes, & sitientes iustitiam: & quomodo tam pretiosa fames sit excitanda. Ac vt à primo exordiamur; beatum efficit hominem hic appetitus iustitiæ, quia in primis vincit cæteras omnes cupiditates, vt cibi, gloriæ, diuitiarum, sanitatis, vitæ ipsius & conseruationis speciei, quæ ob vehementem voluptatem, ardens & intensa esse solet: nam multi ab vxoris congressu se abstinuerunt propter iustitiam; & vt ait Dominus: *Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cœlorum.* *Matth. 19.* Atque hic quidem naturalem appetitum Dei includit, qui est ante omnem nostram cognitionem, & dirigitur ab intelligentia non errante, vt Philosophi loquuntur: animalis autem, & rationalis appetitus est in ipso homine; hic autem diuinus deliberatusque appetitus prædictum naturalem includens, tendit ad Deum maioribus viribus, quàm solus naturalis; valdeque est excellens & capax, minimeque corrugatus: *Duplex appetitus iustitiæ. Diuinus, volũtariusq́; ac naturalis, siue rationalis.* vt enim docet Vercellensis, Areopagitæ Dionysij paraphrastes; terrena bona & temporalia, pro paruitate sua, cordis stomachum corrugant; spiritualia verò, pro sua magnitudine, dilatant & amplificant. *Diuini illius præ altero appetitus excellentia.* Proinde ait Dauid: *Dilata os tuum, & implebo illud*, *Psalm. 80.* & Paulus: *Os nostrum patet ad vos, ô Corinthij, cor nostrum dilatatum est.* *2. Cor. 6.* Habent autem cor dilatatum, qui, vt Deus, omnium prouidentiam habent, & quoad possunt, eorum salutem promouent, & qui in omnibus Dei iudiciis requiescunt: de quo quidam illud Dauidis sic exponunt: *Extendens cœlum sicut pellem: qui tegis aquis superiora eius.* *Psal. 103.* Cœlum, vocat mentem, quæ instar pellis multitudine, magnitudine donorũ dilatatur, vt aqua Spiritus operiatur.

Secundò, beatus est esuriens iustitiam: quia *II. Ratio.*

quia à se expellit plenitudinem superbiæ, qua sibi quisque complacet, seq; ipso contentus est, & dicit, quia diues sum, & locupletatus, & nullius egeo: cùm tamen scriptum sit: *Diuites dimisit inanes*: &, *Non veni vocare iustos*: id est, tales se ipsos ducentes ac profitentes, sed modestos, & se peccatores agnoscentes. Sunt enim instar vtris inflati, & non solidè tumentis, secundùm Augustinum, qui punctura, aut saltu in altum, & motu ponderis probatur: ita est de falsa iustitia, de qua dictum est Regi Balthasar: *Appensus es in statera, & inuentus es minus habens*. Talis erit Pharisæus ille, plenus in oculis suis, sed in oculis Dei vacuus: cui dici illud poterat Apocalypsis: *Non enim inueni opera tua plena coram Deo meo*. Vt ergo vter punctus, rumpitur, & in altum facilè salit, & leuiter quo velis mouetur: ita superbus si tantillum pungatur, pre impatientia frangitur, & in altum erigitur per arrogantiam, deque statione virtutis leui de caussa mouetur. Quemadmodum autem quo vas plenius est, eo minus locum exhibet vento, & vbi omninò plenum est, nullum: ita qui repleti Spiritu sancto dicuntur, nullum ventum vanitatis admittunt: qui verò semiplenus est, periculo expositus existit inanis gloriæ. Proinde oremus Dominum, vt impleat omnia nostra, ne septem annos abundantiæ, qua nos somniamus veluti diuites, & plenos, sequantur septem famis anni interminati, quibus anima perpetuus erit cibus dæmonum.

Apoc. 3. Luc. 1. Matth. 9. B. August. Dan. 5. Luc. 18. Apoc. 3. Superbi quã similes vtri.

Humiles cõtra quales vtres. Genes. 41.

Est etiam beatus esuriens, quia expellit multitudinem humorum, præsertim negligentiæ, & tepidatis, quæ mater est, & fomes omniũ vitiorum, ob quem nos Deus euomit de ore suo: ac vt fera pessima deuorauit Ioseph, ita temporis pessimũ vitium, omne virtutum augmẽtum deuorat. Sunt autem tepidi animi signa, detrahere vocationi, in quam quis vocatus est; cùm iustus se ipsum, non autem statum accusare soleat: loqui libenter de Christi Cruce, & martyrum tormentis; & nihil velle pati. Ore inuocare Spiritum sanctum, imò hymnis diuinisque officiis; & obicem illi ponere: Frequenter confiteri, neque vnquam de quibus corrigitur, emendari: Assiduè communionem Eucharistiæ suscipere, & cor coniunctum cum Deo nũquam habere: Dei verbum frequenter audire, factis autem quod audit, nequaquam exprimere: Peccata leuiora, ex quibus gradus fit ad maiora, & grauiora, non magni facere: cùm scriptum sit: *Qui minima negligit, paullatim defluet*: Parem se aliis in sanctitate facere, aut etiam præferre: Ad aliorum, vel minimos defectus, habere oculos lynceos; ad proprios autem, vel grauissimos, lippos, cœcosque. Aliorum laudibus intus torqueri, ad proprias verò exultare. Isti, totius mundi iudices fiunt, & censores, præterquam sui ipsorum: cùm vera virtutum esuries in eo sita sit, vt se nihil esse existimet coram Deo: vt seipsum in principio sermonis accuset, & aliorum defectus, neque detegat, neque aspiciat. Beatus est ergo esuriens, quia purgato palato animæ à prauis peccati humoribus, esurit, & sitit, id est, delectatur iustitia, quia gaudium est iusto, facere iustitiam: Contrà verò anima saturata bonis huius mundi atq; peccatis, calcauit fauum, dicetque cum Israëlitis de diuino illo cibo: *Nauseat anima nostra super cibo isto leuissimo*.

Esurientes quoq; ac sitientes iustitiam, quam felices. Genes. 37. Tepidi animi plurima signa proferuntur. 1. Cor. 7. Eccles. 19.

Veræ ac perfectæ esuriei virtutum indicium. Prouerb. 18.

Tertiò, satisfacit quoque hic appetitus iustitiæ fami, & siti, quam quis in statu peccati habebat: nam in AEgypto erat fames, & in regione longinqua, in qua secessit prodigus, facta est fames valida: & cupiebat implere ventrem suum de siliquis quas porci manducabant: & nemo illi dabat: *Diuites eguerunt*, Vates inquit, *& esurierunt*: &, *Venter impiorum insaturabilis*, quia auaro tam deest quod habet, quàm quod non habet. Itaque huic esuriei respondet in iusto esuries iustitiæ, iuxta illud Apostoli: *Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati, ad iniquitatem: ita nunc exhibete mẽbra vestra seruire iustitiæ, in sanctificationem*.

III. Ratio. esurientes ac sitientes iustitiam, cur beati. Luc. 15. Psalm. 33. Prou. 13. Rom. 6.

Quartò, hęc esuries traducit secularium hominum sapientiam, qui iusti simplicitatem irrident, & ardens comparandarum virtutum studium: quare Dominus promittit spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere: quia non videt eum, nec scit eum. Excedit præterea Philosophorum in constituendo medio virtutum sapientiam, quia in his quæ carni sunt contraria, medium infimum, & carni proximum inuenerunt: proinde non attigerunt ad virtutem virginitatis, vel paupertatis, vel humilitatis, vel eius mititatis, qua quis ab omni sui defensione se abstinet: quocirca in his, quæ ferè sunt carni consona, ac conformia, versabantur. Excedit etiam legis iustitiam: nam apud Iudæos erat fames gloriæ, & temporalium bonorum, ac abundantiæ filiorum, nequaquam autem spiritualium. Vnde Paulus eiusmodi iustitiam à se abiicit, dum ait: *Vt & inueniar in illo non habens meam iustitiam quæ ex lege est*. Nostra verò, ad æterna, & spiritualia bona in se, & in aliis comparanda, & augenda contendit: hinc illa erat externa iustitia, hæc

IV. Ratio. Ioan. 14. Error Philosophorum, legisq; defectus in constituẽda perfecta iustitia. Philip. 3. Rom. 9.

interna. Illa erat lex factorum, hæc fidei. Illa literæ, hæc Spiritus.

V. Ratio. beatitudinis esurientium iustitiam.

Quintò, hic iugis appetitus iustitiæ, commensuratus est non solùm ipsi iustitiæ Christi, quæ infinita est, quæ nunquam exhauritur, quo magis deriuatur, nec tantùm ipsi danti Deo, qui infinitus est, & infinita magnificentia, ac beneficentia præditus existit, sed etiam proportionem habet ad ipsos habentes, id est, ad nos, qui non tantùm corpore & ætate, sed etiam artibus, disciplinis, virtutibusque indies crescimus & proficimus, neque sumus apti, vt omnia simul comprehendamus.

Sexta ac postrema ratio ab effectis talis esuriei.

Postremò affligit, patique facit propter iustitiam hic appetitus, fletumque efficit in peccatoribus iustitiam quærentibus, vt constat de Dauide, peccatrice, & Petro: augmentum etiam iustitiæ, sine dolore aliquo, & sui victoria, & labore in extirpandis vitiis, atque comparandis virtutibus, non contingit. Porrò, desiderium iustitiæ, aliis luctum, & lachrymas interdum excutit, hinc Paulus dicebat: *Timeo, ne iterum, quum venero, humiliet me Deus apud vos: & lugeam multos ex iis, qui antè peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam super immunditia & fornicatione, & impudicitia quam gesserunt.* Denique extrema pati, tùm pro se, tùm pro aliis facit, secundùm illud: *Pro iustitia agonizare pro anima tua, & vsque ad mortem certa pro iustitia.* Et hactenus de caussis, propter quas esurientes dicuntur beati.

Luc. 7. *Matth. 26.* *2. Cor. 12.* *Eccles. 4.*

Vnde primùm excitetur esuries ac sitis iustitiæ.

Iam dicendum est de his, quæ tam pretiosam famem ac sitim excitare queunt: sunt autem non pauca. Et in primis quidem inedia terrenorum, & temporalium bonorum esuriem hanc efficit: ait namque Esaias: *Domine, in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis.* Quare Euseb. lib. 8. de demonstratione Euangelica, Deum asserit distulisse Christi aduentum, & prius mundum vexasse diluuio, ignibus, bellis, vt syluam agrestem: vt pacem daret suo tempori, & satiaretur mundus sub Augusto, nato etiam Christo dicitur: *Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis.* Hinc filius prodigus fame afflictus ad mensam patris rediit: & sicut qui mane parcè prandet, desiderio cœnæ tenetur: ita abstinentia terrenorum, gignitur fames iustitiæ. Deinde generatur hęc fames inchoatione, multi etenim propterea non gustant quia non incipiunt gustare, nam insurgeret fames, vt in cibo corporali. Ideò Petrus hortatur: *Sicut modò geniti infantes, rationabile, & sine dolo lac concupiscite,* rursus: *Qui edunt me, adhuc esurient: & qui bibunt me, adhuc sitient.* Tertiò, vt corporis exercitio famès cibi redire solet, ita exercitio virtutum esuries spiritus. Ideò exerce te ipsum ad pietatem, & insurget amor iustitiæ, charitatis, fidei, patientiæ, perseuerantiæ. Propterea pulchrè dicitur à Dauide: *Memor fui Dei, & delectatus sum, & exercitatus sum: & defecit spiritus meus,* scilicet præ fame eius, & subdit: *Et meditatus sum nocte cum corde meo: & exercitabar, & scopebam spiritum meum,* id est, purgabam à repletione carnis, & mundi, vt esurirē Deum. Quartò, excitare debet esuriem spiritus, tantum gloriæ præmium, quantum propositum est esurientibus. Hinc Stephanus vidit cœlos apertos, & Iesum stantem à dextris virtutis DEI: quemadmodum salsum condimentum excitat famem corporis. Formica in æstate congregat quod edat in hyeme: cuius exemplo nobis hic operandum est quod post hanc vitam edamus: vt docet Aug. in Psal. 36. Manna etiam sex diebus colligitur, non in die Sabbathi, quia hic præparandum, & colligendum, quo fruamur in cœlesti gloria. Impij dicunt: *Manducemus & bibamus; cras enim moriemur.* Nos verò dicamus, Esuriemus & sitiamus: cras enim comedemus, & bibemus, & saturabimur: nō videre bona quæ hactenus fecimus, neque quantum comedimus, sed longum iter, quod facturi sumus, & gratiæ dandæ copiam, & cibum iustitiæ, qui adhuc non est à nobis esus: pariter considerare quãtum distemus in charitate à Christo, in obedientia ab Abraham, in mansuetudine à Dauide, in patientia à Iobe, in misericordia à Tobia, in fide à Centurione, in remissione iniuriarum ab Stephano, in dolore & pudore de peccatis à peccatrice, in pudicitia à Iosepho, & Susanna. Quintò, excitatur fames spiritus, considerando esuriem malorum, & peccatorum, qui tantoperè pro filiquis porcorum affliguntur, ac pro rebus caducis & momentaneis tot labores subeunt, tantisq; periculis se exponunt: considerando insuper dæmonis insatiabilem appetitum, qui circuit tãquam leo rugiens quærens quem deuoret, vt nos perdat. Sextò, consideratione iustorum, quorum desiderium est omne bonum, & qui viri desideriorũ sunt, vt Daniel: de quibus Salomon, *Iustorum semita, quasi lux splendens, procedit & crescit vsque ad perfectam diem.* Iuuat quoque videre beatos, qui edentes esuriunt, atque pro nostra iustitia perficienda iuges preces offerunt: & inter hos maximè expedit videre Christum, qui cum puer esset, proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum, & homines; & cùm grandior esset, sitiebat nostram sitim, & esuriebat nostram esuriem.

Esai. 26. *Euseb. cap. 1.* *Luc. 2.* *Psal. 71.* *Luc. 15.*

Altera efficiens caussa esuriei, sitisq; iustitiæ.

1. Pet. 2. *Eccle. 24.*

Tertia.

Psalm. 76.

Quarta.

Actor. 7. *Prouerb. 6.* *B. Aug. concione 2. ante mediũ to. 8.* *Exod. 16. & seq.* *1. Cori. 15.*

Quorum nobis sanctorũ virtutes varias Scriptura proponat ad imitandũ. *Genes. 22.* *Psal. 131.* *Iob. 1.* *Tob. 12.* *Matth. 8.* *Acto. 7.* *Luc. 7.* *Genes. 39.* *Dan. 13.*

Quinta.

1. Pet. 5.

Sexta.

Dan. 9. *Prouerb. 4.* *Luc. 2.*

Esuriit & sitiit iustitiam quomodo Christus.

riem. *Si quis*, inquit, *fitit, veniat ad me, & bibat: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis: & ego reficiam vos:* & de baptiſmo, quo erat in Cruce baptizandus propter noſtram iuſtitiam, aiebat: *Baptiſmo habeo baptizari, & quomodò coarctor, vſque dum perficiatur.* Idem in Cruce ſalutis noſtræ deſiderio incenſus clamauit: *Sitio*, & in ea ſaturatus eſt opprobriis, vt ſaturaret nos iuſtitia, atque vt doceret, omnem iuſtitiam pro Chriſti honore, & fratrum ſalute nobis eſſe implendam.

Ioan. 7. Matth. 11. Luc. 12. Ioan. 19.

Septimò, excitatur contemplatione pulchritudinis iuſtitiæ, quæ iuſtam animam reddit, nec non Chriſti ſponſam, & beatam. Eſt enim iuſtitiæ ſplendor maximus, non Heſperus, non Lucifer, non Sol tam clarus ac iuſtitia, teſte Ariſtotele libr. 5. Ethicorum. Plato etiam dixit: *Si iuſtitia conſpici poſſet, miros ſapientibus excitaret amores ſui.* Atque hoc quidem de humana: quid dixiſſet, ſi diuinam iuſtitiam cognouiſſet? Eſtque neceſſaria iudicibus: *Diligite*, inquit, *iuſtitiam, qui iudicatis terram.* Eſt Regum ornamentum, quia miſericordia, & iuſtitia confirmant thronum Regis: Commendat viros Dei, vnde Paulus ait: *Tu autem homo Dei, ſectare iuſtitiam.* Dum viuimus, exercenda: *Ante obitum tuum*, inquit, *operare iuſtitiam:* In morte ſeruanda, quia virum iniuſtum mala capient in interitu, & ille dicebat: *Moriatur anima mea morte iuſtorum:* In iudicio ſine iuſtitia, comparere non debemus, quia iuſtis tantùm datur corona iuſtitiæ, & ſeminanti ad iuſtitiam merces fidelis, & Iacob dicebat: *Reſpondebit mihi cras iuſtitia mea:* nam hodie, tempus eſt operandi, & cras, recipiendi præmium. Denique iuſtitia, hominem Deo ſimilem reddit, reſtituitque ad ſtatum, innocentiæ, in quo homo rectus non tantùm corpore, ſed & animo conditus à Deo eſt: Cuſtodit à culpa, vnde dicitur lorica iuſtitiæ à Paulo: reſtringit concupiſcentiam boni tranſeuntis, & temporalis, ob id zona vocatur, & cingulum lumborum iuſtitiæ, Eſai. 11. Demum inter latrones, ſine adiumento iuſtitiæ, vita conſtare non poteſt: vt rectè proptereà dixerit Cicero libro 2. de Officiis: *Tanta eſt vis iuſtitiæ, vt ne illi quidem, qui maleficio, & ſcelere paſcuntur, ſine vlla iuſtitiæ particula viuere poſſint.* Qui ergo luminibus intellectus hæc præconia, & alia innumera, quæ volentes ſuppreſſimus, ornamenta iuſtitiæ conſideraret, profectò eius conſequendæ, atque perficiendæ amore excitaretur.

Septima eſuriei, ac ſitis iuſtitiæ cauſſa. Philoſoph. c. 1. in fine, to 3. Socrates in Phædro Platonis. Sap. 1. Prouerb. 25. 1. Tim. 6. 2. Tim. 2. Eccleſ. 14. Pſalm 138. Num 23. 2. Tim. 4. Geneſ. 30. Eccleſ. 7. Iuſtitiæ quibus à Paulo & Eſaia commendatur, illuſtria cognomenta. Epheſ. 6. Eſai. 11. Iuſtitiæ quāta vis Ciceroni. M. Tull.

Poſtremò, de præmio differendum eſt: *Quoniam ipſi*, inquit, *ſaturabuntur.* Deſiderium enim ſi compleatur, delectat animam, vt dicitur Prouerbiorum 13. Verba hæc ſatiandi, & ſaturandi, ab aduerbio ſatis deriuantur: & quanquam priùs ad animum, ſecundum ad corpus ſpectare doceant Grammatici: interdum confunduntur tamen, etiam apud bonos autores, vt hoc loco, id eſt, ſaturabuntur, & in alio loco: *Anima ſaturata calcabit fauum.*

De eſurientium, & ſitientium ſaturitate diſſeritur. Prou. 13. Satiari, & ſaturari, non ſemper in Scripturis diſtinguuntur. Infrà 27.

Saturantur ergo iuſti in primis bonis terrenis, quoniam Deus abundè largitur, ad ſatietatemque affectus noſtri ad gloriam cœleſtem tendentis, atque contemnentis quæ mundi ſunt. Qui enim cœleſtium tenentur amore, faſtidiunt terrena, vnde ſcriptum eſt: *Non vidi iuſtum derelictum, nec ſemen eius quærens panem.* Secùs erat de orationibus Patrum Veteris Teſtamenti, quæ pactum habebant temporalium bonorum: vt Auguſtinus docet in prædictum locum Pſalmi: Pauca etiam, quæ Deus donat, amore condit, ita vt ſatient iuſtum. Et meritò: quia qui paſcit Chriſtum, promiſſionem habet, vt paſcatur à Deo. *Primùm quærite*, inquit, *regnum Dei, & iuſtitiam eius; & hæc omnia adiicientur vobis:* &, *Melius eſt modicum iuſto ſuper diuitias peccatorum multas.* Iuſteque hoc facit Dominus, vt iniuſti confundantur, qui nullum non admittunt peccatum, vt ſaturentur, etſi in mediis aquis poſiti, vt Tantalus, perpetuò ſitiant.

Pſalm. 36. B. Auguſt. Matth. 6. Pſalm. 36.

Deinde ſaturantur hic cœleſtibus, ac ſpiritualibus, videlicet bonis operibus, de quibus: *Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem eius qui miſit me Patris:* & fructu gratiæ, de qua: *Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum.* Saturantur etiam eſurientes ac ſitientes iuſtitiam, quoniam in eiuſmodi eſurie ſancta ac ſiti poſita eſt noſtra perfectio: vt his elegantibus verbis docet Bernardus epiſtola ad Abbatem Garinum Alpenſem: *Porrò*, inquit, *vera virtus finem neſcit, tempore non clauditur. Vnde eſt illud: Charitas nunquam excidit:* & item, *Patientia pauperum non peribit in finem:* &, *Timor Domini ſanctus permanet in ſeculum ſeculi. Nunquam iuſtus arbitratur ſe comprehendiſſe, nunquam dicit, Satis eſt, ſed ſemper eſurit, ſititque iuſtitiam, ita vt ſi ſemper viueret, ſemper, quantum in ſe eſt, iuſtior eſſe contenderet, ſemper de bono in melius proficere totis viribus conaretur. Non enim ad annum, vel ad tempus inſtar mercenarij, ſed in æternum diuino ſe mancipat famulatui. Audi denique vocem iuſti: In æternum non obliuiſcar iuſtificationes tuas: quia in ipſis viuificaſti me:* & rurſum: *Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum.* Non

Secunda ſaturitas iuſtorum. Ioan. 4. Ibidem. B. Bern. epiſt. 253. propè initium. 1. Cor. 13. Veræ virtutis conditiones, ex Bernardo. Pſalm. 9. Pſal. 18. Pſal. 118. Ibidem.

Psal. 111. Sap. 4.

igitur ad tempus. Proinde iustitia eius manet nō aliquanto tempore sed in seculum seculi. Sempiterna itaque iusti esuries, sempiternam meretur refectionem. Et licèt in breui consummetur pro tempore, iudicatur tamē explesse tempora multa pro virtutis perpetuitate. Et infra: *Itaque indefessum proficiendi studium, & iugis conatus ad perfectionem, perfectio reputatur. Quòd si studere perfectioni, esse perfectum est: profectò nolle proficere, deficere est. Vbi ergo sunt qui dicere solent, Sufficit nobis, nolumus esse meliores quàm patres nostri?* Hactenùs ille. Iustitia etiam, quę omnem amplectitur virtutem, omnis sapor est: ideo Dauid dicebat: *Iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda.* Christus item, cùm in virtute, & iustitia inhærente appetatur, omnes voluptates spiritus, & delectationes in se eminentissimè habet. Hæc autem diuina dona non capit, qui non desiderat: nec desiderat, qui non nouit; nec rursus illa conseruat. Proinde dicebat Dominus: *Sedete in ciuitate, quoadusque induamini virtute ex alto*: Deus enim est, qui replet in bonis desiderium nostrū. Ideo magnum Dei donum, magna sunt desideria, si in illis nequaquàm quiescamus. *Nam desideria*, inquit Sapiens, *occidunt pigrum: noluerunt enim quicquam manus eius operari*, & in desideriis homo semper est otiosus; & væ est prægnantibus, & nolentibus parturire, aut parere. Quædam etiam desideria peculiaria, ac sancta Dei sunt, vt Dauidis ædificandi Templi, & Abraham immolandi filij, & Pauli eundi Romam, & pluries impediti, tametsi non impleantur, quia Deus impedit, & in aliis, quæ magis ad Dei gloriam spectabant, occupauit; haud sunt tamen sine magno merito apud Deum: & desiderium martyrij, quo anxiè solicitati sunt beati viri, Franciscus, & Dominicus, præmium suum apud Deum habent repositum. Ex hac autem plenitudine donorum spiritus nostri interna, eructant Sancti extra, secundùm illud: *Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt: & iustitia tua exultabunt*: Cùm enim recordantur internæ iustitiæ, quasi eructant foris ad alios: vt Apostoli, qui in die Pentecostes pleni erant, & in precatione laudant Dominum: *Eructabunt*, inquit Dauid, *labia mea hymnum, quum docueris me iustificationes tuas.* Postremò, saturabuntur in gloria cœlestibus bonis, quia ibi perfecta, & omnibus numeris absoluta iustitia erit: nihil ibi erit inquinatum, aut sordidum, & ideo Propheta ait; *Satiabor, cùm apparuerit gloria tua*: & Dominus: *Ego*, inquit, *dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus, regnum*, vt *edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo*: ibi enim verba Esaiæ locum habent: *Ecce serui mei comedent, & vos esurietis: ecce serui mei bibēt, & vos sitietis: ecce, serui mei lætabuntur, & vos confundemini: ecce, serui mei laudabunt præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus vlulabitis.* Erit enim felicitas completa, non in anima solùm, sed in corpore suscitato, & dotibus gloriosis conspicuo. Ibi erit plenitudo, quia nihil deerit, vel potestatis, vel honoris, vel scientiæ, vel amoris, vel perpetuitatis: erit perfecta eructatio, à facietate profecta, vnde & misericordias Domini in æternum cantabunt: erit & satietas cum fame sitique cōiuncta, ne fortè plenitudo nauseam, & tædium pariat: vnde de Angelis asserit Petrus: *In quem desiderant Angeli prospicere*, & Salomon: *Qui edunt me, adhuc esurient: & qui bibunt me, adhuc sitient.*

Tertia saturitas esurientiū & sitientium iustitiam. Psal. 18. Luc. vlt. Psal. 102. Mala quorūdam esuriēs, ac sitis iustitiæ. Prone. 21. Matth. 24. Quorum esuriem bonam, ac sitim iustitiæ, tamen Deus saturare voluerit. 1 Reg. 7. Genes. 22. Rom. 1. Signum saturitatis iustorum euidens in hac vita. Psal. 144. Actor. 2. Psal. 118. Quarta saturitas iustorū. Apoc. 21. Psal. 16. Luca. 22. Isai 65. Beatorum quanta saturitas. Psal. 88. 1. Pet. 1. Eccle. 24.

Cùm verò dicitur: *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum*: intellige de siti temporalium bonorū cruciante; non autem de siti æternorum delectante: cuius sitis caussa est, in primis æternorum infinitas bonorum, quæ quidem & satiat, & simul sitim excitat. Deinde: vt pulchrè docet Nicolaus de Cussa, non est conuersio cibi in alitum, sed potiùs aliti hominis in Deum cibum. Cibus enim noster inferior est corpore, quod illo pascitur: at Deus longè est superior anima nostra pascenda; quare esse in gloria, nihil est aliud, quàm deificari, vt sic dicam, siue transformari in Deum. Ad hæc, vbi semper est conueniens obiecti proportio eodem modo se habentis; & potentiæ stabilis, & fixæ, ibi nulla potest esse in edendo nausea, aut fastidium: secùs modò, vbi vel potentia relaxatur, vel obiectum mutatur, vt in musica, cibo, ac venereis voluptatibus contingit: quare hîc non potest esse satietas nisi cum fastidio. Item, illius iustitiæ diuinæ, quæ cibus est beatorum, nulla sunt prorsus excrementa, quæ reiicere oporteat, vt in cibo isto nostro contingit: vnde magnum sit oportet augmentum, quod beato edenti accedet. Hinc Gregorius Nyssenus in hanc beatitudinē dicit: *Quemadmodum enim insensibili cibo, si nihil eorum, quæ nutrimenti caussa sumuntur, pro excremento eijceretur, sed totum ad adiectionem corporeæ proceritatis assumeretur, quotidiano nutrimento per sese adaugente magnitudinem, in multam proceritatem corpora excrescerent, & attollerentur: itidem illa iustitia, & omnis vnà cum ea virtus; quoniam secundùm eum qui mente percipitur, cibi modum comesta non egeritur, altiores semper per se participantes efficit,*

Ioan. 4. Illud: Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, de temporalium siti bonorum tantummodò esse accipiendum, multis ostenditur. Nicol. de Cussa. Cœlestis esus potusque, & terrestris discrimina. Greg. Nyss. in fine huius tractatus.

sui semper adiectione magnitudinem augens. Sic ille perpulchrè. Saturabuntur ergo beati, non solùm in Deo, & CHRISTI humanitate, & in Angelis & Beatis, sed etiam in omni creatura renouata iam atque perfecta. Nam ibi fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, & torrente voluptatis suæ, id est, Deo ipso, & non ex aliquo vasculo donorum creatorum Deus beatos sitientes potat. Estque illa gloria nobis hîc, tanquàm ientaculum matutinæ lucis, in cœlo verò, vbi in lumine Dei videbimus lumen, prandium meridianum; cæterum in iudicio, vbi ad animam accedet corpus, atque illi vinculis indissolubilibus coniungetur, erit cœna illa magna Euangelica, ad quam Dominus vocauit multos: inter quos nos quoque vocatos esse non ignoramus. Sed vt vocationem nostro vitio non frustremur, tum in nobis situm est, tum præsertim in diuina gratia: cui ne desimus, omnibus votis à nobis precandus est, & inuocandus ille salutis nostræ sitientissimus IESVS CHRISTVS Dominus noster, cui par sit cum patre, & Spiritu sancto gloria in secula seculorũ, Amen.

Psalm. 45. *Psalm. 35.* Qualis huius vitæ præ cœlesti saturitas istorum. *Ibidem.* *Luc. 14.* *Hebr. 12.*

TRACTATVS XV.

In illa verba: *Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur.*

CVM extrema duo hominum peccata inueniantur, per quæ stulti gradiuntur, nempè superbia, & pusillus ac deiectus animus: contra illa Deus Opt. Max. duo egregia epitheta sibi attribui voluit: dicitur enim iustus, & Misericors, secundum illud Prophetæ: *Exortum est in tenebris lumen rectis, misericors, & miserator, & iustus.* Iustus quidem in superbos, misericos verò affectu, at miserator effectu erga pusillanimes. Cùm autem Deus nos velit sibi similes reddi, cùm priori beatitudine nostrâ desiderasset iustitiam, præsenti nos ad misericordiam hortatur, dicendo: *Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Qua de beatitudine dicturis nobis primùm considerandus est ordo, siue continuationis series; deinde, quid nomine remisericordia; & quibus impertienda, explicandum; tertiò, quo iure aut obligatione ad eam communicãdam obstringamur. Postremò, quod si eius præmium hoc loco à Domino propositum.

Deus cur iustus appelletur, & misericors, ac miserator. *Psal. 111.*

Ad id igitur, quod primo loco est propositum, respõdeo, quòd vt in scala Iacob varij erant gradus; & iustus ascensiones in corde suo disponit; ita magna sapientia isti gradus beatitudinem constituti sunt à Domino. Misericordia ergo rectè post iustitiã sequitur, quia eius comes indiuidua esse solet. Iustitia enim sine misericordia, seueritas; misericordia sine iustitia, remissio est. Ideo vtramque virtutem Deus infinito modo possidet, de quo est illud: *Vniuersæ viæ Domini: misericordia, & veritas:* vtramque erga nos magna suauitate exercet, ita vt vtriusq; laudes celebrare debeamus, secundùm illud: *Misericordiam, & iudicium cantabo tibi, Domine:* & nos proximo impendere debemus vtramque. Et esurie quidem iustitiæ illi bona desiderãda sunt; sicut misericordia eius mœrendum malis: vt his beatitudinibus duabus tota lex Naturæ absoluatur, quæ habet: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: & quod tibi vis fieri, alteri facito.* Præcedit autem iustitia misericordiam: quia prius debitum reddendum, posteà indebitum donandum, vt sit recta diuisio; ne faciamus ex rapina eleẽmosynam, vel holocaustum: nam ingratum erit Spiritui sancto quicquid ei obtuleris, neglecto eo ad quod teneris. Ad hæc, rectè esuriem iustitiæ sequitur misericordia: nam deficiens nostra iustitia, & tanquàm pannus menstruatæ ob venialia delicta, quibus est coniuncta, secundùm Bernardum, eget Dei misericordia: neque DEUS magnam suam misericordiã donare decreuit, nisi vtẽti misericordia sua, quæ modica & exigua est, ergo proximum. Hinc illud: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris:* & conseruis dimitti à nobis centum denarios pro decem mille talentis, quæ ipse remittit, magna ratione decreuit. Tu ergo debes ignoscere iustitiæ proximi deficienti, & ille tuæ imperfectæ ignoscat, atq; vtrumq;, pro charitas merito, sua magna remuneret DEUS misericordia.

Quæ ratio ordinis huius beatitudinis cum præcedenti. *Genes. 28.* *Psalm. 83.* *Psalm. 24.* *Psalm. 100.* *Tob. 4.* *Matth. 7.* Iustitiam sequitur misericordia dupliciter. *B. Berna. ser. 1. in festo omnium Sanctorum à medio.* *Matth. 6.* *Infra 14.*

Ad secundum dicẽdum, misericordiæ nomen, alienæ miseriæ commiserationem denotare, eamque ad molle cor suum, tanquàm oleum trãsfert: hinc appellata, quòd miserum cor faciat aliena miseria. Quod ad rem verò attinet, dicendũ de ea, & quatenus passio est, & quatenus virtus. Misericordia igitur, secũdùm DAMASCENUM libro 2. species tristitiæ est, siue tristitia in alienis malis. Cicero 3. Tusculana ait: *Quemadmodum misericordia ægritudo est ex alterius rebus aduersis, sic inuidẽtia ægritudo est ex alterius rebus secũdis.* Sic ille. Est enĩ species quędã tristitię, qua dolemus de eo malo, quod accide-

Quid nomine, & re misericordia. *Damascen. cap. 14.* *M. Tull longè ante mediũ.* Duplex malum hominis

dignum commiseratione.

accidere videtur immerenti: quod quidem malũ aut corrumpit corpus, vt mors, morbus, fames sitis, tormẽta, plagæ, spoliatio, deformitas, & membrorum truncatio: aut mentem fœdat, nam miseramur tardos ingenio, rudes, stultos & improbos. Immerentes autem malorum, opinione nostra illi sunt, aut boni viri, innocẽtes, & simplices, vt sunt infantes, & mente capti, aut impares etiam malis, vt pueri, fœminæ, senes, ægroti, delicati, & qui magnis laboribus premuntur, magna etiã fortuna deturbati, vt hæredes, & ad magistratum designati, si immatura morte præueniantur: pericula item, quia malis proxima, misericordiã excitant, vt bellum, nauigatio, via latronibus exposita. Ad hæc, similitudo συμπαθείαν atq; cõmiserationẽ efficit, vt erga similes ætate, moribus, ingenio, dignitate, genere: quippe inter similia facilis est transitus. Hinc rogatus Philosophus quidam, cur diuites plus elargiatur cæcis, & surdis, quàm Philosophis egentibus, acutè respõdit: *Quia diuites, inquit, homines se cæcos & surdos potiùs futuros putant, quàm Philosophos:* ex quo fit, vt diuites, qui se exemptos à communi sorte putant, duri sint & immisericordes. Iesus verò, vt Paulus ait, debuit per omnia fratribus similari, vt misericors fieret & fidelis Pontifex ad Deũ, vt repropitiaret delicta populi. Efficiunt autem misericordes & sympaticos homines, cordis mollities ac teneritudo, vt in pueris & fœminis, quę interdum pendẽtes debitas pœnas, etiam latrones ac parricidas miserantur. Experientia malorum etiam idem facit: vnde quædam Regina dixit:

Qui ferè dolori succumbant.

Similitudo causa cõmiserationis in quibus.

Diuites cæcis & surdis quàm Philosophis, vt eorum vnus dixit, cur magis largiantur.

Hebr. 2.

Quę res quos faciant admisericordiam promptiores.

Non ignora mali, miseris succurrere disco.

Dido apud Virgil 1. Aeneid. à medio.

Generosi ac simplices facilè tanguntur misericordia, vt Principes, iuuenes, impudentes, inexpertiq; facilè miseratur de paruis malis; qui verò prudentes sunt & edocti, de magnis malis, & de iactura animarum dolent, vt Sancti; de paruis autem, id est, corporum & fortunæ malis, non curant, nisi quatenùs spectant ad animos.

Contra Stoicos, misericordiã, ægritudinem animi esse, ac vitium, opinantes.

Apparet ergo magna Stoicorum stultitia, qui hunc affectum, vt ægritudinem quandam bono & honesto viro indignã, suis quibusdam cauillatiunculis tollere de medio volebant: cùm nihil magis naturæ hominis conueniat, quàm malis aliorum mœrere, afflictosq; miserari; vel tollenda esset naturæ congruentia, similitudo morum, & amor, qui facit sibi cõmunem dolorem amici, frustrà essent oculi dati ad spectandas alienas calamitates: frustrà lacrymæ, quas sæpè aliena excutiunt mala, cùm ad propria nõ emittantur. Quid erit virtus iustitiæ, sublata misericordia, nisi feritas & immanitas? & quid homo est excuta humanita, nisi fera? At Seneca Photini Stoici discipulus, ait: *Misericordia, vitium est animorum nimis miseriæ fauentiũ, quam si quis à sapiente exigit, propè est vt lamentationẽ exigat, & in alienis funeribus gemitus.* Hæc ille; & paullò ante dixerat: *Ergo non miserebitur sapiens, sed succurret.* Sed poterit aliquando succurrere, at non semper: & alij non poterunt: & quidam sunt, quibus opus est interno calcari ad progrediendum in opus: nec potiorem opem afflicto potes afferre quàm si dolenti condoleas. Deus dicitur misericors, & miserator, & habere viscera misericordiæ: Christus, misericordia motus est ad viduam filio orbatam, illacrymatusq; in suscitatione Lazari, & beatos prædicat misericordes. Vnde vel Cicero, qui Stoicos in tertia Tusculana secutus est, & in sapientem cadere ægritudinem misericordiæ, aut inuidentiæ negauit; tamen in oratione pro Q. Ligario tanquàm Peripateticus, in laudem Cęsaris dixit: *Nulla de tuis virtutibus plurimis nec gratior, nec admirabilior misericordia est:* quod Augustinus libro 9. de ciuit. Dei cap. 5. diligenter notauit. Et hactenùs de misericordia vt affectus est. De virtute verò, siue beatitudine misericordiæ in paullò antè allegato loco ita tradit Augustinus: *Quid est autem misericordia, nisi aliena miseriæ quadam in nostro corde compassio, qua vtique si possimus, subuenire compellimur? Seruit autem motus iste rationi, quando ita præbetur misericordia, vt iustitia cõseruetur: siue cùm indigenti tribuitur, siue quum ignoscitur pœnitenti.* Hactenùs ille. At Gregorius Nyssenus tract. de beatitudinibus: *Misericordia, inquit, vt eam aliquis definitione comprehensam interpretari, & explicare possit, voluntaria tristitia est, quæ conflatur ob incommoda aliena. Quòd si nõ planè quid per eam intelligatur, expressimus, forsitã alia ratione magis dilucidè ac planiùs explicari poßit: Misericordia est erga eos qui ob res aliquas tristes, ac molestas sese discruciant, cum dilectione coniuncta affectio.* Sic ille. Duo ergo sunt, quæ continet misericordia: alterum est, internus commiserationis in corde sensus; alterũ, externa mali propulsatio, si fieri queat, & vtrumq; debet esse ratione moderatum. Compassio quidem, ne vel tristitia absorbeat, vel ne in impatientiam, desperationem & furiam inducat, vt multis accidit, externa autem subuentio iuxta sapientiam Christianam, & vires, attemperata esse debet, ne nihil sit. De iusto enim dicitur: *Tota die miseretur & commodat;* & in alio loco, *Iocundus homo qui miseretur & commodat;* & dilectus discipulus:

Sene lib. 2. de Clem. cap. 6.

Psal. 110. *Luc. 1.* *Luc. 7.* *Ioan. 11.*

Quãta virtus misericordia Ciceroni.

August. to. 5.

Misericordia quid Augustino: vt seruiat rationi.

Quid Gregorio Nysseno misericordia.

In misericordia sunt duo.

Psal. 111. *Psal. 36.*

pulus:

pulus: *Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo: quomodo charitas Dei manet in eo?* Frater Domini quoq; Iacobus Iustus ostendit similiter fidem non habere viuã, qui cùm potest, proximo indigenti non succurrit: ait enim, *Si autem frater aut soror nudi sint, & indigeant victu quotidiano: dicat autem aliquis ex vobis, illis, Ite in pace, calefacimini & saturamini: non dederitis autem eis quæ necessaria sunt corpori: quid proderit? Sic & fides, si non habeat opera, mortua est in semetipsa.* Hæc ille. Vel ne rursus nimium & prodigè effundat; imòquamprimùm ab Spiritu sancto est, & nõ à proprietate vel imprudẽtia nostra, per se est rationi mensurata: vtrumque autem hominis naturæ competit, & in eo affectus misericordiæ calcar, & stimulus in viatoribus: quemadmodũ etiam ira tempore suo, & cum ratione moderata. Propulsatio autẽ mali tantùm Deo, & Angelis & beatis, qui affectibus destituuntur, conuenire potest: vbi verò adiutrices manus porrigere non datur, non minùs habẽdi sunt misericordes, qui afflictos miserantur. Propterea Dominus non dixit, Beati miseratores, aut eleẽmosynarum largitores, sed misericordes: quod omnibus cõpetere potest: est enim misericors qui tantùm indolescit fraterna charitate alienis calamitatibus, si nõ possit re ipsa subuenire. Ideo Clemens Alexandrinus libr. 4. Stromatum ait: *Misericordes esse vult* (nempè Dominus) *non solùm qui faciunt misericordiã, sed etiam qui misereri volunt, etsi non possint, quibus adest vt spontè & libera volũtate operentur. Nonnunquàm enim volumus, vel dando pecuniam, vel corpoream dãdo operam, facere misericordiam, vtpotè egenti opem ferre, vel ægrotanti inseruire, vel ei adesse qui est in aliqua calamitate, nec possumus, vel propter paupertatẽ, vel morbum, vel senectutem (nam ea quoq; morbus est naturalis) exequi institutum, ea quæ cupimus, & ad quæ interno animi motu ferimur, nõ potentes efficere.* Gregorius item Nyssenus in hanc beatitudinem scribens: *Ac nemo,* inquit, *in solis materijs illam virtutem spectet. Sic enim non cuiusq; hominis esset eiusmodi rei successus, præterquàm eius, qui opes aliquas haberet ab benefaciendum: quinimò mihi æquius & verius esse videtur, huiusmodi virtutem ex studio atque voluntate æstimare. Nam qui bonum voluntate duntaxat in animo sibi proposuit ac destinauit, sed inopia, quominus id, quod honestũ est, sequatur, prohibitus est, animi destinatione nihilo inferior est eo, qui per opera voluntatem suã ostendit,* Hæc illi. Et hactenus de primo.

1. Ioan. 3.

Cuius nõ sit des viua, sed mortua. Iacob. 2.

Quæ moderata sit oportet subuẽtio miserorum.

Expenditur à Domino nõ dictum: Beati miseratores, aut eleemosynæ datores, sed misericordes.

Clemẽs Alex. paulò longiùs à principio, tom. 2.

Greg. Nyss.

Animò tantùm, non re, præ inopia, commiserãtes, re ipsa subuenientibus non esse inferiores.

Ad secundum veniamus: Quibus impertienda sit misericordia, non explicauit Dominus; sed rationi hoc relictum est. Est enim misericordia impendenda omnibus ex charitate à nobis diligendis, egentibus tamen, & in miseria aliqua cõstitutis. Quare si qui diligendi sint, qui egestate, aut miseria aliqua non opprimantur, illis misericordiæ affectum non debemus: quemadmodum neque Deum, neque Christum commiseramur, in quos mala cadere non possunt vlla, quod ad se attinet, impropriè autem, & per accidens in membris suis, vel filiis, vel in honore & nomine, quod interdum peccatis hominum obscuratur ac polluitur, malum dicuntur pati, vt illos iure miserari, eisque subuenire debeamus. Vnde Christus Samaritanus ille, qui eum qui incidit in latrones, commiseratus est; & plagis eius adhibuit oleum & vinum, rependi sibi misericordiam, nonquidem in se, quia eius capax nõ est; sed in suis qui egent, constituit, cùm dixit: *Vade, & tu fac similiter.* Hic autem affectus, quo desideramus illustrari nomen Dei, non tantùm ad misericordiam, sed etiam ad zelum spectat: quo maximè pro gloria Dei vtebatur Helias. Simile ratione neque Angelis, neque beatis quibus dilectionem debemus maximè, cõmiserationis affectus est impendendus, quia longè sunt ab omni miseria, omnique perfruuntur felicitate: quòd si interdum pro his, qui in gloriam sunt assumpti, ignorantes vbi nam sint, preces ad Deum fundimus: tamẽ eiusmodi precationis fructus in bonum precantis cedit. Tertiò, dæmonibus, damnatisque misericordiam minimè debemus, quia charitatis affectu non sunt diligendi, cùm hostes sint Dei, atque ab eo proscripti: vnde Abraham, vel Lazarus medicus sensu miserationis ad diuitem Epulonem nequaquàm tanguntur; reliqui verò omnes, præter iam dictos, siue viuant, siue vita sint defuncti, nostra ope sunt subleuandi; & in primis qui in purgatorio igne expiantur animi; quoniam dilectionem illis debemus, & in via adhuc sunt, quatenus non peruenerunt ad terminum; & miseriam habent, quatenùs pœnas luunt criminum suorum, atq; subuentionis nostræ sunt capaces. Siquidem sancta & salubris est cogitatio, pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur. Tenemur autem lege ad succurrendum, vel ex iustitia, propter legata bona in testamento, vt sibi suffragia impendantur; vel propter accepta beneficia; postremò ex charitate siue misericordia, quæ omnium calamitates & miserias subleuare contendit. Deinde omnibus viuentibus, qui in egestate sunt, & diligendi à nobis, benignitas est adhibenda.

Misericordia quibus impẽdenda.

Deũ, & Christum quatenus miseramur.

Luc. 10.

3. Reg. 19.

Angeli, atq; beati nostræ cõmiserationis cur minimè sint capaces.

Dæmones ac damnati cur minimè miserandi.

Luc. 16.

Animi piorũ qui purgantur, sunt digni misericordia tripliciter.

2. Mach. 12.

Quo ordine misericordia viuentibus exhibenda.

benda. Quia verò inter omnes, nullus est propinquior quàm quisq; sibi; ideo virtus misericordiæ, quæ ordine carere non potest, iuxta illud: *Ordinauit in me charitatem*, sibi debet primò misericordiam, quæ ex charitate oritur: *Qui enim*, inquit Salomon, *sibi nequam est, cui alij bonus erit?* & alio loco, *Miserere*, inquit, *animæ tuæ placens Deo*; & Augustinus lib. 1. Confessionum. cap. 13. *Quid enim miserius misero non miserante seipsum?* Idem in lib. Enchiridion ad Laurentium: *Qui vult eleemosynā ordinatè dare, à se ipso debet incipere*: & quia homo, tùm in anima, tū in corpore miserias patitur; ab eleemosyna spiritus inchoandum est. Nam anima præstantior est omnib. corporibus; & miseriæ, quibus affliguntur animæ, longè peiores sunt illis corporis: & doctrina, consilium, precatio, quibus animæ subuenimus, præstantiora sunt bona, quàm cuncta subsidia temporalia. Eleëmosyna etiā externa de his est quæ habemus; at commiseratio interna de his quæ sumus. Deus autem primò respicit ad animam, deinde ad opera, siue ad munera eius: vtraque autem eleëmosyna, non à manu, vel corporis temperatura, sed ex cordis visceribus, vt fructuosa sit nobis, & pretiosa in cōspectu Dei proficisci debet. Cùm autē inter mala spiritus nullum sit perniciosius quàm peccatum; de quo Prouerb. 14. *Miseros facit populos peccatum*: ideoā misericordia peccatum abstergente in spiritu nostro inchoanda est misericordia. Est enim culpa animæ mors; de qua: *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur*: efficit fœditatem ex absentia luminis gratiæ: deturpat imaginem siue similitudinem Dei: quam si quis cerneret; in lacrymas erumperet præ dolore: inducit seruitutem hostis crudelissimi, id est, cacodæmonis; quia à quo quis superatus est, eius seruus est: seruire facit rei vilissimæ, id est, concupiscentiæ carnis, siue sensui, obscœna quæque & turpia imperanti. Consequitur præterea peccatum, ignoratio bonorum & vtilium; obliuio cunctorū Dei beneficiorum, atque iudiciorum eius, atque adeò propriæ humanitatis & rationis, à qua in belluam degenerauit: peruersa scientia ac præpostera eorum quæ ignorare esset præstabilius: propria infirmitas: qua anima tentationibus, nō minus quàm puluis vento, nequit resistere: ac vt cinis non potest boni quicquam producere: vallatio hostium fortiorum atq; astutiorum, qui malignè circumeunt, nocte & die vigilantes vt quærant quem deuorent; & ne semel deuoratos amittant: denique maxima distantia in regione longinqua à domo paterna, & sponso Christo, & Sanctorum opitulatione. Ita vt pudere nos debeat tantæ perditionis nostræ, si oculos haberemus ad cernendum tanta mala.

Cant. 2.
Eccles 14.
Infrà 30.
B. Augu. to. 1.
Animæ prius cur benefaciēdum, quā corpori.
Eleemosyna siue interna, siue externa, Deo vt placeat, quo ex fonte procedat.
Prouerb. 17.
Ezech. 18.
Quanta ex peccato pernicies.
Ioan. 8 & 2. Petr. 2.
1. Petr. 5.

Facimus autem misericordiam animis nostris. Primò quidem, agnoscendo eius miserias, vulnera & calamitates; quia *Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miserijs*: & multi qui multa sciunt, hæc tamen tam salutaria & vtilia ignorant. Deinde oratione vera de profundo cordis emissa succurrimus animæ; ita vt dicamus cum Propheta: *De profundis clamaui ad te, Domine*: imploratur diuina misericordia ad peccati remissionē; ait enim: *Miserere mei, Domine, quia infirmus sum: sana me, Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea*: impetrans cor nouum, iuxta illud: *Cor mundum crea in me, Deus*: docemur facere Dei voluntatē: obtinemus exitum ac prouentum in tentatione. Item opitulamur animæ, verbo Dei, siue lecto, siue audito, adhibendo illud vt speculum, quod fœditatem animæ nostræ repræsentat, vt auferri queat. *Vos*, inquit, *mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis*: in eo intelligimus vitia nostra pungi; virtutes, quæ desint, commendari; Christū & Sanctos nobis imitandos proponi. Ad hæc, succurrendum est animæ consilio salutari à sapientibus & prudentibus animarum medicis quæsito; vt facimus, dum corpus ægrotat, vel cum corporis membra distracta & luxata sunt; nā his propulsandis malis peritiorum consilio medicorū seriò egemus. Postremò vsu fideli Sacramentorum, confessionis peccatorum, & communionis Eucharistiæ maximè nostri miseremur: namque in illis omnis nostra miseria absorbetur, & omnis fructus misericordiæ Christi in illis contentus nobis communicatur, atque omnis nostra reformatio ac renouatio in illorum fideli frequentia consistit. Porrò, quod ad corpus nostrū attinet; illius misereri debemus; verùm, vt Propheta ait, secundùm iudicium diligentium nomen tuum, id est, sicut infirmi & ægroti, ab his, quæ obesse possunt, in perpetuum coërcendo, etsi nunc sapiant; & vrgendo vt vtilibus, nempè ieiuniis, deprecationibus, & vigiliis, ac similibus vescatur; licèt carni modò hæc desipiant: illudque secundùm Dei legem fouendo, itaq; moderando, vt rationi pareat, iuxta illud: *Castigo corpus meū, & in seruitutē redigo*: sic enim bonum eius ob amicas consolationes spiritualium cōstabit. Hinc illud: *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum*. Abstinendū etiam est à carnalibus desideriis, ob expe-

Iacob. 14.
Secundus modus.
Psalm. 129.
Psal. 6.
Psalm. 50.
Tertius.
Ioan. 13.
Quartus.
Quintus & vltimus.
Qualis cor pori nostro misericordia debeatur.
Psalm. 118.
1. Corin 9.
Psalm. 13.
1 Pet. 2.
Prima (vt dicitur) charitas incipit à seipso.

expectatam misericordiam in gloria in vtroque homine: si modò salutis recuperandæ gratia præceptis medici obsequimur. Sicut ergo super omnia Deus est diligẽdus, ita proximè post Deum, magis nos, quàm proximos amare charitatis lege tenemur. Quid enim prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimẽtum patiatur? Hinc scriptum est: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*: quo insinuatur nos ipsos priori loco diligẽdos; & Salomõ, *Miserere*, inquit, *animæ tuæ placẽs Deo*; Paulus etiam, *Si quis suorum, & maximè domesticorũ, curam nõ habet: fidem negauit, & est infideli deterior*. Cumq; hoc sit maximè naturæ conueniens; Deus naturæ autor, contra illud non præciperet. Quamobrem cùm Moses aiebat: *Aut dimitte eis hanc noxam: aut si nõ facis, dele me de libro tuo quem scripsisti*; & Paulus, *Optabã enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis*: nemo cogitet amorem fratrum in Mosé & Paulo præualuisse amori; quo se ipsos diligebant: nam ardens amor Dei erat, non proximi, qui præpollebat. Et hoc ex eorum verbis comprobatur. Nam Moses orabat: *Ne quæso*, inquit, *dicant Aegyptij: Callidè eduxit eos vt interficeret in montibus, & deleret è terra: quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui*: & infrà: *Certus sum quia neque mors, neque vita, neque Angeli, &c. neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro*.

Matth. 16. Leuit. 19. & alibi. Eccles. 30. 1. Tim. 5. Si prius nos, quàm proximum diligere debeamus, cur Moses, & Paulus, quã se, Iudæos viuere maluerunt. Exod. 32. Rom. 9. Rom. 8.

Inter proximos igitur ordo charitatis, siue misericordia seruandus est: & primo quidem loco domestici fidei cẽsendi sunt; secundo loco Pagani, qui veritatem ignotam impugnare videntur; tertio Iudęi, qui in veritatem in vmbris & figuris cognitam agere censentur; postremo loco sunt hęretici, qui veritatem apertam insectantur, tùm quòd supremum superbiæ gradum ac contumaciæ, qua se omnibus totique Ecclesiæ in cognitione veritatis, ac dogmatum anteponunt, consectantur. Vnde Paulus hæreticum hominem, ait, post vnam & secundam correptionem esse deuitãdum; *Sciens*, inquit, *quia subuersus est qui eiusmodi est, & delinquit, quum sit proprio iudicio condemnatus*. Augustinus etiam asserit; præstare, esse Catholicum cum omnibus obscœnissimis & turpissimis flagitiis, quàm hæreticum cum vniuersis virtutibus ad mores, atque intellectum spectantibus. Proximus miserias patitur, tùm in spiritu, tùm in corpore; verũ ad illas subleuandas quæ sunt spiritus, promptior esse solet Deus; qui corporalibus sæpè opem denegat. Anima proximi magnis quatuor subiacet defectibus, nempe peccato, ignorantiæ, mœrori, morum difficultati. Ad primum subleuandum, vtamur misericordia, cauendo illud, quod stulti facere solẽt, qui, viso peccato proximi, illud spargũt in vulgus, amplificant, & si quicquam contra se actũ sit, indignantur, vltionem medicantes: nec vident se ad clementiam magis debere esse propensos; atque ad tegenda aliorum vitia magis quàm ad illa prædicanda. Quocircà Christianus nomini suo respondere volẽs, peccatum si dubiũ est, illud non affirmet, verum æquiboniq; consulat, ac interpretetur: si certum est; excuset animum fratris: nempè illum aut per ignorantiam, aut per surreptionem, imprudentiam, ætatem, pronitatem ad malum corporis temperamentum, societatem ad malum solicitantem, dæmonis suggestionem, impulsionemque deliquisse: producatque exempla magnorum virorum, qui in vitia & flagitia inciderunt interdum. Has enim omnes causas & rationes cõmiserandi delinquentes Scriptura proponit. Deinde oratione petat (vt dilecti verbis vtar) pro fratre suo peccante, non ad mortem: & dabitur ei vita: & in alio loco: *Orate pro inuicem vt saluemini*. Ex quo Ambrosius Monicæ matri B. Augustini fertur dixisse, *Fieri non potest, vt filius istarum lacrymarum pereat*. Præterea, dimissione & venia agendum est, si contra nos à proximo quicquam peccatũ est. *Dimittite*, inquit, *& dimittemini*: & iterũ, *Dimitte nobis debita nostra; sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*. Pulchrè Augustinus profectò in libro Enchiridiõ ait: *Multa sũt genera eleemosynarum, quæ cùm facimus, adiuuamur, vt dimittantur nobis nostra peccata. Sed ea nihil est maius, quæ cùm ex corde dimittimus quod in nos quisq; peccauit*. Hæc ille. Ad hæc, subueniẽdum correptione, Samaritani illius Euangelici instar, infundendo plagis saucij proximi oleum orationis ac dimissionis iniuriæ, cum vino correptionis; de qua dominus: *Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipsum solum*. Ex huius certè correptionis fraternæ omissione totus mundus in maligno positus esse videtur. Nam si is, qui summi Pontificis locum sustinet, suos qui sibi assistunt Cardinales & Episcopos corrigeret; si Episcopus suos Clericos; si Curatus suæ parœciæ concubinarios, vsurarios, atque publicos aleatores; si Generales Præpositi suos religiosos: si Reges suos officiales & ministros aulæ inseruientes; si deniq; paterfamiliàs suos domesticos ac familiares, & Christianus quisque amicum suum delinquentem: profectò vix decima pars eorũ quæ quotidiè

In proximorum dilectione quis ordo seruandus. Tit. 3. B. August. Animi quatuor defect⁹. proximorum sanandi. Primus peccata. 1. Ioan. 5. Iacob. 5. B. Aug. lib. 3. Conf. c. 12. in fin. tom. 1. Luc. 6. Matth. 6. Idem Aug. in Enchi ca. 72. & 73. to. 3. Alter modus subueniendi proximorũ peccatis. Luc. 10. Matth. 18. 1. Ioan. 5. Vnde mundus totus, vt Dilectus dixit, in maligno positus sit.

tidiè admittuntur criminum peccaretur. Sed quoniam nos officio nostro desumus; durissimam correctionem per Turcam nostris ceruicibus impendentem, per mutua Principum Christianorum bella, per hæreticos qui Ecclesiam grauissimè infestāt, adhibere voluit: & cum bellua percussa extra viam, vel ad viam redeat, vel eandem viam festinantiùs persequatur: nos tamen toties percusi, belluis deteriores, & minùs intelligentes, neque peccati viam deserimus, neque per virtutis stadium, vel curriculum festinamus. ¶ Deinde, quantum ad inscitiam in speculatione positam, iuuandus doctrina proximus est ab eo qui valet. *Si est tibi* (inquit Sapiens) *intellectus, responde proximo*; & apud Danielem dictum est: *Qui ad iustitiam erudiunt multos* (scilicet fulgebunt) *quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Quantum ad practicam ignorātiam verò, iuuandus est salubri cōsilio proximus: quod etsi præbere ad omnes pertinet; nam, vt dicitur Prouerb. 27. *Bonis amici consilijs anima dulcoratur*: propriè tamen ad spirituales & magistros spectat: ex quibus vnus Paulus dicebat; *Consilium autem do, tanquàm misericordiam consecutus à Deo vt sim fidelis*; & alibi, *Non enim subterfugi, quominus annuntiarē omne consilium Dei vobis.* Ex his erat Daniel, qui capit. 4. ait Regi Nabuchodonosori, *Quamobrem, Rex, consiliū meum placeat tibi, & peccata tua eleēmosynis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperū:* Tobias cap. 4. cōsilii capiendi gratia, ad sapiētiores nos mittit. Nos verò consilium cū iunioribus, id est, cum sensibus, carne, & mūdo, ignorantibus, quemadmodum fecit Roboam, capimus: vnde & regnum Dei, vt ille temporale, amittimus. Vel ad iuniores consulendos confugiunt, qui ad Christi, & Apostolorum, & Martyrum exempla non aspiciētes, ad eos pastores & Sacerdos, qui flagitiis & malo vitæ exemplo cōtaminati sunt, & qui nunc degunt, oculos mentis coniiciunt. Tertiò loco circa mœstitiam, consolationis misericordiam velut medicinā adhibere conuenit, quatenùs per illam detur locus Spiritui sancto vero Paracleto atque consolatori. Vnde Paulus, *Itaque consolamini*, inquit, *inuicem in verbis istis*; & alibi, *Siue consolamur pro vestra consolatione*; & alio loco, *Consolamini pusillanimes.* Maximè autem consolandi sunt & corroborandi, quibus mors imminet: qui enim hoc officium præstant, imitantur Angelum, qui Dominum in passione solatus est; & B. Sebastianum, qui secretò ardentissimis verbis eos, qui producendi ad supplicium erant, consolabatur: quemadmodū Cyprianus scriptis epistolis, vehemētissima oratione quā plurimos, ad mortem libenter amplectendam pro Christo, atq; ad martyrii gloriosam coronam est cohortatus. Quartò circa duritiem morum, difficultatemve proximus ferendus est. Charitatis etenim lex est illa ab Apost. tradita: *Alter alterius onera portate*, quam Christus peccatorum nostrorū onera ferendo plenè absoluit: quemadmodum lex amoris proprij, siue mūdi huius, onera propria in alienos humeros libēter reiicit. Vt enim in muri constructione inuicem se saxa lapidesq; sustentant ac continent, & quæ propinquiora fundamento sunt, sustinendis aliis fulciendisque deseruiunt: ita profectò qui in Ecclesia maiores sunt, maiorique charitate pollent, debent aliorum infirmitates, vt ait Paulus, sustinere: & vt Saul, teste Scriptura, ab humero & sursum eminebat super omnem populum: ad eum modū qui regendis aliis præficiuntur, par est, & singulari patientia reliquos, sapientiaque præcellere. Atque in eo maximè charitas indicatur, si cum patiētia sit coniuncta: *Nam doctrina viri*, ait Salomon, *per patientiam noscitur.*

Christiani per defectū fraternæ correctionis, quam aleam experiri cogantur.

Secūdus proximi defect⁹ ignorantia, qui curabitur.
Ecclesi. 5.
Dan. 12.

Prouer. 27.
Qui id omnium cōmodissimè præstabunt.
1. Cor. 7.
Actor. 20.
Dan 4.

Tob. 4.
Iuniorū, non cōsilium senum, quando cum Roboam sequamur.
3. Reg. 12.

Tertius proximi defectus, tristitia, vt sanetur.
1. Thess. 4.
2. Cor. 1.
1. Thess. 5.

Luc. 22.
Hoc genere virtutis qui clauerunt.

Quartus defectus, morū rusticitas, qua ratione sanabilis.
Galat. 6.

Rom. 15.
1. Reg. 9.
Præpositi, & Rectores quales esse debeant.
Prouerb. 19.

Incumbamus ergo, quantū possumus, in misericordiæ opera proximorum animis impendenda, vt hîc exponit Hieron. estque peccator errans doctrina pascēdus: infirmus, aqua consolationis potandus: desperans de diuina misericordia, quasi veste fouendus: corde benigno ceu peregrinus, hospitio accipiendus; correptione fraterna sanandus: impotens benefacere, velut in carcere positus, visitandus, atq; præcationis ope & præsidio subleuandus: vt ita misericordiam apud Deum promereamur, concessu ac munere Domini nostri Iesu Christi, cui cum Patre & Spiritu sancto sit omnis gloria, honor, & imperium in sempiternum.

Amen.

B. Hieronym. tom. 9. in pri. Matth. 25.
Peccatori quæ præstanda misericordiæ, & pietatis opera.

TRACTATVS XVI.

In eadem illa verba: *Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequuntur.*

AB operibus misericordię plurimùm solent Scripturæ Deum celebrare, ita vt dicat Regius Propheta: *Miserationes eius super omnia opera eius*: hominesque, in quos suam effundit benignitatem, vasa misericordiæ vocare Paulus consueuerit. Sed etsi Dei commiseratio, tùm ratione eius qui dat, tùm ratione voluntatis dandi,

Quàm magna Dei misericordia.
Psal 144.
Rom. 9.

dandi infinita sit in se ipsa: ex parte tamen effectus vna est maior altera. Maxima ergo Dei misericordia, ad magnam peccati miseriam subleuãdam refertur: quam Dauid petebat, dicens: *Miserere mei Deus, secundùm magnam misericordiam tuam*; & Apostolorum Princeps Petrus per magnam misericordiam ait nos regeneratos in spem viuam. Minor verò misericordia dicitur, ex eo quòd paruam miseriam tollat, vt, famẽ, sitim, nuditatem & similia: de qua Dominus volens pascere tot hominũ millia, dixit: *Misereor super terram*. Quia ergo Deus à nobis exigit, vt simus misericordes: quemadmodum ipse misericors est; vtraq; misericordia à nobis fouendus atq; amplectendus proximus est. Cùm ergo dictũ sit hactenus de misericordia spirituali, pauca sunt iam de subleuando iuuandoq; corpore addenda. Nam vulgus eos solet misericordes appellare, qui prompti sint ad succurrendum necessitatibus corporum: quippe temporales miseriæ magis spectantur ac magnipenduntur: contra verò apud Deum magis sunt misericordes, qui spiritualibus animi calamitatibus ac morbis opitulantur: nam pluris Deus facit spiritus quàm corporis necessitates. Etsi vero abiectũ & despicabile sit corpus humanum; quod omnium dolorũ ac miseriarum videatur esse receptaculum; tamen propter animæ rationalis excellentiam, cui coniunctum est, nobilissimũ efficitur, & nobilissima proinde redditur misericordia, quæ propter Deum illi impenditur. Sed interim egeto-limento, aliisque ad vitam tuandam necessariis, quæ in cibo, potuq;, in veste, domo, incolumitate, & libertate consistunt, atq; in subsidio ad ineuitabiles defectus. De primis duobus illud est: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: Si sitit, potum da illi*: & apud Ecclesiasten cap. 11. *Mitte*, inquit Sapiens, *panem tuum super transeuntes aquas: quia post tempora multa inuenies illum*: per quas transeuntes delignans mortales, qui tanquàm aqua quædam in mortem currunt, secundùm illud: *Omnes morimur, & quasi aqua dilabimur*: post multum verò tempus inuenitur panis donatus: quia *Beatus qui intelligit super egenũ & pauperem: in die mala liberabit eum Dominus*: nam hæc dies mala, siue de die tribulationis præsentis intelligatur, siue de postrema die iudicij, misericordiæ certè & beneficentiæ diuinæ expers non erit, iuxta illud Domini verbum: *Quicunque potum dederit vni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, tantùm in nomine discipuli: Amen dico vobis, non perdet mercedem suam*. Quoniam vero multi sunt, qui lenonibus, parasitis, & meretricibus bona sua libenter distribuunt; pauperes autem ne aspectu quidem suo dignãtur, proinde Dominus Luc. 14. ait: *Cùm facis prandium, aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos, neque diuites: ne fortè te & ipsi reinuitent, & fiat tibi retributio. Sed quum facis cõuiuium, voca pauperes, debiles, claudos & cæcos. Et beatus eris, quia non habent retribuere tibi: retribuetur enim tibi in resurrectione iustorum.* Cogita apud te quid faceres, si res in manu tua deficerent ac perirent, in manu verò aliena cõseruarẽtur; profectò si saperes, omnia in manibus illius talis reponeres: in hũc ferè modum cùm omnia temporalia bona in manibus nostris marcescant ac corrumpantur, vt domus, vestis, metalla, cum similibus; solæ manus pauperum, quæ Christi sunt, illa incorrupta atque intacta fideliter seruant, tuenturque, magnaque retributione remunerantur in cœlis. Vnde scitum est & elegans mercatoris cuiusdam responsum; qui cùm multa millia aureorum haberet in bonis, quæreretur que ex Rege de summa pecuniarum: respondit, se præter mille aureos non habere: cumque Rex putaret sibi verba dari, admirareturque responsum; adiecit mercator ille: *Mille*, inquit, *aureos in pauperum vsus propter Deũ erogaui; atque eos tantũ meos esse existimo, qui extra omnem aleam fortunæ sunt positi: reliqua bona & voluntati tuæ, & direptioni furũ, & fortunæ casibus exposita, pro meis non agnosco.* Neque tantùm ex abundanti est dandum, sed etiam ex his, quæ aliquo modo nobis sunt necessaria. Vnde Propheta ait; *Frange esurienti panem tuum*: id est, de vno & eodẽ pane aliquid esurienti porrige. Quare Iob. cap. 31. *Si comedi*, inquit, *buccellam meam solus, & non comedit pupillus ex ea.* Cum autem pecuniam porrigimus loco eleẽmosynæ, quia pecuniæ obediunt omnia; quæcunque victui ac vestitui necessaria dedisse censendi sumus: intelligo autem inter alias species eleẽmosynæ, collocãdam esse pecuniæ mutationem, sine vlla tamen vsura & additamento, nam aliàs furtum esset, nõ eleẽmosyna; imò ethnici fœnus, ob grauitatẽ delicti, homicidio comparabant: vnde apud Hebræos vsura, morsus dicitur; Græcè verò partus, siue τόκκος: quia pecunia pecuniã parit, quæ danti, vitam; accipienti, mortem parit. Quãquàm si verum fateri volumus, qui mutuatur ad vsuram, necat animam suam: qui verò necessitate cõpulsus ad vsuram accipit, & benè vtitur malitia alterius, & vitam suam tuetur, & prorogat.

De tertio opere misericordiæ, videlicet de vestienda nuditate proximi egentis,

Quę magna, quæ parua Dei misericordia. Psal. 50. 1. Pet. 1.

Marc. 8. Matth. 5.

Vulgò qua magis, qui cõtra minus misericordes apud Deum.

Corpus nostrum tam vile, & contemptũ alioqui, cur tamẽ misericordiam mereatur.

Prouerb. 25. Rom. 12.

Quid illud Sapiẽtis: Mitte panẽ tuum super transeuntes aquas: quia post tẽpora multa inuenies illum. 2. Reg. 14. Psalm. 40.

Matth. 10. Pauperes, nõ diuites, aut cõsanguinei ad prādium, aut cœnã cur

velit Christus inuitari. Luc. 14.

Optimi bonorum temporalium custodes, ac fidelissimi qui.

Christianus quidam mercator de summa pecuniarum suarum quam haberet, ex Rege quæsitus qd responderit.

Etiã esse de necessariis largiendum. Esai. 58. Iob 31.

Eccles. 10. Mutuandum esse sine fœnore.

Cic. lib. 3. de Offic. ex Catonis responsio.

Vsura Hebræis quid dicta: illam Græci cur τόκκον appellauerint.

Nudos esse ex misericordia vestiendos.

recte dictum est à Propheta: *Quum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris*; & à Iobe: *Si despexeri prætereuntē, eo quòd non habuerit indumentum, & absque operimento pauperem: si non benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ouium mearum calefactus est*; atque à Ioanne Baptista: *Qui habet duas tunicas, det non habenti.* Grande laudis pręconium consecutus est B. Martinus: qui petenti pauperi nudo eleēmosynam in porta Ambianensi, cùm adhuc miles esset, & vitam profiteretur longè à misericordia alienam, nec dum sacris initiatus, sed tantùm esset catechumenus, dimidiatam vestem donauit: vnde illa Christi vox de eo: *Martinus, adhuc catechumenus, hac me veste contexit.* Celebratur & in Actis Apostolicis discipula quædam nomine Tabitha, quæ tunicas & vestes faciebat, quas viduis tribuebat: quam suscitauit Petrus. Nam qui Christum in pauperibus nudum vestierit, profectò immortalitatis vestes promerebitur, & resurrectionem.

Esa. 58. Iob 31. Luc. 3.

Mira in pauperē nudum Martini adhuc catechumeni beneficentia.

Actor. 9. Ibidem. Matth. 25.

Quartum misericordię opus ad hospitalitatem spectat: quæ cæteris videtur maior, quandoquidem plura bona simul confert: nam hospiti confertur cibus, potus, lectus, custodia, siue tutela. Sunt aūtem peregrini nō tantum libenter excipiendi, sed compellendi etiam, vt Abraham fecit cum tribus viris qui illi apparuerāt in Meridie: protegendi quoque ab iniuria; vt Angelos domi suæ exceptos sanctè custodiuit Loth, Gen. 19. Discipuli etiam proficiscentes in Emaus, vt ad se diuerteret, dominū coēgerunt, Paulus Romanos hortatur, vt sint hospitalitatem sectantes. Nam hospitalitas à malo temporali seruat, vt constat in Raab excipiente exploratores: multiplicat etiā bona, vt patet in vidua Sarepthana, quæ Heliā hospitio suscepit, cuius farina de hydria, & oleū de lecytho nō deficit: & quod omnia superat, qui pauperē propter Christum recipit: Christum ipsum suscipit. *Qui recipit vos*, inquit ille, *me recipit*; &, *Hospes eram, & collegistis me: nam quādiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Nec homini tantùm viuenti hospitiū est exhibendum, verùm etiam mortuo sepultura, quæ hospitalitatis nomine in Nouo Testamento est intelligenda: quæ quinta est species beneficentiæ. Debetur autem mortuo sepulchrum, quia homo sacrum est animal, ac propter spem atque inclinationem ad resurrectionē; & ad colendam mortis memoriam: ideo corpora condiebantur, & in Aegypto magna erant sepulchra, & paruæ domus: quo vitam breuem, & futurā mansionem productiorem delinearent. Excelluerunt in hoc genere beneficētiæ, Tobias quidem in Veteri Testamēto, & viri Iabes Galaad, qui sepelierunt corpus Saulis, quibus Dauid inquit: *Benedicti vos à Domino, qui fecistis misericordiam hanc cum domino vestro Saul, & sepelistis eū*: in Nouo verò Testamēto Ioseph ab Arimathia & Nicodemus insignem laudē sunt cōsecuti; & fœminæ illæ sanctæ, quæ emerunt aromata, vt veniētes vngerent Iesum, inter quas Maria Magdālenæ paulò ante mortē pretioso Dominū vnguēto perunxit; & Dominus factū illius mulieris laudauit, dicēs: *Bonum operata est. Mittens enim hæc vnguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit.* Ad puniēda autem magna delicta, merito priuatur quis sepultura: vt de quodam scriptum est à Ieremia: *Sepultura asini sepelietur, putrefactus & proiectus extra portas Ierusalē*: & de Iezabele traditur; *Iezabel quoq; comedent canes in agro Iezrabel, nec erit qui sepeliat eā*: Ecclesia etiā contumacibus, ac in excōmunicatione defunctis, sepulturam sacro in loco denegat.

Partē quoq; misericordiæ esse hospitalem.

Genes. 18. Infra. 19. Luc. 24. Rom. 12.

Fructus hospitalitatis.

Iosu 2. & Iacob. 2. 3. Reg. 17. & sequ. Luc. 10. Matth. 25. Ibidem.

Opus etiam esse misericordiæ mortuos sepelire.

Quid quod Aegyptii paruas domos, magna autē

habebant sepulchra. Sepulturæ qui mortuorum olim laude conspicui.

Tob. 12. Ioan. 19. Mar. 16. & Luc. 24. Matth. 26.

Cur quibusdam sepultura negetur.

Ierem. 22. 4. Reg. 9.

Sextum benignitatis officiū in visendis infirmis, & quantū possumus subleuandis cōsistit. Vnde Salomon; *Nō te pigeat*, inquit *visitare infirmum: ex his enim in dilectione firma beris.* Gregorius Naziā. in oratione de subleuandis pauperibus, eos, qui ægrotātibus assistunt, & propter Deū seruiunt, tradit, singulari Dei munere infirmitatibus etiam contagiosis nō infici. Duo autem infirmis beneficia potissimū nostra visitatione præstamus, alterū, subleuando, si possumus, ab ægritudine, eorum inopiæ quacunq; ratione succurrendo: quod ad medicos præsertim spectat ac diuites: alterum verò, quod præstantius est, commonefaciendo de his, quæ ad animæ salutem pertinent; atq; suggerendo vt patienti inuictoq; animo, & cū fructu flagellum Domini ferant, inuitando, si res feret, ad crebram Sacramentorū, Pœnitentiæ videlicet, atq; Eucharistiæ susceptionem, & ad muniendū, & præparandum pectus contra mortis ingruentis insultus, cōtraq; extremos mortis agones & luctas. Hoc autem ad Sacerdotes siue spirituales amicos spectat: qui debēt illi assistere morienti, & curam eius animæ habere: vt hac ratione infirmus, si non pro Domino, saltem in Domino moriatur.

Ad misericordiam pariter infirmos visitandi officium pertinere.

Eccles. 7. Greg. Nazia.

Aegroti dupliciter iuuādi sunt, & à quibus potissimum.

Apoc. 14.

Postremum pietas seu misericordiæ opus, in redimendis captiuis, positum est: quod præstantissimum est opus, quoniam & animam à periculo abiurandæ Fidei; & corpus à vilissima seruitute liberamus: qua vna ex re insignē pietatem declarant suā, qui vel illos commiserantur: vnde Paulus Heb. 10. *Nam & vinctis compassi estis*; & ca. 13.

De eo beneficentię genere, quod in captiuorū redemptione consistit, nūc agitur.

Hebr. 10.

Infra 13.

Quàm pium illud sit, quotuplex, in eo, qui magna cum laude in vtroque Testamento versati sint.

Memẽtote vinctorum, tanquàm simul vincti; ita qui eos vel verbis viuis, vel epistolis consolatoriis adhortantur, sicut de beatis Cypriano & Sebastiano superiùs diximus: vel qui in illis dum vincti sunt, & carcere premuntur, necessaria subministrãt: qua in re maximè commendantur in Nouo Testamẽto B. Anastasia, & B. Praxedes, quæ ampla sua patrimonia in pauperum vinctorum vsus distraxerunt: vel qui omninò eruunt pretio numerato, atq; liberant eos: ad quam rem eleemosyna quæ colligitur, pretiosa est apud Deũ: imo si illa desit, possunt ac debent calices, & vasa aurea & argentea pro redimendis captiuis distrahi: vt egregiè docuit B. Ambros. in lib. Officiorum. Imò eo vsque solicitos nos esse vult Dominus Deus in subleuandis captiuis, vt inuentus sit B. Paulinus Nolanus Episcopus, qui cùm, erogatis in vsus pauperum omnibus bonis suis, nihil prætereà haberet, pro filio viduæ redimendo seipsum vendidit: vt Gregorius lib. 3. Dialogorum testatur: imitatus, vt arbitror, singularem Christi charitatem, qui se pro nobis à dominatu dæmonis, & peccato redimendis, ab Iuda proditore vendi permisit. Existũt prætereà defectus quidam corporis naturales, vt imbecillitas, deformitas, corporis fœditas, quorundam destitutio sensuum, amentia, hebetudo (quę cùm ob organa incommoda efficiatur, inter defectus corporeos annumeratur) & similia multa, quæ si non subsidio, commiseratione saltem nobis excipienda sunt; & tanquàm debilioribus membris honor præstandus. Quare Dominus Leuit. 19. ait: *Non maledices surdo, nec coram cæco pones offendiculum, sed timebis Dominum Deum tuum, quia ego sum Dominus.* Sed quidam ludum capiunt ab his, imò illudunt, & insultant; quemadmodum amici tres ipsum Iob irridebant, atq; illi insultabant; quòd ob demerita sua tantũ flagellum sustineret; & vxor Tobiæ, & parẽtes, & cognati eius virum suũ hirundinis stercore cæcatum illudebant, de Christo verò longè antè prædixerat Propheta Esaias: *Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit: & nos putauimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum,* scilicet ob peccata sua: idem autem subdit: *Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras: attritus est propter scelera nostra.* Sustinuit etiam in Cruce Dominus moribũdus irrisiones, maledicta, cõtumelias ac improperia, quasi peccatorum omniũ maximus, & impotens, & superbus, quique seruare se ipsum minimè posset. Verùm de hisomnibus illustrem ille triumphum egit.

Ambros. li. 2. de Offic. cap. 28. in fin. to. 1. in prim.

B. Greg. cap. 1 init. tom. 2. sub initium.

Matth. 26.

Leuit. 19.

In eos, qui miseris illudunt, & insultant.

Iob. 4. & infrà deinceps.

Tob. 2.

Esai. 53.

Matth. 27.

Quo iure miseris misericordia debeatur.

Iam de iure, siue obligatione, quo ad misericordiam præstãdam obstringimur, aliquid agendum est. Deus enim multis stimulis nos solicitat, vt memores simus legis diuinæ præstandæ: hinc dixit: *Quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper*: Et iterum, *Deũ time, & mandata eius obserua: hoc est enim omnis homo*: & Dominus Iesus in Euãgelio: *Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea: sicut & ego Patris mei præcepta seruaui, & maneo in eius dilectione*: & infrà: *Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.* Cùm ergo misericordia, tũ animi, tũ corporis interdum sub præceptũ cadat; interdum verò consilium sit, non erit inutile, hæc diligentiori oratione persequi, & elucidare. Et primùm quidem de spiritali dicendum est. Ac doctrinam quidem debent parentes necessariò filiis suis tradere, per quam de Fidei articulis, de mandatis Domini, atque Sacramentis, precandique ratione erudiant illos: vt verè sint parentes Christiani, neque tantùm parentes. Nam si tanto studio pueri instituuntur in equitandi arte, & in aulica ac politiori lingua addiscenda, in saltando, atq; in lyra, citharave pulsanda; sine quibus inciuilis ac rusticus quis existimatur: quãto ergo est æquius, vt in agnitione Creatoris tradenda, hisq; quæ ad filiorum salutem sempiternã spectant, parentes inuigilent? Cui muneri si deesse inueniantur, nõ tam parentes, quàm parricidæ censendi sunt. Debent & in hac tradẽda doctrina laborare Episcopi, nam *Oportet Episcopum*, Paulo teste, *doctorem esse*, siuè vt Græcè dicitur, *διδακτικὸν*, id est, apposítũ ad docendum, & rursus, *Amplectentem eum, qui secundùm doctrinã est, fidelem sermonẽ, qui potens sit exhortari doctrina sana, & eos qui cõtradicunt, arguere* Nam dormiẽtibus hominibus, hoc est, pastoribus, venit inimicus homo, & superseminauit zizania, hoc est, hæreses, superstitiones, & perniciosos in moribus errores, qui ob viscũ tenacissimũ huius blandæ ac suauis doctrinę sensus per hæreticos nostro seculo disseminatæ vix auelli queunt: & infinitæ pereunt animæ, ignoratione salutaris, Catholicæq; doctrinæ. Hinc dominus comminatur, ob percũtes defectu doctrinæ animas, quod negligentiæ pastorum se imputaturũ, & sanguinem earum de manu speculatoris requisiturum declarat, apud Ezechielem.

Circa correptionem verò, nemini dubium est, illam esse præceptam. Nam ob id Heli summus Sacerdos, qui filios suos remisse & blandè correxit, grauiter punitus est: multa etiam peccata publicè admittuntur, quibus prohibendis ac radicitùs

Eccle. 3.

Ioan. 15.

Ibidem.

Parentes filiis quã debeant disciplinam, institutionemq;.

Eandem & Episcopis doctrinam suis ouibus esse præstandam. *1. Tim. 3. Tit. 1.*

Zizania quæ superseminata in agro Dominico.

Ezech. 33.

Proximorũ, præsertim filiorum, correptio necessaria.

1 Reg. 2.

extirpandis, si disciplina Principum & Rectorum inuigilaret, vt par est, atq; incumberet, non designarentur quidem; nedum fierent. Sed hoc eorum, qui prohibere poterant & debebant, nec prohibent, negligentię adscribendum est: si quid tamē subditi contra eos machinentur, tanquàm in crimen læsæ maiestatis, grauissimè in eos animaduertitur.

Infrà 4.

Iniuriæ proximo condonandæ, lege Diuina.

Matth. 6.

Porrò remissio peccatorum, quibus iniuria affecti sumus, iuxta legis Euangelicæ præscriptum, proximo debet impendi. *Si non dimiseritis*, Dominus inquit, *hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.*

Orandū pro omnibus.

Preces quoque non minus pro aliis, quàm pro nobis ipsis, fundēdæ sunt apud Deum, neminem excludēdo ab eis: ob id communes instituit preces, quibus cōmunem omnium causam ageremus apud Deum, neq; tantùm propriam: vt precatio Dominica demonstrat. Ad hæc, quæ corpori impenditur eleëmosyna, & præcepta est, & interdum consulta. Præcepta quidem, non tantùm à Deo, & à Natura, sed ab hominibus etiam. Ait namq; Dominus in Deuterom. *Non deerūt pauperes in terra habitationis tuæ: idcirco ego præcipio tibi, vt aperias manum fratri tuo egeno & pauperi, qui tecum versatur in terra.* & Eccle. c. 4. *Fili, eleemosynam pauperis ne defraudes, & oculos tuos ne transuertas à paupere: debetur n. Deo qui dedit proximo ius exigendi & habendi*; Tobias item cap. 4. *Quomodo potueris*, inquit, *ita esto misericors. Si multum tibi fuerit, abundāter tribue: si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libēter impertire studeo.*

Eleemosyna corporalis triplici iure debita. Diuino sempè, naturali, & humano.

Deut. 15.

Eccles. 4.

Tob. 4.

Id etiam docet arcta & exacta Christi Domini iudicis in die extremo faciēda discussio. Naturæ quoq; instinctus atq; ratio ipsa ad elargiēdam eleëmosynam vrget & stimulat homines, dum ait: *Quod tibi vis fieri, alteri facito*; &, *Diliges proximū tuū sicut te ipsū.* Corpora etiam superiora virtutē suam cū inferioribus cōmunicant, quo doceant diuites egentibus subministrare. Continetur autem hoc ius subueniendi proximo, in quarto præcepto de honore parentum: vt enim ait Apostolus: *Pietas ad omnia valet, promissionem habens vitæ quæ nūc est & futuræ.*

Quomodo iure Naturæ eleemosyna debeatur.

Matth. 7.

Leuit. 19.

Exod. 20.

1. Tim. 4.

Vnde cōstet humano iure debitam.

Hinc est, quòd omnes gētes, omnibus qui egent, eleëmosynam faciunt, vel ob legem scriptam in corde, vel propter legem scripto traditam: vt Iudæi, qui quouis anno decimas, & septimo quoque pro pauperibus omnes fructus spontè nascētes dimittebant; Gentiles quoque eandem præstabant, vt Iulianus Apostata ex odio in Christianos concepto, scribens ad Arsacium ex Homero probat: vt libro 6. refert Historia Tripartita cap. 29. Ecclesiastica decreta prætereà, illam arctè mandāt, ita vt Ambrosij verbis vrgeant: *Si non paueris occidisti.*

Leuit. 25.

Hist. Trip.

Ambro. in c. pasce. 86. dist.

At mulcta, qua punitur immisericors, lege ciuili non est decreta: non enim punit non facientem eleëmosynam, quia vt putant, plus conturbaret pacem Reipublicæ, cui sat est, si iustitia, quæ est ad alterū, diligenter seruetur: non autem bonitas & misericordia, nisi quatenus iustitię seruit. Est tamen in lege Canonica sancita misericordia atque assignata: vt, ministris cultus dare decimas, & Episcopo præbere eleëmosynam. At decimę, propriè haud sunt eleemosynæ, quia debita est iure diuino Christi verbi & cultus diuini ministris sustentatio. Deus etenim statuit his qui euangelizant & altario ministrant, de Euangelio & altari viuere: possuntq; à recusantibus coram iudice exigi: quare inter eleëmosynas decimæ annumerandæ non sunt.

Cur impunis misericordia legibus humanis.

Quibus legibus nō sit impunita. Decimas Diuino iure deberi.

1. Cor. 9.

Pastor autem, & Episcopus qui animabus præest, arctiori iure ad subueniendum egenis ex his quæ sibi supersunt, obligatur: & Paulus præcipit, vt Episcopus sit hospitalis; non solùm autem ea ratione qua Christianus quisque hospitalitatem colere debet, sed peculiari quadam, vt exponit Hieronymus, ratione. Ita vt domus Episcopi omnibus peregrinis, & pauperibus excipiendis pateat, quoniam ipse pater pauperum esse censetur.

Vt velit esse Episcopum Apostol' hospitalem.

1. Tim. 3. & Tit. 1.

B. Hieronym.

Archidiaconus autem Florentinus ad Anconitanæ Ecclesiæ Episcopatum assumptus, Episcopatu abiicitur à Gregorio libr. 12. Epistolarum epistola 6. quòd tenax esset ita, vt in domum eius amicus nunquàm ad charitatem intraret. Gregorius item Magnus, qui omnium pauperum necessitatib. de eleëmosyna prospexerat, cùm quidā ad murus vrbis præ fame mortuus nuntiaretur, mulctam sibi abstinentiæ per octo dies à sacræ Eucharistiæ perceptione indixit: cùm tamen illius hominis mors non suo vitio, sed ministrorum accidisset.

Gre. Rom. tom. 2.

Episcopi cuiusdā in hospitalis pœna.

Gregorij Magni illius mira charitas.

Diuina etiam lex pœnas statuit grauissimas aduersus tenaces, & auarè retinentes quæ pauperum sunt. Sæpè etenim bona retenta, diuino iudicio corrumpuntur ac pereunt, vt frumenta, vinum, & oleum; pecunia furto surripitur, mensarij, quorum fidei pecunia est commissa, decoquunt, vestes à tinea exeduntur, ac vt aquæ putei non agitatæ marcescunt; facileque putrefiunt; quo verò plus agitantur & extrahuntur, eo puriùs, & abundantiùs fluunt: ita hîc etiam accidit. Nam, vt ait Salomon: *Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt: alij rapiunt non sua, & semper in egestate sunt.* Ad hæc, crudelis, siue tenacis hominis oratio minimè exauditur. Hinc

Pauperum raptores bonorum diuina lege non esse impunitos.

Prou. 11.

Prouerb. 21. Sapiens: *Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis; & ipse clamabit, & non exaudietur.* Quo fit, vt diuiti Epuloni petēti ab Abraham dimitti ad se Lazarum, qui intingeret aqua digitum, & refrigeraret linguā eius, non sit concessum. Priuat simul æterna illa gloria, quia *in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.* Dominus inquit. Denique flagellantur hîc grauiter plerunq;, qui minimè misericordes sunt: dicitur enim per Ezechielē: *Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundātia, & otium ipsius, & filiarum eius, & manum egeno & pauperi non porrigebant.*

Luc. 16.

Matth. 7.

Quæ caussa Sodomorum excidij, teste Propheta. Ezec. 16.

Triplex indigentia, subleuanda.

Vt ergo hæc tam seuera Dei iudicia, & acerba flagella euadere valeamus, hæc quæ sequuntur, diligēter expendenda sunt. Vt enim cogatur quis eleēmosynam dare, opus est superfluo, & egente. Egere autem contingit tripliciter. Primòquidem, pro statu seu conditione, id est, pro se, pro domesticis, & amicis, non progrediendo in infinitum. Deinde absolutè dicitur egere, quando sibi, vel suis mors, aut magnum damnū imminet, vt non habens pro toto anno necessariam annonam ad victum. Tertiò, extremè quis egere dicitur, quando cōfestim mors imminet, quæ victu humanitùs fugari potest.

Triplex quoque superfluum.

Triplex etiam ex opposito consideratur superfluum. Et primum quidem illud dicitur, quod non est necessarium ad statum, siue conditionem. Deinde superfluum est, quo sine nō incurritur absoluta necessitas, etsi statui sit necessaria. Postremò, superfluum id appellatur, sine quo extrema euitatur calamitas, licèt sit absolutè necessarium. Quibus constitutis, quatuor eliciuntur regulæ, quarum prima sit: Cùm adest primum superfluum, iubemur dare primò egenti, etsi non determinatè illi, vel isti, vel alijs, modò occurrat, etiam laicus præcisè ad opem illi ferendam obstringitur, Laicus enim non adstringitur quærere pauperes; secùs clericus: vt docent beatus Thomas, & Episcopus Abulensis. Et ratio naturalis est: quia natura quod est superfluum, id totum à se omninò abiicit.

Prima regula de superfluo dando.

D. Thom. & Abulen.

Secunda regula.

Secunda regula de superfluo altero, illo scilicet, quo sine absoluta nō incurritur necessitas: minimè obstringitur quis vllo præcepto, primo modo egēti tribuere, sed benè secundo ac tertio indigentibus. Cuius rei signum est; cùm cernit quis miserū morti proximum, vel alios pigros, & impotentes ad largiendū: & quia datur eleēmosyna ad releuandum inopiam semper est præuenienda extrema necessitas, in qua non iuuaret.

Tertia regula.

Tertia regula est de superfluo, quo incurritur absoluta, non tamen extrema calamitas, haud cogimur iure dare primo, vel secundo modo egenti, sed tātummodò extremam paupertatem patienti: qui erat tertius modus egendi.

Quarta de necessario largiendo.

Quarta ac postrema regula de necessario illo, quo mihi sublato, extremè cogor egere, nemini dare obstringor quacunque caussa, nisi aut Ecclesiæ Dei, aut Reipublicæ vtiliori. Omnes autem ei, qui extremè egeat, lege dare tenentur, vt filiusfamiliâs, inuito etiam patre, vxor, seruus, monachus, inuitis viro, domino, & Abbate, siquidē in necessitate eiusmodi omnia sunt communia, si tamen aliud nihil habeant: extra quam tamen necessitatem extremā dare haud compelluntur, tametsi possint parua concedere, & vxor de bonis paraphernalibus, vel vltra debita gratis, & filius de peculio, & seruus etiam de eodem peculio, si id ex pacto domini habet. possunt maiora conferre. Et si verò ad omnes largiendi eleēmosynas ius spectet, peculiari tamen ratione obligantur religiosi, quia viuunt de eleēmosynis, & sunt meri dispensatores. Ad id pariter obstringuntur clerici, qui etsi domini sint bonorum suorum, cum onere tamen, & cùm in altiori sint statu ob exemplum dandum, & quo melius persuadeant populis CHRISTI & sanctorum imitationem, largiùs misericordiam effundere debent. Quamobrem pro captiuis redimendis, & pro ædificio Ecclesiæ perficiendo, proque alendis in summa calamitate pauperibus, aurea vasa, & argentea conflata, ac vestes Ecclesiæ pretiosæ possunt, & quandoque debent vendi. Vnde Achatius, Episcopus Amidæ in Asia, vasa Ecclesiæ vendidit, vt Persas, qui hostes erant, redimeret: vt docet historia Tripartita lib. 11. cap. 16. & Cyrillus Episcopus Ierusalem, vt fami ingruenti succurreret, idem fecit: vt tradit eadem historia libr. 5. cap. 37. Ambrosius verò lib. 1. Officiorum, capit. vltimo docet, distrahēda huiusmodi vasa esse pro redimendis captiuis. Princeps insuper peculiari lege ad elargiendas tenetur eleēmosynas, quia à populo lautè ex debito sustentatur: tum quia boni pastoris est necessitatibus ouium suarum prospicere. Vnde quædam fame vexata dixit Ezechiæ Regi: *Salua me, domine mi Rex. Qui ait, Nō: te saluet Dominus: vnde te possum saluare? de area, vel de torculari?* Date ergo, & dabitur vobis. Nam Deus qui poterat ditare omnes æqualiter hanc inæqualitatem fecit, vt essent diuites, & pauperes, vt illorum dando, &

Clerici, & religiosi, dandi eleemosynas arctiori iure quàm laici teneantur.

Achatij cuiusdam Episcopi in hoc genere beneficentia singularis.

Hist. Tripar.

Amb. tom. 2.

Principes largiri eleemosynas debent duplici ratione.

4. Reg. 6.

Luc. 6.

Cur diuites Dominus, & pauperes fecit.

istorum accipiendo, magis coalesceret, & glisceret charitas. Neque par est, vt tantæ penuriæ tempore, tibi necessaria anxiè cóputes, neq; respicias ad omnia incommoda, quæ possunt accidere, quia esset negare Dei prouidentiam: & quod habes, considerate posse ex casu amittere. Antequam ergo largiendi transeat occasio, si non vis cũ Sodoma & Iudæa puniri, largas eleëmosynas facito, nam ad cęlum Christus non nisi ex Monte Olineti ascendit, nec in Sancta Sanctorum patet aditus, nisi per duo ostiola oliuarum, id est, duplicem misericordiã, cordis & operis, siue spiritualem, & temporalem. Nam beatos fore misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur, pronuntiauit Christus, qui cum Patre, & Spiritu sancto simul semper viuit, & regnat in secula seculorum, Amen.

Ezech 16. *Actor. 1.* *3. Reg. 6.*

Quid in Salomonis templo per duo tantum ostio la Oliuarum in oraculum significant introitus.

TRACTATVS XVII.

In illa verba: *Quoniam ipsi misericordiam consequentur.*

PHILOSOPHVS tertio problemate illud serio interrogat, cur virtuti nullum sit propositum præmium: quemadmodum in cursu, vel in palæstra proponi solet. Respondet autem, idcircò id esse factum, quòd virtus sibi ipsi amplissimum ac perfectissimum præmium existat. Vnde Poëta quidam dixit:

Arist. tom. 2. Cur præmiũ nullum, teste Aristotele, virtuti propositum.

Ipsa quidem virtus sibimet pulcherrima merces:

Et alius:

Ipsa quidem virtus pretium sibi, solaq; latè Fortuna secura nitet.

Sil. lib 13. *Claud in Cõsulat. Manlij Theodosij.*

Sed humana natura peccato vulnerata, in tantam cœcitatem deuenit, & imbecillitatem, vt nomen virtutis vix agnoscat, ad honesta amplectanda, & amanda vix, & magna cum difficultate propendeat; implere autem quæ veræ virtutis sunt, sine gratia Dei sit impossibile. Ob quam caussam Deus Opt. Max. virtutis sectatoribus magna præmia proposuit. Ego Deus, inquit ad Abraham, protector tuus sum, & merces tua magna nimis, & Dauid: *Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem.* Christus ergo heroicis virtutibus istis, siue beatitudinibus, quas hic enumerat, amplissima proponit præmia. Et vt amor, ob excellentiam suam, non plenè remuneratur neq; rependitur nisi amore: ita misericordia nostra, ob sui præstantiam, non pensatur, nisi Dei misericordia. Misericordes ergo si in misericordia quam præstant, misericordiam Dei promerentur, oportet illos miseros esse confiteri: quod ex parte aliqua verum est, quia possunt amittere quæ habent. Vt meritò Apostolus dixerit: *Si quis se existimat stare, videat ne cadat.* Non est etiam plena illa misericordia, eo quòd suscipere potest augmentum. Est autem ipsum opus misericordiæ quædam Dei misericordia, quæ à Deo fit nobis, & per nos in proximum, & caussa misericordiæ amplioris. Vnde Paulus benedictionem, & gratiam Dei, eleëmosynam vocat 2. Corinth. 9. & Gregorius Nazianzenus ait: *Dedisse Deo, accepisse est.* Opus igitur ipsum misericordiæ quod exercemus, misericordia Dei est, tùm ob id, ex quo datur, tùm ob eum, cui datur, tùm ob finem propter quem datur, tùm ob studium facientis, tùm denique ob imitationem. Sunt igitur hæc diligenter expendenda, & oratione illustranda, quo rectiùs percipi possint.

Vnde nobis tãta virtutis ignoratio, quã patimur vel eius agnitæ præstãdæ infirmitas & impotentia.

Genes. 15. *Psal. 118.*

Nostrę misericordiæ prę-miũ adęquatum cur sola Dei misericordia.

Misericordes quatenus miseri. *1. Cor. 10.*

2. Cor. 9. Opus misericordiæ esse quãdam Dei misericordiam propter quinque. *Greg. Nazi. orat. 27. de pauperum amore, post medium.*

Prima igitur consideratio illa quæ dantur, respicit ex quo fonte proficiscantur: non enim de nostro quicquam, sed de his quæ Domini sunt, donamus: *Tua sunt, Domine* (inquit Dauid) *omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi:* & iterum: *Domini est terra, & plenitudo eius,* alibi: *Tui sunt cæli, & tua est terra.* Nam etsi Dominus nobis donet quæ sua sunt, non tamen ipse rei donatę dominium perdit, vt facit homo cùm donat, & cum onere quod ipsa res retinet, donat. Est enim Dominus & Pater: Dominus quidem, cùm peccato subiacemus, vnde ait Paulus: *Non estis vestri;* pater verò iustorum, & filiorum qui nondum emancipati sunt, sed adhuc sub peculiari patris cura gubernantur; ne sibi ipsis relicti, in longinquam regionem cum filio iuniori proficiscatur, & dissipent omnia bona sua. Quare Petrus adhortatur fideles, dicens: *Vnusquisq; sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. Si quis loquitur, quasi sermones Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quã administrat Deus,* id est, si quis eleëmosynas egenti porrigit, non putet se ex propriis, sed ex Dei loculis porrigere. Magna est Dei misericordia seruo bona sua cõmunicantis, ita vt egẽtibus distribuat quasi propria, & remuneretur quasi de proprio dedisset. Ad hæc in casu necessitatis extremæ bona nõ tã habẽtis sunt, q̃ proximi indigentis, vt rectè dixerit B. Basil. *Quæ dicis tua? panis famelici est; vestis, quã tu recõdis, nudi; calceus discalceati.* Et nota, quòd ab initio omnia erant cõmunia; propter negligentiã tamen hominum in eorum, quæ in cõmuni possidentur, cultura (vt alias caussas nunc

1 Ratio ex parte ipsius Dei dantis. *1. Paral 19.* *Psalm. 23.* *Psal. 88.*

Dona vt sua nobis Deus largiatur.

Idem qui Dominus & Pater noster sit. *Malach. 1.* *1. Cor. 6.*

Luc. 15. *1. Pet. 4.*

Quid illud principis Apostolorum: Vnusquisq; sicut accepit gratiã, in alterutrum illam administrantes, &c.

B. Basil. hom. 6. in ditescẽtes auaros, propè finem.

omittam) raram habuit Deus diuitionem bonorum: sic tamen, vt in summa inopia, bona egentis pauperis sint: cui cùm reddũtur, benignitatem esse Deus ducit. Deinde cõsiderandus ille qui recipit misericordiã. Fit enim corpori, & animæ, & ipsi Christo in illis. Est autem humanum corpus, si rectè expendas, nobilissimum. Nam & à summo artifice, infinitaque sapientia prædito, nempè à Deo formatum est: ab vtero matris in finem vsque vitæ custodia Angelica munitum, & protectum. Est etiam mundi huius, qui sub aspectũ cadit finis, eiusdemque quasi quidã vsufructuarius: eius enim oculis omnes colores; eius auribus omnes soni, ac melodiæ; eius naribus odores, herbæ, aromata; eius linguæ omnes cibi, condimenta, sapores, omnia deniq; esculenta, ac poculẽta; eius tactui omnia mollia, suauia, & delicata, tributum pendunt. Ad hęc, auxiliari inuenitur corpus animæ in omnibus actionibus humanis, & Spiritui sancto in omnibus diuinis, quæque ex Dei gratia procedunt: in passionibus verò, & tormẽtis pro Christi fide testificãda, diues, ac locupletissimum redditur: templum est Spiritus S. omnium sacramentorum Ecclesiæ quæ sensibilia sunt, capax: vt docet Tertul. libr. de resurrectione carnis: participat micas quæ cadunt de mensa animæ Spiritu S. consolatę, ac sanatę: postremò resurrectionem expectat: terraque custos carnis eius proxima inuenitur: nam etsi animalia humana corpora deuorent, illa tamen in terram redeunt per mortem. Est ergo vndequaq; hominis corpus pretiosum, & perfectum, & cuius magnam rationem haberi à nobis voluit Deus, ita vt dicat Spiritus sanctus: *Carnem tuam ne despexeris:* & Iob, *Si non benedixerunt me latera eius, & de velleribus ouium mearũ calefactus est*, scilicet pauper; Apostolus quoque ad Philemonem: *Viscera sanctorum requieuerunt per te frater.* Deinde fit misericordia ipsi animæ, quæ excellentior, & prędantior est longè quàm corpus, quæ eius, & mundi est domina, ad imaginem, & similitudinem Dei condita, immortalitate, ac libero arbitrio prædita, particeps diuinæ gratiæ, atque æternæ glorię, cuius micę dotes sunt corporis gloriosi: quanquàm nos minus eam, quemadmodum, nec Deum, nec Angelos, ob eorum summam nobilitatem, & excellentiam, intelligamus: & per misericordiam iuuatur ad ea bona consequenda, ad quæ à Deo est creata; & impeditur ad illicita prolabi, id est, ad blasphemiam, ad desperationem, ad homicidium, ad furtum, ac reliqua omnia siue iniusta, siue turpia. Nos ergo diligenter studeamus cibandæ, ac potandæ animę, vestiendæ quoque virtutum habitu, atque à peccatis redimendæ: nam illa maiori esurie, nuditate, & captiuitate opprimitur. Tertiò impenditur misericordia hæc in anima, & corpore proximi ipsi Christo, qui dixit: *Quandiù fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis:* & Samaritanus ille, qui misericordiam vulnerato impendit, id est, Christus: *Vade*, inquit, *& tu fac similiter:* petens in suis sanari, & cibari; quemadmodùm ipsi Adæ descendenti ab Ierusalem in Iericho, & incidenti in latrones fecerat, etsi nos ei vt coniunctiori, & maximè de nobis merito, ob quem solùm respicere omnes alios deberemus conditionem naturalem, & sanguinem, locum, amicitiam, societatem, merces, & studia anteponamus: infidelis autem qui nondum est Christi, nisi in spe, & potẽtia, remotior est à ratione proximi, remotissimus Apostata, & hæreticus: & si nulla supersit spes, nulla ratione proximus erit, quales sunt damnati.

Secunda ratio, cur misericordiæ opus, misericordia Dei sit, ex parte recipientis.

Genes. 2. & Iob 10.

Humani corporis excellentia.

Illud quale sit organum animi, & Spiritus sancti.

2. Cor. 6.

Tertull.

Eius cura nõ negligenda.

Esai. 58.

Iob 31.

Philemon.

Qualis misericordia impenditur animæ, eius dignitas atque præstantia.

Quę animæ, & corpori proximi fit, Christo misericordiam exhiberi.

Matth. 25.

Luc. 10.

Vix vllam, qui nullã habeant rationem proximi.

Tertia consideratio finem respicit, propter quem impartienda est misericordiæ ille autem est Dei gloria, de qua loquitur Petrus, cùm ait: *Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus per Iesum Christum*, ac Dominus: *Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua*, id est, quod Dei intuitu facere cœpisti, non obnubiletur sinistra vlla, aut impura intentione: propter quod Salomon dixit: *Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo.* Ita enim occultè atq; absconditè, quantum fieri potest, danda est eleëmosyna, vt per solam intentionem soli Deo nota esse videatur. Vnde Paulus illam semini comparauit: *Qui parcè*, inquit, *seminat, parcè & metet.* Nam vt semẽ, vt germinet, abscondi in terra debet: ita eleëmosyna, vt meriti fructum apud Deum obtinere valeat, abscondi per nos hominum oculis debet. Et vt Deus vniuersa propter semetipsum operatur, magna profectò dignitas est, si nos honori eius, & gloriæ illustrandæ seruiamus, omnem speciem ambitionis, aut auaritiæ, aut hæresis, aut luxuriæ ab omnibus bonis operibus nostris, & præcipuè misericordia ablegantes.

Tertia ratio, ab ipsius misericordiæ fine.

1. Pet. 4.

Matth. 6.

Ecclesi. 29.

Eleemosyna cur semen ab Apostolo nominetur.

2. Cor. 9.

Prouerb. 16.

Quartò, Deo cooperatur misericors, qui Angelos, imò vniuersum mundum occupat in corporibus nostris alẽdis, & animabus cõsolandis. Nam cùm per se solus, sine luce illuminare possit, & sine igne calefacere, & sine doctore docere, & sine nobis pauperes alere, & consolari: voluit tamen per nos vt Dei adiutores, alios instrui, inopiaq;

Quarta ratio, cur inquã, nostra, sit Dei misericordia ab hominis studio & efficientia.

suble-

subleuari. Nec propterea quicquam nobis arrogare debemus, cùm tota laus palmitis fructum ferentis à vite pẽdeat, & virtus oleastri in oliuam bonam inserti, fructumq; producentis, oliuæ sit adscribẽda. Et quãquàm illi, qui totum Deo adscribunt, & nihil sibi tribui volent, humiliores & modestiores videãtur: tamen qui se adiutores & administros Dei agnoscunt, & ex virtute sibi communicata operantur, præclariùs de Deo sentire videntur, qui id de Deo sentiunt, quod ipse voluit nos sentire. Vera ergo Dei præconia, veræque laudes nequaquam ex sensu, & arbitrio nostro pendent: vt scilicet illud magis Deum exaltet, quod magis ad nos deiiciendos facere videatur, nam ea de caussa Arriani, Manichæi, Pelagiani, & nouissimi Lutherani sua dogmata constabilirent. Verùm non considerant isti, artem laudandi Deum solùm in Ecclesia esse sitam, vt pulchrè annotauit Augustinus in illa verba: *Laus eius in Ecclesia sanctorum.* Omnis ergo hæresis, quæ profitetur suo modo Dei laudes canere, & gloriam Dei illustrare, fallitur, quia ab schola Ecclesiæ Catholicæ discedit, in qua solummodò vera ars laudandi Deum addiscitur. Postremò habet misericordia Dei imitationem, quia Deo similẽ reddit, hinc Dominus dixit: *Estote ergo misericordes, sicut & Pater vester cælestis misericors est:* imitatur etiam superiora corpora, & Angelos ipsos, omnesque creaturas, quæ quidem solicitæ sunt in virtute sua cum aliis cõmunicanda.

Deinde misericordia ex propriis fructibus donantis consideranda est. Nam per illam damna temporalia euitantur, cùm bona tẽporalia retenta, quemadmodum mãna in diem sequentem asseruatum, marcescát, ac putrescát. Deus itẽ miris artibus suis bonis spoliat auaros, sæpè per famẽ, bellũ, pestem, sæpè quoque per fiscum, & si non hic, saltem in morte diuitiæ nos deserunt: vt illi dictum fuit à Domino: *Stultè, hac nocte repetent animam tuam à te: quæ autem parasti, cuius erunt?* Confert quoque eleëmosyna ad augmentũ bonorum fortunæ. Vt enim putei quo plus exhauriuntur, eo plus aquæ emittunt: ita etiam misericordibus, & sua largientibus sæpè contingit. Hinc legimus Iob omnia bona sua, quia excellenti præditus erat benignitate, ac patiẽtia, in duplum fuisse restituta, Tobiæ etiam misericordis domus tandem aucta, & locupletata fuit. Viduæ quoq; Sarepthanæ oleum, & farinã multiplicauit Propheta: quemadmodum, & panes, ac pisces, Christi, & Apostolorum manibus aucti sunt: Paulus item ait: *Augebit incrementa frugum iustitiæ vestræ.* Sed quia di-

Ioan. 15.
Rom. 11.
1. Cor. 3.
Deo gloriosiorem esse, quàm secus nostram cũ Deo cooperationem, contra Pelagianos.
B. August.
V. Ratio ab imitatione.
Matth. 5.
Exod. 16.
Diuina immisericordium pœna.
Luc. 12.
Secũdus fructus misericordiæ.
Iob vlt.
Tob. 4. & 11.
3. Reg. 17.
Matth. 14.
& infra 15.

uitiæ non semper prosunt habenti, haud possunt esse præmium ex pacto, sed hoc quandoq; ob fidem posterorum fit, vt tradit Gregor. Nazian. in orat. de misericor. pauperib. exhibẽda. Ad hæc, remissio peccati admissi, fructus est eleëmosynæ: *Peccata*, inquit Daniel, *tua eleemosynis redime*, rursus Salom. *Misericordia, & virtute redimitur iniquitas.* Præsentis culpę veniam impetrat: sicut enim aqua extinguit ignem, ita eleëmosyna extinguit peccatum: A futuro peccato cauere facit, dicitur enim Eccles. 3. *Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis, & Deus prospector est eius qui reddit gratiam.* Peccatum etiam alienum tollit, vt cùm pro amico mortuo, vel viuente eleëmosynam elargimur. Ad hæc, operatur misericordia iustitię incrementũ tùm per viam meriti, tum per modum impetrationis, siue propriæ, siue pauperis, cui fit. Ideò si sapimus, ad hæc promerẽda bona spiritualia, siue impetranda, impartiẽda misericordia est, nẽpe, vt perueniamus, vel ad mansuetudinem, vel ad castitatem, vel ad spiritum deprecationis obtinendum: & hoc est quod ait Salomon: *Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo:* & apud Tobiam dicitur c. 4. *Fiducia magna erit coram summo Deo, eleemosyna omnibus facientibus eam:* quod ita intelligendum arbitror, vt eleëmosyna magnam fiduciam prętet apud Deum, quæcunq; dona ad salutẽ, siue etiã ad perfectionem spectãtia impetrando. Præstat præterea exultationis, & lætitiæ materiam eleëmosyna. Hinc illud: *Gaudium iusto est facere iudicium,* hoc est, eleëmosynam, quæ iudiciũ, id est, iustitia propterea dicitur, quod Deo debita sit, qui illam in paupere suscipit esuriẽte. Ad eleëmosynã sub promissa cõsolatione hortatur Dominus his verbis per Esaiam: *Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosq; induc in domum tuam. Quum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris: Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, & sanitas tua citiùs orietur, & anteibit faciem tuam iustitia tua, & gloria Domini colliget te.* Postremò, sũma in cęlesti regno misericordia, pręsentis eleëmosynæ fructus est, & præmiũ: quare Dominus dicturus est in die iudicij: *Venite benedicti Patris mei, &c. possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi mãducare:* & reliqua, & Salom. *Omnis misericordia faciet locũ vnicuiq; secundũ meritũ operum suorum;* Paulus item: *Qui parcè seminat, parcè & metet, & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet.* Misericordiã ergo consequentur, quia liberabũtur à miseriis huius vitę, & cõsequentur

Greg. Nazian. orat. 27.
Tertius fructus eleëmosynæ.
Dan. 4.
Prouer. 16.
Quartus.
Eccles. 3.
Quintus, & sextus.
Eccles. 29.
Tob. 4.
Fiducia magna coram summo Deo quomodo erit eleëmosyna omnibus facientibus eam, vt Tobias dicit.
Septimus fructus.
Prouerb. 21.
Esai 58.
Octauus & vltimus omnium, vel maximus misericordiæ fructus.
Matth. 25.
Eccles. 16.
2. Cor. 9.

Christum, qui est nostra magna misericordia, & perueniet ad regnum illud omnibus bonis affluenter cumulatum: quod erit electis quasi cibus, potus, vestis, sanitas, libertas, & reliqua omnia, quæ nos Christo libenter elargiti sumus. Quod ergo dicitur: *Misericordiam consequentur:* etsi videatur æqualis retributio operibus misericordiæ præstari, reuera tamen non est æqualis, sed multò maior: non enim humana, & diuina misericordia pares esse possunt? Condonasti proximo leuem aliquem offensam? condonabit Deus tibi omnia delicta. Remisisti temporariam vindictam fratri? tibi remittet Deus æternam. Subleuasti pane, vel pecunia fratris tui inopiam? tibi reddet Deus cœlestium opum thesauros.

Misericordes multò maiorē, quam dēt à Deo misericordiam cōsequentur.

Dicuntur autem propterea beati misericordes, quia existunt non solùm supra, sed etiam contra doctrinam impiorum, & mundi dilectorum, qui sine affectione & misericordia sunt: vt ait Paulus ad Roman. 1. Istis enim qui seipsos tantùm diligunt, stultum videtur propter alios miserum fieri, & plangere: cùm tamen vel à quibusdam animantibus erudiri possint, quæ ad ea quæ sunt eiusdem speciei, miro affectu ad succurrendum ducuntur; inter quas ciconiæ commendantur, quæ mutuam vicem rependunt parentibus. Oua etiam ab auibus exclusa, sed exposita, ab diuersæ speciei fouentur animantibus. Quis nesciat, leones generosos parcere prostratis; errantesque ad viam reducere, atque in eos, à quibus sunt beneficio affecti, grati animi significationem edidisse? lupæ verò paruulos à matribus catulos derelictos ac expositos, & nutriunt, & defendunt.

Rom. 1. Cur beati misericordes. I. Ratio.

Misericordiç & pietatis vestigia in brutis animantibus.

Est & hæc beatitudo supra humanam doctrinam Philosophorum. Nam etsi illi multa de liberalitate & magnificentia tradant, non tamen peruenerunt eò, vt omnibus se propter Christum in proximis alendis expoliarēt. Est supra etiam doctrinam legis Moysi; quæ tametsi illos ad eleēmosynas temporales dandas instituerit, vt cōstat ex Deuteronomij cap. 5. & ad tertiam decimam per triennium erogandam compelleret Iudæos, vt habetur Deuteronom. 14. & ad mutuandum fratri egenti sine vsura præciperet; polliceretque tantam bonorum abundantiam, quæ omnem absorberet mendicitatem: de spirituali misericordia tamen tradidit nihil, quæ propriè ad Nouum Testamentum spectabat; quæ Christiani cor tanquam hospitalem domū efficit, vt ad omnes alienas miserias in suo corde excipiendas. Vt diceret Paulus: *Quis infirmatur, & ego non infirmor?* Efficit sacrificium viuum ac rationabile: de quo gloriatur Iob sanctissimus: *Ab infantia*, inquit, *mea creuit mecum miseratio; & de vtero matris meæ egressa est mecum:* & Apostolus, *Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci; talibus enim hostiis promeretur Deus.*

II. Ratio.

Tertia.

Suprà 14.

Deut. 15.

Christi lex sola misericordiam spiritalem agnoscit, & præcipit. Eius effectus.

2. Cor. 11.

Iob. 31.

Hebr. vlt.

Est item misericordia interna gratum Deo, propriisque manibus acceptum martyrium: estque sine vllis plagis externis, & valde securū, cuius martyrij mala propria, siue aliena, vel corporis, vel spiritus, sunt carnifices, ex quibus, tanquam ex spinis, vuas colligit, & velut ex terra sterili frumētum optimū. Ad hæc thus est, quod in prunis afflictionum proximi odorem suauissimum emittit. Est vnguentum, quo Christis in mēbris illis quæ vnctione indigent, qualia sunt pedes, id est, minimi & paupertate afflicti perfunditur. Est vsura quædā cum Deo: nam fœneratur Domino, qui miseretur pauperis: efficiturq; Dominus seruus eius, à quo mutuum accipit: dicit enim idem Salomon, *Qui accipit mutuum, seruus est fœnerantis.* Moris est, vt ad Doctoratus & magisterij gradum aspirantes, diligenter priùs de idonea & sufficiēti doctrina examinentur, quibus propterea de more assignantur capita, siue theses, ad quas diem ad condictam respondeant, quo eruditionis suæ specimen aliquod edant: quòd si illi certò prēnoscerent per multos menses, antequam ad disputationem descenderent, se in illis fore examinandos, profectò id esset sibi gratissimum, ac iocundissimum, & operam diligentem nauarent, ne quicquam posset in sua disputatione desiderari. Vide singularem & incomprehensam Filij Dei bonitatem, & charitatem. Nam cùm vellet nos ad ęternorum bonorum possessionem promouere, ne minus instructi ac parati accederemus ad tribunal diuinæ iustitiæ, admonitos nos esse voluit operū misericordiæ, quo eorum rationem strictam à nobis esse exigendam intelligeremus. Ait namque: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: Sitiui, & dedistis mihi bibere: Hospes eram, & collegistis me:* & quæ sequuntur. Et ne quisquam caussaretur, sibi Christum non occurrisse, in quē hęc cōferret beneficia, subiungendo explicauit, *Quandiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Solùm enim iudicium inueniet sine misericordia, qui non fecit in proximum misericordiam. Ideò tenax ille diues Epulo à misericordia Abrahæ & Lazari excluditur in Euangelio. Postquam igitur tanta est seges calamitatum, & sylua miseriarum, tùm corporis, tùm animæ in hoc

Martyrio, thuri, vnguēto, & vsuræ eleemosyna comparatur. *Matth. 7.*

Prouerb. 19.

Prouer. 22. Christus Dominus opera nobis misericordiæ commendans, deq; iis reddendam aliquando nobis esse rationem nos admonens, quid agere videatur.

Matth. 25.

Ibidem. *Iacob. 2.* Quale iudiciū immisericordibus fiet in nouissimo.

Luc. 16.

hoc mundo, & nos ipsi tanta quotidie mala experimur, absurdum valdè fuerit, & naturæ nostræ dissentiens, si tardiores simus ad opera benignitatis præstanda; cùm ad illa, & verbo, & exemplo maximè sit nos Christus cohortatus: cui cum Patre, & Spiritu S. est sempiternus honos, & gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

TRACTATVS XVIII.

In illa verba: *Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt.*

VT Beatitudo hæc maiori orationis luce illustretur, quatuor sunt in ea distinctè explicanda, atque tradenda. Primum est, cur sextum locum hæc beatitudo obtineat; deinde, qui sint isti mundo corde, siue, vt Augustinus composita voce, mundicordes dixit: tertio loco, cur tales beati dicantur: postremo, quale ac quantum præmium sit videre Deum.

B. Aug. lib. 1. serm. Domini in Monte c. 4. [?] tom. 4.

Cur sexto beatitudinū loco numeretur cordis munditia.

Postquàm per tres priores beatitudines benè circa seipsum homo est institutus, & circa proximum per duas posteriores, iustitiam, & misericordiam: iam per sextam & septimam, nempè per cordis munditiem & pacificationem, rectè in his, quæ spectant ad Deum, instruitur atque edocetur: & ita sextum occupat locum cordis munditia. Vt enim sexto die impuritas peccati & immunditia in cor hominis est ingressa; & Christus sexta mundi ætate ad nos venit: sexta item die, atque hora sexta in crucem conscendit, atque ex eius latere fluxit sanguis & aqua ad redimendum ac abluendum cor nostrum ab omni sorde, & dæmonis captiuitate: ita sexto loco rectè constituta est à Domino cordis munditia. Aptè etiam post misericordiam hæc beatitudo ponitur, teste Chrysostomo: quia non satis est proximi misereri, & in peccato carnis inquinatum manere, vt quidam decepti existimant: ex quibus videntur Pharisæi fuisse, quibus Dominus, vt quidam exponunt, ironicè dixit: *Veruntamen quod superest date eleemosynam, & ecce, omnia munda sunt vobis*; alludens ad illorum sensum, quo facienti eleēmosynam existimabant, nulla carnis vitia officere posse: quod perniciosum & hæreticum est dogma. Addit etiam Ambrosius, non satis esse proximum miserari, nisi talis misericordia propter Deum impendatur. Ambrosij verba sunt hæc: *Qui misericordiam defert, misericordiam amittit, nisi mundo corde misereatur.* Hactenus de ordine.

Genes. 3. Matth. 27. [Io]an. 19.

I. Ratio.

[D.] Chrys. ho. [?] in Matth. [to]m. 2.

[L]uc. 11.

[A]mbr. lib. 6. [in] Lucam, in [?]ous de [be]atitud. [nu]m. 4.

Ad secundum, obserua, verbum Græcum Καθαρὸς, innocentem & simplicem significare, & illum propriè, qui in sanguine vel morte alterius manus non tinxerit. Omne autem peccatū sanguinem fundit, siue proximi, quem non tantùm manu, sed etiam malo exemplo necare potest; vel sui ipsius, quia mortem sibi consciscit: *Anima enim quæ peccauerit, ipsa morietur*; vel deniq; cùm ipsi sibi manus infert, cùm sui iuris nō sit, sed Dei, & Christi, qui se redemit: & qui eius sanguinem cōculcat, & pollutum ducit, homicidium perpetrat. Vox verò Latina *Mundus*, purum significat, & sordis expertem, metaphora ducta, siue à grano frumenti, quando est palea exutum, siue à pomo, cùm est à cortice spoliatū, siue ab auro, quando est ab omni scoria purificatum ac defœcatum: hinc mundus muliebris cōplectitur omnia quę fœminarum defectus tollunt, & ipsas exornant. Atque vniuersitas ista creaturarum Mundus dicitur, ob eius pulchritudinem & elegātiam: nā Deus eum in se mundum, & valdè bonum fecit, etsi nos vitiis nostris ac flagitiis illum polluamus ac cōtaminemus. Cor verò, membrum est hominis internum, atq; adeò vnū ex visceribus, nam interna omnia membra, viscera dicūtur; igneum, & in summo sphœricæ figuræ; infrà verò pyramidis similitudinem gerit; sedes animæ, principiumq; vitæ, fons arteriarum & venarum ac sensuum, & ob id maximè dilectū atq; pretiosum. Quo fit, vt filiolos, quos summo amore diligimus, cor nostrum, corculumve vocemus: metaphoricè autem spiritum, mentemve significat. Vnde Cicero prima Tusculana: *Cor nostrum*, inquit, *animus noster videtur.* Intelligimus aūt nomine siue cordis, siue spiritus seu mentis, tùm intellectū, quo sublimia & spiritualia ratione apprehendimus, & iudicamus; & intellecta retinemus: vt non modò sit facultas intelligendi, sed etiam intellecta retinēdi. Significat etiam voluntatem, qua bona per intellectum repræsentata diligimus, & expetimus: atq; ita sunt tres illæ facultates internæ, atq; intimæ. Hinc illud: *Prauum est cor hominis, & inscrutabile*; & rursus, *Quis enim hominū scit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est?* His autem tribus facultatibus, quasi igneis, ad Deum contemplandū & amandum, per hæc inferiora sursum tēdimus; rursus à Deo ad inferna hæc speculanda descendimus: atq; ita figuram sphœricā absoluimus. Sunt rursus sedes omniū actionum nostrarū vitalium, siue mortiferarum, vt proptereà dictū sit: *Omni custodia serua cor tuū*, id est, mentē: nā aliud sensibile

Καθαρὸς Græcè qui[d]

Ezech. 18.

Hebr 10.

Mūdus quid Latinè: vnde sunt metaphora.

Genes. 1.

Quid sit cor, eius officia.

M. Tull.

Cordis impropriè acceptiones tres.

Ierem. 17.

1. Cor. 2.

Prouerb. 4.

Explicatur id: Omni custodia serua cor tuũ, quia ex ipso vita procedit.

sibile cor satis per se à natura est munitũ, & custoditũ. Ac subdit: *Quia ex ipso vita procedit*, hoc est, viuę, & gratia Dei vitã adferentes actiones, quibus vita ęterna debetur. *De corde*, inquit Dominus, *exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, &c.* In hunc ergo modum cor, intellectum designat: hinc illæ voces, *Obscuratum est*, inquit Apostol. *insipiens cor eorum*; ac Petrus, *Fide purificans corda eorum*, scilicet intellectum; idem Paulus, *Vt Deus, &c. det vobis Spiritum sapientiæ & reuelationis in agnitionem eius, illuminatos oculos cordis vestri.* Deinde significat memoriam, siue intellectum retinentem. Hinc Dauid: *Lex Dei eius in corde ipsius*, nempè in memoria: & Prouer. 4. *Suscipiat verba mea cor tuũ: custodi præcepta mea, & viues*, & Dominus: *Ponite vos in cordibus vestris sermones istos*: Marci quoq; 8. *Adhuc*, inquit, *cæcatum habetis cor vestrum? &c. nec recordamini, quãdo quinq; panes fregi in quinq; millia?* vbi cor pro memoria apertè accipit. Tertiò accipitur pro voluntate, vt ibi: *Quã bonus Israel Deus his qui recto sunt corde? Lætamini in Domino, & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde*: &, *Non turbetur cor vestrum, neque formidet*: rursus, *Iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrum*; item cùm ait: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.*

Matth. 15. Cor vbi Intellectum significet. Rom. 1. Actor. 15. Ephe. 1. Vbi memoriam. Psal. 36. Prouer. 4. Luc. 9. Marc. 8. Vbi voluntatem denotet. Psalm. 72. Psalm. 31. Ioan. 14. Infrà 16. Deut. 6.

Dominus igitur hoc loco non prædicat beatos eos, qui cor carneum mundum habent; quippè ad hoc consulendi essent nobis medici, qui pharmaca cor ipsum purgantia, lætificantia, corroborantiave exhiberent: at Christus, medicus de cœlo missus, cor hominis spirituale purgat ac munit, & ad gaudium vocat. Et hæc de vocibus sint satis.

Mundo corde, qui minimè beati.

Circa rem verò; Mundi corde sunt, secundùm Hieronymum, quos nullius arguit conscientia peccati. Et Basilius in regulis breuioribus sic ait: *Mundo corde sunt, qui se ipsos non reprehendunt, quòd Dei mandatum aut spreuerint, aut plenè executi nõ sint, aut neglexerint*; Chrys. verò hom. 15. in Matth. *Mundos hîc appellat, aut vniuersalem virtutem tenentes, & nullius sibi malè conscios, aut continentia conspicuos.* Et in homil. 9. Autor imperf. oper. *Mundo corde sunt*, inquit, *qui non solùm non faciunt malum, nec cogitant; sed adhuc etiam qui omne bonum & faciunt semper, & cogitant.* Hæc illi Patres sancti: qui dum asserunt mundos corde esse eos, quos nullius peccati conscientia arguit, aut qui nullum delictum fecerint, aut designauerint: id rectè intelligendum est: nulli enim propriè sunt tales, cùm scriptum sit: *Non est iustus quisquam: omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum*: &, *In multis offendimus omnes*: sed eos duntaxat, qui de peccatis suis pœnitentiam egerunt, atque satisfactione Deum placauerunt: adde, vt conscientia eos non reprehendat amplius.

Mundi corde qui nam apud Patres. Hier tom. 9. Basil. interrogat. 180. tom. 2. B. Chrysost. Autor oper. imperfect. in Matth. tom. 2 oper. D. Chrys. Mũdi corde non peccantes, quo sensu à Patribus dicuntur. Psalm. 13. & Rom. 3. Iacob. 3. 1. Ioan. 3.

Verùm vt fusiori sermone per partes appareat hęc cordis munditia, in primis dicendum est, intellectus officia esse, apprehendere, consulere, iudicare, ac imperare. Duplex est ergo eius immunditia: altera est, cognitio noxiarum & vanarum scientiarum earum, quæ ad carnem & mũdum, & curiositatem spectant: ad hæc, notitia falsorum atq; perniciosorum dogmatum, qualia sunt: Non est Deus: Non habet prouidentiam: Anima immortalis non est: deniq; omnis hæresis miro modo inficit intellectum: Altera immunditia est, rerum humanæ vitæ conducibilium, & maximè eorum, quæ ad salutem pertinent, ignoratio. Et vt prior immunditia est tanquã tabula malè scripta, ita posterior est tãquam tabula rasa, in qua nihil est depictum: tabula autem benè scripta est, quando adest fides, & diuini luminis scientia, per quam ab inutilibus & noxiis scientiis abstinemus, & quæ præcepit nobis Dominus, cogitamus semper, & in lege eius meditamur die ac nocte. Vt autem hæc munditia cordis nobis cõtingat, opus est in primis fide cor purificante: vt dixit Petrus Act. 15. nam vt lux aërem à tenebris, ita fides animum à falsis, & vanis cogitationibus discernit: quoniam instruit, tùm de fine vltimo, cùm sit substantia rerum sperandarum, & argumentum non apparentium, tùm de his quæ ad finem consequendum faciunt: *Intellectum*, inquit, *tibi dabo, & instruam te in via hac qua gradieris.* Deinde per eam probare legitimè possumus, an ex diabolo in Angelum lucis transfigurato; an ex bono DEI ministro fidem rectam habente, an verò ex falso ministro sanctitatem vitæ & modestiæ ad decipiendum præ se ferente. Quo fit, vt Tertullianus libr. de Præscriptionibus hæreticorum, eos increpet, qui ab externis virtutibus vitęque apparente exemplo veram dogmatum fidem statuebant. *Ex fide*, inquit, *probamus personas, an ex personis fidem?* Docet postremò hæc fides quid sit Deus: & quid homo: & quid mediator Dei, & hominũ: quid possit homo adiutus viribus naturę, & quid homo virib. gratię.

Duplex immunditia. Psalm. 13. Vtraq; tabulæ malè scriptæ, & tabulæ rasæ comparatur. Eccles. 3. Psalm. 1. Ad cordis munditiã fides est multipliciter necessaria. Actor. 15. Hebr. 11. Psalm. 1. 1. Ioan. 4. 2. Cor. 11. Tertull. Personæ ex fide probandæ sunt, non cõtra, ait Tertullianus. 1. Tim 2.

Quantum ad consilium, quod opus est intellectus, dirigit nos fides, vt non sequamur cõsilia iuniorum cum Roboam, neq; abeamus in consilio impiorum; sed Deum & legem eius consulamus, iuxta illud: *Consilium meum, iustificationes tuæ.* Circa iudiciũ verò;

Intellectus, opera, Consilium nempè, & iudicium, vt dirigat Fides. 3. Reg. 12.

verò, docet ne sit præceps, sed maturè omnia consideret: Monet, ne secundùm faciem, & externa, sed iustum iudicium iudicemus, nam & stultus, vt ait Sapiens, respicit per fenestras, id est, iudicium format secundùm ea, quæ extrinsecus apparent, & sensus iudicant: Instituitur præterea iudicium nostrum, vt præclarè & magnificè de Deo sentiamus, & præstantissima quæque illi tribuamus; de proximis verò, nonnisi secundùm Dei legem sentiamus, dubia in meliorem partem interpretando; defectibus, si quos habet, ignoscendo, eosque perferendo. Quod ad imperium attinet; fide imbuimur, vt nonnisi honesta, iusta, & quæ expediunt, imperemus; atque ad illa re præstanda primi simus: ne audiamus illud verbum: *Alligant onera grauia & importabilia, & imponunt in humeros hominum: digito autem suo nolunt ea mouere.* Circa intellectum verò, quatenus facultas est retinendi, si iniuriarum obliuiscatur, & cum Paulo possit dicere: *Quæ quidem retro sunt obliuiscens, ad ea verò quæ sunt priora, extendens me ipsum, ad destinatum persequor:* ac obseruat illud Prophetæ dictum: *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam: & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui. Et concupiscet Rex decorem tuum.* Debet etiam intellectui frequens Dei recordatio occurrere, iuxta illud: *Memor fui Dei, & delectatus sum:* debet & legis diuinæ meminisse, vt illam obseruet, vt illi, de quibus Dauid, *Et memores sunt mandatorum Dei ad faciendum ea.* Admissa peccata recogitare debet, vt illa dignis pœnitentiæ fructibus defleat, sancti Regis Ezechiæ exemplo, qui dicebat; *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* Ergo à futuris delictis abstineat, illud seruat; *In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.*

[Marginalia: Psalm. 1. Psal. 118. Ioan. 7. Eccles. 21. Stultus iuxta Sapientem, qui respicit per fenestrã. — Quomodo circa Imperium, Fides quoque nos doceat. Matth. 23. — Vt verò ab eadem circa memoriam doceamur. Philip. 3. — Psal. 44. — Homini quę sæpe ac sæpius animo recolenda. Psalm. 76. Psal. 102. — Esai. 38. Luc. 3. — Eccles. 7.]

De voluntate verò statuendum est, plures esse eius actus. Nam vt primùm apprehenditur per intellectum finis, statim sequitur illius voluntas, quàm consequitur delectatio quædam in eo, ac imperfecta fruitio; deinde consequitur eius assequendi intentio: & sic quidem se habet voluntas erga finem. Erga ea verò, quæ media vocantur à Philosophis, quibus finis comparatur, sic se habet voluntas, vt vtatur ratione ad consultandum: deinde est ipsum consilium de his quæ ad finem: tertiò est consensus, seu iudicium vni parti adhærens: quartò est electio præferens alterum eorum quæ conclusa sunt: & sic perfectè vult quis id, quod est ad finem. Præterea perfectè se habet voluntas ad finem re ipsa consequendum, cùm in primis imperium adhibet, seu præceptum, quo ea, quæ conclusa sunt, mandare executioni iubet. Secundò est vsus, quo voluntas facultates executioni deseruientes ad actiones suas congruas mouet, vt manus ad operãdum, pedes ad deambulandum, & sic de reliquis. Tertiò, executio ipsa, qua id quod est ad finem præstamus, & per consequens ipsum finem consequimur. Quartò, est perfecta ipsius finis acquisiti fruitio.

[Marginalia: Volũtas quomodo se ad finẽ habeat, & ea quæ sunt ad finẽ. — Voluntatis quatuor acti pro consecutione finis. — Eiusdem alij quatuor actus ad finẽ actu, & perfectè consequendum.]

His positis, purgatur in primis voluntas per opera nostra in Deum tendendo, vt illi soli placeamus, cuius creaturæ sumus. Hinc Paulus, *Omnia*, inquit, *in gloriam Dei facito.* Ideò immundus est vt coruus, qui Deum non propter se, sed propter aliud quærit; nempè vt ditetur, vel vt delicietur, vel vt auram & gloriam populi aucupetur, quales erant Pharisæi, qui omnia sua faciebant, vt glorificarentur ab hominibus. Deinde voluntas purgatur, cauendo à duplici corde, quo Christum, & mundum in opere nostro coniungere volumus: quia nemo potest duobus dominis seruire, nemoque simul potest sorbere, & flare, nec sedere in duabus sellis: & canis qui duos lepores insequitur, neutram apprehendit. Et vt cor vana intendens, vanum dicitur, & longè esse à Deo, iuxta illud: *Cor eorum vanum est*; rursus: *Cor autem eorum longè est à me:* ita illud plures fines affectans, dicitur cor diuisum: de quo Prophetes: *Diuisum est cor eorum, nunc interibunt*; sicut illud non retinens quæ illi commendata sunt, cor est dissolutum: vnde Iosue 5. *Dissolutum est cor eorum*; & Ecclesiastici 2. *Væ dissolutis corde.* Purganda est præterea voluntas à lethali crimine, quod est summa immunditia, animæque impuritas: nam est vti fruendis, & frui vtendis. Cor enim nostrum cum terrenis per desiderium admiscetur, polluitur, atque inquinatur; cùm diuinis verò & cœlestibus per amorem coniungitur, mundum ac purum redditur: quemadmodum aurum ferro, vel plumbo coniunctum, vilescit, atque descendit; cùm verò vnitur adamanti, aut lapidi pretioso, ascendit, ac perficitur. Absurdum etiam prorsus ac indignum est, cùm anima, seu voluntas à Deo in sponsam ascita sit, atque exaltata, cuius sponsalia, ornamentaque in Baptismo accepit, si dum ad sponsum duceretur legitimum acquiesceret operi nefario, atque cum fœdo, atque ignobili Aethiope, Christo contempto, qui speciosus est forma præ filiis hominum, iniret connubium. Est autem peccati macula illa maxima, quoniam reddit animam Deo odiosam & inutilam;

[Marginalia: Voluntas quot modis purgetur, ac mundetur. 1. Cor. 10. — Altera purgatio. Matth. 6. — Psalm. 5. Esai. 29. & Matth. 25. Cor diuisum & cor dissolutum, quæ nam illa. Oseæ 10. Iosue 5. Eccles. 2. — Tertia purgatio voluntatis. — Anima, seu volũtas Deum per peccatum deserens, quid faciat infelix. Psalm. 44. Lethalis macula peccati quam turpi.]

Apoc. 1.
Anima vnde se quoque cōmaculet.

ullam; opusque fuit lixiuio sanguinis & lachrymarum Christi ad illam abluendam. *Dilexit nos*, inquit Dilectus, *Et lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.* Maculam etiam incurrit anima, quādo aut proximum non diligit sicut se ipsam; aut se ipsam non diligit propter Deum, aut nequaquam Deum propter se ipsum, aut super omnia: quod plenè minimè obseruamus, nisi cum nihil supra eum, nihil contra, nihil æquè ac eum diligimus. Immoderatis quoque affectibus, nisi reprimantur, sordidatur cor nostrum. Illi ergo immunes sunt ab omni labe, qui dicunt cum Propheta: *Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi:* quorum desiderium est omne bonum, qui tanquam à facie colubri fugiunt peccata: qui gaudent in Domino semper: qui tristantur secundùm Deum ad pœnitentiam: qui de se ipsis ac viribus suis diffidentes, nec in principibus aut filiis hominum, in quibus non est salus, confidentes dicunt, *Quoniam tu es, Domine spes mea:* &, *Dominus illuminatio mea, & salus mea: quem timebo?* qui iactant cogitatum suum in Dominum: qui omnia possunt & audent in eo, qui illos confortat: qui timent eum, qui solus potest mittere in gehennam: qui zelo gloriæ Dei & salutis animarum irascuntur, & nō peccant. Est etiam præter peccatum mortiferum venialis delicti macula, quod pro viribus enitendum est, vt caueamus: nam ad exitiale disponit, ducitque, & in illo dæmon semen ponit, & ad ostium pulsat: quod purgante igne expiari debet, nisi antè sit remissum. Etsi autem magna commoda temporalia, & spiritualem aliorum consequeremur salutem, nullo modo est admittendum. Et vt nos non mortifera vulnera tantùm, sed leuiora etiam, quæ faciem dedecorare aliquo modo possunt, tanta diligentia euitamus; ita nos non tantùm illa delicta quæ mortem inferunt, sed etiam quæ charitatis feruorem extinguunt, aut obnubilant, diligenter cauere debemus. Ac vt oculus, tùm humore interno, tùm puluere externo, tùm denique vulnere, ictuque alterius inficitur ac corrumpitur: simili ratione spiritus siue cor nostrum inquinatur prauis cupiditatibus & tentationibus, quibus nisi obuiam eatur, castitas periclitatur, animus vnum cum his quæ diligit, efficitur, iuxta id dictum Prophetæ: *Facti sunt abominabiles sicut ea quæ dilexerunt.* Maculatur etiam extrà puluere, vt cùm putat carnis peccata ineuitabilia esse, aut simplicem fornicationem non esse peccatum. Accedunt vulnera dæmonis extrà tela iacientis ignita, & mortem præsentaneam adferentia, nisi scuto fidei illa excipiamus: debetque spiritus noster immixtus carni supernatare, vt oleum in lampade aquæ supernatat, quo ita lampas accensa seruatur: quod si tam sedulo à labe, vel minima, in veste pulchra, vel à fœditate in facie cauere soles; fuge & peccatum maculans atque deturpans Dei imaginem. Existunt quoque quædam criminum maculæ, quæ nostrum fugiunt aspectum; quales sunt peccata occulta, pro quibus remittendis deprecandus est Deus, qui solus illa nouit. Nam *Imperfectum meum*, ait Dauid, *viderunt oculi tui*; & cum eodem Propheta dicendum: *Ab occultis meis munda me; & ab alienis parce seruo tuo.* Siquidem multi sunt suo iudicio puri & incontaminati, qui tamen iudicio Dei minimè sunt omnis culpæ expertes: quod pulchrè in Iacob adumbratum est, qui ad Laban dixit, *Quod autem furti me arguis; apud quemcunque inueneris deos tuos, necetur, coram fratribus nostris scrutare, quicquid tuorum apud me inueneris, aufer.* Hæc dicens, ignorabat quod Rachel furata esset idola. Et postremò alia macula fomitis, siue concupiscentia carnis: quæ etsi omninò extingui, aut penitùs aboleri non possit, dum viuimus, possunt tamen eius motus magno merito nostro coërceri, atque in illis reprimendis ac moderandis animus virtutum incrementum capere, vt virtuti seruiant, qui ad inquinandam animam tendebant.

Verè mundi & puri à peccato qui.
Psalm. 118.
Eccles. 21.
Philip. 4.
2. Cor. 7.
Psalm. 145.
Psalm. 90.
Psal. 26.
Psalm 54.
Philip. vlt.
Matth. 10.
Peccati quoque macula venialis cur fugienda.
Alia ratio ab exemplo.
Cor nostrū vt prauæ inquinent cupiditates, quāque eis resistendum.
Osea 9.
Cordis aliæ sordes puluerulētæ abstergendæ.
Ephe. 6.
Quas præterea sordes anima cōtrahat imprudens ac nesciа: illęq; quomodo purgādæ.
Psalm. 138.
Psalm. 18.
Genes. 31.
Fomitis labes quomodo delebilis.

Possent autem contra hanc beatitudinem obiici quædam. Et primùm quidem, verbum Salomonis: *Quis potest* (inquit) *dicere, Mundum est cor meum, purus sum à peccato?* Et Psaltes, *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens:* Iob etiam, *Si lotus fuero*, inquit, *quasi aquis niuis, & fulserint velut mundissimæ manus meæ: Tamen sordibus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea*; item Dilectus discipulus, *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est*; Dominus quoque instituit, vt filij eius quotidie dicant: *Dimitte nobis debita nostra.*

Qui loci Scripturarū impossibilē cordis munditiem astruere videantur.
Prouerb. 20.
Psalm. 142.
Iob 9.
1. Ioan. 1.
Matth. 6.

Ad horum locorum faciliorem dissolutionem, statuendum est triplicem posse constitui cordis munditiæ gradum. Primus est, per quem ex immundo & peccatore, homo efficitur mundus & iustus: quę munditia contingit in iustificatione, de qua Ezechiel. cap. 16. traditur: *In quo mundabo cor tuum, ait Dominus Deus: cū facias omnia hæc opera mulieris meretricis & procacis?* & cap. 24. *Immunditia*, inquit, *tua execrabilis: quia mundare te volui, & non es mundata à sordibus*

Tres gradus munditiæ assignantur. Primus.
Ezech. 16.
Infra 24.

dibus tuis; & Apostolus, *Et hac aliquando quidem fuistis* (scilicet peccatores) *sed abluti estis sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in Spiritu Dei nostri.* Idcircò Dauid orabat, *Cor mundum crea in me Deus; & spiritum rectum innoua in visceribus meis.* Sciebat enim hoc Dei munere tantum contingere: vnde alius quidam vates cecinit, *Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab vniuersis idolis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri: & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum.* Quanquam ita dicatur nobis Deus dare cor nouum propter gratiam, vt nos propter assensum liberi arbitrij dicamur illud cor sanctum efficere. Vnde idem Propheta capite 18. hortatur, *Facite vobis cor nouum & spiritum nouum: & quare moriemini, domus Israel?* Et Esaias, *Lauamini, mundi estote:* Rursus Iacobus capite quarto. *Purificate corda, duplices animo.* Hæc autem munditia omne peccatum lethale reuera tollit, & radicitus extirpat, neque tantùm per imputationem Dei, vt fingunt hæretici: nam si Filius liberauerit, qui totum hominem sanum fecit in Sabbato; nempè Christus, verè liberi eritis, neque tantùm imputatione: quia alioqui lux esset cum tenebris & Christus simul cum Belial; at Dilectus discipulus, *Omnis*, ait, *qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut & ille sanctus est:* & rursus, *Filioli mei, nemo vos seducat. Qui facit iustitiam, iustus est, sicut & ille iustus est.* Vt ergo Deus vel Christus non est per vllam imputationem, sed reuera iustus, ita Deus, quos pro iustis habet, verè iusti sunt: & quibus peccatum non imputat, re ipsa peccato carent, iuxta illud Prophetæ: *Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum, nec est in spiritu eius dolus.*

Adhæc, si Christus maior est quàm Adam, & plus potest saluare, quàm ille perdere: si ille re ipsa sub captiuitatem dæmonis genus humanum redegit, & peccatum verè in mundum introduxit: debuit Christus veram libertatem, veramque iustitiam introducere, ita vt qui mundus est, non egeat nisi vt pedes lauet; sed sit mundus totus: nihil ergo, quod peccati rationem habeat, in iusto remanet. Præstat hæc quoque munditia facultatem permanendi sine peccato, quare meritò punitur non perseuerans, quia perseuerare cum Dei gratia poterat; & promittit Apostolus confirmationem vsque in finem sine crimine, & saluatur innocens in munditia manuum suarum.

1. Cor. 6. *Psalm. 50.* *Ezech 36.* Homo vt sibi cor nouũ efficiat. *Suprà 18.* *Esai. 1.* *Iacob. 4.* Contra imputatiuã Hęreticorum iustitiam. *Ioan. 8.* *Supra 7.* *Supra 2.* *1. Ioan. 3.* *Ibidem.* Deus quomodo iustus & iis quos ille iustificat. *Psalm. 31.* *Rom. 4.* Secunda ratio pro vera, non imputatiua peccatoris iustitia. *Genes 3.* *Rom 5.* *Ioan. 13.* Tertia ratio, & cur iustus non perseuerans damnetur. *1. Cori. 1.* *Iob 22.*

Secundus gradus munditiæ, est profectus siue augmentum iustitiæ: de qua Psaltes, *Amplius laua me ab iniquitate mea:* & Sapiens, *Non verearis vsque ad mortem iustificari:* semper enim sunt peccata venialia, dum viuimus, declinanda, & in illis quotidie exuitur vetus homo. Vnde Paulus baptizatos iam & mundatos adhortatur dicens, *Renouamini spiritu mentis vestræ: & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis.*

Tertius gradus munditiei erit in gloria, quia ibi erit perfecta iustitia sine macula & ruga; & ciuitas eius erit aurum mũdum, teste Ioanne, & purum granum sine palea recondetur in horreum. Ibi nulla criminis labes, vel minima, nullus motus fomitis indecens, nullus defectus cognitionis & amoris, vt hic sunt.

¶ Ideò obiectiones in contrarium diluendæ sunt. Ad primam igitur ex Salomone respondetur ex Chrysostomo: *Nemo potest*, inquit, *dicere, Mundum est cor meum*, ex se scilicet, & iactanter: vnde Hebraicè dicitur, *Nemo potest dicere, Mundaui cor meum:* Septuaginta verò interpretes dicunt: *Cùm sederit Rex in solio maiestatis suæ, nemo potest dicere, &c.* quia sedente illo pro tribunali, cùm aliam iustitiam, quàm ab eo concessam non habeamus; non possumus eam illi obiectare quasi nostram, aut à viribus nostris profectam.

Augustinus verò existimat hoc esse ob venialia, sine quibus vita Sanctorum non traducitur. Vel tertiò sensus est: *Quis potest dicere*, id est, pauci sunt & rari, atque illi non ex se, sed ex gratia Dei hoc possunt dicere: & aliud est quòd sint iusti & mundi plerique, aliud verò, quòd ipsi de se ipsis sciant: & munditiæ præsenti non repugnat huius rei ignoratio, vel ex venialibus delictis contracta macula.

Ad secundam verò sententiam Dauidis, de peccatore adhuc viuente in peccato intelligitur teste Augustino: qui non iustificatur, nisi ex seruo filius efficiatur; & peccato mortuus, viuat Deo. Est & alius sensus: *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens:* quoniam dum viuimus, ad assecutionem æternæ coronę non possumus peruenire, vel secundùm exactissimam Dei iustitiam, quæ vel delicta etiam leuissima non admittit, non iustificabitur: vt Augustinus respondet libr. 2. de peccato. mer. & remissione capite 19. Ad eundem quoque sensum exponenda est sententia ex Iobe producta: nam & iustitiam Dei seueram & exactam, semoto omni pacto misericordiæ inito, considerat: nam talis iustitia

Alter gradus cordis munditiæ. *Psalm. 50.* *Eccles 18.* *Ephes. 4.* Tertius & vltimus proprius beatorum. *Ephes 5.* *Apoc. 21.* *Matth. 13.* Illius dicti: Quis potest dicere, Mundum est cor meum, & purus sum à peccato? primus sensus Chrysostomi. *Homil 38. in ca. 21. Matt. tom. 2.* Alter sensus Augustini multis in locis. Tertius aliorum. Ad illud respondetur ex Psalmo: Nõ iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens, dupliciter. *B. Aug. to 7. circa med.* Id Iobis: si lotus fuero quasi aquis niuis, &c. tamẽ sordibus intinges me,

& reliq quomodo accipiendum. Quo sensu dicatur: Si dixerimus quoniam peccatum non habemus ipsi nos seducimus, &c. *Esai. 64.*

defectum fomitis etiam minime vitiosum, vel leue aliquod peccatum non admitteret. Ad quartum Ioannis locum dicendum est, sermonem esse vel de peccato originali, quod in Adam contraximus, quod qui negaret se incurrisse, esset mendax, vel de leuibus ac quotidianis peccatis loquitur, quæ neque iustitiam, neque perfectionem eius tollunt: quemadmodum & illa sententia: ***Omnes iustitiæ nostra quasi pannus menstruata***, si de iustis & filiis Dei sit sermo, exponenda est de leuibus ac venialibus delictis: ob quam caussam pronuntiandum nobis quotidie est, ***Demitte nobis debita nostra.***

Matth. 6.

Mũdi corde cur beati.

De tertio verò quod proposueramus: Tales mundo corde beati prædicantur: qui hanc interiorem iustitiam non videns, mundus hic, qui in maligno positus est, irridet simplices, & traducit, fugitque cor suum, quod intus condemnat, & peccati coarguit. Excellitque hæc Euangelica mundities omnem externam Philosophiam, quæ interna, vel non videt, vel non curat, quasi vitia illis non possint inesse: ac velut in scena ad homines, eorumque gloriam captandam, vel amicitiam valde est conuersa. Excedit & Mosaicam munditiam, cùm lex illa externam tantum præciperet iustitiam, & externam immunditiam ex vi legis prohiberet. Ideò Paulus dixit; ***Si enim sanguis hircorum, & taurorum, & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emendationem carnis, &cæt.*** Et paullò suprà, ***Solummodò in cibis, & in potibus, & in variis baptismatibus, & iustitiis carnis vsque ad tempus correctionis impositis.*** Vides igitur quòd ad carnem emundandam spectabat lex: & Sacerdotes à lepra corporis mũdabant: vnde in templo ad Sacerdotis ministerium erat mare æneum, & luteres in quibus corpus lauabãt Sacerdotes, & probatica piscina non longè erat à templo, in qua Sacerdotes victimas abluebãt, ac Deo immolabant: vt quidam tradunt. Curabant quoque in mensa frequenter manus lauare: vnde hydriæ sex positæ erant ad purificationem Iudæorum in nuptiis celebratis in Cana Galilææ; & Apostoli accusati sunt à Pharisæis, quod non lauarent manus, tùm panem manducarent. Deinde meritò beati dicuntur mundo corde, quoniam vt sapienter medici fonti, ac radici ipsius morbi remedium adhibent; ita Deus peccatorum omnium caussæ, nempè ipsi cordi, ex quo omnia bona, vel mala nostra proficiscuntur. Nam omnia munda mundis fiunt. Hinc Dominus acerbè reprehendit Pharisæos, quòd spiritu neglecto, carnis munditiæ incumberet: ***Pharisæe***, inquit, ***cæce, munda prius quod intus est calicis, & paropsidis, vt fiat & id quod deforis est, mundũ.*** Quasi dicat; Externa munditia pendet ab interna. Item beatitudo hæc similem efficit Patri, Filio, ac Spiritui sancto, quibus iugiter canitur, ***Sanctus, sanctus, sanctus:*** quia alienus est ab omni impuritate Deus: & Christus dicitur Sanctus sanctorum; & Angeli, Spiritus sunt sancti, & mundi; cùm dæmones, spiritus immundi dicantur. Reddit etiam similem Ecclesiæ triumphanti, quæ non habet maculam, neque rugam. Insuper, quoniam anima munda redditur apta ad sacrificium; & ad esum; fit templum sanctum Dei, ciuitas Ierusalem noua, descendens de cœlo, Christi imitatrix videlicet: fit sindon munda Ioseph, in qua inuoluitur Christus: efficitur sponsa munda, & casta corpore, & animo: euadit granum purum, & aurum sine scoria mundum, ac pro illa purganda Dominus instituit multa. Purificatur enim aër vento, domus scopis, panni lanei, lineive, aqua calida, triticum ventilabro, speculum defricatione, igne metalla, ferrum lima: ad eum modum vento Spiritus sancti Australi permundantur, ac purgantur vana desideria cordis. Ita enim Iob ait: ***Abstulisti quasi ventus desiderium meum.*** Benè, meum inquit, scilicet ex me natum, & carnis commoda quærens. Scopis quotidianæ discussionis conscientiam nostram purgemus, exemplo Prophetæ, qui dicebat: ***Scopebam spiritum meum.*** Aqua contritionis calida cum cinere, memoriæ mortis præteritas diluamus culpas, dicamusque cum Propheta: ***Lauabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.*** Ventilabro confessionis & absolutionis per Sacerdotes exhibitæ peccata remitti nostra postulemus: quam potestatem remittendi Christus insufflauit in Apostolos, dicens: ***Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.*** Speculum cordis defricatione, seu deteriore asperioris vitæ, vel satisfactionis, in qua includitur precatio, ieiunium, & eleemosyna, peccatorum reliquias, maculasque inustas abstergamus. Igne charitatis, quam venit Iesus mittere in terram, omnes fæces, defectusque comburamus. Lima correctionis, quam nomine Dei prædicator adhibet ad veterem hominem destruendum, quasi ferri rubiginem peccata nostra percelli, obiurgarique æqui bonique consulamus. Sic enim Prophetæ Dominus, ***Quasi tuba***, inquit, ***exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorũ, & domui Iacob peccata eorũ:*** & Apostolus,

1. Ioan. 5.

Qualis Philosophorum qualisq; Iudæorum in lege munditia. *Hebr. 9.*

Leuit. 14. 3. Reg. 7. & 2. Paral 4. Mare æneũ, & luteres, & probatica piscina, cui vsu deseruirent. *Ioan. 5. Ioan 2. Matth. 15.*

II. Ratio. Cur beati mundo corde.

Tit. 1. Matth. 23.

III. Ratio beatitudinis mundi cordium, ab effectis. *Esai 6. Dan. 9.*

Ephes. 5. Anima nostra vnde fiat templũ sanctum Dei. *1. Cor. 3. Apoc. 21.*

Ioan. 19.

Quemadmodum desideria cordis nostri purgentur.

Iob 30.

Examen conscientiæ. *Psalm. 76.*

Mortis meditatio. *Psalm 6* Vsus confessionis Sacramentalis.

Ioan. 20 & Matth. 18.

Vitę melioris institutio.

Luc. 12.

Amor correctionis propriæ.

Esai. 58.

Tit. 1.

Increpa illos durè. Atque ita erimus mundi, vt aër extenuatus, vt domus scopis mundata, vt vestimenta candida, vt granum purum, vt argentum purgatum septuplum, vt speculum sine macula.

Psalm. 11.

Ad cordis munditiam exhortatio.

Demus igitur operam, vt mundi efficiamur, quando tanta suppetit eorum copia, quæ mundos nos possunt reddere. Etenim omnia creata sunt, vt mundãdo cordi deseruiant, etiamsi nos nostro vitio omnibus inquinamur: Tangens mortuum, immundus erat in lege, Vas sine operculo immundum ducebatur: ita & qui peccato inuoluitur, & qui non omni custodia seruat cor suum. Simus igitur mundo corde. Philosophi prædicabant sapientes corde, & alta speculantes: Christus mundos corde, quod rustici, & vetulæ consequi possunt. Iudæus etiam, ac Pharisæus beatificabat eum, qui mundus esset corpore, quo posset ingredi templum, siue Tabernaculum quasi Sanctus munditie externa suffultus: Christus internam petit, qua corda nostra perornata idonea ad visionem Dei reddantur. Mundus suis oculis, vt gratam commendat corporis mũditiem, vestiumque nitorem, & elegantiam, vt tales digni sint qui versentur cum Regibus, & cernant illorum faciem: Dominus verò eos celebrat, qui cor purificare studet, quo Regem Regum Deum spectare in æternũ valeant: immundos verò reprobat: *Non habitabat,* inquit, *iuxta te malignus; neque permanebunt iniusti ante oculos tuos.* Accedamus igitur ad tot tantaque remedia, quę vim habent sanctificandi: & vbi vita functi fuerimus, locus est adhuc purificationi per ignem purgantem, per suffragia viuentium, precesq; per sacrificium altaris, per thesaurum Ecclesiæ indulgentiis apertum atq; communicatum: vt ita mundi effecti, ad videndum Deum aditum nobis & viam muniamus, gratia ac meritis Domini nostri Iesu Christi, cui par cum Patre, & Spiritu sancto est gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

Num. 19.

Ibidem.

Prouerb. 4.

Aliam quàm Philosophi, & Pharisæi, & Mundus, cordis munditiam Christus à suis cultoribus requirit, & cut.

Psalm. 5.

TRACTATVS XIX.

In illa verba: *Quoniam ipsi Deum videbunt.*

Dei visionẽ omnis virtutis præmium cur Christus octo rationib. præmiorum expressetit.

B. Chryso. ... in princ.

QVEMADMODVM cordis munditia omnis est virtus, siue beatitudo octies repetita; ita omnis beatitudo quæ in præmium proponitur, propriè est Dei visio. Vt enim docet Chrysostom. homilia decimaquinta in Matthæum, omnia ista octo præmia nihil aliud nisi visionem Dei designant: quam quia humanus intellectus propter eius excellentiam non capit, oportuit illam per diuersa nobis nota describi; obseruata tamen congruentia ad merita, quibus præmia aptè respondeant.

In eos, qui summum hominis bonum in terrenis bonis collocant.

B. Aug. to. 5.

Quod ad beatitudinem igitur spectat in genere, cauendi sunt duo errores, vt acutè vidit Augustinus libr. 19. de ciuitate Dei, cap. 4. Alter est de loco, nempe beatitudinem esse sitam in bonis huius vitæ, quæ cor hominis satiare minimè possunt, imò omnia creata tanquam carnes salsæ sitim irritant potius quàm extinguant. Et quomodo creaturæ beatitudine carentes quenquam beare poterunt, & præstare illud, quo ipsæ ex se carent? Nisi quis fortè desipiat, putetque vmbris, aut pictis cibariis hominem posse satiari, aut decorari luto, aut ditari terra. Posterior error est cauendus in tempore. Siquidem putarunt Philosophi, non esse aliam quàm istam vitam, neque aliam futuram beatitudinem, quàm quæ hic haberi possit. Vnde ibidem ait Augustinus: *Quoniam non videntes nolunt credere, hic sibi conantur falsissimam fabricare:* inter quos præcipui sunt Stoici, qui felicitatem in virtute collocabant. Verùm in contrarium multa militant: quoniam beatus viuit, vt vult; iustus autem nunquam quiescit; neque vult, vt vult; nec suum viuere in sua situm est potestate. Homo etiam quia breuissimam viuit vitam, & multis miseriis refertam, breuissimam, atque illam quidem multis defectibus atque calamitatibus obnoxiam possideret beatitudinem. Ad hæc, cùm homo perpetuò operari nequeat, sed interdum cesset & ferietur; non contingeret illa stabilis, & incorrupta felicitas. Amplius, tempus generationis atque educationis, donec ad perfectam cognitionem perueniat & felicitatem, maius esset tempore durationis ipsius beatitudinis: quod naturæ ipsi aduersatur, quæ citò perficit breui tempore duratura. Quòd si hic esset vltimus finis, peius esset homini quàm brutis animantibus prospectum, quæ hic quietem quandam & felicitatem assequuntur, quam tamen natura homini denegauit. Denique Stoici asserebant: tot esse mala, quæ vitam hanc nostram comitantur, vt sapiens posset se iustè interimere, quo se de tantis malis eriperet: de quibus pulchrè Augustinus. *O vitam beatam, inquit, quæ vt finiatur, mortis quærit auxilium.*

In alios, qui felicitatẽ hominis in vita tantùm præsenti, non futura constituunt.

Prima Ratio & secunda.

Tertia Ratio & quarta.

Quinta & vltima Ratio.

Circa visionem Dei verò in primis notandum est, triplicem visionem constitui ab Augustino lib. 12. super Genesim ad

Triplex Dei visio secundũ Augusti. Idem tom. 3.

literam (in quo latissime hic sanctus Pater de visione Dei edisserit) nempe corporalem: spiritalem siue imaginariam & intellectualem, siue, vt ipse ait, tertij cœli.

Corporalis, quæ omninò excluditur ab eodem.

Prima ergo visio corporis non fit, extra nos emittendo radios substantiales ac subtiles: natura enim concaua oculorum organa distinxit, sicut aliorum sensuum, vt illa tanquam receptacula esse ostenderet, & sensationem intus recipiendo effici demonstraret. Resolueretur etiam homo, si extra emitteret spiritus, cœlum tam longè distans spectando; priusque propinquiora quàm remotiora cerneret, & aëre moto directè non cerneret: sed res omnes natura sua virtutem habent transmittendi species, & sui ipsarum similitudines; quemadmodum Deus & Angeli emittunt virtutem suam ad inferiora: quare columna opposita mille speculis, in omnibus cernitur eius similitudo; & mille hominum oculis conspecta, resplendet in pupilla eius species, quæ animum tangit in oculo: ille autem rem percipit qualis est.

Cur Deus oculo videri corporeo non possit.

Cùm autem Deus nec lucidus sit, nec coloratus, vt sunt corpora omnia: propterea oculo externi sensus videri nequit: quanquam Augustinus libr.22. de ciuitate Dei, cap.29. in dubium reuocauerit, an oculus corporeus hominis beatitudinem animæ & corporis consecuti, Deum cernere possit. Sed iam certè hoc minimè in dubium est reuocandum.

Idem Aug. tom 5.

Altera visio Dei, imaginaria.

Præter hanc verò est & alia visio interiorum sensuum, quæ ab eo, quòd imaginationis facultate efficiatur, imaginaria dicitur, qua etiam animantia reguntur & ducuntur:

Imaginandi vis à natura cur animanti tributa.

quàm necessariò Deus animanti ingenerauit: nec enim canis ad panem edendum accederet, neque ad quærendum dominum, & illo inuento, ei blandiendum: nisi eorum simulacra, & species in imaginatione seruaret: neque rursus ab apro, aut leone sibi caueret, nisi per quandam sibi à natura inditam intentionem, cognosceret illos secum gerere inimicitias, & viribus præualere.

Imaginatione Deũ videri non posse.

Hac autem visione, per quam Deus multas veritates reuelauit Prophetis, Deus ipse ab homine videri nequit, quia sic finita specie Deus apprehenderetur, & animantia Deum caperent: & idolum, siue similitudo esset quod videretur, non Deus ipse; quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest: rursus, *Non videbit me homo, & viuet.*

1. Tim. 6. Ioan. 1. Exod. 33.

Tertia Dei visio intellectualis.

Vltra has duas visiones communes homini cum brutis animantibus, tertia, homini tantùm propria, constituitur, quæ intellectus est, siue mentis, qua Deus per se ipsum ab homine cernitur: atque hanc Augustinus dicit esse visionem, de qua Paulus raptus in tertium cœlum audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui.

Aug supra citatus ab autore. 2. Cor. 12.

Hæc triplex.

Hæc autem visio, quæ intellectu fit triplex rursus existit.

Naturalis prima quæ reiicitur. Arist. li 3. de anima, text. 17. & 38. tom. 1.

Prima quidem naturalis, qua Deus videri in se ipso non potest: naturale quippe est, intelligentem phantasmata speculari; at phantasmate nullo Deus apprehendi valet; propterea namque in Scripturis inuisibilis dicitur, & lucem habitare inaccessam, ac Deum neminem vidisse vnquam.

1. Tim. 6. Ibidem.

Begardorum, ac Beguinarum hæresis.

Estque inter errores Begardorum & Beguinarum quintus in ordine damnatus à Clemente Quinto in Concilio Viennensi; qui sic habet: *Qualibet intellectualis natura, in se ipsa naturaliter est beata: & anima non indiget lumine gloriæ ipsam eleuante ad Deum videndum; & eo beatè fruendum.*

Altera Fidei inchoata, & imperfecta. 1. Cor. 13. Iacob. 2.

Secunda visio mentis, per fidem efficitur: quæ simpliciter beatum non efficit, quia obscura est & imperfecta, siue per speculum & in ænigmate; interpolata est, & cum peccato stat, nedum cum multis miseriis & afflictionibus; imò & dæmones credunt, & contremescunt: est tamen via ad beatitudinem comparandam: vnde dictum est Virgini, *Beata quæ credidisti*; & Petro, *Beatus es Simon Bar-iona: quia caro, & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est:* & Thomæ, *Beati qui non viderunt, & crediderunt.*

Luc. 1. Matth. 16. Ioan 20.

Tertia Dei visio intellectualis perfecta & consummata.

Tertia verò est visio mentis, qua Deus in gloria per essentiam videtur: qua de hic est sermo: hanc autem quidam, vt vilem & exiguam, minimè agnouerunt, vt Cherinthus atque Mahometus, eorumque sectatores, qui nonnisi carnis delectationes & voluptates magnipendentes, cùm viderent in hac beatitudine cibum & potum, & venerea non admisceri; eam negarunt, & in voluptate sensus illã constituerunt.

Dei beatissimam visionẽ quàm impiè quàm fœdè Cherinthus atq; Mahometus in voluptate collocauerint. Ioan. 4.

Sed profectò pessimè isti philosophati sunt, non cogitantes Deum corpore sensuque carere; sed totum esse spiritum & mentem, qui tamen suapte natura in se ipso est beatus: Angeli quoque cœlorum incolæ, spiritus sunt, atque corporum expertes, & gratia Dei & participationi beata. Et quæ porrò beatitudo esset hominis, si in voluptate sensus consisteret? quippe illam cum brutis haberet animantibus communem, & alienam ac dissimilem à beatitudine Dei, & Angelorum:

Quanta voluptatum incommoda.

immundæ præterea sunt & impuræ voluptates sensuum, maximè verò gustus, & tactus illæ: nam vt quidam eleganter dixit, Vt deterius est inquinare cubiculum, quàm mundare; ita peius est edere, & cibos in corpus ingerere, quàm egerere. Existunt quoque delectationes cum miro tædio fastidioque coniunctæ,

ita vt qua rariùs percipiantur, eo gratiores sint: vt rectè à quodam sit dictum:

Iuuenalis satyr. 11. in fine.

Sunt talis quoque tædia vitæ
Magna, voluptates commendat rarior vsus.

Quare qui in iis felicitatem statuunt, raram volunt esse, & non perpetuam beatitudinem. Discant ergo carnales homines cogitare spiritualia, & seipsis digna, ne cum belluis veniant connumerandi: post quam philosophi res in cognitione & intellectu positas speculantes ac degustantes, omnibus sensuum delectationibus spoliauerunt, ita vt quidam sapiens scripserit, se non posse simul vacare philosophiæ & vxori; & Democritus, illustris philosophus, se ob sapientiam melius contemplandam, exoculauerit. Sunt & alij, qui oppositam sententiam secuti, adeò beatitudinem exaltarunt & magnificarunt, vt dixerint, Deum minimè videri posse vel à beatis, vel ab Angelis; sed splendorem & similitudinem quandam, vt hæretici quidam dicti Arnaldistæ, & Petrus Abailardus, in quem pugnauit B. Bernardus, & Almaricus quidam: Armeni quoque, & Græci (in quos Armacanus, Turrecremata & Guido agût) notati sunt, quòd dixerint videri energiam quandam, hoc est, entitatem re ipsâ à Deo distinctam, theorias siue theophanias, id est, lumina quædam Deum demonstrantia, non Deum ipsum. Verùm in hos sunt multa. Primo, quia Scriptura visionem Dei in seipso promittit: *Cùm apparuerit*, inquit, *similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est*: item, *Videmus nunc per speculum in ænigmate; tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte; tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum*: & Propheta, *Ibunt de virtute in virtutē: videbitur Deus deorum in Sion.* Deinde, magnitudo visionis Dei, leuigatur per lumen gloriæ, quo Deus est videndus, de quo Ps. 35. dicitur: *Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*: & Dominus: *Et ego claritatem quam tu dedisti mihi, dedi eis.* Id est, vt nunc dono lumen gratiæ de meo, ita donaturus sum lumen gloriæ. Clemens V. Pontifex Maximus dictus, eos damnat qui illud lumen tollunt: quemadmodùm Scotus & Durandus illud auferre videntur. Ratio etiam illud porrigit, suadetque. Nam vt Sol sine eius luce à nobis cerni nequit, ita nec Deus sine luce nobis communicata: quod Scripturæ explicare videntur: ait enim Paulus ad Colossen. 1. *Qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum, in lumine*, nempè ad participandum partem sortis sanctorum, quæ erit in lumine gloriæ, quemadmodum hic est in lumine fidei, & gratiæ:

Quanto minus beluina Philosophorum de summo Bono, quam Cerinthi, & Mathometi sententia.
M. Tullius in quadam epi. ex famil.
Aduersus Deum negantes per essentiam à quoquam posse videri.
D. Bern. epist. 190. ad Innocentiū Papā
Armacanus Cardi. Turrecrem. in quodā tractatu
Guido in catalogo hæresum.
I. Argum.
1 Ioan. 3.
1. Cor. 13.
Psalm. 83.
II. Argum.
Psal. 35.
Ioan. 17.
Clem. V.
Scot lib 3. di. 14 qu. 2 Durand lib 2 qu. 23. q 1. ad 1.
III. Argum. pro lumine gloriæ beatorum statuendo.
Colos. 1.

Ioannes etiam Apocalyp. 21. inquit: *Et ciuitas non eget Sole, neque Luna, vt luceant in ea. Nam claritas Dei illuminabit eam, & lucerna eius est Agnus.*

Apoc. 21.

Præterea, sicut opus est virtutem aliquam oculum confirmantem habere, vt Solis aciem quis possit cernere, ita & lumine gloriæ mentem eleuante, & ad cernendum iuuante opus est, quo valeat Deum videre atque eius essentiam, quæ modo ineffabili ita menti eleuatæ vnitur, vt, & obiecti, & speciei locum teneat. Nam per ipsam essentiam, vt formam, intuemur essentiam Dei, atque ita efficimur quodam modo dij, quia eadem ratione videmus Deū, qua Deus se ipsum. Quòd si lumen gloriæ à natura nobis esset inditum, natura quoque Dei essemus: quemadmodum etiam calor aquæ aduentitius, si naturalis existeret, natura ignis esset. Sed qui Deus natura non est, vt homo, vel Angelus, potest tamen participare Dei visionem: quemadmodum id quod natura ignis non est. Vt aqua, caloris ignis potest effici particeps. Quamuis verò beatus per eandem speciem; qua Deus, & alij omnes, essentiam videat diuinam, non tamen ita efficaciter vnus sicut alius: nempe oculus animæ cum debilis sit, pro ratione maioris luminis gloriæ, vel minoris, maior, vel minor est vnio essentiæ, vt formæ cum oculo mentis. Cùm autem in Deo sit summa, & perfecta vnio, ideò se totum capit, & comprehendit, in nobis verò, cùm pro varietate luminis gloriæ vniatur, quæ longè distat ab illa, quæ in Deo est vnione, quare nec totum DEVM comprehendit, & maior, & minor est visio; & visionis beatitudo diuersa, ita vt Paulus dicat, quòd sicut stella à stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorum: quod etsi de differentia gloriæ corporum dictū sit ad literam ab Apostolo, illa tamen claritatis corporum distinctio sequitur distinctionem claritatis, qua quisque beatus magis, aut minus lumen gloriæ participans, Deum videt: & vt alibi dixit Dominus: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt:* quemadmodum pro varia dispositione gustus eundē cibū vnus alio magis gustat. Haud tamen omnia quæ Deus videt, beati ipsum videntes cognoscunt: nō enim possibilia, vel ratione factorum, quæ possunt esse infinita, neque ea, quæ ex mera Dei voluntate pendent, vt electio, vocatio, iustificatio: talia enim & similia non vult Deus naturaliter, sed liberè, ideò etsi videatur Dei essentia, non videbitur tamen

IV. Argum.
Lumen gloriæ quàm efficax.
Vnde maius, minusve lumen gloriæ in beatis.
1. Cor. 15.
Ad Apostolicum: Stella à stella differt in claritate, duplicem capit intellectū
Ioan. 14.
Beati ante iudicium quæ non videant in Deo.

quid pro suo beneplacito velit Deus facere. Quoniam verò lumen gloriæ, quod finitum,& creatum est,haud potest ininfinitum eleuare intellectum, vt infinitum Deum capere valeat, nisi illa infinita distantia ab intellectu humano ad Deũ tollatur: propterea Cardinalis Ioannes Dominici; vir suo seculo doctissimus, huius fuit sententiæ,vt præter lumẽ gloriæ, quo ex parte assurgit humanus Intellectus, opus sit Deum descendere ad nos, mirabili modo se nobis vniendo, vt proportio sit aliqua inter intellectum videntem, & Deum qui cernitur: quemadmodum ad hoc, vt paruus puer manu contingat gigantis dexteram, opus esset primum quidem erigere puerum, siue eleuare supra saxum,vel mensam: ex quo loco si nequaquam eum attingeret, oporteret, vt gigas manum demitteret, vt ita posset esse contactus inter manum pueri, & gigantis: quanquam hanc disparitatem siue distantiam Deum inter, & beati intellectum,alij alia ratione tollant,aiunt enim: Etsi lumen gloriæ sit finitum, & nequeat eleuare quantum ad esse ad Deum infinitum: potest tamen intellectum ita corroborare, & erigere, vt proportio aliqua sit intelligendi, & videndi: quemadmodum etiam lumen gratiæ, cùm finitum existat, & hominem in infinitum exaltare non valeat, habet tamen proportionem ad hoc,vt hominem reddat gratum Deo,& eius opera præmio digna efficiat infinito. Quemadmodum in vnione Christi hypostatica inueniuntur naturæ duæ distinctæ, humana, & diuina: ita in vnione hac per lumen gloriæ hominis cum DEO, distinctæ remanent personæ, tùm hominis beati,tum Dei. Ad hæc, cùm lumine gloriæ ad videndum Deum subleuamur, similes ipsi Deo efficimur; proinde similes ipsi facti, possumus eum videre: nam vt oculus solus in homine cernit lucem & aërem lumine illustratum propter similitudinem quandam, quam cum illis habet, qua cætera membra destituuntur, non videntque propterea: ita nos, cùm apparuerit, similes ei efficiemur, & videbimus eum sicuti est. Sicuti enim speculum visum à me, efficitur alter ego; si pulcher quidem, pulcher appareo: si deformis, deformis; ita nos, similes ei redditi imprimenti nobis in speculo sui similitudinem,postea eum videbimus, qui speculum sumus non tantùm intelligibile, sed & intelligens. Ampliùs, vt ignis videns ferrum,ipsum efficit molle,clarum, leue, & igneum, exuta duritie, opacitate, grauitate, terrestrique natura; quemadmodum etiam Sol videns Stellas; eas reddit caloris, & virtutis suæ participes, & terra animalibus naturæ suæ proprietates, nempe siccitatem,frigiditatem, & pondus imprimit: ad eum modum nos Deo coniuncti,& ab eo visi, deriuamus nobis proprietates, & attributa Dei, ac similitudines, vt dij per gratiam consummatum facti, diuinè eum videre possimus: actus enim secundus, qui est videre Deum, ponit primum, qui est esse Deum. Non est ergo Deum videre, vt amicum videre, vt docet Beatus Augustinus libro octauo de Ciuitate Dei,capite octauo, quem cum vides diuitem, incolumem, honoribus cumulatum, & magnum, tu non propterea effeceris ex paupere diues, aut ex infirmo sanus, aut ex paruo magnus, sicut ipse est; sed est simile,ac si videres lucem,quæ cùm aspicitur, oculo suas communicat virtutes, & perfectiones, veluti claritatem,lætitiam,amœnitatem,& calorem. Hoc docet Irenæus libro quarto,capite 37.his verbis: *Quemadmodum enim videntes lumen intra lumen sunt, & claritatem eius percipiunt: sic & qui vident Deum,intra Deum sunt, percipientes eius claritatem. Viuificat autem eos claritas:percipiunt ergo vitam qui vident Deum:& propter hoc incapibilis,visibilem se, & comprehensibilem,& capacem hominibus præstat,vt viuificet percipientes, & videntes se.* Hæc ille. Nos ergo à Deo per lumen gloriæ visi, similesque proinde ei facti, cuncta desiderabilia quæ in ipso sunt, ab eo ad nos deriuamus. Primùm quidem sapientiam, ad quam maximè propensi sumus, & de qua tentatus est Adam protoplastes, & quia conditi sumus ad omnia simul in Deo videnda sine vllo discursu: hinc est illa tot disciplinas attingendi, totque autorum libros legendi inexplebilis sitis, & cupiditas, vt quod simul obtinere non possumus,saltem temporis tractu, & successione,vt tradit Episcopus Abulensis, videamus. In cœlo autem, Deo viso, omnia simul videbuntur: nam,vt Gregorius Romanus ait: *Quid est quod non videant, qui videntem omnia vident?* quia per vnam speciem, hoc est, per essentiam, Dei essentiam videbunt: atque hæc est essentialis illa beatitudo, siue vita æterna, in qua videbimus Deum,. & quem misit Iesum Christum. Videbimus autem facie ad faciem, & sicuti est, & cognoscemus,sicut & cogniti sumus. Est enim in homine intellectus facultas altior, & prima, qua apprehendimus vltimum finem, id est, Deum: adeò vt visio Dei respondeat hominis

Card. Ioan. Dominici.

AdDei visionem secundum aliquos quid præter lumen gloriæ requiratur.

Simile.

Lumen gloriæ, secundũ alios, per se ipsum ad Dei visionẽ sufficere.

Quale lumẽ gloriæ.

II. Ratio.

1. Ioan. 3.

Simile.

III. Ratio. ab exemplis.

B. Aug. to.5.

Visio amici, & visio Dei secundũ Augustin. quam diuersæ.

B. Irenæus ante mediũ.

Beati Deum videntes, omnia videbunt,& scient.

Genes. 3.

Alfon. Tosta. q.43. in c.5. Matthæi.

D. Gregor. li. 4. dialogo. c. 33.in fine.t.2.

Ioan.17.

1.Cor 13.

Ibidem.

Intellectu solo Deus videtur, inq; Dei visione rationalis creaturæ beatitudo consistit.

minis charitati, siue voluntati finem vltimum affectanti: & Dei ipsa visio, quæ actus est intellectus, obiectum est voluntatis illa visione fruentis. Etenim facultas non perficitur principaliter ab actu, sed ab obiecto perficiente ipsum actum. Intellectus ergo summum bonum esse, & in quo situm sit, iudicat: atque in hoc summum bonum actus voluntatis tendit per spem, & amorem. Accedit posteà intellectus, & ad visionem Dei pertingit: at voluntas, quæ per se in Deum tendebat, non per proprium vllum actum apprehendit, sed per visionem, quæ actus est facultatis intellectus: quemadmodum ratio dictat esse edendum, etsi per proprium actum non sit edere. Vbi ergo est visio Dei obtenta, accedit actus fruitionis, & delectationis de Deo viso, comprehensoque: atque in eo consummatur, & perficitur beatitudo. Vnde Eugenius IV. in bulla definitionis Concilij Florentini, definit, beatitudinē in visione Dei existere, quemadmodùm, & Clemens V. in Concilio Viennensi explicuit contra Begardos, & Beguinas.

Quanta Dei visionem delectatio consequatur.

Eugen IV.

Clemes V.

Deinde præter sapientiam, trahit ad se beatus omnes opes, & possessiones Dei. Nam si ver. grat. totam Europam, aut totam Asiam, vel potiùs vniuersum terrarum orbem quis possideret, proculdubiò is ditissimus esset atque locupletissimus: quid ergo erit Deum, omnium creaturarum, quæ in terra sunt, ac omnium cœlorum atque Angelorum autorem, ac conditorem possidere? Tradunt Philosophi, species esse sicut numeros, in hunc sensum: vt quemadmodùm numerus maior continet minorem, & vnus excedit, vel exceditur ab altero, ita species se inuicem superant, superanturve: & quicquid potest creatura inferior, potest & superior, & eo amplius quid prætereà: quomodo aurum ea præstat, quæ cætera metalla possunt præstare, & prætereà illis omnibus nobilius est, & excellentius: ad eum sanè modum Deus eminenter est omnia, atque in eo supremo modo diuitiæ, opes, & possessiones continentur, ita vt qui Deum per lumen gloriæ inuenerit; pretiosam illam margaritam inueniat, quæ vniuersis mundi possessionibus, ac mille, imò infinitis aliis mundis sit præstantior; pro qua vna comparanda omnia bona hæc essent nobis distrahenda. Deus itaque possessio nostra est, quia ab illo sustentamur, alimur, vestimur, gloriam atque delectationem percipimus. Nos quoque possessio eius sumus, quoniam ipse, vt agricola nos colit, fecundat, & ornat. Ad hæc, veras omnes, & perpetuas delicias nobis per hanc visionem deriuamus, adeò vt gloria per omnia sensum obiecta repræsentetur, nempe per nuptias, cœnam, prandium, ebrietatem; coronam, brauium, thesaurum, denarium, regnum, & denique per ea omnia, quæ quouis modo allicere, & inuitare hominem possint ad Deum. Adde; quòd summos, quique nunquam marcescent, ac corrumpentur honores, ab eo qui mentiri non nouit, assequemur: nam omnes erunt nobiles, Reges, & regnabunt cum eo, & filij Dei vocabuntur: & impij cogentur, vel inuiti eos summis laudibus celebrare: ita vt dicant: *Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est.*

Beati quàm erunt diuites & potentes ex visione diuina.

Quomodo secundū Philosophos species sint sicut numeri.

Ecquænam pretiosa illa Euangelica margarita. Matth.13.

Beati quantis etiam deliciis, & honoribus perfruentur. Matth. 22. & Apoc.21. Luc.14. Matth. 22. Psal. 35. 2.Tim. 4. & alibi. 1 Cor. 9. & Philip 3. Matth.13. Infrà 20. Luc. 22. & alibi. Hebr. 6. Sap. 5.

Postremò, trahent ad se incorruptionem, & æternitatem, qua seculis fine carentibus, & sempiternis omnia bona hæc, cum adiectione omnium malorum possideant: & vt beatitudo nihil est aliud, quàm status omnium bonorum aggregatione perfectus; ita beatus quisque dicere poterit: *Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius.* Vt autem hæc tanta visio aliquo modo illustretur, & dulciùs nobis sapiat, adiungam verba Bernardi, quæ ille de eius æternitate in sermone 31. super Cantica initio scribit: *Studiosis mentibus,* inquit, *Verbum sponsus frequenter apparet, & non sub vna specie. Quid ita? Profectò quoniam nondum videtur sicuti est. Nempe illa visio stat, quia forma stat quæ tunc videtur. Est enim, nec vllam capit ex eo quod est, fuit, vel erit mutationem. Tolle nempe fuit, & erit, vnde iam transmutatio, aut vicissitudinis obumbratio? At quicquid veniens ex eo quod fuit, non cessat tendere in id quod erit, transitum sane habet per est, sed omnino non est. Nam quomodo est quod nunquam in eodem statu permanet? Solum proinde verè est, quod nec à fuit præciditur, nec ab erit expungitur; sed solùm atq; inexpugnabile remanet ei est & manet quod est. Nec fuit sanè tollit illi esse ab æterno, nec erit esse in æternum; ac per hoc sibi vendicat verum esse, id est, increabile, interminabile, inuariabile. Cùm igitur ipse qui sic est, imò qui non sic, aut sic est, videtur sicuti est; stat vt dixi illa visio, quia nulla eam interpolat vicissitudo. Et tunc ille de Euangelio vnus omnibus qui sic vident, denarius redditur in vna specie quæ offertur. Nam & quod apparet: vt inuariabile in se est, ita inuariabiliter intuentibus præsto est: & quibus apparet, nil videre desiderabilius volunt, nil possunt delectabilius. Quando ergo illa, vel fastidiet auditas, vel se subtrahet*

Beati quàm perfectā immortalitatē possidebunt. Sap.5.

Elegans diuinæ illius æternæ visionis Bernardi descriptio.

Iacob.1.

Iob.14.

Deus cur sit æternus.

1.Ioan 3.

Matth. 20.

Quanta felicitas æterna.

suauitas, vel fraudabit veritas, vel deficiet aeternitas? Quòd si in aeternum extenditur videndi copia pariter, & voluntas, quomodo non plena felicitas? Nil quippe, aut deest iam semper videntibus, aut superest semper volentibus. At talis visio non est vitae praesentis, sed in nouissimis reseruatur, his duntaxat qui a dicere possunt: Scimus quia cum apparuerit; similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est. Et nunc quidem apparet quibus vult, sed sicuti vult, non sicuti est. Non sapiens, non sanctus, non Propheta videre illum sicuti est potest, aut potuit in corpore hoc mortali: poterit autem in immortali qui dignus habebitur. Itaque videtur & hic, sed sicut videtur ipsi, & non sicuti est. Nam neque hoc luminare magnum (Solem loquor istum quem quotidie vides) vidisti tamē aliquando sicuti est, sed tantùm sicut illuminat, verbi caussa, aërem, montem, parietem. Quod nec ipsum quidem aliquatenus posses, si non aliqua ex parte ipsum lumen corporis tui, pro sui ingenita serenitate, & perspicuitate, caelesti lumine simile esset. Non denique alterum mēbrum corporis capax est luminis, ob multam vtique dissimilitudinē. Sed nec ipse oculus cùm turbatus fuerit, lumini propinquabit, nimirum ob amissam similitudinem. Qui ergo turbatus nullatenus serenum Solem videt propter dissimilitudinem; serenus aliquatenus videt propter nonnullam similitudinem: profectò si pari prorsus puritate vigeret, videret omnino inoffensa facie eum sicuti est, propter omnimodam similitudinem. Ita, & solem iustitiae illum qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, videre in hoc mundo sicut illuminat, illuminatus potest, tanquam iam in aliquo similis: sicuti est, omnino non potest, tanquàm nondum perfectè similis. Propterea dicit: Accedite ad eum, & illuminamini: & facies vestra non confundentur. Ita sanè: sed si quantum satis est, illuminamur, vt reuelata facie speculantes gloriam Dei, in eandem imaginem transformemur de claritate in claritatem tanquam à Domini Spiritu. Ergo accedendum ad eum, non irruendum, ne irreuerens scrutator maiestatis opprimatur à gloria. Nec locis sanè accedendum, sed claritatibus; ipsisque non corporeis, sed spiritualibus, tanquam à Domini Spiritu. A Domini planè, & non à nostro, quamuis in nostro. Qui itaque clarior, ille propinquior: esse autem clarissimum, peruenisse est. Porrò tam praesentibus non aliud est videre sicuti est, quàm esse sicuti est, & aliqua dissimilitudine non confundi. Sed id tunc, vt dixi. Haec ille: quae planè aurea sunt, & elegantissima verba, & ad eius de qua agitur, visionis Dei rationem explicandam aptissima.

[Margin: 1. Ioan 3.] [Margin: Genes. 1.] [Margin: Imperfecta Dei visio viatorum prae illa beatorum, apto admodū exemplo corporei Solis ostēditur.] [Margin: Sap. 5.] [Margin: Ioan. 1.] [Margin: Psal. 33.] [Margin: 2. Cor. 3.] [Margin: Ad Deū quomodo accedendum, vt illuminemur.] [Margin: Prouer. 25.]

Illam ergo non tam rationibus speculemur, quam affectibus, desideriis, suspiriis, & gemitibus inenarrabilibus ambiamus, flagitemusque: absurdum quippe fuerit tanti ad pollicitationem boni, quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, non voluntate inardescere, & gressibus ad illam possidendam spiritualibus non tendere: sed inprimis mundemus cor nostrum ab omnibus immoderatis creaturarum huius seculi amoribus, & à prauis cupiditatibus, quo puris mentis oculis tantum DEVM, ac Dominum nostrum Iesum Christum cernere valeamus, cui cū Patre & Spiritu sancto par atque aequalis est per omnia honor & virtus in secula seculorum, Amen.

[Margin: Beatissimam illam Dei visionem quomodò assequemur.] [Margin: Rom. 8.] [Margin: Esa. 64.] [Margin: 1. Cor. 2.]

TRACTATVS XX.

In eadem illa verba: *Quoniam ipsi Deum videbunt.*

QVONIAM cibariorum copia & varietas solet interdum stomachū opprimere, & crudelitatem efficere, corpusque inhabile ad functiones suas reddere: ad eum modum magni conceptus & speculationes mentem obruunt ac taedium parere solent: cùm tamen panis frangendus sit paruulis, & minister verbi rectè secare debeat verbum veritatis, vt docet Apostolus: & fidelis seruus, & prudens, pro captu auditorum tritici mensuram habeat distribuere: propterea cùm superiori tractatu multa, & varia dicta sint de Dei visione; ne multitudine rerum lectorem obrueremus, praesenti tractationi seruauimus quaedam illis illustrandis explanandisque meritò adiungenda. Volumus autem pauca verba haec Domini in praemium munditiae cordis proposita, diligétiùs excutere, & ponderare, quo delitescentes in eis thesauros ad ditandas mentes, atque locupletandos spiritus nostros diuina ope adiuti detegamus.

[Margin: Quae ratio huius posterioris de Dei visione tractationis exstiterit.] [Margin: Thren. 4.] [Margin: 2. Tim. 2.] [Margin: Matth. 24.]

Ait ergo: *Quoniam ipsi Deum videbunt.* Aduerbium, *quoniam*, ostendit, Dei visionem tanquam mercedem, & praemium puritati cordis esse propositum. Nam, teste Augustino, fides (qua corda nostra purificantur) est credere quod non vides, cuius fidei merces est videre quod credis.

[Margin: Dei visio cur in praemium munditiae cordis pro mittitur.] [Margin: B. August.]

Et quadrat mirificè visio Dei cordis munditiae, quippè ob eam caussam à Deo mundi creati sumus, vt eum videamus, in quo videndo atque intelligendo nunquam defatigatur homo, imò quo magis senescit corpus ac corrumpitur, eo iuue-

[Margin: Actor. 15.]

iuuenescit intellectus ampliùs: vnde licèt homo audiat, & multis aliis sensibus multa percipiat de Deo, haud quiescere tamen valet, donec videat. Est enim sensus visus cæterorum sigillum sensuum, & stabilimentum, quicquid enim aliis sensibus haurimus, non quiescimus, donec aspectu nostro cernamus. Deinde munditia cordis, hominem mortuum mundo reddit: hinc est, vt qui dixit: *Non videbit me homo, & viuet*, ab eo qui mundo mortuus est, & sibi soli viuit, se videri sinat; & vt Moysi petenti videre faciem Dei, dictum est, vt staret supra petram, ita nobis super Christum qui petra est, ex qua exiuit sanguis & aqua ad emundationem, & sanctificationem nostram, stantibus Dei visio minimè denegabitur. Tùm quia cùm Deus maximè diligat, infinitamque erga suos habeat charitatem, nihil magis quàm videri desiderat: ideò toties sui visionem promittit: & quid magis sponsus ab sponsa charissima desiderat, quàm mutuò spectari, & spectare? hinc illud in Canticis: *Ostende mihi faciem tuam: sonet vox tua in auribus meis. Vox enim tua dulcis, & facies tua decora.* Idcircò enim Dei Filius visionem sui in alios effundere esuriens, ac sitiens, ita se per incarnationem contemperauit, vt se hominem factum omnibus spectandum proposuerit, iuxta illud: *Videbit omnis caro salutare Dei*: atque hanc visionem, quæ per fidem est, & per speculum in ænigmate, in pignus certissimum suæ illius facie ad faciem exhibendæ visionis nobis esse statuit. Ad hæc, munditia cordis maximè similem Deo efficere solet: ipse enim dixit: *Sancti estote, quia ego sanctus sum*: hinc est, vt in corde mundo, ceu in terso speculo, resplendeat Dei facies. Quamobrem Deus mundos corde hic illuminat, illi namque Deum vident in creaturis, vt laudent, in Scripturis ne errent, in beneficiis, vt gratias agãt; in flagellis, vt ipsi subiiciantur; in superioribus, vt obediant, in proximis egentibus, vt diligant, & subueniant; in Sacramentis, & potissimùm in Eucharistia, vt ipsum atque eius gratiam reuerenter accipiant, visuri aliquando ipsum in se ipso facie ad faciem. Idcircò error solũ inuadit immundos, vt Iudæos, Paganos, & carni, & genio deditos hæreticos, qui cum spiritu cœperint, carne consummantur. Hinc Apelles exarsit in Philumenẽ, Simon Magus in Helenen, Marcus in vxorem Diaconi cuiusdam, & Nicolaus Diaconus in propriam vxorem, Lutherus in Catherinam Abbatissam, atque Bernardinus Ochius in Senensem puellam, sororis suæ seruam: vt testatum relinquerent se fidem Dei violasse, veritatemque dogmatum fidei ab eis, tanquam ab immundis, non esse petendam.

Secunda ratio, mũdi cor de cur Deum videbunt.
Exod 33.
2. Cor. 5.
Exod. 33.
1. Cor. 10.
Ioan. 19.
Tertia ratio.
Cant. 2.
Cur Dei Filius homo factus.
Esa. 40.
Luc. 3.
1. Cor. 13.
Quarta ratio ab effectis cordis munditiæ.
Leuit. 11 & Infra. 19.
Corde immundos tantùm errare, quorum præsertim hæreticorum exempla demonstrent.
Galat. 5.

In secundo illo verbo, *Ipsi*, significantur integri in anima, & corpore homines: sed anima prior ante resurrectionem videbit, post iudicium verò homini in corpore, & anima continget visio: quemadmodùm ab initio conceptionis Christus mundissimus corde, & caput omnis nostræ gratiæ atque gloriæ, Deum vidit, verùm illa beatitudo in corpus minimè est diffusa: secus vbi à mortuis resurrexit: ita nunc beatis animabus tantùm Dei visio conceditur. Atque hoc quidem contra Porphyrium ponderamus, dicentem, solam animam beandam; Pythagoram atque Platonem, ponentes transmigrationem animarum in varia corpora, ita vt sine corpore non sit beata: vti refert Beatus Augustinus libro vigesimo secundo de Ciuitat. Dei capite vigesimo septimo, ideò hic innuitur certa spes resurrectionis futuræ, quam illi oculis humanis, & rationis discursu videre non potuerunt. Sed si Deus potuit ex nihilo hominem condere, quid ni possit ex aliquo, nempe ex pulueribus, cineribusque hominem restituere, & reficere? quia enim pars se habet ad totum, vt materia ad formam, ideò anima perfectior erit corpori suo, tùm non aggrauanti copulata, vt modò facit, & perfectiùs operabitur: quia dum appetit reuniri, quodammodò diuisa est: quare post resurrectionem per se beatitudo extensior erit, quia gaudebit animus de bono corporis, & quoniam totus homo beatus erit: non quòd habiturus sit maius lumen gloriæ, quàm anima separata, & beata. Quanquam autem virtus seiuncta à materia absolutè fortior sit, nam magis est sibi vnita: secus tamen est, si ex natura competat vniri cum materia, & propterea anima vnita est perfectior quàm separata, ac proinde Deo in perfectione similior, licèt non in simplicitate. Etsi autem simplicitas in Deo dicat perfectionem, non tamen absolutè: quoniam elementum simpliciùs est mixto, non tamen propterea perfectius.

Non solùm animo, sed & corpore nos fore beatos.
Porphirij, Pythagoræ, Platonisque confutatio.
B. Augu. to. 5.
Anima beata suo corpori vnita cùm beatior erit, & perfectior seipsà separata.
Eadem anima corpori cõiuncta qua ratione Deo erit similior, quàm seiuncta.

Quòd verò animæ separatæ, mundatæ & purgatæ, ante diem iudicij Deum videant, cõtra antiquos quosdam aliter sentientes, & contra nouellos hæreticos, non est difficile demonstrare, siue ex Scripturis sacris, siue ex Patrum concordi sententia, siue etiam ex rationibus, quæ illis duobus innituntur.

Quan-

Animas ante iudicium etiam Deū videre, primū Scripturis ostenditur.

Luc. 23. Ioan. 17. Psalm. 67. & Eph. 4. 2. Cor. 5.

Quantum ad Scripturas igitur; illud porrigit verbum Domini ad latronem: *Amen dico tibi, Hodie mecum eris in Paradiso*; & apud Ioannem, *Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi sum ego, & illi sint mecum*; at quomodo secum erunt, si se illis videndum non proponat? aut quomodo ille esse poterat in Paradiso, non viso Christo? aut quomodo ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, quam nondum beauit? Paulus etiam docet, quòd dum in hoc corpore sumus, peregrinamur à Domino (per fidem enim ambulamus, & nō per speciem) Audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & præsentes esse ad Dominum. Vbi vides, inter peregrinationem à corpore, & præsentiam Domini, nihil esse medium, tradi ab Apostolo: qui quidem alio loco ait, *Mihi enim viuere Christus est, & mori lucrum*; & infrà, *Desiderium*, inquit, *habens dissolui, & esse cum Christo, multo magis melius*. Stephanus quoque morti proximus, videns cœlos apertos, & Iesum stantem à dextris virtutis Dei, quid statim post mortem, adipiscantur Martyres, indicauit; & cum dixit, *Domine Iesu, suscipe spiritum meū*. Nam vt Christus dicens, *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum*, à Patre susceptus est: ita & Stephanus à Christo, & in eius gloriam receptus est. Idem docet Ioannes Apoca. 2. vbi habet: *Esto fidelis vsq; ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ*. Vbi tempus laboris vsque ad mortem protenditur, tempus coronæ, à morte: quam si diu expectarent, non essent sine aliquo labore excruciandi. Nam spes, quæ differtur, vt ait Salomon, affligit animum. Quod sententia Ecclesiast. cōfirmatur: *In die*, inquit, *bonorum ne immemor sis malorum; & in die malorum ne immemor sis bonorum: quoniam facilè est coram Deo in die obitus retribuere vnicuique secundùm vias suas*. Cernis igitur Deum nō expectare diem iudicij, sed in die obitus retribuere? Deinde idem colligitur ex eo quod cum Angelis est actum: scriptum est enim: *Erunt* (homines nempe) *sicut Angeli Dei in cœlo*: at quia Angeli: vt Dominus testatur ipse, semper vident faciem Patris qui in cœlis est, nec expectauit diem iudicij Dominus, vt remuneraret eorum merita; ergo probati homines & purgati vt Angeli, tanto tempore non defraudabuntur Dei visione. Tertio, idem elicitur ex cacodæmonum, ac reproborum hominum damnatione. Nam vt illi ante diem iudicij torquentur in inferno; vnde diues Epulo in flammis gehennæ cruciabatur: ita electorum animæ cœlesti fruūtur beatitudine: cùm Deus non sit minus iustus in remunerandis iustus, quàm in puniendis peccatoribus: quòd si illos igni adiudicauit; & visionis suæ præmio dignos suos iam affecit. Quartò, idem euincitur à ratione iustitiæ: de qua Dominus in Leuitico: *Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsq; manè*: & omnes in vinea laborantes vsque ad vesperam, nempe mortis, denarium accepisse scribuntur. Sanctis quoque animabus & propter Christum interfectis, datæ sunt stolæ singulæ albæ: & dictum est illis, vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleatur numerus fratrum: vt liber tradit Apocalypsis: contra iustitiam & æquitatem, quæ maximè in Deo splendet, esse videretur, si benemeritis, visionis diuinæ mercedē post vesperam mortis dandam, in diem iudicij prorogaret. Idem quintò docent preces atque supplicationes Ecclesiæ, quæ canit: *Gaudent in cælis animæ Sanctorum, qui Christi vestigia sunt secuti; & quia pro eius amore sanguinem suum fuderunt; ideò cum Christo exultant sine fine*. Et in oratione B. Gregorij dicitur: *Deus, qui animæ famuli tui Gregorij æternæ beatitudinis præmia contulisti*: & reliqua. Orat insuper Ecclesia, vt defuncti requie æterna donentur, & vt signifer sanctus Michael repræsentet eos in lucē sanctam, quam olim Abrahæ promisit Deus, & semini eius. Quòd si in diem vsque iudicij esset hæc requies producenda, & nulli prorsus concedenda, vanæ essent Ecclesiæ preces, quæ pro illis nil impetrarent: vanum & Eucharistiæ sacrificium, quod pro illis offertur: vanus denique omnis Deo per Ecclesiam cultus exhibitus, quæ Deum in Apostolis, & Martyribus, imò & in omnibus Sanctis, vt solennis & anniuersarius dies eorum testatur, tanquam in beatis, & his qui ad metam æternæ vitæ peruenerunt, Deum inuocat atq; colit; & dies mortis eorum, tanquam natalitios celebrat; at quomodo natalitij erunt si nondū nati sunt in lucem æternæ gloriæ posside ndam? Sextò, idem facilè posset Patrum testimonio conformari: sed hic, vt breuitati consulamus, in alium locum eorū sententias reiiciemus. Idem pariter definitum à plerisque est Pontificibus, ac in Concilio Florentino ab Eugenio Quarto; statim scilicet Sanctos mercedē vitæ æternæ ante diem iudicij recipere. Idem postremò ratio persuadet. Nihil enim obstat, quominùs animæ ante diem extremū possint beari: non culpa vel pœna, quia possunt animæ hinc discedere immunes ab omni culpæ & pœnæ debito, vt testis est Lazarus ab An-

Philip. 1. Actor. 7. Luc. 23. Psal. 30. Apoc. 2. Prouerb. 13. Ecclesi. 11.

Secundùm argumētum ex scripturis.

Matth. 22. Suprà. 18.

Tertium argumentum à damnatis.

Luc. 16.

Quartum argumentum à Diuina iustitia.

Leuit. 19. Matth. 20.

Apoc. 6.

Quintum argumentum ab Ecclesiæ autoritate.

Nisi iustorū animi iā purgati, statim in cœlum migrarent, quid inde.

Sextum arg. à Patribus & Conciliis.

Idem multiplici ratione probatur.

Luc. 16.

ab Angelo in sinum Abrahæ portatus: nec pretium sanguinis Christi quasi nondum solutum aliquid impedit, quia iam solutũ est: nec corpus nondum resuscitatum, nam corpus etiam post iudicium non videt Deum; & anima habet totum ferè esse hominis, & per se est, aliàs separari non posset: nec ex parte voluntatis Dei, quoniam pronus est ad miserendum: nec vult esse solus; & soli Christi animæ gloria fuit concessa etiam in corpore mortali, ergo poterit soli animæ gloria concedi. Et hæc de præsenti articulo hoc loci sint satis.

Deus qua ratione inuisibilis: qua alia visibilis existat.

Accedamus ad reliquas propositæ sententiæ particulas explicandas, *Deum*. Qui etsi inuisibilis existat ob sui excellentiam, vt Sol, sibi tamen natura visibilis est; sicut nobis & Angelis per gratiam: nã de Angelis dicitur, quòd semper vident faciem Patris: & de nobis, *Deum videbunt*: illud autẽ; *Non videbit me homo, & viuet*: ad hoc tempus respicit, dum mortale corpus gestamus, in quo Deus videri facie ad faciem nõ potest: quippè hoc solius animę Christi priuilegium est, quæ ab initio conceptionis gloriosa Deum vidit. Illud etiam; *Deum nemo vidit vnquam*; ad præterita ante se tẽpora respexit Ioannes qui hoc dixit; negans, aut Mosi, aut Prophetis concessũ, quod soli Christo fuit elargitum, vnde subdit; *Vnigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.*

Matth. 18.

Ioan. 1.

1. Tim 6. Illud Apostoli de Deo; Qui solus habet immortalitatem, &c. quomodo verum sit.

Quod postremò Paulus ait: *Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest*: ad hoc dicendum est, non tantùm actum, sed etiam facultatem videndi Paulum negare; & illam tantùm potestatẽ negat, quæ ex viribus naturæ consurgere potest, siue in angelo, siue in homine. In vtroque tamen Dei visio cõtingit ex diuina gratia, atq; ex viribus diuinis cõmunicantis; non autem ex propriis & naturalibus. Possunt ergo Sancti Deum videre; qui etsi infinitus sit & incõprehensus (quemadmodũ & totum cœlum oculis nostris simul comprehendi nequit, per partes tamen cerni, ac comprehendi à nobis valet) attamen Dei infinitas ac incomprehẽsibilitas, vt ita dicam, ad beatitudinem facit, vt nunquam à mentibus beatorum exhauriatur, nec vlla sit vnquã eius cõprehendendi meta. Deus etiam lux est, vt inquit Ioannes: & vt lux per se ipsam videtur immediatè ab oculo, secus autem colores, qui certam distãtiam exigunt, vt cerni queant: hunc ad modum Deus ipse, tanquam obiectum per seipsum vt forma à beato lumine gloriæ suffulto videtur, & in eo reliqua omnia, quorũ quædam tãquam in speculo naturali repræsentantur, vt rerum omnium essentiæ; quædã verò quæ ad beneplacitum & voluntatem eius spectant, tanquam in speculo voluntario: nam quid est quod non videant, vt suprà diximus, qui videntem omnia vident?

Deus quàm luci etiam similis.

Ioan. 1.

B. Greg. lib. 4. Dialog. cap. 33 in fin. to. 2

Deus tripliciter denominatur.

Interpretatur autem Deus videns, scilicet nos, & hîc, & in patria, vnde nobis pudor & verecundia; siue currens, scilicet ad opẽ nobis ferendam; siue vt alij volunt, incendens, propter singularem eius ad nos dilectionem: atq; ita delectatio summa erit in beato, qui videbit se videntem; & accurret ad securrentem; atq; inflammatus charitate, coniungetur ad se inflammantem.

Cur dictum de futuro: Mundi corde Deũ videbunt. Quid etiã Hebræis denominetur.

Videbunt. De futuro loquitur, quia hîc non cõtingit beatitudo. Notauit hoc loco Gregorius Nyssenus: *Videre, in vsu Scripturæ idem significare, quod habere: quemadmodùm illud: Videas bona Ierusalem, idem quod, inuenias, significãte verbo. Et, Tollatur impius, ne videat gloriam Domini, per non videre, non participem esse, Propheta significante. Ergo qui Deum vidit, quicquid in bonis annumeratur, per hoc quod vidit, adeptus est.* Sic ille. Et innuitur videndi perpetuitas: quoniam cùm materia sit incorruptibilis, nempè corpus glorię dotibus præditum, & forma animę immortalis, tales Deus elargietur qualitates colligantes materiam cũ forma, vt nulla vnquam per ęterna secula mors cõsequi possit: sicut modò cum cœlis ipsum Deum fecisse nonnulli tradunt. Et quia natura tantùm sumus apti creaturas cognoscere (quamquã non sine difficultate, ait siquidem Salomon, *Cũctæ res difficiles, non potest eas homo explicare sermone*) Deum tamen videre minimè sumus idonei, quia nulla inter nos, & illum proportio: viso tamen Deo, delectabiliùs creaturas cunctas videbimus, quia Verbũ coniunctum nobis tanquam artem & ideã creaturarum omnium possidebimus. Vt enim pictor artis pingẽdi regulas callens, rectum iudicium fert de imagine, an exactè referat prototypum atq; ideam; ita de creaturis rectè iudicare poterunt; quoniã verbum, per quod facta sunt omnia, tanquam earum artem & ideam nouerunt. Videbunt ergo ipsum Trinum, vnum infinitum, omnipotentem æternum, homini vnitum, intra cuncta, extra cuncta, supercũcta, & subter cuncta existentem. Sed vt Solis meridiani ac feruentis lucem in se ferre non possumus, manuque vmbram facere oculis consueuimus; ne acies oculorum tãtæ lucis excellentia infringatur, debiliteturve: ita, vt nos saltem posteriora videntis nos cernere valeamus, vmbram nobis facit multiplicem. Primò quidem per creaturas ipsas, per quas, tanquam per gradus quos-

Greg. Nyssen.

Psalm. 127.

Esai. 26. iuxta LXX.

Corpora beatorum vnde futura sint incorruptibilia.

Eccles. 1.

Beati cur in Deo, licèt in finito, creaturas melius atque perfectius videbũt, quã in se ipsis.

Ioan. 1.

Qualẽ Deũ beati videant.

Exod. 33.

Ad Dei visionem lucis illius inaccessæ qualẽ vmbram nobis res faciant vniuersæ.

quosdam, ad Dei contemplationem allurgimus: de qua vmbra loquitur Apostolus, cùm ait: *Inuisibilia enim ipsius, à creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur; sempiterna quoque eius virtus, & diuinitas.* Verùm nulla creatura clariùs Deũ repræsentat, quàm animus rationalis, de quo Bernardus lib. de interiori domo, cap. 13. sic scribit: *Præcipuum, & principale speculum*, inquit, *ad videndum Deum, est animus rationalis inueniens se ipsum. Si enim inuisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur; vbi quæso, quàm in eius imagine cognitionis eius vestigia expressius impressa reperiuntur? Tergat ergo speculum suum: mundet spiritum suum quisquis sitit videre Deum suum: Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt. Hoc speculum verus pœnitẽs non cessat quotidie inspicere, tergere, tenere, & custodire. Inspicere, si aliquid in eo reperiat, quod Deo displiceat. Tergere, non solùm peccata actionum, verùm etiam cogitationũ, vt nihil in eo remaneat quod Deum offendat. Tenere, ne deorsum corruens, terræ per amorem inhæreat, & ne inanium cogitationum puluere sordescat. Custodire, vt ille, cuius tabernaculum est cum hominibus, cuius deliciæ sunt esse cum filijs hominum, qui ad ostium stat & pulsat, quacunque hora intrare voluerit, receptaculum mundum inueniat. Deus enim, qui munditiæ amator est, cor pollutum habitare non potest.* Hæc ille pulchrè. Deinde vmbrã Scripturæ sacræ nobis facit, ad quã neq; sensus, neque ratio attingit; per quam multa de Deo, & eius prouidentia edocemur. Cui, inquit Apostolorum Princeps, *benè facitis attendentes, tanquam lucernæ ardenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, & Lucifer oriatur in cordibus nostris.* Oritur autẽ Lucifer in cordibus per lumen glorię, quo æterna nobis claritas & dies fit ad eũ perpetuò intuendum. Ac vt priores vmbras lumine intellectus inspicimus; ita Scripturarũ vmbras fidei lumine. Tertiã fecit Deus vmbram ex sanctissima Christi humanitate, quę perfectè corpus deitatis refert, & de qua sponsa ait: *Sub vmbra illius quem desideraueram, sedi: & fructus eius dulcis gutturi meo:* vmbra, ad se inuitans, & eos, qui se illi supponunt, protegens: vnde Dauid, *Sub vmbra alarum tuarum protege me.* vmbra pascẽs atq; fœcundans: *Venite*, inquit, *ad me omnes qui laboratis, & onerati estis: & ego reficiam vos.* De hac vmbra legimus apud Ieremiam: *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris:* cui diximus, *In vmbra tua viuemus in Gentibus.* Quod etsi de Iosia Rege, super quo editæ sunt lamentationes, vel de Sedecia capto & exoculato, atque in Chaldęam traducto, ab aliis exponatur; pulchrè tamen de Christo Iesu in illis Regibus adumbrato intelligitur. Vnde Ambrosius serm. 3. in Psal. 118. *Si quis*, inquit, *non ad terrena oculos mentis intendat; sed ad spiritalia erigat, vt possit dicere Sanctus, Ante faciem nostram Christus Dominus; dignus erit qui dicat: In vmbra eius viuemus. Christus enim vita est, & ideò qui in vmbra Christi viuit, in vmbra vitæ est. Meritoq́; alibi dicit sanctus Domini; In vmbra alarum tuarum protege me. Omnes ergo, etiã Sancti, in vmbra sunt, quandiu sunt in corpore, non perfectè vident, sed ex parte cognoscũt. Ipse Paulus ait: Ex parte enim cognoscimus. Ipse vas electionis, cui Christus oculos reddidit, & sua illuminauit gratia, non facie ad faciem, sed per speculũ videbat. Et Dauid reuelari oculos suos petit, vt remoueretur vmbra, quæ integrum oculorum impediebat obtutũ. Regionem autem hanc mortuorum esse quis dubitet, cùm Sanctus ipse dicat: Placebo Domino in regione viuorum? Quia perfectè hic placere nemo potest, vbi ẽt si fieri possit vt sua peccata non habeat, in ipsa tamen mortuorum regione viuendo, purificatione indiget, quæ à contagione eum regionis huius absoluat. In vmbra igitur hic viuimus, & ideò in vmbra custodimus verba Dei. Et vt exemplo vtamur; vtiq; antè eramus sub vmbra legis, quãdo custodiebamus homines Sabbata quæ sunt vmbra futurorũ: sicut hodie Iudæi, qui verum Sabbatum nõ vident, qdi exemplari & vmbræ seruiunt. Nos quoq; secundum Euangelium nunc viuentes, vmbram sequimur verborum Dei. Nathanaël sub arbore fici videtur; Dauid in vmbra alarum Domini Iesu sperare se dicit; Zachæus in arborem Sycomori ascendit, vt Christum videret. Nobis quoq; expãdit manus suas Iesus, vt totum mundũ obumbraret. Quomodò non sumus in vmbra, qui Crucis eius protegimur velamento? Quomodò non sumus in vmbra, quos crucifixus à malignitate seculi, & corporis ardore defendit? An nescimus quoniam verbũ Dei veniens in hunc mundum, nõ sicut Verbum aduenit, quale in principio erat, quale erat apud Deum, sed semet ipsum exinaniuit formã serui accipiens. Venit in nube leui, & cum esset virtus Altissimi, obumbrauit Mariæ, vt transfiguraret corpus humilitatis nostræ cõforme fieri corpori gloriæ suæ.* Bernard. quoque homil. 3. de Ascensione Domini ait: *In vmbra*, inquit (scilicet Propheta Ieremias) *tua viuimus inter Gentes, non inter Angelos, vbi purissimum lumen purissimis oculis intuebimur. Vnde & virtus Altissimi obumbrauit Virgini, ne nimio splendore perstricta, diuinitatis fulgor etiam singularis aquila tolerare non posset.* Et serm. 20. in Cantica: *Nam quod subiungit* (vates nempè Ieremias) *sub vmbra eius viuemus inter Gẽtes: mihi videtur ex persona insipientium addidisse, vt quiescat in vmbra, qui Solis ferre ardorẽ minus validos se sentiunt: & carnis dulcedine nutriantur, dum necdũ valent ea percipere quæ sunt spiritus Dei,*

Rom. 1.

Dei speculũ quã clarum ac lucidum sit animus rationalis, teste Bernardo.

Illud interim speculum, vt idem admonet, quomodo purgandum à nobis ac tergendũ.

Apoc. 21.

Prouer. 8.

Apoc. 3.

Sacræ scripturæ humanũ intellectum quomodo obumbrent ad Dei visionem.

Per vmbram Christi Humanitatis, Deũ quomodo videre possimus.

Cant. 2.

Psalm. 16.

Matth. 11.

Thren. 4.

Dicti Ieremiæ: Spiritus oris nostri Christus Dominus, captus est in peccatis nostris, &c. quinam litteralis sensus, qui mysticus.

4. Reg. vlt. & alibi

D. Ambros. tom 4.

Thren. 4.

Psalm. 16.

1. Cor. 13.

Actor. 9.

Ibidem.

1. Cor 13.

Psal 118.

Psalm. 114.

Quænam regio mortuorum.

Hebr. 8.

Nos, quamdiu viatores sumus, viuere in vmbra.

Psalm. 16.

Leuit 19.

Ioan. 1.

Philip. 2.

Psalm. 19.

Luc. 1.

Philip. 3.

Thren. 4.

Quare Spiritus sanctus virgini obumbrauerit, teste Bernardo.

1. Cori. 2.

De:.Vmbra siquidem Christi, carnem reor esse ipsius de qua obumbratū est & Mariæ, vt eius obiectu feruor, splendorq́; spiritus illi tēperaretur. In carnis ergo deuotione interim consoletur, qui viuificantem Spiritum necdum habet, eo dumtaxat modo quo habent illi qui aiunt: Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus; & item: Etsi cognouimus Christum secundùm carnem, sed nūc iam non nouimus. Adiungam verba Gregor. Nyssen. quæ ille in expositione huius beatitudinis addidit: Nā si beati sunt, inquit, qui puro corde præditi sūt: miserabiles omninò sunt, qui mentem sordidatam habent: quoniā faciem aduersarij intuebuntur. Itemq́;: Si ipsa diuina effigies imprimitur vitæ cū virtute cōiuncta: perspicuum est quod vita vitiosa, forma ac facies aduersarij existit. Hæc ille. Ex quibus cōstant, quem sint visuri qui immundo sunt corde.

2. Cor. 3. Infra. 5.

Mundi corde qui beati, qui verò miserabiles Gregor. Nyssen.

Magnitudo Dei visionis ex quinque colligitur.

Huius autem visionis Dei magnitudinem ex quibusdam coniectare possumus: tùm ex obiecto, Deo nempè trino, & vno, totius felicitatis fonte: tùm deinde ex magna præparatione, quæ ad eam cōparandā requiritur. Solet enim Deus quæ donaturus est, ante promittere, vt promissione excitet nos ad donum vtilius recipiendum: quemadmodum terram promisit Abrahæ per quadringentos annos, antequam filij eius eam possiderent; aduentum Messiæ ab initio, gloriosam verò Dei visionem per multa annorum millia Patres in Limbo expectarunt: tùm ex pretio, quò à Christo sapientissimo mercatore totum suū sanguinem pro ea dāte redempta est: tùm ex eius spe, qua tanta tormenta à sapientissimis simul ac sanctissimis viris tolerata sunt. Non contemplantibus nobis (inquit Apostolus) quæ videntur, nimirùm passionis seu afflictiones præsentes, vt exponit Tertullianus; sed quæ non videntur, id est, mercedes, & præmia beatis in cœlo reposita: cumq; tot laboribus & cruciatibus ad eam beatā Dei visionem peruenlatur; adhuc tamen dicitur gratia, misericordia, & donum: tùm denique ex desiderio indito à natura, & superaddito ex gratia: quo fit, vt Sancti cupiāt dissolui, & esse cum Christo, & de vitæ huius prolixitate querulas voces emittant, atq; cum Dauide dicant: Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarū: ita desiderat anima mea ad te, Deus. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum: quando veniam & apparebo ante faciem Dei? Vbi ergo hæc tanta diuinæ visionis gloria nobis continget, tunc quies erit omnium desideriorum, meta omnium laborum, satietas illa, & ebrietas spiritus, de qua idem Psaltes; Satiabor, inquit, cùm apparuerit gloria tua; item, Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ; & torrente voluptatis tuæ potabis eos.

Genes. 12. Infra 15. & seq.

2. Cor. 4.

Tertul. lib. de resurrect. carnis, à medio.

Vnde cōstet Dei visionē non solis beatorum meritis respondere.

Philip. 1.

Psalm 41.

Beati in quas erumpent voces.

Psal. 16

Psalm. 35.

Ibi licebit dicere cum Iacob: Vidi Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Ibi quisque experietur quod ait Regius Propheta: Gustate, & videte quoniam suauis est Dominus: beatus vir qui sperauit in eo. Ibi cum Petro, non somniculosi, sed vigilantes & sciētes quod loquimur, dicemus: Bonum est nos hîc esse. Deus ergo pro sua incomparabili bonitate & charitate oculos cordis nostri modò aperiat; vt vitam tanto præmio dignam viuere queamus: & præmium tantæ cordis munditiæ promissum consequi valeamus, præstante Domino nostro IESV Christo, cui cum Patre & Spiritu sancto, honor & imperium in sempiternū. Amen.

Genes. 32.

Psal. 33.

Luc. 9. Marc. 9.

TRACTATVS XXI.

In illa verba: *Beati pacifici: quoniam filij Dei vocabuntur.*

PRo more à nobis hactenus obseruato, in hac septima beatitudine interpretanda, quatuor explicanda sunt. Primum, ordo siue continuatio: secundum, quid pax sit, & nomine, ac definitione: atque item quotuplex sit; & qui eius gradus existant; quantaque sit eius dignitas atque vtilitas: tertium, qui sunt propriè pacifici: quartum, quantum præmium est appellatio filiorum Dei; & cur illa pacificis in præmium reddatur.

Hoc loco quæ sint explicanda.

Vt primum expediamus, non semel dictum est à nobis in superioribus, per priores sex beatitudines, hominem, & ad Deū, & ad se, & ad proximum rectè disponi, atque institui: per hanc septimam verò ad conferenda atque effundenda in alios dona, quæ non alia lege à Deo nobis tribuuntur, per sanctè instruimur. Sol etenim sibi lucem non retinet, nec ignis calorem, nec aër, nec aqua, nec terra virtutes suas. Vnde Ethnicus quidam rectè dixit:

Præsens beatitudo quem ordinem habeat ad præcedentes.

Virgil.

Sic vos non vobis mellificatis apes:
Vellera fertis oues:
Nidificatis aues.
Fertis aratra boues:

Ad idem Scriptura sæpè nos adhortatur: quippè Christus Apostolis ob eam causam salis, & lucis nomen indidit, vt intelligerēt se ad alios saliendos, & illuminandos destinari; & Petrus in sua Canonica rectè tradit: Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes: sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei; Paulus item, Vnicuique autem datur manifestatio spiritus, ad vtilitatem, non quidē ipsius cui manifestatio datur, sed Ecclesiæ: quemadmodùm imber quo irrigatur ager, sic descendit per canalem,

Apostolos cur lucē mūdi & sal terræ Christus appellauerit.

Matth. 5. 1. Pet. 4.

1. Cor. 12. Vnicuiq; detur manifestatio Spiritus, ad cuius vtilitatem.

vt canalis sibi nunquam fructificet, ager autem irrigatus multos fructus adferat. Atq; in hoc magna Dei iustitia, bonitasque apparet, vt quemadmodum membra in corpore mutuo sibi seruiunt & opitulantur, idem intelligamus in corpore Christi mystico, quod est Ecclesia, obseruandum. Deinde congruit hic septimus locus paci, quia post labores sex beatitudinum, quasi dierũ præcedentium, præ amoris magnitudine, perueniendum est ad Sabbatum pacis, & gloriæ: & quemadmodum per bellum ad optatam pacem peruenitur; ita per bellum indictum fortunæ bonis, & virtuti in nobis irascenti ac concupiscenti, tepori quoque spiritus ac miseriis, tùm propriis, tum alienis, & deniq; cordis nostri immunditiis, ad hanc pretiosam pacem comparandam accedimus. Tertio, annotauit Ambrosius, post munditiam cordis sermonem esse de pace: quia non est pax impiis, dicit Dominus; sed soli mũdi corde, tùm in præsenti, tùm in futura vita pacem, & exultationẽ obtinebunt. Verba Ambrosij sunt: *Cùm interiora tua vacua feceris ab omni labe peccati, à te pacem incipis, vt sic alijs pacem feras.* Et hæc de primo.

Ephes. 1. & Colos. 1.

Secunda ratio, cur scilicet beatitudini pacis septimus locus tribuatur.

Tertia ratio.

B. Ambr. lib. 6. in Lucam, cap. 6.

Secundo loco statuendum est, pacem circa vocis etymologiam, & effectus eius, & signa, ac eius oppositum, nihil aliud esse, quàm vnionem quandam firmam, & coniunctionem: nam Pax Latinis, à pactione, id est, concordia voluntatum dicitur: vt enim habetur in l. 1. ff. de pactis; *Pactio, est duorum, pluriumve in idem placitum, seu consensus.* Græcis εἰρήνη à verbo εἴρω, quod est necto, vnio, complico, deriuatur. Hebræis שלום à dictione Salem, id est perfectio, siue integritas, descendit. Nulla quippe res sine pace perfecta esse potest, aut integra.

Quid pax nomine sit: vnde Latinis, Græcis, Hebræis deriuetur.

Deinde effectus pacis, vt Scriptura tradit, ad vnionem spectant: dicitur enim: *Ipse est pax nostra, qui fecit vtraq; vnum*, ac rursus; *Soliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis*; Dauid ipse etiam, *Quoniam loquetur*, inquit, *pacẽ in plebem suam, & in eos qui conuertuntur ad cor:* nam qui ad cor redeunt, Deo occurrunt, atque inuicem sibi vniuntur, etenim Deus noster, non est Deus dissensionis, sed pacis. Signa etiam externa indicãt, quòd pax sit coniunctio. Nam qui pacem faciunt, mutuò sibi dant dexteras, osculo & amplexu se prosequuntur, vt pater filium iuniorem è longinqua regione redeuntem excepit. Item colloquuntur inuicẽ, & mutuis vniuntur verbis. Insuper eadem mensa vtuntur, in signum vnionis cordium: ideò signa sine internis, ad pacem conciliandam non satis sunt, vt osculum Ioab ad Amasam, & Abner, quos secretò necauit: & osculum Iudæ, quo Christum prodidit, de quibus Propheta: *Qui loquũtur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum.*

Pacem esse vnionem animorum, & corporum, ostenditur ab effectis.

Ephe. 2.

Infrà 4.

Psal. 84.

1. Cor. 14.

Idem à signis demõstratur.

Luc. 15.

2. Reg. 3

Supra 3.

Psalm. 27.

Oppositum etiam pacis constat esse bellum; quod non tantum corda & voluntates, sed corpora etiam à se inuicem separat, ac disiungit. Est ergo pax omnibus his rationibus vnio quædam & coniunctio. Sed non quæuis coniunctio pacem efficit, verùm illa, quæ firma est & fixa, motumque contrarium, & turbationem omninò remouet, iuxta illud: *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum*; & Propheta: *Dormietis, & non erit qui exterreat: auferam malas bestias: & gladius non transibit terminos vestros*: & falsam pacem reprehendẽs Dominus, per Apostolum ait: *Quum dixerint, Pax & securitas: tunc repentinus eis superueniet interitus*, paci scilicet repugnãs. Hinc est vt cum Principes vniũtur ad tẽpus, non pacem, sed facere dicantur inducias: quæ vox à veniendo, & introeundo dicitur, quòd vtrinq; liceat liberè introire, & venire. Hæc autem belli vacatio ad tempus, Græcè dicitur ἐκεχειρία, ab abstinendis manibus. Est ergo iam pax vnio, atq; illa quidem firma & stabilis.

Quid bellũ vnio quæ sola pacem efficiat.

Psalm. 118.

Leuit. 26.

Pax quæ non bona.

1. Thess. 5.

Induciæ vnde dicantur.

Tertiò addendum est; non quauis fixa vnione pacem constare, sed illa tantùm, quæ ordinata est, tùm ad Deum, tùm ad se ipsum, tùm ad proximum, & ad alias creaturas. Hinc est, vt cõcordia & quies in peccatis & flagitiis pax minimè sit appellanda: hinc illæ voces Propheticæ: *Non est pax impijs, dicit Dominus. Non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum. Sed in magno viuentes inscitiæ bello, tot & tam magna mala pacem appellant.* Peccator enim seipsum plus quàm Deum; & inferiora plus quã seipsum, idq; perniciosè & inordinatè diligit. Talis fuit pax Heuæ cum Adam, vbi Heua voluit præesse, & vir illi subesse; cui propterea dictum est: *Quia audisti vocem vxoris tuæ*: cùm cõtra, mulier viro subdi debeat. Virtus ergo vniens plures inuicem, & firma, & cum ordine, pax propriè & est, & appellanda est. Quare beatus Augustinus lib. 19. de ciuitate Dei: *Pax*, inquit, *est tranquillitas ordinis*: & Cic. 2. Philippica: *Pax est*, inquit, *tranquilla libertas.* Quæ, vt idem in tertia decima ait, res est tùm iocunda, tùm salutaris. Hinc est vt in omnibus rebus pacem constituamus. Pax enim corporis ordinata est membrorum eius temperantia. Pax animæ ratione carentis, ordinata est requies appetitionum. Pax animæ ratione præditæ, ordinata cognitionis, actionisque consensio. Pax corpo-

Pax quæ sit ordinata tantum modò.

Esai. 48. & Infrà 57.

Sap. 14.

Inordinata pax.

Genes. 3.

Tom. 5.

Pax quid Augustino, quid Tullio.

Quibus in rebus pax inueniatur.

Quid ordo.

corporis, & animæ, ordinata vita & salus animantis. Pax hominis mortalis cum Deo immortali Optimo Maximo, ordinata est in fide sub æterna lege obedientiæ. Pax hominis inter ipsos, ordinata concordia. Pax ciuilis, eadem ordinata imperandi, atque parendi inter ciues consensio. Pax cælestis Ierusalem, concordissima est atque ordinatissima beatorum societas fruendi Deo: & se inuicem in Deo. Ordo verò, est parium, dispariumque rerum sua cuique loca tribuens, dispositio. Atque ita habes nomine, & re sit pax.

Pax quotuplex.

Iam ad partitionem eius descendendũ est. Est enim pax alia quidem increata & per essentiam, quæ soli Deo competit, de qua scriptum est: *Ipse est pax nostra*, & Dominus: *Pax vobis, Ego sũ*, & Angeli: *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus*, id est. Ego Deus sum gloria Angelorũ, & pax hominum; & Propheta: *Ecce ego declinabo super eã quasi fluuiũ pacis*; & Baruch, *Vt scias*, inquit *simul vbi sit longiturnitas vitæ, & victus, vbi sit lumen oculorum, & pax*. Dionysius magnus Theologus cap. 11. de diuin. nomin. Deum vocat pacem his verbis: *Age itaq; diuinã, complectentemq́, omnia pacẽ. pacificu efferamus laudibus. Hæc est enim quæ cuncta connectit, concordiamq́, omnium atq; consensum gignit & efficit, cuius rei gratia ipsam quoq; desiderant omnia. vt quæ diuisibilem ipsorum multitudinem, ad totam conuertit vnitatem, intestinumq́, mundanæ machinæ bellum (quo fœdere mirabili congruat) efficit.* Hæc ille. Fauetque huic considerationi ratio: tùm quia Deus in se est vnitas prima & summa: neq; multitudo personarum in illa diuidit essentiam, sed in Trinitate vna est & simplicissima essentia, & Deus vnus: de qua pace Gregorius Nazian. orat. 17. de pace ad Amphilochium: *Pax*, inquit, *charatam suauitate, quàm nomine, quam nunc populo dedi, & è cõuerso accepi; tametsi ignorem, vtrùm vox hæc apud omnes germana sit, & spiritu digna. Verùm nequaquã reprobãda sunt pacta publica, præcipuè Deo teste inita, ne maior nobis accedat damnatio. Pax chara meditatio mea, ac ornamentum, quam & Dei esse audimus, ac Deum eius esse Deum, Deũ ipsum ita, vt in pace Dei, & Deus sit pacis, ac ipse est pax nostra, & nihil adeò veneramur.* Sic ille. Est quoq; firma & stabilis illa pax, quoniam funiculus triplex difficilè rumpitur, cũ infinita fortitudine & vnione sit colligata. Est etiam in ea ordo, non quidem propriè, quia ille est pariũ & disparium distributio: personæ autem per omnia tam in substantia, quàm in potestate, bonitate, & duratione pares & æquales sunt. Est tamen in illis ordo originis: nam Pater à nullo est; Filius à solo Patre est; Spiritus sanctus ab vtroq; procedit: & Pater nõ dat partem suæ perfectionis Filio, sed quicquid ipse est, & quicquid potest, transfundit in Filium: & rursus Pater & Filius omnia transfundunt in Spiritum sanctũ, quẽ ambo spirant. Propterea æqualis est amor, beatitudo, gloria, similitudo, quies, & pax illa, quę verè exuperat omnẽ sensum. Prçtereà Deus nõ in se ipso tantũ pax est, sed etiam respectu creaturarum: quia est summa vnitas omnia coniungens & vniens, fixeq; conseruans: & plus, & minus iuxta capacitatẽ eas inter se ordinans: capacitas autem cuiusq; iuxta ideam, quam liberè cuique rei Deus assignauit, constituenda est: vnde cœlos firmauit, eorumque ordinem statuit: idem & in elementis fecit, vt Boetius dicat:

Tu numeris elementa ligas.

Ipse enim Deus est ordo ordinum, vnitas vnitatum, stabilitas stabilitatum omnium creatorum. Mirum enim est, quòd sphœræ illæ cœlestes tot motibus contrariis, etiam illo trepidationis agitatæ, non se se inuicem consiciant, ac destruant. Ad hæc, elementa cõtrariis inuicem qualitatib. prædita, & perpetuò inter se pugnantia, non se consumserint hactenus; animalia verò, quorum quædã bellũ sibi inuicem perpetuũ ac irreconciliabile indixerunt, adhuc non perierint tamen; porrò homines tot odiorũ seminariis & seditionibus inter se, atq; ambitiosa dominãdi libidine, quomodo ad internecionem nõ perduxerint speciem humanem: sed vnionis vinculo & amore firmitatis, ac loci, ordinisq; cuiq; distributi omnia Deus pro sua bonitate conseruat, ac tuetur. Nam igni ob agilitatẽ supremum locum statuit, cùm sit calidus & siccus. Aër vero, calidus & humidus, illi est cognatus in calore, differt verò in humiditate: Aër item contiguus est aquæ in humiditate, differt verò à fragiditate. Terra, sicca, & frigida, per frigiditatem quidem dat dexteram aquæ; & per siccitatem igni: & ita inuicem coniunguntur, & quasi chorea elementorum constituitur. Porrò elementa, solidam inter se oppositionẽ habentia, hoc est, binis qualitatibus cõtrariis constãtia, vno medio colligantur elemento, quæ verò solitam non habent repugnantiam, media vna qualitate in vno elemento coniunguntur. Nam, verbi gratia, ignis, qui calidus est & siccus, aquæ, frigidę & humidæ, connectitur medio aëris elemẽto, quod humidum est & calidum. Terra frigida, & sicca, vnitur aëri calido, & humido per mediã aquam frigidam, & humidam: & ob similitudinem quidem fit conuenientia, ob dissimilitu-

Margin notes: Ephes. 2. Luc. 2. Esai. 66. Bar. 3. B. Dionys. Deus cur sit pax. Greg. Nazia. Pacta publica cur minimè reprobãda. Pacis cõmendatio 2. Cor. 13. 1. Thess. 5. & 2. Th. 3. Ephe. 2. Secunda ratio, ac tertia, cur Deus sit pax. Eccle. 4. Qualis ordo sit tantùm in Deo. Philip 4. Quarta ratio. Boet lib 3. Metro. 9. Deũ esse pacem vniuersi. Pax sit quæ inter elementa, & ordo. Elementorũ symbolicæ qualitates.

militudinem diuersitas actionum. Hæ autem quatuor qualitates, per quatuor anni tempora inualescunt & corroborãtur; propter Solem cursu suo quatuor cæli quartas peragẽtem. ¶ Deus igitur pax est omnium creaturarum, cęlos, elementa, animantia & homines inter se colligans atq; concilians.

Creata pax quæ sit naturalis.

Cæterùm, præter increatam illam, infinitamq; Dei pacem, inuenitur in creaturis alia quædam creata & participata pax: atq; hæc quidẽ existit duplex, altera naturalis, diuina altera. Naturalis igitur in omnibus creatis cõstituitur, quæ mediis suis formis perfectionibusq;, pacem appetunt ac possident: nam similitudo, quæ est à forma & actu, vnit & firmat; nam materia est propè nihil: & per formam, vti per lumẽ cognoscitur quęlibet res. Ea etiam quæ semper in motu sunt, vt aqua, aër, & omnia corruptioni obnoxia quæ pereunt, mediis formis pacem habent. Etenim vt magnus ait Dionysius c. 11. de diuin. nom. Pax est, cuiq; naturam suam seruare, quod motu ipso fit. Proinde Manichæis corruptibilia hæc esse à malo Deo obiicientibus, egregiè respondet Augusti. li. de vera religione ca. 22. illud negans. Sicut enim carminis decor cõsistit in hoc, quòd pronuntiata vna syllaba, quæ confestim perit, succedant aliæ: & nolens sequentes proferre, est tamen contentus vna syllaba carminis: ad eum modum faciunt, qui creaturas mortui subiectas, & in motu vitam & formã habentes, eas tamẽ fluere nolunt, ne pereant, aut diabolo adscribunt. Participatur autem Deus vt pax naturalis, multifariam secundum variam rerũ naturam: sicut variè participatur lux, quæ ꝑ varias vitreas fenestras ingreditur; & aqua, quę, pro loci varietate, diuersas induit qualitates: quippe in fonte ipso subtilis est & clara; ac per salebrosa fluens loca fit crassior, densiorque. Vnitas vero cuiusuis rei à forma est ipsi materiæ coniuncta; similiter & firmitas, & ordo: minus tamen est in hoc orbe inferiori concordiæ & pacis, quàm in corporibus sublimioribus. Altera est pax supra naturam, ex participatione superna summi Dei profecta: & quia illa participatio in iustitia Christiana, quæ non est aliud quã Fides, Spes, & Charitas, cõsistit: ideò eiusmodi pax effectus est iustitiæ. Quod Scripturæ apertè porrigunt: *Gratia*, inquit Paulus, *vobis, & pax:* & rursus, *Iustificati ex fide, pacem habeamus ad Deũ:* & alibi, *Fructum pacatissimum exercitatis per eam,* (scilicet disciplinam) *reddet iustitia; at fructus iustitiæ in pace seminatur:* & Psaltes, *Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis:* Esaias etiã, *Et erit*, inquit, *opus iustitiæ pax, & cultus iustitiæ silentium, & securitas vsq; in sempiternum;* id est, quies, siue pax: & idem Propheta alio loco ait: *Vtinam attendisses mãdata mea: facta fuisset sicut flumen pax tua, & iustitia tua sicut gurgites maris.* Vt ergo secundũ sententiam Salomonis, à mari proficiscuntur flumina; ita à iustitia pax: vt prædicti loci apertè ostendunt, & cõfirmat sententia B. August. in Ps. 84. super illud: *Iustitia & pax osculatæ sunt. Duæ amicæ sunt,* inquit, *tu fortè vnã vis, & alteram non facis. Nemo est enim qui non vult pacem; sed non omnes volunt operari iustitiam. Interroga omnes homines. Vultis pacem? Vno ore tibi respondet totum genus humanum; Opto, cupio, volo, amo. Ama & iustitiã, quia duæ amicæ sunt, iustitia, & pax. Iustitia, & pax, ipsæ se osculantur. Si amicam pacis non amaueris; nõ te amabit ipsa pax, nec veniet ad te.* Sic ille. Dicendum & de gradibus pacis, vt naturam eius altiùs contemplemur: atq; illi quidem duplices existunt. Nam quidã ad eius perfectionem in se ipsa; quidam vero ad eum, in quo pax sita est, referendi sunt. Quantum ad perfectionem eius; in primis tres constituuntur gradus. Primus quidem est viæ nostrę, tanquam nobis magis notę: in qua, post insitiæ & ignorantiæ plagam ante legem, & præuaricationis sub lege, & belli sub gratia nos instruente, & præstante vt peccata vitare possimus, nũc agimus, & ex hac hostes vincimus, sed pugnando cum eis, siue sint interni, siue externi. Hinc Christus dixit: *In mundo pressuram habebitis; in me autem pacem.* Voco autem hostes internos, prudentiam carnis ex peccato in intellectu nostro relictam, temeritatem, arrogantiam atq; diffidentiam in virtute irascente relictas, amorem sui ipsius immoderatum, qui in voluntate remansit, fomitem in carne ad bona mundi, & sensus tendente dimissum. Externos hostes voco dæmonem; qui & apertè, vt leo rugiens, & occultè & serpens, & in Angelum lucis transfiguratus nobiscum congreditur. Voco etiam proximũ, cum quo est continuus conuictus & plurima iurgiorum occasio: ita vt quidã sanctus Pater dixerit: *Domine, libera me à proximo meo:* inueniens magnum periculũ sibi ab eo imminere. Ad hæc enumero inter hostes nostros obiecta creaturarum, vt aurum, argentum, vestes splendidas, & possessiones, & similia, quæ, teste Salomone, factæ sunt in tentationẽ, & in muscipulam pedibus insipientium: atq; in hac quidem pugna interdum vulnera accipimus, licèt non semper mortifera: hinc Paulus: *Ego ipse mẽte seruio legi Dei: carne aũt legi peccati.* Nihil ergo nunc damnationis est iis qui sunt in Christo Iesu: qui nõ secundùm

Margin notes (left): *Dyon. Areop.* — *B. Aug. to. 1.* Manichæi res fluxas atque mutabiles malo tribuentes principio, quales Augustino. — Naturalis pax est rerũ inæqualis. — Pax diuina & supernaturalis quænã illa. — *Rom. 1 & Apoc. 1.* — *Rom. 5.* — *Hebr. 12.* — *Psal. 71.* — *Esaia. 32.*

Margin notes (right): *Esai. 48.* — *Eccles. 1.* — *Aug. tom. 8.* Iustitia & pax sunt inseparabiles Augustino. — Gradus pacis quoad naturam & perfectione triplex. — Primus naturæ corruptæ. — *Ioan. 16.* — Quibus cum hostibus internis nobis bellandũ sit. — *1. Pet. 5.* — *2. Cor. 11.* — Qui verò constituunt hostes externi. — *Sap. 14.* — *Rom. 7.* — *Infrà 8.*

carnem

Rom. 6.

carnem ambulant: & iterum; *Nō ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius.*

Secūdus gradus pacis, scilicet, naturæ integræ, & incorruptæ.

Eccles 17.

Secundus gradus pacis fuit in via Adæ protoplastis, qui hostem quidem internum non pugnantem habebat, hoc est, concupiscentiam ligatam atque rationi obsequentem, cum perfectione intellectus & voluntatis: habebat & externum hostem, id est, cacodæmonem

Genes 3.

fraudibus & mendaciis pugnantem; vxorem verò blanditiis pomi ac deliciis certantem: cui cedens pacem perdidit.

Tertius gradus status beatorum conueniens.

Psalm. 4.

Psalm. 147.

Tertius gradus pacis non est viæ, sed patriæ, siue gloriæ, in qua nullus est vel internus, vel externus hostis; sed vt ait Dauid: *In pace in id ipsum dormiam & requiescam*: & alibi, *Qui posuit fines tuos pacem.* Et hæc potissimùm est pax, præter illam primam increatam Dei, quæ exuperat omnem sensum,

Philip. 4.

sicut & pax Christiana nostra deriuata, hominis sensum, & rationem excedit: nam ratio minimè comprehendit, quomodo in summo bello, quo vndique Christianus inuaditur, pacem cordis cum Deo, & proximo, & secum seruare possit, quemadmodum CHRISTVS, & Stephanus, dum pro hostibus actu persequentibus, & mortem intentantibus preces fuderunt: videbanturque illud dicere cum Dauide: *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus: cùm loquebar illis*, (scilicet quæ concordiæ atque consolationis eorum erant) *impugnabant me gratis.*

Luc. 23.

Actor. 7.

Psal. 119.

Gradus pacis quantum ad eius possessores, tres alij.

Quod ad subiectum rursus attinet, multiplex constituitur pacis gradus. Est enim reconciliatio & pax in spiritu tantùm, vt nostra, quæ cum rebellione carnis consistit: & huic non repugnant vel tribulationes, vel præcepta Dei, & Ecclesiæ, vel vota, vel fomes carnis, vel peccatum veniale, nihil denique illi contradicit, nisi lethale crimen, à quo diligenter cauendum est, si volumus pacē Dei, & conscientię custodire. Secundus gradus est in spiritu, & corpore simul, non quidem rebellante, sed rebellare valente; vt in Adam. Tertius existit in spiritu, & corpore nulla ratione insurgere, vel rebellare valente: atque hic gradus pacis in cœlesti gloria in præmium accipiendus expectatur: quia ibi summa erit concordia, & omnia maximè pacata erunt, vt ab illa exulet omnis non dico belli, sed cuiuscunque vel minimi dissidij occasio. Et hæc de gradibus pacis dicta sufficiant.

Quārta pacis dignitas & excellentia.

Iam de dignitate eius aliquid nobis philosophandum est: vt eam tantò magis diligamus, quantò maioribus laudum præconijs ornatam, atq; illustratam intelleximus. Est igitur prima eius dignitas, quòd perfectam vnionem talium extremorum, id est, Dei, & hominis efficiat, stabilemque & ordinatam, tum cum Deo, tum cum proximo eius vicario, & secum reddat: ad quam mirificè natura ipsa homines impellit. Eadem est enim omnibus nascendi sors, species vultus grata, vox suauis, risus & lacrymæ, memoria, odium solitudinis, & amor sodalitatis, ardor artiū & sciētiarum, variæ animi dotes in quouis, studium de aliis benemerendi, nomen ipsum Hominis, quod secundùm Quintilianum ἀπὸ τῆς ὁμονοίας, id est, à concordia deriuatum est: nomen ipsum belli, quod, vt author est Festus Pompeius, à belluis est deriuatum.

Homo. & Bellum vnde denominētur.

Quintilian.

Festus Pompeius.

Deinde ad laudem spectat pacis, quòd omnia DEI pacta & benedictiones, olim, & nunc, de pace sunt: & omnis salutatio, quā Christus instituit, & qua in epistolis suis Apostoli vsi sunt, pacem cōtinet: vnde per Malachiam ait Dominus: *Pactum meum fuit cum eo vitæ, & pacis.* & Esai. *Fœdus pacis meæ non mouebitur:* & alibi, *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta.* Euangelium à Paulo dicitur pacis: Christus, Princeps pacis: Apostoli, ministri reconciliationis; *Et posuit*, inquit, *in nobis verbum reconciliationis*; & Deus, dicitur Deus pacis: & acceptantes Euangelium quales sunt omnes fideles, dicuntur filij pacis: & pedes nostri sunt dirigendi, vt ambulemus, in viam pacis: nam qui in delictis agit, viam belli cum Deo ingreditur, non pacis.

II. Ratio.

Malach. 2.

Esai. 54.

Suprà 32.

Ephes. vlt.

2. Cor. 5.

Tertiò, pacis magnitudinem indicat pretiū quo empta est. *Pacificans*, inquit Apostolus, *per sanguinem Crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt:* atq; Esaias: *Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus.* Ideo Dominus instante morte omnia in se bellare voluit; Gentiles, Iudæos, masculos, fœminas, Sacerdotes, laicos, literatos & idiotas, paruos & magnos: vt omnibus pacem compararet.

III. Ratio, pacis excellentiæ.

Colloss. 1.

Esa. 53.

Quartò prædictis accedit, quòd Christus, siue nascens, siue docens, siue moriens, siue resurgens; siue per se, siue per Apostolos, pacem docet; eamque vt pretiosam hæreditatem nobis tanquam filiis in testamento legauit. *Pacem*, inquit, *relinquo vobis: pacem meam do vobis. Non quomodo mundus dat, ego do vobis.* Bis legat pacem, quia seruanda est cum Deo, & cum proximo: & quia in spiritu & carne retinenda est, atque pro ea tuenda, vt solida hæreditate, non secus quā Naboth pro vinea, vsq; ad mortem certare debemus contra Achab, id est, dæmonem, qui paci insidiatur nostræ: nam pax ista con-

IV. Ratio.

Ioan. 14.

3. Reg. 21.

conſcientiæ, arrha quædam eſt pacis in vita æterna futuræ: vt ſic impleatur Eſaiæ illud: *Erit Sabbatum ex Sabbato.* Quintò, ſpectat ad dignitatem pacis, quod locus Dei factus eſt in pace, ſecundùm illud: *Et factus eſt in pace locus eius, & habitatio eius in Sion.* Quippe templum Dei à Salomone pacem habente in Ieruſalem eſt conſtructum: nec benè in nobis templum Domino ædificamus, niſi pacem habeamus ad Deum. Debemus ergo eſſe Ieruſalem, quæ vox Hebræis dualis eſt numeri, & interpretatur viſio binæ pacis; nam internam & externã habere debemus, in anima, & corpore: & per pręſentem pacem ad ęternam futuram aſpirare: & interim per eam hic regnare. Etenim vt ait Paul. *Non eſt regnum Dei eſca & potus; ſed iuſtitia & pax & gaudium in Spiritu ſancto.* Sextò, magna eſt pacis gloria, ad quam poſſidendam bellum ipſum ſuſcipitur: vt Ariſtoteles libr. 10. Ethic. dixerit: *Bellum gerimus, vt in pace degamus:* & Auguſt. libr. 19. de ciuit. Dei, cap. 12. initio. *Sicut nemo eſt*, inquit, *qui gaudere nolit, ita nemo eſt, qui pacem habere nolit. Quandoquidem & ipſi qui bella volunt, nihil aliud quàm vincere volũt: ad glorioſam ergo pacem bellãdo cupiunt peruenire. Nam quid eſt aliud victoria, niſi ſubiectio repugnantium? Quod cùm factum fuerit, pax erit.* Ac ſubdit in eodem loco: *Sic enim ſuperbia peruersè imitatur Deum. Odit namque cum ſociis æqualitatem ſub illo: ſed imponere vult ſociis dominationem ſuam pro illo. Odit ergo iuſtam pacem Dei, & amat iniquam pacem ſuam. Non amare tamen qualemcunque pacem nullo modo poteſt. Nullum quippe vitium ita contra naturam eſt, vt naturæ deleat etiam extrema veſtigia.* Hæc ille acutè, & eleganter. Septimò & poſtremò ab effectis ſuis pax commendatur. Reddit enim in primis ſapientem animam, quæ quieſcendo fit prudens: & Salomon, id eſt, Pacificus, fuit ſapientiſſimus, & Chriſtus ſub pacifico mundo voluit prædicari Euangelium. Vt enim in aqua turbata non reſplendet facies cernentis; ita nec diuina Sapiẽtia in corde perturbato: *Scribe*, inquit Salomon, *ſapientiam in tempore vacuitatis.* Et Spiritus ſanctus, qui & Spiritus veritatis dicitur, non niſi in cõcordes, & vnitos deſcendit Apoſtolos: &, *Silent leges inter arma*, Cicero dixit. Deinde pax parit fructum fortitudinis in anima, quæ omnia poteſt in Deo, cui eſt vnita: quemadmodũ populus diuiſus debilis eſt, contrà, exercitus ſibi coniunctus, fortis, ſecundùm illud: *Terribilis vt caſtrorum acies ordinata.* Sed nulla maior vnio, quàm hominis cum Deo, de qua Iob; *Libera me, & pone me iuxta te: & cuiuſuis manus pugnet contra me.* Et Propheta: *Quis eſt aduerſarius meus?* Quid poſſit concordia, oſtendit Sertorius in cauda equina; Scillurus, in virgis multis colligatis; Cyrus Imperator in Euphrate, quem vnitum ſuperare non valuit; ſed vbi illum in trecentos alueos ſecuit, & ſeparauit, facilè Babylonem obtinuit. Ad hæc pax omnium rerum abundantiam parit, vt ſub Salomone, & Romanis ante bella ciuilia cõſtat. Nam *Concordia res paruæ creſcunt, diſcordia maximæ dilabuntur*: & Dauid, *Fiat pax in virtute tua, & abũdantia in turribus tuis.* Et vt aliena tempore concordiæ efficiuntur noſtra; ita in diſcordia nec noſtra ipſorum poſſidemus, & priuamur amicis, qui ſunt iocundiſſima poſſeſſio. Artifices ſectantur otium: agricolæ feriantur à colenda terra: mercatores non valent negotiari: milites pro libidine dominantur. Denique bellum nihil eſt aliud, vt dixit Auguſtus Cæſar, quàm aureo hamo piſcari: nam magis conſtant expenſæ belli, quàm id quod bello paratur. In pace etiam interna cum Deo anima affluit internis opibus intellectus, & voluntatis. Pax inſuper gaudium generat, quemadmodũ bellum triſtitiam. Propterea Paulus poſt pacem, gaudium adiungit, cùm ait, *Iuſtitia, pax, & gaudium in Spiritu ſancto*: & gaudium eſt de ipſa pace, iuxta illud, *Delectabuntur in multitudine pacis.* Poſtremò, cùm ſapientem animam, potentem, & opibus abundantem, atque gaudentem pax efficiat: meritò conſtituit illam Reginam, & regnare facit, quemadmodum Salomon regnauit. Nam vt dæmon in diſſidentibus & diſcordibus, pacemque CHRISTI oblatam refutantibus regnum obtinet; ita in pacis & concordiæ ſtudioſis Chriſtus, ac pacificus, ac concordiæ cultor viciſſim regnat, cui cum Patre & Spiritu ſancto honor & imperium in perpetuum, Amen.

Margin notes: Eſai. vlt. — V. Ratio. — Pſal. 75. — Quid ſonet Ieruſalem. — Rom. 14. — VI. Ratio. — Ariſt. cap. 7. tom. 3. — Aug. tom. 5. — Victoria qd Auguſtino. — Superbia vt peruersè imitetur Deum. — Septima ratio ab effectibus pacis. — Simile. — Eccleſ. 38. — Actor. 2. — Cicero pro Milone. — Secundus effectus. — Cant. 6. — Iob 17. — Eſai. 50. — Concordia quid poſſit. — Tertius pacis effectus. — Pſalm. 121. — Bellare, eſſe aureo hamo piſcari, ait Auguſtus Cæſar. — Quartus effectus. — Rom. 14. — Pſalm. 36 — Quintus & vltimus. — Dæmon in quibus regnet.

TRACTATVS XXII.

IN illa eadem verba: *Beati pacifici: quoniam filij Dei vocabuntur.*

QVOD Tertio loco propoſitum fuit, elucidandum eſt, nempe, Qui ſunt ij, qui pacifici, ſiue Græcè εἰρηνοποιοὶ dicũtur? In Scriptura enim interdũ pacificus dicitur, ſiue εἰρηνικὸς, qui corde eſt pacato, & cũ omnibus pacem ſeruare contẽdit. Ita enim dicitur Pſal. 36. *Quoniã ſunt reliquiæ homini pacifico:* & alibi: *Cum his qui oderũt pacẽ, erã pacificus.* Hoc loco non prędicãtur beati

Margin notes: Pacifici qui dicantur εἰρ. — Pſalm. 36. — Pſalm 119. — Facit qui ſummè beati.

εἰρηνο-

εἰρηνικοὶ, id est, qui in se ipsis pacem habent, sed εἰρηνοποιοὶ, id est, pacis conciliatores. Sunt enim qui pacem conciliant, quam in aliis præstare non valent, nisi prius in se ipsis pacem composuerint.

Hier. in l. 1 in Matt. tom. 9.

Vnde Hieronymus in hunc locum scribit: *Pacifici sunt, qui primùm in corde suo, deinde inter fratres dissidentes pacem faciunt. Quid enim prodest alios per te pacari, cùm in tuo animo sint bella vitiorum?*

Aug. lib. 1. de serm. Dom. in Monte, cap. 8. tom. 4. circa finem.

Regnū Dei quam benè sit ordinatū.

Augustinus: *Pacifici*, inquit, *in semetipsis sunt, qui omnes animi sui motus componentes, & subiicientes rationi, id est, spiritui, & menti, carnalesq; concupiscentias habentes edomitas, fiunt regnum Dei. In quo ita ordinata sunt omnia, vt id quod est in homine præcipuum, & excellens, hoc imperet cæteris non reluctantibus, quæ sunt nobis, bestiisq; communia. Atque id ipsum quod excellit in homine, id est, mens & ratio subiiciatur potiori, quod est ipsa veritas vnigenitus Filius Dei. Neque enim imperare inferioribus potest, nisi superiori se ipse subiiciat.*

Qui sit inferioribus ad imperādum ineptus.

Aut. oper. imperf. in Matth. hom. 9. tom 2. operum D. Chrysost.

Author etiam Operis imperfecti in Matthæum: *Pacifici non solùm dicuntur qui inimicos in pace reconciliant, sed etiam illi, qui memores sunt malorum, & ipsi diligunt pacem. Multi enim sunt, qui aliorum quidem inimicos libenter in pace reconciliant, & ipsi inimicis suis nunquàm ex corde reconciliantur. Isti tales illusores sunt pacis, non amatores.*

Illusores pacis, non amatores qui sint

B. Basil. in regul. breuio. Interrogat. 215. tom 2

2. Cor 5.

Rom. 5.

Sed inter omnes nemo apertiùs, & germaniùs exponit atq; Basilius, qui in regulis breuioribus proponens quis sit hic pacificus beatus à Domino prædicatus, respondet: *Qui Domino cooperante iuxta Apostolum, qui dixit; Pro Christo legatione fungimur, tāquàm Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.* Et rursus: *Iustificati ex fide, pacem habeamus ad Deum. Nam pax, quæ aliter se habet, negata est à Domino, vbi ait: Pacem meam do vobis: non quomodo mundus, ego do vobis.* Sic Basilius.

Ioan. 14.

In tribus verè pacifici cognoscuntur.

2. Cor. 5.

Sunt ergo pacifici, vt vno verbo multa complectar, qui etsi ab alio offensi sunt, omnem ponunt operam offensorem sibi reconciliandi, siue qui fratres inter se dissentientes ad concordiam redigere conantur; vel etiam qui peccatores à Deo alienos illi reconciliare student, annuntiantes Euangelium pacis, & vtentes ministerio reconciliationis.

Dion. Areopag. lib. de diuin. nom. cap. 5. à medio.

Quęlibet res Trinitatis habet in se impressa vestigia, & quænam illa.

His præmissis, aduertendum est, in omni creatura, Deum omnipotentem, vt testatur Areopagita Dionysius, vestigium, etsi tenue, Trinitatis impressisse: nam quælibet res creata habet essentiam, virtutem, & actionem. Essentiam quidem profundiorem, & magis intrinsecam, quæ à nullo est intra hominem; quemadmodum Pater neque visus est, nec ab alio esse habet: virtutem eminentiorem, & magis conspicabilem, quæ ab essentia, vt Filius à Patre, producitur: postremo, actionem, seu operationem vtrumq; nectentem, & ab vtroque procedentem; quemadmodum Spiritus sanctus à Patre, Filioque procedit.

Quid ei, qui perfectè in se ipso velit esse pacificus, sit necessarium.

2. Pet. 2.

Quo fit, vt homo, quo sit perfectè in se ipso pacificus, opus habeat, vt tam quantum ad essentiam, quàm circa vires, & actiones, diuinus quodammodò fiat, & quod ad essentiam spectat, quæ actus primus eius dicitur, id est, esse, necessarium est per gratiam, vel charitatem hominem cum Deo vnientem, reddi consortem diuinæ naturæ: nam aliàs radice non plenè pacificata, neque quietem suam adepta, per hoc quod est in loco suo naturali, hoc est, in Deo, qui locus, & cum quo fit vnus spiritus, habere pacem nequit; sicut nec piscis extra aquam, nec auis extra nidum, nec palmes extra vitem, aut planta extra terram habere vitam, aut quietem potest.

1. Cor. 6.

Qualis vnio sit nostra cū Deo.

Coniungimur ergo Deo non quidem vnione illa hypostatica, quæ solius Christi est, cui ita datus est Deus, vt verè sit Deus; sed inferiori vnionis dono, nempè per pretiosam gemmam gratiæ suæ, qua filij Dei, & nominamur, & sumus; adoptiui tamen, & non naturales.

1. Ioan. 3.

Ioan. 15.

De hac mansione hominis in Deo loquitur Christus apud Ioannem, cùm ait: *Manete in me; & ego in vobis. Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite; sic nec vos, nisi in me manseritis.*

Facultatum in anima quotuplex sit differētia.

Deinde circa facultates considerādum est, quasdam esse quæ cognitioni, quasdam verò, quæ appetitioni deseruiunt, & tam hæ, quàm illæ, sunt in duplici differentia: nam quædam ratione præditæ sunt, quædam verò ratione carentes. Prioris generis sunt, intellectus, & voluntas; posterioris verò, sensus, & appetitus sentiens.

Cognoscēdi ratio triplex.

Intellectus igitur hominis pacem assequi non potest, nisi per fidem illustretur. Triplex enim cognoscendi modus, & gradus inuenitur: alter quidem cum obscuritate, ac instabilitate: & in hoc gradu sita est opinio, quę obscura est, & ob formidinem alterius illi tenaciter adhærere non possumus: nam alius aliter sentiet, & acutè tuas opinandi rationes dissoluet.

II. Ratio.

Alius gradus cognoscendi claritate simul, & stabilitate cōstat: quod præstat, vel scientia per demonstrationem comparata, vel simplex conceptus circa prima principia. Talis etiam quietem non parit, quia vix, & paucissimi sunt, qui talem scientiam possideant: & veritatem paucarum, & inutilium, vt in Geometricis, vel Arithmeticis, siue Mathematicis, circa quas disciplinas contingit aliquas demonstrationes fieri, sed appetitus sciendi minimè propterea impletur, quin potiùs

fames

fames sciendi excitatur. Nam, vt quidam pulchrè dixit: *Maxima pars eorum quæ scimus, minima pars eorum est quæ ignoramus*: & notissima naturæ nobis sunt ignota. Sapiens quoque proinde eleganter dixit: *Dedi cor meum vt scirem prudentiam atque doctrinam, erroresque, & stultitiam: & agnoui quòd in his quoque esset labor, & afflictio spiritus: eo quòd in multa sapientia multa sit indignatio: & qui addit scientiam, addit & dolorem*. Tertius gradus est cum obscuritate quadam, sed cum stabilitate atque firmitate (nam quartum membrum claritatis cum instabilitate dari non potest) se cognoscendi, quod ad fidem attinet, in quo sola hic quietem, & pacem habere possumus. Hinc Paulus ait: *Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deū*: & Propheta: *Disce vbi sit lumen oculorum*, (hoc est fides) *& pax*. Etsi enim per fidem res nondum clarè videamus, videmus tamen res esse credibiles, & omni acceptione dignas, ob Deum proponentem, & promittentem, imò etiam iureiurando, quo nos stabiliat, confirmantem. Hinc Paulus ad Hebr. 6. expendit promissionem Dei, & iuramentum: *Vt per duas*, inquit, *res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus*. Et Augustinus ad Consentium: *Habet fides oculos suos, quibus quodammodò videt verum esse quod nondum videt, & quibus certissimè videt nondum se videre quod credit*. Sic ille. Fides igitur tendens in Deum, summam sapientiam, & primam veritatem, maximè intellectam pacificat: nam cum CHRISTO, qui in nobis habitat, fortissimè coniungit. Stabilit etiam, quia, vt Ioannes ait, *Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra*: dæmonique resistit, ac repugnat, iuxta illud Beati Petri: *Cui resistite fortes in fide*: & in alio loco: *In omnibus assumentes scutum fidei, cuius armis pugnādo contra proprium intellectum, ad pacem peruenimus*. Ordinat etiam fides, quia captiuat intellectum in obsequium Christi, & Dei per se in Scripturis loquentis, vel per Ecclesiā in Conciliis generalibus, Pontificibus Romanis, & antiquis Patribus: clauditque aures Satanæ, per se, & suos ministros nouellos loquenti. Maioremque vim vniendi habet fides quàm sciētia: nam mirabili modo cum Deo, & Christo, beatis ac viatoribus credentibus contingit: magis etiam constabilit, quoniam altiori fundamento, nempè Deo ipsi, & non rationi, credens nititur: pluresq; mortui sunt pro articulis Fidei asserendis, pro demonstrationibus verò, etiam Mathematicis, nullus. Plus etiam ordinat fidei virtus, quia credendo sine rationibus, & claritate, magis Deum honorat: quemadmodum qui sine pignore mutuum dat, aut commodat; mutuum siue commodatum accipienti magis fidit. Et hactenùs de intellectu.

Simplicius Philosoph. Arist. lib. 1. Physic. te. 2. Eccles. 1.

Tertia ratio, & vltima cognoscendi.

Rom. 5. Baruch 3.

Lumen oculorum fides.

Hebr. 6.

Aug. epist. 85. initio, to. 2.

Fidei effectus varij, ac multiplices.

1. Ioan. 5.

1. Pet. 5. Ephe. 6.

2. Cor. 10.

Fides Deo cur magis vniat, & ordinet intellectū nostrum.

Cognitio autem sensitiua per Scripturas, & sensibiles creaturas res Fidei significantes pacificatur: talia sunt Sacramenta, & sacramentalia, Christi parabolæ, picturæ Ecclesiasticæ, & denique mundi huius creaturæ, per quas inuisibilia Dei conspiciūtur, ideo hæc eatenùs cognoscēda sunt, quatenùs fidei seruiunt, cætera verò, vt superflua resecanda sunt atque circuncidenda, quia non satiātur oculus visu, nec auris auditu. Et vt in gloria Deus, & Christus homo, pro toto homine satiando apparebunt, ac manifesti fient: ita Scripturæ sacræ modo idem præstant. Quærit Dionysius epist. 9. ad Titum, cur Deus voluerit Leoni, agno, Aquilæ, Serpenti, Petræ, vel igni assimilari? Inter alia respōdet, id ea de causa factum: quia si Deus symbola tātùm intellectu apprehensibilia exhiberet, tantùm intellectus pacem, & quietem obtineret: per signa autem sensilia totus homo pacem adipiscitur. Hinc Deus dicitur bibens, & ebrius, & crapula distentus, pœnitens, dolore tactus intrinsecus, irascens, fumum è naribus emittens, habens viscera misericordiæ, oblitus, recordatus. Proponit etiam quædam amoris incitamenta, vt oscula, amplexus, tactus, oculos, nares, manus, brachia, ventrem, & vbera, & alia similia: tum vt diuina melius capiamus, quæ naturaliter per sensibilia magis intelligimus; tum vt dulcius nobis sapiant, meliusque retineantur, ne ex mente effluant; tum vt profanis hominibus diuina mysteria abscondantur; tum denique, vt totus homo pascatur, pacemque internam, & externam assequatur.

Porrò appetitus ratione præditus, id est, voluntas, quatenus generosus est, & ad ardua tendit, hic quiescere, etiam si maximè omnia possideat, minimè potest: nam omnia, quę infra Deum sunt, pauca & vilia sunt, nec tantùm stomachum, qualem habet humanus animus, implere valent. Ad hæc, res istæ cordi hominis nō illabuntur, sed earum imagines, & similitudines tantùm: nec enim panis, vel vini similitudine, verùm pane ipso, & vino pascimur. Hinc Salomon: *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, & omnia vanitas*, & pater Salomonis: *Quid enim mihi est in cœlo? & à te quid volui super terram? Defecit caro mea, & cor meū: Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum*. Vbi vides impossibile est sine Deo, ani nū hominis impleri, aut pacē inuenire. Nam vt pul-

Scripturæ, & Sacramenta, aliaq; Christiana religionis symbola quā pacificent intellectum. Rom. 1.

Eccles. 1.

Cur Deus Opt. Max & quibus se corporeis rebus assimilet, teste Dionysio.

Psalm. 77. ibidem. Genes. 6. 2. Reg. 22. Luc. 1.

Quinā Deo in Scripturis amantium affectus tribuantur, & quare.

Quid est quod animus noster nisi in Deo quietem habere non potest.

Eccles. 1.

Psal. 72.

B. Aug. c. 1. in princ. tom. 1. init. 10.

vt pulchrè ait Augustinus libro 1. Confessionum: *Fecisti nos, Domine ad te, & inquietum est cor nostrum, donec reuertatur ad te.* Vna est & singularis spei virtus, quæ ex parte modò pacem conciliat, de qua: *Gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei*: & iterum, *Cùm essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo (cuius gratia estis saluati) & conresuscitauit, & consedere fecit in cœlestibus in Christo Iesu.* Hæc autem spes, quę arrha est æternæ gloriæ, arctissimo nos vinculo cum Christo vnit, & vt anchora fortissimè confirmat: ita enim vocat illam Paulus ad Heb. 6. Ordinat insuper hominem, & voluntatem: quia facit expectari æterna, contemptis temporariis, plusq; in Deo, quàm in se ipso, vel in alio homine confidentes reddit. Quia igitur voluntas spei dono prædita in ardua tendit, nos possumus habere spem, nisi prius fide apprehendamus, tum vires Dei infinitas in se, tum nobis communicandas ad dæmones superandos, & nos per illas vincendos: & ad expugnandum regnum cœlorum, vimq; illi inferendam: atque hoc non scientia, aut opinione, sed fide. Vnde Abraham confortatus est in fide, & in spe contra spem credidit, vt Paulus testatur. Nec satis est solùm credere vires Dei in se, vt Lutheranus credit: neque rursus vires nostras solas, vt Pelagius asserebat, quia tunc falsa esset fides: sed vires Dei, & in se, & in nobis: vt dictum est. Proinde per fidei exercitium acquirimus nobis talem pacem, quæ crescit spe roborata per tribulationes, vt traditur ad Roman. 5. & per puritatem conscientiæ: vnde Dilectus ait: *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.* Augescit etiam per charitatem: nam teste Apostolo, *Spes non confundit*: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. Gliscit quoque per Scripturarum lectionem: vt dicat Paulus: *Quæcunq; scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam, & consolationem Scripturarum spem habeamus.* Spes autem hæretici, & immundi phantastica est, & quasi verna glacies calore tribulationis mortis maximè dissoluitur atque confunditur: at voluntas, quatenus amica boni, suauis est, non odio, aut tristitia, qui motus contra naturam sunt, sed amore tantùm pacificari potest. Qui enim non diligit, vt ait Dilectus discipulus, manet in morte. Hinc amor est vita nostra, non tamen naturalis, vel de creaturis conceptus, quoniam tales neque cor intrant, neque si intrarent, pacem præstare valent, cùm creaturę finitę sint & deficientes. Ideo diuino amore, & infuso pacamur. Christus etenim dilectus sponsus, summum bonum, & summa suauitas existit. Porrò charitas vinciendi vim habet, iuxta illud: *Dilectus meus mihi, & ego illi*; hoc est, Deus non quiescit in vlla re nostra, nisi illi cor offeramus: neq; rursus cor nostrum vllo Dei dono sine Deo ipso contentum esse non debet. Habet etiam confirmandi vim, quia charitas vinculum est perfectionis: de qua Apostolus: *Quis nos separabit à charitate* CHRISTI? Ordinatum quoque reddit hominem diuinæ charitatis amor, ita, vt Sponsa dixerit: *Ordinauit in me charitatem.* Nec aliud est homo ordinatus, quàm qui ordinatos habet amores: quemadmodum peccator est, qui amores sine ordine rationis gerit, & exercet. Trahit item amor ad se suauitatem odoris amati: vnde Sponsa: *Post te in odorem vnguentorum tuorum curremus*, &, *Quis mihi det te fratrem meum, sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te solum foris, & deosculer te, & iam me nemo despiciat?* Sponsa in agro, anima est carnis & mundi amoribus destituta, quæ ad CHRISTI delicias & amplexus admittitur. Cùm verò charitas iniquitatem tollat, & distractionem sensuū, maximè pacat cor, & tranquillat, ita vt Propheta dicat: *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum*: quæ pax in vnione desideriorum ad Deum diligendum consistit, & in proprio sui ipsius amore euertendo. Nam vt in Iordane aquæ superiores sursum redierunt, & auctæ sunt, aliæ inferiores verò euanuerunt: ad eum modum desideria mentis & spiritus augentur, ad Deumque ascendunt: at secularia, & carnalia deficiunt. Appetitus autem sensitiuus, alius seruit irascenti, alius verò concupiscenti animæ. Appetitus ergo vindictæ cupidus fortitudine in agendo, patientia in tolerando propter Deum, perficitur, & pacatur: gaudet enim propter dilectū Deum operari, & pati, quemadmodum CHRISTVS pro nobis redimendis pati ex amore voluit, & martyres pro Christo: quomodo Iacob anni pauci seruitij obsequij videbantur, præ amoris ad Rachelem magnitudine. Appetitus verò ad sensui suauia tendens, comprimitur, pacaturque temperantiæ virtute, quæ delectationes gustus, & tactus secundùm legem Dei moderatur, membraque ipsa, & præsertim linguam, actionesque omnes per modestiam componit, & regit: fugitque vana, lasciua, & pomposa ornamenta. Hac itaque ratione pacificus, tum corpus, tum animæ facultates, & affectus per bellum DEO subiicit: nec in tali, certantes duo filij inter se nascuntur, vt in

Marginal notes (left margin): *Rom. 5.* — *Ephes. 2.* — Animæ fidelis magnam partem quietis in spe futurorum bonorum consistere. — *Hebr. 6.* — Beatam illā spem nobis sine fide con... tate non posse. — *Rom. 4.* — Animi nostri quies & pax, ex quibus maximè augeatur. — *Infrà 5.* — *1. Ioan. 3.* — *Rom. 5.* — *Rom. 15.* — Hæretici hominis, & immundi spes qualis sit. — *1. Ioan. 3.* — Solo voluntatem nostrā Dei amore posse pacari.

Marginal notes (right margin): Diuini amoris, charitatisve virtutes quæ sint. — *Cant. 2.* — *Colloss. 3.* — *Rom. 8.* — *Cant. 2.* — Homo quid sit ordinatus. — *Suprà 1.* — *Infrà 7.* — Sponsa in agro apud Salomonem in Cāticis quænam illa. — *Psal. 118.* — Mentis & spiritus desideria quomodo augeantur, seculi verò, & carnis illa deficiāt. — *Iosu. 3.* — *Psalm. 113.* — Homo iustus in concupiscentis, & irascentis animi facultatibus quā habeat quietem, & pacem. — *Genes. 29.* — *Suprà 25.* — *Rom. 9.*

vt in vtero Rebeccæ, sed vnus tātùm Ioannes Baptista, qui est pax gratiæ, quā sequitur gaudium, vt in natiuitate Ioannis multi gauisi sunt.

Luc. 1.

Eiusmodi pacē affectuū, & quietem in animo qui non habeat, qui verò diminutam, & ex parte.

Verùm quoniam laboriosum est hoc bellum, & diuturnū, quidam viliores, deserto Deo, vitiis dant manus, quidam verò mortiferis quibusdam delictis non consentiunt: & tales nec sunt in AEgypto, nec in terra Promissionis, sed in deserto, & continuo certamine, ideo quandoque vulneratur. Præstat ergo hic triturare, vt posteà ex trituratis edamus: præstat esse modò Iacob, id est, luctatores, vt suo tempore vocemur Israël, hoc est, videntes Deum: cum fortitudine, & temperantia, & perseuerantia insequendo pacem fugientem: vt hinc ponderat Chrysostom. & Hieron. epist. 4. in illud: *Inquire pacem, & persequere eam.* Multa enim sunt, quæ nobis illam eripere conantur, quare hic non est perfecta pax, quia caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem: quemadmodum Israël infra montem, rationis scilicet, idolum colebat, etsi Moyses esset cum Deo in Monte, hoc est, spiritus. Mente enim (vt Apostoli verbis vtar) seruimus legi Dei, carne autem legi peccati.

Genes. 32. Psal. 33. 1. Pet. 3. B. Chrysost. hom. 15. tom. 2. in princ. D. Hieron. ad Rusticum Monachum, à medio. to. 1. Galat. 5. Exod. 32. Rom. 7.

Tentationibus quomodo resistendum.

Sed tentationes vincendæ sunt, vel negligendo, vel despiciendo, vel dicendo, Nolo consentire, vel occasiones eis subtrahendo, & ad Deum nos conuertendo, vel patienter tolerando, si sine culpa nostra veniunt: nam ad exercitium & probationem à Deo permittuntur. Ac vt spiritus in multis peccatoribus, vt sic dicam, incorporatur siue incarnatur: ita caro in bonis Deum colentibus, in spiritum transit, & spiritus quodammodò efficitur.

Animi iustorum pacem, & quietē per pugnam carnis cum spiritu minimè tolli, exēplo probatur.

Et sicut ob vnius, vel alterius motum in ciuitate concitatum, non dicitur ciuitas in bellum descendisse, siue pugnare, sed tunc cum tota, ac principales eius partes tumultuantur: ad eum modum non desinit esse pax in filiis Dei ob quosdam motus carnis à dæmone, vel à natura concitatos: Pax etiam domestica non est dicenda perisse, propter canum inter se rixas, aut felium.

Opera nostra quando cum pace fiant: multiplex eorū efficacia.

Actor. 10.

Deinde adesse debet in operibus nostris pax, quod fit, cùm ab essentia animæ per gratiam, vt ita dicam, deificata, & à prædictis facultatibus virtutibus præditis, diuino modo propter Deum, vt finem procedunt, vimque habent viuendi nos cum Deo, quia fructus sunt arboris diuinæ, de qua: *Orationes tuæ, & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei,* &, *Noli esse inutilis, & remissus in operibus tuis:* & alibi: *Vade ergo, & comede in lætitia panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum, quia Deo placent opera tua.*

Eccles. 4. Eccles. 9.

Ad hæc fortiùs stabiliunt in Deo: hinc Petrus dixit: *Satagite vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis:* Componunt quoque hominem, vt ordinatus, primùm propter Deum, summum bonum, operetur, deinde propter vtilitatem nostram, & fratrum, vt Apostolus dixerit: *Siue ergo manducatis, siue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.*

2. Pet. 1. 2. Cor. 10. Ioan. 16.

Bona opera dupliciter illa facientes lætificant.

Et vt mulier post partum lætatur, & pacem habet à doloribus alienam, ita homo, postquàm cum labore peperit fructus bonorum operum, habet vnde gaudeat, non solùm hic propter spem, quia gaudium est iusto facere iudicium, sed maximè in gloria, vbi labores manuum suarum manducabit.

Prouerb. 21. Psalm. 127.

Secunda pacifici hominis conditio, quomodo scilicet proximū cū Deo, & cum aliis diffidentem conciliet.

Secundo loco pacificus dare operam debet, vt & alij pacem cum Deo, & inter se consequantur, ac proinde mediatorem se præstare debet inter discordes: debetque de vtroque extremo participare, & illi affici, pro quo Deum deprecatur: nec isti mediatores agunt quasi redemptores, sed in applicanda redemptione per CHRISTVM parta, ministri existunt. Ad hoc autem rectè præstandum, in primis opus est zelo honoris Dei, qui aliud nihil est quàm ardens dilectio: hic autem zelus debet nos vrere, vt Christum vrebat, qui dixit: *Zelus domus tuæ comedit me.* Debet etiam cor nostrū scindere, quemadmodū Iudæi, audita Dei blasphemia, vestes scindebant. Debet prætereà homo tabescere, in se ipsoq; deficere, secundùm illud: *Vidi præuaricantes, & tabescebam: quia eloquia tua non custodierunt:* iterum, *Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.*

Psalm. 68. & Ioan. 2. Psal. 118. Ibidem.

Pacificus qualem zelū habeat salutis animarum.

Adhęc, zelandum est pro anima, sponsa Dei nobilissima, & ad honorem, & gloriam Dei condita, & CHRISTI morte redempta, contra Satanam, qui eam decepit: quemadmodum Helias zelabat contra Baal, & Ioannes Baptista contra Herodem: ac vt Phinees zelo Dei percussit Israël tam cum scorto Madian concumbentem, ita nos siti Dei gloriæ, & esurie salutis animarum, percutiamus peccatum, non hominem: sicut Christus in adultera adulterium sustulit, & vitam non abstulit.

3. Reg. 18. & seq. Genes. 3. Matth. 14. Num. 25.

Hic zelus duo efficit, orationē, & verbū reconciliationis.

Debet item hic zelus parere studium precandi, vt Moyses precabatur: *Aut dimitte*, inquit, *eis hanc noxam: aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti:* & si priuatam audiuit, & publicam quoque Ecclesiæ pro peccatoribus Deus deprecationem exaudiet. Nam ob preces Apostolorum sanauit socrū Simonis à febri, typo scilicet carnalis cōcupiscentiæ: & ob preces Ecclesiæ sine intermissione orā-

Ioan. 8. Exod. 32. Matth. 8.

tis,

tis, Petrum liberauit à vinculis, id est, in figura peccatorem ligatum à dæmone. Deinde, zelus parit in homine verbum recõciliationis, publicum, vel priuatum, quo reducendus est peccator ad Deum: quippe eiusmodi verbum bellum infert peccato, secundùm illud Esaiæ: *Clama, ne cesses; quasi tuba exalta vocem tuam, & annũtia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum*: ad hunc modum tẽtantem dæmonem verbo Scripturæ prostrauit Christus, & nos Dei verbo peccatũ in corde fratris expugnamus. Nam ita exponit Aug. ser. de verbis Domini illã sententiam: *Esto consentiens aduersario tuo citò, dum es in via cum eo, ne fortè tradat te aduersarius iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris*: quòd etsi paullò inferiùs sit explicandũ: hic tamẽ dicimus, aduersarium nostrum, verbum Dei esse, siue Euangeliũ, cui nisi consenserimus plenam obedientiam præstando, actũ erit de nobis, quia in æternos gehẽnæ carceres detrudemur: si verò consentiamus, Deum pro iudice patrem sortiemur, & pro sæuo ministro Angelum in sinum Abrahæ deducentem, & pro carcere paradisum.

Tertiò, exhortandi sunt homines peccatores, vt ad Sacramenta Pœnitentiæ, & Eucharistiæ, quibus pax amissa interruptaque reconciliatur, suscipienda accedant. Dictum quippe est de priori Sacramento: *Quorum remiseritis peccata, remittentur eis*: de posteriori verò: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo.* Vides quàm sit arcta, & pretiosa hæc pax, quę his Sacramentis comparatur, ita vt qui illam fugiant, pacem cum Deo, & Christo fugere videantur?

Quartò, adhibenda est iuxta morbi, ac infirmi rationem, lenior, asperiorve correctio: & quanquàm probãda sit illa, quàm viri spirituales, id est, pacifici, in spiritu lenitatis, vt Apostolus admonet, adhibere solent: cauẽdum tamen est, ne molli, blandaque atque remissa ratione vtentes nihil agamus, & propterea ipsi digni reddamur seuera Domini obiurgatione, quam Heli sacerdos blandè corrigẽs filios suos commeritus est. Cauenda præterea alia ex parte nimia asperitas. Nam in arca Testamenti, quæ animum cuiusque repræsentat, cum virga correctionis, erant simul tabulæ discretionis, mannaque mansuetudinis: legeque cautum erat, ne, dum succiduntur ligna, id est, vitia aliorum castigantur, ferrum securis excidat, & amicum qui adest, percutiat atque occidat: videlicet nedum correctione durior sermo prodeat, fratremque deteriorem efficiat.

Quintò, sanctè est viuendum, & multi labores tolerandi, vt alios Christo lucrifacere possimus, atq; ad pacem cum eo componendam reducere. Hinc Paulus: *Filioli*, inquit, *mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis*: & alio loco: *Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi, in carne mea pro corpore eius, quod est Ecclesia.* Atque vt Christus non nisi lacrymis, & sanguine suo pacem inter nos, & Deum fecit, ita nos intelligamus, non nisi sanguine nostro, & gemitibus ac suspiriis pacem aliorum cũ Christo nobis esse comparandam. Vnde & matri plangenti, filius, qui obierat, viuus redditur, Luc. 7. Verùm hoc etsi omnium munus sit, qui dono gratiæ Dei ad hoc aguntur, potissimùm tamen ratione status ad Episcopos, religiosos, animarumque curam habentes sacerdotes spectat: illorum enim est zelum, & sitim animarum habere, sine quo zelo poterit quidem nomine tenus esse Episcopus, vel pastor animarum; at re ipsa bonus, & fidelis nequaquã. Illorum est etiam, preces ad Deum fundere, Sacramenta dispensare, peccantes corrigere, verbum, & ministerium reconciliationis pro tempore adhibere, aliorum onera ex charitate portare. Vnde Bernardus agens de his duabus postremis beatitudinibus, scribit: *Ordinem ipsum Dominici sermonis attende. Beati*, inquit, *mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Ac deinde: Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Misericordes vtique vocat Pater cœlestis, qui non quærunt quæ sua sunt, sed quæ* IESV CHRISTI: *nec quod sibi vtile, sed quod multis. Petre*, inquit, *amas me? Domine, tu scis quia amo te. Pasce oues meas. Quando enim sic amatas oues committeret non amanti? Nimirum hoc quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur. Væ ministris infidelibus, qui necdum reconciliati, reconciliationis aliena negotia quasi homines qui iustitiam fecerint, apprehendunt. Væ filiis iræ, qui se ministros gratiæ profitentur. Væ filiis iræ, qui pacificorum sibi vsurpare gradus, & nomina non verentur. Væ filiis iræ, qui fideles sese mediatores, vt peccata populi comedant, mentiuntur. Væ qui ambulantes in carne Deo, placere non possunt, & placere velle præsumunt.* Hæc Bernardus. Vt ergo gloria Regis est, regnum seruare pacificum: ita gloria Episcopi & Sacerdotis est, populos sibi commissos, vt cum Deo pacem tueantur, sedulam operam impendere.

Quinta lex hominis pacifici, sancta nimirum vita, multorumq; pro salute fratrũ, laborum tolerantia. Galat. 4. Colloss. 1. Ephe. 2.

Verè pacifici quomodo Christum hac in parte debeant imitari. Luc. 7.

Quàm propria Ecclesiæ pastorum, fraterna correctio. 2. Cor. 5. Galat. 6.

B. Bern. ad clericos ser. de conuersione, ca. 27.

Mundicordes quos vocet Pater cœlestis. 1. Cori. 10. Ioan. 21. 2. Cor. 4.

Infideles pacis ministri, qui Bernardo: egregiè notantur ab eodem. Rom. 8.

Signa verò pacis cum Deo nobiscum, vel cum aliis cõciliatæ, sunt: in primis colloquium precationis nostræ ad Deum, & illius ad nos exauditio; deinde dare dexteram nostram diuinæ dexteræ, id est, con-

Pacis cum Deo, nobiscum, & cum aliis factæ, quatuor signa notantur.

iungere vim nostram cum diuina gratia, vt bona & fortia opera addamus;& in dæmones, mundum, & peccata pugnemus. Tertiò, est osculum pacis sanctum, feruentioris nimirum & mutuæ dilectionis, siue Sacrosanctæ communionis Eucharistię, in qua osculum & damus, & accipimus. Quartò, simul edere, & cum lætitia inuicem conuersari & colloqui, vt pater cum filio reuerso ex regione longinqua fecisse legitur. *Secura enim mens quasi iuge conuiuium*, inquit Sapiens: & Dominus in Apocalypsi, *Ecce sto ad ostium, & pulso: si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum.* Et hactenùs de pace componenda inter proximum, & Deum.

Luc. 15. & seq.
Prouerb. 15.
Apoc. 3.

Ad pacificos, discordes inter se conciliandi etiā munus spectare.

Iam vero pacifici etiam hic dicuntur, qui pacem inter proximos, inter se aut bello, aut priuatis odiis, aut litibus contentiosis dissidentes atque discordes conciliant: qua de re olim sanctè cautum fuit, vt essent quidam arbitri, & reconciliatores, qui paci firmandæ inter Christianos incūberent, ne ad tribunalia & iudices accedere compellerentur. Vnde concilium Carthaginēse IV. cap. 26. sic statuit: *Statuendum est* (inquit) *Episcopis, vt dissidentes Episcopos, siue clericos, siue laicos, ad pacem magis, quàm ad iudicium cohortentur.* Hęc ibi. Non grauabor etiam, ab externis quædam mutuari, quæ illi ad tuendam pacem statuerunt: vt confundam nostros, qui quolibet prætextu, minima quaque de caussa, statim ad forensia iudicia appellant. Penes Romanos erat magistratus quidam dictus εἰρηνάρχης, id est, conciliator pacis, qui disciplinæ publicæ, & moribus componendis, & dissidiis ciuitatis resarciendis præerat: de quo Vlpianus in l. munerum. ff. de munerib. & honor. Vnde & Christus Esa. 9. vocatur εἰρήνης ἄρχων, id est, Princeps, siue conciliator pacis. Valerius Maximus, illustris autor, libr. 2. cap. 1. in hunc modum scribit: *Quoties verò inter virum & vxorem aliquid iurgij intercesserat; in sacellum deæ viriplacæ, quod est in palatio, veniebant: & ibi inuicem locuti quæ voluerant, cōtentione animorum deposita, concordes reuertebantur. Dea, nomen hoc à placādis viris assecuta fertur. Conuiuium etiā solenne maiores instituerunt, idq́; Charistia appellauerunt, cui præter cognatos, & affines nemo interponebatur: vt si qua inter necessarias personas querela esset orta, apud sacra mensæ, & inter hilaritatem animorum, fautoribus Concordiæ adhibitis, tolleretur.* Hæc ibi. Vides igitur quàm fuerint Gentiles pacis cultores? Ad pacem igitur ineundam prę staret, vtramq; partem humiliare, vt Paulus in epistola ad Romanos. Gentilium & Iudæorum animos inter se dissidentium deprimit, vt ita sibi inuicem mutuo cedant: & cui minus æqua est caussa, maius ius habenti, quod debet reddat. Deinde præstare, vt inter se discordes, prius conciliarentur cum Deo; & facilè postea inter se pacem inirent. Nam quæ conueniunt vni tertio, conueniunt & inter se: nam post iustitiam sequitur pax, tanquàm eius fructus. Neque aliam puto fuisse caussam, potētissimos Reges Reipublicæ Christianæ, nunquàm in veram, & firmam pacem post longa inter se bella conuenisse, sed statim pacta inuicem fœdera dirupisse, quàm quòd ipsi prius pacis habendæ cum Deo fuerint neglıgētiores. Qui verò prior est in roganda & petenda pace, maior est meo iudicio, non minor, vt vulgus existimat: nam ita Deus per Christum, & per Apostolos suos rogat non ea quæ pacis. Ait namq; Apostolus: *Pro Christo legatione fungimur, tanquàm Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.*

Romani quā olim pacis & cōcordiæ inter ciues ineundæ rationem obseruarent.
Vlpian.
Esai. 9.

Iidem ortam vitū inter & vxorē discordiā quomodo sedarent.
Valer. Max.

Necessarios & propinquos secum dissidentes qua etiam ratione conciliarent.

Secūda ratio ad pristinam pacē, & concordiam redeundi salutaris.

2 Cor. 5.

Tertiò, bellorum caussæ considerandæ sunt, quæ ferè ex immoderatis cupiditatibus alterius, vel vtriusque partis oriuntur: vt frater Domini dixerit; *Vnde bella & lites in vobis? Nonne ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris? Concupiscitis & non habetis. Occiditis, & zelatis: & non potestis adipisci: litigatis, & belligeratis.* Homerus tradit, contentiones omnes oriri arte, siue opera Ates, id est, Deæ damni, siue nocumenti, hoc enim interpretatur Ἄτη, quemadmodum Virgilius bellum ciuile, Discordiæ tribuit, cum ait:

Et scissa gaudens vadit Discordia palla.

Satanas pacem Angelorum in cœlo turbauit; & in paradiso terrestri pacem primorum parentum sustulit: & nunc, siue per hæreses, siue per hæreticos, siue per schismaticos, siue per homines ditionis suę ampliandæ cupidos, Ecclesiam Dei interturbat. Quartò, expedit naturā hominis considerare, vt pacis studiosi efficiamur, & ad eam amplectendam & tuendam discordes cohortemur: nam in pace corporis, & animæ, tam diuersarum rerum, vita consistit: vt mors non sit aliud, quàm vnius ab altero diuulsio atque disiunctio. Sanitas omnium corporum, concentus est qualitatum & humorum concordia. Natura hominem inermem & nudum effudit, non cornibus armatum, vt tauros: non vnguibus, vt leones; non dentibus, vt apros; non proboscide, vt elephantos; non veneno, vt serpentes, & scorpiones; non crustis & laminis, vt rhinocerotes & crocodylos: sed mollissima pelle, quasi innoxium animal,

Tertia ratio pacis conciliandæ, ab origine bellorum.
Iacob. 4.

Homer. lib. 9 Iliad.
Ἄτη quid Hom[illegible]
Virgil. [illegible] 8 Æneid.
Esai. 14. & Apoc 12.
Genes. 3.

Quarta ratio ab hominis natura.

Homo quā inermis, quā-

mal, alienæ opis indigum, vt multo tempore pendeat à subsidio alieno: nec fari valet: nec ingredi nouit, nec cibum capere; vt sentiat alienũ esse beneficium, quod sapit, quod potest: solo tantùm fletu opem implorat à muliere imbecilla. Deinde dedit ei speciem & figuram, non trucem, sed mitem, placidam, & beneuolentiæ notas præ se ferentem, communemque omnibus; oculos amicos, frontem hilarem, brachiorum sinus ad amplexum, osculi sensum, quo se animi, & corpora iungerent. Vni homini vocem eandem tribuit, non horribilem, vt belluis, sed blandam: dedit sermonis vsum, vt alter alteri innotesceret, & se in alterum veluti transfunderet. Deo etiam notiores sumus quàm nobis, nec vllus pro se sermone indiget: homini hominis caussa tributus est sermo, vt se explicet: inde natæ literæ, paucæ, tam multiformes humani generis sonos comprehendentes. Estq; loco sermonis vultus, qui in fronte & facie præcipuè prominet; quo sermone qui linguæ vsu destituti sunt, vtuntur, vt muti atque infantes. Vni dedit risum, hilaritatis signum: hinc Agelasti, vt Crassus, propè non videntur homines extitisse. Vni lacrymas, humanæ concordiæ conciliatores, & symbolum, quo vel dolorem nostrum attestamur, vel alienum. Vni memoriam contulit, per quam parentum, amicorum, & pædagogorum recordaretur. Vni insitum est odium solitudinis, quæ est instar mortis; & amor sodalitatis inditus & mutui colloquij: non enim omnia omnibus tribuit, vt inæqualitas mutuis officiis æquaretur. Aliis regionibus alia proueniunt, quo vel ipse vsus mutua doceret commercia. Vni deniq; attribuit liberalium literarum studium, vt per illud homines inter se ampliùs vnirentur. Bellum, per antiphrasin dicitur, quòd res sit minime bella: aut à belluis, quòd non humanum, sed belluinum sit pugnare. Græcè verò, Πόλεμος ἀπὸ τοῦ τὰς πόλεις ἀμᾶν ἢ ἐλλάζειν μειοῦσθαι, nempè à perdendis, vel minuendis ciuitatibus; Hæbraicè מִלְחָמָה dicitur bellum à לחם id est, comedere siue manducare; eo quòd bellum omnia comedat & consumat. Quinto loco, inspicienda est doctrina Euangelica CHRISTI; cuius natiuitas, vita, doctrina, parabolæ, oratio, mors, Sacramenta, nihil aliud quàm amorem, concordiam, & pacem spirant. Esaias vocat Christum, non bellatorem, aut vrbium vel locorum expugnatorem, sed Principem pacis; & Deum Paulus, Deum pacis nominat; quòd nihil sit pace præstantius: hinc Silius Italicus:

que imbecillum animal.

Eius omnes partes quàm amoris sint. & pacis conciliatrices.

Hominis propria, non animantium cæterorum.

Bellum Latinis, Græcis, & Hebræis variè denominatur.

Quinta ratio pacis atq; concordiæ seruandæ à Christi doctrina & factis.

Esai. 9.

2. Cor. vlt. & aliàs.

Pax optima rerum,
Quas homini natura dedit, &c.

Vnde Christus se pastorem vocat; suos, oues appellat, inter quas nulla est pugna; se vitem, nos palmites; se gallinam, nos pullos; se lapidem angularem, nectentem vtrumque parietem, non tantùm Angelorum & hominum, Iudæorum & Gentilium, carnis & spiritus, sed Dei & hominis; se caput, nos membra. Congregatis Apostolis apparet Christus suscitatus: congregati Apostoli ascendentem in cœlum vident: congregati iubentur expectare Spiritum sanctum, & inter cõgregatos in nomine suo se versaturum esse semper promisit. *Vbi fuerint*, inquit, ***duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.*** Sed væ nobis, qui tantæ doctrinæ obliti, crucem CHRISTI facimus pugnare cum cruce: & pacis symbolum, quod ab omni dissidio reuocare deberet, signum belli efficimus. Quid dicemus de his, qui Apostolorum nomina indunt bombardis, quorum insculpuntur in eis imagines: & quod deplorandum est, trophæa sanguine tincta eorum, pro quibus Christus mortuus est, & quibus priuatas iniurias interdum & fraudulenter & proditoriè vlti sunt, reponuntur in templis, Apostolorum inter & Martyrum statuas? quasi parùm pium sit futurum, fieri martyrem, sed facere.

Sil. Italicus libr. 11.
Ioan. 10.
Ibidem.
Infra. 15.
Ibidem.
Matth. 23.
Ibidem.
Supra 21. & alibi.
Ephes. 2.
Ioan. 21.
Actor. 1.
Ibidem, & Luc. vlt.
Matth. 18.

Quinam hodie Christianorum bellũ paci nefanũ inferre videantur.

His atque similibus rationibus reuocandi sunt homines à teterrima belli peste, cùm Comicus ille prudenter dixerit: *Omnia prius experiri quàm armis sapientem decet*; & Pittacus, vnus è septem Sapientibus, eas esse optimas victorias dicebat, quæ sine cæde & sanguine contingunt. Beati ergo pacifici, qui non cessant quotidiè ad aures Domini pulsare, & precari: Da pacem Domine in diebus nostris: quia non est alius qui pugnet pro nobis, nisi tu Deus noster. Isti enim sunt vocandi filij Dei in cœlesti illa Ierosolyma, cuius fines in pace sunt constituti, & ad quam pacis cultores omnes aspirant, tanquàm ad patriam optatam, auxiliante Domino nostro Iesu Christo, cui cum Patre, & Spiritu sancto æqualis est gloria, maiestas & imperium in omne seculum, Amen.

Terent. in Eunuch. act. 4. scen. 7.

Optimæ victoriæ quænam illa Pittaci testimonio sapiẽtis.

Psalm. 147.

Pacifici vbi filij Dei vocabuntur.

TRACTATVS XXIII.

IN illa verba: *Quoniam filij Dei vocabuntur.*

HONORIFICVM planè est, & amplum hoc nomen filiorum Dei. Nam

Dei filiorum appellatio quanta sit.

Rom. 8.

si filij & hæredes, ait Apostolus: nihilq; charius habent parentes quàm filios, qui ab amore parentum nomen sortiuntur, pro quibus ditandis, tuendis, & ad summos honores prouehendis nihil non faciunt, volentes in morte filios præire. Declarandum in præsentia qui sint filij Dei: & cur pacificis Dominus illud sit pollicitus.

Filius propriè qui sit: ad filij rationem requiruntur quatuor.

Ad primum, ille verè alicuius filius est, qui è substantia ipsius viuentis, actione vitali in eadem natura siue specie viuens productus est: plura ergo sunt, quæ ad filij rationem exiguntur. Primum, quòd sit ab alio: quod enim à nullo est, nullius est filius.

Secunda conditio.

Secundum, quòd ab illius substantia procedat: vnde statua, vel pictura, haud est artificis, pictorisve filius, quia non ex substantia agentis, nec vitali actione, sed per voluntatem proficiscitur.

Tertia.

Tertium quod exigitur, est, vt genitũ & gignens sint eiusdem speciei; quapropter hæc inferiora, etsi naturaliter sint à cœlo, quia tamen nõ sunt in eadem specie, ideo cœli non censentur filij: nec ob eandem rationem aurum terræ filius, nec pediculus, aut vermis ab homine progenitus, filius hominis.

Quarta.

Quartum, quòd genitum, & generans sint viuentia: quare ignis ab alio igne genitus, non dicitur filius eius; quia ignis non viuit: & fœtus abortiuus qui mortuus editur, haud est propriè filius abortientis.

Filium alicuius, Scripturæ eius imitatorem impropriè solẽt appellare.

Metaphoricè autem filius in Scripturis vocatur, qui similis est alteri, atq; eum refert, imitaturve: hinc Iudæis per Prophetam dicitur: *Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa*; quod eorum opera consectarentur: Christus dixit Iudæis; *Vos ex patre diabolo estis: & desideria patris vestri vultis perficere*, hoc est, homicidæ, quia ille homicida erat ab initio. Idem etiam de bono dicitur, perinde ac de malo, ait enim Dominus; *Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite*; quasi dicat, æmulamini eius fidem, obedientiam, & hospitalitatem; ac rursus Dominus, *Benefacite his qui oderunt vos, &c. vt sitis filij Patris vestri qui in cœlis est, qui Solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos, & iniustos*; Apostolus quoque, *Estote ergo*, ait, *imitatores Dei, sicut filij charissimi.* Consistit ergo filij ratio in quadam similitudine, & imitatione, siue in bono, siue in malo: vt prouerbio soliti sumus dicere, hic, est talis viri filius, nimirum quòd illum moribus, vultu & factis referat.

Ezech. 16.
Ioan. 8.
Ibidem.

Opera Abrahæ quænam imitanda.

Matth. 5.
Genes. 15.
Infrà 22.
Supra 18.
Ephes. 5.

Propter quid vnumquodque tale est, vt ait Philosophus, esse & illud magis.

Deinde aduertendum, vbi est aliqua multitudo rerum eiusdem speciei, illa omnia esse talia per participationem summi in illo genere. Accipe exemplum in lucidis: nam luna, stellæ, aër, oculi, crystallum ac vitrum, & reliqua similia, omnia hæc dicuntur lucida, quoniam lucem suam à Sole mutuantur & deriuant, qui est summa & per essentiam lux; ita omnia quæ calorem participant, ab aliquo summo, & maximè calido, id est, igne denominantur. Eodem prorsus modo maxima & vnica est Dei, vt sic sæpiùs loquar, filiatio: vnicus enim est filius Dei, natura & essentia, nempè secunda persona propriè dicta filius; ab omnimodam similitudinem, & imitatorem, cõsubstantialitatemque cum Patre. Vnicus etenim est processus æternus per modũ intellectus, & naturæ, in quo Pater non partem aliquam diuinitatis, sed totam suam atque integram Filio substantiam tradit: vnde hic primò filius per essentiam dicitur, & est; & propterea vnicus, proprius, verus, vnigenitus appellatur: ait namque Apostolus: *Qui filio proprio nõ pepercit*; & Dilectus discipulus, *Vt simus in vero Filio eius*; idem de Christo, *Vnigenitus qui est in sinu Patris*; &, *Sic Deus dilexit Mundum, vt Filium suum vnigenitum daret.* Et ab hac filij ratione excludit Paulus ad Hebræos, Mosen, de quo ait, *Qui fidelis est ei qui fecit illum, sicut & Moyses in omni domo eius*: quem paullò post vocat famulum: excludit & Angelos, dicens, *Cui non dixit aliquando Angelorum, Filius meus es tu?* Solus ergo Christus est, de quo ait Deus, *Filius meus es tu: ego hodie genui te*: &, *Hic est Filius meus dilectus*; & ipse Filius ait, *Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste*; & iterum, *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum; Deum meum, & Deum vestrum.*

Arist. lib. 2. poster. cap. 2.

Iesus Christus qualis Filius Dei.

Rom. 8.
1. Ioan. 5.
Ioan. 1.
Infra 3.
Hebr. 3.
Num. 12.
Hebr. 1.
Psalm. 2.
Matth. 26.
Ioan. 20.

Filij qui sint Dei adoptiui.

Eius autem qui summè & in natura filius est, particeps, filius adoptiuus dicitur, Verbo in essentia animæ nostræ genito; cum ordine tamen participationis, vt res ostendit. Omnes quippè alio filiorum rationes, vnius huius participatio sunt, & omnes alij filij vnum cum hoc sunt. Vnde Christus precabatur: *Vt omnes vnum sint*, inquit, *sicut tu Pater in me, & ego in te, & ipsi in nobis vnum sint.* Porrò ordo in eo situs esse videtur, quòd vnica Verbi generatio pro termino filium Dei in se, & in æternitate habens, Christo homini communicata est in primis, vt capiti; ita vt per vnionem hypostaticam ille homo, Filius Dei natura etiam sit, & dicatur: vnde Filius Dei, imago est Dei inuisibilis: & figura siue character hypostasis eius. Per Christum verò alijs hominibus, in tempore filiatio cõmunicatur, per hoc quòd Christus est in corde nostro, & efficimur filij Dei. Ait enim Dilectus discipulus: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri*: quemadmodum si Sol nobis facultatẽ lucendi, nõ per nos, sed per ipsum tribueret, & ignis

Ioan. 17.

Christus homo vt sit filius Dei naturalis, nos verò per eum adoptiui filij Dei.

Coloss. 1.
Hebr. 1.
Ioan. 1.

Qualis sit Christus naturalis, nostra

verò gratuita ratio filiorum Dei. *Infrà 10.*

& ignis calefaciendi nos, vel alios, potestatem faceret. Hinc Dominus Ioan. 10. hoc mysterium participatę filiationis nos edocens, affirmat: *Si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui Scriptura: Quem Pater sanctificauit & misit in mundum, vos dicitis, Quia blasphemas: quia dixi, Filius Dei sum?* Hinc Marius Victorinus lib. 1. de Trinitate: *Nos*, inquit, *adoptione filij, ille natura, etiam quadam adoptione Christus secundùm carnem.* Et lib. 2. *Vbi enim filij Dei erimus, nisi participatione vitæ æternæ, quam nobis Christus à Patre adferens dedit?* Dionysius cap. 2. De diuin. nomin. part. 2. post dimidium. *Rursus*, inquit, *ex ipsius deificentia, dum singuli imaginem Dei in se nituntur exprimere, multi fiunt dij, ac videtur esse quidem, & dicitur vnus Dei discretio, & multiplicatio. Est autem nihilominùs principalis, & supremus Deus superstantialiter vnus Deus.* Item Boëtius libro 3. prosa 10. *Ego quoque tibi veluti corollarium dabo. Nam quoniam beatitudinis adeptione fiunt homines beati, beatitudo verò est ipsa diuinitas, diuinitatis adeptione fieri beatos manifestum est. Sed vti iustitiæ adeptione iusti, sapientia sapientes fiunt: ita diuinitatem adeptos Deos fieri, simili ratione necesse est. Omnis igitur beatus Deus, sed natura quidem vnus, participatione verò nihil prohibet esse quamplurimos.*

Marius Victor.

Nostra (vt magnus ait Dionysius) Deificētia in quo sita sit.

Boetius.

Beatitudinis caussa, diuinitatis participatio est.

Athanasius ad Episcopos Africæ: *Nam & nos tametsi ratione substantiæ similes Deo esse non valemus, tamen virtute meliorati, Christum imitamur.* Hæc illi Patres, ad id quod dictum est, affirmandum producti.

B. Athanas. post medium epist. tom. 2. in fin.

Dices, Qui fieri potest, vt Christus receptus in corde, faciat nos Dei filios? Respondeo, quòd vt granum frumenti cadens in terram, habet vim conuertendi, & attrahendi ad se terram, & per attractum humoris spicam producendi, in qua sint vel triginta, vel centum grana: simili ratione Christus, qui granum frumenti proptereà in Scripturis dicitur, virtutem habet homines ad se conuertendi, iuxta dictum Domini ad Augustinum: *Cibus sum grandium. Cresce, & manducabis me. Nec tu me in te mutabis, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me.* Mutamur ergo in Dei Filium, non quòd essentia hominis in naturalem Dei Filium commutari queat, sed quòd per donum gratiæ, siue charitatis Christo coniuncti, similitudines quasdam Filij Dei contrahimus atq; proprietates. Quod exemplo hoc illustrari potest. Nam ferrum in fornacem ardentem proiectum, ignis fit, non essentia, quia natura ferri permanet: sed quia ferrum colorem, lucem, calorem, mollitiem, & leuitatem ignis induit, perdit autem proprias qualitates, nempè frigiditatem, nigredinem, duritiem, atque grauitatem. Et aqua dulcis fluminis mare ingrediens, eadem est, nomen tamen fluuij amittit, induit verò salsedinem, & amaritudinem maris. Pari planè ratione homo in Deum ingrediens, naturam suam minimè amittit, sed proprietates diuinas quasdam Christo in ipso existentes induit. Est itaque filius Dei, participans de filiatione Christi naturali, & vnica.

Qua ratione Christus in nobis manēs nos Dei filios efficiat.

Ioan. 12.

B. Aug lib. 7. Confess. c. 10. prope fin. to. 1.

Nostra in filium Dei gratuita, nō naturalis mutatio illustratur exemplis.

Cauenda ergo sunt hoc loco duo extrema: alterum quidem, nihil esse, aut exiguū quid esse Filij Dei participationem. Respectu enim naturæ nostræ terrenæ, atq; infimæ, & quod deterius est, peccato infectæ, & filiæ iræ factæ, ingens profectò est, & ineffabile beneficium: quod ponderās Ioannes, ait: *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus.* Et Paulus, *Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quòd sumus filij Dei. Si autem filij, & hæredes, &cæt.* Alterum extremum cauendum est, existimare tam magnum esse beneficium, vt pares reddamur Deo, aut filio Dei vnigenito, & æquales. Re vera enim hæc nostra filiorū dignitas, si cum illa filij Dei naturali cōparetur, vmbra quædā est & similitudo eminùs repræsentās: ac vt Creator longè differt à creatura, ita Filius naturalis haud aliter ab adoptiuo differt quàm corpus ab vmbra, aut lux à tenebris.

Exiguum & maximū Diuinę adoptionis filiorum Dei munus.

Rom. 4.

1. Ioan. 3.

Rom. 8.

Naturalem gratuita atq; factitia Dei filiationem infinitis partibus maiorē esse atq; pręstantiorem.

Quatuor autem necessaria sunt ad hanc filiorum Dei appellationem. Primum est, quòd sit naturalis filius, quo sublato, adoptio non erit: nam fictio ponit veritatem, & ars imitatur naturam, quātum potest, & omne participatum ponit aliquid essentia tale: & non existēte homine coram speculo, nequaquàm respondebit in illo imago. Deinde opus fuit, vt Filius Dei item homo factus rediret de Virgine. Ait enim Ioannes: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credūt in nomine eius:* ac subdit, *Et* (pro quia) *Verbum caro factum est.* Quare Hilarius in Psalm. 2. scribit: *Ita apprehendemus id, in quo fuimus apprehensi, si naturam Dei consequamur, Deo ante naturam hominum consequente.* Hæc ille. Necesse item est, vt Filius Dei in corde nostro concipiatur per Fidem. Sic enim Apostolus ait ad Galatas: *Omnes filij Dei estis.* Et infrà: *Filioli mei, quos iterū parturio, donec formetur Christus in vobis;* qui vt semen, seu granum frumenti, quemadmodum suprà diximus, naturam nostram in se conuertit. Requiritur postremò, vt Christus cū excellentibus, & diuinis quibusdā donis, quæ animum vt thalamum Sponso præparant, in nobis nascatur, de quibus Princeps Apostolorum, *Per quem maxima, & pretiosa nobis*

Prima de quatuor ad filiorum Dei appellationē conditio requisita.

Secunda conditio. *Ioan. 1.*

B. Hil. in fin. Philip. 3.

Tertia conditio. *Galat. 3. Infrà 4.*

Quarta & vltima.

2. Pet. 1.

Dion. Areop. D. Ignat. epi. 14. post med.

Ephesij quare Deiferi, Christiferi, Spiritiferi, Sanctiferi, ac templiferi ab Ignatio nominentur.

promissa donauit, vt per hoc efficiamini Diuinæ consortes naturæ. De his donis egregiè philosophatur Dionysius Areopag. epistol.2. ad Caium; & B.Ignatius epist. ad Ephesios ait: *Beati ergo estis vos. Deiferi (quantum ad Patrem) Christiferi (quantum ad Filium) Spiritiferi (quantum ad Spiritum sanctum, cui tribuitur adoptio) Sanctiferi (quantum ad dona sancta, quibus anima ornatur) Templiferi (nam per illa dona efficimur templum Dei.)* Sic ille.

Dignitatē filiorū Dei in se minimè videri, quibus fiat exēplis manifestum.

Rursus hæc filiorum dignitas, vt essentia, & actus primus, in se non videtur. Nam vt inter artifices ille est magis perfectus, qui paucioribus egens instrumentis operatur, & vt Sol ac Luna in hæc inferiora sola luce agunt (nam motus tantùm est vehiculum lucis) & inter Angelos supremi Seraphini vnicam habēt speciem: sic Deus Optimus Max. nulla media specie, essentiæ animæ illabitur, illique vnitur, & Verbum per eam immeat: siquidem in ea nulla est actio, cùm in Sabbato & quiete sit essentia: & creaturæ, facultates solas attingere possunt, in quibus sunt operationes, & imagines rerum, non in essentia, qua cum vnio Dei, absque imagine atque operatione Dei efficitur: ex quo magis in admirationē ducitur anima, & cognoscere anhelat quis, qualisve sit Deus, quem esse in se experitur; sed nescit quis sit; quod si sciret; nihil aliud vltra quæreret; nec ei ampliùs vniri laboraret: nisi vt ampliùs & perfectiùs vniret: quemadmodum de iis quæ scientia apprehenduntur, est intelligentia, & quies. Etsi ergo in se non agnoscatur actus ille primus, videtur tamen per obiecta diuina, & per actus ipsos diuinos, atque per modum agendi, siue patiēdi diuinum, nempè in cognoscendo, amando, operando ac patiendo; quemadmodum ex illis eisdem obiectis & actibus & modo humanis, animus nobilis humanitùs cernitur; atque ab ignobili secernitur: quo fit, vt insertus surculus contra naturam, non suum, sed vitis, vel oleæ, cui inseritur, ferat fructum. Et de illis dicitur: *Qui Spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei:* & iterum: *Gloriemur in spe gloriæ filiorum Dei:* rursus, *Vos estis genus electum, regale Sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis.* Imitatur ergo Deum Patrem filius adoptionis in multis. Primum quidē in eo, quòd ei soli placere studens ac quærens, per puritatem intētionis se reddit inuisibilem: nam mundo crucifixus est, vt ille sibi. Deinde imitatur Deum in immutabilitate & constantia, qua hilari vultu ad omnem fortunę casum & euentum pręparatus est, secundùm illud Prophetæ: *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion; non commouebitur in æternum qui habitat in Ierusalem.*

Illa quomodo videatur.

Rom. 8. Supra 5. 1 Pet. 2. Exod. 19.

Filij adoptiui in quibus Deum Patrē imitentur, & exprimant.

Galat. vlt. Psalm. 124.

Item, in summa potentia. *Omnia,* inquit Apostolus, *possum in eo qui me confortat.* Ad hæc, in eo, quod non peccat, vel non potest peccare; de qua re Dilectus discipulus; *Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quoniam semen ipsius in eo manet* (id est, verbum) *& nō potest peccare, quoniam ex Deo natus est:* potest quippè talis, si velit, non peccare. Prætereà, in prouidentia omniū, quia in charitate omnibus vult prospicere, & in id eis virtutum, quas cernit in sanctis; & in proximis, quas sibi imitandas proponit. Pariter in bonitate diuina omnibus opitulante, & ad omnes miserationis effectus sese effundente: hinc dixit: *Benefacite his qui oderunt vos: & orate pro persequentibus & calumniātibus vos: vt sitis filij Patris vestri:* & rursus: *Estote misericordes, sicut & Pater vester cœlestis misericors est.* Postremò, in sapienti cooperatione; ex omnibus enim pro sua singulari sapientia, bonū gloriæ suæ Deus elicit: ad eum modū filiis Dei, siue diligentibus Deum omnia cooperātur in bonum.

Ephes. vlt.

1. Ioan. 3.

Matth. 5.

Ibidem.

Rom. 8.

Existit autem varia hæc filiorum Dei dignitas, ratione tum Dei, tum nostri. Dei quidem, quia vult aliquos insignes & eminentes, ad hanc gloriam promouere: vnde Christi humanitati dedit vnionem hypostaticam; Virgini dignitatem matris; Ioanni Precursoris officiū; discipulis Apostolatum; ob commendandam nobis suā sapiētiam, & bonitatem. Vt enim quidā Ethnicus dixit: *Nihil inæqualius æqualitate.* Nostri verò ratione, nam ob variam dispositionē nostram, maior vel minor huius portio dignitatis nobis contingit. Sunt enim quidam veluti infantes, quidam vt pueri prouectiores, & maiusculi, alij verò perfecti, atque grandæui. Et quemadmodum lux Solis alio modo recipitur in vitro rubeo, aliter in viridi, aliter in nigro: ita hæc gloria filiorum varia est; & variè recipitur. Quidam enim perpetuum præstent impedimētum gratiæ Dei, & filij nunquā fiunt, vt peccatrix anima, quæ delicto suo occludit viam luci Dei. Ex habentibus autem hanc gloriam filiorum, eorū plures negligentes sunt, & donum cœleste seminatum in corde, segniter colunt; quidā ardentiùs: inde procedit tanta filiorum Dei varietas: ac de respuentibus tantam dignitatem ait Dauid: *Ego dixi, Dij estis, & filij Excelsi omnes. Vos autem* (scilicet nolentes hoc diuinum decus) *sicut homines moriemini; & sicut vnus de principibus cadetis:* nempè priuatio tanti boni, mors est, vt in Adam: & casus, vt in dęmone: quemadmodum egregiè exponit Chrysostom. quanquàm ab Adam referri possint

Maior, minorve Dei participatio, seu filiatio, quod ad Deū attinet, vnde sit.

Plin. ad Traianum.

Vnde eadem Diuinæ adoptionis differentia ex nobis proueniat.

Hebr. 6.

Psalm. 81. Ioan. 10.

Quid illud: Vos autem sicut homines moriemini: & sicut vnus de Principibus cadetis.

Genes. 3. Esai 14. B. Chrysost. in Psalm. 81.

possint peccata carnalia;ad dæmonem verò spiritalia delicta. Excessus quoq;,& studia contraria filiorum hominum, declarât Dei filium: vt enim filij hominum cognoscunt terrena, illa diligût,ac propter se operantur,& intoleranter patiuntur, atque spiritu immundo aguntur,ex quo filij hominû dicuntur graui corde, diligentes vanitatem, vani ac mendaces in stateris, filij diffidentiæ, filij irę, deniq; filij mortis, filij maledictionis,& gehennæ, filij diaboli; vt Scripturę loquûtur:ita filij Dei, spiritu Dei aguntur: patientes sunt in tribulationibus: cognitione, affectu, atque opere diuinam gratiam spirantes. Sed iam textus verba cõsideremus. Et primò occurrit particula, *Quoniam*: magna quippe ratione pacificis tãtum præmium proponitur. Primum quidem, quoniam similes sunt Deo trino,& vni, qui in se summè quietus & pacificus est: & quod ad se attinet, tanquam Deus pacis, creaturis omnibus, pro earum captu, pacẽ & quietem elargitur. Deinde, quia tales similes sunt mediatori Christo, atque eius imitatores, qui factus est pax nostra, vt efficeret vtraque vnum: ideò pacifici filij Dei sunt, quomodò infrà dicitur: *Diligite inimicos vestros, benefacite ijs qui oderunt vos, & orate, &c. vt sitis filij Patris vestri qui in cœlis est.*) qui vt inter personas diuinas medius est, ita in pudicissimo Marię virginis vtero extitit, vt conciliet cũ diuina naturam humanam. In natiuitate, in medio duorum animalium inuenitur, vt in concordiam redigat spiritum cum carne, quæ animal est indomitum. Inuentus est etiam in medio Doctorum disputans: quo dissidia animorum componeret: in Cruce, inter duos latrones positus est tanquam hostia pacifica, vt voluntates hominum dissidentium cõciliaret cum Deo: quiq; inter Herodem & Pilatum, cùm inimici essent inuicem, pacẽ composuit, amicosq; reddidit: vt intelligeremus, omnes nostras simultates atq; inimicitias, intuitu Christi pro nobis mortui, dirimendas esse atque dissoluendas. Est & in Eucharistia, tanquam lignum in medio paradisi; vt omnes eadẽ mensa pascens, maiori pacis vinculo colligaret. Suscitatus etiam à mortuis, libẽter stetit in medio discipulorum suorum; & salutauit eos: *Pax vobis*, inquit, non solùm vt mortis metum à nostris cordibus pelleret, sed vt legatã pacem, testamentoque relictam donaret, atque in eius possessione collocaret. Tum tertiò, quia summum opus,& arduum, pax est, pro qua impetranda precantur sancti Deum,& Christus Patrem precabatur; *Vt sint*, inquiens, *vnum, sicut & nos vnum sumus.*

Alia quædã Dei filiorum nota. Psal. 4. Ibidem. Ibidem. Psalm. 61. Rom. 8. Prima ratio, cur pacifici filij Dei vocabuntur. Secunda ratio. Ephes. 2. Matth. 5. Luc. 2. Infrà 23. Ibidem. Quanti Christus pacem in omni vita sua fecisse videatur. Genes. 2. Ioan. 20. Suprà 14. Tertia ratio. Infrà 17.

Pro ea item obtinenda pati non dubitant: nam de Christo dictum est: *Disciplina pacis nostræ super eum* Ignatius dicebat: *Efficiar ego pro animabus vestris*:& Tertul. in Apologetico: *Sanguis Christianorum*, inquit, *semen est*: vnde vno occiso, multi ad Christum lucrifiebant: vita quoq; sancta,& verbo, & ministerio reconciliationis, ad pacem cũ Deo firmandum vtebantur. Ideò summum bonũ filiorum promittitur: & cum eo hæreditas: nihil enim amplius homo alteri valet concedere: nam filiis nostris amorem, felicitatem atque omnia bona, quantum in nobis est, solemus impendere.

Filij Dei. Honorificus & amplus erat hic titulus apud Gentiles, ex quo homines excellentes,& aliquid vtilitatis adferẽtes Reipublicæ, inter Deos, Iouisve filios enumerabant. Hinc Hercules, qui tot mõstra subegit;& qui tot morbos profligauit: & Aesculapius, & Ceres, quæ frumentũ, & Bacchus, qui vites adinuenisse dicuntur; inter Diuos relati sunt. Alexander & ipse glorię appetentissimus, se Iouis filium vocari mãdauit. In Scripturis verò, participatione diuinæ dignitatis, potestatis, eminentiæque, tum Reges, Iudices, tum Sacerdotes, Dij nuncupantur, iuxta illud: *Deus stetit in synagoga deorum; in medio autem deos dijudicat*: & aliud, *Dijs non detrahes*:& paullo superiùs, *Ad deos vtriusque caussa peruenìet.* Mercurius etiam Trismegistus hominem, deum fieri posse dicebat. Si enim vegetationem amas, planta es: Si sensibilia bona, animal es: Si ea, quæ ratione constant, homo es: Si ea quæ intellectu vigent, Angelus es: Si verò Deum,& diuina diligis, Deus. Ait autem in plurali, *Filij Dei*: quia naturalis filius nõ est præter vnicum:& si filij Dei: ergo dij, iuxta illud: *Ego dixi, Dij estis. & filij Excelsi omnes*: id est, quia filij Excelsi omnes vos, siue adoptione filij. Est autem adoptio legitimus actus, per quem qui filius non est, pro filio habetur, penè naturam imitans; sic enim Iurisperiti definiunt: etsi Thomas 4. dist. 42. scribat, adoptionem, esse extraneę personæ in filium, vel neptem legitimam assumptionem, in solatium adoptantis factã; potissimùm eius qui filios non habet. Adoptionis duplex est species: altera dicitur arrogatio; à rogãdo dicta, quia vterq; rogatur, an id patiatur fieri: vnde infans arrogari nõ valet, quoniam exigitur verbum expressum, quo caret infans, pót tamen adoptari. Est aũt adoptare, valdè optare, quod ardenti amore excitetur quis ad filios quoquo modo habendos. Ad arrogationẽ autem requiritur, vt quis sit sui iuris, id est, destitutus sit patre, & matre: quòd si parentes

Esa. 53. B. Ignat. epi. 14. ad Ephes. in fine. Sanguis Christianorum, vt ait Tertullianus quomodo semen. 2. Cor. 5. Quoniam honore apud Ethnicos Dei filiorum appellatio fuerit: & qui sibi illam vsurparunt. Psal. 81. Exod 22. Vnde hominẽ fieri Deũ posse deprehendas. Filij Dei, & nõ filius Dei cur pacifici vocabuntur. Psalm. 81. Quid sit Adoptio. B. Thom. tom. 4. Adoptionis prima pars Arrogatio, sic dicta: quid adoptare.

Arrogationis conditiones quatuor necessariæ.

rentes habeat, opus est, vt sit emancipatus: secùs est de adoptione. Ad hæc, qui arrogatur; cùm filiis suis, si illos habet, transit cũ bonis suis in potestatem arrogantis, & instante fame, potest pater eum vendere: quod locum non habet in adoptato, qui manet in potestate patris, si illum habet; vel in sua, si est emancipatus. Arrogatus prætereà habet legitimam partem in bonis arrogantis, vnde siue emancipet, siue ab intestato decedat, debetur ei legitima sua, hoc est, quarta pars bonorum: at adoptatus legitimam non habet in bonis adoptantis, quare quicquam ei relinquere non cogitur, etsi ab intestato succedat. Postremò, arrogatio, Principis tantùm fit autoritate, in cuius potestate sunt etiam qui sunt sui iuris: adoptio autem, autoritate cuiuslibet magistratus competentis. Vt enim est duplex naturalis generatio; imperfecta, quæ non dat ius filio in paternam hæreditatẽ, nec pater ius patriæ potestatis in filium transfundit: qualis est generatio illegitima ex non sua; quædam verò est naturalis generatio ex legitimo coniugio, quæ præstat vtrumq;: ita duplex est generatio legalis, quædam imperfecta, per quam nõ transfertur adoptatus in potestatem adoptãtis, nec acquirit ius in hereditate eius: & hæc communi voce dicitur adoptio: quædam verò est perfecta, quæ prædicta duo concedit, quę vocatur arrogatio. Habet autem potestatẽ adoptandi vir, qui valet generare, & qui iuris est sui: quamobrẽ fœmina & puer ad generandum ineptus, & filius familias, adoptare minimè possunt.

Generatio naturalis, vt legalis, quæ imperfecta fit & illegitima, quæ verò perfecta & legima.

Quem penes tantùmodò fit ius & potestas adoptandi.

Adoptio itaq; filiorum Dei, quæ dicitur apud Paulum generali vocabulo υἱοθεσία, perfecta est arrogatio, qui fit per interrogationem: *Vis baptizari? volo*, inquit: de qua Petrus: *Sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deũ*: & pro infantib. respondent alij, sunt que infãtes sui in hoc iuris, quia libero arbitrio, nempè alieno præditi: & isti transeunt cum suis in potestatem Dei. *An nescitis*, Paulus inquit, *quoniam membra vestra, templum sunt Spiritus sancti qui in vobis est, quẽ habetis à Deo, & non estis vestri? Empti enim estis pretio magno. Glorificate & portate Deũ in corpore vestro*: hoc est, postquam non estis vestri, sed Dei; in eius vos adoptantis gloriã, animum, & corpus, actionesq; omnes conuertite. Habẽt sic adoptati ius in bonis Dei. *Nam si filij; & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi*: nec possunt ea bona amittere, quandiu gloriam filiorum Dei retinent. Cæterùm Deus, tametsi ipse non egeat; quòd maximum & infinitum, naturalemque filium habeat: tamen ad solatium

1. Petr. 1.

Adoptioni filiorũ Dei spirituali, quæ de arrogatione dicta sunt, omnia conueniunt.

1. Cor. 6.

Cur Deus, quibus minimè egebat, sibi filios fecerit adoptiuos

Rom. 8.

suum alios adoptare voluit, quia deliciæ eius sunt, esse cum filiis hominum. Hæc autem adoptio meritò tribuitur Spiritui sancto: ita enim ait Paulus, *Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore: sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus, Abba, (Pater)* Tum, quoniam radix adoptionis humanæ, in volũtate amore affecta sita est: vnde adopto, id est, valdè opto. Constat aũt sancto Spiritui charitatem propriè conuenire, & ipse amor est per essentiam & increatus. Deinde, quòd Christus sit filius Dei naturalis; habuit ab Spiritu sancto, de quo testatur Fidei articulus: *Qui conceptus est de Spiritu sancto*: & vbi est multitudo, ibi necesse est inuenire vnum summũ, cuius participatione reliqua sint alia. Item, quia per Spiritum sanctũ Filio, & Patri similes reddimur, quandoquidem in spiritu nostro est adoptio, secundùm illud: *Quicunque Spiritu Dei aguntur, ij sunt filij Dei. Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro quòd sumus filij Dei.* Postremò, quia sicut Christum in vtero Virginis de purissimis eius carnibus, & sanguine fecit, deditque illi cum filiatione naturali, omnes in summo gradu virtutes, & beatam visionem Dei facie ad faciem; tametsi corpus morti & molestiis propè innumeris obnoxium reliquerit: ad eum modum Spiritus sanctus, nos format in vtero immaculatæ Ecclesiæ, à peccati, vetustatisque massa nos purgando, ita vt simus caro de carne eius, & os de ossibus eius, vt ait Apostolus: largitur verò filiorum Dei adoptionẽ; ac infundit in baptismo (vt tradit in cõcilio Viennẽsi Clemens V.) virtutes Theologicas, & dona Spiritus sancti: relicto corpore fami, siti, & cæteris molestiis, atq; morti subiecto. Hinc Paulus, anxiè corporis gloriam atque adoptionem expectans, ait: *Scimus enim quòd omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc.* Non solùm autem illa, sed & nos ipsi primitias Spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri: propter hoc etiam Dilectus dixit, *Charissimi, nunc filij Dei sumus: & nondum apparuit quid erimus*, id est, nondum peruenimus ad perfectam filiorum Dei participationem, quę nunc quidem habetur per gratiam, posteà verò per cõsummatam gloriã in corpore & anima. Et quanquàm fieri dicantur filij Dei; quasi arte, non natura producantur; iuxta illud: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri*: & rursus, *Per quem maxima & pretiosa nobis promissa donauit: vt per hæc efficiamini diuinæ cõsortes naturæ*: & Apostolus: *Nã quos præsciuit, hos et prædestinauit cõformes fieri*

imaginis

Prouer. 8.

Prima ratio, ad Spiritum sanctum cur pertineat adoptio filiorum Dei.

Rom. 8.

Secunda ratio.

Luc. 1.

Matth. 1.

Tertia ratio.

Rom. 8.

Quarta, & vltima.

Vbi, & quomodo nos Spiritus sanctus adoptet.

Ephe. 5.

Clemen. V.

Rom. 8.

1. Ioan. 3.

Filij Dei cur fieri dicantur in Scripturis frequenter, non nasci.

Ioan. 1.

2. Petr. 1.

Rom. 8.

imaginis Filij sui: vt sit ipse primogenitus in multis fratribus: in quibus omnib. locis dicimur filij Dei fieri; & propter eandem caussam vocamur noua creatura in Christo: & creati in Christo, iuxta illud: *Si qua ergo in Christo noua creatura:* & iterum, *Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu:* Tamen quoniam non facti eodē modo quo cæteræ creaturæ, de quibus: *Dixit Deus, & facta sunt;* sed assumpti in ordinem gratiæ, ita vt simus de genere & cognatione Dei per gratiam: & lumen gloriæ, quæ sunt ipsi Deo quodammodò congenita: & quia affectu Dei paterno ad hæc tanta bona posidenda quasi filij, nō natura, sed adoptione euecti sumus; ideò dicimur geniti, siue ex Deo nati. Hinc Ioannes dixit: *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt:* Et, *Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit:* & Petrus, *Sicut modò geniti infantes.* Sæpè tamen & fieri simul & effici filij dicimur. Vnde Propheta: *Annunciabitur Domino generatio ventura: & annuntiabunt cæli iustitiam eius populo qui nascetur, quam fecit Dominus.* Vbi, populus simul nasci, & fieri à Deo perhibetur; & Iacobus ait: *Voluntariè,* inquit, *genuit nos verbo veritatis, vt simus initium aliquod creaturæ eius.* Ita vt filij adoptiui, sic referantur ad Verbum æternum, qui filius est natura; creatura & factura, & creari & fieri dicamur. Si verò referamur ad cæteras omnes creaturas, quarum omnium voluntas Dei est caussa: gigni & nasci dicimur, & consortes fieri diuinæ naturæ, & filij Dei vocamur, & sumus: namque Deus filios adoptionis producit quasi voluntate affecta amore, atq; eleuante nos, & adoptante in filios.

2. Cor. 5. Ephe. 2. Iidem interdum cur nati dicantur, & geniti. Ioan. 1. Qua ratione iidem rursus & facti cuncti etur simul, & geniti. Psalm. 21. Iacob. 1. 2. Pet. 1.

Ait ergo, filij Dei, nempè videntis, & currentis, atque amantis: & nos etiam nati filij, vt videamus hîc & in gloria Deum, & vt in præsenti ad ipsum, tanquam ad gallinam pulli confugiamus, illumque atque eius similitudinem, id est, proximum, amemus.

Tres Dei proprietates nobis eius filius imitandæ.

Filij autem Dei, iidem sunt, qui filij lucis, non tenebrarum; iidem qui filij pacis, Matth. 10. filij alterius seculi, non huius: Filij Abrahæ, ob fidem & obedientiam: filij adoptionis, in quibus implentur Dei promissa: filij Sponsi & nuptiarum, nam tales fructus sunt nuptiarum incarnationis Filij Dei: filij regni, quod ad eos regnum Christi, tùm hîc in gratia, tùm deinceps in gloria, spectet: Filij liberæ, de quibus Apostolus: *Itaque fratres,* inquit, *non sumus ancillæ filij, sed liberæ: qua libertate Christus nos liberauit:* Filij Prophetarum, Nouique Testamenti, vt concionatus est Petrus Actorum 3. quod promissa in Prophetis de Nouo Testamento, ac spiritalibus bonis, ad eos pertineant maximè. Quamobrem Ieremias ca. 31. *Dabo,* inquit, *legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam: & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populū:* quod Paulus declarat 2. Corint. 6. dicens: *Et ero vobis in Patrem; & vos eritis mihi in filios, & in filias, dicit Dominus omnipotens.* Vbi, populus Dei, per filios, & filias intelligitur: quemadmodum & Oseas cap. 1. docet: *Et erit, in loco vbi dicetur eis, Non populus meus vos: dicetur eis, Filij Dei viuentis.*

Filij Dei quibus nā aliis quàm præcariis, & honorificis in Scriptura nominibus exprimatur. Matth. 10. Luca. 20. Rom. 9. Galat. 4.

Actor. 3. Ierem. 31. & Hebr. 8. 2. Cor. 6. Ierem. 31. Osea 1. & Rom. 9. 1. Pet. 2.

Subdit postremò, *Vocabuntur.* Sed cur non ait, erunt, vel sunt? cùm Dilectus dicat: *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus.* Respondemus primò, iuxta phrasim Hebræam, idem esse vocabuntur, quod erunt, secundùm illud: *Vocabitur nomen eius Emmanuel,* id est, erit; Et, *Vocabitur nomen eius, Admirabilis,* nempè erit; Et, *Filius Altissimi vocabitur,* hoc est, erit. Quòd verò beatus Hilarius libro 6. de Trinitate scribit: *Filios enim Dei, opera secundùm Spiritum Dei gesta connuncupant, & clamatur à nobis potius Abba (Pater) quàm ex naturæ manet proprietate: quia extra naturæ proprietatem est vocis officium: & dici, atque esse, non idem est.* Sic ille, asserens ad solum filium Dei naturalem spectare esse filium; ad adoptiuos verò, vocari, siue dici filios; rectè intelligendum est. Nec enim vocamur quod non sumus, quia esset mendacium; sed propriè naturalis est: adoptiuus verò vocatur filius; & secundum partem est: vnde filij Dei apud Dilectum Apostolum & vocamur, & sumus: & rursus: *Nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus;* Apostolus etiam: *Omnes filij Dei estis.* Deinde significat verbum, Vocabuntur, non solum quod erunt, sed quod ex fructibus insignibus cognoscentur tales: quemadmodum & Christus non solùm extitit Filius Dei, sed etiam ex signis, ex doctrina & vita, atque morte, ab omnibus vt talis cognitus est, & appellatus. Vnde Nathanaël dixit illi: *Rabbi, tu es filius Dei;* ac Petrus: *Tu es Christus Filius Dei viui;* ac Centurio: *Verè Filius Dei erat iste.* Ad eum modū sancti & amici Dei vel ab impiis cognoscūtur. Ex quo Paulus & Barnabas à Lystrensibus prodiis cogniti sunt, & Iupiter, atque Mercurius vocati. Paulus quoq; ad Philip. ait: *Inter quos lucetis sicut luminaria in mūdo; verbum vitæ continentes:* id est, Facile quiuis potest intelligere, Deū in vobis habitare, & vos esse eius filios. Vnde vel reprobi inuiti testabuntur de sanctis: *Ecce quomodò cōputati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum*

Prima ratio huius dicti, filij Dei vocabuntur, & nō erunt. 1. Ioan. 3. Esai 7. Matth. 1. Rom. 8. Galat. 4. B. Hila. circa finem libri. Hilarij dicentis Christum esse Dei filiū nos verò tantū vocari Dei filios, vera sit sententia. 1. Ioan 3. Ibidem. Galat. 3. Secunda ratio. Ioan. 1. Matth. 16. Infrà 27. Actor. 14. Philip 2. Sap 5.

illorum est. Habet namq; hæc singularis virtus, conciliandę pacis cum Deo mirabilem vim atque energiam. Nam vt pomum odoriferum in sinu, vel manica absconditum, gratam odoris fragrantiam emittit, etsi minimè videatur: ita qui tanto dono pacis componendæ præditi existunt, tametsi eius animus delitescat, facilè tamē se per sua vestigia prodit, & filiū Dei ostendit. Quocirca Gregorius Nazianzenus oratione quadam: *Scimus*, ait, *pacificis tantā promissam esse beatitudinem, vt soli in ordine seruandorum filij appellentur*. Sic ille. Denique vocabuntur, inquit; quoniam ipsi non considerabunt sua, vt infans Regis primogenitus triennis, aut quinquennis, non plus intelligit de suo principatu, quàm reliqui pueri: quanquam cæteri qui intelligunt, admirentur: ita pacifici in se ipsis non modò nō vident propter singularem quandam eorū simplicitatem, quæ alij cum admiratione spectant. Stupidum ergo, & insensatum esse oportet eū, qui tantæ gloriæ affectu non tangitur, qui titulum tam illustrem non affectat, qui ad pręmium tam pretiosum cōtendit. Curemus ergo, vt quæ pacis sunt, sectemur; & quæ ædificationis sunt, inuicem custodiamus, vt tanto nomine appellari digni simus; hoc ipsum desiderium & affectum tribuente Domino nostro Iesu Christo, qui pariter cum Patre, & Spiritu sancto viuit & regnat in seculis sempiternis, Amen.

Simile.

Greg. Nazia. orat. 13.

Verbi illius dicti vocabūtur.

Simile.

Rom. 14.

TRACTATVS XXIV.

In illa verba: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam quoniā ipsorum est regnum cælorum.*

SI aliæ præcedentes Domini sententiæ meritò paradoxæ, atq; suprà communem omnium captum visæ sunt: non mirum est, si hoc postrema admirabilior appareat, persuasuq; sit difficilior, quoniam magis premit carnem, & in ea paupertas, mansuetudo, luctus, esuries iustitiæ, misericordia, cordis munditia, & pacis efficientia continentur. De hac igitur tali methodo agendum erit, vt primùm de ordine dicamus aliquid. Deinde quid sit persecutio, & qui sunt cēsendi qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Tertiò loco, cur tales à Domino habeantur beati, & dicantur. Postremò, quale sit præmium talibus propositum.

Octauū, persecutionē patientium propter iustitiā beatitudo locum cur teneat.

Vt primum explicemus, aduerte, Dominum tanquam figulum, hominem Christianum ac fidelem tanquam vasculū, beatitudinibus septem præcedentibus, quasi lineamentis quibusdam finxisse, ad quam fictionem sequitur probatio in igne persecutionis: *Vasa*, inquit Sapiens, *figuli probat fornax; & homines iustos tentatio tribulationis*, & Angelus Raphael Tobiæ; *Quia acceptus eras Deo, necesse fuit vt tētatio probaret te*. Ad hæc non satis est virtutes infusas seruare, sed opus præterea illas augere, atque perficere, & tanquam talenta nobis commissa multiplicare. Etenim terra quæ sterilis erat, vili stercore impinguatur, & fertilis efficitur: sic media tribulatione augentur ac fœcundantur in nobis DEI dona. Vnde Propheta dixit: *Ingrediatur putredo in ossibus meis, & subter me scateat: vt requiescam in die tribulationis, & ascendam ad populum accinctum nostrum*. Namquemadmodum stellæ quædam quæ interdiu non lucent, noctu splendent & apparent; ita virtus quæ in prosperis non cernitur, emicat in aduersis. Quin etiam excellentem virtutem & fortunam secundam inuidia atque persecutio solet consequi, & præsertim in pacificos, & filios Dei sæuire consueuit dæmon, & persecutionem suscitare, vt Hieronymus atque Chrysostomus docent: quemadmodum fecit in Christum, & in Apostolos, ac in Adam in iustitia conditum, ac in delitiis paradisi constitutum. Deniq; in octauo, siue postremo loco ponitur hæc beatitudo: quia non minus ita pati propter Christum gloriosum est, atque propter illum agere. Imò maioris est perfectionis pro præstita iustitia tolerare persecutiones, quàm quæ sunt iustitiæ facere: & maiorem hac dilectionem nemo habet, quam vt animam suam ponat pro iustitia, & pro Christo. Idcircò post septem beatitudines collocatur: nam qui eas consecutus est, incidit in impiorum hominum persecutiones. Sicut Christus, qui triginta annorū spatio propter Dei gloriam operatus est, in grauissimam impiorū persecutiones incidit, & patienter mortem perferendo cōsummatus est. Nam patientia opus perfectum habet. Hinc Hieronymus: *Octaua beatitudo, vera circumcisionis martyrio terminatur*. Hæc ille. Quoniam enim vbiq; plures sunt improbi, non potest cum omnibus constare pax nisi malorum tolerantia: & vt in cælesti gloria auream, & aureolam quam Theologi vocant, hoc est, beatitudinem essentialem, & accidentariam nouimus: ita septem præcedentibus beatitudinibus debetur aurea, sic octauæ aureola.

Ecclesi. 27.

Tob. 12.

Secunda ratio.

Habac. 3.

Virtus quæ in prosperis non cernitur emicat in aduersis.

Hieronym. Chrysost. homil. 15 in Matthæū, tom. 2.

Tertia ratio

Ioan. 15.

Illius beatitudinis exemplū in Christo.

Rom. 5 & Iacob. 1.

Hieronym. in Matth. 5.

Vt ad secundum veniamus, nempè quid sit persecutio, primo loco statuendum, pœnam, seu laborem, siue tribulationem, genus esse ad persecutionem, sicut persecutio,

Quid sit persecutio quid lationis persequi.

A quo infertur persecutio.

tio, superior est ad eam quæ fit propter iustitiam: nam certè tribulationem, quamuis pœnam vocamus, persecutionem autem, certam pœnæ speciem. Et si enim persequi, Latinis significet, ad finem vsq; sequi, & perficere: vnde persequi negotium, vel librum, vel viam, intelligimus, ad finem vsque negotij, vel libri, vel viæ peruenire: magis tamen propriè est in affligendo aliquo ac vexando, ad mortem vsque perseuerare. Et propriè fit à viuéte: nã fera ferã persequitur, vt canis leporem, lupus ouem vel fera hominem, vel homo feram, vel Deus Angelum, dæmon, & homo hominẽ: vel contra, homo Deum, Angelum, & hominem. Vnde scriptum est: *Quare persequimini me sicut Deus?* Et, *Contra folium quod vẽto rapitur, ostendis potentiam tuam, & stipulam siccam persequeris?* Rursus, *Angelus Domini persequens eos*: iterum, *Saule, Saule, quid me persequeris? Non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei*: ac Dominus: *Si me persecuti sunt, & vos persequentur*: item Propheta, *Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt*. Idem: *Quia persecutus est inimicus animam meam*: & alibi, *Persequar inimicos meos, & comprehendam illos*: qui loci propterea à me citati sunt, vt ex illis intelligere liceat variam atq; multiplicẽ persecutionis rationem. Græcè verò hic dicuntur δεδιωγμένοι à verbo διώκω, estq; hoc verbum oppositũ verbo φεύγω, nam accusator διώκειν, reus verò φεύγειν dicitur. Hoc aũt loco sermo est de persecutione ab homine agente illũ dæmone, vel à diabolo ipso, qui varias artes atq; instrumenta solet adhibere ad nocendum, quemadmodũ constat in historia tentationis Iob, in quo persequendo omnes adhibuit machinas. Non est autem sermo de persecutione, quæ à Deo fit, quia ille intentator malorum est: nec de ea, quæ à bestiis infertur, vel rebus aliis sensu carẽtibus absolutè, nisi quatenus dæmoni, vel homini persecutori subministrant. Et ita habes quid sit propriè persecutio.

Iob 19. Suprà 13.

Quam varia ac multiplex persecutio. Psalm. 34. 1. Cor. 15. Ioan. 15. Psal. 68. Psalm. 142. Psalm. 17.

De qua persecutione nũc Dominus loquatur.

Iob. 1. & 2.

Iacob. 1.

Ad patiendũ propter iustitiam, tria necessario requiruntur.

Ad hoc autẽ, vt quis propter iustitiam patiatur, tria sunt necessaria: Primùm, est pati, & nõ agere: pati verò per se absolutè nullam boni rationem, sed potius mali includit: quare de perpessione cum virtute coniuncta Dominus sermocinatur, nimirùm spontè, atque ex charitate, & cum patientia ferre iniurias, & incommoda, saltem (vt dici solet) faciendo de necessitate virtutem. Et quanquam rectè sequatur: Patitur quis propter iustitiam, id est, propter aliquod bonum opus à se factum: ergo patitur iniustum: non tamen sequitur: voluntariè patitur iniustum: ergo vltro vult ipsum iniustum: nam satis est, vt velit illarũ patienter sustinere, licèt nolit iniustum: quemadmodum Christus & Apostoli fecerunt. Atq; in hoc primus gradus ferẽdi est, voluntate amplecti pœnas illatas, si contingat illas inferri: secundus, patienter ferre, & eo plus, cæteris paribus, si accedat alacritas spiritus, vt apparet in B. Andrea Apostolo, ac beato Ignatio ad bestias damnato, sine vlla iniuriæ compensatione, quouis modo, aut lingua, aut animo desiderata, quẽadmodum de Christo ait Petrus: *Qui cum malediceretur, nõ maledicebat: cùm pateretur, non comminabatur*: & Paulus, *Maledicimur, & benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus*. Deinde opus est, vt sit insignis persecutio, & diuturna, dæmonum impulsu excitata, vt direptio bonorum, honoris iactura, vulnerum inflictio, ac similia. Nec enim satis est probatum vas à figulo, quod modico tempore permanet in igne, sed eo quòd longo permanens tempore, solidum fit, & integrum, ideò Dominus ait: *Beati qui persecutionem patiuntur*, de præsenti, id est, qui in patientia perseuerant. Quamobrem Hieronymus hoc loco, & Gregorius Nyssenus in hæc verba, nec non Bernardus sermone 1. omnium sanctorum, ad martyres hanc beatitudinẽ referũt: Theophylact. verò atq; Euthymius, ad eos, qui citra martyrium grauioribus cõtumeliis, atq; cruciatibus afficiuntur. Docet etiam Bernard. in serm. de conuers. ad cleric. c. 31. de persecutione sustinenda, hanc beatitudinem ad Pastores animarum spectare, his verbis: *Pastorum hæc beatitudo, non mercenariorum, multò minus latronum est, vel luporum, vsq; adeò siquidem persecutionem non sustinent propter iustitiã, vt persecutionem malint, quam iustitiam sustinere. Nempè contraria est operib. eorum, grauis est etiam eis ad audiendum*: & superius: *Vtinam tamen nostri quicunq; videntur hodie Pharisæi (fortè enim aliqui sunt) etsi nõ facerent, saltẽ dicerent quod oportet. Vtinã qui sine sumptu Euangeliũ ponere volunt, poneret, vel pro sumptu. Vtinam, vel Euangelizarent, vt mãducarẽt. Vtinã hodie quicunq; pastores nũc sunt, mercenarios gregi vellent se exhibere, nõ lupos: Vtinam ipsi non læderent, vtinam nõ fugerent nemine persequente: vtinam nõ exponerent gregem donec lupus veniẽs videretur. Quando enim trãsitoria damna nõ timeat, qui temporalia lucra sectatur? Quando terrenam sustineat persecutionẽ propter iustitiã, qui terrenã mercedẽ pluşquàm iustitiam quærit?* Hęc ille acriter, sed verò, & magno cum zelo: quæ verba commonefacere possunt pastorem quemuis animarũ, sui officij, si salutis suæ studio tenetur. Tertium est, vt sit persecutio propter iustitiã:

Voluntariè patitur quis iniustum, ergo vltro vult ipsum iniustũ.

Quid Andreæ Apostoli, quid Ignatij Episcopi martyrium habuerit singulare.

1. Pet. 2. 1. Cor. 4.

Secunda cõditio patiendi propter iustitiam.

B. Hiero. tomo 9. in prin. Theophyl. Euthym.

D. Bernard.

1. Cor. 9.

Prouerb. 28.

Ioan. 10.

Tertia ad patiendum propter iustitiã conditio requisita.

Infirmatur hæc sequela:

quæ

quæ hîc non solam iustitiam Christianam amplectitur (quanquam illam præcipuè) sed etiam omnem virtutem, vt Ambros. & Chrysost. ac eius sectatores Theophyl. & Euthy. explicant. Iustitia namque, omnis virtus est. Quicunque ergo pro quocunq; virtutis actu (siue virtus sit secundùm legẽ diuinam, vel moralem, vel Canonicam) illatas tolerat iniurias, in hac octaua beatitudine locatur: hinc Machabæi mortui, ne carnes porcinas contra legem ederent: Ioannes Baptista decollatus, ne correctionẽ Regis omitteret: Susanna, pro castitate tuenda mori potiùs elegit; aliæ verò virgines actu occisæ sunt: Thomas Cantuariensis martyr, pro Ecclesiæ libertate, & iuribus eius tuendis, est mortuus. Quare Ambros. epist. de tradendis basilicis, sic scribit: *Respondi, si à me peteret Imperator, quod meum esset, id est fundum meum, argentum meum, ius huiusmodi meum, me non refragaturum, quanquam omnia quæ mea sunt, essent pauperum, verùm ea, quæ diuina, Imperatoriæ potestati nõ esse subiecta. Si patrimoniũ petitur, inuadite. Si corpus, occurram. Vultis in vincula rapere? vultis in mortem? voluptati est mihi. Non ego me vallabo circumfusione populorũ, nec altaria tenebo, vitã obsecrans: sed pro altaribus (& spiritualibus ad ipsam pertinẽtibus) immolabor.* Hactenus ille. B. Thomas in 22. disserens de martyrio, affirmat non solùm propter fidei confessionem, sed etiam propter quamcunq; virtutem, qua protestamur fidem nostram, martyrium constare. Beati ergo, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, siue in se comparandam: vt qui pateretur ob baptismum suscipiẽdum: vel augendam in se, & perficiendam, vt qui sustinet propter ingressum Religionis: vel propter perfectionem virginitatis, vel quodcunque aliud opus supererogationis: vel in se retinẽdam ac conseruandam, vt qui ne abiuret fidem, vel declinet mores Christianos, à Turcis sustinet mortem, vel ob iustitiam aliis propalandam atque communicandam, vt qui patitur, propterea quod alios ad fidem sua prædicatione trahit: vel deniq; contra infideles & paganos inuasores tuendam, ac propugnandam. Vnde patefactum est diuinitùs, complures Caroli Magni milites, qui pro Fide Catholica, & communi Ecclesiæ bono propagando certârunt, martyres extitisse, qui etiam à iudicibus pro caussa ficta, vel secundùm allegata, & probata, vt dici consueuit, vel ex præsumptionibus ac coniecturis ad mortem damnantur, si illam patienter ferant, prope habendi martyres sunt.

B Ambr. lib. 6. in Luc. c. de beatitudinib. Chrysost. ho. 15 in Matth. tom 2. in pri. Theophyl. Euthym.

Quorundã ex vtroq; Testamento pro virtute passorum exẽpla sanctorum. 2. Machab. 7. Matth 14. Dan. 13.

B Ambr. lib. 5. epist 33. ante med. to. 3.

B Thom. q. 124. ar. 5. to. 11. par. 2.

Quot modis persecutionẽ possimus pati, propter iustitiam.

Homil. 9. in Matth. to. 2. operum D. Chrysost.

Notat quoq; Autor Operis imperfect. Christum non dixisse: Beati qui à Gentibus persecutionẽ patiuntur, ne putes solùm illum beatũ, qui persecutionem patitur propter idola non colenda, sed etiã qui ab hæreticis Christum negantibus patitur: nec ab illis tantùm, sed qui etiam à Christianis potentibus, vti Ioannes Baptista ab Herode, & Prophetæ ab Israelitis, quòd reprehenderent eorum scelera atq; vitia: nec tantũ ab his, qui persecutionem patiuntur cõtra iustitiam, qui prudenter peccant, sed etiam illi, qui arbitrantur se benefacere, & obsequiũ præstare Deo, atq; iustitiam seruare, Christianos, & iustos persequuntur, alioqui Iudæi occidentes Christum, & Stephanum lapidibus obruentes, aliosq; Christi cultores necantes, iusti essent censendi.

Expenditur nõ dictum Christo. Beati qui à Gentibus persecutionem patiuntur. Matth. 14. Suprà. 5.

Ioan. 14.

Actor. 7.

Iam verò, quo prædicta omnia clariora fiant, proponenda sunt tria exempla eorũ, qui propter iustitiam patiuntur: declarandum deinde, qui non patiuntur: ne nos ista confundentes minus ea intelligamus. Primum exemplum sit martyrium primitiuæ Ecclesiæ, quos odio habitos constat, innumerasq; vexatiões perpessos, vt docet Tertul. in Apologet. & Lactant. in suis diuinar. institut. libris, magis dæmonum persequẽtium religionem, & veritatem Christianã odio & instigatione, quàm impulsu hominum. Cuius rei in promptu est rationẽ assignare. Nam cùm omnes inimicitiæ hominum ortũ habeant, vel ab vtilitate, vel ab honore, & gloria humana, vel à delectatione, quæ gustu, tactuq; percipitur, vt in animantibus contingit: Christiani porrò primitiui sancti essent, & modesti, pacis & dilectionis etiam ad inimicos studiosi: meritò gentes nullum ius persequendi Christianos habebãt, nisi dæmones eas excitassent. Quòd autem passi sint, etiã vsq; ad sanguinem ab iniustis, ob odium excitatũ à Satana, probatur ex Apologet. & libro ad Scapulam Præsidẽ Tertulliani. Primum enim deficiebãt in caussa, quæ vel nulla erat, vel ficta, namq; obiiciebant esum humani sanguinis infantis, & libidinem incestus promiscui, de quo Euseb. lib. 5. hist. Eccle. c. 1. ferè sic scribit: *Obiiciunt (inquit) nobis Thyesteas cœnas; & incesta Oedipia, cũ tamen, vel animalium sanguinem nõ ederent, iuxta decretũ Apostolorum Act. 15: vt dixit Blandina: & Gentes olim ederent sanguinem humanum, quem sacrificabat, ideò oblato facinore, hoc est, cibo ex sanguine confecto, periculum faciebant quis desisceret à Christo.* Secundò obiectabant, quod adorarent caput asini, Iudæosq; ab Aegyptis expulsos ob scabiem, adorasseq; caput onagri in deserto reperti, vt Corne. Tacit. loquacissimus mentitur: qui tamen refert,

Primum eorum, qui persecutionem propter iustitiã passi sunt exemplum de tribus.

Tertull. Lactã. Firm

Tribus inimicitiæ oriuntur ex causis

Quæ caussæ Romanos, quæ impulerint ad necẽ Christianis inferendam.

Prima caussa, seu calumnia Christianis obiecta. Euseb. Cæsar tom. 1.

Actor. 15.

Secunda caussa.

Cornel. Tacit.

Pom-

Pompeium in templo nullum numen ad adorandum propositum inuenisse. Vnde Iuuenialis de Iudæis ait:

Iuue. saty.

Nil, præter nubes, & cœli numen adorant:

Lucan.

& Lucanus de Iudæa:

Incertiq; ignara Dei.

Gentes autem, feras omnes adorabant, & simias, & porcum, & cœpe, & his deteriora.

Tertia calumnia Christianorum.

Tertiò, exprobrabant quòd essent Cæsaris hostes: nec celebrarent eorum festa, sed peculiaria facerent conuenticula: cùm tamen pro Cæsare orarent, & sacrificarēt, eum diis præponerent, soli Deo subiicerent, & gentes potiùs, quàm Christiani in Cæsarem conspirarent: vt ait ad Scapulam Tertull. Quod verò congregationes facerent: illæ orandi, prædicādi, exhortandiq; caussa fiebant.

Tertull.

Quarta.

Quartò, insultabant quòd essent inutiles Reipublicæ: cum orationibus plagas eorum auerterent in pace, & bello: impetrarent à Deo pluuias, vt tempore M. Aurelij: militarent pro Republica, laborarent pro communi bono, nisi quòd lenonibus, mathematicis, & aurigis inutiles essent: de quibus eodem loco ait: *Certè dicitis, Templorum vectigalia quotidie decoquunt. Non sufficimus, & hominibus, & dijs vestris mendicantibus opem ferre.*

Idem.

Quinta,

Quintò, in eos insurgebant, quòd deos eorum tollerent. Cùm constaret, illos homines fuisse, & vita defunctos: & ea dicerent, & facerent, quæ dæmones in energumenis & dicere, & operari solent, itaque compulsi à Christianis veritatem confiteri, aiebant se dæmones esse, Christum autem verum Deum. Nemo profectò contra honorem suum mētitur: & Philosophi, quia Satanæ amici, nihil paterentur contra deos dicentes. Cumque idola, Deosque, & principes irriderent, premiis afficiebantur: quorum opiniones admirabatur populus, nisi vbi cum Christianis occurrebant, pro quibus opinionibus erat animi testimonium: vt idem Tertull. tradit lib. de animæ testimonio: *Quisuis suos peculiares habebat deos, qui inuictos, atque coactos adoratores velle non debuerunt.*

Tertull.

Sexta calumnia Christianorum.

Sextò, obiecerunt illis incendium vrbis per calumniam à Nerone impositū, quo in eos sæuiret: omniumque cladium Imperij Romani, aut diluuij, aut ignis, aut siccitatis, aut pestis caussas Christianis adscribebant: vt compulsus fuerit propterea admonitione B. Augustini Paulus Orosius Hispanus libros de Ormesta Mundi conscriptos edere, vt ab his calumniis tueretur Christianam Ecclesiam.

Quo autore libros Paulus Orosius de ormesta mūdi conscripserit.

Quid dicam de actis inter Pilatum, & Christum confictis in odium Christianæ religionis? in numero eorum mendacium apertè detectum est ex temporis ratione, vt explicauit Eusebius libr. 9. histor. Ecclesiast.

Euseb.

Vox deniq; erat omnium Gentilium, vbi quid aduersi euenisset Reipublicæ, *Christianos ad Leonem.* Sed eam pulchrè irridet, ac repellit Tertullianus: *Tam multos*, inquit, *ad vnum*: Deinde si quæ caussa suberat persecutionis, leuis profectò erat atque nullius momenti, vt vsus pallij, nam dimissa toga, ad pallium confugerant. Vnde prouerbium erat: *A toga ad pallium.* Vsus erat cœnæ in communi, sed quæ agape diceretur, & quæ ex mutua dilectione prodiret. Item, quòd se fratres vocarent, & similia.

Tertull. in Apologetico.

Quibus iidē Romani idololatriæ aliis de caussis leuissimis persequerentur Christianos.

Quin etiam modus persecutionis, erat præter rationem, & iuris ordinem. Primò enim caussam nolebant intelligere, verùm minimè intellectam, damnabant. Deinde plebs sine autoritate, non solùm verbis persequebatur Christianos, vocans Asinarios, Sarmentitios, à toga ad pallium. Quousque tertium genus? sed etiam luto, & lapidibus obruebant, atque enecabant, mortuos verò exhumabant: iudices etiam caussam mortis non recitabant: quæstionibus compellebant ad falsum profitendum: negantem crimen absoluebant. Plinius Iunior epistola ad Traianum non inquirebat eius mandato Christianos, & tamen oblatos puniebat ob confessionem nominis, non criminis. Sæuiebant nouis pœnis, vt igni, & effossione oculi dextri, vt Diocletianus: adimebant scholas, & ludos literarios, vt fecit Iulianus: non credebant spontaneæ confessioni, sed exortæ negationi: Philosophia, vel mors gloriosa pro mundo, in Christiano taxabantur: qui tamen se vlcisci poterat, & censum subtrahere, nec tamen volebat. Ex quibus constare potest, quàm felicia, atque fortia nostræ religionis initia extiterint: & quantum modò ab illis degenerauerimus. Et hactenus de persecutione primitiuæ Ecclesiæ.

Quot etiam, qua graues ab illis Christiani paterētur iniurias.

Secundum exemplum eorum, qui ob iustitiam patiuntur, ab ijs desumendum est, qui ab hæreticis per multa in bonis fortunæ, & bono nomine, & ipsis corporibus sustinuerunt, quemadmodum Athanasius, qui ob ea, quæ passus est ab Arriacis, decies martyr iure dici potest.

Alterum exēplū propter iustitiam patientium.

Nam in Synodo coacta infamatus est de immanitate, videlicet de brachio Arsenij, Lectoris sui, abscisso: de vi illata fœminæ cuidam: de retento in Alexandria frumento contra imperatoris mandatū, vnde toties relegatus: latuit tot annos in sepultura, in agro paterno, delituit in ædibus virginis.

Constantij Imperatoris, Hunnerici Regis, & Macedonij in Catholicos sæuitia.

Chrysost. quoque pulsus est sede ab hæreticis: Liberius verò, & Hilarius, relegati à Constantio Imperatore: qui nauem octoginta Episcopos Catholicos ducentē, furtim igni supposito, in mediis aquis ad vnū vsq; combussit: Hunnericus VVandalorum Rex, ministri tanto sanguini fundendo cùm non sufficerent, Africæ in vnum locum cogebat omnes qui fidem Catholicam profitebantur, eosque conglobatos, & constipatos ad suffocationis mortem deducebat: virgines præterea Catholicas occidebat, eorumque ventres frumento implebat, porcisq; edēdas obiiciebat: vt testatur Victor lib. 2. historiæ suæ. Macedonius verò Arrianus, vt Tripartita docet historia libr. 4. cap. 31. Catholicos ad suam communionē per vim cogebat, atq; os eorum ligno aperiens, Sacramentū violenter ingerebat: & fœminarum; nolentiū secum communicare, mamillas abscindebat, vel ferro, & ouis ardentibus comburebat. Quas tragœdias excitarint nostri seculi hæretici, & quibus tormentis Catholicos excruciarint, qualesq; inauditas & horrendas immanitates in religiosos, & Dei sacerdotes exercuerint, notius est omnibus, quàm vt à me sit fusiori sermone declarandum.

Victor. hist.
Hist. Tripa.

Tertium exemplum patientiū propter iustitiā persecutiones.

Tertium exemplum est eorum, qui à peruersis Christianis per cacodæmones agitatis, quotidie patiuntur. Nō ergo quisquam dicat: Ecclesia nunc est in pace, quia *Ecce in pace* (inquit ille) *amaritudo mea amarissima*: dici non potest, quod nō habet aduersarios: nemo potest beatus prædicari propter persecutionem, quia quotidie in in Ecclesia Cain persequitur Abel, Ismael Isaac, Esau Iacob, & Saul Dauidem, & omnes qui piè volunt viuere in Christo Iesu, ait Apostolus, persecutionem patientur. In quæ verba sic Ambrosius scribit: *Nam vtique cùm sit definita sententia, quod omnes qui piè volunt viuere, in Christo Iesu persecutionem patiuntur, videtur is, qui persecutiones non patitur, abdicatus, quòd non sit piè intentionis in Christo: deuotionem enim fidei prælia persequuntur.* Hęc ille. Et Dominus dixit: *Quia de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus:* & si gladius ferrei deest, certè gladius linguæ suasu dæmonis euaginatus non deest: tanta est procacitas, & libido contumeliosè, & dicendi, & agendi in eos, qui Christo syncerè seruire volunt. Vnde Gregor. hom. 35. in Euangelia: *Si adiuuante nos Domino,* inquit, *virtutem patientiæ seruare contendimus, & in pace Ecclesiæ viuimus, & tamē martyrij palmam tenemus.* Et infra: *Et nos ergo hoc exemplo sine ferro esse possumus martyres, si patiētiam veraciter in animo custodimus.* Hactenus illa. Neque putemus nobis defuturos persecutores, cùm vel ipsi domestici non desint nos persequentes, de quibus Dominus inquit: *Et inimici hominis, domestici eius:* & Dominus ipse conqueritur de proditore domestico, per Prophetam dicens: *Homo pacis meæ, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem.*

Esai. 38.
Genes. 4.
Infrà 21.
Galat. 4.
Genes. 25. 27.
1. Reg. 1.
2. Tim. 3.
Ambros. lib. super Beati immaculati, lit. 21. vers. 6. tom. 4.
A Christo qui sit abdicatus.
B. Greg. post med. ho 10. 2.

Quomodo sine ferro, vt ait Gregor. nos martyres esse possimus.
Matth. 10.
Mich. 7.
Psalm. 40.
Ioan. 13.

Primum eorum qui persecutionē patiuntur, non tamen propter iustitiam exemplum proponitur.

Iam dicendum de his, qui minimè patiuntur propter iustitiam. Et primo loco enumerandi sunt, qui coacti, & per vim patiuntur, compensantes lingua, vel animo iniuriam, quam recipiunt. Alia est ratio de martyre, qui vt miles per se bellum nollet, & tamen ob honorem, & obedientiam præstandam, & prædam, quam sperat, fortiter pugnat, & in pugna perseuerat: & si occumbat, gloriosum sibi ducit, & gratias agit Deo: ita martyres, de quibus canit Ecclesia.

Martyrum symbolum patientiæ.

Non murmur resonat, non querimonia:
Sed corde tacito mens bene conscia
Conseruat patientiam.

Secundum exemplum non patientium pro iustitia

Deinde illi, qui etsi sponte, leue tamen est, & minimum quod patiuntur, nō spectant tamen ad hanc beatitudinem. Nam vt qui dedit potum aquæ frigidæ, non est spoliandus sua mercede, cùm virtutem colat misericordiæ, tametsi ad beatitudinem misericordiæ minimè spectet; ita qui exigua, & minima patitur, habebit quidem fructum suæ patientiæ; & felicitatem hanc non attinget. Quocirca Paulus Hebræos ad perferendum adhortatur, dicens: *Nondum enim vsque ad sanguinem restitistis, aduersus peccatum repugnantes:* de quibus dixerat: *Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis.* Vanum ergo est quod quidam nihil ipsi propter Deum perferentes de fratribus, aut parentes martyrij coronam adeptis, vel magnis in Ecclesia confessoribus, quod ex eorum descendant sanguine, glorientur: in quos ait Chrysost. hom. 4. de Lazaro.

Matth. 10.
Hebr. 12.
Suprà 10.
Chrys. tom. 2. prope finem.

Tertiū exemplum, & qui dicti olim circumcelliones.

Tertiò loco computandi sunt, qui se ipsos præ impatientia, vel occidunt, vel præcipitant, vt Cato Vticensis, Lucretia, Portia Bruti vxor, Empedocles, Zeno, & ex nostris Circumcelliones, hæreticum hominum genus seditiosissimum, qui se calce aceto illita exoculabant, & ad necem sui alios, vel inuitos compellebant. Vnde cùm quidam ex illis minaretur Catholico mortem, nisi sibi mortem infligeret, respōdit Catholicus se libenti animo id præstiturum, modò se colligari sineret, quo necē sibi tutiùs inferret,

ne in

ne in ſe percutientem inſurgeret. Accepit conditionem, atq; vbi illum colligaſſet, illuſum, & deriſum viuum reliquit: abijtq;, nec eum interficiens, nec interfectus ab eo. His circumcellionibus oppoſiti fuerunt Valentiniani, qui mortem etiam ab aliis ſibi illatam pro fide Chriſti recuſabant: & cùm lingua fidem negarent, putabant ſatis eſſe, ſi corde conſiterentur. Tales quoque hæretici fuére tempore B. Bernardi, qui ſe in puteos, & foueas præaltas præcipitabant. Lege ſermonem 66. eiuſdem in Cantica. Horum omnium dux, & anteſignanus fuit Iudas, de quo Chriſtus: *Bonũ ei erat, ſi natus non fuiſſet homo ille.* nam in ſe, diabolo ſuadente, manus violentas iniecit. Secus eſt dicendum de his, qui ſecreto Dei afflato mortem ſibi conſciuerunt, vt Samſon, & virgines illæ, quæ pro tuenda virginitate ab incurſu Barbarorum Romæ, ſe in Tyberim demerſerunt: de quibus verba facientes Auguſtinus libro primo de Ciuitat. Dei, capit, 27. & Ambroſius libro tertio de Virginibus, eas inter martyres eſſe colendas exiſtimant. Simili ſpiritu inductus Abraham filium ſuum Iſaac immolare ex præcepto Domini voluit. Quare illi etiam minimè cenſendi ſunt ob iuſtitiam pati, qui legitimè conuicti criminis, ſiue confeſsi, debitis ſecundùm legem ſuppliciis, ac pœnis plectuntur, etſi patiantur propter iuſtitiam, id eſt, vt illi ſatisfiat. Ad quos loquitur Petrus: *Nemo veſtrum*, inquit, *patiatur vt homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. Si autem, vt Chriſtianus, non erubeſcat glorificet autem Deum in iſto nomine:* & rurſus: *Si quid patimini propter iuſtitiam, beati.* Rurſum idem: *Hac eſt*, inquit. *gratia, ſi propter Dei conſcientiam ſuſtinet quis triſtitias, patiens iniuſtè. Quae eſt enim gratia, ſi peccantes, & colaphyzati ſuffertis? Sed ſi benè facientes patienter ſuſtinetis, hæc eſt gratia apud Deũ.* Horum perſonam ſuſtinens latro bonus in Cruce, dicebat: *Nos quidem iuſtè, nam digna factis recipimus, hic verò nihil mali geſſit.* Tales per ius ſublati non lædunt ampliùs Reipublicæ pacem, deſiſtunt à nequitia, & datur illis occaſio pœnitendi, ac ſaluandi ſe per ignem iuſtitiæ, ſi ſuo vitio nolint fieri diaboli martyres, vel hominum, quorum partes, ac factiones ſequuntur: vt qui Galliæ, vel Hiſpaniæ, Columnæ, vel Vrſi, partes tueri videri volunt. Debent ergo criminoſi iſti de neceſsitate virtutem facere, vt latro fecit in Cruce, vt ſic ſeruentur: etſi non ſint de his, qui ad hanc beatitudinem ſpectant, quia inuiti, & ob iniuſtitiam patiuntur.

[Margin: Valentiniani oretenus Chriſti fidē profitentes, vt factis negarent. / Rom. 10. / B. Bernar. / Matth. 27. / Suprà 26. / Quinam diuino impellente ſpiritu voluntariam olimſibi mortem inferrent. / Iudic. 16. / Augu tom 5. / Ambroſ. to. 2. / Geneſ. 22. / Quartum exemplũ minimè patientiũ propter iuſtitiam. / 1. Petr. 4. / Suprà 3. / Supra 2. / Luca. 23. / Sõtes cur de medio tollendi.]

Quintò, enumerandi ſunt & Philoſophi, qui apud Gentiles ob iuſtitiam aliquam, vel grauibus iniuriis, vel morte iniuſta ſunt affecti, & hæretici inter eos, qui ob iniuſtitiam patiuntur ſuam, tametſi ipſi ſibi ipſis adblandiantur, ac perpulchris titulis cauſas patiendi exornent, dicentes ſe grauiſsima perferre propter Chriſtum, propter gratiam, propter Euangelium, & veritatem. Sed egregiè teſtatur Auguſtinus in ſer. Domini in Monte: *Vbi ſana fides non eſt, non poteſt eſſe iuſtitia: Quia iuſtus ex fide viuit. Neque ſchiſmatici aliquid ſibi ex iſta mercede promittant, quia ſimiliter vbi charitas non eſt, non poteſt eſſe iuſtitia. Non enim ſequitur Chriſtum, qui non ſecundùm veram fidem, & Catholicam diſciplinam, Chriſtianus vocatur.* Ac vt Tertullianus ait: *Homo ex fide bona probandus, tanquam bonus, non autem probanda fides ex bono homine.* Auguſtin. contra Fauſtũ, hæreticos affirmat gloriari, quòd pro iuſtitia patiuntur, cùm potiùs propter errores, & blaſphemias, quæ merentur, ſupplicia ferant. Et ait, ſanctos viros multò plura, & quidem grauiora pro Fide Catholica, & iuſtitia Chriſtiani pertuliſſe. Hinc pulchrè Beatus Ignatius ad Heronem Diaconum, quem ſedis ſuæ ſucceſſorem poſt mortem reliquit, hunc in modum exhortando ſcribit: *Heronem filium meum moneo, vt qui gloriatur, in Domino glorietur, cuius & memini filij deſiderabilis, cui cuſtos ſiat ille ingenitus Deus, & Dominus Ieſus Chriſtus, non omnibus credere, neque de omnibus præſumere, ne quis te ſubintret (id eſt, latenter decipiat) multi enim miniſtri ſunt Satanæ: & qui citò credit, leuis eſt corde.* Idem paullò ante dixerat: *Omnis igitur* (inquit) *qui dixerit præter illa quæ tradita ſunt, tametſi fide dignus ſit, tametſi ieiunet, tametſi virginitatem ſeruet, tametſi ſigna faciat, tametſi prophetet; lupus tibi appareat in grege ouium corruptionem operans. Si quis Crucem negauerit, & paſsionem erubuerit; ſit tibi tanquam aduerſarius; tametſi ſubſtantiam ſuam pauperibus diſtribuat, tametſi mõtes transferat, tametſi corpus ſuũ combuſtioni tradat; ſit tibi execrabilis, & abominabilis.* Hæc ille: & ſimilia ad Polycarpum ſcribit: vbi Ignatius concedit, hæreticum poſſe eſſe fide dignum, id eſt, modeſtum, prudentem, & virtutibus moralibus præditum, cui meritò humanitus ſit credendum: admittit etiam, poſſe ſeruare virginitatem, quod ex ſecta, & applicatione animi ad ſpeculandum contingere poteſt. Nam cùm animæ eſſentia, in qua ſunt facultates eius ſitæ, ſi per alteram illarum, nempe per rationalem ſe exerceat; remiſſa redditur facultas appetitus ſenſitiui: ha u

[Margin: Quintum exemplum. / Aug. loco dicto c. 9. cir fin. / Habac. 2. & Rom. 1. / Chriſtum ſequatur minimè quis. / Tertu. li præſcriptionũ ad uer. hære. ini. / Auguſt. lib. 5. con Fauſt. c. 8. tom. 6. / B. Ignat. epi. 5. paullò à medio. / 2. Cor. 10. & Corin. 1. & Iere 21. & Infrà 9. / Eccleſ 19. / Quibus vel alioqui officioſis hæreticis credendum vetet Ignatius. / Matth. 7. / 1. Cor. 13. / Idem epiſt. 11. / Hæreticus vnde fide dignus eſſe poſſit, qua item ratione ſerua re virginitatem.]

dissimili ratione ac fons, emittens aquam per vnum orificium, quam per tria erat emissurus, fortiùs ac copiosius illam effundit. Ita etiam Socrates, dum cœlum, & stellas cótemplaretur, cecidit in foueam: quòd, secundùm Eusebium de Præparatione Euangelica, eos nobis repræsentat. qui, cùm intenti sunt speculationibus, inepti fiunt ad actiones, atque impingunt in moribus. Admittit idem Ignatius, hæreticos posse edere signa, sed in speciem tantummodo, & mirabil.a potiùs quædam, quàm vera patrare miracula. Vnde asserentibus ab hæreticis fieri signa, doctè respondet Augustinus lib. de vnitate Ecclesiæ contra Donatistas, capit. 19. dicens, signa modò non probare Ecclesiam; sed potiùs Ecclesiam signa: nam ex eo vera signa comprobantur, quòd fiant in Ecclesia. Vel potiùs dicendum est, hæreticorum signa falsa esse & mendacia, qualia etiam Antichristus, teste Apostolo, editurus est. Si ergo hæretici tot virtutibus præditi, etiam virginitatem seruantes, signa edentes, aut prophetantes audiendi non sunt: quæ, quæso, nostra erit stultitia, aut oscitantia, & quàm minimè excusabilis, si nouellos istos orbis Doctoris, & hæreticos qui ad nos venerunt, nulla morum autoritate conspicui, qua fidem à nobis promereantur, sine ieiuniis, sine virginitate, sine signis, & Prophetiis, recipiamus? Dum ergo hi hæretici ab Ecclesia iustis pœnis plectuntur, vt exilio, carcere, abiuratione publica, vel cruciatu corporis; nequaquam sunt beati; quia martyrem non facit pœna, sed causa. Ac vt egregiè docet Augustinus, hæretici magis persequuntur Ecclesiam in animabus, quàm Ecclesia in corpore persequatur hæreticos. Nam remissionem peccati, & animæ iustificationem hæretico offert: etiamsi corpus eius aliàs mortale, ad tempus torqueat & excruciet: sed videmus sanguinem corporis illius, & non videmus, teste Augustino, sanguinem animarum, quas illi veneno dogmatum corruperunt. Optemus igitur zelo fidei antiquæ retinendæ accendi, hæreticorumque studia & conatus insectemur & frangamus: neque dubitemus saluti ouium consuli, si lupi rapaces, qui gregi insidiantur, nostra diligentia deprehendantur, cogantur que, aut luporum feritatem & ingenium exuere (quod difficile est) aut saltem suppliciis condignis plectantur: vt ea ratione animarum saluti, & incolumitati consulamus nostra diligentia: & Christi gloriam illustremus, qui cum Patre & Spiritu sancto semper viuit & regnat in secula seculorum, Amen.

Exemplum. Euseb.

Signa per hæreticos qualia tantum fiant.

D. August. tom. 7.

2. Thess. 2. Nostri seculi hæreticos vndequaq; Catholicis & orthodoxis se fide indignos osténdere.

Illos, persecutionem ab ecclesia patientes, falsò se beatos, & martyres appellare.

D. August.

Hæreticos nulla ratione esse tolerandos in Ecclesia. *Matth. 7.*

TRACTATVS XXV.

In illa verba octauæ Beatitudinis: *Quoniam ipsorum est regnum cœlorum.*

DICENDVM est, cur idem sit præmium primæ & postremæ beatitudinis: & cur per verbum substantiuum EST, reliqua verò per verba ad rem adiecta proponantur; & quamobrem hæc enuntientur per verbum Præsentis temporis, illa per Futuri: dicitur enim, *Quoniã ipsi consolabuntur: Quoniam ipsi possidebunt terram: Quoniam ipsi Deum videbunt*, & quæ sequuntur: deinde quid sit cœlorum regnũ, quod promittitur: postremò, cur illud persecutionem patientibus propter iustitiam debeatur.

Inprimis igitur annotat Rupertus Tuitiensis, quòd quemadmodum in musicis speculationibus vsu venit, vt cùm ad septem voces peruentum est, non possit noua vocis fieri accessio, sed quæ octaua additur, cum prima ita conueniat, vt non duæ, sed vna vox esse videatur: ad eũ modum præmium primæ & octauæ Beatitudinis, idem prorsus est: eademq; vox primæ chordæ & octauæ in cithara, qui est Christus: *Exurge*, inquit, *gloria mea, exurge psalterium & cithara.* Octaua item dies, si sacras consulis literas, nihil est aliud, quam primæ diei repetitio, in qua conditi, atque per Christi resurrectionem iterum creati sumus: & nos per hanc octauam beatitudinem pro iustitia tolerantes de integro condimur atque instauramur. Insuper, vt docet Bernardus sermone I. omnium Sanctorum in fine, eadem promissio facta est pauperibus & Martyribus, quia verè martyrij genus paupertas voluntaria est. *Beatus vir*, ait Propheta, *qui post aurum non abijt, nec sperauit in pecunia thesauris. Quis est hic, & laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in vita sua.* Quid mirabilius, aut quod martyrium grauius est, quàm inter epulas esurire, inter vestes multas & pretiosas algere, paupertate premi inter diuitias, quas offert mundus, quas ostentat malignus, quas desiderat noster iste appetitus? An non meritò coronabitur, qui sic certauerit, mundum abiiciens promittentem, irridens inimicum tentantem, & (quod gloriosius est) de semetipso triumphans, & crucifigens concupiscentiam prurientem?

De quibus tractandum.

Primæ, & octauæ beatitudinũ præmium esse vnum & idem sit.

Prima ratio, Ruperti Tuitien. à musicis sumpta.

Psalm. 56 Octauæ diei mysterium.

Secunda ratio D. Bernardi.

Eccles. 31.

Quodnam martyrium grauius, teste Bernardo.

2. Tim. 2.

III. Ratio eiusdem.

rientem? Et subdit ibidem Bernardus: *Denique propterea pauperibus pariter & martyribus regnum cœlorum promittitur: quia paupertate quidem emitur; sed in passione pro Christo absque omni dilatione percipitur.* Adde,

IV. Ratio.

cùm duo sint beatitudinum ordines, quæ penes agere & pati constituuntur; prima vtriusque ordinis velut basis & fundamentum, respicit illud, quod inter præmia est velut fundamentum, scilicet regnum cœlorum, vt nec agens patienti, nec patiens agenti præferatur: sed Confessores Martyribus, & Martyres confessoribus, in essentiali beatitudine pares & æquales esse monstrentur.

V. Ratio.

Ad hæc, in regno duo sunt: Opes, & Dominatio. Promittitur ergo pauperibus regnum ea ratione qua diuitias in se claudit: nam renuntians temporalibus diuitiis præsentibus propter Christum, dignus qui æternis fruatur efficitur. Patientibus verò debetur regnum, per respectum ad dominationem. Qui namque propter Christum libertate destituuntur & in carne vt serui premuntur; digni sunt qui in futuro cum Christo regnent & dominentur.

VI. & vltima.

Denique beatitudini primæ respondet regnum cœlorum tanquam præmium aureæ: vltimæ verò regnum, tanquam aureolæ. Ambrosius ob id repeti promissionem regni cœlorũ docet, quòd illud bis iustus consequitur, primò secundum animam in dispositione corporis, deinde etiam secundùm corpus post resurrectionem, nam pauperibus spiritu competit habere regnum cœlorum secundùm spiritum, passis verò persecutionem secundùm corpus, in quo persecutionem sunt passi.

B. Ambr. lib 6. in Luc. de Beat. tom. 5

Earundẽ beatitudinũ, primæ scilicet & vltimæ, præmium verbo substantiuo Est, reliquarũ verò, cur adiectis nominibus proponantur.

Differentia autem verbi substantiui atque adiectiui, discrimen indicat inter substantiuum ius æternæ hæreditatis; & ipsam possessionem hæreditatis: verbo autem præsenti, Est, ostendit beatos in hac vita, substantiuum æterni ius præmij habere, quod vnum est, & omnibus beatis commune: ideò ponitur in prima & vltima beatitudine vtriusque ordinis, tam agendi, quàm patiendi. Nam, vt ait Dilectus: *Nunc filij Dei sumus; quòd si filij: & hæredes*; & iterum Paulus, *Quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt à seruo: cùm sit dominus.* Executio tamen possessionis & fructus, in alia vita seruatur; ideò de futuro, & per verba adiectiua idem præmium describitur; ad diuersitatem, & copiam fructuum, qui in executione percipientur, explicandam.

1. Ioan. 3. Rom. 8. Galat. 4.

Cur etiam ille per tempus præsens, istæ verò per futurum exprimantur.

Hinc Chrysost. homilia 15. in Matthæum pulchrè admonet: *Tu verò*, inquit, *etiam si non per singulas beatitudines regnũ audias repromitti, nequaquam tamẽ mœrore turberis. Etsi enim retributiones ipsas in differenter appellat eas; tamen profectò cunctas ad vnum cœlorum regnum adducit. Quando autem dicit: Et lugentes consolabuntur; & misericordes misericordiam consequentur; & mundi corde Deum videbunt; & pacifici filij Dei vocabuntur: nihil omnino aliud nisi cœleste regnum per hæc cuncta designat.* Sic ille.

B. Chry. to 2. in princ.

Quare per singulas beatitudines.

Christus, vt Chrysostomus ait, regnum nimimè repromittit.

Propterea idem præmium est regnum cœlorum cum terra, id est firmum: ac ne putes exors esse consolationis; subdit, *Consolabuntur*: Et ne arbitreris consolationem minimè satiantem; addit, *Saturabuntur* Ne verò opineris satietatem cum miseria coniunctam, adiungit, *Misericordiam consequentur.* Ne item valeas existimare, quamuis misericordiam esse, & sine visione Dei; subiungit; *Quoniam ipsi Deum videbunt.* Et ne vtcunque Deus à nobis videri existimetur tanquam à seruis; subiecit: *Quoniam filij Dei vocabuntur.* Est ergo vita æterna repræsentata per regnum cœlorum, sed firma cum consolatione satiante sine omni miseria; cũ Dei visione, atq; filiorum Dei appellatione coniuncta.

Beatitudinũ præmia à Christo proposita, esse perfectissima.

Circa secundum, Regnum cœlorum, vt plurimum, dicitur dupliciter: vel cœlestis & æterna vita, de qua: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum*, vel accipiatur pro Ecclesia militante, in qua etsi Rex sit omnis terræ, Deus peculiariter regnat: diciturque cœleste regnum, quia caput eius de cœlo est, iuxta illud: *Qui de cœlo venit, super omnes est.* Spiritus quo protegimur, de hoc mundo non est, sed ex Deo, & cœlo: virtutes, quibus Deo coniungimur, vt Fides, Spes, Charitas; non terrena, sed cœlestia sunt: Sacramenta, quibus sanctificamur, & pascimur; de cœlo sunt instituta. Finis, ad quem tanquam ad patriam contendimus; in cœlo Empyreo repositus est: nec non eius ius, & gustum, ac spem, dum in terris versamur, habemus, secundùm illas Apostoli voces: *Conuersatio nostra in cœlis est*: &, *Regnũ Dei inter vos est*: rursus: *Non est enim regnum Dei esca & potus; sed iustitia, & pax, & gaudiũ in Spiritu sancto.* Et meritò nos hoc regnum modò habere dicimur, quod propriè in dominio sui ipsius consistit: neque aliunde proficiscitur, quàm ex vnione summi Regis cum Spiritu nostro, quem propter ea spiritum Regem sui facit; sic, vt Ioannes dicat: *Fecit nos regnum & Sacerdotes Deo & Patri suo.* Nam vt ex adhæsione spiritus nostri cum Deo, dij, atque spiritus nostri id Spiritum suum, vnus spiritus efficimur: ita ex vnione spiritus nostri ad Deum Regem, Reges reddimur, dominantes spiritui nostro, & carni, atque concu-

Regnum cœlorum duplex est. Matth. 7. Psal. 46. Ioan. 3. Regnum Dei cur cœleste. Philip. 3. Rom. 14.

Pauperes spiritu, & patiẽtes propter iustitiã, quomodò nunc regnũ cœleste possideãt. Apoc. 1. & Infra 5.

1. Cor. 6.

piſcentiis noſtris, quæ in ea ſitæ ſunt: & in cupiditatibus ac fomite vis atque poteſtas Satanæ & mundi ad nos proſternendos delitescit. Quare debellata carne tanquam hoſte viſibili, contra dæmonem inuiſibilem pugnamus: vt docet Auguſtinus: nam Paulus ait: *Ego igitur ſic curro, non quaſi in incertum: ſic pugno, non quaſi aërem verberans: ſed caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo:* quo caſtigato atque ſubacto, victoriam obtineo de hoſte. Ac vt dæmon per Heuam deuicit Adamum, & per carnem concupiſcentia victam, ſpiritum: ita quiuis Adam, ſiue ſpiritus, deuicta ſua Heua, népe carne, diabolum peruincit. Quando ergo homo vincitur à concupiſcentia: ſeruus eſt, & captiuus dæmonis, & noſtro ſpiritu rebellante ipſi Deo, digni efficimur, in quibus caro rebellet ſpiritui noſtro: ſicut enim Prætor Regi ſuo debitam obedientiam ſubtrahens, in illumque inſurgens, dignus eſt, cui inferiores repugnent & reſiſtant; ita & nos Deo bellum indicentes atque repugnantes, promeremur, vt cupiditates ſenſuum noſtrorum, ac reliquæ creaturæ nobis aduerſentur, in noſque inſurgant. Vbi verò ſpiritus noſter ſe erigit per gratiam, atque cum Deo coniungitur, tunc regnat cum Deo; quia fit vnus ſpiritus cum eo, qui Rex eſt. Hinc Bernardus ſerm. 3. in Pſalmum 90. *Tandiu timendum eſt*, inquit, *donec laqueus contritus ſit, donec corpus iſtud animā depoſuerit. Nam & ipſum corpus laqueus quidam eſt, vnde & oculus legitur animam deprædari. Minimè ergo decet eſſe ſecurum hominem, qui ſecum portat laqueū ſuum*, Sic ille. Eſt ergo regnum cœlorum, in genere quidem tribulatorum omniū; in ſpecie verò eorum qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam. Quæ vt apertiùs tradamus, operæ pretium eſſe exiſtimaui, Dei animum atque conſilium, quo tribulationes immittere voluit, attendere: Hæreticus quidam antiquus, Marcio dictus, vt teſtis eſt Tertullianus lib. 2. contra eum, aſſerebat, Veteris Inſtrumenti Deum, fuiſſe quidem iuſtum & ſeuerū; ſed ſine miſericordia: Deum vero Noui, miſericordem & clementem, ſed ſine iuſtitia. In hunc acutè obiicit Tertullian. Deum ante peccatum, bonum fuiſſe, id eſt, ſuauem, beneficū, & ſua largientem: neq; vllo modo vindicem: pœna etenim per ſe nulli, vel Neroni, placet: perditio enim vt talis, delectationis obiectum, vel bonum non eſt. Ideò Propheta ait: *Perditio tua Iſrael*: non inquit, ex me: &, *Deus mortem non fecit, non lætatur in perditione viuorum.* Poſt peccatum autē ſeuerus effectus eſt, id eſt,

Dæmonem vincimus, cū carnē, & eius vires ſuperamus.
B. Auguſt. in Pſal. 143. ſub init. & alibi, tom. 8.
1. Cor. 9.
Geneſ. 3.
Vnde carnis in ſpiritum pugna.
Quando ſpiritus noſter carni dominetur.
1. Cor. 6.
B. Bernar. in fine ſermonis.
Thren. 4.
Homo dum viuit, cur minimè ſecurus, teſte Bernar.
Tertull.
Impij Marcionis Deum Veteris iuſtū ſine miſericordia, Deū Noui Teſtamenti bonū, ſed iniuſtum aſſerentis, blaſphemia confutatur.
Oſeæ 13.
Sap. 1.
Rom. 9.

puniens delicta, & hoc ob oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ in eos qui ſe vaſa iræ, hoc eſt, punitionis capaces conſtituunt, dum nolunt ſe humiliando, emendare, ſed ſuperbiendo, pœnam perpetuam quæ ſuperbos manet, expoſcere. *Quis*, inquit Propheta, *reſiſtet tibi? Ex tunc ira tua.* Peccati ergo inordinationem pœna, quæ præter ordinem videtur & æquitatem, ſed iuſta, caſtigat: nam, verbi gratia, inordinatum quiddam eſt & præpoſterum, capite plectere reum maieſtatis læſæ, ſi ad ipſum ſpectes: ſed ſi facinus quod admiſit, referas, iuſtitiæ quidam ordo inuenitur. Similiter quod Medicus præcidat membrum aliquod corporis vitioſum ac putridum in ſe inordinatum & malū videtur: verum ſi hoc fiat, ne ex membro illo cōtagioſo malum ſerpat in totum corpus, iuſtitiæ atq; ordinis rationi conforme efficitur. Ad eum modum Deum, vel horrendis ſuppliciis in vita præſenti, vel perpetuis gehennæ cruciatibus in futura criminis reos plectere, durum ac malum apparet; atq; iis, qui patiuntur valde incommodum, & graue: ſi tamen ad ea crimina, quæ perpetrarunt, oculos mentis conuertas, profectò cum æquitate, rationeq; coniunctum eſt. Tribulatio ergo, vt defectum ordinis, ſiue exceſſum ab eo, in quem iræ vaſa delinquendo inciderunt, tollit puniendo; ita in his, qui ſe vaſa miſericordiæ præpararunt, miſeriam ſuam agnoſcendo, mirabiles fructus & vtilitates adducit. Quippe in eis in primis Deus oſtendit miſericordiam ſuā, dum ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ ſeueriuſculè cum filio, in ſecundo pœnitentiæ pacto agit. Deinde filium admonet, vt ſibi, vel ab ira paterna iudicis caueat: vſque enim adeo flagellat omnem filium quem recipit, vt etiam proprio & naturali filio non pepercerit. Præter hoc clementer etiam agit, parans homini minimè obſtinato tanquam latroni, qui ad dexteram Chriſti fuit, crucem, in qua tribus veluti clauis Dei, & ſpiritus noſtri hoſtem ſuffigit, triplicē videlicet cōcupiſcentiam: Regemq; ipſum, id eſt, ſpiritū, tribus magnis donis confirmat. Nā qui velit Regi in ſuo regno agenti opitulari, nullo modò aptiùs id præſtare valeat, quā debilitando eius hoſtes; & augendo eius vires, & confirmando. Deus itaque, videns veterem hominem, hoſtem noſtrum capitalem & domeſticum, triplici concupiſcentia, carnis, oculorum, & ſuperbiæ vitæ conſtantem; in remedium, vexationem largitus eſt. Ac primo quidem clauo configit concupiſcentiam carnis tribulatio, quæ cōtinua eſt

Cur ſeuerus homini Deus factus.
Pſal. 75.
Quàm clemens & iuſta Diuina malorum punitio.
I. Ratio, cur Deus [illegible]
Rom. 9.
II. Ra[illegible]
III. Ra[illegible]
1. Ioan. 2.
Tribulatione carnis concupiſcentia quomodo [illegible] figitur.

poſt

post peccatum, corruptio & mortalitas ipsa, qua in mortem tendimus, nempe fame, siti, calore, frigore, nuditate, labore, dolore, ægritudine; namque his omnibus & morte ipsa, quæ omnium terribilium est terribilissimum, vis ipsa concupiscendi comprimitur. Etenim si, gratia exempli, domus tua gemmis, lapidibusque pretiosis, atque aliis splendidis & magnis ornamentis plena esset, atque illi igni supposito arderet: non deberes oleum apponere, ne augeatur incendium, sed aquam, vt extinguatur: eodem modo corporis nostri domicilium, gratia, & donis Spiritus sancti plenum est; sed ardet per innatam concupiscentiam: ob id, si sapimus, haud est oleo temporalium commodorum, & deliciarum replendum, quibus ignis eiusmodi alitur: sed aqua tribulationum iniicienda, quæ ignem quidem concupiscentiæ extinguunt, diuinum verò charitatis ignẽ enutriunt. Altero clauo configenda est vitæ superbia: nam post peccatum hominem inuasit tanta imbecillitas, vt non possit vel ab internis hostibus æstus, frigoris, doloris & febris; sed nec ab externis quidem, vel à pulice, cimice & musca se tueri atque defendere: inuasit quoq; illum tanta Dei, & finis sui ignoratio, vt nihil possit sine labore intelligere: nam *Cunctæ res difficiles*, ait Sapiens, *non potest eas homo explicare sermone*; & Psaltes, *Homo cùm in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis*. Denique inuasit iracundia, odium, libido, & procacitas alios supprimendi & calcandi, iudicium temerariũ, atq; appetitus quidam peruersus similem se Deo efficiendi: verùm per flagella eruditur, vt submissiùs & modestiùs de se sentiat. Hinc Dauid: *Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas: & conuersus viuificasti me*. Tertio clauo cõfigitur oculorum concupiscentia: siquidem nõ solùm superfluis destituimur, verùm etiam interdum necessariis, vt cibo, veste & tecto indigemus: pro quibus comparandis angimur, & solicitamur. Hinc artifices, agricolæ, pauperes verecundi, ac puellæ nudæ, quæ vix panem quo alantur, habere possunt; opprimentibus eas diuitibus, quorum sunt pascua: neque opem ferre valemus egenis, vel iustitia, vel sapientia, quæ despicabilia habentur: Deus pro sua singulari prouidentia per se, vel per Angelos, vel homines, vel dæmones hanc crucem domandi veterem hominem, & in eo diabolum & mundum procurauit. Deinde non tantùm tribulatio debilitat hostes; sed etiam spiritum nostrum, quo meliùs regnet, tribus egregiis virtutibus corroborat: nam cùm regnum spiritus in vnione cum Deo consistat: omnis autem vnio per similitudinem fiat; quo magis spiritus noster Deo similis efficiatur, eo amplius ei vnitur, & magis regnat: similitudo autem in puritate & munditia consistit, quia Deus est ter sanctus, id est, maximè purus, & ab omni criminis labe alienus atque remotus. Tribulatio ergo purgat à peccatis, & ad pœnitentiam inducit: seruat & ab effectu immoderato ad proprium corpus quod corrumpitur: purgat simul à confidentia fallacium diuitiarum, ab spe collocanda in Principibus, vel in hominibus, qui vel decipiunt, vel sæuiunt. Quocirca Tertullianus tribulationem confert ventilabro vel cribro, quo granum à palea discernitur, & igni metalla purganti ab scoria: vnde Spiritus sanctus per Prophetam ait, *Excoquam ad purum scoriam tuam*. Quo fit, vt cessante tribulatione & persecutione sub Constantino Magno, simul cum eo defæcati, siue perfecti Christiani cessauerint: vt tradit Augustin. in libris de Ciuitate Dei. Deinde tribulatio corroborat spiritum, dum illum illuminat, & Deo, qui lumen est, similiorem reddit: docet enim pœnas à Deo nobis immitti; ideo fortiter tolerandas; & intelligit verbum illud Dauidis: *Dominus præcepit ei vt malediceret Dauid*. Docet quod peregrini sumus & aduenæ super terram, nec habemus hic manentem ciuitatem; sed futuram inquirimus. Docet gloriosiùs non posse corpus nostrum occumbere, quàm si illud in hostiam Deo offeramus. Docet illud Salomonis; *Qui non est tentatus, quid scit?* & illud Prophetæ, *Tantummodò sola vexatio intellectum dabit auditui*; & illud egregium Gregorij: *Oculos quos culpa claudit, pœna aperit*. Hinc tentatio similis est oleo lumen lampadis alenti; & vt fel piscis Tobiæ, quo iniuncti oculi parentis, aperti sunt, & viderunt. Docet insuper nobiscum Deum esse, cum tribulamur, secundum illud: *Cum ipso sum in tribulatione*. In quæ verba Bernard. serm. 16. expositionis eius Psalmi: *Vnde scimus*, inquit, *quòd nobiscum sit in tribulatione? Ex eo vtique, quòd in ipsa tribulatione nos sumus. Quis enim sustineret, quis subsisteret, quis persisteret sine eo? Omne gaudium existimemus, cum in varias tribulationes inciderimus, fratres mei, non modò quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei; sed quoniam iuxta est Dominus his qui tribulato sunt corde. Si ambulauero in medio vmbræ mortis* (*ait quidam*) *non timebo mala; quoniam tu mecum es. Ita ergo nobiscum est omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi*.

Carnem suã tripl. eius concupiscentiæ flammis ardentem, delicatè nutrientes, quid facere videantur.

Vitæ superbiam, vt etiã configat tribulatio.

Eccles. 1.

Psalm. 48.

Genes. 3.

Psalm. 70.

Quomodo tribulatione oculorum quoque concupiscentia transfigitur.

Tribulatio spiritum nostrum tripliciter confirmat, ac roborat.

Tribulatio qualis Tertulliano

Tertull. li. de fuga in persecut. in princ.

Esai. 1.

Cur olim perfectiores quã modo, fuerint Christiani.

B. August.

Vt spiritum illuminet tribulatio.

2. Reg. 16.

Hebr. 13.

Eccles. 34.

Esa. 28.

Psalm. 90.

B. Bern. circa med. serm.

Dei quodnã manentis nobiscũ in tribulatione symbolum.

Iacob. 4.

Actor. 14.

Psalm. 33.

Psalm. 22.

Matth. vlt.

Tertia tribulationis spiritum nostrũ confirmandi ratio.

Iacob. 1.

Hactenus ille. Ad hæc, tribulatio, confirmat, & perficit spiritum; quia patientia opus perfectum habet: nam vt pictor tot adhibet lineas & colores figuræ, quot nouit opus esse ad illam illustrandam: similiter anima ad Dei imaginem condita, tot aduersitatibus, quasi coloribus quibusdam, ornatur à summo illo Deo pictore, quot nouit ad perfectionem eius, & decorem requiri. Et vt rusticus cernens malleo percuti aurum, vel argentum, stultus esset, si rogaret artificem ne percuteret, cum eiusmodi ictibus vas, tùm pulchriùs, tùm capacius efficiatur: ad eum modum vexationibus homo afflictionibusque à Deo tanquam aurifice, in vas honoris perficitur atque expolitur. Ecce igitur in genere fructus tribulationis, quæ, iuxta Tertullianũ, est sicut scala Iacob, in qua boni ascendunt, & mali descendunt. Magnaque fuit misericordia, vt Ireneus & Augustinus docent, sententia mortis in Adam lata, & eiectio eius de paradiso, posito fomite, & concupiscentia in homine. Videmus enim prosperam valetudinem, & diuitias homini nocere: quid ergo fecisset paradisus, deliciis atque commoditatibus plenus? *In labore*, inquit Dauid, *hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Ideò tenuit eos superbia.* Dei etiam potentia, & Angelorum charitas, & hominis virtus, & dæmonis confusio, magis se exerunt atq; splendent in hac spinarum via, & tribulationum. Persecutio autem quæ ab homine infertur, idem, sed perfectius efficit quod tribulatio: quippe difficilius illam ferimus, & ob id magis caro reprimitur: & Spiritus magis Deo subiicitur. Habet enim persecutio ab homine inflicta, peculiarem difficultatem, vt fortiter feratur. Primò in extensione: nam tot bella, strages, homicidia, plagæ, furta, rapinæ, adulteria, incestus, iurgia, atque odij symbola ab hominibus in homines quotidie fiunt, qui omnibus creaturis ad vindictam abutuntur, vt belluis, ferro, igne, aqua, veneno, ad alterius perniciem accommodatis: vt ferè sine numero sint; quemadmodum Peripateticus quidam curiosè enarrat, teste Cicerone. Deinde dolorem lenit, si intelligamus nos à Deo, vel Angelo per se, vel à rebus naturalibus, vel à dæmonibus affligi & vexari. Scimus namque Deum esse nobis patrem charissimum & amicum, Angelos conseruos & custodes, naturalia verò, & ratione carentia, haud sponte nocere; dæmones autem capitales hostes existere, nec cernimus illos mala inferentes, quoniam sub aspectum non cadunt nostrum: cumque obstinati sint, magnaq; potestate præditi, apertiùs videmus, illos nihil, nisi permissos, contra nos machinari; quemadmodum nec in Iob, nec in porcos, nisi obtenta à Domino licentia, quicquam valuerunt: nam alioqui si liberi essent, omnia deuastarent depopularenturq;. Ab homine autem libero, quem oculis cernimus, qui deberet prodesse, cùm naturaliter sit amicus & socialis, & eiusdem speciei difficilius ex parte eius patimur; ex parte Dei verò ægriùs quiescimus in eo, quòd sinat illum contra nos insurgere: quippe iniusta videtur eiusmodi permissio. Vnde Propheta: *Iustus quidem tu es, Domine, si disputem tecum: verumtamen iusta loquar ad te. Quare via impiorum prosperatur, benè est omnibus qui præuaricantur, & iniquè agunt?* & Dauid, *Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei. Quia zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns.* Sed consideranda sunt, vt ibidem subdit, nouissima eorum, quem exitum videlicet, & quàm tragicum, sortiatur eorum prosperitas: rursus consideranda nouissima iustorum, & quanta in felicitate & pace terminetur eorũ persecutio. Hinc Gregor. Nysse. in hanc beatitudinem scribens, ait: *Quemadmodum igitur si quis futuri scientia praditus, Iosepho pradixisset. Insidiis petitus beatus eris, prima fronte credibilis diceret audienti, & ad id, quod in præsentia acerbum est, respicienti non videretur (non enim fieri posse putaret, vt mali propositi bonus designaretur euentus) ita nimirum etiam hic cùm persecutio, qua fideles à tyrannis agitantur, multum iuxta sensum acerbitatis habeat; efficit, vt ab iis, qui carni paulò magis obnoxij sunt, ea, quæ per res asperas & acerbas ipsis proposita est, regni spes haud facilè admittatur atque probetur. Sed Dominus naturæ vitio despecto, praduit infirmioribus, qualis laboriosi certaminis euentus sit, vt spe regni temporalium rerum aduersum sensum facilè deuincant.* Sic ille. Ad hæc, expedit non ignorare, tam præmeditatam, & paratam esse à Deo persecutionem, quã à proximo vel cogitatione, vel lingua, vel facto recipis; quam sit bonorum ac beneficiorũ, quæ ab eo recepisti, elargitio, quodque integra prouidentia diuina, & nequaquam aliqua eius pars (cùm infinita sit, nec partes habeat) ita circa te totum versatur, ac si nihil aliud curaret. Debes ergo non tantùm Dei prouidentiam agnoscere in euentis omnibus, sed etiam ab hominibus illatas iniurias, quasi ministris Dei, fortiter tolerare: neque tantùm inter bonos, sed etiam inter improbos virtutum officia custodire. Hinc Bernard. epistol. 25. ad Hugonem, Rothomagẽsem Archiepiscopum, scribit:

Genes. 28. Tertull. li. de fuga in persecut. initio. Tribulatio cur similis scalæ Iacob. Iren. lib. 3. cap. 37. August. in tract. de nouo cantico, ca. 8. tom. 9. & Psal. 72. In tribulatione quænam virtutes eluceant. Prima ratio, persecutio quàm tribulatio cur magis sit efficax. M. Tull. II. Ratio. Tantum potest in nos dęmõ, quantum permittitur.

Iob. 1 & 2. Matth. 8. Ierem. 12. Psalm. 72. Persecutionẽ patiẽtes duo vehementer consolari possunt. Greg. Nyssen. III. Ratio cur inquam tribulatione sit grauior persecutio. Proprium Diuinæ prouidentiæ. B. Bernard.

Et quidem inter bonos bonum eſſe, ſalutem habet; inter malos verò & laudem. Illud tanta facilitatis eſt, quanta & ſecuritatis; hoc tanta virtutis, quanta & difficultatis. Quale nempe eſt iſtud, tangere picem, & non inquinari ex ea, in igne ſine læſione verſari, & in tenebris abſq; caligine? Palpabant quondam tenebras Aegyptij cùm tamen de populo Dei Scriptura dicat: vbicunque Iſrael erat, lux erat. Et infra: *Quæ tanta gloria quàm dicere poſſe; Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus? Eſto ergo patiēs, quia es cum malis: eſto pacificus, quia praees malis.* Hęc Bernardus. Qui verò ita perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, beati ſunt; quoniam ipſorum hic eſt regnum cœlorum, id eſt, Deus regnat in illis: nam fomes regnum impediens, peculiariter reprimitur à ſimili alterius fomite alterius carnem vorante ac publicè deſpiciente, vt Nemrod robuſtus venator coram Domino, vel in inſidiis, nempe aſtutus venator, qui occultè opprimit alios defraudando. Humiliant autem iuſti ſe ipſos Deo per homines punienti: & in teſtimonium ſummæ veritatis, ad proximi vtilitatem & ſalutem, non tantùm ore, ſed & ſanguine, quod altiſſimum eſt, confitentur. Et cùm interfecti ſunt, victores ipſimet interficientium fiunt: cùm contrà, in mundo victores ſint interfectores. Ex quo Ignatius ait: *Magni athletæ eſt ferire, & vincere, Dei autem nomine ſuſtinere oportet omnia.* Et vt Tertullianus teſtatur: *Animus inuictus eſt: & corpus cùm cadit finem ſuum aſſequitur*, nempe honorem Dei, animæq; ſalutem; & meritum ad glorioſam reſurrectionem. Quemadmodum autem ſtrenui milites, dum fortiter pugnant, victoriam, & honorem illam conſequentem, communiſque boni defenſionem, atq; pretioſam obtinent prædam: pari ratione iſti victoriam, ob inuictum animum, quem pœnæ, ſuppliciaq; non flectunt, conſequuntur; & propterea tum in cœlo, tùm in terra, ſanguinis ſui profuſione pro veritate Chriſti, immortalem gloriam comparant ſibi: nam ore facilè eſt confiteri. Habent præterea prædam vitæ, atq; gloriæ: namque in cœlo plenum erit gaudium, poſitis ſub pedibus inimicis, quando aliàs pro nihilo corpus interiturum erat: ideò per dura & aſpera aſſueſcamus ad agonē & certamen, vt hortatur Tertullianus. Ipſorum eſt igitur regnum cęlorum, ſcilicet futurū, vt ibi agat, & dominetur, nec vltra ab hoſtibus iā peſſundatis patiatur. Deinde ipſorum eſt regnum cęlorum, ſiquidem paupertate emitur regnum: ſed in tolerantia afflictionum pro Chriſto, ſublata omni mora, poſſeſſio eius percipitur. Item, quia pro eis erit in futuro iudicio iuſtitia, vt nihil fiet contra eam, quemadmodum ipſi modò pro iuſtitia tuenda certarunt. Hinc Eccleſ. 4. dicitur; *Pro iuſtitia agonizare pro anima tua, & vſque ad mortem certa pro iuſtitia: & Deus expugnabit pro te inimicos tuos.* Ad hæc, regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud: nulli autem magis vim illi regno inferunt, quàm qui veterem hominem expugnant, illique vim faciunt. Inſuper quia tales pretium habent regni: hinc Auguſtinus quodam loco pulchrè ait: *Venale habeo. Quid Domine? Regnum cœlorum. Quo emitur? Paupertate regnum, dolore gaudium, labore requies, vilitate gloria, morte vita.* Ampliùs, quòd tales vim ſibi ipſis faciētes ſocij ſunt Chriſti in tribulatione, in pane doloris, & aqua tribulationis: hinc ſocij erimus in feſto gloriæ, & in beata menſa. *Nam ſi compatimur; & conglorificabimur: & ſi ſocij ſumus paſſionum, ſimul & conſolationum erimus.* Poſtremò, Martyrum peculiariter eſt regnum, quandoquidē plus guſtabunt Deum, pro quo plus laborarunt & paſſi ſunt; quēadmodū lepus labore proprio captus magis ſapit, quàm qui pretio emptus eſt. Ita Martyres, qui venerunt ex tribulatione magna, & lauerunt ſtolas ſuas, & dealbauerunt eas in ſanguine agni, quo in menſa cœleſti perpetuò ederent cum Chriſto Domino, cui cum Patre & Spiritu ſancto, eſt par honos, maieſtas & imperium in ſecula ſeculorum, Amen.

Eccleſ. 13. Exod. 10. Ibidem. Pſal. 119. Perſecutionē patiētes propter iuſtitiā, cur beati. I. Ratio. Geneſ. 10. B. Ignat. epi. 11 ſub init. Magni athletæ proprium quid, & animi inuicti. Tertull. li. de Reſurr. carnis à medio. Idem lib. de Fuga in perſecutione, & alibi. II. Ratio. III. Ratio. Eccleſ. 4. IV. Ratio. Matth. 11. B. Aug. to. 8. in Pſal. 93. verſ. Qui fingis laborem. V. Ratio. Rom. 8. 2. Tim. 2. VI. & poſtrema. Apoc. 7. Luc. 22.

TRACTATVS XXVI.

In illa verba: *Beati eſtis, cùm maledixerint vobis homines, & perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduerſum vos, mentientes propter me:* & reliq.

TVBA Spiritus ſancti Apoſtolus Paulus ad Rom. ſcribens, dicebat. *Scimus; lex ſpiritualis eſt: ego autem carnalis ſum venundatus ſub peccato.* Si ergo hinc conſideremus legis perfectionem, & puritatē Euangelicæ: inde verò imperfectas & imbecilles vires noſtras, ſiue pronitatem ad ea quæ carnis ſunt, lex profectò Chriſti impoſſibilis nobis videri poterit. Sed hæc impotentia, partim quidē vigore gratiæ Dei mitigatur, nam *Omnia ſunt poſſibilia credenti*; & Apoſtolus, *Omnia poſſum in eo qui me confortat*, Vt namque ferrum candens manum apprehendentis comburit, ſecus ſi forcipe manus vtatur; ad eum modum tribulatio naturam vincit, verum à natura

Rom. 7. Lex Chriſti vnde nobis ad ſeruādum difficillima: eadē vnde facillima meritò videatur. Marc. 9. Philip. vlt.

Tantæ veritatis efficacissima Martyrum exempla.

gratia Dei induta facile vincitur, partim verò Martyrum exemplis, Apostolorum, Confessorumque lenitur, qui pro veritate Christi tuenda atq; propugnāda tanta perpessi sunt. Nam Petrus & Andreas, exemplo nos suo docuerunt, crucem nihil posse in Christi cultores, qui Spiritu Dei muniti sint: Paulus verò ac Iacobus, Ioannis frater, gladium nihil valere; at Iacobus Iustus, præcipitium minimè esse formidabile; Bartholomæus porrò sæuam illam ac truculentam pellis detractionem, cōstantem fidei confessionem non posse euertere: cæterum B. Stephanus, Ignatius, atque Laurentius, contemnenda esse docuerunt exemplo suo, immania tormenta quæcunque, quæ vel à lapidatoribus, vel à bestiis, vel ab igne Christum colentibus impendent. Vnde Dominus dixit: *Beati estis, cùm maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint*, &cęt. Pauca in genere dicenda sunt de his beatitudinibus; & an his verbis constituatur noua beatitudo. Deinde verba hæc diligenter sunt expendenda, in eisque delitescentes thesauri aperiendi.

Actor. 12.

Supra 7.

Philosophorum inter & Christi doctrinā discriminis ratio quænam sit.

Sapientissimè igitur initio legis Euangelicæ ferendæ, Christus finem, ad quem tandem contendimus, assequendum in patria, proposuit: atque eas virtutes addidit, quibus mediis adipiscimur ipsum finē. Nā finis in operatione, habet rationem principij: ex eo enim agendi ratio desumitur. Et hinc accipitur discrimē doctrinæ Christi, & Philosophorum. Illi enim felicitatē huius vitæ in se ipsa inuestigarunt: at Saluator illam non nisi ad æternæ vitæ gaudium referendo, cōstituit. Hinc est, quod ait, Beati primò: & postea, Quoniam ipsorum est regnum cœlorum: ponit enim hic beatitudinem, non simpliciter, sed vt meritum proximè pariens ęternā felicitatem. Quòd autem tot distinxerit beatitudines, nō vnam tantum, sine ratione factū non est. Nempe quòd in domo Patris cœlestis mansiones multæ sunt, ad quas variæ ducunt virtutes, vt semitæ. Factum est etiā, vt felicitas Euangelica distinguatur in hac vita ab ea, quā Philosophi statuerunt, apud quos vna excludebat aliā, siquidem Stoicis tātum erat beatus, qui præditus erat virtute; Peripateticis, qui ad contemplationem summarum caussarum perueniebant; aliis, beatus erat indolés; aliis verò qui voluptatibus & deliciis affluebat: at Christus itā docet beatū esse pauperem spiritu, vt non excludat mitem, vel misericordem: neq; misericordē sic, vt excludat mundum corde, vel pacificum, & ita de reliquis. Sunt autē octo beatitudines tantum, vt ex Patrum sententia à principio statuimus: Patres verò qui tantū dixerunt septem, vt Aug. ac Bern. benignè sunt interpretādi. Etenim beatitudines in agendo positas, quæq; in nostra sunt potestate, considerarunt: at vltima minimè est in potestate nostra, nisi persecutionibus positis. Tamen reuera octo sunt, vt probauimus, & de singulis Dominus dixit in plurali numero, & non in singulari, beatos; vt in qualibet beatitudine multitudo hominum infinita comprehenderetur, si vellét secundum illam esse beati. ¶ Nouum autem est, & sine ratione dictū à quodam, his postremis verbis addi nonam beatitudinem: tùm quia Patres nō plures nouerunt quam octo: quibus etiam interpretandis librum vnū tribuit Greg. Nyss. tum quia octonarij tolleretur Sacramētum numeri, quo triūphus Christi de diabolo, atque ingressus in æternum felicitatem signatur & veræ Circumcisionis mysterium, vt Hier. annotauit. Ambros. quoq; quosdam Psalmos inscribi pro octaua docuit, quos ad Christi resurrectionem atque ad has beatitudines accommodat. Et Petrus describens, quibus rebus ministrabitur nobis introitus in æternum Christi regnū, octo enumerat virtutes: *Ministrate*, inquit, *in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem.* Et subdit: *Sic enim abūdanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum*, &c. Quę octo virtutes ferè per omnia respondent his octo beatitudinibus.

Qui Patres tantum septē beatitudines posuere, qua re id fecerint.

Caietani de nouem beatitudinibus opinio confutatur.

Octonarij numeri Sacramentum quod sit.

Hieron. in Matt. tom. 9.
Amb. lib. 5. in Luc. cap. 14. tom. 4.
2. Pet. 1.

Quibus virtutibus octo ministrandū nobis introitum in æternum Christi regnum doceat Petrus.

Neque obstat, in secunda persona hæc verba fuisse ad Apostolos dicta, ad hoc vt nouam ac nonam beatitudinem cōstituat: quippe hæc ratio probaret, quatuor beatitudines à Luca cap. 6. descriptas, pronuntiatas à Domino in secunda persona, distinctas esse ab istis. Dixit enim: *Beati pauperes: quia vestrum est regnū Dei. Beati qui nunc esuritis: quia saturabimini*: & quæ sequuntur. Sed vt istæ quæ habentur apud Lucā, quia cōueniunt in argumento cū illis Matthæi, ab illis diuersæ non sunt, ita nec hæc noua ab octaua quouis modo diuelli debet, cum vtraq; de persecutione sustinenda loquatur: & in fine tolerandi persecutiones conueniant. Nam idem est pati persecutiones propter iustitiā, & pati propter Christum, vt in his postremis verbis edocemur. Est enim Christus, vt ait Paulus, factus nobis sapientia, & iustitia, & sanctificatio, & redēptio. Neq; propria est Noui Testamenti beatitudo patiendi propter Christum, vt sentit Caietanus, qui idcircò nonam constituit,

Caietani in contrariū de Christo Apostolos alloquente, obiectio diluitur.

Pati propter iustitiam, & pati propter Christum, non esse diuersum.

1. Cor. 1.

Pati propter Chriſtũ, Ve- eris etiam tuiſſe pro- prium Teſta menti, non Noui tantũ- modò pro- batur.

ſtituit, & ſeparat octaua. Nam etiam ante Chriſti aduentum multa ſimllia paſſi ſunt Prophetæ, vt Prophetæ ſunt prænuntiantes nempe de aduentu Iuſti. Vnde Stephanus ait, *Quem prophetarum non ſunt perſecuti patres veſtri? & occiderunt eos qui prænuntiabant de aduẽtu Iuſti, cuius vos nũc proditores & homicidæ fuiſtis.* Et Moſes à Paulo ad Hebr. prędicatur improperium Chriſti portaſſe, quod reſpiceret ad remuneratiouẽ. Chriſtus item expreſſe idem tradit hoc loco: *Sic enim*, inquit, *perſecuti ſunt Prophetas, qui fuerunt ante vos*, Expende verbum, *Sic*, nempe propter eandem cauſam, ſiue propter eundem Chriſtum. Atq; ita non eſt noua beatitudo, ſed repetitio octauę non ſine cauſa facta, vt mox dicemus. Illud grauius eſt, quòd cum à Matthæo enumerentur beatitudines octo à Luca tãtum ponuntur quatuor. Sed hoc egregiè ſoluitur ab Ambr. in Lucam. *Quatuor*, inquit, *tantùm beatitudines Sanctus Lucas Dominicas poſuit, octo verò ſanctus Matthæus: ſed in iſtis octo illæ quatuor ſunt, & in quatuor iſtis illæ octo. Hic enim quatuor velut virtutes amplexus eſt Cardinales, ille in illis octo myſticum numerum reſerauit. Pro octaua enim multi ſcribuntur Pſalmi, & mandatum accipis octo illis partẽ dare fortaſſis beatitudinibus. Sicut enim ſpes noſtræ octaua perfectio eſt, ita octaua ſumma virtutum eſt.* Et infra, *Nunc dicamus quemadmodum in quatuor benedictionibus S. Lucas benedictiones octo ſit complexus. Et quidẽ ſcimus virtutes eſſe quatuor Cardinales, Temperantiam, Iuſtitiam, Prudentiam, Fortitudinem. Qui pauper eſt ſpiritu, auarus non eſt. Qui flet, non ſuperbit; ſed mitis eſt & pacatus. Qui luget, humiliatur. Qui iuſtus eſt, nõ negat quòd omnibus ſit ad vſum communiter datum. Qui miſeretur, largitur de ſuo. Qui ſuum donat, non quærit alienum, nec dolum proximo ſuo ſtruit. Connexæ igitur ſibi ſunt, concatenatæq; virtutes, vt qui vnam habet, plures habere videatur: & Sanctis vna competit virtus: ſed eius quæ fuerit vberior, vberius eſt præmium. Quanta hoſpitalitas in Abraham, quanta humilitas, quanta ſanctitas, vt fratris filium ab hoſte ſeruaret? & quanta abſtinentia, vt nihil de præda quæreret? Sed quia fide præſtitit, fidei præ cæteris meruit principatum. Ergo vnicuiq; plura præmia, quia plura incentiua virtutũ. Sed quod in aliquo merito copioſius; hoc etiam in præmio redundantius. Beati igitur pauperes ſpiritu. Habes temperãtiam, quæ à peccato abſtinet, ſeculum calcat, illecebroſa nõ quærit. Beati qui eſuriũt, & ſitiunt. Qui enim eſurit, eſurienti compatitur, compatiendo largitur, largiendo fit iuſtus: quia iuſtitia eius manet in æternum. Vnde & in Matthæo famem, & ſitim intelligimus ſpiritalem, quæ cibus iuſtitiæ deſideratur, aut potus: quæ virtus quaſi materia quadam virtutum eſt, vt iuſtus æqualem ſe inferioribus præſtet, dolum excludat, veritatem requirat. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Habes prudẽtiam, cuius eſt flere occidua, & ea quæ æterna ſunt quærere, lugere ſecularia, quæ ſecum ipſa pugnẽt Deum pacis inquirere, qui ſtulta mundi elegit, vt confundat ſapientes: & qui ea quæ non ſunt, deſtruat, vt quæ ſunt, non poſſit adipiſci. Beati eritis, cùm vos oderint homines. Habetis fortitudinem, ſed eam quæ odium non mereatur ex crimine, ſed perſecutionem patiatur ex fide.* Hucuſque Ambroſius.

Actor. 7. Hebr. 11. Exod. 2.

Cur Matth. octo beati- tudines, Lu quatuor tùm com- emoret. Amb. li. 5. Luc. c. 14. t. tom. 5.

Octo in qua- or beatitu- ibus quo- do inclu- atur, ſecũ- n Am- ſium.

ſ. 14. m. Abra-

perãtiæ s atq; e.

110. 111.

Propriũ Tẽperantiæ, ac Fortitudinis. 1. Cor. 1.

Et cùm hactenus præmiis excitauerit ad beatitudinem, conſequenter eos deterret à peccatis per quatuor comminationes, maledictionesve oppoſitas prioribus beatitudinibus: quæ tamen à mundo benedictiones, & ſtatus felices iudicantur. Omnes enim in paupertate, eſurie, luctu, & hominum vituperio ſitam cenſent eſſe ſummam miſeriam; quarum prima eſt; *Veruntamen væ vobis diuitibus, qui habetis hic conſolationem veſtram.* Diuites hic vocat illos, qui diuitiis ad proprias voluptates abutuntur, oblectantes ſe in earum poſſeſſione, & honoribus, atque deliciis, quas opibus ſibi parant. Quod colligitur ex eo quod ſubiungit, *Qui habetis*, vel, vt Græca vox ſignificat, *Accipitis hic conſolationem veſtram*: quod non vt determinatio diuitum eſt poſitum, quibus Dominus væ interminatur, ſed vt cauſa condemnationis. Quia enim Græcè dicitur, non, qui, ὅτι videlicet, quæ adiungitur etiam duabus conſequentibus ſententiis. Hæc ſententia verbo Abrahæ confirmatur, qui Epuloni dixit, *Fili, recordare quia recepiſti bona in vita tua.* Et de alio diuite, qui in opibus ſuis ac conſolationibus felicitatem conſtituebat, dicitur in alia parabola à Domino, illum ad ſe dixiſſe; *Anima, habes multa bona poſita in annos plurimos, requieſce, comede, epulare.* Dixit autem illis Deus, *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te; quæ autem paraſti, cuius erunt?* Secunda comminatio eſt: *Væ vobis qui ſaturati eſtis: quia eſurietis.* Væ autem, vt teſtatur Chryſoſtomus, in Scripturis interminationem mortis, & ignis gehennæ habet; aliquando verò prædictionem imminentis mali, vt ſæpe in Veteri Inſtrumento, & in Nouo; *Væ prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus.* Quia ergo diuitias ſequitur ventris ſaturitas, & omnium cupiditatum expletio, *Væ vobis qui ſaturati eſtis*, veritatem huius ſecundæ comminationis docet diues Epulo, qui in inferno poſitus, ne aquæ quidem guttam ad leniendum linguæ inflammatæ ardorẽ ac dolorem valuit obtinere. De his ait Dominus per Eſaiam; *Ecce ſerui*

Væ quibus erit diuitibus hic ſuam cõſolationem habentibus.

Luc. 16.

Supra 12.

Væ in Scripturis quid ſignificet. Chryſ. hom. 13. in Matth. tom. 2.

Matth. 24.

Quanta eſuties illius Saturis Epulonis. Luc. 16.

Eſai. 61.

mei comedent, & vos esurietis, Ecce, serui mei bibent, & vos sitietis: Ecce, serui mei lætabuntur, & vos confundemini: & reliqua. Tertia interminatio est: *Væ vobis qui videtis nunc: quia lugebitis & flebitis.* Vbi risum immoderatum & ex his quæ Deum, vel proximum lædunt, vel obscœna, & turpia in se sunt, eos reprehendit: cùm locus hic & tempus flendi sit. Luctus ad animum, fletus verò ad corpus spectat: quanquam hæc sæpius inter se confundantur. Quarta est: *Væ cùm benedixerint vobis omnes homines,* Quia diuites, & deliciis affluentes ab omnibus laudari, & prædicari solent, rectè dixit; Væ, cùm benedixerint vobis omnes homines: per homines intelligens mundanos & adulatores, à quibus laudari consueuerunt, qui falsa specie felicitatis clari sunt in hoc mũdo. Nam lingua adulatoris plusquàm gladius nocet; & ita peccatum, vt oleum lampadem nutrit. Vnde Esaias dicebat; *Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant.* Subdit Dominus: *Secundùm hæc enim faciebant Prophetis patres eorum.* Nimirum parentes Iudæorum secundum carnem olim sanctorum Prophetarum verba respuebant, & falsis Prophetis applaudebant: de quibus Esai. 30. *Qui dicunt videntibus: Nolite videre; & aspicientibus, Nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt: loquimini nobis placentia, videte nobis errores.* Et hactenus de verbis Lucæ dictum sit. Sed iam redeat oratio nostra ad verba Matthæi expendenda.

Qui nunc ridentes lugebunt.

Luctus & fletus inter se quid differant.

Lingua adulatoris quantum noceat.

Esai. 3.

Infra 30.

Igitur, inquit, *Beati estis, cùm maledixerint vobis homines.* Repetitur octaua beatitudo. Tùm quia summè necessaria est in nouo Testamento omnibus qui ad Crucem vocati sunt. Nam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei: & omnes qui piè volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patientur: secus erat in veteri Testamento, vbi temporaria commoda, & præmia promittebantur iustis ex vi legis: quanquam perfectissimi viri, & veluti aliorum columnæ, vt Prophetæ, cunctorum calumniis, & persecutionibus essent expositi. Deinde repetitur, vt magis in specie explicentur iniuriæ, tùm internæ, nimirum odij; tùm externæ, verborum atque factorum. Ad hæc vt finis ipse explicatiùs tradatur: quod enim superiùs dixerat, propter iustitiam, hic declarans, ait, Mentientes propter me. Tertiò, cùm ad hanc octauam beatitudinem difficiliùs inducantur homines, idcirco vt Theophylactus docet, vt eam magis imprimeret, etsi vltimo loco pronuntiata esset: sicut postremo opere vitæ suæ Christus patientiæ suæ nobis præbuit exemplum eam repetiuit. Quartò, vt magnum eam præmium manere declararet: ait namque, *Gaudete, & exultate, quia merces vestra copiosa est in cœlis.* In secunda autem persona loquitur Dominus, vt hanc beatitudinem de persecutionibus tolerandis ad ipsos Apostolos maximè pertinere doceat, & ab ipsis inprimis in praxim deducendam. Nec enim sat est scire, beatos esse qui patiuntur propter iustitiam, sed tu beatus, si pateris: quid enim iuuat scire, & non facere, nisi ad hoc vt vapules plagis multis? Hinc Dominus apud Ioann. postquam dixit; *Non est seruus maior domino suo, neque Apostolus maior eo qui misit illum,* subdit: *Si hæc scitis; beati eritis, si feceritis ea.* Postremò, vt prædiceret tanquam Propheta Apostolis, quanta essent pro Christo toleraturi, atque ita illos præmoneret, ac præmuniret: quia iacula præuisa minùs feriunt. Simul etiam secundùm Euthymium, ostendit doctorum esse, ac magistrorum persecutionem pati propter verbum Dei.

Patiẽtes propter iustitiã Christus cur denuo beatos fore pronuntiet.

Actor. 14.

2. Tim. 3.

II. Ratio.

III. Ratio.

Theophyl.

IV. Ratio

Luc. 12.

Ioan. 13.

V. Ratio. cur videlicet patiẽtes beati iterũ prædicentur.

Euth. cap. 5 in Matth.

Quod verò Matthæus dicit, *Estis,* in Luca de Futuro legitur, *Eritis:* nihil refert, quia omnino eadem est vox Græca ἐστὲ, & propterea eodem modo vertenda, cùm sit vel Indicandi modi, vel Imperandi. *Cùm maledixerint vobis homines.* Antiqua translatio habebat *Oderint,* & Lucas cap. 6. eandem recitans beatitudinem, habet, *Oderint:* & odium radix est omnis iniuriæ, & persecutionis; & consonat aliis Christi dictis alibi, vt cùm inquit: *Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum.* Ideò magis quadraret lectio, *Oderint,* quam *Maledixerint;* vt triplex iniuria significetur; Cordis, Oris, & Operis; Cum Corde oderint, Verbis exprobrauerint; Factis persecuti fuerint. Nam alioqui bis diceretur de iniuria oris, de corde nihil. Sed quoniam Græci codices constanter habent ὀνειδίσωσι, quod est, iniuria afficient, siue maledicent; & verbum Oderint, posset suppleri ex Luca, cùm eandem Christi enarrat sententiam; dici potest, Dominum semel de persecutione in facto locutum, de verborum verò iniuriis bis. Quippe bonus Christianus pati debet iniurias, teste Augustin. quæ tùm in facie, & maledictiones vocantur, tùm in absentia fiunt, quæ detractiones, & murmurationes appellantur à Domino in illis verbis: *Et dixerint omne malum aduersum vos, mentientes propter me.* Deinde verborum conuitia, quibus Christum petebant Iudæi atque Pagani, plus affligebant martyres atque cruciabant, quàm persecutiones corporis: nam has silẽtio amplectebantur,

Hæc lectio Cũ oderint, altera, Cũ maledixerint vobis homines cur præstet.

Luc. 21

Alter textus habẽs: Cum maledixerint, &c. cur potius retinendus.

Aug. lib. 1 de serm. Dom. in Monte c. 9. à medio to. 4. circa finem.

II. Ratio.

Tertia.

bantur, at illas omninò dissimilare non poterant. Ad hæc verborum contumeliæ magis durant, nam ad Constantinum vsq;, cacodæmones, Cæsares, & mundus totus persecuti sunt Christianos, trucidando eos, & factis opprimendo: ab eo verò tempore manserunt, ac manent etiam nunc maledicta, & contumeliæ, quæ ore fiunt. Ita August. aiebat, Christianos ante Constantinum, perfectos atq; synceros fuisse. Nam qui Christi amplectebantur fidem, opprobriis & iniuriis se exponebant, imò bonorum suorum expoliationi, odio parentum, & filiorum, & denique mortis periculo: nam tunc intrabant per angustam portam. Vbi verò Constantinus salutari baptismatis aqua intinctus est, & fidem Euangelicam professus, ab eo tempore Christus in honore haberi cœpit: & ita omnes ablata tribulatione, per latam portam ingressi sunt ad profitendam Christi fidem, & sic imperfecti, ac imbecilles Christiani redditi sunt, & ob id tãquam infirmis, minores tentationes, persecutionesque diuina prouidentia adhibitæ, iuxta id Apocal. *Ecce dedi coram te ostium apertum* (scilicet vt euadas tribulationes) *quod nemo potest claudere, quia modicam habes virtutem.* Vbi Græcè non ἀρετὴν, sed δύναμιν habetur, vt intelligas non posse referri ad virtutem humilitatis, vt quidam interpretantur, sed ad vires, potestatemve. Estq; sensus; Propterea tibi ostium euadendi tribulationes dedi: quia imbecillus es, & infirmus. Et confirmatur hic sensus verbis Apostoli, dicentis: *Qui non patietur vos tentari supra id quod potestis; sed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere.* Tentationes igitur, quæ post Constantinum manent, vt plurimum, verborum iniuriæ sunt, ad quas nos sæpè odio, & lingua, & manibus vindicandas impatientes, quasi discipuli dæmonis, & non Christi saltamus. Homines hoc loco appellat Dominus eos, qui lumine Dei, & gratia eius destituuntur: qui quia lasciuiæ & carnis voluptatibus incumbunt, à belluis non differunt. Si autem ambitiosè ad honores, & dignitates, aut ad vindictas, & homicidia attendant, diaboli quidam filij efficiuntur. Ideò bonum est talibus displicere. *Nam si de mundo fuissetis*, Dominus inquit, *mundus quod suum erat, diligeret.*

August. Ecclesia cur ante Cõstantinum perfectior quam post illum fuit, teste Augustino.

Matth. 7.

Apoc. 3. Illud Apocalypsis: Ostiũ apertum nemo potest claudere, quia modicam habes virtutem quomodo accipiẽdum.

1. Cor. 10.

Homines maledici hoc loco qui: quomodo belluæ, & etiam filij diaboli fiant.

Ioan. 15.

Et persecuti vos fuerint. Non tantùm verbis, sed etiã factis vos affligẽdo, & in mortem machinãdo vestram. Sed Valentiniani mortem pro veritate fidei detrectabãt: & cùm verbis negarent, sophisticè dicebant, mortem esse donum Dei, non omnibus datum, & satis esse, vel hic corde, vel in alia vita confiteri. Lucas cap. 6. explicat hanc persecutionem verbo: *Cùm separauerint vos*, inquit, id est, tanquam excommunicatos, & vt leprosos à Synagogis eiecerint suis, vel tractauerint vos velut anathemata, id est, homines scelestos, ac impuros, quibus sublatis, placari putabant deos suos. Sequitur in Luca: *Et eiecerint nomen vestrum tanquam malum.* Id est, memoriam nominis vestri denigrauerint, & posteris abominabilem, & infamem reddiderint, vocando vos magos, superstitiosos, infanticidas, Galilæos, asinarios, &c. *Et dixerint omne malum aduersum vos.* Græcè explicatiùs dicitur, Omne malum verbum, id est, rem seu crimen. Quia enim spiritus, altior pars hominis est, ideò inclinatio eius ad gloriam & honorem fortior est, quàm pronitas sensus ad lasciua carnis obiecta, quia obiectum spirituale est fortiùs, ac vehementiùs allicit: ideò non nihil est mala verba pati propter Deum. Et sicut Deo sacrificium fit, priuando nos propter eum obiectis sensus; ita maius est, & excellentius bono nomine, & honore propter ipsum destitui. Vt autem beatitudinis huius simus participes, doctore Euthymio, haud satis est malis verbis impeti, & opprobriis affici, sed opus est, vt quæ dicuntur, mendacia existant, & propter Christum ea dicantur. Hinc ecclesiæ primitiuæ mille mẽdacia per calumniam Christi caussa Pagani obiectarunt, vt infanticidium, esum humani sanguinis, incestus promiscuos, peculiaria conuenticula, crimen læsæ Maiestatis deorum, hostes Cæsaris, Magos, vrbis incensores, Asinarios, Sarmentitios, Crestianos, seductores vocabant, caussamque omnium cladium vrbis, & Imperij, & multa similia superiùs enarrata.

Qua ratione Valentiniani mortem pro veritate fidei detrectarẽt.

Homines ad gloriã: quàm ad voluptates cur sint propẽsiores.

Euthym. vbi supra productus fuit.

Christiani veteres quot, & quanta ab ethnicis maledicta, & contumelias protulerint.

Quòd verò interdum sancti hæreticis detrahant, illorumq; crimina, & impudicam vitam in vulgus efferant, sapienter factum est aliquando, & nunc etiam fit, quia bonæ famæ iniqui sunt possessores, ne illa in aliorum perniciem abutantur, neque in illis vllum est mendacium. Hinc Cyprian. Nouati hæretici crimina detegit, Augustinus peculiari volumine impurissimos Manichæorum more insectatur, B. Bernard. Petri Abailardi vitam traducit, Ioannes Cocleus in libro de actis, & gestis Lutheri, egregiè nobis tanquam in speculo, vitam eius omni arrogantia, impudentia, atque obscœnitate refertam, repræsentat.

Quàm meritæ & iustæ hæreticorum quibus à Catholicis affi ciuntur iniuriæ.

Aug. tom. 6.

Bernard.

Quòd verò Christus discipulos in Emmaus proficiscentes, stultos, & tardos corde increpet, & Paulus insensatos Galatas vocet, & similia à parentibus in liberos, vel à magi-

Quare Christus discipulos stultos, & tardos, Galatas Paulus insensatos vocauerint.

Luc. 24. Galat. 5. à magistris in discipulos, vel à dæmonis in seruos correctionis gratia ex charitate dicantur: ad has iniurias, & probra, de quibus hic est sermo, minimè, id est, referendum: constat enim meliora esse vulnera diligentis, quàm fraudulenta oscula odientis: nam plerunq; his sanctis iniuriosis excitati homines, à peccato reuocantur. Testatur August. in libris confessionum, matrem eius B. Monicam, cùm puella esset paulò viuacior, & indulgeret vino, & semel fuisset cū famula ad hauriēdum vinum ingressa, obiecissetq; illi serua vitium bibendi, vocans eam meribibulam: eo conuitio adeò fuisse permotam, & penetratum cor eius, vt nunquam amplius illi vitio subiacuerit. Aug. li. 9. confess. ca. 8. post mediū, to. 1.

Piorū actiones, & passiones omnes ad Deum tātummodò referendę sunt. *Mentientes propter me.* Hoc verbum debet ad omnes actiones superiores extendi: vt sit sensus; Beati estis cùm vobis maledixerint, mentientes propter me: cùm persecuti vos fuerint propter me, &c. Quicunque igitur sanctam, & inculpatam vitam agit, omnia quæcunque operatur, patiturve, refert in Deum: ideò quicunq; pro tuenda vitæ sanctimonia, sustinet, maledicitur ve, ille hic beatus prædicatur, sed præsertim qui pro confessione nominis Christi, qui pro hac veritate primus occubuit, patitur. Dicebāt enim Iudæi Pilato: *Secundùm legem debet mori, quia Filium Dei se fecit:* & Christus ipse constitutus ante Caipham: *Ego sum*, inquit, *Christus, & amodò videbitis Filium hominis venientem*, & reliqua: pro cuius rei confessione dixerunt: *Blasphemauit, quid adhuc egemus testibus?* Vnde Dominus, protomartyr, & archimartyr, meritò dici potest inter adultos. Etenim Ioan. Baptista pro illa veritate: *Non licet tibi habere Herodiadem vxorem fratris tui, cecidit:* Prophetę apertè non sunt pro cōfessione Christi interfecti: nam Iudæi, vel boni erant, & tales de aduentu Christi prænūciato gaudebāt: ac tales cùm sperarēt quendam Christum, id est, Messiam secūdùm carnem, potestate, gloria, diuitiis, ac reliquis bonis temporalibus, atque victoriis florentem, suaque Iudæis communicantem, prædicatione Christi minimè promouerentur, quare Apostolus: *Etsi nouimus secundùm Christum carnem*, inquit, *sed nunc iam non nouimus.* Ioan. 19. Matth. 26. Matth. 14. Prophetas vnde certum sit pro confessione nominis Christi non fuisse à Iudæis occisos. 2. Cor. 5. Actor. 7.

Verbum Stephani de Iudæis: Occiderunt eos qui prænuntiabant de aduentu Iusti, quomodo verum sit. Quod verò dicitur Actor. 7. ab Stephano, Prophetas omnes, qui prænuntiabant de aduentu Iusti, interfectos à Iudæis: non ob id asserit interfectos quòd prædicarent de aduentu Christi; sed id prætereà additum est, Prophetas, quales erant, qui prænunciabant de Christo, propterea quòd eorum vitia acri oratione insectarentur, à Iudæis fuisse interfectos.

His verbis: Gaudete, & exultate, &c. quid significetur. *Gaudete, & exultate.* Intus gaudete, extra verò ex abundantia superiorum viribus exultate: hinc in Stephano resplenduit facies eius tanquam Angeli: vel ob duplicem stolam accipiendam, corporis, & animę. Deinde ostenditur gratia Spiritus sancti promissa in Nouo Testamento, ad tribulationes etiam cum gaudio perferendas extendi. Vnde Apostoli ibant gaudentes à conspectu Concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. B. Andreas Cruce conspecta, eam fertur sic allocutus: *Securus*, inquit, *& gaudens venio ad te, ita & me suscipias gaudens, discipulum eius qui pependit in te.* B. quoque Laurentius dixit: *Gaudeo sanè, quia Christi hostia effici merui.* Supra 6. Suprà 5.

Deus quàm copiosus remunerator bonorum. *Quoniam merces vestra.* Deus, tam liberalis est, vt vsq; ad calicem aquę frigidæ, tantùm datum in nomine discipuli, sit remuneraturus, quanto magis iniurias, opprobria, & mortis tormenta, quæ pro eius amore sustinuerunt sancti. Merces ergo vestra à vobis quæsita, & desiderata: neq; solùm consequens eum, qui pro Christo patitur, vt vestis puerum, sequitur, quemadmodum hoc loco falsò docet Bucerus, sed quia etiam intuitu operis in Deo facti datur. Vnde ad beatitudinem vocans Dominus iustos, ait: *Possidete paratum vobis regnum, &c. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare.* & Paulus, propter fidem seruatam, & cursum cōsummatum, testatur sibi repositam esse coronam iustitiæ. Confusè ait, *Merces vestra*, non declarans quænam sit: quod ad immensitatem præmij spectat, quòd nulla nominata mensura exprimi posset. *Copiosa est in cœlis.* Non in terra, terrenisve bonis: & integra seruatur merces, vt simus longanimes expectando, iuxta illud: *Si moram fecerit, expecta illum: quia veniens veniet, & non tardabit.* Vt autem intelligas, cur copiosa dicatur, attēde, illud esse obseruatum, quo res altior est in suo genere, eo simpliciorem existere, ac in operibus efficaciorem: nam anima bruti simplicior est anima plātæ, quæ præstat quicquid illa potest, & aliquid ampliùs: quippè vltra vegetationem etiam sentit. Anima rationalis simplicior est sentiente, quoniam ratiocinatur, & spiritualia, & æterna percipit. Angelus verò adhuc superior est, & simplicior animo nostro, quia ad percipiendū colores, vel sapores, qualitatesve primas instrumēti minimè eget, vt nos. Ita inter vniuersa præmia nullum simplicius gloria æterna, quæ tam magna est, vt à nobis comprehēdi nequeat, secundùm id: *Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit* Matth. 10. Contra Bucerum hæreticum. Matth. 25. 2. Tim. 4. Iustorum patientium cur Christus nō expresserit mercedem. Habac. 2. Copiosa cur dicatur Domini merces. Viuētia quæ simpliciora sint. Merces cęlestis quā simplex, magna pretiosa, diuturna, ac delectabilis. 1. Cor. 2. & Esai. 64.

parauit Deus iis, qui diligunt eum. Tam pretiosa est, nullo, vt pretio, aut labore possit cōparari. Vnde post labores, & tormenta vocatur gratia, & misericordia: *Gratia Dei*, inquit Paulus, *vita æterna.* Tam diuturna, vt finem sit habitura nunquam: *Beati*, Dauid ait, *qui habitant in domo tua, Domine, in secula seculorum laudabunt te.* Tam delectabilis, more vt fluminis inundet, sicut dixit Propheta: *Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei.* Vbi Bernardus expendit, *Flumen planè est*, inquit, *sed quod affluat, non influat, vel effluat.* Hoc autem tantum præmium quid aliud futurum esse putamus, quàm ipsum Christum, de quo Ecclesia canit:

Rom. 6. Psal. 83. Psalm. 45. Bernard. Quę sit merces bonorū. In festo Corporis Christi.

Se nascens dat socium:
Conuescens in edulium,
Se moriens in pretium,
Se regnans dat in præmium.

Ipse enim Christus regnum est cœlorum, quod est simile thesauro abscondito in agro pro pauperibus: Ipse est terra illa promissa possidenda mansuetis: Ipse est consolatio Israël, quam prædicabat Esaias, lugentibus promissa: Ipse est saturitas, & panis viuus de cœlo descendens, ab esurientibus manducandus. Ipse est magna illa misericordia, de qua Propheta: *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui*, quæ misericordibus impenditur. Ipse est Deus qui videtur, & videre per donum fidei suæ facit, quod ratione videre non possumus: qui mundis corde promittitur. Ipse est Filius Dei per essentiam, de cuius dignitate & nomine participamus: pacificis in præmium propositus. Ipse est iterum regnum cœlorum simile margaritæ, quæ in mari inuenitur, in corde tribulatorum scilicet, atq; persecutiones propter iustitiam sustinentium. Et sicut sunt in his beatitudinibus incrementa virtutū secundùm Ambros. ita & præmiorum augméta. Primum enim præmium est regnum cœlorum: sed cùm nostrum possit esse aliquid quod non possidemus, maius est quodammodò terram possidere. Et quia multa possidemus cum tristitia; tertio loco ponitur consolatio. Et quia aliquando consolatio non ad satietatem contingit; additur saturitas. Et ne saturi metueremus aliquem defectum; adiūgitur misericordiæ promissio ab omni liberās miseria, & reddés securos. Quoniam verò parum est cōregnare, nisi conuersatio cum Rege habeatur: promissa sexto loco est Dei visio. Et quoniā videre Regem, etiā seruis conceditur, filiorū Dei dignitas & titulus adiūgitur. Prætereà Christus ipse est regnum, sed firmum & stabile: nam dicitur: *Terra autem in æternum stat:* & ita est firmū, vt consoletur; ita consolatur, vt satiet; ita satiat, vt fastidiū omne, & miseriā tollat per misericordiam: ita est DEI misericordia, vt ad Deum videndum pertingat: ita Deum videt, tanquam filius Dei effectus sit: ita visionem, atque filiationem cōfert, vt regnum nostrum sit, & vicissim nos eius regnum, illeque in nobis, & nos in illo regnemus. Quare pulchrè Bern. serm. in Psalm. 90. *Deus est qui operatur in nobis & velle, & perficere pro bona voluntate. Ipse ergo autor, ipse remunerator operis: ipse remuneratio tota: vt summum illud bonum, cuius nimirū tam perfecta est simplicitas in se ipso, duplex quodāmodò vt videatur in nobis causa bonorum, effectiua scilicet, & finalis.* Sic ille. Quia ergo copiosa est merces, quæ in bonis huius mundi, vt potentia, gloria, atq; opibus, non potest esse sita, quia illa nobis cum improbis & cum belluis nobis sunt communia, & citò satietatem & fastidium generāt, ideò in cœlis, & non in tempore hoc erit remuneratio. Nam, teste Lactantio, beatitudo est, cognoscere nullam hic esse posse beatitudinem, eius hæc sunt verba: *Hoc vno beati esse in hac vita possemus, si minimè beati esse videamur.* Si ergo in cœlis erit: ergo immortalis, & incorruptibilis erit. Subdit: *Sic enim persecuti sunt Prophetas, qui fuerūt ante vos.* Népe quia in dignitate eadem estis in qua illi, & eundem iustū, quem illi prædixerunt, vos prædicaturi estis. Accendit Apostolós ad passionum, & persecutionum tolerātiam, nō solùm intuitu mercedis tam amplæ, sed etiam exemplo Prophetarum sanctorum, quibus assimilari perpulchrum est, & eadé de causa pati atq; illi, perhonorificum est. Et tacitè insinuat suam cum Deo Patre, à quo Prophetæ mittebantur, æqualitatem: ne putent munus Apostolicum inferius esse Prophetico. Sic, inquit, hoc est, verbis, factis, & animo, & mentiétes propter Christum. Sic, indesinéter, crudeliter, multipliciter. Quare rectè exponit Euthymius: *Ita enim*, inquit, *persecuti sunt Prophetas, &c. Quomodo ita? opprobrio videlicet afficientes; & persequentes, & dicentes omne malum verbū mentiendo propter Deum.* Hæc ille. At duplex est Propheta, verus, & falsus. Verus est qui prędicit interitum carnis, paupertatem, ignominiā, & non placet malis, vt Achab qui dicebat: *Remansit vir vnus, per quē possumus interrogare Dominum: sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum.* Falsus verò Propheta est, qui consona sensui & affectui prædicit: qui & téporaria bona, quibus veterem hominem alamus, promittit. Ideò secundùm Lactantium, schola & disciplina Epicuri celebrior erat, pluresq; sectatores habe-

Christum in se omnium beatitudinū continere mercedem. Matth. 13. Esai. 40. Ioan. 6. Psalm. 47. Matth. 13. Quo in mari Christianū, quis margaritam inueniat. Ambr. suprà dicto loco. Beatitudinū præmiū vndequaq; absolutum esse atque perfectum. Rom. 8. & 2. Tim. 2. Regni Christi qualitates ex ipsismet beatitudinibus cōtextæ. Eccles. 1.

Bern. serm. 9. in Psal. Qui habitat init. Philip. 2. Merces iustorū cur in cœlis reposita. Lactan. lib. 3. ca. 12. in fine. Iudæi quare persecuti sint Prophetas, & Apostolos. Quomodo vtrosq; fuerint persecuti. Euthym. in Matth. Propheta verus, & falsus, quisnam sit. 3 Reg. 22. Lactan. lib. 3. c. 17. in prin. Epicuri disciplina multò celebrior cur fuerit séper, quā cæterorum, teste Lactantio.

habebat, quia applaudebat omnibus, omnibus placebat, & ambientibus magistratū, magistratus laudabat, & vitæ studiosis priuatę, magistratus damnabat: apud carnales & lasciuos delicias carnis commendabat, continentiam apud cœlibes: studia & literas apud earum sectatores: ignorantiam apud rusticos, & philosophorum contemptores: & ita in omnium hominum mores & studia se transformabat, Gnatonisq́; instar, qui dicebat: *Si aiunt, aio: si negant, nego:* omnibus se accommodabat. Simili ratione ingressus est Mahometus, & postremò venit ad nos Lutherus: vt proptereà mirū videri non debeat, si tot discipulos & alumnos inuenerint. Vt ergo falsi Prophetę placent mundo, ita veri Prophetę opprobria, derisiones sustinere debent à mundo.

Terent. in Andria. Mahometus & Lutherus Epicuri discipuli.

Si igitur beatitudo regnum est cœlorū, cœlestes efficiamur, & in nobis regnemus: si terra, simus stabiles & firmi in vocatione: si consolatio, toleremus tribulationes: si satietas, ieiunemus modò: si misericordiæ magnæ cōsecutio, vtamur modica nostra erga fratres benignitate: si visio Dei, assuescamus diuinis contemplationibus & meditationibus fidei: si filiorū Dei appellatio, vocari hypocritę, vel falsi Christiani sustineamus: si copiosa merces in cęlis, non solùm persecutiones atq; opprobria propter Christum non fugiamus, sed etiam libenter amplectamur, & tanquam rem honorificā & pretiosam ambiamus. Nam sicut maiorem charitatem nemo habet, quā vt animā suam ponat quis pro amicis suis; ita nemo eorū qui Christum profitentur, maiorē habet perfectionem, quā qui pro tāto amico ponit animam suam, nempè talibus aperta est ianua regni cęlestis, vt in illud confestim cum gloria ineffabili suscipiātur, peculiari munere & auxilio Domini nostri Iesu Christi, cui cū Patre, & Spiritu S. omnia laus, honor, gloria, & imperium atq; gratiarum actio debetur ab vniuersa creatura in secula seculorum, Amen.

Ad beatitudines virtute comparandas adhortatio.

Ioan. 15. Amici Christi maxima perfectio qualis.

TRACTATVS XXVII.

In illa verba: *Vos estis sal terræ. Quòd si sal euanuerit, in quo salietur? ad nihilum valet vltra, nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus.*

HACTENVS Dominus Euangelica suæ Philosophiæ principia posuit, & tanquam fundamenta iecit grauissimas ac breuissimas sententias (nondum tamen præceptis vrgens, ac proposuit finem, ad quem actiones nostræ referendæ sunt, quibus scilicet in rebus summum quod ab omnibus expetitur bonum, situm est. Cùm autem inter omnia, quæ ad respublicas tuendas ac conseruandas necessaria sunt, illud in primis requiratur, vt ij qui regendis ciuitatibus destinantur, cæteris omnibus & prudentia, & vitæ integritate præstent; alioqui fieri, vt eorum peccata in ciuium redundent detrimentum: nam vt quidam Ethnicus rectè dixit:

I. Ratio. Christi post beatitudines de Ecclesiæ pastoribus ac doctoribus disserendi.

Quicquid delirant Reges, plectuntur Achiui.

Horat. lib. 1. Ep. ad Lolliū.

Ideò post beatitudines omnibus ad consectandum propositas, ad ea priuatim descēdit, quæ ad Episcopos, & animarum pastores spectant, indicans quam illis personam imponat, & ad quid elegerit eos, quo videlicet in his quæ hactenus dixit, vt in futurum dicturus est, alios se duces præbeant, & ante omnes hæc ipsi vitæ suæ exemplo cæteris præluceant, exordiū sumens ab eorum vita, atq; doctrina, vt simul etiam illud intelligas, sermonem nunc ad eos dirigi: nam Matthæus refert, ad eum accessisse discipulos suos: & Lucas, Dominum Iesum eleuatis oculis in discipulos, cępisse sermonem. Deinde, vt exhortetur ad tam perfecta munera præstanda, declarat ea ex officio obeūdi necessitatem: quasi dicat, vt ait Chrysosto. non tantùm pro vestra salute, sed etiam vniuerso orbe hęc vobis doctrina committitur. Item, cùm postremis verbis de persecutionibus ferendis sermo esset, causam addit, quòd vt sal mordere, & conteri debebāt, vt alios salire possent, ipsi in primis tribulatione salsi: dicitur enim Marci 9. *Omnis igne salietur: & omnis victima sale salietur.* Quod tātundem ast, ac si apertiùs diceret; Omnis homo igne tribulationis, saliendus est, nam *Omnes* (inquit Apostolus) *qui piè volunt viuere, in Christo Iesu persequutionem patientur:* & omnis qui victima sapiens effici desiderat, sale tribulationum est cōdiendus. Postremò, si per sal, sapientia, siue discretio veniat intelligenda, iuxta illud Comici; *Qui habes salem, qui in te est*; & iuxta verbum Apostoli ad Collossen. *Sermo vester semper in gratia, sale sit conditus:* Dominus Apostolos tales esse vult, qui suos, & suorum subditorum moderētur actus, viuentes in medio nationis, prauæ & peruersæ, quæ persequutiones in seruos Dei semper molitur; ad quod prudentia est opus serpētina: & reuera nec sapientia nisi in religione, nec religio nisi in sapientia inuenitur, vt lib. 4. diuin. instit. ca. 3. & 4. egregiè probat Lactantius: & c. 2. admiratur Platonem ac Pythagoram, magnis peregrinationibus obitis apud exteras & remotas regiones, sapientiam perquisiuisse. Iudęos verò, proxi-

Secunda ratio, ac tertia.

D. Chrysost. hom. 15. in Matth. to. 2. initio.

Marc. 9. *2. Tim. 3.*

IV. Ratio.

Terent. in Eunucho. *Colos. 4.* Quales Dominus Apostolos esse voluerit. *Philip. 2.*

Lact. Firm. Cur Plato, & Pythagoras vt Lact. ait, apud Iudęos non quæsierint veram sapientiam.

proximos & vicinos, penes quos vera erat sapientia, neglexisse, non ob aliam causam quòd eorum religio huius mundi sapientibus contempta, & eorum sapientia stulta videretur. Posteà verò, vbi gétibus sapientia vera per Messiam, veraq; religio detecta sunt, Iudæi quia Iesum eius auctorem contempserunt, vtriusq; effecti sunt exortes, in magnaque cæcitate, & tenebris versantur, Atq; hæc pauca pro ratione ordinis eorum quæ sequuntur ad superiora explicanda, dicta sint satis. Iã Domini verba diligenter sunt expendenda. Ait igitur, *Vos*, nempè Apostoli, & in vobis successores omnes, ac ecclesiarum pastores, verbiq; Dei ministri. Priuilegium namq; communitati, siue ciuitati collatum, non tantùm ad illos, qui tunc agunt respicit, sed etiam ad sequentes, & futuros. *Estis*, id est, esse debetis, & à me, vt tales sitis, constituimini, nempè quantum ad officium, statum, & vitam. *Sal terræ*. Secundùm regulam B. Augustini lib. 2. de doctr. Christiana. Quando Scriptura sacra aliquid peregrinum & externum per metaphoram tradit, eius rei cognitio à peritis & doctis in illa arte petenda est: vnde vult, Theologum, & sacrarum literarum tractatorem omnibus liberalibus disciplinis, maximè verò rerum naturalium scientia instructum esse oportere, vt promptè possit, & doctè expedire, quæ tropicè & translatè traduntur: ad hunc modum salis natura & proprietates, à naturalibus & ab ipsa experientia accersendæ sunt.

1. Cor. 1.

Apostolorũ etiam successores cur sal terræ.

B. Aug. c. 40. Tom 3

Vtilis B. Augustini canõ intelligentiæ scripturarũ.

Sal igitur, quantum ad nomen, per metathesin Græca vox est, dicitur enim ἅλς, ex quo sal descẽdit, masculini & neutrius generis in singulari, in plurali verò sẽper est masculini. Quòd ad naturã verò eius spectat, si materiam salis venari velimus, illud est statuendũ, salem vt alia multa fossilia & subterranea, qualia sunt, aurũ, argentum, æs, stannum, plumbum, lapides, sulphur, nitrum, ex terra generari: cõmuniter tamen ex partibus aquæ terrestribus, calore, & vẽto congelatis, subtiliq; ipsius aëris in vapores soluto gigni solet: cumq; terrestris sit, vt ipsa terra grauis efficitur: & cũ calore adustus est, siccus, amarusq; redditur, qua ratiõe ipsũ mare significat, iuxta illud Poëtę:

Et spumas salis ære ruebant.

Quia verò est siccum, & exustum, terram sterilẽ reddit: ideò dicitur à Dauide: *Terrã fructiferã in salsuginem à malitia inhabitãtium in ea*: vocat salsuginem terrã infrugiferam & sterilem: hinc in signum sterilitatis terra sale arari solet, quare Iud. 9. ciuitas interfectis cunctis habitatoribus destructa est, ita vt sal in ea dispergeretur. Tum quia siccũ, præseruat à putredine, quæ ab extrario humore generatur: hinc fit, vt carnes, siue pisces, quos volumus incorruptos seruare, saliamus; similiq; ratione à fœtore & vermibus, qui putrefactionem consequũtur, tuetur. Adhibitus sal quoq; ad medelam plagarum, mordet vulnera: vnde putrescentia corpora, ita sal vendicat, vt durẽt ea per secula: quod Aegyptiorum cõprobant instituta, qui mortuos sale condire solebant, vt autor est Herodotus. Cic. lib. 2. de natu. deor. *Sus verò*, inquit, *quid habet præter escã? Cui quidem, ne putresceret, animã ipsam pro sale datam dicit esse Chrysippus*. Ob eandem etiam causam, nempè quia siccũ est, sitim excitat, & acrimonia sua qui eduntur cibos condire solet: ita vt lauta splendidaque conuiuia nihil sint, si cibaria & fercula sale destituãtur: vt rectè dicat Iob ca. 6. *Nunquid poterit comedi insulsum, quod non est sale conditum.*

Salis nomen vnde. Sal vnde nascatur.

Salis effectus atq; virtutes.

Li. 1. Æneid.

Psalm. 106.

Iud. 9.

Ægyptij mortuorum corpora cur sale condirent.

Herodot.

M. Tull. à medio.

Salis necessitas.

Iob. 6.

Per trãslationem autem multa salis nomine significantur, non solùm ipsum mare, & sapientia, sed etiã gratia ipsa & venustas hominũ, siue in dictis, siue in factis, vt de homine insulso quidam Poëta dicat:

Nulla in tam magno est corpore mica salis.

Significat & amicitiã, qua de dicitur 1. Esd. 4. Nos autem memores salis quod in palatio comedimus, & ad diuturnam amicitiã nostram comprobandam, prouerbij loco soliti sumus dicere, multos modios salis cum aliquo nos comedisse. Antiquitus tantus honos habitus est sali, vt tanquam amicitiæ symbolum hospitibus ante alios cibos apponeretur: quo significari voluerunt, fortissimã fore, adeoq; immortalem amicitiam. Et vt sal ex multis fusibilibus coit in solidum quiddam, adeò, vt ferro sæpè cædatur, vt inquit Ambr. li. 5. Hexameron c. 11. ita ex diuersis conuenientes animi per amicitiam in vnum quidam & solidum coalescunt. Plin lib. 31. c. 7. 8. & 9. de sale multa egregiè philosophatur: *Salis natura*, inquit, *per se ignea & inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens. Corpora verò astringens, siccans, alligans. Defuncta autem ac putrescentia ita vendicans, vt durent ea per secula. In medendo verò mordens, adurens, repurgans, extenuans, dissoluens.* Hæc Plinius. A Galeno medico præcipitur, vt infantes recens nati sale aspersi, fasciis obuoluantur. Auicenna ait; festinandum esse, vt infantum corpuscula perluantur aqua, in qua colliquatus sit sal, vt occalescat vmbiculus, atq; item cutis: ita tamen vt non cõtingantur nares, aut os. Ad hanc sententiam alludit Ezech. cap. 16. dicens: *Quando nata es, in die ortus tui non est præcisus vmbiculus tuus, & aqua non es lota in salutem, nec sale salita, nec inuoluta pannis.*

Salis significata.

Catull. libr. 1. Epigram. 8.

1. Esdr. 4.

Sal quàm olim res honorifica.

B. Ambr. tom. 4. initio.

Salis proprietates ex Plinio.

Galen. lib. 1. de sanitate tuenda, ante med tom. 2.

Auicen.

Ezech. 16.

Christus cur pactum salis in sempiternum coram Domino vocetur à Moyse.

Quibus constitutis, dicendum est, per metaphoram salem in primis Christũ significare, qui solus est sal per essentiam, & sal cœlorum; Apostoli sal terræ: diciturq; Christus sal fœderis, siue pactum salis sempiternum, quia sine Christo, nihil vnquam Deo gratum fuit, nullaque hostia sine fide sanguinis eius, accepta illi esse potuit: hinc Abel & Abraham, & reliqui patres de fide Messiæ in eorum sacrificiis Deo faciendis commendantur: de hoc sale per allegoriã, & in mystico sensu dicitur Leuitici 2. *Quicquid obtuleris sacrificij, sale condies, nec auferes sal fœderis Dei tui de sacrificio tuo:* & libr. Numerorum ca. 18. *Pactum salis est sempiternum coram Domino tibi, ac filiis tuis.* Meritò autem Christus dicitur sal, qui vt ex aquæ natura, tanquam ex materia efficitur; ita Christus ex aqua naturæ humanæ, de qua scriptum est; *Aquæ multæ, populi multi:* & ex terrestri parte aquea, non ex subtili, id est, ex carne simili carni peccati minimè vestita adhuc immortalitate; estq; vi & flatu Spiritus S. cõceptus. Est etiam grauis deitate sua, quæ fundamentum est omnia continens, humanitate verò, nec prosperis est elatus, nec aduersis fractus: vnde de se ipse testatus est; *Venit enim Princeps mundi huius, & in me non habet quicquam*, scilicet leuitatis: ideo fugit regnum offerentes, & tentantes Iudæos acerbè reprehendebat: erat etiam impiis Iudæis ad vidẽdum grauis, & ad portandum quòd esset ipsis in vita dissimilis. Deinde Christus circa qualitates primas sal extitit; nam alienus erat ab omni carnis affectu, ac per vim ardoremq; Spiritus sancti terram improborum hominum, & Iudæorum sterilitate percussit, dum exemplo, & doctrina monitoris abutentes, facti sunt deteriores. Teste enim Irenæo, præsens lux excæcat neminem; sed tu te eruendo tibi oculos excæcas: nullus quippè ob defectum aliorum, sed ob proprium, damnationi est obnoxius. In bonis verò, & pietatis cultorib. sterilis efficitur terra, hoc est, sensus, non germinãs corruptionem, aut spinas & tribulos, vt illi à Domino dictum fuit. A putredine quoq; vitiorũ, & sæpè mortis temporalis imminentis, fœtoreq; mali exempli, atq; à mordentis conscientiæ præseruat vermibus: sui item exẽpli acrimonia Dominus, vitiorum nostrorũ mordet vulnera, nosq; confundit. Præstat prætereà sitim benè operandi: *Beati*, inquit, *qui esuriunt, & sitiunt iustitiam:* & Paulus cognita Christi in orando, & prædicãdo, & pro nobis patiendo diligentia, dicebat: *Quæ retro sunt obliuiscens, ad anteriora conuerto me ipsum.* Tertiò, circa qualitates secundas ex primis resultãtes, quæ sunt, albedo, grauitas, acer sapor, & similes, Christus metaphoricè est sal per essentiam: nam prætérquam quòd omnes creaturas salis, eis bonũ dans esse, per quod sibi incorporãtur aliquo modo, & vniuntur per aliquam similitudinem; peculiariter tamen Angelis & hominibus saporẽ sapientiæ largitus est, vt per diuinam hãc sapientiæ similitudinem coniungerentur ei. Sed Angelus multò magis quã homo, suo vitio sal infatuatum euasit, secũdùm illud: *Eleuatum est cor tuum in decore tuo: perdidisti sapientiam tuã in decore tuo:* proiectus est diabolus cũ suis omnibus in sterquilinium inferni, in æternũ cõculcandus: at Homo per peccatũ quidẽ salem amisit, saporemq; sapientiæ: nam cum in honore esset, nõ intellexit: cõparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis: euasitq; terra insipida per errores & veri Dei ignorationẽ: nã salem eum perdidisse constat, qui dixit in corde suo, Non est Deus. Euasit quoque frigida amisso calore diuini amoris, cõcupiscentiæ humoribus subiecta, corruptibilis ac putrida per affectus immoderatos, de quibus Psalmista; *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt:* perditaq; vitæ exemplo fœtens; vermi rodentis conscientiæ subiacẽs. Titij illius miseri instar, cuius iecur perpetuò arrodi à vulture, fabulãtur poëtæ. Deniq; facta est amara & insipida, vt fel Christo datum, quod cùm gustasset, noluit bibere. Pulchrè autem repræsentatur natura humana in illa aqua ciuitatis Iericho, quæ ob amaritudinem potari non poterat; Helisæus tamen misso sale in aquam, eam dulcem reddidit atq; potabilem: ad hunc modum Christus in Helisæo figuratus, cum Deus, propter peccatum, naturam nostrã traiicere non posset, magno cõsilio salem, hoc est, sapientiam à se genitam per incarnationem, in aquam naturæ humanæ immisit: atq; ea ratione aquæ naturæ nostræ sanabiles factæ sunt, atq; potabiles, & redditi sumus per donum sapientiæ Dei gustatui sapidi, calidi amore, dulces mansuetudine, per cordis teneritudinem facilis digestionis, cibus bonæ substantiæ, quantum ad interna, boni caloris; & odoris circa externa; qui tamen ex contrariis vitiis anteà constabamus. Ad quod præstandum non sat fuit salem cœli, siue Dei sapientiã vniri nostræ humanitati, sed etiam in Cruce cõteri, ibiq; instar salis proiecti in aquam liquefieri, iuxta illud: *Factum est cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei.*

Post hũc salem essentialem & primariũ fecit Deus maiores & meliores, nimirum Apostolos, pastores, & doctores, vt essent sal par-

Marginal notes: Genes. 4. Infrà 22. Iacob. 2. — Leuit. 2. — Num. 18. — Cur sal mysticè Christus. Apoc. 17. — Christi & Dei, & hominis grauitas qualis. Ioan. 14. — II. Ratio. — B. Iren. lib. 4. cap. 48. — Bonorum & piorum sterilem terram vt faciat Christi sal. Genes. 3. — Matth. 5. — Philip. 3. — Tertia ratio, cur sali comparetur Christus. — Christus cũ omnia creata, tum verò Angelos & homines vt saliat. — Ezech. 28. — Luciferum eius præsertim, & homo, sal quomodo infatuatum euaserint. Psalm. 48. — Psalm. 13. — Ibidem. — Matth. 27. — Quid aquæ Iericho amarissimæ easq; Helisæus dulcorans præfigurauerit. 4. Reg. 2. — Effectus incarnationis Christi. — Psal. 21. — Apostoli, eorumq; successores quomodo sal terræ.

secundũ Euthymium.

sal participatum, siue sal terræ, hoc est, totius mundi, & peccatorum insipidorum, ac plebis: quomodo Christus est sal cœlorum, id est, maiorum, de quibus: *Cæli enarrant gloriam Dei*, Nam terra, vti Dominus explicuit ipse in parabolis, significat homines, & corda humana. Et Euthymius hoc loco ait: *Terram hîc homines appellauit, quasi è terra formatos. Est autem tantum ac si diceret: Homines in peccatis putrefacti sunt; corrupti ab humore affectionũ. Vos igitur à me electi ad curandam hanc totius mundi putredinem, estis sal terræ accepta virtute ad constringẽdum ipsos & coarctandum, præterea ad occidendum vermes inuisibiles, hoc est, vt per bonam famam, rationales affectus à graui peccatorum odore liberetis.* Hæc ille. Et sal quidem terræ Dominus inquit, nempè non tantũ alicuius & peculiaris terrę, verùm vniuersæ: non enim in terram vnã Dominus eos mittebat, sed in vniuersum orbẽ: vt acutè Chrysostomus annotauit: cùm etenim Prophetæ ad vnam Iudææ gẽtem missi sint; vos autem sal estis vniuersi orbis per doctrinam arguendo, ac stringendo dissolutos, ne æternos producant vermes. Debent igitur in primis omnes, qui curam animarum in fidem suam recipiunt, & verbi Dei funguntur ministerio potissimùm, & quiuis Christianus etiã pro captu suo, sal esse terræ. In primis quia ardore amoris paterni, & aqua baptismi, cum flatu Spiritus sancti bona & sancta vita generantur, per quam sumus vt sal: ideo in ore infantis baptizati de more apponitur sal. Deinde pastores per ardorem inflammationemq; sancti Spiritus, ac combustionem sicci, ab omni carnis concupiscentia, quasi humore putrefacto, vacui & liberi esse debẽt: hinc Paulus ait: *Quum enim essemus in carne, passiones peccatorum quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, vt fructificarent morti. Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur: ita vt seruiamus in nouitate Spiritus, & non in vetustate literæ*: & infrà ait, Christianos ambulare non secundùm carnem, sed secundùm spiritũ. Tertiò, eorũ est à putredine subditos præseruare, id est, ab ira pœnæ temporalis imminentis, & ex se semper à peccato & à culpa, quapropter eorum vnus dicebat; *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi*: etenim maiorum virtutes virgæ quædam sunt, vitia subditorum, qui computruerunt velut iumenta in stercore suo, percutiens ac verberantes: quemadmodum eorum delicta calcaria inferiorum sunt ad peccandum. *Nam secundùm iudicem populi*, ait Sapiens, *sic & ministri eius; & qualis rector ciuitatis, tales & habitantes in ea*: & Paulus Petro in faciem resistens, dixit illi, *Si tu quum Iudæus sis, Gentiliter viuis, & non Iudaicè; quomodo Gentes cogis Iudaizare? &c.* vocans eius exemplum, coactionem. Nam si Sacerdos curam animarum habens intelligat, pastorem suum, siue Episcopũ, residentiam in Ecclesia sua negligere, ieiunia non curare, venationibus, aut alearũ ludo incumbere; tãto exemplo excitatus, quasique clypeo protectus quodam, in eadem liberè prolabetur. Quòd verò propter viros sanctos flagella ab inferioribus auertat, docet Deus ipse, qui propter decem iustos, qui fuissent, toti ciuitati Sodomorum ignoscere paratus erat: id etiam indicat Moses, de quo Propheta testatur: *Et dixit vt disperderet eos: Si non Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius* (id est, in precatione, quam afflicto confractoque ad Deum animo effudit) *vt auerteret iram eius, ne disperderet eos*: de Dauide quoque dicebat Dominus, *Protegam vrbem istam propter me, & propter Dauid seruum meum.* Quartò, quemadmodum sale aratus ager, sterilis redditur: ita pastores, terrenos homines inexcusabiles reddunt, ne prætextu ignorantię excusare valeant suas vsuras, blasphemias, adulteria, odia & falsa testimonia, cùm audierint, eiusmodi delicta, execranda apud Deum haberi: quare Christus rectè dixit: *Si nõ venissem, & locutus fuissem eis: peccatum non haberent: nunc autem excusationem nõ habent de peccato suo*: & infrà. *Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit: peccatũ non haberent: nunc autẽ & viderunt, & oderunt, & me, & Patrem meũ.* Et alibi: *In iudicium ego in hunc mundum veni: vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant.* In bonis verò hominibus, terrenam eorum partem verbi, & Sacramenti ministerio sterilem & infructuosam facere student boni pastores; carnis mundi vanitatem & fluxum ostendentes. Quintò, vermes inuisibiles, id est, dæmones, siue morsus conscientiæ extinguunt, dum putrefactionem peccati, à qua generantur, ac nutriuntur, tollunt. Sextò, eadem ratione fœtorem malæ vitæ, & infamiæ, quæ ex peccato oriri solet, auferunt: & dum hanc vitam omni præditam virtute adducunt, odorem boni nominis sibi conciliant, & in alios spargunt. Septimò, vulnera peccatorum, tùm vitæ exemplo, tùm acri oratione, quasi sale mordicant, vt Chrysostomus ait. Non ergo mordacitatem reprehensionis abiiciatis: & sed & opprobria & persecutiones sustinete. Hinc per Prophetam dicitur: *Quasi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorũ, & domui Iacob peccata eorũ.* Qui ergo abblandiri auditoribus

Psalm. 18. Matth. 13. Euthym. hoc loco.

Sal terræ cuius illi fuerunt.

Prima ratio, Ecclesiæ pastores cur sal terræ nominentur.

Secunda ratio.

Rom. 7.

Rom. 8.

Tertia ratio, pastores cur sal terræ dicantur.

1. Cor. 11.

Ioel. 1.

Eccles. 10.

Galat. 4.

Mali exemplum pastoris quam efficax.

Viri sancti quãtum possint apud Deum.

Genes. 18.

Psal. 105.

Ex. 32. & seq.

4. Reg. 20.

Quarta ratio

Ioan. 15.

Ioan. 9.

Quinta ratio

Sexta.

Septima.

B. Chrysosto. homi. 15. in Matth. 10. 2.

Esai. 58.

Hæretici quã falsi sint Euangelici ministri.

volunt, nihilque quòd eos perstringat, dicere; haud facilè eorum vitia detergunt, quod hodiè faciunt plurimi eorum, qui se solos Euãgelicos dici volunt, puram tantũ Euangelij literam auditoribus proponentes, neque micam salis, hoc est, mordicationis & amarulentiæ in detergendis eorum flagitiis & peccatis admiscentes: neque ob aliam profectò caussam magis hodiè mundus corruptus est, quàm ob Episcopos, prædicatores, & consiliarios, qui Regibus blandiuntur adulanturque, ponentes puluinos sub omni cubito manus, & facientes ceruicalia sub omni ætate ad capiendas animas, sicut dixit Propheta: vnde Regibus, tributis grauioribus populos opprimere concedunt: Episcopos ad residendum, quasi graue non sit delictum à diœcesi abesse, non vrgent: Sacerdotibus plura beneficia, & quæ dicuntur incompatabilia, conniuent, & permittunt: fœminis fucum, impudicaque alia ornamenta, quibus alliciunt ad peccandum, indulgent. Hanc rationem secuti magi & sapientes Pharaonis, suadebant Principi, ne Iudæos extra ditionem suam abire permitteret, dicentes; Iudæi isti maiestatem vestram seducere volunt: nos omnia miracula quæ præstant, edere parati sumus. Enimuerò defecerunt in tertio signo: nam ciniphes ac muscas quæ in facie, & oculis homines & iumenta mordebant, illisque molestæ erant valdè, facere non potuerunt. Eiusmodi siquidem assentatores mordere neminem, verbisq; suis molestiam vlli inferre non nouerunt. Caueant igitur qui sunt à consiliis Principum vel Episcoporum, vel qui sunt à cõfessionibus, vel qui ministrãt verbum Dei, ne studio hominibus placendi, displiceant Deo, qui eorum ossa dissipabit, teste Propheta. Audi sententiam Hieronymi, exponentis illud Ecclesiastes 12. *Verba sapientum sicut stimuli, & quasi claui in altum defixi: Simul & hoc notandum est*, inquit, *quòd dicantur verba sapientum pungere, nõ palpare, nec molli manu attrahere lasciuiam: sed errantibus, & vt suprà diximus, tardis pœnitentiæ dolores, & vulnus infigere. Si cuius ergo sermo nõ pungit, sed oblectationem facit audiẽtibus; iste non est sermo sapientis: verba quippè sapientum vt stimuli. Hoc stimulo nec dum Paulũ, sed adhuc Saulũ puto in via errorum audisse: Durum est tibi contra stimulum calcitrare.* Hæc ille. Octauò, salis est, condire cibos, atque hac ratione, vt Hieronymus interpretatur, Apostoli sal appellãtur, quia per illos vniuersum hominum conditur genus: atque Deo illi quidem terram hominũ condiunt, vt illam possit edere, sale Christi, sapientiaque diuina, & sui imitatione aspergendo, ita vt Dei palato homines sapiant: quod fit, cùm leo mutatur in agnũ: & Paulus qui lupus erat rapax, in ouem Christi: condire ergo hominum corda Christi sapientia, & virtutibus, quatenùs illis Deus vesci possit, pastorum est, & prædicatorũ: ad hunc sensum, & ad hanc salis proprietatẽ videtur Dominus respicere, cũ subdit, Quòd si sal euanuerit, in quo salietur? Debent etiã fidelibus cibos condire, quibus in fide Christi corroborentur, atq; confirmẽtur: inter hos autem cibos primum locum tenet Deus, qui cibus est grandium, vt audiuit Augustinus: atq; hic eorum arte conditũs est, quo fidelibus sapiat. Nam dum thesauri misericordiæ, ac benignitatis eius ad homines ostenduntur, atq; ardens eius dilectio, qua sic dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, eiusque bona voluntas, qua nos per Spiritum adoptionis in filios recepit, nec non ad æterna bona possidenda, atque corporis immortalitatem destinauit; quid aliud quàm cibum palato animæ suauissimum nobis effecit? Christus item dum nostram naturam induit, & nobilitauit, & pro nobis tam dira Crucis tormenta sustinuit, cœlosq; ad præparandum nobis locum, conscendit; talis per pastores prædicatus, delicatus vitæ panis nobis efficitur, illumq; vti frequenter in Eucharistiæ mysterio edamus, efficaciter suadet. Talis quoque cibus est Spiritus sanctus, qui Paracletus est propter nos dictus, & corda nostra inhabitare voluit, illaq; virtute sua corroborare. Condiunt propterea pastores sacras nobis Scripturas, quæ sanè difficiles existũt, & duriores, quàm vt dentibus nostris mandi possint ac confici: sed Apostoli, & qui his succedunt, panem paruulis frangunt, Scripturas prędicatione edisserunt, obscura illustrant, implicita explicant: Veterisque Testamenti nucleum nobis præbent: atque ita eorum diligentia factum est, vt Sacræ literę nobis & sapiant, & placeant. Sacramenta quoque, dum eorum institutionem, necessitatem, & virtutem sanctificandi nobis aperiunt, in præclaras exquisitasque nobis illa porrigunt escas: nec non amara quæque & tristia, veluti Crucem, ieiunia, sui ipsius abnegationem, dilectionem inimicorum, confitendorum necessitatem criminum, atq; præcepta ad esum apta nostrum efficiunt: dum præcipientis autoritatem, temporis breuitatem, præmij magnitudinem, iustitiã prę ceptorum, simul & gratiam Spiritus sancti, & velle, & percipere pro bona voluntate dantem, ostendunt. Quæ vt magis credibi-

Margin notes (left): *Ezech. 13.* Iidem quàm magni adulatores, & palmones. — In quibus delineati illi nebulones. *Exod. 8.* — *Psalm. 52.* — *Hier. tom. 7. Eccles. 12.* Quæ sint (vt Hierony. ait) verba sapientum, vt stimuli. — *Actor. 9.* — Octaua ratio, cur in quam sal terræ doctores.

Margin notes (right): *Genes. 49.* — *B. Augu. lib. 7. conf. c. 10. in fine. tom. 1.* *Ioan. 3.* *Rom. 8.* *Galat. 4.* — Christus qualis cibus noster effectus sit, vt etiam Spiritus sanctus. *Actor. 1.* *Ioan. 14.* *1. Cor. 6.* — Quomodo nobis pastores sacras cõdiãt Scripturas. — *Thren. 4.* — Qua etiam ratione iidẽ condiant Sacramenta fidelibus. — *Philip. 2.*

Boni pastores quomodo salis instar cōterendi sint ac liquefaciendi.
Matth. 5.
Rom. 9.
Nona ratio.

dibilia efficiant, debent ipsi maiores tanquàm sal terræ conteri, & liquefieri per desideria spiritus, per assiduas deprecationes, per sudores & labores pro inferiorum salute susceptos. Hinc Paulus: *Optabam ego*, inquit, *anathema esse à Christo pro fratribus meis*; & alio loco: *Ego impendar, & superimpendar pro animabus vestris.* Nonò, vt sal sitim excitat; ita Apostolorum, & Sanctorum Patrum exempla, atque vita mirabilem sitim iustitiæ, & illorū vestigia, consectandi studium, fauoremque nobis iniiciunt. Vnde Paulus Sanctorū facta ante oculos nostros proponit, vt eos imitetur. Lege 11. caput epistolæ ad Hebræos, vbi dicitur: *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetū ignis*, & quæ sequuntur. & cap. 12. subiungit. *Ideoq; & nos tantā habentes impositam nubem testium: deponentes omne pondus, & circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in autorem fidei, & consummatorem Iesum.* Decimò, sal grauis est: & vitæ grauis & naturæ, in fideq; semel susceptа cōstantis doctrinam atque exemplum maiores inferioribus tradunt. Nam doctrina solida esse debet, ne circumferamur omni vento doctrinæ: & Apostolus; *Sermo*, inquit, *noster, qui fuit apud vos, non est in illo Est, & Non, sed illo Est.* Vita etiam Christiana virtutis constantia debet elucere, ne sit de illorum numero, qui statim credunt, & in tempore tentationis recedunt. Augustinus in Psal. 86. ita scribit: *Arca Noe ædificata ex lignis quadratis est: nam quadratus lapis, quacunq; verteris, stat. Stantem te inueniat omnis casus.* Hæc ille ferè. Cassian. quoque collat. 6. docet mentem iusti mollem vt ceram, quæ recipit vnam imaginē post alteram, esse nō debere, sed velut quoddā adamantinum signatorium, quod reliqua domat, & semper suā characteris imaginem seruat. Dñs quoq; per Prophetā dixit; *Vt adamantē, & vt silicē dedi faciē tuā: ne timeas eos, neq; metuas à facie eorū.* Deniq; qui pastores sunt pensare debēt, quia animalia Dei pascunt, de quibus Propheta; *Animalia tua habitabūt in ea.* Et quemadmodū Greg. ait: *Sæpè videmus quod petra salis brutis animalibus antè ponitur, vt ex eadē salis petra lambere debeāt, & meliorari. Quasi ergo inter bruta animalia petra salis debet esse sacerdos in populis.* Hæc ille. Beatus igitur, qui in cibū conditur Dei, membrúq; & pascha sit Christ: miser verò, qui cibus serpentis per peccatum efficitur; miserior, quē euomit os Dei, vt in dæmonib. cor, & ventrē intret, vbi pœnis cōtinuis putrescat, ac verme mordēte cruciabitur, atq;

Hebr. 11.
Infra 12.
Decima ratio, cur sal terræ pastores.
Ephe. 4.
2. Cor. 1.
Quæ duo maximè sint pastori animarum necessaria.
Luc. 8.
Aug. tom. 8.
Genes 6.
Cassia. colla. 6. c. 12.
Mens iusti qualis esse debeat.
Ezec. 3.
Fideles pastoribus quales cogitādi sint & tractandi.
Psalm 67.
Gregor. hom. 17. in Euang. ante med. t. 2.
Peccans qualis cibus dæmonum fiat.
Apoc 3.
Luc. 16.

sitiet mundana instar Epulonis, quæ habere non poterit: eritq; omni puluere inconstantior, & morti perpetuæ deseruiēs, atq; fœtorem tetrum perpetuò exhalabit. Quiuis ergo pastor det operam vt sal sit, & salis habeat cōditiones erga oues suas; Princeps erga populos quos regit; Paterfamilias erga domesticos; quisque fidelis erga se, & sibi proximos.

Quòd si sal euanuerit. Ostendit Dominus quàm grauiter puniantur non, tantùm in præsenti vita, sed etiam, ac multò etiā magis in futura, qui officij sui immemores extiterunt, & suo exēplo corruperunt alios. Nam fortioribus fortior instat interitus; &, Potentes potenter tormenta patientur. Quod dicitur, *Euanuerit*, Græcè est μωρανθῇ, id est, infatuatū, vel insulsum fuerit redditū, amittendo suam saliendi vim: quo ferè modo fatuam ficū appellant, quæ virtutem non habet ferendorum ficuum. Et ita pastor perdendo salem suum, qui est Christus, vel vitam sanctam, siue prudentiam, fatuus meritò censetur. Sicut enim insulsum à cibo transfertur ad animū prudentia destitutum: ita fatuum ab homine transfertur ad cibum. Hinc Martialis betas, quòd insipidæ sint, fatuas vocat:

Vt sapiant fatua fabrorum prandia betæ.

Augustin. super illud Ioan. *Sicut Pater habet vitam in semetipso; sic dedit & Filio habere vitam in semetipso*: ita ferè scribit: *Quid est*, inquit, *habere vitā in semetipso? Non habere illā ab alio, sed à seipso: quemadmodum lux Solis nō oritur ab alio corpore lucido, cū ipse Sol fons sit omnis lucis. Lux tamen lampadis & à te pendet, qui potes eam extinguere, & ab oleo si deficiat: ideò lucem à se non habet.* Ita ille in sensu. Ad eum modum sal quidem est per essentiam Christus Dominus, qui euanescere non potest, nec amittere vim, & acrimoniam suā: quia certum fundamētum Dei stat; Sal autem participatus, vt Episcopus, Sacerdos, religiosus, doctor euanescere potest, & insulsus reddi: quo facto, remediū super est. Nam potest terra per Christū, & alios bonos pastores saliri: namq; Deus eos, qui ex se inutiles sunt, vtiles facit, vt spina edens rosam, vlmus sustentans vitem, ex quibus colligit rosas & vuas, relictis spinis, & vlmo. Vnde Augu. in Ioan. *Vt vuas vocas fructum vitis, non spinæ; ita tu collige mea bona verba, quæ per me dicit Spiritus, vel Christus relinque spinas quæ mihi soli nocebunt.*

In quo salietur? Sal ipsum: id est, in quo recipiat sal suū saporem? atq; ita non esse verbum impersonale, vt sit sensus, in quo fiet aliorum salitio: sed passiuum, indicat Marcus cap. 9. vbi ait. *Quòd si sal insulsum fuerit*;

Hoc verbo: Quod si sal euanuerit, in quo salietur? quid Christ⁹ significet.
Sap. 6.
Ibidem.
Pastor, seu doctor quomodo salis instar euanescat.
Martial.
Aug. tra. 22. in Ioan. to. 9.
Ioan. 5.
Pattem habere vitā in semetipso quid secundū Augustinum.
Aliter est sal terræ Christus, aliter ministri eius.
2. Tim. 2.
Illos infatuatos & euanidos iterum Christus, vt valeat salire.
Aug in Ioan. tom 9.
Ecclesiæ pastores infatuari qua ratione saliri nequeāt: qua etiam difficillimè.
Marc. 9.

Luc. 14. *in quo illud condietis?* idem docet Lucas cap. 14. imò his ipsa Domini verba subiuncta: sequitur enim, *Ad nibilum valet vltra nisi, vt mittatur foras & conculcetur, &c.* Sal ergo ipsū, videlicet, Prælati, vt tales minimè docentur, neque corriguntur; quia quatenùs tales sunt, vt Apostoli, ac summi Pontifices, haud saliuntur: quatenùs autem terra sunt respectu Christi, vel aliorum bonorum pastorum & superiorum, velut Pontifices summi, vel Archiepiscopi, vel primates, vel metropolitani; ex Dei præscripto difficilimè ad salis naturam redeunt. Ait namq; Apostolus. *Impoßibile est enim eos qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cæleste, &c. & prolapsi sunt; rursus renouari ad pœnitentiā.* Quòd si de Sacramento baptismi iterando sermo sit, propriè capitur impossibile: nam Sacramentū Baptismi iterari nequit. Si verò Apostolus loquatur de pœnitētia: impossibile dicit id quod valdè difficilè est, quomodo etiam Aristot. li. 5. Metaphy. quādoq; vsurpari tradit. In quo sensu exponit Hieron. contra Montanum, & Nouatum hūc locum: nam post illa verba subiungit, vt ipse ponderat: *Confidimus autē de vobis, dilectißimi, meliora & viciniora saluti, tametsi ita loquimur.* Difficile ergo tales saliuntur, quia de tā alto loco & gradu cadentes, frāguntur omninò, atq; ægrè resurgunt. Secus de imo loco decidentes, id est, populus. Vnde dixit Spiritus sanctus; *Si peccauerit in virū, placari ei potest Deus: si autē in Dominū peccauerit vir, quis orabit pro eo?* Orig. ho. 2. in Leu. *Obseruandū sanè est*, inquit, *quòd in peccato Pontificis non addidit legislator, Quia per ignorantiam, aut non voluntate peccauerit. Neque enim cadere ignorantia poterat in eum, qui vt cæteros doceret, prauectus est.*

Hebr. 6.

Illud Apostoli: Impossibile est semel illuminatos rursus renouari ad pœnitentiam, bifariam accipi potest.

Philosophus cap. 9. tom 3.

Hiero. lib. 2. aduersus Iouin prope ini. tom. 2.

1 Reg. 2.

Orig. tom. 2.

Ad nibilum valet vltra. Cùm vinum corruptū fiat acetum, & poma putrida proijciantur in porcos: sal tamē istud corporale nō valet, vt dicitur Luc. 14. vel vt seminetur in terram, sicut cætera grana, quo fructum ferat, nec in sterquilinium in quod cætera ciborum genera corrupta proiiciūtur: eo quòd ex stercore fimus fit impinguans terram; sal verò, sterile & siccū reddit sterquilinium: hoc voluit Dominus dicere, Nec vtilis erit pastor vt præficiatur ijs, qui sani sunt mente, & fœcūdi vt terra, neque his qui instar sterquilinij vitijs carnalibus ac putoribus infamiæ squalēt, sordentque. Et nihil valere ex se dicitur illud, quod ad finem suum non valet, secundùm Lactantium: vt lingua disertissima in sans est non laudans Deum: nam ad illum finem creata est, vt Deum laudibus celebret; & vitrum fractum nihil valere dicimus, scilicet ad vsum bibendi, & gladium hebetem censemus nihil valere, quòd fine secandi careat. Eadem ratione Episcopus, qui sal dicitur ob id quod oues ad bonum non promouet, nihil valere censetur. Potest & illud hic etiam dici, tales ad nihilum diuinum valere, qui extra gratiam Dei & charitatem sunt, sine qua Paulus nihil est, & sine Christo salem quem amisit, facere nihil valet: quanquā alioqui in oculis mundi atq; conspectu magni esse, & magna efficere videantur. Ad nihilū etiam humanę gratię, quę illos dedecet, vt in apostatis, de quibus illud est: *Homo apostata, vir inutilis graditur ore peruerso:* apostatæ siquidem vt à Deo despecti, & illi ingrati, salis saporē amiserunt: sic quoq; coram hominibus redduntur contemptibiles. Hinc Malac. c. 2. ait: *Propter quod & ego dedi vos*, (nempè Sacerdotes, de quibus ibi est sermo) *contemptibiles, & humiles omnibus populis, sicut nō seruastis vias meas, & accepistis faciem in lege.*

Sal infatuatū quàm sit inutile.

Luc. 41.

Fatui pastoris inutilitas extrema.

Lactan.

Nil ex se quę valere dicantur.

Ecclesiæ pastores insulsi & infatuati qua etiā duplici ratione nihil valeant.

1. Cor. 13.

Prouer. 6.

Homo apostata, vt ait Salomon, quare vir inutilis.

Malach. 2.

Nisi vt mittatur foras. Eiicitur sal corporalis de cellis salariis, vt prorsus inutile, & in plateas spargitur, vt cōculcetur à transeuntibus: ita de pastoribus: nam quamquā tales, quod ad se attinet, inutiles existāt ad finem suum assequendum: ex parte tamen Dei semper est exceptio, quia non sinit rem aliquam, quæ vtilitate careat: vt si vitro fracto non vtimur ad bibendum, valet tamen in vsum sulphuris, nec non ad alia vasa fingenda, neq; desunt qui vitrea vasa hunc ad finem emant: gladius similiter hebes si ad scindendum non valet, vtilis tamen est ad formandum nouū gladium, vel ad alia instrumenta conficienda. Qui ergo nolit esse vas misericordię, & vas in honorē sanctificatū Domino, erit vas iustitiæ, siue vas cōtumeliæ, vt cæteri corrigantur visa statua salis, quam Deus solus facit in exemplum aliorū: nam ex se inutile est sal tale, vel ad statuā ipsam. Porrò vxor Lot mutata est in statuam quidē, quia noluit in via Dei progredi: salis verò mordentis, ob acerbitatē peccati: vt ait Euthym. Dicitur autē mitti foras, quia iā est extra consortiū Dei, nec enim Deus in illis habitat, neq; ipsi in Deo: est & extra cœli & Angelorū amicitiā: sed mitti dicitur foras à seipso vitium conscientiæ: atq; Deo sibi gratiam subtrahente; extra Ecclesiæ pariter obedientiam, atque extra vtilitatem, & honorem, quę potestati sunt annexa, quibus interdum in hoc seculo, semper autē in morte, iusto Dei iudicio priuatur. Hinc in Cāticis Spiritus sanctus ait; *Si ignoras te, ó pulcherrima inter mulieres* (id est, ô Prælati, qui præcipua & pulchro Sponsæ Christi pars estis, & tantæ digni-

Deo nil inutile.

2. Tim. 2.

Vxor Lot cur versa in statuam, & illā quidem salis.

Genes. 19.

Euthym. hoc loco.

Fatuus & inutilis animarum pastor, vt mittatur foras.

Cant. 1.

Quid illud Canticorū:

Si ignoras te ô pulcherrima inter mulieres, egredere & abi post vestigia gregum tuorum, &c.

dignitatis ignoratione laboratis) *egredere, & abi post vestigia gregum tuorum, & pasce hœdos tuos iuxta tabernacula pastorum:* scilicet egredere de sanctuario meo, & de corde tuo, & sequere exempla inferiorum tuorum, qui vt greges & animantes ratione carentes, deberent esse respectu pastorum. Sequere ergo eorum luxurias, vsuras, comessationes, vindictas, ludos, cæteraq; flagitia, quibus sordent, quandoquidē ijs ipse vtiliter non præes. Atq; ita mittitur foras à protectiōe Dei cooperiēte defectus eius, ne plebs contemnat potestatem, ac non sinēte malos lingua, vel manu sæuire in eos, qua protectione Dei deserente, fiunt contemptui hominibus & prædæ.

Pastor ille infatuatus quot modis cōculcetur ab hominibus.

Et conculcetur ab hominibus. Conculcantur non corde tantùm & lingua, sed etiam manu atque scriptis; nec modò à Catholicis, qui tanta & verbo, & scripto aduersus negligentes prælatos dixerunt, sed etiam ab hæreticis: vnde hodie Lutherani magnos & acres insectatores hac in re se præstitére. Et homines vocat, homines quæ carnis sunt sectantes, diligentiusq; curantes; siue cacodæmones, qui in malis pastoribus potestatem non agnoscunt, quoniam nec habentes ipsi eam cognoscunt: aliàs intelligerent, conferri beneficium propter officium, & honorem propter onera: post vitam verò ab inimicis hominibus, id est, dæmonibus conculcantur. Contrà accidit bono sali: siquidem à malis, & dæmonibus timetur, & à bonis diligitur: neque conculcatur, quia nō vincitur à persequente. Hinc Augustinus li. de sermone Domini in mōte ait: *Calcari enim non potest nisi inferior: sed inferior non est, qui quamuis in corpore multa in terra sustineat, corde tamen fixus in cœlo est.* Hæc ille. ¶ In his autem verbis Dominus duntaxat detegit quid mali pastores, doctores, & Episcopi mereantur; non autem quid nos debeamus exequi: nam alioqui peccator occidendus esset. Quod ergo ait, malos pastores eiiciendos foras, & conculcandos ab hominibus: præceptum nobis non est, vti hoc erga illos præstemus, qui præcipit dominis obedire etiam dyscolis, & orare pro Regibus: & pro vita Nabuchodonosor, & Balthasar filij eius, Baruch præcipiebat orare: sed iusta Dei permissio detegitur, qui sinit illusores (hoc est, docentes, & minimè facientes, vel nec docentes, ac rapiētes, quod est illudere) illudi. Quare Lactantius libro 4. cap. 23. rectè tradit, quòd Philosophi habuerūt discipulos multos, sed imitatores paucos: quia tantùm dicebant, & non faciebant. Eadem ratione pessimi pastores, & doctores sinuntur illudi, & conculcari à nouerca, nimirum ab hæreticis, & à Turcis, postquàm matrem suam piensissimam non audiunt, hoc est, sanctos Patres, vt Bernardum, Augustinū, Hieronymum, Chrysostomum, Basilium, atque Ambrosium. Aegrè etenim solo verbo saliri potest Ecclesia, quando factu res possibilis non ostenditur: ob quam caussam Deus homo mortalis voluit effici, & similis nobis passibilis, faciens, & dicens; potens opere & sermone: imò quo se magis nobis accommodaret, ob imperfectas vires nostras, sanctos nobis proponi decreuit: vt docet B. Antonius in epistola quadam. Huiusmodi autem conculcantes Episcopos, Religiosos, & magistros, conculcantur & ipsi in meliore parte sui, hoc est, spiritu à dæmonibus. Monentur ergo illi hoc loco, quod conculcantur, atque id Deo permittente: sed quoniam ab ipso vetatur, peccat qui facit, quemadmodū Dominus dixit: *Necesse est, vt veniant scandala: verumtamen væ homini illi, per quem scandalū venit.* Magna ergo reuerētia prosequamur omnes, qui in superiori gradu constituti, Christi locum sustinent, illosq; debita honorificentia afficiamus nō secus, atq; Christi Crucem pictam sculptamque, seu imaginem aliquam Apostolum, vel Martyrem referentem; temporis tamen situ & squalore deformatam dehonestatamq;, honoris attamen signū, propter id quod repræsentat, nequaquàm subtrahimus: namque ita nos conditionem salis habere monstrabimus, salemque ipsum essentialem imitabimur, qui Christus Iesus est, Dominus noster, cui cum Patre & Spiritu sancto sit omnis honor, laus & imperium in secula seculorum, Amen.

Homines quinam illi.

B. August. li. 1. de ser Dom. in mon. c. 6. to. 4. sub. fin.

Domini dictum de pastoribus malis foras mittendis, & ab hominibus conculcandis quomodo accipiendum.

1. Pet. 2.

1. Tim. 2.

Bar. 1.

Cur multi Philosophorum discipuli fuerint, imitatores.

verò pauci secundùm Lactantium.

Actor. 1.

Luc. vlt.

B. Anto. Abbas epi 3. sub initium.

Superiores suos eiicientes, & conculcantes, quid meritò patiātur.

Matth. 18.

Præpositi nostri quāto digni honore & reuerentia.

TRACTATVS XXVIII.

In illa verba: *Vos estis lux mundi. Non potest ciuitas abscondi supra montem posita.*

QVEMADMODVM in hoc mundo aspectabili, quædam corpora semper illuminant, nec illuminantur, vt Sol; quædam verò illuminantur semper, nec illumināt, vt terra, atq; omnia corpora opaca; quędam verò illuminant simul, & illuminantur, vt Luna, stella, aër, vniuersaque corpora quæ perspicua sunt: & mōstro esset simile, si terra vellet illuminare, & illuminari Sol: ad hunc modum in Ecclesia Dei, quæ mūdus quidam mysticus existit, atq; per Christum Patri reconciliatus, quidam

Quæ corpora tantùm illuminēt, quæ verò illuminentur solūmodò, quæ potiò & illuminent, & illuminentur.

2. Cor. 5.

dam sunt, quorum officium est perpetuò illuminare alios, vt Christus, alij verò qui illuminant, illuminanturque ipsi, quales sunt Apostoli, Pastores, & Doctores; quidam verò illuminantur tantùm, vt inferiores; monstrumque esset, si ipsi docere vellent, & vsurpare cathedras magistrorũ, vel magistri ipsi lucere nollent: nam vtrũque detestandum videtur: propterea Christus Dominus ait: *Vos estis lux mundi.* Et rectè quidem post salis metaphoram, addit illam lucis. In primis, quoniam, vt rectè inquit Theophylactus; *Qui reprehendit quæ occultè fiunt, ille lux est. Omne enim quod manifestat, lux est.* Deinde post vitam condientem alimenta consequitur doctrina pastoris illuminans quæ cognitione percipiuntur; vt ita subditi intellectu & volũtate perfecti reddantur. Ad hæc, post vitam qua accedimus ad Deum, lux copiosa sequitur: & si mediocris quidẽ præcesserit vita, magna tamen est quæ illam consequitur. Vt rectè dictum sit à Propheta: *Intellectus bonus omnibus facientibus eum.*

Pastores etiã boni lux mũdi vocati qua triplici de caussa. *Theophyl. Ephes. 5.*

Psalm. 110.

Pulchrè autem sali lux coniungitur: quia, vt testis est Lactantius, sapientia vera ibi est, vbi vera religio inuenitur: & contrà, vera religio est, vbi sapientia. Et postquã multa de sapientia nobis disputata sũt, ille sapiens dicitur, qui iustè & piè viuit, Deumque colit ac veneratur: & agnitio fine, per commoda subsidia atq; adiumenta, ad illum assequendum contendit. Hinc rectè ait Iob: *Ecce timor Domini, ipsa est sapientia: & recedere à malo, intelligẽtia:* & Sapiens, *Initium sapientiæ, timor Domini.* Vos ergo inquit, Apostoli, & in vobis pastores omnes, & doctores, estis, siue esse debetis, quod ad officium, dignitatem & gradum vestrum attinet. ¶ *Lux mundi*, hoc est ad pellendas verbo & opere tenebras hominum: nam & Gentiles in tenebris versabantur, verum Deum ignorantes, & Iudæi vmbras legis sectantes, ad veram & claram lucem, qua salutem & iustitiam apprehendant, nondum peruenerant. Sed iam aduerte, quod lux, præstantißima, & pulcherrima res est, & inter omnia quæ apprehẽduntur sensu, summè necessaria: quo fit, vt per metaphoram Deus Christus, Ioannes Baptista, Angeli Apostoli, Christiani denique lux dicantur. Eratis enim, inquit Apostolus, aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino, vt filij lucis ambulate. Lux ergo in se corpus non est, nam duo corpora essent in eodem loco, nempè in aëre, & aqua, & in omni corpore diaphano siue perspicuo. Deinde illuminatio motus esset localis, & in instanti factus, quia nihil lumini resistit: & tamẽ motui loci repugnat in instanti fieri. Ad hæc, omne corpus, ad certum & determinatum mouetur locum: lux autem ad omnem partem positionis, & à medio, & ad medium, & recto motu, & obliquo. Item, recedente Sole aër corrumperetur. & vnde quotidiè tantùm corpus Solis generaretur.

Salis & lucis quæ ratio cõiunctionis. *Lactan. li. 4. c. 3. & 4.*

Iob 28. Psalm. 110.

Lucis præstantia.

Ioan. 1. & aliàs. Infrà 5. Ephes. 5.

Lucem non esse corpus, quadrupliciter.

Deinde dicendum est, lucem non esse spiritualẽ naturam aliquam: quoniam nulla talis sub sensus cadit, qui corporearum rerum in cognitione versantur. Lux non est forma substantialis Solis, eoquòd nulla substantia per se sensu percipitur, sed solo intellectu apprehẽditur; & fieri nequit, vt forma, quæ est substantialis in vno, extrinseca sit forma in alio. Nam formę, quæ substantialis dicitur, per se conuenit rem in specie constituere: vnde semper & vbique ei adest. Lux autem, aëris forma substantialis non est, quia ea recedẽte aër corrumperetur. ¶ Superest igitur, vt cum Damasceno libr. 2. de Fide orthodoxa dicamus, lucem, esse qualitatem actiuam corporis lucidi, quæ formam substantialem Solis consequitur: quemadmodum calor, actiua est qualitas ignis. Et quia est qualitas primi corporis alia transmutantis, cõtrarium non habet, agitque in instanti: secùs ignis in materia, quam calefacit, nam sensim & paullatim operatur. Est autem lux valdè spiritualis, datque esse ipsis coloribus, & vitam: estque medium ad nos deferens omnia quę à cœlo descẽdunt: etenim motus tantùm lucis vehiculum est. Et secundùm Philosophum est cœli purpura, maleficiorum inimica, nauigantium directio, oculus noctis, rerumque omnium facies: vbique se diffundit absque sui diminutione, penetrat cuncta, pellit tenebras, calefacit, lætificat, & fructus producere facit: estque amabilis valdè. Lux igitur, ob sui excellentiam, secundùm Areopagitam Dionysium, Deum repræsentat: *Deus*, inquit Ioannes, *lux est, & in tenebræ in eo nõ sunt vllæ*: cui⁹ vnitas in essentia, & Trinitas in personis, & efficacia in operibus, pulchrè symbolo lucis adumbrantur. In primis enim lux, inter ea quæ hauriuntur sensibus, spiritalis maximè videtur esse naturæ, quæ omnia penetrat, estque perfectio corporum, quæ quo plus de luce participant, eo maiorem habent perfectionem: quo fit, vt aqua quã terra, præstantior sit, & aër plusquàm aqua, & ignis plusquàm aër, & cœlum plus omnibus elementis. Ad hæc, inter metalla aurum ideò præstat cæteris, quia luce maiori præditum est; idcirco inter planetas assimilatur Soli; inter gemmas illæ

Quòd lux nõ sit spiritualis naturæ.

Quid sit lux Damasceno. *Damasc. c. 3.*

Effecta lucis, eius Aristotelicum encomium.

Aristot.

B. Diony. lib. de Diuinis nomi. p. 1. ca. 4. in prin. 1. Ioan. 1.

Ratio prima cur Deus luci comparetur.

maio-

Deus qualis lux.

maiori in pretio habentur, quæ lucidiores sunt, vt adamas, pyropus, & smaragdus. Ad hunc igitur modum lux per essentiam est Deus, qui has proprietates lucis, longè excellentiùs sibi vendicat. Est enim Deus omnia permaneans, cœlum & terram implens, & vt Poëta dixit:

Virgil. Ecc 3. circa medium.

Iouis omnia plena:

omnesq; species quæ videntur, & colores creas. Atque hunc quidem Deum omnia creata aliquo modo participant: nam ipse est vita omnium, de quo Apostolus: *In ipso viuimus, mouemur, & sumus*: quo autem creaturæ Deo sunt viciniores, eo sunt perfectiores, atque plus lucis spiritualis habent. Hinc Angelus præstat homini, homo animantibus, animantes plantis, plantæ vero rebus prorsus inanimis. Deinde lux apta est ad Trinitatem personarum aliquo modo repræsentandam. Nam vt in substantia Solis est lux, lumen verò in medio à luce ortum, splendor item ab vtroque productus: ita ferè se habet trium Personarum ratio. Præterea in Sole inuenitur substantia, lumen & calor, quæ similiter Trinitatis sunt personarum vestigia. Adde etiam exemplum Dionysij Areopagitæ de tribus luminibus immixte se habentibus, cubiculumque implentibus. Ita enim scribit cap. 2. part. 1. de Diuinis nominib. *Quemadmodum*, inquit, *cereorum lumina (vt sensibilibus ac familiaribus vtamur exemplis) in domo vna cùm sint, & tota in totis mutuo sunt, & integra tamè atque perfecta, & ab se inuicem discretione separantur, discretione coniuncta, & coniunctione discreta. Demũ, cernimus in domo pluribus tedis illustri, ad vnumquodq; lumen cõiungi omnia lumina fulgoremq; vnũ indiscretum indiuiduumq; praeferre. Neq; reor posset quispiã huius facis lumen ab alijs ex aëre lumina cuncta cõtinente distinguere, & alterũ sine altero cernere, cùm tota in totis merè cõmista sint. Verùm & si quis facem vnam tecto subducat, omnis quoq; ipsius lux vnà exibit, nihilq; secũ ex luminibus reliquis subtrahet, vel ex suo cæteris linquet. Erat enim illi (vt dixi) omniũ ad omnia exacta cõiunctio, meraque penitùs, & nulla ex parte confusa: idq; cùm esset lumẽ in corpore, aëre, & ex materiali igne penderet. Supersubstantialem itaq; coniunctionẽ illam longè eminere dicimus, non modò corporalibus coniunctionibus, verùm & animalibus & spiritualibus ipsis.* Et reliq. Hactenùs ille.

Actor. 17.

Vnde maior, & minor perfectio creaturarum.

Secunda ratio, lucis etiã & luminis, et splẽdoris cõtinens differentiam.

Tertia ratio, Magni Dionysij in tribus cereorum luminibus Trinitatis exemplo coniuncta.

Circa effecta verò, vt lux est communis, ita Deus commune est bonum, omnib. cõmunicabile, celerrimũ, sine labore omnia quæcunq; voluit, fecit, *Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mãdauit, & creata sunt.* Vniuersa illuminat pro captu eorũ, sed præcipuè Angelos, & omnem hominem venientem in hunc mundum: calefacit amore, lætificat gaudio, nec non ad edendos fructus naturæ consonos iuuat. Ac vt sedem lucis corporeę in Sole posuit, ita lux illa diuinitatis, in Sole Humanitatis posuit tabernaculum suum: quamobrem Deum maximè in gratuitis repræsentat lux mũd. Christus factus, & ab Apostolis participatus, tanquã luminaribus factis, propterea quod Verbum vitæ, id est, Christum continent: vt inquit Apostolus: *In quibus lucetis tanquàm luminaria in mundo, verbum vitæ continentes.* Verbum autem vitæ, Dominus apud Ioannem vocat lumen vitæ, cùm ait: *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* Hinc Apostoli, pastores, & doctores, non tam vita, quàm doctrina, referre debent prædictas proprietates lucis. Est enim euangelicũ De verbũ, spirituale, promittens spiritualia, & consistens in spiritu; perfectum, quod ad vim eius spectat & intentionem: nam verba hominũ sunt vt paleæ; verbum autem Domini vt ignis, & triticum, & malleus conterens petras. Quantum ad extẽsionem verò omnia implet, nã ante legem offerebat sacrificia iustitiæ, quę à fide pendent, sicut fides à verbo Dei; per quod vera circũcisione cordis, & verò Sabbato seruatis, salutem homines assequebantur. Est ergo perfectum, quia perfectas facultates perfectis suauiter implere docet obiectis: & quo quisque pluribus infunditur, eo perfectior existit. Est & verbum Euangelicũ penetrantius omni gladio ancipiti, cuncta detegens, nosque regenerãs: voluntariè enim genuit nos verbo veritatis, vt ait frater Domini: facitq; videre colores, id est, bonos qui obediunt verbo. Refert etiam Trinitatem primum in potentia confirmante; *Confirma me*, inquit, *in verbis tuis*: deinde in sapientia illuminante: *lucerna* enim *pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis*: ad hæc in bonitate nos inflammante, vnde discipuli Domini dicebant, *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas?* Præterea verbũ Dei lux est in Christo, lumẽ in Apostolis, splẽdor in populo. Refulsit enim Sol in clypeos aureos & æreos, & resplenduerũt montes ab eis: vt est in lib. Machab. Etenim Christus Sol iustitiæ, in Apostolos fulgorem misit, ac totus eorum ab splendore illuminatus est mundus. Propheta etiam dixit: *Suscipiant mõtes pacem populo*, id est, verbum pacis, siue verbum reconciliationis. Habens etiam Dei verbum, est tanquàm luminosum corpus, ipsum verbum verò lumen est, quod calor amoris ardentis consequitur.

Diuinorum effectuum cum illis lucis similitudo proponitur.

Psalm. 148
Psalm. 148
Ioan. 1.

Psalm. 18.

Christus homo Deum in quibus repræsentet.

Ioan. 8. & 9.
Philip. 2.
Ioan. 8.

Verbum quoque euangelicũ aptè luci comparatur.

Ierem 23.
Ibidem.
Hebr. 4.
Iacob. 1.
Psalm. 118.
Ibidem.
Luc. vlt.

Verbum Dei, vt fuerit lux in Christo, lumen in Apostolis: splẽdor in populo.

1. Machab. 6.
Psalm. 71.

Quid illud: Suscipiant montes pacẽ populo.

Verbi Dei iā quā lucis proprietates, & effectus.

Quod attinet ad effectus, verbum Dei commune est, sine vlla sui diminutione, omnibus, siue temporibus, siue locis, siue personis sese diffundens. Celerrimum quoque est, & magnæ actionis, quippe id per duodecim viros prædicatum, vniuersum orbem commouit, penetrauitq́; in omnes mūdi plagas, ita vt Propheta dixerit: *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum:* Cùm magna item suauitate diffusum est: error namq; cum sit priuatio, vim vllā ad resistendū non habet: illuminat insuper de summè necessariis, vt de vita, ac via vitæ, de morte & præcipitio, & de viis quæ ducit ad mortem: præstat tū Dei, tùm nostri ipsorum cognitionem, naturæ, & gratiæ, corporis & animę, æternorum, & temporalium, vitiorum, & virtutum, hostium & amicorum: obscuratq́; malos, ac inexcusabiles reddit, vt curiosos, & maximè hæreticos, verbū Dei temerè tractantes. Calefacit, frigus Aquilonis pellendo, nempè peccata, cacodæmones, tentationes, teporem spiritus atq; scrupulos; & adducendo Austrū, & ignem Dei, & creaturarum, quo in Dei amore incalescimus: corda lætificat, tùm spe æternorum, tùm nouo Paracleto impetrato: contristat tantummodò adulteros, & latrones, & omnes qui malè agunt & lucem oderunt, qui dicunt, *Forsitan tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in delitijs meis.* Et vt accedente Sole, & recedente fiūt ortus & interitus: & teste Philosopho Sol, & homo generant hominem; ad hunc modum verbum Dei, ad corruptionem & sterilitatem veteris hominis iuuat, & facit, vt anima verbo Dei grauida, fructus tanto semine dignos edat. Nam velut terra educit nos foras tanquàm plantam in cœlum tendētem, datque truncum rectæ intētionis quæ sursum sunt quærentis, ac duritiem trunci, id est, patientiam, largæ ramos charitatis, folia sanctorum verborum, desideriorum flores odoriferos, bonorum operum fructus, quibus Deus libenter vescitur, & iustus in cœlesti gloria vescetur, & proxim⁹ ob bonum exemplum degustat: atque ita pastor, doctor, & quiuis fidelis, pro captu suo, debet habere lucis proprietates: & vt lux minimè à sordibus inquinatur, ita neq; viri perfecti à seculi huiuscuris, ac impuris hominibus. Ac vt prima creatura verbo Dei condita, est lux, ita Apostoli primi à CHRISTO per Verbum Dei facti in Nouo Testamento, vt Verbi essent præcones. Vos ergo estis lux mundi: nam mundus totus in tenebris est, imò & tenebræ ipsæ, quæ lucem veram in mundo existentem, qui Christus est, per lumen naturale non agnouerunt. Vnde Apostolus; *Non cognouit mundus per sapiētiam Deum.* Mundi enim appellatione hîc mundi dilectores significantur, quorum lux tenebræ sunt apud DEUM: nimirum sapientia huius mundi, stultitia est apud DEUM. Vos ergo, lux noua fidei, gratiæque ministri, quibus possit mundus apprehendere vbi iacet, quò tendit, quos duces habeat, quid sit Christus, quàm pretiosa eius munera, quàm salubria consilia, quàm iusta, quamque suauia præcepta, quā gloriosa præmia existant. Quòd si vt par est luceremus; iam nullus esset infidelis, nullus Iudæus, nullus Saracenus, nullus Paganus, omnes Christum amplectérentur, Christum saperent, Christum spirarent. Hinc Chrysostomus homil. 10. in priorem ad Timotheum pulchrè ait: *Idcirco nempè nos ille elegit, vt simus quasi luminaria, vt veluti fermentum euadamus, vt magistri cæterorum efficiamur, vt veluti Angeli cum hominibus versemur in terris, vt tāquàm viri cū infantibus pueris, quasi spiritales cū animalibus, vt ex contubernio nostro ingentia illi lucra conquirant, vt semina simus, vt fructum latißimum afferamus. Nihil opus esset verbis si in hūc modū vita nostra sanctitatis luce fulgeret. Nihil magistris opus esset, si virtutis probos act⁹ praeferremus Nemo profectò Gentilis esset, si ipsi, vt oportet, Christiani esse curaremus: si Dei monitis, ac scitis obtemperaremus: si iniurias perpeßi, vicem nō referremus: si maledictis laceßiti, benediceremus: si pro malis bona redderemus.* Hæc ille, & sanctißimè, & eloquentißimè. Vos ergo estis lux mundi: oculi sitis, quibus populus videat, quibus iudicet, quibus ambulet, quibus negotietur, quibus diligat. Sed modò verendum est, ne populus lux sit sacerdotum, & pastorum: nam plerunque cognitione, & amore rerum cœlestium, nec non Scripturarum notitia, vitæque sanctimonia pastores vincunt.

Non potest ciuitas abscondi supra montem posita. Post salem, & lucē, sequitur meritò metaphora ciuitatis in monte. In primisq; homines lucidi, & sancti ex se quærunt latere: vnde regnum cœlorum dicitur simile esse thesauro abscondito in agro, quē qui inuenit homo, abscondit. Et innuit, pastores sic debere latere, vt vel inuiti detegantur: vnde Ioannes Baptista in deserto delitescens, tandem vbi missus est à DEO, prodiit in lucem: atq; hanc rationem, cur post salem, & lucem adhibeatur metaphora ciuitatis, attulit Ruper. Tuitien. Hinc Christus quo magis prohibebat, ne opera sua in vulgus efferrentur, tanto illa prædicabant magis: vt dicitur Mar. 7. Et quoniā maiores

Left margin: Psalm. 18. Rom. 10. — Lux verbi Dei quos cōtristet & offendat. Ioan. 3. — Psalm. 138. — Aristo. lib. 1. Physic. — Verbum Dei vt nouū hominem generet in Christo. — Genes. 1. — Apostoli cur lux mundi.

Right margin: Ioan. 1. — 1. Cor. 1. — Cuius mūdi, & lux qualis illi sunt. Infrà 3. — Cur non omnes Christiani fiant secundū Chrysostomum. B Chrysosto. tom. 4. — Prima ratio, Cur Christus tertia similitudine vtatur ciuitatis in Monte. Matth. 13. — Luc. 13. — Rupe. Tuitië. — Marc. 7.

prodire debent in lucē:per similes esse studeant faci accensæ,quę quo vento plus agitatur,eo magis accēditur:secùs lumen candelæ paruæ.Deinde vt Chrysost. annotauit, cùm dixisset, Apostolos esse salē mordentem plagas,& lucem detegentem adulteros, latrones, & hæreticos, cùm illi bellum seruis Dei,& pastoribus indicant, innuit, pastores ciuitatem inexpugnabilem esse oportere,quæ super mōtem posita est. Comparat ergo hoc loco Dominus Apostolos, & prædicatores ciuitati propter multa.Primùm quidem,quoniam vt ciuitas ampla,& capax est; ita ipsi omnes oues sibi creditas,tanquàm ciues quosdam,charitate complecti debent.Hinc Petro dixit: *Amas me? Pasce oues meas*, quasi dicat; ex amore quem mihi debes,illas pasce. Paulus Apostolus talem se esse ciuitatem ostendebat,cùm diceret: *Os nostrum patet ad vos, ô Corinthÿ,cor nostrum dilatatum est. Non angustiamini in nobis, angustiamini autem in visceribus vestris*. Vita enim, & doctrina boni pastoris eo spectare debet, vt omnes in Ecclesiam Dei ingrediantur per verbi, & Sacramenti ministerium, tanquàm in ciuitatem Dei,de qua Propheta: *Gloriosa dicta sunt de te,ciuitas Dei. Ecce alienigenæ,& Tyrus, & populus AEthiopū,hi fuerunt illic*.Eò etiam pertinet potestas illis à Christo collata,& claues regni cœlorum; quod est hæc ipsa ciuitas, vt omnibus ad eam pateat accessus. Deinde quemadmodum ciuitas debet esse fortis, & propterea habet muros, & ante murale,turres, & propugnacula, militumque custodiā:ita Prælati instar ciuitatis fortissimæ præstare se debent, in quos porte inferi non præualeant, & qui gloriosum ducāt more boni pastoris animā ponere pro ouibus.Hinc per Prophetā Dominus conqueritur dicēs: *Non vos opposuistis murū pro domo Israel*:&ad quendam Prophetam dictū est: *Ecce dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum, & frontem tuam duriorem frontibus eorū*, vt scilicet tuearis populum tuum ab impetu aduersariorū.Nam eius quæ perierit animæ sanguis,de manu speculatoris est requirendus. Prætereà,sicut nomine vrbis mœnia intelligimus,ita ciuitatis nomine ciues. Est enim ciuitas quasi plurium ciuium vnitas,& quia,teste Orig. πόλις Græcè dicitur ciuitas,atq;hoc,quia vnus sibi soli non sufficit,cum multis egeat, & si vnus nouit facere vestes,non panē,& si panem,non domum,& si domum, non tamen cætera necessaria.Ideo opus fuit,vt vnùs vni arti,alter militiæ,alter regimini incūberet. Quare prælatus omnium debet esse ordo,&cūcta ordinata facere, ac vnicuique quæ suæ

[Left margin notes: Secūda ratio. *Chrysost. ho. 15. in Matth. tom. 2.* — Apostoli,ac prædicatores cur dicantur ciuitas. — Prima ratio, — *Ioan. 21.* — *2. Cor. 6.* — Boni vita, & doctrina pastoris quo tēdat. — *Psalm. 86.* — *Matth. 16. & infrà 18.* — Secunda ratio. — *Matth. 16. Ioan. 10. & seq.* — *Ezech. 13. Supra 3.* — *Infra 33.* — Tertia ratio, Ciuitas quid. *Ori. ho. 1. in Genesi. instio tom. 1.* — Præpositus quænā præstare debeat, secundum Origenem.]

sunt vocationis præscribere. Ita vt quemadmodum de ordine ministrantium Regi Salomoni, mirata fuit Regina Saba, ita in Ecclesia Dei omnia honestè, & secundùm ordinem fiā: vt ait Apostolus. Atq; ita ciuitas ordinata esse debet per sapientiā. Amplius vt ciuitas omnib. rebus necessariis est abundans(ita enim solent dicere qui in pagis degunt; Eamus in ciuitatem, vt cuncta nobis necessaria cōparemus,& Aristotes in Politicis: *Ciuitas*,ait,*est multitudo ciuium per se sufficiens ad viuendum*. Talis debet esse Episcopus,vel Prælatus,in quo vidua inueniat refugiū,pupillus patrem, peccator sui delicti absolutionem,velut ciuitas refugij, iustus patrocinium, iniuria affectus iustitiā, peregrinus domum, mœstus consolationem,imperitus doctrinam, hæreticus, & schismaticus obicem,dæmon cōfusionem, mundus contemptum, & despicientiam: ita vt ad illum confugiens,omnia,quæ necessaria sunt, inuenire possit. Prætereà, quoniam,vt ciuitas ex multis ciuibus, etiā nobilibus constat: pari ratione quiuis pastor, & doctor, cum aliis Ecclesiæ prædicatoribus,&pastoribus,quę eius partes pręcipuæ sunt, vnam Ecclesiæ ciuitatem facit, atq; constituit, cuius partes quiuis eorum administrant. Ideò simul iuncti in Concilio,leges conuenientes condunt: *Qui vos*, inquit,*audit,me audit : & qui vos spernit, me spernit*. Suntq; eius ciuitatis veluti fundamenta,muri,turres,portæ, clauigeri,rectores,& gubernatores, de quibus Propheta: *Fundamenta eius in montibus sanctis: diligit Dominus portas Siō super omnia tabernacula Iacob*. Postremò, vt ciuitas super montem ædificata abscondi nequit,sed necessario omniū oculis est exposita propter montis altitudinē:ita vos Apostoli ob gradus vestri, & status celsitudinem delitescere nō valetis, sed necessariò omnium oculi in vos cōuertendi sunt.Mōs enim altissimus,super quo ædificati sunt, id est, Christus, conspicuos eos, & manifestos facit per mirabilem potestatem eis traditam,per prædicationis,& Sacramētorum ministerium, per admirabilem signorū perfectionē, deniq; per vitæ sanctæ conuersationem: *Supra montem*. De Christo asserit Paulus, quod est fundamentum illud, præter quod nemo potest aliud ponere:.quia in ipso condita sunt vniuersa.Et ab Esaia dicitur:*Mōs domus Domini in vertice montiū*. Dauid verò:*Mōs*,inqt,*Dei, mons pinguis. Mons coagulatus, mons pinguis, vt quid suspicamini mōtes coagulatos? Mons in quo beneplacitū est Deo habitare in eo* (per vnionē nēpe hypostaticā) *Etenim Dominus habitabit in finem*.Christus etiam Dominus multa,&

[Right margin notes: *3. Reg. 10. 1. Cor. 14.* — Quarta ratio — *Aristot. lib 3. Politico.* Ciuitas quid secundū Philosophum. — Quinta ratio — *Luc. 10.* — *Psal. 86.* — Sexta ratio. — *Matth. 10. & infrà 18 & Ioan. 20.* — Ecclesiæ ciuitas cur supra montē Christum posita. *1. Cor. 3. Collos. 1. Esai. 3. Psalm. 67.* Christus qualis lapis.]

magna mysteria in montibus operari dignatus est. Est item lapis angularis, qui factus est in caput anguli, teste Dauide: & lapis ille apud Daniele, qui percussit statuā, & factus est mons magnus. Familiaris est sacris literis hæc similitudo mōtis Psa. 45. 47. & 86. Esa. 60. 65. Ezech. 40. vbi Propheta demittitur super montem excelsum valdè, super quo visum est ciuitatis ab austro ædificium. Deinde posita est hęc ciuitas super montem iustitiæ Christianæ, quæ respectu illius iustitiæ, quæ in lege erat, mons quidam est excelsus. Vnde ipse Dominus infrà subdit: *Nisi abundauerit iustitia vestra plusquàm Scribarum, & Pharisæorum, nō intrabitis in regnum cœlorum:* atque ita beatus Augustinus interpretatur, & affirmat hūc sermonem de iustitia Christiana in monte ipsum habitum esse. Demùm posita est hęc ciuitas super montem dignitatis, & potestatis Ecclesiasticæ, quæ facit eminere prælatos, & doctores, & vndique tanquàm lucernas in candelabro positas, ab omnibus spectari. *Posita.* Non se ingerens videlicet, vel intrudens, sed à me destinata, vocataq; ad tantā dignitatem, atque iustitiā: quamobrem ciuitas in alto loco posita, vel eminentiores partes ciuitatis, vt turres, haud possunt abscondi.

Psalm 117 & Matth 21. & Actor. 4. & Rom 5. Dan 2.

Qualis etiam Ecclesię mōs iustitia Christiana.

B Aug. de ser. Domini in Monte, c. 6. tom. 4.

Quis tertius Ecclesię mōs super quem est posita.

Per hanc autem sententiam in primis firmatur fides, deinde ædificātur & mores. Fides quidem corroboratur, quia ad hoc signum ciuitatis positæ in mōte, corruunt omnes sectæ falsæ & sola Christi Ecclesia consistere potest. Nulla est enim, vel fuit hominum cōgregatio in monte, sed in angulo, vel in spelūca occultè fabricata fuit, vt idololatræ, de quibus Lactan. lib. 5. cap. 20. *Iudæi certè nihil magis timent quàm publicam disputationem, vt cum Stephano atq; Paulo disputantes experti sunt, quia habent velamen ante oculos, vt nō fulgeat illis Euangeliū Christi:* Mahometus conscius suæ impuritatis, & spurcitiæ, lucē fugit, disputationeq; interdixit suos: hæretici omnes, vt circumcelliones, ex antris, & latibulis, secretisq; locis prodierunt, vt illi qui dicebant.

Ecclesię Christi supra mōtem positio, & ædificatio quantoperè Christianam fidem roboret, atq; confirmet.

Lactan. Actor. 6. Infrà 9. 2. Cor. 3.

Iudæorū Mahometi præsertim & hæreticorū Ecclesia quàm obscura, & tenebrosa.

Iura, periura; secretum prodere noli:

Manichæi impurissima, & auditu horrēda committebant, quemadmodum, & Gnostici: at Valentiniani ad loca obscura, ac tenebris obsita Scripturarum cōfugiebant: nostræ tempestatis hæretici primùm delituerunt in tenebris; deinde tanquàm vulpes ex antris prodierunt in lucem, suis dolis & technis pacem, & concordiam Ecclesiæ fingentes, & in primis ab scholasticis doctoribus ad Patres veteres appellarunt: illis conuicti, ad Concilium generale, & Oecumenicum: illo aperto, ad lucem venire recusarunt, atq; ad Scripturam suo sensu intellectā pertinaciter, ac improbè profugerunt. Cùm instat persecutio, in pedes se dare solent, si capti sunt, aut negant crimen, aut dolis, & fallaciis obtegunt: si dimittantur, ad vomitū redeunt. Indiæ Occidentalis populi nuper inuenti, à disputatione fugiunt, quòd per eam intelligunt se colliquescere, sicut ceram à facie ignis: sola Christi Ecclesia est super montem posita, parata omni poscenti se rationem reddere de ea, quæ in nobis est fide, & spe. Hoc etiam verbo, peculiari ratione iugulatur recens quædam hæresis à nostri seculi hæreticis excogitata, quæ Ecclesiam quandam fingit olim occultam fuisse, cui sua sit continuata; ne confiteantur nouam esse ipsorū Ecclesiam, aut doctrinam. Sed hoc illorum inuentum multis, & magnis rationibus euersum atque labefactatum, penitùs ruit. Namq; Ecclesia vera, vt hîc ait Christus, super montem posita fuit, cunctorum aspectibus patens, cuius pastores lux mundi fuére, atq; eius membra fuerunt tanquā luminaria in mundo, verbum vitæ continētia. Vbi ergo asseritur occulta aliqua Ecclesia, ac incognita, asseritur etiā nequaquā fuisse: siquidem, vt tradunt Iurisperiti, de non apparentibus, & non existētibus, idem est iudicium. Deinde hoc se clypeo protegere falsa omnis secta posset: nā Sacramentariorum secta, aut Anabaptistarum posset obiicere, se occultos habuisse maiores suos, & ita hæc ratio tā militaret pro aliis sectis, à quibus abhorret Lutheranus, atq; eas insectatur, quàm pro ipsa secta Luteri. Vt enim omnes araneæ eiusdē sunt ingenij in tela contexenda, atque omnes eodem modo mellificāt apes: ita omnes hęretici, semper sibi nomen Ecclesiæ vsurparūt, vt tradunt Tertul. August. & Bernard. eisdemque artibus, ac dolis agunt. Ampliùs, qui in tali Ecclesia occulta fuissent versati, profectò seruari minimè potuissent: etenim in vera Ecclesia exigitur oris confessio ad salutem, vt docet Apostolus; necessarius est vsus Sacramentorum sensibilium: si ergo illi fidem protestabantur, & Sacramentis sanctificabantur, occulti esse nequibant. Item Ecclesia, quæ occulta, & abscondita est, id habet, vt ad eam confugere nemo posit tāquàm ad ciuitatem refugij, & ceu ad arcam Noë, in qua sola, diluuio mundū perdente, salus inueniebatur. Si ergo Ecclesia delitescebat, & eam nemo cognoscebat, nulli profectò, qui suæ salutis desiderio teneretur, perfugium erat. Adhæc, si vllo vnquā tēpore latere debuit Ecclesia,

Hæreticorū mores, & ingenium.

Psalm 64. 1. Pet. 3.

Lutherani cuiusdā suam Ecclesiam Ecclesiæ Christi olim occultæ semper cōtinuatam assetēns fuisse, vanissimū refellitur cōmentum.

Philip 2.

Secundū argumentum.

Tertul. lib de præscript. haret. & alibi B Aug pluribus in locis. B. Berna ser. 66. in Canti.

Tertium argumentum. Rom. 13. Genes. 6 & 1. Pet. 3.

Quintum argumentum.

certè

certè tyrannorũ tempore, quo mors vniuersis Christũ profitentibus inferebatur. Enimuerò si historias Ecclesiasticas, & maiorum nostrorum scripta cõsulas, nunquã magis Ecclesiam emicuisse atq; eminuisse deprehendes, sanguinisq; profusione pro Christo, atq; doctrina magis conspicuam, & illustrẽ extitisse: nunquã igitur Ecclesia se occultauit. Præstereà, si cuiquam fuerunt dogmata sua occultanda, maximè hoc spectabat ad ipsa hæreticorũ capita, vt Luthe. Buce. Calu. at isti fuerunt olim Sedis Apostolicæ publici cultores, & vt ipsi dicunt, Papistici maximè; ergo nulla vnquàm fuit secta, ab Apostolis in hunc vsque diem cõtinuata, quæ talia secretò crediderit. Imò ij ipsi vehementer gloriantur, quòd ipsi, & soli, Scripturarum germanũ sensum adinuenerint: quòd salutis viam, in qua saluentur homines, excogitauerint: quòd Sacramentorum vsum legitimum cõstituerint. Ante eos igitur nulla talis fuit Ecclesia, nisi mathematica & imaginaria. Postremò, error ipse, eius esse naturę deprehenditur, vt diù occultari nequeat: *Nihil*, inquit Dominus, *opertum quòd non reueletur, & occultum quòd non sciatur*: hinc hæreticos perspicimus suo tempore magno impetu foras prodiisse, & delitescere minimè potuisse: veritas igitur quæ non odit lucem, sed amat, diu se abscondere nunquàm potuit. Si ergo prædicti nostræ tempestatis hæretici, continere se non potuerunt vnquàm, quin foras eruperint: multò minus alij eos præcedentes, si qui fuissent, se in secretocõtinere, valuissent. Cum igitur sola Romana Ecclesia successionem suamcõtinuatam, nunquàm interruptam, integram semper & eandẽ, manifestamque semper tenuisse, per historias probatas, & patrum traditionem ostendatur: illa profectò sola, cumomnibus adhærentibus sibi, tanquàm filiabus, vera erit Christi sponsa, vera soror, vera columba, veraque Christi ecclesia: cæteræ verò congregationes, quæ ab illa se segregarunt, velut infames meretrices, secretis in conuenticulis fornicantes, sunt reiiciendę ac deserendæ: etiamsi fuco verbi Dei, Scripturarumq; ornamentis, ceu coloribus, liniant facies suas, speciemq; virtutis atque honestatis obtendant.

Sextum argumentum.

Hæretici quęnam sibi arrogent superbi illi, & impij nebulones.

Septimum & vltimum argum.

Matth. 10.

Romanæ Ecclesiæ successionis perpetuitas vnde colligitur.

Deinde ex hac sententia formantur boni mores. Namq; pastor positus super mõtem dignitatis, facilè videt omnes, sed & facilius ab omnibus videtur: idcirco eius vita, si bona est & cum virtute coniuncta, ædificat: si mala est, scandalizat, populũq; ad peccandum allicit, incitatq́ue, quem tanquàm lucerna quædam ducit, vt traditur, 2. Reg. 21. Hinc Leuit. 4. dicitur. *Si sacerdos qui vnctus est peccauerit, delinquere faciens populum, &c.* quòd profectò non diceretur, nisi peccatum sacerdotis, imitatione redũdaret in alios. Debet ergo pastor & doctor ita vitam suam instituere, quasi spectaculũ factus mundo, Angelis, & hominibus: Deo quidem, vt se commẽdet: Angelis, quo eorum fauorem, precesq; sibi conciliet: hominibus verò, tanquàm in eorum vitæ formandæ speculum sit propositus. Debet & lauari sacerdos in vase factode speculis mulierũ, vt dicitur de sacerdotibus Veteris instrumenti: id est, tanquàm exemplar quoddam cõmune viuendi, omnibus se accommodare: ob quam caussam Dominus interrogabat discipulos suos, *Quem dicunt homines esse Filium hominis?* non ad suam, qui non egebat, sed ad nostrã institutionem & disciplinam: nempè quo intelligamus, in quo quenquam offendere, vel mœrore afficere possimus, vt caueamus. Tandẽ nos omnes ciues esse huius nouæ ciuitatis studeamus, & tanquã in mõte positi, quæ ante nos sunt cogitemus, & quæ retrò: rursus quæ supra nos, & quæ sub nobis sunt: denique quæ à dextris, & à sinistris: cogitemusq; nos positos esse veluti in specula, vt aliorũ infirmitates cognoscentes, ad eorum miserationẽ moueamur: ac vt videamur à Gentibus, Iudæis, Hæreticis & Christianis. Propterea abiicientes opera tenebrarũ induamur arma lucis: & sicut in die honestè ambulemus. Finge te pictorẽ esse egregium & opus tuum depictum in oculos omnium aliorũ prodire oportere, vt de eo ferãt iudicium: certè si gloriæ esses auidus, & aliorũ iustas reprehẽsiones timeres, quoties penicillum sumeres, caueresne quid inconcinnum vel ineptũ, aut artis regulis aduersum pingeres: ita sanè fidelis quisq; cogitare debet apud se, quid, & quo modo operetur, ne alienum quicquam à decoro, & vocatione sua efficiat. Sed maximè hæ sunt partes sacerdotis, siue Episcopi, siue doctoris, quem vt ducem sequi debet populus, ac vt speculũ, in quo se cernat, intueri, & tanquàm exemplar ad imitandũ propositum omnes spectare, & tanquàm scopum, in quem collimare debeant, & tanquàm regulam, qua se omnes metiri habeant, denique tanquàm cor, quo omnes sapiãt, & ceu stomachum, quo omnium cibi digeruntur, ac tanquàm caput, quo omnia membra Ecclesiæ dirigantur. Ita enim erunt ciuitas super montem posita, & verè referent Dominum nostrum Iesum Christum, cui cum Patre, & Spiritu sancto sit laus, honor, gloria, & imperium in secula seculorum. Amen.

Ex eo quod Ecclesia supra montem posita est, tria capiũtur documenta bene viuendi.

2. Reg. 21.
Leuit. 4.

1. Cor. 4.

Sacerdos Christi in vase æneo de speculis mulierum facto quando se lauet.

Exod 38.
Matth. 16.

Quilibet Christianus quando erit ciuitas supra montem posita.

Philip 3.

Rom. 13.

Diligẽs Christi cultor quid in bono pictore habeat imitari.

Sacerdotis, Episcopi, & Doctoris officia.

TRACTATVS XXIX.

In illa verba: *Neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt.*

Similitudinũ ordo prædictarum, & sequentis de lucerna.

CVM Hactenùs Dominus Apostolos cum sale, quantum ad vitam, comparauerit: & cum luce, quod ad doctrinam attinet: tertiam adiecit comparationẽ de ciuitate supra mõtem posita, quo ostenderet, vitæ sanctimoniam, quæ in pastoribus & doctoribus inueniri debet, diu delitescere nõ posse: nunc quartam adiicit metaphoram de lucerna: per quam edocentur Apostoli, eorumque successores, eos quod ad ministerium verbi attinet, doctrinamq; communicandam, abscondi minimè oportere. Ad hæc, considerandum, quòd Christus comparauit Apostolos luci: modò verò illos lucernæ assimilat: vt doceat, ita eos esse lucem, non quidem per essentiam, vt Deus solus, qui per se lumen habet, & non ab alio mutuatum, dependensve: sed esse lucem deriuatam, ceu lucernam, quæ fomento eget olei, extinguique potest: quod Apostolus explicauit vno verbo dicendo de Gentibus iam ad fidem conuersis: *Eratis aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino.* Dixerat prætereà, Apostolos esse lucem mundi, quæ omnium est causa generationum, nõ tantùm fossilium atq; plantarum, sed etiam animalium atq; hominũ, quippe accessu Solis, & recessu, omniũ fiũt rerum ortus & interitus. Ne quisquam autem valeret existimare talẽ esse lucẽ Apostolos, similes eos lucernæ facit, quæ illuminat quidem, at productionem nullam per se efficit. Vnde vel Christus, qui se vocat lucem mundi Ioan. 8. & 9. tamen in Apocalypsi capi. 21. assimilatur lucernæ, ait quippe: *Et ciuitas nõ eget Sole, neq; Luna, vt luceant in ea, nam claritas Dei illuminabit eam, & lucerna eius est Agnus.* Tametsi etenim præsenti vita Christus verè sit Sol, & lux mundi, propter cõtinuas hominum generationes, qui ex filiis iræ fiũt filij Dei, & ex filiis regni efficiuntur filij perditionis: finita tamen præsentis seculi vita, locus transmutationibus nullus erit: ob quamcaussam dicitur Agnus lucerna. Et hactenùs de se serie, ordineq; contextus sit dictum.

Prima ratio, cur Christus Apostolos prius lucem, nunc lucernam appellauerit.

Ephes. 5.

Secũda ratio.

Ioan. 8. Infrà 9 Apoc. 21.

Christus si Sol, & lux mundi, quo modo est lucerna.

Circa sensum verò, & in primis quantum ad corticem, lucerna non ideo accenditur, vt sub modio, vel in angulo ponatur: quia sine fructu, & nullius illuminatione cõsumeretur, atq; ita oleum & opera periret. Neq; lucernæ & candelæ, quæ accẽdi in tẽplo solent, ponũtur sub modio, vt hæretici blaterant. Nam in Lege, lucernæ candelabri incendebantur, & lucebant ante Deũ: at in nouo Testamento, vel in meridie, in argumentũ lætitiæ, & fidei Christi, nec nõ gloriæ lucentissimæ, quam expectamus, accenduntur: vti Hieronymus in Vigilantium testatur. Comparantur autem Apostoli atq; Doctores lucernis: nã id frequens est in sacris literis. *Paraui*, inquit Dauid, *lucernam Christo meo*: quod de Ioanne Baptista dictum videtur, de quo Dominus: *Ille erat lucerna ardens, & lucens*: & de Christo paulò antè diximus, *Lucerna eius est agnus*: & Dauid de se ipso: *Quoniã tu illuminas lucernã meã, Domine.* Adhæc 2. Reg. 21. *Iam non egredieris nobiscũ in bellum, ne extinguas lucernam Israël*: cuius quidẽ metaphoræ rationes aliquot reddi possunt. Prima est, quòd quemadmodum lucerna non ex se illuminatur, sed limitatum ac mutuatum aliunde lumẽ habet: ita omnes ex nobis sumus tenebræ, & tenebras, id est, priuationes lucis, siue perfectionis habemus: atque hoc quidem expedit vt pastor agnoscat, quò tum se, tũ alios perfectè agnoscere queat: ideò vbi vult qui accendit lucernas Deus, & quãdo, ad quantum vult, illumimatur Apostolus, vel pastor, vel doctor: at quod egent continuo fomento olei, nempè diuinæ gratiæ, ac expurgatione, vt reddant lucem. Atque hanc ob causam Apostolus, præter gratiã, & pacem eius misericordiam optat in salutatione in epistolis, quas ad Timotheũ, & ad Titum scribit. Ad hæc, vt diuersis lucernis, diuersis in locis vtimur: cùm vna satis esse nequeat: ita diuersos episcopos tanquàm lucernas, in diuersis Deus constituit locis. Item comparatur lucernæ Apostolus siue doctor, quoniã vt eius vsus est absente luce Solis, ita Christo remoto, cùm præsentiam sensibilem se subduxerit in cœlum, pastor tenebras noctis vitę præsentis illuminare debet: quod præstare nõ valet, nisi sacra Scriptura vtatur, quæ teste B. Petro, lucerna ardens est in caliginoso loco, donec dies gloriæ illutescat, & Lucifer Christus oriatur in cordib⁹ nostris per lumen gloriæ. Illuminat autem pastor de credendis, sperandis, diligendis, fugiendis, cauendisve, & denique de omnibus ad salutem necessariis atq; vtilibus, pro statu cuiusq; & vocatione: dubiaq; emergentia elucidat. Namque *Labia sacerdotis custodient scientiã, & legem requirent de ore eius: quia Angelus Domini exercituum est.* Vbi verò pastor, siue doctor nõ docet, lucerna accẽsa nõ est sed extincta potiùs & fœtens: eo quòd noluit

Propositæ similitudinis de lucerna non sub modio poni so-

lita, sed super candelabrũ explicatio.

Exo. 25. & sæpè aliàs.

B. Hieron. to. 2 in princ.

Psal. 131.

Ioan. 5.

Apoc. 21.

Psalm. 12.

Apostoli atque Doctores cur similes lucernæ à Christo dicantur.

1. Tim. 1.

2. Tim. 1.

Tit. 1.

Tertia.

2. Petr. 1.

De quib⁹ pastores illuminẽt suos subditos.

Malach. 2.

uit suscitare semen fratri suo Christo. Nūc enim Euāgelij quisq; prædicator, ita debet in Ecclesia laborare, vt defuncto fratri, id est, Christo, suscitet semen, qui pro nobis mortuus est: & quod suscitatū fuerit, eius nomen accipiat. At verò qui electus ab Ecclesia, ministerium euāgelizandi, & baptizandi renuerit, ab ipsa Ecclesia dignè, meritoq; contemnitur. Qui enim & sibi prodest, & Ecclesiæ, benè intelligitur vtroque pede calceatus, vnde illud: *Quā speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizātium bona.* Qui autē lucrādorum curam refugit aliorum, discalceati illius non figuratum significauit, sed in se impletū portauit opprobrium. Hęc Aug. in lib. contra Manichęos: & citantur à Gratiano 8. quæst. 1. c. olim.

Deut. 25. *Rom. 10.* *Esaiæ. 52.* *Nahum 1.* *B. Aug. to. 1.*

Quarta ratio dictę comparationis lucernæ.

Prætereà comparatur Apostolus lucernæ: quoniā vt lucerna priùs in se ardet, quā luceat cæteris: ad eum morem debet charitate Episcopus ardere in se priùs, quàm lucere per doctrinā aliis: hinc illa vox Pauli: *Si linguis hominū loquar, & Angelorum* (id est, naturalia, & quæ naturam superant, explicem) *charitatem autem nō habeam, factus sum velut æs sonās, aut cymbalum tinniens.* Etenim si quis verbum Dei, prædicatoris officio fungens, ministraret, extra charitatem Dei positus, profectò, si quorundam Theologorum sententia vera est, delictum graue & lethale non euaderet, maximè si eius delictum esset omnibus compertum & notū: quamobrem Christus à B. Petro priùs exegit charitatem quam illi diceret: *Pasce oues meas.* Bona enim pascendi oues pars in doctrina communicanda posita est. Hinc de Ioanne asseruit Dominus, quòd erat lucerna ardens & lucens: quæ verba expendens Bernar. serm. de natiuitate Ioannis Baptistæ, scribit: *Est enim*, inquit, *tantùm lucere vanum: tantùm ardere, parum: ardere, & lucere, perfectum. Audi quid dicat Scriptura: Sapiens permanet vt Sol: stultus autem vt Luna mutatur. Quia enim splendet Luna sine feruore, modò plena, modò exigua, modò nulla videtur. Mutuatum siquidem lumen nunquam in eodem permanet statu, sed crescit, deficit, extenuatur, adnihilatur, & penitus non comparet. Sic si qui consciētias suas in alienis labiis posuerunt, modò magni, modò parui sunt, modò nulli, secūdùm quod adulantium linguis vel vituperare placuerit, vel laudare. At verò Solis splendor igneus est, & cùm feruet acriùs, etiam oculis lucidior exhibetur.* Sic ille. Hinc Dominus Apostolos destinaturus per orbem vniuersum ad euangelizandum, priùs misit in illos Spiritum S. in forma ignis, quo intus arderēt zelo gloriæ Dei, & salutis animarum, ac iustæ indignationis in dæmones, & peccata; meritò

1. Cor. 13. Quid linguis hominum loqui, & Angelorum. *Ioan. 21.* *Supra 3.* *B. Bernar.* *Eccles. 27.* Quare stultus, vt ait Sapiens, sicut luna mutetur, teste Bernardo. *Actor. 2.*

vt lucere possent. Insuper, vt lucerna impertit lucem suam aliis lucernis, sine vllo suo detrimento; ita Apostolus, sapientiā & doctrinam, quā in alios spargit, sibi retinet, imò & per hoc augeri promeretur illā sibi, iuxta illud: *Date, & dabitur vobis.* quod non ita est de tēporariis bonis. Eadem planè ratione Pater Filio cōmunicat essentiā suam, quam tamen non amittit: gratis ergo proponi debet verbū Dei, & sine inuidia.

V. Ratio. *Luc. 6.*

Ampliùs, lucerna si manu tāgatur, vrit, velut splendor vehemēs offuscat oculum: non secùs Prælatus vrit tāgentes se, & murmurantes hęreticos: ita Moyses, vt lucerna accensa à Deo de monte descendit, opusq; fuit faciem eius velari, ne quenquam magno suo offenderet splendore: atque ob id diuinæ res non nisi velaminibus sensibilibus inuolutæ nobis propositæ sunt: *Et Verbum caro factum est.* Quomodò autem vrere habeat Prælatus eos, qui aduersantur & resistunt veritati, docet Origenes homil. 4. in Cantica, his verbis: *Hos Samson* (scilicet vulpes, id est, fallaces peruersosq; Doctores) *qui veri & fidelis imaginem tenet Doctoris, capiens verbo veritatis, caudam ad caudam colliget, id est, aduersantes sibi, & diuersa à se inuicem sentientes, docentesq; confutet*; atque *ex ipsorum verbis propositiones collectionesque accipiens, in Allophylorum segetem ignem conclusionis emittat, & ex propriis eorum argumentis omnes eorum fructus atque vineas, & oliueta pessima generationis incendat. Sed & ipse numerus trecentarum vulpium, quæ à semetipsis diuersæ & dissonantes erant, triplicem formam indicant peccatorum. Omne enim peccatum aut in facto, aut in verbo, aut in consensu mentis admittitur.* Hactenus ille. Postremò, lucerna vbi extincta est, fumo desœtet; simili modo Doctor, vel Episcopus vitæ sanctimonia atque doctrina non lucens, in fumum vanitatis resoluitur, fœtetque vita eius, & coram Deo & coram hominibus, domusq; eius siue Ecclesia in tenebris manet. Quid enim abiectius & contemptius, quàm neglecto munere Apostolico, cum Iuda loculis incubare, atque consanguineis ditandis incumbere? Hinc virgines fatuæ lampades extinctas gestātes, ob ignorationem eorum quæ suæ salutis sunt, à regno excluduntur. Sed iam expēdamus verba textus.

VI. Ratio. *Exod 34.* *2. Cor. 3.* *Ioan. 1.* *Iudic. 15.* Quemadmodum bonus pastor veritati aduersantes vrere debeat. *Orig. tom. 1.* Quid trecētæ vulpes à Samsone colligatæ significent. VII. Ratio, cur scilicet Apostoli, & Doctores comparētur lucernæ. *Ioan. 12.* *Matth. 25.*

Neque accendunt lucernam. Accenditur in primis à sanctissima Trinitate, quę lux est, in qua non sunt vllæ tenebræ, & ignis consumens. Deinde accenditur ab Angelis, per quos Dei verba, & reuelationes, siue inspirationes ad nos veniunt, & descendunt, de quibus Propheta: *Qui facis Angelos tuos Spiritus, & ministros tuos ignem vrentem.*

Sanctissima Trinitas, Angeli, & homines sancti lucernam quomodo accendant. *1. Ioan 1.* *Deut. 4. & Hebr 12.*

Pſalm. 103. Hebr. 1.

Tertiò, accenditur à viris bonis, & sanctis qui docent, & in doctrina ſana exhortatur, quare veteres Patres atque Doctores Eccleſiæ qui dicuntur lumina, euoluendi diligenter verſandique ſunt: quorum lectio & ad fidem retinendam mirificè instruit, & ad amorem Chriſti accẽdit, ſimul ea etiam quæ aliis erudiendis neceſſaria videantur, ſuppeditat.

Diuina eandem lucernã vti accendat Scriptura.

Quartò, accenditur à ſacra Scriptura, quæ vim ignis, & luminis & lucis habet. Ignis quidem, quia charitatem incendit, & omnem ſcoriam peccati conſumit. Vnde ſcriptum eſt: *Nonne verba mea ſunt quaſi ignis?* iterum, *Ignitum eloquium tuum vehementer:* rurſusque, *Omnis ſermo Dei ignitus, clypeus eſt omnibus ſperantibus in ſe.* Lucis verò, quia de Deo & fine noſtro, deque neceſſariis ad ſalutem inſtruit. Hinc Propheta ait: *Lucerna pedibus meis verbum tuum. & lumen ſemitis meis.* Lucerna quidem, ad cauenda peccata, quæ ſunt opera noctis, & tenebrarum; lumen verò ſemitis meis, ad virtutum officia præſtanda, quæ quidem opera ſunt diei, & lucis.

Ierem. 23. Prouer. 18. Pſalm. 30. Pſalm. 118.

Lucerna pedibus noſtris vt ſit verbũ Dei, & lumẽ ſemitis noſtris.

Profani Doctores quatenus legẽdi.

Actor. 12. 1. Cor. 15. Tit. 1. Clem. Rom. ep. 5. à medio.

Sacratum intelligentia Scripturarũ vnde petẽda

Cæteri verò Doctores haud ita inſtruunt, nec mouent: licèt interdum aliquid ex eorum officina, penuque depromi poſſit: ſobriè tamen, vt fecit Paulus, & cum iudicio: potiusque ad noſtram confuſionem, quàm diſciplinam. Hinc Clemens Romanus epiſtola ad Ieroſolymitanos; *Oportet*, inquit, *à Deo intelligentiam diſcere Scripturarum, qui eam à maioribus ſecundùm veritatem ſibi traditam ſeruauit, vt & ipſe poſſit ea quæ rectè ſuſcepit, competenter aſſerere. Cùm enim ex diuinis Scripturis integram quis, & firmam regulam veritatis ſuſceperit, abſurdum non erit, ſi aliquid etiam ex eruditione, ac liberalibus ſtudiis, quæ fortè in pueritia attigit, ad aſſertionem veri dogmatis conferat; ita tamen, vt vbi vera didicit, falſa & ſimulata declinet.* Hæc ille ſanè perelegãter, & doctè.

Ethnici Doctores ſuam ferè è ſacris Scripturarũ fontibus hauſere doctrinam. Exod. 12. B. Aug. lib. 3. Confeſſ. c. 4. to. 1. ſub init. M. Tul. Cic. Hortenſius quid profuerit Auguſt.

Sed Patres magno ſtudio illos conſectati ſunt: etenim Gentes omnibus opibus tanquàm Aegyptios ſpoliarunt, & tanquam ab iniquis dominis in vſum noſtrum aſſeruerunt. B. Auguſtinus in libris ſuarum Confeſſionum teſtatur ſe lectione dialogi cuiuſdam Ciceronis, quem inſcripſit, Hortenſius, & qui exhortationem ad Philoſophiam continet, mirificè ad amplectendam Chriſti fidem fuiſſe permotum, atque inflammatum.

Res etiã creatæ qua ratione Dei lucernam accendant.

Quintò, ſuccenditur lucerna ab vniuerſis creaturis, quæ cùm ex amore Dei ſint conditę, & in teſtimonium dilectionis eius, quam erga nos gerit, vim habent non tantùm illuminandi de abditis, abſtruſiſque perfectionibus diuinis, vt docet Apoſtolus; ſed etiam inflammandi, ad charitatemq; numinis impellendi.

Chriſtus homo eiuſmodi lucernam quantum accenderit. Luc. 15. Qualis Humanitas Chriſti. Apoc. 21.

Poſtremò inter omnia nihil magis accendit lucernas noſtras, quàm Humanitas Chriſti ſanctiſſima, quæ diuino incenſa atque inflammata Verbo, atque in candelabro lucis poſita maximè luxit, ſplendoreque ſuo magna mundi luminaria obfuſcauit. De hac lucerna in Euangelio Dominus videtur locutus, cùm illam aſſeruit per mulierem ſapientem fuiſſe accenſam, vt quæreret drachmam perditam: & ab illa Agni lucerna ignita accendendæ ſunt omnes lucernæ noſtræ: nec in alium vſum lucendum eſt, niſi vt nos ipſos & proximos noſtros Deo perditos per peccatum, Chriſto ad ſalutem inueniamus.

Cur lucere debeamus. Marc. 4. Luc. 8. Infrà 11.

Et ponunt eam ſub modio. Aduerte circa literam Marc. 4. Luc. 8. vbi hæc ſententia alio loco dicta citatur, addi de poſitione lucernæ ſub lecto, & apud Lucam pro modio ponitur vas: *Nemo*, inquit, *lucernam accendẽs, operit eam vaſe, aut ſubtus lectum ponit.* Et idem cap. 9. *Nemo lucernam accendit, & in abſcondito ponit, neque ſub modio:* quibus metaphoris, etſi diuerſis, eadem ſemper ſignificatur occultatio lucernæ. Domus enim ampla eſt, vt lux in eam diffundi, & extendi poſſit; modius verò, paruus eſt, & lux per illum reſtringitur, prorſusq; inutilis redditur.

Per modium quid: modio cur legem Moſaicam Chriſtus comparet. Amb. in Lucam, lib. 7. cap. 13. tom. 5.

Modius ergo eſt, id omne, propter quod lux doctrinæ Chriſti reſtringitur, inq; anguſtias cogitur. Et in primis modius, eſt Synagoga, ſiue Moſaica lex, vt tradunt Ambroſ. & Hilarius. Non enim eſt lux Euangelica ſub menſura legis concludenda, nec intra terminos vnius legis cohibenda. Verba Hilarij ſunt: *Synagogam dignè Dominus modio comparat, quæ ſuſceptos fructus intra ſe tantùm receptãs certum modum dimenſæ obſeruantiæ continebat. Nunc autẽ fructu omni adueniente ſe vacuauit, non tamen potens luminis occludendi: atque ideò iam lucerna Chriſti non recondenda ſub modio eſt, neq; operimento occultanda Synagogæ.* Sic ille.

Quid etiam modius ſignificet ſecundùm Auguſtinum. Aug. cap. 12. lib. 1. de ſerm. Dom. in Monte, init. to. 4. prope finem.

Deinde verò modius eſt finis ſtrictus alicuius cõmodi corporei, ſeu temporarij, ſecundùm Auguſtinum in ſermone Domini in Monte: ſiue vana, & popularis aura, quæ ita prędicatoris os obthurat, ne vel vitia, vt par eſt, acriter reprehendat, vel ad virtutum ſtudia vehementiore accendat oratione, ne propoſitum lucrum, compendiumve amittat. Auguſtini verba ſunt hæc: *Quid putamus ita eſſe dictum ſub modio, vt occultatio tantùm lucernæ accipienda ſit, tanquam ſi diceret, Nemo accendit lucernam. & occultat illam; An aliquid etiam modius ſignificat, vt hoc ſit ponere lucernam ſub modio, ſuperiora facere corporis commoda. quàm prædicationem veritatis, vt ideò quiſq; veritatem non prædicet,*

dum

Modus commodum est corporale dupliciter.
2. Cor. 5.

dum timet ne aliquid in rebus corporalibus & temporalibus molestiæ patiatur? Et benè modius dicitur, siue propter retributionem mensuræ, qua quisque recipiet quæ gessit in corpore: vt illic inquit Apostolus, Recipiet vnusquisque quæ gessit in corpore: & tanquam de hoc modio corporis alio loco dicitur; In qua mensura mensi fueritis, in ea remetietur: siue quoniam temporalia bona, quæ corpore peraguntur, certa dierum mensura & inchoantur, & trāseunt, quam fortasse significat modius; æterna verò, & spiritalia nullo tali fine coarctentur. Non enim ad mensuram dat Deus spiritum: sub modio ergo lucernam ponit, quisquis lucem bonæ doctrinæ temporalibus obscurat, & tegit. Hucusque ille diuinus Pater. Qui ergo prædicant ad mercedes temporales spectantes, pulchrè in Balaam repræsentātur: de quibus Apostolorū Princeps in posteriori epistola ait: *Derelinquētes rectam viam errauerunt: secuti sunt viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amauit, correptionem verò habuit suæ vesaniæ.* Subiugale mutum animal in hominis voce loquens, prohibuit Prophetæ insipientiam. In quæ verba scribit Beda: *Nonnunquam*, inquit, *multi Catholici in tantum mercedem amant iniquitatis, vt etiam docti ab indoctis, à laicis Clerici modò lacerentur. Qui iure comparantur Prophetæ, qui verbis asinæ contra naturam loquētis corripitur, nec tamen à proposito praui itineris retardatur. Quibus etiam aptissimè nomen congruit ciuitatis, de qua Balaam venisse perhibetur. Bosor namq; carneus, siue in tribulatione dicitur. Neque alia magis causa luxuriosis existit verbū veritatis amore pecuniæ, vel desiderium temporalium adulterare, quàm quòd carnis se concupiscentiæ mancipauerūt, indigni nimirùm Apostolica laude, qua verè fidelis glorificans ait: Vos autem fratres non estis in carne, sed in spiritu. Vnde & in tribulatione sunt positi, non quidem ea, quam pro Domino ipsi patiuntur, sed in illa potiùs quæ animos infirmorum peruersis operum suorum exemplis, ne ad salutem exurgere, vel resipiscere possint, opprimunt. Sed & nomen ipsius Balam, qui vanus populus, siue præcipitans eos interpretatur, talibus conuenit. Qui enim agnitam veritatis viam sponte ipsi deserunt, quid nisi vanus sunt populus? quid nisi in præcipitium suos mittunt auditores; quibus non salutaria quæ corrigant; sed quæ illos delectent, erronea prædicant?* Hactenus Beda.

Matth. 7.
Ioan. 3.
2 Pet. 2.
Balaam Propheta quos adumbrauerit.
Num. 22.
Beda in c. 2. poster. Petri to. 2. circa fi.
Bosor quid sonet.
Rom. 8.
Balaam quid significet.

Tertia modij acceptio.

Ad hæc modius, est mensura luminis humani, finem & viam ad illum ducentem nescientis. Vt enim iniustum foret, si lumen sensus, quod strictum & perangustū esse constat, lumen rationis, quod maius & amplius est, veluti tyrannide vellet opprimere; ita vt nihil aliud sit verū ex his quæ ratio dictat, sed id tantùm quod sensus: simile profectò esset, & humani ratione discursus diuina Sacramenta metiri. Quamobrem opus est, vt ratio seipsam deiiciat verbo Dei, & omnia simpliciter credat: plus enim facere potest Deus dormiendo (si in illum somnus caderet) quàm nos intelligere vigilando. Ex quo hæretici ridiculos se hodie præstant, qui fide destituti, similibus rationibus argutantur. Quomodò (inquiunt) totus Christus in tam paruo pane delitescit? Quomodò descēdit de cœlo? Quomodo valet vnus & idem tot occupare loca? Quomodo fracto pane, nō frangitur Christus? Item modius, conuenticula hæreticorum sunt, antra & cauernæ vulpium, & lustra ferarum: nam ea ratione pro paucis mortuus esset Christus; obscura quoque esset Ecclesia, atque latens; nec fidem exerta voce confitens. Hinc Bernard. sermone 66. super Cantica in quosdam sui temporis hæreticos, scribit: *Se dicunt Ecclesiam: sed contradicunt ei qui dicit: Non potest ciuitas abscondi suprà montem posita. Ita ne lapidem de monte abscissum sine manibus, montem factum, & implentem mundum, vestris creditis inclusum antris? Et proximè suprà: Nempè, inquit, iactant se esse successores Apostolorum, & Apostolicos nominant: nullum tamen Apostolatus sui signum valentes ostendere. Quousque lucerna sub modio? Vos estis lux mundi, dictum est Apostolis, & ideò Apostoli super candelabrum, vt toto luceant mundo. Pudeat successores Apostolorum lucem non esse mundi, sed modij; mundi autem tenebras.* Sic sanctus Pater. Est prætereà modius pusilli animi atque timidi, in tēpore necessitatis propter homines Christum confiteri erubescentis: *Qui erubuerit me*, inquit, *& meos sermones, hunc Filius hominis erubescet.* Catholicus prædicator debet cum Propheta dicere: *Loquebar de testimonijs tuis in conspectu Regum, & nō confundebar.* Ad hæc, modius est, prædicatorem diuini verbi perpaucis curiosis tantùm velle placere; cùm tamen laxanda sint retia in capturam, vt multi pisces capiātur: vt Petrus bis fecit Act. 2. & 4. qui magnam hominū multitudinē ad Christū conuertit. Qui autem sermonē affectāt, quo à paucis intelligantur, similes sunt iis, qui multos ad prādium inuitarent, & tamen duorū, triumve gustatui cibos condirent, reliquis verò vel crudos vel parū sapidos proponerēt. Sunt ergo subtilia omnia resecāda, atq; inutilia; quæ verò salutaria existunt, planè ac perspicuè pro auditorū captu accommodāda.

Humana ratio cur debeat se ipsam (vt ait Apostolus) captiuare in obsequium fidei.
2. Cor. 10.
Hæreticorū cōuenticula (quæ quarta est acceptio) quàm rectè modius appellentur.
B. Bern. circa med. serm.
Dan. 2. & seq.
Quales ille se vendicent infelices.
Quinta modij significatio.
Luc. 9.
Psalm. 118.
Sextus modij significatus.
Luc. 5
Act. 2.
Infrà 4.
Concionatores à paucis tantùm volētes intelligi, quales meritò videantur.

Sed super candelabrum. Per candelabrum, vel Christus ipse, vel clauis sciētiæ, vel potestas docendi, vel ipsa Ecclesia, quæ nota est, valent intelligi. Est enim Ecclesia, vt mōs, super quo pastorum ciuitas sita est: & cande-

Quid candelabrū, cui superponitur lucerna, significet.

Apoc. 1. Ibidem. Exod. 25. & alibi.

candelabrum, super quo lucernæ hinc inde positæ sunt: & Apoc. 1. septem candelabra aurea septem interpretantur Ecclesiæ, ad quas Ioannis scripsit. Etenim vt Moysi candelabrum tres ex vno latere lucernas, & totidem ex alio habebat, & septimam siue maximam lucernam in medio: ad hunc sanè modum Christus Dominus, in summo gradu candelabri collocatus est, tanquam summa lucerna, habetque à dextra lucernas tres, id est, Doctores Instrumenti Noui; tres verò à sinistris, nempè Veteris Testamenti Prophetas & magistos.

Domus quid August. quid aliis probabilius. *B. Aug lib. de serm. Domini in monte. in fin. tom. 4. Philip. 2. 1. Tim. 2.*

Vt luceat omnibus qui in domo sunt. B. Augustinus per domum, mundum intelligit, de quo dixerat, *Vos estis lux mundi*: ad quod alludit Paulus, cùm ad Philip. scribit, quòd lucerent tanquàm luminaria in mundo. Sed germanior videtur expositio, si per domum intelligamus Ecclesiam, de qua Apostolus; *Hæc tibi scribo, fili Timothee, vt scias quomodò oporteat te in domo Dei conuersari, quæ est Ecclesia Dei viui, columna & firmamentum veritatis.* Namque in Ecclesia tantùm lux est, ideò eò intrandum, vt lux videatur: & Christus, qui intus est, alias lucernas accendens, agnoscatur. Vt miserè hallucinentur hæretici, qui extra Ecclesiam quærunt veritates: similesq; efficiuntur iis, qui hortum multis & pulchris fontibus ornatum, credere nollent, quia ipsi nondum viderunt; rogati verò vt ad eum spectádum ingrederentur, recusarent, sed dicerent, Adhuc fontes istos ad me, vt possim credere. Ita hæretici cùm extra Ecclesiam sunt, clamitant, Demonstra mihi veritates istas, quo credam. Quibus dicendum est, vt primùm Ecclesię se in gremium recipiant; quod vbi præstiterint, quamprimùm illis lux veritatum Catholicarum fulgebit. Inter Catholicos verò multi sunt, qui volunt quidem ad lucem mundi Christum, & ad priscorum Patrum exempla respicere: vt vitam Christiano dignam viro agant; sed ad candelam paruam rationis & prudentiæ humanæ: vnde in multis deficiunt. Curent ergo pastores Ecclesiarum meminisse se positos ad lucendum vita atq; doctrina. Quare Esaias dicebat: *Væ mihi, quia tacui*; & Paulus, *Væ mihi est, si non euangelizauero.* Exod. 28. Præcipit Dominus, vti Sacerdos, dum ingreditur Sanctum Sanctorum, vestem gerat tintinnabulis, & malogranatis contextam vndique, vt audiatur sonitus, quando ingreditur Sanctuarium, & non moriatur. Quia, vt Magnus Gregorius ait: *Iram contra se occulti iudicis erigit pastor, si sine sonitu prædicationis incedit.* Debet autem ex charitate, charitas ipsa, vnitas, pax & concordia Christiana, in malogranato significata, prædicari, vt ita habitum, quem gestat, vita & moribus adimplere videatur, ope & gratia Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre, & Spiritu sancto semper viuit & regnat in secula seculorum, Amen.

In Ecclesia Christi sola lucem esse, contra Lutheranos.

Quinam ex Catholicis ponere lucernam sub modio videatur.

Esai. 6. 1. Cor. 9. Exod. 28.

Quid quòd summus olim Sacerdos Sanctuariũ ingressurus, veste vndiq; tintinnabulis, & malogranatis contextam gestare debeat. *Greg Rom li. 1. epist 13 cir ca med. to. 2.*

TRACTATVS XXX.

In illa verba: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cælis est.*

Quid Plato bonarum actionum in fine statuẽdo peccauerit. *M. Tull. sub initium.*

QVIS sit scopus in bonis actionibus spectandis, ex Platonis sententia Cicero libro 1. Offic. aperuit. Ait enim: *Non nobis solum nati sumus, ortusque nostri partem patria vendicat, partem parentes, partem amici.* Volebant igitur ad illa tria sapientem, siue Philosophum opera sua referre oportere. Sed profectò verum nobilioris partis parẽtem ignorabant, nempè Deum ipsum; veram etiam patriam, quæ in cœlis nos manet: etenim magno in errore is versaretur, qui carcerem patriam esse existimaret suam: veros etiam amicos nesciebant, quorum negotium agere debemus: hi sunt omnes homines, qui à nobis tanquam proximi & amici tractandi sunt. Etsi ergo Philosophi ex parte attigerint, quòd sit referendum bonorum operum studium; integrè tamen atque perfectè Christus in propositis verbis illud præstitit: quæ more nostro diligenter excutienda sunt & ponderanda.

Hebr. 13.

Quæ ratio connexionis horum cum præcedentibus.

Circa eorum verò contextum dicendum est primò, quòd cùm Christus comparasset Apostolos sali terræ, mundi luci, ciuitati super montem positæ, & lucernæ lucenti in domo, hoc est, Ecclesia, atq; habente bonum testimonium ab his qui foris sunt, qui mundus dicuntur; periculum autem esset, ne ita se ingererẽt ad instruendos alios, vt interim obliuiscerentur se ipsos; docet nunc modum & finem propter quem aliis lucere debeant. Hinc ad bona opera rectè perficiéda hortatur Dominus, sicut & Paulus; *Attende*, inquit, *tibi & doctrinæ: insta in illis. Hoc enim faciens, & te ipsum saluum facies, & eos qui te audiunt.* Quidam enim inueniuntur, qui sibi solis, & non doctrinæ attendunt; atque hoc exiguum est, & his qui docendi munus habent, haud satis. Quidam verò aliis tantùm instituendis student, sui verò curam omninò negligunt; at hoc vanum est, & instar candelæ

1. Tim 4. Tria Doctorum genera: & quodnam deterrimum genus hominum.

illumi-

illuminantis alios, consumentis se ipsam. Porrò alij sunt, qui & sibi, & aliis vacant; quod prudentis est charitatis: at postremo loco deterrimoque sunt, qui nec sibi, nec aliis prospicientes, more brutorum animātium hic degunt, quo præcipites ferantur; quos suo exemplo secum trahunt, nihil curantes.

Prædicatores quando perfectè doceāt, ac moueant auditores.

Hortatur deinde Christus Apostolos, & in eis eos, qui docendi munere funguntur, vt doctrinam quam verbo prædicant, factu facilem reddant, illamque bonis operibus, vt ait Apostolus, ornent atq; confirment: *Nam alioqui vnus ædificans, & vnus destruens, quæ vtilitas in vtrisque?*

Eccles. 34.

Benè enim docendo, & malè viuendo, Deum doces, quomodò te punire & condemnare debeat, teste Chrysostomo.

Chrys. ho. 15. tom. 2 initio.

Adde, quod cum operibus externis bonis & laudabilibus, qualia sunt docere, sacrificare, ieiunare, orare, & eleemosynas facere, maximè insidietur inanis gloria, illaq; adiecto malo fine corrumpere nitatur:

Bona opera cur in Dei Patris gloriā sunt tantummodò referenda.

Dominus his verbis docet, in quem sit potissimùm finem intuendum, nempè vt Pater in omnibus glorificetur. Proponens quippè verbum Dei, si aptè & cùm fructu suum præstet officium, periculum est vanæ gloriæ, ac solutioris vitæ: si verò ineptè, aut sine auditorum frequentia, & fructu prædicet, ob auditorum malitiam, in discrimen venit desistendi à munere suo, tacendiq;. Idcircò Christus instruit, vt simul cum doctrina instemus bonis operibus, quæ autoritatem præstant & efficaciam verbo prædicato.

Quomodò simul sint lux, & lucernæ doctores.

Docet insuper quomodò simul sint lux, & lucerna: lux quidem, illuminando absque vlla sui diminutione, velut lucerna vel candela facit: lucerna verò, vt pendentes ab alio, nempè Deo, in illuminando nos esse intelligamus. Omnes enim creaturę velut vmbrę quędam sunt, à Deo, qui velut corpus est, depēdentes. Expendamus iam singula verba.

Quemadmodum lucere debeat lux nostra corā hominibus.

¶ *Sic*, inquit, *luceat lux vestra*. Doctrina scilicet Euangelica, quæ est lux lucernę deriuata, tendens ad Deum, limitataque, & ardens in caliginoso loco. *Sic luceat*, inquit, nempè quomodo dixi lucernam lucere super candelabrum omnibus qui in domo sunt. Vel simpliciter ita luceat lux vestra, vt videant, hoc est, adeò luceat lux vestra, vt videant opera vestra homines. Non autem significat finem, non enim, inquit, ad hoc luceat lux vestra, vt videant homines: sed ita luceat, vt homines videant, & sic tantùm consecutio est, non finis, qui est glorificare Patrem, vt subdit.

Lux cur nostra dicatur.

Et addit, *Vestra*, Tum quia à Deo donata est vobis, neq; quærentibus, neq; promerentibus; nam Deus sciētiarum Dominus est: quanquā interdum rogari velit. *Si quis*, ait Iacob. *indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter*. Tuum est enim, quod tibi ab altero datur, vt castrū, vestis, liber; ita & quod tibi donatur à Deo.

Iacob. 1.

Hanc lucem vti nos intellectu possideamus.

Deinde dixit, *Vestra*, id est, à nobis triplici ratiōe possessa. Primò quidem intellectu, capiente & penetrante illam, non autem offuscato vel obtenebrato: nam alioqui confunderet alios: atq; hoc beneficium datum est fidei & Ecclesiæ. *Nisi enim credideritis*, inquit Esai. *nō intelligetis*: nam vbi non est fides, nullum est lumen scientiæ: vt in hæreticis constat.

Esai. 7.

Hæreticos vtpote infideles sine luce esse.

Quemadmodum si in templo aliquo tantùm panis esset, & extrà ingēs fames omnes inuaderet: qui ex templo exiret, procul dubio in famem incideret, nec haberet vllos veros cibos, sed pictos, vel fictos, qui esuriem minimè tollerēt: ad eum modum Ecclesia Bethleem est, siue vera domus panis, ab ea quicunq; per hæresim recedit, nō potest non esurire; vt filius ille iunior, qui à domo patris recedens, abiit in regionem longinquam. Facta est autem fames valida in regione illa, & cœpit esurire: nec inuenit nisi siliquas porcorū. i. mēdacia verbi Dei prætextu colorata, venenaque melle lita.

Luc. 15.

Si lucem hæretici nō habēt, quid nobis interdū lumen doctrinæ suppeditant.

Quòd si dicas, multa bona hęreticorum libros continere, non negamus: sed hæc ad panem Ecclesiæ Catholicæ spectant, vnde illa suffurati sunt. Paulus ergo meritò de his scribit, quòd non intelligunt neq; quæ loquuntur, neq; de quibus affirmant.

1. Tim. 1.

Voluntate lux quomodo possidetur à nobis.

Deinde non tantùm intellectu, sed etiam voluntate possessa esse lux debet. Etenim veritas ipsa, & sapientia maximè est amabilis. & rapiens cor nostrum: hinc est, quod Philosophi pulchrum sibi nomen indiderunt, id est, amatores, vel amici sapientiæ. Ita quoque Christiani affectu debet esse transformatus in sapiētiam ipsam, quæ Christus est, & cùm Salomone dicere; *Hanc amaui, & exquisiui eam à iuuentute mea, & quæsiui sponsam mihi eam assumere, & amator factus sum formæ illius*.

Sap. 8.

Quid lucem vita, vt debemus, & moribus possidere.

Ad hæc possideri etiam debet, vita, moribus, & gustu: dicere enim solitus erat B. Francisc. *Tantum quisq; scit, quantum operatur*: Philosophus verè ille est, qui præcepta, quæ de virtute & honesto sunt, in mores transfundit.

Magni Senecæ exemplum aptissimum.

Pulchrè enim Seneca lib. 12. epist. epist. 85. ad Lucilium scripsit: *Alimenta quæ accepimus, quamdiu in sua qualitate perdurant, & sola innatant stomacho, onera sunt. At cum ex eo quòd erant, mutata sunt, tunc demùm in vires, & in sanguinem transeūt. Idem in his, quibus aluntur ingenia, præstemus, vt quæcunque hausimus, non patiamur integra esse, nec aliena sint, sed concoquamus illa: alioquin in memoriam ibunt, non in ingenium*. Hæc Seneca.

Coram

Lucere debeat lux nostra quare coram hominibus, secundū Origenem.

Orig circa med. ho. to. 1.

Coram hominibus. Ponderat hoc verbum Origen. homil. 9. in Prophetam Ezechielem, his verbis: *Quomodò, inquit, lumē lucernæ ad Solis radios obscuratur, & velut alia quædam cæca materies contenebrescit: sic licèt fulgeat iustorum omnium lumen ante homines, non tamen fulget ante Christum. Luceat quippè lumen vestrum, non simpliciter dictum est, sed luceat ante homines. Ante Christum non potest lumen fulgere iustorum. Vt splendor Lunæ, & micantia cæli sydera, prius quàm Sol oriatur, in stationibus suis rutilant, orto verò Sole absconduntur: sic lumen Ecclesiæ vt lumen Lunæ priusquàm oriatur lumen illud verum Solis iustitiæ resplendet, & clarum est ante homines: cùm autem Christus venerit, ante eum contenebrescet.* Sic ille. Ergo coram hominibus, qui ex se sunt tenebrosi & lippi, neque claritatem Solis in se ipso ferri apti; quibus opus est, paulatim lucem contemperatam in sanctis hominibus ostendere, quam in luce inaccessa, hoc est, in Deo ferre non valent.

Qualis lux nostra præ Christi luce atque splendore.

1. Tim. 6. Deum lucē inaccessam, quibus oculis videre possimus.

Simili ratione, qui diu vixit in obscuro carcere & tenebroso, haud debet quā primùm inde educi ad spectandum lumen Solis, sed in cubiculum clarum, inde in aliud clarius, & inde tandem ad lucem meridianam Solis: ita Deus Optimus Maximus in se ipso quidem nobis inaccessa lux est, sed in nube Humanitatis, magis est spectabilis, in Sanctis adhuc magis comprehensa. Hinc beatus Antonius epistola tertia sub initium, Sanctos asserebat nobis à Deo datos, qui se infirmitati nostræ attemperarent: quare Moyses de monte descendens, faciem velabat propter populum, ne gloria vultus eius offenderentur: quem prædicator verbi Dei imitari videtur, qui altissima fidei dogmata, multis contegit comparationibus, variis condit parabolis ac exemplis, quo capi possint.

B. Anton.

Exod. 34.

2. Cor. 3.

Vt videant opera vestra bona. Hoc est, vt videntes opera vestra bona glorificent: nam quomodò alioquin lucere posset lux coram hominibus, quin eam viderent? Non debet Christianus Doctor in secretum locum se abdere, ne suspicionem præbeat sinistrè de se cogitandi. Nam qui malè agit, odit lucem. Quo fit, vt Christus Dominus publicè edere, bibere, conuersari, & orare coram testibus voluerit, vt ipse de se dixit: *Ego palam locutus sum mundo, Ego semper docui in Synagoga & in templo, quo omnes Iudæi conueniunt: & in occulto locutus sum nihil.* Deinde, vt videant, inquit: non tantùm vt audiant vestram sanam doctrinam, sed vt etiam videant vestra opera bona; nempè plus mouent exempla, quàm verba: &,

Ioan. 3.

Cur publicè, nō priuatim docere debeant prædicatores.

Infrà 18.

Segniùs irritant animos demissa per aurem.
Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit spectator:

Horat. libro de arte.

Et Seneca libro primo, epist. sexta: *Primùm quia homines ampliùs oculis, quàm auribus credunt; deinde quia longum iter per præcepta, breue & efficax per exempla.* Sic ille. Naufragium quippè oculis visum plus mouet, quàm pictum, vel auditum.

Tertiò, cauendus est hic duplex error grauissimus. Primus eorum, qui contenti larua quadam externa quorundam bonorum operum, vt ieiunij, eleēmosynæ, precationis, psalmodiæ, sacrificij, & similium; cor tamen plenum habent Dei diffidentia, odio proximi, impatientia in aduersis rebus, superbia in prosperis. Quare de Gētilibus dixit Lactantius Firmianus libro quarto, capite tertio: quòd omnis eorum religio erat, Indigetis occidere animalia, dare munera. Talis erat error Pharisæorum, qui iustificabant se coram hominibus; Deus autem nouerat corda illorum: qui mundabant quod deforis est calicis & paropsidis, intus autem pleni erant rapina & immunditia. Hic autem propterea grauis est error, quia Deum, qui spiritus est, putabant externis delectari, aut quasi homo corpus tantùm esset, & non Spiritus. Vt namque donum externum ab aliquo qui te odio prosequeretur, oblatum, gratum tibi minimè existeret, aut acceptum: ita de tanto numine cogitare debebant, atq; illi in vtroque homine seruiendum: ne dicat; *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me.*

Externum Dei cultum sine interno nihil valere.

Lactant.

Luc. 16.

Matth. 23.

Esai 2.

Matth. 15.

Alter error etiam diligenter cauendus est eorum, qui existimant satis esse, cor Deo donare. Ego, inquiunt, credo, spero in Deo, illū diligo, illi me ex intimis cordis commendo visceribus, ad illumque secretas fundo preces; externa verò alia opera quasi vana & Pharisaica, & quę ad tumorem inducant operantes: declinant: qua ratione ducti recentes hæretici, contentos se iactant fide, siue fiducia quadam in Deo, murmurāt verò in omnes externas bonas actiones, quasi neq; ad salutem necessarias, neq; verè bonas. Sed in hunc errorem clypeo veritatis muniendi sumus. Primò quidem, cogitando diuinam iustitiam, & sapientiam, quæ singulis rebus secundùm suam naturam legis tulit: & lapidi quidem, qui totus quantus corporeus existit, indidit legem corpoream, vt ex alto loco descendat ad centrum: at Angelo, qui totus spiritus est, legē spiritalem dedit, vt scilicet cōditorem agnoscat, illiq; perpetuas gratias agat:

Internū contra Dei cultū sine externo nō sufficere.

Primum argumentum à Scripturis.

agat: homini verò, qui corpore & animo constat, legem spiritui, & corpori seruientem largitus est. Hinc Christus in Scriptura laudat fidem Abel, & munera eius; viduam ornat minuta duo inferentem in Gazophylacium: commendat mulierem, quæ effudit vnguentum super caput ipsius recumbentis, & bonum opus operatam fuisse testatus est: celebrat Publicanum, qui in templo longè stabat, & percutiebat pectus suum: quæ omnia planè sunt externa: vituperabit quoq; eos in iudicio, qui non fuerint ornati operibus misericordiæ externis. Deinde impossibile est prorsus, cor esse bonum, & gustans quæ spiritus sunt, qui in opera externa erumpat. *Cor*, ait Dauid, *meum, & caro mea, exultauerunt in Deum viuum*: ac vt ira sæpe per corporis motus, sensusque prodit; ita spiritus intus delitescens, per opera pietatis, & iustitię se ipsum exerit. Rectè Iacobus ait, *Ostende mihi fidem tuam sine operibus, & ego ostendam tibi ex operibus fidem meam*; & infrà, *Fides sine operibus mortua est*, hoc est, viua non est, nec vitæ sensum, motumve habet. Ad hæc, quia homines sumus, nec interna cordium possumus penetrare, multis fomentis subsidiorum externorum inuicem indigemus, ac mutuis obsequiis, quibus nos inuicem ædificemus, solemurque. Ideò Christus ait, *Vt videant opera vestra bona*, & Paulus ad Tim. *Exemplo esto fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate*; ac rursus ad Romanos, *Prouidentes bona, non tantùm coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus*. Amor Dei etiam non constat sine amore proximi: vbi verò est amor, illum obsequia & mutua officia contestantur. Rursus ait, *Vt videant*: siquidem magnæ lucernæ, vt tedæ atque faces, vento non solum non sæpè extinguuntur, sed magis flatu ipso incenduntur; secus si paruæ sint lucernæ: ita Prælati tanta luce debent fulgere, vt nec secundis rebus efferantur, nec frangantur aduersis. ¶ *Opera vestra bona*. Vita, moresque Christianorum longè antecellunt alias sectas profitentium mores; ac propter ea Gentes meritò arguere poterant, præstantiorem esse nostram religionem, ac maiori cum sapientia coniunctam. Namque, vt diximus, sapientia cum religione connexa est. Atque ob hanc causam voluit Dominus, Sacerdotes esse magistros, & Doctores. *Labia*, inquit, *Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent de ore eius: quia Angelus Domini exercituum est*. Qui verò apud Gentes ad Sacerdotium promouebantur, cùm magna inscitia laborarent, Doctores non erant: vt Lactantius libr. 4. cap. 3. affirmat. Ait autem, *Opera vestra*, nempe à Deo vobis donata, ac proinde vestra; quemadmodum vita vestra, anima vestra; quæ tamen ab ipso suppeditantur. Deinde addit *Vestra*, quoniam cooperamur in omnibus operibus bonis: itaq; tota Deus operatur tanquam principale agens, tota etiam nos vt organa viua, & animata efficimus: quemadmodum literæ omnes huius Scripturæ totæ sunt calami, totæ & Scriptoris, & fructus omnes plantæ toti producuntur ab arbore, & toti à terra: vt tradunt Patres, Bernardus & Augustinus, Gregorius verò quodam loco ita ferè ait: *Bona opera nostra, & Dei sunt, & nostra: Dei, per praeuenientem gratiam: & nostra, per subsequentem voluntatem.* Hinc dicitur à Propheta; *Omnia opera nostra operatus es nobis: & Apostolus: Deus est enim qui operatur in nobis & velle, & perficere pro bona voluntate.* Ne quis autem existimaret, ita Deum operari in nobis bona opera, vt nihil nos ad ea efficienda conferamus: subdit; *Omnia autem facite sine murmurationibus & hæsitationibus*: & paulò ante, *Cum metu & tremore salutem vestram operamini.* Ad illa tamen bona opera præparauit Deus, cor fide illuminando & intus iuuando. Vnde ad Ephesios scribit *Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus*. Omnes quippe creaturę, vt Philosophi etiam docent, propter operationem suam sunt, vt Sol, cœlum, terra: atque ita quiuis Christianus, siue concionator Euangelicus, intelligat se ad actiones aliquas destinatum. Vocat autem ista opera, bona: quia operantes boni sunt, & cum Deo bono operātur, & bonum finem spectant: quare meritò dicuntur bona. Hoc loco Bucerus bona opera interpretatur, ea quæ vtilia sunt; quod verum est, & admitti potest. Ergo Missæ, vel templi fabrica, vel eleēmosyna, ad subleuandas Purgatorij animas, cùm vtiles minimè existant (vt ait) bona opera non erunt. Verùm iste more phrenetici, dementisque, obliquum cerebrum suum in tanta re iudicem constituit, neque fidem vel Ecclesiam, vel etiam rationem consuluit: quæ docet, quòd si eleēmosyna potest iuuare corpus proximi tui periturum, dando illi cibum, & vestem, & hospitium, multo magis vtilis esse poterit animo, dando operam, & iuuando, vt fiat locus orationis, in quo audiatur verbum Dei, & sacrificium celebretur, & Sacramenta dispensentur.

Ad hæc, quid impedit, quominus suffragari possimus nostris precibus, eleēmosynisve, animis qui purgentur, quibus cum

Marginalia (left): Genes. 4. Luc. 21. Matth. 26. Luc. 18. Matth. 25. — II. Argum. — Psal. 83. — Iacob. 2. — III. Argum. — Matth. 5. 1. Tim. 4. — Rom. 12. — IV. Argum. & quo etiam modo debeant lucere pastores. — Christianæ religionis præstantia super alias sectas vnde colligi possit. — Malach. 2. — Cur Deus Sacerdotes voluerit esse Doctores.

Marginalia (right): Lactant. — Quibus de causis bona opera Christus nostra vocauerit. — Bernard. lib. de liber. arb. Aug. lib. de prædest sanct. c. 7. tom 7. Greg. ho. 5. in Ezech. to. 2. Esai 26. Philip. 2. — Bona opera vti præparauerit nobis Deus, vt in illis ambulemus. — Ephes. 2. — Opera cur dicantur bona. — Tēpli fabricam, Missas & eleēmosynas bona esse opera & vtilia contra Bucerum. — Bona etiam esse opera, suffragia mortuorum

Hæretici, vt aiunt, cur nō videant Purgatorium.

vnum corpus (in quo est nostra fraternitas & cognatio) vna in carne efficimur? Dices; Non video Purgatorium: at hoc est, quia fide es destitutus; etsi ea duntaxat quæ oculis percipiuntur, credenda essent, neque Trinitatem, neque Diuinitatem in Humanitate delitescentem crederes: cùm tamen Petrus dicat; *In quem nunc quoque non videntes creditis:* & Apostolus, Fidem, ait, esse argumentum non apparentium, & inuisibilium. Quòd si astruas, de diuinitate Christi mentionem esse in Scripturis: respondebo, & de defunctis iuuandis scriptum esse: *Sancta & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur.* Bona ergo opera vtilia esse admittimus. Sed inter illa præstantiorem locum tenent, quæ animo potiùs, quàm corpori conducunt: neque reuera vllum est opus bonum proximi tui, quod tibi non sit vtile, vt sanctus vir quidam dicebat: quia in vno corpore cum eo manes, vbi mutuò gaudent, & compatiuntur sibi inuicem membra, & prece & exemplo mutuò se iuuant. Quicquid ergo expenditur in cultu Dei, & vtile existit, & sanctum, ac bonum; quantumcunque murmuret Iudas fur, qui auaritiæ suæ tegendę gratia dixit: *Vt quid perditio ista vnguenti facta? Poterat enim vnguentum istud venundari plusquàm trecentis denariis, & dari pauperibus.*

1. Pet. 1. Hebr. 11.

2. Mach 12.

Animi, quā corporis prę-stātiora esse opera bona.

Marc. 14. Esai. 61.

Vnde totum suum malū animæ peccatricis.

Et glorificent Patrem vestrum. De hac Dei Patris glorificatione futura prædixerat Esaias cap. 61. *Omnes qui viderint eos, cognoscent illos, quia isti sunt semen cui benedixit Dominus.* Perspice, bone lector, quòd Luciferi, & Adami, atque cuiusuis peccatoris ruina, in hoc sita fuit, quòd ad se conuersi omnia trahere voluerint, & peruerse Deū imitari. Nam cùm ille infinita sit bonitas, perfectio atque maiestas, meritò ad se totus est conuersus, & se super omnia diligit, seque summo honore prosequitur, & denique omnia ad se trahit. Hinc dictum est à Salomone, *Omnia propter semetipsum operatus est Dominus.* In hoc autem quòd petit à nobis coli, & laudari; vtilitatem suam nequaquam quærit, sed creaturæ. Sicut enim mater volens infantem sibi subiici, haud propter se, sed propter filiolū, quem maximè diligit, eiusque vitam à gladio, igne, omniq́ue alio casu seruare contendit, cuique facultates ac possessiones atque honores relinquere cogitat: ad hunc sanè modum Deus benedictus, qui tanquam pientissima est mater omnium hominum, vult vt nos omnes illi subiiciamur, illiq́ue per omnia pareamus, illumq; honorificemus. Creatura ergo, quæ in hoc Deum imitari

Prouerb 16.

A nobis honorē, & gloriam cur Dominus requirat.

contendit, grauissimè delinquit dum vult sibi ab hominibus exhiberi honorem, metum ab hominibusq; laudari & extolli magnificè. Huius grauissimi erroris, perniciosissimiq́ue radices præscindit Christus, dicendo; *Vt glorificent Patrem vestrum qui in cælis est,* indicās omnia opera nostra ad Dei gloriam illustrandam, nomenq́ue eius magnificandum referenda esse: vt ex fine tam alto & eximio agnoscamus & magnitudinem operantis, & altitudinem præmij, quod operantes manet. Quare cùm discipuli dixissent Ioanni Baptistæ, *Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum. Respondit Ioannes, & dixit; Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo, &c. Hoc ergo gaudium meum impletū est. Illum oportet crescere, me autem minui. Qui habet Sponsam, Sponsus est, & eam potest fæcundare, & ditare.* Ego amicus Sponsi sum, quia ille Deus, ego purus homo: illum oportet crescere per opera mea, & per ministerium baptismi mei, vt Messias & filius Dei agnoscatur & glorificetur. Deus porrò glorificatur, non tantam cordibus nostris, & linguis, sed etiam factis. Vt pictor enim in operibus suis gloriam sibi cōparat, ita Deus, in hoc quòd tales ac tantos seruos habet, qui dicūt & faciunt. Nec enim potest Dominus bonum nomen habere, qui malam familiam habet, vt ait Autor imperfecti in Matthęum: & dicendo, *Et glorificent,* non ait Deum, sed, *Patrem vestrum,* insinuat, hoc redundare aliquo pacto in gloriam nostram, nam gloria tota Patris ad Filium spectat: glorificabitur igitur Deus vt pater, si nos ei per omnia morem geramus, illum diligamus, reuereamurq́ue, atq; operemur propter eum vt filij: debet ergo esse cuique talis gloria, calcar ad bonum. Petrus in prima sua Canonica dixit; *Conuersationem vestram inter Gentes habētes bonam: vt in eo quòd detrectant de vobis tāquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis.* Quid est glorificari Deum in die visitationis? Nempe quando ipsi à Deo visitati, & sale conditi, & luce illuminati, agnoscent suum errorem, dicentq́ue ille iustus, ille sanctus erat, ille lux & lucerna. Sæpe enim cùm iusti bene operantur, deridentur à malis, neque proficiunt apud illos: verùm postea, dum à Deo visitantur, atque sublata illa perturbationis veluti nebula, ad cor redeunt, Deum laudant, atque eius ministros. Ideò Augustin. rectè admonet, correptionem fraternam, etiam si frater doleat & angatur cum fit, minimè esse subtrahendam:

Diuinæ laudis, & honoris fructus quis.

Ioan. 3. Supra 1. & seq.

Deus Pater quemadmodum à nobis glorificetur.

Autor oper. imperfect in Matt. ho. 10. tom. 2. oper. D. Chrysost.

1. Pet. 2.

Quid Deū, vt Petrus ait Apost. glorificare in die visitationis.

B. Aug ep 50. ad Bonifaciū & alibi passim, tom 2.

hendam: quia tempore suo fructum edet: quemadmodum medicina amara cùm sumitur, minimè placet, & cauterium quod dolorem efficit, acerbum existit: sed paulò post beneficium cauterij & amaræ potionis sentitur, & agnoscitur. Subdit, *Qui in cælis est.* Ad differentiam terreni parentis, & vt indicet rationem cur sit Pater ille cęlestis glorificandus, quare Dominus est omnium in cœlis habitans. Tametsi Deus omnia impleat, in cęlis tamen esse dicitur, quia ibi verè cognitus est; ac proinde ab Angelis, & beatis mentibus summè dilectus, atque laudibus cohonestatus. Vt nos intelligamus, quanto studio affectanda sit atque ambienda illa cœlestis mansio, quo eum cum reliquis, indesinentibus laudum præconiis, summaque honoris significatione prosequi valeamus, per gratiam Iesu Christi Domini nostri, qui cum Patre in vnitate Spiritus sancti semper viuit & regnat, in secula seculorum, Amen.

Ingrata tametsi & molesta, vt ait August. cur minimè sit omittenda fraterna correctio. Patrem cur Christus vocet cęlestem, alioqui implentem omnia.

TRACTATVS XXXI.

In illa verba: *Nolite putare quoniam veni soluere Legem, aut Prophetas. Non veni soluere Legem, sed adimplere.*

MAGNA ratione à Propheta Christus Dominus dictus est Admirabilis, Consiliarius, quòd non tantum in operibus suis Dominus, sed in omnibus etiam verbis dignus sit admiratione. Cùm ergo hactenus beatos prædicauerit pauperes, mites, lugentesque, ac persecutionem patientes; quæ certè paradoxa mundo atq; prudentiæ humanæ videntur: ita nũc sententiam subiungit, quæ non minorem quàm cæteræ omnes admirationẽ mereatur. Etenim cum constet post Christi mortem, finem habuisse legem, & Prophetas: mirum sanè potest videri; qua ratione dixerit, *Non veni soluere legem, sed adimplere.* Hoc ergo nunc agamus, in eoque elaboremus, vt hic nodus ritè dissoluatur. Circa cõtextum autem præmittenda sunt duo: alterum ex Autore operis imperfecti in Matthæum, quòd cùm Christus proposuisset octo illas sententias planè paradoxas, à communique omnium sensu remotas de perfectione Christiana, addidissetque: *Vos estis sal terræ, lux mundi, ciuitas & lucerna*, poterant Iudæi (qui existimabant se vitam in Scripturis habere, sciebantque quòd Moysi locutus esset Deus) putare quòd Christus noua, peregrina, & aliena

Esai. 9. Christus cur Admirabilis & Consiliarius à Propheta nominetur.

Hęc superioribus verbis quàm aptè respondeant.

Ioan. 5. Infrà 9.

à Patribus & Lege Moysi introduceret: hoc præueniens soluit, dicendo; *Nolite putare quoniam veni soluere Legem, aut Prophetas.* Eius hæc sunt verba ho. 10. *Propter duas causas dicit non se venisse vt solueret Legem, sed vt adimpleret. Primùm, vt discipulos suos, quos omnibus bonis operibus adornatos esse debere suprà docuerat, his verbis ad suum prouocaret exemplum; vt quemadmodum ipse omnem Legem implebat, sic & illi omnia, etiam minima, Legis festinarent implere. Deinde quia futurum erat, vt Iudæi calumniarentur in Sabbatis operantem, & lepram tangentem quasi soluentem Legem: ideò priusquàm incurrat in calumniam, calumniatoribus satisfacit.* Sic ille. Alterum est, quòd Chrys. (quem sequuntur Theoph. ac Euthy.) annotauit, Dominum hæc verba præfatum fuisse ad Iudæos, quia Veteris legis præceptis maiora adiungere volebat, dicturusque erat; *Audistis quia dictum est antiquis*, hoc vel illud. *Ego autem dico vobis.* Quibus verbis videbatur excitare seditionem, & Legi, vt imperfectæ, addere: ideò præmunit eos hac præfatiuncula, & admonitos veritatis reddit. Nam reuera in omnibus valde necessaria existit consonantia in doctrina, vt Dei esse possit iudicari; quia vna est veritas, & vnus Spiritus veritatis, atque vnus Deus, qui non fallit, aut sibi contradicit. Quod ideò annotatum esse voluimus aduersus nostri temporis hæreticos, qui omnino noua, & antiquis contraria introducunt: cùm tamen, Domino teste, *Omnis Scriba doctus in regno cælorũ, similis sit homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo* (non noua contra vera, sed) *noua & vetera.* Ex quo Augustinus 18. de ciuitat. Dei doctissimè probat, Scripturam sacram veram esse ex consonantia Veteris & Noui Testamenti; sectas verò Philosophorum omnium ex dissonantia colligit à Deo non esse. Ait ergo, *Nolite putare*, id est, non vos opprimat talis cogitatio, quia falsa esset, vel impia. ¶ *Quoniam veni soluere legem.* Particula, *Quoniam*, quæ Græcè est ὅτι, frequenter ab interprete vertitur *Quoniã*, vbi clarius dici potuisset, quòd: nam Græca vox vtrumque significat: verùm hoc leuissimum est. Sensus quidam porrigitur huic loco à quibusdam, parum certè literæ ac veritati consonans: *Non veni*, inquit ille, scilicet in propria persona ad soluendam legem, benè autem post mortem per Apostolos. In quem sensum magni ponderis occurrunt nonnulla. Primum quia Dominus subiungit, *Donec trãseat cælum & terra, iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege:* neque ergo dum vixit, neque post obitum legem venit soluere. Deinde

Quibus duabus de causis se dicat Christus non venisse vt solueret Legem.

Luc. 6.

II. Solutio. *Chrys. ho. 16. tom. 2. Theophyl. Euthym.*

Hęretici Scribæ indocti meritò videri possunt, vt pote noua tãtummodò proferentes. *Matth. 13. B. Aug. to. 5.*

Caietani hic sensus: Non veni soluere legẽ, in propria videlicet, sed Apostolorũ persona, multis refellitur.

perinde esset, venisse ad soluendum, ac venisse ad præcipiendum solutionem per Apostolos: qui tamen se non soluisse affirmant. Namque Apostolus ad Rom. 3. ait, *Legem ergo destruimus per fidem? Absit: sed legem statuimus.* Rectè enim dicitur Christus venisse vt det vitam mundo, quanquam hoc post mortem suam impleuit, sicut & verè dixit: *Ignem veni mittere in terram*, licèt hoc post obitum & ascensionem suam in die Pentecostes perfecerit. Præterea Dominus non tantùm, inquit, *Non veni soluere legem*, verùm adiecit, *sed adimplere:* vt intelligas nunquam soluendam, quæ maximè post eius mortem implebatur. Adimplere ergo legem, non est soluere legem. Ad hæc, si per Christum lex non est soluta, profectò neque Apostoli, nec Ecclesia primitiua, quæ parem cum Deo potestatem non habet, soluissent, neq; soluere potuissent: eo quòd potestas inferior non potest irritam facere legem superioris; etsi possit voluntatem Dei declarare, ad eam firmãdam, si Dei est, vel infirmandam, si non sit eius. Apparet ergo hic sensus neque verus, neque intentus ab Spiritu sancto.

Rom. 3. Ioan. 6. & Infrà 19. Luc. 12.

Alter sensus, improprius huius loci.

Secundus sensus esse posset, verus quidem in se, sed ad hunc locum minimè requisitus, nec accommodatus, nempe quod Christus in propria persona seruauit legẽ & in nullo violauit. Nam circa vitam, circumcisus est octauo die, quadragesimo in Templum oblatus, ascendit ad festa Ierosolymam, more Iudæorum habitum gestauit, præcepta legis impleuit, cibos lege præscriptos comedit: vt dixerit; *Sic nos decet implere omnem iustitiam.* Quãtum ad doctrinam verò, nihil alienum à lege Moysi tradebat, neque Sabbati quidem violationem: quippe Iudæi ipsi in Sabbato extrahebant bouem, vel asinam ex fouea, si in eam cecidisset; puerum circumcidebant in Sabbato, Sacerdotes operabantur in templo die Sabbati: nec violauit legem indemnata adultera, non enim, inquit, Adultera non est lapidanda; sed, *Ego non te condemno:* quasi dicat, non sum ego executor Legis: ad me non pertinet damnare, vel absoluere. Verè ergo Christus per omnia legem impleuit. Accusationes verò Iudæorum: *Nos legem habemus: & secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit*; meræ extiterunt calumniæ & imposturæ, nimirum ex inuidia maleuolentiaq; profectæ. Vnde illis obiecit: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* & Apostolus ait de Christo, factum fuisse sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret: at factum esse sub lege, nihil est aliud, quàm obsequentem mãdatis Legis se præ-

Leuit. 12. Luc. 2. Ibidem. Ibidem. Leuit. 11. & Deut. 14. Matth. 3. Infrà 12. Ioan. 7. Matth. 12. Num. 28. Ioan. 8. Leuit. 20. Ioan. 10.

Cur Iudæi Christum Legis inobseruantiæ notauerunt.

Suprà 8. Galat. 4.

stitisse. Hic sensus verus quidem est, minùs tamẽ ad rem facere videtur. Inprimis quia dixit, *Iota vnum, aut vnus apex non præteribit à Lege, donec omnia fiant*; quibus verbis apertè insinuat, aliquid faciendum superesse. Siquidem præterita certum est non posse non fuisse. Deinde, quia hæc Legis obseruantia erat illi communis cum cæteris, vt Dauidi, Zachariæ, Elizabethæ, qui per omnia seruasse traduntur legem. Ad hęc, vno, vel altero implente, vel soluente legem nõ dicitur absolutè lex adimpleri, vel solui. Imò qui non implet, soluitur ipse, lex autem permanet in vigore suo. Adde quòd obseruare legem, finem rationis non habet, vt ob hoc dicatur venisse: lex quippe ob aliud obseruatur, nempe vel ob amorem, ceu finem intrinsecum, nam finis eius est dilectio, id est, vt homines se mutuo amore prosequantur: quia vel Philosopho teste humanus legislator ciues, amicos potiùs quam iustos facere suis legibus conatur: fit autẽ lex propter eius promissa consequenda, tãquam ob finem extrinsecum.

Prædicti sensus nempe quòd Christus in sua persona Legem venerit seruare exponuntur incommoda.

Psalm. 118. & seq. Luc. 1.

Finis legis cuiusque.

Arist. lib. 7. Polit. ca. 14. & alibi passim, tom. 3.

Ad verum autem sensum statuendum, tria priùs explicanda sunt. Primùm, quid sit lex, deinde quid sit legem soluere, postremò quid est implere legem. Primò ergo lex, hebraicè à Domino dicta est Thorah, hoc est, regula, instructio, doctrina, à verbo ירה quod est instruxit, siuè docuit: vnde Moreh ab eadem radice significat doctorem, ac instructorem: Græcè verò νομὸς dicitur ἀπὸ τοῦ νέμειν, à tribuendo scilicet, quod vnicuiq; suum tribuat, lex verò Latinis vocatur, vel à legendo, quod legeretur scripta, vel in corde, vel extra in tabulis lapideis, velut illa Moysi; vel in æreis tabulis, vt illæ Romanorum, vel à ligando, vt alij volunt, vel vt Cicero ait, à delectu, quod in ea esset delectus boni, & æqui, vel denique lex dicitur quasi lux. Et quoniam inter omnes instructiones doctrinasque, illa quæ Docet Deum, & finem vltimum, eumque assequi, atque cum eo coniungi, potissima existit: ideò per excellentiam illa instructio siue regula dicitur Thorah, seu nomos, siue lex. Nulla enim maior instructio aut beatior illa, de qua Propheta. *Beatus homo quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum:* nulla maior distributio, quàm Deo, proximo, & sibi tribuere quod debet: nihil magis dignum à nobis legi, nullo etiã magis nos digni ligari: nullusque maior æqui bonique delectus: nulla denique amplior, & felicior lux. Atque hæc quidem de nomine. Aduerte tamen, quòd etsi nomine legis veniat Scriptura Veteris

Lex Hebræis cur Thorah Græcè νόμος sit dicta. Latinæ legis variæ denominationes.

Exod. 31. & 34. Cic. lib. 1. de legib.

Lex atq; doctrina quæ omnium pręstantissima.

Psalm. 93.

De qua lege in præsenti sit sermo.

Ioan. 16. Psalm. 34.

Testa-

Testamenti vniuersa, vnde Dominus dixit: *Vt sermo impleatur qui in lege eorum scriptum est, Quia odio me habuerunt gratis*, quod tamen in Prophetæ Dauidis Psalmis inuenitur: propriè tamen hoc loco accipitur pro Pentateucho, quem vocant Hebræi Thorach, quia distinguitur contra Prophetas. De re ipsa dicendum, legem integram, & Prophetas, in vno verbo charitatis contineri. Hinc Dominus inquit: *In his duobus mandatis vniuersa lex pendet, & Prophetæ*; & Paulus: *Finis præcepti est charitas:* quod etiam hinc liquidum fiet. Nam cùm lex in eum finem nobis sit lata, vt Deum colamus, duplexque cultus existat, alter internus, alter externus, atque inter hos externus simpliciter minimè existat necessarius, nam Angeli, & animi hominum beati, Deum sine externo ritu, vel sacrificiorum, vel ceremoniarum, vel ieiuniorum, vel laudum, quæ vocibus constant, venerantur, & colunt: porrò internus cultus, vt testantur Paulus, & Augustinus, in Fide, Spe, Charitateq; consistat, ex quibus fides habet quidem cognitionem Dei, verùm cum obscuritate, & ænigmate coniunctam: efficitur, cùm ab Angelis & beatis Deus sine fide colatur, in ea merum cultum nequaquam existere. Deinde Spes, robur quoddam in Deo habet, sed tanquam de re absente, necdum possessa. Cùm ergo beati Deum comprehendant, exinanita est Spes: reliquum est igitur, vt cultus internus, totus præcipuè constat in amore Dei. Insuper lex iusta non est, si non sit conueniens, & conformis eorum naturæ, quibus fertur: quo fit, vt rebus corporeis, legem merò corpoream: Angelis verò qui spiritus sunt, purè spiritalem tradiderit: homini ergo, qui animo & corpore constat, legem præscripsit, quæ internum externumque cultum præciperet: vnde Adam in Paradiso terrestri, vtroque genere cultus Deum erat prosecuturus: etenim à certa arbore abstinétiam illi indixit: quod ad exteriorem cultum pertinebat. Deinde in lege naturæ, Deus patres instruxit, vt in se crederent, sperarent, seq; amarent & diligerent super omnia: docuit illos sacrificia, & reliquas cæremonias, quibus Deum colendum intelligerent. Post hæc in Lege Moysi præter multa præcepta, quæ ad internum cultum spectabant, tradidit peculiares ritus, modos, atque tempora ceremoniarum, in quibus, tanquam extrinsecis, & non principalibus, cultus Dei continebatur. In lege etiam præcipuè traduntur præcepta pro formando, instituendoque in vita, & moribus illo populo: sub illis tamē ritibus, & sacrificiis Christus atque eius mysteria continebantur. Contrà autem in Prophetis, qui in primis prædicant, & futura Messiæ mysteria, & interim exhortantur ad custodienda legis præcepta, quæ proximè spectabant ad illam legem, licèt eorum finis esset Christus, vt ait Apostolus. Ex his quæ diximus, elicitur quid sit lex. Est enim nihil aliud, quàm instructio ad colendum Deum, non tantùm Fide, Spe, & Charitate, sed etiam externis honoribus. Neruus autem, & essentia legis est, tùm Dei cultum essentialem, & per se Deo gratum, qui consistit in recessu à peccatis, & accessu ad Deum per iustitiam fidei, & proximi dilectionem, ostendere, tùm Christum, per cuius gratiam illum cultum præstare possent, adumbrare. Præcipuum autem, & essentiale Prophetis fuit, Christum, id est, caput, & corpus eius, quæ est Ecclesia dictis, & factis prædicare; & cultum Dei ac dilectionem docere. Atque hæc tantum sunt, quæ Deus per se præcepit, extrinseca vero; & quasi aduentitia pro tempore, loco & personis, sunt externæ colendi Deum formæ, & ceremoniæ, quibus interiorem cultum exercebant, ac potestabantur, iudiciaque, quibus homines erga proximos suos in officio continebantur. Atque hæc omnia exteriora per Moysen seruum tradita sunt: Vnde per Ieremiam Dominus dixit: *Holocaustomata vestra addite victimis vestris, & comedite carnes: quia non sum locutus patribus vestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocaustomatum, & victimarum. Sed hoc verbum præcepi eis, dicens, Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus.*

Quod ergo ait: *Non præcepi eis de verbo holocaustomatum, & victimarum:* intellige per se, & immediatè, & à principio, ac quasi haberent vim mundandi conscientiam, benè autem per Moysen, & post peccatum idololatriæ, atque vt sacrificia, quæ diis falsis exhibebantur, saltem vero Deo impenderentur. Ideò per occasionem præcepi, & non quasi ad emundationem conscientiæ quicquam proficerent. Quod verò subdit: *Sed hoc verbum præcepi eis, dicens, Audite vocem meam:* significat se ab eis exegisse fidem, pietatem, charitatemque, quæ partim clarè, partim in illis ceremoniis, ac ritibus adumbratæ erant. Porro quod attinet ad cultum nostrum internum, seu essentialem, quem in via Deo exhibemus, illius in gloria, quod imperfectum in eo est, cessare debet: qua ratione fidei obscuritas manente cognitione abolebitur,

Legem vniuersam in Dei amore consistere. *Matth. 22.* *1. Tim. 1.*

Cultus Dei alter internus, alter externus: hunc vnde certum sit non esse simpliciter necessarium.

B. August. in tract. de laudib. charitatis, tom. 9. & lib. de vera relig. c. vlt. to. 1 & alibi. *1. Cor. 13.*

In fide, & spe potissimum Dei cultum minimè contineri.

Qua ratione legis homini Deus, & internum, & externū Dei cultum imperare debuerit.

Aliter lex, aliter Prophetę de Christo docebant.

Rom. 10.

Lex quid sit: in quo maximè consistat.

Prophetarū præcipuum munus quod.

Ephes. 2. & Colos. 1.

Ierem. 7.

Deum non præcepisse Iudæis de verbo holocaustomatum, & victimarū iuxta Ieremia, id quomodo verum sit.

Exod. 32 Iud.: Sed hoc verbum præcepi eis, dicens, Audite vocem meam, quid sibi velit.

1. Cor. 13. sicut & spei essentia, manente robore, & possessione accepta: at charitas sublato omni defectu permanebit. Legis igitur illa externa officia, atque cultus in aduentu Messiæ cessare debebant. Et hactenus de lege.

Quomodo Christus nõ venerit soluere legẽ, vt ipse dixit. Ad secundum verò, asserendum est, aliud esse, legem desinere, aliud soluere: aliud legem transgredi. Nempe soluere legem, aliud non est quam illam destruere, Soluere legem quid. vigorem eius tollere, vimque infringere. Nam cùm dixisset Dominus Ioan. 2. Matth. 26. Ioan. 2. Infrà 30. *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud:* Ioan. etiam 10. dicitur: *Non potest solui Scriptura*, id est, frangi ita, vt non impleatur. Simili ratione ait in prima Catholica sua: 1. Ioan. 4. *Omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est:* nimirum qui dissoluit ligamen, vinculum, & vim vnionis hypostaticæ. Quid soluere Iesum. Soluere ergo legem, est vim legis adhuc vires habentis tollere, ac frangere: & dum adhuc prædicta essent aliqua, quæ complenda erant, destruere, nam ita lex solueretur profectò. Cessare le- gem quid. Cessare verò legem, est, illam peruenire ad finem, metamve suam. V. g. vt res exemplo fiat illustris, candela accensa si flatu extinguitur, potest dici solui: si verò cõsumpta sit materia ceræ, haud soluitur, sed per se cessat. Similiter iuuentus soluitur, si violentè occidas iuuenem, vt si quis completa iuuentute, virilem ingrediatur ætatem, cessat quidem ætas iuuenilis se ipsa, non soluitur. Dominus igitur primùm se ait non venisse soluere legem; nunquam tamen asseruit se venisse, vt non cessaret lex, quæ per se suapte natura desitura erat, atque peritura. Legem trãsgredi quid. Porrò legem transgredi, est, legi non obedire, sed violare legis præcepta. Atque in primo illo sensu capitur hic soluere pro destruere, vel abolere, vt scopus verborum Christi satis indicat, & vis verbi Græci hic positi καταλῦσαι, quod est destruere, non simplex verbum λῦσαι, quod tamen mox ponitur, cùm subiungit: Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis. Et Ioann. 7. quando docet nõ solui legem per circumcisionem factam in Sabbato. Quod Christus minimè soluerit legẽ, ostenditur. Quòd igitur per se non venerit legem soluere, ex eo demonstrari potest, quoniam quantum ad essentialia eadem est Iudæorum fides atque nostra. Nam quæ illi de vno Deo, ac vero, cœli, terræque conditore, & qui eduxit populum Israëlem de Aegypto, Exod. 14. Infra 20. 1. Tim. 6. legemque, & Prophetas illis dedit, Iudæi crediderunt, & nos credimus. Deinde quod ad spem attinet, docemur pariter in Euangelio, sperare in Deo viuo, qui vitam opes, gratiam, atque omnia bona nobis suppeditat: quemadmodum edocti erant Iudæi. Adhæc charitatem statuit, quæ amorem Dei, & proximi præcipit: quod idem faciebat Lex vetus. Christum legem Moysi minimè soluisse, multis ostenditur. Atque ita Dominus legem non soluit, id est, verbum, seu essentiam legis, at ceremonias atque iudicia Dominus minimè soluit, verum suapte natura cessarunt. Primùm, quia de illis in aduentu Messiæ prædictum erat à Prophetis quòd terminanda forent, ac cessatura, vt Malach. 1. Esai. 1. Psalm. 39. Osea 4. Danielis 9. & alibi plures. Secundũ, ac tertium argumentum. Deinde quoniam eiusmodi præcepta, quæ suo tempore erant desitura, voluit Dominus per hominem, id est, per Moysen tradi, moralia Exod. 20. & seq. mandata verò, quia æterna, per se ipsum promulgauit, siue per Angelum personam Dei referentem, Exod. 20. Tertiò, quia vt ait Eusebius de demonstratione Euseb. li. 1. de demon. Euãg. ca. 5. tom. 1. Euangelica, impossibile erat legem Euangelicam per totum orbem extendendam tales continere ceremonias: nam quomodo possent omnes homines vniuersi orbis conuenire in Ierusalem ad sacrificia? aut qui posset omne masculinum ter in anno comparere coram Domino è remotissimis partibus, vti iubebat Dominus, Exod. 34. maximè nunc ablata Ierusalem de manibus Iudæorum? B. Chrysto. 1. Temporalis illa vsque ad Christum Iudæis permissa sacrificiorum oblatio, qualis Chrysostomo. Vt enim ait Chrysostomus orat. 1. contra Iudæos: Quemadmodum medicus videns ægrotum frigidam concupiscentem, ac ni accipiat, periturum, vt vel ad laqueum fugiat, vel vt se præcipitem det è sublimi, permittit quod minus est, cupiens illum à violenta morte reuocare, & phiala à suis sedibus allata, præscribit, vt ex hac sola bibat aquam, deinde clam his qui ministrant, præcipit, confringere phialam illam, vt auocet ab illa cupiditate bibendi frigidam: ita Deus permisit Iudæis priùs victimarum oblationem, ne dæmoni facerent & euerti ciuitatem ipsam, extra quam non poterant sacrificare. Hæc ille ad sensum. IV. Argum. Hebr. 10. Quartò, quoniã omnes ceremoniæ, sacrificiorumque ritus, futurorum in Christo figura erant, & typus; atque ideò illas velle obseruare, nihil aliud esset quã protestari quòd Christus nondum venerit; quod perniciosissimum mendacium esset in cultu: quemadmodum mendax existeret signum rami ante tabernam, in qua non venderetur vinum. Venit ergo ceremoniarũ terminus, qui est Christus, vt traditur Gal. 4. ac Ro- Galat. 4. Rom. 10. man. 10. *Finis, inquit, Legis Christus, ad iustitiã omni credenti.* V. Argum. Quintò, esset lex illa Moysi personis nunc valde inconueniens, & incommoda: pleraq; liquidè minutiora continebat, vt vel ex quarundam rerum contamina-

taminarentur contactu, opusq; erat aqua lustrari, & expiari: quæ conuenire Nouo Testamento haudquaquã poterant. Quãobrem Apostoli legem non abrogarunt, quia nec poterant abrogare; sed ex scripturis, verbo, & signis, & oratione iam desisse declararũt. Obligarunt autem ad declinandum à sanguine, & suffocato, & idolis immolato: quæ & necessaria vocarunt, vt interim ad tempus coalesceret charitas. Sed Paulus paullò pòst abrogata esse illa omnia à Deo, & mentem Dei atq; Concilij declarauit, ad Rom. 14. Gal. 4. 1. Timo. 4. Quanquam reuera aliquo modo dici valeat lex abrogata quantum ad ceremonias, & iudicia. Hinc Paulus ad Ephes. 2. ait. *Legem mandatorum in decretis euacuans*, non ait simpliciter legem euacuans, sed, *Legem in decretis*, quæ quasi ex consilio, & ad tempus interposita sunt, quoad veniret semen cui erat promissum: & ad Hebræos: *Reprobatio quidem fit præcedẽtis mandati, propter infirmitatem eius, & inutilitatem: Nihil enim ad perfectum adduxit lex: introductio verò melioris spei, per quam proximamus ad Deum.* Hæc autem decreta, siue mandata ad Coloss. 2. explicat idem Paulus, his verbis: *Si mortui estis, inquit, cũ Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc tanquam viuentes in mundo, decernitis? Ne tetigeritis, neque gustaueritis, neq; contrectaueritis: quæ sunt omnia in interitum ipso vsu, secundùm præcepta, & doctrinas hominum.* Atque ita Luc. 16. dicitur: *Lex, & Prophetæ, vsque ad Ioannem*, lex quidem quatenus præfigurans, & ita ducens ad Christum, quatenus etiam tradit moralia, sed vt præcepta à Moyse, & præmiis, vel pœnis ad sui obseruantiam inuitans. Prophetæ etiam vsque ad Ioannem, scilicet prænunciantes de Christo venturo, non autem simpliciter Prophetæ. Siquidem Ioannes Apostolus, & Agabus prophetarunt; filiæ quoque Philippi Diaconi prophetantes erant, & alij plerique inueniuntur Prophetæ in Nouo Testamento. Quod ergo accusatores Stephani dixerunt Acto. 6. nempe quòd Iesus Nazarenus mutaturus esset traditiones Moysi, manifestum extitit mendacium, atque à falsis, & mendacibus productum testibus. Sextò, desierunt penitus omnes illi ceremoniarum ritus, ad sensum pueris Iudæis conuenientem, ac proximum: Vt, *Os non comminuetis ex eo: Non alligabis os boui trituranti*: & quod inuẽto nido auiculæ in arbore, vel in terra, relicta matre, sumerentur pulli: ad sensum verò perfectum, & viris maturis conuenientem, non cessarunt, quia primum de Christo agno Ioan. 19. intelligitur: secundum Paulus de prædicatore explicat: tertium verò non est aliud quàm id; quod nos facimus: nam relicta litera, tanquam matre, spiritalem sensum tanquam pullos nobis desumimus: vel relicta matre Synagoga, Christum, & Apostolos veluti pullos apprehendimus. Non ergo simpliciter lex soluitur, nam remanent moralia mandata, non quatenus à Mose, sed quatenus à Deo tradita sunt. Remanet & neruus legis, amor videlicet, & gratia, quia ceremoniæ per se cessarunt: nec ante tempus cessationis earum iussit Christus eas aboleri, aut solui earum vigorem. Adeò, vt Petrus dixerit Actor. 10. *Nunquam manducaui omne commune, aut immundum.* Et quia permanet ad verum, ac perfectum sensum, & veras promissiones metaphoricè per literam significatas, aliis arctioribus ceremoniis loco illarum ad tempus, id est, vsque ad iudicium per Ecclesiam institutis. Atq; hic sensus verus esse comprobatur ex verbis sancti Sixti III. in epistola de diuitiis. *Adimplet, inquit, Legem, cùm eam veram esse ostendit: veram enim ostendit, quando per se cessare facit illa, quæ iam cessatura prædixerat, & de antiqua lege legem produxit nouam, & Nouum Testamentum promulgauit ex veteri, vt magis, ac magis legis, & Prophetarum prædicta suppleret, in quibus continebatur: De Sion procedet lex, & verbum Domini de Ierusalem.* Et hæc de secundo.

Ad tertium, explicandum est, quomodo Christus legem impleuerit. Hoc autem tripliciter præstitit Dominus: tum illam seruando, sicut dicitur: *Qui diligit proximũ, legem impleuit*, id est, seruauit. Tùm secundò, vt promissione legis ipso facto exhiberet, quomodo frequenter dicitur in Euangelio: *Vt adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam*; Et, *Necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege, & Prophetis, & Psalmis, de me.* Tum tertiò implere legem, est eam perficere, imperfecta legis tollendo, & ornamenta quædam, & in præcipiẽdo, & quantũ ad illos, quibus præcipitur, & quod attinet ad substantiam præceptorũ ratione item finis præcepti superaddẽdo. Ad primũ igitur, multæ erant in lege permissiones, namq; vsuram cum gentib. illis Deus permittebat, modò fratres suos non grauent; diuortium siue repudium, ob vitandum vxoricidium, vxorum multitudinem ob populi lasciuiam; odiũ inimicorũ ob retinendos eos in religione. Imperfectum autem propter se nõ intenditur, sed propter perfectum. Imperfecta autẽ legis scriptæ (quæ consona erat his quę dictabat parua gratia, quæ ante aduentum Messiæ dabatur)

Actor. 15. Lex illa Apostolorum, ab stinendi à sanguine, & suffocato, & idolis immolato, cur lata.

Ephe. 2. Lex Moysi quatenus abrogata.

Hebr. 7.

Colloss. 2.

Luc. 16.

Quid illud Lex, & Prophetæ, vsque ad Ioannem.

Actor. 21. Infrà 21. Suprà 6.

Sextum argumentum.

Exod. 12. Deut. 25. Suprà 22.

Ioan. 19.

1. Cor. 9. 2. Cor. 3.

Quid quod Iudæis inuento nido auiculæ in arbore, vel in terra, pullos matre relicta sumere debebant.

Moralia quatenus adhuc vigeat Moysi præcepta.

Actor. 10.

Sixtus III. Papa.

Veram vt Christus legem ostenderit.

Esai. 2.

Tribus modis Christus legem impleuit.

Rom. 13.

Matth. 1 & 2 & 4. & alibi. Luc. vlt.

Iudæis olim, quæ fuerint permissa, & quamobrem.

Deut. 23. Infra 24.

Leuit. 19. Matth. 5.

Cur ... Christus ... minimo sustulerit.

dabatur) respectu legis nouæ scriptæ in corde, quæ nihil est aliud quã magna gratia, Dominus correxit atque amputauit. Dixit enim: *Mutuum date, nihil inde sperãtes*: item prohibuit repudium, excepta caussa fornicationis: nec non multitudinem vxorum sustulit, dicens: *Erunt duo in carnem vnam, itaq; iam non sunt duo, sed vna caro*. Præcipit etiam dilectionem inimicorũ, quando inquit: *Diligite inimicos vestros*: & in genere dixit, *Nisi abũdauerit iustitia vestra plusquam Scribarum, & Pharisæorum, &c.*

Luc. 6.
Matth. 19.
Genes. 2.
Matth. 5.
Ibidem.

Lex Vetus quod ad autoritatẽ eius spectat, à Christo, vt fuerit impleta, minimè soluta.

Si verò ornamenta spectemus, in primis deerat in lege summa autoritas: quoniam data per Mosen seruum. Pulchrè dixit Seneca, Philosophos parum fructus fecisse: nimirum, teste Lactantio, quia dicebant, & non faciebant, & Philosophia facta erat schola disputandi, non regula viuendi. Ideò opus fuit Christo Deo, qui polleret virtute, & dictis suis maiestatem conciliaret: qui etiam tanquam homo exemplum præberet imitabile. Non itaque soluitur lex, sed impletur, si quod præcepit Deus per famulum, districtiùs præcipiat per Filium. Hinc Paulus: *Multifariam, multisq; modis olim Deus loquens patribus in Prophetis; nouißimè diebus istis locutus est nobis in Filio* Quod ad eos verò attinet, quibus tradita est lex, aucta est, & impleta. Lex quippe vetus multis modis limitata erat, tum generatione, tam solis filiis Abrahæ data erat: solis item eorum masculis præcipiebatur circumcisio: solis Leuitis ministeriũ templi. Erat etiam lex loco addicta ac circumscripta, quia solùm in Ierusalem pascha erat celebrandum, atque extra minimè licebat sacrificare. Porrò impletur lex quia extenditur ad omnes populos, & gentes: & Baptismus omnibus vtriusq; sexus fidelibus est necessarius: sacerdotiumque cunctis ritè ordinatis conuenire potest, nec non pascha nostrum, vbiq; celebrare licet, iuxta illud Malachiæ: *In omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda*. Impletur etiam in hoc, quòd lex hæc nõ datur, nisi baptizatis, & à peccato mundatis, & idcirco habentibus Christi Spiritum, quo possint legi Domini satisfacere. In quo defecit ille populus qui dicebat: *Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus, & erimus obedientes*; tamen paullò post fabricauit vitulum, quem coleret, & adoraret. Data ergo hæc lex non parricidis, & homicidis, vt illa, teste Paulo, aut pueris egentibus pædagogo, eodem autore, sed data est viris iam maturis, atque illis quidem sanctificatis. De substantia verò præceptorum, ornauit illam Dominus: nam

Lactan lib. 3. institu. diuin.

Philosophi (vt ait Seneca) cur parũ fructus fecerint.

Hebr. 1.

Christus etiã legem omnibus ferendo communem & generalissimam, quomodo legem impleuerit.

Genes. 17.
Deut. 16.
Malach. 1.

Quibus lex tradatur Euangelica, sicque etiã impleatur lex Moysi.

Exod. 24.
Infrà 32.
1. Tim. 1.
Galat. 3.

Lex præterea vetus Fidei, Spei, & Cha-

Fidem additis articulis nouis de Trinitate, Incarnatione, & Sacramento Eucharistiæ, atque aliis mysteriis auxit, & locupletauit. Spem quoque maioribus vinculis Christi incarnati, mortui, atque sacrificij altaris sancti, nec non pacti pœnitentiæ, aliorumque Sacramentorum, prece item, ac inuocatione sanctorum, per quos Deo vnimur, maximè amplificauit, cõfirmauitque. Charitatem Dei etiam vehementer auxit, ostẽdendo in se amorem, ac modum eius: *Sic enim Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret*: &, *In hoc est charitas non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, & misit Filium suũ propitiationem pro peccatis nostris*. Paupertatis, castitatis, & obedientiæ consiliis magna accessio charitatis Dei facta est: diuitiæ siquidem, & carnis delectationes, propriaque voluntas, dilectionem Dei valde imminuunt. Amorem proximi quantus debuit esse, docuit, cùm dixit per dilectum discipulum: *Et nos debemus pro fratribus animas ponere*; & quis habendus pro proximo sit, expressit, dicens: *Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos.*

ritatis additione præceptorum, à Christo quomodo impleta.

Ioan. 3.
1. Ioan. 3.

Cõsiliis quoque legem Euangelicis quam Christus impleuerit.

1. Ioan. 3.
Matth. 5.

Moralia præcepta expresiùs nobis tradidit, declarando quid sit non occidere, & non mœchari: quid est etiam non irasci, neque concupiscere: cohibendo etiam non tantum manum, vt lex, sed præcipuè animum, & magis curans interna, quã externa. Quantum ad iudicia verò, magnum certè his incrementum accessit. Christus etenim pœnas temporarias pestis, gladij, ignis, mortis, oculi pro oculo, & dẽtis pro dente, haud comminatur, sed iram de cœlo, æternaque supplicia gehennæ. Bona etiam temporaria quæ pereunt, adiicit seruis suis potiùs quam pollicetur, at sempiterna gaudia, & regnum cæleste promittit apertè, atque lex ita impletur. Lex enim Moysi quatenus ex Moyse est, neque promittit æterna prẽmia, nec interminatur æternas pœnas, nec cruciatus.

Lex insuper quantum ad mores, & iudicia, quid acceperit incrementi.

Exod. 21. & alibi.
Matth. 6.

Ratione ceremoniarum maximè legẽ impleuit, veritatẽ per illas figuratam præstando, nempe se ipsum, qui Messias est & Christus, qui finis est legis, qui est hostia iustificans, & expiatio, & vitulus, & hircus pro peccato: exhibuit etiam Sacramenta homines sanctificantia, & gratiam conferentia. Quanquam autem ceremoniæ amplius non obseruentur, reuera tamen implentur, quod dum promisit in chirographo, re ipsa præstat, ac postmodum chirographum discerpitur. Manet etiam litera ad consolationẽ nostrã, & in sensu virili,

Lex item ea parte quæ ad ceremonias spectat, per Christum, in quibus adimpleta.

Rom. 10.
Leuit. 1. & sæpius inf.
Infrà 16.

& pro-

& perfecto nos enim sumus veri Iudæi, laudantes gloriam Christi, & peccata nostra, & iustitiam eius cõfitentes. Non enim qui in manifesto, Iudæus est, vt ait Apost. Sunt enim quidam, qui dicunt se Iudæos esse, & nõ sunt, sed sunt Synagoga Satanæ: & non omnes qui ex circumcisione sunt, ij sunt Israelitæ. Nos sumus vera circumcisio: qui spiritu Deo seruimus, & qui motus carnis per gratiam reprimimus & coercemus. Nos celebramus verum Phase: quia Pascha nostrum immolatus est Christus. Nos ab Aegypto mundi huius corde egredimur, & in terram promissam, id est, cœlestem properamus. Nos mare Rubrũ baptismi transimus, vt in desertò cum hostibus confligamus. Nos edimus verũ manna de cœlo deplutum. Nos ad serpentis ænei similitudinem oculos non attollimus, sed Iesum Christũ, & hunc crucifixum, in illo serpente adumbratũ adoramus. Nos verè Sabbatizamus, quia in Deo à peccatis, quæ verè opera sunt seruilia, quiescimus: nam vt ait Apostolus, relinquitur Sabbatismus populo Dei. Nos veram Pentecosten celebramus, qua Spiritum Dei in corde recipimus, quo lex Dei impletur. Nos festũ tabernaculorum colimus, quibus dicitur: *Charissimi, obsecro vos tanquam aduenas, & peregrinos; abstinere vos à carnalibus desiderijs, quæ militant aduersus animam*: &, *Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus.*

(Quod Christiani sint veri Iudæi. — *Rom. 12.* — *Apoc. 3.* — *Rom. 9.* — *Exod. 12.* — *1. Cor. 5.* — *Exod. 14.* — *Ibidem.* — *Infra 16.* — *Num. 21. &* — *Ioan. 3.* — *& 12.* — *1. Cor. 2.* — *Hebr. 4.* — *Leuit. 23.* — *Supra 23.* — *1. Petr. 2.* — *Hebr. vlt.*)

Quod spectat ad legem ea impletur iuxta finem suum. Est autẽ intrinsecus finis legis bonos homines facere: in quo mirificè defecit lex illa, quæ neminem ad perfectum adduxit. Lex indicabat morbum, id est, peccatum & medicum & medicinam, nempe Christum; quem tamen illa non conferebat, vt nostra, quæ dedit illum simul, & spiritum. Finis etiã præcepti, teste Apostolo, charitas est: hanc impleuit Dominus, qui non timore, sed amore vult coli, & qui vnam charitatẽ inculcat, illamq; à nobis ante omnia exigit. Ad hæc finis legis est Christus, ad iustitiam omni credenti, vt Paul. testatur: hic autem donatus est nobis, estque perpetuus Emmanuel manens nobiscum in æternum, implens omnia quę legis sunt. Vnde sæpè de eo dicitur in Euangelio: *Vt impleretur quod scriptum est de eo: Vt impleretur quod dictum est per Prophetam.* Ipse etiam est qui facit, vt per nos iustificatio legis impleatur, vt Apostolus docet. Atq; ita abundè ostendimus quomodo Christus legem impleuerit. Impletur enim quod imperfectum est, dum perficitur; vel perfectum, dum magis illustratur. Vnde Theophylactus: *Sicut pictor, inquit, nõ corrumpit lineamenta prima, sed magis illustrat, & adimplet; ita Dominus.* Hæc ille. Rogemus igitur Dominum, vt qui legem perfectissimè adimpleuit, nobis quoque Spiritum, quo illam præstare possimus, impertiat, vt ad præmia obseruatoribus proposita rectè peruenire valeamus auxilio, & gratia eiusdẽ Domini nostri Iesu Christi, cui cum Patre & Spiritu sancto, perpetuus reddatur honos, gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

(Legem denique, quantũ ad eius finẽ, qua ratione Christus impleuerit. — *Hebr. 7.* — *1. Tim. 1.* — *Rom. 10.* — *Esai. 7. &* — *Matth. 1.* — *Ibidem.* — *Infra 4. & alias.* — *Rom. 8.* — Quid impleatur propriè. — *Theophylact. in Matth.*)

TRACTATVS XXXII.

In illa verba: *Amẽ quippè dico vobis, donec transeat cælum & terra, iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant. Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum: qui autem fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorũ.*

DOCVIT hactenus Dominus, se non soluisse legem, id est, fregisse, nec docuisse frangendam eo tempore, quo lex vim suam habuit: nunc addit, circa ea, quæ supersunt implenda, nec in minimo quidem frangendam vel violandam. Et ait: *Amen quippè dico vobis.* Quod perinde est ac dicere, In veritate dico vobis, vt Luc. 4. Significat enim Hebræum *Amen,* fiat, vel efficiatur, firmumve sit: atque est modus asseuerandi, & confirmandi, secundùm alios etiam iurandi, vt Origenes in Matthæum tradit, & Chrysostomus hom. in epist. ad Hebræos, ac Augustinus in Ioannem. Asserit ergo Dominus rem veram fore ex prouidentia, ac proinde ex præuisione Dei. *Donec transeat cœlum, & terra.* Ostendit legem insolubilem esse, quemadmodùm etiam Luc. 16. dixit; *Facilius est cælum, & terram præterire; quàm de lege vnum apicem cadere.* Significat ergo omnimodam, perfectam atque integram legis obseruationem, ac talem, vt nec in minimo dicto, vel præcepto cadat à sua integritate. Duplexque potest esse sensus. Primus, quòd nihil in lege dictum non completum manebit, quia ante diem iudicij, & mundi consummationem, in qua cœlum & terra transibunt: omnia erunt completa, vel si quæ post transitam cœli, & terræ supersunt, implebuntur. Secundus sensus est, quòd sicut impossibile est cœlum, & terram transire secundùm substantiam, siue materiam: nam cœli non generantur, neque

(Cõtinuationis ratio. — *Luc. 4.* — Amen quid Hebræis. — *Orig. hom. 13. in Matt. to 2. propè initium* — *Chrys. hom. 11. in epist. ad Hebr. tom 4. circa finem.* — *Aug tract 41 in Ioan. to. 9.* — *Luc. 16.* — Illud: Donec transeat cœlum, & terra, &c. dupliciter accipitur. — *Matth. 24.* — Cœli nec generentur neq; corrumpantur.)

Eccles. 1. Genes. 1.

neque corrumpuntur, vt omnes fatentur: vnde dicitur: *Terra autem in aeternum stat:* (Nam Deus æternus, id est, semper existẽs, & sine vlla succesſione, condidit cœlum, & terram sempiterna, id est, semper existentia (cum succesſione tamen, vt ait Boëtius) ita imposſibile est legem non impleri. Transire autem dicuntur quantum ad accidẽtia, id est, situm, motum, influxum, & claritatem auctam, sed non secundùm substantiam, quod quidem imposſibile est. Est licèt lex, quoniam de contingentibus, & voluntariis, faciliùs transiret quàm esse cœli, & quantum ad esse naturale cœli in se, & esse legis in Dei voluntate, æquè existat difficile: tamen si consideretur esse naturale cœli in se ipso, & esse legis in voluntate Dei, facilius est cœlum, & terram transire. Attamen prior sensus Scripturis videtur magis consonus. Nam dicitur, *Cœlum, & terra transibunt; verba autem mea non præteribunt*. Et per transitum intelligo, innouationem essentialem, saltem secundùm formam. Dicuntur enim cæli non tantùm transire, sed perire etiam, & veterascere. Deficere vt fumus, & senescere, apud Esaiam. Atteri apud Iob: *Donec*, inquit, *cœlum atteratur*: Recedere, in Apocalypsi: Ardere; & solui apud B. Petrum. Cæli noui, & terra noua dicuntur ab Esaia & in Apocalypsi. *Vt enim* (ait Chrysostomus) *nutrix fruitur bonis filij educati: ita cœlum & terra qua electos nutrierunt*. Et quanquam cælum non recipiat peregrinas imprelsiones ignis ex se; secus erit ex præcepto Dei. Ideò Petrus apud Clementem lib. Recognitionum tradit, quòd vt ouum frangitur, vt pullus delitescens videri posſit; ita cœlum hoc quod sub aspectum cadit, dissoluendum est, vt gloria beatorum appareat: de qua re fusiùs alibi differendũ est.

Boetius. Transire quatenus cæli dicantur. Matth. 24. Per transitũ cœli & terræ quid. Psalm. 101. Esa. 51. Iob 14. Apoc. 6. 2. Pet. 3. Esai. 66. Apoc. 21. Chrys. ho. 16. in Matth. Clem. libr. 3. recognit. Cœli quare soluendi sint.

Iota, non ioth, cur verterit interpres. Iota, quid, & apex Hebræi cur vtantur apicibus.

¶ *Iota vnum, aut apex vnus.* Cùm Christus vir Hebræus fuerit, & ad Hebræos Hebraicè sit locutus, & de lege, quæ sermone Hebraico tradita est, atque conscripta, non dixit iota, sed ioth, quæ minimum est elementum Hebræorum: verùm interpres noster ad inflexionem Græcam iota expresſit. Vel potius quia Chaldæis moris est, vocibus Hebręis in consonante terminatis addere alpha in fine dictionis, vt Golgatha, manna, pascha, Acheldema: Christus iota pronuntiauit. Est autem iota, minimum elementum & Hebræis, & Græcis. Apex verò, minus est litera, & vsum vocalis præstet apud Hebræos, qui vocalibus carent. Et hi apices, siue puncta interdum subscribũtur literis, interdum interscribuntur, aliquãdo verò superscribuntur. Quia tamen vsus punctorũ longè post Christum inuentus est, ac introductus, vt Hebræi tradunt, neq; eorum vnquã Hieronymus Hebraicè doctisſimus meminit, non videtur mihi per apicem puncta illa intellexisse, sed vel accentus Hebræarum vocum, vel puncta, quæ variam pronuntiationem literis adferunt, vel summum elementi fastigium, vel deniq; aliquid, quod abbreuiandæ dictionis caussa adderetur. Et exaggeratio quædam est per hyperbolem, & tropum: nec est de literarum apicibus laborandum, cùm etiã constet quædam Veteris Testamenti volumina intercidisse, quorum nomina adhuc extant in quibusdam canonicis libris: sed id tantùm agitur, & asseueratur, nihil omninò promissum, aut proditum in lege, quod non sit implendum. *Et ex figura literæ ostenditur*, inquit Hieronymus, *quòd etiam quæ minima putantur in lege, Sacramentis spiritualibus plena sint, & omnia recapitulentur in Euangelio. Cuius ergo eruditionis est.* Hæc ille. Non significant autem hæc verba, Scripturam somniis Cabalisticis applicandam, quæ in numeris, & figuris literarum, & significationibus consistunt vocum, vnde multæ illusiones, & sensus pueriles potius, quàm solidi efficiuntur; cùm hęc ratio exponendi Scripturam, non minus seruiat Iudæis contra nos, quam nobis contra illos. Christus etiam, & Apostoli, aut prisci Doctores, artem hanc Cabalisticam non attingant: nec est alia purior intelligentia Scripturæ veteris, quàm Euangelica, Apostolicaque doctrina. Theophylactus hoc loco, & Gregorius Nyssenus ante eum lib. De perfecta vita hominis, tradunt, per iota literam rectam, & apicem transuersum, crucis figuram confici: vt sit sensus, quòd nihil eorũ quæ ad crucem spectant, cadat à complemento suo. Alij verò tradunt, Iota, quod signum est, decem apud Hebræos, Decalogi significare præcepta; per apicem verò ceremonias & iudicia, quæ illi legi superaddita erant. Sed hæc etsi vera, haud longè absunt tamen à Cabala, magisque sunt subtiliter ac piè excogitata, quàm solida. ¶ *Donec omnia fiant.* Est ergo sermo de abroganda lege, antequam fiant & impleantur, quæ in ea scripta sunt. Postquam autẽ facta sunt, non posſunt transire: sicut nec facta non esse, quæ semel sunt facta. Etenim præter illa quæ Christus in sua persona impleuit, qualia fuerunt pasſio, mors, resurrectio, & ascensio, alia multa perficientur vsque ad diẽ iudicij, cuiusmodi sunt, vocatio Gentium, obcæcatio Iudæorum, persecutiones

Vnde cõstet, hoc loco minimè puncta Hebręorum per apicem designari. Apicis nomine quid significauerit Christus. Hier. lib. 1. in Matth. to. 9. in prin. Præsentis loci vanisſimus quorundam reiicitur intellectus. Theoph. in Matth. Greg. Nyssen. Duo quorundam alij sensus minus idonei reprobantur. Quis propriꝰ verus, atque germanus sit sensus huius dicti: Nil præteribit à lege donec omnia fiant.

Ecclesiæ à tyrannis, ab hæreticis, ab Antichristo, resurrectio generalis omnium, iudicium vniuersale, atque remuneratio cuiusq; pro meritis; quæ omnia prædicta sunt à Prophetis. Tempore autem iudicij quandoquidem Scriptura est facta pro viatoribus, vniuersa inuenietur impleta, tota intellecta & gustata. Et quemadmodum literæ Sponsi ad Sponsam cessant, cùm datur alteri frui præsentia alterius & alloquio; & chirographum promissæ hæreditatis, accepta re ipsa promissa desinet: sit omnes Scripturæ tunc terminabuntur, & finem accipient, solusq; Messias legem vniuersam in capite & in membris præstabit. ¶ *Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis.* Hocusque Apostolus, & in eis pastores ac doctores omnes instituit, nunc inter eos constituit quis sit maximus, & quis minimus. Magnus enim est, qui dicit & facit: minimus, qui nec dicit, nec facit; medius autem inter hæc extrema is est, qui facit, & non dicit; vel qui dicit, & non facit: & in extremis comprehenduntur: qui enim facit & non dicit, vocabitur & ipse quodammodò magnus, quia etsi nó verbo, facto tamen & conuersatione docet; qui verò dicit, sed non facit, ad eos pertinere videtur, qui minimi vocabuntur, quia factis docent non faciendũ quod ipsi non faciunt. Deinde cùm Dominus se ipsum à calumnia & suspicione liberasset, quasi esset corruptor & violator legis; nunc exterret, minasque maximas proponit contra eos, qui vel minima eius legis præcepta essent violaturi. Pro cuius loci intellectu, quæ sint minima præcepta explicabimus; & quomodo soluuntur: & quid est vocari minimum in regno cœlorum. Circa primum animaduertendum, quod mandatum est lex obligans ad aliquid faciendum, vel omittendum, sub peccato: sicut consilium, est opus perfectionis, neminem arctans ad faciendum; sed copiosiùs remunerans obseruantem. Omnia autem mandata, tam veteris, quàm nouæ legis, si in se ipsis spectentur, magna sunt, quia magnum legislatorem Deum ostendunt: item quia magnum efficiunt obseruantem: atque magno præmio eum afficiunt: tùm quod nullus potest quauis specie obtenta, ab eorum obseruantia excusari; saltem à moralibus; tũ deniq; quoniam omnium virtutum officia sectanda, vitiaq; omnia fugienda docent. Possunt tamen maiora vel minora relatiuè dici: & hoc dupliciter, vel comparando præcepta vnius legis ad præcepta alterius, id est, veteris ad illa nouæ; vel componendo vnius legis quædam præcepta, ad alia eiusdem legis: vt v. g. in lege veteri maiora sunt moralia, quàm sint cæremoniæ, vel iudicia: & inter moralia, maiora censentur præcepta primæ tabulæ, quæ proximè Deum respiciunt; quàm quæ sequuntur, quæ proximũ attingunt, de quibus Christus loqui videtur hoc loco: & inter mandata vtriusq; tabulæ maiora existunt, quæ transgressorem obligant sub lethali crimine, quàm quæ sub veniali; sicut maiora sunt consiliis quantum ad vim obligandi. Rursus inter præcepta primæ vel secundæ tabulæ, maiora sunt quæ iubent facere bonum, quàm quæ declinare à malo; & inter hæc maius præceptum est homicidij vitandi quàm adulterij; & magis fugiendi adulterij iussum, quàm furti, & in his etiam grauiora quæ ad mortiferum, quàm quæ ad veniale.

Scriptura seruat tantùm quibus; hæc quando inuenietur impleta.

Magnus qui, minimus; Christi testimonio, qui medius inter illos.

Quid mandatum sit, quid consilium.

Legis vtriusque mãdata cur magna.

Inter se illa comparantur duplicíter.

Exod. 20 & seq.

Psal. 33. 1. Petr. 3.

His præmissis, iure quæritur hic quid intelligat per minima præcepta Christus. Cùm enim omnia in se sint magna, non possunt aliqua dici minora, nisi per respectũ aliquem. Difficile quoque videtur intellectu, quomodo soluens præceptum obligans sub veniali, minimus vocetur in regno cœlorum; siue eiusmodi præcepta sint Veteris, siue Noui Testamenti. Ergo dicendum, quòd minima intelliguntur, vel comparata ad alia alterius legis mandata; vel ad alia eiusdem legis. Et... duplex accipitur sensus. Primus est Græcorum Patrum Chrysostomi nimirũ cum Theophylacto & Euthym. minima mandata interpretantium illa, quæ Christus addidit legi: nam præcepto non occidendi, addidit, non esse irascendum: præcepto non mœchandi adiunxit, non esse cõcupiscendum: & hæc dicuntur minima, quia difficiliùs seruantur; eorumq; transgresiones puniuntur leuiùs: plectitur enim minus iracundus, siue qui tantùm irascitur, quã homicida: cõtra verò, Moysi mandata factu faciliora, ac in punitione maiora: minima etiam, modestiæ caussa dicta sunt, vt discamus nostra extenuare, & nequaquam amplificare. Item minima, ne illa seruantes insolescant, magnaq; de se ipsis sentiant, sed vt facientes dicãt, *Serui inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus* Et videtur de istis Dominus sermonem habere, quia cùm dixisset de mãdatis istis, statim subdit, *Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Phariseorum*: & rursus, *Audistis quia dictum est antiquis. Ego autẽ dico vobis, &c.* at præcepta legis nec prædicauit ipse, nec Apostolis prædicari præcepit. Terret igitur Christus eos, qui à suis

Mãdata quæ minima à Christo dicantur.

Primus sensus Græcorũ. *Chryso. hom. 16. in Matth. tom 2. Theophyl. Euthym.*

Minima etiã mandata vocantur dupliciter secundùm illos. *Luc. 17.*

suis mandatis, & à lege à se promulganda abhorrerent, illam soluentes: magnificat verò eius obseruatores: & soluens etiam præceptum, conscientiam leuiter arctans esset minimus: quia, etsi qui admittit venialia, aut ad illa alios impellit, venialiter delinquat: quia tamen reprehendit legislatorem, atque docet non obligare, legem soluit & destruit: non secus atque ille, qui traderet. consilia nō obligare quenquam, postquam illa cœpit profiteri, censeretur hæreticus: tametsi consilia ad peccatum vllum obligent neminem: attamen arctant, ne quisquam audeat illa contemnere, aut in illa dogmatizare. Hæc est Græcorum sententia Patrum. Salua nihilominus tantorum Doctorum expositione, suauior, atque literæ consona magis videtur expositio Augustini lib. 1. de serm Domini in monte cap. 8. & 9. & Ruperti Tuitiensis in hunc locum: qui quidem per minima præcepta intelligunt, legis mandata, siue Decalogum, & à fortior ceremonias & iudicia; vt, Non occidere. Non mœchari, Non peierare, Non diligere nisi amicum, & odio habere inimicum: vocantur autem minima respectu mandatorum nouæ legis, nimirum Fidei, Spei, & Charitatis, quæ maxima dicuntur, Marc. 12. & Matth. 22. item Matth. 23. ait Dominus: *Reliquistis me grauiora sunt legis, iudicium, & misericordiam, & fidem.* Ideò à lege Naturæ homini dictantur, erantque veluti pædagogia illius populi, vt perueniret ad finem legis, qui est Christus. Deinde minima appellantur, quod à Christo per explicationem augeantur; & per consilia illustrentur: nec nō quia minoris meriti erant apud Deum, à minoriq; charitate profecta. Minima etiam, vt ait Augustin. quia tantū faciunt declinare à malo, quod est incipientium: vt, *Non occides: Non mœchaberis*: quæ autem præcipiunt bonū, maiora habentur: cuiusmodi sunt mandata Noui testamenti. Minima quoque vacantur, quia tametsi seruarentur, non continuò dabant præmium visionis Dei, sed opus erat expectare Messiam. Et bene, de mandatis istis minimis, inquit, nimirum significatis per iota, & apicem, id est, Decalogum designatum per iota, quæ valet decem, & per apicem qui additur literis, nempè ceremonias & iudicia, quæ Decalogo de integro accessêre moralibus mandatis. Vnde Hilar. can. 4. in Matthæum, per minima mandata intelligit crucem Christi; quam qui erubescit confiteri, minimus erit. Non desunt etiam aliæ plures rationes, propter quas minima nuncupentur: vtpotè quod tradita sint ab homine puro legislatore, & seruo Moyse: & data populo minimo, id est, Israëlitis paucis, & peccatoribus, & pueris quasi agentibus sub pædagogo: & ratione finis, quia neminem ad perfectum adduxit lex. Hic ergo sensus suauior videtur contextui, quia dicit, *Non veni soluere legem*; &; *Iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege.* Congruit etiā voci minimus, si quidē minima dantur pueris, quibus pollicetur regnum terrenum: & denique congruit veritati, quia maiora sunt præcepta Euangelica promittentia in præmium regnum cœlorum, quàm Mosaica; & altiora officia pietatis erga Deum & proximum, ac seipsum præcipiunt, quā illa veteris legis.

Nec obstat, quòd præcepta veteris legis amplius non custodiantur: quia Dominus loquitur de legis mandatis, quando erat in robore suo & vigore; tunc enim cū lex nondum cessasset, implenda ad literam erant: at postquam superficie tenus, seu in sensu puerili cessarunt, supersunt tamen nobis adimplenda, ad sensum perfectum. spiritualem & virilem; ratione cuius qui solueret, esset minimus.

Ad secundum veniamus; Soluere, vt supra dictum est, non est tantùm violare legem facto aut opere, sed destruere, siue illam demoliri: quod fit, vel docendo legem nō esse iustam, vel à Deo; vel nequaquam habuisse pro tempore suo vim obligandi, iuxta literam, vel modo secundùm spiritū; vel deniq; non probè intelligendo legem, etsi posteà malè docendo: vt hoc loco rectè docet Glossa ordinaria. Sic enim aliàs dicitur, *Non potest solui Scriptura*; &, *Omnis Spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est*; quod intelligendum est de peruersè dogmatizante, vt ait Augustinus. Et hinc soluitur propositum dubium; quomodo scilicet soluens, etiam sub veniali obligans præceptum, hæreticus est, & lethaliter peccat & erit minimus in regno; Nam soluere, non est dicere verbum otiosum, vel incitare alios ad illud: sed dogmatizare, licitum esse dicere verba otiosa; quod esset facere vel affirmare, Christum mendacem, aut ignorantem, qui aliter docuerit. Ait ergo, *Qui soluerit vnum de mandatis istis*, (scilicet legis) *minimis* (ne dicam de maioribus, & omnibus quæ etiam minima sunt respectu Euangelij in sensu literali & verò pro illo tempore, quo nondum abrogata erant legalia vel in spirituali post eorum abrogationem: & sic docuerit, vt soluit, non vt legit, & inuenit in ipsa lege) *minimus vocabitur in regno cœlorum, &c.*

Alter sensus Latinorum aptior & congruentior.

B. Aug to 4. Rupe. Tuitit.

Exod. 20. Leuit. 19.

Marc. 12. Matth. 22. Infra. 23.

II. Ratio. cur scilicet minima vocet Christi mandata.

III. Ratio. & quibus illa verbis designauerit.

Quid Hilario minima mandata: eiusdem rei rationes tres aliæ proferuntur.

Galat. 3.

Hebr. 7.

Quæ res confirment magis posteriorem intelligentiam.

Minima etiā cur leg s mādata sint seruanda, cum lex illa non amplius obseruetur?

Quid soluere legē vel mandata.

Glossa ord.

Ioan. 10.

1. Ioan. 4.

B. August. in hunc locū Ioannis tract. 6 in fin. tom. 9

Minima etiā præcepta qui soluant, inde q; hæretici censeantur.

Quid minimum vocatur in regno cœlorum secundum Augustinum.

Tertium iam venit explicandum, quid sit esse minimum in regno cœlorũ. Vt sæpe dictum est, regno cœlorum interdũ triumphans, interdum militans significatur Ecclesia, siue Ecclesia duos habens status, alterum militantium, triumphantium alterum; vt vna & eadem religio locum habet nouitiorum, & locum professorum: & primo modo intelligit Augustinus, ponderãs quòd vocabitur à beatis, quorum iudicium erit certum: minimus, inquam vocabitur, nec dignus gloria, ad quam non nisi magni perueniunt. Ideò non dixit, Minimus erit in regno cœlorum, quia in eo non erit, Si verò de militanti ecclesia sit sermo: sensus est, quòd erit minimus, hoc est, vilis atque abiectus, nec non alienus à regno & potestate docẽdi, ita vt numero filiorum vel doctorum Ecclesiæ sit eiiciendus, nisi resipiscat; vt Iudas proditor, quia transgressor legis, ac eius transgrediendæ autor extitit maleq; sentiendi de legislatore. Vel tertiò, per regnum cælorum intelligi potest tempus resurrectionis, siue tempus iudicij, velut Chrysosto. exponit: nam eo tempore Dominus vt Rex veniet, & apparebit, & quemq; pro meritis remunerabit, & quisque doctor detegetur qualis fuerit: & quomodocunq; exponas, in idem redit. ¶ *Minimus.* Est autem minimus, tantundem atq; infimus, vilis, abiectus, vt de Bethleem dicitur: *Nequaquam minima es:* & Dominus, *Quamdiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis*; rursus Apostolus: *Mihi omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc*, videlicet abiecto, vili, & abortiuo; & alibi: *Ego sum minimus Apostolorum*, id est, infimus; idem caussas profanas de bonis temporalibus, minimas vocat 1. Corinth. 6. cùm ait; *Et si in vobis iudicabitur mũdus, indigni estis qui de minimis iudicetis?*

Cap. 8. in fin.

Aliis quidverò, & quidem non inepte.

B. Chry. hom. 16. in Matth.

Matth. 2.
Matth. 25.
Ephe. 3.
1. Cor. 15.
Suprà 6.

Ad extremum dicendum qui sunt isti, qui soluunt legis mãdata. Primo loco sunt Pharisæi; de quibus Hieronymus elegãter hunc locum interpretatur his verbis: *Hoc capitulum cum superiori haret testimonio, in quo dixerat: Iota vnum, aut apex vnus nõ præteribit à lege, donec omnia fiant. Suggillat ergo Pharisæos, qui contemptis mandatis Dei, statuebãt proprias traditiones: quòd non eis prosit doctrina in populis si vel paruum quod in lege præceptum est, destruant.* Hæc ille. Secundo loco veniunt Iudæi omnes quotquot pertinaciter in sua secta & lege ad literã seruanda permanent: quoniam eo ipso soluunt totam legẽ, quia dicunt habere vigorem quem non habet; velut si quisquam assereret nõ habere quãdo habebat. Proinde, cùm omnia illa mandata essent ad tẽpus posita, donec veniret

A quibusnã legis mãdata soluantur.
B. Hier. lo 9. in prin.

Secundũ genus hominũ soluentium legem.

semen Christus, qui finis est legis, & ceremoniæ ad tempus correptionis positę vel ut inter mediũ quoddam; & quia Prophetæ legem abolendam prædixerant, atq; nouam illi successuram; idcirco Iudæi maximo in errore versantur, non secùs ac ille, qui rem mortuam existimaret viuam, atq; ille, qui cum sit vir perfectus, leges puerorum seruare vellet; & qui medicinam pro infirmis institutam, alioqui sanus & valẽs, assumeret, quandoquidẽ ille sumendo medicinam, periclitaretur: vt Augustinus ait contra Faustum. Vanus esset præterea, qui vmbram vellet edere, nõ panem ipsum, & qui signũ non tolleret de turri, postquam nauis in portum appulit, nimirùm Christus ad Ecclesiam. Atq; ita cæci Iudæi, circumcisione & Sabbato, ac reliquis ceremoniis falsum significant, & falsum Deum colunt, qui cum volebat obseruari ab eis legem, non obseruabant: at quando voluit illam non seruari, seruant. Itaq; hoc verbo Christi percutiuntur omnes, qui dicunt se Iudæos esse, & non sunt.

Galat. 3.
Rom. 10.
Hebr. 9.

Iudæi adhuc legem retinere, & seruare volentes, qui bus meritò comparẽtur.

B. Aug. li. 32. contra Faust. c. 14. tom. 6.

Eorum cæcitas, & inobedientia.

Apoc. 3.

Tertiò, soluunt legem oẽs hæretici, qui aiebant, cùm Euangelio veterem legẽ custodiendam, vt Hebionitæ & Nazareni dicti, atq; illi, contra quos definitũ est in cõcilio Apostolorum Act. 15. hinc glos. ordi. hoc loco ait: *Soluere est, vel quod rectè intelligis, non facere: vel malè intelligere, per prauam assertionem.* Quartò, minimi censentur, qui dicebant, legem esse à malo principio; reprobabantq; illam, vt Manichæi. Quintò qui asserunt, modò legem veterẽ iuxta spiritum non esse seruandam: quia litera occidit, spiritus autem viuificat. Sextò, qui traderent, legem, quod attinet ad ceremonias & iudicia, adde etiam ad moralia, nobis desiisse: quod etsi verum sit, quatenus moralia à Moyse lata sunt, sunt tamẽ nobis retinenda, quatenus naturalis lex illa dictabat ante Moysen, & quatenus à Deo, & à Christo in Euangelio, & ab Apostolis sunt repetita. Falsum tamen quod ad morum pręcepta Christiani non obligentur, sed tantùm ad pręceptum credendi: vt hæretici recentiores docent: qui tamen tali somnio legẽ Euangelicam soluunt, illudq; confirmant ex falso intellectu quorundam locorũ Pauli, quales sunt: *Lex iusto non est posita*; &, *Si spiritu ducimini, non estis sub lege*; &, *Vbi spiritus Domini, ibi libertas.* Verùm hæc alium longè diuersum habent sensum, atq; à ceremoniis & iudiciis legis nos tantùm liberos ostẽdunt. Tandem soluunt legẽ Christi, quotquot non solùm liberant nos à præceptis moralibus per Christum & Apostolos inculcatis, nobisq; commendatis & traditis; sed

Quatuor alia, vel quinque hominũ genera legis mandata soluentium.
Glossa ordin.

2. Cor. 3.

Lex quatenus Moysi nobis tantum mortua sit, & extincta.

1. Tim. 1.
Gal. 5.
2. Cor. 3.

Postremò legem Christi qui soluant.

sed etiam qui constitutiones Ecclesiæ aiút esse meras nugas, & traditiones hominum. Etsi etenim illa quæ per Ecclesiam decreta sunt, & ad seruandū nobis proposita, ad ius diuinum propriè non spectent, sed ad ius Ecclesiasticum, in Apostolicis traditionibus, atq; conciliorum generalium canonibus, nec non summorum Pontificum decretis expressum explicatumque: attamen violatur ius diuinum, & verbum Christi, dū quod eius autoritate fit, Satanæ. hominibus ve tribuitur. Hinc Christus dixit: *Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit*: Paulus quoque: *Itaq; fratres*, inquit, *state & tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram*: & iterū: *Laudo vos, fratres, quòd per omnia mei memores estis, & sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis.*

Luc. 10. 2. Thess. 2. 1. Cor. 11.

Legem facere quid, & docere.

Sequitur: *Qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum.* Facere dicitur legem non tantùm qui opere illam complet, sed qui intellectu & mente primo credit esse Dei, habereq; vim obligandi; & ita afficitur, vt tandem eam facto compleat: nec enim compleret, qui opere externo tantùm faceret, & mente non acquiesceret, hic enim fictus esset: vt qui dono offerret nudum corticem pomi, sine ipso pomo. Magnus vocabitur, siue maior, scilicet, his qui vel tantùm faciunt, vel tantùm docent, iuxta illud Danielis: *Qui docti fuerint fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Et intellige, qui fecerit minima, quorum omissio dilectionem minimè violat, vt, decimare menthā, & anethum, quod perfecta est iustitia: ponitur enim quòd seruet maximum mandatum, dilectionis Dei, & proximi: ideò minimū rectè capitur pro præcepto paruo legis. Cùm ait, *Docuerit*, adde, *Sic*: vt Augustinus notauit, id est; qui sic docuerit, vt ipse facit intellectu & opere implendo mandata legis. Cùm dicit, *Hic magnus vocabitur*: innuit se Christus hoc verbo talem esse, vt ait Rupertus: eò quòd solus perfectè fecit: solus perfectè docuit: solus perfectè & absolutè magnus in Ecclesia triumphanti atq; militanti agnoscitur: solus iudex est, qui remuneraturus est docentes, & facientes, per sui Spiritus participationem. Tales quippè promerentur, vt cæteri eos audiant & imitentur. Iudicaturus etiam est, nec faciētes, nec docentes; vt illos pastores, qui altum dormiunt, nihil de suo grege solliciti: item facientes, & non docentes: velut qui Episcopatus ambiunt, cùm omninò inepti sint ad docendum: adhæc non facientes, & docētes, quales multos Doctores Catholicos

Dan. 12.

Matth. 23.

Au. c. 8. lib. 1. de ser Dom. in Monte.

Christus quā magnus meritò vocetur. Ruper Tuit.

Hominūqua tuor genera à Christo iudicandorum.

videmus, qui digni sunt aud tu, non tamen imitatione; deniq; omnes male facientes, & peius docentes, vt hæreticos, Scripturasque per deprauatos sensus detorquētes. Est igitur magnus, qui docet, & facit, paruus, qui facit, nec docet, minor, qui docet, & nō facit, minimus, qui nec facit, nec docet: & in hoc gradu adhuc peior est, qui malè facit, & malè docet. Meminerint itaq; prædicatores verbi Dei, vt instar galli gallinacei priùs excutiant ales, & se vigilantes per bona opera ostendant: antequā alios per cantum ad vigilias vocent: vt docet Gregorius lib. 30. Moralium, cap. 7. vt ita sint magni in regno cœlorum: etiamsi sæpè ab hominibus minimi habeantur, satis est, si coram Deo magni existant, vt Baptista Ioannes, de quo scriptum est: *Hic erit magnus coram Domino.* Qui ergo Deum magnū colimus, atq; magno pretio empti sumus, attendamus ad mercedem illam magnam, quæ reposita est nobis in cœlis, & quam non nisi magni & sublimes corde consequentur, subsidio & adminiculo Domini nostri Iesu Christi, cui cum Patre & Spiritu sancto sempiterna reddatur ab omni creatura laus, honor, & imperium in sécula seculorum, Amen.

Magnus qui, paru*, minor qui, minim*, & illo deterior quis.

D. Greg. to. 1.

Luc. 1.

Matth. 5.

TRACTATVS XXXIIII.

In illa verba: *Dico autem vobis, quia nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.*

QVEMADMODVM ab adolescentibus alios mores exigimus, quàm à pueris, alios verò à viris iam perfectis, & maturis; nec ab omnibus eadem requirimus: ita sanè Deus Opt. Max. cuius opera sunt cum summa sapientia coniuncta, aliam legem mundo infanti præscripsit, aliam Iudæo puero quasi sub pędagogo degenti, aliam denique Euangelicam mundo iam maturo atque adulto. Vnde meritò ab Euangelicam legē profitentibus abundantiorem exigit iustitiam, dicendo: *Nisi abundauerit iustitia vestra.*

Abundantiorem à nobis iustitiā, quā Pharisaicam cur Domin* requirat.

Ad huius loci intelligentiam, quo dilucidior nostra procedat oratio, explicabimus primò, quorsum hęc sententia sit proposita à Christo. Deinde quæ sit ista cōminatio. Nō intrabitis in regnum cœlorum. Tertiò loco, quomodo abundandū sit in iustitia supra illam Scribarū & Pharisęorum.

Diuisio tractationis huius.

Vt primum expediam, aduerte, Græcè non haberi, autem, sed cōiunctionem causalē, γὰρ. & ita Augustinus, & Rupertus legunt,

Quænam huius dicti ratio: Nisi abū-

dauerit iustitia vestra pl⁹ quam Scribarum, & Pharisæorum, &c. *Aug. c.9. lib. de ser. Dom. in Mont. to. 4. Rupertus in Matthæum.*

gunt: *Dico enim vobis*: dat enim rationem, quare venerit ad implendam legē, & quare velit, vel minima eius præcepta seruari. Deinde nō est ignotum quod præcesserit; nempe, *Non veni soluere* (legem) *sed adimplere*: tùm omissa addendo, tùm permissa, in quibus Deus eorum infirmitati cōniuebat, ac vitia tollendo; tùm quæ perfecta sunt, in perfecta commutando. Et addidit: Non solùm non veni soluere legem, sed etiā vt, Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum, & Pharisæorum, non posſitis in regnum cœleste intrare.

Altera ratio connexionis. *Aug. ibidem.*

Vel, teste Augustino in sermone Domini in Monte dixerat Dominus, Qui fecerit minima, & docuerit sic homines, magnus vocabitur in regno cœlorum: posset dici, Quid ergo opus est aliis? Iam subdit: *Nisi abundauerit iustitia vestra*, id est: licèt Scribæ, & Pharisæi, seruata minima illa iustitia, in regnum cœlorum posſint venire; vos tamen, quos ad maiora voco, accendoque, nequaquam poteritis, nisi hæc quæ à me adduntur, maiora conseruetis.

Minima quæ præcepta Chrysost. *B. Chrys. homi. 16. in Matthæum. to. 2.*

Adde ex Chrysostomo, qui per minima præcepta intelligebat ea, quę à Christo denuò addita sunt in Euangelio, quæ qui soluerit, & docuerit soluenda, ita erat minimus in regno cœlorum, vt in illud non intret. Et hęc etsi petant Apostolos, & Prælatos Noui Testamenti, sicut Scribas, & Pharisæos, qui proceres erant Synagogæ, atq; hæc sola comparatio apertis verbis proponatur: tamē sub hac aliæ duæ intelligendæ sunt comparationes. Altera est, quòd sicut maiores Noui, debent in iustitia vincere maiores Veteris Instrumenti; sic proportione quadam populus Christianus populum Iudaicum. Altera est, vt sicut Patres legis antiquæ sanctiorem vitam præ populo habere debebant, ita maiores nostri respectu populi nostri. Vult ergo Dominus Christianos optimis, & pro sanctiſsimis habitis apud Iudæos meliores esse, & iustiores. Ait ergo: *Dico enim vobis*. Asseueratio est Domino consueta, qua res graues, magnive momenti solitus est confirmare, vt alibi sæpè admonuimus.

Collatio Domini illa Apostolorum propria, & successorum quā alia sub se duplicem comparationem contineat.

Abundātioris iustitiæ supra illā Scribarum & Pharisæorū, quale sit præceptum. *Ioan. 3.* *Luc. 13.* *Ioan. 6.* *Infra. 8.*

Venio ad secundum: *Dico enim vobis, quia nisi abundauerit iustitia vestra, &c.* Id est, non moneo, non exhortor, non suadeo, vt Augustinus interdum explicat, sed præcipio. Nota etiam, particulam, Nisi quę frequenter præceptum denotat, vt ibi: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei: Nisi pœnitentiam habueritis, omnes simul peribitis: Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem non habebitis vitam in vobis: Nisi credideritis quia ego sum; moriemini in peccato vestro.* Est ergo præceptum hoc graue: quod subiuncta comminatio comprobat: *Non intrabitis in regnum cœlorum.* Quæ comminatio familiaris, & consueta Domino fuit, quam iustis, & piis facere in more habebat, quemadmodum iniustis, & peccatoribus Dominus comminabatur gehēnam. Etenim suppliciorum metu coercentur mali, & in officio continentur.

Quibus Dominus minitetur: Non intrabitis in regnum cœlorum.

Quid comminaretur Deus Iudæis, quid polliceretur olim.

Quę comminatio vt magis agnoscatur, præmittendum est, Deum olim apud Iudæos comminari solitum: Non intrabitis in terram, quam promisi patribus vestris, dare vobis. Nam filiis Israël in Ægypto oppresſis primò pollicitus est libertatem ab ergastulo Ægypti, & à domo seruitutis, & promissa terra Chananæorum, melle & lacte manans, vt habes Exod. 3. Huius enim potiundæ desiderio tracti sunt ex Aegypto. Et quoties ad legem seruandā hortatur, solet illam promissionem inculcare; & quoties idola colebant, aut à mandatis eius recedebant, comminabatur eis, non esse illos in terram ingressuros. Et postquā in eam intrasſēt, interminatur ab ea expulsionem, & in Gentes captiuitatem. Vnde illud; *Iusti autem hæreditabunt terram, & inhabitabunt in seculum seculi super eam*; & rursus, *Spera in Domino, & fac bonitatem, & inhabita terram, & pasceris in diuitijs eius.* Et per Esai. *Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Quod si nolueritis, & me ad iracundiā prouocaueritis; gladius deuorabit vos.* Et Mosen, & Aaron priuauit ingressu Terræ illius, propterea quòd non sanctificârunt illum ad aquas Contradictionis. Vnde de Aaron Num. 20. habetur; *Pergat*, inquit, *Aaron, ad populos suos: nō enim intrabit terram, quam dedi filijs Israël, eo quòd incredulus fuerit ori meo ad aquas Contradictionis.* Et ad Mosen dixit Deut. 34. *Hæc est Terra, pro qua iuraui Abrahā, Isaac, & Iacob, dicens: Semini tuo dabo eam. Vidisti eam oculis tuis, & non transibis ad illam.*

Exod. 3. *Psalm. 36.* *Ibidem.* *Esai. 1.*

Moses & Aaron cur terram promisſionis nō sint ingressi. *Num. 20. Ibidem. Deut. vlt. Gen 22. & 13 & 18 & 26.*

At verò in Nouo Testamento non est promissa terra, sed cœlum. Hæc enim fuit prima vox Christi prædicantis (vt & eius Præcursoris) *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum*: & hoc ipsum in iudicio præstabit Dominus, cùm dicet; *Venite benedicti Patris mei, posſidete paratum vobis regnum à constitutione mundi.* Ideò comminationes Christi in Nouo Testamento sunt de non dando regno cœlorum quantum ad iustos; de qua; *Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum; sed qui fecerit voluntatem Patris mei, &c.* vel, *Mercedem non habebit apud Patrem*, quod idem est.

Cœlum quibus promittitur. *Matth. 4. Supra 3. Matth. 25. Suprà, 7. Suprà 6.*

Pœna damni cur grauior, & atrocior pœna sensus *Chrysost.*

Duplex autem existit pœna gehennæ, altera quidem sensus, altera verò damni, quæ omnium est maxima, teste Chrysostomo. Cui quidem maximè fauet ratio. Siquidem pœna damni duplicem habet æternitatem: priuatur enim homo bono infinito, & æterno, ac infinito tempore: pœna verò sensus tantùm simplicem habet, quia tantùm priuat bono finito, & creato, tempore tamen infinito: nam creatura cùm sit finita, infiniti mali capax esse nequit.

Pœna damni cur modò nihil, aut parū torqueat peccatores

Quanquam autem hæc priuatio boni infiniti modò non vrgeat, neq; pungat: tùm quia fide non viuimus; tùm quia licèt adsit fides, altū tamen dormimus, & veluti somniantes, cibos huius mundi phantasticos edimus, hoc est honores, delicias, scientias, & opes seculi istius: tamen cùm euigilauerit homo à somno, quod cōtinget illi, cùm anima à corpore hoc separabitur, tunc fames & sitis ingens excitabitur, quia ad eum videndum, edendum, atq; fruendum creati sumus à Deo, & à Christo redempti, & per gratiam toties dispositi, & nostro vitio tantum bonum amisimus: de quibus intelligi illud potest Psalmistæ: *Et famem patientur vt canes.* Erit ergo fames quædam, seu canina rabies tāti boni posśidendi, quā Ethnici ex parte expresserūt, cùm quidam eorum dixerit:

Eiusmodi pœna qualis & quanta erit, post hanc vitam.

Psalm. 58.

Tantalus à labijs sitiens fugientia captat
Flumina.

Horat. 1. ser. saty. 1. circa medium.

Et Dauid: *Peccator videbit, & irascetur; dentibus suis fremet, & tabescet: desiderium peccatorum peribit.* at profectò nullum desiderium magis premit, quàm illud cœlestis gloriæ posśidendæ. Quod explicatum nobis Dominus esse voluit ex eo quòd operarij iniquitatis, qui in Christi nomine prophetārunt, & dæmonia eiecerunt, volentes ingredi in regnum cœlorum, talem à Domino in die iudicij patientur repulsam: *Discedite à me*, inquit, *omnes qui operamini iniquitatem*: quia nunquam noui vos: item Matthæi 25. quando virgines fatuę clauso ostio dicunt; *Domine, Domine, aperi nobis*: non dixit, Aperi nobis, quia cruciamur in hac flāma, vel quia dæmones nobis illudunt, & perpetuò torquent, sed tantùm quòd esset claussa ianua: quibus dictum est, *Nescio vos.* Sed interim hunc sensum illius gloriæ atq; eius sitim, impendit musica & voluptas huius mūdi; quemadmodum leniebatur Saul Rex ab oppresśione mali spiritus, quādo citharam pulsabat Dauid. Ne ergo periclitemur, id vnū curemus, vt intelligamus nos non habere hîc ciuitatē permanētem: vtq; inuitati ad cœnam vel conuiuium cœleste, cū esurie & siti accedamus, & quod homines cum falconibus agunt & canibus, quo illos ad prædam capiendam fame premāt, idem sibi ipsis præstent, alioqui anima saturata calcabit fauum.

Psalm. 111.

Quibus verbis id nobis Christus testatum esse voluerit. *Matth. 7.* *Psal. 6.*

Matth. 6. *Infrà 25.*

1. Reg. 16. Quid agētes, illorū hominū instar peccantium, nō perdemus vitam æternā. *Hebr. vlt.*

Prouerb. 27.

Ad tertio loco propositum accedamus; Meritò quæritur quę sit illa iustitia Scribarum & Pharisæorum; cùm illi malè audiāt in Scripturis Euangelicis, vt hypocritæ, iniusti, cæcique, & qui mūdant tantùm quod deforis est calicis, intus autem pleni sunt rapina & immunditia: de quibus Dominus: *Vos estis*, inquit, *qui iustificatis vos coram hominibus: Deus autem nouit corda vestra: quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum*: hæc autem nomine iustitia, re vera iniustitia erat. Respōdemus, Caietanum & quosdam alios existimasse, Dominum loqui hoc loco de externa & simulata iustitia quā Scribæ & Pharisæi profitebantur. Verum hic sensus falsitatis cōuincitur. In primis, quia illa non erat iustitia, sed iniustitię potiùs nomine digna, vt dixi: sicut enim aurum falsum, aurū non est, ita simulata sanctitas, non est sanctitas, sed potiùs duplex iniquitas. Deinde, quia alligabāt onera grauia & importabilia, ipsi nec digito suo volebant ea mouere: prætereà dicebāt, & non faciebant, vt Dominus asseruit: *Super cathedram*, inquit, *Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, &c.* & infrà: *Dicunt enim, & non faciunt.* Præferebant quoque traditiones hominū Dei mandatis: de quo accusantur à Domino; *Irritum fecistis*, ait, *mandatum Dei propter traditionem vestram*: pro minimis zelantes, grauiora legis cōtemnebant: vnde obiecit illis, *Decimatis mentham & anethum & cyminū, & reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudiciū & misericordiam, & fidem.* Insuper putabant se ad externa tantùm obligari, siue in declinando à malo, siue in faciendo bonum. Homicidium siquidē, adulterium, tantùm fugienda censebant; non iram, vel concupiscentiam. Itē vacabant ieiuniis atq; præcationib. propter gloriam hominū venandā tantummodò: hinc Christus ait: *Cùm oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito*: &, *Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua*; &, *Cùm ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua.* Denique omnia opera sua faciebant, vt viderētur ab hominibus. Dominus tamen maiorem iustitiam coli à nobis vult; vt primi maiora onera feramus & minora aliis relinquamus, iuxta illud: *Alter alterius onera portate; & sic adimplebitis legem Christi.* Vult ēt vt non minus facto, quā verbo doceamus: vt primo loco Dei præcepta, deinde Ecclesiæ decreta seruemus;

Quænam sit iustitia Scribarum & Pharisæorum. *Matth. 23.*

Luc. 16.

Primus Caietani falsam, & simulatam intelligentis iustitiam sensus refellitur multis argumentis. *Matth. 23.*

Ibidem.

Supra 15. Scribarum & Pharisæorū partes iustitiæ. *Matth. 23.*

Psal. 33.

Matth. 6.

Ibidem.

Qualis Christi iustitia. *Infrà 23.*

Galat. 6.

vtque

vtque maiora præcepta plus zelemus, iustitiamq; internam quæ in corde sita est, præcipuè colamus: atq; ita his omnibus rationibus euicimus, iustitiam illorum falsam esse. Deinde, iustitia illa Pharisæorũ & Scribarum, haud erat vniformis, nec vnius rationis, sed varia: quædam enim bona erat, vt bonorum illa Pharisæorum, quales erãt Nicodemus, Ioseph & Gamaliel; quædam verò erat mala atque reproba, qualẽ profitebantur mali Pharisæi, quos taxat Dominus: atque illa quidem multiformis erat, vt species peccandi, quas illi sectabantur, variæ erãt. Tertiò iustitia quæ erat in Scribis & Pharisæis, non ita nota erat Apostolis, vt eam possent excedere, quia pendet præcipuè ex corde, quod solus Deus scrutatur & intuetur. Quartò, comparatio si rectè fit inter ea, quæ eiusdem sunt generis, fieri debet: vt Philosophi tradunt: comparantur enim inter sese duo currẽtes, duo docti, duo item boni; minimè autem fit collatio inter currentem & claudum, ab ingressu impeditum, inter doctum & indoctũ, inter bonum & malum. Quintò, Christus legem Moysi cum Euangelio videtur conferre: ait enim: *Audistis quia dictum est antiquis. Ego autẽ dico vobis*: ex quo constare potest, quod nõ homines hominibus, sed legem legi cõferat: vnde vsus est illo verbo, *abundauerit*, significans debere præstare, quæ illi præstabant, & adhuc aliquid superaddere: id eò Dominus non dixit, nisi meliores fitis Scribis & Pharisæis, sed *nisi abũdauerit iustitia vestra*. Sextò, annotârũt hoc loco Chrysostomus & Euthymius, per Scribas & Pharisæos hic, rectè operantes, & non transgredientes, esse accipiendos: atque ita ruit ille sensus. Dubium etiam cõsurgit ex his verbis non contemnendum: Quomodo Christus iustitiam nostram vult abundare; quã tamen B. Paulus damnare videtur, cùm ait ad Rom. 10. *Ignorantes enim iustitiam Dei, & suam quærentes statuere; iustitiæ Dei non sunt subiecti*; & ad Philippens. *Vt & inueniar in illo non habens meam iustitiam quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est Christi Iesu, quæ ex Deo est iustitia in fide*: ad hæc Esaias inquit: *Vniuersæ iustitiæ nostræ quasi pannus menstruatæ*: Dauid verò, *Domine, memorabor iustitiæ tuæ solius*: qui autem solam Dei iustitiam exigit, propriam abiicit. Dicendum est; hîc opus esse distinctione, atq; consideratione: vt enim idem homo pater & filius dicitur, mortalis & immortalis, paruus & magnus diuersis rationibus; ita idem homo & se peccatorẽ ex se ipso agnoscit, & iustum ex gratia Dei, & fide. Noui namq; hęretici dum totã iustitię rationem in fide collocant, perniciosè hallucinantur, atq; conuincuntur hac Christi sententia, per quam operum iustitiam exigit: nam postquam dixit; *Nisi abundauerit iustitia vestra*, subiungit: *Audistis quia dictum est antiquis, Non occides. Ego autem dico vobis*: & infrà: *Attendite ne iustitiam vestram* (hoc est, orationem, eleemosynam, & ieiunium, vt declarat ipse Dominus) *faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis*. In hunc errorem dixit Ioannes: *Filioli, nemo vos seducat. Qui facit iustitiam, iustus est, sicut & ille iustus est*: & Paulus; *Augebit incrementa frugum iustitiæ vestræ*, nempè eleëmosynæ: itẽ sanctus ille Iacob inquit: *Respondebit mihi cras iustitia mea*; Dauid quoq;: *Et retribuet mihi Dominus secundũ iustitiam meam, & secundùm puritatem manuũ mearum retribuet mihi*. Vides igitur quàm sit falsum, & ab Scripturis alienum dogma, docere, nihil posse nos iustè agere, quod apud Deum mercedem promereatur?

Ad illud igitur Pauli ad Rom. 10. dicẽdum, quòd Iudæi propriis & naturalibus viribus confidebant, & fidẽ & gratiam Dei abscindebant; quod postmodum fecerunt Pelagiani: & ita ait, quòd volentes statuere iustitiam suam, abiicientes illam quæ venit à dono Dei per fidem Christi, iustitiæ Dei non fuerunt subiecti: nihil enim valet lex sine fide, sicut nec fides sine operibus, quæ ipsa fides dictat esse facienda. Lex ergo non destruitur per fidem, sed confirmatur, statuitur atq; perficitur. Et idẽ sentiendum de altero loco epistolæ ad Philippen. vbi iustitiam quæ ex lege est, tantùm abiicit; illam verò, quæ est ex fide Christi, amplectitur. Alius porrò locus Esaię ita intelligitur; quòd sunt in nobis vires naturales liberi arbitrij, & secundùm has solas nihil possumus Deo gratũ efficere: quia sine fide impossibile est placere Deo. Ideò si Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet iustitiam, sed non apud Deum, ipso Apostolo teste: & omnes iustitiæ nostrę, vt à nobis solis & peccato infectis, profectę sũt, tanquam pannus menstruatę sunt. Nec mirum hoc esse debet; imò potiùs mirandum de opposito. Dignum quippè videretur admiratione, si arbor mala bonos aliquos fructus ederet. Est ergo ibi sermo de iustitia hominis lapsi: vt patet ex mox subsequentibus: *Cecidimus*, inquit, *quasi folium vniuersi*, nempè arefacta radice Adæ primi parentis, nosq; velut folia cecidimus: Nos autem ante fidem, ob peccatum; arbores sumus malæ & syluestres, donec inserimur in Christum oliuam bonam, ac pinguem. At cùm liberum arbitrium gratia est informatum, quam gratis à Domino accipimus; tunc opus bonum inde veniens, haud purè

[Marginal notes, left: Secundũ argumentum. — Tertium & quartum argumentum. — Comparatio quæ bona & perfecta. — Quintum & sextum arg. — Chryso. hom. 16. Euthym. — Rom. 10. — Philip. 3. — Esai 64. — Psalm. 70. — Christus vt abundantiorem à nobis iustitiam petit, cùm Paulus illam dãnare videatur? — Quàm falsò & ineptè ab hæreticis nũc]

[Marginal notes, right: ponitur tota in fide iustitia. — Matth. 6. — 1. Ioan. 3. — 2. Cor. 9. — Genes. 30. — Psalm. 17. — Illud Pauli de Iudæis: Ignorãtes Dei iustitiam, & suam quærentes statuere: iustitiæ Dei non sunt subiecti, quomodo accipiendum. — Iacob. 2. — Rom 3. — Quid etiam illud eiusdẽ: Non habens meam iustitiam, quæ ex lege est, &c. tantum significet. — Esaię dictum explicatur: Tanquã pannus mẽstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ. — Hebr. 11. — Rom. 4. — Matth. 7. — Quales nos simus naturâ. — Rom. 11.]

est liberi arbitrij, quod nostrum dicitur esse, quia naturæ debitum: nec solùm est à gratia, quam à Deo liberaliter dante accipimus; sed ab vtroq; simul, nimirum libero arbitrio gratia informato. Hinc Apostolus, *Gratia Dei sum id quod sum: & gratia eius in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboraui: non ego autem*, (scilicet solus) *sed gratia Dei mecum.* Hinc etiam, vt annotauit quidam, in precatione Dominica proferimus in distinctis personis, *Sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua*: non dicimus, Sanctifica nomen tuum, vel, Sanctificabo nomen tuum: nec Fac voluntatem tuam, vel, Faciam voluntatem tuam: vt à gratia Dei, & à nobis illa simul fieri intelligamus. Quare opera bona in Scripturis, tota Deo tribuuntur, vt principali agenti; & tota iustis, tanquam organis animatis. Quando itaq; Scripturæ sacræ damnant opera nostra; vel illa, quę ante fidem fiunt, reiiciunt; vel etiam bona, quatenus à nobis, atq; ex libero arbitrio proficiscuntur, deiiciunt: commédant autem & celebrant illa, tanquam ex gratia Dei, & Spiritu eius profecta.

1. Cor. 15.

Aut. ope imperf. in Mat. hom 14. tom. 2 operum B. Chrysost. Matth. 6.

Bona opera quatenus tota Dei sint, & nostra.

Psalm. 70.

Quis sensus Reg. Prophetæ dicentis: Quoniam non cognoui literaturam, introibo in potentias Domini, &c.

Ad illud verò Dauidis dicendum: *Quoniam non cognoui*, inquit, *literaturam* (vel, vt Septuaginta habent) *negotiationem*, hoc est, literas, sciétiasq; ad lucrum temporarium spectantes; vel non cognoui sensum literalem legis, & corticem legis tantùm) *ideò introibo in potentias Domini* (id est, in Euangelium, quod virtus & potentia Dei est, ad salutem omni credendi; & in quo enarrâtur magnifica & sublimia potentiæ Dei opera & miracula) *ideò memorabor iustitia tua solius*, hoc est, diuinæ & excellentis iustitiæ tuæ, qua iustificamur coram te, & quam tu libéter donas, auges, & perficis; & propterea nostra dicitur, quia nobis à te concessa.

Rom. 1.

Quam à nobis nunc Dominus requirit in quo sita sit illa iustitia. Euthym.

His præmissis, pro vero sensu considerandum est, Iustitiam, de qua hîc Dominus loquitur, in Fide, Spe, & Charitate, & operibus bonis consistere. Vt enim interpretatur Euthymius, iustitiá dixit simpliciter omnem virtutem. Et hoc veluti curru, vel quadriga, Christianus cum Helia vehitur in cœlum: hæc autem quatuor in lege erant, quanquam non ex vi legis: quibus auctis, augetur iustitia Christiana super illam legis. Fides igitur debet abundare in Nouo Testamento, duplici ratione. Prima quidem in extensione: nam in lege crediderunt Deo, & Moysi seruo eius, modò verò creditur in Deum, & in Filium eius Iesum Christum. Habebant etiam in genere fidem quandam de Messia venturo: sed nunc oportet abundare, & fidem extendere ad tot articulos explicitos, de Trinitate, de Aduentu Messiæ, de vita, miraculis, doctrina, morte, resurrectione ascensione, Sacramentis, & eiusmodi multis. Nec enim ob aliud perierunt Iudæi, & fidem quam habebant, amiserunt, nisi quod in Christum, ad persuasionem illis prædicatum, signisq; ac prodigiis ostensum, credere noluerunt: amiserunt enim propterea veram fidem, & ob id veram atque germanam Scripturæ intelligentiam, quam sine fide velle assequi, planè est impossibile: quia nisi credideritis, non intelligetis. Perinde enim in hac, atq; in præceptis, qui deficit in vno, factus est omnium reus: velut contendens ad vrbem peruenire, perinde remanet foris qui tantùm ab illa vno milliario distat, atque qui centum: ita in articulis Fidei, qui vni non credit, nulli credit.

4. Reg. 2.

Fides Christianorũ debet abundare dupliciter. Hebr. 11.

Quæ caussa extiterit ruinæ & interitus Iudæorũ

Esai. 7 iuxta Septuaginta.

Iacob. 2.

Oportet etiam nostram fidem abundare, ob varia dogmata in Ecclesia Dei, quæ progreditur quasi aurora consurgens, propter hæreticos magis explicita: vt de veritate Purgatorij, de suffragiis animarum, de sanctorũ inuocatione, ac patrocinio, de summi autoritate Pontificis: & qui in vno istorum dissentit, Fidem prorsus, & Scripturæ intellectum amittit. Deinde abundare fides debet in intensione, vt scilicet luminosa sit, & irradians, magisque indies menti credentis quietem adferens, testimoniaq; Dei credibilia nimis videri faciés, vt qui credit, non tantùm propter loquelam Samaritanæ credat, sed quia vidit ipse, & gustauit, quia hic est verè Saluator mundi. Qui enim credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se. Opus est etiam, vt fides nostra in arduis & difficilib⁹ enitescat. *Etenim sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiã, adepti sunt repromissiones, &c.* Debet etiam sese exerere per bonorum operũ exercitium: nam fides vera est, quæ per dilectionem operatur. Hinc tanta illa fides Centurionis, & magna fides Chananææ, vtraq; à Domino commendata. Ex hac fide orta est Apostolorũ magnanimitas, fortitudo martyrum, virginum puritas, doctorũ sapientia, confessorũ perseuerãtia, Monachorum, religiosorumve insignis sui ipsorũ, & rerum huius mundi contemptus.

Ob quæ etiã dogmata Christianorũ fides debeat abundare. Cant. 6.

Secunda ratio abundantionis fidei nostræ.

Psalm. 18.

Ioan. 4. 1. Ioan. 5.

Ad hanc fidẽ duo etiam requiruntur. Eius fructus, & bona.

Gal. 5. Matth. 8. Infrà 15.

Secundò loco, spes eadem duplici ratione abundare debet in nobis, extésione quidé, sperando remissionem peccatorũ, quæ solùm inuenitur in Ecclesia per clauẽ ministerij; gratiam item Dei nobis conciliandam, qua nobilitamur vna, ex malisq; seruis efficimur boni filij. Est etiam spe suscipienda æternorum & cœlestium bonorũ possessio: debemus quoq; spe concipere li-

Spes quoque nostra quo duplici modo debeat abundare.

beratio-

berationem à malis imminentibus, morbis, aduersitatibus, paupertate, cruce, atque adeò morte ipsa. In lege autem, & ex vi eius tantùm spes erat bonorum temporalium: *Si volueritis, & audieritis me,* inquit Propheta, *bona terra comedetis:* & Apostolus: *Iustitiam quæ ex lege est qui fecerit homo, viuet in ea;* & illi, qui necdum induti erant spiritum Christi, dicebant: *Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israel,* scilicet à temporali Romanorum dominio: cùm in Nouo Testamento temporaria adiiciantur tantùm, spiritualia verò, & æterna per se donentur. Ibi, erat spes victoriæ contra hostes qui eos bello atterebāt, hic autem spes victoriæ contra magnos, & veros hostes. Quoniā *Non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus principes, & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum contra spiritualia nequitiæ, in cœlestibus,* Apostol. inquit. Ideo facienda est Spei anchora in Deo viuo & vero, quo victoriam de tantis hostibus reportemus: adhęc concipienda spes victoriæ aduersus ipsum iudicem Dominum nostrum in lucernis Ierusalem examinaturum, ita vt Dilectus dicat: *Et nunc, filioli, manete in eo, vt cùm apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur ab eo in aduentu eius,* peccatis præteritis, quotidianisque lapsibus nequaquàm obsistentibus: de corpore etiam nostro quod corrumpitur, firmiter sperādum est, quòd resurget ad immortalitatem, nihil impediente corruptione, & morte, nam Saluatorem expectamus, vt Apostolus ait, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, cōfiguratum corpori claritatis suæ. Benè itē sperandum de conuersione Iudæorum, & Gentium, & redemptione peccatorū, necnon de Ecclesia Dei reformāda, & ad pristinum decorem restituenda: ad quæ omnia spes nostra viua, in qua regenerati sumus, teste Petro, debet extēdi: propriè autem spes iuuenum est, & peregrinorum, & nauigantium, exulum quoq;, & agricolarum, ac militiæ vacantium, hæredumque: vt Christianus sine spe viuere non debeat. Deinde, intensior debet esse spes nostra, & viuidior, quæ omnia bona temporaria, & quæ sub aspectum cadunt, trāscendat, maioraq;, & excelliora spectet: vt dicere valeat cum Dauide: *Quid enim mihi est in cœlo, & à te quid volui super terram?* Sunt etiam illi omnia ardua, & difficilia, non solùm patienti, sed & læto animo sustinēda propter Christum, vt cum Apostolo dicat: *Non solùm autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quòd tribulatio patiētiam operatur. patientia autem probationem, probatio verò spem.*

Spei Iudæorum cum spe Christianorum contentio.

Esai. 1.
Rom. 10.
Leuit. 18. & Galat. 3.
Luc. vlt.
Matth. 6.
Ephes. 6.

Quarum maximè rerum nostra spes in Domino collocanda.

Sophon. 1.
1. Ioan. 2.
Philip. 3.
1. Petr. 1.

Alter modus spei abūdantioris in nobis, quā olim in Iudæis.

Psalm. 72.
Rom. 5. & Iacob. 1.

Spes autem non confundit. Idcirco in armatura Apostolica, de qua Apost. 1. ad Thessal. 5. spes, galeę tegenti caput comparatur: quia capitis vulnera sint magis lethalia: atque ita homo sine spe, est tanquàm miles, qui in prœlium ingreditur sine galea. Intenditur autem hæc spes in Nouo Testamento, consideratione Dei Patris, qui tanto affectu ducitur erga filios; fide diuinæ bonitatis, qui nō se subtrahet, vt proditor; diuinæq; potentiæ, ad sperandum in se penè cogentis, consideratione etiam diuinæ fidelitatis in promissis, de qua Psaltes: *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis.* Accedit ad hæc Christus nobis datus, per incarnationem, & mortem, vt speremus remissionem peccati: & suscitatus, vt speremus gratiam, per quam in nouitate vitæ ambulemus: & ascendens in cœlum, vt accipiat possessionem regni pro nobis & mittens Spiritum sanctū in arrham promissi regni, & quòd interim temporaria, quatenùs necessaria sunt, largietur: ad hæc orans in cœlo, interpellansque more aduocati, vt omnia nobis obtineat ille, qui semper est auditus pro sua reuerētia: veniens quoq; ad iudicium, vt suos remuneret. Interim cōfert donum Spiritus sancti nos docentis, & consolantis, & adiuuantis in oratione infirmitatem nostram: dat Angelos ministrantes nobis: dat & Ecclesiam triumphantem, quæ iuges preces fundit pro nobis, nosque expectat: dat Ecclesiam militantem, quæ tanquàm pientissima mater, porrigit Sacramenta, quæ homines sanctificant, dedit tot dona à nobis minimè petita, & quæsita; præcepit, vt supplicaremus Deo: instituit precandi modum, quo exaudiantur: docet per spiritum orare: iuuat aliorum exemplo; & denique pro sua bonitate exaudit. Quis ergo despondeat animum, vel consternetur, tāta habens sperandi adiumenta firmamentaque? vt meritò Apostolus dixerit: *Nolite amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem. Patientia enim vobis necessaria est, vt voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem.* Etenim vt stultus putaretur, qui magnam auri summam penes mensarium repositam haberet, & chirographum depositi, sine caussa rumperet: quippe eo ipso deposita pecunia esset spoliatus: ita qui, quauis oblata occasione, vel leuissima, Deum offendit, vel scelus admittit, chirographum, quo æternæ gloriæ atque gratiæ depositum nostrum esse testabatur, perfringit. Et equidem deploranda est cæcitas nostra, & amentia, qui pro præsentis vitæ senectute necessaria nobis prospicimus, pro æternitate verò

Spem Apostolus cur vocet galeā salutis
1. Thess. 5.

Quibus reb^9 Christianorum spes intenditur.

Psalm. 144.
Esai. 9.
Rom. 6

Quare Christus, & quomodo datus nobis à Deo.

Hebr. 7.
Suprà 5.

Christianorū spes æternorum bonorum, quibus interim rebus alatur, ac sustentetur.

Hebr. 10.

Minima de caussa peccātes, quomodo desipiant.

vitæ futuræ nihil prouidemus; quod est tantundem, ac si quis vellet viuere in Hispania, bona tamen fixa, census, domus, villasque in Italia sibi compararet. Tertiò, iustitia Christiana charitatem complectitur, qua vna, teste Augustino, iusti sunt, quicunque iusti sunt: quia omnibus debita tribuit, tum Deo, tum sibi, & proximo. Et quoniam homo iustus alius non est, quàm qui iustè amat plus, vel minus quæ ad diligendum proponuntur; ideo in hac charitate, quæ in Dei, & proximi amore continetur, implentur lex, & Prophetæ, ac Scripturæ omnes; quarum est, erudire hominem in iustitia, teste Paulo. Debet autem abūdare charitas in Nouo Testamento, iuxta extensionem, ad omnes omnium nationum homines, vsque ad inimicos, & ad animos qui in igne purgatorio expiantur, quos non iuuaret prauitas charitatis: debet & ad omnes beatos extendi, eos vt diligamus, inuocemus, imitemurque: fictæ autem charitatis est, & planè humanæ, eos vel contemnere, vel nolle inuocare atque imitari, vt hæreticorum plerique faciunt, Dęmones tantummodò atque damnati, à charitate excludendi sunt; cæteri verò omnes amore prosequendi, & si opus sit, iuuandi opera nostra. Nullus ergo est ampliùs Chananæus, nullus Samaritanus, nullus inimicus, vt in lege, quia omnes in Christo facti sumus fratres, & qui actu non sunt, esse possunt: nihilque aliud superest fugiendum præter peccata, & dæmonem inimicum hominem, & verè misanthropon. Haud tam latè patebat charitas Hebræorum, aut Paganorum, aut modò Hæreticorum. Hinc Dauid ait: *Statuisti in loco spatioso* (id est, in charitate) *pedes meos*: & iterum: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum.* Debet etiam intendi charitas, & ad Deum, & ad proximum: maiorem quippe charitatem debet filius patri, quàm seruus Domino; nobilis principi, quàm rusticus; & amicus, quàm non amicus; & magis dilectus, quàm minus. Constat autem, professores Noui Testamenti, nobiles redditos, & locupletatos, & maximè dilectos, & ad amicorum dignitatem vocatos: vt proptereà ad maiorem dilectionem se meritò obligatos esse sentiant. Porrò charitas intenditur diuini amoris fide, quem erga nos gessit: nam *In hoc est charitas: non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos*: & rursus, *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret.* Rursus cognitione eius charitatis, qua Christus dilexit nos, & lauit nos in sanguine suo, qui dedit semetipsum pro omnibus; nec non Spiritus sancti, ob hoc ipsum dati, vt nos efficeret spirituales amatores: consideratione etiam legis, quæ in vno verbo charitatis impletur: ideo debemus animas nostras pro fratribus nostris ponere, & orare pro inimicis, atque illis benefacere: quia in proximo honoramus Christum: consideratione quoque eorum fructuum, ac præmiorum, quibus gaudent, & potiuntur amantes. Nec enim est quisquam in schola Christi discipulus, nisi qui proximum diligit.

Charitas quod præcipua pars sit iustitiæ Christianæ.

B. Aug. lib. de natu. & gra. tom. 7.

2. Tim. 3.

Charitas in Euangelio vt abundet in extensione.

Peccatum, & dæmon, hæc duo Christianis fugienda tātummodò.

Matth. 13.

Psalm. 37.

Psalm. 118.

Eadem charitas Euangelij quomodo intenditur, vt magis abundet.

Ioan. 15.

1. Ioan. 4.

Quibus verbis Scriptura rum ad Dei, & proximi

charitatē inflammemur.

Ioan. 3.

Apoc. 1.

Tit. 2. & Iphe. 5.

Rom. 13.

1 Ioan. 3.

Matth. 5.

Quartò, agendum de omnibus virtutibus: nam iustitia est omnis virtus: quæ augetur Fide, Spe, & Charitate auctis, non secùs ac quodlibet membrum crescit, aucto homine. Debent etiam bona opera extendi, vt non tantùm magna mala, sed etiam parua, vt motus iræ, & libidinis; non tantùm publica, & externa, sed etiam secreta, ac interiora vitemus; nec modò in nobis ipsis, verùm in aliis, quantum possumus; nec tantùm verè, & apertè mala, sed etiam quæ mali speciem habent, vt Apostolus monet: *Ab omni*, inquit, *specie mala abstinete vos.* Debemus etiam extendi in fructibus bonorum: quæ non à solo lumine naturæ, & libero procedunt arbitrio, neque à simplici lumine fidei, & gratiæ præuenientis, quę disponunt ad exitum de Aegypto, sed illa præsertim, quæ à charitatis, & iustitiæ proficiscuntur habitu, & quæ fiunt, postquàm sumus ingressi in Terram promissam: nam de his maximè in pręsenti est sermo: atq; in his, non tantùm magna præcepta seruanda sunt, sed parua etiam: nec modò in his quæ Deum, sed etiam quæ proximum respiciunt, nec solùm illa quæ sunt præcepti, verùm etiam quæ sunt consilij, & supererogationis etiamsi sint spontè tantùm amplectenda, quòd ad sui obseruantiam neminem arctent: nec in nobis ipsis tantummodò, sed & in aliis, verbo, & exemplo ad virtutum studia eos iuuando, & accendendo: nec tantùm in officiis vnius, alteriusve virtutis, sed omnium, multorumque generum: ita vt si quæ sint parua mala, & leuia delicta, obscurentur multitudine bonorum operum; quemadmodum in pulchro corpore, vel quinis næuus offuscatur à pulchritudine reliqua, humilitasque vilis defectibus quotidianis, magis consurgit.

Habemus item abundare, tum in fuga mali, quoniam post Christum, cognitum est peccatum quàm sit horrendum, pro quo nimirum extinguendo ipse mortuus est, & in quantum præcipitium perducat atque

Christiana item iustitia quantum ad virtutes, & bona opera quomodo pluſquā illa Iudæorum abundabit.

1. Thess. 5.

Duplex genus bonorū operū nobis pręstandum, ac declarandum.

Præcepta, & cōsilia Euangelica quàm integrè atq; perfectè seruanda.

Christianorum etiam in malo fugiendo, & in bono sectando cur debeat iustitia abundare.

Rom. 4. Hebr. 10. atq; pertrahat; quanta etiam sit sanguinem Testamenti conculcare contumelia; quantaq; sit cæcitas atque dedecus humanæ naturæ, tantum post lumen in tenebris versari: tum in studiosis actibus, ob fidem quæ dictat rectè agendum, & Deum omni nostro cultu in seipso dignum, ob finem nobilissimum statim consequendum, & præ quo non sunt condignę passiones huius téporis ad futuram gloriam, quę reuelabitur in nobis, & ob Spiritum sanctum in nobis operantem, ita vt dicere valeamus cum Apostolo: *Omnia possum in eo, qui me confortat*; ob exemplum Christi, qui proficiebat sapientia, & ætate, & gratia, vt qui in se proficere non poterat, saltem in ostensione atque experientia progressus faceret; ob exemplum quoq; Apostolorum, martyrum, & sanctorum, quorum intuentes exitum côuersationis, imitemur, & fidem; ob breuitatem item vitæ præsentis, quia venit citiùs nox, in qua nemo potest operari; ob examen etiam in iudicio de iustitia, & bonis futurum operibus: *Cum accepero*, inquit, *tempus, ego iustitias iudicabo:* quomodo etiam terra culta, & seminata, plures fructus edere debet, ita Christianus, in Christo vite tanquàm palmes insertus, de quo: *Omnem palmitem in me ferētem fructum, purgabit eum, vt fructum plus adferat. Nisi ergo abundauerit iustitia vestra, &c. non intrabitis regnum cælorum.* Vltimus gradus abundandi in iustitia in eo consistit, vt propter eam patiamur: *Beati*, inquit, *qui persecutionem patiuntur propter iustitiam*, & Petrus: *Sed & si quid patimini propter iustitiam: beati* (scilicet estis) *quoniam patientia opus perfectum habet*, id est, charitatis ostensionem, & Christi exemplum, in vitæ suæ catastrophe demonstratum. Omnium virtutum cultor Aristides & exemplum, Ostracismo apud Atheniēses in exilium pulsus est, non ob aliam causam, nisi quia iustus erat: & Thraseas à Nerone interfectus, quòd omnibus polleret virtutibus, quarum vitia côtraria ipse amplectebatur. Cura ergo proficere, & abundare in iustitia, quia alioquin retrocedes, vt qui nauigat aduerso flumine, si tātillum manus remittat, retro labitur. Et, *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.* Debet postremò excellere nostra iustitia illam Scribarum & Pharisæorum, vt eam non solùm in operibus nostris collocemus vt illi, sed etiam, & ante omnia in fide Iesu Christi, & meritis eius amplissimis, nec in externis tantùm cæremoniis, vt illi, sitam esse putemus, sed maximè in spiritu. Ad hæc, vt non cortici legis inhæreamus, & iuxta illum impleamus, sed vt præcipuè iuxta mentem Spiritus sancti intellectam, seruemus. Nam hæc omnia ad iustitiam legis abundantiorem, & pleniorem spectant. Sed timendum nobis est, ne Christi sententia diebus nostris locum habeat: *Quoniam abundabit*, inquit, *iniquitas, refrigescet charitas multorum.* Longè siquidem, degenerarunt Christiani à iustitia, inque omnia scelerum, & flagitiorum genera, magno cum gaudio, & bonorum scandalo prolabuntur, ita vt peiores Iudæis apud nos inueniantur in blasphemia, vsura, & turpitudine quauis perficiēda. Faxit Deus vt resipiscamus, & ad studium bonorum operū redeamus. Sed ante omnia meminerimus illius pulchrę sententiæ B. Petri, quæ sic habet: *Quapropter, fratres, magis satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis: hac enim facientes non peccabitis aliquando.* Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini nostri, & Saluatoris Iesu Christi: *Abundanter:* inquit Apostolus, id est, simul cum aliis, quos vestro exemplo persuasos deduceris vobiscum in regnum cœleste: vel abundāter, hoc est, gloriosior corona: nam maior duci triumphatori debetur, quam militi merces, sicut Christo Domino nostro, cui cum Patre, & Spiritu sancto reddatur sempiterna laus, gloria, & imperium ab vniuersa creatura, in secula seculorū, Amen.

Marginalia (left): Rom. 8. — Philip. vlt. — Luc. 2. — Hebr. 13. — Ioan. 9. — Psalm. 74. — Ioan. 15. — In patiendo pro iustitia, Christianorū debet quoque abundare iustitia. — Matth. 5. — 1 Pet. 3. — Iacob. 1. — Qui duo sapiētes ethnici ob iustitiā passi fuerint. — Matth. 3.

Marginalia (right): Vltima ratio abundantioris iustitiæ Christianæ supra illam Scribarum, & Pharisæorum. — Infra 24. Christianorum notatur defectus iustitiæ. — 2. Petr. 1. — Quid benè operantibus, abundanter ministrandū sore introitū in æternum regnū, vt ait Apostolus.

TRACTATVS XXXIV.

In illa verba: *Audistis, quia dictum est antiquis, Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio.*

DOMINVS Iesus, describens Doctorem egregium in Ecclesia Dei, dixit: *Omnis Scriba doctus in regno cælorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua, & vetera.* In qua sententia, vt annotauit Augustinus, noua, priora sunt dignitate, & ordine doctrinæ, tempore verò posteriora. Et primo in his verbis damnantur, qui nec Noui, nec Veteris Testamenti dogmata docent; sed vel physica, vel historica, vel fabulosa tradunt. Deinde illi, qui vetera ita docent, vt nihil ex nouo prorsus admisceant, vt Pharisæi, qui Veterem Legem, ad iustitiam, & salutem satis esse statuebant. Postremò damnantur qui acceptabant noua, reiectis, & reprobatis Veteris Legis libris, quales erant Manichæi. Sed ille perfectus est Doctor,

Marginalia (right): Matth. 13. — Aug. lib. 20. de Ciuit. Dei, cap. 4. tom. 5. His Domini verbis: Omnis Scriba doctus in regno cœlorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua, & vetera, quæ tria doctorū genera damnare videatur.

Verus atque perfectus doctor quis. Ratio contextus Euthymio qualis sit.

Doctor, qui ex vtroque Testamento depromit quæ docet, vt Christus, & Apostoli fecerunt, & suo exemplo nos facere docuerunt. Quod ad ordinem igitur spectat, rectè Euthymius docet, quod postquàm Dominus corda ipsorum beatitudinibus emolliuit, maiora deinceps profert mandata: vt ostendat, in quo debeat iustitia nostra, illi Scribarum, & Pharisæorum excellere. Simul etiam ostendit, quòd legem non soluit, sed complet potiùs tanquàm imperfectum, quædam illi adiiciendo. Quærit Euthymius, quare Dominus non cœperit à primo præcepto primæ tabulæ? Et respondet: *Quia quum illud de diuinitate loqueretur, oportebat quidem illud etiam complere, & aliquid de sui ipsius dignitate manifestè addere. Nondum autem tempus erat. Etenim si etiam post doctrinam atque signa, dæmonium dicebant eum habere, quum tamen nihil de ipsa manifestè diceret, quid, obsecro, non dixissent atque fecissent, si ante hæc omnia tale quippiam loqui tentasset? &c. Manifestè autem, & vt plurimum humilia de se ipso loquitur, propter auditorium imbecillitatem: sciebat enim, quòd postmodum sua ipsum manifestarent opera, qualia nullus alius fecerat. Arrogantis enim est, nec suspicione caret, magna quædam de seipso dicere.* Hæc ille. Deinde quæres; cur non saltem cœpit à primo præcepto secundæ tabulæ, de honore parentum, in quo tam grauiter peccabant Pharisæi, quos acriter reprehendit Dominus Matthæi 15. Dici cum ratione potest, Dominum non voluisse hoc loco Euangelium, supra falsam intelligentiam Pharisæorum, & falsam iustitiam illorum, sed supra doctrinam legis, & supra iustitiam, quæ ex illa consurgit, euehere: ideo ab homicidij prohibitione exorditur. Quoniam ergo dixerat, oportere abundare iustitiam nostram, proptereà incipit de communi iustitia tractare, vsque ad finem cap. 5. deinde verò de tribus aliis virtutibus, eleëmosynæ, orationis, & ieiunij agit, secundùm Rupertum. Ait ergo: *Audistis.* Idiotis loquitur Dominus, qui minimè legerant: vnde dicebant Apostoli, Quomodo dicunt Scribæ Christum filium esse Dauid? producentes Scribas, quos audierant prædicantes, & nequaquàm Scripturas, quas non viderant: & maiorem autoritatem habent à ministris audita, quàm à se lecta, quia fortè illa non intelligerent: at agens cum legisperito interrogante quid faceret, vt vitam æternam possideret Luc. 10. ad legem misit: *In lege quid scriptum est? quomodo legis?*

Quare Christus non primum primæ tabulæ præceptum attulerit.

Exod. 20.

Matth. 15.

Rup. Tuitien. Christus cur dixerit, Audistis, non legistis.

Christus quos vocet antiquos.

Quia dictum est antiquis. Notandum hic est, quod Dominus aliquando ait absolute, *dictum est*, aliquando verò, vt hic, *dictum est antiquis:* & cum hoc secundo modo loquitur, intelligit de Patribus qui fuerunt ante legem Moysis, illi etenim propriè antiqui vocantur: cùm verò simpliciter asseritur, *Dictum est*, loquitur de his, quæ erant propria legis Moyseos: vt patebit. Hoc autem: *Non occides*, non solùm dictum est in lege Exod. 20. & à Moyse in Mõte Moab, Deuteronomij 5. sed etiam à lege naturæ hominum indita mentibus, & ad primum Adæ filium homicidam Dominus: *Sanguis*, inquit, *fratris tui Abel clamat ad me de terra:* & iterum: *Quicunque*, ait, *occiderit Cain, septuplum punietur:* Sic etiam in fœdere initio cum Noë dictum est: *Quicunque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius*, & loquitur de vindicta in iudicio Dei æterno rependenda, non autem de temporali. Atque ita intellige verbum illud: *Reus erit iudicio*, non solùm temporariæ mortis, vt dicitur Exod. 21. sed etiam damnationis, & interitus æterni in diuino iudicio: quomodo Dominus dixit apud Ioannem: *Et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerint, in resurrectionem iudicij*, nempè mortis, & pœnæ æternæ, quæ opponitur resurrectioni vitæ. Illud ergo, *Reus erit iudicio*, etsi in Lege Moysi non inueniatur ad verbum, habetur tamen in sensu Exod. 21. vbi varia sunt instituta iudicia iuxta varios homicidij casus, quæ omnia vna hæc sententia comprehenduntur.

Vbi dictum antiquis, Nõ occides.

Genes. 4.

Infrà 9. Hic locus, & huic similes: Quicunque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius, quomodo accipiendi. *Exod. 21. Ioan. 5.*

Non occides. Occidere, est, tollere vitam; quæ est actio per se mouentis, vel magis propriè, natura se agens ad operandum. Ideo primò viuunt plantæ, in infimo vitæ gradu, deinde animalia sensu tantùm prædita, postremò homines. Non ergo hoc loco prohibetur plantarum occisio, vt stultissimi dogmatizarunt Manichæi, & Aegyptij, qui plantis numen tribuebant: quos Iuuenalis egregiè traducit:

Occidere quid sit.

Porrum & cepe nefas violare, & frangere morsu;

Et iterum:

O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in hortis
Numina.

Iuuenal. satyr. 15. 2.

Sed, vt dixi, de his minimè intelligitur, tum quia illæ propriè non dicuntur occidi, tum quia sanctum erat, & à Deo præceptum, vt lucos sacrificiis deorum & luxuriæ dicatos succiderent, sicut Deuteron. 7. Tum denique quia bonum & finis plantarum, Deo ita statuente, alius non est, quàm vt edantur, vt Genes. 1. & 2. traditur; vt nos viuentibus tantùm nutriamur.

De plantis non esse dictũ: Non occides, contra Manichæos. *Deut. 7. & alibi.* *Genes. 1. & seq. Infrà 2.*

Deinde

Neq; de animabus illud præceptũ intelligi, contra Pythagoreos.

Deinde hæc prohibitio, de animabus nequaquàm eſt intelligẽda; contra Pythagoram, aliter inſipienter philoſophantem: nam etiam bruta ad hominum eſum inſtituũtur Dei præcepto, imò etiam ad beſtias alias carniuoras, vt ad leonem & lupum, ac vulpem: vnde antequàm in cibi vſum concederentur à Deo, ſine peccato occidebantur, vt Abel, quando obtulit de primogenitis ouiũ ſuarum; & Noë, qui ſacrificauit poſt diluuium Deo ex animantibus mundis: Lamech eo etiam tempore venator erat, & venationibus vacabat: ac poſt diluuium, licèt ea in vſum noſtrum occidere vt Geneſ. 9. conceditur. Vnde Paulus ait, *Omne quod in macello venit, mãducate*; & Ariſtoteles in Politicis docet, venationem eſſe iuſtum bellum: glorioſum quoq; eſt, animalia fera, & homini noxia interficere, vt ſerpentem, leonem, lupum, vrſum & canes rabidos, & ſimilia; taliumq; beſtiarum cædes in Herculis laudibus ponuntur. Reliquum eſt igitur vt de homine intelligatur, quẽ nulla ratione licet occidere: quia homo propter ſe eſt, & ad Deum ſolummodò refertur. Multis tamẽ modis contingit hominem occidere citra crimen, ſeu tranſgreſſionem huius præcepti. Primò quidẽ, quando Deus reuelat, & pręcipit occidere: nam ipſe eſt verus Princeps, Dominus vitę, & mortis. Ideo pręcepit Abrahæ filium ſibi immolari; Samſoni, vt occideret Philiſthæos; Sauli, interficere Amalechitas à viro vſq; ad mulierem lactantem, ouem, & bouem: & quia pepercit quibuſdam ex illis, Deus priuauit illum regno.

Geneſ 4.
Infrà 8.

Infrà 9.
1. Cor. 10.
Philoſoph. lib. 2. Polit. c. 2. in fin. & alibi, tom. 3

De hominibus tantummodo dictũ, Nõ occides.

Quas hominum cædes, tanquam iuſtas, illud præceptum minimè comprehendat.
Geneſ 22.
Iud. 15.
1. Reg. 15.
Ibidem.

Quo tãdem iure licita ſit Deo, homini illicita cædes innocentis.

Quòd ſi quis dicat: Qui fieri poteſt, vt quis iuſtè præcipiat, quod homo iure facere nequit, vti innocentem iugulare? Reſpõdemus: Non omne quod eſt alicui prohibitum, omnibus aliis eſt ſimpliciter prohibitum. Verbi gratia, equum meum, & arborem meam ego licitè interficio & ſuccido, proximis autem id non licet, qui tamẽ autoritate mea id præſtare poſſent. Ita Dominus verum habet ac proprium omnium hominum dominium, & poteſt facere de illis quod vult, & aliis mandare vt faciant. Nam cùm ipſemet legem tulerit de non occidendo, ipſius eſt cùm vult, in illam diſpenſare.

Alterũ exemplum homicidij non iniuſti, ſed euã imperati.
Exod. 22.
Leuit. 24.

Deinde licitè occidunt Principes, ſiue Iudices, & Magiſtratus per autoritatem à Deo eis conceſſam, ſeruato debito iuris ordine, atque recta intentione, zelo nimirum iuſtitiæ tanquàm Dei miniſtri. Ait enim Dominus; *Maleficos non patieris viuere:* & rurſus, *Educ blaſphemum extra caſtra, & ponant omnes qui audierunt, manus ſuper caput eius, & lapidet eum populus vniuerſus.* Apoſtolus etiam, *Si autem malum feceris, time: non enim ſine cauſa gladium portat. Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei qui malum agit.* Petrus quoque: *Subiecti igitur eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum: ſiue Regi; quaſi præcellenti; ſiue ducibus, tãquàm ab eo miſſis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum.* Hinc iudex haud eſt homicida, nec accuſator, nec teſtis, nec aſſeſſor, nec lictor, nec miniſter comprehendens. Natura enim comparatum eſt, vt Reſpublica poteſtatem habeat ſuper quemuis ſub ſe exiſtentem: quia vt imperfectum refertur ad perfectum, ita pars ad totum, in quo tantùm habet perfectionem. Et vt ſæpè videmus expedire, vt præcidatur aliquod membrum putridum pro conſeruatione totius corporis; ita qui pernicioſus exiſtit communitati, licitè poteſt per mortem præcidi, & poteſt iuſta cauſa ſubeſſe, ne ſcilicet corrumpat alios. Modicum enim fermentum totam maſſam corrũpit. Eſtque mors in aliorum exemplum. Etenim iuxta Apoſtolum, *Peccantes publicè arguendi ſunt, vt & cæteri timorem habeant.* Erit etiam ei, qui mortem ſuſtinet, malum pœnæ meliùs quàm culpæ: nam pœnæ, vt à ratione præfigitur, bonum eſt, defectumque puri mali, id eſt, culpæ, corrigendo ſupplet.

Rom. 13.
1. Petr. 2.

Quàm iuſta & rationi cõſentanea cædes iniquorũ

1. Cor. 5.
1. Tim. 5.
Magiſtratus maleficis illos occidendo, quid conferat.

Quamobrem quando vniuerſæ hominis actiones à bono ſecundùm rationem eligendo deficiunt, & Rempublicam perturbant, & offendunt, adimi ei poteſt maximè optabile, id eſt, vita. Homo etiam peccans, & pacem ciuitatis communem interturbans, fit Reipublicæ ſeruus, & in eius vtilitatem cedit, ac per hoc iuſtè eum pro meritis occidere poteſt.

Quæ quo magis plures ſeruitutis ſpecies intelligantur, ita ſtatuendum. Homo natura ſua, & per ſe liber eſt, quia ad nil aliud præterquàm ad Deum refertur. Accidit autem ei, & quidem in bonum ſuum, quòd fiat ſeruus eorum, qui ingenio, & ſcientia pollẽt, quibus ipſe, etſi maximè viribus, & corporis robore valeat, carere cõſpicitur. Cùm autem hęc naturalis hominis ſeruitus non ſit ob culpam aliquam; manet adhuc in humanæ ſpeciei dignitate, neque vllo modo eum occidere licet, ſed parcendum eſt ei tanquàm paruulo, neque illi eſt permittendum, vt regat ſe ipſum. At malus peccando in ſeipſum, & in proximum, & in Rempub. dignitatem humanam amittit, id eſt, rationis in vſum & exercitium, ac proinde ſeruus & mãcipium politiæ efficitur, poteſtq; eo vti vt iumento ad ſuam vtilitatẽ, & occidere, ſi ita expediat: quemadmo-

Homo cur natura liber: vnde ſeruus efficitur, integra tamen hominis dignitate.

Idem omnimodã, & perfectam quando incurrat eandem ſeruitutem.

admodum etiam canem pecunia redemptum occidere liceret. Nullus autem seruus tanto pretio emptus est vnquàm ab aliquo, quemadmodum à Christo redemptus est Christianus: quare in pertinentibus ad hanc seruitutem, vnus alterum iudicare non potest. Malus igitur cùm peccādo seruus politiæ accipiatur, à quoquam occidi non valet nisi ab habente autoritatem Dei, vel Reipublicæ: quemadmodum nec alienum canem, aut iumentum fas est interficere autoritate propria. Non est ergo cuiquam licitum ei vitæ æternæ optare iacturam, nec eius mortem sine causa appetere, ita vt peccator esse simpliciter amittat.

Nocentis & malefici cædes lictori quatenus illicita.

Delinquit porrò minister, siue lictor, si vindictæ cupiditate, vel crudelitate maleficum interficiat: secùs autem esset, si id iussus à Magistratu faciat. Vt autem Deus maleficum aliquando de medio tollit, aliquando verò ad pœnitentiam expectat; ita & Resp. etsi non adeò expectare soleat vt Deus, quia non est tanta caritate ac longanimitate prædita; tum quia peccans posset ei nocere, & cæteri impunitatem videntes à delictis non arcerentur, nec in Rempub. peccare formidarent. Neq; expectat vt talis ille fiat, qui à Deo, vel Angelis corrigi non possit: nam etiam absolutè loquendo, mortuus potest corrigi. Quanquàm quia Deus secundùm rationem agit, ne producat rem in immensum, quando ad terminum vitæ, id est, ad mortē ille peruenerit, non soleat ampliùs ad pœnitentiam expectare, vel inducere: ideo ante mortem potest quis tantùm corrigi à Deo. Rex autem cum ratione inemēdabilem humano more iudicat eum, qui principio emendandi sui destituitur: principium autem intrinsecum est ratio, quam habet, vtique potest incontinens cessante perturbatione, non autem vtitur ea minimè tēperatus: extrinsecum autem est verecundia, vel timor: quod principium intēperatus habere potest. Et quoniā naturale est, vt affectus vehementior magis, quàm remissus moueat; ideo si quis maiori odio prosequatur verecundiam, vel pœnam ipsam, quam incurrere metuit; quàm diligat delectabilia bona propter metum, vel pudorē, hæc relinquere consueuit. Qui autem hæc principia contemnit, humanitùs corrigi nequit, quæ ex paucis actibus, imò interdum ex vno actu facinoroso lex ipsa colligit: quod alienum à ratione non est. Namque vnus actus perfectus generat habitum, sicut vna demonstratio euidentiam æque ac mille demonstrationes, licèt nō memoriam. Consuetudo etiam fortissimam efficit impressionem, & ad vnum, vt natura, est determinata: quæ non facilè tollitur, licèt interdum ab opere impediatur. Hinc est, quòd pro vno actu homicidij quandoque occidit lex. Potest tertiò quis occidere citra peccatum, quando scilicet ineuitabili necessitate coactus, & ab aliquo se volente interficere, inuasus, se ipsum defendēdo, seruato moderamine, occidit inuasorem. Natura quippe est insitum vnicuique homini, vti se ipsum, & naturam suam tueatur: cum moderamine tamen inculpatæ tutelæ, vt inquiunt Iurisconsulti. Est autem moderata tutela, primò, cùm quis non est inuasor, seu aggressor. Deinde cùm actu se defendendo occidit, non autem antè, vel pòst: Item cùm non excedit modum defensionis, sed solùm adhibet necessaria ad repellendam mortem, & vim illatam. Vnde si saluo honore valet fuga euadere, debet fugere. Minimè autem licet aggredientem baculo, ense euaginato ad mortem petere, vel inuasorem debilem, nec valentem lædere, interficere: alioqui tales homicidij crimen non euaderent. Postremò non debet velle occisionem, sed sui defensionem ipsius, ita vt casu sequatur occisio ad mentem eius: quæ quia sana est & integra; atq; omnia prçcedentia cum æquitate, rationeque coniuncta, non videtur talis actus vitiosus ex eo quòd possit mors accidere. Sic enim omnes boni perirent, & mali indies licentiosiores efficerentur. Quamobrem occidere sic, pœnam non habet vllam ciuilem, nec Ecclesiasticam, id est, quam vocant irregularitatem (quæ macula est, ne quis promoueatur ad sacros ordines; vel ad illos promotus, ne in illis ministret: vt habes in Clementina *Si furiosus* de homi.) Nec etiam habet pœnam diuinam: quia ille sic faciens egit secundùm rectam rationem. Cùm ergo Apostolus dicit cap. 12. ad Romanos, *Non vos defendentes, charissimi*: intelligit defensionem, quæ zelo vindictæ fit: nam & id vox Græca ἐκδικοῦντες, id est, vlciscentes significat. Permittitur porrò, non præcipitur, defensio sui: & priuilegium Legis est posse occidere nocturnum furem, vt Exod. 22. continetur, & tit. de homicidio, cap. *Si perfodiens*. Etsi autem certò scire contingeret, inuadentem, animam perditurum suam, si occidatur, inuasum autem, corpus tantùm; deberet inuasus tunc potiùs credere, seque occidi permittere, quàm occidere. Si tamen homo, qui est passus insidias, ambigit de conscientia propria, nec cōstat quòd inuasor damnabitur, cùm valeat in instanti conteri, vt inter-

Aliter Deus peccatores, aliter Magistratus expectat & sustinet.

Inemendabilis quis iudicio magistratus: tantæq; obstinatæ nequitiæ duplex causa quęnam illa.

Eiusmodi iudicium de improbis, & facinorosis quàm constans & probabile.

Tertium exemplum homicidij minimè prohibiti.

Quatenùs liceat seipsum defendere: & quænam moderata tutela.

Quæ illicita sit sui ipsius defensio.

Tales homicidæ cur nullam nec ciuilem, nec Ecclesiasticam, nec Diuinam pœnam incurrant.

Quid sit irregularitas

Rom. 12. Illud Apostoli: Non vosmetipsos defendētes, charissimi, &c. quē sensum habeat.

Exod. 22. Inuasus quā inuasor quādo potiùs occidendus; quādo non, sed inuadens licitè possit occidi.

Qui per temporalia mortem, æternam euaserunt, exempla quorundam.
Hier. in ca. 1. Naon, to. 6. Gen. 7. & seq. Exod. 14.

interdum euenit; potest se tuendo eum necare. Si quippe Hieronymus super Nahum tradit de his qui perierunt in diluuio, & de Aegyptiis, & Sodomitis, & de Israelitis in deserto interfectis, quòd perierunt ad tempus, vt non perirent in æternum: & receperunt in solitudine mala in vita sua: vt ille loquitur. Non ignoro, hanc B. Hieronymi sententiam super Nahum à multis reprobari, ac reprehendi tanquàm falsam, ego tamen ita illam recipio, vt credam nonnullos ex illis, qui in diluuio, vel in mari Rubro, vel qui igni de cœlo misso in Pentapolim, periere, vel ex iis, quorum corpora in deserto iacuerunt, tanto flagello admonitos de peccato suo resipuisse. At mortis quidem temporale supplicium nó euaserunt, gehennę verò sempiternum effugerunt pro Dei bonitate peccatores ad se vocantis ac trahentis. Et de suffocato quodam à dæmone in lecto monialis iacenti, illamque vti ad lectum veniret, expectante, refertur à Bernardo libr. 2. Speculi Virginum, eo quòd de peccato suo doluerit, euasisse damnationem æternam.

Genes. 19.

B. Bernard.

Cædes quæ latronis illicita & iniusta: & quænā occidentis pœna.

Si quis verò latrocinatum veniret, & inuaderet bona nostra, sine quibus vitam traducere possumus; si tamen id nobis constaret quòd non ex malitia, sed ex vrgenti necessitate faceret, vitium esset & peccatum latronem occidere: quia magis lege tenetur ad corpus proximi diligendum, quàm ad tuendas res proprias. Non tamen punitur lege humana, vt est in prædicto cap. *Si perfodiens*, extra de homicidio: licèt efficiatur irregularis, vt habetur in cap. *Significasti*, & distinct. 50. cap. *De his Clericis*.

Adultericidium cur impunè legibus humanis.

Quemadmodum lex ipsa humana, ne Respub. adulterio impunito, ac odiis remanentibus perturbetur, indulgens iusto dolori, permittit occidi filiam, vel vxorem in adulterio deprehensam: attamen ille homicidij crimen coram Deo non euadit.

Cur in filiā adulterā parens, quam vir in vxorem ferè fit clementior.

Pater autem filiam vt quid sui diligit, maritus autem vxorem propter seideo naturalis pietas minùs finit sæuire parentem in filiam, quàm virum in vxorem, quia hic tantùm considerat iniuriam sibi illatam, non quantum amorem habeat erga eam. Vt autem hæc rectiùs percipiantur, aduerte, finem politiæ vel ciuitatis proximum, vel præcipuum, non esse Dei cultum, quia hic sine conuentu hominum in vnum posset consistere; sed est copia in rebus ad vitam necessariis, quæ non est, cùm pauci sunt artifices, & ciues: atque ad hanc quidem contendunt leges peruenire. Quare contra conscientiam esset, si nil permitterent: velut interficere inuadentem, & adulteri autem cum vxore; si item non concederent vsuras & meretrices: daretur quippe ansa grauiùs peccandi malis, perirent quoque politiæ, quique illas consequitur cultus Dei, & leges minimè seruarentur: ad hæc superaret lex finem suum, qui est bonum sensibile, quod hic potest haberi, & quod ciuilis lex respicit. Finis verò CHRISTI politiæ, vita est æterna, ipseque solus potest gratiam largiri ad peccatum omne vitandum: nec enim cogi possunt omnes ad perfectam vitam amplectendam, vt infirmi, & imperfecti. Atque ita Euangelium minimè approbat leges politicas, vt idoneas ac per se sufficientes ad pręstandam vitam æternam: nec rursus iubet eas de medio tolli; sed reliquit vti diuersas, & proportionem ad finem suum habentes; tantùm cuiuis iniungit abstinere ab omni malo, quatenùs tendit ad finem Reipublicæ Christianæ.

Humanę politiæ finis potissimus quinam sit.

Quid si malorum nihil omninò permitteret.

Christianæ finis politiæ quis.

Hęc leges humanas & ciuiles quatenus toleret, quatenus etiam damnet, ac reprobet.

Quartò, extra culpam homicidij est, qui alterum casu, hoc est, præter mentem, & voluntatem suam occidit: quod dupliciter coniungere potest, vel quia dabat operam rei illicitæ, & sic ab homicidio non liberatur; aut vacabat rei licitæ, & tunc aut non adhibuit debitam diligentiam ad tollendum homicidium, quod sequi poterat, & non habet excusationem: vt cùm quis saxo ludens, vel gladio, verberat prægnantem, vel cùm purgans tectum, proiicit tegulas, non apposito signo, seu cùm mater nutrixve infantulum in lecto iuxta se positum, dormiendo suffocat; vel cùm prægnans immodicè saltitat; vel cùm medicus ex insigni inscitia, negligentia infirmum malè curat: si sequitur mors, imputabatur ei homicidium; secùs si adhibuit debitam diligentiam, vt si cædens ligna, ferrum securis manum eius effugiat, & alterum occidat. Namque his & similibus præparauerat Dominus ciuitates refugij, in quibus salui & tuti manerent; vt habes Exod. 21. Num. 35. Deuteron. 19.

Quartū exemplū inculpabilis homicidij.

Homicidia quę fortuita, sed tamen culpabilia.

Exod. 21. Num. 35. & seq. Deut. 19. & seq. Iosu. 20. & seq.

Quintò, dignus venia censetur, qui in bello iusto alterum occidit. Dicitur autem iustum bellum, quod pro iusta causa, autoritate Principis suscipitur, vt pro defensione patriæ, vel parentis, aut propulsanda iniuria illi illata; qui etiam occiderit in bello, cuius causa dubia exiltit inferiori, sitne iusta, necne, minimè peccat, siquidem ei non constat de iniustitia Principis; quæ si constaret, reus efficeretur occidendo; quoniam in ea re illi iniustum præcipienti, subditus non cogitur obedire. Quòd si Principem ipsum iniquitas causæ non lateat; peccabit ipse occidens per militem;

Quintū exemplū homicidij minimè damnabilis.

sicut iudex iniuste iudicans, & plectens per ministrum, cui nota est iniustitia: ipse, & non qui ignorat minister peccat: velut iudex interdum & Princeps, præcipiendo cædem iustam ministro, vel militi, malum non committit, minister tamen, vel miles odio hoc faciens, solus grauiter delinquit.

Quis propriè sit homicida.

His igitur quinque prædictis modis qui alterum occidunt, homicidij crimen non incurrunt: quare superest vt hic textus non occidendi, de interficiente hominem propria & priuata authoritate, & sine causa legitima, siue se, siue alterum intelligatur. Nulla quippe ratione licet cuiquam se ipsum interficere: tum quia ageret contra naturalem propensionem, & ordinem naturæ, ac rationem, sui conseruationem dictantem: ageret etiam contra charitatem, qua se ipsum plusquàm alios, imò plusquam patrem & matrem diligere tenetur:& ideo interficiens se ipsum, grauiùs delinquit, quàm si illos occideret. Tum tertiò, quia agit in Deum, cuius donum homini tributum, eiusque potestati subiectum, ipsa existit vita. Deus enim est, qui potest occidere, & viuificare: homo autem tantùm valet occidere. Ideo qui seipsum necat, iniuriam facit Deo, illum sua vita priuando: quemadmodum qui alienum interficit seruum, in alienum dominum delinquit. Omnis enim homo seruus Dei est, atque eius possessio. Agit quoq; Christianus contra Redemptorem, qui nos sanguine emit suo, ita vt non simus nostri, sed illius qui nos redimit. Ad hæc, defectu iurisdictionis, quam nemo habet supra se ipsum, nullus potest se ad mortem damnare: licèt enim sit aliorum iudex, non tamen sui ipsius.

Cur liceat nemini se ipsum occidere.

Deut. 32. & alibi.

1. Pet. 1. & alibi. 1. Cor. 6.

Nemini etiã cur licitum, ad mortem damnare se ipsum.

Arist. lib. 3 Moral. cap. 3. & 5. tom. 5.

Quod verò dicitur à Philosopho, hominem esse dominum suorum actuum, intellige per operationem liberi arbitrij faciendi hoc, vel illud, vel oppositum; haud tamen est dominus super principia talis operationis, nempè supra corpus, & animã, & facultates eius, ideo non potest ex libertate, sed ex necessitate, amputare sibi mẽbrum aliquod. Quare etsi zelus castitatis Origenis commendetur, factum tamẽ amputandi sibi virilia, damnatur. Vanum autem extitit, quòd Democritus eruit sibi oculos, quò commodiùs philosophari posset. Gentiles verò quemadmodum in fine hominis constituendo errabant; namque illum vel in gloria hominum & honore, vel in libertate corporis collocabant; ita in virtutibus quibusdam quas putabant, vehementer hallucinati sunt; inter quas reponebant se ipsum occidere pro libertate tuenda: vt Cato fecit, ne videret Cæsarem Reipubl. dominum; & Pomponius Atticus, qui, ne grauioribus conficeretur doloribus, aliquot dierum inedia mortem præuenit: talis fuit Lucretia, quæ mortem sibi consciuit, opinione læsæ castitatis; quæ tamen pudicitiam sine consensu nequaquàm perdidisset: talis & Cleombrotus Philosophus, qui perdi lecto Platonis libro de animi immortalitate, vt faceret immortalitatis periculum, & immortalitatem consequeretur citiùs, sibi ipsi vitam abrupit: vt refert Augustin. lib. 1. de ciuit. Dei. Multi etiam extiterunt, qui propter vitãdas molestias huius vitæ & calamitates, in se ipsos manus iniecerũt, vt Architophel, qui præ dolore infatuati consilij sui, laqueo se suspendit, & Saul in gladium suum irruit, ne illuderetur à Philisthæis; vt traditur primo libro Regum cap. vlti. Et Razias, qui elegit mori, ne subditus fieret peccatoribus, de quo 2. Machab. 14. gladio se petiit, eligens nobiliter potiùs mori, quàm subditus fieri peccatoribus: qui non excusatur à B. Thoma: sicut nec Saul; & Augustinus epist. 61. ad Dulcitium, ponderat dictum, nobiliter eligens, non, sapienter eligens; vnde eius factum narratur non tam imitandum, quàm iudicandum: vt idem tradit Augustinus lib. 2. contra secundam epistolam Gaudentij cap. 31. Neque propter aliquod scelus admissum, quantumuis magnum, fas est cuiquam se occidere, vt fecit Iudas ob venditum Dominum: neque ob vitium vitandum deflorationis per vim illatæ, licita est sui ipsius occisio: velut de quadam Hippogræca scribitur, quæ à piratis timens violari, se præcipitauit in mare: Sophronia etiam Romana, vxorq; vrbis Præfecti, interpellata de stupro à Maxentio tyranno, cùm euadere non posset, impetrauit, vt sibi saltem in ædes ad habitum cultioremque vestitum sumendum, redire liceret: atque ibi cùm sola esset, cultro se ipsam confodit: vt tradit Nicephor. lib. 7. histor. Ecclesi. ca. 21. Sed hanc piè audemus à peccato excusare, quemadmodũ alias virgines Romanas, quæ timentes amittere pudicitiã, afflatu diuino se in Tyberim demerserunt: vt refert B. Augustinus lib. 1. de ciuitat. Dei, & Ambrosius lib. 3. de virginibus, Deus etiam interdum miraculo prospexit, ne Virgines aliorum libidini expositæ paterent, quemadmodum cum sanctis fœminis, Lucia atque Agatha fecit: beata item Agnes & virgo quædam Antiochena, de qua Ambrosius De Virginibus libr. 3. in lupanar productæ fuerunt; quæ tamen singulari Dei fauore seruatæ sunt:

Notãtur plerique, qui se vel membris vel vita propria autoritate priuarunt.

Pudicitia quando amittitur.

B. Aug. cap. 22. tom. 5.

2. Reg. 17.

2. Mach. 14.

B. Thom. 2. 2. q. 64. art. 5. to. 11. part. 2. Idem tom. 2.

Idem tom. 7.

Quas etiam ob causas homini sit nefas necare se ipsum.

Matth. 27.

Mulieres quænam, vt piè creditur, Diuino impulsu, ob amorem castitatis, se vita priuarunt.

Niceph. Cal.

B. Aug. c. 19. & 26. D. Ambr. l. 1.

Quarum Virginũ & Martyrum pudicitia olim diuinitùs custodita.

sunt: & aliud est, pati in desloratione violenta, aliud ei consentire. Etenim violatio pudicitiæ, pœna est tantùm, non culpa, vbi animus abest: quemadmodum ex quodam autore Augustinus dixit: *Duo fuerunt, & adulterium vnus admisit*. Non tamen licet, vt fugiatur desloratio, se occidere: & B. Agatha; *Non amittitur*, inquit, *corona, sed duplicatur*. Quòd si quisquam posset à nobis gratiam vel vitam æternam adimere; licitum esset ad id euitandum, nobis mortem inferre. Quòd si Deus cuiquam iuberet sui occisionem, mandatum esse deberet adeò apertum & manifestum, vt de eo homo dubitare non posset: vt de Samsone Scriptura commemorat, qui seipsum vnà cum Philisthæis, Deo inuisis, instinctu Spiritus sancti interfecit: vbi verò hæc claritas non adest, habenda est vt tentatio Satanæ.

Aug. lib. 1. de ciuit. Dei, ca. 19. init.

Quæ causa iusta ac legitima nō posset ad nostrā ipsam propriam cædē impellere. *Iud. 16.*

Deinde non tantùm intelligitur hoc præceptum de occidente seipsum, verùm etiam de occidente, vel percutiente alterum autoritate priuata, ex appetitu vindictæ, propria, vel aliena manu, vel veneno, per se, vel per alium dato. Grauius est autem homicidium occidentis virum sanctū & iustum, quàm peccatorem: tū quia magis agit contra charitatem, nocens ei, quem magis diligere debet: tum quod inferendo iniuriam ei, qui minus dignus est, iniustiùs agit: tum quia communitatem maiori bono priuat: tum quia Deum magis contemnit, sicut ipse dixit: *Qui vos spernit, me spernit*. Delinquit igitur talis in magis diligēdum, minus iniuria dignum, communitati vtiliorem, Deoq; magis propinquum & charum: licèt occiso peccatore sequatur maius damnum. Sed hoc damnū per accidens est, & iacturam animæ per se non prǫstat; cùm possit corde pœnitere. Hinc grauiùs punitur occidēs Christianum, quàm Paganum. Iudices ergo cautè procedant in ferenda mortis sententia, ne falsis testibus innocentem, vt Naboth, condemnent: sed potiùs imitentur Danielem, qui Susannam innocentem ad supplicium raptam à crimine illi imposito liberauit. Demùm intelligitur præceptum non occidendi, de quouis modo manifesto periculo mortis se obiiciente, à quo vix liceat euadere; & de procurā te sterilitatem, vel abortum fœtus animati, & qui in matrimonio id efficit; ne proles ex eo nasci queat, plusquàm belluinum crimen committit. Etenim bestiæ naturæ instinctu prolem intendunt. Hinc Onan Genes. 38. grauissimè à Deo punitus est. Quòd si fœtus nondum sit anima rationali formatus: nec homicidium, nec irregularitas incurritur. Est porrò homicidium triplex, Cordis, Oris, & Operis: Cordis quidem est odium: nam qui odit fratrem suum, homicida est: Oris verò, præceptum est, aut consilium occidendi, aut detractio: Opere verò perficit homicidium, qui manus violentas iniicit, vel qui victum subtrahit vitæ necessarium, vel vbi domini conniuent, & non puniunt delicta: nam inde augentur indies hominum cædes, quǫ Principibus imputantur, propter eorum conniuentiam. Nos igitur omnem homicidij speciem quàm diligentissimè fugiamus, & Christum vitæ autorem, qui venit vt vitam habeamus, & abundantiùs habeamus, in omnibus sequamur, eius præcepta amplectendo, pauperum vitam propter eum sustinendo, fouendoque; peccatoribus verò vitam Spiritus nostris precibus & monitis impetrando, vt digni habeamur vita æterna, munere & concessu Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre & Spiritu sancto simul viuit & regnat in sempiterna secula, Amen.

Præceptum non occidēdi quos etiam comprehendat.

Iustū, quàm iniustum occidentes, cur grauiùs peccent. *Luc. 10.*

Quid cauendum iudicibus.

3. Reg. 21. Dan. 13.

Homicidæ qui etiā censeantur lege Diuina.

Genes. 38.

Triplex illud homicidiū; Cordis, Oris, & Operis explicatur. *1. Ioan. 3.*

Christū quò modo sequemur. *Ioan. 10.*

TRACTATVS XXXV.

In illa verba: *Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo Raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit, Fatue, reus erit gehennæ ignis.*

ETSI superiùs, cùm de mititate esset sermo, nonnihil de ira dictum sit, hoc tamen loco fusiùs & vberiùs de ea, vt affectus quidam naturalis existit, & vt virtus quædam, & quatenùs vitium capitale est, nobis est philosophandum: deinceps verò verba textus expēdenda. Græcè ira dicitur ὀργὴ, ἀπὸ τοῦ ὀρέγεσθαι, id est, ab appetēdo, quòd ira nihil sit aliud quàm appetitus vindictǫ: ira verò quǫ virtus est, Græcè dicitur νέμεσις, & Latinè exprimitur ira per zelum. Est & habitus vitiosus, qui iracundia vocatur Latinè, & Græcè ab Aristotele nominatur ὀργιλότης; apud Latinos verò ira dicta est ab eo quod est ire: vnde homo qui deponit iram, ad se redire dicitur, iuxta illud Comici in Adelphis: *Tu parumper comprime iracundiam, & apud te ipsum redi*. Est autem ira, non facultas aliqua, quæ semper homini inest, nec aliquis habitus vitiosus, qui generatur ex actibus: quando quidam talis ira non semper homini adest, vt semper adsunt potentia, & habitus, sed est modus quidam, siue passio naturalis: vt Philoso-

De ira disseritur.

Ira Græcis vnde dicta, quid & quotuplex.

Philosop. li. 4. Ethi. c. 5. to. 3.

Terent. in Adelph.

Ira cur sit passio, non facultas, aut habitus. Passio quid.

phi atq; Theologi loquuntur. Porrò passio, facultas est quædam à natura indita in animo, dilatandi sui ad bonum; & contrahendi sui à malo: & inter vndecim affectus seu passiones, quibus moderandis virtutes mortales constituuntur, postrema censetur ira; cunctis animantibus ad sui defensionem, & remotionem impedientium bonum, à Deo donata & tributa. Hæc autem re ipsa definitur esse concitatio, siue appetitus vindictæ, ob iniuriam, vel contemptum. Vnde Aristoteles libr. 2. Rhetoricorum ait: Ὀργὴ, ἐστὶ ὄρεξις μετὰ λύπης τιμωρίας φαινομένης διὰ φαινομένην, ὀλιγωρίαν τῶν εἰς αὐτὸν τινα μὴ προσηκόντων: id est; *Ira, est apparentis vltionis appetitus cum tristitia, propter apparentem immeritò in se, vel in suos contemptum.* Sic definire solet Logicus per rationes, nimirum genus, vel differentiam, vel proprium; Physicus verò, quia est artifex solidus, per res ipsas definit: ex quo idem Aristoteles libr. 1. de anima; *Ira est*, inquit, *accensus sanguis circa cor, ex euaporatione fellis: in qua est flaua bilis.* Prior definitio per formã datur, hæc per materiam. Ac vt ebrius non est quicunq; multum vinum potauit, sed is tantùm, cuius ascendunt spiritus ad cerebrum, illudq; occupant: ita nec ira est, quòd accendatur sanguis cordis, & palpitet pectus, donec ardentes illi spiritus cerebrum inuadant, vnde motus animalis vindictæ proficiscitur: cui respondet motus sanguinis accensionis in corde, quod sedes est passionum. Cùm autem peruenit ad terminum iræ, id est, vindictam, cessat statim motus animalis siue appetitus: naturalis verò paulatim deficit in corde.

Iræ Logica definitio. *Arist. cap. 2. inst. tom 3.*

Iræ definitio Physica, siue naturalis. *Idem cap. 2. text. 16. to. 2.*

Et quoniam ira non est sine contemptu & paruipẽsione, vel nostri, vel nostrorum, & maximè eorum in quibus excellimus: propria ira inuenitur in eo, qui vtitur ratione, & erga illum, ad quem est iustitia, qui scilicet est sub eadem lege, atque iniuriam intulit. Et vt ira sequitur apprehensionem damni, existit in brutis, & in homine; & erga brutum, & erga homines. Quo fit, vt ira propriè non sit erga inanimata, vel erga infantes & muta, quę non ad arbitrium parent nostrum: minùs propriè erga nos ipsos, cùm facti alicuius nos pœnitet, aut cùm quippiam conamur agere, nec succedit pro voluntate: quocircà metaphoricè tantùm dicimur irasci nobis ipsis: sicut & ad nos per metaphoram est iustitia, ob partem superiorem & inferiorem. Propriè item rebus sensu atque anima carentibus non irascimur, sed offendimur, offensio quippe potest esse fine contemptu: ideo etsi omnis ira sit offensio, haud tamen omnis offensio est ira. Vnde calamo dicimur irasci, quia eum destruimus & abiicimus; non autem punire calamum, quia scimus quòd non sentit.

In inanima, animantia bruta, infantes, & in nos ipsos ira qualis sit.

Ira, & offensio differunt.

Iam explicandæ sunt proprietates Iræ: inter quas prima est, quòd hæc passio ex tribus est composita, tãquàm ex causis, nempè tristitia, desiderio, & spe: oportet enim quòd eam præcedat tristitia ob acceptam iniuriam; deinde desiderium illam expellendi, per delectationem sequentis vindictæ: tertiò sequitur spes, eo quòd non desideramus eam quæ fieri nequit vindictam: cæteræ verò passiones, vt amor, desiderium, spes, &c. simplices existunt, Ira verò nõ mirum si sit vltima, cùm sit composita ex tribus. Altera proprietas est, quòd ira non habet obiectum vnicum, quemadmodum delectatio & tristitia, sed duo; nec illa quidẽ duo bona, vt amor, & amicitia, qua volumus bonum bono, nempè amico; nec duo mala, vt odium, quo nolumus malum malo, id est, inimico: verùm duo habet obiecta, quorum alterum est malum, & ei cui irascimur; alterum bonum quod volumus, scilicet iustam & condignam pęnam. Tertia est, quòd ira aliquatenus audit rationem, in quantum ratio proponit iniuriam factam, & ira insurgens minimè expectat mandatum, sed quasi syllogizans, perficit syllogismum à ratione cœptum. Vt, verbi gratia, omnis iniuria est vlciscenda: hæc est iniuria: igitur vindicanda: atque ita absoluit syllogismum: sicut canis latrans domino antequàm eũ agnoscat, & seruus prius quàm audiat integrum Domini præceptũ, illud obseruare nitens, & idcirco errans: vt Petrus percutiens gladio antequàm audiret responsum: *Domine, si percutimus in gladio*, ob quam accelerationem reprehensus fuit à Domino. Concupiscentia autem, & cæteræ passiones non audiunt, nec sequuntur rationem; sola ira ex parte audit: quare in ebrio, in quo est ratio ligata, non est ira, neque potest esse, nisi quatenus in bruto. Et si ira perfectè audiret rationem, ratione pollens magis irasceretur: sed quia nõ integrè rationi obedit, quin potiùs impedit, quo magis viget, eo maior existit ira: quemadmodum vbi multum est fortunæ, ibi parum sæpè est intellectus, & vbi multum intellectus, ibi & fortunæ parum, quoniam sapienti pauca accidunt non pręmeditata. Quartò, proprium est iræ, quod cæteris aliis affectibus magis est naturalis. Nam etsi ex parte rei appetitæ, & appetentis, quatenus animal est, concupiscentia sit magis propria naturæ, quia magis est necessaria conseruatio per cibum & gene-

Ira ex quibus constet.

Ira quæ duo habeat obiecta.

Ira, & non cõcupiscentia cur audiat rationẽ.

Luc. 22.

Ira cur ex parte tãtum rationem audiat, & sequatur. *Matth. 26.*

Ira, quàm cęteri affectus, cur homini magis naturalis.

generationem, quàm vindicta: ex parte tamen eius qui appetit, quatenus homo eſt, ira rationem audiens, naturalior exiſtit: & quatenus talis temperaturæ: nam æquè diſpoſitus ad iram & concupiſcentiam, citiùs mouetur ad iram, ſiquidem cholera eſt velox vt ignis: deriuatur etiam magis per generationem à parentibus, qui tradunt magis naturalia, vt magis pedes quàm bilem, & plus bilem, quàm cõcupiſcentiam. Quibus accedit ratio: quoniam ira habet cauſam magis vniformem, nempè choleram; variæ autem concupiſcentię varias habent cauſas, & ſequuntur potiùs apprehenſionem, quàm productionem. Hinc, Ariſtotele teſte li. 7. Ethic. quidam patrem ſuum percutiens, aiebat, cauſam eſſe naturalem, quia pater auum, & auus atauum percuſſerat, & oſtenſo filio puero, dicebat: Hic me percutiet, cùm fuerit vir: & pater malè tractatus ira filij, & tractus vſque ad oſtium; Ceſſa, inquit, quia ego huc uſque trahebam patrem meum. Naturale autem eſt, quod proficiſcitur à principio naturæ: principia autem paſſionis ſunt, Obiectum, & Habitus qui eſt Virtus, & quia homo verſatur in medio temperamento totius ſenſibilis naturæ, vt patet in tactu excellentiſſimo, qui eſt in ipſo: ideo non declinat vt bruta ad extremum, vt leo ad audaciam, canis ad iram, lepus ad metum: atque ita ex corporis temperatura nõ declinat ad extremum iræ, ſed manſuetus eſt, nimirum habens iram mediocrem, ſicut & ex ratione, quæ iram & gignit, & frænat, ideo naturale vtrumque eſt, & iraſci, & manſuetum eſſe; ſed primum naturalius, quia inſitum eſt cuique inſurgere in ſua contraria. Quintò, ira eſt minus turpis, quàm concupiſcentia, tum quia non ſolùm tendit in obiectum propter ſe, vt eo fruatur, etſi excedat rationem in eo fruẽdo, vt facit concupiſcentia; ſed etiam tendit in obiectum haud fruendum, ſed quatenus iuſtum perficiẽs Syllogiſmum: tum quia non eſt inſidiatrix, tendens in id, quod turpe eſt; ideo minus ſe occultãs, & idcirco minus ei ſuccurri poteſt. Minoris item turpitudinis exiſtit quã odium, quod appetit malum ſub ratione mali & noxij, ira autem ſub ratione æqui atq; boni. Ad hæc minori eſt prædita turpitudine quàm inuidia, quæ in malum tendit ob propriũ bonum: minus quàm auaritia, quę pro fine habet vtile: minus quoq; turpis quàm gula & luxuria, quæ feruntur in delectans malum, ira verò in malum alterius, ſed quatenus iuſtum & honeſtum eſt. Ex modo autem procedendi, ſed per accidens, poteſt ira eſſe turpior reliquis.

Cauſa iræ alia ab illis cęterorum affectuum.

Philoſoph. ca. 6. tom. 3.

Homo, quã bruta, cur minus declinet ad extrema.

Ira cur min⁹ turpis concupiſcentia, ac cæteris paſſionibus.

Ira cur fortior, ac vehe-

Sexta conditio: Vehementior eſt, & impetuoſior ira quàm cõcupiſcentia, & reliquæ animi perturbationes, quia ſequitur motum choleræ, quę naturaliter eſt ignea: ſicut odium ſequitur motum melancholiæ: ideo quod ſpectat ad motum, remotior eſt à miſericordia: hinc Prouer. 27. *Ira*, inquit Salomon, *non habet miſericordiam, nec erumpens furor: & impetum concitati ſpiritus ferre quis poterit?* Verùm quia deſiderat malum non propter ſe, ſed propter iuſtitiam; ob id miſeretur, & ceſſat, cùm peruenit ad terminum. Secus eſt de odio: de quo Eccleſiaſt. 12. *In oculis ſuis lachrymatur inimicus: & ſi inuenerit tempus, non ſatiabitur ſanguine:* ſicut nec auarus pecunia, quia appetit eam propter ſe, & non ad vſum, quæ etenim propter ſe volumus, volumus ſine mẽſura.

mentior quã concupiſcentia.

Prouerb 27.

Eccleſ. 12.

Auarus quare nunquam ſatietur pecunia.

Quo autem melius agnoſcatur differentia iræ, atque odij, notandum, illam nunquàm poſſe creſcere in odium, quia differunt ſpecie: ſicut nec homo creſcit in elephantem: ſed exiſtente in ira generatur odium. Ideo dictum Ciceronis, quod odiũ eſt ira inueterata, ſic intelligendum eſt, nempè quid generatum ab ira diuturna. Primò igitur ira vult malum ſub ratione æqui, odium verò ſub ratione mali & noxij. Secundò, ira minuitur tempore & decreſcit, odium verò permanentius eſt, & cum tempore creſcit, quia ab vnica cauſa pendet, ex diſſimilitudine odio habiti: ira verò à diuerſis, vt triſtitia, ſpe, deſiderio, ac delectatione; atque ex mutabilitate animi deponitur. Tertiò, Ira vult ſentiri ſuam vltionem veram vel apparentem ab eo, in quem iraſcitur; odium verò nõ curat percipi, dummodò odio habitus malè habeat. Quartò, iratus triſtatur & dolet; qui verò odit, minimè dolet. Quintò, iraſcimur vni tantùm, non vni nationi: proſequimur autem odio nationem integram, teſte Ariſtotele, vt Dido ob Aenæam & Troianos omnes, vt quidam fabulantur: cuius ratio eſt, quia ineſt nationi aliqua qualitas inconueniens: etſi Seneca iram eſſe dicat in totam nationem. Sextò, ira, eſt ob factum, vel dictum contra nos, vel noſtra, quoniam vindicta non eſt niſi pro aliquo contra nos facto, dictove: ſecùs odium, quod eſt eorum qui minimè læſerunt nos, vt latronum qui nihil abſtulerunt nobis, & piratarum. Septimò, ſuccenſemus tantùm viuenti, non mortuo, de quo nulla eſt ſpes vindictæ: quia ampliùs non ſentit, & ſatis videtur paſſus, qui mortuus eſt: at odium etiam ad mortuos extenditur.

Ira, & Odiũ quot modis diſtinguãtur.

M. Tull.

Secundum diſcrimen.

Tertium diſcrimen Iræ, & Odij.

Quartum, & quintum.

Ariſt. lib 2. Rhetor. ad Theodectẽ. c. 4. in fin & alibi, tom. 3.

Seneca.

Sextum diſcrimen.

Septimum.

De malitia verò, vel bonitate iræ diſputatur, an ſit malum, vel vitioſum, vel

Ira an ſit vitium, nec ne.

an bonum sit ira carere. Aristoteles & Peripatetici, illam ratione moderatam nobis commendarunt; Stoici contrà, & Cicero, atque Seneca, qui illos secuti sunt: vnde & Aristotelem taxauerunt, quòd laudando iram voluerit blãdiri Alexandro Magno, illiq; gratificari, qui eo vitio plurimum laborabat. Sed breuiter dicendum; nullam passionem naturalem esse, cuius actus non possit esse licitus: quippe aliàs aliquid Deus otiosum creasset & malum: & sicut frustrà essent oculi, nisi liceret cernere, ita frustrà data ira, si nunquàm benè ea possemus vti. Secùs est de passionibus voluntariis, vt odio, inuidia, & superbia. Deinde natura docet sui conseruationem, ob quam dedit iram ad repellendum aduersantes, vel impedientes. Ad hæc, ira communis est homini cum animalibus, quæ culpæ sunt expertia. Legimus etiam Christum, & Sãctos iratos fuisse. Ira igitur, vt est motus naturalis insurgens, secundùm suam speciem appetens iustam vindictam, nunquàm peccatũ est. Vt verò manat ex consensu rationis, iudicãtis faciendum id non mouet ira; potest vitiosa existere, quando deficit nimirum à medio, vel excedit, sicut reliquæ, perturbationes omnes: & ira præcedens rationem, illamque secum trahens, mala est; quia semper excedit medium: quæ autem sequitur, vt iuuans ad efficaciter puniendum, bona censetur: licèt ratio cum ea non ita liberè iudicet, quia non oportet vt semper deliberet, sicut nec in arte; aliàs nihil efficeret, velut etiam minister iudicis haud peccat exequens eius mandatum: sic se habet appetitus, cupiens vindictam iudicatam à ratione, nòn vt noceat ei, sed vt iusta est. Vnde Paulus Rom. 13. ait; *Dei enim minister est, vindex* (scilicet Dei) *in iram* (vt instrumentum) *ei qui malè agit*: licèt valeat in quibusdã sola ratione agere. Actiones nihilominùs non essent ira perfectę, sicut cum ira; quia homo non apponeret vigorem, remisseq; ageret. Aliter est in Deo, in quo, sicut esse purum spiritum, denotat perfectionem, non tamen in homine. Vnde Christus homo, qui poterat sine ira agere, quædam cũ ira fecit. Ait enim Marcus; *Circumspiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorum*, &c. Stoici autem & Peripatetici, magis in verbis, quàm in re differre videbantur. Stoici enim nolunt, hos motus, quatenùs à ratione reguntur, affectus seu passiones vocari, & iram, sed quando excedunt, vel deficiunt; & sic semper mali sunt. Doctiùs tamen tradunt Peripatetici, eiusmodi motus per rationem temperatos, motus bonos existere: & magis, vel minùs à ratione temperari, vel non temperari, est eis extrinsecum; igitur etiam in medio passiones erunt: vnde Christus aliquem timorem laudauit, & aliquã iram; dixit enim: *Eum timete qui potest occidere*: & Psaltes, *Irascimini & nolite peccare*. Et hactenùs de ira vt passio est.

Vnde cõstet esse bonam.

Marc. 3. & alibi.

Ira quatenus mala.

Malefici quare cum ira puniendi.

Rom 13.

Marc. 3.

De ira, & aliis affectibus aliter Stoici, aliter Peripatetici sensere.

Matth. 10.
Psal. 4.

Consequitur vt de ira per zelum disseramus: quæ νέμεσις dicitur, estque indignatio seu ira Deorum ab externis appellata, seu dolor ex improborum feliciori successu. In hac ira appetitur vindicta secundùm ordinem rationis, vel nobis ipsis peccantibus, vel aliis aduersus Deum & rationem agentibus. Hanc iram Deo, Christo, Sanctisque tribuimus: ac de Deo dicitur, quòd tactus dolore cordis intrinsecus, dixit; *Pœnitet me fecisse hominem*, & Dominus bis eiecit ementes & vendentes de templo. Hac sãncta ira imbuti sunt serui Dei, vt Moses mansuetissimus, qui Exod. 32. *Si quis est Domini*, inquit, *iungatur mihi*: eodem zelo succensus Phinees, Israëlitam coëuntem cum Madianitide interfecit: hoc eodem zelo freti Helias Propheta, atque Mathathias, pater Machabæorum, insurrexerunt aduersus peccatores: Paulus etiam Act. 13. simili spiritu actus, in hæc sanctæ indignationis plenissima verba prorupit: *O plene*, inquit, *omni dolo & omni fallacia, fili diaboli, inimice omnis iustitia*, &c. De hac ira Author operis imperfecti in Matthæũ ait: *Qui cum causa irascitur, non erit reus. Nam si ira non fuerit, nec doctrina proficit, nec iudicia stant, nec crimina compescuntur*. Iusta ergo ira, mater est disciplinæ. De his duobus generibus irę, in præsenti loco nó loquitur Dominus. Tertia ira per vitium existit, quę iracundia Latinè nominatur, secundùm Donatum; qui ait, Ira, est de causa; Iracũdia, de vitio multum irascentis. Hæc ergo appetit vindictã contra rationem: quo fit, primò appetendo puniri eum, qui non meruit; vel vltra quam meruit. Deinde, cùm appetit punire non secundùm legitimũ ordinem & æquitatem, vt à suo iudice, sed à se, vel ab alio ministro suo. Tertiò, cùm optat puniri, at non ob debitum finem, qui quidem est conseruatio speciei, vel correctio populi. Quartò, quando ex illa vehementia excidit quis à charitate Dei vel proximi: & hisce omnibus modis lethale delictũ admittitur; veniale verò, cùm in parua re appetitur vindicta, vel quando motus iræ pręuenit iudicium rationis, atque consensus non subsequitur, vel cùm nimis ardenter interiùs commouetur, vel cùm exteriùs iræ signa nimis ostendit. Præterea, iracundia vitium est capitale, quod multorũ existit cri-

Ira per zelũ, seu nemesis quid.

Genes. 6.
Ioan. 2.
Matth. 21.

Exod. 32.
Num. 25.

3 Reg. 18.
1. Mach. 2.
Actor. 13.

Autor oper imperfect. in Matth. to. 2. operum D. Chrysost.

Iracũdia tertium genus irę, quidnam sit: quot modis mortifera.

Quando venialis.

minum

Omnium criminum causa est amor inordinatus.

minum origo, ob commune & amabile obiectum; non tamen omnium, ceu amor inordinatus; alioqui non essent plura capitalia delicta. Hinc iracundia capitalis existit, cuius obiectum est ęquum distributiuum, per accidens autem nequaquam est obiectum, sed in remouendo prohibens, nempè rationem, est causa omnium peccatorũ.

Iræ effectus ac proprietates.

Species porrò iræ, habentes alias sub se, sunt, in mente quidem indignatio, qua eũ, cui irascimur, vel videre, vel audire non possumus, à quoque immeritò sumus contempti: deinde est tumor mentis, quo quis est plenus cogitationibus vindictæ, donec per executionem respiret: in ore est clamor indistinctus, quo quis demonstrat iram, blasphemia, maledicentiave, qua in verba iniuriæ aduersus Deum vel Sanctos prorumpitur; contumelia, qua quisquam verba maledica & contumeliosa effundit in proximũ præsentem: in facto cernitur rixa, per quam omnia damna re proximo illata, veniunt intelligenda. Est item iracũdia, siue irascendi procliuitas (irascibilitatẽ Philosophi vocant) vitium generale. Eius quippe sunt partes tres Aristotelis sententia, nempè acuta, vel fellea, quæ nimis citò, vel leui de causa insurgit, & citò deficit: quã Cicero excandescentiam vocat. Altera est amara, siue præceps, ac furiosa, quæ, iniuria accepta diu in memoria permanente, diuturnum mœrorem ciet. Tertia species est, grauis, vel difficilis furor, qui iram non deponit, quousque puniat. Hæc de primo.

Iracũdiæ tres partes, acuta, videlicet, amara grauis ac furiosa, apud Philosophum quid sint.

Aristo. lib 4. Ethi. c 5. Cic. li. de fin.

Hoc verbo: Ego autẽ dico vobis: qualem se Christus insinuet.

Iam textus verba expendenda sunt: *Ego autem dico vobis.* Quo verbo primùm autoritas loquentis indicatur, & tacitè Christus sè Deum esse demonstrat: qui nempe aliquid adiungit diuinæ legi, quomodò Deus non erit? Per Moysen enim ille mandauit: *Non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo.* Atque se ipsum Deum ostendit eiusdem, aut paris esse potestatis cum Deo. Ego etiam, vera sciens, & intelligens quæ verè sunt mala corã Deo; &, ego Messias, cuius est legem exponere, quippè potestatem habeo vitæ, & mortis.

Deut. 4.

Apoca. 1.

An legendũ: Quicunque irascitur fratri suo, cum hoc addito: sine causa, vt quidã volũt, an sine illo.

Chry. hom 16 in Mat to. 2. Au. lib 1 ser. Dom. in mõte cap. 19. to. 4. circa fin.

Quicunque irascitur fratri suo. Ad literam Græcè additur εἰκῆ, hoc est, temerè, sine causa, & ratione: & hanc lectionem tuetur Chrysostomus cum suis sectatoribus, volens illam suppleri in reliquis duabus particulis sequentibus: atque Augustinus lib. de sermone Domini in Monte: qui simul annotat in tertia particula, *Qui autem dixerit, Fatue,* subintelligendum esse fratri suo, & sine caussa, vt in secunda supplẽdum tantum est, sine causa. Et quod plus est, habet etiam codex Euangelij Syriacus verbum temerè: imò vsurpat vocem Græcam: ac Hebræa esset איקא, id est, Ica, quod Græcè dicitur εἰκῆ. His tamen non obstantibus, B. Hieron. testatur in emendatis Græcis codicibus non haberi particulam, Sine causa, licèt scribens contra Pelagianos, ea vtatur. Et B. Augustinus libro Retractationum, in Græcorum libris asserit non inueniri; in quibus tamen hodie solis inuenitur. Et Euthymius cum Theophyl. secutus Chrysostomum, ait, *Addens temerè, non omnimodam abstulit iram, sed intempestiuam tantũ abiecit: quæ enim opportuna est, vtilis est.* Et ante eum Hilarius can. 3. vbi ait: *Et ex præcepto Fidei non minus rea ira est sine ratione suscepta, quàm in operibus Legis homicidium:* & ante hos omnes Irenæus lib. 2. cap. 57. dicens: *Non solùm qui occidit, reus erit occisionis ad damnationem, sed & qui irascitur sine causa fratri suo.* Et ante hos omnes Clemens Romanus lib. 2. Apostolicarum constit. cap. 26. Dicitur autem ira opportuna, quæ sumitur aduersus eos, qui contra Dei præcepta viuunt: quando nõ ad vindicandum nos, sed ad vtilitatem eorum, qui malè viuunt, ex dilectione, & amore fraterno irascimur, cum congrua honestate. *Irascimini* enim, inquit, *& nolite peccare:* hoc est, ne in irascendo erretis, ira malè vtentes. Hinc legimus, Christũ Mar. 3. Iudæis iratum, & grauibus conuitiatum verbis Pharisæis, & Petrum duriùs increpasse, cùm dixit: *Abi post me Satana,* quod durius est quàm dicere, Abi post, me fatue. Sed hæc Dominus zelo paternæ gloriæ, & studio corrigendi malos, & odio vitiorum nullo erga eos malo vindictæ affectu permotus dicebat. Sed re vera nõ videtur illa particula necessaria, quoniam simpliciter verum est, quòd qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: namque intelligitur de ira perfecta, quæ est appetitus vindictæ, & necis in fratrem sine ratione. Nam si inimicus diligendus est, quomodò irascendũ est fratri? Nihil tamen refert, si legamus, temerè, vel sine causa: quia tametsi desideraretur hoc verbum, supplendum erat in tribus clausulis. Ex eo etiam constat, adiuctũ fuisse ab aliquo explicationis gratia, quod etiam iustam iram, id est, eam, quæ iustã habere causam videtur, Dominus prohibere videatur. Peccat enim, qui etiam ab alio læsus irascitur. Vt enim inquit Hieronymus, si iubemur verberanti alteram maxillam præbere, & inimicos nostros amare, omnis iræ occasio tollitur. Nec obstat, quenquam quandoque sine peccato alteri irasci: tùm quia primi iracundiæ motus in nostra potestate positi nõ sunt; sed ira deliberata, & perfecta,

Altera opinio probabilior.

B. Hieron. in Matt tom 9. Aug. li 1. Retract. cap 19. tom. 1. initio. Euthym. in Matth. c 5.

Hilarius.

Irenæus.

Clemens Rõ.

Ira quænam sit opportuna.

Psal. 4.

Quid illud: Irascimini, & nolite peccare.

Marc. 3.

Matth. 16.

Vnde etiam posterior sententia confirmetur.

Tertium argumentum pro eodem.

Hieron loco prædicto.

Ad aliud in contrarium: Non semper fratri irasci, est peccatum

Matth. 5.

perfecta. Deinde aliud est irasci vitio hominis, aliud fratri, id est, nō vitio hominis, sed fratri homini, quem diligere vt talem lege charitatis tenemur. Hic autē dicitur: Quicunque irascitur fratri suo. Ita verba Christi ad discipulos: *O stulti, & tardi corde*: & ad Petrum & Pharisæos à conuitio seruamus: quia odio vitiorum, & corrigendi studio dicta sunt.

Luc. 24.

Christi hoc præceptū, de non irascendo, quomodo nouum, si etiā lex illud Moysi continebat.

Esai. 1.

Ierem. 4.

Psalm. 36.

Eccles. 11.

Eccles. 5.

Aug. vbi supra, tom. 8.

Circa sensum verò multiplex hîc occurrit difficultas. Prima, quia nihil videtur hîc Christus addere, quod in lege non esset cōtentum: nam & ibi munditia cordis ab ira, & odio, & omni maleuolentiæ specie præcipitur. Ait n. Dominus per Esaiam: *Lauamini, mundi estote, & auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.* & Propheta alius; *Vsquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ.* Item Psaltes; *Desine ab ira, & relinque furorem.* Salomon quoq; *Aufer*, inquit, *iram à corde tuo* rursus ait, *Non appelleris susurro in vita tua.* Hoc idē confirmatur sententia Augustini, qui asserit nihil hîc esse à Domino dictum, quod in libris antiquis non reperiatur. Et in expositione tituli Ps. 73. ita habet: *Discussa ergo præcepta, aut omnia eadem inueniuntur, aut vix aliqua in Euangelio quæ non dicta sunt à Prophetis. præcepta eadē, Sacramenta non eadē, promissa nō eadem. Videamus quare præcepta eadem, quia secundùm hæc Deo seruire debemus. Sacramenta non eadē, quia alia sunt Sacramenta dantia salutem, alia promittentia Saluatorem.* Hæc Aug. Respondendum est, olim populo Dei duplicē datā fuisse legē, primam secularē, & merè politicam, alterā verò spiritualem: & iuxta vtramq; legem prohibetur homicidiū manu exterius perpetratum. Sed iuxta priorē legem hoc tantùm puniebatur; cogitationes verò homicidij nequaquam plectebantur, quoniā satis erat ad Reipublicę pacē tuendam, si homines se ab externo facinore abstinerent. At lex spiritualis erat (cuius forum non est hîc, sed expectatur) quæ cordis homicidiū & cogitatiōes noxias semper prohibebat, perpetuamq; animi imperabat mūditiam.

Quæ duæ leges olim datæ Iudæis.

Christus hoc verbo: Ego autem dico vobis, quæ duo declarauerit.

Esai. 52. & Rom. 10.

Quòd verò hîc ait: *Ego autē dico vobis*, haud significat se id denuo imperare, sed declarat duo. Tum quia ipse erat qui olim loquebatur patribus, sicut scriptum est: *Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa: quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. Quā pulchri super montes pedes annuntiantis, & prædicantis pacem, &c.* Alterum est, quòd etsi Lex Moysi, vt talis, nihil de cordis munditia imperaret, quod in suum iudicium veniret: benè tamē spiritualis, quæ vi Christi data fuit ab initio: sicut præceptum fidei & dilectionis erat ex Euangelio. Etsi ergo Lex Moysi manum tantùm cohibeat, & nō animum: declarat tamē Christus, omnem malum animum, noxiasque cogitationes, siue concupiscentiæ, & iracundiæ affectus, motusve, à se esse puniendos.

Lex Moysi quatenus nihil de munditia cordis præciperet.

Altera difficultas est de tribus his iniuriis, quomodò distinguantur, irasci nimirùm fratri, Raca dicere, & Fatue. Primùm ergo irasci fratri, & non vitio, sed fratri inquam, pro quo Christus sanguinem suum profudit, & vitam, est mente duntaxat sine verbo, vel facto deliberatè appetere vindictam iniustā contra fratrem immeritū, vel vltra quàm meruit, vel iniustè, legitimo rationis ordine prætermisso, atque neglecto, tanquam à suo superiori competēti, sed à seipso; vel cùm optat puniri non ob debitum finem, vel denique cùm ex irę vehementia à Dei, vel proximi charitate excidit.

Irasci fratri quid sit.

Secunda verò iniuria est, dicere Raca: quæ vox minimè est Græca, vt quidam putant, à nomine ῥάκος, quod significat vestem vilem, & laceram, quasi dicerent, hominem nihili, & pannosum, vulgo stracciato. Quia, vt ait Augustinus, Dominus non Græcè loquebatur, sed Hebraicè. Non debebat etiam interpres Latinus dicere Raca, sed pannosum & non debuit vbi verbo Raca, quod & in Latina lingua nullum sit, & in Græca inusitatum. Quare dicendum est, vocem Syriacam esse nihil significantem, sed animi tantùm indignati motum exprimentem, vt à quodam Hebræo se audiuisse testatur beatus Augustinus: quemadmodum Latinis Hem, interiectio est indignātis, sicut Heu, dolētis. Ideò ait Augustinus hanc vocem non vertisse interpretem, eò quòd ignorabat significatum. Interiectiones namq; sic sunt propriæ certis linguis, vt in alias commodè verti nō possint. Auctor verò Operis imperfecti in Matthæū, quem sequitur Euthymius, Syriaco idiomate asserit significare *Tu*, cum despicientia quadam prolatū. Vt cùm dicimus, Quis es tu? Vade tu. Sed hæ duæ significationes, etsi conuenire possint huic loco ob triplicem gradum; ex eo tamen parum sunt probabiles, quod nusquam apud Hebræos Raca, pro interiectione accipitur, nec in Syriaca lingua qua scriptę sunt Bibliorum Paraphrases, quas Targum vocant, Raca vllo modo potest significare Tu. Postremò, secūdùm Hieronymū probabilius loquentem, Chaldæa, vel Hebræa vox est ריק, & significat nihili, vel nauci, vel vacuus, pauper, & vanus, & otiosus, à verbo רוק quod est spuere, attenuare, vel euacuare, & pauperem esse. Vnde רק quod vacuum significat, vel inanem temporalibus,

Quid sit dicere fratri suo, Raca.

Vocis, Raca, quatuor significata.

August. loco iam dicto.

Secundus significatus.

Idem ibidem.

Tertius.

Auct. ope. imperf. in Matt. tom. 2. operū D. Chrysost.

Euthym. in Matth. c. 5.

Quartus.

Hieronym. in Matth. lib. 1. tom. 9.

non

non autem vacuum, vel carentem intellectu, vt asserit Hieronymus, quia esset idem quod fatuus, & nō faceret nouum gradum. Vnde Psalm. 2. dicitur: *Meditati sunt inania.* Hebraicè ריק: cui voci Rech, si more Chaldæorum addas alpha, fiet racha. Quo significatur homo inops, & pauper, vacuus omnibus bonis. Ita accipitur Iudicum 11. vbi dicitur: *Congregatiq; sunt ad eum viri vanissimi:* vbi pro inops, & vanissimus, habetur in Hebræo Requim. Et 2. Regum 6. eandem dictionem vertit Hieronymus, scurram: *Nudatus est Rex quasi si nudetur vnus de scurris.* Ergo erat idem conuitium in nomine Hebraico Raca, quod Græcis nomine ῥάκος, & si vnum ab altero non descendat.

Hieron. ibid. *Psalm. 2.* *Iud. 11.* *2. Reg. 6.*

Quid dicere fratri Fatue.

Tertia verò iniuria est, dicere fratri, Fatue, vel stulte, Græcè μωρός: & ita, si Raca est interiectio indignātis, dicere Fatue, est aperta expressaq; contumelia. Si verò Raca significat vacuum, vel pauperem, vel parui cerebri, est obiicere vitium, vel defectum naturæ. Dicere autē Fatue, expressa existit contumelia, & vitium morum, & voluntatis significat: per quam vocem negamus non tantùm prudentiam, sed adiicimus & stultitiam. Ex quo B. Augustinus ait, tres hîc exprimi gradus iræ, nempè, vel solius internæ, vel vocis iram in genere designantis, vel vocis iram exprimentis, & certam contumeliam significantis. Quòd si obiicias; Quidni addidit quartū gradum iracundiæ ad opus exterius, vt mutilationis, vel percussionis, vel mortis erumpentis? Dicendum est, illam iram non fuisse ignotam Iudæis, quibus dictum erat, Oculū pro oculo, & dentem pro dente, adustionē pro adustione, plagam pro plaga. Tertia quæstio est de triplici reatu assignato, nempè in prima: *Reus erit iudicio:* in secunda: *Reus erit concilio:* in tertia: *Reus erit gehennæ ignis.* Per quos quod Dominus intelligat, difficile est diuinare: & ita sunt intelligēdi, vt secundus vincat priorem; tertius verò secundum. Primus ergo, reus fit iudicio, id est, comparere in iudicio cogitur ad se purgandum. Erant enim quædam homicidia innocua in Lege. Reus verò concilio maius quid significat, & Concilium Græcè dicitur συνέδριον, quod consessū, siue consistorium, siue concilium designat, ad quos grauiores tantùm causas deferri mos erat: quēadmodum Athenis in Areopago. Ideò legendum est Concilium per literam C. non autem S. Etsi autem in Concilio soleat esse iudicium, tamen videtur prolatio sententiæ pertinere ad Concilium: quando non iam inter se conferunt iudices, an damnandus sit, sed quo supplicio dānari oporteat, quem constat esse damnandum. Gehenna verò nec damnationem habet dubiam, sicut iudicium, nec incertam damnati pœnam, sicut concilium: in gehenna quippè ignis certa est & damnatio, & pœna damnati, teste Augustino. Per tres ergo status eiusdem caussæ criminalis, humanæ, & temporalis, tres inferni mansiones, quæ aliòqui finitæ sunt, sicut modi peccandi, significantur. Occidens enim iure debet astare iudicio: at non semper sequitur damnationis sententia, nec gehenna, id est, executio, sed tantùm cùm iniustè occiditur quis. Concilium autem, consessus est iudicum ad damnandum; gehenna verò homicidij re ipsa perpetrati, est pœnæ certę executio. Et maior est gehenna inflicta in pœnam dicentis Fatue, quàm simpliciter intus irascentis, aut motu aliquo, vel voce iram internam explicantis. Et nō opus est æquiuocè sumere nomen iudicij, vt aliter accipiatur, cùm dicitur: *Qui occiderit, reus erit iudicio:* & aliter, cùm ait Dominus: *Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio:* sed vno, & eôdem modo semper propriè accipere oportet, id est, habet comparere in iudicio: vt enim diximus, nonnullæ hominum cædes erant innocuæ. Verùm cum de eo, qui irascitur fratri suo, dicitur, Reus erit iudicio, metaphoricè accipitur pro pœna æterna, proportione quadam debita iræ mentis. Nam si nō distingantur, haud declararent varietatem iræ, vt Christus vult. Sunt itaq; tres gradus iræ, nequaquā à modo ipsius iracundiæ, vt alia sit acuta, alia amara, quædam verò difficilis, vt ait Philosophus, sumpti, sed ab effectu: ideò dissimiles existunt tres hi gradus à Domino designati, speciebus iræ à Philosophis assignatis. Et ille modus Philosophi conuenientior est ad perciendam iræ naturam: at hic modus Christi legem ferētis, aptior ad cognoscendum, & iudicandum, quādo iræ vitium sit maius, vel minus peccatum. Et in illis quidem crimē continebatur, quod per modos istos nesciebatur. Nā stat quòd acutam habentes iram, aliquando plus, aliquando minus, interdum nihil peccent. Secùs in his à Christo gradibus assignatis. Hæc est loci huius communior expositio. In quam aliquid meritò obiici posset. Primum, quia si grauior est, reum esse concilio, quàm reum esse iudicio, vt dicunt, & idcircò grauiùs plecti debere dicentem Raca, quàm qui irascitur fratri suo; si de ira lethifera intelligas, vt positum est, non videtur quid grauius addi possit ad reatum iudicij, quo tenetur qui occiderit non animo solùm, sed facto. Secundum:

August. loco prædicto.

Cur Christ^9 quartum gradum iracundiæ in opus prodeūtis minimè vetuerit.

Exod. 21.

Reum esse iudicio, quid.

Συνέδριον Græcè quid sit.

Concilij, nō iudicij est sit proferre sententiam.

Triplicis illius iracūdiæ pœnæ inter se comparātur.

Concilium quid propriè.

Tres iræ species à Christo assignatæ, ab illis Philosophi, acutæ, videlicet, amaræ, ac difficilis, quomodo distinguātur.

Arist lib. 4. Ethic.

Huius loci hic prior intellectus in tribus arguitur.

Si qui

Secundū argumentum.

Si qui dixit Fatue, quod grauius est quàm dicere Raca, reus est gehennæ ignis, quam pœnam non euadit, qui irascitur tantùm; non apparet quo modo sit grauius supplicium esse reum gehennæ, quàm esse reum iudicij, quod debetur illi qui irascitur fratri. Tertium, non videtur quo pacto iniuria verbi Raca punienda concilio, maioris sit ponderis ipsa occisione, vel ira interna; quæ certū habet iudicium. Quòd si dicas, per irascentem intelligi iram perfectam sine contumelia, dicentem verò Raca, iram perfectam cum leuissima contumelia, vix apparet quomodò ampliùs sit, Reus erit Concilio, quàm, Reus erat iudicio. In rebus quippe grauioribus non committitur modus sententiæ concilio sine spe, vt apud Prophetam, qui ait: *Ideò non resurgunt impij in iudicio, neque peccatores in concilio iustorum*, vbi impiis, qui peccatores excedunt in malitia, datur iudicium; peccatoribus verò, concilium. Quamobrem & verbis, & rationi magis quadrare quibusdam visum est, voluisse Dominum hac sententia ea, quæ minus ponderantur ab hominibus iram videlicet cordis, & verba duplicis gradus, ab ipso Domino maximè expēdi: & primùm quòd latet in mente liuoris, & odij, ac maleuolentiæ, siquidem apud homines quod foris exprimitur, consideratur: ideò æquiparatur homicidio re ipsa perpetrato. Deinde, quæ ab hominibus negliguntur, sunt verba contumeliosa, quę iacimus in homines, qui sæpè videntur cōtemptibiles, cùm tamen sint fratres nostri. Et hæc duplicis generis sunt. Primum est, dicere Raca: quo derogamus prudentiæ, aut generi, aut naturæ illius. Secundum, vocare Fatue: quo non solùm negatur prudētia, sed adiicitur & stultitia, & fatuitas, nec non in mores illius, & voluntatem, vitium, scelusve conferimus. Sępè ergo animaduertimus, quòd qui iniuria afficit filium, similiter afficit & patrem; & qui dehonestat membrum, aut commembrum, dehonestat & caput. Quare qui dixit, Raca, tametsi haud perfecta, ac mortifera ira moueatur, non euadet pœnas, etsi non sit certa pœna constituta, sed arguetur in concilio, vbi pœnæ iudicū arbitrio relinquūtur. Qui vero appellauerit Fatue, quæ grauior existit contumelia, nō iam in certis pœnis arbitrio concilij infligendis, verùm determinatis, & certis succumbet; ideò reus erit gehennæ ignis. Atque hic videtur clarior, & apertior sensus. Quod verò Auctor Operis Imperfecti in Matthæum scribit, reum esse concilio, tantundem esse ac dicere, reum esse; ac vinum ex concilio eorum, qui fuerunt aduersus

Tertium argumentum.

Psalm. 1.

Commodior sensus alter profertur pro ter duo.

Qualem fratri, eum Raca, qualem verò eum Fatue appellantes, contumeliam irrogemus.

Auct. ope. imperf. in Matt. hom. 11. 10. 2. operum B. Chrysosto.

Psalm. 2.

Christum, sicut Apostoli in Canonicis suis interpretantur: durum videtur, vt scilicet Christus ad concilium, quod contra se futurum erat, alluderet. Quod profectò minimè tunc intelligeretur, cùm Concilium Seniorum quotidie congregaretur ad caussas quæ occurrebant grauiores decidendas; ad quod potiùs videtur allusisse Dominus, quàm ad concilium illud, in quo ipsemet condemnatus fuit. Non tamen negamus, Christum in concilio Seniorum ad mortem damnatum, vt habetur Matth. 27. quemadmodum Apostoli per concilium cæsi sunt Acto. 5. & Stephanus per concilium damnatus est ad mortem lapidationis Actor. 7. & Act. 9. concilium fecerunt Iudæi, vt Paulum interficerent. Prætereà, & illud durum, Apostolos in suis scriptis illud sic exposuisse: sed non constat in quo loco id explicetur. Quod verò subdit ibidem, non est contemnendum, ait enim: *Raca quidem dicitur Hebraicè vacuus, quā uis quātum ad sensum verbi vnum est dicere, Fatue, & Raca. Nam qui vacuus est, ille fatuus est, & qui fatuus est, ille sine dubio vacuus est, & vtriusq; verbi vna videtur esse iniuria. Nam sicut indigna res est dicere Fatue, qui habet in se sapiētiam spiritualem in agnitione Dei Patris, & Christi: sic indigna res est dicere hominem vacuū, qui habet in se Spiritum sanctum. Nā nemo dicitur vacuus, qui habet in se Spiritum sanctū, & nemo fatuus, qui Christū cognoscit. Et quare illud quidem verbū, id est, Raca, habet pœnā Concilij, hoc autem verbum, Fatue, gehennæ? Nam si vnū peccatum est, vna debet esse pœna amborū. Sed quantū ad dicentis propositū, differentiam iā habent hæc verba, etsi quantum ad sensum, similia sunt. Raca n. vulgare verbum erat apud Iudæos, quod non ex ira, neq; ex odio, sed ex aliquo motu vano dicebant magis fiduciæ caussa, quā iracundiæ.* Et infra: *Si Raca iracundiæ caussa non dicitur, quare peccatum est? Quia contemptionis caussa dicitur, non ædificationis.* Hęc ille: quę posteriori sensui fauere videntur. Quarta quæstio illa sit, Quia aliquis obiicere posset cōtra Christi verba, Dominum Scribas, & Pharisæos vocasse cæcos, & hypocritas: & euntes in Emmaus, stultos & tardos corde, & Paulū in Elymam Magū dixisse: *O plenè omni dolo, & omni fallacia*: ac in Pontificē Ananiā: *Percutiet te Deus paries dealbate.* Item ad Galatas: *O insensati Galatæ, quis vos fascinauit*, & quę sequuntur, dicendū est, q. aliud est dicere cōtumeliam ad correctionem, siue zelo fidei & religionis, aliud ad confusionem & infamiam. Nam primum quidem maximè licet. Etenim si cædere cum caussa peccatū non est, quanto magis cum caussa dicere Fatue, nō est peccatum? nam & verbum

Huius dicti: Qui autē dixerit fratri suo Fatue, reus erit, concilio ineptus cuiusdam intellectus tenditur.

Matth. 27.

Actor. 7. Infrà 9.

Eiusdem hic sensus quem subiūgit: Raca, & Fatue, quantum ad sensum, Hebræis eadem est iniuria, perpenditur. Qui minimè vacuus dici possit.

Si Raca iracundiæ caussa nō dicitur, quare peccatum est?

Christ⁹, Apostoli, & sancti eiusdē, vel similibus contumeliis proximum afficientes, hoc præceptum quomodo seruauerint. *Matth. 23. & seq. Luc. vlt. Actor. 13. Infra 23. Galat. 3.*

Verbum malum quã durum sapienti. Eccles. 28.

malum species est aliqua castigationis, & apud sapientem durius est quàm flagellum. Vnde Patres omnes Catholici, aliàs modestissimi, in hæreticos dêtes acuunt ad mordendum, & eorum peccata detegunt, publiceq́; insectantur: vt Polycarpus Marcioni dicenti; Agnoscis ne me? *Agnosco*, inquit, *primogenitum Satanæ*. Cyprianus etiam Nouato hæretico obiicit, quòd calce mulieri prægnanti partum abegerit. Au. item multa de moribus Manichæorum detexit quêadmodum Epiphan. & Hiero. abominanda, & obscœnissima quorũdam hæreticorum flagitia insectãtur, vt bona fama amissa, aliis non noceant. Ergo, vt à principio monuimus, in his tribus particulis supplêdum est verbum Temere, vel sine caussa: quæ caussa vbi adsit, maximè correctionis, & zeli fidei, contumelia propriè non est. Nam quemadmodum dicere, vade sancte, vade presbyter, vade monache, animo côtumeliæ inferendæ, tametsi bona sint quæ obiiciuntur, verè tamen existunt iniuriæ, contumeliæq́;, quia animo maledicendi dicuntur: nam sic de Pharisæis dicitur, obiecisse cœco nato similem contumeliam, de qua Ioa. 9. *Maledixerunt ergo, & dixerunt, tu discipulus illius sis*: vbi vides, conuitium siue maledictum vocari, esse Christi discipulũ: ita verba, quæ præ se gerunt iniuriam, si bono animo, & corripiendi caussa proferantur, iniuriæ, vel cõuitia minimè censentur. *Meliora quippe sunt vulnera diligentis, quã fraudulenta oscula odientis*. Atq; hæc ratione, vt docet B. Thomas, licitum est parentibus in filios, dominis in seruos, magistris in discipulos, patrisfamiliâs in domesticos verba quædam interdum duriora, atque contumeliæ proxima ad eos in officio continendos, vel de patratis criminibus corrigendos, ex amore, licet cum nonnulla iræ commotione, iaculari.

Qui Marcioni Polycarpus. Nouato Cyprianus obiecerunt. Aug. in libris contra Manichaos. tom 6. Epipha. in hæresi num. 66. Hiero aduersus Vigilant. Iouinianum, & Luciferianos, tom. 2.

Quæ verba in se minimè contumeliosa, veram tamen, & propriã habeant contumeliæ rationem.

Ioan. 9.

Prouerb. 27.

Quibus interdum liceat contumeliosis & mordacibus vti verbis, & quatenus. B. Thom. 2 2 q. 72. art. 2. ad. 11. par. 2.

Explicandum postremò quid sit gehêna. Vnde Chrysost. in Matth. scribit: *Hac etiam idcircò non sunt memorata supplicia, vt eum qui fratri Fatue dixisset, gehenna ignibus deputaret, modò certè primum nomen gehennæ commemorans. Cùm enim priùs de regno multa dixisset, nunc istius intulit mentionem, ostendens quoniam illud quidem illius volũtatis sit atq; pietatis, hoc verò nostra profectò desidia. Vide autẽ, quemadmodum gradatim faciat augmenta pœnarum, quodammodò excusans se tibi, atq; demonstrans, quoniam ipse quidem nihil velit tale minari, nos verò illum ad huiusmodi pertrahamus*. Hæc ille. Hiero. in c. 10. Matth. annotauit, nomen gehennæ non inueniri in veteribus libris, sed à Saluatore primum poni. Intelligendum est tale nomen eo significatu: nam etsi ipsa vox tunc ignota nõ esset, quia vbicunq; legimus vallis Ennom, Hebræis est ghe Hinnon, Iosu. 15. & 18. nõ tamen vsurpabatur pro loco cruciatus inferni, vt in Euangelio accipit Christus. Est autem gehenna ignis, phrasi Hebræa, gehẽna ardẽs, siue ignita. Est præterea gehenna nomen Hebrẹum גיהנום ghehinnon cõtractũ, & concisum pro גיא בן הנום, id est, vallis filij Hinnom. Erat enim vallis quædam iuxta Ierusalẽ, ad radices montis Moria, aquis fontis Siloe irrigua, in qua igni cremabantur filij in honorẽ dæmonis Moloch, qui Deus erat Ammonitarum; quemadmodum inter ethnicos nonnulli Saturno mactabantur: vt quidam non absq; ratione existiment Moloch idem esse cũ Saturno. Iudæi enim loci illius amœnitate deliniti, erexerant ibi excelsa idôlo Moloch, vt exustos filios illi offerrẽt: atq; hic locus vocabatur Tophet, quod nomen illi à tympanis erat impositum תוף toph enim, tympanũ significat: quoniã sacerdotes Moloch tympanum pulsabant, ne pueri transeũtes per ignem ad brachia Moloch, à parentib. audirentur, atq; eorũ viscera commouerẽtur. Ipsum autem idôlum Moloch concauum erat, capite vitulino, manus habẽs hominis extentas, ad quod impellabãtur pueri inter eius brachia comburendi, quo gratum fieret illi sacrificium. Aram eius habuisse ferunt septẽ conclauia, quorum primũ aperiebant offerendæ similæ, secundũ turturibus, tertiũ oui, quartum arieti, quintũ vitulo, sextum boui; qui verò vellet offerre filium, huic aperiebatur septimũ cubiculum, in quo puer manibus receptus ab idolo succendebatur, & igne peribat. Hunc quidã, vt dixi, Saturnum putauére, ac Sidoniorũ Deum, cui pueros immolabant. Sũptam ferunt hanc falsam religionẽ à praua imitatione Abrahæ, cuius fides comprobata est in filij oblatione: eo nomine se Deo placituros sperantes. De hoc loco scribitur 4. Reg. 23. *Atq; illũ Iosias contaminauit, cadauera, & omnes alias immunditias illuc proijciendo, vt nemo consecraret filium suum, vel filiam suam Moloch*. Meminit quoq; Ieremias c. 7. 15. 32. & ibidem Hieronymus. Vnde locus apud Iudæos execrabilis habebatur. Solebant in eum cadauera, & quicquid sordidũ Ierosolymis erat, efferri: & apud Euangelistas metaphoricè vsurpatur pro loco, in quo cruciãtur impij, quod fit apud inferos, in quẽ proiiciuntur omnes immũditiæ cœli, nimirùm dæmones; & terræ, id est, reprobi; ac elementorum, nempè fæces, & ibi ardent, qui sua voluntate se dæmoni tradiderunt, dedicaueruntque. Interpretatur

Quid sit gehenna. Chrys. ho. 16. in Matthæũ. tom. 2.

Hie. tom. 9.

Nomen gehennæ à Christo primum fuisse prolatum, vt Hieronymus dicunt.

Gehenna ignis quid.

Moloch Deus Ammonitarũ, qui & Saturnus à quibusdam vocatur.

Toph Hebræis quid.

Quale fuerit idolum Moloch.

Aræ Moloch septem ferũt fuisse conclauia, & quænã.

Vnde hęc superstitio ortum habuerit. Genes. 22.

Hier. tom. 5.

Quid sonet gehenna: Damnatorum vita quàm misera.

ratur autem gehenna vallis tristitiæ vt intelligas, quam vitam, ab omni delectatione alienam agant, qui in eum locum relegantur. Dicitur porrò reus gehennę ignis, siue vt alio loco exprimitur, filius gehennæ, si modò absque pœnitentia in eo furore perierit; quod eo modo subintelligendū esse monet Rupertus. Nos igitur si tam tetrum atque horrendum carcerem euadere volumus, non tantùm ab omni specie homicid j nos contineamus, sed & ab omni iracundiæ motu, quę indomita quædam, & immanis bellua est, ab omni item conuitio & contumelia coerceamus linguam, atque contumelias acceptas non regeramus, nec retorqueamus: sed maledicta benedictis compensemus; illum imitantes, qui cùm malediceretur, non maledicebat, cùm pateretur, non comminabatur; tradebat autem iudicanti se iniustè, cui cũ Patre & Spiritu sancto reddatur omnis gloria, honor, & imperium in secula seculorum, Amen.

Deut. 23.

Ruper. Tuit.

Gehennam quomodò nos effugiemus, si volumus.

1. Pet. 2.

TRACTATVS XXXVI.

In illa verba: *Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo: & tunc veniēs offeres munus tuum.*

TRIA in hac clausula explicanda præstabimus. Primum declaranda erit cohærentia textus significata per illam illationem, Ergo: Secundum, quid sit recōciliatio, & nomine, & re, & quotuplex. Tertium, expendenda sunt verba textus.

His superiora quam aptè respondeant.

Ad primum, quoniam contumelia, vel verbo aliquo indignationis expresso irritatur proximus, læditurque; ideò opus est præscribere modum se habendi cum proximo à nobis læso, & quomodò sit illi satisfaciendum, maximè si præter verba adiungerentur facta contumeliosa. Hinc satisfactio opus est iustitiæ, & debitum iure naturæ, & Euangelico. Est autem hoc præceptum summè necessarium, quia etsi superioribus verbis cauerit, vt non solùm ab homicidio, sed ab omni vel minima ira, quæ etiam verbali conuitio constat, abstineamus; tamen sæpè incidimus in iram, & in fructus eius, quæ sunt verba contumeliosa quibus offendimus fratrem.

Quid sit Reconciliatio.

Ad secundum, Reconciliatio, est iterata conciliatio, seu in pristinam gratiam, & amicitiam restitutio: dicimur enim gratiā, vel fauorem, vel amicitiam conciliare; pro eo quod est promereri alterius fauorem, siue dignum fieri eius beneuolentia, & amicitia. Verbum autem conciliandi, à nomine concilij ducitur; concilium autem à ciliis, quæ simul coniunguntur, vel secundùm alios, à concalando, quòd vocatione homines cogerentur in vnum: vnde ait Poëta:

Cōciliare, & Conciliū vnde dicantur.

Virg. li. 1. Æneid. initio.

Conciliumq́; vocat diuûm pater, atque hominum Rex.

Nam vt illi sunt simul in vno loco, ita conciliari in vno amore, & voluntate. Græcè autē reconciliatio dicitur διαλλαγὴ, vnde διαλλάκτης, pacificator, & conciliator: & vt annotauit Budæus in Cōmentariis linguæ Græcæ, differunt inter se illa duo verba, διαλλάττειν, & καταλλάττειν: nam primū per mediatorem aliquem in amicitiam beneuolentiamq; venire significat, posterius verò sine medio aliquo. Hoc autem loco Euangelista primo verbo vtitur, quod mirificè nobis seruit, eo quòd non solum pro restituenda charitate fratris interponendi sint aliqui intercessores, sed quia in omni reconciliatione potissimùm Christus debet esse nobis διαλλάκτης, id est, cōciliator, siue intercessor, non solùm inter nos peccātes, & Deū offensum, vnde dicitur ab Apostolo: *Quoniam Deus erat in Christo, mundū concilians sibi*, sed etiam inter nos dissidentes, nam propter eum, & per eum, gratiam & amicitiam læsam resarcire debemus. Est autem notandum, quod in omni peccato, quo proximos lædimus, pariter Deum ipsum, id est, familiam Dei, & Angelos lædimus: hinc secundùm Bernard. lib. sententiarum: *Tres sunt, quibus reconciliari debemus, Hominibus, Angelis, Deo. Hominibus per aperta opera, Angelis per occulta signa, Deo per puritatem cordis. Nam de operibus quæ coram hominibus facienda sunt, scriptum est, Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra opera bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est. De Angelis dicit Dauid: In conspectu Angelorum psallam tibi. Occulta autē signa sunt gemitus, suspiria, vsus cilicij, & cætera pœnitentiæ insignia quæ Angelis placent. Vnde est illud: Gaudium est Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente. Vt autem Deo recōciliemur, nec operibus, nec signis, sed puritate, & simplicitate cordis indigemus. Scriptum est enim: Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt (sibi scilicet recōciliati) Et illud; Si oculus tuus fuerit simplex, &c.* Hactenus ille. Nunc igitur Dominus de duobus posterioribus recōciliandi modis non agit, sed tantùm de priori, quo fratrem ira nostra læsum pacificare intendimus. His præmissis, ad tertium accedimus.

Recōciliare, & Conciliare etiam Græcè quid differāt, teste Budæo.

2. Cor. 5.

Hominibus, Angelis, & Deo à nobis per peccatū offensis quēadmodum reconciliemur. Bernard.

Psalm. 137.

Luc. 15.

Vt Deo recōciliemur, quid opus sit. Matth. 5.

Luc. 11.

Qua de reconciliatione nunc Dominus loquatur.

Munus offerre quid: eius typus: Deo quatenus acceptum, ad quos pertineret.
Num. 5.

Si ergo, inquit, offers munus tuum ad altare. Munus voluntarium erat sacrificium, ad carnis mūditiam spectans, & nostrum altaris munus designabit; & si in fide Messiæ venturi oblatum esset, acceptabatur. Hoc autem ad ius Sacerdotis pertinebat: nam dicitur Num. 5. *Quicquid in sanctuariū offertur à singulis, & traditur manibus Sacerdotis, ipsius erit.* Quia ergo consilij, ac voluntatis erat, & non præcepti; propterea inquit, *Si.* Deinde, *tuum*, dixit: quia de nostra substantia facienda est eleemosyna, non de furto, vel rapina, aut malefacto. Et significanter dixit, ad altare, nempe holocaustorum, quod erat in atrio ante Sancta: & hoc ad differentiam bonorum; quæ pro fabrica mittebantur in Gazophylacium: de quibus 4. Reg. 12. & Luc. 21. Non loquebatur autem Dominus tunc de nostro Eucharistiæ sacrificio, neq; de nostro altari, quia nondum erat institutum, nec intelligi ab auditoribus posset: quemadmodum si de altari corporis, & de sacrificio spiritus loqueretur: sed ad literam loquitur de Iudaico sacrificio, & altari: quāquam in illo altari significatum sit nostrū altare, & in illo sacrificio nostrum sacrificium. Vnde Hebraicè dixisse Dominus videtur mincha (etsi Euangelium Syriacum generali vocabulo dicat curbanecha, id est, munus tuum, qua voce vtitur Paraphrastes Chaldæus pro voce Hebræa mincha Malach. 1. vt idem sit prorsus mincha, & corban) quod est sacrificium ex simila, oleo, thureque conspersa, quæ quotidie offerebatur in altari Domini & cremabatur. Quod genus sacrificij pulchrè equidē nostrum Eucharistiæ sacrificium repræsentat, quod similiter ex farina purissima fit, & continet thus diuinitatis, ac oleum Spiritus sancti, quo delibuta est anima Christi ibi contenta: offerturq; quotidie Domino per manus Sacerdotis. Et apud Malachiam c. 1. verbum mincha ab interprete per vocem munus, vertitur. Estque hoc summum munus nobis à Deo datum, vt illud ei offerre valeamus. Vnde Dauid: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam*, hoc est, munus, quo redemptio, & salus Domini applicatur, de manu Domini accipiam, vt offeram. Hinc Irenæus hoc de nostro altari, & sacrificio Eucharistiæ interpretatur. Nam in lege Christi non est vllū præceptum veteri legi tantum seruiens, sed ad horam, & minus principaliter, vt idem docet Irenæus. Cyrillus verò Ierosolymitanus catechesi 5. mystagogica ait, fideles ante communionem præmittere solitos osculum reconciliationis animorum, vniuersaq; iniuriarum memoriæ deletæ symbolum, *Propterea*, inquit, *& Christus Dei Filius dicebat. Cùm offers munus tuum ad altare, &c. Vade, & prius reconciliare fratri tuo: & tunc accedens offer munus tuum.* Sic ille. Est etiam nostrum munus, quia nostræ naturæ; & quia charum, & pretiosum pro abluendis nostris delictis oblatum: & quia sensibilis est hostia, ita & sensibile habet altare; quatenus autem est Sacramentum, communicamus. Ante oblationem ergo, & communionem curanda est fratris reconciliatio, vt placari nobis possit Deus, atq; illi nostrum munus placere. Nam si vigente lege Moysi ante oblationem legalium sacrificiorum quærenda erat reconciliatio fratris; multo magis ante oblationem Noui Testamenti, & sacrificium Eucharistiæ, atque eo magis, quo hoc est charitatis, & mutuæ concordiæ symbolum: vnde & Communio, & Synaxis dicitur. Est prætereà munus, aliud sacrificium, & oblatio spiritalis, de qua Psaltes; *Dirigatur, Domine, oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo:* quæ in altari cordis Deo est offerenda. Sed vt illi placeat, reconciliandus est frater priùs. Quocirca Dominus noster instituit, vt in precatione Dominica diceremus: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Et Marc. 11. docuit: *Cùm stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis aduersus aliquem, vt & Pater vester qui in cælis est, dimittat vobis peccata vestra.* Ad hæc eleēmosyna munus est, de quo Apostolus ait; *Beneficentiæ, & communionis nolite obliuisci*; talibus enim hostiis promeretur Deus: at Deus nobis non placatur, quandiu non reconciliamur proximo. Rursus Apostolus; *Volo viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira, & disceptatione:* & Petrus viris præcipit muliebri sexui tanquam infirmiori vasculo honorem impetiri, vt non impediantur orationes, per contentiones scilicet, & disceptationes: Hinc non respexit ad Cain, nec ad munera eius, quia odium gestabat in pectore contra fratrē: nec ad Pharisæum insultantem Publicano, nec ad munera eius, id est, ad bina ieiunia in Sabbato, nec ad decimas omnium quæ possidebat. Et Propheta inquit; *Cùm extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis: & cùm multiplicaueritis orationem, nō exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.* Prætereà ieiunium munus quoddam est, quo corpus in hostiam Deo offertur, iuxta illud Apostoli; *Obsecro vos fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis* corpora

Munus cur nostrū offerendū sit, & cur ad altare.
Exod. 35. & alibi passim.

4. Reg. 12. & seq.
Luc. 21.
Christum, de munere legali, vnde constet, non autē de Eucharistia hic habere sermonem.

Mincha, Hebræorū quale sacrificium.
Malach. 1.

Illud quàm nostrum Eucharistiæ sacrificium adumbrauerit.
Psal. 44. & Hebr. 1.
Esai. 61. & Luc. 4.
Quale sit, quantumq; Dei munus Eucharistia.
Psalm. 115.

B. Iran. lib. 4. c. 34.

Idem ibidem
Cyril. Ierosolym.

Eucharistia munus est nostrum duplici ratione.

Ad munus hoc sacrum Deo offerendum, quam necessaria sit prius reconciliatio fraterna.
Munus seu sacrificium orationis sine fratris reconciliatione, non placere Deo.
Psalm. 140.
Matth. 6.
Marc. 11.
Munus etiā eleemosynæ eadem ratione non suscipi à Deo.
Hebr. 13.

1. Tim. 2.
1. Pet. 3.

Genes. 4.
1. Ioan. 3.
Ad Caini & Pharisæi munera cur Dominus non respexerit.
Luc. 18.
Esai. 1.
Ieiunij munus quando Dominus accepter, & approbet.
Rom. 12.

Esai 58.

Voce etiam muneris, qd Dominus intelligi voluerit.

Euthym. in Matth. c 5.

August lib. 1. de serm. Domini in Mõte. c. 20. circa med. tom. 4. circa finem.

Hæc Domini de nõ offerendo munere, irreconciliato fratre sentẽtia quos petere videatur.

corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem. Sed nec hoc munus Deo placere potest, donec tollatur ira in fratrem. Vnde per Esaiam ait: *Ecce ad lites, & contentiones ieiunatis; & percutitis pugno impiè.* Denique nullum genus sacrificij, aut boni operis potest Deo esse gratum, ait Euthymius offenso fratre. Ideò pro munus intelligimus συνεκδοχικῶς, quicquid Deo gratum facere studemus, siue prophetiam, inquit Augustinus, siue doctrinam, siue orationem, siue hymnum, siue psalmum, & si quid aliud spiritualium donorum animo occurrerit. Quare ille primò venit reconciliandus. Ingratum est enim Spiritui sancto quicquid ei obtuleris, neglecto eo, ad quod teneris. Hic ergo Dominus errorem quorundam tollere videtur, qui postquam proximum grauiter offenderunt, quiete agunt, nil cogitantes de satisfactione impendenda; qui tamen putant bonis operibus posse sibi Deum placare. Efficax est ergo hæc sententia ad suadendum mutuum reconciliationis studium, vt non tantùm lædens petat à læso fratre pacem, sed vt etiam frater læsus facilè fratri quærenti reconciliationem condonet, ne Dei honorem & sacrificia moretur, & impediat. Vultque Dominus, qui liber est, suiq; iuris, nec vlli adstrictus, gratiam suam pendere à fratris gratia: ita vt nolit suam impertiri gratiam, nisi fratris gratia impetrata. Et hoc est quod per Oseam Prophetam dixit: *Misericordiam volo, & non sacrificium.* Et in huius præcepti typum patriarcha Iacob non legitur altare erexisse, in quo sacrificium Deo obtulit, nisi priùs reconciliato fratre suo Esau, Genes. 33.

Ose. 6. & Matth. 9.

Fraternæ gratiæ necessitas recuperandæ eius typus Iacob.

Gen. 33.

Et ibi recordatus fueris. Quasi dicat, Antea recordari debueras, & fratri reconciliari: sed si obliuio impediuit, saltem tunc fiat. Quòd si vel tunc obliuio accideret sine culpa, proculdubio sacrificium offerendo mereretur. ¶ *Quòd frater tuus habet aliquid aduersum te.* Frater Iudæo est Iudæus, & Christiano omnis homo, etiam infidelis: quia in lege naturali, vel politica conuenimus cum eo, & contra fas illũ lædere possumus: & ipso nomine fratris, ad vnitatem, & æqualitatem hortatur. Quòd si frater offensus filius sit spiritualis, & aliquo modo subiectus offendenti; tunc pastor qui offendit, minimè obligatur ab eo petere veniam, sed à Deo tantùm, vt tradit B. Augustinus in regula; ne lex disciplinæ soluatur: nisi fortè modus aliquis ædificans proximum læsum occurreret, quo simul cum charitate Præfectus

Quis ille frater offensus, nobis reconciliandus.

Prępositi quo modo fratri satisfacient offenso, secundum Augustinum.

B. August. to. 1. prope finẽ.

seruaret autoritatem. Habet autem frater aduersus te aliquid; id est, tu debes illi satisfacere propter offensam. Ita interpretatur Augustin. cuius hæc sunt verba; *Si in mentem venerit quòd aliquid habeat aduersum nos frater, id est, si nos eum in aliquo læsimus, tunc enim ipse habet aduersum nos. Nam nos aduersus illum habemus, si ille nos læserit, vbi non opus est pergere ad reconciliationem: non enim veniam postulabis ab eo qui tibi fecit iniuriam, sed tantùm dimittis, sicut tibi dimitti à Domino cupis quod ipse commiseris.* Sic Augustinus. Atque hic videtur verus esse sensus illius locutionis habendi aliquid aduersus alterum. Dicitur enim Apocalypsis 2. *Sed habeo aduersum te pauca*, pro eo quod est, sunt quædam, de quibus tecum expostulem. Chrysostomus verò contendit (quem sequitur Theophylactus) de reconciliatione ea accipiendum esse, qua in gratiam redimus cum eo, qui nos læsit, & inimicitias cum illo gerimus, siue iustas, siue iniustas: ideoque non esse dictum, Reconcilia tibi fratrem tuum, sed, *Reconciliare fratri tuo*: quod perinde conuenit offenso, atque offendenti. Quo intelligentia videtur magis conuenire perfectioni Euangelicæ. Et Chrysostomus dum quærit à læso reconciliationem, tantùm petit remissionem delicti in se commissi; ita vt eadem videatur esse sententia Augustini, & Chrysostomi. Audi iam Euthymium Chrysostomi discipulum: *Fertur indifferenter sermo, & ad eum, qui affectus est iniuria, & ad eum, qui iniuriam irrogauit. Et siquidem malè passus es, iniuriam illi remitte, & patiens esto: quòd si iniuriam irrogasti, medere iniuriæ, nihilque relinquas eorum, quæ ad reconciliationem faciunt.* Hactenus ille. In eadem sententia videtur esse Hieronymus scribens in hunc locum: *Non dixit, si tu habes aliquid aduersus fratrem tuum; sed si frater tuus habet aliquid aduersum te; vt durior reconciliationis tibi imponatur necessitas. Quandiu illum placare non possumus, nescio an consequenter munera nostra offeramus Deo.* Hæc ille. Sed profecto expositioni Augustini magis litera fauere videtur, & ipsa ratio. Etenim offensum adire ad offendentem, illumque placare, non est præcepti, sed consilij. Cùm verò duo se mutuo offendunt, & iniuria se afficiunt, atque iniuriæ sunt inter se pares, & æquales: qui prior fuit in iniuria inferenda, prior erit in reconciliatione postulanda. At si iniuriæ sint inęquales: is qui maiorem intulit, cogetur illum adire, qui minus iniurius fuit. Tripliciter autem lædere quis proximum potest:

Quid habere fratrem aduersum me aliquid.

Idem li. 1. De serm. Domini in Monte. ca. 20. tom. 4. prope fin.

Quis ille aduersus fratrẽ habens aliquid, offensus, an offensor.

Apoc. 2.

Chryso. hom. 16 in Matth. tom. 2.

Theophy. Ibidem.

Reconciliare fratri tuo, cur Dominus dixerit, non autẽ, Reconcilia tibi fratrem tuum.

Euthym. Ibidem.

Hieron. vbi supra productus fuit.

Cui præcipitur, non autẽ suadetur, offenso, an offendenti, fratris reconciliatio, secundum Augustinum.

Quem corde aut verbo, aut factoquispiam offendit vt fratri satisfaciet.

aut

aut corde, aut verbo, aut opere. Quòd si animo tantùm offendisti, à Deo petenda venia est, non ab eo, quem læsisti: nam te diffamares, alium verò ad iram, vel minus bene de te iudicandum excitares. Si autem verbo offendisti, tunc aut contumelia præsentem læsisti, & apertè venia petenda est: aut detractione absentem infamasti, & tunc opus esset eo absente coram testibus præsentibus detractioni, te excusare. Si autem facto offendisti, vt si debitor es, & debitum detines, vel in persona, & rebus nocuisti; tunc opere, & solutione integra, si fieri potest, reconciliatio est paranda. Quòd si signo aliquo offendisti, debes veniam ab ipso flagitare: quia tanta est iniuria, quanta sentitur, vel esse putatur. Atque idem est iudicium de eo, qui se præparauit ad iniuriam inferendam manifestè: secus accidit, si occultè contumeliam designabas. ¶ *Relinque ibi munus tuum ante altare.* Tuum, ait: antequā enim traderetur in manibus Sacerdotis, tuum erat, Num. 5. secus modò in delatis ad offerendum in Ecclesia, vnde reportari non solent. Tuum etiam, quia nesciebat Sacerdos, quo sacrificij genere inter tot quæ Iudæi habebant, esset offerendum.

Pronomen illud expenditur: Relinque ibi munus tuum. *Num. 5.*

Vade prius reconciliare fratri tuo. Durum prima facie videtur hoc præceptum, quòd scilicet dùm sum ante altare, memorque iniuriæ, quam fratri meo intuli, oporteat me re sacra imperfecta quærere fratrem, nec tantùm quærere, sed illi etiam reconciliari. Quid enim, si nesciam vbi sit frater meus? Quid si longè, aut vltra mare in Africa? Quid si inueniam, & nolit reconciliari? Quid si relinquendo munus ante altare, scandalo afficiam assistentes, meque ipsum vituperem? quæ omnia absurda videntur, nec est probabile, à Christo, summa sapientia, talia prodire præcepta. Ideò statuenda sunt duo, alterū de offendente, alterum de offenso fratre. Circa primum aduerte, reconciliationem iuxta modum offensæ, necessariam esse ad salutem, modò non sit impossibilis, vel nimis difficilis, vel ex tempore importuna, quia scilicet irritaretur læsus: at quoties ita non fieret, sed charitas amissa renouaretur, resarciretur ve, necessaria est, ad opportunam & cōuenientem suo tempore executionē: reconciliatio autem antequam munus offeratur ad altare, modò sit verum propositū reconciliandi se fratri, communiter est consilij, vt tutior ad merendum, & indicās amorem Dei, præferentis nostram pacem suis muneribus,

Hoc Domini præceptum quàm durū alioqui ac difficile videri posset.

Fraterna reconciliatio quando præcepti sit, quādo consilij tantummodo.

iuxta illud: *Misericordiam volo, & non sacrificium*; & priuantis nos misericordia sua, si non miseremur proximi. Cùm autem alij ex oblatione nostra offenderentur, debet homo reconciliari priùs actu, si potest, vel dicere astantibus, se paratum ad reconciliationem, vt cesset eorum scandalum. Modò autem adsit propositum, & voluntas satisfaciendi, & quærendi pacem & concordiam, non est peccatum offerre munus: vel enim hoc peccatum esset, quia non reconciliatur, & sic in quouis instanti denuò peccaretur; cùm tamen vnum peccatum sit tantùm vsq; ad pœnitentiam, vel ad mortem: vel esset, quia tunc obligatur illum adire, & hoc minimè, quoniam si non offerret, nequaquam obstringeretur: & bonum opus peccatum non efficit, vt docet Episcopus Abulensis: & bonum opus non esset, si contra præceptum offerret, & per accidens vitiosum efficeret, vt qui verbi gratia in peccato communicat. Licèt ergo ad meritum requiratur in aliis operibus bonis præcedens reconciliatio, tamen de sacrificio, quia soli Deo fit ille honor, & à Iudæis magni pendebatur, exemplum ponit, quia opus altum, à quo arcentur indigni. Quando ergo cessarent vniuersa inconuenientia & absurda dicta, essetque facilitas adeundi offensum fratrem, consilium foret, illum adire, non præceptum; quoniam satis esset corde atque animo proponere reconciliationem. Volens ergo munus offerre, debet animo suo considerare, & sic apud se loqui: Deus hoc munus non acceptat, nisi ego à fratre reconciliationem petam, quem iniuria affeci: ideò instituo ad eum pergere, & supplex veniam petere, illique per omnia de iniuria satisfacere, Hoc autem cùm firmo proposito animi decretum fuerit, pro iam facto accipitur à Domino, videturque coram Deo & Angelis reliquisse munus ante altare, & iuisse pedibus cordis ad fratrē, ac reconciliatum rediisse; vt dignè Domino offerat munus. Hoc autem Dominus non expresit, vt daret locum meditationibus, interpretationibusque, vtque nobis constaret, verba Domini Iesu spiritum esse & vitam. Et hactenus de offendente.

Offenso autem satis est, ad hoc vt dignè munus offerat fratri offendenti mēte remittere. Qui enim rogatus mente nollet parcere, cōtra verbum Lucæ 17. faceret, & lethale delictum admitteret, oblationesque eius non essent acceptandæ: ita enim decernit Concilium Cartaginense IV. cap. 93. *Oblationes*, ait, *dissidentium*

Osea 6. & Matth. 9. Munus offerens cū scandalo ante reconciliationem, quid faciet.

Hoc præceptum in præparatione animi esse accipiendum.

Alfon Tosta. in Matth. 6. cap. q 162.

Fraternam recōciliationem ad sacrificiū potiùs, quàm ad aliud opus bonum cur Dominus requirat.

Munus offerens, quomodo ad fraternam reconciliationem faciendam se comparet.

Clariorē hac de re nobis Domin⁹ cur nō doctrinā tradiderit.

Offensus erga offendentem quomodo se habeat. *Luc. 17.*

Concil Carthag. IV.

B. Cyprin. lib. de vnitate Ecclesiæ, circa medium.
Genes. 4.

fratrum, neq; in sacrario, neque in Gazophylacio Episcopi recipiant: & Cyprianus tract. De simplicitate Prælatorum: *Nec ad Cain munera respexit Deus: neq; enim peccatum habere Deum poterat, qui cum fratre pacē, per cœli discordiam non habebat. Quam sibi igitur pacem promittunt inimici fratrum?* Hæc ille. Possunt etiam tales acerrimis inediis macerari, donec reconcilientur; vt Fabianus Papa docet distinctio. 90. cap. *Si quis*: Possunt item à communione expelli, vt tradit Victor Pontifex epist. 2. ad Afros: deinde excommunicari ab Ecclesia, vt statuit Concilium Agathense cap. 31. his verbis: *Placuit etiam, vt (sicut plerunq; fit) quicunque odio, aut longinqua inter se lite dissenserint, & ad pacem reuocari diutina intentione nequiuerint; à Sacerdotibus ciuitatis primitus arguantur. Quid si inimicitias deponere, perniciosa intentione noluerunt: de Ecclesiæ cœtu iustissima excommunicatione pellantur.* Hæc ille. Multum profectò Ecclesiæ expediret, hos Canones hodie reuocari, ad tollenda tot discordiarum zizania, duellaque impia à prudentia carnis canonicata. Quòd autem offensus adeat offendentem, consilij tantùm communiter est, non præcepti: quippè salutem alterius, & non quæ sua sunt quærere, perfectionis est opus: imitandusq; esset à nobis Deus, vt notat Gregorius homil. 32. qui tot peccatis nostris offensus, cogitās cogitationes pacis, prior nos accessit, & legatos ministrosque reconciliationis, vt dicitur 2. Corinth. 5. ad nos destinauit; imitandus & Christus, qui tot iniuriis lacessitus, rogat ea quæ pacis sunt. Quia ergo vicissim offendimus, ac offendimur, debemus mutuo & petere, & dare reconciliationem. Est enim reconciliatio opus necessarium, in quo est iustitia, quia redditur debitum: est in eo obedientia ad Christum, qui præcepit est humilitas ex demissione & subiectione sui ipsius, ac proprij peccati agnitione: est amoris charitas ex vnitate, pace, & concordia, quam Christus impensè prædicauit, nobisque commendauit, præcipiens offendentem adire offensum, & offenso remittere offendenti; neque tantùm septies, sed etiam septuagies septies: est fides ex impetratione diuinæ misericordiæ & placationis. Si enim dimiseritis hominibus, dimittet & vobis Pater vester qui in cælis est peccata vestra: atque hoc intellige de peccatis vnum, aut alterum proximum offendentibus. In peccatis autē publicis totam Ecclesiam scandalizantibus, opus est publica satisfactione, ad Ecclesiæ disciplinā, & aliorum timorē, vt in hæresi, schismate,

Quib. pœnis irreconciliabilibus inter se odiis dissidētes meritò subiaceant.
Fabia. PP.
Concil. Agathen.
Offensus offendēti vt reconcilietur, consilium eius sit, non præceptum.
B Greg. parū à medio, to. 2.
2. Cor. 5.
Mutuæ inter nos pacis & concordiæ ineundæ, eiusq; augendæ & conseruandæ rationes quantæ sint.
Matth. 18.
Suprà. 6. & Infra 18.
Qualem publica peccata mereantur satisfactionē

magia. Vnde Augustin. astrologum quendam populo de suggestu indicauit, & populum rogauit, vti pro eo publicam pœnitentiam agente deprecaretur. In peccato etiam eius fœminæ, quæ delicto priori viro, alterum superduxit, eadem publica exigitur satisfactio, vt Hyeronim. de Fabiola in eius epithaphio testatur. Idem Hieronymus ad Castorinam materteram: *Precor*, inquit, *quod & ante annum prioribus literis rogaueram, vt pacem, quam nobis reliquit Dominus, habeam; & meum desiderium, & tuam mētem Christus intueatur. Quod si tu (quod procul absit) nolueris; ego liber ero. Epistola me hac mea, cum lecta fuerit, absoluet.* Hæc ille.

Et tunc veniens offeres munus tuum. Ex quo constare potest, præter fidem opus esse sacrificiis & oblationibus, atque aliis operibus bonis; quibus tamen Dominus præfert charitatem & concordiam nostram. Ecce enim, quàm bonum & quàm iocundum, habitare fratres in vnum; & Mar. 12. ait Dominus, quòd diligere Deum ex toto corde, &c. & proximum tanquam seipsum; maius est omnibus holocaustomatibus & sacrificiis. Vsque adeò enim Deus, qui charitas est, charitate afficitur, vt malit suo defraudari cultu, quàm officia charitatis ad proximos negligi. Ex quo apparet, hæreticos nostri temporis, nulla prorsus religione præditos esse. Nam vt omittam conuitia in vniuersam ecclesiam, quā cæcam & errantem, & deliram anum vocitant, contumelias horrendas in Sanctos, ac veteres Patres, atque Doctores; quos, vt ignorantes, & fatuos tractant; maledicta teterrima, quæ in pontifices Romanos in gesserunt, appellantes eos Antichristos, & turcissimos Turcas; atq; blasphemias, quibus petunt Concilia generalia, quorum vnus Concilium Constantiense, dixit esse scelestissimam Sophistarum congregationem: studia verò generalia & vniuersitates, conuitiis non ferendas (quòd eas sibi aduersari intelligerent) inauditisque sannis & scommatis feriunt, atque proscindunt: vnde Lutherus, præstantissimus maledicendi artifex, in quodam loco dixit: *Si Parisiensis Sodoma, & Louaniēsis Gomorrha, & tota Babylon Papa*: & quæ sequuntur: Vt, inquam, hic omittam, quibus quæ supplicia respondeant, si dicenti Racha, & fatue, debetur gehenna ignis; animo meo cogitans perhorresco prorsus, & contremisco. Illud est minimè dissimulandum, tot modis tunicam Domini inconsutilem, quod ad se attinet, illos scidisse, dimisisseque; nullam tamen concordiæ rationem, post tot contumeliosa dicta & facta meditatos

Augustin. in Psal. 60. to. 8.
B. Hiero. epi. 30. in princ. tom. 1.
Idem epist. 36 tom. eodem.
Ioan. 14.
Hæreticorū nudā bonis operibus fidem, & mortuā quo verbo Dominus damnet, ac iugulet.
Matth. 6.
Oseæ 6.
Psalm. 132.
Marc. 12.
1. Ioan. 4.
Hæreticorū in Ecclesiam & eius proceres, infinita maledicentia quid arguat.
Quid de nobilissimis Christiani orbis totius academiis Parisiensi, & Louaniensi, & de vrbe Roma ausus sit euomere maledicentissimus omniū mortalium Lutherus.
Suæ cum Ecclesia Christi à se mitis modus offensa, recon-

esse

ciliationis præcepto Lutherani quã se præstẽt immongeros, & contumaces.

esse: sed odium, exterminationem & mortem designasse, & armis sumptis ad bellum prouocasse Catholicos: quo modò ergo Deus illorum sacrificia acceptabit, qui tantas discordias, & dissensiones fouent, & qui se leones & vrsos Ecclesiæ, matri suæ pientissimæ, præstiterunt, & adhuc eorum posteri præstare non cessant? Sed interim nos eorum vicem doleamus, & postquã se intractabiles medico præstant, pro eis Dominum deprecemur, vt ille, pro sua incomparabili bonitate, eorũ oculos aliquando aperiat, vt agnoscant quantis in erroribus sint versati, & ad gremium Ecclesiæ reuertantur, illiq; reconcilientur in gratiam suam, beneficio Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre & Spiritu sancto semper viuit & regnat in secula seculorum, Amen.

TRACTATVS XXXVII.

In illa verba: *Esto consentiens aduersario tuo citò, dum es in via cum eo, ne fortè tradat te aduersarius iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas nouissimum quadrantem.*

Vitæ diuinæ, & spiritualis (vt etiam naturalis, œconomicæ) quale fundamentum sit.

QVEMADMODVM vita naturalis, in quatuor humorum siue qualitatum conuenientia consistit, vita verò œconomica in viri & vxoris, filiorumque concordia, mutuoq; consensu; ac vita politica in ciuium, ac Principis mutuo amore, & beneuolentia, conspirationeque ad commune bonum: ita vita diuina, & spiritualis nonnisi in quodam, vel cum Deo, vel cum fratre, vel cum propria conscientia valet consistere consensu. Quare hac sententia, quæ ad parabolam accedere videtur, Dominus mutuam concordiam, & amorem in nobis studet cõfirmare. Cùm ergo hactenus ad concordiam hortaretur & sacrificium inutile esse iudicaret, quod animo inimicitias cum fratre gerente offeretur; modò gratiùs terret ab inimicitia cõminatione perpetuæ gehennę: quanquam Chrysostomus & Euthymius asserant minari Dominum pœnas præsentis vitæ. Et Paulus ad Rom. sic scribit: *Ideoq; necessitate subditi estote; non solùm propter iram sed etiam propter conscientiam.* Explicans autem quæ sit ira, paullò ante: *Non enim*, inquit, *sine caussa gladium portat.* Vel fortè etiam apertiùs, & magis ad rem dici potest. Cùm prius interdixerit irasci, deinde of-

Quo Dominus tendat propositis in verbis.

Chrys. ho. 16. in Mat. to 2. Eutym. ibidẽ. Rom 13.

Aliud argumentum.

fendenti præceperit fratri suo reconciliari: nunc offenso præcipit, vt satisfactionẽ ab offendente recipiat, illique reconcilietur, si veniam petierit. Atque ita præcepto de non occidendo addidit alia quinque. Primum, non irasci. Secundum, non dicere, Raca. Tertium, non dicere, Fatue. Quartum, præcipit offendenti, vti reconciliari cum fratre contendat. Quintum, offenso mandat, vt condonet offendenti. Et in hoc ostendit se Christus verum Salomonem, pacisque, & concordiæ amatorem; cùm tamen hodie pleriq; inueniantur, qui seminant inter fratres discordias, & qui lædenti persuadeant, ne humilietur læso, aut veniam postulet ab eo: & rursus offenso, vti iniuriam retineat, neque ei, qui offendit: quouis modo ignoscat. Et hæc de ordine huius sententiæ. Quantum ad sensum verò, notandum est ex Beato Chrysostomo, Theophylacto, atque Euthymio, nullam in his verbis esse parabolam, vel parabolicam locutionem, sed tantùm ex pręcedentibus cohortationẽ quandam ad mutuam concordiam inter fratres dissidentes inter se: atque huic sententiæ ex Latinis subscribunt B. Hieronymus, reliquas expositiones etiam palam reiiciens, ac Ambrosius in 12. cap. Lucæ, vbi tradit, Matthæum expresse de reconcilianda pace fratrum esse locutum: quanquam hoc loco ad anagogicum sensum hæc verba referat. Ambrosij verba sunt hæc: *Iuxta Matthæum quidem aduersarius est, cum quo minimè tibi in hac vita conuenisse videatur, qui apud iudicem futurum viuorum atque mortuorum, manentis simultatis te crimine persequatur. Iuxta Lucam autem est aduersarius noster ille præcipuè, qui serit illecebras delictorũ, vt habeat in supplicio participes, quos habuit in errore consortes: atque ideò socios quærit ad culpam, vt obnoxios prodat ad pœnam.* Hæc ille. Augustinus verò negat posse intelligi ad literam de vllo homine, cui iubeamur esse concordes, & beneuoli. Nam quanquam iubeamur, quantum in nobis est, pacem cum homine habere; non videtur tamen facile intellectu, quomodo homo tradat nos iudici nostro, cùm ipse etiam ante iudicem Christum exhibendus sit; aut quo pacto occidens aliquem, conueniat cum eo in via, cum alter non sit superstes: nec qua ratione pœnitendo sanari non queat, tametsi ille non viuat. Adhæc licèt forum sit necessarium, ob iniquitatem actoris, vel rei: Christus tamen non videtur hic voluisse, vt vitentur lites humanæ, de quibus postea sermonem facit. Et ponit lædentem, vel debentem certò damnari:

Christũ vnde possis verum Salomonem agnoscere.

Hæc sententia: Esto consentiens aduersario tuo citò dum es in via cum eo, &c. quibusdã cur minimè parabolica videatur.

B. Chryso. supradicto loco. Theophyl. ibidem. Euthy. ibid. Hieron. ibid. Ambro. lib. 7. in Luca. c. 21. init. tom 5. Actor. 10.

Luc. 12.

Oppositum aliis cur sentiant.

Augu. lib. 1. De ser. Domi. in monte. cap. 21. tom. 4. circ. fin.

2. Cor. 5.

II. Ratio.

III. Ratio.

quod non semper euenit in iudicio humano. Nec etiam intendit, vt læsus consentiat alteri lædenti: nam opus esset præter iniuriam acceptam, quòd iste debeat; vel si de debitore intelligitur, id in sensu non corticis parabolæ, qui nullo modo propter se intenditur, sed in sensu literæ minus principali, per quem alia de futuro iudicio, in quo semper reus damnatur, accipiendum est. Et quia minatur pœnam, præceptum esse constat, non consilium.

Augusti. vbi supra productus fuit.

His rationibus Augustinus atque alij existimant, sensum literalem loci huius parabolicum esse, & iuxta rationem parabolæ esse interpretandum: quanquam ipse inquirens quis sit aduersarius, de quo hic agitur, an diabolus, an homo, an caro, an Deus, an eius præceptum, & per singula discurrens, nihil illorum posse intelligi concludat; vt non literæ sensum, sed etiam parabolicum euertere videtur: quanquam reuera sine aliqua parabolæ specie vix valeant hæc commodè intelligi.

Sub parabolica eiusmodi locutio Domini dicta, alio consimili exemplo eiusdem ostenditur apud Lucam.

Luc. 14.

Vt enim Dominus Luc. 14. per exemplum humanum aliud quid docere voluit, quàm quod litera prima specie sonare videtur: *Cùm inuitatus*, inquit, *fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco*, & cætera quæ sequuntur: nam ea similitudine explicare volebat, humiliandum à Deo, qui seipsum exaltaret: & contrà, exaltandum qui sese demiserit: ita hoc loco exemplo humano docet, quando studio quærenda sit in hac vita reconciliatio cum his qui nobis sunt offensi.

Huius similitudo parabolæ proponitur.

Sit, verbi gratia, creditor aliquis, aut aduersarius, qui habet iustam aduersus te querelam, teque in ius vocet, iamque ires cum eo ad iudicem: consultissimè certè faceres, si cùm adhuc esses cum illo in via, cum illo conuenires. Nam si experiri iudicium velis, quando debitum inficiari non vales, expectandum aliud non est, quàm quòd iudex pro officio suo tradat te ministro, qui te in carcerem detrudat, è quo non liceret tibi egredi, nisi omni debito vsq; ad extremum quadrantem persoluto: vnde & carceris dedecus, & exactã debiti persolutionem incurras. Hæc est similitudo.

Eius sensus qui nam sit: Esto, inquã consentiens aduersario tuo, &c.

Sensus verò intentus à Domino, est hic: Si quem offendisti, ac te debitorem illius constituisti, da operam, vt donec es adhuc in via, prius quàm iudici Deo, qui vendex est scelerum, tradaris, cum eo in gratiam redeas. Quod si præstiteris, iam veniam ab ipso etiam Deo iudice impetrasti. Quod si neglexeris; vbi iusto iudici traditus fueris, non est quod ab eo vllam veniam speres: nullam enim concedet debiti relaxationem, sed exigit vt plenè debito satisfacias, æterni infligendo pœnam supplicij ijs, qui fraternam charitatem violauerint. Hic videtur commodus sensus similitudinis, in quo non curiose inquirendum est, quomodo aduersarius homo tradat debitorem Christo iusto iudici, aut quis sit nouissimus quadrãs persoluendus, cùm in parabolis non sint singula applicanda rei significatæ, sed scopus & intẽtio sermonis potissimũ spectanda est.

Quid spectãdum in parabolis maxime sit.

Sed quoniam non repugnat, vnum & eundem scripturæ locum varias & diuersas recipere expositiones, quæ tamen sibi ipsis non contradicant, & quibus gemina ædificatur caritas. Imò, vt Augustinus li. Confess. ait, *Quædam obscuriùs in Scripturis ob id dicuntur, vt liceat plures sensus venari.* ideò primo loco prosequemur sensum B. Hieronymi, atq; Chrysostomi, qui ad literam sine vlla parabola hæc accipiunt. Deinde persequemur alium sensum parabolicum, quem Augustinus, atq; alij Patres sequuntur.

Augu. lib. 11. Confess. c. 19. tom. 1. propè initium.

Esto, inquit, *consentiens*. Græcè dicitur εὐνοῶν, id est, beneuolus corde; & benignus opere, vt ait Hieronymus, & Ambrosius in Lucam: quia opus est concordia vera ex animo, & in opere non ficta.

Quid esse hic consentientem aduersario suo.

Hieron. lib. in Matth. 1. to. 9. Ambros. li. 7. in Lucam, c. 21. tom 5.

¶ *Aduersario tuo.* Non cum dæmone, qui dicitur à Petro aduersarius noster: nam & Satanas, aduersarius interpretatur, qui cum beneuolentiam aut amicitiam habere nullam prorsus debemus, cui semel renunciantes bellum indiximus, & quo victo coronabimur: & quia posteà dicitur, ne iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris, quod dæmoni magis quadrat.

Aduersarius, dæmon hoc loco cur nequeat intelligi.

1. Pet. 5.

Refert hoc loco Hieronymus, quosdam voluisse hæc aptare dæmoni, coactiùs dicentes in baptismo singulos inijsse pactum cum dęmone dicendo, *Renuntio tibi, diabole, & pompæ tuæ, & vitijs tuis, & mundo tuo, qui in maligno positus est.* Si ergo seruauerimus pactum beneuoli & consentientes sumus aduersario nostro, & nequaquam in carcere recludendi. Sin verò quicquam transgressi fuerimus eorum quæ diabolo spoponderamus, trademur iudici, ac ministri, & mittemur in carcerem, & non exibimus eo, donec reddamus nouissimum quadrãtem.

Qua ratione hoc ad dęmonem trahere nonnulli cõtendant teste Hieronymo.

Ibidem tradit Hieronym. quosdam opinatos, vt simus beneuoli diabolo, faciendo eum pati pœnas pro nobis. *Cùm enim ipse (inquit) vitiorum incentiua suppeditet, & nobis etiam voluntate peccantibus, si consenserimus ei vitia suggerenti, pro nobis quoque esse torquendũ, Et dicunt beneuolũ esse vnumquemq; Sanctorum aduersario suo, si eum non faciat pro se sustinere tormenta.* Verùm profectò hæc

Impugnatur hic sensus aliorum: Esto consentiens, id est, beneuolus aduersario tuo diabolo, faciendo eum pœnas pati pro nobis.

dura ac violenta est expositio, nullusq; habet talem beneuolentiam in aduersarium in non peccando, ne torqueatur amplius: & dæmon est in termino, nec augeri potest eius pœna: etsi augeretur ob noua peccata satis ei esset mala mens & malus animus ad peccandum: nec hic sensus cohæret cum his, quæ dicta sunt de reconciliatione. Deinde per aduersarium non potest intelligi caro nostra, quæ pugnat & insurgit in spiritum, tùm quia ei non est acquiescendum, vt ait Apostol. *Continuò*, inquit, *non acquieui carni, & sanguini*; & infra, *Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis, & qui eam in seruitutem redigunt, ipsi ei non consentiunt, sed eam consentire sibi faciũt.* Deinde quomodò mittetur caro in carcerem, si anima non consenserit, cùm anima & caro pariter concludendi sint, aut liberandi, nec quicquam possit caro efficere quod animus non imperauit? Rursus per aduersarium nequit intelligi Spiritus sanctus, qui potius fautor, & paracletus, & pater, & aduocatus noster est, vnde & nomen Paracleti ei conuenit: cui etsi sit consentiendum, tamen non tradit Christo iudici, quod est non valentis per se punire: nec est ad rem eorũ, quæ supradicta sunt, nec ille propriè nobiscum est viator. Per aduersarium igitur intelligit Chrysostomus hominem, cui aliquid debeamus, fortè remissionem iniuriæ illatæ, & tamen ei parcere nolumus, ipso veniam postulante; aut fortè illum qui iniuriam intulit, nec tamen vult satisfacere. Aduersarius Græcè dicitur ἀντίδικος, quod non absolutè aduersarium significat, sed aduersarium caussæ, siue litis. Præcepit ergo Dominus, vt simus in huiusmodi aduersarios beneuoli, siue parcendo & condonando iniuriam, siue satisfaciendo illi quem offendimus; idque in via, id est, dum sumus vtrique viatores. Et citò, quia periculum est, ne citò disiunguntur, altero desinente esse viatore. Dicit etiam citò, quia non debet Sol occidere super iracundiam nostram: & quia hic est tempus pœnitendi, & remittendi, & mutuo se placandi: nam postea etsi maximè velint, non poterunt, quia venit nox, in qua nemo potest operari.

Aduersariũ nec carnem nostram significare, duplicter. Gal. 1. Infrà 5. 1. Cor. 6.

Minus pro aduersario nostro Spiritum sanctũ accipi posse.

Quis ille aduersarius noster, Chrysostomo. Homil. 16. in Matt. tom. 2.

Illi aduersario quomodo in via, & cur citò debeamus esse cõsentientes.

Ne fortè aduersarius tradat te iudici. Illud. Fortè haud est dubitantis, si sensum spectemus; sicut nec illud: *Ne forte moriamur*; & alibi: *Verebuntur fortè filium meum.* Dicit ergo, *Ne fortè*, ad naturam liberi arbitrij, quo remittere potest, vel læso satisfacere, declarandam: ne fortè ergo finito itinere, aduersarius tradat te iudici, cui iam reliquit vindictam. Scriptum est enim: *Mihi vindictam: & ego retribuam, dicit Dominus.* Hic autem notandum, quod vnus non habet in alium potestatem, sed omnes sunt sub Deo immediatè: ideò peccata in eum admissa, ipsa sunt quæ tradunt iudici, iuxta illud: *Nolite putare quia ego accusaturus sum vos apud Patrem.* Est qui accusat vos, Moyses, in quo speratis: id est, peccata in legem perpetrata, illa sunt quæ vos tradunt iudici. Hinc sanguis Abel dicitur clamare coram Deo: & in alio loco, *Ecce merces operariorum qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis, clamat; & clamor eorum in aures Domini Sabaoth introiuit.* Quo fit, vt metuere habeant Reges & Principes, qui deuorant plebem Dei sicut escam panis. Quamobrem iudex hoc loco Christus est, cui Pater omne iudicium dedit: & ita per aduersarium debemus intelligere læsum, & non lædentem, de quo superiùs dixit, Habet aliquid aduersum te. Deinde ex modo loquendi, aduersarius innocens est, saltem in hac caussa, atque ita vt Hieronymus ait, confirmatio est præcedentis sententiæ superiori tractatu positæ. Tertiò, si nil deberet lædens, non diceret, Donec reddas nouissimum quadrantem, & si non deberet aduersario, aduersarius non traderet iudici. Beati autem quemadmodum prosunt nobis orando, ita petunt vindictam, quatenus iusta est, ad Dei gloriam & iustitiam propalandam. Hinc Apocalypsis 6. dicuntur clamare & dicere, *Vsquequo Domine (sanctus & verus) non iudicas, & non vindicas sanguinem nostrum de iis qui habitant in terra?* Sed non est verisimile illos clamare pro delictis leuioribus; ideò lædens non mittetur in purgatorium; sed innuit pœnas æternas in alio seculo.

Ioan. 9. Quonã sensu dicitur: Ne fortè aduersarius tradat te iudici. Matth. 21.

Rom. 12. Deut. 32. Quę tradant nos iudici.

Ioan. 5.

Genes. 4. Iacob. 1.

Psalm. 13. Iudex ille quisnam sit. Ioan. 5.

Hieronym.

Cœlites cur, & quorum, à Deo peccato ũ vindictam exposcant.

Et iudex tradat te ministro. Hæc ad literam de litigantibus accipit Chrysostom. ex quibus is qui debet per mandatum iudicis terreni, siue temporalis, & ministri opera mittitur in carcerem, & cogitur integrum debitum soluere, & inimico non reconciliatur. Monet igitur, vt antequam ad litem intendendam accedamus, inuicem reconciliemur, soluendo quod debemus, sine lite enim satisfaciens, tria maxima commoda referes, nempè in carcerem non proiicieris, nec ad vltimum mulctæ exactio à te fiet, & inimico reconciliabere: contrà iudicio contendens, & in carcerem detruderis, & nouissimum reddere cogeris quadrantem, & semper manebis irreconciliatus. Hic sensus parum faueret aduocatis, iudicibus, procuratorib.

Quę ad morem litigantiũ, hic Christus alludere videatur.

Aduersario suo hic consentiẽtes quę tria commoda referant, dissentientes incommoda reportent.

notariis: sed certè tales esse deberemus, qui his minimè indigeremus. Et ablato peccato, vel satisfactione quamprimum exhibita, tollitur de mundo omne tribunal & forum contentiosum: quòd certè cederet ad Dei patris honorem, & Christi magistri nostri gloriam, ad vtilitatem conscientiæ nostræ, quo vitentur odia & acerbitates animorum, denique ad compendium facultatis, quippè in caussa valoris decem, sæpè etiam supra centum expenduntur. Si verò per iudicem, Christum intelligamus, vt exposuimus; minister eius erit Angelus, vel potiùs dæmon, qui in puniendis criminibus exactor & minister Dei est, de quo Matth. 22. *Tunc dixit Rex ministris: Ligatis manibus & pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores.* Mittit ergo in carcerem, id est, locum custodiæ deputatum, in quo ponuntur debitores siue peccatores, qui iam soluere nequeunt. Et ita denotat locum suppliciorum, in quo mira ligatio, & obscuritas, & reddendi debitum impotentia est. ¶ *Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas nouissimum quadrantem.* Quadrans, moneta Romana, quarta pars assis, est numulus paruus, quem à quarta parte Plinius vocat triuncium, Cicero teruncium, vt monet Budæus. Continet autem duo æra minuta, vt docet Marcus cap. 11. estque exaggeratio quædam, quo indicetur, etiam minimorum debitorum rationem reposcendam esse. Augustinus libro 1. De sermon. Domini in monte, existimat per quadrantem significari peccata terrena, quia quarta pars distinctorum membrorum mundi post cœlum, aërem & aquam est terra, & homini dicitur: *Terra es, & in terram ibis.* Sed hoc mysticum videtur. Ideò melius cum Hieronymo dicemus, per quadrantem significari minima peccata, quæ debita vocantur apud Matthæum cap. 6. & Marc. 9. dicimus enim: *Dimitte nobis debita nostra.* Similiter accipitur Matthæ. 18. & Lucæ 11. Illud verò, *Donec*, idem est ac nunquam. Hinc Augustinus: *Vnde enim soluitur illud debitum, vbi iam non datur pœnitendi, & correctionis locus?* Sic ille. Quia ergo non est charitas satisfaciens, nunquam soluet: sicut dicitur, *Donec auferatur luna; Donec ponam inimicos tuos:* &, *Non cognouit, donec peperit.* Non ergo vnquam exiet, quia semper soluet nouissimum quadrantem; quia etiam veniale peccatum in damnato, propter alia mortifera delicta, secundum doctrinam B. Thomæ, in æternum punietur: quia sine Dei amicitia, non potest quis Deo satisfacere. Sed quoniam veteres Patres hunc locum de purgatorio carcere intellexerunt, vt Tertullianus libro De anima: & Origenes in epistol. ad Romanos, ac hom. 35. in Lucam, vbi ait: *Si parum est quod peccas, ferieris damno minuti, vt Lucas scripsit, vt verò Matthæus, quadrantis. Veruntamen etiam necesse est hoc ipsum quod extitisti debitor, soluere. Non enim inde exies, nisi & minima quæque persolueris.* Cyprianus lib. 4. epistolarum, epistol. 2. ad Antonianum: *Aliud est*, inquit, *ad veniam stare, aliud ad gloriam peruenire, aliud missum in carcerem, non exire inde, donec soluat nouissimum quadrantem, aliud statim fidei & virtutis accipere mercedem: aliud, pro peccatis longo dolore cruciatum emundari, & purgari diu igne, aliud, peccata omnia passione purgasse: aliud denique pendere diem iudicis ad sententiam Domini, aliud statim à Domino coronari.* Eodem modo exponit Hilarius super Matthæum canon. 4. at Ambrosius super Lucam capite duodecimo pulchrè ait: *Quadrantem autem in balneis dari solere reminiscimur, cuius oblatione vt illic vnusquisque lauandi accipit facultatem, ita hic accipit eluendi: quia vniuscuiusque peccatum supra scripta genere conditionis eluitur, cùm tandiu exercetur noxius pœnis, vt commissi supplicia erroris expendat.* Hæc ille, apertè de purgatorio carcere loquens. Ad hæc, hic per quadrantem minima peccata expiabilia, vt docet B. Hieronymus, ac Glossa ordinaria, intelligi queunt: quemadmodum superiùs dicebamus de eo, qui dicit Racha, reum fore concilio; & in alio loco de verbo otioso etiam reddendam rationem in die iudicij: & quia in condonanda iniuria, non solùm peccata damnabilia, sed etiam leuia & venialia accidere possunt, quod insinuat ipse textus, *Donec reddas nouissimum quadrantem.* Quoniam (inquam) Patres de purgatorio intelligunt locum hunc, & contextus ipse docet, de peccatis minutis ac leuibus esse sermonem; propterea non est arctandus hic locus ad eos, qui supplicio æterno, ob mortifera delicta, in inferno punientur, sed de carcere in genere, vt varias mansiones, & varios sinus, pro diuersitate delictorum & debitorum, habet, est accipiendus: sicuti etiam apud nos non vnica mansione carceres constant, sed variis, pro varietate peccantium, nam aliqui strictius duriusve tractantur, vt quorum caussa criminalis est, & de sanguine agitur; alij verò mitiùs, remissiusque tractantur, quorum caussa leuior existit. Atque ita sensus erit, vt tempestiuè dum viatores sumus, ineamus pacem cum his qui nos offenderunt, ne fortè contingat per

mortem

Forũ litigiosum ortum ex peccato: hoc sublato quanta euenient bona.

Minister qs, & carcer in quem mittitur irreconciliatus. *Matth. 22.*

Quadrans quid hoc verbo: Nõ exies inde, donec reddas nouissimum quadrãtem, quid Dominus significet. *Plin.* *Cic.* *Bude. in Cõment lingua Graca.* *B. Aug. c. 11. in princ.*

Quid quadrans Augustino, quid Hieronymo probabilius. *Genes. 3.* *Matth. 6.* *Marc. 9.* *Matth. 18.* *Luc. 11.*

Illud: Donec reddas nouissimum quadrantem, quomodo accipiatur. *Psalm. 71.* *Psalm. 109.* *Matth. 1.*

D. Thom p. 2. q. 87 art 5. ad 3 & alibi. tom. 11. par. 1.

Tertul cap. aduersus Carpocratis opinionem. *Orig. li. 5. c. 5. epi. ad Rom. procul à med. tom. 2.*

B Cypr. post med.

Hilarius. *Ambr. lib. 7. in Luc. in hac verba, in fine tom. 5.*

B. Hieron. *Glossa ordi. Matth. 12.*

Carceris nomine non solùm infernũ, sed etiã purgatorium, & alium quempiam expiatorium locũ hic Christũ significare voluisse, multis ostẽditur.

mortem nos præsentari iudici, qui pro varietate delicti, mittet nos in carcerem vel gehennæ, vnde nunquam datur exitus, cùm non simus soluendo, charitateque destituamur; vel Purgatorij, vnde non datur egredi, nisi minima peccata quæque purgauerimus prius. Et hunc pulchrum sensum tradunt Albertus Magnus, & Caietanus: quem non solùm comprobat amplitudo eius & capacitas, quia complectitur omnes modos, quibus cum proximo nostro consentimus, & carcerem inferni cum variis mansionibus: item comprehendit vniuersos ministros, namque purgati committuntur Angelis, damnati verò dæmonibus; sed etiam tollit quæstionem, quæ ex aduerbio, Donec, agitari solet. Nam soluentes egredientur tandem; non valentes verò soluere, de carcere gehennæ exibunt nunquam. Hæc etiam interpretatio varias Doctorum expositiones continet, quæ cùm inuicem non repugnent, sed mirificè sibi consentiant, vna non debet ita admitti, vt altera reiiciatur. Et hæc de priori sensu.

Albert. Mag. Caiet.

Potest & alius esse profundior, vt quidam tradunt, & qui priorem sensum continet tanquam corticem parabolæ, quemque Augustinus, Bernardusque sequuntur. Quia enim lex Christi secundùm carnem dura videri possit, nihil quippè durius offendenti, quàm pro iniuria offenso satisfacere, illique humiliari; atque ei qui passus est iniuriam, nil durius, difficiliusque quàm parcere: hinc est, quòd Dominus Iesus videtur constitui aduersarius, non solùm talem legem ferendo, sed etiam se in partem eius transferendo, qui huiusmodi postulat à nobis. Ipse enim est, qui dicit offenso mihi, atque affecto tali iniuria, Condona mihi hanc iniuriam: & ipse est qui dicit offendenti, Satisfacito mihi, tanquam ipse affectus iniuria sit, sicut reuera ipse est in quolibet membro suo. Quod illa etiam voce significauit, cùm dixit; *Saule, Saule, quid me persequeris?* Vbi se iniuria affectum iudicat in suis. Nam & ex eo illata in proximum iniuria, peccatum morte æterna dignum efficitur, quia æternus & infinitus Christus in eo contemnitur. Cùm ergo Christus vnus sit quilibet nostrum, sanè euadit in partem, & aduersarius cuiuslibet efficitur, reposcens quod ipse præstitit: Est autem aduersarius simul & comes in via: quia dum nos sumus viatores, tanquam comes rogat comiter debitum, nondum durè exigens, sed dicens: *Vtinam attendisses mandata mea: facta fuisset sicut flumen pax tua, & iustitia tua sicut gurgites maris*; & iterum ad Ierusalem, *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas suas, & noluisti?* Simus ergo illi consentientes, & benigni, dum rogat blandè ea quæ pacis sunt; ne tradat nos iudici, id est, sibi ipsi, cùm viam absoluerimus, quia tunc iudex erit, & desinet esse comes: erit etiam simul iudex, & pars læsa, quemadmodum in sententia explicabit: *Discedite, inquit, à me maledicti in ignem æternum, &c. Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare*: quibus in verbis se partem offensam, iudicemque simul ostendit. Hunc autem sensum persequitur Ambrosius in Lucæ 12. cap. & Augustinus hoc loco, & alibi sæpe: vbi docet, Aduersarium nostrum esse Dei verbum, siue scripturam quæ aduersatur omnibus delinquentibus & peccatoribus, & quæ data nobis est pro hac via, vt ei tanquam regulæ adaptemur, & consentiamus vt sano consiliario, atque beneuoli illi simus vt amico. Si quid autem absurdum, aut obscurum sonare videtur, non inde quis concitet contradictionem certamina, sed oret vt intelligat; reuerentiam tamen & obedientiam tantæ autoritati exhibendam esse meminerit. B. Bernardus sermon. 85. in Cantica hunc sensum sic explicat: *Legimus, ait, verbum in Euangeliis loquens: Esto consentiens aduersario tuo, dum es cum illo in via, ne fortè tradat te iudici, & iudex tortori. Quid consultius? Verbi consilium est (ni fallor) se aduersarium protestantis quod aduersetur carnalibus desideriis nostris, dum dicit, Semper hi errant corde. Tu verò qui hæc audis, si pauens cœperis velle fugere à ventura ira; credo solicitus eris, quomodo huic consentias aduersario, qui tibi illam tam terribiliter intentare videtur. At istud impossibile, nisi dissentias tecum, nisi tibimet aduerseris, nisi graui & vigili lucta tu ipse contra te ipsum infatigabiliter prælieris: postremò nisi valefacias inueteratæ consuetudini, innatæque affectioni. Id quidem durum. Si tuis attemperaueris viribus, tale erit, ac si in vno digitorum tuorum torrentis impetum sistere, aut ipsum denuò coneris Iordanem conuertere retrorsum. Quid facies? Quære verbum cui consentias. Fuge ad illum qui aduersatur, per quem talis fias, cui iam non aduersetur, vt blandiatur qui minabatur, & sit ad immutandum efficacior infusa gratia, quàm intensa ira.* Hæc sanctus ille Pater. Consentiamus ergo Dei verbo, & liberi erimus ab accusationibus eius, & à iudiciis aspero verbo, & à perpetuo carcere, quo detinentur rebelles Scripturæ sacræ. Quòd si quid debemus, contendamus hic reddere, & ab horrendo tribunali futuri seculi

Alter huius loci altior intellectus producitur.
Aug lib. 1. serm. Dom. in mont. cap 11. Bernar. infra citandus.
Christus qualis sit aduersarius noster & quemadmodum ei consentire debeamus.
Actor. 9.
Idem quomodo etiam sit comes nobis in via.
Esai. 48.
Matth. 23.
Luc. 14. Vt etiam iudex erit postea, nisi ei consenserimus.
Matth. 25.
B. Ambr loco supradicto. August. ser. 1. De verb. Dom. to 10. init.
B. Bern. sermon. init.
Psalm. 94.
Quale sit, suis tantùm viribus vt ait Bernard. proprijs velle affectibus aduersari.
Psalm. 90.
Consentientes Dei verbo nobis aduersâti quid assequemur
Hebr. 4.

seculi

seculi confugiamus ad tribunal gratię eius; & ad misericordiam pęnitentiæ, in quo Sacerdos mulctam mitem & facilem imponit tanquam iudex loco Christi Domini, & seueri iudicis, cui cum Patre & Spiritu sancto ab omni creatura reddatur omnis honos, gloria & imperium in sempiterna secula, Amen.

TRACTATVS XXXVIII.

In illa verba: *Audistis quia dictum est antiquis, Non mœchaberis: Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Quòd si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proijce abs te, &c.*

Ratio contextus.

IN huius sententiæ interpretatione aliquid in primis de ordine dicendum est: deinde explicandum quid sit mœchia: postremò quid illud, quod Christus addit de non spectanda muliere ad concupiscentiam. In primis itaque Dominus sequitur ordinem præceptorum Decalogi, in quo, post homicidium, prohibetur adulterium, quod grauissima est iniuria, & in persona maximè coniuncta accipitur, & quam homines honoris appetẽtes valde apprehendunt. Deinde, postquam Dominus vim animæ irascentis compescere & moderari docuit, ita nunc ad vim concupiscentem componendam progreditur, quę post peccatum Adæ in homine summè fragilis est: nam si noxia, & perniciosa infirmi instar non appetit. Estq; valdè difficile eam domare, & compescere, ob innatum fomitem: proni enim sunt sensus hominis ad malum ab adolescentia sua, & ob tot obiecta, quæ sensum alliciunt, & ad se trahunt. Postquam igitur Dominus virtutem iustitiæ in superiori sententia docuit, nunc tradit virtutem temperantiæ, cuius est delectationes gustus, & tactus moderari. Hæc de primo.

Genes. 8.

Supra 6.

Quid mœchia Græcis.

Circa secũdum, mœchia, verbũ est Græcum, vt quidã volunt, dicta ἀπὸ τοῦ μὴ εἰκὸς ὤν, id est, ab eo quod non deceat, siue quod indecens sit; significatque adulterium, siue coitionem cum aliena vxore: & per hanc speciem adulterij, in qua Iudæi ferè omnes vxorati poterant peccare omnes actus cõmixtionis corporũ extra legitimũ matrimonium, prohiberi testatur D. Aug. q. 71. in Exodum, vbi ait, per mœchiam omnem fornicationem interdici, à parte totũ per synecdochen; sicut per furtum intelliguntur prohibita, rapina, sacrilegium, & vsura; & per deos aureos, & argẽteos, omnia idola, siue ęrea, siue lignea, siue lapidea; eodem modo sub homicidio prohibito intelligitur, quæ minora sunt interdicta, vt percussio, membri mutilatio, ac vulnus. Subdit quoq; ibid. Aug. quòd in sexu perfectiori, id est, viro, concupiscentia fœminæ prohibita, intelligitur prohiberi, fęminam viros concupiscere. Commixtio autẽ corporũ in matrimonio, quia referri potest ad bonũ finem suum, qui est conseruatio speciei, & recto ordine, & modo præstari, minimè peccatum est: quia etiam omnia ad generationẽ apta & necessaria Deus contulit: non sunt ergo mala, nec otiosa, nec facta frustra. Fœmina enim per se sumpta, tantum est ad generationem, vnde dicta est adiutorium simile sibi, scilicet ad gignendum & propagandum; alia autem omnia officia possunt à viro præstari: non ergo facta est vt seruiat, natura enim vnum facit ad vnũ, & non ad plura, quemadmodum ars, quæ gladium Delphicum ex vna parte acutum ad scindendum, ex alia dentes instar serræ habentem ad secandum. Prætereà, Deus matrimonium instituit per se ipsum, ac in communi pręcepit, sed non priuatim huic vel illi: secus est de peculiaribus præceptis, vt de cibo sumendo, nam ad id illud quiuis obstringitur. Post diluuium etiam nõ cessauit præceptum illud: *Crescite & multiplicamini*, quod initio mundi magis erat necessarium. Præter actum ergo matrimonij honestum, & respicientem finem suum qui in conseruatione speciei, fugaque fornicationis, & concupiscentiæ ardore minuendo positus est (cuius meminit Paul. 1. Corinth. 7. non autem meminit finis primi, conseruandę scilicet speciei, qui eo tempore minus intererat) omnes alij actus prohibentur: qui quidem sunt, simplex fornicatio, concubinatus, adulterium, stuprum incestus, sacrilegium, raptus, peccatum contra naturam, & mollities.

B. Aug. to. 4. Per mœchiã omnes quo-que eius species Dominũ vetu isse, Augustino teste.

Hoc verbo, coniugalem copulam minimè prohiberi.

Genes. 2.

II. Ratio.

Genes. 1. Lex illa diuina: Crescite & multiplicamini, quã diu ligauerit.

1. Cor. 7.

Est autem aduertendum, perperam Bucerum post Erasmum interpretatum fuisse, illud: Quicunq; aspexerit vxorẽ alterius & non simpliciter mulierem, vt Græca litera habet, quo fornicationi simplici laxarent habenas, adulterium tantùm externum, & internum prohiberi asserentes, nõ enim noua hæresis est asserentium, simplicem fornicationem licitã: & Gręcè γυναῖκα habetur, quę vox siue viro nuptis coniunctã, siue viro solutã significat: vt calũniosa fuerit illorum versio, qui dixerint, Vxorem alterius, cũ simpliciter esset dicẽdum.

Buceri, Erasmiq; hæc interpretatio refellitur. Quicunque viderit, vxorem (nõ mulierem) alterius, &c.

Mulie-

Simplex fornicatio quæ nā sit: quod sit illicita, probatur.

Mulierem, vt textus noster habet. Est autem simplex fornicatio, concubitus cum non virgine voluntariè coeunte & soluta à matrimonio, ac religione, inter quam, & virum inuicem non est quid impediens matrimonium, si illud velint inter se conciliare, talisque fornicatio est cum vidua, vel cum meretrice cognita à pluribus, ac valente contrahere cum tali viro; vel cum concubina, id est, cognita ab vno, habente tamen facultatem cum ea cõtrahendi: quæ quidem fornicatio proculdubio lethale est delictum, de qua Tobias cap. 4. *Attende tibi, fili mi*, inquit, *ab omni fornicatione, & præter vxorem tuam nunquam patiaris crimen scire*: & Apostolus. 1. Cor. 6. neque fornicarios, neque idolis seruientes, neque adulteros, neque molles, neq; masculorum concubitores, regnum Dei possessuros scribit: & ad Galat. 5. inter opera carnis, quæ regno Dei interdicunt hominem, antesignana constituitur fornicatio: & ad Hebr. 13. dicitur: *Fornicatores, & adulteros iudicabit Deus.* Est etiam fornicatio, ratione duce, contra charitatem prolis, egentis longo tempore vtroq; parente ad educationem: ad quod opus est matrimonio. Et quia non ex quocunq; motu gulæ sequitur periculum cordis, vel vitæ impedimentũ, quemadmodum ex vno coitu periculum imminet vitæ prolis: ideò ille non semper est mortiferum delictum, vt iste. Ad hæc, natura instituit corporum commixtionem, vel generationem, propter prolem, & minimè propter delectationem: contra naturæ ergo ordinem facit homo, qui more bruti non apprehendentis prolem, propter delectationem solam fœminæ commiscetur: & haud est quod præcipuè intenditur in cõcubinatu. Præterea natura quærit complementum suum in quauis re: quia ergo proles, quam spectat, non potest per se perfici, inclinauit parentes ad agnoscendam certam prolem, vt eam educent, & doceant, ac instruant, ad quod diuturnitate opus est quamobrem & matrimonio.

Tob. 4.

1. Cor. 6.

Galat. 5.

Hebr. vlt.

II. Argum.

III. Argum.

IV. Argum.

Actor. 15.

Simplex fornicatio si semper fuit illicita, cur illa, ab Apostolis fuit interdicta.

Quòd si in prædicta obieceris, Act. 15. per Apostolos prohibitam fuisse fornicationem, quasi antè esset licita: item quod multi Dei famuli in Veteri Testamento, dicuntur habuisse cõcubinas; Ad primum respondendum est, Gentes propter offuscatum rationis lumen, haud cognouisse fornicationem peccatum esse, quia cùm esset coniunctio viri soluti cum muliere libera volente concumbere, & nullam ibi iniustitiæ speciem viderent, vix intelligebant vnde posset esse peccatum; vnde admirabantur Gentiles de castitate Christianorum, de qua 1. Petr. 4. dicitur: *Sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem Gentium consummandam, his qui ambulauerunt in luxuriis, &c. In quo admirantur, non concurrentibus vobis in eandem luxuriæ confusionem, blasphemãtes*: nam ob superbiam permissi sunt obcæcari, vt ait Paulus ad Roman. 1. & ob consuetudinem ratio erat offuscata, vt iudicarent ea, quæ consuetudine vsurpata sunt, bona esse, ac proinde naturæ consona, & conformia. Principes porrò Christiani non puniunt simplicem fornicationem, ob id vt grauioribus delictis vias intercludant, & ne fenestram aperiant adulteriis, & incestibus.

1. Pet. 4.

Rom. 1.

Simplex fornicatio cur impunis legibus humanis.

Ad secundum de concubinis, dicendum est, illas in Scripturis veras fuisse vxores, licèt non legitimè ductas nimirum cũ dote, instrumentis, & solennitate: hinc earum filij in hæreditate paterna minimè succedebant, sed muneribus tantum afficiebantur, vt habes Gen. 25. atq; initio ne putarẽtur huiusmodi concubitus, fornicationes, vxores ductæ sunt. Vnde Gen. 16. Sara dedit Agar viro suo vxorem, & Genes. 25. Abraham accepit vxorem Cethuram, ac Gen. 30. Rachel Balam dedit in cõiugium Iacob, de qua tamen Gen. 35. dicitur quod Ruben dormiuit cum Bala concubina patris, vt minus appareret crimen. Hinc Iudic. 19. eadem dicitur concubina & vxor cuiusdam viri Leuitæ; quod ponderans Ambr. lib. 3. offic. cap. 14. *Vir*, inquit, *Leuita acceperat sibi iugalem (quam à concubitu concubinam appellatam arbitror.)* Ita ille. Filij autem secundarum vxorum Iacob, successerunt in partibus Terræ promissæ, quia Dei non patris erat, atque ita placuit Deo: sicut etiam voluit, vt Leui filius vxoris principalis, nõ haberet sortem in Terra promissionis, & quòd alij filij concubinarum haberent. Ob id etiam solus Isaac successit in hæreditate patris sui Abraham, quia vltra ea quæ dicta sunt, Dei voluntas hæc fuit. Dauid quoq; decem concubinas fecit manere in viduitate, vt traditur. 3. Reg. 20. Erant ergo vxores non solenniter ductæ: & cum hoc matrimonio stabat seruitus, vt constat de Agar. Gen. cap. 16. nunc autem ducta in vxorem, efficitur libera, vt habetur 32. q. 4. c. *Dicat aliquis.* Eiecit autem Agar propter Dei mandatum, quia aliàs non poterat, vt est in 34. distinct. c. *Christiani*. &. c. *Si quis*, vbi dicitur, licere habere concubinam, id est, non canonicè ductam. Idem dist. 32. quæst. 4. c. *Nemo sibi.* Per se autem turpius est meretricium, quàm concubinatus, quia minus proles intenditur, minus etiam haberi, educariq;

Prioris Testamenti Patres Veteris illi, concubinas cur habuere, si non poterant fornicari.

Genes. 25.

Suprà 16.

Infra 30.

Infra 35.

Iudic 19.

B. Amb. to 1.

Iacob filij concubinarum, non autem Leui, cur successerunt in hæreditatem.

Genes 21. & infra 25.

3 Reg 20.

Genes 16. & seq.

Abraham cur eiecerit Agar concubinam suam.

Concubinatus quã meretriciũ, cur minus illicitus.

potest:

potest : concubinatus verò similior est matrimonio quòd ibi est quædam fide cum vna, & procedit magis ex dilectione quàm lucro : meretrix siquidem magis est auara, quàm intemperans: permanet etiam diuturniori tempore, quanquam per accidens, quia diu durat, & non ex impetu, sed ex habitu fit, peior est concubinatus, vnde leges humanæ talium puniunt proles, spoliando eas omni hæreditate, & iure adeundi honores, dignitatesque, quo videlicet homines à detestabili arceantur concubitu. Etsi autem vir vellet cum concubina diuturno tempore permanere, id tamen accidens est : nam quia non est ligatus, potest mansio impediri, & prolis educatio : & cum ea cohabitatio, & mansio actum rectum non efficit. Hinc Sap. 4. dicitur : *O quàm pulchra est casta generatio cum claritate*, id est, legitima proles : iniquorum verò illegitimæ sunt, de quibus subdit : Multigena autem impiorum multitudo non erit vtilis, & adulterinæ plantationes non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt.

Concubinatus meretricio qua ratione detetior sit.

Sap. 4. Quid casta generatio cum claritate apud Sapientem.

Sequitur altera species aperte prohibita, nempe adulterium ; quod est alieni tori violatio, & dicitur adulterium, quasi ad alienum torum accessio, siue ad alteram adulatio, quoniam tales se laudant, & mutuo sibi inuicem adulantur. Et hoc tripliciter contingit : siue coniugatus agnoscat coniungatam ; siue coniugatus inconiugatam, siue inconiugatus coniugatam. Primo igitur modo duplex est adulterium, quia ex vtraq; parte delinquitur, & ideo quisq; grauiùs peccat, nam coniugatus plus peccat cognoscendo coniugem alterius, quam solutam, & liberam. Nam si cognoscat solutam, soli coniugi suæ iniuriam infert : si verò coniugatam, non tantum vxori suæ præiudicat, sed & viro vxoris illius quam cognoscit ; quale fuit adulterium Dauidis cũ Bethsabee : & capite punitur huiusmodi delictum in quibusdam prouinciis secundùm leges humanas. Si verò coniugatus inconiugatam agnoscat, etsi minus peccet, adulterium tamen committit ; neq; solum ipse, sed & mulier, quam cognoscit, adulterat, quia miscetur corpus cum coniugato. Tertium genus est, quãdo solutus commiscetur coniugatæ, qua in causa minus peccat vir, quam mulier : sicut in priori modo grauiùs vir delinquit, quia vinculo matrimonij est constrictus, quo mulier est libera. Vel simpliciter distingui potest duplex species adulterij ; altera simplex, altera composita. Prior quidem, cùm vnus eorum qui commiscentur, ligatus est coniugio, posterior verò, cum vterq; matrimonij lege tenetur. Est autem adulterium grauissimum peccatum, his de causis. Primùm, quia violatur in eo Sacramentum matrimonij, saltem ex vnius parte : matrimonium enim, vnionem Christi cũ Ecclesia inseparabilem significat in nouo Testamento, vt dicitur ad Ephes. 5. at in veteri Lege licèt non esset hac ratione Sacramentum, vt communiter tradunt Doctores, erat tamen contra institutionem Dei, qui in statu innocentię, vnam vni perpetuò coniungi debere instituerat. Deinde plus infestatur Respublica hoc delicto quàm alijs grauioribus : quippe ob amorem coniugum maximè irritantur ciues, vt testatur adulterium Helenæ cum Paride, propter quod Troia euersa fuit : ob quam caussam permittit lex humana parentibus, aut maritis perimere inuentos in flagranti crimine. Cùm etiam ex adulterio fiant proles degeneres & spuriæ, quibus honores non competunt : hinc fit, vt Respublica in honoribus, & dignitatibus distribuendis valde imminuatur. Hinc mœcha, etiam in lege naturæ, & apud Gentes pro grandi scelere habita est, vt constat de Sara vxore Abrahæ, in Aegypto sublata à Pharaone Genes. 12. & iterum in Geraris à Rege Abimelech. cap. 20. & Ioseph solicitatus ad crimen adulterij ab vxore domini sui, noluit acquiescere operi nefario, sed dixit ad eã : *Ecce Dominus meus, omnibus mihi traditis, ignorat quid habeat in domo sua, &c. quomodo ergo possum hoc malum facere, & peccare in Dominum meum?* Gen. 39. Ad hæc, maximè peccatur in virum, cuius vxor, quæ vna caro cum eo est, violatur, atq; ideò in ius naturæ (quod dictat : *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*) crimen committitur : hinc Paulus ait : *Qui fornicatur in corpus suum peccat*, hoc est, in vxorem, cuius caput est vir, & qui dominium & potestatem habet in corpus vxoris, quemadmodum vxor in corpus viri. Et ita qui sui corporis potestatem alteri tradit, iniurius est vxori cui primò tradiderat corpus suum : & hoc est peccare in proprium corpus, vt exponit Hieronym. ad Amandum. Clemens quoque epistol. 1. introducit Petrum dicentem : *Quid in omnibus peccatis adulterio grauius?* Secundum namque in pœnis obtinet locum, hoc est in prohibitionibus secundæ tabulæ-nam post, Non occides, sequitur, Non mœchaberis. Est etiam in virum, quia impeditur bonum prolis suę per alienã generationem ex adulterio ; quemadmodum etiam per fornicationem proles impeditur. Est præterea contra bonum

Quid sit adulterium vnde denominetur : quotuplex sit.

1. Reg. 11.

Adulterium quodnã simplex sit, quod compositũ

Adulteri crimen quàm graue.

Ephes. 5.

II. Ratio.

III. Ratio.

Genes. 12. Infrà 29. Infrà 39.

IV. Ratio.

Genes. 2. Tob. 4. 1. Cor. 6. Infrà 11.

Quid peccare in corpus suum, vt ait Apostolus.

Hieron. epist. 147. tom. 3. Clem. Rom. non procul à princ. Exod. 20.

prolis, quę semper est spuria & adulterina, periculoque mortis exposita, vt vel suffocetur in vtero, vel post partum necetur, vt scelus tegatur. Est & contra iustam educationem eius, quoniam non possunt tales legitimè educari à parentibus, cùm adulter diu, vel semper nequeat simul manere cum adultera. Quòd si proles spuria succedat in bonis; priuat veros hæredes contra omne ius, & iuris æquitatem. Item graue est flagitium ratione scandalorum. Nam & inde sequitur cædes, ac extinctio prolis in vtero, vel extra, quo crimen tegatur: sæpè adulterium committentes, in flagranti crimine interficiuntur; quod etsi lex humana dissimulet, quę conniuet propter iustum zelum, non tamen propterea licitè fit coram Deo: sępè adulter occidit virum vxoris, vt liberiùs illa frui possit, vt Dauid Vriam interfici mandauit; & Herodes Iohannem Baptistam adulterium eius increpantem, decollauit. Amicitia inter Augustum Cæsarem, & M. Antonium sublata est, ob commissum à M. Antonio adulterium cum Cleopatra, nam Antonio nupserat Octauia Augusti soror. Sequuntur quoq; ex adulterio odia partis, quæ nouit adulterium, detractiones, blasphemię, furta, deprædationes, quas facit adultera in gratiam adulteri, & contrà adulter in gratiam adulteræ. Quid enim negabit adultero, cui se, & maxima bona subiecit?

Quinta ratio ab eius scandalis.

2. Reg. 11.
Matth. 14.

Vnde Octau. Augustus, & M. Antonius inimici.

Quinetiam grauitas istius delicti ex pœnis, quibus Deus adulteros, vel adulterorum liberos punire voluit, pēsanda venit. Prima est mors. *Si mœchatus quis fuerit*, inquit Dominus, *cum vxore alterius, & adulterium perpetrauerit cum coniuge proximi sui, morte moriantur, & mœchus, & adultera.* Hinc legimus Susannam ductam fuisse ad supplicium propter imputatum adulterij crimē; & Ioan. 8. producta in medium adultera, dixerunt Scribæ & Pharisæi: *Magister hæc mulier modò deprehensa est in adulterio. In lege autem Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis.* Et vt quidam falsè dixit: Si hodie tali pœna plectendæ essent adulteræ, subuertendi essent multi domus parietes, vt lapides plectendis istis sufficerent. Atq; hæc quidem pęna adulterio certo debebatur: nam quæ præsumebantur adulteræ, nec certo posset probari adulterium, cogebantur sumere aquam zelotypiæ, Num. 5. qua epota, quæ verè adulteræ erant, crepabant. Altera pœna, erat maledictio, dicitur enim Deuter. 27. *Maledictus qui dormit cum vxore proximi sui, & dicet omnis populus, Amen:* & Eccl. 41. *Ne respicias mulierem alieni viri, & ne scruteris ancillam eius,* *neque steteris ad lectum eius.* Tertia est, vxoris repudium, vel expulsio; nam paulò post dicitur: *Qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis caussa, facit eam mœchari:* vbi fornicatio pro adulterio accipitur. Quarta est, dedecus, & ignominia filiorum spuriorum: hinc Sapient. 3. est scriptum: *Filij autem adulterorum in consummatione erūt, & ab iniquo toro semen exterminabitur. Et si quidem longæ vitæ erunt, in nihilum computabantur, & sine honore erit nouißima senectus illorum,* & cap. 4. *Spuria vitulamina* (pro, adulterinæ plantationes) *nō dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt:* vt suprà produximus; ac infrà: *Ex iniquis enim omnes filij qui nascuntur, testes sunt nequitiæ aduersus parentes in interrogatione sua*, Græcè habetur ἐξ ἀνόμων γὰρ ὕπνων, hoc est: ex iniquis enim somniis filij, &c. Eccles. quoque 23. pulchrè dicitur: *Sic & mulier omnis relinquens virum suum, & statuens hæreditatem ex alieno matrimonio. Primò enim in lege Altißimi incredibilis fuit: & secundò virum suum dereliquit: tertiò in adulterio fornicata est, & ex alio viro filios statuit sibi. Hæc in Ecclesiam adducetur, & in filios eius respicietur. Non tradent filij eius radices, & rami eius non dabunt fructum. Derelinquent in maledictum memoriam eius, & dedecus illius non delebitur:* hoc est, peccat in Deum qui prohibuit: peccat & in virum, cuius est corpus suum: peccat, & in fœdus & promissionem in matrimonio factam de fide seruanda: peccat & in veros filios atque legitimos, quos spoliat hęreditate: postremò reddit nomen suum, ac genus obscurum. Fugiant ergo adulterium viri etiam inuitati, exemplo castissimi Ioseph Patriarchæ. Fugiant & fœminæ etiam ad illud solicitatæ, exemplo Susannæ, atq; gloriosius ducant (si contingat) occumbere, quàm cedere iniquitati: & vtrumque Deus, id est, Ioseph, & Susannam, liberauit è carcere, & morte. Fugite omnes adulterium, quod est via lata perditionis, & via quæ videtur homini recta, & nouissima eius ducunt ad mortem. Illecebrosa voluptas, blanda Syren, dulce venenum, habet mel in ore, fel in corde, principio ridet, & aculeum in fine figit. Ignis depascens membra, serpens latenter mordens, vorago absorbens, puteus profundus, rete dæmonis, fouea communis, caligo turbans oculos. In adulterio est fornicatio, quia in corpus suum peccat: est furtum alieni corporis, fractio datæ Fidei, & Sacramenti, violatio templi Dei. Vnde Prouerbiorum 6. dicitur: *Non grandis est culpa, quum quis furatus fuerit. Furatur enim vt esurientem impleat animam, deprehensus quoque*

Sexta ratio. à pœnis adulterij in lege Moysi constitutis.
Leuit. 20.
Dan 13.
Ioan. 8.
Leuit. 20.
Cuiusdam in adulteros dicteria.
Secunda pęna adulterij. Deut. 27.
Eccles. 41.

Tertia pęna.
Matth. 5.
Quarta pœna.
Sap 3.
Infrà 4. Spuria vitulamina quid apud Salomonem.
Eccles. 23.
Iesu filij Sirach in adulteros grauis inuectiua.
Ad adulterij fugam exhortatio.
Genes. 39.
Dan 13.
Genes 40.
Dan. 13.
Matth. 7.
Prouer. 16.
Adulterij similitudines & proprietates.
1. Cor. 6.
Prouerb. 6.

Quare qui adultet est, iuxta Salomoñ, propter cordis inopiam perdet animam suam.

reddet septuplum, & omnem substantiam domus suæ tradet, & liberabit se. Qui autem adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suam. Expende verbum illud: *Propter cordis inopiam perdet animam suam*, nempè propter defectum sapientiæ, quæ est in corde, vel ob defectum fortitudinis in resistẽdo; vel bonitatis, & iustitiæ, quæ in corde sita est, iuxta illud: *Fornicatio, & vinum, & ebrietas, auferunt cor.* Est autẽ hic voluptatis, & concupiscentiæ sensus tam tenax, & glutinosus, vt Homerus eum eleganti commento expresserit de sociis Vlyssis, qui cùm de Lotho gustassent, non nisi flagellis coacti voluerunt redire in nauim, Odyss. 9. quo sapiens Poëta significauit, quàm difficile sit, eos qui de turpium voluptatum sapore gustauerint, ad iustitiæ vitam reuocari. Non est animus persequi cæteras species mœchiæ superius propositas; quòd illa longiorem requirant tractatum.

Osea 4.

Venereæ voluptatis insatiabilem appetitum quomodo expresserit Homerus.

Quid præcepto legis, nõ mœchandi Christus addiderit secũdum aliquos sed ineptè.

Iam tertio dubio proposito est satis faciendum, quid scilicet sit illud, quod Christus huic præcepto non mœchandi, de integro addidit: nam in lege etiã prohibetur concupiscentia vxoris alienæ, vel ancillæ, in nono præcepto. Sed ad hoc respondent quidam, Dominum nono pręcepto prohibuisse non tam mentis desiderium cõcumbendi cum ea, quàm vxorem auferendi, & quasi sua abutendi, signaque externa huius concupiscentiæ. Vnde in Talmudicis suis documentis Iudæi habent, cõgressum cum vxore alterius, citra seminationem tamen, peccatum non esse. Tam enim crassi erant, & hebetes, vt neque contactum, neq; complexum, neque oscula impudica, peccatum esse existimarent, nisi adesset operis ipsius carnis perpetratio atque perfectio. Et huic sensui aiunt literam Hebræam impensè fauere. Vel, etsi putarent interiorem vetitam esse, non tamen putauerunt hominem mœchiæ, vel fornicationis crimen incurrere; maximè cùm diuersa essent Decalogi præcepta: *Non mœchaberis, & non concupisces, &c.* Verùm enim vero, quicquid sit de illa interpretatione, ibi tantùm prohibetur cõcupiscentia vxoris alienæ, aut ancillæ, ac concubinę; hic verò à Domino simpliciter prohibetur cuiuscunq; mulieris, vel solutæ, vel ligatæ appetitio. Sed & contra hoc posset obiici, quòd Scriptura prohibeat concupiscentiam cuiuscunq; mulieris, vel viri: *Auerte*, inquit Sapiens, *faciem tuam à muliere compta*, & alibi: *Nõ respicias in mulieru speciem, & non concupiscas mulierem in specie.* & Sara Tobiæ vxor dixit: *Tu scis, Domine, quia nunquam concupiui virum, & mundam seruaui animam meam ab omni concupiscentia:*

Exod. 20.

In Lege Veteri pręcept: prũ non concupiscendi aliquam mulierem, apertissimè contineri.

Eccles. 9.

Infrà 25.

Tob. 3.

& Dauid: *Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus & mundo corde.* Dicendum ergo videtur, vt supra monuimus ex doctrina Beati Augustini, Dominum nihil hic noui addere, sed duplicem olim legem extitisse, nempe illam literalem Moysis, & spiritalem Christi: atque illa quidem Moysi cùm sit externa, & politica, tantùm iudicia atque cerimonias, quæ in externis officiis sitæ sunt, per se curat, illorumque abusus prohibet: at moralia ad legem naturæ spectant. Si quæ ergo olim Spiritualia præcipiebantur, ad legem Christi pertinebant, vt promissiones venturi Messiæ; fides in eum, & præceptum dilectionis positum in Deuteronomio, & verbum fidei, quod vocat Apostolus. Etsi enim hæc legi illi immixta essent, non tamen Moysis erant, sed Euangelij: & hæc sunt, quæ hic Christus tanquam sua explicãdo adiungit. Atq; ex hoc loco in primis conuincitur error Iudæorum, & Iosephi libr. 12. Antiquitat. capite 13. putantium, peccatum in internis non posse consistere: quos satis conuincere poterat Scriptura, si animum aduertissent. Nam quid aliud est: *Non concupisces*, & illud: *Auferte malum cogitationum vestrarum.* &, *Vsquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ?* nisi suis falsis glossis, ac interpretationibus obscurassent illa. Aristoteles etiam vel ipso lumine naturæ cognouit, iracundiam, odium & inuidiam, peccata existere. Ad hæc, cùm peccatum non sit plantarum, vel animalium, sed tantummodò hominis proprium; secundùm ergo intellectum & voluntatem ei conuenit, quæ sunt tantùm propria homini, quatenus homo est, non secundùm sensum, in quo etiam cum brutis conuenit. Prætereà, spiritus, siue boni, siue mali, cùm corpore careant, peccare minimè possent. His accedit, quòd externa per se ipsa peccata non sunt, quia si essent per se ipsa, semper essent: sed eatenus peccata dici possunt, quatenus de internis participant. Vt enim Christus dixit: *De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, &c. Hæc sunt quæ coinquinant hominem:* & externa ipsa arguunt interna esse aut magis aut minus intensa in malo. Ostenditur deinde excellentia legis Euangelicæ suprà politicam legem Moysi, vel supra quamcunque aliam ciuilem: quia cùm lex politica pro fine habeat pacem ciuium, & rerum temporaliũ affluentiam: proptereà hominem secundùm se non considerat, sed quatenus alteri communicat, vt illi non noceat, sed iuuet potiùs: quod non fit sola voluntate huma-

Psalm. 23.

Altera solutio Augustini longè pręstantior.

Aug. c. 12. Li. de ser. Dom. in Monte.

Deut. 6.

Rom. 10.

Interna etiã, non solũ externa, peccata prohiberi contra Iudæos.

Ioseph. Iudæus.

Exod. 20.

Rom. 7.

Esai. 1.

Ierem. 4.

Philos. lib. 4. Ethic. & alibi tom 3.

1. Argum.

Tertium, & quartum argumentum.

Matth. 15.

Quintum argum. à pręstantia legis Euangelicæ supra leges alias omnes.

na, sed

na, sed opus est facto. Hinc externa tãtùm prohibet & punit, vt homicidium, adulterium, furtum: odium autem aut concupiscentiam mœchandi, & furandi, aut hæresim intus conceptam, cùm minimè officiant fini politico, aut repugnent, non punit. Nec refert, quòd lex politica internos actus ignoret: quia etiamsi nosset, erraret, si puniret illos, quia excederet genus artis suæ, id est, bonum politicum, quemadmodum erraret oculus volens videre harmonias, & Geometra de magnitudine, vt motui subiicitur, tractare instituens. Vnde tametsi lex politica in foro conscientię obliget, & Deus punire debeat, interna tamen nequaquam puniret, quia non sunt contra suam legem. Quamobrem lex Moysi cùm sit ciuilis, delictis cordis pœnam non indixit, atque ob dicta est prohibere manum, non animum. Quia tamen finis legis naturalis & Euangelicæ, est simpliciter bonum hominis: propterea, quicquid repugnat veritati, peccatum est in se, & in illas leges; quare interna flagitia maximè vetat ac punit. In transgressores autem præceptorum Legis naturæ, pœna indistinctè non apponitur, sicut in cæremoniarum & iudiciorũ violatores, quia illa sunt omnium Gentium, quibus non competit eadem pœna. Deinde pęna infligi debet per iudicem, vel executorem legis: lex autem naturalis est etiam ad eos, qui non habuerunt, vel habebunt aliquem superiorem, & iudicem. Ad hæc, lex naturæ, non tantùm exteriorum regula est, sed etiam interiorum: at hæc, homini nota non sunt, ideò frustrà taxaretur pœna. Homo enim videt ea quæ patent, Dominus autem intuetur cor. Postremò, pęna naturaliter non cognoscitur, sed imponitur ab aliquo iudice vel legislatore. Lex autem naturæ indita est, non ab aliquo, vt talis est, data: deberi ergo pœnam transgressoribus legis, ex naturali notum est. Ignorat tamen qualis illa sit, quia id non deducitur apertè ex principiis rationis practicæ. Nam lex naturæ quid est aliud, quàm determinatio iusti & debiti, ad agendum vel cauendum secundùm rationem practicam? Pro transgressione igitur legis naturalis per se, non constituitur vlla determinata pœna. Si tamen præcepta legis naturæ, efficiantur tanquam præcepta alicuius legis positiuæ, legislator potest eis taxare pœnam. Lex autem Christi positiua est, quia ab eo data; atque ideò potuit in similibus præceptis legis naturæ taxare aliquam determinatam pœnam, quæ tamen propriè non esset ex vi legis naturæ, sed ex legislatore. Peccabant ergo Iudęi circa interna, quanquàm lex ea propriè nec prohiberet, nec puniret: sed quia erant subditi lege naturæ, quæ ore Dei (præterquã quòd erat indita & impressa cordi) in monte Sina eis est promulgata. Volentes etiam agere contra cærimonias & iudicia, peccabant, quia illa voluntas contra legem naturæ erat: sicut etiam peccantes contra legem politicam, in legem naturæ, præcipientem obedire legi positiuæ, agunt. Est autem mortiferum delictum, agere in legem positiuam, non semper, sed quando omittitur iustum aliquid, quod ratio dictaret esse faciendum; vel quando admittitur aliquid iniustum, quod non esse admittendum præscriberet ratio. Tertiò, habetur ex hoc textu declaratio legis, quantum ad mulierem, non tantùm vxorem alterius, & à fortiori quantum ad marem, quem appeteret mulier; similiter etiam actus externos præparantes ad libidinem, vt sunt visus, verba, oscula, & tactus quicunque modò ex libidinis consensu oriantur, (qui omnes nomine impudicitiæ designantur) vitiosos esse, atque prohibitos, & eiusdem speciei cum actu carnis, ad quem referuntur. Idcircò pódera verba: *Ego autem*, Qui puritas sum, & purus virgo natus de pura virgine; & ideò prius exigo cordis munditiam ante illam corporis. *Dico vobis*, hoc est, pręcipiendo declaro, qui Dominus sum, & ipse prior hanc legem obseruo, & omnibus volentibus obedire, abundantem gratiam impartior, quo eam præstare valeãt, quemadmodùm Paulo à stimulo carnis colaphizato dixit; *Sufficit tibi gratia mea.* Ego etiam, qui obseruantes remunero, & qui tanquam iudex pœna afficere, & mulctare transgressores paratus sum. Præstantes Græcorũ oratores adolescentes ad pręclara inuitare volẽtes facinora, Herculem ac Theseum, atque huius farinæ homines proponebant; qui inter cætera pręclarè facta, rapiendis fœminis erant famosissimi: ex quibus cùm Hercules duodecim ærumnis à Poëtis celeberrimus habeatur, mirum est cur tertium decimum facinus non adiecerint, quòd scilicet quinquaginta Thesei cuiusdam filias vna nocte grauidas fecerit. Rem profectò memorãdam, & quæ ad hominum inuitandam lasciuiam esset idonea. Quid Iupiter ille supremus pater hominumq;, deumq;? nóne orbem terrarum adulteriis, & rapinis virginum impleuit? cuius incestas commixtiones, & adulteria penè innumera refert Clemens li. 10. Recognitionum. Nobis verò Christus pudicissimus, & omnis castitatis amator, leges suo exemplo, & verbo sanciuit.

Ad illud respondetur: Leges humanæ actus vitiorum interiores non puniũt, quia illos ignorant.

Naturalis quis, & Euangelicæ, legũ bonis. Prior illa cur pœnas minimè habeat annexas.

II. Ratio.

Tertia, & quarta.

1. Reg. 16.

Lex naturæ quænam sit. Eius transgressores quatenus puniendi.

Christi lex cur puniat transgressores suos.

Exod. 19. & 20 & seq.

Iudæi per internam concupiscẽtiam quomodò peccarent, cũ lex illam minimè prohiberet.

Præceptum etiam non mœchandi in quo nobis Christus tradiderit explicatius.

Matth. 1.

Christi pudicitia: eiusdẽ autoritas, & potestas quanta.

2. Cor. 12.

Herculis illius Græcorum celeberrimi prodigiosa libido. Refert hoc Alex. Cle. in oratione contra Gentes, tom. 1. initio.

Iouis impudicitia multiformis. Clem. Rom.

Illud: Qui viderit mulierem ad concupiscẽdum eam, &cæt. quem sensum habeat.

Quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, id est, ex desiderio explendi veneream concupiscentiam aspexerit. Vbi prohibetur non visus fortuitus, oblataque videns sine necessitate, vel etiam quandoque necessarius, sed aspectus libidinosus ex consensu rationis deliberatæ in actum, vel in delectationem: quia vtrunq; est mortiferum, & similiter periculosum; & periculosior est tactus: quippe vulnus grauius est ex propinquo loco acceptum, quàm ex lõginquo. Vtaque cupiditas lethalis est, tam illa delectationis venereæ sine applicatione ad aliquam in particulari, quàm appetitus huius fœminæ, qui vulgò appellari solet amor: suntque hæ cupiditates duo affectus. Luxuria autem in actu tantùm consistit, & dicitur à luxu, id est, solutione: quia delectatio venerea maximè soluit à ratione hominem, atq; eneruat. Vt enim illa superior sentẽtia: *Omnis qui irascitur fratri suo, & cæt.* non potest accipi de omni ira, sed de ira perfecta & deliberata; ita etiã hoc Christi dictum non de omni cõcupiscentia, sed de ea tantùm, cui consensus accedit, accipiendum est, id est, quæ deliberata sit, affectata, atq; adeò procurata. Augustin. ponderat non esse dictum; Omnis qui concupierit mulierem; sed, *Omnis qui viderit ad concupiscendum eam*, id est, hoc fine, & hoc animo attenderit, vt eã concupiscat. Quod iam nõ est titillari delectatione carnis, sed plenè consentire libidini, ita vt non refrænetur illicitus appetitus, sed si facultas data fuerit, satietur. *Nam tria sunt*, inquit, *quibus impletur peccatum, suggestione, delectatione, & consensione, expreßis in primo Adæ peccato. Suggestio enim tanquam serpens, per corporis sensus secretò, blandeque illabitur, & solicitat appetitum: appetitus autem carnalis tanquam Heua solicitat rationem tanquam virum, vt secum fruatur, non quod suggestio offert. Cui si consentiat ratio tanquam Adam, iam in corde peccatum patratum est. Quibus peractis, tanquam de paradiso, hoc est, beatißima luce iustitiæ in mortem homo expellitur.* Hæc ferè Augustinus.

Luxuria vnde dicatur: quàm sit perniciosa.

Matth. 5.

Aug. lib. 1. de sermo. Dom. in monte, ca. 23. tom. 4. circa finem.

Peccatum tribus impletur, secundũ Augustin. *Genes. 4.*

Christ⁹ aspectum mulieris impudicũ prohibendo, quæ etiam simul prohibuisse censendus sit.

Quod verò de visu Dominus dixit, tanquam de notiore, & vnde vt plurimum nasci primò solet in animo concupiscentia, hoc idem & de aliis sensibus iudicandum est. Nam qui tetigerit mulierem, aut audierit, aut etiam absens de ea cogitauerit, vt eam concupiscat, iam adulterium cum ea perpetrauit, si non in corpore, in corde tamen suo, coramque Deo, qui scrutatur corda, & renes, etsi nondum coram hominibus: & male conuersum est à quibusdam, Qui viderit vxorem alterius: quia alterius nusquam est in Græcis, vel in Latinis, & nemo peccat appetendo propriam vxorem homo: sed alienam quacunq; ratione, & licèt γυνὴ, & vxorem, & mulierem significet, loci tamen habenda ratio est, vt interpretatio rei congruat: & præstat vertere mulierem potiùs, quàm vxorem, ne prauis fornicandi occasio præbeatur: omnis enim vxor mulier est, non è contrario, & Lutherani iam fornicationem peccatum esse non ducunt.

Psalm. 7. & 2. Paral 28. & Ierem. 11. & 17. & 20.

Iam mœchatus est eam in corde suo. id est, adulterium spirituale cõmisit cum ea, Deo spectante, & Angelis eius, etsi hominibus sit ignotum: in quo separauit à Deo sponso legitimo cor suum, & præcipuũ eius templum, hoc est, cor polluit, secundarium eius templum, hoc est, membra Christi, quę facit esse membra meretricis: & concepit ex alieno viro prolem spuriam, quam suo tempore edet in lucem, iuxta illud: *Concepit dolorem, & peperit iniquitatem:* dedecorauitque, quod ad se attinet, totam familiam suam, Deum nempe parentem, & Angelos: Ipsius enim & genus sumus, vt ex Ethnico quodam allegat Apostolus. Atque ita violat fidem in Baptismo promissam: non tantùm enim peccamus in Deum, & coram Deo spectante, sed etiam intra Deum existentes, quia in ipso viuimus, mouemur & sumus: quemadmodum peccãs in Principem, coram Principe, & Principis in domo. Neq; hoc tantũ à Christo nobis explicatum est, sed etiam ab Ethnicis olim fuit intellectum, vt quidam eorum dixerit:

Quid mœchari mulierem in corde suo: mœchia quàm turpis & perniciosa.

1. Cor. 6.

Psalm. 7.

Actor. 17.

Aratus Poet.

Ibidem.

Nam scelus intra se tacitum qui cogitat vllum,
Facti crimen habet.

Iuuen. Sat. 13. circa fin.

Quòd si oculus tuus dexter scandalizat te. Quoniam dixerat: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam.* Atq; homo post casum Adę implicitus est mille scandalis; docet Dominus fugere occasionem ruinæ, quæ maximè impendet ab oculis. Nam ita Heua spectando lignum pulchrum, & ad vescendum suaue, prolapsa est: & Sichem videndo Dinam filiam Iacob, ad raptum, & deflorationem eius progressus est: & vxor Putiphar eunuchi Pharaonis iniecit oculos in castrum Ioseph, & de stupro interpellauit eum: sed non obtinuit, sicut nec seniores petulantissimi illi à pudicissima Susanna quicquam obtinuerunt. Dauid etiam spectans Bethsabee lauantem se in solario, in adulterium, & homicidium simul incidit. Et vt quidam Ethnicus dixit:

Oculum nobis dextrum nos scandalizante, cur iubeat Christus eruere.

Genes. 3.

Infra. 34.

Infrà 39.

Dan. 13. & seq.

2. Reg. 11.

Si nescis, oculi sunt in amore duces.

ita sunt duces in omni scelere. Propterea Dominus pulchrè ait: *Si oculus tuus dexter scandalizat te; erue eum, & proijce eum abs te:* docens

De oculis quidã mundi sapiens quid senserit.

Ea metaphora quid Christus nobis indicare voluerit.

docens non tam ad literam, quàm per metaphoram, siue parabolicè omnem ansam, & occasionem ruinæ effugere. In qua fuga fidem, amorem, & obedientiam erga Christum declaramus: prætereà fortitudinem, & iustitiam: quia iustum est, Deum, & animam præponere omnibus. Est ergo huius loci primus sensus, vt omnia corporis mébra, sensusque, si ad peccatum ducant, licèt chara, & pretiosa, ad cognitionem, vt oculus dexter; & ad actioné, vt manus, & maximè dextera, quę magis est dilecta, abscindamus. Nam in oculo & manu dextera magis viget virtus, vtiliorque est ad pugnam. Sinister enim oculus clypeo operitur, in quo tenendo manus sinistra occupatur: oculo auté dextro, & manu dextera, & spectamus hostem, & pugnamus. Vnde 1. Reg. 11. ait Naas Ammonites: *In hoc feriā vobiscū fœdus, vt eruam omnium oculos vestros dextros, ponamq; vos opprobrium in vniuerso Israel.* Nó est autem sensus, vt oculi dextri fiat abscissio, vel sensus spoliatio alicuius: nā qui sic vel pietatis studio membrum abscinderet, in autorem naturæ, quasi malè illam instituisset, delinqueret. Membra enim per se mala non sunt, nec ad pietatem obstaculo sunt: nec minùs sinister oculus, vel manus sinistra scādalizat, quàm dexter oculus, vel manus dextera. Inferret quoque iniuriam Christo, qui nos suo sanguine emit; & Spiritui S. cui corpora nostra, ac mébra templum præstant; ac speciei humanæ, quam dehonestat, & deturpat. In politiam peccaret etiam, quam parte aliqua defraudat; & in ipsa membra, quę suapte natura sunt innocentia, vt diximus: nam peccatum est in voluntate. Manetq; concupiscentia: & cómodus, & naturalis inter alios modus eam sedandi, est matrimonium. Et præsumitur talis in alios ferus & crudelis futurus: efficiturq; irregularis secundùm Ecclesiæ canones. Abscissio ergo oculi, vel manus non est aliud, quàm coërcere abusum sensuum, vel membrorum, dareq; operam, ne mors per fenestras intret: nam oculi deprædantur animam. Hinc Petrus apud Clemétem lib. Recognitionum egregiè hæc verba interpretatur: *Doceamus autē sensus nostros corporales, qui extrinsecus sunt, seruire interioribus sensibus: & nō interiores sensus, qui quæ Dei sunt, sapiunt. Propter hoc enim & Dominus mandatum dedit, dicens: Quicunq; viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Et his addidit: Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & abijce abs te: expedit enim tibi, vt vnum membrorū tuorū pereat, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam ignis. Non dixit, Scādalizauit te, vt posteaquam peccaueris, tunc abijcias causam peccati: sed si scandalizat te, hoc est, vt antequam pecces, causam peccati prouocantis te, & irritantis abscindas. Ne quis autem vestrum putet, fratres, quòd membrorum amputationem mandauerit Dominus; propositum in hoc vult resecari, non membra, & causas, quæ ad peccandum illiciunt, quo cogitatio vestra aspectus vehiculo subuecta, ad amorem Dei sensibus corporeis inuisa contendat. Nec carnalibus oculis, velut lasciuientibus equis, & extra mandatorum viam currum declinare cupientibus, relaxet frena, & habenas indulgeat: sed reuocet aspectum corporis ad arbitrium mentis, & oculos nostros, quos Deus operis sui inspectores esse voluit, & testes, non patiatur fieri lenones mali desiderij.* Sic eo loco Petrus.

Dexter nobis oculus & man⁹ cur potiùs abscindenda quàm sinistra.

1. Reg. 11.

Eius loci proprius & literalis refellitur intellect⁹ quorundam.

Propriorum abscissio mébrorum quā iniqua: eius pœna.

1. Cor. 6.

Supra 3.

Ierem. 9. Thren. 3. Clem. Rom. lib. 7 Recogn. propè finem.

Sensus nostri corporales, non auté interni, cur docendi, vt Petrus docet. Matth. 5.

Idē Apostolus expendit à Domino dictum: Quòd si oculus tuus dexter scandalizat, non autem scandalizauit te.

Oculos cur Deus dederit.

Significatur etiam, quia hæc chara sunt, & vtilia ad cognitionem, & opera: adeò tamen conténenda, vt propinquorum amor immoderatus à recta cognitione, & opere non impediat. Ad hæc, quiuis consiliarius malus, & adiutor in his quæ Dei sunt, oculus est dexter, & manus dextera. Nam si ille consilium præbet in diuinis, vel in spiritualibus sit nobis coadiutor, & posteà in aliquam hæresim incidat, vel impietatis alicuius nobis sit autor; abscindendus est. Similiter oculus sinister consiliarius est nobis in rebus terrenis, vt manus sinistra curator rerum nostrarum temporalium, vt exponit Augustin. à fortiori sunt resecanda nobis, si salutis viam præcludant, & impediant. Itaq; seruus videns, & curās bona tāquam proprius oculus, & manus, abscindendus est: similiter rationis prauum iudicium, & voluntatis malus consensus, tanquam oculus, vel manus scandalizans, abscindenda sunt, sicut quoduis opus bonum pertinens ad intellectum, & ad opus, vt docere, confessiones audire, consilium, vel eleēmosynas dare. Quæ omnia vitanda sunt, si cum detrimento conscientiæ fiant.

Altera illorū Domini verborum allegoria.

Sinistrū oculū, & manum quomodo abscindem⁹, & à nobis proiiciemus, si nos scandalizent.

Aug. lib. 1. de serm. Dom. in monte, c. 24. tom. 4. circa finem.

Cogitent ergo, qui domi alunt scorta & concubinas, negantes se illis posse carere, atq; sine illis viuere, non tantùm ob carnis imbecillitatem, vt interpretantur, verùm etiam propter rem familiarem, quam vtiliter administrant, quàm vanas excusationes obtendant. Alij alias causas producūt, nempe vt vitatis secūdis nuptiis, ex primo matrimonio liberos ditent, & similes alias. Rupertus Tuitiensis de propria cuiusque vxore interpretatur, quæ si sit tam impia, vt nolit tibi cohabitare, nisi relicto Deo, ipsius impietatem sequaris, dimittēda potiùs est, quàm cum animæ tuæ dispédio retinéda, etiam si maximè sit pulchra, & honesta facie prædita. Nam vt dicitur à Salomone, *Fallax gratia, & vana est pulchritudo:* mulier

Scortatores, & concubinarij quid salubriter cogitent, si sapere velint.

Ruper. Tuit. in Matt. li. 5.

Alij quam aliam in propositis Christi verbis allegoriam agnoscant.

Prouer. 31.

mulier timens Deum, ipsa laudabitur. Et in alio loco: *Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra, & fatua*, hoc est: Quemadmodum sus circulum aureum luto immergit, illumq; contaminat; ita mulier fatua ad suum ipsius, & aliorum perditionem abutitur pulchritudine. Fuga igitur conflictus luxuriæ vitandus est, quemadmodum Ioseph suo exemplo nos docuit. Nam luxuria, ignis quidam est, quem homo velut fœnum, & stipula non meliùs euadit, quàm si se ab eo longè subducat, ne fortè ignis huius Babylonici contactu totus exardescat, & pereat. Audiamus ergo tam salutaria Christi documenta, eiusque consiliis per omnia auscultemus, ne totum corpus nostrum pereat, & mittatur in gehennam: sed potiùs integer spiritus, & anima, & corpus sine querela seruetur in aduentu Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre, & Spiritu sancto semper viuit & regnat in secula seculorum, Amen.

Supra 11. Illud Sapientis: Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra & fatua quid significet. *Genes 39.* Luxuria cur potiùs fugiẽdo vincẽda, quàm cũ ea dimicanda. *1 Thess. 5.*

TRACTATVS XXXIX.

In illa verba: *Dictum est autem, Quicunque dimiserit vxorem suam, det ei libellum repudij. Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterat.*

AD huius sententiæ seriam, & magis accuratam explicationem (nam profectò in loco longè difficillimo, obscurissimoq; explicando versamur, in quo non tantùm Catholici ab hæreticis, sed etiam ipsi Catholici inter se grauiter dissentiunt, atq; digladiantur) præmittenda sunt tria, nimirum ordinis ratio ad præcedentia; tùm ea quæ in lege fiebant: deniq; quid sit illud quod Dominus in Euangelio circa hunc articulum de repudianda vxore, de integro instituit.

Propositi loci difficultas.

Quod ad primum igitur attinet, cùm superiori lege docuisset, alienam non esse concupiscendam vxorem; iam docet, propriam vxorem non dimittendam: in qua dimissione aliud subesse declarat mœchiæ genus, Scribis ac Pharisæis parum cognitum, atque perspectum: eo quod dicitur, *παρεκτὸς λόγου πορνείας, Excepta causa fornicationis, vel adulterij.* malè versum est ab Erasmo, *Excepta causa stupri.* Est enim stuprum propriè de violatis virginibus, & masculis & matronis; adulterium verò quasi alterius tori violatio, de coniugibus, vt incestus de cognatis, & affinibus. Stuprum verò *κοράσις*, vel *διοκοράσις* vocatur.

De serie.

Circa secundum, in Lege duo fieri solita erant: alterũ est, quòd viro promittebatur repudium vxoris, nõ tantùm communem habitationem, vel torũ separare, sed etiam vinculum ipsum dissoluere, etiã post consummatum matrimonium cũ ea. Nam dimissæ vxori licitum erat aliũ virum ducere. Atq; hoc quidem, vti declarauit Dominus Matth. 19. permissum eis erat ad duritiam cordis eorum. Secundum verò Domini præceptũ erat, vt vir dimittens, vxori daret libellũ repudij: quod Deut. 24. his verbis mandatur: *Si acceperit homo vxorem, & habuerit eam* (cuius verbi loco Hebraicè dicitur: *& coiecerit cum ea*) *& non inuenerit gratiam ante oculos eius propter aliquam fœditatem, scribet libellum repudij, & dabit in manu illius, & dimittet eã de domo sua. Cumq; egressa alterum maritum duxerit, & ille quoq; oderit eam, dederitq; ei libellum repudij, & dimiserit de domo sua, vel certè mortuus fuerit: non poterit prior maritus recipere eam in vxorem: quia polluta est, & abominabilis facta est coram Domino.* Hæc ibi. Libellus repudij, qui Hebraicè dicitur Sepher Cherithuth, hoc est, liber succisionis, quia succiditur copulatorũ coniunctio; & Græcè dicitur βίβλος ἀποστασίου, scheda quędam erat, siue Scriptura, quã maritus vxori dimittẽdæ porrigere debebat, & tradere in manus eius, hoc est, ad fauorem eius, in signum libertatis, vt posset nubere, cùm vellet: quod repudium dare, ad solum virum spectabat, non ad mulierem: ideò vitium eius non continebat, sed quòd nubere alteri sine adulterio posset: & restituebatur dos, & pars bonorũ, quæ per illam acquisita erat. Diciturque modò ab Hebræis libellus repudij, Ghet, hoc est, testis, quòd esset veluti repudij testis, in quo maritus renuntiat omne ius quod habet in vxorem. Hæc autẽ dimissio permissa erat illis ad maius vitandum malum, nempe ne ex odio mariti vxores occiderent: ita tamẽ concedebatur repudium, vt obstringeretur maritus libellum repudij dare. Quod præceptũ erat, tùm ne vxor infamaretur, & nõ inueniret alium virum; tùm ne occideretur vt adultera accusata à virò: tùm ne post repudium illam ad se reuocare posset. Quod intellige, postquam repudiata alteri nupsisset, à quo secundò esset repudiata vel eo mortuo, relicta: nam antequam illa secundò nuberet, poterat priori viro suo reconciliari: quoniã textus tantùm repudiatam, & secundò nuptam excludit, ne posset redire ad virum eius priorem. Tum denique, vt dum fieret libellus à Scribis, tempus esset,

Prima lex quænam Iudæis data de diuortio. *Deut. 24.* *Matth. 19.* *Deut. 24.* Altera lex diuortij Iudæorum. Libellus repudij Hebræis quid. Quid quòd ille dabatur in manu vxoris repudiandæ, & tãtùm à viro, iuxta legem. Iudæis cur permissum repudiũ sit: quæ etiam causa dandæ libelli. Vir quatenus à se dimissam resumere non posset vxorẽ.

Ille libellus repudij seu dimissionis causas cur minimè continerct.

esset, vt vel à seipso, vel à Scribis persuasus, animũ maritus mutaret. In libello autem, vt tetigimus, non scribebantur causę repudij: quæ esset ansa vxorem infamãdi, & libellus potiùs iniuriam faceret repudiatæ, quàm faueret: sed scripto promittebat, nunquàm se ampliùs cum ea conuẽturum, libertatemque nubendi cui vellet, donabat. Vnde Iosephus hanc legem Dei declarans, ait: *Qui à coniuge quacunq; de causa, vt sæpè hominibus vsu venit, disiungi postulat, scripto ei securitatem faciat, quòd eam nolit ampliꝰ repetere. Sic enim habebit potestatem alterius coniugis quærendi: alioqui diuortium non permittitur.* Idem rursus inquit; *Lex nostra solis maritis hoc ius permittit; mulieribus autem ne dimissis quidem fas est nubere, nisi prioris viri permissu.* Sic ille. Romanorum verò repudiũ liberum erat tam viro, quàm fœminæ, & pro voluntate propria, sine alia caussa: de quo Satyricus:

Ios. Lib. 4. c. 8.

Idem lib. 15. Antiq. cap. 11 paullò ante med.

Quàm liberũ olim Romanis tum viro, tum vxori esset libellus repudij.

Iuuena. Sat. 6

Tres rugæ subeant, & se cutis arida laxet:
Fiant obscuri dentes, oculiq; minores:
Collige sarcinulas, dicet libertus, & exi
Iam grauis es nobis, & sæpè emungeris: exi
Ocyus, & propera: sicco venit altera naso.

Et infrà:

Sic crescit numerus sic fiunt octo mariti,
Quinque per Autumnos: titulo res digna sepulchri.

Eius repudij forma verborum.

Huius forma hæc erat, vt habetur. *l. De diuortijs: Res tuas curato: res tuas tibi habeto.* Vxor verò dicebat: *Non vtar conditione tua.* Causa porrò dimittendæ vxoris exprimitur in textu, cũ dicitur: *Propter aliquam fœditatem.* Quæ non tantùm significat apertum adulterium, vel eius suspicionem, vt interpretatur Burgensis ex quodam Rabbino Auen-Esra: quia apertè adulterium manifestum damnabatur lapidationis; contra præsumptum verò adulterium, quod probari non poterat, erat lex Zelotypiæ de epotanda aqua, per quam detegebatur occultum crimen, vel innocentia vxoris. Si etiam ob eam tantùm causam licitum esset repudium, repudiata nullum inueniret virum, vtpote infamis de adulterio conuicta, vel suspecta. Dominus etiam interrogatus à Pharisæis, an viro liceret quacunque de causa repudiare vxorem, respondit, hoc ad duritiam cordis eorum permissum. Ipse autẽ corrigens Legem, solam causam excepit adulterij, siue fornicationis. Ergo admittit, cõcessum illis fuisse quacunq; de causa vxores repudiare, vt Paullò antè in verbis Iosephi alligatis ad ipsum videre licet. Quare vt ex cap. 24. Deuter. colligitur, & Malach. 2. satis erat ad repudium odium viri ad vxorem. Ad hæc si per fœditatem Lex solum adulterium intelligeret: profectò cum Christus illam Legẽ corrigat & in facto fornicationis licitum repudium ostendat, lex Euangelica non superaret Mosaicam: neque Christiana iustitia illam Legis, vt textus apertè ostendit.

Fœditatem, causam repudij vxoris iuxta Legem, apertũ adulteriũ, aut eiꝰ suspicionem non posse intelligi multis de causis.

Leuit. 20.
Num. 5.

Matth. 19.

Idonea & efficax repudij causa quænã illa.

Malach. 2.

Sed de hac dimissione duplex hîc occurrit dubitatio. Altera est, an hæc matrimonij dissolutio repugnaret iuri naturali & diuino? cuius nodi solutionem consultò omittimus, quòd pleniùs sit tractãda à nobis cap. 19. Matthæi, vbi de hac re fuit interrogatus Dominus à Pharisæis: ideo qui illã putat esse necessariam ad huius sentẽtię explicationem; inde illã sibi petere poterit. Altera dubitatio est, an hæc permissio dimittẽdi vxores, sicut multitudo vxorum, vsura cum externis, & odium inimicorum, & similes permissiones, ita essent à Deo in Lege toleratæ, tanquàm vitiosæ & peccatis adiunctæ, an verò ita concessæ essent à Deo, vt absque peccato & vitio fieri possent: nam de hac re quidam inter se decertant: & quidam eorum volunt, huiusmodi concessiones illicitas fuisse, & peccasse illis vtentes, & eorum permissionem, solùm fuisse omissionem petitionis. Talia enim facientes, à Lege non puniebantur, sicut alia delicta patrantes; quemadmodum Leges ciuiles non puniunt fornicationẽ, quæ tamen peccatum est. Sed hæc opinio multa habet incommoda. Primum est, quòd quum in talibus non disertè explicetur ab Scriptura peccatum, & omnes illius seculi homines, cùm rudes essent, permissionibus talibus vterentur, esset illaqueare animos; & ad propositum de repudio loquendo, id faciens, peccaret ad mortem, dimittendo vxorem. Deinde, peccatum committeret accipiendo secundam, & in peccato esset tam illi reddens debitum, quàm non reddens dimissæ. Tertiò, delinquere faceret vtramque vxorem, & de integro assumptam prolem illegitimam efficeret, & spuriis relinqueret hæreditatem. Quartò, lex prohiberet conuersionem à peccato, quia prohibet, ne semel repudiata reuertatur ad repudiantem. Quintò, Malachiæ 2. dicitur. *Quum odio habueris, dimitte, dicit Dominus Deus Israel:* nefas autem videtur, Deum pręcipere, aut adhortari ad rem per se malam, si suapte natura peccatum esset; & Legis concessione non iustum & licitum factum repudium fuisset. Alterum inconueniẽs est, quia cum talia sint de his, quæ deducuntur à regulis iuris naturæ, à rudibus hominibus ratio obligationis eorum euidenter non videbatur, cùm non essent contra prima pręcepta iuris naturæ,

Proponitur quæstio quędam de diuortio, alibi soluenda.

Lib. 8. à tra. 44. vsque ad 49 exclusum Matth. 19.

An repudiũ vxorum, ac similes alię permissiones Iudæorum per se fuerint illicitæ, vt sequẽtes tradũt auctores, an licitæ munere Diuino.

Lyràn.
Cornelꝰ Iansenꝰ in Mat. 19

Hæc opinio quàm multa cõtineat absurda.

Malach. 2.

Secundum absurdum.

turæ, sed contra secundaria: quæ vbi non sunt firmata Lege positiua, vel consuetudine, non obligant communiter transgressores nó agentes contra conscientiam. Cùm ergo verba Legis illa concederent, sicut & alia, durum videretur vel iniquum, tales scelere obstringi. Tertium incommodum est, quia ista, quæ conceduntur Iudæis, & licétiosa videntur, Gentiles etiá faciebant, & vt licita habebant: apud eos enim erat vxorum multitudo, erant vindictæ, vsuræ & repudia: & Dominus imperfectis Iudæis ista concessit. Sed quia fideles erant, & populus Dei, non tam laxè illa eis concessit, quemadmodum eis vtebantur Gentiles. Etenim libellus repudij restringebatur, quoniam in caussa nó licebat repudiare, vt pote cùm quis famam adimebat vxori suę, & opprimebat non desponsatá: vt tradunt Deute. 22. Vsuræ etiam non sunt concessæ in vniuersum, sed cum fratribus, id est, Iudæis prohibitæ, vt habetur Deuter. 23. Plures vxores ducere restrictum erat: nam etiá magnis personis, vt Regibus, vitio dabatur quamplurimas habere: vt ca. 17. Deuter. indicatur. Salomon quoque reprehenditur de vxorem multitudine 3. Reg. 11. & Eccles. 47. illi dicitur, *Inclinasti femora tua mulieribus. Potestatem habuisti in corpore tuo* (id est, illo liberè vsus es, laxando ad voluptatem compluribus vxoribus) *Dedisti maculam in gloria tua.* Odium quoq; & vindicta, vix putabatur peccatum apud Gentes: hæc restricta erant, ne liceret Iudæos odio habere; *Non oderis*, inquit, *fratrẽ tuũ in corde tuo, sed publicè argue eum, ne habeas super illo peccatum. Non quæres vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuiũ tuorum.* Quia igitur omnia fiebant à Gentibus, & Iudęis restricta sunt, & sic cócessa, si adhuc in illis esset peccatum, & tantùm esset eos non punire; eadem esset ratio de alijs, in quibus restringebãtur. Perinde enim esset vsura cum externo, atque cum fratre; & odium Chananæi, & Samaritani, atque fratris. Quartum existit inconueniens, quòd ea quæ in lege permittebantur, & peccata sunt, non exprimuntur in Lege quasi concessa, sed supprimuntur: cùm igitur ista sint expressa, haud sunt eadem ratione permissa sicut illa. Per Legem enim Moysi cognitio peccati venit; vnde dictum est: *Annuntia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum:* nullibi autẽ Moyses hoc peccatum esse declarauit, quod tamen declarare debebat, si peccatum fuisset: aliàs digni excusatione extitissent Iudæi, quemadmodum Dominus dixit Iudæis: *Si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatũ non haberent. Nunc autem excusatione non habent de peccato suo.* Et, *Si opera nõ fecissem in eis quæ nemo alius fecit; peccatum nõ haberent: nunc autem & viderunt & oderunt, & me, & Patrem meum.* Quintum est incommodum, quoniam nó omnia prohibita in Lege, pœna peculiari plectuntur Legis, vt detinere seruum vltra septé annos; vendere ancillam à se cognitam, Exo. 21. Ergo illa, de quibus est sermo, non ob eá caussam dicuntur permissa, quòd non habeant peculiarem pœnam à Lege taxatam. Sextum incommodum, quia benedicuntur à Deo vtentes tali concessione, vt, non fœnerantes fratri, sed alieno, Deut. 23. Septimũ inconueniens: Si lex humana posset licitũ facere, quod permittit non puniendo, id procul dubiò faceret; ergo Deus statuẽs id magis faceret, licèt decerneret aliquid contra Legem Naturæ. Aliàs lex eius immaculata imperfectior esset humana, quæ nihil mali verbis statuit, sed silentio, & non puniendo permittit.

Octauum absurdum est hoc, quoniam Deus Lege sua auerteret à se homines, & allic eret ad peccatum: quod prorsus est impossibile. Nonũ inconueniens videtur, quia, vt supra probauimus, Dominus in hoc sermone nó comparat Legem suam cum abusibus, vel vitiis Scribarum, vel Pharisæorum, vel Iudæorum, sed cum perfectione, & iustitia Legis Mosaicæ, ostendens suæ legis iustitiam lógo interuallo illam Moysi superare. Si ergo repudium iniustũ suapte natura est, & Legis permissum minimè concessum, ita vt redderetur licitum, profectò Dominus non iustitiam cum iustitia compararet. Postremum absurdum & incommodum est, quòd hanc sententiam tenentes, vt Sanctos excusent, aiunt illos habuisse peculiarem Dei reuelationem ad similia faciendum; quod tamẽ durum videtur, quoniam in Scripturis non fit mentio reuelationis talis, & sine necessitate ponéda non est.

Ideo melius resoluitur argumentum, vt docet Episcop. Abulen. si dicamus, talia Iudæis ex varia dispensatione licita fuisse, qua de his loquens licita esse faciebat: Gentibus verò non habebantur illicita, neque reprehensibilia, quia Deus tempore illo, ob populi ruditatem, non imputabat illa ad peccatum, quia contra regulas erant valdè remotas à primis principiis iuris Naturę, in quibus rationem obligationis non ita clarè videbant: consuetudine præsertim, & positiua Lege in contrarium existente: in talibus enim opinio pręualet veritati. Cuius etiam genti licèt secundùm suam consuetudinem operari, cùm non con-

Tertium inconueniens.

Quænam, & quãtò laxiores Ethnicorum fuerint, quàm Iudæorum carnis licentiæ.

Deut. 22.

Infra 23.

Suprà 17.

3 Reg. 11.

Eccles. 47.

Leuit. 19.

Quartum incommodũ.

Esai. 58.

Quintum absurdum.

Exod. 21.

Sextum incõueniens.

Septimum.

Psalm. 18.

Octauum.

Nonum.

Decimum ac vltimum.

Altera opinio longè probabilior, vt alia multa, sic etiam repudium afferens Iudæis licitũ fuisse.

Epis. Abu. in cap. 19. Mat. q. 46.

Qua ratione nunc infide-

libus liceat vti repudio.

conuincitur malè opinari. Atque ob hanc rationem possunt nec infideles vti repudio, cùm necdum eis promulgatum sit Euangelium, quod sua lege politiua declarat & determinat, legem ipsam naturæ diuortium prohibere, & multitudinẽ vxorum. Hinc veteres Romani repudia vxorũ tanta libertate permiserunt, vt florente adhuc Repub. liceret cuiq;, & quacunq; de causa, etiam occulta, vxorẽ dimissam sine libello eiicere. Vnde Paulus Aemilius cùm repudiasset Papyriam vxorem suam, Musonis viri Cõsularis filiam, cũ qua longo tempore vixerat, & ex qua maximam prolẽ sustulerat, nempè maximũ illum Scipionẽ Aemilianum; nullam diuortij caussam indicare voluit; sed percunctantibus respondebat porrecto pede: *Hic calceus nouus est, & pulcher: at nemo vestrûm nouit, qua pedem meũ torqueat*. Cæsar Q. Pompeij filiam, ob solã suscipionem repudiauit. Hæc tamen effrænata repudiandi licentia, à posterioribus Romanis Imperatoribus correcta est, vt in lib. 5. Codicis, tit. 16. apparet: præceptũque, ne, sine apertis, & designatis causis liceat repudiare, nec vllo modo à se expellere nisi adulteram, aut homicidam, aut plagiariam, aut veneficam, aut sepulchrorum dissolutricem, aut læsæ maiestatis ream. Adde autorem oper. imperfect. in Matthæum, qui hoc loco pro hac sententia scribens, ait: *Hac ratione permisit, vos dare libellũ repudij, quia meliùs indicauit permittente lege matrimonia solui, quàm odio compellente homicidium fieri. Permisit vobis mala facere, ne faceretis peiora. Ergo hac vobis permittendo, non vobis iustitiam Dei demonstrauit. sed à peccato abstulit caussam peccandi, vt quasi secundùm Legem agentibus vobis vestrum peccatũ non videretur esse peccatum*. Sic ille, docens à peccato abstulisse culpam peccandi: & paulò antè comparauit hanc permisionẽ cum permisione offerendi sacrificia, & paullo post comparat cum permisione secundarum nuptiarũ facta ab Apostolo. Constat autem & offerre sacrificia, & secundas nuptias per se peccata non esse.

Valer. Max. Quorũdam repudia Romanorum.

Sueto. in Iulij Cæs. vita c. 6. Repudiũ quibus tantum de causis fieri debeat.

Autor. Oper. imperfect. in Matth. ho. 33 ante mediũ, to. 2. operum B. Chrysost.

Nec in prædictam solutionem quicquã militant quæ ex Scripturis adducuntur in contrarium. Nam in primis illud Genesis nihil repugnat. *Quamobrem relinquet homo patrem suum & matrẽ, & adhærebit vxori suæ: & erunt duo in carne vna*. Dici enim potest, autoritatem hanc non fuisse adeò claram, vt posset tunc eos obligare: præsertim Lege repudium concedente, & repudiatę nuptias admittẽte. Deinde quod dicitur Deute. 24. de dimissa, quod polluta est, & facta abominabilis corã Domino, haud probat quòd repudiare sit peccatum: quia mulier non erat quæ repudiabat, sed quæ repudiabatur; & ideo propter repudium non poterat esse polluta peccato. Neque per Legem fas erat mulieri repudiare virũ suum, vt suprà attulimus ex Iosepho. Pollutio igitur coram Domino, nihil est aliud quàm publica infamatio. Sic enim ex phrasi Hebræa dicitur fieri coram Domino, quod publicè fit. *Sicut Nemrod robustus venator coram Domino*; id est publicus & nobilis prædo: & Samuel. *Loquimini*, ait, *de me coram Domino*, id est, publicè coram populo. Nec tertiò quicquam facit dictũ illud Malachiæ; *Vxorem adolescentiæ tuæ noli despicere. Quum odio habueris, dimitte, dicit Dominus Deus Israel: operiet autem iniquitas vestimentum eius*. Vbi pronomen Eius, ad virum refertur, vt ostendit litera Hebræa. Iniquum ergo, & indecens erat, vxorem dimittere. Sed certè authoritas Malachiæ, Iudæos, qui ante Malachiam erant, nondum obligabat, quia nondum erat scripta: posteà autem ita Prophetas interpretabantur, vt non contradicerent Legi, quam putabant repudium concedere. Et quod dicitur de viro: *Portabit iniquitatem suam*, ad iniustum odium potest referri, & ad dimisionem Lege minimè concessam. Et quanquàm ex Lege simpliciter repudiare licitũ esset; odium tamen, quo tale repudium coniunctum erat, sine peccato esse non poterat: & hoc odium, vocat hîc iniquitatem viri Malach. Nec quartò item obstat, quòd Dominus inquit Matt. 19. ad duritiam cordis eorum hoc esse concessum: nam per illam duritiam intelligit cor ob vehementes affectus non cedens, nec legem perfectionis patiens: Deus tamen attemperabat se eiusmodi cordi parua gratia adiuto, ne peccaret, dictis concesionibus vtendo. Quintò, nihil impedit quod Dominus tradit, Moysen permisisse: quasi permisio nõ sit nisi de re per se mala & illicita: nam nõ semper in Scripturis permisio intelligitur de re illicita; sed quandoque etiam de licita, quemadmodum Luc. 8. Dominus non permisit intrare nisi duos secũ; & Paulus Act. 18. *Non permisit me Spiritus Iesu intrare in Bithyniam*. Hîc tamen Dominus propriè vtitur voce permisionis: nam res considerata in se ipsa, & non ex accidenti, illicita erat: & quia matrimonium secundum se indissolubile, secundùm eius primæuam institutionem repudium erat illicitum: ex dispẽsatione autem factum est quòd esset licitum. Et ideo Dominus rei naturam considerans, ita locutus est. Idcirco induxit matrimoniũ inter Adã & Heuã in innocentia institu-

Quæ in contrarium fiũt argumenta, soluuntur. *Genes. 2. & Matth. 19.*

Secundũ argumentum. *Deut. 24.*

Iose. lib. 14. anti. cap. 8. Pollutio mulieris dimissę corã Domino, quid sit. *1. Reg. 12.*

Malach. 2.

Tertium argumentum.

Viri iniquitas quænam operiat vestimẽtum eius apud Malachiam.

Quartum argum. & quid duritia cordis Iudæorũ. *Matth. 19.*

Quintum argumentum.

Vbi Scripturarũ permisio non sem denotet illicitam. *Luc. 8. Actor. 16.*

Repudium quatenus illicitum.

Genes. 2.

Matth. 19. institutum & perfectum: vnde ait, *Ab initio autem non fuit sic*: quemadmodũ nec ab initio licita fuit multitudo vxorum, neq; rerum proprietas, sed cõmunitas, quæ tamẽ licita fuerunt postea. Permissio ergo dicitur quandoque de minus bono, quomodo
1. Cor. 7. vsurpat Paulus, cùm ait: *Hoc autẽ dico secundùm indulgentiam, & non secundùm imperium,* id est, permitto vt quisq; sua vxore vtatur,
Sextum arg. Matth. 19. de qua erat sermo. Nec sextò etiam valet: *Quos Deus coniunxit, homo non separet*. Sed tũc soluebat Deus, Moyse illud concedente; & ita propriè homo legem non soluebat. Se-
Septimũ argumentum. ptimò, ad rem non est, quòd obiici posset, matrimonium admittens diuortium, non differre à concubinatu, cùm in vtroque æquè liceat pro nutu dimittere vxorem. Respondemus enim, simile non esse. Nam ducens vxorem, animum perpetuò permanendi cum ea habere debet; etsi posteà accidat repudium: quod non habet locum in
Quantum inter se differat matrimoniũ & concubinatus. concubinatu: nam licèt concubinatus ad mortem vsque duret, per accidens est: & ideò contra prolem est, cùm careat permansione ad eam debitè educandam. Lege etiam tenetur quis non vtendi concubina, atque cum ea manendi, quemadmodũ lege obligatur, vt permaneat cum vxore. Ad hæc, vxor virum dimittere non poterat, sicut poterat & debebat concubina dimit-
Octauum argumentum. tere concubinarium. Octauò, contra prædicta non facit, quòd aliqui Patres videantur suscepisse à se repudiatas vxores, quemadmodum Abraham, mortua Sara, suscepit Agar de domo eiectam, vt colligi po-
1 Reg. 3. test ex Genes. 25. & Dauid Michol à se ablegatam. Sed responderi facilè potest, ista vera repudia non fuisse, sed separationem ad tempus, quantum ad communem habitationem, quam Abraham fecit ex manda-
Genes. 21. 1. Reg. 25. to Domini, dicentis; *Eijce ancillam & filium eius:* Dauid verò ereptam sibi vxorem violentia Saulis Regis, quæ nupserat Phalti filio Lais ad se reuocauit: nam si repudium verum fuisset, debebat saltem Dauid, qui post Legem latam fuit, eam ad se non susci-
Deut. 24. pere, vt prohibetur Deut. 24. Quia igitur
Quid sit lex Naturæ. lex naturæ, conceptio est naturalis menti indita & impressa, qua dirigitur in actibus suis ad agendum conuenienter ad finem: ideo omne quod reddit rationem fini à natura præfixo inconuenientem, contra eius legem est. Sed si omninò finem tollat, vt nimius cibus sanitatem, contra prima principia legis Naturæ est. Si autem finem non adimat, sed faciat difficilem ad eum peruentionem: quemadmodum est extra tempus edere; vel tollat, & impediat secundarium finem, vt bonam habitudinem in negotiis: tunc edere, directè non tendit in Legem naturę, quia in conclusiones ex per se notis intendit. Tamen, quia tales cõclusio- Quoquo modo eius fini derogans, quando non peccet.
nes nondum firmatæ lege Diuina, & positiua & humana, siue aliqua consuetudine, non sunt ita notæ communiter, vt videatur ratio debiti; ideò contra eam faciens non peccat, etiamsi non sit specialis Dei dispensatio: quia cuicunq; genti facere licet, si nihil est, quo conuincatur malè opinari. Et ita omnia permissa Iudæis, à Gentibus fiebant, aliàs enim non concederentur: quia eis infirmi erant, non patiebantur, omnibus concessis Gentibus priuari, sicut habere Regem. Hinc legimus, fuisse 2. Reg. 8.
inter Gentes repudij leges, vt constat de lege Medorum & Persarum sub Assuero cõtra Vasthi Reginam, Esther cap. 1. & de so- Esther. 1.
cero Samsonis Philisthæo, qui, cùm existimasset primam filiam suam Samsonis vxorem exosam, tradidit vicino suo, Iudic. 15. Iudic. 15.
sed ibi repudiauit pater, non vir. Extant & Platonis leges repudium concedentes viris. Temporis autem progressu, & Chri- Cur diuortiũ Christianis illicitum.
sto luce veniente, & debuerunt hæc declarari; & iam eis qui sub Christo sunt, illicita reddita, inter quæ repudium est illicitum, quod semper reuerà fuit communiter & in vniuersum contra conclusiones, vel secunda præcepta iuris naturæ. Namque ex diuortio sequebatur, vt proles destituerentur; vt nollent opera inuicem communicare, & thesaurisare filiis; vel nollent etiam 2. Cor. 12.
vacare proli, & perfectè eam educare & erudire, accelerantes diuortium. Nulla ergo lex positiua, etiam diuina (excepta illa Genes. 2. homini primo lata) diuortium prohibet, vel omnia quæ contra rationem sunt, præter Christi legem Euangelicam, Euangelicæ legis efficacia.
quæ sola dat gratiam ad omnia peccata vitanda, & perfectè reducit ad rectam rationem. Etsi ergo repudium sine peccato possit fieri à Iudæis, quemadmodum & à Gentibus: tamẽ lata lex est, vt ostenderetur, Iudæis licere repudiũ, & ex forma libelli honestatis viri & vxoris videretur & limitaretur, quia interdum non licebat, vt dictũ est, repudiare. Et hactenus quidem de his, quæ in Lege vel permissa erant, vel præcepta circa repudium vxoris, dictum sit. Iam quod Dominus illi Legi addidit, diligenter est executiendum.

Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eã mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterat. Etsi hactenùs de dimissione vxoris, Diuortium, seu dimissionem vxoris hic Christus quomodo coarctet.
etiã quantũ ad vinculũ, fuerit sermo, nam in lege tam vir dimittens, quàm vxor dimissa, nouas nuptias cõtrahere poterãt: ta-

men in hac sententia Dominus restringit sermonem ad dimisionem vxoris duntaxat, quantum ad torum, siue cohabitationem: nam illam priorem dimisionem in Euangelio nunquàm nouit Ecclesia Christi, nec in praxim deduxit, neque per decreta sua probauit: sed potiùs illam, vel in causa fornicationis improbauit & reiecit. Atque ita hoc posito veluti fundaméto (quod clauis est omnium Scripturarum aperiendarum; nàm sine Spiritu sancto, qui in Ecclesia tanquàm Doctor & magister assistit, Scripturæ haud valent intelligi) dicimus non licere in Euangelio post diuortiũ nouum conciliare matrimonium. Nullus enim Orthodoxus Christianus, præsertim apud Latinos, & Græcos antiquiores, ausus est post repudiatam vxorem propter fornicationem, aliam ducere, illa viuente, aut qui repudiatam post fornicationẽ duxerit, aut cui hoc Ecclesia facere tentanti permiserit: sed omnes Patres antiqui vno sensu docuerunt, vinculum coniugale manere vsque ad mortem, etiam diuortio legitimè facto: & probatur multis rationibus. In primis, quia si id licitum esset in causa fornicationis, iustitia Euangelica à Christo indicta non superaret iustitiam legis: nisi quòd ibi in pluribus liceret causis, in Euangelio non nisi in vnà tantùm fornicatione, quæ plerunque affingi posset, vel etiam per virum causas & occasionem fornicandi vxori præbentem, ad dissolutionem matrimonij quæri. Repudium autem in Lege, ad duritiam cordis eorum permissum erat. Si ergo in causa fornicationis liceret in Nouo Testamento, duritia cordis nondum omninò esset ablata, & sic lex Euangelica non esset omninò perfecta. Deinde in hoc loco tantùm dicitur, *Omnis qui dimiserit vxorem, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterat*: nihil hîc traditur de viro, an aliam possit vxorem accipere: imò potiùs si dimittens facit vxorem mœchari, insinuatur quod adhuc vinculum manet cum dimissa, & si qui dimissam ducit, adulterat: ergo per dimisionem in causa fornicationis, non erat soluta à lege viri. Tertiò, idem probatur ex aliis locis Euangelij, qui hunc illustrare possunt: nam Marc. 10. & Luc. 16. absolutè sine exceptione Dominus loquitur, & ait: *Quicunque dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit; adulteriũ committit super eam* (videlicet in eius iniuriam) *& si vxor dimiserit virum suum, & alij nupserit, mœchatur*: vbi Dñs parem cõstituit vxoris cum viro conditionem, & neutri concedit post diuortium nouas nuptias. Lucas autẽ habet: *Omnis qui dimittit vxorem suam, & alteram ducit, mœchatur: & qui dimissam à viro ducit, mœchatur.* Cùm ergo Dominus requisitus de vinculo matrimonij ab Apostolis idoneè & copiosè responderit, & Euangelistæ satis enarrauerint eius respõsum; nullamq; adiecerint causæ fornicationis exceptionem vt necessariam: quærẽda via est qua Euangelistarum verba inter se conueniant. Nec enim dicendum est, Marcum & Lucam, minus perfectè verba Domini retulisse, prætermittendo rem tanti momenti; aut ideò omisisse, quòd Matthæus exceptionem fornicationis scripsisset; quasi Apostoli res scribendas inter se partiti sint, aut inuicem contulerint. Vt ergo conueniant Euangelistæ, necessarium est, causam exceptionis à Matthæo solo præscriptam, ad solam dimisionem tori siue conuictus esse referẽdam, quod Marcus & Lucas exceptionem supprimendo insinuare videtur. Nec enim melior est interpres Euangelistæ, quàm aliùs Euangelista. Et nota, tam Marcum, quàm Lucam dixisse, *Quicunque*, vel *Omnis qui dimittit*, &c. vt illos regulam vniuersalem tradidisse intelligas. Quartò, Dominus hîc restituit matrimonium ad primæuam eius institutionem in statu innocentiæ, quemadmodum docent Doctores, & ipse Dominus indicauit, dicens: *Ab initio autem non fuit sic*: id est, Neq; habebat locum causa fornicationis ad vinculum soluendum: neq; diuortiũ tale concessum fuit. Et subdit: *Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet*: id est; qui cum prius duo essent, & vnum per matrimonium facti sint, ab homine dissolui neque possunt, neque debent: id est, nec ab homine Moyse, qui permisit tãtùm ad tempus, nec à magistratu; nec ab hæreticis, nec à summo Põtifice, neque denique à quocunque homine, nisi à solo Deo. Quintò, Apostoli intellexerunt nõ esse dimittendam vxorem ea lege, vt ducatur alia: nam dixerunt Matthæi 19. *Si ita est causa hominis cum vxore, non expedit nubere.* Quibus Christus respondit, *Non omnes capiunt verbum istud*, scilicet manere dimittentem in causa fornicationis sine spe noui coniugij. Vnde subdit: *Sunt eunuchi, qui se ipsos castrauerunt propter regnũ cælorum.* Nec enim verisimile est, Apostolos, cùm Christus disputaret cum Pharisæis, sic eum interrogasse, sed domi tantum, vbi Dominus æquauit in dimisione fœminam viro, vt Marcus apertè tradit, & Paulus etiam indicauit: quod tamen in Lege non erat concessum. Sextò, pugnat illa sententia cum Scripturis, & cum ipsius rationis æquitate. Cum Scripturis quidem aper-

Clauis omniũ Scripturarum quænam sit.

Christiani vinculũ coniugij semper esse insolubile probatur.

Secundũ argumentum.

Tertium argumentum. *Marc. 10.*

Luc. 16.

Illud verbũ: Nisi ob fornicationem, cur solus referat Matth. non Marcus, neq; Lucas.

Matth. 19.

Quartum argumentum.

Matth. 9. & Gen. 2.

Explicatur id: Quod ergo Deus coniũxit, homo non separet.

Quintum argum. pro matrimonij insolubilitate. *Matth. 19.*

Marc. 10. Rom. 7. & 1. Cor. 7. & seq.

Sextum arg.

Prædictus Pauli sensus de insolubili cōiugio amplius corroboratur.

Et confirmatur hic sensus: quia Apostolus docet, Dominum dedisse illud præceptũ vxori, quod nullo modo dicere potuit, nisi quia pro certo, & indubitato habuit, virum & vxorem pares esse in caussa diuortij; & ideo illa omnia quæ Christus dixit de viro dimittente vxorẽ, Paulus necessaria cõsequentia deriuauit ad vxorem dimittentem virum suum: & ob eandem caussam dixit esse à Domino præcepta, & de viro loquens non curauit apertè explicare illa omnia, quæ perspicuè de vxore dixerat, quia viderat Christum satis apertè de viro fuisse locutum, ex cuius verbis colligit præceptum de muliere. Quod non solùm factum est ob Apostoli familiarem βραχολογιάν, id est, sermonis breuitatẽ, sed etiam ob eam caussam, quia mulieres cupidiores sunt alieni matrimonij, & affectuum suorum incontinentiores, ac vt plurimùm imprudentiores: ideo priùs, & clariùs de muliere præcepit ne discedat, vel maneat innupta. Silentium ergo Pauli pro hac sententia facit. Quod si ita est, explicat Apostolus præceptum Christi apertũ datum Pharisæis in caussa fornicationis: & explicationem factam Apostolis domi, vbi vxor & vir ad paria iudicantur in Nouo Testamento, quemadmodũ hoc loco Pauli, & Marc.10. clarè dicitur. Nam si vir dominium integrum super corpus vxoris habet, & mulier super corpus viri, vt possit vti, cùm velit, tanquàm sua re, & abdicare; si vir potest vxorem abdicare; æquo iure, & pari in caussa idem mulier poterit. Nam alioqui fœmina nõ haberet dominiũ super corpus viri: namq; censenda potiùs esset vsufructuaria, vt sic dicam, quàm domina. Atque ita hoc loco Chrysostomus declarat hom.19. super priorem ad Corin. in verba illa, 1.Corin.7. dicens: *Multis in locis magnam tribuit viro prærogatiuam. In Veteri quidem Testamento, inquit, & sub viri potestate eris, & ipse tibi dominabitur. Paulus aũt ita diuidit, Vnusquisq; vxorem suam sicut seipsum diligat: vxor autem virum timeat: hoc autem in loco, neq; maius, neque minus est, sed vna potestas. Quid tandem? cùm de pudicitia sermonem habeat, in alijs quidẽ superior sit, inquit, vir, hic pudicitiæ ratio habenda est: vir sui corporis potestatem non habet, neque vxor. Magna hic paritas, & cupiditas nulla.* Sic ille: quẽ sequitur Theophylactus. Basilius Can. 9. *Quod Dominus pronuntiauit de non dimittenda vxore, excepta causa fornicationis; ex æquo, tum in viros, tum in vxores cõuenit.* Ambrosius hoc idem docet, & Hieronymus 32.quæst.5.cap. *Præcepit.* & August. ibidem cap. *Apostolus. Ad paria iudicantur vir, & vxor*; Primasius, & Anselmus super verba, 1. Cor.7. idẽ testantur.

Cur Paulus mulieri præcipiat à viro suo non discedere, non contra.

Marc.10. 1.Cor.7.

B Chry. to. 4.

Genes. 3.

Ephe. 5.

Theophy. B. Basil. epist. 1. ad Amphiloch. B. Ambros. Hieronym. August. Primasius.

Aug. discipulus. B. Ansel.

Nec obstat, verbum reconciliationis spectare ad eum qui offendit, & ita nõ esse ad propositum fornicationis vxoris: quia illa, de qua Paulus loquitur, nõ videtur fornicata, cùm detur ei optio, vel reconciliationis, vel permanendi sine reditu ad virũ, & per eam, & non per virum stat, quòd si per virum staret, eum, & non eam exhortaretur ad reconciliationem. Illa ergo, quę innocens est, non valet reconciliari: quod proprium est rei. Dicendum est, verbum καταλλάττειν, quo vtitur Apostolus, conuenire nõ tantùm reo, sed cuicunq; resarcienti amicitiam, & ineunti gratiã, licèt alterius caussa perditam: vnde 2. Machab. 1. Exaudiat (Deus scilicet) orationes vestràs, & reconcilietur vobis: & Paulus ait, Christum reconciliare, seu pacificare terrena, & cœlestia, id est, Angelos qui nõ peccarunt. Cicero in epistolis, patrem offensum recõciliari filiis suis sæpè ait. Quintò Apostolus in dicto cap. 1. Cor.7. subiungit: *Mulier alligata est legi quanto tempore vir eius viuit: quod si dormierit vir eius, liberata est à lege: cui autẽ vult nubat, tantũ in Domino*: ergo tantũ morte vinculum matrimonij dissoluitur; & nõ per fornicationem, aut aliam caussam. Et ad Rom.7. *Nam quæ sub viro est mulier, viuẽte viro alligata est legi. Si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri*: Ergo per adulterium non soluitur vinculum matrimonij, quandiù coniux viuit, vt Augustinus lib.2. in Pollentium cap. 4. docet. Ex disputatis igitur elicimus virum non posse dimittere vxorem in Nouo Testamento, vel contrà, vxorem virum, ita vt secundò possint connubium iterare. Ex quo apparet, iustitiam à Christo in Nouo Testamento præceptã, in trib⁹ excedere illã veteris. Primò, quòd in illa diuortium, pluribus ex caussis esset permissum, & concessum; in Nouo, in caussa fornicationis tantùm. Deinde quòd in Veteri erat permissio ad dimissionem etiã ad soluendum vinculum, in Nouo verò ad tori, & cohabitationis dissolutionem tantummodò. Tertiò, in Veteri Instrumento tantùm viro permissum erat repudiare vxorem, non autem vxori repudiare virũ: at in Nouo tam vir, quàm vxor, in actu repudij pares sunt effecti.

Soluitur hoc: iubetur mulier viro suo reconciliari, non contra: vir igitur est solutus ab vxore.

2. Mach. 1.

Colos. 1.

Quintum argumentum. 1. Cor. 7.

Rom. 7.

B. Aug. to. 6.

Coniugij Christiani iustitia tripliciter maior est illa matrimonij legalis.

Nec valet in contrarium, quòd verbum dimittendi in Scripturis semper significet solutionem quantum ad vinculum, imò etiam apud Gentiles: ait enim Suetonius in Tiberio cap. 10. *Dubium, vxoris ne tædio quã neq; criminari, aut dimittere auderet, neq; vltra perferre posset, an vt vitato assiduitatis fastidio, autoritatem absentia tueretur*, etc. 11 ca. 35.

Hæc obiectio diluitur: Perfectam separationem vbique Scriptura verbo dimittendi signi ficat. Sueton.

eiusdem libri: *equiti Romano*, inquit, *iusiurādi gratiam fecit, vxorem in stupro generi compertam dimitteret, quam se nunquàm repudiaturū antè iurauerat.* Hæc ille. Sed etsi id verum sit apud Gentiles; in Scripturis tamē id semper obseruari negamus: sed interdū de separatione tori, & in hac significatione vsurpari verbum dimittendi, probatur ex ipso Paulo, & Euangelio. Ille enim postquàm dixisset de muliere à viro discedēte, vt maneat innupta, vel viro suo recōcilietur, ibi subdit: Et vir vxorem non dimittat; & supplendum est, vel maneat innuptus, vel vxori reconcilietur: Ergo dimisio tam viri, quàm vxoris, intelligenda est de separatione tori. Similiter cùm Paulus ait: *Si quis frater vxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo: non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa: non dimittat virum.* 1. Corinth. 7. vbi, quia matrimonium nondum erat solutum, hortatur fidelem ad permanendum cum coniuge infideli ad vnà habitandum, ac mutuum debitum reddēdum: & ita non dimittere, intelligitur de separatione tori, & communis habitationis; nunquàm enim soluitur vinculum coniugale, quod est in matrimonio infidelium, per conuersionē alterius, nisi quando pars infidelis requisita, aut non vult cohabitare, aut non sine iniuria Creatoris: vt superiùs diximus. Similiter quod Matth. 1. dicitur de Ioseph, quod voluit occultè dimittere Virginem prægnantem, de dimisione seu separatione quantum ad cohabitationem est sermo, quod verbum Grçcum ἀπολῦσαι, ostendit; & ratio confirmat. Non enim licebat in lege diuortium quantum ad vinculum, nisi dato libello repudij, quem Ioseph dare non cogitabat, quia occultè volebat dimittere: quòd si voluisset cum alia contrahere, traduxisset penitùs, & infamasset. Porrò Matthæus cap. 5. & 19. pro verbo dimittendi vtitur voce, ἀπολύειν, quod est, priuare se tantùm vsu coniugij, & excludere domo; non autem significat solutionem vinculi, vel ligaminis, vel potestatis coniugalis, quam quisque coniux habet super corpus alterius: solutio quippe vinculi coniugalis, à Paulo dicitur λύσις à verbo λύειν, quod propriè est vinculū soluere, quâ Paulus eodem capitulo vtitur, cùm ait: *Alligatus es vxori? noli quærere solutionem*: vbi alligationi opponit solutionem. Atq; hanc verborum Græcorum differentiam anno tauit quidā ex loco quodam Chrysostomi. Nam post quodlibet matrimoniū contractum, & ratū, duplex consurgit inter cōiuges mutua obligatio; altera affirmatiua qua sibi inuicem reddere debent mutuum obsequium: & hęc prorsus tollitur per dimissionem: altera est negatiua, qua quisq; eorum lege coniugij tenetur alteri nemini facere sui copiā per copulam cōiugalem, nisi illi soli, cui se alligauit per matrimonium: & hæc nō tollitur nisi per mortem alterius coniugis, iuxta illud Apostoli: *Mulier alligata est legi quanto tempore vir eius viuit.*

Exempla in contrariū ex Paulo.

1. Cor. 7.

Coniugij infidelium nexus quando dissoluatur.

Matth. 1. Exemplū ex B. Matthæo.

Deut. 24.

Matth. 5. Infrà 19. ἀπολύειν. Græcè quid, & quid etiam λύσις apud Paulum.

1. Cor. 7.

Coniugij debitum quodnam affirmatiuum sit, quod verò negatiuum.

1. Cor. 7.

Neque obstat, Dominum eadem voce in diuersis significatis vti. Nam sicut legem Euangelicam strictiorē, quàm erat Vetus Testamentum, statuebat, vel potiùs restituebat: ita tū strictiore verbi significatione est vsus, volens vt iustitia nostra abundaret plusquàm scribarū & Pharisæorū. Et cū Christus vniuersè dixit: *Et qui dimissam duxerit, adulterat*: profectò dimissa, siue in causa fornicationis, sine extra illam, quantum ad torum intelligitur: nam si dimissa esset, quod ad vinculū attinet, nemo se illi commiscendo adulteraret.

Huic argumēto respondetur: Coniugij insolubilitas alio strictiori verbo quàm dimittendi notan à Christo debuerat.

Matth. 5.

Nec secundò obstat, quòd si esset sermo de dimisione quantum ad torū, multæ aliæ causæ cōmuniter à Doctoribus dētur, in quibus liceat dimisionem matrimonij circa torum & cohabitationem facere: vt si mulier nollet cohabitare sine iniuria Creatoris, vel viro suo impedimento esset ad virtutem; vel si alter coniugū incidat in hæresim, potest fieri separatio, vt constat ex cap. De illa, & sequenti, de Diuortiis. Et Christus suprà præceperat oculum scandalizantem erui, & manum scandalizantem abscindi: ergo etiam vxor, si impedimento sit viro ad pietatem, vel si laboraret morbo periculoso, & contagioso, vt lepræ: & similes causæ quàm plurimæ. Respondendum est: Alias causas subesse non negamus: sed hæc præcipuè, & directè repugnat legi matrimonij, & primum locum tenet in dimisione circa torum: quia semel dimissa (quod quidem autoritate ecclesiæ fieri debet, vt habetur extra de diuortijs, cap. *Significasti*) licèt posteà adultera cōuertatur, non cogitur maritus eam suscipere, nec etiam ingredi in religionē, sed tantùm continere manendo in seculo. In apostasia autem, vel hæresi, debet vel suscipere, vel intrare in religionem. Et hoc fit, quia licèt maiora sint illa crimina, adulterium tamen magis opponitur matrimonio; & ad adulteram accedens, digamiæ irregularitatem incurrit. Potest ergo vir vxorem veneficam, homicidam, aut furtis deditam, vel aliis criminibus obnoxiam (de qua disputat Origenes in cap. 19. Matthæi, an posit dimitti, an necessario sit retinenda ob Domini præceptum vetans dimitti,

Hoc etiā soluitur: Si Christus hoc loco de dimisione quantū ad torum loquetur, quorsum hoc, cū aliæ (quę eō ferentur) diuortij causæ nō deessent.

Quando maritus vxorem dimissam recipere nō debeat, quando debeat, & quare.

Orig. tract. 8. in Matth. circa medium, tom. 2.

mitti, æquitate autem aliud poſtulante) ſe dimittere; ſola tamen cauſam fornicationis Dominus expreſsit, quòd hæc ſit propria diuortij cauſa in coniugio, cùm reliquæ omnes cauſæ ſint generales à quauis ſocietate Chriſtianum liberantes) & quòd ob fornicationem liceat in perpetuum dimittere, etiamſi is qui peccauit, pœnitentiam egerit, & à peccato ſuo reſpuerit. Aliæ autem cauſæ complectentes morbum aliquem contagioſum, temporariæ ſunt: & ſi contingant morbo contagioſo eam mundari, debet pars altera eam recipere.

Vir vxorem fornicanam innuptus tamen, cur dimittere poſſit.

In ſola igitur fornicatione datur copia dimittendi vxorem quantũ ad vſum coniugij. Primò, quia eſt in fidem matrimonij: & ideo frangenti poteſt fides frangi, id eſt, non reddi debitum, quo ſe priuauit ex natura fornicationis. Item, ne videatur Dominus velle fauere vxoris, vel viri peccato. Adhæc, quoniam, vt teſtantur Thomas, & Bonauentura, fornicatio non tantùm eſt culpa contra Deum, & animam, & proprium corpus, vt Paulus docet, ſed etiam directè cõtra bona matrimonij: quia tollitur per eam agnitio certa prolis: & fides promiſſa frangitur; & ſignificatio non ſeruatur, cùm alter coniugũ carnem ſuam diuidat. Intelligenda eſt autem iſta poteſtas dimittendi adulteram, cùm is, qui dimittit, non eſt fornicatus: vel vxorem non proſtituit ſuam: vel eam nõ cognouit poſt fornicationem: vel non fuit fornicatio in infidelitate poſt diuortium: vel quę fornicata eſt, non ſuum virum ſimpliciter putauit ſuũ: vel vi eſt oppreſſa: vel eum cui nupſit, accepit, credens priorem maritũ fuiſſe mortuum. In omnibus enim his cauſsis licèt fornicatio ſit, ſeparatio tamen tori nõ fit: extra quas licitè fit, modò non ex vindicta fiat, ſed vt vitet infamiam, vel vt ipſa corrigatur. Hinc Doctores in his verſibus declarant cauſſas, quibus fornicantem non licèt dimittere:

Secunda ratio.

Thom. *Bonauent.*

1. Cor. 6.

Vxorẽ dimittendi adulterã qualis ſit illa poteſtas.

Simile, proſtituens: vis: mors, & credita forma.

Si conuertatur, poſt nouit: mittere nequit.

Septem cauſę vxorẽ non dimittẽdi fornicatam, explicantur breuiter.

& per Simile, intelligimus, ſi vir etiã adulterij fuerit conuictus: per ſecundum, ſi vir ipſe vxorem proſtituat: per tertiũ, violentiam qua ab altero vxor inuita comprimitur: per quartum, cum vxor ex ignorantia inuicta putat virum mortuum, & alteri nubit, debet redire ad priorem virum: per quintum, cum ab eo cognita eſt, quem inuictè, & ſine culpa credebat ſuum virum: per ſextum, ſi infidelis dimiſſa ab eo, qui factus eſt Chriſtianus, conuerti velit ad Chriſtum, tunc conuerſam iubetur vir nondũ vxoratus, vel nondum in ſacris ordinibus conſtitutus, vxorem recipere: per ſeptimũ intelligitur reconciliatio, id eſt, poſtquàm ab adulterio vir ſibi reſipiſcentem vxorẽ reconciliauit, non poteſt eam dimittere. Et per fornicationem, quam hîc excipit Dominus, non tantùm intelligẽda eſt carnalis coniunctio cum nõ ſuo, verùm etiam fornicatio ſpiritalis apoſtaſiæ, vel hæreſis, quemadmodũ inquit Auguſtinus: eo quòd Paulus permittat viro fideli dimittere vxorem infidelem propter infidelitatem, quæ fornicatio quædam ſpiritalis eſt. Ex quo Auguſtinus colligit: *Si infidelitas fornicatio eſt, & idololatria infidelitas, & auaritia idololatria, non eſt dubitandum & auaritiam fornicationem eſſe. Quis ergo iam quamlibet illicitam cõcupiſcentiam poteſt rectè à fornicationis genere ſeparare, ſi auaritia fornicatio eſt.* Hactenùs ille, quem ſequuntur auctor qui putatur Ambroſius, & quidam alij: nam in illa etiã re licet tori ſeparationem facere. Auguſtinus tamẽ lib. Retractationum hoc dictum retractat, & ſolùm licere diuortium in cauſa carnalis fornicationis decernit. Meritò autem non poteſt fornicatio tam generaliter accipi: nam ſic ſequeretur ob quoduis peccatum mortale fieri poſſe diuortium: quod falſum eſt, & contra ſacros Canones. Nam cap. *Quæ ſunt*, de diuortijs, aſſeritur, quòd mulier pro furto, vel alio crimine niſi fidei ſuæ religionẽ corrumpere velit, ab eo ſeparari non debeat. Etſi ergo idololatria, vel hęreſis in Scripturis dicatur fornicatio, hîc tamen propriè accipitur de corporali, vt adulteriũ, vel alium illicitũ concubitum includit. Quia hîc Dominus loquitur de coniugio fidelium, quorũ ambo fidem Euangelicã ſuſceperunt: Paulus verò de coniugio infidelium, quorum alter ad fidem cõuertitur. Plurima etiam alia argumenta fiunt cõtra prædictam expoſitionẽ, ſed illa ſeruamus ſuo loco ſoluẽda, nempè cùm tractabimus locum Matth. 19. ex quo ſumenda erunt quæ hîc deſunt. Interim paucis autoritatibus Patrum, & Conciliorũ confirmabimus hunc ſenſum. In primis eſt Canon Apoſtolorũ XLVIII. ſiue ſecundùm alios, XLVII. qui ſic habet: *Si quis laicus cum ſuam à ſe vxorem abijcit, alteram duxerit, aut ab alio dimiſſam, cõmunione ſegregator.* Quãcum ſit vniuerſalis Canon, omnes dimiſsionis ſpecies, id eſt, in cauſa fornicationis, ſiue extra illã complecti debet. Deinde Euariſtus epiſtola ſua ſecũda ad Africanos ait: *Sicut vir nõ debet adulterare vxorem ſuam, ita nec Epiſcopus eccleſiam ſuam, id eſt, vt illã dimittat, ad quã ſacratus eſt, abſque ineuitabili neceſſitate, aut Apoſtolica, vel regulari mutatione:*

Per fornicationem hoc loco quid.

Aug. lib. 1. ſe. Domi. in Mõ. te. cap. 20. to. 4. circa fin. Idem ibi frà ca. 28. initio.

Ambr. in ca. 7. ad Rom & ad Corinth tom. 5.

Au lib. 1 Retractatio. ca. 19. to. 1. initio

Fornicatio quęnam impropria, & metaphorica.

Lib 8. tracta. 44. 45. 46. 47. & 48.

Eadem veritas coniugij ad vinculum inſolubilis grauiſſimis veterum Patrum teſtimonijs confirmatur.

Euariſtus Papa.

nec alteri se ambitus caussa coniungat. Et si, ut vxori non licet dimittere virum suum, vt alteri se (viuente eo) matrimonio societ, aut eum adulteret: licet fornicarius sit vir eius, sed, iuxta Apostolum, aut viro suo reconciliari debet, aut manere innupta: ita ecclesiae nō licet dimittere, aut ab ea segregare Episcopum suum, vt alterum, viuēte, eo accipiam: sed aut ipsum habeat, aut innupta maneat; id est, ne alterū Episcopū (suo viuente) accipiat ne fornicationis, aut adulterij crimē incurrat. Hæc ille: qui locum Apostoli 1. Cor. 7. de vxore dimittente virum fornicariū interpretatur. Adhæc, Innocentius 1. epist. 2. ad Victricum Episcopum cap. 12. *Si enim de omnibus hac ratio custoditur, vt quacunq; viuente viro, alteri nupserit, habeatur adultera, nec ei agenda pœnitentia licentia concedatur, nisi vnus ex eis defunctus fuerit: quanto magis de illa tenenda est, quæ ante immortali se sponso coniunxerat, & posteà ad humanas nuptias trāsire elegit?* Idem in epist. ad Exupe. Tolos. Episc. c. 6. *De his etiā, inquit, requisiuit dilectio tua, qui, interueniēte repudio, alij se matrimonio copularūt: quos in vtraq; parte adulteros esse manifestū est. Qui verò vel vxore viuente, quamuis dissociatum videatur esse coniugium, ad aliam copulam festinarunt, neq; possunt adulteri nō videri, in tantū, vt etiam hæ personæ, quibus tales coniuncti sunt, etiam ipsæ adulterium commisisse videantur, secundùm illud quod legimus in Euangelio: Qui dimiserit vxorē suam, & aliā duxerit, mœchatur: similiter & qui dimissam duxerit, mœchatur.* Sic ille, nihil denuò statuens, sed declarās illud vinculum. Item Leo Papa, vt habetur 30. q. 5. c. *Qualis*, *Qualis*, inquit, *debeat vxor esse, quæ habenda est secundū legē, virgo casta, & desp ōsata in virginitate, & dotata legitimè, & à parentibus tradita spōso, & paranymphis accipiēda & ita secundū legem & Euangeliū publicis nuptijs in coniugiū liquide sumēda: & omnibus diebus vitæ suæ (nisi ex consensu, & causa vacandi Deo) nunquam propter hominē est separanda, & si fornicata fuerit, dimittenda, sed illa viuente, altera non ducenda: quia adulteri regnū Dei nō possidebūt: & pœnitentia illius per Scripturā recipienda.* Hæc ibi. Adhæc Gregor. vt habetur 32. q. 7. cap. *Hi verò*. *Hi verò, qui vxores suas in adulterio deprehendūt, nō licebit nec eū, nec eā, aliā vxorē accipere, vel aliū virum, quādiu ambo viuūt. Si aūt adultera mortua fuerit, vir eius, si vult, nubat, tantū in Domino: adultera verò nūquàm, etiāsi mortuus fuerit vir eius: omnib⁹ tamē diebus vitæ suæ acerrima pœnitentia lamēta persoluat.* Alexander III. in c. *Ex parte*. de spōsal b. & matrimoniis. *Quia igitur nemini licet vxorem suā sine manifesta causa fornicationis dimittere, & tunc eam sibi reconciliare debet, aut ipsa viuente cōtinere: Mādamus, quatenus eundē vt superinducta dimissa ad vxorē suā redeat, & eam maritali affectione pertractet* [illegible] *missa per ecclesiasticā censuram cogatur.* Ita Alexāder, nihil nouū statuēs, sed ius antiquum declarans. Innoc. III. in c. *Gaudemus*, de diuortiis, volēs probare multitudinē vxorū esse lege diuina prohibitā, ait: *Sanè veridica hac sententia probatur etiā de testimonio Veritatis testātis in Euangelio: Quicunq; dimiserit vxorē suā, nisi ob fornicationē, & aliam duxerit, mœchatur. Si ergo vxore dimissa, duci alia de iure non potest; fortius & ipsa retenta: per quod euidēter apparet, pluralitatem in viroq; sexu, cū nō ad imparia iudicentur circa matrimoniū reprobandā.* Ad hęc Pontificū decreta accedūt, & nōnulla Cōcili. In primis Conciliū Eliberitinū. can. 9. *Fidelis fœmina*, inquit, *quæ maritū adulterū reliquerit fidelem, & alterū duxerit, prohibeatur ne ducat. Si autē duxerit, non prius accipiat cōmunionem quàm is, quem reliquit, de seculo exierit; nisi necessitas infirmitatis dare cōpulerit.* Conciliū Mileuitanū can. 17. cui interfuit B. August. *Placuit, vt secundū Euāgelicam, & Apostolicā disciplinam, neq; dimissus ab vxore, neq; dimissa à marito, alteri coniugātur, sed ita maneant, aut sibimet recōcilientur. Quod si contempserint, ad pœnitentiā redigātur. In qua causa lege Imperialē petendā promulgari.* Hæc in illo Cōcilio; quod, licèt non habeat anathema, n. si in primis octo Capitib⁹, in aliis vno & viginti non habet: tamen hic canon repetitur in Conc. VII. Africano. c. 69. Ac ne dicas, Concilia hæc prouincialia fuisse, addamus generalia. Nam Conciliū Florentinum, cuius doctrinam Sacramentorum Armeniis datam, à toto Concilio editam fuisse testatur Caietanus, de Sacramēto Matrimonij ita statuit: *Quamuis autem ex causa fornicationis liceat tori separationem facere; nō tamen aliud matrimoniū cōtrahere fas est, cùm matrimonij vinculum legitimè contracti perpetuum sit.* Postremo Synodus Tridētina sess. 24. can. 7. sic statuit: *Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cùm docuit, & docet, iuxta Euangelicam & Apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius coniugum, matrimonij vinculum nō posse dissolui; & vtrumque, vel etiam innocentem, qui caussam adulterio non dedit, non posse, altero coniuge viuente, aliud matrimonium contrahere; mœchariq; eum, qui, dimissa adultera, aliam duxerit, & eam, quæ, dimisso adultero, alij nupserit, anathema sit.* Hæc ibi. Et hactenus de Conciliis. His subscribunt magni, & veteres Ecclesiæ Doctores. Clemens Alexandrinus lib. 2. Stromatum: *Quòd autem consulat Scriptura vxorem ducere, & nec à coniugio vnquàm permittat discedere, legem apertè constituit. Non dimittes vxorē, præterquàm propter fornicationem. Adulterium autem existimat cōiungi matrimonio, viuo altero ex separatis.* Hę ille,

Inno. c. I.

Epist. 2.

Leo Pont.

1. Cor. 6.

Gregor.

Alex. III.

Innoc. III.

Matth 19. Luc. 16.

Concilia.

Concil. Eliberitinum.

Concil. Mileuitanum.

Concil. Africanū seu Carthagin. VII

Conc. Floren. in fine.

Caietan.

Conc. Trid.

Doctores.

Clem. Alexā in fin. lib 2. tom. 2.

Circa med. Orig. tom. 2.

ille, quæ iterum repetit libr. 3. Huius discipulus Origenes tract. 7. super Matthæum: *Scio quosdam*, inquit, *qui præsunt Ecclesiis, extra Scripturam permisisse aliquam nubere, viro priori viuenti: & contra Scripturam quidem fecerunt dicentem, Mulier ligata est, quanto tempore viuit vir eius. Item viuēte viro, adultera vocabitur, si facta fuerit alteri viro. Non tamen omninò sine caussa hoc permiserunt: forsitan n. propter huiusmodi infirmitatem incontinentiū hominum, peiorū comparatione quæ mala sunt permiserunt, aduersus ea quæ ab initio fuerant scripta: Dico autē vobis, quoniam quicūq; dimiserit vxorē suam ob causam fornicationis, & aliā duxerit, mœchatur. Forsitan audax aliquis, & Iudaicus vir aduersans doctrinæ Saluatoris* [illegible]*i, dicet, quoniā & Iesus dicens: Quicunq; dimiserit vxorē suā, excepta causa fornicationis, facit eā mœchari, permisit vxorē dimittere, quemadmodum Moyses, quem retulit propter duritiam cordis Iudæorū hoc præcepisse: & hanc ipsam inquiet esse caussam fornicationis, per quam iustè vxor à viro dimittitur; secundùm quam & Moyses præcepit dimittere vxorem, si inuenta fuerit res turpis in ea. Sed ad hoc ita est respondendum: quoniam si secundùm legem adultera lapidatur, manifestū est quoniā non secundùm hoc intelligitur res turpis. Nec enim in caussa adulterij oportet dare libellum repudij.* Et post pauca alia subdit: *Quæ enim ratione adultera est mulier, quāuis legitimè nubere videatur viro viuente, eadem ratione & vir quāuis legitimè accipere videatur dimissam ab aliquo viro, non accipit legitimè secundùm sentētiam Christi, sed magis mœchatur, quasi alienam accipiens.* Hactenùs Origenes.

Rom. 7. & 1 Cor. 7.

Cur olim diuortium Origene teste permissum.

Deut. 24. Matth. 19.

Leuit. 24. Ioan. 8.

Athenag. sub finem orationis.

Athenagoras in legatione pro Christianis ad M. Aurelium Antoninum, & L. Aurelium Commodum Imperatores, &, quod plus est, philosophos: *Secūda*, inquit, *nuptiæ, decorum quoddam adulterium est. Qui enim dimiserit vxorem suam & duxerit alteram, adulterat, inquit Dominus noster: neque dimittere illam cōcederis, cuius delibata est pudicitia, & alteram ducere. Nam qui prima vxore, licèt defūcta, seipsum priuat, quanquā dissimulāter, & mādatū Dei trāsgreditur, quoniā à principio Deus virum vnū, & mulierē vnam creauit: & carnem à carne, & vnionē miscendi vtriusq; sexus separat.* Hæc ex Periońij versione: quæ quoniam sub obscura sunt, addam versionem Ioannis Langij; quæ sic habet: *Secundum enim matrimonium speciosum est adulterium. Qui namq; repudiauerit, inquit, vxorem suam, & duxerit aliam, adulterium committit: neq; per diuortia eam dimittere, cuius virginitatis florem aliquis violauit, neq; secundas adire nuptias permittēs. Siquidem qui seipsum orbat priore vxore (etiāsi illa mortua, diuortium fiat) occultus, obuelatusq; est adulter manum quidem (hoc est, fictionem) Dei, eiusq; facturam transgrediens. Quoniam in primordio vnum illevirum finxit, vnamq; fœminam: dissoluens autem carnem à carne, vnionem commixtionis ad generis & sexus communionē institutam.* Taliter ille.

Matth. 5.

Genes. 2.

Secundū matrimonium quod Athenagoræ.

Tertullianus libro 4. in Marcionem introducit Marcionem sic loquentem: *Qui dimiserit*, inquit, *vxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committet. Qui dimissā à viro duxerit, æquè adulter est, vt sic quoq; prohibeat diuortium, illicitum facit repudiatæ matrimoniū; Moyses verò permittit repudium in Deuteronomio, &c.* Et respondens Tertullian9 ait: *Dico illum* (nempè Christū) *conditionaliter nunc fecisse diuortij prohibitionem, si ideo quis dimittat vxorem, vt aliam ducat. Qui dimiserit, inquit, vxorem, & aliam duxerit, adulteriū commisit: & qui à marito dimissam duxerit, æquè adulter est, ex eadē vtiq; caussa dimissam, quæ non licet dimitti, vt alia ducatur: illicitè enim dimissam pro indimissa ducens, adulter est. Manet enim matrimoniū quod nō ritè direptū est. Manēte matrimonio nubere adulterium est. Ita si conditionaliter prohibuit dimittere vxorem, non in totum prohibuit: & quod nō prohibuit in totum, permisit.* Ista Tertullianus asserens in totum non prohibuisse diuortium, quia permittit quantum ad communionem, & corporum commixtionem, separationem; non autem in totum, quia nō absolutè soluitur vinculum, nec potest vxor ita dimitti, vt alia ducatur: quod contendunt in caussa fornicationis accidere.

Tertu. procul à med.

Marcionis malè de coniugio sentientis confutatio.

Deut. 24.

Basilius libro De vera virginitate: *Non audis quoniam qui dimissam duxerit, mœchatur? Etsi enim, inquit, pro culpa dimissa est, viuit tamen vir eius. Quid ergo dimissam perturbas? cur illi spatium non das, vt de his agat pœnitentiam. quorum gratia dimissa est? & vir à se dimissæ pœnam, emendationemq; miseratus, ad se rursus proprium reuocet membrum? Quid emendandi se spaciū præripis, viuente viro sic dimissam ducēs? Permitte, inquit, aut ad viuentē virum remeare meliorem factam mulierem; aut certè cùm neq; vidua, neque vxor sit, pro remissione culpæ, quā peccauit in virum, semper pœnas dare, Tu cur antequàm peccatum suum, pro quo dimissa est, planè intelligere possit, eam ad coniugiū rapiens, impudentiorē ad scelera deinceps facis? nempè, viuente viro, alienā adulteras cōiugem, facilemq; illi ad nequitiam reditum (vt dixi) per cōnubium pandis.* Sic ille, interpretans verbum Domini: *Et qui dimissam duxerit, mœchatur*, de vxore quacunque ratione dimissa. B. Chrysostomus sermone de libello repudij, in dictum Pauli: *Mulier alligata est legi, quanto tempore vixerit vir suus. &c. Igitur quanam est lex illa*, inquit, *quam nobis Paulus posuit? Mulier, inquit, non separetur, viuente viro, neque alium superinducat maritum, neq; secundas*

B. Basil parū à med.

B. Chrysosto. prope initiū, to 4. sub fin. 1 Cor. 7. Rom. 7.

nuptias habeat. Et vide quanta cum diligentia verborum vsus sit proprietate. Non enim dixit, Cohabitet viro, quoad vixerit vir illius: atq; adeò etiamsi libellum repudij det, etiamsi domum relinquat, etiamsi ad alium abeat, lege adstricta est, adulteraq; est talis. Nam quemadmodū serui fugitiui, etiamsi domum herilem relinquant, catenam secum trahunt attrahentem: ita & mulieres etiamsi viros relinquant, legem habēt pro catena, se persequentem, & adulterij accusantem, accusantem etiam recipientes, ac dicentem: Adhuc superest maritus, & adulterium facinus hoc est. Mulier enim adstricta est legi, quo ad vixerit maritus illius: & omnis qui dimissam in vxorem acceperit, adulter fit. Quando igitur licebit illi secundas nuptias contrahere? Quando? Tunc vbi à catena liberata fuerit, quando vir morietur solum. Quæ autem serua est, ac subdita legi, etiamsi millies libellū repudij det, adulterij ligabitur lege. Ne mihi leges ab exteris conditas legas, præcipientes dari libellum repudij, & diuelli. Neque enim iuxta illas iudicaturus est te Deus in die illa qua venturus est, sed secundùm suas, vt ipse statuit? Quid igitur? & Moses, aiunt, hoc fecit: & ille propter istam caussam. Tu verò audi Christū dicentem: Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum & Pharisæorum, nequaquā intrabitis in regnum cœlorum. Idem homil. 17. super Matthæum. *Ille qui quidem si alterā duxerit, tunc si constituit criminis reum, qui adulteram fecit ex coniuge: hic verò accipiendo alienam, adulter effectus est. Nequaquàm enim mihi referas, quia illam alter eiecit. Nam expulsa quoq; vxor, esse eius qui eam expulit, perseuerat.* Hactenùs ille. Ambrosius in 16. cap. Luc. *Dimittis ergo vxorem quasi iure sine crimine, & putas id tibi licere, quia lex humana non prohibet, sed diuina prohibet? Qui hominibus obsequeris, Deum verere. Audi legem Domini, cui obsequuntur etiam qui leges ferunt: Quæ Deus cōiunxit, homo non separet. Sed non solum hîc cæleste præceptum, sed quoddam etiā opus Dei soluitur. Pateris ne oro liberos tuos, viuente te esse sub vitrico, aut incolumi matre degere sub nouerca? Pone si repudiata non nubat: & hæc viuo viro tibi debuit displicere, cui adultero fidem seruat? Pone si nubat: necessitas illius tuū crimē est: & cōiugium quod putas adulterium est. Quid enim refert, vtrùm aperta criminis confessione, an marito specie adulteriū admittas? nisi quod grauius est legem criminis fecisse, quàm furtum.* Et infrà, alligatis verbis Apostoli. 1. Corinth. 7. ait: *Simul hîc idem Apostolus negauit legis esse diuinæ, vt coniugium qualecunque soluatur: nec ipse præcepit, nec dicet deserendi autoritatem, sed culpam abstulit destituto.* Et paullò superiùs: *Sed fortasse dicet aliquis; Quomodo Moyses mandauit dare librum repudij, & dimittere vxorem? Qui hoc dicit, Iudæus est: qui hoc dicit, Christianus non est.* Hæc ille: quæ satis ostendunt, ea quæ in epistolam ad Corinthios scripsit, non esse germana & syncera; sed, vt quidam tradunt, falsata & deprauata. Hieronymus in epistola ad Oceanum de obitu Fabiolæ matronæ Romanæ; quam reprehendit, quòd relicto priori viro secundas nuptias contraxerit: laudat tamen quod posteà agnito peccato suo, publicam egerit pœnitentiam, & subdit hæc verba: *Igitur & Fabiola, quia persuaserat sibi, & putabat à se virum iure dimissum (ob ingentia scilicet scelera & adulteria) nec Euangelij vigorem nouerat, in quo nubendi vniuersa caussatio, viuentibus viris, fœminis amputatur; dum, multa diaboli vitat vulnera, vnum in caussa vulnus accepit.* Idem in epistola ad Amandum: *Omnes caussationes Apostolus amputans, apertissimè definiuit, viuente viro adulteram esse mulierem, si alteri nupserit. Nolo mihi proferas raptoru violentiam, matris persuasionem, patris autoritatem, propinquorum cateruam, seruorum insidias atq; contemptum, damna rei familiaris. Quandiu viuit vir, licèt adulter sit; licèt Sodomita, licèt flagitijs omnibus coopertus, & ab vxore propter hæc scelera derelictus, maritus eius reputatur, cui alterum virum accipere non licet. Nec Apostolus hac propria authoritate decernit, sed Christo in se loquēte, Christi verba secutus est, qui ait in Euangelio: Qui dimittit vxorem suam, excepta caussa fornicationis, facit eā mœchari: & qui dimissam acceperit, adulter est.* Idem quoque in cap. 19. Matthæi: *Vbicunq;*, inquit, *est fornicatio, & fornicationis suspicio, liberè vxor dimittitur. Et quia poterat accidere, vt aliquis calumniam faceret innocenti, & ob secundam copulam nuptiarum veteri crimen impingeret; sic priorem dimittere iubetur vxorem, vt secundam, prima viuente, non habeat.* Hucusque Hieronymus. Augustinus duos integros libros, quos inscripsit De adulterinis coniugiis ad Pollentium, qui putabat, ob adulterium vxoris licitas esse secundas nuptias; diligentissimè scripsit, & quæstionem hāc exactè discussit, & pro hac sententia quam tuemur, concludit, locumque hunc sic esse interpretandum docet. Vnde libro 2. cap. 4. ait: *Licitè dimittitur coniux ob caussam fornicationis; sed manet vinculum prioris, propter quod fit reus adulterij, qui dimissam duxerit, etiam ob causam fornicationis. Sicut enim manente in se Sacramento regenerationis, excommunicatur cuiusquam reus criminis, nec illo Sacramento caret, etiamsi nunquàm reconcilietur Deo: ita manente in se vinculo fœderis coniugalis, vxor dimittitur ob caussam fornicationis, nec carebit illo vinculo, etiamsi nunquàm reconcilietur viro, carebit autē, si mortuus fuerit vir eius. Reus verò excōmunicatus ideo nunquàm*

carebit

Marginalia: Mulier adultera virū relinquēs, qualis Chrysost. — Quousque duret vinculum cōiugij. — Deut. 24. — Tom. 2. — Ambrof. li. 8. in Lucam, ca. 2. sub. initiū, tom. 5. — Matth. 19. — B. Hieronym. epist. 30. non procul à prin. to. 1 ante me. — Idem epist. 147. circa fin. tom. 3. — Rom. 7. — 1. Cor. 7. & 2. Cor. vlt. — Idem tom. 9. — B. August. to. 6 prope fini. — Cap. 5. initio.

carebit regenerationis Sacramento, etiam non reconciliatus; quoniam nunquam moritur Deus. Idem tamen in libro de Bono coniugali, cap. 7. in fine ait: *Interueniente diuortio, non abolétur illa confœderatio nuptialis; ita vt sibi coniuges sint etiam separati, cum illis autem adulterium committant, quibus etiam fuerint post suum repudium copulati.* Et paullò antè: *Quomodo autem viro poßit esse licentia ducendæ alterius, si adulteram reliquerit, cùm mulieri non sit nubendi alteri (scilicèt potestas) si adulterum reliquerit, non video.* Christianus Druthmarus in Mattheum: *Simplex Domini præceptum est, quòd etsi propter fornicationem dimiserit, nec ille debeat aliam habere, quoadusque illa viuit, nec illa alium. Si autem legaliter occiderit eã in iudicio, tunc potest alteram habere. Similem autem legem habet vir cum vxore, sicut mulier cum viro, vt si vir mulierem adulterauerit, non poßit eã accipere, nisi vir ipse moriatur; quia reus est de adulterio.* Anselmus in cap. 5. Matthæi: *Hic præcipit non dimittere vxorem, nisi tantùm excepta caussa fornicationis. Si enim ipsa ruperit legem coniugij, potest eam homo à se separare, vt commixtionem illam auferat sibi quam violauit; sed tamen Sacramentum coniugij remanet, vt non aliam ducat.* Et in cap. 19. Matthæi: *Sola fornicatio caussa est separationis. Postquam enim mulier quæ est viro iuncta, & vna erat in carnali copula, in aliam carnem illam vnitatem transmiserit: & fornicationem illam diuiserit: non amittet quidem vinculum coniugij; sed meretur non amplius carnaliter cum viro suo copulari, quia contra copulationem peccauit.* Beda in cap. 10. Marci; *In Matthæo scriptum plenius est. Quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Vna ergo solummodò caussa est carnalis, fornicatio: vna spiritalis, timor Dei, vt vxor dimittatur; sicut multi, religionis caussa fecisse leguntur. Nulla autem caussa est, Dei lege perscripta, vt viuente ea quæ relicta est, alia ducatur.* Rupertus in Genes. lib. 2. cap. 35. *Igitur sola fornicationis caussa rectè coniugatorum excusantur diuortia, ita tamen, vt aut permaneant sic, aut reconcilientur qui ab inuicem discessere pro huiusmodi caussa.* Ita sentiunt Patres. Pleraq; alia suppetebant testimonia posteriorum Doctorum, & præcipuè Scholasticorum, quorum concors est sensus & consensus in hac sententia, quam tot veterum Patrum, Romanorum Pontificum, & Cõciliorum autoritatibus confirmauimus. Et quamuis multa desiderari valeant, quę ad maiorem huius nodi dissolutionem spectabant; illa tamen, ne hic tractatus cresceret in immensum, in alium locum reiecimus. Interim intelligant Catholici omnes coniugati, legem sibi esse à Christo præscriptam, vt cum omni charitate vxores tractent; omnemque occasionem illis pręcidant: simulque intelligant, illas fornicantes, quibus tamen caussam fornicationis non præbuerunt, ita ab se posse ablegare, & dimittere, vt tamen nouas nuptias conciliare non possint. Sed danda est eis opera, vt vel vxores olim dimissas, & emendatas sibi reconcilient, vel inconiugati permaneant, vt Christo per Apostolum pereant loquenti, cui cum Patre & Spiritu sancto in sempiterna laus, honor, gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

Idem eodem tomo etiam subsistens.

Christianus Druthmar.

B. Anselm. to. 1. in princ.

Beda c. 40. in Marc. tom. 5.

Rupert. Tuit.

[illegible] 8. Disput. 44. & seq. Christiani cõ[illegible] quo[illegible]do se gerere debeat.

TRACTATVS XL.

In illa verba: *Iterum audistis quia dictum est antiquis, Non periurabis: reddes autem Domino iuramenta tua. Ego autem dico vobis non iurare omninò, neque per cœlum, quia thronus Dei est, neque per terram, &c.*

POSTQVAM Dominus in superioribus iniustitiam in proximum in ira & homicidio, & persona sibi coniuncta, nempe vxore, interdixit: nunc prohibet iniuriam in Deum, quæ tamen priori loco prohibenda videbatur. Sed ostendere voluit, quàm sit pacis nostræ amator: & quòd odio prosequens fratrem quem videt, Deũ quem non videt, non diliget. ¶ *Dictum est antiquis, Non periurabis.* Antiquis qui ante legem extiterunt: siquidem iuramentũ pertinet ad religionem quæ semper fuit. Necessitas autem iurisiurandi est à necessario commercio inter homines, quòd in paciscendo & terminando lites oportet habere inuicem de dictis, vel de promissis fidem: at quia solemus omnes esse mendaces, & consequenter inuicem nobis non credere, & datam fidem sæpè frangere; inuenta est religio iurisiurandi, qua homo reprimitur ne mentiatur; tùm quia Deus est testis, qui non poterit falsò testari, nec aliquis eum mendacem facere: tùm quia DEVS est iudex: in omni enim iuramento subtacitè hæc imprecatio continetur, vt si non sit verum quod iuratur, ipse DEVS, vt iustus iudex, vltionem sumat sua die: quod qui non metuit, iam non est inter homines, sed inter dæmones collocandus, quia illi credunt, & contremiscunt. Præcipit autem lex naturæ, non esse peierandum, Genesis 12. 21. 25. 26. & 31. Hoc autem præceptum habetur Exod. 20. Deuteronomij 5. Leuitici 19. *Non periurabis*

Scopus Domini.

Quibus dictũ antiquis: Non periurabis. Iusiurandi necessitas vnde.

Iuramenti tacita conditio.

Iacob. 2.

Vbi Scripturarum periurium prohibetur.

in nomine meo, nec polluet nomen Dei tui: ego Dominus: Sapientiæ 14. inter peccata periurium numeratur, sicut Psalm. 14. dicitur: *Qui iurat proximo suo, & non decipit:* & in alio loco, *Nec iurauit in dolo proximo suo.* 1. Timoth. 1. periuri inter peccatores censentur: Atque hoc annotamus contra Priscillianistas, qui, vt testatur Augustinus in libro de Hæresibus, capite 70. docebant discipulos suos, vt iuramento interrogati, & requisiti, nihil vnquam reualerent de illorum doctrina, & ad illius doctrinæ occultationem, licitum fuisse periurium: qua propter hanc semper in ore versabant sententiam.

Aug. tom. 6. initio. Qui periuriū hæretici malum esse negauerunt.

Iura, periura, secretum prodere noli.

Eundem errorem impingit Bernard. sermone 65. & 66. super Cantica, quibusdam sui temporis hæreticis qui dicebantur Apostolici. Sed hic error prædictis locis satis est confutatus. Nam si mendacium suapte natura est malum; quanto erit deteriùs, si iuramento confirmetur? & vt quidam Ethnicus dixit: *Qui semel à veritate deflexit, is non minori religione ad periurium, quàm ad mendacium perduci consueuit.* Hæc ille, notans mendaces facilè in periurium prolabi.

Bernard. Vnde illud constet esse peccatum, & graue.

Reddes autem Domino iuramenta tua. Hoc Caietanus, & alij quidam existimant additum textui Leuit. 19. per Deuterotas quosdam secundarios Doctores, id est, Scribas & Pharisæos, cùm ibi tantùm dicatur: *Non periurabis in nomine meo, nec polluet nomen Dei tui, ego Dominus.* Alij verò non putant additum, sed intelligunt, vtrumque concurrere cum eo quod dicitur Deuteronomij cap. 6. *Per nomen illius iurabis:* aiuntque prohiberi iuramentum per creaturas. At hoc non videtur posse cōsistere: quoniam sancti in Veteri Testamento per creaturas iurabant, vt Ioseph per salutem Pharaonis, & Iacob per timorem patris sui Isaac; imò etiam execrando, id est, deuouendo in caussa periurij: vt cùm dicitur; *Viuit anima tua.* 4. Regum 2. & 4. nimirùm: *Si ita non est, non viuas;* item, *Hac mihi faciant dij, & hac addant.* 3. Regum 19. quippè in eiusmodi iuramentis execratoriis Deus inuocatur etiam, vt iudex: vnde Laban Genesis 31. *Intueatur, inquit, & iudicet Dominus inter nos quando recesserimus à nobis, si afflixeris filias meas, & si introduxeris alias vxores super eas.* Ergo quod dicitur: *Reddes Domino iuramenta tua,* siue, vt Græcè dicitur, ἀποδώσεις, hoc est persolues, perinde est, ac si dixisset, ad honorem Dei præstabis promissa in iuramento promissorio. Vel repetitio est eiusdem, denotās quòd Dominus exiget quod natura dictat; & Laban sciebat in prædicto promissorio iuramento.

Leuit. 19. Illud: Reddes autē Domino iuramenta tua, quid Caietano, quid alijs, sed ineptè.

Deut. 6.

Genes. 42. Suprà. 31.

4. Reg. 2. & 4. 3. Reg. 19.

Genes. 31.

Verior & solidior eius dicti intelligentia.

Ego autem dico vobis, non iurare omnino. Iuramentum quod ad etymon suum spectat, à iure dicitur, teste Augustino sermone 28. de verbis Apostoli. quia ius suum tribuimus DEO, dum fametur eum summam veritatem, qua nostram firmamus: Vel, secundùm Thomam, Iusiurandum ob id à iure dicitur, quòd pro iure sit introductum, id est, pro lege habendum: ideò iura post præstitum iuramentum, nullam aliam inquisitionem permittunt, quia DEO esset irrogare iniuriam. Quantum ad rem, secundùm Ciceronem de Officiis, Iusiurandum, est affirmatio religiosa; secundùm Aristotelem verò in Rhetorica ad Alexandrum: Iusiurandum cum diuina veneratione dictio probationis expers, id est, quæ alia probatione caret, secundùm Augustinum: *Quod est iurare per Deum, nisi, Testis est Deus?* Vt enim in his quæ sciri possunt, & in ratione posita sunt, confirmatio procedit ex his quæ sunt naturaliter nota; ideò ibi nec testibus opus est, nec iuramento: ita in moralibus, quia contingentia sunt, & nimium varia, non possunt res ratione constabiliri, sed opus est testibus. Humanum autem testimonium est fallax dupliciter: & vitio voluntatis, quia id quod non sentit, per malitiam pronuntiare potest: & defectu intellectus, qui, ob ignorantiam, sæpè de occultis & absentibus fallitur.

Iuramenti duplex etymologia. *Aug. tom. 10.*

Thom. 2. 2. q. 89. art. 1. 10. 11. part. 2.

Quid sit iuramentum. *Cic. lib. 3. de offic. Philosophus cap. de iusiurando. tom 3.*

Aug. ser. 28. de verb. Apostol. circa medium. to 10.

Humanū testimoniū potest fallere duplici de caussa.

Cùm ergo hominum testimonium sit mendax; dictorum veritas solo diuino testimonio firmari potest, & ob id inuocato Deo, vt teste, quia non est alius modus probandi: vt testatur Aristoteles in responsione ad Alexandrum. Et nomine diuini testimonij non tantùm Deum, & res diuinas; sed etiam creaturas in Deum relatas intelligo. Nam qui per creaturas iurat, numen aliquod esse profitetur, siue falsò vt idolorum cultores, siue verè, vt Orthodoxi, qui Deum in creaturis existere profitentur. Vnde Augustinus sermone 28. de verbis Apostoli: *Non vos fallant,* inquit, *qui nesciq quomodo volentes ipsas iurationes discernere, vel potiùs non intelligere, dicunt non esse iurationem, quando dicit homo, Scit Deus, Testis est Deus, Inuoco Deum super animam meā, verum me dicere. Inuocauit, inquit, Deum, testem fecit Deum. Nunquid iurauit? Qui hæc dicunt, nihil aliud volunt, nisi, inuocato Deo teste, mentiri. Ita ne verò quisquis est prauι cordis, & peruersi cordis, fidicas, per Deum, iuras, fidicas, Testis est Deus, non iuras? Quid est enim, Per Deum; nisi, Testis est Deus? Aut*

Aristot. loco dicto. Iurantes per creaturas, etiam per Deum iurare.

2. Cor. 1.

Dicere, Testis est Deus, & similia, verum esse iuramentum probat Augustinus.

quid

quid sit, Testis est Deus, nisi, per Deum? Quid est autem iurare, nisi ius reddere Deo, quando per Deum iuras, ius saluti tuæ reddere, quando per salutem tuam iuras, ius filiis tuis reddere, quando p. r filios tuos iuras? Hæc ille: quibus conuincitur error Fabri super illud ad Romanos 1. *Testis mihi est Deus*, dicentis non esse affectum iurantis, sed asserentis: quod falsum esse, docet hic Augustinus, & Innocentius III. in titul. de Iureiurando, c. *Etsi Christus*. & alij multi testantes Paulum iureiurando iurasse.

Error Fabri ... Rom. 1.

Innocent. III

His præmissis, difficile videtur intelligere quid sit, quod prohibeat Dominus. Nam si iurare est, citare Deum testem eius, quod dicis: quædam est huic præcepto sententia, quæ è diametro videtur pugnare cũ lege veteri, quam tamen Dominus professus est se non abrogare? Dicendum est, iuramentum nudum non esse rem per se malam & illicitam, ob annexam irreuerentiam, vt existimauit Caietanus hoc loco: posse tamen inquit ex circumstantiis honestari.

Quod iuramentũ nõ sit per se malũ.

Sed contra hoc est. Primò, quia Scriptura id præcipere, vel saltem vt licitum concedere videtur: quocirca Deuteron. 6. dicitur: *Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies, ac per nomen illius iurabis*; & Psal. 62. *Laudabuntur omnes qui iurant in eo*, hoc est, qui diuinum honorem illi tribuunt, non alium Deum agnoscentes; ac Esai. 45. *Mihi curuabitur omne genu, & iurabit omnis lingua*: Item Exod. 22. præcipitur; *Si latet fur, Dominus domus applicabitur ad deos*, (nempe Sacerdotes) *& iurabit quod non extenderit manum in rem proximi sui, ad perpetrandam fraudem*. Et infrà de commendato iumento vel boue, subditur: *Iusiurandum erit in medio quòd non extenderit manum ad rem proximi sui: suscipietque Dominus iuramentum, & ille reddere non cogetur*.

Deut. 6. ... Matth. 4. Psalm. 62.

Esai. 45.

Exod. 22.

Deinde iuramentum nequaquam est per se malum, quandoquidem id Deus vsurpat: *Per memetipsum iuraui, dicit Dominus: Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum: Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum*: iterum, *Iurauit Dominus & non pœnitebit eum*

II. Argum.

Genes. 22. Luc. 1. Psalm. 131. Psalm. 109.

Nec valet quod quidam Deo licitum esse iuramentum asserunt: quia, vt aiunt ex Ambrosio in Psalmum 118. super illud: *Iuraui & statui, &c. Nemo benè iurat, nisi qui potest scire quod iurat. Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum. Iuret ergo ille, quem sacramenti sui pœnitere non potest: & posteà noli vsurpare exemplum Sacramenti, qui implendi Sacramenti non habes potestatem*. Sic ille. Quod tamen non satis solidum esse videtur, quia Angelus etiam iurauit per Viuentem in secula seculorum, quia tempus non erit amplius: iurarunt etiam Patriarchæ, vt Abraham qui dixit; *Leuo manum meam ad Dominum Deum excelsum, possessorem cœli & terræ*; iurauit Abraham ipsi Abimelech in Bersabee; Moyses ipsi Raguel quòd habitaret cum eo, & Iacob ipsi Laban. Et Paulus etiam iurauit non semel, vt ad Rom. 1. 9. Galat. 1. & 2. ad Corinth. 11.

Ambr. tom. 4 ...

Apoca. 10.

Ibidem. Genes. 14.

Infrà 21. Infrà 31. Exod. 2.

Tertiò, per se vitiosum non est, quod Ecclesia exigit ab hæreticis cùm reconciliantur, quemadmodum à Berengario; & Episcopus, ac Imperator, Pontifici summo, Romano Episcopo obedientiam iurant in sua promotione. Hinc Innocentius III. vt habetur titulo de Sententia excommunicationis, c. *Excommunicamus*. excommunicat obstinatè respuentes iuramenti religionem. Ad hęc, iudices exigunt iuramentum ex testibus: & Patres in Synodo 3. Ephesina exegerunt à Nestorio hæretico, vt palinodiam suæ hæreseos caneret, dicendo: *Consequens est etiam iureiurando fateri te quòd anathematizes, & profana ducas tua profana dogmata: sentias autem, & doceas, quæ nos sentimus, & credimus*. In eadem Synodo Victor quidam Cyrilli amicus falsò accusatus, non priùs purgatus est à crimine, quàm sublatis in cœlum manibus per Sacrosanctum Baptismum, & mysteria veneranda se innocentem iurasset. Athanasius in Apologia ad Constantium Imperatorem sic iurat: *Tua pietati magna & clara voce respondeo, manuq; extensa, quod didici ab Apostolo, Deum in meam ipsius animam testor, & vt scribitur in libris Regum: iusiurandum concipio. Testis sit Dominus, & testis sit Christus eius, sinas (quæso) me loqui, nunquam in malum tui mentionem feci, apud fratrem tuum bonæ memoriæ, Constantem piissimum Augustum, neque illum aduersum te irritaui* Et paullò pòst: *Vellem autem hunc hominem, quisquis is est, hic in præsentia adesse, vt delato iuramento sub attestatione veritatis ab eo sciscitarer. Quæ enim ita dici, audiriquè volumus, quasi Deo præsente, & sub hac formula iusiurandi nos Christiani homines concipere solemus*. Hæc ille, & iurans per se Constantio, & exigens ab alio iuramentum. In Concilio Constantiensi inter hæreses VViclessi damnatus est articulus tollens omnia iuramenta quæ fiunt ad roborandos humanos contractus, & commercia ciuilia: & decretum est à Patribus, vt ad confirmationem fœderis, quod pro euersione schismatis inierant Romanorum, & Aragonum Reges, iuramentum ab omnibus qui in Concilio aderant, flagitaretur: quod ilicò factum est,

III. Argum.

Innocent. III.

Qui exigant iuramẽtum.

Synod. Ephesina III.

Athan. to. 2.

2. Cor. 1.

Magni Athanasij iuramentum.

Concil. Constantiens.

Hæretici

Quorundã & veterum. & recentium hæreticorum falsa de iuramento doctrina.

Iacob. 5.
2.Cor.1.

Hæretici quoque dicti Waldenses, & nostro seculo Anabaptistæ, ex his verbis Domini, & Iacobi Apostoli, capit. 5. falsò collegerunt, nullum omninò iuramentum Christianis esse licitum: & ante hos omnes Pelagiani negabant licere iuramentum; & iuramentum non esse, si quis dicat, Testis est Deus, vel, Testem inuoco Deum in animam meam; sed tantùm si dicatur, per Deum, vt ostendit Augustinus epistol. 89. ad Hilarium in responsione ad 5. quæstionem.

Aug tom. 2.

IV. Argum.
Hebr. 6.

Quartò, vtile est, vt innocentes infamati purgentur, lites terminentur, (Quia omnis controuersiæ finis, ad confirmationem, est iuramentum, vt ait Apostolus) siue pro pace firmanda, & fidelitate promittenda exigatur sacramentum.

V. Argum.

Hier. tom. 9.

Quintò, quia iuramentum actus est latriæ: siquidem per illud quod veneramur, & diligimus, iurare consueuimus, vt docet Hieronymus in Matthæum. Ideò Deus maior, & omnia sciens, & iustus, & punire valens periuros, existimatur, cùm statur iuraméto ab exigente. Et latria est ex parte testium, & honor præstandus idolis, præstatur Deo vero, quemadmodum de sacrificiis legis asserimus, quæ ne exhiberentur idolis, Dominus præcepit sibi offerri: ex parte verò rei iuratæ, id est, actus humani, id est, vt piger, & ad fidem habendam tardus, tanto teste allegato, credat. Et quia species ab obiecto sumitur, & bonum in moribus à fide proficiscitur, & proximus finis est confirmare actum humanum, non Dei honor; ideò non est propriè, sed impropriè actus latriæ. Est ergo iuramentum ob nos quidem immediatè, principaliter autem, & remotè propter Deum: quemadmodum astra propter nos proximè creata sunt (nobis enim lucem ipsam quia indigemus, ministrant) propter Deum verò, & præcipuè, & remotè.

Iuramétum vt sic actus latriæ.

Iuramétum non esse per se bonum

Rursus iuramentum per se bonum non est, vt docet Augustinus libro de Mendacio, capite 15. & libro 1. de sermone Domini in Monte, capite 30. & sanctus Thomas secunda secundæ, quæstione 89. art. 5. nam eius voluntas, & frequentatio prohibetur. Hinc Iacob. 5. dicitur: *Ante omnia autem, fratres mei, nolite iurare, neque per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcunque iuramentum*: & Salomon, *Iurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in illa.* Et intrà: *Vir multum iurans, implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga.* Ac rursus; *Loquela*, inquit, *multum iurans, horripilationem capiti statuet*: (id est, horrescere capillos capitis faciet) *& irreuerentia ipsius, obturatio aurium.* Quibus verbis vult Sapiens, homines ad frequens iuramentum exhorrescere, & non minus continere ac obthurare aures, quàm solebant Iudæi audita blasphemia. Voluntas autem, & frequentatio rei per se bonæ, melior est. Tum quia est tantùm in remedium defectus, quemadmodum pharmaci potio, vel sectio membri in remedium corporis totius: ergo non est per se bonum, nec frequentandum nisi ob defectum, hoc est, ob incredulitatem, & tarditatem eorum, qui non præstant fidem dictis testis. Nam quia ita natura comparatum est, vt principia, & conclusio sint eiusdem generis, nempè vt necessaria conclusioni necessariæ, & probabili probabilia argumenta adhibeantur, cùm res confirmanda cadere, & fallere possit, non est ob defectum rationis, vel linguæ sine necessitate adhibendum testimonium nunquam fallens. Ad hæc, si sua pte natura bonum esset, haud est verisimile, Christum à re per se bona nos arcere voluisse. Cùm igitur iusiurandum, nec per se bonum sit, nec per se malum, superest, vt quandoque licitè fiat, quandoque illicitè. Licitè quidem, cùm suis circumstantiis est ornatum, de quibus Ieremias inquit: *Et iurabis, Viuit Dominus, in veritate, & in iudicio, & in iustitia.* In quæ verba Hieronymus ait: *Veritas sit in re, iustitia in caussa, iudicium in modo iurandi.* Sic ille. Veritas autem, & iustitia necessariò requiruntur, & spectant ad rem iuratam, ne vel falsa sit, vel iniqua. Iudicium autem, prudentiam significat, quæ caussam iurandi respicit, tempus, locum, & formam: ad quæ reducuntur fides, deuotio, ieiunium, quæ spectant ad honestatem. Caussa enim iurandi est necessitas, charitas, vel vtilitas prædicta, vt dictum est: atque hæc peculiariter ob Dei reuerentiam, & facilem linguæ lapsum, vt ita euitetur periurium. Et quoniam illæ conditiones non semper actu sunt, propterea illicitum redditur iuramentum.

Iacob. 5.
Eccles. 23.
Infra 27.

Quid illud Sapientis: Loquela multũ iurans, horripilationẽ capiti statuet.

Iuramẽtum ad quid institutum tantummodò.

Secunda ratio, cur iuramentum nõ sit per se bonum.

Iuramétum quando licitum sit, quãdo non sit.
Ierem. 4.
Hier. tom. 5.

Ad iuramentum tria requiruntur.

Quamobrem Christus hoc loco docet iuramentum nullo modo faciendum, aut appetendum, vt per se bonum opus, quale est orare Deum, & in illum credere. Sic enim Iudæi iurabant. Secùs in caussa, qua dictaret charitas aliter faciendum; non est enim consilium contra charitatem. Vel vt plurimum, iusiurandum suadet vitare, vt declinemus periurium. Omninò ergo, non significat hoc loco quacunque ex caussa, cùm sæpè id iustitia, & charitas suadeant faciendum, sed iuxta modum loquendi, non iurare omninò, est nullo

Vt vetet hic omne iuramentum Christus.

Non iurare omninò quid.

est nullo modo iurare, siue asserendo, siue promittendo, siue execrando, siue comminando; siue per Deum, siue per creaturas, ne prolabamur in periurium. Non ergo omninò intendit tollere iuramentum, sed illud malum, vnde venit iuramentum. Ideo ait: *Ego autem dico vobis, non iurare omninò*: id est, Tales vos discipulos meos esse volo, atque ita perfectos, vt per vos non fiat, quo opus sit iuramento, vt qui iuret, non à suo malo iuret, quod in se sit, quasi sit mendax, aut de mendacio meritò suspectus: qui enim hoc malum à se auferret, quod est innata malitia hominum, & pronitas ad mendacium, non quæreret ab vllo iuramentum; aut si quæreret, iniuria quæreretur, & sic esset à malo alterius, non suo; neque esset peccatum, sed virtus. Sunt enim quædam virtutes, quæ à malo proficiscuntur, vt pœnitentia, & verecundia, quas præstaret simpliciter non esse, quia poneretur culpa non esse, quod DEVS à nobis vellet. Sic ergo vos componite, & ita fideles, ac veraces ostendite, vt nullus à vobis iuramentum requirere valeat, nec vos ab aliis. Idcircò beatus Iacobus frater Domini ait: *Nolite iurare*; id est, Non sit vobis iurandi voluntas, vt cùm iuratis, videamini ad hoc bono fine compulsi. Sic etiam intelligitur illud Matthæi capite quinto: *Ego dico vobis, non resistere malo*: nimirùm tales estote, vt parati sitis quod ex vobis est, ad ferendum omne malum propter me, per quod non tollitur defensio, si res ipsa postulauerit. Est enim tempus, quando quis, si se non defenderet, peccaret. Sed quia sæpiùs in aliam partem peccatur; ideò Dominus perfectionem requirens, etiam ab eo quod licebat, volebat nos abstrahere. Ita etiam de iuramento. Atque hunc sensum docet nos locus ille Ecclesiastici capit. 23. supra citatus, & Augustinus epist. ad Hilarium: *Iurationem*, inquit, *caue quantum potes. Meliùs quippe nec verum iuratur, quàm iurandi consuetudine, & in periurium sæpè caditur, & semper periurio propinquatur*. Idem ad Publicolam: *Si tamen illud adhuc mouet, quod in Nouo Testamento dictum est: Ne omninò iuremus. Quod quidem proptereà dictum videtur, non quia verum iurare peccatum est; sed quia peierare immane peccatum est. A quo nos longè esse voluit, qui omninò ne iuremus, admonuit.* Idem libro contra Mendacium: *Præceptum de prohibitione iuramenti ad hoc est positum, vt quantum in te est, non affectes, non ames, non quasi pro bono cum aliqua delectatione appetas iusiurandum.* Hic est sensus Augustini, quem sequitur Chrysostomus in Matthæum. Quidam tamen existimant, Dominum consuluisse, non præcepisse omninò à iurando abstinendum, vt Bernardus sermone 65. in Cantica, damnans quosdam hæreticos, qui asserebant illicitum esse iuramentum, licitum tamen esse peierare, ne secreta suæ sectæ ab aliis scirentur, ait: *Patet, vos & superstitiosè obseruare de iuramento, & flagitiosè præsumere de periurio. O peruersitatem? Quod ad cautelam consultum est, videlicet non iurare; hoc isti mandati vice tam contentiosè obseruant: & quod immobili iure sancitum est, non peierandum scilicet, hoc tanquam indifferens pro sua voluntate dispensant.* Sic ille: Et Christianus Druthmarus in Matthæum ante septingentos annos: *Ne Iudæi per idolorum nomina iurarent, permisit eos Dominus iurare per nomen suum: nec nobis etiam inhibuit, sed perfectionem nos docuit, quòd ea fides sit habenda inter Christianos, vt non sit necesse testem nomen Domini interponere, periurium & illis, & nobis prohibitum est.* Sed profectò hæc solutio non satisfacit, quia certum est, Dominum hic aliquid voluisse prohibere vt illicitum, quod Iudæi licitum putabant: tùm etiam quia Paulus aliquoties iurans non videretur Domini consilium secutus, & perfectione excidisse.

Aliter ergo exponit hanc prohibitionem iurisiurandi Hieronymus: scribit enim in hæc verba: *Considera*, inquit, *quod hic Saluator non per Deum iurare prohibuerit; sed per cœlum, & terram, & Ierosolymam, & per caput tuum. Et hoc quasi paruulis fuerat lege concessum; vt quomodo victimas immolabant Deo; ne eas idolis immolarent; sic iurare permitterentur in Deum: non quòd rectè hoc facerent. sed quòd melius esset Deo id exhibere, quàm dæmonibus: Euangelica autem veritas non recipit iuramentum; cùm omnis sermo fidelis pro iureiurando sit.* Hilarius can. 4. in Matthæum: *Superstitionem*, inquit, *contumaciæ veteris condemnat: his enim elementorum nominibus Iudæis erat religio iurare, & cœli, & terræ, Ierusalem, & capitis sui: quibus in contumeliam, Dei Sacramento venerationem deferebant.* Hæc illi: quibus subscribit Innocentius III. extrà, de iureiurando, c. *Etsi Christus*. Hi enim omnes docent, Christum prohibuisse iuramentum, non per Deum, sed tantùm per creaturas, blasphemè in illis constituendo finem, vt idolorum cultores faciebant.

Verùm hanc expositionem B. Thomas Augustinum secutus, deseruit: & profectò Christus videtur nos deterruisse ab omni iuramento, siue per Deum, siue per creaturas, non tantùm blasphemè, vt idololatræ factitabant, sed etiam immodicè,

vt ille

Christiano-rū perfectio circa iuramē-tum à Domino requisita.

Quædā vir-tutes à malo fiūt.

Iacob. 5.

Matth. 5. Quomodo accipiendum sit: Ego autē dico vobis, non resiste-re malo.

Eccles 23. Aug. epi 99. propè finem, tom. 2.

Idem ep 154. sub initium.

Idem li 1. cōtra menda-cium, cap. 15. sub finem tom 4. initio. Chrys hom. 17. in Matth. tom. 2.

Bernardus iu-ramētum il-licitum, lici-tū periurium quosdam as-serētes, egre-giè confutat.

Christianus Druthmarus vetus autor, minus ido-neam quam adferat pro-hibiti à Christo iuramen-ti rationem.

II. Ratio.

B. Hier. tom. 9 in princ.

Hilarius.

Innocent. III.

Tertia ratio magis pro-babilis & solida.

B. Thom. in hunc locum, tom 16. & sæpè alibi.

vt ille populus ad cultum idolorum pronus, in more habebat. Et quia Dominus citauit Scripturas, *Non periurabis: reddes autem Domino iuramenta tua. Ego autem dico vobis, non iurare omninò.* Constat autem ex dictis, non tantùm vetuisse per creaturas, idola colentium more, sed etiam relatas in Deû, iurare: tunc enim redduntur iuramenta Deo, quãdo per creaturas ita iuratur, quasi per Deum in illis existentem, atque refulgentem. Si autem reprehendit Catholicè iurare per creaturas; multò arctiùs prohibuit iurare per Creatorem: licebat siquidẽ illi populo perinde ac nobis, iurare per creaturas. Qua ratione Dominus Matthæi 23. accusat Pharisæos, quòd docerent plebem, iurare per templum, & per altare, nõ esse iuramentum: benè autem, iurare per aurum templi, aut per oblationem altaris, quoniam periurantes, posita pœna auri, & oblationis, castigabant. Accedunt in cõfirmationem eorum quę dicta sunt, differentiæ creaturarum, quibus Christus rem explicauit. Est enim Deus, vt Theologi tradunt, per essentiam, præsentiam, & potentiam in creaturis: qua ratione per creaturas iurare licitum est. Primum modum explicuit per cœlum, & terram: quia enim Deus dicitur implere cœlum & terram, metaphoricè depingitur, vt homo qui sedem habet in cęlo, vbi cernitur à beatis: & pedibus terram tangit, quasi scabellum, quòd hæc omnia inferiora velut vestigia pedum ipsius sunt. Per Ierusalem autem loca sacra, in quibus colitur Deus, intelligit; ibi enim existimatur esse per præsentiam, vbi cum eo loquimur preces fundentes: nominatione verò capitis, vniuersa quæ eius potentiæ & nutui subduntur, explicat: ideóque nefas esse iurare per caput, subiungit, quia non potest vnum capillum album nigrum facere, quia tota natura opificium potentiæ Dei est. Interdicitur ergo in eo loco iurare per creaturas, quatenus in eis existit Deus, & refulget, iuramentumque destituitur veritate, & iustitia, & iudicio: fortiori verò ratione interdicitur iuramẽtum per Deum, quando scilicet absque necessitate atque vtilitate effunditur. Subticuit autem illud Christus, quoniam à minori ad maius negatiuè euidens erat argumentum: proinde dixit, *Neque per cœlum,* id est, non solùm per Deum, sed etiam per creaturas. Hinc Iacobus Matthæum interpretaturus cap. 5. ait; *Ante omnia autem, fratres mei, nolite iurare, neque per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcunque iuramentum, videlicet neque per Deum, neque per aliam creaturam.* Amputauit Dominus varios iurandi modos, quos Pharisæi vt licitos admittebant: quos tamen Dominus cohibet, quia & in illis comprehenditur nomen Dei. Quòd si inferas; Si illis modis licitis Iudæis iurare non licet; nulla igitur ratione nos iuramentum assumere possumus: quod absurdum videtur. Si enim autor ipse naturæ instituit iuramentum, ius naturale abrogasset. Respondet August. lib. de Mendacio, cap. 15. vitam & actus Sanctorum, regulam esse Scripturæ intelligentiæ, & Paulum post Christi mandatum non semel iurasse. Vnde nobis mandati sensum aperuit; vt quod dicitur, non iurare omninò, intelligas absq; vrgente necessitate, ne scilicet iurando, ad iurandi facilitatem veniatur, à facilitate ad consuetudinem, & ab hac ad periurium.

Leuit. 19.

Christũ prohibere nõ solùm per creaturas: sed etiã per Deum omninò iurare.

Matth. 23.

Per aurũ templi, non autẽ per templũ, aut altare, iuramentũ cur teneret secundùm Pharisæos.

Quid iurare per cœlum & terram.

Ierem. 23.

Esai. vlt.

Quid verò per Ierusalẽ, & per caput iurare.

Quare Christus vt per cęlum, & terrã, Ierosolymã, & caput, sic etiam per Deum nominatim non vetuerit iuramentum.

Iacob. 5.

Quomodo ꝙ ipse Christus Deus instituit, nunc prohibet iuramentum?

B. Aug. tom. 4. initio.

Si rursus obiicias; Non solùm iurare sine vrgente necessitate, sed consuetudinem & appetentiam iurandi, iure naturæ prohibitam esse: ius autem naturæ non Hebræos solũ, sed & vniuersos mortales semper obligauit: Christus autem aliquid singulare nobis inhibere visus est, cùm inquit: *Audistis quia dictum est antiquis:* & quæ sequuntur: *Ego autem dico vobis, non iurare omninò.* Respondetur, quòd etsi Dominus nihil prorsus prohibuerit, quod antiquis non esset vetitũ; explicauit tamen aliquid, quod illis non erat vsq; adeò apertum: deinde docuit, id, quod erat turpe, nobis, ratione status, esse turpius. Quod vt magis percipias, aduerte, quòd vtraque pars est præceptũ naturale, scilicet & iurare, quando ratio & necessitas id admonet, & non iurare, quando necessitas, vtilitasq; nõ adest. Idem ergo est, non iurare omninò, ac si dicas, non occidere omninò, vel nõ furari.

Idem cur vetat, vanè scilicet, & facilè iurare, cũ id lege sit Naturæ prohibitum.

Quare ergo non adiecit, nisi ex necessitate & vtilitate? Respondemus, minimè opus fuisse, quoniam præceptum naturale, quantumcunque sub vniuersalibus verbis proponatur, eas caussas, quas ipsa natura nõ comprehẽdit, nequaquam includit. Quod enim iudex maleficum, vel inuasus interfectorem suum occidat; non est exceptio illius præcepti, *Non occides,* quia nunquam talia fuerunt illo præcepto inclusa. Simili ratione furari in extrema necessitate; haud est exceptio illius præcepti, *Non furaberis.* Ad eum modum præceptum, *Nolite iurare omninò*, caussam necessitatis non includit; ideò perinde antiquos, vt nos, obligabat. At populus ille, vt ex verbis Euangelij coniectare licet, vel ob Iudæorum morem, vel ob suam cœcitatem, non arbitrabatur iuramento per creaturas aliquas se teneri, vt per templum, & per altare, vt di-

Christus quare non dixit: Nolite iurare omninò, nisi ex necessitate, vel vtilitate.

Exod. 20.

Ibidem.

Iudæi iuramentum per creaturas nõ esse iuramentum cur putauerint.

Matth. 23.

vt dicitur Matth. 23. & ideò non putabant licere falsum dicerent, se esse perituros. Ob id Christus ait, *Nolite iurare omninò.* Et verbum, *Omninò*, nequaquam excludit omnes caussas (quandoquidem multæ necessitatem iurandi adferunt) sed modos omnes, & formas iurandi, vbi non adest necessitas, scilicet per cœlum, terram, & similia, quæ ipsi iuramenta non putabant. Et sicut in præcedentibus, inquit, *Audistis, Non occides, & cat. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur, & etc.* non adiecit illud quasi olim esset licitum irasci; sed, quod ignorabant, explicuit: Sic, vbi præcepit, Nolite iurare, neque per cęlum, neque per terram, nil vetuit, quod vetitum non erat; sed aperuit, iuramenta facta per creaturas, vera esse iuramenta, & ob id illicita, quando sunt vana, id est, quando sunt veritate, iustitia, & iudicio, vel horum aliquo destituta. Christus igitur nobis interdicit iuramentorum frequentiam, tanquam turpiorem nobis, quàm illis. Christiani etenim tanta charitate præstare deberent, & tam perfecta, vt neque quemquam deciperent, neque deceptionem cuiusquam metuerent. Charitas enim omnia credit. Ideò ad conciliandam inter se fidem, nullo inter eos opus esse deberet iuramento: hoc autem vbicunque est opus, ibi necesse est claudicare charitatem. Aut enim parum bene sentit de eo, cui iurat; aut diffidit is, qui iusiurandum ab alio exigit. Hinc Hieronymus dixit: *Euangelica veritas non recipit iuramentum, cum omnis sermo fidelis pro iureiurando sit.* Deus etiam etsi olim iurauerit, Christus tamen iurauit nunquam, sed sæpe dicebat; Amen, amen, id est, verè, verè, vel firmè, vel in veritate, vt Lucas exposuit capit. 4. Vnde Chrysostom. licèt id pro iuramento accipiat homil. 11. ad Hebræos, & Origenes homil. 35. super Matthæum, testatur Dominum cum affirmatione iuramenti pronuntiasse Petro, *Amen dico tibi, antequam gallus cantet ter me negabis:* tamen B. Hieronym. libr. de nominibus Hebręis, *amen*, propriè significare ait, *verè*, vel, *fideliter*; & Augustinus tract. 41. in Ioannem ait; *Multum commendat quod ita pronuntiat, quodammodo si dici fas est, iuratio eius est.* Sic Augustinus, non audens planè vocare iuramentum, quia tantùm firma quædam est asseueratio.

Non iurandum omnino quod Christus hoc verbo vetuerit.

Quantò Christianis magis quàm Iudæis conueniat iuramentum.

1. Cor. 13.

Hieronym. in Matth. ca. 5. tom. 9.

Christus cũ ait: Amen, amen dico vobis, iuret, an affirmet.

Luc. 4.

Chrys. to. 4.

Orig. tom. 2.

Matth. 26

Hieron. g. à med.

Aug. tom. 9.

Ex his igitur habemus sensum germanum huius loci: quem tamen Erasmus non est assecutus: ait enim in hunc locum Theologos torquere hoc dictum, & simpliciter Christum sensisse, perfectis non esse iurandum pro his rebus, pro quibus vulgus deierat: secus in caussa fidei, religionisve. In supputationibus autem scripsit pariter licitum esse iusiurandum Christianis, sicut bellum. Sed certè Erasmus torquet verba Christi, tùm quia, vt dictum est, iurare, non est res per se mala; tùm quia Innocentius III. in cap. *Etsi Christus*, viris perfectis & monachis permittit iurare in caussis monasterij: & Episcopus, qui ad statum perfectionis communicandæ assumitur, non ante consecratur, quam iuramentum de præstẽda obedientia summo Pontifici emiserit. Quare, quæ beatus Chrysostom. hic, atque aliis penè innumeris in locis, sentire videtur, iuramentum, rem esse pessimam, atque ita Christianis interdictam, vt nusquam eis neque etiam in caussa iusta liceat, perbenignè est interpretandus, vel tanquam abusum iurandi, & periculum periurij insectans; vel certe si aliud sensit, deserendus. Ait enim hom. 15. in Genesin: *Iuramenta quoque modis omnibus fugiat* (Christianus scilicet) *audiens sententiam, quæ dicit; Dictum est antiquis. Non peierabis. Ego autem dico vobis, non iurandum omnino. Ne igitur dicat aliquis, in re iusta iuro. Neque enim in re iusta, neq; iniusta iurare licet.* Et homil. 9. in Actus Apostolorum decernit, esse impios, & dignos, qui ab Ecclesia arceantur, qui in forensibus actionibus, & contractibus, ac fideiussionibus, aut iurant, aut ab alio iuramentum exigunt. Et homil. 5. in Psalmum: *Iurare à diabolo est: quod enim amplius bis est, vt dixit Christus, à malo est.* Et homil. 19. ad Populum Antiochenum: *Cum his autem omnibus audisti Christi sententiam dicentem, quòd non peierare tantùm, verùm & iurare quomodocunque, diabolicum est, & tota maligni machinatio.* Et libr. 1. in vituperatores vitæ monasticæ: *Si iurare diabolicum esse comperitur, qua animaduersione plectendi sunt qui periurant?* Idem; vel potiùs non ipse, sed Autor Operis Imperfecti in Matthæum homil. 12. docet benè iurare per Deum, vel per creaturas, peccatum existere: & quod benè iurare per creaturas, execrabilius sit, quàm benè iurare per Deum: *Audite vos clerici*, inquit, *qui iurantibus Euangelia sancta porrigitis, quomodo potestis ab illo iuramento esse securi, qui semen periurij datis? Nunquid qui ignem portat, vnde confletur incendium, alienus est ab illo incendio? Aut qui gladium porrigit, vnde homicidium cõmittatur, nonne est socius homicidij illius? Sic & qui occasionem periurij præstat, collega sit periurij eius. Si erat benè iurare iustum, iustè dicebatis quia dedimus illis Euangelium vt iurent non vt periurent: nunc autem* [illegible] *quia & bene iurare peccatum est, quomodo potestis* [illegible]

Quid theologaster iste cẽset mundi Erasmus hoc non audeat Theologis opponere.

Quib⁹ liceat iuramẽtum.

Innocent. III.

B. Chrys. ho. 17 circa med. tom. 2.

Quæ mẽs sit Chrysostomi iuramentum afentis esse omnino Christianis illicitum.

Idem tom. 1. in princ.

Idem tom. 3.

Idem tom. 1.

Idem tom. 5.

Idem.

Autor Oper. Imperfect in Matth. to. 2. oper. eiusdem.

Clerici iurãtibus sancta Euangelia porrigentes, vt ille ait, quomodo periuri.

beri, qui occasionem datu vnde peccetur in Deum? Cesset ignis, & incendium non fit: subtrahe gladium, & homicidium non committitur: sic tolle iuramentum, & periurium non fit. Hac de illis dicta sunt qui iurant per Deum: eorum autem qui iurant per elementa, execrabilior iniquitas est. Hæc ille. Præterea cùm videret Chrysostomus, posse obiici, Deum sæpe iurasse: respondet in Psalmum 109. *Iusiurandum quando audis, ne putes esse iusiurandum, quemadmodum ira in Deo, ira non est, sed ius puniendi & non animi perturbatio: ita etiam iusiurandum. Deus enim non iurat: sed dicit quod omnino futurum est.* Et homil. 47. in Genesim, & 11. in epistolam ad Hebræos, explicat iusiurandum Dei ad Abraham, non esse iuramentum, sed promissionem; quam tamen humano more iuramentum appellat. Eodem modo soluit Athanasius in sermone de Cruce, & Passione Domini, qui interpretatur dictum iuramentum Dei ad Abraham, intelligens firmitatem, & constantiam mentis eius, per similia iuramenta significari. Sed profectò non videtur apta, & commoda solutio ista. Quod enim ipsa Scriptura, imò Deus ipse, iuramentum vocat, & Apostolus vt iusiurandum exponit, atque iuramenti formam addit, tametsi Deus sese accommodans, ad humanam infirmitatem id faciat, non desinit tamen esse iuramentum. Nam simili ratione perfecti viri iurant, aliorum non credentium imbecillitati sese attemperantes: & quia quædam profert Deus, quæ postea quasi pœnitens mutat, iuxta illud: *Agam & ego pœnitentiam quod cogitaui vt facerem ei.* Ideò quæ omninò, & necessariò euenire voluit, iurat, iuxta id; *Sine pœnitentia sunt dona, & vocatio Dei*: &, *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum*; ad dicti firmitatem ostendendam; non quòd eius dictum possit esse falsum. Sed non omne Dei dictum eadem firma voluntate prolatum est, sed pendens à variis euentibus, quod subiicitur pœnitentiæ, & mutationi. Neque verò iuramentum perturbatio aliqua est, vt ira, vt sit per metaphoram ponenda in Deo, atque Athanasius supra productus, & iurauit ipse, & iuramentum exegit. Deinde quia præceperat per Ieremiam Deus: *Iurabis, viuit Dominus in veritate, &c.* vbi videtur præcipi iuramentum per Deum. Soluit Chrysostomus homil. 17. in Matthæum: Iuramentum in Lege Veteri non fuisse præceptum, sed duntaxat permissum, quemadmodum repudium vxorum; ne per simulacra iurarent. At certè durum est, & violentum, iuramentum, vel repudium, tantùm fuisse permissum, tanquam rem malam: cùm Sancti, & Prophetæ sæpe inueniantur iurasse. Et de repudio satis supra disputatum est, peccatum minimè fuisse. Adde, quòd cùm maximè necessarium sit iuramentum ad componendas ciuiles & Ecclesiasticas controuersias, non esse à viro bono detractandum. Soluit Chrysostomus hoc loco, & homil. 8. ad populum Antiochenum: *Quid igitur, ait, si iurandi necessitas sit, inquit aliquis? Vbi est legis præuaricatio, non est necessitas. Et possibile est penitus, inquit, non iurare? Quid inquis? Deus iussit, & audes interrogare, si legem custodire possibile? Difficile quippe non custodire, & hoc per præsentia vobis persuadere volo, quòd non difficile sit non iurare, sed iurare.* Hactenus ille. Verùm sanè vbi superior cogit ad iurandum, parendum est: & nihil possit terminari in caussis Ecclesiasticis, vel ciuilibus, nisi medio iuramento. Nam, vt ait Apostolus: *Omnis controuersiæ finis, ad confirmationem, est iuramentum.* Hanc tamen sententiam sequitur Epiphanius libro primo con. Ossenos, vbi ait: *Igitur non oportet iurare, neque per ipsum Dominum, neque aliud quoddam iuramentum: nam maligni illius (nempe diaboli) est iurare.* Hilarius Canon. 4. in Matthæum: *Lex pœnam posuerat periurio, vt fraudulentiam mentium Sacramenti religio contineret. Fides verò Sacramenti consuetudinem remouet, vitæ nostræ negotia in veritate constituens. Ergo in fidei simplicitate viuentibus, iurandi religione opus non est.* Hieronymus in Matthæum: *Hoc quasi paruulis (scilicet Iudæi) fuerat lege concessum, vt quomodò victimas immolabant Deo, ne eas idolis immolarent, sic iurare permitterentur in Deum: non quòd rectè hoc facerent sed quòd melius esset Deo id exhibere, quàm dæmonibus. Euangelica autem veritas non recipit iuramentum; cùm omnis sermo fidelis pro iureiurando sit.* Theophyl. in hunc locum: *Iurare (inquit) & adiicere amplius ad etiam, vel non, à diabolo est. Porro si dixeris, quòd & lex Moysi mala erit, quoniam iurare iubet: disce quòd tunc non erat malum iurare: post Christum autem malum est, sicut & circumcidi: & in summa quicquid est Iudaicum. Sugere enim puero conuenit, viro minimè.* Sic ille. Sanè autem iuramentum non est res iudaica: est enim de iure naturæ, & à Patriarchis ante legem sæpe vsurpata. Idem ait Euthym. in 5. cap. Matth. *Si iuramentum à diabolo est, quomodò ipsum Lex Vetus permittebat. Quia & animalium sacrificia à malo quidem erant, & deceptione idolorum, ea tamen permisit lex, propter Hebræorum infirmitatem. Cùm enim glutones essent, ac lurcones. Idolothyta amabant. Et item cùm essent increduli, iuramentum quoque diligebant.*

Deum impropriè iurare secundum Chrysostomum.

Mag. Athan. Genes 22. Dei, cum iurat, propriū id esse, verū que iusiurādum.

Hebr. 6.

Ierem. 18. Deus cur iuret. *Rom 11. Psalm. 109.*

II. Argum.

Ierem. 4. Illud Chrysostomi: dilluitur: Iuramentum Iudæis, vt repudiū, non præceptum, sed permissum tantummodo fuit.

Deut. 24.

Et hoc etiā infirmatur: Vbi est legis præuaricatio non est necessitas.

Hebr. 6.

Epiphan.

Hilar.

Hieronym.

Theophyl.

Nō esse rem Iudaicam, iurare.

Euthym.

Cur permissum olim iuramentū Iudæis secundum Euthymium.

Idem

Oecum ca 7. circa med. Iuramentū cur venerabile sit, & sacrosanctum.

Idem tradit Oecumenius in ca. 5. Iacobi, & eadem ferè quæ Chrysostomus, ac eius discipuli, Theophylactus, & Euthymius, tradiderũt. Verùm vt diximus, cùm iuramentum ortum habeat ex reuerentia quam Deo exhibemus, ostendentes quòd ea cognoscat, de quibus apud nos est controuersia, & quod verax sit, neque mentiri possit; & finem optimum habeat, quia necessarium est ad iustificandas hominum actiones, & ad finiendas inexplicabiles controuersias, quæ humano iudicio solui non possunt: certè iuramentum res est veneranda, & sacrosancta.

Triplex sensus Doctorũ proferetur, iuramentum Christianis licitum esse negantium.

Quod ergo Doctores in contrarium afferunt; vel eò referendum est, ne quis vllo modo blasphemè, ac impiè iuret per creaturas, quasi in eis existimet aliquid diuinitatis latere, quo modo Hierony. & Epiphanius sunt interpretandi: vel eò referendum videtur, vt abusum frequenter sine necessitate iurandi tollant, & periculum periurij declinent, quo pacto Chrysostom. ex ardore insectandi hoc peccatum, sæpe loqui videtur; cupiens radicitus euellere inueteratam Grçcorum licentiam, qui, vt ipse ait, in officinis, in compitis, & in foro pro decem obolis, pro calceis, & vilissimis quibusque rebus iuramenta præstare, & exigere non verebantur. Vel denique dicendum est, quòd voluerunt illi patres, vt hi, qui Christianæ perfectionis statum profitentur, non facilè in controuersijs incidentibus iurent; cùm Christus hoc illis inter cætera consilia exhibuerit. Vnde Philo & Iosephus scribunt de Essæis, perfectissimam vitam apud Hebræos profitentibus, illos iusiurandum quasi periurium vitasse. Atque in hunc sensum exponendi videntur Hilarius, Theophyl. & Euthym. qui aiunt, fugere puero conuenire, viris verò minimè; nempe viris imperfectis, seu incipientibus conuenire iuramentum, non autem perfectis.

Philo in l qui inscribitur: Quod liber est quisquis virtuti studet, ante medium. Essæni à iuramento quantum abhorrerent. *Ioseph. li 2. de bello Iudai c. 7 circa med.*

Quodnam, assertorium quod promissorium periuriũ sit. Assertorium periurium quam graue.

Et quia hoc præceptum eò tendit, vt periurium euitetur, paucis aperiam grauitatem huius delicti, & in primis periurij assertor (sic vocant) quod est de re præsenti, vel præterita; deinde promissorij, quod est tantùm de futuro. Circa primum assertorium scilicet, etsi periurus fidelis mente non erret, sed tantùm confidat, Dominum non indicaturum suum mendacium; facto tamen ita cum Deo agit, ac si non videret mendacium, vel ei vellet fauere; vel nolit, vel non possit periuros punire: cùm tamen nemo testem auderet Regem exhibere, vt falsum testaretur.

Secunda ratio, periuriũ cur grauius homicidio.

Est etiam occasio, ne tanto testi, quantus est Deus, ad veritatem testificandam allegato, fides non habeatur. Deinde, quia cùm sit contra Deum, & non contra proximum, periurium peius est homicidio: quia peius putatur quod est in primam tabulam, homicidio, quod est in secundam.

Tertia ratio, à pœnis. *M. Tull.*

Tertiò, quia periurium punitur, vt Cicero ait libr. 2. de legibus, duplici pœna; diuina quidem exitio, humana verò dedecore; at verò canonicè infamia, & quòd non possit esse testis, & vna Quadragesima in pane, & aqua ieiunet, & tribus Quadragesimis communibus: vt habes 22. q. 13. & 6. q. 1. cap. *Testimonium.* Et de iureiurando cap. *Querelam.* Quartò, quia peruertit fundamentum humanæ politiæ, id est, fidem; & talis fidei Deum violatorem facit: cùm tamen moris sit peruersi eos interficere, qui alteri obiicerent, Mentiris; cùm hoc de leui mendacio dicere, non sit dignum morte, nam lex eam statuisset. Ideò prouocare propter hæc ad singulare certamen, vel quenquam occidere, cùm omni iustitiæ aduersetur, neque honestum est, neque honorificum: quia honor soli virtuti debetur.

Quarta ratio

Grauitas periurij promissorij exponitur.

Iuramentum verò quo aliquid polliciti sumus, violare turpissimum est, non solùm quia soluit fundamentum humani commercij, sed quoniam cõtra Deum est, cuius nomen datur loco pignoris, & pro fideiussore; cùm tamen Deus, ob iuramentum promissum Abrahæ, filium suum in mortem tradiderit: & ob violationem iuramenti Sedechiæ destruxerit Ierusalem; vt habetur 4. Reg. 24. & 25. Ier. 39. Ezech. 27. Plus tamen peccatur violando votum factum Deo, quàm iuramentum factum homini. Iurare autem rem illicitam, vel contra consilium, periurium est, quia abutitur iuramento ad firmandum id, quod Deo nequaquam placet: ideò peius erit exequi. Et si res promissa est illicita in graui materia, lethale existit periurium: in leui verò veniale. Si verò omissio sit consilij, similiter delictum veniale erit.

Promissorij iuramenti quinq; conditiones.

In iuramento ergo, quo aliquid promittimus de futuro, adesse debet voluntas illud præstandi, sicut promittitur, ne sit mortiferum, & dolosum: intelligitur tamen excepta semper voluntas superioris, id est, Dei, vel Pontificis summi. Deinde quòd res in eodem statu integra permaneat; non enim si sano tibi iuraui reddere ensem, furioso tibi debeo reddere: vel si tibi vero Episcopo, & Regi, cui fidelitatem & obedientiam iuraui, te deposito seruare debeo. Ad hæc intelligitur, nisi fuerit

absolutus ab eo, in cuius gratiam fit iuramẽtum: vt si iuraui tibi reddere prima die Martij, non cogor, si tu remittis. Quartò intellige, si id præstari valeat ab eo qui iurat, & quãtum est in eo: vt si promitto, vel iuro dare sororem meam tibi in vxorem, nõ obstringor, nisi vt bona fide laborem, quantum in me est, vt eam vxorem ducas. Quintò, in iuramento, quo quis se ligat alteri obsequi, intelligitur si præceperit licita & honesta, atq; ea quæ fieri possint, nam in illis interdum epicheia cadit: vt, si iuraui residere in ecclesia, si abessem ab ea, ob vtilitatem Ecclesiæ, non censerer periurus.

Iuramentum incautum non esse seruandum.

In primis igitur diligenter discutiendum est quod promittitur in iuramento, & malè promissum siue iuratum negandum est, quemadmodum prudenter fecit Dauid cum Nabal, qui iurauit per Deum occidere virum impiũ, & stultum. 1. Reg. 25. & Salomen matri suæ iurauit mortem Adoniæ, & imprudenter impleuit. Sicut etiam Herodes, qui male promissum peius impleuit. Abominandum autem videtur vitium iuramenti, etiam veri & liciti, citra necessitatem, quia cùm alia vitia omnia caussam habeant lucri, vel honoris; vel solatij, hoc nullam habet, nisi abusum libertatis linguæ in Deum, in quem vterque contendentium impudenter expuit iram suam, quasi hostis esset amborum: cùm tamen eos sustentet, & lege Romana verberetur iurans per genium principis, id est, custodem Angelum: & Athenienses, vt testatur Cyrillus libr. 10. in Iulianum, non audebant per superiores iurare: & Plutarchus in Problematis scribat, *Iuramentum, pro tormento homini libero esse: Romani autem dicerent, à seruis veritatem per tormenta extorquendam: à ciue, iuramento: à sacerdote, solo verbo*: quod circa sacerdotem habetur. 22. quæst. 5. cap. *Nullus*. Offendiculum etiam præbet hoc vitium, quia fit publicè, offenditq; eos, qui religiosi sunt, & qui imitantur alios; fit etiam passim, & in omni tempora, & loco, & ex omnis perturbationis impetu, siue amoris, siue odij, siue iræ, siue lætitiæ, siue auaritiæ: ideò illo non nisi vt medicina venenata tantùm in necessitate vtendum: nomenque Dei sacrosanctum, tot laudibus in Scripturis celebratum, & in cœlo sanctos coronans, non alio sanè modo esset à nobis vsurpãdum, quam eo, quo Sacramentum Eucharistię ore suscipimus.

1. Reg. 25.

3. Reg. 2.
Matth. 14.

Iuramenti etiam boni assiduitas, quàm mala & vitiosa.

Cyr. tom. 3.
Plutarc. in q. centuritatis Romanis ante medium.
Eius multiplex abusus.

Iuramẽtum, quando necessarium sit.

Et vt ad iurandum sit necessitas, opus est vt res sit dubia: non dubitatione quæ spectet ad scientiam, vel ius, sed quæ non possit alia via sciri: vt qualitas rei aduocationem Dei in testem, & periculum peierandi compenset. Debet & adesse reuerentia: idcò iure fit coram altari vel cruce, & iudice: & à ieiunio & ætatem habente, & dato spatio ad cogitandum; vti ceremoniæ istæ mouerent ad reuerentiam & timorem peierandi: ob id non dabatur iuramentum grauidis: vt habetur 22. q. 5. Nũc verò scriba aliquis (proh dolor) vel eius famulus ab inconsideratis iuramentũ exigit, plerumq; in inepta forma. Vnde fit, vt periuria à vulgo non magni pendantur: cùm tamen iuramentum, cui deest veritas, vel iustitia, semper mortiferum existat: cùm verò desunt circunstantiæ iudicij, vel necessitatis, semper sit veniale.

Vbi, & quomodo reuerenter fiat.

Consuetudo autem cùm nihil sit aliud quàm actuum quorundam frequentia, si actus illi mali sint: consuetudo non est peccatum ab eis distinctum, sed ipsimet actus: habitus etiam ex frequentia prauæ actionis genitus, haud est peccatum, quia non est actus: ideò qui habitum tenet, modò de actu doluerit, egeritque pœnitentiam, nequaquam est in statu peccati: sed is tantùm versatur in tali statu, qui vel non egit pœnitentiam, vel propositum habet committendi peccatum, vel non tollit occasiones eius: vel exercet artem habentem annexum flagitium. Tenens ergo habitum periurij, modò doleat, nequaquam est in statu peccati cẽsendus existere. Sed si cum actu iurandi habeat aliquis habitum mentiendi, cùm verum & licitum iuuare, non sit mortiferum; tametsi extra necessitatem id fiat: tamen quia lingua facilè labitur ad mendacium, tum quia periculum est labendi lethaliter ideò opus est proposito tollendi talem consuetudinem: quod fit, cessando ab actu & familiaritate dante aditum ad iurandum, & imponendo sibi aliquam pœnam, si iuret. Ad hæc, qui frequenter, & sine caussa iurat, sibi ipsi autoritatem adimit, & fidem: nam, vt Menander dixit, Ἀνδρῶν δὲ φαύλων ὅρκον εἰς ὕδωρ γράφε, Id est, *Malorum omnium iuramentum in aqua scribe*. Iurans verum, & credens esse falsum, vel dubitans esse verum, periurus est, formaliter loquendo, etsi verax sit circa materiam: iurans verò falsum, quod credit esse verum, ratione materiæ periurus censetur, etsi, quod ad formam spectat, pro verace sit habendus à nobis, quia nihil contra mentem dicit: iurans verò falsum, quod nouit esse falsum, & materia & forma simul periurus existit. Iam pauca verba textus explicemus.

An habitus periurij sit peccatum.

Quomodo quis periurio dissuescat.

Menandri de periurio dictum.

Qui sint periuri.

Neque, inquit, *per cælum*. Siquidem iurans intendit allegare indubitatam veritatẽ, non citat creaturas in se ipsis, sed Deum ipsum

Neq; per cęlum cur vetet Dominus iuuare.

ipsum in eis fulgétem. Sed quia Iudæi pro- nì erãt ad idola colenda, & numen in creaturis putabant inesse, vel nõ offendi Deum in earum illicito iuramento: idcircò perfecti, qui nouerunt eas ad Deum referre, securiùs, cùm res postulat, per creaturas iurant: rudes autem fortè eis, non Deo, honorem, vel dilectionem impenderent: & explicatur Deus per essentiam esse in creaturis, cùm dicitur, per cœlum, & terram: per præsentiam, gubernando cuncta, quia videt omnia, dicendo eum regere Ierusalem: vt principium rerum quæ arte & prudentia constant, monstretur, cùm ait, in Ierusalem, vbi artes, & doctrina morum vigebant: per potentiam, quia intrà, & solo imperio, non applicatis actiuis, non possumus mutare vnum capillum ab intrinseco, eo quòd naturales vires non subsunt rationi, aut voluntati: quia solus Deus creauit omnia voluntate sua, & conseruat: quòd si quidam canos tingere soleant, id ab extrinseco & artificio fit, nec tamen colorem illum immutant, sed alio colore operiunt; vt ille, de quo Martialis:

Cœli, & Ierosolymæ spiritualis intelligentia.

Lib. 3 80.

Mentiris iuuenem tinctis, Lentine capillis:
Tam subitò coruus, qui modò cygnus eras.

Quid significet: quia cœlum thronus Dei est.

Non ergo per cœlum: quia thronus Dei est: quasi dicat, peierando per cœlum, iniuria fit Deo, cuius est sedes: deierando per terram, iniuria fit Deo, cuius est scabellum. Notatur enim iudiciaria potestas Dei, quam hominibus describit, ac si vt homo iudex sederet, & terreni à Deo conculcarentur, cœlestes honorarentur. *Neque per Ierosolymam, quia ciuitas est magni Regis.* Alludit ad verba Psalmi 47. vbi dicitur: *Ciuitas Regis magni, Deus in domibus eius cognoscetur, cùm suscipiet eam.* Vbi ad literam est sermo de Ierosolyma: secundùm spiritum de Ecclesia, quæ est regia Dei, vt olim Hierusalem. Sicut in duobus prioribus membris alludit Dominus ad Esaiam, qui capite vltimo ait: *Cœlum sedes mea: terra autem scabellum pedum meorum.*

Psalm. 47. Thron' Dei qui mysticè.

Esai. 66.

His exéplis cur Dominus vtatur.

Ponit verò exempla, quia nos aut iuramus per communes creaturas, vt cœlum, & terram: vel per sacras, vt Ierosolymam: vel per charas, & ad nos pertinentes, vt caput. *Neq; per caput tuum iuraueris.* Per quod, quia venerabilius, & amabilius in membris, iurare consueuimus. Hinc Poëta introducit Iunonem iurantem:

Christus cur prohibet per caput nostrũ iurare.

Virg. 4. Æneid.

Testor chara Deos, & te germana, tuumq;
Dulce caput.

Idem libr. 9. circa med. & finem.

Et Ascanius apud eundem iurat.

Et caput hoc iuro per quod pater ante solebat.

Quid vetet Dominus hoc verbo.

Videtur vetare Dominus modum iusiurandi: cùm enim iuramentum fiat per rem superiorem per se; qui per caput suum iurat, non videtur per aliquod maius se iurare. Sed hic est sensus huius iuramenti, vt si res aliter se habeat quàm ille affirmet, totum in caput ipsius iurantis vertatur: vbi tacitè inuocatur Deus. Et sic intelligitur dictum illud: *Iurare in anima sua*, vel *per animam suam:* & cùm inquit Apostolus, *Testem Deum inuoco in animam meam.* Sic qui per Deum iurabant, intelligebant: *Testem Deum inuoco in caput meum.* Sed hoc asserit Dominus non licere, quia non est homo dominus membrorum suorum, vt valeat, absque peccato illa periculo exponere. *Sit autem sermo vester, est, est: Non, non.* Græcè dicitur, Ναί, ναί, id est, *Certè, certè:* Quippè, quippe: etiam, etiam: quæ vox à Terentio & Cicerone, & aliis Latinis autoribus est vsurpata. Et significat, sanè, certè, pro quo interpres transtulit, *Est, est.* Etiam, aut est, in alio loco vertit, vt ibi, *Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei, Etiam,* vbi Græcè Ναί, habet. Et idem est Græcè ναί, quod Hebraicè Amen. Ex quo habes, dicentes, Verè, vel certè, vel, in veritate, vel amen, non iurare. Quod verò Ναί, & Amen, idem significent, testatur Apostolus, cùm ait: *Quotquot promissiones Dei sunt in ipso est: ideò & per ipsum Amen, Deo ad gloriam nostram.* Hoc verbum Christi: Iuuencus vno verbo eleganter descripsit:

Hinc duo loci quidam illustrantur. Amos 6. 2. Cor. 1.

Iacob. 5. Ναί particula Græcis quid.

Matth. 21.

Ναί Græcis, & Amen Hebræis, idem esse, 2. Cor. 1. Iuuenc lib. 4. Euang. historia.

Est, est, ferte, quod est: quod non est, dicite, Non est.

Et Poëta:

Virg. in Epigram.

Est, & non, cuncti monosyllaba nota frequentant:
His demptis, nihil est hominum quod sermo volutet.
Omnia in his, & ab his sunt omnia, siue negoti,
Siue oti quicquam, seu turba, siue quietus.

Cur hęc verba, est, est: nõ nõ, Christus ingeminet.

Omnia nostra cogitata includunt esse, vel non esse. Et geminatio magis affirmat, & innuit vni est, & vni non mentis nostræ alterum est, & non vocis debere respondere, vel vni interrogationi: est ne sic, vel non est? Responsio simplex, est sic, vel, non est sic. Estque sensus: Quod ad nos attinet, contenti esse debemus, est, & non. Si autem cogat necessitas, vel pietas, non est detrectandum iuramentum. *Quod autem his abundantius est*, (id est, quod his adiungitur, vel additur) *à malo est.* Hæretici quidam, vt Manichæi ponentes duo principia, Boni, & Mali Dei, negantesque vlla ratione licitum esse iuramentum, interpretati sunt, est est; non, non, esse à bono; iuramentum autem à malo Deo; sed vana est expositio, & vano fundamento nixa. Ideò Augustin. libr. 1. de serm. Domini in

Illud: Quod autem his abundantiùs est à malo est. Manichęi quomodo detorqueãt.

Aug. cap. 30. tom. 4.

A malo est, non malum est, dictum expendit Augustinus.

Monte, ponderat non dixisse, Malum est, sed, à malo est, id est, à mala causa, puta ex infirmitate humani generis, & plaga, quam ex crimine originali accepit: ex quo factum est, vt proni simus ad iurandum, & ad exigendum iuramentum, quòd nobis, vel aliis minus fidamus. Vnde Augustinus in expositione epistolæ ad Galatas (quod etiam habetur 22. q. 5. cap. *Non est*) affirmat, quòd iuramentum non est à malo, non quidem iurantis, sed increduli petentis iuramentum. Neque tamen semper exigere iuramentum, est malum culpæ, sed semper est malum pœnæ: quòd post originis labem homo amiserit autoritatem in rebus grauibus: est tamen peccatum, quacunq; vel leuissima de causa, iuramentum exposcere: scelus verò grauissimum est, ab eo, quem scias peieraturum, iuramentum postulare. Hinc Augustinus sermone in Decollatione Ioannis Baptistæ: *Ille qui hominem prouocat ad iurationem, & scit eum falsum esse iuraturum, vincit homicidam; quia homicida corpus occisurus est, ille animā: imò duas animas, & eius animam quam iurare prouocauit & suam.* Hæc ille: quæ habentur. 22. q. 5. cap. *Ille qui.* Vel dicendum, quod malum est in rebus prohibitis: non videtur autem causa cur prohibeatur quod sit à malo pœnæ, id est, ignorantia exigentis cùm ignoret an alter dicat verum, vel velit mentiri, vel à mutabilitate ad malum eius à quo exigitur. Quia enim potest velle decipere, exigitur iuramentum: nam profectò quo magis iusiurandum requiritur, eo amplius est à malo isto modo, id est, pœna: & comedere esset prohibitum à malo pœnæ. Dicendo ergo à malo pœnæ, datur causa necessitatis iuramenti, & non prohibitionis. Vanum ergo est, quod Anabaptistæ nostri seculi hæretici dogmatizarunt, exactionem iuramenti, quæ fit per magistratus, & principes in causis profanis, & ciuilibus, hic à Christo interdici: quam doctrinam damnauit Concilium Constantiense: & Genes. 21. idcircò vocatus est locus ille Bersabee, quia ibi vterque iurauit, id est, Abraham & Abimelech: & Genes. 26. Iacob. & Abimelech iurarunt sibi mutuò. In rebus tamen profanis parcè esse iurãdum, tradunt etiam ipsi Ethnici. Isocrates enim ad Demonicum scribens ait: *Iusiurandum coactum propter duas admitte causas: vel vt te ipsum turpi crimine exoluas; vel vt amicos tuos in magnis periculis serues. Pecuniarum autem gratia per nullum Deum iuraueris, etiam si sis verè iuraturus.* Et Basilius in epist. ad Nepotes, quomodo ex Grǽcis autoribus captanda sit vtilitas, Cliniam Pythagoræ familiarem celebrat, quòd cū liceret ipsi per iusiurandum trium talētorum mulctam euadere, exoluit potiùs, quàm iurauit; & hoc cùm rectè vsurus esset iuramento. Quoniam verò tam Chrysostomus, quā Theophylactus & Euthymius, verbum, *à Malo est*, constanter ac frequenter, nempe à diabolo est, interpretantur, illud attingendum esse duxi. Nam & huic interpretationi Græca litera fauet, quæ habet ἐκ τοῦ πονηροῦ, qua voce intelligimus diabolum, qui propriè πονηρός est, scilicet laborem inferens, quia solicitans infestat nos ad peccatum: & si cedimus illi atque succumbimus, præter cruciatum conscientiæ internum, addicimur labori & æternæ pœnæ gehennæ; de quo dicitur in precatione Dominica: *Libera nos à malo:* quomodo interpretatur Cyrillus Ierosolymitanus catechesi 5. mystagogica, & Chrysostomus, & Ioannes in Canonica sua, Cain, ait, esse ex maligno; ac rursus de regenito, inquit, quod Malignus non tangit eum; quodque mundus totus est in maligno positus; & ita cōmune epithetum diaboli est πονηρός. Dicitur tamen iuramentum esse ex diabolo, non tantùm quia, illo suggerente & impellente, vel præstamus sine necessitate, vel exigimus, quia in eo manifestè peccatum est; verùm etiam quia cùm abest peccatum, & iuramentum religiosè, riteque vel exigitur, vel præstatur, id ortum habet à dæmone patre mendacij, qui quidem cum ex propriis loquitur, mendacium loquitur, quia mendax est, & mendacij pater. Et cùm Deus veritas sit, quoties profertur mēdacium, quod veritati est contrarium, ipsi Deo aduersamur. Quia ergo Satanas primus mendacium sicut peccatum in mūdum inuexit; hinc est, vt quoties iusiurandum redditur, ab infidelitate atq; illa procliuitate, qua inuicem nos decipimus, & nobis ipsis verba damus, profectum sit: nam sicut peccatum diabolo, ita etiam infirmitatem hanc, qua nobis inuicem fidem non habemus, illi tribuimus. Explicatque Iacobus Apostolus hunc locum, cùm ait: *Sit autem sermo vester, est est: non non, vt non sub iudicio decidatis*, vel vt Græcè habetur, *in simulationem incidatis*: vt cùm quis per iuramentum creditur verax, & tamen mentitur, in simulationem incidit; quando bonitatem simulat, cùm malus sit; Græcè enim dicitur, hypocrisin quæ vel pro condemnatione quæ consequitur eos, qui indesinenter, & sine delectu iurant, & iurandi consuetudine ad periurium feruntur: vel pro simulatione accipitur, vti diximus, vt ibi exponit Oecumenius.

August. to. 4. propè finem.

Exactio iuramēti cur semper malum pœnæ secundùm Augustinum.

Idem serm. de sanctis, to. 10. Homicidam vincit, qui sciens ad periurium hominem compellit, eodem autore.

Alter sensus illorum verborum: A malo est.

Publicis licere magistratibus iuramentum exigere contra Anabaptistas.

Concil. Constant. sess. 12. Genes. 21. Infra 26.

Isocrates iusiurandū coactū propter duas admittit causas tãtummodò.

Basil. Mag. tom. 1. paullò à medio.

Clinias iurare etiam verum noluit.

Chrys. ho. 17. in Matt. to. 2. Theophyl. ibidem. Euthy. ibid.

Πονηρός Græcè quid.

Matth. 6.

Chrysost. vbi supra. 1. Ioan. 3. Genes. 4. 1. Ioan. 5.

Iuramentū ex diabolo est dupliciter.

Ioan. 8.

Iacob. 5. Sub iudicio (vt frater Domini ait) quā do decidat quis.

Oecum. ca. 9.

Post-

Decoræ Christi Legis, non iurandi, ad observantiã adhortatio.

Postquam igitur tam procliuis est natura nostra ad malum, & lingua nostra ad mendacium, diligenter est nobis opera nauanda, vt hanc pessimam iurandi consuetudinem, quasi decorum & ornamentum sermonis nostri, longè à nobis ablegemus, abiiciamusque, contentique simus simplici rerum asseueratione atque confirmatione, qua qui vtitur, maiorem sibi comparat autoritatem & fidem apud alios; vt sine vlla iusiurandi specie illi creditur. Quod si necessitas aliqua vrget, vel charitas postulet, non nisi summa sobrietate, & reuerentia nomen Dei sacrosanctũ in testimonium aduocemus; vt obsequentes simus legi Christi, per quem & cum quo Patri gloria, simul & Sancto Spiritui in secula seculorum, Amen.

TRACTATVS XLI.

In illa verba: *Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam, prabe illi, & alteram, &c.*

Quàm hæc cũ superioribus cohæreãt.

POSTQVAM Dominus in superioribus docuit, Deo non esse iniuriam inferendam; iam legem tradit, qua homo instituitur, quomodò se debeat habere ad eos, qui iniuriam intulerunt, vel in persona, vel in rebus, vel in operibus. Ad huius igitur loci sensum dilucidiùs exponendum: in primis dicendum est, quid in lege Moysi esset traditum; & quatenus erat intelligendum; & quid addat Dominus ad illud. Aduertendum est, hanc legẽ talionis, qua quisque tale patitur, quale alteri contra ius moliebatur, bis esse à Domino in Veteri Lege latam; semel contra hostem inuadentem, dicitur enim Exod. 21. *Si rixati fuerint viri, & percusserit quis mulierem prægnantem, & abortiuum quidem fecerit, sed ipsa vixerit: subiacebit damno, quantum maritus mulieris expetierit, & arbitri iudicauerint. Sin autem mors eius fuit subsecuta, reddet animam pro anima, oculum pro oculo, dẽtem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, adustionem pro adustione, vulnus pro vulnere, liuorẽ pro liuore.* Idem statuitur Leuit. 24. his verbis: *Qui irrogauerit maculam cuilibet ciuiũ suorum, sicut fecit, sic fiet ei, Fracturã pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente restituet; qualem inflixerit maculam, talem sustinere cogetur.* Deinde eadem pœna decernitur cõtra falsum testem, Deut. 19. de quo præcipitur: *Reddent ei sicut fratri suo facere cogitauit, & auferes malum de medio tui: vt audiẽtes cæteri timorem habeant, & nequaquam talia audeant facere. Non misereberis eius sed animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges.* Erat autem hoc præceptum planè iudiciarium & non morale; ac proinde cessauit in Euangelio, quemadmodum iudicia cætera & ceremoniæ. Atque hæc lex olim continebatur in Lege XII. Tabularum, atque ab ipsa Lege Mosis fortassis accepta fuerat. Eius meminit Aristoteles in Ethicis, & vocat Repassum, vel Contrapassum, iuxta illud Rhadamanthi: *Si qua fecit, patiatur & ipse, rectum fuerit iudiciũ.* Sed semper Lex illa, trux, propter duritiam illius populi ad nectendas fraudes & calumnias procliuis, posita fuit. Verùm hoc agnitum est crudele. Si namque rationem naturalem consulas, satis est, vt qui occidit, occidatur: quod verò qui occidere procurauerit, reus fiat tanti criminis, durum, & iniquum videtur, præsertim quòd tantis minis absterrerétur ab studio accusandi. Videtur etiam hæc lex iniqua, eo quòd ex repassione eius qui iniuriam intulit, nulla vtilitas perueniat ad eum, qui damnũ passus est. Ad hæc æquum non est, eum qui Principi iniurius extitit, & dente, vel oculo eum priuauit, simili damno punire: nam morte plecti, alia lege iubetur, qui Principi maledicit. Idcircò Iudæi intelligebant compensationem fieri posse per bona externa, iuxta qualitatem, & quantitatem damni vel iniuriæ illatæ. Atque hoc docet Iosephus, qui lib. 4. capit. vlt. sic habet: *Qui excæcauerit quenquam, similia patiatur, priuatus quo priuauit alium, nisi is malit pecuniam accipere: nam ipsi lex permittit arbitrium æstimandi suũ casum, si nolit haberi seuerior.* Sic ille. Hæc tamen lex aliquid æquitatis habebat, siue lædentem, siue læsum spectes. Nam efficax lex est ad coercendas noxias manùs lædentes, dum metuitur eiusdem mali passio, quod aliis infligitur; læsi verò mitigat vindictæ appetitum. Nam cùm læsus soleat grauiorem expetere vindictam, quam sit accepta iniuria, Dominus hac lege immoderatæ vltioni, vt annotat Augustinus, modum fixit, vt qualem quisque intulit iniuriam, tale supplicium rependat, misericordiam iustitiæ admiscens, cùm grauiorem pœnam esset commeritus: adhuc tamen illa lex grauis & iniusta aliquo modo erat. Quapropter legibus Romanis illa lex tam crudelis mitigata fuit, & iam ferè in desuetudinem abiit illa pœna; retinetur tamen in quibusdam

Prima lex Iudæis data talionis quæ.

Exod. 21.

Leuit. 24.

Altera. *Deut. 19.*

Cur à Christo sublata.

Arist. lib 5. Ethic. cap. 5. tom. 3.

Prima ratio, illa lex talionis cur iniqua.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Exod. 22. & Act. 23.

Ioseph. hist.

Eadem lex, seu pœna quatenus æqua videri posset.

Aug. lib. 1. de serm. Domin. in mont. c. 33. 34. tom. 4.

Quod etiamnunc tantũmodò mulctetur pœna talionis.

prouinciis bene moratis, præsertim in teste, qui studiosè dicit falsum testimonium in causa capitali, maxime quando illius causa interficitur innocens. Et quanquam Moysis lex tota cessauerit: iudicia tamen possunt, si iusta, & commoda Reipublicæ censeantur, ab aliqua Republica vsurpari: atque vim habent, non vt à Mose decreta sunt, sed quatenus ab illa Republica instituta. At in Lege Moysi tùm hosti adorienti, tùm falso testi pœna hæc indicta erat: & in æquali rixa soluendæ tantùm erant expensæ, quia vterque erat in culpa. Si autem quis esset inuasus, pœna talionis plectebatur inuasor. Et quia Lex iniuriam potius, & non vulnus, aut damnum expendebat, sæpeque contingat in æquali vulnere & damno iniuriam fieri inæqualem, ob inæqualitatem personarum; ideò talionis pœna vsquequaque iusta non videbatur. Tamen quia Iudæi fermè omnes æquales erant, & rudes ad inueniendum medium rationis, mediùm rei potius considerabant, quod sensu percipitur; ideò ad tempus data est in aliquibus rebus lex talionis ad eorum duritiem. Ne enim vltra iniustè procederent in appetenda vindicta, eorum peruicaciæ datum est, vt ad æqualitatem vsque appeterent. Quamobrẽ errabant Iudæi, ignorantes vindictã propter se, & nequaquam ex necessitate charitatis, vel iustitiæ appetendam. Et antiquis est dictum; Non iniustè vindicabis; nobis verò, Ne vindicetis.

Lex Moysi cùm iam sit inutilis & mortua, quomodo eatenus obseruatur.

Lex talionis cur Iudæis data.

Quid est: Ego autem dico vobis, non resistere malo.

Ego autem dico vobis, non resistere malo. Malo, posset esse auferendi casus, & sensus esset; ne resistatis alicui per malum vicissim redditum: verùm potiùs videtur esse Datiui casus, & potest referri, vel ad malum iniuriæ, quod infertur, vel ad hominem malum iniuriam inferentem: & esset sensus, Non putetis vos iustè facere, si secundùm Legem grauiorem accepto malo vltionem non quæritis. Volo enim vos non rependere malum pro malo, sed tam patienti animo illata mala perferre, vt ad alia perferenda vos promptos exhibeatis. Non ergo resistere malo, est, non se præparare ad repellendum malum quod infertur, vel ad vindicandam iam illatum. Chrysostomus ad diabolum refert, qui in malis hominib. operatur: Græcè enim est τῷ πονηρῷ, quod ad hominem dæmone agitante inferentem iniuriam referendum est, & non ad malum, nisi quatenus ab illo infertur. Quemadmodum superiùs Dominus intellexit non iurare omnino, volens iurisiurandi libidinem auferre: non tamen vbi necessitas, vel vtilitas id exposcat. Ita & nunc ait: Ita vos componite, vt quod ex vobis est, animo sitis parati nõ resistere malo. Neque idcirco defensio, quæ iure naturæ est licita, aufertur: quin etiam necessitas defensionis, si fortè in resistendo maior occurrat vtilitas, non tollitur. Et quoniam hoc præceptum includit duo, alterum, non sumere vindictam, alterum, non se defendere, discutiendum est, quatenus, & quómodo id liceat. Vt igitur initium sumamus à vindicta, considerandum est, hominem alteri homini consociari dupliciter: vel secundùm legem naturæ, vel secundum legem gratiæ. Duplex est enim hominis politia; altera, quæ respicit bona terræ, qui Philosophis nota fuit, & suas leges habet; altera, quæ respicit bona cœlestia, mundo ignota, quæ suis propriis legibus, & institutis gubernatur. Deinde aduertendum est, legem gratiæ neguaquam destruere legem naturæ, sed potiùs perficere: & ideò facit sibi obtemperare, quia superior, & nobilior lex reducit ad se legem inferiorem. Quæritur igitur, an ira, id est, appetitus vindictæ, sit peccatum in legem naturæ? Et in promptu est responsio: Quoniam si appetit manu propria, & per se vindictam, peccatum admittit: quia non priuati alicuius est, sed solùm Dei, & magistratus, vindictam sumere de iniuriis, iuxta illud; *Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus.* Acquirit tamen is qui est passus iniuriam, ius accusandi, & petendi vindictam à Lege statutam, vt qui iniuriam intulit, luat in corpore, vel pecunia.

Chrys. ho. 18. in Mat. to. 4.

Resistere malo, quid Chrysostomo.

Quale hoc Domini præceptum.

Homo homini consociatur dupliciter.

Hominis politia duplex, & quænam.

An ira, id est, appetitus vindictæ, sit peccatum in legem naturæ.

Rom. 12.
Deut. 32.

Dices; an hoc sit secundùm legem Dei, & gratiæ? Et dicendum est, quàm maximè. Nam etiam Christi lex prohibet priuatas vindictas, secundum id: *Non vosmetipsos vindicantes, charissimi*; id enim magis verbum Græcum significat: & Moses, *Mea est*, inquit, *vltio, & ego retribuam.* Ergo hoc ius puniendi solius Dei est. Nec propterea percipiunt magistratus vindictam de manu Domini: quia dixit ipse; *Mihi vindictam, & ego retribuam*; tùm quia magistratus nomine Dei punit, & vindicat; tùm quia alia est vindicta, quam lex gratiæ determinat; alia est hominum vindicta, quam lex quidem naturæ exposcit, leges verò ciuiles determinant. Ideò cùm lex gratiæ non destruat legem naturæ, verum est magistratus habere ius suum exercendi vindictam: quia salua manet vindicta Domini; cui facta est iniuria in filio suo, & membro Christi, cuius perturbatur politia propter huiusmodi delicta, & iniurias: quas

Eadem an legi gratiæ cõueniat.

Rom. 12.

Deut. 32.

Magistratus facientes vindictã, a Deo cur minimè vindicentur.

Deus cur ipse retribuat vindictam.

quas si non vindicat Magistratus secundùm hanc considerationem, quia non apprehendit magistratus hominem vt filiũ Dei, & membrum Christi, sed solùm vt animal sociale est, quam societatem tueri vult quantum potest: ideò potest iniuriã passus petere vindictam iniuriæ, non illam quæ Dei est, & illi relinquenda, sed illam quam secularis reddere debet potestas, vt Respublica tranquillè agat. At videtur Dominus vindictam, aut defensionem non prohibere his verbis: *Ego autem dico vobis, nõ resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram:* & Paulus, *Non vosmetipsos defendentes, charissimi, sed date locum iræ;* & B. Petrus: *Hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniustè. Quæ enim est gratia si peccantes, & colaphizati suffertis? Sed si benè facientes patienter sustinetis; hæc est gratia apud Deum. In hoc enim vocati estis: quia Christus passus est pro nobis, vobis relinques exemplũ, vt sequamini vestigia eius:* quasi dicat, Debetis caput vestrum imitari. Respondemus, hoc præceptum malo non resistendi, haud esse factum magistratibus & publicis personis, quarum est præuenire delicta ne fiant: & si fuerint, condignis suppliciis punire: quod si negligerent, deessent officio suo. *Non enim sine causa gladium portant; ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorũ.* Et de magistratu ait Paulus; *Dei enim minister est: vindex* (id est, vt pœnam inferat) *in iram, ei qui malum agit.* Iudex etiam nõ tam proprium, quàm commune malum Dei potestate vindicat: quod si non fieret, nocentes & innocentes, Deique honor simul perirent.

Cur, & qualẽ offensus liceret à Magistratu vindictam.

Quibus verbis Domini, & Apostolorum omnis vindicta, aut defensio etiã Magistratib' dempta videatur.
Rom. 12.
1. Pet. 2.

Nequaquam Magistratus, non resistendi malo, illa lege tenen.

Rom. 13.

1. Petr 2.
Rom. 12.
II. Argum.

Deinde hoc præceptum minimè traditur priuatis hominibus habentibus mandatum Dei, vt vindictam de aliis sumant: atque hac ratione Israel occidebat hostes Chananæos; & Samuel interfecit Agag Regem Amalech, & Helias Prophetas Baal, & milites quinquaginta cum quinquagenario; & Helisæus pueros illudentes, & dicentes, *Ascende calue.* Hinc Dominus vt ostenderet se non magistratibus mandare: *Ego autem dico vobis, non resistere malo, sed priuatis:* Ideò à plurali ad singularem numerũ orationem suam inflexit, dicendo: *Sed si quis te percusserit, vel te angariauerit mille passus:* quo significaret exigere se, vt propriarum iniuriarum simus negligentes.

Per eandem Christi legẽ priuatis hæc te hominib' sumere de hostibus, Deo annuente, vindictam.
1. Reg. 15.
3 Reg. 18.
4 Reg. 1.
Infrà 2
Domini ex penditur illa pluralis numeri ad singularẽ transi.: Ego autem dico vobis, &c. Sed si quis te percusserit, & reliqua.

Quòd verò quis alterius iniuriã à proximo valeat depellere, maximè si sit publica persona, à Christo hic non debuit tradi: quia sicut tantùm debuit docere ea, quæ ad regnum suum (quod nõ est de hoc mundo) pertinebant, ita nihil voluit eorum mutare, quæ Deus Pater per naturales, & æquissimas leges instituerat regno mundi necessaria, quales etiam in Veteri Lege multas Deus olim tradiderat. Tempus etiam instabat, quo velut oues in medium luporum Apostoli detruderentur ad prædicandum regnum cœlorum, ob quod ab omnibus erant odio habendi, & graues experturi persecutiones: ideò magna tolerantia necessaria erat ad illa perferenda, & opus tali præcepto fuit. Ad hæc, vt inter dicendo iuramenta; non voluit significare, nullam iurationem licitè posse fieri, sed malam vulgi iuramento abutentis consuetudinem corrigere, ac docere, à iuramentis omnibus abstinendum esse, quoad eius fieri posit; ita dum mandat nõ resistere malo, noluit nullo casu, vel tempore, licere non solùm publicæ, sed etiam priuatæ personæ, vt malum quod infertur, à se depellat, vel mali illati vindictam deposcant; sed vulgarem malis resistendi consuetudinem amputare à suis voluit, ne esset eorum animus per iram vitionis cupidus. Non ergo resistentiam mali iustis & sanctis de causis factam auferre voluit.

Quare Christus nil de p. ximi defensione, seu vindicta, an liceret, tradere debuerit.
Ioan. 18.
Secunda ratio.
Matth. 10.

Tertia ratio.

Secundò potest responderi, quòd resistere malo, tripliciter contingere potest: vel animo desiderante vindictam, vel ore illam postulante, vel manu faciente. Et quod ad animum attinet, non licet desiderare animo, qui principaliter feratur in damnum alterius, vel pœnam, vt pœna est, optare: nam sic duceretur à malo homine, id est, traheretur ad malum statum mentis, & non traheret eum ad bonum, patienter se habendo: quemadmodum si appetit pro eo, quod non debet, vel plusquàm debet. Si autem æqualis pœna desideraretur ob peccantis correptionem, vel vt posthac minùs peccet vtque bonum commune, & iustitia, & Dei honor seruetur, etsi sequatur aliqua delectatio, & ablatio tristitiæ ex iniuria accepta profectę, si talis pœna inferatur, nequaquam censetur illicitum. Est autem vindicta, desiderium inferendi pœnam, vel gaudium de illata, quatenus id est, vel putatur iustum: de qua illud est: *Lætabitur iustus, cùm viderit vindictam.* Et quia prò quauis naturali ad bonum propensione, certa, & distincta ab cæteris datur virtus, quæ eam compleat, qua sine noceret inclinatio (Nam virtutes sunt naturales, quod ad inclinationes addinet: sed non complentur nisi consuetudine & prudentia) hinc est, vt virtus quædam innominata vindictam

Altera super verbis Domini mota: Nõ resistere malo, dubitatio nis cõtra vindictam suę; defensionem solutio.

Vindicta qd.

Psalm. 57.
Hæc vis vindicatiua in irascente cur animi parte necessariò sit collocanda.

Hanc probatur à mansuetudinis virtute ac Fortitudinis esse diuersam.

iustè appetens, in virtute animæ irascentis constituenda sit, quæ distincta sit mansuetudine, quia solùm tendit ad vindicandum: distincta etiam à virtute fortitudinis, eo quòd non versatur circa pericula, & ea quæ terrorem incutiunt; neque est ad sustinendum malum, sed ad inferendum. Fortitudo autem propriè non est ad actionem, vel passionem, sed dicit tantum modò animum intrepidum ac imperterritū, quem, quoniam aufertur timor impediens, consequitur actio, vel passio. Vindicare igitur iniuriam, vt concernit Rempublicam, est virtus iustitiæ: vt autem priuatum aliquem, virtutis vindicationis, qua quis seruat mensuram in vltione sumenda. Crudelitas autem, vitium est per excessum, quemadmodum remissio per defectum, & compedit illis, qui non amore, sed timore ducuntur. Qui ergo prædicto virtutis modo vindictam appetunt, nihil peccant, neque publicis magistratibus id neque priuatis hominibus illicitum est, possuntque animo improbis hominibus resistere. Atque hæc quidem de appetenda vindicta.

Vltio iniuriæ quatenus iustitiæ, vt verò virtutis sit vindicantis.
Hæc omnia E pis Abulensis in c. 5. Matt.
An sic vindicantes peccent.

Dupliciter verbo postulatur vindicta.
An liceat corripere lædentem, & quomodò.

Verbo autem illam postulare, & malo resistere, esset vel reprehendere, vel petere vindictam ab eo, qui eam potest inferre. Et quod attinet ad reprehensionem Dei lege, ex officioque Magistratus tenetur. Priuatus etiam debet malo resistere, quatenus contra Deum agit, ostendendo verbo, vel vultu, peccatum alterius sibi displicere: nam sine ira & odio potest quis corrigere lædentem, velut Christus, Paulusque fecerunt. Quare Dominus dixit; *Si malè locutus sum; testimonium perhibe de malo:* id est testis esse potes, non iudex: Apostolis verò vindictam ex ira postulantibus, & dicentibus, *Domine, vis dicamus vt ignis descendat de cœlo, & consumat illos?* ipse respondit increpans illos, *Nescitis cuius spiritus estis*, secus Helias, qui idem bis dixit; *Si homo Dei ego sum, descendat ignis de cœlo, & deuoret te & quinquaginta tuos*; quia hoc ex zelo honoris Dei dixit, non ira: & Petrus, qui mortis in Ananiam & Sapphiram pronuntiauit sententiam; & Paulus in Corinthium incestuosum, & in Elymam magum. Petere autem à Deo vindictam, imprecando, viros ductos Spiritu Dei, & non ira vel furore succensos, sicut incedens non est, ita nec infrequens in Scripturis. Hinc enim illæ voces: *Confundantur, & reuereantur simul qui quærunt animam meam:* & Ieremias; *Confundantur qui me persequuntur, & non confundar ego: paueant illi, & non paueam ego: induc super eos diem afflictionis, & duplici contritione contere eos.* Nobis tamē à vindicta à Deo postulanda abstinendum est, nisi peculiari Dei instinctu ad id agamur. A iudice autem vindictam petere, licitū est, dummodò eo animo & fine, quo vltionē appetere fas est, id fiat: quando autem propria vindicta impunita redundat in contumeliam Dei vel proximi, necesse est illam postulare: quòd si nec in Deum, nec in proximum tendat, potest quidem bono animo, si expediat, peti; imò si ex remissione malum sequatur, debet peti: extra quæ laudabilius est, consilium Euangelicum Christi sequendo, non flagitare. Quod quidem consilium Chrysost. hom. 29. in Matth. cùm vrgeat de hortando fideles à litibus & contentionibus iudiciorum; inde acceperunt Faber, & Erasmus, atq; asseruerunt, illicitum esse viro Christiano iniuriæ vindictam repetere via iuris: cùm tamen hoc, consilium tantùm sit; præceptum verò à Deo non est, vt etiam interdum iubeamur corā magistratu vindictam repetere, vel ob bonum commune, ne lædatur, vel ob bonum ipsius delinquentis: vt supra dictum est. Et hæc de secundo.

Ioan. 18.
Actor. 23.
Apostolus Samaritanis postulātes vindictam, cur Domin⁹ corripuerit.
Luc. 9.
4. Reg. 1.
Act. 4.
Actor. 13.
Psalm. 39.
Ierem 17.

Offenso an liceat à iudice postulare vindictam, & quatenus.
B. Chrysost. tom. 2.
Quid ex Chrysosto.
Faber Stapulensis, & Erasmus hic falsò dogmatizent.

Facto autem, vel manu resistere malo, debent ex officio Principes, & Magistratus: priuatæ verò personæ, si diuinitùs admoneantur, possunt etiam resistere. Porrò cæteri priuati, si malum contra Deum sit, vel etiam contra ipsos animo defendendi se, non nocendi, possunt iure resistere; tum ne alius delinquat; tū ne ipsum damnum patiatur etiam in temporalibus. Sed perfectus vir, potius iacturam rerum suarum faciet, quàm vel noceat proximo vel charitatem fratri debitam periculo exponat. Igitur malo non resistere, quod plus est quàm remittere, ad præparationē tantùm animi præceptū est; vt plurimum tamen consilium est: quod non contingeret si quando impediret charitatem. Et de externa Dominus iniuriæ propulsatione potiùs loquitur vel defensione, quæ etsi licita sit, tamen quia maligna est nostra natura, & admiscere peccata consueuit, saluberrimum consilium est, cedere, cùm omnibus, tū maximè perfectis. Sunt ergo sex gradus in sumenda vindicta considerandi: quorum primus est, nocere innocenti. Secundus, plus nocere nocenti; atque hi duo etiam lege Moysis prohibiti erant. Tertius, æqualiter nocere nocenti. Quartus, minus nocere nocenti; qui quidem duo concessi erant in Lege. Quintus, non nocere nocenti. Sextus, paratum esse plus pati à nocente; atque hi

Quorum manus sit re ipsa malo resistere.
Hęc Domini lex: Non resistendi malo, vt sic accipienda.
Sex gradus vindictæ.

duo plane sunt Euangelici, Nouique Testamenti.

Quæ bona sit pœna de malo.

Restat modò, vt de defensione dicamus: quæ bona est, si secum habet inculpatam tutelam, & naturæ iure licita est. Nam ita comparatum est natura, vt quisque se, & suos, & sua, quantum potest, tueatur, idque agat propter finem, & bonum quodpiam: hic autem finis nequit esse, nisi quod est in humanis, & ratione humani boni. Etenim lex naturæ non prospicit quicquam de futura beatitudine. Bonum autem humanum, cuius gratia vel iubet, vel prohibet aliquid, vel est priuatum, vel commune, & vtrumque bonum satagit tueri & conseruare per mandata sua: quod si heri id non possit, optima ratione præfert commune particulari, vtpote diuinius, ac maius. Respiciendo ergo ius naturæ, licita censetur defensio, propter bonum particulare, vel commune, quod nobis naturaliter charum est, vel debet esse; vt corporis vita, libertas, honor, vxor, filij, substantia, & huiusmodi. Quare si quis inuasus est, & potest se iure defendere; nec facit; iniquè agit secundum ius naturæ; quia non facit quod natura docet, cuius bonum patitur in se corrumpi, nisi aliud magis aliud postularet. Ideò Philosophi hunc finem tantùm considerantes, in iniustitiæ loco posuerunt non seruare hæc bona & defendere; sed ea per ignauiā & timiditatem negligere. Sed iam quæstio est, an secundum ius Euangelij licita sit defensio, propter verba Christi, & Petri, & Pauli superiùs allegata; & quia quidam de hæresi suspecti, omne ius defensionis Christianis interdixerunt. Respondemus, legem gratiæ, & politiam Christi per fidem ostendere nobis maiora & verora bona, nempe diuina, & reposita in cælis, ad quæ nos iubet contendere, ordinauitque in nobis charitatem, & fecit despicere, præ illis, hæc omnia inferiora bona, quatenus ad superiora consequenda obstant, aut aliquo modo impediunt: & secundùm hunc finem aut licita, aut illicita defensio in Euangelio iudicanda est, scilicet quatenus ille finis in nobis seruatur, aut destruitur. Quare non mirum, si Dominus, qui maiora, & meliora bona ostendit, atq; hæc terrena, ea præceperit aut suaserit, despici & contemni, dixeritq; non resistere malo: vt intelligas, quando per hoc vitantur grauiora mala, & promouemur ad meliora bona.

Licitam esse defensionem per ius naturæ.

An illa iure Euangelij sit licita.
1. Pet. 2.
Rom. 12.

Cant. 2.

Cui vetet Christus malo resistere, & defensionem contra suadeat.

Præcipit itaq; non resistere malo, quoties ex actu resistendi euidenter maius malum insurgit, quippe proteruit est, & insani, è duobus malis non eligere minus. Suadet verò, quando est promotio ad bonum maius: nec enim omnes lege vlla tenentur ad actus perfectionis meliores, quoniam nec valent, cùm sint imperfecti multi: perfectis autem incumbit, vt etiam facto non resistant, ob maius bonum, vt ait Apostolus. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius; & *Noli vinci a malo: sed vince in bono malum*: vbi & propter proximi bonum, & propter ipsius qui sustinet, virtutem & perfectionem, suadet (vt hic Dominus) non esse reddendum malum pro malo, sed bonum pro malo. At quia euenire potest interdum, ob malitiam hominum, qui deteriores fiunt licentia insultandi in eos qui se non defendunt, & ob alias causas, vt melius sit eligere defensionem ob salutem communitatis & imperfectorum: tunc non solùm licitum est se tueri, verum etiam secundū virtutem: tunc enim non obsistitur tantum bono temporali, sed spirituali. Ideò & inimicis Fidei Ecclesiam vastantibus & opprimentibus resistere, & eos debellare licere qui negat prętextu horum verborum Christi, manifestè in hypocrisi loquitur mendacium, estque fidei Christi hostis; cuius destructioni hoc suo dogmate fauet. Quia ergo re ipsa seruare hoc mandatum, vel consilium Christi, interdum vergeret in detrimentum melioris boni, essetque ad maiora scandala occasio: sapienter ab Augustino li. 1. sermonis Domini in monte, cap. 19. sub finem, aliisque Doctoribus dictum est, & intellectum; vt accipiatur præceptum secundùm præparationem animi, vt promptus sit pro nomine Iesu, & propter virtutem quisque Christianus omnia sustinere, si opus est.

Rom. 12.
Ibidem.

Licitæ huiusmodi non solùm in Ecclesia, sed etiam necessariæ defensionis exemplum.

Aug. serm. 4.

Nec propterea destruitur lex naturæ, imò perficitur à lege gratiæ: quia finis inferior absorbetur à superiori, & quod lex naturæ custodiri vult, magis custoditur à gratia: & si interim natura patiatur aliquid. Exemplum sit Dominus Iesus, qui iniustè traditus est morti, & ipse, vt agnus mansuetus, iniustè ducebatur ad victimā, sed iustè poterat se defendere, vt homo; quia quatenus Deus cui dubium? Hinc dixit Petro *An putas quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modò plus quam duodecim legiones Angelorum?* Integrum ergo illi erat se defendere, vt lex naturæ dictabat: sed quia superior lex diuina, & lex gratiæ, cui se subdiderat, propriam defensionem ob maius bonū, id est, mundi redemptionem, abiiciebat, noluit se tutari, nedum vindicare, dans Deo vindictam ac

Lex gratię licitam sui defensionē dissuadens, aut vetans, legi naturæ quomodò nō repugnet.
Esai. 53. & alibi.
Matth. 26.

Quam tulit non resistendi malo Christus legem, quā integrè seruauit.

certo sciens quod ipse plus lu[illegible] sibi gloriæ, & nos suo sanguine redimebat, mortemque destruebat. Quare finis naturæ, qui est, tueri se, & suos, & sua, minimè destruebatur, sed perficiebatur potius: ideo dixit; *Nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit: ipsum solum manet, Si autem mortuum fuerit, multum fructũ affert*: & hanc conditioné testamento reliquit Christus Apostolis atque discipulis, vt scilicet suo exemplo non se defenderent, sed victimæ & ipsi fierent & holocausta Domino, ad ædificationem Ecclesiæ suæ: quia *Non est discipulus super magistrum, nec seruus super dominum suum.*

Ioan. 12.

Matth. 10. Ioan. 13. & Infrà 15.

At quoniam interdum, vt dictum est, hoc re ipsa seruare noceret: ideò seruandum est in præparatione animi, & dinstinguenda tempora. Ecce Dominus, antequam pateretur, dixit Apostolis suis, vt tunicam venderent, & emerent gladium; & Petro, *Quò ego vado, non potes me modò sequi, sequeris autem postea*; & reliquis discipulis, *Quò ego vado, vos non potestis venire: & vobis dico modò.* Quia enim nondum erant mites & maturi ad subeundam Crucem, permittebat vti humanis remediis & præsidiis, si opus esset pro defensione, donec veniret calor ingens Spiritus sancti, quo mitescerent; & satis erat illis pro anteriori tempore in præparatione animi non resistere malo, quemadmodũ ostenderunt se habere, cùm dixit quiuis se paratum ad mortem obeundam cum illo. Sed errabant in hoc, quòd putabant vires proprias animi ad hanc rem sufficere; quod verum non erat, vt Dominus testatus est illis: quocirca non habebant vim præcepti illius, non resistere malo, vt re ipsa impleretur.

Luc. 22. Ioan. 13. Ibidem.

Expenditur Domini dictum Apostolis; Quo ego vado, vos non potestis venire: & vobis dico modò.

Adde, quòd non omni tempore perfectis expedit cedere iuri defensionis: vt cùm interest Ecclesiæ seruari corpus ad certum tempus, ad laborandum in vinea Domini, quo ad veniat maturitas fructuũ. Hinc Dominus non se exposuit confestim morti, sed aliquando fugit, & abscondit se. Infans enim fugit Herodem, in Ægyptum pergens: in quo facto imperfectorum gestauit typum. Et grandis fugiens euitauit rabiem Pharisæorum, vt esset etiam perfectis exemplar: quia nondum impleuerat mensuram prædicationis suæ. Sic interdum Apostoli post acceptum Spiritum sanctum fugiebant, vt Paulus demissus in sporta per muros Damasci. At postea, pace data a tyrannis Ecclesiæ, quia plerunque contingebat, vt non, vel resistendo malo, & vindicando via iudicij, vel defensione illud depellendo, cederet potius in ruinam Ecclesiæ, & scandalum, atque in bonorum conculcationem & malorum exaltationem, locus datus est & vindictæ per viam iustitiæ, & defensioni secundum iuris naturalis exactionem.

Quando etiã viri perfecti debeant resistere malo.

Ioan. 8.

Matth. 2.

Christus, & Apostoli id ipsum facto & exemplo nobis testatũ reliquerunt.

Actor. 9.

Tempus & causa deinceps aliter faciendi quæ fuerit.

Defensio ergo interdum est licita, interdum præcepta, aliquando vero prohibita: tum ratione personæ, si talis sit à quo exigatur perfectio; tùm ratione causæ, vt si de Fide coram tyranno agatur, vt olim; tùm ratione finis, si ex ira priuatam iniuriam apud magistratum prosequamur. Verendum enim est, ne nostri gratia insistamus, quod nõ debemus: quoniam hoc non est remittere fratri suo debita, sicut Christi lex flagitat; alioqui qua fronte dicemus, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*? Et hic sermo est de vindicta, non de restitutione damni; quod etsi in iudicio prosequi licitum sit, Dominus tamen hic, & Paulus 1. Corinth. 6. hortantur, vt etiam damnum contemnamus, quod ad nos attinet: quoniam etsi liceat, non tamen semper quod licet, expedit.

Defensio sui ipsius interdum tribus de causis illicita.

Matth. 6.

1. Cor. 6. 1. Cor. 10.

Sed si quis te percusserit in vnam maxillam tuam, præbe ei & alteram. Priori sententia præcepit sustinere malum illatum, sequentibus tribus clausulis plus exigit, vt quis etiam prõptus sit, ac sese offerat ad ferendam alteram, etiam maiorem, iniuriam. Tria autem iniuriæ genera adiicit, sub quibus omnes iniurias comprehendere voluit. Per hyperbolen ergo significatur animi præparatio sine odio & ira ad plus patiendum. Exempla tamen sanctorum, & Christi conuincunt prædictæ intelligentiæ æquitatem. Namque Apostolus percussus alapa, nequaquam obuertit alteram malam, sed dixit; *Percutiet te Deus, paries dealbate*: nec peccauit Paulus, vt quidam dicunt, cùm esset plenus Spiritu sancto: neque Scriptura eum reprehendit, sed reprehensus ipse à circumstantibus, etiam peccatum non fatetur, at excusat; in Pontificem Ananiam culpam prudentissimè reiiciens: *Nesciebam fratres*, inquit, *quia Princeps est Sacerdotum.*

Quid doceat Dominus his verbis: Sed si quis te percusserit in vnam maxillam tuã, præbe ei & alteram.

Huic Christi dicto, an pręiudicent contraria exẽpla Sanctorum.

Actor. 23.

Quòd si obiicias, illum qui indicabat, & sedebat in loco Pontificis, notum fuisse à Paulo: quomodo ergo inquit, Nesciebam? Respondeo quòd etsi sederet vt iudex, & summus Pontifex; non tamen iure iussit eum percuti, quia non se gerebat rectè vt iudex, & Pontifex, sed quasi hypocrita, & tyrannus. Quod secũdum virtute & opportunitatem à tanto Apostolo factũ fuisse, religiosius est credere, & magis pium.

Quàm verè dictum sit a Paulo de Pontifice Anania quem noscerat, Nesciebã quia Princeps est Sacerdotum.

piam. Aliàs se defendit Apostolus iudicio, & appellauit ad Cæsarem: sed omnia propter Euangelium, & fructum eius fecit. Ad hæc Dominus in vna maxilla percussus, non vertit alteram, sed dixit; *Si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo. Si autem bene, quid me cædis?* ne putemus à nobis ad literam id semper exigi, sed vt in præparatione animi id habeamus, vt, quod postulauerit ratio, etiam affectu præstemus: vt docet beatus Augustinus contra Faustum Manichæum. At sanè præstitit ea in re Christus, & beatus Paulus, vt magis docerent iniustitiam actus, & lædentes corrigerent, & se illas iniurias non mereri ostenderent, quàm humiliter patiendo, conscios se esse alicuius criminis videri: præsertim cum de re Christiana, & de tota Fide esset controuersia, in qua exercere mansuetudinis virtutem, vt hæc tanta veritas periclitetur, importunissimum videbatur.

Et notandum, tria bona esse hominis: nempe corporis in percussione maxillę significata; & substantiæ, de qua: *Qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere*; & honoris, & libertatis, de quibus: *Et quicunque te angariauerit mille passus, & cæt.* B. Augustinus epistola ad Marcellinum, eleganter respondet iis, qui propter hoc præceptum, & alia similia calumniabantur Christianam religionem, quasi cõtrariam bono Reipublicæ, in qua hæc seruari non possunt: vbi ostendit, similia etiam à Gentibus laudata esse: *Quomodò*, inquit, *Cæsari administratori vtique Reipublicæ mores eius extollens Cicero dicebat: quòd nihil obliuisci solerct nisi iniurias? Dicebat enim hoc tam magnus laudator, aut tam magnus adulator. Sed si laudator talem Cæsarem nouerat; si autem adulator, talem esse debere ostendebat Principem ciuitatis, qualem illum fallaciter prædicabat. Quid est autem non reddere malum pro malo, nisi abhorrere ab vlciscendi libidine? Quid est accepta iniuria ignoscere malle, quàm persequi, & nihil nisi iniurias obliuisci. Hæc cùm in eorum leguntur autoribus; exclamatur, & plauditur, describi atq; prædicari mores videntur, quibus dignum esset exurgere ciuitatem, quæ tot gentibus imperaret, quòd accepta iniuria ignoscere, quàm persequi malebant. Cùm verò legitur præcipiẽte autoritate diuina, non reddendum malum pro malo: cùm hæc tam salubris admonitio congregationibus populorum, tanquàm publicis vtriusq; sexus atq; omnium ætatum, & dignitatum scholis de superiori loco personat, accusatur religio tanquã inimica Reipublicæ.* Hæc illi, vbi paullò post præcepti huius sensum explicat, & notat nõ esse vim faciendam, verbo, Dexteram: alioquin si verborum proprietati seruaremus, percussa maxilla sinistra, nõ esset prębenda dextera: ergo dexteram pro, alterã posuit, quia magis aliàs conueniebat priùs sinistræ fieri mentionem, quàm dextræ, quòd primus ictus magis excipiatur in eã. Certè Lucas cap. 6. nullam facit mẽtionem dexteræ, & testatur Augustinus, multa exẽplaria Latina suo tempore in Matthæo, nõ habere dexteram.

In secunda verò clausula: *Qui vult tunicã tuam tollere; dimitte ei & pallium*: sensus est; Qui te vult vna veste priuare, redde illi alteram. Nam aliàs præposterus esset sermo: pallium enim, quod est exterior vestis, priùs detrahitur, tunica verò quæ est interior, posteà. Apud Lucam verò prius est *ἱμάτιον*, quod est, palliũ, posteà verò *χιτών*, id est, tunica. ¶ *Et ei qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium.* Si ad literam hoc seruaretur, homo nudus remaneret, sine pallio, & tunica: quemadmodum B. Franciscus summoquodam perfectionis spiritu impulsus, coram iudice spirituali accersitus à patre fecisse legitur: nam & vestimenta sua illi renuntiasse, & nudus permansisse scribitur. Sed hæc sale egent, & sano sensu, & hyperbolica locutio est. Et per hæc necessaria omnia mobilia bona intelliguntur: secùs de seruo, si foret periculum animæ eius alteri eum dãdo, vel vendendo. Dicere ergo, *Dimitte ei & pallium*; perinde est, ac si dicat, Omnibus cede, ne maneat litis, vel iracundiæ occasio; vel, Esto patiens in rebus, sicut in persona; & operibus plusquam etiã possit nocere aduersarius. Namq; agere, & pati fortia, non iam Romanum ampliùs, sed Christianum est. At Christianum cum Christiano pro bonis temporariis coram infideli iudice contẽdere, si scandalum est, & inter se possunt componere, malum est. Coram fideli verò magistratu ex charitate, ne altera pars perdat animam suam, meritũ est vt recuperet: nam hoc imperfecto conceditur. At perfectioni incumbens, quia debet fugere occasiones non tantùm amittendi bona fortunæ, sed multo magis non vulnerandi charitatem, non deberet contendere vllo modo. In aliis rebus debet etiã perfectus, vel coram iudice infideli, si non est alius; vt pro causa fidei, & pro peccato graui vitando, pro tuenda vita, & fama, imò etiã pro rebus quas curat alienis, iudicio cõtendere. Quemadmodum Athanasius cùm disputaret contra Arium, contendit iudicialiter coram iudice Probo Gẽtili. Et B. Syluester coram iudice item infideli disputauit cum Iudæis de fide. Et B. Dominicus, ac duo-

Marginalia (left): Ioan. 18. — Quare Christus percussus in maxilla sua, non præbuerit & alteram. — Aug. lib. 22. contra Faust. ca. 76 tom. 6 cir med. — Tria hominis bona elegãter Christi verbis expressa. — Au. epi. 5. ante med. to. 2. — Cice. ora. pro M. Marcello. — Malum pro malo non reddere, quid secundùm Augustinum. — Rom. 12. — Ibidem. — Cur dexteræ potiùs maxillę percutiendæ, quam si-

Marginalia (right): nistræ Do... nus exemp... posuit. — Aug. lib. 1. serm. Dom. monte, ca. 3 tom. 4. — Explicatur hoc: Qui vult tunicã tuam tollere; dimitte ei & pallium. — Illud: Qui vult tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium, quomodò accipiendum. — Propriũ non iam Romanorũ ampliùs, sed Christianorum quid. — Viris etiam perfectis quãdo expediat cum aduersariis iudicio etiam ethnici magistratus cõtendere, exemplo sanctorum. — Mag. Athan.

ac duodecim Abbates disputauerunt contra hæreticos Albingenses corã iudice quodam profano,& religionis experti:& Paulus ante hos omnes dixit: *Cæsarem appello.* Quod autem idem Apostolus ait: *Omninò idem delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos*, sensus est, Certè signum est, quod peccata sunt in populo, vbi est vis: quia altera pars litigantium communiter peccat.

Actor. 25. 1. Cor. 6. Illud Pauli ad Corinth. Omninò delictum est in vobis, quòd iudicia habetis inter vos, quid significet.

Et quicunque te angariauerit mille passus, vade cum illo & alia duo. Græcè legitur: *Et quicunq; te angariauerit milliare vnum, vade cum illo duo*: vt significetur vnius tantum milliaris adiectio. Plus tamen indicat lectio Latina, quæ post vnum postulatum milliare, adiicit alia duo: mille autem passus pro vno milliari positi sunt, quod totidem milliare passibus constet. Verbum, angariare, idem est quod adigere, & Græcè habetur ἀγγαρεύσει, quã vocem Suidas indicat esse Persicam: nam apud illos ἄγγαροι dicuntur Regii nuncii, qui literas inuicè tradunt perferendas, quoniam certis itinerum spatiis mutabantur: & velocius pergere credebantur nuncii huiusmodi, quam sit gruum volatus. Hinc translata vox est ad seruorum, vel iumentorum ritu onera baiulanda, qui alias vocantur ἀχθόφοροι. Hinc etiam, quos recusantes cogimus, vt nobis sint itineris duces rectè angariare dicimus, qua voce vtitur Euangelista, cum Simonem Cyrenẽsem refert angariatum ad ferendam Crucem. Quicunque ergo te angariauerit, id est iniustè coegerit ad opus non malum, sed laboriosum, quod est contra honorem & libertatem. Et sinistra maxilla minus honorata est quam dextera: & palliũ plus est quam tunica. Et quod dicitur: *vade cũ eo*, intellige in animi præparatione, si opus est, etiam re ipsa: vt vincatur in bono malus.

Angariare quid: vnde sumptum, teste Suida.

Ἀχθόφοροι Græcè quid.

Matth. 27.

Qui dest: Quicunq; te angariauerit &c. & quomodò accipiendum. Rom. 12.

Qui autem petit à te da ei: & volenti mutuare à te, ne auertaris. Prioribus tribus mãdatis instituit nos Dominus, quomodo videlicet nos gerere debeamus erga violentos: duo iam adiungit: quibus docet, quomodò agamus erga simplices, qui vel donari, vel mutuari aliquid sibi petunt. Quibus addit tertium, nempe, ne ablata repetamus. vult ergo Dominus, nostra ita esse aliorum vtilitati exposita, vt siue sit grauis, siue mutuo aliquid dandũ, siue egenus proximus aliquid subducat, vel palàm etiam auferat, non grauemur, aut indignemur. Non autem hoc ad literam præcisè est intelligendum: quid enim si petat quæ turpia sunt, & obscæna? vel quid si petat ad libidinem suam explendam, vel gladium ad alium iniuria trucidandum? vel quid, si non indigeat qui petit, sed procaciter petat? vel quid, si mihi, & meis non minus desit, quam ei qui petit? Quamobrem sensus est: Omni petenti te tribue, id est, esto liberalis, ne diligas pecuniam, & ob hoc ne retraharis à dando; cum tamen dare oporteat secundum virtutem. Nam considerandum cui, & quantum, & quando des, quæ charitas potiùs præscribit: quam natura. Sunt enim quidam in lege naturæ indigni accipere, in lege charitatis nullus. Da ergo bona spiritualia, vel temporalia, quæ possunt petenti prodesse, & iustè ei dari. Vnde Augustinus contra Vincentium Donatistam: *vtilius*, inquit, *esurienti panis tollitur, si securus de cibo iustitiam negligat: quàm esurienti panis frangitur, vt iniustitiæ acquiescat.* Hæc ille. Et quia hoc præceptum est affirmatiuum, non semper obligat, sed tempore quidem necessitatis: quando contra charitatem esset, ad lethale obligat, cum præter charitatem est ad veniale. Vel cõsilia sunt, & modus quo communiter vsuri erant Apostoli. Aliquando etiam melius, aliquid dabis, cùm iniustè petẽtem iustè correxeris. Neq;, inquit, omnia petenti te, tribue. Illud verò: *Volenti mutuare à te, ne auertaris*: significat, Ne auertas faciem, vt moris est facere illis, qui denegant ea quæ petuntur. Huius autem præcepti similis est ratio atque præcedentis. Qui in egestate verecundè petit mutuum, quo tu quidem carere potes, ille autem vehementer eget; nõ negabis ei, etiam si non speres te vnquam recepturum. Quod dicitur, *Ne auertaris*, Augustinus, *Ne auersatus fueris*, vel passiuè, *Ne auertaris*, ab eo qui vult à te mutuare, vt ita Datiuus Volenti ponatur pro casu Auferendi: atq; in hac verborum structura videtur Dominus alludere ad verba Tobiæ cap. 4. *Noli auertere faciem tuam ab vllo paupere: ita enim fiet vt nec à te auertatur facies Domini.* Nam si mutuũ dederitis his, à quibus speratis recipere: quæ gratia est vobis? nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant æqualia: vt dicitur Luc. 6. quæ verba paullò pòst exponemus. ¶ Lucas tamen hunc locum ita tractat: *Omni autem petenti te tribue: & qui aufert quæ tua sunt, ne repetas.* Primum præceptum cũ sit affirmatiuum, & ad misericordiam spectet, nec obligat, nisi cùm oportet: nec suadet, nisi cùm expedit, quòd omni petẽti te tribuas. Secundum verò præceptum cùm sit specie tenus negatiuum, non tantùm semper videtur obligare, de non repetendo suo. Tunc ergo præcipitur, aut suadetur non repetere suum, cùm contra virtutem non militat, vel cùm rectæ rationi consonat, vt necessa-

His verbis Dominus: Qui petit à te da ei, quid præcipiat nobis.

In dando, quid spectandum sit & attendum.

Aug. tom. 7.

Huius legis transgressio quãdo lethalis, quando venialis sit.

Quid illud: Volenti mutuare à te, ne auertaris.

B. Aug. c. 10. libri primi de serm. Domini in monte.

Hæc Domini dicta ... quam illis sermonis Tob. ... sit cõ... Tob. 4.

Luc. 6. Ibidem.

Perpenditur textus D. Lucæ: Omni petenti te tribue: & qui aufert quæ tua sunt, ne auertaris.

[illegible] Christi tradi- [illegible] [illegible] nobis [illegible] .& ad- [illegible] ta quæ [illegible] pectant.

necessarium est atque expediens. Nam vt necessarium, præcipitur; vt expediens, suadetur. Atque ita hoc præceptum intelligendum est, secundùm doctrinam B. Augustini, in animi præparatione. Interim satagamus, & hæc sacrosancta Christi mandata, & consilia non tantum intellectu comprehédamus; sed etiam opere comprobemus. Magna enim sunt, & perfecta, quæ nobis à Domino præscribuntur: sed magnum est diuinæ gratiæ auxilium, quod nobis ad ea præstanda cœlitus suppeditatur: magna & Sanctorum exempla, qui ea nobis suis factis lenierunt, & emolliuerunt, factaque facilia volentibus ostenderunt: maxima rursus & ingentia existunt præmia, quæ in cœlis reposita sunt eis qui hæc præstiterūt, adiuuante Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto semper viuit & regnat in secula seculorum, Amen.

TRACTATVS XLII.

In illa verba: ***Audistis quia dictum est, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, &c.***

Legem Moysi imperfectā Christus corrigens atque perficiens, quid fecisse videatur.

QVEMADMODVM excellens & insignis pictor figuram à discipulo formatam, minus tamen perfectam, & in nonnullis deficientem, pennicillo corrigere & emendare consueuit; ad eum modū legem à Moyse, homine puro, & seruo profectam, Christus, Legislator sapientissimus, limauit, atque perfecit, viuosque, vt ita dicam, colores adhibuit illi. Ergo post alia præcepta iustitiæ, charitatem, quæ est plenitudo iustitiæ, complere decreuit, in eo potissimum quod dicitur, *Diliges proximum tuum.* Et apte quidem hæc cohærent cum proximè præcedentibus. Quippe iniurias, non propulsatas maxime, odiū consequi solet. Hinc voluit Dominus charitatis affectum & effectū verbo & facto his, qui nos offenderunt, impendi. Ait igitur, *Audistis quia dictum est.* Loquitur enim Apostolis & turbis rudibus & ignorantibus qui literas nesciebant, & legē audierant tantùm ab Scribis, & Rabbinis: & alibi inquiunt Apostoli, *Quid Scribæ ergo dicunt, quòd Heliam oporteat primùm venire?* Cum legisperitis autem & doctis aliter agebat Dominus: ait enim illis Matth. 21, *Vtique nunquam legistis, Quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem?* & Matth. 22. de resurrectione interrogatus, respondit: *De resurrectione mortuorum non legistis quod dictum est à Deo dicēte vobis; Ego sum Deus Abrahā, Deus Isaac & Deus Iacob?* & Luc. 10. iurisperito interroganti, *Quid faciendo vitam æternam possidebo?* Cui dixit Dominus: *In lege quid scriptum est? quomodo legis?* Neq; inquit, dictum est antiquis: quia hoc præceptum, odio habendi inimicum, permissio fuit legis Moysis.

Ordinis ratio.

Rom. 13.

Quibus legis auditum, quibus verò eius lectionem & studiū Christus tribuetet.

Matth. 17.

Infrà 21. Psalm. 8. Matth. 22.

Exod 3. Luc 10.

Item cur nō dixit Audistis quia dictum est antiquis, Odio habebis inimicum tuū.

Diliges proximum tuum. Leuit. 19. sic habetur: *Diliges amicum tuum, sicut te ipsum; Ego Dominus.* Ita ceruicosos & refractarios nouerat Iudæos Deus, vt vix semiiusta præcepta daret: vnde hæc lex de diligendo amico, in legibus ciuilibus non continetur, tanquam superflua, & à natura ipsa satis superque instillata: tamen quia natura humana corrupta est, & ad se conuersa, tantū seipsam amare nouit vsq; ad contemptum Dei, & amici, vt præcipiendum fuerit, vti Deus, & amicus diligatur. Illud porro: *Sicut te ipsum*, nihil est aliud, nisi vt ita faciamus circa eosq; tales nos exhibeamus, vt natura optamus illos nobis facere, se seque nobis exhibere. Amicus, siue proximus, siue socius (quod vox Hebræa magis sonat, nempe rehu) reuera est omnis à nobis distinctus (vnde corpus, & nos ipsi excludimur) rationis particeps, & non damnatus: nam dæmones, & damnati; etiam qui sunt in Limbo, minimè sunt charitate, id est, ad gloriam diligendi, vt reliqui omnes viatores, & beati, & qui purgantur animi; inter nos enim, & nos est benefacere, quæ est proximi ratio, vt Dominus explicuit Luc. 10. cùm dixit: *Qui fecerit misericordiam, ille est meus proximus.* Sancti enim nobis benefaciunt, & nos animis, qui igne expiātur, viatores omnes nobis, & nos illis. Cæterū Iudæi, ac fortassis etiam Deus accommodans se infirmitati, & paruitati illius populi, velut interrogatio Scribæ ostendit Luc. 10. & Domini responsio, per proximum tantum intelligebant Iudæum, de quo paullò ante dixit: *Ne oderis fratrem in corde tuo:* & pòst sequitur: *Diliges amicum tuum sicut te ipsum.* Et per diligere intellige, nō tantùm amorem amicitiæ (ad differentiam amoris concupiscentiæ) qua bonum amico volumus propter ipsum, nam ita nos ipsos diligimus; sed etiam diligere ex charitate: quoniā vt Dominus inquit: *In his duobus mandatis vniuersa lex pēndet, & Prophetæ.*

Leuit 19.

Iudæis quæ caussæ præcipiendi extiterint, vt Deū & amicū diligerent.

Proximū nostrum sicut nosipsos quē admodū diligere debeamus: & quis sit ille proximus diligendus.

Luc. 10.

Iudæi quem proximum tantùm diligerent.

Quid est proximum diligere.

Et odio habebis inimicum tuum. Quia in veteri Testamento nullibi hæc lex odio prosequendi inimicum inuenitur; ideò magna ratione hîc laborant Doctores in hoc nodo dissoluendo; maximè cum paullò antè verba producta ex Leuitico dicatur: *Ne oderis fratrem tuum in corde tuo:* & infra, *Non*

Matth. 22.

Hæc verba; Et odio habebis inimicū tuum, vnde sumpta sint.

Exod. 23. *Prouerb. 25. & Rom. 12.*

quæ ad visionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum, & in alio loco: *Si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis cum eo:* & Salomon, *Si esurierit*, inquit *inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi.* Quidam respondent, hæc verba interrogãter esse legenda, hoc modo: *Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum?* quasi dicat, Minimè. Attamen hæc solutio non placet. Tùm quia nec cum interrogatione, nec sine illa tale præceptum in Scripturis inuenitur: tùm quia id est contra mentem Christi, qui ponit in lege fuisse præceptũ, & super illud adiungit nouam legem de diligendo inimico. Secundò, soluit Augustinus lib. 19. contra Faustum Manichæum cap. 24. aiendo, vnum, & eundem hominẽ esse amicum, & inimicum: amicum quidem propter bonam Dei naturam, ac proinde diligendum; inimicum verò propter peccatum, ac ob id odio habendum: atque Iudæis hoc fuisse cõcessum. Sed certè si verum amamus, perinde nobis, atque Iudæis fas est, odio prosequi inimicum propter peccatum: nam inimicus, vt inimicus est, nequaquam est diligendus: nam si vt inimicus esset diligendus, multò magis peccatũ & inimicitia ipsa diligẽda esset, secundùm regulam topicam, quæ habet: *Propter quod vnumquodq; tale, & illud magis.*

Prima solutio, improbabilis tamen propter duo.

Secunda solutio quæ etiam improbatur.

Inimicus noster quatenus minimè diligendus. *B. Aug. to. 6.*

Tertiò, exponit Origenes, in homilia huius Euangelij, iuxta subtiliorem, vt ipse ait, intellectum, per inimicum, dæmonem, qui in Euangelio dicitur inimicus homo. At sanè hæc expositio claudicare videtur; tùm quia poneret, Iudæis hoc olim licuisse, dæmones odisse scilicet, quod perinde nobis, atque illis præceptum est: tùm quia dixit: *Ego autem dico, Diligite inimicos vestros.* Præceptum igitur nobis esset, vt diligeremus cacodæmones, quos tamen vt proscriptos, & capitales Dei hostes, odio plusquam Vatiniano debemus prosequi, nullumque commercium, amicitiamve cum illis contrahere, iuxta illud Apostoli: *Nolo vos socios fieri dæmoniorum.* Quartò, his solutionibus non acquiescentes quidam magni viri, asseruerunt hoc verbũ de odio habendo inimico, additum fuisse atque adiunctũ ipsi Scripturæ ab Scribis, ac corruptoribus quibusdam, qui hoc de suo addiderunt; quemadmodũ Heua adiunxit cõminationi mortis particulã fortè: *Ne fortè*, inquit, *moriamur.* & proinde ita sentientes vrgent verbum illud, Audistis, quasi dicat, hoc nõ legebatur, nec erat in lege scriptum. Expositio hęc etsi probabilitate non careat, maximè ob eos qui illam asserunt, non tamen omninò scrupulis suis vacat, & nonnulla magni momenti contra illam occurrunt. Primum quidem, quia nunquam Scribę, & Pharisæi notati sunt à Domino de corruptione legis, vel additione; quod erat summum peccatum, & cùm de aliis minus grauibus reprehendantur, de hoc nunquam: benè autem arguuntur de praua intelligẽtia legis, vt Matth. 15. cùm agitur de honore parentum, & Matthæi 23. cùm est sermo de iureiurando. Secundum est, quia in omnibus reliquis præceptis quæ explicuit Dominus in hoc sermone, cùm ait: *Audistis, quia dictum est*, semper illud, quod dicitur auditum, continetur in lege: vt, *Nõ occides; Non periurabis; Non mœchaberis; Quicunque dimiserit vxorem, det ei libellum repudij; Oculum pro oculo, & dentem pro dente:* oportet igitur & hoc quod dicitur: *Et odio habebis inimicũ tuum*, aliquo modo in lege contineri, ne nõ contentum in lege, pro contento imprudenter posuisse videatur. Tertium est, quia scopus Christi in hoc sermone, non tam est, legem nouam præferre traditionibus Iudęorum, & falsis interpretationibus Scribarum, & Pharisæorum, quàm ipsimet legi, & sensui vero per eam intento, & à Iudæis in praxim deducto: quemadmodum superiùs explicuimus, cùm tractaremus illa verba: *Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum & Pharisæorum.* Super legis enim ipsius defectus Iudæis, vt imperfectis permissos, Christus iustitiam suam superinduxit. Quartum est, quoniam lex dicendo: *Diliges amicum tuum*, satis innuebat inimici odium permitti: maximè quia ad amandum amicum natura est propensa, neque eget legis calcari. Ideò de illo quod difficilius erat, & maius, & silentio à lege permissum, Dominus inquit, *Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros.*

Tertia solutio parum idonea. *Origenes.*

1. Cor. 10. Quarta solutio inferius refellenda.

Genes. 3.

Prima ratio ad probandum illa verba, Et odio habebis inimicũ tuum ab Scribis, & Pharisæis [...] leg[...] ad[...]ta non fuisse. *Matth. 5.* *Infrà 23.* Secũda ratio.

Exod. 20. *Infrà 21* *Deut. 24.*

Tertia ratio.

Quarta ratio

Quod autem quidam tradunt, Septuaginta Interpretes Leuit. 19. vertisse: *Diliges amicum tuum, sicut te ipsum, & non inimicum tuum:* haud satis assequor, quorum codicum nixi autoritate illam lexionem afferant: & illa verba: Et non inimicum tuum, nec in Septuaginta interpretibus, nec in Hebræa veritate inueniuntur.

Quinta solutio quorundam minus etiã solida, ac probabilis.

His ergo sensibus, scrupulis equidem grauis ponderis non carentibus, expeditis, superest illud, vt dicamus fuisse in lege Iudæis, ob duritiam cordis, ac infirmitatem eorum carnis permissum atq; concessum, vti odissent inimicos. Ita enim B. Augustinus libro de sermone Domini in monte asserit, dicens: *Nec quod in lege dictum est: Odio habebis inimicum tuum, vox iubentis iusto accipienda est, sed permittentis infirmo. Sic autem diligendus est inimicus, non in quantum inimicus, sed in quantum*

Sexta solutio atque postrema, illis omnibus præferenda, & sequenda. *B. Aug. lib. 1. de ser. Domi. in monte, ca. 41. in fine. tom. 4.*

Quomodò inimicus diligendus sit.

quantum

[*Orig. tom. 2.*] *quanto bonum eſt, vt ei reddas quod tibi.* Origenes in homilia præſentis Euangelij; *Sicut ad dimittendas, inquit, vxores iuſtum fuit vt eas non interficerent, ſic ad odiendam inimicum mãdatum fuit, vt, & amicum non odiſſent. Conceſſa ſunt autem iſta populo illi veteri adhuc rudi, & infirmo.* Hæc ille. Et B. Gregorius in Euangelia: [*B. Grego. hom. 38 in Euang. sub init. tom. 2.*] *Cùm in lege ſcriptum ſit: Diliges amicum tuum; & odio habebis inimicum tuum: accepta tunc iuſtis licentia fuerat, vt Dei inimicos, ſuoſq; aduerſarios, quanta poſſent virtute comprimerent, eoſq; iure gladij ferirent. Quod in nouo procul dubio Teſtamento compeſcitur, cùm per ſemetipſam veritas prędicat, dicens:* [*Leuit. 19.*] *Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos.*

[Qui ſint inimici.] His verbis declarauit, inimicos eſſe eos, qui Deo, & ſeruis ſuis aduerſantur. Quéadmodum ergo in lege multa alia erãt illi populo permiſſa, vt vſura cum extraneis, diuortium, & multitudo vxorum, vindicta; ita quoq; odium inimicorum: quod colligebant tantùm ex præcepto amãdi amicum, & ex affectibus odij erga quaſdam gentes indultis. [Duplex Chriſtianorũ, vt etiam Iudæorum inimic, legalis, & ciuilis.] Quę vt magis intelligãtur, aduerte, quòd quemadmodum Chriſtianus duplicem habet inimicum, alterum quidẽ ſecundùm legem, vt Turcam, & Mahumetanũ, qui ratione religionis Chriſtianos perſequitur, alterum verò ciuilem, & eiuſdem religionis, ſed qui verbo, aut facto eum offenderit, nam ob id dici ſolet inimicus: ita Iudæus duplicem habuit inimicum, alterũ quidem ciuilẽ, alterum verò legalem. Inimicum ratione legis vocamus Chananeũ, Amorrhæum, Amalechitam, Samaritanũ, cum quibus nationibus Iudæi odium implacabile gerebant, & plus quàm nos cum Turcis, quia inimici erant Dei, atq; exortes eius legis, idolorumq; cultores, & multis flagitiis contaminati, & iſtos oſtẽdebat [Quos Deus inimicos Iudæis mandaret odio habendos & perſequendos.] ſe Deus odio habere, præcipiens, vt Iudæi eos delerent, perſequerentur, & occiderent: quæ omnia ſigna ſunt odij. Vnde Exodi 23. [*Exod. 23.*] *Præcedet te Angelus,* inquit, *meus, & introducet te ad Amorrhæum, & Hethæum, & Pherezæum, Chananæumque, & Heuæum, & Iebuſæum, quos ego cõteram, &c. cunctorumq; inimicorum tuorum coram te terga vertam.* Erat igitur à Deo permiſſum non ſolùm, ſed etiam pręceptũ, vt odio haberent cæteras nationes idolis ſeruiẽtes, tanquã ab ipſo Deo derelictas, & datas in eorum manus plectandas: ideò pollicitus eſt ſuã protectionem contra illas: iuſsit ne inirent fœdera, vel connubia, vel aliam quamlibet ſocietatem cum eis. Quare Exod. 34. [*Infra 34.*] dicebat: *Ego ipſe eijciam ante faciem tuam Amorrhæum, & Cananæum: & Hethæum, Pherezæum quoque, & Heuæum, & Iebuſæum. Caue ne vnquam cum habitatoribus terræ illius iungas tibi amicitias, quæ ſint tibi in ruinam, ſed & aras eorum deſtrue, confringe ſtatuas, lucoſq; ſuccide. Noli adorare Deum alienum. Dominus zelotes nomẽ eius, Deus & æmulator. Ne ineas pactum cum hominibus illarum regionum.* [*Deut. 7.*] Et Deut. 7. *Cumque tradiderit Dominus Deus tuus tibi ſeptẽ gentes, percuties eas vſq; ad internecionem, non inibis cum eis fœdus, nec miſereberis earum, neque ſociabis cum eis coniugia.* Et 1. Regum 15. [*1. Reg. 15.*] per Samuelem præcepit Deus Sauli: *Nunc ergo vade, & percute Amalech, & demolire vniuerſa eius: non parcas ei, & non concupiſcas ex rebus ipſius aliquid, ſed interfice à viro vſque ad mulierem, & paruulum atq; lactantem, bouem, & ouem, camelum, & aſinum.* [Odij inimicorũ Iudæis permittendi cauſſæ.] Quanquam autem iſti effectus odij, vt occiſio, & vaſtatio, ſine odio fieri poſſent, & modò cùm iudex dãnat reum ad mortem: tamen quia populus ille rudis erat, nec ruminans, neque diſtinguens inter naturam & culpam, & quia ab eo iniuria affectus erat, vt ab Amelech, à Moabita, & Samaritano, ac vt religionem eorum falſam punirent, aut ne falſa eorum religione inficerentur, permiſſus eſt odiũ geſtare: & odium hoc non erat generale in [Iudæi alienigenas per legem quos tãtùm non odiſſent.] omnes alienos à lege ſua, ſed tantũ in quoſdam. Vnde Deut. 23. [*Deut. 23.*] *Ammonites,* inquit, *& Moabites etiam poſt decimam generationem non intrabunt Eccleſiam Domini in æternum. Quia noluerunt vobis occurrere cum pane & aqua in via, quando egreſſi eſtis de Aegypto; & quia conduxerunt contra te Balaam filium Beor de Meſopotamia Syriæ, vt malediceret tibi.* [*Num 22.*] Excipit tamen in eódem capite Aegyptios & Idumæos, dicens: [*Deut. 23.*] *Non abominaberis Idumæum, quia frater tuus eſt, nec Aegyptium, quia aduena fuiſti in terra eius. Qui nati fuerint ex eis, tertia generatione, intrabunt in Eccleſiam Domini.* [*Ibidem.*] Et cùm in eodem capite doceat, non eſſe fœnerandum fratri ad vſuram; intelligitur exceptus Idumæus, qui frater ibidem declaratus eſt. Erat etiam exceptus Cynæus: vnde Saul volens percutere Amalech, & Cynæo parcere, dixit Cynæo: [*1. Reg. 15.*] *Abite, recedite, atq; diſcedite ab Amalech, ne fortè inuoluam te cum eo, tu enim feciſti miſericordiam cum omnibus filijs Iſraël, cùm aſcenderet de Aegypto.* [*Exod. 17.*] [Quo etiam proceſſerit Iudęorum illud odium gentium alienigenarum.] Neq; verò odium tantùm erat reſtrictum ad perſonas, ſed etiam ad mala, quæ poterãt illis optare, & ad bona, quibus debebant illos ſpoliare. Nam tantùm erant bona illa, quæ magna tunc mundus putabat, nempe vita, libertas, bona temporaria, commercia, matrimonia, & huiuſmodi; ſiquidem bona gratiæ ſpiritualia & cœleſtia Iudæus, & talis ignorabat. Ideò odium ad eorum bonorum ſpoliationem nõ extendebatur. Hinc Ieſus filius Sirach nondum

exuto Iudæorum spiritu, quo pro tempore illo erat præditus, in libro Eccles. ca. 50. ostendit ad certas nationes odium quod gerebat, dicens: *Duas gentes odit anima mea, tertia autem non est gens quam oderim: Qui sedent in monte Seir, & Philisthijm, & stultus populus qui habitat in Sichimis.* Erant enim Idumæi, Philisthæi, & Samaritani gentes vicinissimæ, & infestissimæ Iudæis, & vndique videbantur populum Dei obsidere, & circũcingere: Idumæi à Meridie, & Oriente, & qui in euertenda ciuitate sancta Regi Babyloniæ seruierant, vt scribitur 3. Esdr. 4. *Tu*, inquit, *voluisti ædificare templum, quod incenderũt Idumæi, quãdo exterminata est Iudæa à Chaldæis.* Hinc Dauid cecinit: *Memor esto, Domine filiorum Edom, in die Ierusalem: Qui dicunt, Exinanite, exinanite vsq; ad fundamentũ in ea.* Philisthæi verò proximi erant Iudęis ab Occidente, & bella continua cũ illis gesserant. Samaritani verò à Septentrione cingebant Dei populum, quorum metropolis erat tunc Sichima, iuxta quam erat mons Garizim, in quo eo tẽpore quo scripsit Iesus filius Sirach, erat templum Deo Iudæorum constructum instar templi Ierosolymitani, cuius rei gratia cœperunt oriri præter antiquas nouæ & grauissimæ contendendi caussæ inter Iudæos, & Samaritanos, vt propterea Iesus filius Sirach in sua persona loquens, indicet odiũ acerbissimũ, quo Iudęi prosequebantur Sichimitas: nec de hoc odio se ille iactasset, si fuisse in illo vllum peccatum existimasset.

Eccles. 50.

In Samaritas Idumæos, & Philisthæos, Iudæi cur pręcipuo ferrentur odio.

3. Esdr. 4.

Psalm. 136.

Samaritanorũ, & Iudæorum inter ipsos mutui odij caussæ.

Alter verò inimicus ciuilis erat, nimirũ frater eius fidelis, qui tamen in aliquo alterum offendisset. Quanquam autem, quoad ciuilem inimicũ attinet, permitteret quædam odij signa, vt oculũ pro oculo, dẽtem pro dente, medio tamen magistratu. Et quod cõsanguineus occisi posset occidere homicidam, si eũ fortè inueniret, antequã se reciperet in ciuitatem aliquam refugij, vt dicitur Num. 35. hoc tamẽ vt exterior & minister legis faciebat: ea ratione, qua etiã apud nos interdũ conceditur vita homicidis, & extorribus, & patria fugatis, ea lege, si alterius homicidæ extorris à se occisi caput ad magistratum attulerit. Nam id illicitũ non est iudicandũ, postquam voluntate fit principis, & vt minister eius aliquis operatur: nisi accedat mala voluntas, quæ actũ reddat prauum: quemadmodum in iudice, & carnifice contingere potest.

Quis Iudęorum inimicus ciuilis.
Exod. 21.

Pœna talionis à quo tantùm inferenda. Cędes homicidæ quæ licita num etiã apud Christianos.
Num. 35.

In vniuersum tamen hoc odium inimici ciuilis videtur lex prohibuisse, vt Exod. 23. *Si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis cum eo.* Et Leuit. 19. præcipitur: *Non oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publicè argue eum, ne habeas super eo peccatum. Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum.* Vbi vides apertè, fratrem, id est, Iudæum, nõ esse odio habendum, & peccatum esse, illum odio habere; cùm in alio loco præcipiat: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, &c.* Quòd si Iudæi, qui fratres erant, idôla colerent, & deos sequerentur alienos, iam illi pro fratribus habendi non erant, sed pro inimicis censendi. Ideò Dominus per Mosen præcipit occidere Iudæos idolis seruientes, & ne parcerent amico aut proximo: quòd cùm fecissent, dixit Moses, quòd consecrârunt manus suas in die illa.

Huius odiũ inimici vbi lege prohibitum.
Exod. 23.
Leuit. 19.

Eccles. 28. & Rom. 12.

Quam ob caussa Iudæi Iudęos fratres, & amicos debebant odisse, & persequi.

Exod. 32.

Ait igitur: *Ego autem dico.* Nouus homo & legislator, dans noua præcepta, & cui datũ est corrigere imperfecta legis, & verus legis interpres; in cuius pectore reconditũ est omne ius, & Naturale, & Diuinum, & Positiuum, cùm Prophetæ nõ suos, sed Domini sermones proponerent, dicentes: *Hæc dicit Dominus Deus.* Ego etiã, filius Dei, perfectus; non vt seruus Moyses pẽrmittens imperfecta, sed perfecta exigens quæque. Ego denique, lapis angularis, qui facio vtraq; vnum; qui nolo distinctiones populorum, sed omnes in me vnum esse. Vt enim ait Paulus: *Non est* (in Christo scilicet Iesu) *masculus & fœmina, Gentilis & Iudæus, circũcisio, & præputium, Barbarus & Scytha, seruus & liber*; Neq; Chananęus, aut Samaritanus, aut Publicanus, aut Ethnicus, quos putatis à vobis licitè haberi odio: quia hæc distinctio etiã à nobis perperã intellecta cessat, quia venit Rex pacificus ad conciliandum omnes, & ponẽdum animam suam pro inimicis. Vt iam in illo nihil sit profanum, nihil commune, aut immundum, nisi quod suaptè natura elegerit esse immundum: quia omnes mundi facti sunt in sanguine Christi, & facti propè, qui longè erant. Ideò Petro de Gentibus est dictum: *Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris.* Et vide, vt secũdò facta est vox de cœlo, & ipse fermè nõ intelligebat quòd ipse Christus purificauerat omnia, & quòd non erat in eo circa salutem, Iudæus magis quàm Græcus, sed proximos fecit sibi omnes: quia ipse omnibus appropinquauit, & consequenter omnes sibi proximos, & amicos effecit: & hoc est quod nunquam intelligere potuit Iudæorũ proteruia. Hinc ille Scriba volens se ipsum iustificare, rogauit. *Et quis est proximus meus?* Et mirificè respõdit Dominus, quòd esset Samaritanus ille, qui factus est omnia omnibus, vt omnes lucrificaret: & ideò ei⁹ gratia debemus nos omnes, vt proximos, & amicos diligere, sicut ipse dilexit nos.

Christi autoritas & potestas supra illa Moysi his verbis expressa: Ego autẽ dico vobis.

Ephes. 2.
Ibidem.

Coloss. 3.
Christ⁹ duos populos, Iudæum, & Gẽtilem adæquauit.

Rom. 5.

Ephes. 2.
Actor. 10.
Quid illud Petro cœlit⁹ dictũ; Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris.

Luc. 10.

1. Cor. 9.

nos. Hoc etiã satis docere poterat, vel ipsum proximi vocabulum: nam cùm superlatiuum sit, & referatur ad eum qui maximè est propinquus, perpendere habebant, quędã esse proxima loco, non natura, quędam natura, non loco; quædam & loco, & natura, quædam verò neutro modo. Loco sunt proxima, vt homo, & vestis, sed non natura. Contrà homo homini natura proximus est, licèt interdum loco distet. Debebat ergo hæc propinquitas naturæ vincere omnes accidẽtarias distãtias, vel loci, vel sanguinis, vel cuiusuis alterius rei, quæ nata est dissidium generare: & ideo Dominus legem naturæ explicauit, & quid significet proximi vox, hoc loco exposuit. Hinc cùm, loquente Petro in domo Cornelij, cecidisset Spiritus sanctus super omnes qui audiebant sermonem, obstupuerunt ij, qui ex circuncisorum genere credebant, quotquot venerant cum Petro, quòd & in nationes Spiritus sancti gratia effusa esset. Et cap. 11. *Hu auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum, dicentes; Ergo & Gentibus pœnitentiam dedit Deus ad vitam.* Ex quibus apparet, eos appellatione proximi suam tantùm gentem, hoc est, Hebræorum, existimasse intelligendam; cæteros autem, ne dignos quidem putabant, qui in Dei gratiam reciperentur, nisi Hebręorum sacris essent initiati. Hoc nescierunt rudes Apostoli, quãdo in Samaritanos ingratos petebãt ignem de cœlo descendere, qui eos combureret: Quibus Christus: *Nescitis*, inquit, *cuius spiritus estis*, id est, ignoratis vos non spectare ampliùs ad Vetus, sed ad Nouum Testamentum, in quo Spiritus & doctrina datur ad habendum omnes homines pro amicis. Hoc est enim mandatum nouum, vt diligamus inuicem, sicut ipse dilexit nos: quia cùm inimici essemus, ipse & dilexit, & reconciliauit nos Patri. Idcirco nouum mãdatum dicitur, quia diligẽdi etiam inimici, quia nos tales dilecti sumus à Deo. Hinc Ioannes ait: *Charissimi, non mandatum nouum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio.* Et subdit: *Iterum mandatum nouum scribo vobis, quod verũ est, & in ipso, & in vobis.* Nouum vocatur, quatenus inimici etiam diligendi sunt: nam vetus mandatum non erat verum, & plenum in Christo, id est, nõdum erat perfectum, & impletum, quia nondum lux venerat, & dies, sed erant tenebrę, & nox, & necdum cognitũ quomodo Christus esset in nobis, & sublatæ per ipsum omnes inimicitiæ, & hęreses, & schismata, atq; omnes vniti in eo: quare impletum fuit in Christo diligente hostes, & in nobis qui debemus diligere inimicos nostros. Põdera ergo verbum, Dico, hoc est, præcipio: quia primus facio, & exemplum faciendi do, atque auxilium diuinæ gratiæ ad tantum præceptum præstandum omni volenti suppedito, præmiumque amplissimum seruanti in cœlis repono, & ipse sum in inimico diligendus. ¶ *Vobis*, Apostolis, Patribus Noui Testamenti, & in vobis omnibus, qui per vos mei futuri sunt. ¶ *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos.* Posthæc verba immediatè interseritur in Græcis codicibus: *Benedicite maledicentibus vobis*: quod ex alio loco in hunc videtur esse translatum, nempè ex Luc. ca. 6. vel ex epistola ad Romanos: & sine dubio Christus dixit, postquàm Lucas illud expressit. Quod & Christus in Cruce seruauit: nam se deuouentibus benè precatus est: de quo Petrus: *Cùm malediceretur, non maledicebat.* Stephanus etiam cùm appeteretur lapidibus, & fremerent dentibus in eum, blandas preces pro illis ad Deum fudit. Apostoli quoque hoc obseruarunt, de quibus Apostolus ait: *Maledicimur; & benedicimus.* Est autem magna virtus ita linguam possidere, vt bonum pro malo reddat; cùm tamen certissimus sit cordis index. Non tantùm ergo pro inimicis orandum, sed etiam illis est benè precãdum. Sed redeamus ad Matthæum. *Diligite*, corde: *benefacite*, opere: *Orate*, verbo. *Diligite*, dando primo cor: *Benefacite*, largiendo temporalia: *Orate*, spiritualia communicando. Ad hæc, *Diligite*, habendo charitatem, & dilectionem. Ac ne sit dilectio in verbo, & lingua tantùm, sed vt sit in opere, & veritate, addit: *Benefacite*, hoc est, beneficiis temporalibus assicite. Quòd si non habes temporaria quæ dones, vel ille eis non eget, vel si eget, respuit, subdit: *Orate*, id est, date quod vos non potestis negare quasi non habeatis, & ille, etiamsi velit, non potest impedire: & talia, quibus inimicus eget, id est, orationẽ, qua ille flectatur ad te diligendum. Et ponit inimicum, & eos, qui oderunt, ac simul eos, qui persequuntur, & calumniantur. Per inimicos, non accipias per naturam inimicos: quia in natura malum nõ est, sed per contrariam voluntatem, vt docet August. Nullus enim homo, aut diabolus, malus est natura, sed voluntate, vt docet Cyrillus Ierosolymitan. Deinde non vetat Christiana charitas iudicem legibus vti in maleficos, neq; iudex cùm impiũ damnat, inimicum agit; sicut nec iustitia charitatem opprimit. Et vt pulchrè docet Aug. li. contra Parmen. *Præcepta Euangelica de dilectione inimicorum, & misericordia proximis impendenda, exhortationes quoq; Apostolorum de cibãdis*

Marginalia (left): Ioan. 13. Iudęi noluisse. Iudęi ni desi pere voluissent, exteras etiam gentes pro proximis habendas, & diligendas. — Act. 10. — Infrà 11. — Quo loco exteras gentes cæci haberent Iudęi. — Luc. 9. — Quid illud Domini ad Apostolos significet, Nescitis cuius spiritus estis. — Ioan. 13. Rom. 5. — Dilectio proximi cur nouum mãdatum vocetur à Dilecto. 1. Ioan. 2. — Vetus idem quale mandatum in Christo. — Ephes. 2.

Marginalia (right): Christo quã conueniens præceptũ dilectionis inimicorum. — Hæc verba: Benedicite maledicentibus vobis, vnde constet Dominum protulisse. Luc. 6. Rom. 12. — Præceptũ dilectionis inimicorum à quibus impletum. 1. Pet. 2. Actor. 7. 1. Cor. 4. Rom. 12. — Quomodo diligemus inimicos, benefaciemus iis qui oderunt nos, & orabim pro persequentibus, & calumniãtibus nos. 1. Ioan. 3. — Qui non habendi prò inimicis. Aug. li. 12. de Ciu. Dei, c. 3. Cyrill. Ierosolymit. tom. 5 Catechr. 2. — Altera excluditur inimicorum acceptio. Aug. li. 3. contra Parmen, ca. 2. tom. 7.

vel potandus inimicus, non eatenus intelligendæ sunt, vt peccandi relaxetur impunitas, sed vt delinquēdi correctio, & vt naturæ ministretur subsidium, donec per sententiam iudicii adempta spe correctionis malorum tollatur exercitium. Hæc Augustinus. Deniq; per inimicos non intelligas verè admonentes, & vitia tua carpentes ex charitate: quia hi veri sunt amici: nam *Vnicuique mandauit Deus de proximo suo.* Et si asinum inimici tui errantem debes reducere, etiam per flagella, ad inimicum, cur non potiùs hominem? Neque velis esse infirmo, aut stulto similis, qui pro hoste habet medentem chirurgum, & sanantem, vt Herodes Ioannem Baptistam se corripientem oderat. Sed per inimicos primùm accipe Samaritanos, Chananæos, Hæreticos, quos vos sic vocatis. Deinde etiam intellige eum, qui læsit aut violauit amicitiam, offendendo te in aliquo, vel quem tu offendisti, & ampliùs vis offendere, ne ab eo offendaris. Est autem inimicus priuatus sicut hostis communis, & publicus. Qui verò dicantur inimici, in hunc modum explicat Basilius in Regulis breuioribus: *Inimici,* inquit, *proprium est nocere, & insidiari. Quicunque itaque quocunque modo alicui nocet, ipsius ritè inimicus appellari potest: præcipuè autem, qui peccatum committit. Nam quantum in ipso est, variis modis nocet, & insidiatur ei qui cum viuit, aut consuetudinem habet. Quoniam autem homo constat ex animo & corpore: quod quidem ad animum attinet, eos qui huiusmodi sunt, diligemus castigando, admonendo, & omnibus modis ad sanitatem reuocando; quod verò ad corpus attinet, beneficiis ipsos subleuando, cùm aliqua re egeant, earum, quæ sunt ad vitam necessariæ.* Hæc ille. Et explicans Dominus, qui sint inimici, subiungit: *His qui oderunt vos,* scilicet corde, & qui persequuntur opere, & verbo calumniantur. Nec tantū eos inimicos qui olim oderunt, vel læserunt, sed etiam qui actu, & de præsenti calumniantur, & persequuntur vos: ne fortè quis dicat plagas esse recentes, neque posse inimicos tam citò diligi, aut illis remissionem impendi. Namque Christus Dominus, & post illum Stephanus, in ipso actu persequutionis, & mortis, quam sibi Iudæi inferebant, turpissimæ, preces ad Deum fuderunt ex intimo cordis & dilectionis affectu, atq; remissionē illis, quod ad eos attinet, impenderūt. Nec est sensus, quòd inimicitia, vel odium, vel persecutio & calumnia prouocet vel excitet ad amorem: quia hæc in inimico cùm sint peccata, diligēda minime sunt: & vt odio sunt Deo impius, & impietas eius, ita inimicitia & odium, & inimicus, & odio nos habens, hac ratione odio habendi sunt. Sed sensus est, ne inimicitia impediat, aut retrahat nos à Christiana charitate, quam debemus proximis nostris, ob naturam eius bonam à Deo creatam, & à Christo redemptam, gratiæ atq; gloriæ capacem. Quia verò diligere, nihil est aliud, quàm bonum alicui velle; & bona sunt in triplici differentia, vt tradunt Philosophi, nempè, fortunæ, corporis & animi, quibus Theologi adiungunt alia duo bonorum genera, nimirum gratiæ, & gloriæ, quibus quinq; generibus bonorum quasi quinq; talentis ditamur, & quasi quinq; panibus satiamur: tria vltima bona, nempè animæ, gratiæ, & gloriæ, simpliciter sunt inimico desideranda à nobis, quemadmodum illa nobis simpliciter volumus & optamus: bona verò corporis non simpliciter, nisi quatenùs sunt instrumenta salutis, neque nobis, neque inimicis desiderare licet: at bonorum fortunæ, quæ infima sunt & vilissima, non nisi cum duabus conditionibus eorum dilectio moderanda est, & nobis ipsis, & inimicis optanda, nempè & quatenus sunt, aut esse possunt instrumenta salutis, virtutumque, & quantum conueniunt statui honesto cuiuslibet. Mortem verò corporis non possumus desiderare inimico, nisi ea ratione, vt ne peccatis peccata accumulans Deum offendat, vel ne impediat bonos & iustos, afficiendo eos assligendo, seu malo exemplo vexandò, quemadmodum Sodomitę iniquis operibus cruciabant animam Loth iusti: aliàs verò velle mortem inimico, esset se iudicem constituere in caussa propria, & Deum facere lictorem, siue carnificem. Neque miremur, si mali nos persequentes à Deo permittantur: nam id iusto iudicio fit, & sæpè ad exercitium, eruditionemque nostram, vt olim permisit Iebusæum in medio filiorum Israël, vt exerceret eos, doceretque artem præliandi.

Tria autem illa, diligere, benefacere, & orare, inimicos quidem respiciunt, quatenus inimicis, & non inimicis communia sunt, vt subiuncta Patris cœlestis beneficia, & exempla testantur: etenim Solem oriri facere super bonos & malos, & pluere super iustos, & iniustos, communia sunt, & non propria beneficia: ita etiam intellige de dilectione, beneficentia, & oratione communi. Vult enim Dominus, vt à communi dilectione, qua omnes diligimus; & à communi beneficentia, qua cunctis benefacimus; & à communi orationis suffragio, quo omnibus suffragamur, inimicos nostros prudentes nequaquā excludamus. At peculiariter diligere, orare, & benefa-

cere

Marginal notes (left):

Pro inimicis qui etiā minimè censendi, sed potiùs pro amicis. *Ecclesi. 17.*

Exod. 23.

Matth. 14.

Qui dicātur inimici.

Basil in Regulis breu. interrogat. 176. initio tom. 2.

Quibus verbis Domin' expresserit inimicos.

Luc. 23.
Actor. 7.

Inimici nos odio habentes, persequētes, & calumniantes cùm sic Deum offendant, quā rectè à nobis diligi queāt. *Sap. 14.*

Marginal notes (right):

Quinq; genera bonorum in micis optanda, quænam, & quatenus.

An liceat inimico mortē optare, & qua ratione.

2. Pet. 2.
Genes. 19.

Persecutores cur nobis permittantur à Deo.

Iosu. 15. & Iudic. 1.

Cur non peculiarem, sed tātùm generalem inimicis beneficiendi rationem Christus tradiderit.

cere pro aliquo priuato, hic non explicatur à Domino: sed id ex regula generali, quæ in affirmatiuis præceptis præfixa est cunctis, intelligendum & eliciendum reliquit, quæ solùm in necessitatis inimici euentu peculiariter obligant. Vnde dicitur, *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum*: semper tamen in præparatione animi id præstandum est. His verò superaddere, aut supererogare, non nisi consilij & perfectionis est. Non obligatur ergo quis bonum aliquod temporale, vel spirituale illi optare, sicut nec de eo cogitare, benè autem non odio prosequi. Cauendum autem est ab oratione, & beneficentia, qua inimicorum vitam optamus, & precibus postulamus à Domino, illisq; ægrotantibus necessarios sumptus suppeditamus non ob aliam caussam, nisi vt viuant, quatenus de viuentibus aliquando sumere valeamus vindictam: nā adeò corruptum est humanum ingenium & deprauatum, vt aliquando in nonnullis prouinciis id acciderit.

Rom. 12. Prouerb. 25.

Orationis & beneficentiæ genus aduersus inimicū maximè fugiendum, ac detestādum.

Illud verò consideratione dignum est, Dominum præcepto dilectionis inimicorum non addidisse, *Ex toto corde*, vt addidit in præcepto diligendi Deum: neq; adiunxisse, *sicut te ipsum*, vt in præcepto diligendi proximum adiecit: quia nimium afflixisset nos additio talis, & quia satis esset in hac inimici dilectione neminem odio habendum; & in vniuersum diligere, nullo omninò à communi nostra dilectione, beneficentia, & oratione excluso. ¶ *Vt sitis filij Patris vestri.* Lucas dixit, *Et eritis vos filij Altissimi.* Cum rem perfectam atq; excellentem præcepisset, & ad quam natura nostra parum est propensa; rationes adiūgit, quibus persuadeat dilectionem inimicorum. Et primùm quidem argumentatur ab honesto: honestum enim est, & cum virtute cohærens, vt filij imitatores existant paternarum virtutum, atq; eos moribus referant, & exprimant, quantum possunt. Hinc ait Dominus, *Non potest Filius à se facere quicquam, nisi quòd viderit Patrem facientem.* Et hoc est quod ait; *Vt sitis filij Patris vestri.* Certè Seneca libr. de beneficiis, simili ratione vtitur: *More optimorum*, inquit, *parentum, qui maledictis suorum infantium arrident, non cessant dij beneficia congerere de beneficiorum autore dubitantibus, sed aquali tenore bona sua per gentes, populosq; distribuunt.* Hæc ille, Euangelicis verbis consonus.

Expenditur non dictum à Christo: Diligite inimicos vestros ex toto corde, &c.

Luc. 6. Efficax Christi ratio quęnam dilectionis inimicorum.

Ioan. 5. Parentum consuetudo bonorum. *Seneca lib. 6 de beneficiis, cap. 22.*

Verùm ineptè additum videri posset alicui hoc dictum; *Vt sitis filij Patris vestri:* nam qui semel filius est, quomodo amplius filius fieri potest. Est tamen rectè, & elegāter additum. Sensus etenim est, quòd & qui filius est patris, si non illa quæ pater monstrat, agit, non meretur nomen filij: degenerat enim, & alium se ostendit habere patrem. Nec consequitur ius adoptionis ad hæreditatem: nam eius quisque dicitur esse filius in Scripturis, cuius facta consectatur, & monita imitatur. Hinc dictum est; *Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.* Id est; Non potestis filij esse Abrahæ, nisi eius fidem, obedientiam, & opera consectemini. Ibidem verò dicitur: *Vos ex patre diabolo estis; & desideria patris vestri vultis facere.* Nempè, ex eo constat vos esse filios diaboli, quòd necem meam designantes, diabolum, qui homicida fuit ab initio, imitamini. Hinc frequenter Christus dicitur esse filius Dauid, ob insignem eius clementiam, & lenitatem animi. Nam vt Dauid non reddidit retribuentibus sibi mala, vt constat de mansuetudine eius in Saule, & Absalone filio, & in Semei: ita Christus mitissimus fuit, & clemētissimus erga peccatores, sibi, & Patri suo bellum indicentes. Quod ergo ait: *Vt sitis filij, &c.* idem est ac si dixisset; Vt opere declaretis, & vita ipsa exprimatis vos esse filios Dei, quemadmodum filij Dei appellamini. Deinde, vt filiorum hæreditatem possideatis, audientes vocem illam dulcissimam: *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi.* Ita enim is, qui natura filius Dei est Christus, inimicos dilexit, & pro persequentibus se & calumniantibus orauit. Atque ex hoc verbo euidens elicitur argumentum, nos præditos esse libertate arbitrij. Ait enim hoc loco Hieronymus: *Si Dei præcepta custodiens filius quis efficitur Dei; ergo non est natura filius, sed arbitrio suo.*

Diligentes inimicos, vt fiant, qui erant antè, filij Dei.

Ioan. 8. Iudæi Christicidæ cur filij diaboli.

Christus filius Dauid cur dicatur. *Matth. 1. 9. 12. 15. 20. 21. & 22. 1. Reg. 24. & infra 26. 2. Reg. 14. Infra 16.*

Inimicos diligentes, filij Patris cœlestis quomodo fiant. *Matth. 25. Matth. 5. Luc. 23.*

Hinc expugnantur liberi arbitrij impugnātes. *Hier. tom. 9.*

Qui Solem suum oriri facit super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos. Per hæc duo, intellige omnia bona corporea à Deo nobis collata. Sol enim, medius est planetarum inter omnes, quemadmodum cor est principium vitæ in medio corpore animalis. Ideo principium est omnium rerū naturalium, vt Philosophus dicat: *Sol & homo generant hominem*: vnde Sol oriente virescunt herbæ, & plantæ: illo recedente, moriuntur. Ac suum Solem vocat, id est, à se creatum, & sibi obedientem in naturalibus, vt præsit diei, & in supernaturalibus, vt in statione tempore Iosue. Per pluuiam etiam terra fœcundatur, irrigaturque, vt possit germinare, & vitam præstare cunctis terræ nascentibus. Hinc secundùm sententiam Thaletis, omnia constabant ex aqua; & Philosophi dicunt, semen animantium esse aqueum; &

Per Solem & pluuiam, cōmunia bonis & malis Dei beneficia, qd Christus significauerit.

Arist. lib. 2. Physic.

Cur Sol Dei dicatur.

Genes. 1.

Iosu. 10.

Opinio Thaletis de aqua. *Eccles. 29.*

secun-

secundùm Scripturam; *Initium vitæ hominis, aqua, & panis.* Et Genesis 2. ad probandum quod Deus crearat terræ nascentia sine aquæ præsidio, dicitur: *Non enim pluerat Dominus Deus super terram.* Pluere autem, beneficium est indebitum, & voluntarium, quia Deus nil debet, & ex voluntate eius, & non ex natura, vel præter, vel contra eam est, quod Sol oriatur: possetque Deus facere, vt Sol iste subtraheret radios, vel homines percuteret acrisia, vel tenebras efficeret, quæ non possent Solis radiis illuminari, vt ille Aegypti, vel eius influxu priuare. Beneficium autem Solis ac pluuiæ etsi commune sit, tamen quantum ad vtilitatem perinde est, ac si cuiuis esset singulare. Nec de spiritualibus beneficiis exemplum posuit, vt de custodia Angelorum, pulsatione cordis, & dono legis, & Prophetiæ: quia non sunt omnibus nota, nec cognoscuntur à Deo procedentia ab his qui experiuntur. Secùs de cibo, quia sistunt in caussis secundis, minùsque illa esse à Deo existimantur à rudibus. Sol etiam maxima caussa omnium quæ putantur caussa vitæ in temperie calidi, & humidi: caussa etiam cibi, siquidem generatio mixtorum per actionem calidi & humidi fit. Et pluuia videtur maius beneficium, quia non omni, nec æqualiter datur, vt Sol; & in præmium, & per orationem datur, vel subtrahitur in pœnam: & per eam indicat prouidentiam suam, vt dicitur Actorum 14. & respicere terram peculiariter, Deuteronom. 11. Sol post pactum initum nobiscum, Genesis 8. & Ieremiæ 33. non aufertur vnquàm à Domino. Nec Christus etiam inquit, qui dat vobis triticum, vinum, & oleum, sed Solem & pluuiam: quandoquidem illa vniuersalia sunt, & omnibus communia beneficia, hæc particularia: & in istis aliquid nostri inuenitur, non in illis: & quia illa istorum sunt caussa, non ista illorum. Per hæc ergo duo intellige omnia Dei beneficia ad vitam hominis corporalem necessaria sustinendam, quæ nulli Deus denegat; imò voluit omnibus esse communia. Quamobrem deberet iniuria affectus his donis naturæ, à quibus ita pendemus, excitari ad diligendum inimicos; cùm Deus possit vltionem quam velit de inimicis suis confestim sumere. An non magnum beneficium esset, si quis inimico suo in sylua tenebrosa erranti facem portaret, qua viam eius dirigeret? An non grandis esset beneficentia, si quis campos inimici steriles adaquaret & irrigaret? Quantò magis Deus est beneficus, qui nobis, vitam contra eius voluntatē instituentibus, & in sylua mundi errantibus, lumen Solis non denegat ad iocundè & lætè viuendum: & pluuias opportunas ad agros nostros fœcundandos mittit, vnde vitam possimus sustinere. Est etiam ad rem, si iuxta spiritum exponamus, diligentes inimicos imitari sanctissimam Trinitatem. Patrem quidem, qui omnia diligit, & nihil odit eorum quæ fecit, & qui Solem iustitiæ Christum nos per doctrinam suam illuminantem, & charitate sua nos calefacientem, atque promissis suis lætificantem, & ad fructus bonorum operum edendos suo exemplo excitantem, ad nos de cœlo misit, & oriri fecit per incarnationem, & occidere per mortem; vt vitam diuinam homines compararent. Misit etiam pluuiam voluntariam Spiritus sancti, quæ vbique diffunditur, & repleuit orbem terrarum, ad irriganda atque fœcundanda terrena corda, vt fructus bonæ terræ feramus, iuxta illud: *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem.* Fecit insuper nubes suas pluere, id est, Apostolos & prædicatores verbi Dei, quorum pluuia, siue prædicatio Euangelica, lætificat, & frugiferam facit terram humanam: quod enim Deus Pater facit, & ostendit in CHRISTO, regula est & doctrina eius quod debent facere filij adoptionis, secundùm illud; *In hoc est charitas: non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, & misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris.* Hunc autem Solem, id est, Christum, & hanc pluuiam Spiritus sancti, siue doctrinæ Euangelicæ, communem fecit Deus iustis & iniustis, bonis & malis: ita nos diligendo inimicos & amicos, planè ostendimus nos esse filios Patris nostri, qui in cœlis est, & non filios patris, qui in terris est, qui sæpè nos ad vindictam faciendam hortatur, atque ad vlciscendas vel leuissimas familiæ suæ illatas iniurias prouocat. ¶ *Si enim diligitis eos qui vos diligunt.* Argumentum est ab vtili. Neque voluit Dominus significare, nullam penitùs esse mercedem eorum, qui diligunt, à quibus diliguntur: nam hic actus cùm virtutis sit amicitiæ, & memoris beneficiorum animi atque grati, non caret suo præmio, & mercede apud Deum. Nam alioqui dilectio parentum, aut filiorum, aut eorum, qui se nobis beneficos præstiterunt, aut denique ipsius Dei dilectio, qui tot indies beneficiis deuincire nos, atque cumulare non cessat, non magnipenderetur à DEO: cùm tamen grauius peccatum sit, amicum, quàm inimicum odio habere. Quod ergo hic dicitur, *Si enim diligitis*

Marginalia (left): *Genes. 2.* — Solis & pluuiæ beneficia quam sint libera, & voluntaria, atque hominibus indebita. — *Exod. 10.* — Corporea Solis & pluuiæ potiùs quam spiritalia Christus beneficia cur protulerit pro dilectione inimicorum. — Sol qualis causa Philosophis. — *Actor. 14.* *Deut. 11.* *Genes. 8.* *Ierem. 33.* — Christus etiā quare nō dixit: Qui dat vobis triticū, vinum, & oleum; sed Solē, & pluuiā. — Solis, & pluuiæ quanta sint Dei beneficia.

Marginalia (right): Diligentes inimicos, diuinarum personarum imitatores existere. *Sap. 11.* — *Psalm. 67.* — *Ioel. 2. & Actor. 2.* — Nubes Dei, vt Sol etiam & pluuia, quæ mystica & spiritua-les. — *1. Ioan. 4.* — His verbis Domini: Si enim diligitis eos q vos diligunt, quā mercedē habebitis, &c. amicorum dilectionem minimè prohiberi.

Diligentes tantum amicos, ac benefacientes, cur parum, & exiguum apud Deum mercedem habeat.

ligitis eos qui vos diligunt; supplendum est adverbium Tantùm, vel Solùm: quod ex clausula sequenti manifestum fit, quæ habet, *Etsi salutaueritis fratres vestros tantùm.* Et hinc verus sensus resultat, modicam & exiguam, imò reuerà nullam mercedem mereri apud Deum, qui solùm sunt parati diligere amicum, aut benefacientem. Ratio est, quia non est opus ex charitate, quæ est radix meriti, quia habet Deum pro obiecto & fine, & actionibus moralibus Deû vt finem, non vt obiectum communicat, ideo pretiosos & prẹmio dignos reddit earum virtutum actus. Publicani siquidem.

Publicani quale genus hominum.

genus hominum odiosum & crudele, omnique infamia refertum apud Iudẹos, hanc iustitiam præstabant: quanquàm hoc genus hominum apud Romanos in honore esset, vt alio loco diximus: Iudæis tamen inuisum erat, & propter fraudes, quas vt plurimum exercere solent, & quia exigebant tributa Principibus Ethnicis persoluenda; quod Iudæis iniquum, & contra legem esse videbatur.

Salutare fratres hoc loco quid, singularis Christianismi nota, quædam Anabaptistis, sed falsò.

Etsi salutaueritis fratres vestros tãtùm quid amplius facitis? Verbum salutandi Græcè est ἀσπάζεσθε, quod est, osculo & amplexu aliquem salutare, quod olim consuetum erat fieri, non solùm apud Iudæos, sed etiam apud Græcos atque Romanos. Obseruarunt hoc nostri seculi hæretici Anabaptistæ, tanquàm singularem quãdam Christianismi notam: sed profectò communis extitit cum Ethnicis & publicanis, qui Christi legem non nouerunt: & nulla maior est nota veri Christianismi, quàm fides & obedientia, ad Sponsam Christi Ecclesiam atque eius ministros. ¶ Agnoscant ergo, qui inter Christianos inimicitias gerunt, & inimicos suos ne aspectu quidem, nedum alloquio, & salutatione dignãtur, quam iustitiam colant, & quid sibi pollicer valeant apud Christum de doctrina Euangelica in hoc tanti momenti præcepto violata. Debemus enim à communi & publica salutatione inimicos occurrẽtes non excludere, ne charitatem violemus, vel alios offendamus: & poscente necessitate, sicut iubemur priuato benefacere, ita etiam adire, & salutare: extra quod consilij est tantùm salutare.

Inimicorum osores quam longè a charitate sint Christiana.

Quod autem Dominus alibi inquit: *Neminem per viam salutaueritis:* eò tendebat, vt ministri Euangelici non remorarentur per hæc humanitatis officia à munere euangelizandi: quia messis multa est; operarij autem, pauci: & si prohibuit salutari in via, non tamen domi.

Matth. 10. & Luc. 10. Illud: Neminem per viã salutaueritis quo sensu dictum sit.

Ethnici qui

¶ *Nonne & Ethnici hoc faciunt?* Id est, Gentiles, qui nihil habent supra genitam naturam corruptam. Et sibi notis stimulis incitat eos ad benè operandum: quia Iudæi Ethnicos, & publicanos præ se despiciebant. Et concludit Dominus: *Estote ergo perfecti, sicut & Pater vester cælestis perfectus est.* Cuius verbi sensum in sequentem tractatum seruamus. Interim meminerimus nos ad perfectionem vocari, & rationi atque iustitiæ consonum esse cum primis videtur, vt qui perfectum Legislatorem sortiti sumus, & perfecta legis instituta profitemur, perfectamque in cœlo mercedem expectamus, perfectam quoque iustitiam, perfectosque charitatis fructus proferamus, præstante Domino nostro Iesu Christo, cui cum Patre, & Spiritu sancto sempiterna sit laus, & gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

quàm misericordes, & imperfecti.

Christiani, Parentis instar cœlestis, cur debeant esse perfecti.

TRACTATVS XLIII.

In illa verba: *Estote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester cælestis perfectus est.* in quo tractatur de præcepto dilectionis inimicorum, an sit consilium, vel præceptum, & quale.

NOVA alia ratione (quæ ex prædictis tamẽ ortum habeat) ad dilectionem inimicorum hortatur, dicendo: *Estote ergo perfecti, sicut & Pater vester cælestis perfectus est.* At hic obiicies, quòd nemo est, vel esse potest ita perfectus ac Deus. Sed facilè est respondere, aduerbium Sicut, non æqualitatem in Sacris literis, nec omnimodam, sed nonnullam similitudinem significare: atque hanc similitudinem, seu imitationem perfectionis explicuit Lucas capite sexto, dicendo: *Estote ergo misericordes, sicut & Pater vester misericors est:* Nam posito præcepto diligendi inimicos, hac coronide illud terminauit. ¶ Nec misericors hoc loco capitur pro eo, qui alienis miseriis, & necessitatibus indolescit, sed quomodo in Scripturis frequenter ponitur, hoc est, pro beneficio, & benigno. Ita Tobias cap. 4. *Quomodo potueris, ita esto misericors*, id est, benignus. Eodem modo capitur misericordia pro benignitate. Vnde Genesis 20. dixit Abraham Saræ, *Hanc misericordiam facies mecum.* Et capite 21. Abimelech Abrahæ dixit: *Iuxta misericordiam quam feci tibi, facies mihi.* Et Dominus Luc. 10. *Quis horum triũ videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones? At ille dixit;*

Altera ratio Christi ad diligendum inimicos.

Quomodo quis sicut Pater cœlestis possit esse perfectus. Luc. 6.

Misericors vbi Scripturarũ pro benigno capitur atque benefico. Tob. 4.

Genes. 20. Infrà 21.

Luc. 10.

Qui fecit misericordiam in illum, id est, ille qui beneficium contulit. Et Lucas hoc loco, postquàm dixit, Patrem cœlestem benignum esse erga malos, & ingratos, intulit: *Estote ergo misericordes, sicut & Pater vester misericors est.* Ergo idem est esse benignum & misericordem. Debemus ergo perfectionem Dei imitari in impendenda misericordia dilectionis ad inimicum. Et re vera charitas perfectio est Christiana, quam Apostolus vocat vinculum perfectionis. Et dilectus Discipulus ait: *Si diligimus inuicem, Deus in nobis manet, & charitas eius in nobis perfecta est.*

Colloss. 3.

Quomodo Christus ab imperfectis perfectionē exigit, nēpè dilectionem inimicorum? Ephes. 4.

Secundò inquies, durum esse hunc sermonem, qui ab imperfectis perfectionem exegit. Sed certè qui hoc dicit, ignorat cuius Patris sit filius: nescit legislatorem perfectum, nescit perfectionē charitatis, quæ in Nouo exigitur Testamento, in quo elaborandum est, vt euadamus omnes in virum perfectum: Nescit denique cęlestis Ierusalem perfectionem, ad quam vocatus est. Nam perfectio, quæ pręcipitur hoc loco, illa est, cui nihil deest in præceptis diuinis perficiendis: qui enim defecerit in vno, factus est omnium reus. Hinc Paulus perfectionem præcepit: *Gaudete*, inquit, *perfecti estote; exhortamini; idipsum sapite.* Et ad Colloss. ait Apostolus; *Corripientes omnem hominem, & docentes in omni sapientia, vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Iesu.* Et de seipso, ac similibus dicebat: *Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus.* Ideo in primordio mundi, & lege Naturæ dictū est Abrahæ: *Ambula coram me, & esto perfectus:* & de Noē scriptum est: *Noë*, inquit, *vir iustus atq; perfectus in generationibus suis*: imò populo Israëlitico infanti, & sub lege, quæ nihil ad perfectum adduxit, existenti, dictum est: *Perfectus eris, & absque macula cum Domino Deo tuo*: Quid igitur mirum, si nos ad perfectionem vocemur?

Ad Christianā perfectionem hortatoriæ voces Apostoli. Iacob. 2. 2. Cor. 13. Collos. 1. Philip. 3. Genes. 17. Suprà. 6. Hebr. 17. Deut. 18.

Qualē Christus perfectionē à nobis requirat.

Quòd si dicas; Si omnes debemus esse perfecti, oportet ergo omnia relinquere, deserere vxores, & sub alterius obedientia gubernari: nam hæc tria statum perfectionis constituere dicuntur. Respondemus, hic non esse sermonem de perfectione consiliorum, quam non nisi volentes profitentur in Euangelio, sed de perfectione charitatis quæ mandatur. Et hæc dicitur perfectio respectu charitatis, quæ exigebatur in lege, quemadmodum & illa qualiscunque dilectio in lege præcepta, perfectio erat respectu charitatis Gentilium. In lege autem Euangelica, vbi perfectio diligendi inimicos præcipitur, suadetur & alia perfectio, quæ in consiliis posita est, per quam impedimenta charitatis tolluntur, vt possessio bonorum temporalium, & vxoris, & libertas viuendi, vt quisque velit citra peculiarem obedientiam: atque in hunc modum qui eiusmodi consilia profitetur, ad charitatem perfectionis comparandam contendere debet. Sed de hac perfectione hic non est sermo.

Quòd si dicas, hic nullam esse posse perfectionem: quia Apostolus de seipso dixit, *Non quòd iam acceperim, aut iam perfectus sim:* & in alio loco: *Quum venerit quod perfectum est, euacuabitur quòd ex parte est:* quibus verbis seipsum imperfectum significat, & adhuc contendere ad perfectionem: quòd si imperfectus erat is; quis alius se esse perfectum audeat profiteri? Respondendum est: quemadmodum vnus & idem homo, respectu diuersorū pater est, & filius, paruus, & magnus: nam collatus ad minores, magnus est; ad maiores, paruus: ita homo euangelicus, & seruans præceptum charitatis à Domino traditum, si cōferatur cum Iudæo, perfectus est. Si autem conferatur ad illam, quam beati possident perfectionem, vbi quisque propriè est perfectus in omni genere virtutum, & in omni gradu, ita vt nihil illi desit; profectò dici potest imperfectus.

Ad perfectionem à Christo cur vocamur, quæ in cœlo, teste Apostolo, tātummodò reperitur. Philip. 3. 1. Cor. 13.

Quòd si secundò obiicias; Si Deus in lege permisit imperfectis odio habere inimicos, quare non etiam in Euangelio, in quo permulti inueniūtur imperfecti? Respondeo; duplicem existere imperfectionem, alteram quidem status, alteram verò personæ. Iudæi igitur imperfecti erant, secundùm legem, quæ nihil ad perfectum adduxit, & in qua parua erat gratia, quæ illis conferebatur: vnde quędam illis tanquàm pueris, imperfecta permissa sunt. Existentes verò in Euangelio, quod à fratre Domini dicitur lex perfectæ libertatis, perfecti sunt ratione status, magnumque gratiæ diuinæ auxilium omnibus volentibus illam obseruare suppeditatur: & illis tanquàm viris omnia quæ imperfecta erant, & in veteri lege permissa, meritò sublata sunt; ita vt iam non liceat in Nouo Testamento (quod attinet ad ipsam legē) quemquam imperfectum existere: quòd si quisquam imperfectus est, suo vitio, & sua culpa talis est, quod legi & statui perfectionis se nolit accommodare: quemadmodum & olim multi viri perfecti extiterunt, quòd se legi imperfectę non accommodauerint, sed supra illam, Dei munere, Euangelicam legem professi sint. Quòd si illi tempore legis imperfectæ, perfecta operabantur & profite-

Cur nō Christianis imperfectis, vt olim Iudæis, odium inimicorum à Christo permittitur. Hebr. 7. Iacob. 1.

Legis veteris homines, quicunque fuere, vnde perfecti.

profitebantur: multò magis, qui perfectionem Euangelicam sequuntur, ad perfectionem charitatis contendere, illamque comparare sibi valebunt. Vt ergo olim multæ personæ Dei gratia perfectæ extiterunt lege imperfecta stante: ita modò multi imperfecti suo vitio existunt, lege, & statu perfectionis vigente.

Quinam illi fuerint.

Quòd si tertiò obiicias; multos extitisse in lege, & ante legem de perfectione commendatos, quemadmodum Noë & Abraham, & Iob, velut etiam Moyses, qui pro Synagoga volente se lapidare, preces fudit ad Deum, dixitque: *Aut dimitte eis hanc noxam: aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti*: quod proculdubiò ad Euágelicam spectat perfectionem: Dauid etiam tantæ extitit perfectionis, vt Sauli inimico, se ad mortem quærenti, & actu persequenti, ex animo pepercerit; piaculum ducens manum mittere in Christum Domini: vnde dicebat; *Si reddidi retribuentibus mihi mala*; *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus: cùm loquebar illis, impugnabant me gratis*: Iob quoque dicebat cap. 31. *Si gauisus sum ad ruinam eius qui me oderat; & exultaui quòd inuenisset eum malum*: Quid ergo ampliùs præcepit Christus, si hæc in lege naturæ, & Moysis obseruabantur? Respondeo: multum per omnem modum. Nam hęc illi supra legem præstiterunt supererogantes, & ad Euangelium spectantes, fide, & Spiritu præditi Euangelico, ad quæ opera perfectionis interdum Prophetæ exhortabantur: vt cùm dicitur Prouerb. 24. *Quum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina eius ne exultet cor tuum: ne fortè videat Dominus, & displiceat ei, & auferat ab eo iram suam*; & Prouerb. 25. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, da ei aquam bibere: Prunas enim congregabis super caput eius, & Dominus reddet tibi*. Ita enim paulatim Iudæi disponebantur ad legem Euangelicam suscipiendam. Et quanquàm multa ex dictis de inimico ciuili valeát intelligi, id est, de Hebræo fratre offendente, cuius odium vetabat lex; multa tamen præstare poterat vel Moyses, vel Dauid, quæ præcepti nequaquàm erant, sed consilij. Et hactenùs dictum sit de hac sententia.

Genes. 6. *Exod. 32.* *1. Reg. 24. & infrà 26.* *Psalm. 7.* *Iob 31.*

Perfectio dilectionis inimicorum vt propria legis Euangelicæ, Naturæ, & Moysi legibus si illa non defuit? *Prouerb. 24.* *Infrà 25. & Rom. 21.*

Quartò considerandum est, in huius præcepti traditione B. Lucam quædam inuoluisse ac implicasse ex illis, quę proximè ante hoc præceptum de lege talionis tradita sunt. Ait enim: *Sed vobis dico qui auditis, Diligite inimicos vestros: benefacite his, qui oderunt vos. Benedicite maledicentibus vobis: & orate pro calumniantibus vos. Et qui te percutit in maxillam, præbe illi & alteram. Et ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem petenti te, tribue: & qui aufert quæ tua sunt, ne repetas: Et prout vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis similiter. Et si diligitis eos qui vos diligunt; quæ vobis est gratia? nam & peccatores, diligentes se, diligũt. Et si benefeceritis his qui vobis benefaciunt; quæ vobis est gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his, à quibus speratis recipere; quæ gratia est vobis? nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant æqualia. Veruntamen diligite inimicos vestros: benefacite & mutuum date, nihil inde sperantes: & erit merces vestra multa, & eritis filij Altissimi, quia & ipse benignus est super ingratos & malos. Estote ergo misericordes, sicut & Pater vester misericors est.* Hæc Lucas. In quibus verbis Lucæ notandum est, bis repeti, *Diligite inimicos vestros; & benefacite*: quod quidem factum est, vt magis inhæreant mentibus, & vt hortaretur ad benefaciédum sine spe recipiendi mutuum. Deinde aduerte, quæ Matthæus distinctiùs dixit de explicatione legis illius, Oculum pro oculo, & dentem pro dente, Lucam simul illa coniunxisse cũ præcepto diligendi inimicos: quædam tamen illis addidit. Et primum addit illud verbum, *Benedicite maledicentibus vobis*: quod iam expositum est. Deinde addit illam generalem sententiam: Prout vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis similiter. Sed huius sententiæ explicationem seruamus in 7. cap. Matth. vbi iterum continetur. Tertiò his, quæ dixit de dilectione amicorum, & salutatione, hæc apponit: *Etsi benefeceritis his qui vobis benefaciunt; quæ vobis est gratia? Siquidem & peccatores hoc faciũt. Et si mutuum dederitis his, à quibus speratis recipere; quæ gratia est vobis? nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant æqualia.* Quod dicit, *quæ vobis est gratia*: idem significat quod quid maius operamini quã quod operantur peccatores? cùm tamen oporteat, iustitiam vestram abundare supra illam Scribarum & Pharisæorum. Natura docet, vt nos benefacientibus & diligentibus, benefici simus; quod Christus non dãnat: verùm longè sublimiora à suis requirit, nimirum vt omnes ex æquo diligant; omnibus, citra personarum respectum, benefaciant, siue amicis, siue inimicis; siue rependere, ac par possint referre, siue minus. Cùm ait, peccatores peccatoribus fœnerari: Græcè dicitur, δανείζουσιν, quod duo significat, & propriè fœnerari, quod est, accipere aliquid vltra sortem: & simpliciter mutuum dare, quomodo hic absque dubio accipiendum est. Vult enim Christus excitare Christianos ad mutuum dandum simpliciter, etsi recepturos se principalem

Proponitur textus D. Lucæ de dilectione inimicorum, & expenditur. *Luc. 6.*

Cur secundò Dominus iubet: Diligite inimicos vestros?

Exod. 21.

Historię Matthæi hoc loco quænam addiderit Lucas.

Illud de diligentibus tantùm se diligentes, quæ vobis est gratia? quid significet. *Matth. 5.*

Quomodo velit Christianos Dominus fœnerari, huius verbi duplex acceptio.

palem sortem non sperent, quādoquidem etiam peccatores, & Gentiles inter se mutuum dant sine vllo fœnore, & sine vlla spe recipiendi vltra sortem: nam hoc est quod dicit, recipere æqualia, vnde subdit: *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Quibus verbis, non solùm prohibet ad vsuram accommodare, vt scilicet nihil ratione mutui sperent, siue id in pactum deduxerint, quæ est vsura externa; siue tantùm corde & mente affectauerint, quæ est interna: secùs autem ratione grati animi virtutis, vel ratione proprij damni emergentis, vel lucri cessantis in eo, qui paratus est negotiari cum sua pecunia, & rogatus mutuat. Atque ita mutuum dare, consilium est: nihil autem inde sperare, præceptum est.

Christus cū ait: Mutuum date, nihil inde sperantes, quid suadeat, quid præcipiat.

Sed præter hunc sensum est alius; quo Christus discipulos suos admonet, vt mutuum dent, etiam non sperantes ipsam sortem recipere, & æstiment se donasse; atque expectent à Deo remunerationem illam amplam. Atque hunc sensum comprobat id quod præcessit: *Si mutuum dederitis his, à quibus speratis recipere, &c. nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant æqualia:* non enim in more est, vt in fęnore lucrum sit sorti æquale; sed dixit, *æqualia*, paria bona gratuitò refusa, puta quod remutuabit & ipse aliquando, si aliter crederet non mutuaturus. Probat & illud quod sequitur: *Et erit merces vestra multa.* Atq; ita exponit B. Basilius in illa verba Psal. 14. *Qui pecuniam suam nō dedit ad vsuram.* & B. Thomas docet, non prohiberi his verbis vsuram, sed consilium mutuandi dari, sine spe humanæ compensationis, aut fauoris, sed solùm intuitu diuinæ mercedis. Itaque verbum fœnerandi non propriè, vt diximus accipitur, sed simpliciter pro mutuo ex charitate, quemadmodum alio loco dicitur; *Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis:* & latiùs diximus in illud Luc. 7. *Duo debitores erant cuidam fœneratori.*

Alterum genus mutuationis perfectius ex eisdē verbis colligitur à Domino præscribi.

B. Basil. to. 1.

D Thom de malo q. 13. art. 4. 3. to. 8.

Prouerb 19.

Lib. 4. tract. 8, 2. part. in ordine 35.

His explicatis, redeundum est ad præceptum hoc dilectionis inimicorum. Quidam enim existimant, propter illa verba: *Estote ergo perfecti*, præceptum non esse, sed merum consilium: perfectio autem non exigitur ab homine, sed volentibus consulitur. Respondemus; legem præceptorum Christi perfectam esse, & perfectum facere seruantem eam, si conferatur cum illo, qui Moysis pręcepta custodiat: quanquàm hic perfectus non erit, si conferatur cum iis, qui legem Christi simul cum consiliis perfectiùs seruant: quemadmodum nec hi, si conferantur cum beatis, perfecti sunt dicendi, vt superiùs diximus. Quòd autem sub forma præcepti hoc sit traditum à Domino, satis indicat illud verbum: *Dico vobis:* quod vim mandati habet in omnibus hìs, quæ CHRISTVS adiunxit legi, & perinde est ac dicere, edico, vel indico vobis, legemque statuo. Deinde quia ait: *Quam mercedem habebitis apud Patrem?* quasi dicat, nullam. Indicat etiam; *Quid amplius facitis*, Græcè τὶ περισσὸν, hoc est, Quid abundantius, vel quid ampliùs præ Gentilibus, & publicanis, qui eadem faciunt? Quid scilicet facitis, in quo illos excellitis? Simili modo illa particula vtitur Paulus ad Roman. 3. *Quid ergo ampliùs Iudæo est?* nempè, Quid habet Iudæus, in quo abundet præ Gentili? Si ergo nulla est merces apud Deum diligenti amicum tantùm, aut benefacienti amico; ad salutem necessarium est diligere inimicum. Vnde & à principio cùm dixit, *Nisi abundauerit iustitia vestra:* & cùm cap. 6. inchoat; *Attendite ne iustitiam vestram, &c.* satis indicat hæc præcepta esse, neque tantùm consilia: quanquàm aliquando contingat esse consilia, vt explicuimus. Clemens libro 1. Constitutionum, cap. 2. propositis illis verbis; *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos*; subdit: *Attendamus itaque, charissimi, ad hæc præcepta, &cæt.* Sunt ergo illa præcepta, non consilia, vt quidam putant. Et Hieronymus noster in hæc verba: *Multi præcepta Dei imbecillitate sua, non Sanctorum viribus æstimantes, putant esse impoßibilia quæ præcepta sunt, & dicunt sufficere virtutibus non odisse inimicos; cæterùm diligere plus præcipi, quàm humana natura patiatur. Sciendum est ergo, Christum non impoßibilia præcipere, sed perfecta, quæ fecit Dauid in Saul, & in Absalon; Stephanus quoque martyr pro inimicis lapidantibus deprecatus est; & Paulus anathema cupit esse pro persecutoribus suis.* Hactenùs Hieronymus.

Dilectionem inimicorum, consilium esse, nō præceptum arguētium, primū argumētum diluitur.

Id esse præceptum ostēditur duplici ratione ex verbis Christi sumpta.

Rom. 9.

Matth. 6.

Clem. Rom.

Hier. tom. 9. Non esse impossibile dilectionis inimicorū præceptum, teste Hieronymo. *1. Reg. 24. & infra 26. 2 Reg. 14. & aliàs. Rom. 9.*

Secundò dicunt quidam, hoc præceptum diligendi inimicos præstari minimè posse. Verùm qui hoc dicunt, iniurij sunt Deo ipsi, qui insipienter impossibilia præcepisset. Nam proculdubiò si impossibile præcepisset, à Deo nequaquàm pręceptum fuisset, nec tot Sancti, etiam in lege ipsa naturæ, vt Iob, & Ioseph erga fratres suos, qui eum in seruum vendiderunt, illud obseruassent: & in lege scripta non solùm Moyses cum populo volente se lapidare, sed etiam Dauid cum Absalon, & cum Semei, atque cum Saule hoste capitalissimo, hanc dilectionem custodissent: in Euangelio verò Christus, Apostoli, Stephanus, & Martyres hunc amoris modum à Domino præscriptum obseruarunt diligentissimè.

Secundū argum. ab impossibilitate, vt aiunt, huius præcepti.

Iob. 31. Genes. 45. & seq. Exod. 17. & Num. 12. 2 Reg 14. Infrà 16. 1. Reg. 24. & 26.

Quinam in veteri lege

Quòd si dicas, illos viros sanctos, & perfectos fuisse, nec nos imperfectos, & peccatores cum illis esse vlla ratione conferendos; Respondemus confitendo, illos Sanctos fuisse; sed propterea homines esse non desiisse. Imò ob hoc ipsum quòd erant sancti, ad imitandum sunt nobis propositi. Vnde frater Domini: *Exemplum accipite, fratres*, inquit, *exitus mali, & longanimitatis, & laboris, & patientiæ, Prophetas, qui locuti sunt in nomine Domini. Ecce, beatificamus, eos qui sustinuerunt. Helias, homo erat similis nobis passibilis: & oratione orauit, vt non plueret super terram, &c.* Quamobrem Dominus ad perfectionem, & sanctitatem hortatur, cum ait: *Sancti eritis, quia ego sanctus sum*: &; *Perfecti estote, sicut & Pater vester cælestis perfectus est.*

Præceptũ implesse nos dilectionis inimicorum. Soluitur hoc: Non omnes sumus sancti & perfecti, qui, vt illi, idẽ valeamus præstare. Iacob. 5. 3. Reg. 17. Leuit. 11.

Quòd si rursus obiicias; impossibilem est naturæ nostræ dilectionem proximi: quemadmodum aquæ, quæ sua natura frigida est, calorem. Respondeo, naturæ nudæ, & soli, non solùm hæc, sed alia præcepta Dei impossibilia esse: secùs est, si natura nostra induatur Dei gratia. Nihil est enim impossibile credenti. Quemadmodum aquæ nudæ & soli impossibile est calefacere: secùs vbi igne aqua sit supra naturam suam eleuata, & calefacta. Qua etiam ratione ad Indiam peruenire homini per se impossibile est, aliter si nauis præsidio traiiciat: nam sic minimè repugnat illuc peruenire. Tertiò opponunt, huiusmodi præceptum diligendi inimicos, aduersarium esse naturæ; durum est autem, vt nos contra naturam pugnemus. Dico, hominem constare anima & corpore, siue carne & spiritu: & dilectio inimicorum proculdubiò contra naturam carnis est. Sed vt Apostolus ait: *Prudentia carnis inimica est Deo.* Non est autem contra naturam, id est, contra naturalem rationem, quæ est in mente: nam etsi ratio vi sua nequeat assurgere, vt perspiciat bonum esse diligere inimicum; tamen si bono fidei & gratiæ illustretur, fiatque homo DEI filius, alios oculos mentis acquirit, & agnoscit in inimico amicum, nempè Christum, qui est in omnibus, etiam peccatoribus. Ideo videmur obligati ad illum amandum, qui non similiter dilexit inimicos: quare hæc dilectio non est iam inimici & malefici, sed amici, ac benefici, id est, Christi. Homo autem sine fide & gratia secundùm solam naturam inimicum diligere haud poterit: non enim agnoscit in eo nisi malam mentem, & malum animum, atque odium, quod dignum est odio reciproco. Ergo qui sentiunt, ab homine hoc præceptum non posse impleri, non sunt adhuc filij Dei. Dicamus igitur, hoc præceptum contra naturam carnis esse, sed non contra rationis naturam; sed supra rationem, vt sunt alia omnia quæ ad fidem spectant, & conforme naturæ reparatæ, quæ perspicit in inimico aliquid dignum dilectione.

Ad illud etiam: Vt calor aquæ & contra, sic inimicorum dilectionis natura nostra est impatiens. Marc. 9. Tertium argum. ab naturali repugnantia. Iacob. 4. Rom. 5.

Non posse dirigi à nobis dicentes inimicos, quid arguant.

Quartò, videtur saltem hoc præceptum (aiunt) durum, asperum, atque difficile. Sed hoc vitio contingit nostro, qui gratiam Dei, & Spiritum Christi, quo difficilia quæque emolliuntur, suauiaque redduntur, non haurimus: & quandiù secundùm spiritum huius mundi viuimus, non possunt Christi præcepta non videri dura, salebrosa & insipida. Sed vide quid dicat is, qui de Spiritu Christi potauit largè; *Hæc est charitas Dei, vt mandata eius custodiamus: & mandata eius grauia non sunt.* Vide etiam quid dicat ipse legislator, *Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.*

Quartum argum. à difficultate. 1. Ioan. 5. Matth. 11.

Quemadmodum autem de vino non rectè iudicat palatum febri infectum: ita nec animalis homo percipit ea quæ sunt Spiritus Dei, neque præcepta ab eo de dilectione. Ad hæc, vt agnoscas, quàm sit sanctum, & iustum, dulce & iocundum hoc præceptum, finge Deum conuocare omnes Angelos, & omnes homines, reliquasque creaturas, quæ tibi nocere possunt, &, te nominatim appellato, ad vniuersos illos loqui in hunc modum: Quia ego hunc hominem diligo; mando & præcipio vobis omnibus, vt mei caussa illum diligatis, ita vt etiamsi inferat vobis iniurias graues, & multas, nullam tamen de eo sumatis vindictam, reddatisque ei bonum pro malo, vincentes in bono vestro malum eius: an non hoc præceptum sanctum, dulce, & facile iudicares; Sed profectò quod de te Deus sanxit, de omnibus aliis statuit. Ideo nisi corruptum esset iudicium tuum, & seculi affectibus perturbatum, deberet abs te iocundissimum iudicari.

Vnde oritur hæc difficultas. 1. Cor. 2. Commodo satis & elegãti exẽplo facilis ostenditur atq; adeò iocunda dilectio inimicorum. Rom. 12.

Fortasse respondebis; præceptum quidem iocundissimum videri conuitiantibus, sed non conuitia iniuriasque recipientibus; & qui ad remissionem præstandam obligantur. Sed iam ego fortiùs agam, honestius ac dulcius hoc esse præceptum parcentibus, quàm iis, quibus parcitur. Nam si tu insigni iniuria aliquem afficeres, qui tamen contemplatione Dei tibi ignosceret, iniuriamq; remitteret; cuinam, tuo iudicio, maiorem fauorem ostenderet Deus, tibi ne, cui parcitur, an verò illi qui pepercit? Respondebis, si sapis, illi qui pepercit; tum quia non incidit in peccatum

Ferentibus, quàm inferentibus iniurias hoc esse præceptum Domini dulcius atque iocundius.

iniuria afficiendi alterum; nam melius est, iniuriā ferre, quàm inferre: tum quia parcere, actus est singularis virtutis, quē præstare, sine gratia Dei quisquam nō potest: sed quòd nobis condonetur iniuria, nulla nostra virtute fit. Parcere ergo, res est per se honesta & iusta, & sancta, & suauitatis plenissima: Deusque præcipiens diligi inimicos, etsi amorem suum illis quibus vult parci, testificetur, maiorem tamen & excellentiorem ostendit erga parcentes, quos in suprema virtute ad illustrandam gloriam suam voluit exerceri.

Sed demùm oppones, maiorem sensum dulcedinis suauitatisq; nos percipere, cùm remittitur nobis iniuria, quàm cùm nos remittimus: nam vix & ægrè, & magna cum affectuum pugna luctaque ad ignoscendum accedimus. Respondeo, verum esse, si sensum & carnem spectes: secùs autem est, si rationem & spiritum consulas. Quippe vt sensui dulce est & iocūdum, remissionem iniuriæ illatæ accipere; ita spiritui dare remissionem, longè est iocundissimum atque suauissimum. Præstat autem vel minima spiritus & rationis delectatio, omnibus omnium sensuum voluptatibus.

Quī & hoc est quod in erūt: Est ac cipere veniā, quàm dare iocūdius atque suauius.

Quintò argumentantur, diligere inimicos: illisq; veniam dare, rem videri parùm honorificā, imò vilem, & magno coniunctam cum dedecore, ab omnibus passim existimari. Respondeo; verum esse, si ignorantes, & mundi huius dilectores, quibus ignota sunt Dei præcepta, & consilia, consulamus. Animalis enim homo nō percepit ea quæ sunt Spiritus Dei: nempè tales non secus de diuinis CHRISTI mandatis iudicare possunt, quàm cæcus de coloribus, aut surdus de vocibus, aut harmoniis. Si verò Deum & Angelos consulas, & homines magnos & perfectos omnium ætatum & seculorum, aliud censebunt. Vt interim omittam Philosophos, & externos quosdam, qui in lege naturæ singulares pietatis & iustitiæ cultores extiterunt, apud quos excelsum quendam virtutis gradum obtinuit dilectio inimicorum, & præteritarum remissio iniuriarum: quam Cicero ab Atheniensibus acceptam ἀμνηστείαν laudibus celebrauit, & commendauit, & in Iulio Cæsare, vt virtutem excelsam & heroicam, iniuriarum obliuionem prædicauit. Sed interim nobis satis esse debet Dei ipsius Optim. Maxim. exemplum, qui potentiam suam parcendo maximè & miserando manifestam reddit; cùm tamen illi, omnes vlcisci iniurias longè sit facillimum. Est etiam Christus imitandus, qui non prius legem tulit, quam fecit. Omnes autem, qui hoc præceptum seruarunt, meritò & veneramur, & colimus.

Quintum argum. ab humano dedecore, & infamia.

1. Cor 2.

Cicero.

Sextò argumentantur: Ego libenter parcerē, si inimicus ad me veniret, & supplex, & humilis veniam imploraret: cæterùm illi adhuc superbienti, & absenti, remissionemq; minimè postulanti parcere, dedecus mihi esset, & turpe. Respondeo, prima facie Scripturam hoc porrigere in parabola Matth. 18. de seruo, qui roganti conseruo suo non remisit debitum; cùm tamen ipse à domino rogans, obtinuisset. Deus etiam, qui à nobis est in hac re tanquàm regula imitandus, nulli, nisi humiliter roganti, parcere consueuit. Vnde Luc. 17. Petro dixit: *Et si septies in die peccauerit in te, & septies in die conuersus fuerit ad te, dicens, Pœnitet me; dimitte illi.* Dicendum est tamen, parabolæ conclusionem, & finem esse: *Sic & Pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris:* Et non ait, nisi remiseritis rogantibus vos; & alibi absolutè ait: *Dimittite, & dimittemini.* Quòd si velis hic suppleri conditionem, dimittite, scilicet roganti, vt in parabola; Respondeo, satis rogare inimicum, cùm rogat pro illo Christus, qui sibi vt donatum recipit, quod nos nobis inuicem donamus: & sic impletur parabola. Qui verò non donat, vindictam sibi arrogat contra Dominum dicentem: *Mea est vltio, & ego retribuam.* Et cùm illi, qui iniuriam accepit, præceptum sit veniam dare, ille verò, qui intulit, in mandatis habeat illum suppliciter adire, cui fuit iniurius, ac remissionem postulare: non debet iustitia vnius ex alterius officio pendere, sed quisq; quod suum est, diligenter præstare, & alterum ad præstandum officium suum tardiorem suo exemplo prouocare.

Sextum arg.

Matth. 18.

Veniam, eā tametsi non rogantibus, vbi Christus insinuet non negandam.

Luc. 17.

Luc. 6.

Veniæ postulatio ad parcendum inimico, quæ sola meritò sufficeret.

Deut. 32 & Rom. 12.

Septimò, aiunt quidam: Ego libenter parcerem inimico, modò mundus intelligat me hanc propter Deum facere remissionem, eiusque contemplatione animum appetentem vindictæ ponere: aliter libenter non remitterem. Nec enim ego ita vitam institui meam, vt mundus possit cogitare me talē esse, qui propter Deum offendēti parcam. Sed certè oportet te propter Deum parcere, etiamsi totus mundus nesciat: aliàs propter te ipsum, & mūdi gloriā tantùm faceres, & non tantū propter Deū. Hinc Christus præscius huius nostri praui cordis, cùm dixisset: *Diligite inimicos vestros,* continuò subiunxit: *Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis;* Et, *Cùm facis eleemosynam* (vel remissionem) *noli tuba canere ante te: Expecta*

VII. Argum.

Inimico qui parcant verè propter Deū.

Matth. 6.

Ibidem.

Domi-

Habac. 2.
1. Cor. 4.

Dominum, qui veniens veniet, & non tardabit. Qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Et tunc (scilicet in iudicio generali) *laus erit vnicuique à Deo.* Quòd si te verba tanti Apostoli non permouent; moueant te saltem Ethnicorum documenta. Inter quos Iunius Brutus ad tempus se stultum, & hebetioris ingenij simulauit, & haberi stultus, & rudis, haud magni pendit, vt aliquando patriam à tyrannis liberaret: quare titulum liberatoris, & assertoris, vel Patris patriæ promeritus fuit. Q. Fabius Maximus timidum se, & pusillanimem baberi æquo animo tulit, fugiens congressum cum Hannibale; quo interim delitiis Capuanis frangeret vires exercitus eius: vt nomen Cunctatoris sibi compararit, & æternas illas Ennij laudes:

Inimicis parcentes, mundanam ad tempus infamiam & dedecus, quorum perferent Ethnicorum exempla.

M. Tull. lib. 1. de offic. paulò remotius à princip.

Vnus homo nobis cunctando restituit rem:
Non ponebat enim rumores ante salutem.
Ergo postque magisq; viri nunc gloria claret.

Si ergo illi propter hominum laudes timidi, & stulti à mũdo ad tempus iudicari pro nihilo habuerunt; quantò magis propter æternas, & veras Dei laudes, & timidus, & pusillanimis, & vilis haberi sustinere debes? Imò si maximè vlciscaris iniurias acceptas pro voto tuo, semper de te mundus murmurabit, quòd fueris impius, crudelis, & inexorabilis, atque præcepti Euangelici transgressor. Ideo vanum est, à cæco, & instabili vulgi iudicio pendere.

Quęnam vel iniuria à mundo conuitia patiantur iniuriarum vltores.

VIII. Ratio.

Octauum constant argumentum tale: Si facilè (inquiunt) remitterentur iniuriæ per bonos viros, improbi quiq; indies fierent insolentiores, & ad conuitia, & malefacta audaciores. Quare expedit Reipublicæ, & illustribus familiis, vt illis resistatur, & eorum libidini obuiam eatur propter quietem, & pacem communem. Respondemus: Si hæc vera essent, insipienter Christus suasisset: *Ego autem dico vobis, non resistere malo:* & Paulus malè dixisset: *Non vos defendentes, charissimi:* quod falsum est. Imò quando quis vult propriam facere vindictam, magis turbantur Respublicæ, ac vniuersæ familiæ. Sed Deus est in mundo, cui relinquendæ sunt vindictæ, & magistratibus ab eo constitutis. Vis ergo tu plus fidere tuæ sapientiæ, viribusq;, quàm Deo? Si ergo homines iniurias condonarent eo modo quo Christus, Paulusque pręcipiunt, mundus esset magis quietus, atque pacificus. Quod si ita est, inquis, quare ergo illi qui iniurias condonant, vt viles, & abiecti ab omnibus solent haberi? Respondebo illud inde proficisci, quod plerunque iniuria affecti propria culpa offensi sunt, ideo si fortè condonent, viles atque abiecti censentur. Deinde tales ferè semper parcere solent inimicis, aut propter timorem, aut propter vilissimam mercedẽ, vel aliis de causis minùs honestis, vt proptereà meritò tales demissi, ac pusilli animi existimentur. Tertiò, accedunt cõsanguinei, & affines eius, qui est passus iniuriã, & magnificant vindictas atq; exaggerant, singulariaque certamina quasi rem decoris, & honoris plenam in cœlum euehunt, vt ea ratione inimicum sine proprio ipsorum damno de medio tollant: factaq; vindicta sperant se futuros dominos facultatum vindicantis, quòd ille propter mortem illatam in perpetuum exilium sit relegandus. Quartò, principes, & magistratus vindictam de inimicis suis sumentes, ea ratione laudare solent, & commendare, quo possint liberius bona se vindicantium cõfiscare, & publicare. Hinc ante paucos annos in Italia à quibusdam Principibus cãpus, siue locus ad duellum liberè conferebatur, confluebantque ad huiusmodi barbara planè atque immania spectacula multi nobiles, & fortitudine præstantes, ac strenui viri, non solùm vt alteri partium fauerent, sed etiam vt tam fero spectaculo oculos sanguinarios pascerent suos. Vnde factum est, vt se ipsum manu propria de inimicis vlcisci, pro actu maximæ virtutis stultissimè sit habitum; parcere verò, vitiosum, & remissi, ac abiecti animi. Postremò, dæmon in his tragœdiis excitandis mirabilis artifex, quæ discordiæ sunt, & belli, suggerit; ab his quæ pacis, & concordiæ sunt, dehortatur: quibus persuasionibus ac suggestionibus cùm natura humana deprauata, ad iniuriasque, vel inferendas, vel referendas procliuis similiter auscultaret, haud mirum si factum est, vt hæc omnium animos peruaserit opinio, magnos, & strenuos, & fortes habendos esse qui se vlciscerentur; ignauos, & remissos ac contemptibiles, qui condonarent. Sed certè omnia hęc falsa sunt, & Euangelio Christi, & saluti nostræ contraria, summeque perniciosa. Nam & apud ethnicos celebratus est Cæsar de clementia, & animi lenitate, vt superiùs produximus. Aristoteles ad magnanimum spectare ait, obliuisci iniuriarum. Et vt debilis stomachi est cibum duriorem dirigere non posse, ita pusilli animi est verbum diriusculum non posse sustinere. Photio, vir illustris, proximè, & iniustè interficiendus, vt testatur Plutarchus in vita eius, rogatus ab amicis si quid filio suo eius nomine dici vellet: *Volo equidem*, inquit, *ne illata mibi ab Athenienfibus*

Vltiones inimicorum rebus ferè publicis, generi atq; familiæ solere perniciosiores existere.
Rom 12.
Ibidem, & Deut. 32.

Cur ferè qui inimicis parcunt, viles ac despecti à mundo habeantur.

II. Ratio.

III. Ratio.

IV. Ratio.

Singularium caussæ certaminum duæ crudeles, & impiæ.

Quinta ac postrema ratio.

Vltionem iniuriarum humilis, & abiecti animi, cõtra remissionem fortis, ac strenui probatur ethnicorum primum virorum exemplis.
Arist. lib. 4. Ethic c 3. sub finem, tom. 3.
Plutar to. 3. sub initium.

Socratis illi⁹ Philosophorum sapientissimi mira patientia.

iniuriæ reminiscatur. Socrates, patientiæ nomine à cũctis celebratus, cùm publica conuitia ab Aristophane passus esset; non modò non ægrè tulit, sed obuium interrogauit, num se rursus ad similem rem opus haberet? Idem etiã rogatus cur vxorem molestam, & importunam iniuriis, tum verbo, tum facto lacessentem, à se non dimitteret, atque expelleret, respondit se nolle, quòd quotidiè domi suæ quasi in schola quadam patientiam addisceret. Narrat Basilius epistola ad Nepotes de captanda vtilitate ex Gentilium libris, de Pericle, Euclide Megarensi, ac Socrate, qui percussi alteram præbuere maxillam. Socrates, vt testis est Diogenes Laertius in vitis Philosophorum, cùm calcem impingenti nihil comminatus esset, & hanc eius tolerantiam quidam essent demirati: *Quid*, inquit, *si me asinus calce impetiisset, num illi diem indixissem?* Lycurgus Rex Lacedæmoniorum, cùm à ciue quopiam iuuene altero oculorum esset orbatus, illum à populo accepit, vt quo liberet modò puniret. Quod ille minimè fecit, sed optimè institutum, boniquè viri moribus præditum, in theatrum perduxit. Admirãtibus autem Lacedæmoniis: Istum antehac, inquit, iniurium, & violentum, qualem à vobis accepi, iam frugi, & popularem vobis restituo. Deinde æquum non videtur, imò à ratione lõgè alienum, vt tu in ꝓpria sis iudex, & pars, & carnifex causa: nam affectus excæcat oculos rationis, ne possimus rectè iudicare, iure ne, ad iniuria simus læsi: & vbi hoc constaret iniuria nos esse læsos, timendum esset à nostris affectibus, ne in sumenda vltione modum excedamus. Et vt constaret quanta vindicta esset sumenda, adhuc tu facultatem non haberes in vindicta, quę Dei propria est. Vnde vel magistratus nõ valet iustè aliquem punire, nisi reus prius sit legitimè cõuictus vel cõfessus: & adhuc illi datur tempus pœnitentiæ, si capite sit plectendus. Tu tamen contra omnem iuris ordinem, & æquitatem, neq; conuictum, neque confessum: & antequàm valeat resipiscere, veniamquè à Deo errati sui postulare, necem illius designas. Quare huiuscemodi vindictæ impiæ sunt, & crudelissimæ. Tertiò, quia iniuria tibi illata, plus est Dei, quàm tua: Deo ergo condonante condonare debes & tu. Quòd si ob zelum honoris Dei vindictã appetis, perge ad magistratum, qui ex officio iniurias Deo, vel proximo illatas vlcisci debet. Quartò dices, etiamsi magistratus maximè puniat, & suspendio eum tradat, ego contentus, vel quietus esse non possum: neque quiescam, donec manibus meis vindictam sumam, non enim aliàs constare posset honor meus. Sicut ergo ipse abstulit honorẽ meum vulnus mihi infligẽdo, ita ego vulnera, & necem illi inferẽdo, honorẽ meum recuperabo. Sed age, respõde mihi: Quando ille tibi vulnus inflixit, vel poteras te ab eo defendere, & noluisti: ac sanè tunc ille honorem tibi non præripuit, sed tu tibi. Quod si te tueri non poteras, quia ex insidiis te aggressus est, & satellitum comitatu stipatus, certum est quod ob vulnus acceptum non es minus gloriosus in mundo, quàm prius: nil enim de tuo honore præreptum est, sicut nec de virtute, cuius honor testimonium est. Non deberes ergo meditari vltionem, vt recipias honorem tuum, quem potiùs vitio vindicationis amitteres. Quintò inquies, siue põteram me tueri, siue non, hoc vnum certum est, mihi honorem meum esse sublatum: nam quiuis existimat, me ob aliquam culpam meam iustè offensum. Respondeo, ad te non spectare hoc definire, sed ad magistratum: quòd si ille non fecerit, committet totum negotium Deo. Namq; verus honor non pendet ex vulgi opinione, sed ex virtute: neque se ipsum vlcisci, vel vulnerare, & occidere inimicum, quod quiuis plebeius & contemptus potest præstare, honorificum est, sed vince in bono malum. Vt enim aqua vincit ignem, quando illum ad induendas suas perducit proprietates: & contra ignis vincit aquam, quando eam in se transformat, & sibi similem reddit: ita si tu percussus, vel contumelia affectus ad referiendum, vel ad contumeliam grauiori minorem compensandam traheris, vtique victus es ab inimico tuo, & illi similis effectus. Sed vt verè vincas, debes amore odium, beneuolentia maleuolentiam, beneficiis iniurias compensare, vt ita inimicum lucreris, & tibi quàm simillimũ reddas propter Deum. Quòd si ille tua bonitate abutatur, & magis indurescat, nec ad pœnitentiam inflectatur; at animum tuum vincere, & appetitus motusquè animi tuos frãgere, illud in primis maximum, & cum honore, & decore coniunctum est. Melior est enim (inquit Sapiens) vir patiens viro forti: & vt alius dixit.

Basil. tom. 1.

Qui percussi ex Philosophis alteram præbuere maxillam.

Diog. Laert. lib. 2. de vitis Philosophor.

Secundũ argumentũ, ad probandum scilicet, vindicare iniurias esse magnanimi viri, & fortis.

Reum quempiam Iudex quando iustè puniat.

III. Argum.

Ad hoc respondetur: Nisi mea adsit, de inimico Magistratus mihi vindicta non sufficit.

Quàm leue etiã: Omninò inimicus honorem eripuit meũ.

Verus honor vnde tantùm æstimãdus sit.

Rom. 12.

Inimicus quomodo vincendus.

Prouerb. 16.

Vera victoria quænam.

Ardua res, vicisse alios: victoria maior
Est, animi fluctus composuisse suos.
Fortior est qui se, quàm qui fortißima vincit
Mœnia, nec virtus altiùs ire potest.

Nonò argumentantur ab Ecclesiæ precationibus, & sanctorum exemplis. Orat enim sic Ecclesia: *Hostium nostrorum, quæsumus Domine, elide superbiam, eorumquè contumaciam dextera tua virtute prosterne.* Et de Iuda

IX. Argum.

Iuda dicitur: *Fiant dies eius pauci, & Episcopatum eius accipiat alter*; & aliæ item imprecationes, quæ ibi subiunguntur: & Paulus pro Alexandro ærario non orat, sed ait: *Reddet illi Dominus secundùm opera eius*: & de rebelli ait Christus: *Sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus*: & dilectus discipulus: *Est peccatum ad mortem, non pro illo dico, vt roget quis*: & alibi: *Vsquequo Domine (sanctus, & verus) nō iudicas, & non vindicas sanguinem nostrum de ijs qui habitant in terra?* Et apud Lucam: *Deus non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se, die ac nocte, & patientiam habebit in illis?* Vides igitur, electos non solùm pro suis inimicis non orare, sed potiùs contra vindictam clamare. Respondemus, Deum cuncta quidem ex se diligere, & nihil eorum quæ fecit odisse, ad suam gloriam, ad quam illustrandam omnia creauit, etiam dæmones, quæ ad naturam eorum, pertinet: solùm peccatum à dilectione excluditur, quod nihil est, & ideò nihil habet amore dignum. Atque hac ratione cunctæ res, etiam peccatores, ac inimici nostri sunt diligendi: quia videmus Deum velle eorum conseruationem. At hæc considera, quòd cùm charitas ad proximum, amicitia quædam sit, oportet illam in aliquo bono esse innixam: hoc autem bonum est communicatio beatitudinis, ideò omnes debemus diligere inuicem, & mutuò exoptare beatitudinem, quandiu sumus eius capaces, id est, dum sumus in via, in qua Deus omnes homines vult saluos fieri. Nisi sit aliquis insigni crimine notatus aliquo, vel reprobus, quem Deus solus nouit, vt Apostolus ostendit de Alexandro ærario: & hoc est peccatum ad mortem, siue peccatum in Spiritum sanctum. Cæterùm quia nostrum non est hoc iudicium, debemus velle citra discrimen omnibus salutem viatoribus: & hoc est salutare. Idcircò non debemus inimicum ab hoc genere dilectionis excludere, sed illi quod debet, dimittere, eumque salutare, & esurientem cibare, more Dei, qui Solem suum omnium beneficio oriri facit, & pluit super omnes, vt sic omnes ad se conuertat: ita nos nostro beneficio conuertamus eos ad Deum, atque eorum extinguamus odium, & amaritudinem, carbones congerentes in capita eorū, & malum illorum in bono vincentes. Sed quoniam quidam magna reproborum signa, & indicia edunt, nolentes Ecclesiæ parere, & rebelles se illi exhibentes, his simus animo parati benefacere, & oremus pro eorum conuersione. Sed quia nescimus an certò sint reprobi; pareamus Scripturæ, & Ecclesiæ, non admiscendo nos cum illis, nec illis Aue dicendo: quia hoc partim ad eorum punitionem, partim ad correctionem spectat: quēadmodùm excommunicationes, interdicta, & depositiones, quæ in faciem videntur esse in pœnam, sed inprimis sunt medelam.

Psalm. 108. Actor. 1. 2. Tim. 2. Matth. 18. 1 Ioan. 5. Apoc. 6. Luc. 18.

Qua ratione quæ fecit, diligat omnia Deus.

Sap. 11. Prouer. 16.

Omnes homines se inuicem diligere cur debeat.

1. Tim. 2. 2. Tim. 4.

Quod nō sit peccatum ad mortem, de quo Ioannes.

Prouerb. 25. Rom. 12. Ibidem.

[Ecclesiæ contumaces, ac reiecti quaenus diligendi à nobis, atque amplectendi, nec fugiendi ac deuitandi.]

2. Ioan. 2.

Ergo illa Ecclesiæ precatio: *Hostium nostrorum, quæsumus Domine, elide superbiam*, nō malū hostium postulat, sed Ecclesiæ conseruationem, atq; ipsorum etiam hostium bonum precatur quia vult eorum, elidi superbiam, qua in populum Dei summa iniuria insultant. Quòd si nolit humiliari: non est malum orare Deum, eorum vti cōtumaciam ita frangat, ne lædat Ecclesiam.

Ecclesia cum precatur hostium superbiā vt elidat superbiā Deus, cur id faciat.

Quòd autem sancti orant contra inimicos, & priuatam spectant vindictam, nullibi legitur. Si tamen alicubi id inueniatur, oportet interpretari, eos non ad inimicos respicere, vt ad proprios, & peculiares inimicos, sed vt inimicos Dei, & religionis, eius Ecclesiam persequentes: nec id solùm, sed etiam vt perfectos in malitia sua. Sic enim Paulus in Elymam Magum, & Ananiam Pontificem liberè locutus est, vindictam quandam à Deo exoptans: quod & in Elymam Magum obtinuit, nā eum Deus propter suum verbum excęcauit. Sic etiam precantur sancti cōtra effusores sanguinis sui, atq; hoc Prophetæ tanquam hortantes sæpè pronunciant, & lętantur non de malo quod accidit impio, sed de bono diuinæ vindictæ, iustitiæq;. *Lætabitur enim iustus cùm viderit vindictam: manus suas lauabit in sanguine peccatoris.* Dicitur lauare manus in sanguine peccatoris, cùm omnis sanguis tangentē maculet, & maximè peccatoris, qui non cōmunicat cū eo in operibus prauis, vt cùm dicitur: *Lauabo inter innocentes manus meas.* Vel dum peccatoris sanguis funditur, qui iustos persequebatur, ostenditur iusti sanguis mundus, & purus in actionibus suis, quā eius munditiam punitio diuina in persecutorem contestatur. Vnde quod sit sermo de iusto persecutiones passo à peccatore, probat vox illa, vindictā, cùm ait: *Cùm viderit vindictam.* Et confirmant verba sequentia: *Et dicet homo, Si vtiq; est fructus iusto? Vtiq; est Deus iudicans eos in terra.* Itaq; inimicus nunquam odio habendus est, vt proprius & priuatus inimicus, sed ratione publicæ iniuriæ, & communis, quę est in Deū, Ecclesiam, maximè si res est desperata: secùs si deplorata res nō sit: nam eum salutare, & reiuuare debemus.

Si vnquā sancti de inimicis suis vindictam à Deo petunt, quo animo id facere videantur.

Actor. 13. Infrà 23.

Psalm. 57.

Lauet manus suas in sanguine peccatoris quis.

Psalm. 25.

Qua ratione inimicus sit odio habendus.

Decimò ac postremò obiiciunt quasdā breues excusationes, quibus & aptæ sūt adhibendæ responsiones. Aiunt enim: Odio habeo vitium eius, non naturam. Sed

Decimum ac postremum argum. pluminas odij inimicorum

non deponendi continens cautiones.

vide an in alio idem vitium eodem modo oderis. Nolo nocere (inquiunt) ei. At opus est illi prodesse. Non possum, quia non est naturæ consonum meæ. Sed gratia Dei naturam perficit. Non promeretur vllam remissionis gratiã. Sed promeritus est Christus. Oportet me tueri honorem meum. Sed prius oportet seruare honorem Dei, ac præceptorum eius. Irridebunt me qui nouerint, si pepercero. Sed primò irrideant Christum, qui & pepercit inimicis, & parcendum esse docuit in lege sua. Habebo bellum cum parentibus & consanguineis. Sed peius est bellare cum Deo, & lege sua, quæ docet: *Qui amat patrem, aut matrem plus quam me, non est me dignus* Fiet insolentior, si pepercero. Imò congregabis carbones in caput illius: quemadmodum Saul humiliatus est erga Dauidem parcentem. Verùm ille dignus est percuti, quia contra legem fecit: tu tamen minimè dignus qui repercutias, cùm sis discipulus illius, qui cùm malediceretur, non remaledicebat. Non rogat inimicus, vt ei parcam. Sed rogat Christus de Cruce, & rogat per prædicatorẽ dicentẽ; Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. Non prodero illi bonitate mea. Sed proderis tibi, & tandem illi proderis: quia Domino suo quisque stat, aut cadit; stabit autem. Iterum me percutiet. Sed audi Christum dicentem: *Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies:* cumulateque rependet quod illius causa gestum est. Postremò, grauissimam intulit iniuriam. Sed respice in faciem Christi tui, & omnia mollescent, & indulcabuntur: Nam si dicas; Me læsit conuitio; Christus maledicta, & improperia sustinuit. Proditione, & dolo mecum est actum. Sed Dominus à suo est proditus discipulo. Beneficiis multis eum mihi deuinxeram, qui me percussit. Sed Dominus ab ingratis Iudæis passus est. *His*, inquit, *plagatus sum in domo eorum qui diligebant me.* Surripuit per vim bona mea. Sed Christus honore, vestimentis omnibus, atque sanguine, & vita simul spoliatus fuit. Percussit virga, quod grauissimum est contumeliæ genus. Sed Dominus tuus virgis ad sanguinem vsque est flagellatus, & arundine caput eius sacrosanctum percussum. Impegit alapam coram aliis. Meminisse debes eius quam Iesus alligatus corã Pontifice accepit. Vulnus inflixit. Et Dominus vulneratus est, non propter se, sed propter nostra peccata. Remansit signum cicatricis in facie dehonestata. Et Christus seruauit plagarum signa ad gloriam innocentiæ suæ, & iustitiæ. Vides ergo, nihil esse tam graue, & fœdum, in quo Dominum tuum non videas acerbius, & ignominiosius ad meritum & exemplum tuum tractatum. Ipsi ergo cum Patre, & Spiritu sancto, omnis honor, gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

Luc. 23. & Rom. 5.

Matth. 10. & Luc. 14.

Prouerb. 25. Rom. 12. 1. Reg. 24. & infrà 26.

1. Petr. 2.

2. Cor. 5.

Rom. 14. Matth. 18. & Luc. 17.

Aliæ quoque caussæ nõ diligendi inimicos, leues, & vanæ.

Matth. 26. Ioan. 19.

Zach. 13.

Psalm. 21. Matth. 27.

Ioan. 18.

TRACTATVS XLIV.

In illa verba: *Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cælis est. Cùm ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in Synagogis, & in vicis, vt honorificentur ab hominibus Amen dico vobis, receperunt mercedem suam, &c.* Mat. 6.

Quid doceat Domin⁹ hoc capite Matthæi sexto.

HACTENVS Dominus docuit, quænam bona opera nobis sint præstanda, vt nostra iustitia excellat illam Scribarum, & Pharisæorum: nunc modum quo sint facienda, præscribit, id est, finem, à quo sint faciẽda, præscribit, id est, finem, à quo bonitas, vel malitia actus moralis sumenda est, quemadmodum species ab obiecto accipitur. Quemadmodum autem in operum substantia legẽ impleuit perfectio ra iubẽdo, ita in fine, seu permissis: quæ etsi æterna essent in lege, quod attinet ad Deũ, quia virtus omnib. aliis antecellit; Iudæus tamen vt plurimũ terrenos honores, & laudes spectabat, quæ operibus legis secundũ hanc rationem debebantur. Quinimò expressè Dominus hęc tantũ frequẽtiùs pollicetur, eis se accommodans. Vnde Moses: *Faciet te*, inquit, *Dominus Deus tuus excelsiorẽ cunctis gẽtibus quæ versantur in terra. Venientq́, super te vniuersæ benedictiones istæ, & apprehendent te; si tamen præcepta eius audieris.* Primò igitur in genere docet bonũ finem, qui spectandus est. Deinde in speciali, quis scopus in eleemosyna, quis in precatione, & ieiunio, contra concupiscentiam oculorum, superbiam vitæ, & carnis cõcupiscentiam sit nobis præscribẽdus, atq; obseruandus. Rectè autem, posita radice dilectionis, etiam inimicorũ, qua filij Dei, & nominamur, & sumus, opera misericordię præcipit: quæ si in nobis inuenta fuerint, requiescemus in Sabbato glorię, audientes illud dulcissimũ verbum: *Venite benedicti Patres mei, possidete paratũ vobis regnum à constitutione mundi.* Sine illa aũt radice amoris hypocritę efficimur.

Ait ergo: *Attendite.* Opus est enim diuinis oculis cauere, ne spiritus vanæ gloriæ, aut ambitiõis, occultè subintret, & mille flexibus

Dei promissiones Iudæis factæ quatenus æternæ, vt verò essẽt temporariæ.

Deut. 28.

1. Ioan. 2.

Infra. 5. Vnde filij Dei & nominemur, & simus.

Matth. 25.

Qua ratione quis malum spiritū attendere, & cognoscere queat.
Aug. regul 3. c. 5. tom 1. pro pe finem.
Idem epi. 64. circa finem.
Quanta sit inanis gloriæ pestis, eiusq; fugiendæ difficultas, teste Augustino.

xibus, instar serpentis, se insinuet: quia in re maximè seria versamur, vbi agitur de cœlesti gloria, aut adipiscēda, aut amittenda: & vix potest homo attendere & agnoscere malum spiritum, nisi edomitis, & compressis prius animi motibus, ac perturbationibus. Quare rectè Augu. in regula docet: *Alia quæcunq; iniquitas in malis operibus exercetur vt fiant superbia verò etiam bonis operibus insidiatur, vt pereant.* Quanta difficultate vinci possit inanis gloria, docet August. ad Aurel. dicens: *Vires huius pestis* (id est vanæ gloriæ) *non sentit, nisi qui ei bellum indixerit: quia etsi cuiquam facilè est laude carere, dū denegatur, difficilè est non ea delectari, dum offertur: & tamen tanta mentis in Deum debet esse suspensio, vt si non meritò laudemur, corrigamus eos quos possumus, ne arbitrentur, aut in nobis esse quod non est, aut nostrum esse quod Dei est, aut ea laudent, quæ quamuis non desint nobis, aut etiam supersint, nequaquā tamen sunt laudabilia, velut sunt bona omnia, quæ vel cum pecoribus habemus communia, vel cum impijs hominibus. Si autem meritò laudamur, propter Deum gratulemur ijs quibus placet verum bonum, non tamen pro his quia placemus hominibus: sed si corā Deo tales sumus, quales nos esse credunt, & nō tribuitur nobis, sed Deo, cuius dona sunt omnia, quæ verè, meritoq; laudantur. Hæc mihi ipse* (inquit) *canto quotidie.* Hactenus, & acutè, & eleganter Augustinus.

Laudes hominum quomodo accipiendæ.

Cur hæc lectio probabilior: Attendite ne iustitiā vestram faciatis, quam illa, eleemosynam vestram, &c.
Chrys. ho. 19. in Matth initio, tom. 2.
Theophylact. ibidem.
Euthym. ibi.
Hieron. ibid. tom 9.
Aug. lib. 2. de serm Dom in monte. c. 5. to. 4. prope finem
Græcorū alij cur iustitiam legant, alij eleemosynam
Psalm. 111. & 2 Cor. 9.
Ibidem.
Dan 4.
Deut. 24.

Ne iustitiam vestram. Quidam noui autores annotârūt, Grecè legi à Chrysostomo, Theophylacto, & Euthymio, eleēmosynā vestram, quia de illa subdit statim: *Quum ergo facis eleemosynam, &c.* Sed profectò præstantior est lectio Latina, quam sequuntur Hieronymus, & Augustinus, & in quibusdam manuscriptis codicibus legitur δικαιοσύνην, & verisimile est Matthęū Hebraicè dixisse צדקתכם, id est, iustitiam vestram. Certè textus Syriacus, qui creditur à B. Matthęo editus, iustitiam vestrā, vel in iustitia vestra habet: vt primò doctè de quouis opere bono in genere loquatur, inde verò procedat ad diuersas operū species, nempe eleemosynam, orationem, & ieiunium. Hæc autem variatio textus Græci (nam alius habet eleemosynā, alius iustitiam) inde accidisse putanda est, quòd cùm apud Hebræos opus eleemosynæ iustitia vocetur, iuxta illud: *Dispersit, dedit pauperibus: iustitia eius manet in seculum seculi,* & Paulus: *Augebit incremēta frugum iustitia vestra,* hoc est, eleemosynæ. Et Dan. 4. legimus: *Quamobrē Rex, cōsilium meum placeat tibi, & peccata tua eleemosynis redime,* Hebraice est, *Peccata tua iustitia redime.* Et Deut. 24. præcipit Dominus ei, qui pignus accepit à paupere, vt ante Solis occ[...] reddat: *Vt dormies, inquit, in vestimento suo benedicat tibi, & habeas iustitiam coram Domino Deo tuo:* quo in loco Septuaginta pro iustitia verterunt eleemosynam. Dicitur autem operatio eleemosynæ iustitia: quia iustum est, vt qui abūdat, det indigenti, & per eam iustitiam sibi comparet apud Deum. Hinc Mat. 25. iusti vocantur, qui opera misericordię cum proximo expleuerunt. Ideò verisimile est, hoc loco Euangelistam posuisse iustitiam, eos verò qui cernerent, hîc sermonem haberi de eleemosyna, non animaduertentes locutionis Hebrææ proprietatem, eleemosynam pro iustitia vertisse, cùm tamē iustitia eleemosynam significare possit etiā hoc loco. Porrò autē iustitiam hic vocat, opera iusta nā habitus iustitiæ infusæ propriè non fit; quemadmodū nec lex; nisi à legislatore. Et quod Christus inquit: *Nemo ex vobis facit legem,* sensus est; nemo opus à lege præceptū implet. Opera verò externa propterea iustitia vocātur, quia internā iustitiam testificantur, illamq; augent, atq; perficiunt, iuxta illud: *Qui iustus est iustificetur adhuc.* Dicendo aût, *Vestrum,* testatur nos ad opera bona, & Deo grata per liberū arbitriū cōcurrere.

Operatio eleemosynæ, cur dicatur iustitia.
Matth. 25.
Quid vocet hic propriè iustitia Christus.
Ioan. 7.
Apoc. vlt.

Faciatis coram hominibus. Non est hîc sistēdum, sed vltra pergendum, & ad Dei gloriam illustrandam per opera perueniendū nostra. Christus enim & sancti lucē coram hominibus ponebant, & ad id iuxta mensuram diuinæ gratiæ quiuis, maximè verò Prælatus obstringitur. Sed addendū quod sequitur: *Vt videamini ab eis.* Multū laborat Dominus in extirpanda atq; radicitus euellenda hac vanitate, ad quā homines sunt su aptè natura propensi, & vt sic dicā: *Tātæ molis erat synceram condere gentem.* Et secūdùm doctrinam Arist. *Nō quia operamur bona vel iusta, boni, & iusti sumus, sed potius è contrario:* & aliud est, iusta & fortia operari, aliud, iustè & fortiter. Nam primum non est opus virtutis, sed secundum. Vnde scriptum est: *Iustè quod iustum est persequeris,* & vt quidam dicebat, Non nominum, sed aduerbiorum Deus est remunerator.

Bonorum operū quis debeat esse victimus finis.
Aristo. lib. Ethic. cap. tom 3 initi
Vere iusti, fortes qui.
Deut. 16.

Neque ait: *Vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, &c. sed vt vos ipsi videamini.* In quo, si vt in vltimo fine sistitur, peccatum est lethale: si verò in eo non tanquam in vltimo fine, sed aliquo pacto sistatur, veniale. Cùm autem primus motus rationem anteuertens fuerit, nihil ibi demeriti, sicut nec meriti existit: at si nullo modo quis in eo hæreat, sed ad Dei gloriam, & proximi vtilitatem per illud pergat, opus est sanctum, & cœlesti dignum mercede. Dæmon tamen eos, qui bono

Benefacientes, coram hominibus, vt ab eis videantur, qui gratiter, qui verò leuiter peccent.

animo operari incipiunt, admiscens scrupulos cœnodoxiæ, plerunque affligere conatur: qui tamen contemptu, & despicientia quadam animi excelsa vincendus est, illiq; cum Bernardo obiectandum: *Nec propter te incœpi, nec propter te finiam.* Opus ergo bonum secretò fieri, secundùm se bonũ non est, quemadmodum nec pharmacum nisi ad morbum leuandum non iuuat; ita nec secretò operari, nisi ad vitium inanis gloriæ pellendum, vel iustum scandalum vitandum; vel quia pudore publici spectaculi quis impeditur. Benè autẽ publicè agere, id est, ita vt cęteri intelligere possint, per se bonum est, tùm ob exemplũ bonum quod præstamus: tum vt Deus, à quo est omne bonum, laudibus celebretur. Turpia enim omnia (nõ autem honesta) secretum volunt, & optant. At opera Prælati secundùm se considerata, vt docere, sacrificare, & quædam eleemosynæ, ob exemplũ dandum, & vitandum scandalum, publica esse debent, nisi commercio externo & notitia impediantur: alia verò possunt esse secreta vt orare. Omnes ergo Dominus instituit, ne eorum intentio in operando sit solùm videri: imperfectos verò, fugere glorię occasionẽ secretè agendo. Hinc Augustinus tract. 8. in Canonicam Ioannis hæc verba pertractans, scribit: *Noluit hoc dicere, vt quæcunque bona facimus, abscondamus ab oculis hominum; & timeamus videri. Si times spectatores nõ habebis imitatores. Debes ergo videri; sed nõ ad hoc debes facere, vt videaris. Non ibi debet esse finis gaudij tui, non ibi terminus lætitiæ tuæ, vt putes te totum fructum consecutum esse boni operis tui, cùm visus fueris atque laudatus. Nihil est hoc, contemne te, cùm laudaris. Ille in te laudetur, qui per te operatur. Noli ergo ad laudem tuam operari quod bonum agis; sed ad laudem illius, a quo habes vt bonum agas. Abs te habes malè agere: à Deo habes benè agere.* Ita ille sẽsit. Atque in hunc locum lib. 2. de serm. Domini in monte scribit: *Siquidem non rectè viuere, perniciosum est. rectè autem viuere, & nolle laudari, quid est aliud quàm inimicum esse rebus humanis, quæ vtique tantò sunt miseriores, quantò minus placet recta vita hominum. Si ergo inter quos viuis te rectè viuentem nõ laudauerint, illi in errore sunt: si autem laudauerint, tu in periculo. Nisi tam simplex cor habueris, & mundum, vt ea quæ rectè facis, non propter laudes hominum facias, magisq; illis recta laudantibus graluleris, quibus id quod bonum est, placet, quàm tibi: nisi quia rectè viuis, etiamsi nemo laudaret: ipsamq; laudem tuam tunc intelligas vtilem esse laudantibus, si non te ipsum in tua bona vita, sed Deum honorent, cuius sanctissimum templum est quisquis viuit benè: vt impleatur quod ait Dauid: In Domino laudabitur anima mea: audiant mansueti, & lætentur.* Hæc Augustinus. Et Cicero libro 1. Officiorum: *Totius autem iniustitiæ nulla capitalior quàm eorum, qui cum fallunt, id maximè agunt, vt viri boni esse videãtur.* Per hoc autem, *Attendite*, ambitionem & cœnodoxiam interdicit, hoc est, immoderatũ honoris, vel gloriæ appetitum: quod tunc contingit, quando nulla est virtus, vel excellentia, pro qua honor, vel gloria impendi debeat; vel quando maior quam sit virtus illa, vel excellentia, appetitur; vel quãdo æqualis, sed ad Dei gloriam, & proximi vtilitatem non refertur. Quia autem honor & gloria, atq; excellentia, dona Dei sunt, tunc benè & vtiliter affectantur, quãdo non propter nos ipsos, sed propter Dei honorem, proximosq́ iuuandos appetuntur: & peccatum est à vitio nostro amittere. Sed gloria cœlestis inprimis præmium nostrum esse debet, & à nobis tanquam finis affectari. Hęc autem ab hominibus virtuti dantur, quia non habent homines maiora, quæ dare possint; cùm inter externa bona hæc principem locum obtineant.

Alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum. Namq; venialis ambitio, vel inanis gloria opus pręcedens, ob quam videlicet fit, æternæ vitæ præmio priuat, licèt gehennæ suppliciis non addicat. Quando autẽ sequitur inanis gloria opus ipsum, non amittit mercedem, neq; quando illud comitatur, illiq; est annexa, nisi omninò, vel ex parte actus ex ea procedat, & non ex charitate, Si autem ex charitate, quia bonũ initium habet ille actus, non tollitur illi merces. Et non ait, puniemini in gehenna: tùm quia sæpè illa inanis gloria, leuis culpa est: quod ostenditur ex eo, cùm quis magis horret mortiferum delictum, quàm illam: tùm quia priuari mercede saltem illius actus, satis estDei filio. Subdit: *Apud Patrem vestrum qui in cælis est.* Magna est mercatorũ stultitia obolo velle vendere merces alienis, quas Patri infinitum thesaurum rependenti negat. Et fit hoc, quia homo Dei munera, & propria peccata, & vanitatem gloriæ in verbis hominum malè stabilitæ, nõ agnoscit. Interim tamẽ magna auiditate incumbens vanæ glorię, & hominũ laudibus venandis, docet nos quærere per patientiã boni operis veram gloriam, & solidum honorem. Insidiatur autem inanis gloriæ cupiditas bonis operibus, illisq́; innascitur, vt vermis in pomo pulchro & odorifero: ac vt pomum exesum vermibus, ac putridum ex arbore citò decidit, efficiturque cibus porcorum; ita bona opera inani gloria ceu verme corrupta cadũt à præmio, &

Bona opera cur potiùs publicè, quàm priuatim fieri debeant.

Ioan. 5.

Boni opera pastoris quæ publica esse conueniat, & expediat.

B. Au tom. 9. Quid significet: Attendite ne iustitiã vestrã faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis.

Idem cap. 1. initio tom. 4. Rectè viuere, & nolle laudari, quid secundum Augustinum.

Psalm. 33.

Hoc verbo, Attendite ne iustitiã, &c. quã vetet Dominus cœnodoxiam.

Honor & gloria, quatenus à nobis expeti queant.

Bona tãtùm propter humanam gloriam operantes, cur mercedem nõ habeãt apud Patrem Deum.

Benefacientibus ob inanẽ gloriam, cur Domin⁹ iacturam cœlestis mercedis, non autẽ pœnam comminetur æternam.

Bona propter humanã, non autẽ Diuinam mercedem operãtiũ, insignis stultitia.

Rom. 2.

Quàm innata, & ingenita bonis operibus inanis gloria.

ab immundis dæmonibus deuorentur. Et Patrem potiùs nominat, quàm Deū; vt eo nomine magis nos stimulet ad studium placendi Deo, optimoq; parenti.

Eleemosynæ prius quam orationis faciendæ traditam à Christo rationem Chrysost. expendit.

Chrys. ho. 19. in Mat. to 2.

Faciendi eleemosynam & orandi modum cur tantùm Dominus præscribat.

Prouerb. 19. Matth. 13.

Cùm ergo facis eleemosynam. Iam ad peculiares iustitiæ species descendit, & primo quidem loco ad eleēmosynā: de qua priùs, teste Chrysostomo, verba facit, quàm de oratione: quia priùs debes exaudire proximum in paruis, & non in his, quæ tua, sed Dei sunt, vt te Deus exaudire dignetur orantem in magnis. Neque præcepit: Fac eleēmosynam, vel fac orationem; quia ponit hęc Dominus fieri à nobis debere: nam hic de modo tantùm agit operandi, præceptis iam priùs positis: *Benefacite his, qui oderunt vos*; &, *Orate pro persequentibus*: &, *Omni petenti à te, ne auerteris*. Et quod ad eleēmosynam attinet, quis est qui nolit graui sarcina, & superfluis exonerari, aliorumq; humeris & brachiis in cælū deportari, dum in via sumus? aut quis est adeò stultus, vt non velit seminare, vt centuplum fructum colligat? vel qui nolit pauperis miserendo Deo fœnerari? Eleemosyna promissionem peccati remittendi habet, abundantiam bonorum externorum, gloriam æternam, occasionem iuuandi proximū, protestationem fidei, & humanitatem. Et fortassis post præceptum generale de vitanda vana laude, congruenter de eleēmosyna loquitur, quòd frequenter in ea actione peccetur per inanem gloriam. Nam, vt ait Philosophus, solent potissimùm laudari qui liberales sunt, & largiter opes effundunt. Et de eleēmosyna agit prius quàm de ieiunio & oratione, non tanquam cæteris antecellat, cùm de externis bonis exhibeatur; ieiunium verò, & oratio de internis, sed ob maiorem populi applausum. Vnde apud Lutheranos mirum silentiū de oratione, & ieiunio; magnus verò boatus de eleemosyna: quia minus offendit veterem hominem. Est autem eleēmosyna vox Græca, quòd opus sit miserationis; quo aliquid nostrum egenti ex commiseratione propter Deum elargimur.

Aristo. lib. 4. Ethi. ca 1. sub initium.

Eleemosyna Gręcis quare sic dicta.

Chryso. suprà productus. Theophylact. ibidem.

Illud: Noli tuba canere ante te, quid significet.

Noli tuba canere ante te. Docent Chrysostomus, & Theophylactus, non esse hoc ita accipiendum, quasi ad signum tubarum eleēmosynas erogauerint hypocritæ: sed hoc dicto indicare voluisse maximam illorum gloriæ ostētationis infamiam. Sunt qui putent morem tangi antiquum, quo sono tubæ excitabantur pauperes ad locum & tempus eleēmosynæ ad tollendam vagationem incertam mendicantium, & molestiam erogantium eleēmosynas, ne omni hora, aut vbique molestia afficerentur. Sed hoc more fortassis bene instituto abutebantur hypocritę, seruantes illum ad hoc vt honorificarentur ab hominibus. Certè in cœnobio Montis Casinatis, præter quotidianas eleēmosynas, quasdam alias faciunt Diui Benedicti Religiosi certis diebus, ad quas magno campanæ ære, quod ad aliquot millia passuum auditur, pauperes in pagis circuniacētibus accersuntur, nō solùm sine vllo vitio, verùm etiam magno cum merito, ad tollendam incertam mendicantium vagationem, vt eleēmosynam recipiant. Noli ergo tuba canere, id est, noli ea intentione operari, qua hypocritæ, vt opera publicentur tua, & laudem ex eis propterea veneris. Secùs est, si bona mente ad Dei laudem, & aliorum exemplum, & ordinem, vt scilicet pauperes ordinati conueniant. Sed itum est nostro vitio in abusus; vt olim Romanis magistratibus in more erat sportulā donare iis, qui officij gratia ipsos essent comitati: quod magno ambitionis fastu fiebat, vt Satyricus dixerit:

Benedictinorum in pauperes beneficentia quædā ab omni ambitione remotissima.

Iuuen Sat. 3.

Non ne vides quanto celebretur sportula fumo?

Vituperat ergo eos qui pręmitterent tuba præcinentem eorum liberalitatem propter gloriam aucupandam. Etsi omnis qui quouis modo cupit videri, atq; ob id operari, vt ab hominibus laudetur, tuba canere dici possit. Quisquis ergo præsente altero eleēmosynam facit, vel deprecante alio & rogante, aliàs minimè facturus, eo animo, vt laudabilis appareat, tuba canit, & instar gallinæ cantu ouum quod edidit, prodentis, atq; eodem cantu amittentis, mercede suæ eleēmosynæ, quam fecit, & quam in loco abscondito vt magis laudetur, fecit, priuatur. Quemadmodum autem artifex, opus tenens in manu, eum semper præ oculis habet, qui ei commisit faciendum, cogitat quale & quomodo istud facere mādauit, nō curans quid alij sentiant: ad hunc modum qui propter Deū eleemosynam tribuit, neminem in corde suo, præter Deum, spectare debet. Quòd si contingat, vt in aliquorum conspectu illam faciat; ipse tamen etsi videatur ab eis, animo suo illos ne videat; & instar eius, qui aliquid vehementer cogitans, per viam transit, à multis hominibus cernitur, ipse autem cernit neminem, totus cogitationibus suis intentus. Sunt etiam tubæ adulatores & scurræ, in quos homines liberales sese effundere solent, quo eorum liberalitatem & magnificentiam deprædicent. Addit Petrus Rauennas in hæc verba: *Benè, ait, tuba, quia talis eleemosyna hostilis est, non ciuilis. non*

Eleemosynā humano tantùm facientes intuitu, quales merito videantur.

Largiens eleemosynam, quem debeat imitari.

Qui etiā tubæ canentis nomine designentur.

Petrus Rauennas serm. 9.

misericor-

misericordiæ dedita, sed clamori: seditionis vernula, non alumna pietatis: ostentationis nundinatio, nō commercium pietatis. Eleemosynam quisquis ostentat, insultat. Audistis quemadmodum notat eleēmosynam in conuentu, in plateis, in triuijs, non impensam ad leuamen pauperum, sed hominum propositam ad fauorem, vt probentur misericordiam vendere, non donare. Sic ille.

In eleemosynam ostentantes.

Hypocrita Græcè quid.

Sicut hypocritæ faciunt: Hypocrita, Græca vox est, & personatum histrionem significat, id est, eū, qui fictâ personâ fabulā agit apud populum, quia aliud se esse simulabat, quàm re vera esset: qui actor dicebatur, vnde quod nos actionem & pronuntiationem dicimus, illi hypocrisin vocabant. Et pulchrè ait, quantum ad histrionicam gesticulationē, quod præcessit, *Vt videamini ab eis*, vel vt Græcè habetur, πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς, id est, vt spectemini; quod actorum & histrionū est: vnde ab illa Græca voce theatrum, dicitur locus, in quo spectatur. Tales sunt hypocritæ, qui alienam induunt personam, iustorum nempe, cùm impij existant, & suam in aliena occultant; tanquam iusti quidem, facientes eleēmosynas, & alia bona externa opera; tanquam impij verò, tacitè gloriolam liberalitatis aucupantes. Hypocrita ergo est, omnis, qui, cùm malus sit, per bona opera bonus videri affectat. Sed sunt quidā in aliud extremum declinantes, qui, vt nomen hypocritę fugiant, bonas actiones omittūt, quas iubebantur facere: & peccata etiam tanquā profani admittunt. Sed certè hæc pestilentior hypocrisis est quàm prior: & quisquis contra Christianam agit professionē, hypocrita est. Quisquis aliud simulat, quàm sit, hypocrita est. *In Synagogis.* Nam post lectionem, vel precationem, tuba coram populo vocabant pauperes, vt boni viderentur. *Et in vicis*, Vicos dicit, non eos qui non sunt oppida, sed oppidula parua, siue pagi; sed in quos diuiditur vrbs, de quibus Luc. 14. *Exi in plateas, & in vicos ciuitatis*: nā paullò pòst meminit platearum, quæ propriè dicuntur viæ latiores.

Ostentantes eleemosynā, quàm similes hypocritis.

Arguūtur benefacere nolentes, ne vitium, aut iudicium incurrant hypocrisis.

In vicis quibus hypocritæ eleemosynam ostentarent. Luc. 14.

¶ *Vt honorificentur ab hominibus.* Nimirū vt eis, ob excellentiam, exhibeatur honor, & reuerentia, quæ nihil est aliud, quàm resilitio quædam ab eorum excellentia, spectata & comparata ad propriam paruitatem. Et vanum est ab hominibus quærere gloriam, quæ instar fumi, vel venti, euanescit, cùm in vocibus tantùm eorum sita sit: & parùm honorare possunt, cùm externa tantùm cernere possint: videturq; stultitiæ plenum, res suas largiri, & inania verba comparare. ¶ *Amen dico vobis.* Asseuerando confirmat, nullam esse talis eleemosynę mercedem. Neq; tantùm mercedis amissionem comminatur Dominus, & non supplicij inflictionem, vt Caietanus putat, dicēs, eleemosynam facere ob vanam gloriam, veniale esse peccatum tantùm. Etsi enim venialis culpa sit communiter, lethalis tamen & mortifera est, quando quis operis sui præstituit humanum finem vltimū, & præponit gloriam suam glorię Dei, & mercedem terrestrem cœlesti: & sic deceptor hominum, imò etiam sui ipsius cōstituitur; quod graue scelus est, & à Domino potissimùm exagitatum. Hinc August. lib. 2. de serm. Dom. in monte, cap. 2. initio: *Tales (qui scilicet simulatione peccant) ab inspectore cordis Deo mercedem non capiunt, nisi fallaciæ supplicium.* Sic sanctus Pater.

Iidem sic honorificari cur vellēt ab hominibus.

Aeternā non modò mercedem am.ttẽ

...re, sed etiam pœnam, ... mereri humanam ob gloriam largientes.

B. Aug. to. 4.

Receperunt mercedem suam. Pondera verbum, *Receperunt*, tāquam debitum ex iustitia: & mercedem illam vocat, id est, honorem quem quærebant: quanquam nec hūc quidem promerentur, quia nulli per peccatum quicquam promerentur. Nam honor testimonium est virtutis, quam quisq; à Deo accepit, ad quam honorem dirigere debet: nisi Deus hoc genus boni in mortifero crimine facti tales hîc velit remunerare pro sua liberalitate. Quòd si De⁹ eiusmodi facta tam abiecta & humilia sic remunerat, profectò argumentum est, illum opera filiorum Dei amplissimo præmio affecturum in cœlis. Est autem longe amarū verbum quod dicitur; *Receperunt mercedem suam.* Sicut & diuiti Epuloni dictum est: *Fili, recepisti bona in vita tua:* & damnati ipsi sero hoc agnoscent, dicentes: *Quid nobis profuit superbia, aut diuitiarum iactantia quid cōtulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam vmbra, & tanquam nuntius præcurrens.* Rogandusq; sanè Deus est, ne velit hîc, sed in futura vita soluere, vbi nihil imminet periculi vt à latronibus spoliemur, quemadmodum in hac periculosa vita.

Cur nullam isti beneficij ne humanā quidem mercedem mereantur.

Magna cœlestis iactura mercedis, & intolerabilis. Luc. 16. Sap. 5.

Te ergo faciente eleēmosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Hyperbole est, quasi dicat: Ipse nescias quod facis, si fieri potest, tantùm absit, vt aliis ostentes; sed velut oblitus facti tui, nec imputes homini quod beneficeris, nec tibi hoc nomine places quòd dederis. Non solùm ergo cauendum ab aliis qui spectent, & honorificent, verùmetiam à semetipso: fieri enim potest vt aliis nō videntibus homo secum in corde suo glorietur, & videatur sibi propterea iustus, non solùm quòd eleemosynam fecerit, sed etiam quòd secretò fecerit: & ita in seipso extollatur, & non in Deo glorietur. Vel sensus est: Facito secretè ex te, vel quantū ad executionem, si adhuc es imperfectus,

Faciētis eleemosynā quomodò nescire debeat sinistra quid faciat dextera sua.

Alter sensus. Falsus quorūdam per sinistram intellectus tenetur. Et quęnā Augustini sentētia, & Hieronymi probabilior.

tectus, vt etiam valde coniuncti & familiares tibi, tanquam sinistra dexteræ, non intelligant. Non autem per sinistram intelligatur infidelis, vel inimicus, vel vxor: nam eis vitæ bonæ prælucere debemus exemplo. Augustinus tamen illis tribus sinistræ sensibus exclusis, ἀλληγορικῶς sinistram, interpretatur delectationem humanæ laudis; dexteram intentionem implendi præcepta diuina. *Cùm itaque,* inquit, *conscientiæ facientis eleemosynam miscet se appetitio laudis humanæ, fit sinistra conscientia operis dexteræ.* Est ergò sensus; Vt qui facit eleemosynam, non solùm faciat per dexteram, id est, amore Dei, & propter mercedem æternam, & non per sinistram, id est, amore sui, & propter mercedem temporalem, sed etiam ita fiat, vt si fieri possit, nesciat sinistra quid faciat dextera: id est, Non admisceatur quouis modo propriæ laudis, & honoris appetitio, ne intercipiat, aut dubium reddat: quod ipsi operi rectè per dexteram facto debetur. Eodem ferè modo exponit Hieronymus in commentarijs. Et potest hæc doctrina vt præceptum, vel tanquam cautela accipi: nam vel præcipitur, vt omninò aliena sit intentio operantis ab eo, vt quærat videri ab hominibus, & quantum ad se spectat, eleemosyna in abscondito fiat, non in publico: vel instruimur, vt nostræ imbecillitati prospicientes; studeamus eleemosynas nostras quàm secretissimas facere, ne in illas obrepat vanæ gloriæ vermis, omne eius meritum, & pretium corrodens.

Aug. lib. 2. de serm. Dom. in mont. c. 5. sub init. tom. 4. circa finem.

Hieron. in ca. Matth. 6. to. 9

Vt sit eleemosyna tua in abscondito. Non solùm alijs, sed etiam tibi ipsi respectu sinistræ. Et significat, bonam conscientiam nullius laudis vel gloriæ humanę more affectam, sed quæ Deo tantùm placere cogitat.

Eleemosyna nostra vt sit in abscondito.

Et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Nunc Græci codices, & olim multa exemplaria Latina, teste B. Augustino, habebant: *Reddet tibi in manifesto*; atque ita Theophylactus legit, & interpretatur: *Tunc, cùm nuda & manifesta omnia erunt.* Chrysostomus etiam ita interpretatur, ac si legeris; etiamsi Augustinus testetur suo tempore exemplaria Græca illam particulam non habere. Et placet quidem hæc litera, non solùm, quia multum lucis & gratiæ habet antithesis illa *In abscondito, & in manifesto,* quod Græcè exprimitur ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ τῷ φανερῷ, sed etiam vt intelligas aliquando nó fraudandum nostrum istum appetitum, quo in lucem prodire desideramus, modò verò nostram diligamus gloriam, quæ seruatur in cœlis: & Deus reddens mercedem sua die declarabit, præclarissimumque ostendet opus nostrum; & tunc laus vera & solida erit vnicuique à Deo. Pater ergò, qui videt in abscondito, id est, qui videt nos, & opera nostra, etiam occultissima: ideò nulla est causa cur omittamus bona occulta, vel committamus mala secreta. Pater itaque, qui ita nos videt, nec videtur tamen à nobis, *Reddet tibi.* Non exprimit quid reddet: quia tantum, & tale præmium est, vt verbis explicari non possit. Reddet quod decet tãtum Patrem dare bonis filijs. Reddet, quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Reddet, quando dicet: *Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: Sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me: nudus, & operuistis me.* Reliqua spectantia ad eleemosynę præceptum & modum diximus in hoc quinto libro, vbi tractauimus illud: *Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Rogandus ergo nobis est Deus, ne hic soluat, vbi tanquam in via periculosa timendũ est à latronibus ne spoliemur, sed in futuro, vbi nihil periculi imminet. Rectum etiam est, vt quia veterem hominem nostrũ sepeliuimus, eius motus ambitiosos præcidamus, vt spiritus, & ratio perducant nos ad lucem, & possessionem verę, & sempiternæ gloriæ, solidique honoris, qui propter Deum laudes, & honores hominum contempsimus, gratia Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre & Spiritu Sancto omni laude, gloria, atque imperio fruitur in secula seculorum. Amen.

Eleemosynæ mercedem Pater cœlestis quando reddet in manifesto.

Aug. loco prædicto, in fine. Theophyl. in Matth. Chrysost. hom. 20 tom 2.

Quàm hæc lectio probabilis: Pater tuus, &c. reddet tibi in manifesto.

1. Cor. 4.

Quid est, Patrem videre in abscondito.

Eleemosynam propter Deũ tantum facientibus quid reddet cœlestis Pater.

Isa. 64. 1. Cor. 2. Matth. 25.

Tract. 15. & seq. Matth. 5.

Diuina & æterna, non humana & temporalis bonorum operum merces à Deo cur nobis expetenda, tantummodo.

TRACTATVS XLV.

In illa verba: *Et cùm oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in Synagogis, & in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus: amen dico vobis, receperunt mercedem suam: Tu autem quum oraueris, intra in cubiculum tuum, & cæt.*

POST præparationem animi ad eleemosynam rectè factam, qua auaritia comprimitur; docet rectè precari, & supplicationes Deo porrigere, ad vincendam superbiam vitæ, quæ erogantibus eleemosynas insidiatur. Et similia docet his quæ iam dixit de eleemosyna, nisi quod in precando non solùm suos vult alienos esse à vitio hypocritarum & Pharisæorum, sed

Scopus Domini. Hæc lectio Et cum oraueris cur melior illa: & cùm oratis, &c.

etiam ab alio vitio, id est, mul[to] [p]luto ethnicorum. Ait ergò: *Et cùm oratis.* Græcè in singulari habetur: *Et quum oraueris, non eris sicut hypocritæ,* vt Euthymius & Theophylactus legunt: similiter legitur in codice Syriaco, Et cùm oras: quæ lectio præstare videtur, & magis cohærere cum præcedentibus. Nam superius dixit in singulari, *Te ergò faciente eleemosynam.* &, *Cùm facis eleemosynam, noli tuba canere ante te:* & cum consequentibus, vbi dicitur, *Tu autem cùm oraueris; tu autem cùm ieiunas:* nam publicas preces & supplicationes plerunque homines simul iuncti de more Ecclesiæ faciunt, quas Christus hoc loco non videtur reprehendisse, sed priuatas cuiusque, quæ studiosè in publico fiunt, vt ab alijs videatur.

Euthym. Theophyl.

Modũ orandi, non præcipiũ cur hic Dominus tradat. Mich. 5.

Nihil deinde hic præcipit de precando, quia, vt suprà annotauimus, Dominus vult intelligi, obsecrationes, & orationes esse ad Deum fundendas: propterea dixit: *Orate pro persequentibus & calumniãtibus vos:* nam satis nos ad precandum stimulare debent tum propria, tum aliena delicta; tum necessitates & molestiæ humanæ vitæ: vt quemadmodum sine spiritu inspirato, & respirato viuere non possumus, ita sine iugibus precibus vita nostra spiritualis constare nõ possit. Vnde Dominus dixit: *Oportet semper orare, & nunquam deficere.* & Paulus, *Sine intermissione orate.*

Luc. 18. 1. Thes. 5.

Orationem pro precatione, sacri autores vsurpant soli.

Tertiò aduertendum est, verbum orandi apud Latinos idem significare quod precari, siue preces ad Deum fundere; etsi verbale eius oratio, apud bonos autores in ea significatione non inueniatur; in Scripturis tamen & Patribus, pro precatione & supplicatione frequenter accipitur: quemadmodum & nunc, ac posthac accipiemus. Est autem orare, aliquid à Deo petere, siue vt Damascenus ait, petere à Deo, quæ illum decet dare, & nos accipere. Estque orare, actus rationis practicæ, Deum ad finem suum consequendum aduocantis. Rationis autem practicæ est res ad finem suum disponere, atque dirigere: speculatiuæ autem rationis tantum est simplicia apprehendere vt actus primus; vt secundus componere, & diuidere; vt tertius syllogizare siue ratiocinari, vt ait Aristoteles 3. de anima. Non est etiam facultatis voluntatis, orare, quæ absolutè fertur in obiectum: hinc ratio, & non voluntas imperat, nisi quatenus eius motum sicut imperium, sequitur actio; vel rectius quatenus imperium ponit finem amari: & obiectum voluntatis, quia bonum est simpliciter, finis est omnium aliarum facultatum, atque adeo vitæ ipsius humanæ. Brutis animantibus à natura sunt determinata ea, quæ appetenda sunt: viæque & instrumenta, quibus acquirantur. Ideò quàmprimum est in eis desiderium, tam citò applicant instrumenta ad actum, nisi violentia impediantur. Homini autem ratio suadet quid velle debeat, non natura, quia ratio inquirit, quod sit ei proprium bonum, & optandum: & habito desiderio, quia caret certis instrumentis, vel vijs, quibus habeatur quod habere intendit, potest remorari, & præcedit actus rationis determinans quid eligendum, & electionem factam sequitur ratio imperans instrumentis, dirigendo ea, & accommodando ad rem electam consequendam: hæc autem ordinatio seu directio extrà exprimitur, dicendo, Fac hoc. Sed quia instrumenta non solùm sunt vires & membra, sed homines, quando sunt superiores; eos applicamus per imperium: quando verò non sunt in potestate nostra, applicamus per petitionem, & si maiores sunt, per deprecationem.

Quid orare: ad quem actum rationis pertineat.

B. Damasc. li. 3 de Orthodo. fide, cap. 24. in princip.

Oratio cur nõ sit opus voluntatis.

Ratio, intellectusve homini quid præstet.

Nec imperat nobis Dominus, vti diximus, orare: etiamsi alibi precandi studium præcipiat & commendet, quia de modo orandi vult agere, liberamque eam vult à nobis prodire, & ponit eam velut necessariam in diebus festis & solennibus, ex Ecclesiæ consuetudine, ac in periculis impendentibus; & à quouis propterea amandam atque expetendam: quia vtilissima est ad omnia, fortissimaque atque excellentissima.

Orationis dignitas & excellentia.

Nam à dignissima creatura, nempe rationali, proficiscitur; & ad summum Deum vel ad beatos, non autem ad viatores, ob eius excellentiam, funditur. Præstat etiam hac nobilitate, vt Pater æternus eam à nobis requirat. Nam *Spiritus est Deus: & eos qui adorant eum, in Spiritu & veritate oportet adorare. Nam & Pater tales quærit, qui adorent eum.* Et format Spiritus sanctus, secundùm illud: *Nam quid oremus sicut oportet nescimus: sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Christus semper in ea exauditur, quia ipse vt caput per membra sua postulans, pro sua reuerentia exauditur: Angeli atque beati eam Deo offerunt, vt dixit Raphael Tobiæ: *Quando orabas,* inquit, *cum lacrymis, & sepeliebas mortuos, & derelinquebas prandium tuũ: & mortuos abscondebas per diem in domo tua, & nocte sepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domino.* Omnes denique qui cœlesti gloria perfruuntur, bonique viatores illam exercent: prodestque secundùm

Ioan. 4. Rom. 8. Ioan. 11. Heb. 5. Tob. 12. Supra 2.

Orationis virtus & efficacia

Augusti-

B. Augusti.

Augustinum, ad impetrandum omnia, ad meritum vitæ æternæ, ad humilitatem ad serenitatem conscientiæ, ad memoriam delictorum, eorumque remissionem; vt simus capaces beneficiorũ, quæ semper quidem Deus paratus est nobis elargiri, sed nos ijs recipiendis minimè apti sumus & idonei. Et quemadmodum Deum orare, non mutat eius prouidentiam, ita nec ab eo tollitur precatio, imò ponitur potiùs. Qui etenim vult finem gloriæ, præsidia & adiumenta, quæ ad eam perducunt, inter quæ principem habet locum precatio, etiam voluit. Ait ergo, *Cùm oratis, non eritis sicut hypocritæ.* Qui quo maiora, & meliora quàm eleemosynam dando fingunt eo se maiori mercede priuant:& si in illa fictione vltimum finem constituant, grauissimè delinquunt. ¶ *Qui amant in Synagogis, & in angulis platearum stantes orare.* Amant, inquit, quia in amore interno vitium, vel virtus est, non in his, quæ extra fiunt, in quibus per se nec malitia, nec bonitas inest. Idcircò verbum φιλοῦσι, quòd hic ponitur, significat, solent, vt putauit Erasmus, sed amant, vt etiam Euangelium legit Syriacum. Et cum anguli, loca sint secretiora,& quę in angulis fiunt, paucis sint conspicua: quomodo Pharisæi quærentes videri ab hominibus in angulis platearum orabant? Sed per angulos hic non intelligit occulta diuerticula & recessus, sed duarum platearum aut plurium simul cõuenientium coniunctiones, quæ vocantur compita, vel quadriuia; & de patenti absconsione gloriabantur:& stantes orabant, quia hic erat multorum communis modus orandi: vnde Luc. 18. Publicanus & Pharisæus stantes precabantur. Ideò vbi illa seruatur consuetudo, vt apud Græcos, vitium non est. Latinæ tamen Ecclesiæ mos, & commendabilior, & communior videtur, deuotionique magis est consonus, nempe genua flectere, quem modum orandi seruauit Christus in horto, vbi primum genibus flexis; deinde verò prostratus in terram orabat. Hinc pigritia vel parua deuotio facit nos sępè ad Missæ sacrificium sedere, vel stare; nisi ad Euangelium: circa hæc autem & scandalum, modus est indifferens. Et quia orantium erat illa figura, nolebant sedentes meditari in illis locis, sed stantes. Spiritus sanctus tamen in Apostolos orantes & sedentes descendit. *Vt videatur ab hominibus.* Orare ergo in angulis, quid peruium visui erat: & graue, vel leue delictum erat, quatenus in eo quòd viderentur, constituerent vltimum finem, aut non constituerent, sicut de eleemosyna dictum est: nisi quòd cum oratio sit, quid magis internum quàm eleemosyna, minùs in oratione homines iudicare poterant.

Preces non solùm nõ modò non tollit, sed etiam ponit Diuina prouidentia.

Duplex hypocritarum orantium pœna.

Cur amant hypocritæ, & quibus in angulis platearum stantes orare.

Luc. 18. Cur melius genu flexi, quam stantes oremus.

Matth. 26.

Actor. 2. Hypocritę in angulis orantes, vt viderentur ab hominib', quomodo peccarent.

Tu autem quum oraueris, intra incubiculum tuum. De priuata igitur oratione loquitur, cùm in singulari ait: Tu autem quum oraueris: quia publica, quæ fit à ministris Ecclesiæ pro tota communitate, publicè debet fieri, vt Ecclesia præcipit, neque tantùm corde, sed etiam voce: vt Dei laudes mente & lingua celebrentur, & proximus ædificatione accipiat, intelligatq; orationem pro se fieri, indeque animatus desideret illa, quæ publica præcatio petit sibi euenire, & moueatur ad orandum: & vt minister aduertat, an compleuerit orationem. Atque hæc oratio vocalis exemplum habet à Christo, qui preces illas Ioan. 17. coram Apostolis habuit, & in horto ter Patrem supplex deprecatus est: & Paulus cum Sila in carcere preces nocturnas cantabant, & David prædixerat; *In Ecclesiis benedicite Domino, de fontibus Israel*; & Apostol. 1. Corinth. 14. *Cæterum si benedixeris spiritu: qui supplet locum idiotæ, quomodò dicet, Amen, super tuam benedictionem?* Olim etiam Plinius Iunior inquisitionem habuit, iussu Traiani, de Christianis: & deprehendit illos, antelucanos hymnos cuidam Christo Deo canere.

His verbis: Tu autem cũ oraueris, &c. publicas Ecclesiæ preces & supplicationes minimè prohiberi.

Oratio vocalis quam vocant, à Christo, & Sanctis vsurpata. Ioan. 17. & seq. Luc. 22. Act. 16 Psalm. 67. 1. Cor. 14.

Cubiculum autem cordis intelligit, & externum etiam, ob cautelam vanæ gloriæ, quæ est finis repugnans quàm maximè latriæ, quæ est cultus Deo debitus propter se ipsum. Neque hic videri ab hominibus nefas est, vt ait Augustin. sed ideò hoc agere, vt videaris ab hominibus. Qui in spiritu, & veritate Deum adorant, benè adorant, siue in cubiculo id faciant, siue in agro, siue in templo. Nullus hoc impedit ex se locus. Rursus per hypocrisin orare non minus in cubiculo quis potest, quàm in frequentissima Ecclesia: potest enim quis ex hypocrisi in conclauem se abdere, quasi deprecaturus, & tamen aut nugis, aut etiam nequitiæ vacare: quemadmodum Domitianus Imperator inter initia principatus sui, quotidie secretum sibi horarium sumere solebat, vt scribit Suetonius, quasi serijs, grauibusque cogitationibus, aut cum Ioue colloquiis vacaturus; nec tamen interim quicquam ampliùs, quàm muscas captare solitus erat, ac stylo præacuto configere. Vt cuidam interroganti, esset ne quis intus cum Cæsare; non absurdè responsum sit à Vibio Crispo: Nec musca quidem. *Qui ad supplicandum,*

Deum orarus, quale cubiculum intret.

B. Augustin. Ioan. 4.

Secretò etiã orans, quemadmodum hypocrita esse possit.

Sueto. cap. 3.

Vt quis rectè adorandũ se comparet.

B. Chryso. ho 19 in Matth. tom. 2.

dum, inquit Chrysost. *paratur; omnibus relictis, illum intuetur vnum, qui habet donādi quod petitur potestatem. Qui verò dum oculis animoq; diuagantur per alia, labijs duntaxat auribus diuinis obstrepunt, iram eius citiùs, quàm gratiam reportabunt. Occludendum est cubiculum, id est, penetrale illud arcanarū cogitationum, ne illuc per ostia sensuum irrepant rerum carnalium & vanitatum huius mundi phantasmata.* Hæc ille in sensu.

Quod ostiū orans claudere debet, & quomodo publicæ orationis vtilitates.

Et clauso ostio. Quàm salubre consilium, etiam ad literam, porrigit Christus, maximè tamen clauso ostio cordis externis & vanis cogitationibus, & oratio quidem ex se publicè fieri deberet, tum quia honesta est, & aliis exemplum præbet; tum quia spectat ad laudem Dei; tum denique quia publica quæ fit nomine communitatis, illi secretum conuenire non potest. Ideò infirmis, qui occasione vanæ gloriæ, vel strepitu impediuntur, conuenit vt non nisi in secreto orent, qua in re profitentur fidem Dei omnia cognoscentis: Dæmon etiam cùm cor nesciat, si voce non profertur, non habet occasiones tentandi. Locus igitur per se non iuuat ad orandum, quia Deus vbique est: & ex voluntate, non ex loco exaudit. Non disponit etiam locus ad orandum agendo in mentem, sed Deus ipse: oratio tamen publica vt populo innotescat, debet esse in loco determinato; priuata ex congruitate, quia locus precibus deputatus admonet orare. Homo etiam magis se disponit ob loci reuerentiam: nā Deus ex voluntate sua potiùs exaudit in vno loco, quàm in alio deprecantes. Vt signis etiam hoc testetur, ob honorem diuorum, quorum sunt ibi reliquiæ: & quia in Ecclesia fiunt ceremoniæ ad deuotionem excitantes: nam frigidæ preces à calidis; qui illuc conuenire solent, incalescunt, secundùm illud; *Vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Quo fit, vt deprecatio in eo loco magis digna sit exaudiri, ob orationem Ecclesiæ ab Spiritu sancto edoctæ, & id petentis: hinc Consilium Gangrense capit. 5. *Si quis docet, domum Dei contemptibilem esse debere. & congregationes quæ in ea fiunt, anathema sit:* quòd à Gratiano distinct. 30. adfertur. Ideò etsi non semper obligetur laicus in ea preces fundere, semper tamen eam non despicere astringitur. Verbum tamen Domini (Ioan. 4. *Venit hora, quando neque in monte hoc* (scilicet Garizim) *neque in Ierosolymis adorabitis Patrem:* intelligitur de adoratione, quæ Deo exhibetur per sacrificia, quia de oratione non erat dubium Iudæis, quod extra Ierusalem posset fieri: cùm quotidiè, ob incurrentia pericula, ad adorandum cogerentur, & in Synagogis quotidie, vel saltem in Sabbato conuenirent ad orationem, in quibus etiam hypocritæ orabant: sed de loco sacrificij erat schisma, quem Deus in Ierusalem præscripserat: & de hoc consilium petebant Samaritani à Christo.

Clam, & secretò orare conueniat quibus.

Quid publicè, vel priuatim iubemur orare, si locus ad orandum nil proficit?

In tēplo, quā extra; cur Deus magis precantes exaudiat.

Matth. 18.

Conc. Gangr.

Ioan. 4.

Illud: Venit hora, quādo neq; in monte hoc, neq; in Ierosolymis adorabitis Patrē, &c. quomodo intelligitur.

Publicæ Ecclesiæ preces & supplicationes de more cur fiāt ad Orientem.

In oratione autem publica consuetudo est obseruanda, orandi ad Orientem, quia in eo Dei gubernantis virtus in initio motus cæli apparet, vt olim in templo apparebat. Ibi etiam videtur fuisse Paradisus terrestris significans cœlestem, quæ in deprecatione quæritur, gloriam. Ascendit etiam Dominus super cœlum cœli, ad Orientem. Inde etiam venturus existimatur; dixit enim, *Sicut fulgur exit ab Oriente, & paret vsq; in Occidentem: ita erit & aduentus Filij hominis.* Iudæis olim interdixit orare ad Orientem, quia ita faciebant Gentiles astra odorantes. Nunc autem non est periculum idololatriæ: quando autem Iudæi erant extra Ierusalem, orabant ad eam conuersi, & licèt esset Orientalis Ierusalē, quemadmodum qui in Babylone, quæ ipsi Ierusalem est Septentrionalis, detinebantur, vt Daniel contra Ierusalem Meridionalem precabantur, vt habes Daniel. 6. Ergo ex hoc quod Dominus ait de se in cubiculum recipiendo, non tollit vsum templorum, necessarium orationi publicæ, & priuatæ conducibilem: sed tantum vetare voluit vanam gloriam. Nam ipse Dominus & Apostoli ad templum, orandi gratia, plerunque conueniebant.

Psalm 67.

Matth 24.

Id olim facere cur Iudæis prohibitum.

Dan. 6.

Patris nomine quem [illegible]mus, & adoramus, Deū hoc loco, id est, sanctissimam Trinitatem, designari.

Ora Patrem tuum in abscondito. Patrē vocat Deum: quia enim quod confertur oranti, à tribus datur personis, quarum quęuis gloriam habet quam petimus. Et Pater vt persona est, non refertur ad nos, vel creaturas, quia non est pater naturalis, vel Filius, vel Spiritus sanctus respectu nostri: ideò ad vnam personam preces fundere non ita conuenit, vt intelligamus alias personas excludi, vel affectu speciali ad vnam illarum duci, vel illam reuereri quasi meliorem ratione attributorū: quia in qualibet est essentia trium. Dicendo ergo, *Patrem tuum,* procul dubiò Deum intelligit.

Deum [illegible] Christus videre dicat in abscondito.

Et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. Hoc fortasse propter simplices, & idiotas dixit, quia quantum putant esse ea, quæ sub aspectum cadunt. Cùm igitur ille, qui sua natura inuisus est, & omnia videt, precibus nostris præsens adsit, non opus est multo clamore vocis, aut linguæ volubilitate. Memores simus Annę matris

1. Reg. 1.

Samue-

Samuelis, quæ largiter quidem flens orauit Dominum, sed ita, vt loqueretur in corde suo, tantumq; labia eius mouerentur, & vox penitus non audiretur. Ita & nobis faciendum est: nam coram Regibus quoque, dum eos alloquimur, omnis coercetur tumultus, & maximum vndique silentium commendatur, Et ait, *Reddet tibi.* Admonet Chrysostomus, vt cum admiratione misericordiam Dei consideremus, qui pro his quoque, quæ à nobis rogantur bonis mercedem se pollicetur daturum. *Orantes autem nolite multum loqui.* Græcè dicitur, μὴ βαττολογήσητε, estq; dictio cōposita, & prouerbialis, à Batto quodam poëta, qui hymnos composuit supervacanea eorundem replicatione plurimū molestos: ad quod spectauit Ouidius, cum Battum quēdam iudicem facit easdem insulsè iterantem: *Sub illis montibus erant, & erant sub montibus illis.* Quem ridiculè imitatus Mercurius dicebat:

Quanta Dei misericordia Chrysostomo.
Chrys. ho. 19 in Mat. prope fin tomo 2.
Battalogia quid, hæc vox vnde sūpta.
Ouid. lib. 2. metamorph.
Mercurius autor.

Et me mihi perfide, prodis,
Me mihi prodis, ait.

Chrysostomus cum Theophylacto per battalogiam intelligunt nugacitatem, & loquacitatem, qua non vtilia poscimus, sed temporaria, vt regnum terrenum, diuitias, honores, & similia. Sed non eò Dominus spectauit, qui subiunxit: Putant enim quòd in multiloquio suo exaudiantur. Et licèt etiam temporalia bona precibus à Deo postulare. Alij insigniter balbum putant fuisse, quorum hominum est eadem frequenter iterare. Et ipse textus quid intelligat, paullò pòst explicat, cùm ait: Putāt enim quòd in multiloquio suo exaudiantur: vbi in Græco non battologia ponitur, sed polylogia, quæ apertè sonat multiloquium. His autem verbis aliū defectum in orando notat: quādo Deum velut hominem iudicamus, qui verborum multitudine vel doceatur, vel flectatur. Tales fiebant orationes, & sermones ad Cæsares, & Patres Conscriptos, quos vt deos obseruabant ipsi Gentiles, & in eo plurimum laborabant, vt ostenderent quid peterent, & dandum esse persuaderent, multo verborum delectu, & elegantia. Hinc institutiones Oratoriæ ad excitandos affectus accommodatę ex arte tradebantur, & vt rectè docet Augustinus, tales magis exercere linguā, quàm emendare animum docebantur, vt nunc Hæretici faciunt: quod in precatione, qua Deo supplicamus, minimè oportet facere. Nouit enim ille quid petamus eum, nec potest ille vllis nostris precibus vel doceri, vel propriè flecti.

Chryso. ibid. Theophylact. ibidem.
Battalogiæ, seu multiloquij in oratione, eorum Patrū minùs cōmoda interpretatio reijcitur.
Balborū proprium hominum quid.
Iis Dominus verbis quale vitium orantium reprehendit.
Hęretici quomodò orent infelices.
Aug lib 2. de serm. Dom. in monte. 7. init. & 4. circ. fin.

Non igitur prolixiores preces Dominus hoc verbo interdicit, qui aliàs dixit: *Oportet semper orare, & non deficere*; &, *Pernoctabat in oratione Dei*; &, *Factus in agonia prolixiùs orabat petēs vnum & idem ter, Transeat à me calix iste*: & per Paulum inquit; *Sine intermissione orare*; & de Petro in custodia positus ait Lucas: *& Petrus quidem seruabatur in carcere, Oratio autem fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro eo.* Sed aliud est prolixè orare, aliud multiloquio in precibus agere, quasi in verborū munditia siue proprietate sit confitendum.

Assiduè orare, & perseuerantèr Christum multiloquij verbo vetare.
Luc. 18.
Suprà. 6.
Infrà 22.
1. Thess. 5.
Actor. 12.

Continuatio autem, & prolixitas in oratione tanta adhibenda, vel quantam homo ferre potest orando, id est, quantum durat spiritus, & diuina bonitas inspirat: nam in spiritu oratio fieri debet: & si excitante spiritu desistatur à precibus, fit spiritui ipsi iniuria: vel quantum opus est vt donum quod petimus, impetremus. Cuius rei gratia Dominus duplici nos parabola muniuit: altera quidem viduæ illius immitem & inclementem iudicem importuna quadam precandi perseuerantia flectentis, Luc. 18. Altera verò illius, qui nocte intempestà venit ad amicum, postulans tres panes mutuò: qui propter improbitatē obtinuit quòd postulauit, Luc. 11. Sunt ergo prolixæ preces interdum vtiles; interdum verò breues, vt notauit Augustinus epist. 121. ad Probam dicens: *Dicuntur fratres in Aegypto crebras quidem habere orationes, sed eas quidem breuissimas, & raptim quodammodò iaculatas, ne illa vigilāter erecta, quæ oranti plurimum necessaria est. per productiores moras euanescat, atque hebetetur intentio. Ac per hoc ipsi satis ostendunt hanc intentionem, sicut non est obtundenda, si perdurare non potest, ita si perdurauerit, citò non esse rumpendā.* Hactenus Augustinus. ¶ Multum ergo loqui ille dicitur, qui excedit medium, siue modum definitum à Sapiente. Hinc Ecclesiæ orationes longæ minimè sunt, sed breuissimæ, ac succinctæ, & mysteriorum fœcūditate prægnantes. In oratione autem non necessaria, sed libera, & spontanea, sine peccato breuiare, vel producere licet, quamuis ea, quæ sine feruore funditur, & longa est, satisfaciat, quia laboriosa est, & molesta: ad meritum tamen non nimis est producenda, id est, vsque ad fastidium, quia homo inuitus ad illam redit. Multum ergo loqui iure prohibitum est, quia contra rationem est putare se posse Deum docere, vel existimare posse se flectere ad contrarium eorum, quæ facere decreuit. Similiter prohibetur inhonesta petere, & vel absolutè, vel ordinatè dicere

Quamdiu orandum sit sine intermissione.
Ioan. 4.
Vbi nos Christus ad perpetuum orandi studium cohortetur.
Luca. 18.
Luc. 11.
Augu. tom. 2. cap. 10.
Monachi in Aegypto, teste Augustino, quales haberent orationes.
Multum loqui quis dicatur.
Oratio quæ breuior, quæ possit esse productior, etiā efficax apud Deum.
Orantes cur prohibeātur multū loqui.

ad mouendum, vel delectandum Deum: secus si quis seipsum velit mouere, nam licitum est longa oratione, & melodia vti. Verba autem multa dicere, quia opus est attentione, ne memoria fallatur, & plerunque perit deuotio, laudabile non est: paucis autem verbis petere possumus, non tam diu loquendo, & eundem sermonem prolixiùs repetendo, quàm diu desiderando, & gemendo. Vt enim petitio expressa est dicere, Da mihi, & interpretatiua, porrigere manum. Ita petere ratione, practica est expressa oratio; interpretatiua verò, est recogitatio necessitatum, erectio spei in Deum, humiliatio spiritus, deuotio, intentaque desideria, de quibus Propheta: *Eritq́, antequàm clament, ego exaudiam; adhuc illis loquentibus, ego audiam* Et alibi, *Praeparationem cordis eorum audiuit auris tua.*

Multiloqua aut multiuerbis, vt sic dicam, oratio quid incommodi habeat.

Oratio quænam practica, quæ nam sit interpretatiua.

Esai. 65.

Psalm. 10.

Verum ex his Domini verbis natæ sunt aliquot hæreses. Quidam enim penitus sustulerunt omnes nostras precationes, vt testatur B. Hieronymus, quia Deus nouit cuius rei indigeamus. Sed iam dictum est, supplicationes nostras non eò tendere, vt Deum doceamus, flectamusve, sed vt nos agnoscamus infirmitates nostras, illisque agnitis humiliemur, & in alios viros mutemur, vt digni simus qui petita impetremus, vtque nostram indigentiam, eiusque munificentiam confiteamur, & virtutem fidei, atque humilitatis, gratiarum actionis, charitatisq́; orando exerceamus. Verba Hieronymi sunt: *Cōsurgit in hoc loco quedam haresis: Philosophorum quoque peruersum dogma dicentium; Si nouit Deus quid oremus, & antequàm petamus, scit quibus indigeamus, frustrà scienti loquimur. Quibus breuiter respondendum est nos non narratores esse, sed rogatores. Aliud est enim narrare ignoranti, aliud scientem petere. In illo iudicium est, hic obsequium. Ibi fideliter indicamus, hic miserabiliter obsecramus.*

Si nouit De⁹ quid oremus (ait Hieronymus) & antequàm petamus scit quibus indigeamus, quid ergo scienti loquimur.

B. Hierony. in Matt. tom. 9.

Quorum illā soluat Hieronymus hæreticorū quæstionem.

Est & alia Augustini quæstio: Si eo quòd Deus Pater omnia scit, multis verbis in oratione vtendum non est; cur etiam vel paucis verbis vtendum erit, vel saltem illis paucis, quibus mox orare Patrem docet? Dicendum est, nullis quidem verbis simpliciter in oratione opus esse, vt quid à Deo impetremus: Deus enim spiritus est & non tam verba attendit, quàm ardens animi desiderium, sine quo vocalis oratio Deo grata non est. Paucis tamen verbis orandi nobis formam edixit, vt illis nos doceret, quas res, & quo ordine, & qua ratione à Deo Patre petere oporteret. Alij verò è conuerso non desistebant ab oratione: vnde & Euchitæ dicti sunt, quasi

August. li. 2. serm Dom in mon. c. 7. to. 4.

Quid vllis omnino verbis Patrem Christus omnia scientem orare nos docet?

Ioan. 4.

Euchitarū, id est, deprecantium (qui refellitur) erroris occasio.

dicas, Deprecantes. Verùm isti nimis ad literam accipiebant verba Domini, dicentis: *Oportet semper orare*, cùm ratio ipsa, & exempla Christi, Sanctorumque satis instruerent, non ita exactam peti illis verbis orandi rationem.

Luc. 18.

Alij verò de orationibus, quæ secundùm vocem fiunt, detrahunt, idque autoritate B. Chrysostomi, qui homil. 19. huic orationi detrahere videtur: cùm tamen ille inanes quosdam, & ineptos oratores arguat, qui orationem vocalem spirituali proponebant, & ob id indecoris gestibus & immoderatis vociferationibus in templo orabant, quo clarius à cæteris internoscerentur, non sine audientium admiratione. Sed certè hoc loco illæ non prohibentur, quibus semper vsa est Ecclesia, & Sancti eas frequentarunt, atq; eis vtendū in publicis precibus semper est; in priuatis verò eatenus vsurpandæ, quatenus Deo animus vnitur magis; & quanquam ex se perfectior sit precatio ea quæ secundùm mentem fit, similiorq́; illi, quam Angeli fundunt ad Deum, celataque dæmoni ne tentet, & sine proximi impedimento: tamē communiter imperfectos, & minùs exercitatos magis iuuat vocalis nonnullis de causis. Primò quidem, vt Deum etiam corporis cultu, quemadmodùm genibus, & voce, veneremur. Deinde, quia homo, maximè rudis, magis intelligit verba, quam desideria, vel conceptus, qui paruæ (vt dicitur) entitatis sunt: quemadmodum durum habentes tactum, vel magnū etiam frigus non percipiunt. Tertiò, quia vox mēti est cognata, ideò apta ad mouendum: quo fit, vt doctus à prædicante moueatur, & narrando propriam affectionē, in lacrymas & gemitus interdum erumpat. Quartò, præstat oratio quæ fit voce, ob exemplum quod proximo exhibemus. Quintò, vt redundantia spiritus siue mentis, corpus Deum laudet. Sextò, quia obiectum quod voce percipitur, magis tenet, & remoratur mentem: secus est de conceptibus internis, qui per voces ad memoriam reducuntur. Nec voces disparatæ sunt cogitationibus mentis, qua eas significant: ideò anima non diuiditur ad cogitanda verba & conceptus: & Deus nō audit voces, sed intelligit sua essentia.

Orationem (vt quidam dogmatizat) vocalem à Christo minimè damnari, aut prohiberi.

Chryso. to. 2.

Vocalis orationis quantus vsus in Ecclesia.

Rudioribus ac imperfectis vocalis oratio cur magis expediat.

Secūda ratio

Tertia.

Quarta, quinta, & vltima rationes.

¶ *Putant enim quòd in multiloquio suo exaudiantur.* Putabant ethnici etiam deos suos, quia homines fuerant, corda non cognoscere, vt Prophetæ Baal, qui persuasi ab illudente Helia, seriò clamabant; & astutè ita dæmones volebant, quia corda non intelligunt: ideò putabant eos verborum mul-

Ethnici orantes cur putarēt se in multiloquio exaudiri.

3. Reg. 18.

multitudine flecti. Hinc coram Ioue introducuntur & Venus, & Iuno Rhetorum instar, habere orationes: Iupiterque occultat sua adulteria.

Deus à nobis rogari cur velit.

Scit enim Pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum. Si ergo hoc nouit, quid opus est vt precibus Deum pulsemus? Respondeo, quia ipse pręcepit ob bonum nostrum; & ob ordinem diuinæ suæ prouidentiæ seruandum. Nam etsi multa nobis minimè petentibus sponte donet, præsertim cum multis egeamus, quibus nostra vel ignorantia, vel socordia, ne an egeamus quidem scimus, qualia sunt quæ ad animæ salutem spectant: multa tamen nisi rogatus & obsecratus dare non vult, quia nisi apti, & idonei vt exaudiamur, reddamur per orationem, indigni sumus, qui dona Dei obtineamus. Neque iustum est apud Deum eisdem beneficiis dignos atq; indignos afficere: alioqui tollenda esset de medio gehenna. Qui enim ad Deum per precationes adit, perinde facit, ac si Soli se ostenderet: de quo quamuis scriptum sit. *Nec est qui se abscondit à calore eius*, vt vix eius efficax, & in omnia penetrans declaretur, minùs tamen illius virtutis participes fiunt, qui illum fugiunt, & sese tenebris abdunt, vel vmbraculum Deo opponunt, tanquam nubem de quo ait Propheta, *Opposuisti nubem ne transiret oratio.* Quos imitantur illi qui peccatorum tenebris gaudent, de quibus Esaias ait, *Ecce, non est abbreuiata manus Domini, vt saluare nequeat, neque aggrauata est auris eius, vt non exaudiat: sed iniquitates vestræ diuiserunt inter vos & Deum vestrum: & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis, ne exaudiret.*

Orantes qui minùs aliis participes de Sole iustitiæ. *Psalm. 18.*

Quales illi, & eorum similes. *Esai. 59.*

Est ergo oratio, quemadmodum magnus ait Dionysius, veluti catena aurea è cœlo demissa, per quam qui ascendunt, videntur quidem catenam ad se trahere, sed reuera ipsi potiùs ab ea retrahuntur in cœlum: sed dum precamur Deum, non ipse fit aptior & paratior ad nos audiendum, sed nos capiendis illius beneficiis præparationes. Ideò crebris, breuibus, & quas vocant, iaculatoriis orationibus ad Deum in nostris necessitatibus inuocandum vtamur, quæ & facili negotio à nobis fundi possunt, & tædium non generant, & Dei dona à diuina benignitate facilè impetrare solent, præstante Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre, & Spiritu sancto semper viuit & regnat in secula seculorum, Amen.

Oratio qualis, Magno Dionysio. *Lib de Diu nomin cap. 3 in princip.*

Preces quas vocant iaculatorias, cur nobis frequentandæ.

TRACTATVS XLVI.

In illa verba: *Sic ergo vos orabitis: Pater noster, qui es in cœlis.*

Peculiarem Christus precandi rationem cur tradere debuerit.

TRADVNT sapientes, in his quæ ad mores, & praxim vitæ humanæ spectant, non satis esse in genere, & in vniuersum loqui, maximè apud simplices, & idiotas, sed opus est ad singula descendere, quemadmodum etiam in medicina non satis est medico dicere ægrotanti: Sume quæ medicina præscribit, vel vtere tenuiore victus ratione; nisi speciatim pharmaca præscribat sumenda, & quæ in specie victus ratio seruanda sit: ad hunc propè modum Dominus Iesus postquam instituit Apostolos de vitiis in orando cauendis, maximè verò battologia, & multiloquio, nunc breuem formam, & modum orandi peculiarem præscribit dicens: *Sic ergo vos orabitis.* Nam cùm illud præcessisset: *Scit enim Pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum*, ne quis inferret, non ergo opus est orare: infert cum particula illatiua illa, Sic ergo vos orabitis.

Secunda ratio Orationis Dominicæ tradendæ. *Luc. 11.*

Summè autem decuit diuinam prouidentiam, vt Filius Dei precandi rationem nos edoceret, non solum vt satis petitioni discipulorum faceret, quorum vnus Luc. 11. motus exemplo Christi, qui eum in quodam loco orantem aspexerat, dixit ad eum: *Domine, doce nos orare sicut docuit, & Ioannes discipulos suos, & ait illis, Quum oratis, dicite: Pater, sanctificetur nomen tuum:* & reliqua; ac vt tolleret errorem Gentilium, qui in multiloquio putabant exaudire Deum: verùm etiam vt doceret quid in cubiculo vtiliter sit orandum, quæ sint etiam nobis expetenda, petendaque in precatione, in quibus error esse poterat. Nam vt Apostolus ait: *Quid oremus sicut oportet, nescimus:* & qui apud Ethnicos plus aliquid videbantur conspexisse, cùm ignorarent quæ sigillatim petenda essent, solebant postulare, vt eis bona darentur à Diis, quæ tamen bona nescirentur ab illis. Vnde Socrates, humanæ sapientiæ, quasi quoddam terrestre oraculum (vt testatur Valerius Maximus libr. 7. cap. 2.) nihil vltra petendum à Diis immortalibus arbitrabatur, quàm vt bona tribuerent: quia ij demùm scirent, quid vnicuique esset vtile: nos autem plerunque id votis expetere, quod non impetrasse melius foret. Seneca etiam lib. 2. epi. 10. ad Luciliū: *Tunc scito, inquit, esse te omnibus cupiditatibus solutum, cùm eò perueneris, vt nihil Deum roges, nisi quod*

Rom. 8.

A diis bona tantum petenda cur Socrates arbitraretur. *Valer. Max.*

Senecæ magni illius Christiana penè documenta Lucilio tradita.

rogare possis palàm. Nunc enim quanta dementia est hominum. Turpissima vota Diis insusurrant; si quis admouerit aurem, conticescent; & quod scire hominem nolunt, Deo narrant. Vide ergo, ne hoc præcipi salubriter possit: sic viue cum hominibus, tanquam Deus videat: sic loquere cum Deo, tanquam homines audiant. Hæc ille. Voluit insuper spem nostram erigere, & certam reddere de exauditione Dei, ipse præscribens formam orandi. Etenim si princeps ipse libellum supplicem formaret sibi porrigendum, & à se expediendum, profectò magna fiducia erectus & animatus accederet de felici expeditione, qui libellum illum principi exhiberet: ita sanè Christus Dominus aduocatus noster simul, & iudex, orandi formam ipse, qui exauditurus est, formauit, & Pater Aeternus Filij sui vocem non potest non audire, qui nobis, vt ipsum audiamus, præcepit. Nam si quicunque orauerit in nomine Domini, iuxta eius promissa exauditur: quanto magis nō solùm in nomine eius, sed etiam qui in forma, & verbis ab eo præscriptis petit? Quis enim magis nouit defectus figmenti sui, quàm ipse autor figmenti, cui verè dicimus: *Imperfectum meum viderunt oculi tui?* Quis etiam magis perspectum habuit quæ sint illa, quæ cùm petimus, maximè Deo placemus; quàm ipse Deus, qui quod petendum est in hac oratione explicat? Quis rursus rectiùs cognouit propria, & accommodata verba, quibus aut affectus orantis exprimendus est, aut quibus nobis est placandus Deus, quàm ipsemet Dei filius, doctor, & saluator noster?

Tertia ratio.

...cha.13. & ...ibi passim.

...alm. 138.

Dicendo ergo, *Sic*, innuit, primum, optimam esse formam etiam circa modum, & verba, & res ipsas petendas, & earum ordinem. Et dicendo, *Vos*, dirigit sermonem ad Apostolos, & in eis ad omnes Christianos. Vos, inquit, qui non estis Iudæi hypocritæ, nec Gentiles multiloqui. Nam precatio, quæ contemplationis pars est, maximè Nouo competit Testamento: non ita Veteri, in quo non datur modus orandi, sic autem benè dicendi, quem sacerdotes obseruare debebant Numer. 6. & modus profitendi, seu professionis faciendę, Deuteron. 26. raroque hortatur ad orandum: quod in precibus plerunque oporteat petere promissa, quæ cùm essent temporaria homines cupidi, & auari fierent: nam Deus assuefaciendo Iudæos per legem ad perfectionem paulatim trahebat, ideo initio imperfectis terrena bona promittere debuit. Imò iubentur legislatores, vt docet Aristoteles, huiusmodi præmia proponere secus in Nouo Testamento, vbi spiritualia bona proponuntur. Cùm verò ait, Orabitis, præscribit certum modum expetendorum bonorum, nam petenda determinata sunt; non autem præfigitur modus laudis, quia magnus Dominus, & laudabilis nimis: vnde scriptum est: *Exaltate illum quantum potestis, maior enim est omni laude.*

...xpendūtur ...e particu... : Sic vos ...licet ora...tis.

...ecatio cur ...oui, quàm ...eteris ma... ...s Testamē... propria. ...um. 6. ...eut. 26.

...ristot.

Hoc verbo, Sic orabitis, quid Dominus præscribat.

Eccles. 43.

Præstat autem hæc oratio (quæ & Dominica, & quotidiana, & à B. Augustino fraterna, & à Tertulliano in libro de fuga in persecutione legitima dicitur) omnibus aliis, quæ tam in Scripturis, quàm extra eas habentur, tùm in primis in autore, & institutore eius, vnde, & Dominica vocatur (vt diximus) nam illam non Patriarcha, aut Propheta sanctus aliquis, non Apostolus, aut Euangelista, non ipse Ioannes Baptista, non Angelus, aut Archangelus, sed ipse Dei Filius per seipsum tradidit: atque ob eam caussam sic orantes faciliùs exaudimur. Et præter fructum impetrandi quæ petimus, semper illam comitatur remissio venialium delictorum, vt sæpè docet B. Augustinus: quod tamen de aliis non constat precationibus. Deinde dicitur oratio quotidiana, teste Augustino libr. 21. de Ciuit. Dei, cap. 27. initio propter vltimas quatuor petitiones in ea contentas (quibus quotidie egemus) nempe panis quotidiani, remissionis delictorum, quæ quotidie committimus; victoriæ tentationum, quæ quotidie nos oppugnant; atque liberationis ab illo malo, quod semper nobis impendet. Dicitur etiam quotidiana, eodem Augustino teste, homil. 42. libr. 50. humiliarum, quia quotidie ad altare sancti sacrificij profertur: cùm tamen symbolum Fidei, diebus tantum solennibus, de more, recitetur, quod inde fortassis profectum est, quòd orare quotidie sit necessarium: sed publicè fidem profiteri non est necessarium, nisi quando res postulat, ad quod vt prompti simus atque parati, Ecclesia nos illud certis diebus cantando excitat, & adhortatur. Dicitur præterea oratio fraterna ab August. serm. 182. quia in ea Christiani agnoscunt, & profitentur inter se esse fratres: quia nihil quisquam in hac oratione postulat, quod non etiam pro aliis tanquam fratribus suis petat. Deberent igitur magni Reges, & Principes meminisse, quòd populi sibi subiecti, fratres sunt, & nobiles, quòd qui infimo genere nati sunt fratres habent: quemadmodùm diuites, eos qui sunt pauperes; liberi, eos qui seruitute premuntur, & captiuitate, & qui prospera valetudine vtuntur, infirmos; & qui

Precatio Dominica aliis cur præstet vniuersis.

B. Aug. in serm. citādis. Tertull.

Dominica oratio cur dicitur quotidiana.

B. Aug. to. 5.

Alia ratio huius appellationis.

Idem, to. 10.

Idem ibidem.

Fraterna cur etiam appelletur.

sapientia, & doctrina præpollent, ignaros, & indoctos fratres hab[...]t. Deinde excellit breuitate, non solum vt destruat Gentilium errorem, putantium quòd Deus verborum multitudine delectetur, demulceaturve, sed etiam vt facilè addisci, & memoriæ commendari possit: vtque esset fiducia quòd citò vult postulata præstare, & quo breuior est, eo magis frequêtetur, ac sine fastidio repetatur: denique ne quis de eius ignorantia excusetur, quia quod breue est, & facilè discitur, non sine culpa ignoratur. Tertiò, excellit in vniuersitate, & comprehẽsione omnium quæ peti debent: & eorum ordine, & euidentia, quia bona tantùm petimus, & omnibus conuenientia, quod non est de aliis, quas sancti per se composuerunt. Vnde in numero septenario continentur istæ petitiones, qui numerus vniuersitatem significat & Spiritui sancto accommodatur; vt intelligamus vniuersitatem donorum spiritualium nos postulare. Hinc Augustin. epistola quadam asserit, hanc orationem esse breuissimum compendium omnium Psalmorum, quia quicquid in illis dicitur, siue per modum deprecationis, siue per modum doctrinæ, omne illud in hac oratione comprehenditur. In eadem epistola ait, quod cùm rectè, & congruenter oramus, nihil aliud petere possumus, quàm quod in oratione Dominica positum est. Et infra: *Si omnia sanctarum precationum verba discurras, quantum existimo, non inuenies quod non ista Dominica contineat, & includat oratio.* Hæc ille. Quartò, superat in modo, hoc est, in familiaritate, & fiducia ad Patrem; in excitanda deuotione ex breuitate, & charitate erga Patrem, & proximum, pro quo oramus; in humilitate fatente debita, & remedio, contra peccata: *Dimitte*, inquit, *nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Vnde scriptum est: *Pro hac* (scilicet remissione) *orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno.* Remedio etiam contra tentationes, & tribulationes omnes, vt Ezechias in infirmitate orauit, Helias contra famem, & Iosaphat contra hostes. Quadrat etiam hæc oratio omni tempori: nam concessa semel, debent semper peti, & iterum concedi. Quadrat doctis, & indoctis, iustis & peccatoribus, afflictis, & in prosperitate, & quiete agentibus: vnde sicut incensi odor gradus est nobis, ita est Deo grata hæc oratio, vt docet Autor Operis Imperf. in Matthæum. Et tres primæ petitiones hic tantùm incipiunt, quatuor verò sequentes etiam complentur. Per hanc tamen precationem

Secunda ratio, cur sciret Oratio Dominica sit omnium præstantissima. *Matth. 6.*

III. Ratio.

Septenarius numerus quid denotet.

Aug. epi. 121. ad Probam, ca. 12. tom. 2.

Oratio Dominica Augustino quã breuis, & cõpendiosa.

IV. Ratio.

Matth. 6.

Psalm. 31.

4. Reg. 20. & Esai. 38. 3. Reg. 17. & Iacob. 5. 2. Paral. 20. & seq.

Dominicæ orationis congruentia.

Autor Oper. Imperfect. in Matt. ho. 13. to. 2. operum B. Chrysost.

Christus non tollit alios orandi modos, in quibus non sit error, modò in petitis non erremus: vnde Ecclesia multis aliis orandi formulis vtitur, quas à Patribus acceptas in Missæ sacrificio, & diuino vsurpat Officio. Sancti etiam variis modis preces fuderunt, vt Esa. cap. 64. pulchram orationem docet; Daniel cap. 9. aliam proponit, Iacob Genes. 32. aliam Anna mater Samuelis 1. Reg. 1. Dauid multas præscripsit in Psalmis; Publicanus breuiter orauit, cùm dixit: *Deus propitius esto mihi peccatori:* & Latro: *Domine memento mei, cùm veneris in regnum tuum.* & Iacobus frater Domini: *Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo.* Paulus vult orari pro Regib. & pro omnibus qui in sublimitate constituti sunt vt quietam & tranquillam vitam agant. Placetque Deo oratio nostra, etiamsi rusticis verbis sit inornata, modò ex corde proficiscatur, vt illa Chananææ: *Fili Dauid, miserere mei: filia mea malè à dæmonio vexatur:* & filius Prodigus: *Pater, peccaui in cœlum, & coram te: iam non sum dignus vocari filius tuus.* Non dixit Dominus, His verbis orabitis, sed, *Sic*, id est, ad hunc modum: liberum enim est, vt Augustinus ad Probam scribit, aliis atque aliis verbis, eadem tamen, quæ hæc oratio continet, in orando dicere: sed non debet esse liberum alia petere quæcunque. Modò ergo hæc precatio Dominica quandoque dicatur (nam ad hoc etiam laici adstringuntur, quod non habet locum in aliis, nisi ex consuetudine) licitum est, imò expedit aliis precandi formulis vti; tùm vt vitetur tædium, tùm vt deuotio excitetur: quia non est dandus melior cibus simpliciter, sed qui melior est huic: & omnis bona oratio nihil est aliud, quàm hæc Dominica, quia quæ in ea continentur, petit: quemadmodum omnis bona lectio non est aliud, quàm Scripturæ panis, sed fractus, & expolitus à Patribus.

Diuiditur autem Dominica hæc oratio in procemium, & petitiones. Procemium est: *Pater noster, qui es in cœlis*, quod in hoc tractatu venit explicandum: in quo more oratorum captatur beneuolentia, & attentio, non iam à Deo, cui supplicamus cùm ille prior nos dilexerit, & nostri beneuolentissimus existat, & nostris necessitatibus intentissimus sit, plusquam nos nobis ipsis precantibus. Quippe his verbis erigitur fides, & in Deum spes nostra; accenditur charitas, tùm in Deum, tùm in proximum excitatur in nobis attentio, dum Deum patrem nostrum, eumq; in cœlis existẽtem inuocamus. Vnde istam audaciam,

An præter illam Dominicam aliis quoque liceat precandi formulis vti.

Esai. 64. Dan. 9. & seq. Genes. 32. 1. Reg. 1. Luc. 18. Infrà 23.

Iacob. 1. 1. Tim. 2.

Matth. 15.

Luc. 15.

Christus cur non ait: His verbis, sed, sic orabitis, teste Augustino. *Aug. vbi supra productus fuit.*

Alij etiã modi orandi fidelibus interdum cur expediant.

Dominicæ orationis partes.

1. Ioan. 4.

Quàm plenũ fiduciæ, & virtutis hoc procemium: Pater noster.

B Hier. lib. 3. aduer. Pelag. tom. 2.

Præceptū esse, non consiliu Christi vt oremus: Pater noster, &c.

siue arrogantiam vocandi Deum, patrem tolleret Christi præceptum. Nam Hier. libr. aduers. Pelagian. docet, Christum docuisse Apostolos suos, vt quotidie in sacrificio corporis sui magno animo dicerent: *Pater noster.* Ad hæc Ecclesia, peracta consecratione corporis & sanguinis Domini, & ante communionem sacerdos eius nomine populum circunstantem inuitans ad orandum, ait: *Oremus. Præceptis salutaribus moniti, & diuina institutione formati, audemus dicere. Pater noster:* quibus verbis agnoscimus, hanc orationem inter præcepta Christi connumerandam. Dominus enim præcepit: *Sic ergo vos orabitis*, & apud Lucam: *Cùm oratis, dicite, Pater, sanctificetur nomen tuum.* Eiusmodi autē præfatione docet Ecclesia, hanc orationē principium habere audacia plenum, vt nisi ex præcepto & mandato Christi Filij Dei illam diceremus, iustè posset, vel impudentiæ & temeritati vel arrogantiæ nostræ adscribi. Quare Petrus Rauen. B. Aug. discipulus scribens; ita ferè ait: *Ad verbū hoc expauescit vniuersa creatura. Seruus Dominum patrem vocare audet, iudicem suum reus nuncupat genitorem: conditio terrena sua se voce adoptat in filium: qui terrena perdidit æstimat se diuinitatis hæredem. Sed audemus, quia præsumptio dicentis non est, vbi autoritas est iubentis.* Et Ambr. lib. 5. de Sacram. ca. 4. initio: *O homo*, inquit, *faciem tuam non audebas ad cœlum attollere, oculos tuos in terram dirigebas, & subitò accepisti gratiam Christi Omnia tibi peccata dimissa sunt. Ex malo seruo factus es bonus filius. Ideò præsume non de operatione tua, sed de Christi gratia. Gratia enim saluati estis, Apostolus ait. Non ergo hic arrogantia est, sed fides prædicare quod acceperis, non est superbia, sed deuotio. Ergo attolle oculos ad Patrem, qui te per lauacrum genuit: ad Patrem, qui te per Filium redemit. & dic, Pater noster. Bona præsumptio sed moderata. Patrem dicis, quasi filius: sed noli tibi specialiter aliquid vēdicare. Solius Christi specialis est pater, nobis omnibus in communne est pater, quia illum solum genuit, nos creauit. Dic ergo, & tu per gratiam, Pater noster, vt filius esse merearis Ecclesiæ.* Hactenus ille. Captatur autem Dei beneuolentia per laudem eius, ad quem precatio dirigitur. Nam illis paucis verbis prædicatur bonitas, & potētia eius. Bonitas quidem in eo quod Pater noster & esse, & dici voluit: in quo, & creationis, & regenerationis, & adoptionis filiorum Dei, & ad cœlestem hæreditatem vocationis beneficia continentur. Potentia verò in eo exprimitur quod in cœlis esse dicitur: quod indicat ipsum habere omniū dominium, & potestatem. Atq; hoc breui procemio complectimur duo illa epitheta

Luc. 11.

Nisi esset diuinitus instituta, qualis hæc tandem oratio videretur.

Petrus Chrysolo ser. 70.

Ambr. to. 4.

Ephes. 2.

Pater cœlestis aliter Christi, aliter noster est pater.

Dicendo Pater noster, quomodo diuinam captemus beneuolentiā nobis.

quæ Deo tribuimus, vocantes eum Opt. Maxim. Et cum orationem, vt sit efficax, præcedere habeat gratiarum actio, hoc principio nos ad gratiarum actionem excitare voluit, dum cogitamus, eum qui cœlum & terram implet, dignatum esse sua gratia, & esse, & vocari Patrem nostrum. Primum igitur verbum est Pater: quo mēs erigitur ad cogitādum eum, ad quem verba fundit. Et in primis videri posset verbum superbiæ, & arrogantiæ Deum patrem nostrum appellare: quemadmodum multi dum suos parentes magnos nominant, qui non sine quodam sensu superbiæ & arrogantiæ illud faciunt. Superbia autem minimè eos decet, qui ad orandum accedunt: nam & Pharisæi oratio repudiata fuit propter superbiam, & humilis Publicani acceptata: & vt fortissima mulier dixit: *Humilium & mansuetorum tibi semper placuit deprecatio.* Sed hoc facilè dissoluitur, si consideremus statum Noui Testamenti, in quo ad dignitatem filiorum Dei assumpti sumus, & accepimus spiritum adoptionis, in quo clamamus Abba (Pater) in Veteri verò Testamento Dominus, & Rex omnipotens vocatur; at minimè præceptum est dicere Pater, licèt id dicat Esai. *Et nunc Domine*, inquit, *Pater noster es tu, nos verò lutum: & fictor noster tu, & opera manuum tuarum omnes nos*; & Moyses: *Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creauit te?* ac Ieremias: *Patrem vocabis me:* ac rursus: *Factus sum Israeli Pater:* & apud Malachiam ait Dominus: *Si ergo Pater ego sum, vbi est honor meus?* Sed fortassis creatione tantùm ita tunc Pater vocabatur, vel adoptione quadam typica, & vmbratili, qua ad terrena illa bona illos dirigebat, nō adoptione spiritali. Vnde in textu Deutero. dicitur: *Qui possedit te, & fecit, & creauit:* & Esaias subdit: *Nos verò lutū: & fictor noster tu*, &c. Verbum autem Ieremiæ: *Ergo saltem amodo voca me, Pater meus, dux virginitatis meæ tu es.* promissio est futurorum in Nouo Testamento, vbi datur remissio peccatorum, & & hæc tanta gloria inuocandi Deum Patrem nostrum: nobis verò pater est per Spiritus S. adoptionem nos regenerando, de quo Christus: *Patrem nolite vocare vobis super terram: vnus est enim Pater vester, qui in cœlis est.* Est autem incomprehensa Dei charitas equidem, & benignitas, qui velit appellari à nobis Pater, qui sumus puluis, & cinis, atque adeò vt Esaias ait, minus quam nihil: cùm interea homines etsi natura pares inter se sint, & ab vno omnes profecti, ob id solum, quod opibus, vel magistratu, aut viribus alter alteri antecellat,

Iis etiam [illegible] Deo gratiarum actio præsten[illegible].

Ierem. 23.

Quæ isthæc animi summissio nostri Deum Patrē nostrum appellare.

Luc. 18.

Iudith 9.

Rom. 8. & Galat. 4.

Deum Iudæi qualem tantummodo cōpellarent.

Esai. 64.

Deut. 32.

Ierem. 3.

Infra 31.

Malach. 1.

Christiani multò dignius ac verius quàm Iudæi, Deum Patrē appellant.

Ierem. 3.

Id quomodo accipiendū. Ergo saltem amodo voca me, Pater meus, &c. tu es.

Matth. 23.

Quanto nos Christus honore dignetur, dū suum Patrem, nostrum, iubet appellari.

Esai 41. & seq.

Actor. 17.

domi-

domini ab hominibus interdum, & dij velint appellari. Significat enim Deus se potius amari velle, quàm timeri: & in Euangelio abiecto timore seruili, oportet nos spiritum adoptionis induere.

Tribus primùm [...] producitur [...] atque [...], Deum, [...] nominandum vocandum & inuocandum.

Cùm ergo dicimus, Pater, in primis debemus intelligere, nos eum non natura patrem appellare: quia ea ratione vnum tantum filium habet, qui est Christus, & vnigenitus dicitur: non creatione, nam Pater est ea ratione vniuersæ naturæ: Vnde apud Iob legitur: *Quis est pluuiæ pater? ipse genuit stellas roris.* Non etiam propter quod ad imaginem, & similitudinem Dei factus est homo, secundum illam triplicem facultatem, Intellectus, Memoriæ, & Voluntatis: & quia Dei erga illum perpetua est prouidentia: quę omnia hominis causa condidit. Vnde Gentes patrem prædicabant Iouem, Deum, hominumque satorem: hinc frequens illa vox Homeri: Πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε. Sed hoc conueniret etiam infidelibus. Hæc autem appellatio, Pater noster, est propria fidelium: cæteri enim homines non dicuntur filij, nos autem soli, qui secundum supereminentem spiritum adoptionis, & pactum nouum ex fide meritò dicimur filij. Hinc Ioannes ait: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine eius. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Et (pro quia) *Verbum caro factum est*: quibus verbis declaratur adoptionis ratio in recipiendo Christum verum, & naturalem filium, consistere. Quia enim Filius Dei secundum carnem factus est similis nostri, decuit vt & nos illi similes efficeremur secundum spiritum. quod fit per donum Spiritus sancti, & charitatem, quæ simul cum eo infunditur, de qua idem Ioannes: *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus.* Sed sunt quidam qui cum Philippo dicunt: *Ostende nobis Patrem, & sufficit nobis:* cui non possunt confidenter orare in Spiritu, & dicere: *Abba (Pater)* sed audiant Christum dicentem: *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me? Philippe, qui videt me, videt & Patrem.* Quia enim pater, & filius non tantum dicuntur, sed sunt ad aliquid, & impossibile est determinatè vnum relatiuum cognoscere sine altero, ideò qui nouit Filium, & Patrem nouit. Nunc verò agnosci non potest Pater, nisi per Filium: ipse enim dixit: *Pater, manifestaui nomen tuum hominibus,* quod fecit, declarando se ipsum Dei filium, atque Deum esse, per signa, vitam, & scripturas: & tamen cùm esset Deus, inuocabat Deum Patrem, in quo ostendit diuersitatem personæ. Non impossibile est, esse vnum, & eundem patrem simul, & filium, nisi respectu diuersorum: & quia non potest esse nisi vnus Deus, necesse est dicere, has personas esse vnius substantiæ. Et sic verum est, quòd qui nouit Filium, nouit & Patrem. Via ergo videndi Patrem, factus est Filius, qui veniens in carne, ostendit in se esse Patrem, cùm opera Patris faceret, & ipse erat in Patre, quia totam diuinam essentiam, quæ indiuidua est, & impartibilis, quisque eorum complectitur. Si ergo via noscendi Patrem est ipse Filius; nemo potest dicere in Spiritu sancto, Pater noster, intellectu, nisi admisceat ipsum Filium. Tùm quia à notitia Filij venit notitia Patris; tùm quia per Filium aduentu Spiritus sancti adoptio nostra facta est, & in ipso Filio sustentatur. Vt ergo DOMINVS cum memorabat Patrem suum, memorabat DEVM, & nostrum, vt cum dixit: *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum,* scilicet per gratiam, ita & nos multo magis cùm patrem nostrum dicimus, meminisse debemus, etiam CHRISTI esse Patrem: cum ob hoc, scilicet quia ipsius est pater, factus sit etiam omnium nostrum pater, per spiritum vtriusque, qui nos ipsis coniungit atque connectit. Ideò hoc primo verbo intellectus totius Trinitatis, & Incarnationis CHRISTI, & commemoratio tanti beneficij erga, & supra naturam nostram continetur. Vnde in hac meditatione exardescit ignis charitatis in corde fidelium: hinc & gloriatio in spe gloriæ filiorum Dei: hinc exultatio in DOMINO, & deuotio ingens erga Patrem excitatur, præsertim cùm hoc nulla nostra merita præcesserint beneficium, sed cùm inimici essemus, nobiscum factum sit: vnde à Paulo dicitur: *Pater misericordiarum & Deus totius* (hoc est integræ) *consolationis.* Hinc & consurgit ardens à Deo impetrandi fiducia. Nam si ipse est pater, quid est quod non speremus ab eo, aut non possimus obtinere, nisi fortè id, quod non sit nobis profuturum? Si enim nos cum simus mali, nouimus bona data dare filijs nostris: quantò magis Pater cœlestis, bonitas ipsa, dabit multo meliora petentibus se? Tanta ducitur charitate erga nos hic pater, vt capillos capitis nostri numeratos habeat, quod neminem vnquam inter homines ex ijs, qui amore hominum insanierunt, ne somniasse quidem reperies. Iacta ergo curam tuam in DOMINVM, & ipse te enutriet. Quid si

absque

Left margin notes:
Rom. 1. Iob 38. Gen. 1.
Ethnici ne Iouem Deum patrem suum rite nequeant appellare.
Rom. 8. & Gal. 4. Ioan. 1.
Fideles vnde sint filij Dei adoptiui.
1 Ioan. 3. Ioan. 14.
Patrem quem non videmus, quomodo vere possimus nostrum appellare.
Rom. 8. & Gal. 4. Ioan. 14.
Ioan. 17. Christi Patris nomen, vt ait, quando manifestauit?

Right margin notes:
In Patre Filium quoque necessario comprehendi.
Ioan. 20.
Patris hæc appellatio quid primum nos doceat.
Rom. 5.
Ibidem. 2 Cor. 1.
De Deo quantum possimus nobis merito polliceri.
Luc 11. Parentis erga nos cœlestis charitas quanta.
Matth. 10.
Psalm. 45 & 1 Pet. 5.

absque meritis nostris fecit, vt essemus filij, quomodo factis filijs quicquam denegabit? Et si hæreditatem iubemur sperare, quomodo cuncta ad hæreditatem capessendam spectantia non donabit? Consurgit etiam confidentia, vt bona omnia, quæ Patris sunt, ad nos tanquam filios pertinere intelligamus, doceamurque viuere tanquam filij Dei, qui profitentur se Dei potentia creatos, eiusque sapientia ex filijs Adæ, & dæmonis, in filios Dei regenitos, bonitateque eius, & prouidentia rectos. Adhęc docemur, vt amoris, & honoris debiti tanto parenti frequenter recordemur. Quòd si negligentes sumus, paterna flagella patienter sustineamus: nam qui extra disciplinam sunt, adulteri sunt, non filij, vt Paulus docet. Insuper magna fiducia instruimur confugere ad petendum digna tanto patre, & tales decentia filios, hoc est, bona immobilia & fixa, ac perpetua, qualia in typum dedit Abraham filio suo Isaac, cùm cæteris filijs concubinarum tradiderit munera, in quibus significantur filij huius seculi, qui suo vitio degenerarunt, qui saltem bonis terrenis à DOMINO non destituuntur.

Secundum documentũ.

Heb. 12.

Tertium documentum.

Adiungit autem, *noster*; vt doceat in primis, orationem hanc non esse priuatam, sed communem pro cunctis, ideò dixit, *Pater noster*, & non, pater mi; & *Panem nostrum*, non, Panem meum; &, *Dimitte nobis debita nostra*, non, debita mea; item, *Libera nos à malo*, non, Libera me à malo. Vnicuique enim mandauit de proximo suo: vnus pro omnibus orat, quia in se vno omnes ipse portauit. Arrogans verò videretur, qui diceret, Pater mi: quia esset arripere quod proprium est CHRISTI solius, qui solus in singulari dicit, Pater mi, quia singulari modo, nempe naturali, pater est eius. Potest tamen quis priuatim, & singulariter pro se orare, vt Publicanus & Latro fecerunt; & Dauid, qui dicebat, *Da mihi intellectum, &c.* Hoc etiam verbo admonemur charitatis fraternæ, quę perinde inter Christianos esse debet, atque inter fratres eiusdem patris filios. Vt enim primo verbo, *Pater*, recordari debemus primi mandati diligendi Deum; ita secundo verbo, noster, dilectionis proximi, qui continet secundum mandatum. Vnde docemur, vt ad orationem, charitatem & vinculum dilectionis cum fratribus adferamus. Inquit enim Dominus: *Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quãcunque petierint, fiet illis à Patre meo qui in cælis est.* Dixit: *Si duo ex vobis*, & non si vnus orauerit: quia non loquitur de oratione priuata, quam quisque facit, sed de illa, quæ fit à duobus vel pluribus simul, inter quos nisi coalescat charitas, nihil impetrabunt. Et inquit, Si duo, qui est minimus numerus; vt ostendat, quòd si fuerint plures, tanto magis exaudientur. Aitque, De omni re quamcunque petierint: quia omnia siue spiritualia, siue temporaria dona obtinent, qui inuicem charitate colligantur. Dicit postremò, *Fiet illis à Patre meo qui in cælis est*, & non inquit, à Patre vestro; vt intelligamus nos propter gratiam Christi, & non propter nos exaudiri. Et ita docemur gloriari in Christo, & neminem contemnere, cùm ista gloria communis sit & præstantior, quàm esse filium Regis, vel Imperatoris: neque superbire de nobilitate in eos, qui obscuro genere nati sunt, quia esset credere, se nobiliores carne, quàm spiritu: diuites etiam non contemnant pauperes, quoniam ad eadem æterna bona possidenda vocati sunt. Hinc Malachias cap. 2. rectè increpat, *Nunquid non pater vnus omnium nostrum? nunquid non DEVS vnus creauit nos? quare ergo despicit vnusquisque vestrũm fratrem suum, violans pactũ patrum nostrorum?* Ignorat autem Pharisaicum supercilium illam gloriam: Pharisæus enim ait, *Non sum sicut cæteri hominum*: ideò nihil petit pro se, cum non indigeat; nec pro alijs, quia indigni sunt, nec sensentit aliquem sibi proximum esse nec fratrem. Principes etiam huius seculi, qui se aliorum dominos arbitrantur, & imperant eis cum austeritate, & potentia, profectò non orant salubriter pro se ipsis, qui nõ lese aliorum fratres considerant. Non est etiam sic orare, vel Iudæorum, qui primogenituram filiorum pro vili lentis edulio cũ Esau vendiderunt; vel Infidelium, vel Hæreticorum, quia extra Ecclesiam sunt, qui patrem suum recusarunt Deum: cùm non in Fide, & Spiritu sancto credant, sed frigidissimè opinentur. Excommunicati insuper huius orationis fructu, beneficioque priuantur, cùm sint à cœtu fidelium segregati. Peccatores autem qui manent in Ecclesia, possunt sic orare, & dicere, Pater noster: quia vt Ecclesiæ membra, & in eius persona dicunt, & non sine fructu pro alijs: videant etiam quomodo pro se vtiliter dicant, & si sunt in peccato, quo modo congruit illis dicere, Pater noster, qui adoptionis donum amiserunt, & Spiritum sanctum incolam à cordibus suis expulerunt?

Deum, Patrẽ cur nostrum non meum, appellemus.

Eccles. 17.

Quid inde, si Patrem meũ diceremus, absurdi?

Luc. 18.
Infrà 23.
Psalm. 118.

Secunda ratio.

Deut. 6. & *alibi.*
Leuit. 19. & *alibi.*

Matth. 18.
In hac sententia: si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcunque pe[tierint], fiet [illis] à patre meo quantum con[s]iderant.

Ex eo quod Deus omnium nostrum communis est pater, quæ nos discere debeamus.

Malach. 2.
Ephes. 2.

Qui sint Iudæi qui dicere, Pater noster.

Luc. 18.

Ezech. 34.

Gen. 25.
Heb. 12.

Congruè sic orent qui peccatores, & quatenus.

Qui es in cælis. Hoc verbo distinguitur Deus Pater à cæteris parentibus carnalibus, quo-

Cur dicimus Deo, Qui es in cælis.

quorum filij eos inter se vocant parentes suos: quemadmodum Iudæi dicebant, *Patrem habemus Abraham*; & filij Iacob dicebant Iosepho, *Pater tuus præcepit nobis, &c.* Sed hic pater à cęteris distinguitur per hoc quod est in cœlo: itaque cùm oramus, deberemus omnium rerum terrenarum obliuisci, atque adeò ipsius patris & matris, qui nos secundùm carnem genuerunt, etiamsi illos honorare lege Dei, & pro eis preces fundere iubeamur. Instruimur etiam hoc verbo, vt quemadmodum à cœlo ad nos non tantùm bona cęlestia, vt sunt lux, calor, & alij influxus, sed etiam bona terrena, vt frumentum, vinum, oleum, & similia, quæ ad nostra alimenta spectant, descendunt: ita etiam ab hoc patre cœlos inhabitante, omnia bona, tùm interna, tùm externa, expectare, & postulare, iuxta illud Dauidis: *Omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore:* &, *Aperis tu manum tuam: & imples omne animal benedictione:* & B. Iacob. *Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à Patre luminum.* Et quanquàm in cœlis sit Deus, non proptereà minus nostri curam gerit, quia pater noster est, & quæ nostra sunt, curat: ait quippe Propheta: *Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit, sicut in cœlo, & in terra?* Hoc est, etsi Deus supremum inhabitet locum, & rebus superemineat omnibus; nihil tamen est tam humile & abiectum in mundo, quod non videat, ac sua prouidentia gubernet ac regat.

Matth. 3. Genes. vlt. II. Ratio. Psalm. 103. Psalm. 144. Iacob. 1. Quanta circa nos cœlestis Patris prouidentia. Psalm. 112.

Quòd verò dicitur esse in cœlis, sapienter & piè intelligendum est. Non enim ita Deus est in cœlo, vt non sit etiam in terra, & in mari, & in omnibus abyssis, atq; adeo in nobis ipsis: nam cùm Deus non sit corpus, nec habeat partes distinctas circa situ, non est ita circumscriptus & conclusus in vno loco, quemadmodum corpus, cuius partes occupant partes loci sibi æquales, & vna pars corporis non occupat locum alterius. Ad hæc, Deus minimè est in loco, eo modo quo spiritus creati & finiti, vt sunt Angeli & animæ nostræ, quæ locum ita definiunt, & determinant, vt extra illum non sint; nam cùm constent virtute finita, non nisi in loco suo definito operari queunt: Deus verò omnia loca occupat, atque implet, iuxta illud: *Cœlum & terram ego impleo.* Vt ergo côcipimus, animum nostrum esse totum in toto corpore, & totum in qualibet eius parte, sed pręcipuè est in corde, & in capite, vbi excellentius anima operatur: ita Deum adesse cogitamus toti mundo, ac cuilibet vel minimæ parti eius, sed præcipuè in cœlis, vbi nobiliores exercet operationes. Neque est etiam ita Deus concipiendus adesse toti mundo, vt illo concludatur & circumscribatur: nam ita totus est in mundo, vt totus sit in seipso: nô enim est in cœlis, vel in alia parte mundi, quasi illa contineatur & sustentetur, quasi nequeat esse sine illis: nam quemadmodum ab æterno, antequam mundum crearet, in se ipso erat, ita posset mundum destruere, & in se ipso tantùm permanere.

Primus modus essendi in cœlo, seu in loco excluditur Deo minime conueniens. Psalm. 34. Alter mod° Angelorum proprius, ac spirituũ humanorum. Ierem. 23. Tertius modus diuinę in mundo mansionis incongruus.

Cum ergo dicitur Deus cœlum & terram implere, nô ea ratione, qua aqua vas suum, implet, imò prorsus contrario modo: quia vas aquam continet ne diffluat; Deus verò continet cœlos, & terram in statu naturali suo: alioqui in nihilum redirent; quemadmodum docet Dauid, cùm ait: *Auertente autem te faciem, turbabuntur: auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur.* Dicimus igitur, Deum esse in hoc mundo, non tanquam corpus, aut creatum spiritum; aut tanquam mundo circumscriptum & côclusum; sed vt implentem omnia, & sustentantem. Ipse tamen extra omnia, & super omnia existit in semetipso ineffabili modo. Quod Dauid expressit his verbis: *Quò ibo à Spiritu tuo? & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, tu ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris. Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.* Et filius eius Salomon: *Ergo ne putãdum est quod verè Deus habitet super terram? Si enim cœlum, & cœli cœlorum te capere non possunt, quãtò magis domus hæc quam ædificaui:* Et Paulus: *Quamuis non longè sit ab vnoquoq; nostrum. In ipso enim viuimus, & mouemur, & sumus*; & iterum: *Qui omnia in omnibus adimplet, & in ipso omnia consistunt.* Et quanquam essentia sua & virtute vbiq; sit, & omnia attingat, & pręsentiam sui omnibus exhibeat, plerunque tamen dicitur esse in cœlo, vt hic, & in Psal. 113. *Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum*; item, *Dominus de cœlo prospexit super filios hominum*; Et, *Qui habitat in cœlis, irridebit eos*; Et, *Cœlum, mihi sedes est: terra autem scabellum pedũ meorum.* Hæc autem proptereà sæpè dicta, & inculcata sunt in Scripturis, tùm vt consuleret rudibus & simplicibus, putantibus Deum in loco esse; vt in cœlo eum magis cogitent, quàm in terra, vbi carnalis est pater; tùm vt remoueret opinionem turbæ, Deum tantùm esse in templo existimãtis, & ibi tantùm orandum, cùm tamen Deus in omnibus creaturis, & maximè in cœlis existat; & ita mentes nostras ad cęlestia cogitanda, & expetenda erigat: tùm denique ad communicandam notitiam sui; quæli-

Cœlũ & terram Deus, vt impleat teste Ieremia. Psalm. 103. Verè & propriè sit in mũdo quomodo Deus. Psalm. 138. 3. Reg. 8. Actor. 17. Ephes. 1. Psalm. 113. Psalm. 13. Psalm 2. Cùm vbique sit Deus, cũ in cœlo esse Scripturæ cur dictitant.

bet enim res ex suis actibus agnoscitur: cõstat autem Deum in cœlis maiora & sublimiora opera efficere, propter cęlorũ multitudinem, pulchritudinem, ordinem, & motum: sunt enim cœlestia corpora magnæ altitudinis, incomprehensæ latitudinis, miri splendoris, motu vniformia, syderibus ornata, & distincta, simplicis naturæ, virtute stabilia, temporis progressu incorruptibilia, vitali prædita influxu: quorum ex magnitudine, Dei potentia; ex pulchritudine & ordine, Dei sapientia; ex virtute & influxu, Dei bonitas; ex eorum incorruptione, Dei perpetuitas, æternitasq; relucet: tùm denique in cœlis esse commemoratur Deus, quia ibi solùm se conspici facie ad faciem voluit, qui alioqui lucem habitat inaccessam. Ibi ergo videtur, & completur adoptionis nostræ finis, & perfectio: & commemorat hoc animus orans, & suspirans ad eos cęlos, & tacito quodam modo ac verecundo petens ibi admitti: quia ipse dixit: *Volo Pater, vt vbi ego sum, illic sit & minister meus.*

Cœlestium dignitates corporum. — *1. Cor. 13.* — *1. Tim. 6.* — *Ioan. 12. & Infrà 17*

Inter hos autem cœlos supremũ quoddam & eminentissimum est, quod dicitur Empyreum, à Propheta cœlum cœli, siue cœli cœlorum: sicut etiam à Salomone: à Paulo verò tertium appellatur cęlum, siue paradisus. Est autem hoc cœlum singulare & luminosum, ac immobile, cuius comparatione firmamentum potest dici terra, & propterea dicitur cœlum cœli: nam vt dicere, vanitas vanitatum, & Sanctum Sanctorum, & Canticum Canticorum, idem est, ac si dicatur vanissimũ, sanctissimum, & canticum excellentissimum: ita cœlum cœli dicitur Empyreum, quia excedit in perfectionibus cœlestibus alios omnes cęlos altitudine, splendore, pulchritudine & immobilitate, vbi Deus se in humanitate Christi spectandum exhibet: de quo cœlo Empyreo, locutus est Propheta, cũ Christi ascensum describens, dixit: *Psallite Deo, qui ascendit super cœlum cœli, ad Orientem.* Et ait: *ad Orientem*; quoniam non deest clarissimum lumen, & dicitur omni ex parte æquale: & ibidem Propheta de eodem mysterio ait: *Iter facite ei, qui ascendit super Occasum: Dominus nomen illi:* Et dicit *super Occasum*, quia illud cœlum habet lumen indeficiens, & inuariabile, quod tam gratum se præbet ad videndum beatis, quàm solet esse nobis grata & dulcis lux ipsius solis mane Orientis. Hoc igitur cœlum Deus maximè dicitur inhabitare, quia in eo tot mirabilia operatus est, & adhuc operatur, beando spiritus cęlestes, & se summa cum felicitate animis beatis spectandũ exhibẽdo.

Cœlum cœli quod nam sit: cur huius nominis. — *Psalm. 113.* — *3 Reg. 8.* — *2. Cor. 12.* — *Psalm. 67.* — *Quare Christus ad Orientem, posteà ad Occasum dicitur ascendisse.* — *Ibidem.*

Dicitur etiam de cœlo Deus exaudire orantes, vt 3. Regum 8. Salomon orabat Dominum, vt quicunque preces funderet ad Deum conuersus ad ciuitatẽ Ierusalem, & ad templũ sanctum, exaudiretur à Deo de cœlo: quod etiam Dauid pater eius docuit, cùm ait Psalm. 19. *Exaudiet illam de cœlo sancto suo*, & rursus: *Exaudiuit me de monte sancto eius.* Psal. 3. ac iterum Psalm. 17. *Exaudiuit de templo sancto suo vocem meam.* Dicitur autem Deus in cœlo, vel de cœlo exaudire, quia in cœlo illo Empyreo Iesus mediator noster inhabitat, cuius meritis preces nostræ exaudiuntur, & ipse aduocatus est noster, qui semper viuit ad interpellandum pro nobis, vt ait Apostolus. Vt enim Christus, quatenus Deus est, ex quo mundus est conditus, in eo erat, & tamen vt homo post tot annorum millia ab orbe condito venit in mundum: ita tanquam Deus vbique est, tanquam homo verò in cœlo Empyreo. Ad hæc in cœlo versantur Angeli, qui vt legimus in libro Tobiæ, & in Actis Apostolis, preces nostras Deo offerunt, & secretè in animis nobis enuntiant voluntatem diuinam, atque eius responsa. In eodem etiam cœlo sancti & beati, qui pro nobis orare non cessant, maximè si à nobis sint inuocati, mansionem suam habent, quorum meritis & deprecatione plerumque exaudimur. Rectè itaque his de caussis de cœlo exaudiri dicimur. Hinc Christus cùm orabat, leuabat oculos in cęlum, vt habes Ioan. 17. Luc. 9. Marc. 7. & Dauid: *Ad te leuaui*, inquit, *oculos meos, qui habitas in cœlis.*

3 Reg. 8. Vbi Scripturarũ, & quare de cœlo dicitur Deus exaudire precantes. — *Psalm. 19.* — *Psalm. 3.* — *Psal. 17.* — *Hebr. 7.* — *Angeli nobis, & Sancti à cœlo quid prosint.* — *Tob 12.* — *Act. 10.* — *Ioan. 17.* — *Luc. 8.* — *Marc. 7.* — *Psalm. 24.*

Nomine ergo cœlorum hoc loco ad literam intelligere possumus omnes eminẽtiores creaturas, ab aere scilicet, & suprà; nam & illæ cœlum in Scripturis vocantur, cùm dicitur; *Volucres cœli:* &, *Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluuiam:* nomine autem terrę intelligitur, quicquid est infra aerem. Ambrosius autem & Augustinus, per hos cœlos, in quibus Deus inhabitat, secundùm spiritum Angelos & beatas animas intelligunt, maximè verò illam Christi, virginis & electorum: atque hi sunt illi cœli, qui dicuntur enarrare gloriam Dei, à quibus tãtùm distamus, quantùm terra distat à cœlo, de quibus illud potest intelligi, *Cœlum mihi sedes est*, de qua ait Salomon; *Anima iusti, sedes est sapientiæ.* Hæc autem anima tantum differt ab anima impij, quantũ cœlum à terra. Hinc Adæ peccatori dixit; *Puluis es, & in puluerem reuerteris*, & de tali peccatore postquam inquit, *Cœlum mihi sedes est*, subdit; *terra autem scabellum pedum meorum.* Nam vt anima Christi est in quiete

In quibus cœlis sit Deus. — *Psalm. 8. & alibi passim.* — *Psalm 146.* — *Amb in Lucam, tom. 5. Aug. lib. 2. de ser. Dom. in monte, c. 9. tom. 4.* — *Psalm. 18.* — *Esai. vlt.* — *Sap 7. vt citatur à quibusdam.* — *Genes 3.*

& in

Cœli cœlorum … & quare sic dicti.

& in honore; ita anima impij conculcatur, & despicitur. Excelletiores autem & præstãtiores animę, vt sunt illa Christi, & Virginis, & Ioannis Baptistę, Apostolorumq;, siue præstantissimorum Angelorum, dici possunt cęli cęlorum propter eminentiam ad cæteras animas beatas, ac spiritus, qui cœli nominantur. Atq; hos cœlos fortassis respiciebat Dauid, cùm dicebat: *Propè est Dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate:* nam inhabitat animas sanctas, à quibus perpetuò inuocatur. Hos ad cœlos spectabat, cùm diceret: *Laudate eum cœli cœlorum.* Nam confugiendum nobis ad sanctos est, vt eorum precibus, & deprecationibus exaudiri mereamur. Dixerat namq; Oseas; *Et erit in die illa, exaudiam, dicit Dominus, exaudiam cœlos, & illi exaudient terram: & terra exaudiet triticum, & vinum, & oleum, & hæc exaudient Iezrael.* Significat, Ego exaudiam beatos ad me orantes; qui exaudient terram, id est, peccatores eorũ auxilium apud Deum implorantes: terra autem exaudiet frumentum, vinum, & oleum: quãdo scilicet peccator doctrina verbi Dei impletur, & vino charitatis, & oleo misericordiæ. Hæc verò exaudiunt Iezraël; quia respondent votis, & desideriis filiorum Dei: nam Iezraël, semẽ Dei interpretatur. Rupertus Tuitiensis has quatuor exauditiones referẽdas esse censet ad illa verba Apostoli ad Rom. 10. *Quomodo ergo inuocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Quomodo verò prædicabunt, nisi mittantur? Gradatio enim,* inquit, *verbis diuersa, sed sensu eadem est: nisi quòd hic descendendo, Apostolus autem quasi ascẽdendo gradus disponit. Deus ergo exaudit cœlos, quia Apostolos implet Spiritu sancto; & mittit ad prædicandum, quia isti cœli enarrant gloriam Dei, quod ab Apostolo dicitur; Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? Cœli exaudiunt terram, hoc est, inhabitantes terrã: quia in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorũ. Et hoc ait Apostolus; Quomodo enim audient sine prædicante? Terra exaudit triticum, & vinum, & oleum: id est, terreni homines credendo suscipiunt bonum Dei verbum, vt fructum edant suum in tempore: quemadmodum terra inanimata suscipit semen, siue plantata, vt edat triticum, & vinum, & oleum. Et hoc ait Apostolus: Quomodo credent ei, quem non audierunt? Hæc autem exaudiunt Iezrael; hoc est, Eorum credulitas inuocabit semen Dei, quem, nisi credant, inuocare non poterunt. Quomodo enim inuocabunt, in quem non crediderũt?* Hæc ille lib. 1. in Oseam. Aud. quid Greg. Nyssenus in adhortatione ad orationem,

Psalm. 144.

Psalm. 148.

Oseæ 2.
Quid illud Oseæ: In die illa exaudiã cœlos, & illi exaudient terram, &c.

Iezrael quid.

Ruperti Tuitiensis alter … eorũ verborum.
Rom. 10.

Actor. 2.

Psalm. 18.

Ibidem.

Greg. Nyssen. … pe…

& Dominicæ orationis expositionem in fine dicat: *Etenim stultissimum fuerit, si quis accedens ad Deum, à sempiterno temporaria roget, à cœlesti terrena, à sublimi humilia, atq; abiecta, ab eo qui regnum cœlorum largitur, & ea quæ eripi non possunt, ad exiguum tempus alienarum rerum vsum: quarum necessaria quidem ademptio, temporarius verò fructus periculosa administratio est.* Sic ille. Postquam ergo Deus est in cœlis, agnoscamus ibi esse originem nostram, vnde profecti sumus: ibi esse patriam nostram, & hæreditatem illam incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcessibilem, conseruatam in cœlis, & paratam reuelari in tempore nouissimo, vt Petrus inquit. Propterea oculos erigamus in cœlum ad paternam sedem, ne frustra erectam figurã assecuti esse videamur. Relinquamus brutis aspectum in terram, & ventrem, & ea, quę sub ventre sunt. Meminerimus nos nõ amplius aduenas, & peregrinos, sed ciues Sanctorum, & domesticos Dei: & vitam agamus cœlesti reipublicæ consentaneam: atque dum hic viuimus, contendamus ad terram illam viuentium aspirare, ardenti desiderio ad conspiciendum vultum Patris nostri anhelantes, & cum Dauide dicentes: *Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum: quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte; dum dicitur mihi quotidie, Vbi est Deus tuus?* Nam si illi, qui in Babylonico exilio detinebantur, desiderio Terræ promissæ, & templi Domini spectandi tanti studio tenebãtur, vt in ea prorumperent verba; quibus nos desideriis, & quàm ardentibus votis ad capessendam, ac possidendam cęlestem illam hæreditatem, & veram patriam nostram aspirare cõuenit? maximè postquam Deus redditus est nobis beneuolentissimus pater, gratia, & meritis Iesu Christi Filij eius, qui cum Patre, & Spiritu S. omni laude, gloria, imperioq; potitur in secula seculorum, Amen.

A Deo Opt. Max. quę nisi stultissimè rogemus, teste Nysseno.

Ex eo quod Deus in cœlis est, quid salubriter cogitemus.

1. Petr. 1.

Ephes. 2.

Psalm. 41.

Quantum ad Ierusalem debemus aspirare cœlestẽ.

TRACTATVS XLVII.

In illa verba: *Sanctificetur nomen tuum.*

PAVLVS Apostolus Philippenses ad orandum his verbis exhortatur: *Nihil,* inquit, *soliciti sitis; sed in omni oratione, & obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum.* Vbi in primis omni solicitudine nos esse vacuos vult, scientes nos habere patrem nostri amantissimum,

Philip. 4.
Solicitudinẽ quam solam nos habere hortetur Apostolus.
1. Pet. 5.
& Psalm. 54.

mum, in quem omnem solicitudinem nostram proiicere debemus, quia ipsi est cura de nobis: ita tamen nos à solicitudine, & anxietate liberat, vt velit nos esse solicitos in omni oratione, & deprecatione apud Deum. Quam non sine caussa vult esse cum gratiarum actione coniunctam. Nec enim dignus est nouis beneficiis, qui de preteritis inueniatur ingratus. Vult quoq;, vt in precibus petitiones nostræ innotescant apud Deum, hoc est, desideria, & vota nostra: nam quæ iustè expetimus, piè quoque, & iustè petere licet. Quæ sint autem petitiones istæ, non exprimit: neque meritò alias esse ab his septem quæ continentur in precatione Dominica, aliquis exponere, aut potest, aut debet. Christus enim sapientia Patris, hæc tantùm nobis necessaria, & statum filiorum Dei decentia esse existimauit, quæ orantes & supplicantes coram Maiestate diuina proponeremus: de quibus etiam Propheta videtur locutus, cùm dixit: *Exaudiat te Dominus in die tribulationis: protegat te nomen Dei Iacob.* Nam etsi dies tribulationis presens hæc vita possit intelligi, in qua ne vnum quidem diem sine tribulatione traducimus, iuxta illud: *Sufficit diei malitia sua*, nimirùm labor & afflictio: maximè tamen dum instat tribulatio, ad precationis asylum confugiendum est. Quòd verò Deus exaudiat suppliciter deprecantes, explicat in eodem Psalmo Propheta, cùm ait: *Impleat Dominus omnes petitiones tuas.*

Oratio cur debeat esse cum gratiarum actione coniuncta.

Petitiones nostræ quæ innotescere debeant apud Deum. *1. Cor. 1.*

Psalm. 19.

Quo magis tempore nobis orãdum. *Matth. 6.*

Psalm. 19.

Nostræ ergo omnes petitiones si honestæ, iustæ, atque vtiles sint, in his septem continentur, quarum hic est ordo: vt tribus prioribus petamus quæ Dei sunt: vnde dicitur nomen tuum, regnum tuum, volũtas tua. Quatuor verò posterioribus precamur, aut deprecamur quæ nostra sunt: hinc dicimus, *Panem nostrum; Debita nostra; Ne nos inducas in tentationem; Libera nos à malo.* Potest etiam commodè hæc oratio diuidi in precationem, & deprecationem. Primò ergo precamur ante omnia Deo tribui, quòd illi solùm optare possumus, gloriam scilicet & honorem ei ab omnibus impendi. Deinde nobis optamus summum bonum, hoc est, vitam æternam, dicentes, *Adueniat regnum tuum.* Tertiò, directam viam ad obtinendum regnum postulamus; dum voluntatem Dei à nobis, & in nobis fieri per eius gratiam efflagitamus, cùm dicimus; *Fiat voluntas tua sicut in cælo, & in terra.* Quartò, viam, & rationem annexam honoris, corporis, & fortunæ postulamus, dicendo; *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Sequitur deprecatio malorum. Quintò, petimus amoueri à nobis impedimentum illustrandi, atque sanctificandi per nos nominis Dei, regnique consequendi, nempe peccatum præteritum, dum dicimus; *Dimitte nobis debita nostra, &c.* Sextò, poscimus à tentatione, per quam in nouum peccatum incidamus, præseruari, cùm hæc verba vsurpamus: Et ne nos inducas in tentationem. Septimò, flagitamus ab omni pœna, & labore eripi, quatenus posset nos à diuino cultu auocare, diuinique amoris feruorem extinguere, dum dicimus; *Sed libera nos à malo.*

Septem Domini petitiones, quemodmodum inter se habeant.

Alter ordo earundem.

Huic autem orationi non addit Ecclesia, quod in cæteris facere assueuit: nempe: *Per Iesum Christum Dominum nostrum:* quoniam, teste Cypriano, stylum orationis Filij sui, & verba agnoscit Pater. ¶ Est autem pietati, & rationi valde consonum, Christum Dominum hac precandi ratione, vt aliqui sentiunt, etiam voce vsum, quam non tam in sua, quàm in Apostolorum persona recitabat: à quo Apostoli primi eam didicerunt, eaque frequenter vsi sunt. Quoniam verò plerumque contingit, vt affectus noster magis sit ad vnum, quàm ad aliud propensus & inclinatus, & vno magis interdum indigeat, quàm altero: ideò in illa parte est magis immorandum, atque ea plus repetenda, atque inculcanda particula. Quare qui Dei honorem, & puram gloriam zelant, debent plures primam repetere petitionem: Qui desiderant dissolui, & esse cum Christo, secundam. Qui percipiunt sensum suum pronum ad iudicia vana, & temeraria, & ad diuina iudicia reprehendenda, sępè repetant: *Fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra*; hoc est, non solùm in ratione quæ cœlum nostrum est, sed in carne etiam, quæ est terra nostra. Rursus qui egent diuina consolatione, aut ad mensam Dominicam accedunt, aut bonis ad vitam tuendam necessariis destituuntur, dicant; *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Qui peccata admiserunt, non cessent dicere: *Dimitte nobis debita nostra.* Qui tentationes ad noua vitia, & peccata solicitantes sentiunt, dicant confidenter: *Et ne nos inducas in tentationem.* Qui cum morbis, aut doloribus conflictantur, & absorberi se præ tristitia, & impatientia verentur, dicant intrepidè; *Sed libera nos à malo.* Amen. Quatuor ergo prioribus petitionibus precamur nobis bona; tribus postremis deprecamur malo.

His verbis Ecclesia [...] Dominum nostrum Iesum Christum, & e Dominica orationem quæ non claudat, ac finis. *Cypr. serm. in orationem Dominicam.*

An Christus hanc orationem vsurpauerit.

Dominicæ petitiones singulæ quæ quibus sint excitandis affectibus aptiores.

Philip. 1.

Habet etiam hæc rogatio Dominica remedia peccatorum omnium: hinc superbi, qui laborant vt illustrent nomen suum, & producant fines ditionis suę, dictitent: *Sanctificetur*

Dominica etiam oratio quàm potens & efficax contra vitiorũ septem

capitaneum ... Matth. 5.

...ficetur nomen tuum. Auari, qui trahuntur concupiscentia oculorum, repetant: *Adueniat regnum tuum:* quod iis qui pauperes spiritu sunt, est promissum. Inuidi, quos cruciant bona aliena, inculcent: *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo* (hoc est, in hominibus iustis, & Dei amicis, qui cœlum dicuntur) *& in terra:* quæ suapte natura sicca est, id est, in hominibus, qui merito gratię Dei destituuntur; & in inimicis: vt ita imitemur Deum, qui pluit super iustos, & iniustos. Qui oppugnatur à delectatione & cōcupiscentia carnis, dicat; *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, hoc est, delectationem, & consolationem spiritualem, qua tanquam clauum clauo, delectationem carnis trudimus. Nam gustato spiritu desipit omnis caro. Qui iracundia laborant, & vindictæ sunt appetentes; vtantur hoc verbo; *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Qui de gula, ciboque superfluo tentantur, dicant; *Ne nos inducas in tentationem*, illam scilicet, de qua Adam tentatus fuit, & Christus Dominus à Satana. Nam qui gulæ vitio cedit, facilè in omnia alia peccata prolabitur: vnde sancti Patres sobrietatem, & victus temperantiam, tanquam fundamētum virtutum omnium iaciebant. Qui vero tædio diuinorum officiorum siue charitatis operum afficiuntur, pigritiaque & inertia laborant, dicant, *Libera nos à malo*, scilicet otij, quod omne malum est. Quia vt ait Spiritus sanctus: *Multam malitiam docuit otiositas.*

Ibidem. B. Bernard. Genes. 3. Matth. 4. Qui ... in omnia vitia procliues. Ecclesi. 33.

Rursus exhibere volumus gustū quendam his, qui perfectiorem iustitiæ confectantur viam, & contemplationi suauiter & iocundè incumbunt, vt Dei amore magis ac magis incalescant, & dicere possint cum Propheta; *In meditatione mea exardescet ignis.* Nam hęc omnia & singula orationis Dominicæ verba ignita sunt, & ad ignem diuini amoris incendendum & excitandum in nobis excogitata esse videntur. Nam qui dicit, Pater, testatur, se suauem & iucundum amorem tanquam filium patri debere rependere. Qui verò dicit, *Pater noster*, ostendit, se omnes alios, loco fratrum habere, eosque amore fraterno complecti. Qui dicit, *Qui es in cœlis*, profitetur Deum esse in cęlis illis, qui enarrant gloriam Dei, id est, Angelis, & hominibus iustis, quorū conuersatio & politia in cœlis est: atque in his cœlis requiescit Dominus, sicut dixit: *Qui diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eū veniemus, & mānsionem apud eum faciemus.* Hos cœlos amatorum DEI ornauit Spiritus S. donis & virtutibus, quasi stellis, sola sui mansione in illis, & vt altissima, primaq; intelligentia regis hos cœlos, dando eis motum vertiginis in circulum, vt per dilectionem ad Deum redeāt à quo per amorem egressi sunt.

Eadē oratio Dominica ... accommodatur. Psalm. 38. Dicentes, Pater noster, ... quid profiteantur. Psal. 18. Ioan. 14.

Nomen Dei sanctificari postulantes, quid orent. 1. Ioan. 4.

Qui petit sanctificari nomen Dei, quid aliud, quàm charitatem Dei in nobis purificari postulat? Nam Deus charitas est, vt Ioannes dixit: nec nisi purgato amore nostro ab omnibus terrenis cupiditatibus nomen Dei per nos illustrari, aut sanctificari potest. Quoniam verò hæc puritas amoris diuini vix in terris inueniri potest: rectè postulamus; *Adueniat regnum tuum:* quia in eo regno purissimus, & consummatus erit diuinus amor. Hinc ille dicebat, *Cupio dissolui: & esse cum Christo*, perfectissimo dilectore, penes quem nemo esse potest consors eius regni & glorię, nisi sit perfectus & consummatus in charitate. ¶ Quia verò tale ac tantum desiderium propriæ dissolutionis, ac mansionis cum Christo, verum est martyrium cruciās, & ad mortem perfectos quosque perducens, cùm ad hunc amorem pertingere minimè hic valeamus: addit tertiò: *Fiat voluntas tua:* illi nos per omnia conformes exhibendo, siue in prosperis, siue in aduersis; siue exaudiat, siue non exaudiat; siue contingat peruenire ad hunc summum amorem, siue non; siue sit beatus in cœlo, siue viator in terra; atque dicere potest cum Propheta; *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum:* id est, paratum ad vitam, paratum ad mortem.

Philip. 1. Cur diuinā oremus fieri voluntatem. Psalm. 107.

Panem quotidianū quē quis postulet dare sibi à Deo.

Qui verò dicit, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*; quid aliud petit, quam incrementum amoris, qui tanquam panis quidam vitæ, & intellectus animam Deo viuentem, & intelligentem quæ diuina sunt, efficit? Possumus etiam nomine panis intelligere diuina beneficia, quæ huius diuinę charitatis fomentum sunt. ¶ Quia verò per humanam imbecillitatem in multis offendimus omnes: petimus peccata nobis dimitti, vt, illis dimissis, diuino amore possimus accendi, & tanquàm ligna aridiora citiùs inflammari. Et quia amor Dei coniunctum habet amorem proximi: proptereà rectè subiungit; *Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* ¶ Neq; admireris perfectos, viros remissionem peccatorum postulare. Nam parua quæ admittunt, propter vehementem Dei amorem, quo remittuntur, magna iudicant, & sibi non solùm dimitti sentiunt quæ admiserunt delicta, sed etiam quæ diuina gratia præseruati non admiserunt. ¶ Porrò qui dicunt; *Et ne nos inducas in tētationem*, aliud nihil petunt, quàm fortitudinem amoris ad resistēdum in fide dęmoni tentanti, qui maximè amo-

Iacob. 3. Quare dimitti nobis debita nostra postulemus: & quorsum id, Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Quid petere, ne nos Deus in tentationē inducat.

Quid etiam, vt liberemur à malo.

rem diuinum in nobis extinguere, vel saltem debilitare molitur. ¶ Illud verò; *Sed libera nos à malo*, non tam petit, à tribulationibus, & doloribus quibus grauamur, atq; opprimimur indies, liberari; quàm vt animo infracto, & amore constanti perferamus propter dilectum. Nam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum: qui etiam in tribulationibus non solùm non putrefiunt, sed etiam in illis gloriantur, vt docet Apostolus.

Rom. 8.

Suprà 5.

Proponuntur in oratione Dominicam quęstiones, atque soluuntur.

Sed iam tempus postulat, vt ad hanc primam petitionem explicandam accedamus. De qua dicẽdum, cur primum locum obtineat; deinde quale sit nomen Dei, & quid est illud sanctificari; denique cur per verbum impersonale, inquit, *Sanctificetur*, & non dixit, Sanctifica nomen tuum, vel, Sanctificemus nomen tuum, quomodò in aliis Scripturæ locis habetur interdum: dicitur enim; *Non nobis, Domine, nõ nobis, sed nomini tuo da gloriam*; & Christus apud Ioannem, *Pater, clarifica nomen tuum*; rursus Dauid, *Magnificate Dominum mecum: & exaltemus nomen eius in idipsum*; & Salomon, *Laudabo nomen tuũ assiduè, & collaudabo illud in confessione.* Ad primũ igitur respondemus, potissimùm & præcipuũ quod cordi nostro fixum esse deberet, fuisse à nobis primo loco postulandum: constat autem diuini nominis gloria nihil esse ipsi Deo augustius, antiquiusve: nã propter illam illustrãdam omnia quæ extrinsecus operatur, efficere voluit, vnde de eo dicitur: *Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus.* Mentes illæ cœlestes, & Angelicæ ad decantandas Dei laudes conditæ sunt, vnde in Apocalypsi scriptum est; *Sedenti in throno, & Agno, benedictio, & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum.* Homines etiam ob eandem caussam conditi sunt, iuxta illud: *Posuit oculum suum super corda illorum, ostendere illis magnalia operum suorum, vt nomen sanctificationis collaudent:* Ob eũdem finem redempti, *Vt virtutes*, inquit Petrus, *annuntietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumẽ suum:* Ob eundem denique beandi, & æternæ gloriæ præmio consummandi, vt facie ad faciem magis notum, omni honore & gloria prosequamur. Voluit autem, omnes creaturas summo quodam modo gloriam Dei præcinere, vt earum exemplo homines incitati, Dei gloriam illustrarent. *Cœli*, inquit diuinus Vates, *enarrant gloriam Dei; & opera manuum eius annuntiat firmamentum*: vnde Daniel creaturarum contemplatione delectatos, tres pueros in fornacem cõiectos, introducit Deum benedicẽtes, & diuinam gloriam decantantes. Scriptura etiam ad id frequẽter nos adhortatur. *Soli*, inquit, *Deo honor & gloria, in secula seculorum*: & Dauid, *Afferte Domino patriæ Gentium gloriam & honorem; Afferte Domino gloriam nomini eius*; & Christus, *Sic luceat lux vestra coram hominibus; vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est.* Magna igitur ratione illud primo loco expetimus, quod summum est, & maximè à Deo quæritur, & ad quod pręstandum omnis creatura rationalis condita est. Et nè grauatè feramus Deo gloriam dare, priùs vocauit illum Patrem nostrum; vt intelligamus, omnem eius gloriam, & honorem in nos ipsos, qui filij Dei nominamur & sumus, recinere: neq; quicquam esse debet charius, aut magis pretiosum filio, quàm honor patris, & illius gloriam propriis commodis, ac vitæ etiã ipsi anteponere. Vnde per Prophetam ait: *Si ergo pater ego sum, vbi est bonor meus?*

Psalm. 113.

Ioan. 12.

Psalm. 33.

Cur hæc prima omnium petitio: Sanctificetur nomen tuum.

Prouerb 16.

Angeli, hominesq; cur conditi, atq; redempti.

Cap. 5.

Eccles. 17.

1. Pet. 2.

1. Cor. 13.

Inanimes creaturæ cur Deum laudare finguntur.

Psalm. 18.

Dan. 3.

Psalm. 95.

Matth. 5.

Quo verbo nos Christus ad alacrem diuini nominis sanctificationem præmuniuit.

1. Ioan 3.

Malach. 1.

Ad secundum: Cùm multa nomina Deus habeat, & nullum hic nominatim expresserit, videtur de vniuersis eius nominibus non incongruè accipi posse. Nomen enim, rei est imago qualiscunque, similitudoq; illam repręsentans. Inde nomine Dei honorato, Deus honoratur, cuius suauitas nomen etiam suaue, & maiestas honorabile, & potestas terribile, & gloria benedictũ efficit. Ideò cum Dei honore ponitur nominis sui honor, iuxta illud Ierem. 14. *Tu autem in nobis es, Domine, & nomen tuum inuocatum est super nos, ne derelinquas nos*: & rursus, *Benedic, anima mea, Domino, & omnia quæ intra me sunt, nomini sancto eius*: &, *Afferte Domino patriæ Gentium, gloriam & honorem; Afferte gloriam nomini eius*: & cum Christi honore ponitur honor sui nominis, iuxta illud: *Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, &c.* Et post primum præceptum honoris latrię Deo exhibendæ, locatur secundum præceptum de nõ assumendo nomine Dei in vanum. Sunt autem decem nomina apud Hebræos, quibus Deus designatur, vt testatur Hierony. in epist. ad Marcellam: nẽpe El, quod Septuaginta Θεὸν, & Aquila vertit Ἰσχυρὸν, hoc est, Fortẽ. Deinde Eloim & Eloè, quod & ipsum Deus dicitur. Quartũ Sabaoth, quod virtutum, iuxta Septuaginta, secũdùm Aquilam autem, exercituum transfertur. Quintum Heelijon, quod Excelsum interpretatur. Sextum, Eser, Eheie, vt in Exodo dicitur: *Qui est, misit me ad te.* Septimum, Adonai, quem nos generaliter Dominum appellamus. Octauum, Iah, quod tantùm in Deo ponitur, & in alleluia extrema quoq; syllaba sumitur. Nouum, Tetragrammaton, quod ἀνεκφώνητον, id est, ineffabile nomen

Quo sit nomen Dei.

Ierem 14.

Psalm. 102.

Psalm. 95.

Decem Dei explicantur nomina.

B. Hier. epist 136. tom. 3

Exod. 3.

Triplex hoc loco nominis Dei interpretatio.

men, quod dicitur Iehouah. Decimum Saddai, quod robuſtum, & ſufficientem ſignificat: de quibus hic non eſt fuſius diſſerendum. Quibuſdam autem videtur, quòd hic ſit ſermo de nomine Patris, de quo dixit. *Pater noſter*, de quo alibi Chriſtus; *Manifeſtaui*, inquit, *nomen tuum hominibus*: nam et ſi nomen Patris prius fuiſſet memoratum, non tamen plane intellectum, vel manifeſtum redditum erat, de quo Iſaias cap. 52. *Propter hoc ſciet populus meus nomen meum in die illa*: & Zacharias cap. 13. *Ipſe vocabit nomen meum & ego exaudiam eum*. Alij per nomen intelligunt ipſum Dei, vel Domini nomẽ, iuxta illud: *Dominus nomen illi*: quod ipſam Dei ſubſtantiam, potentiam, ſapientiam, bonitatem, atque prouidentiam complectitur: hinc Prophetæ gloriã, maieſtatemque ſiue fortitudinem Dei ea voce deſignantes, dicunt; *Adiutorium noſtrum in nomine Domini*: *Nos autem in nomine Dei inuocabimus*: *Et nomẽ tuum inuocatum eſt ſuper nos*. Dicitur etiam nomen Dei ipſe Chriſtus filius eius, quo cognito, cognitus fuit & Pater, & quo ſanctificato: ſanctificatur & Pater. Ipſe eſt enim ſplendor lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula, in quo reſultat Patris imago, quemadmodũ ipſe dixit: *Philippe, qui videt me, videt & Patrem*.

Ioan. 17. Eſai 52. Zach 13. Pſalm. 67. Pſalm 123. Pſal. 19. Ierem 14. Sap. 7. & Hebr. 1. Ioan. 14.

Verbum autem ſanctificandi in Scripturis nõ vno modo accipitur. Nam ſignificat, mundare, ſiue purificare. Cùm enim iubetur, vt qui tetigerit immundum, vel morticinum, ſanctificetur; præcipitur vt mundus ac purus ſit: vnde ſcriptum eſt: *Sanctificamini* (ſiue ſancti eſtote) *quia ego ſanctus ſum*; Et, *Qui ſanctus eſt, ſanctificetur adhuc*. Deinde ſignificat, dedicare, ſiue Deo conſecrare, & ad eius vſus accommodare, qua ratione dicitur Dominus ſanctificaſſe die Sabbati, id eſt, voluiſſe, vt præ aliis hæc dies applicaretur cultui diuino. In eum ſenſum ſcribitur ſanctificaſſe templum, altaria, Sacerdotes, & Leuitas; quia diuino cultui & miniſterio applicantur. Eadem ratione ait Dominus in Deuteronom. *Quicquid eſt ſexus maſculini, ſanctificabis Domino Deo tuo*: & in Exodo, *Sanctifica mihi omne primogenitum*: ac in libro Leuitici, *Sanctificabiſq; annum quinquageſimum*. Tertiò ſignificat, præparare, vnde per Ieremiam dicit, *Sanctificabo ſuper te interficientem virum & arma eius*, hoc eſt, præparabo contra te; & alio loco ſanctificatos ſuos appellat Deus eos, quos præparauerat ad perdendam Ieruſalem, accepta ſimilitudine à rebus ſacris, quas paratas eſſe oportet ad eum vſum, ad quem ſunt dedicatæ. Sic dicitur: *Surge, & ſanctifica populum*, videlicet præpara. Ad hæc, ſanctificare, confirmare eſt, vnde Dominus Ioan. 17. dicebat, *Sanctifica eius in veritate*: & Apoſtolus: *Ipſe autem Deus ſanctificet vos per omnia*: &, *Qui ſanctus eſt, ſanctificetur adhuc*. Quinto, ſignificat, innoteſcere, ſiue ſanctũ haberi, & oſtendi, iuxta illud Deutero. 32. *Nõ ſanctificaſtis me inter filios Iſrael*: & Eſai. 5. *Deus ſanctus ſanctificabitur in iuſtitia*: ac rurſus, *Sanctificabor in eis coram Gentibus*: & Petrus, *Dominum autem Chriſtum ſanctificate in cordibus veſtris*, Id eſt, ſanctum habete, & celebrate. Eodem ſenſu, dictum eſt Leuit. 10. de Nadab & Abiu, filiis Aaron, deuoratis ab igne; *Hoc eſt quod locutus eſt Dominus, Sanctificabor in iis qui appropinquant mihi*, nẽpè ſignis declarabo, oportere eos, qui mihi miniſtrant, me venerari, oſtendamque in eos potentiam meam: vnde adiecit, *Et in conſpectu omnis populi glorificabor*. Cùm igitur nomen Dei per ſe ſit ſanctum, imò fons totius ſanctitatis, iuxta illud; *Sanctum, & terribile nomen eius*: & iterum, *Benedic anima mea Domino; & omnia quæ intra me ſunt, nomini ſancto eius*; cumque illud in prima ſignificatione ſanctificari non poſſit, ſanctitatem aliquam, quaſi prius eſſet immundũ, acquirendo, aut eius incrementum comparando, cùm infinitæ eius ſanctitati additio repugnet, diuinæque maieſtatis perfectionibus ſignificandis ſit accommodatum & dedicatum; ſitque firmum & fortiſſimum, iuxta illud, *Turris fortiſſima nomen Domini: ad ipſam currit iuſtus, & exaltabitur*; ſupereſt, vt hoc loco ſanctificari, idẽ ſit quod ſanctum haberi, ſanctum cognoſci, ſanctitatemque in nobis operari, ſiue ad illud adhibeat ſigna, vt interdum facere conſueuit, ſiue non. Hinc petunt ſancti precibus ſuis, Deum, vel eius nomen magnificari, iuxta illud Dauidis: *Dicant ſemper, Magnificetur Dominus, qui volunt pacem ſerui eius*. Quod verbum à nobis eſt frequẽter in ore habendum, cùm conſpicimus creaturas, vel cùm audimus magna & ingentia miracula, quæ Deus per ſanctos ſuos eſt operatus. Magnificatur autem Dominus, vel eius nomen ſanctum, quando cognoſcitur, & prædicatur à nobis eius magnitudo, quæ non in vna tantùm perfectione, ſed in omnibus, quæ in cognitionem cadere poſſunt, & indiuiſim ſunt coniunctæ, & finitæ non ſunt, ſed quælibet illarum per ſe ipſam infinita & immenſa: cuius rei gratia mirabilia & ſtupenda operatur. Nam qualis quiſque eſt, talia & operatur. Ita Dauid magnificabat Deum cum eo loquens; *Magnus*, inquit, *es tu, & faciẽs mirabilia: tu es Deus ſolus*: & cum hominibus loquens aiebat, *Magnus Dominus, & laudabilis nimis. & magnitudinis*

Sanctificari in Scripturis, multa ſignificat. Exod. 19. & ſæpè deinceps alibi. Leuit 19. Apoc vlt. Verbi ſignificandi alter ſignificatus. Geneſ 2. Deut. 15. Exod. 13. Leuit. 25. Tertius ſignificatus. Ierem. 22. Ioſ. 7.

Quartus ſignificatus. Ioan. 17. Apoc 22. Quintus ſignificatus. Deut. 32. Eſai. 5. Ezec. 28. 1. Petr. 3. Leuit 10. Nomen Dei quã ſanctum ac firmum. Pſalm. 111. Pſalm. 102. Prouerb. 18. Quid hoc loco, Nomen Dei ſanctificari. Pſalm. 34. Vt Deus, eiuſq; nomen magnificetur à nobis. Pſalm 185. Pſal. 144.

dinis eius non est finis: & B. Virgo altimans Dei apud se magnitudinem, dicebat; *Magnificat anima mea Dominum*; & plebs illa admirabunda propter suscitationem filij viduæ in ciuitate Naim, dixit, *Quia Propheta magnus surrexit in nobis; & quia Deus visitauit plebem suam*: & Samaritanus à lepra purgatus, reuersus est magnificans Deum: instruẽs suo exemplo, ne in donis, quæ à Deo accipimus, sistamus, sed vt per illa ad Deũ largitorem magnificandum erigamur. Petunt etiam sancti, nomen Dei exaltari, maxime cùm à periculo aliquo liberantur, vt Dauid, qui dicebat; *Et exaltetur Deus salutis meæ*: & ad vtrumque exhortans aiebat in alio loco; *Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum.* Nam etsi Deus altissimus sit, ac in altissimis habitet, vt passim Scripturæ loquuntur, exaltatur tamen eius nomen, quando corda & ora nostra eius altitudinem prædicant, quam ipse alibi prædicabat, cùm diceret: *Quis sicut Dominus Deus noster qui in altis habitat: & humilia respicit in cælo & in terra?* Hinc Christus promissus est ab Angelo, filius Altissimi vocandus; & Zacharias filium alloquẽs, dixit: *Et tu puer Propheta Altissimi vocaberis.* Est aũt Deus excelsus altissimusq́;, ad quẽ tamen contingendum non opus est eleuari vel exaltari, sed potius oportet deprimi atque humiliari, adeo vt illi sit vicinior, qui plus deprimitur: illi remotior, qui plus erigitur: vnde Petrus cum dixisset: *Superbis Deus resistit; humilibus autem dat gratiam*: subiunxit, *Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis.* Tertio, dicitur Deus, siue nomen eius glorificari, dum agnoscitur & prædicatur gloriosum, daturque illi gloria propter magnitudinem operum suorum: vt, quòd mundum ex nulla re condiderit; quòd illum sua prouidẽtia gubernet, quòd per Apostolos, & Prophetas admiranda opera ediderit. Tum denique vt prædicetur eius gloria, quam occultam & intimam in se ipso habet, quæ æterna est, & creaturæ communicari nequit, nisi quantum ipse voluerit; in qua consistit felicitas, & perfecta electorum satietas, de qua Propheta; *Satiabor, cùm apparuerit gloria tua.* Et quanquàm illa gloria nobis occulta sit, ac impenetrabilis, dum viuimus: tamen ex operibus, quæ tantam eius maiestatem decent, agnosci ex parte potest. Hinc Salomon ait; *Sicut qui comedit mel multum, nõ est ei bonum: ita qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria.* Et satis hanc gloriam illi damus, si seruemus præceptum Apostolicum; *Siue manducatis, siue bibitis, vel aliud quid facitis; omnia in gloriam Dei facite.* Et cùm alia voce dicimus: *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto: sicut erat in principio, & nũc & semper, &c.* Insuper censetur Deus, siue nomen eius laudari, quãdo eius perfectiones, & opera admiranda non sine laude enarrantur. Aut quod non solùm Dauid alios inuitabat dicendo; *Laudate Dominum de cælis, laudate eum in excelsis*, sed ipse etiam faciebat, cùm ait; *Septies in die laudem dixi tibi, super iudicia iustitiæ tuæ*: quod hodie Ecclesia per Sacerdotes & ministros in septem Horis canonicis præstare contendit. Ad hunc modum Angeli in natiuitate Iesu Christi laudabant Dominum, & pueri ac simplices in ingressu, quẽ fecit in die Palmarum in Ierusalem, quando accusatus à Iudæis, quòd illi acclamarent, *Hosanna filio Dauid*, quibus verbis salutem ab eo quasi à Deo poscere videbantur; respondit, *Vtique, nunquàm legistis, quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudẽ.* Rursus benedicitur Deus, & nomen eius, secundùm id: *Benedic anima mea Domino; & omnia quæ intra me sunt, nomini sancto eius*: quod aliud non est, quàm de omnibus quæ operari dignatur, gratias agere. Hinc Iosaphat, obtenta de hostibus victoria, ait: *Etenim quoniam ibi benedixerant Domino vocauerunt locum illum Vallis benedictionis, vsq; in præsentem diem*: nimirum gratias egerũt de victoria, & salute populi. Dauid etiã vbi paulò antè recitatis verbis se ipsum inuitasset ad benedicendum Deo, & nomini sancto eius, subiungens cuius rei gratia sit illi benedicendum, aut gratiæ agendæ, enarrat sigillatim Dei beneficia, dicẽdo: *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis: qui sanat omnes infirmitates tuas. Qui redimit de interitu vitam tuam: qui coronat te in misericordia, & miserationibus. Qui replet in bonis desiderium tuum, &c.* Daniel quoque egit gratias Deo de mysterio reuelato somnij; inquit enim: *Tunc Danieli mysterium per visionem nocte reuelatũ est; & benedixit Daniel Deũ cæli, & locutus ait, Sit nomen Domini benedictum à seculo & vsq; in seculũ: quia sapientia, & fortitudo eius sunt.* Ananias pariter cum duobus sociis in fornacẽ ignis ardentis proiectus, nec ab eo læsus, nõ est oblitus Deum benedicere, ac inuitare omnes creaturas ad benedictionem Dei illo pulchro hymno in Ecclesia decantato, qui incipit: *Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum, &c.* Idem fecit Zacharias pater Præcursoris, qui recepto vsu linguæ amisso, prorumpens in verba gratiarum actionis, dixit: *Benedictus Dominus Deus Israel, &c.* Et enumerans caussas dictę benedictionis, subdit: *quia visitauit, & fecit redemptionem plebi suæ.* Simeon & Anna, viso Christo à

matre

Marginalia (left): *Luc. 1.* — *Infrà 7.* — *Infrà 17.* — Dei nomen exaltari, quãdo sancti potissimum petant. — *Psalm. 17.* — *Psal. 33.* — *Psalm. 112.* — *Luc. 1.* — Diuina ab humana humilitate exaltari qui valeat celsitudo. — *1. Petr. 5.* — Tertia nomẽ Dei sanctificandi ratio. — *Genes. 1.* — *Psal. 16.* — Cũ sit gloria Dei inuisa, & incomprehẽsibilis, quomodo à nobis glorificatur. — *Prouerb. 25.* — *1. Cor. 10.*

Marginalia (right): Quartus modus nominis sanctificatio. — *Psalm. 148.* — *Psalm. 118.* — *Luc. 2.* — *Matth. 21.* — *Psalm. 8.* — Quintus modus nomen Dei sanctificandi. — *Psalm. 102.* — *2. Paral. 20.* — Cur Deo benedicendum censeat Dauid. — *Dan. 2.* — *Dan. 3.* — *Luc. 1.* — *Infrà 2.*

Matth. 14. & infra 15. Luca 26.

matre in templum oblato, benedixerunt Deum. Ipse Dominus volens sacrare, & benedicere panem, prius gratias egit Patri, à quo tantam potestatem multiplicandi recepit: & in vltima cœna cùm panem conuerteret in suum corpus, & vinum in sanguinē, benedixit, siue gratias egit Patri suo. Vnde cùm quidam ex Euangelistis dicant, *Benedixit*, alij inquiunt, *gratias egit*: quòd vna, & eadem sit benedicendi, & gratias agendi significatio. In omnibus ergo operibus, siue prosperis, siue aduersis, dicamus cum Dauide: *Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus: & benedictum nomen maiestatu eius in æternū.* Postremò dicitur Deus, & nomen eius à nobis sanctificari, vt traditur in hac oratione Dominica: de qua sanctificatione loquitur Esaias cap. 8. cùm ait: *Dominum exercituum ipsum sanctificate: ipse pauor vester, & ipse terror vester: & erit vobis in sanctificationem.* Quibus verbis innuit, tum Deum à nobis sanctificari; dum nos nomine sancto suo sancti, siue magis efficimur sancti, dumque alium nullum, præter ipsum solum, aut ipsius caussa alios, vel in cœlo, vel in terra timemus, & veneramur, siue cùm Dei sanctitas à nobis cognita, & prædicatur, & celebratur. Vnde Moses in Cantico prædicauit eius sanctitatē, cùm dixit: *Quis similis tui in fortibus, Domine? quis similis tui, magnificus in sanctitate, terribilis atq; laudabilis, faciens mirabilia*; Cùm ait: *magnificus in sanctitate*, perinde est ac si dixisset; Excellens, & singularis in sanctitate, scilicet in munditia, & firmitate ab omni prorsus defectu, & impotētia aliena. Eandem sanctitatē celebrabat B. Virgo, cùm diceret: *Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctū nomē eius.* Ita sanctificabant Deum Seraphini in visione quam vidit Esaias, dum clamabāt: *Sanctus, Sanctus, Sāctus Dominus Deus Sabaoth.* Facit autem abundantia amoris, vt bonum sanctitatis, à qua Deus neq; cadere potest, nec in ea augeri, illi exoptemus. Ita Cyprianus sermone de oratione Dominica interpretatur, vt nomē eius sanctificetur in nobis, sic, vt sanctificatio eius, qua in nomine eius sanctificati sumus in baptismo, & perseueret in nobis, & quotidiè in nobis renouetur. Opus enim est nobis quotidiè peccantibus continua sanctificatione purgari. Ita etiam Ambrosius libro de Sacramentis exponit: *Sanctificetur (ait) in nobis, vt ad nos eius possit sanctificatio peruenire.* Sic ille.

Matth. 26. Luc. 22. Benedicere, & gratias agere quod sit idem, vnde constet.
Psal. 17.
Esai. 8. & 1. Pet. 3.
Exod. 15.
Deus vt sit magnific' in sanctitate.
Luc. 1.
Esai. 6.
Cyprian.
Ambros. lib. 4. de sacramentis, c. 4. tom. 4.

Sed hic locus scrupulis non caret. Primus est, quia opus esset supplere, in nobis, cùm simpliciter sit dictum: Sanctificetur nomen tuum. Deinde incideret hæc prima petitio cum terra: *Fiat voluntas tua: Hæc est autem voluntas Dei, sanctificatio vestra*, vt dixit Apostolus. Tertiò, videtur Dominus his verbis nos docere voluisse, vt ante omnia Dei gloriam quæramus, vt quæ præcib. sit optāda. Rectiùs interpretatur Chrysostomus. Sanctificetur, hoc est, glorificetur nomen Dei per nos: id est, eam da nobis agere vitam, per quam id obtineamus, vt per nos nomen tuum gloriosum & sanctum habeatur apud omnes homines. Generalior est, & commodior beati Augustini enarratio: Da vt nomen tuum sanctum habeatur ab hominibus, nec illo quicquam putent esse sanctius, augustius, & gloria & veneratione magis dignum: qui sensus priores omnes complectitur. Nam, & per nos ipsos, & per alios desideramus nomen eius illustrari apud Gentes, & Iudæos per Euangelij prædicationem, & apud fideles per honestam & condignam sanctæ vitæ conuersationem. Dicitur enim interdum Deus sanctificari à seipso, vt Ezechiel. 20. *Sanctificabor in vobis in oculis nationum.* Et cap. 39. *Et nomen sanctum meum notum faciam in medio populi mei Israël*; videlicet per misericordiæ, potentiæ, & sapientiæ suæ declarationem. Aliquando verò homines dicuntur illum sanctificare, vt ex Esaia accepit Petrus: *Dominum Iesum Christum, ipsum sanctificate in cordibus vestris: vita, moribusq; colendo, & lingua prædicando.* Qui ergo Deum, siue nomen eius, vt par est, sanctificat, reuera eius magnitudinem agnoscit, & benedicendo confitetur; eius denique potentiam, atq; munditiam magnificis vocibus deprædicat. Neque posset vllus Deum, aut nomen eius magnificare, vel exaltare, vel illustrare, vel laudare, vel deniq; benedicere, talem eum agnoscendo, & prædicando, atque ab omnibus cognosci, & prædicari optando, nisi priùs Deus eum propriè magnificaret, magnis scilicet donis gratiæ suæ, & exaltaret in statum filiorum Dei, & spiritu illustraret suo, laudeq; dignum efficeret, suaque dextera illi benediceret, eumq; ab omnibus peccati sordibus sanctificaret. *Si nemo potest dicere, Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto*: & vt ait Dauid, *Rectos decet collaudatio.* Et ita dicere, *Sāctificetur nomen tuum*, aliud non est, quàm petere, vt in cordibus nostris, linguis, & operib' sanctitas nominis sui, & gloria resplendeat, vtq; paullatim cognitio nominis sui, per omnes Iudæos, siue Paganos dilatetur, atque inclarescat, vt omnes vnanimes, vno ore honorificemus Deū, & Patrē Domini nostri Iesu Christi. Et cùm cor nostrum suapte natura infirmū sit, & immundum,

Hic sensus: Sanctificetur sanctificetur in nobis, nomen tuum, itia pa[...]
titur incommoda.
1. Thess. 4.
Alter sensus probabilior, & aptior.
Chrys. hom. 20. in Matth. tom. 2.
Tertius omnium aptissimus, Augustini.
Aug. li. 1 ser. Domi. in mōte c 10. to. 4.
Vt Deus sanctificet seipsum.
Ezech. 20.
Infrà 39.
Quo Deum etiam modo homines sanctificent.
Esai. 8.
1. Pet 3.
Vnde hæc homini sit Deum potestas sanctificandi.
1. Cor. 12.
Psalm. 32.
Rom 5.
Cor nostrū quid in diui[...]

Verè perfe- ... abluti, & sanctificati quando en- ... san ... 1. Cor. 7.

nostri. Sed profectò non satis est semel ablui, semel iustificari, & sanctificari, nisi iustitiam semel partam conseruemus, atq; in illa indies perficiamur: ad quod hortatur Apostolus: *Has ergo*, inquit, *habentes promissiones, charissimi, mūdemus nos ab omni inquinamento carnis, & spiritus, perficientes sanctificationē in timore Dei.* Et quia *Non minor est virtus quàm quærere parta tueri*, vt quidam Ethnicus dixit; ideo adnitendū, omniq; studio contendendū nobis est, vt Dei gloriam, & nominis sui sanctitatē in omnibus nostris actionib. quæramus, illamq; omnibus nostris votis etiā vitæ ipsi anteponamus, nullam esse mortē gloriosiorem ducentes, quā illā, qua illustratur gloria Dei. Dicamus ergo semper: *Sit nomen Domini benedictū ex hoc nunc, & vsq; in seculum*, & ad hoc debitum illustrādi nominis Dei perficiendū instituit Ecclesia, vt toties in diuinis officiis, & Psalmis, & canticis diceremus: *Gloria Patri; & Filio & Spiritui sancto: sicut erat in principio, & nunc, & semper, & in secula seculorum, Amen.*

Ouid. li. 2. de Arte.

Psalm. 112 & Psal. 71.

TRACTATVS XLVIII.

In illa verba: *Adueniat regnum tuum.*

Dubia resoluenda,

AD huius secundæ petitionis intellectū, in primis de ordine eius ad præcedentem nonnihil dicetur: Deinde cùm regnum Dei multis modis in sacris literis accipiatur, atq; hîc accipi posśit, videndum est, ecquis illorū huic loco magis cohærere videatur, & quis sit legitimus huius verbi sensus: Tertiò, disserendum est, cur potius dixit: *Adueniat regnū tuum*, quàm, adueniamus nos in regnū tuum, vel, Admitte, & introduc nos ad regnum tuum.

Cur secundū hæc petitio locum obtineat.

Quod ad primū igitur attinet, post nominis diuini sanctificationem, scilicet post Diuinæ gloriæ illustrationem, germani filij Dei nihil magis in votis habent, quàm regni cœlestis aduentum, siue ingressum in illud, vbi summa votorum omnium in Deo ad satietatem completur: nam ita perfecti quiq; desiderant dissolui, & esse cum Christo; & qui hîc Christo commortui sunt, illi corregnare desiderant: & vt proprium fuit Patrum Veteris Testamenti, primum Christi aduentum summis votis expetere, vnde & Desiderium collium æternorum, & Desideratus cunctis Gentibus à Prophetis Messias vocatur: ita ad sanctos Noui Testamenti spectat, aduentum eius in maiestate & gloria futurorum expetere, summisq; desideriis diligere, secundum illud Apostoli verbum: *In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quā reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex: non solùm autē mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius.* In illo namq; aduentu non solùm Patris, & Filij, & Spiritus sancti nomē, gloria, & maiestas detegetur atq; illustrabitur, verùm etiam Christi mediatoris cum toto corpore suo, quod est Ecclesia, cuius ipse est caput, regniq; eius fructus ad consummationem, & perfectionē perueniet, pulsis, & deturbatis de regno suo cunctis scandalis, vniuersisq; eius inimicis positis sub scabello pedum suorum, & sub pedib⁹ sanctorum suorum. Ideo meritò eius aduentum expetunt, eius regnum consummari exoptant. Nam nec oculus vidit, nec aūris audiuit, nec in cor hominis ascenderūt, quæ præparauit Deus diligentibus se, siue vt Propheta ait Esaias, expectantibus se. Hinc Dominus in Euangelio volens nos esse præcinctos & paratos ad hunc aduentum eius regium excipiendum, dicebat: *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris. Et vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando reuertatur à nuptiis: vt quum venerit, & pulsauerit, confestim aperiant ei.* Et hęc de primo proposito sint satis, vbi aduerte Gręcè legi ἐλθέτω id est, veniat, non adueniat.

Genes. 49. Agge 2. Quorum Veteris Testamenti Patres Domini primum expetentur aduentum.

2. Tim. 4.

Colloss. 1. Ephe. 1.

Matth. 13. Psalm. 109. 1. Cor. 15. Hebr. 2.

1. Cor. 2.

Esai. 64.

Luc. 12.

Regnum in Scripturis multiplex inuenitur.

Ad secundum aduertendum est, & accuratè expendendum, Dominum dixisse: *Adueniat regnum tuum*: & dicendo, *Tuum*, distinxit hoc regnum quod expectare debemus, ab aliis regnis, quę non sunt Dei, inter quæ principem locum habet regnum dæmonis, qui dicitur Rex super vniuersos filios superbiæ, id est, eos, q suo vitio per superbiam illū imitantur. Dicitur etiā princeps huius mundi, id est, omnium eorum, qui mūdi huius bona ardēter diligunt. Est & regnū peccati, quod per vnum hominē in mundum intrauit, & omnes miserabili seruitute oppresśit, ac paullatim progressum est etiam id eos, qui non peccauerunt, vt ait Apostol⁹, hoc est, in pueros, & infantes, qui voluntario aliquo, aut personali delicto non sunt maculati, sed tantū originalis labis à primo parēte in totā posteritatem transmissæ vitio, & culpa cōtaminati. De regno huius peccati inquit Apostolus: *Vt sicut regnauit peccatū in mortem: ita & gratia regnet per iustitiam, in vitā æternā*, Rom. 5. Erat etiam mortis regnum, quod peccatū consecutum est, de qua Apostolus: *Sed regnauit mors ab Adam vsq; ad Moysen*: & Salomon: *Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum.* Quartò, erat regnū sapientię, siue rationis, a Philosophis, & sapiētibus huius mundi adinuentum, de quo Cicero libr. 3. Tusculanarū quæst. loquitur. Nam menti nostrę, siue rationi, tanquā Reginæ cuidā,

Iob. 41. Ioan. 12. Genes. 3. Rom. 5. Ibidem. In quos etiā vel minimè peccantes mors regnauit, secūdum Apostolum.

Ibidem.

Ibidem. Sap. 2. Ecquod hanc regnū sapientiæ, vel rationis Philosophis. M. Tull.

datum

d[illegible] à natura esse ferunt regnum moderandi omnes partes animi nostri, atq; eius esse, regere omnes appetitiones animi concupiscentis, & moderari omnes iras, & furores partis irascentis, deniq; omnes motus hominis rectè gubernare, non secùs quàm Rex omnem populum sibi cómissum iustè gubernat; atque in hac recta gubernatione cōsistit iustitia huius regni, vt testatur Plato lib.6.de Repub. quemadmodum iustitia rectè constitutæ ciuitatis in hoc sita est, vt omnes Regi tanquàm capiti subsint, & obsequantur. Quam sententiam amplexus videtur August. lib.2.contra Academicos, vbi definiens quid sit feliciter viuere, dixit non esse aliud, quam viuere secundùm hominis optam partem, quam rationem siue mentem vocat, cuius est cæteris præesse. ¶Sed cum Dominus hic dicat: *Adueniat regnum tuum*, profectò de nullo horum est sermo, imò adueniente Christi regno in nos, regnum dæmonis destruitur: & princeps mundi huius eiicitur foras. Nam cùm fortis armatus custodiret atrium suum, & in pace posideret quæ sua erāt, superuenit illo fortior, & vniuersa eius arma abstulit, & spolia distribuit. Destructum est etiam regnū peccati, quod baptismo tāquàm Pharao cū exercitu suo in aquis submergitur, & euadit homo noua creatura iustificata, & sanctificata: vires etiam fomitis, siue cōcupiscentiæ carnis, quam Apostolus peccatum, & legem peccati vocauit, ita debilitantur, vt intrepidè idē ipse dicant: *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscētijs eius:* & rursus: *Peccatū enim vobis non dominabitur, nōn enim sub lege estis, sed sub gratia.* Non obscure igitur dominium, & regnum fomitis, quem peccatum appellat, ante Christi aduētum stetisse docet, sed iam nunc non stat. Rursus mortis regnū eatenus est per Christum euersum atque destructum, quatenus est ab ea metus fidelium depulsus; vt pulchre dixerit Apostolus: *Vt per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperiū*, id est, diabolum: *& liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti.* Imò eò progressus est Christus, vt optabilem, & amabilem rem omnium maximè horrendam, & terribilem, hoc est mortem reddiderit, & de illa sanctos suos fecerit triumphatores. Vnde scriptum est: *Beati mortui qui in Domino moriuntur*, & *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius.* Vides igitur, beatam & pretiosam vocari mortem.

Regnum autem rationis humanæ omnes motus & actiones moderantes ita à lumine fidei, & doctrinæ Christi offuscatum est quemadmodum stellę in meridiano Sole nobis absconduntur. Nam ratio cognita est ad pauca, & illa quidem parua, & sensibilia huius mundi se porrigere, ad maiora autem, & felicitatem suam, siue viam ad illā assequendā infirma, & cęca. Erat ergo periculosum hoc regnum: quia si cæcus cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt. Huius autem regnum debilissimum est, cùm cæteræ partes in homine in illam insurgāt, & rebellionē excitent; imò etiam Reginam ipsam redigant in captiuitatem. Quod Socrates apud Platonem lib.4.de Repub. prudenter coniectauit, vocans hoc regnum seditiosum: & in illo eos præesse, quorū subesse, & imperare quorū erat obedire. Aristoteles etiam hoc non omninò ignorauit, etsi causa omninò eum latuerit, nam conferens rationem cum appetitu, dixit; ἡ μὲν λέγει ἡ δὲ ἄγει. Id est, Ratio est, quæ dictat, & præscribit: appetitus verò ducit, siue imperat quid sit agendū. Vnde Paulus hoc vitiū huius regni detegens in se ipso, dixit: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mētis meæ & captiuantē me in lege peccati, quæ est in membris meis.* Vides seditionem in hoc regno? & Reginam ipsam rationem in captiuitatem abduci? Dominus & rationis debilitatem, & cæcitatem exprimens, inquit: *Si lumē quod in te est, tenebræ sint, ipsæ tenebræ quantæ erunt?* Dicere vult. Si lumē naturale nō satis est ad ducatū prestandum, vt bona opera præstemus, quæ ad salutem nos conducant; ipsa opera, quæ ex se lumine destituta sunt, & non nisi lumine rationis illustrātur, quàm profundis, & crassis tenebris erunt obsita? Atq; harum tenebrarum testimonium nobis reddere possunt facta impia, & detestanda, omniq; spurcitia atq; immanitate referta, eorum, qui sola ratione duce & magistra, vitam traduxerunt. Est ergo lumen ipsum rationis ad vitam æternam comparandam, & opera bona, Deoq; placentia edenda, meræ tenebræ: secus vbi fide cœlitus illustratur. Hinc August. in 1. lib. Retract. recognouit errorem suum, dicens, verum esse, in homine nihil esse melius mente, aut ratione: sed voléti pergere ad felicitatem cæleste, non satis esse lumen rationis, vel mētis humanæ, nisi diuinitùs illustretur. Non est igitur hoc loco sermo de rationis regno, vel dæmonis principis huius mundi, vel peccati, vel mortis: & dicendo Tuum, ab omnibus istis distinxit.

Sed posset quis meritò obiicere, qua ratione petimus aduenire regnum Dei, quod ille ab æterno habuit, & ab initio seculorū possedit? Ait quippe Dauid: *Regnum tuū regnū omnium seculorū; & dominatio tua in omni genera-*

Plato.
Quid sit feliciter viuere, Augustino.
Augu. tom. 2.
Omnes illæ excluduntur regni acceptiones. Dæmonis, Peccati ac mortis regna Christus vti destruxit.
Ioan. 12.
Luc. 11.
Exod. 14. & seq.
Gal. vlt. & alibi.
Rom 7.
Suprà 6.
Ibidem.
Hebr. 2.
Mors quibus reddita per Christum amabilis.
Apoc. 14.
Psalm. 115.
Quàm tenue & obscurum regnū rationis, ac debile.
Matth. 15
De hoc regno quid magnus ille senserit Socrates.
Philosoph. lib. 6. Ethic. c. 2. tom. 3.
Rom. 7.
Matth. 6
Explicatur id: Si lumen quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt.
B. Aug. 1. & alibi. tom. 1 init.
Dei quod ille semper habuit regnum quod petimus aduenire.
Psalm. 144.

Psalm. 73. *generatione,& generationem*: rursus, *Deus autem Rex noster ante secula, operatus est salutem in medio terræ*: vnde Dauid Dominum, Regem suum vocat: *Rex*, inquit, *meus, & Deus meus*, & ad eum adorandum omnes inuitās ait: *Quoniam Deus magnus Dominus, & Rex magnus super omnem terram*: & Paulus ad Timotheum, vocat illum Regem seculorū, dum ait: *Regi seculorum immortali, inuisibili, soli Deo honor & gloria in secula seculorum, Amen.*

Psal. 5. & 83.

Psalm. 95.

1. Tim. 1.

Si Deus est Rex noster ante secula, quomodo Rex dicitur seculorum?

Neque pugnat hæc petitio cum sententia Dauidis dicentis, Deum esse Regem nostrum ante secula, & dicere, Regem seculorum: Respondendum est enim, Deum fuisse Deū ante omnia secula, & antequam mundum conderet: sed non potuit, vel vocari, vel esse dominus aut Rex, quia nondū erant populi sibi subditi, in quos regnaret, nisi fortè in Dei prædestinatione. Si verò rem ipsam respiciamus, non nisi à seculis Rex esse cœpit, vt Paulus ait. Quod ergo ait Dauid: *Deus noster Rex ante secula*, illud, ante secula, referendum est ad verbū Deus, & non ad, Rex noster, vt sit sensus suauis: Deus qui est ante secula, & qui ex tempore cœpit esse Rex noster, operatus est salutem, &c. Non possumus etiam petere illis verbis Regem, quia à principio mundi Rex, & Dominus fuit: nec vt potestatem illi nouam conferat, quàm à seipso ab æterno habuit, & quam Nabuchodonosor, viso miraculo trium puerorum in fornacem ignis cōiectorum, prædicauit: vnde edicto omnibus populis, & gentibus, & linguis scripsit hæc verba; Signa, & miracula fecit apud me Deus excelsus. Placuit ergo mihi prædicare signa eius, quia magna sunt: & mirabilia eius, quia fortia: & regnum eius, quia regnum sempiternum, & potestas eius in generatione, & generationem. Idem posteà confessus est, quando vitio superbiæ suæ iustè Deo humiliatus fuit: & in bestiā mutatus, & misericordia sua regno suo restitutus. Nam benedixit Deū cœli, & confessus est potentiam æternam, & regnum eius extendi per omnes generationes. Et quemadmodum Rex, & potestas eius sunt ab æterno, ita etiam solium eius, & sceptrū ab æterno existit. Quam sedem corporaliter describit Propheta in cœlo, quod metaphoricè sedes eius regia dicitur: *Cœlū mihi sedes est: terra autem scabellum pedum meorū.* Vt videas quā parui sint Reges, qui terræ partes occupant, si conferantur cum Deo, cuius amplissimum regnum ex eius sede, & scabello licet coniectare. De sceptro etiam huius Regis loquitur Dauid, cū ait: *Virga directionis virga regni tui*, & declarās hanc directionē, subdit: *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatē.* Amor enim iustitiæ, in quo est remuneratio, & odiū peccati, in quo est eius punitio, rectum constituunt regnum Dei.

Regnum esse æternū eiusque potestatem æternā. Dan. 3.

Daniel. 4.

Dei quoque solium & sceptrum probatur æternum.

Esai. vlt. Matth. 5.

Psalm. 44.

Regni Dei directio qualis.

Non etiam petimus, vt hic Rex habeat nouos militū exercitus, qui à seculo Dominus exercituū dicitur, & de quibus ait Christus: *An putas quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modò plusquàm duodecim legiones Angelorum?* Neq; desunt huic magno Regi Deo subditi, qui ab initio in vniuersis mundi nationibus per inditū rationis lumen, & legem naturæ, & magnos, & sapiētes viros, quos ad eas destinauit, regnauit & regnat, vt passim dicunt Scripturæ. Si ergo Deus Rex est seculorum, & potestatē ab æterno habet, & soliū, & sceptrū, & exercitus, & populos subditos, quid est ergo quod petimus: *Adueniat regnum tuum?* Respondent quidam nihil horum nos à Deo petere, sed tantùm vt regnum Dei adueniat nobis, id est, vt mundo ignaro, & rudi perspectum, & manifestum fiat regnū Dei. Nam sicut lux etsi præsens sit cæcis, eis tamen est absens, quòd nil lucis illis conferat: ita regnum Dei etsi vbique adsit, cæcis tamen, aut volentibus oculos claudere, ignotum est. Et quemadmodum petimus sanctificari nomen Dei, optando sanctitatem nominis sui omnibus innotescere, & apud omnes illustrari, ita expetimus aduenire cognitionem huius sempiterni regni Dei, & in omnes diffundi. Hæc responsio etsi piè excogitata sit, posset tamen in illam obiici, per multos olim extitisse, qui hoc regnum Dei sempiternum non ignorarūt: nam semper signis, & miraculis, & horrendis pœnis de impiis sūptis satis declarauit Deus se Regem esse, vt cùm puniuit turris Babylonicæ structores, & infames illas quinque ciuitates, & Aegyptios affligentes populum Dei. Constat etiam, Regem Nabuchodonosor bis confessum fuisse Dei regnum. Multi etiam Græci & Philosophi Romaniq; de regno Dei cognouerunt, & philosophati sunt, scriptisq; tradiderunt: omnes etiam præter paucos, Dei prouidentiam asseruerunt, mundū hunc vniuersum, & præsertim res humanas, tanquàm regnū quoddam suauissimè à Deo tanquàm à Rege, atque sapientissimè disponi & gubernari cognouerunt.

3. Reg. 19. & alibi passim.

Matth. 26.

Eiusdem robur, & potentia.

Propositæ de aduentu regni Dei alioqui æterni dubitationis prima solutio quorundam.

Ea quid incōmodi habeat

Genes. 11. Infrà 19. Exod. 7. 8. 9. 10. 12. & 14. Dan. 4.

Quare, meo iudicio, plenius & certius huic dubitationi satisfaciemus, si dixerimus, hîc non esse sermonem de regno illo vniuersali, quo Deus vniuersis nationibus imperat, sed de regno quodam peculiari & singulari, quo Messias Rex promittitur regnum nouum instituturus, in quod non solùm Iudæi, sed Gentes etiam sint conuo-

Altera commodior solutio, ac certior.

candæ ex vniuersis mundi partibus; quos tanquàm Dei filios & sibi charissimos fratres sit gubernaturus, & per Euangelium instructurus, & per Sacramenta sanctificaturus, & æterna vita, id est, sui visione etiam in corporibus suscitatis, & glorificatis remuneraturus, hoc est, regnum Dei, siue regnum cœlorum toties in Euangeliis decantatum & celebratum, totque parabolarum similitudinibus inculcatum. Atque hoc regnum initium habuit à Christo, & Apostolis, & finem habebit, cùm Christus tradiderit Deo & Patri regnum, & euacuauerit omnem principatum & potestatem, & virtutem, vt ait Apostolus: quòd quomodo sit intelligendum, infrà explicabitur. Atq; hic sensus mirificè congruit cum his quæ præcedunt, & quæ sequuntur. Etenim dicere, *Pater noster qui es in cœlis*, tantū filiorum est, & in gratiā Dei receptorum. Dicere, *Sanctificetur nomen tuum*, non est, Pagani, aut Iudæi, sed eius qui nouit quanti sit gloria Dei facienda, & nomen eius illustrandum. Idem ostēdit quod sequitur, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra*: nam facere voluntatem Dei vtcunq;, omnium est: at facere, quomodo fit in cœlo, eorum tantùm est, qui hoc Dei regnum spirituale agnouerunt. ¶Iam verò, sicut non semel dictum est, pluribꝰ modis dicitur regnum Dei, siue regnum cœlorum. Namque in primis accipitur pro ipso Christo, Rege & autore huius regni. Ideò cùm à Iudæis audisset, *In Beelzebub Principe dæmoniorum eijcit dæmonia*, dixit, *Si ego in digito Dei eijcio dæmonia: profectò peruenit in vos regnum Dei*, vocans se ipsùm regnum Dei, tanquàm ille qui debellando dæmonia, comparabat sibi regnū Dei. Se ipsum etiam liberè confessus est Regem coram Pilato, & Pilatus titulo illum Regem esse declarauit. Turbæ etiam in ingressu eius solenni in die Palmarum clamabant, *Benedictum quod venit regnum patris nostri Dauid*, hoc est, Messias filius Dauid, & in eius regno adumbratus. Idē interrogatus à Pharisæis, vel seriò, vel ex derisione, vel curiositate, *Quādo venit regnum Dei?* quasi dicerent, Te iamdudū, multumq; de regno Dei differentē audiuimus; & populo quasi persuasum est, te esse Messiam: si regno tu is es quē expectamus; quādo tandem incipies regnare? nihil enim in te Regium præfers: respondens eis dixit, *Non veniet regnum Dei cum obseruatione: neq; dicent, Ecce hic, aut Ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra vos est*: significans Dominus. Non veniet more regni mundani cum pompa, & fastu, & satellitibus, vt vos cogitatis: & aliquando Apostoli cogitabant; & Herodes nato Rege Iudæorum commotus est. Non veniet, vt posit obseruari vel tempus, vel locꝰ, vel vt verè possit dici, Ecce hic habet aulam, illic habet exercitū, huic aut illi ciuitati dominatur. Ecce enim regnum Dei intra vos est, quasi dicat, Animas potiùs fide, spe, & charitate regit Messias, quàm corpora: aula eius sunt corda humana, in quibus per fidem habitat, sicut regnū peccati & dęmonis, cui opponitur in cordibus est: aut certè is, de quo vos quæritis, in medio vestrum est. Quibus verbis apertè se regnum Dei vocauit, quod & contestantur illa verba sequentia, cùm ait: *Venient dies quando desideretis videre vnum diem Filij hominis: & non videbitis.* Ioseph etiam ab Arimathia dicitur vir bonus & iustus, qui expectabat & ipse regnum Dei, id est, aduētum Messiæ, cuius expectatione omnes iusti tūc tenebantur.

Regni Dei quod petimus, quod initium, & finis.

1. Cor. 15.

Ille posterior sensus quam congruus, ac probabilis sit

Regni Dei variæ acceptiones.

Luc. 11.

Ioan. 18. Infrà 19. Marc. 11.

Luc. 17.

Quid illud: Non veniet regnum Dei cum obseruatione, Ecce enim regnum Dei intra vos est.

Matth. 2.

Luca 17.

Infrà 23.

Secundò, regnum Dei accipitur pro ipsa Dei Ecclesia, quæ tanquàm populus subditus huius tāti Regis est, & in ea regnat per Fidem; & Euangelium, de quo Dominus; *Regnum meum*, inquit, *non est de hoc mūdo*. Nam qui Christum profitentur, renunciant Satanæ & mundo, & spectant regnum Dei; quod quia de cœlo venit, ait, *Regnum meum non est hinc*: de quo regno aiebat Dominus, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, nō potest introire in regnū Dei*, id est effici membrū Christi, & pars Ecclesiæ; & Paulus ad Colossen. 1. Eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum Filij dilectionis suæ; & Dilectus in Apocalypsi, *Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes, & regnabimus super terram*; & Angelus, *Regnabit in domo Iacob*, scilicet in Ecclesia. De hoc dixerūt Iudæi, *Nolumus hunc regnare super nos*, quasi dicerent, Nolumus esse huius regnū. In hunc sensum ait Dn̄s, *Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius*: quod etsi de Christo ab illis ablato, siue de Euangelio, quod illis est abscōditū, intelligi valeat, propriè tamen regnū Dei vocat gubernationem vineæ, siue Ecclesię Dei, quæ ab illis sublata est, & aliis ministris, id est, Apostolis, commissa. Habet hoc regnum suam legem, suos ministros, supplicia sua, quibus rebelles afficit, tum in pręsenti per excommunicationem, tum in futuro per gehennam ignis: Habet suū tribunal, in quo caussæ spirituales animarum aguntur, nimirum Sacramentum Pœnitentiæ. Habet sua priuilegia & immunitates. Habet suam mensam Regiam, quæ in Sacramento Eucharistiæ proponitur. Habet suam libertatem, & præmia æterna; ita vt veri regni imaginem & similitudinem

Secunda regni Dei acceptio.

Ioan. 18.

Suprà 3.

Colos. 1.

Apoc. 5.

Luc. 1.

Infrà 19.

Matth. 21.

Quod potiùs regnum Dei fuerit Iudæis ablatum.

Eius regni partes.

dinem gerat. Habet etiam suos hostes, quibus cum perpetuò belligeratur, Dæmonē, Carnem, & Mundum, Habet suos rebelles & contumaces, Hæreticos & excommunicatos omnes. Habet deniq; subditos, quorum est pendere Regi tributū per fidem, spem & charitatem, & bonorum operum studium.

Tertia regni Dei significatio.

Tertiò accipitur pro ipso Euangelio, & fide siue gratia, quæ per illud porrigitur: & in hunc sensum Apostolus dixit; *Non est regnum Dei esca & potus; sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto*; & iterum; *Non enim in sermone est regnum Dei; sed in virtute.* Eodem sensu dicitu Act. 19. Paulū disputasse & suasisse de regno Dei: & c. 28. exponebat, testificans regnū Dei, nempè Euangelium; & ad Coloss. 4. eos qui erant ex circumcisione, dicit esse adiutores suos in regno Dei, id est, Euangelico ministerio. Eodem significatu dictum est à Domino, *Quisquis non acceperit regnum DEI velut paruulus, non intrabit in illud*; &, *Sinite paruulos venire ad me: & ne prohibueritis eos: talium enim est regnum Dei*; *Nemo mittens manū suam ad aratrum, & respiciens retrò, aptus est regno Dei*, & Mar. 12. *Videns quendam Scribam quòd sapienter respondisset, dixit illi, Non es longè à regno Dei*, id est, ab Euangelio, & doctrina eius.

Rom. 14. 1. Cor. 4. Actor. 19. Infra. 28. Colloss. 4. Marc. 10. Ibidem. Luc. 9.

Quarta & vltima.

Quartò accipitur regnum Dei pro mercede vitæ æternæ, siue gloria cœlesti: de qua, *Beati pauperes spiritu; quoniam ipsorum est regnum cœlorum*; &, *Non omnis, qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnū cœlorum*; &, *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei*; & Dominus in die iudicij dicturus est; *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi*: & iterum, *Tunc isti fulgebunt sicut Sol in regno Patris eorum*: & Apostolus; *Neque fornicarij, neque idolis seruientes, &c. regnum Dei possidebunt*: ac Petrus, *Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini nostri & Saluatoris Iesu Christi*: & sexcenta huiusmodi sunt loca: & Latro in Cruce Christum agnouit Regem, cùm dixit, *Domine, memento mei, cùm veneris in regnū tuum*, Nam intrauit Christus in regnū suū (quod ad corpus attinet) in die resurrectiōis, quēadmodum cùm ostēdit corpus gloriosum in monte transfiguratus, dixit; *Sunt quidam de hic stantibus qui nō gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo.* Quanquàm latroni Dominus illo eodē die promiserit regnū, quo indicaret, se regnū in seipso, etiam crucifixo, habere, quod ad animam attinet, & potestatem habere illud communicandi cum aliis, quos sua gloria detecta & declarata reddidit beatos. Tamen hoc regnum tunc perfectum erit, vt

Matth. 5. Matth. 7. Actor. 14. Matth. 25. Matth. 13. 1. Cor. 6. 2. Pet. 1. Luc. 23.

In regnum suum quādo venerit Christus. Matth. 16.

Latroni Christus in Cruce regnū cuptom. ferit & Paradisum.

Apostolus testatur, quando nouissimè inimica eius destruetur mors; & totum hominem secundùm vtramque partem beabit. Ait enim Paulus, *Deinde finis, quum tradiderit regnū Deo & Patri, quum euacuauerit omnem principatum & potestatē, & virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Nouissimè autē inimica destruetur mors. Omnia enim subiecit sub pedibus eius. Quum autē dicat, Omnia subiecta sunt ei: sine dubio præter eum, qui subiecit ei omnia. Quū autem subiecta fuerint illi omnia: tunc & ipse Filius subiectus erit ei qui subiecit sibi omnia, Vt sit Deus omnia in omnibus.* Hæc Paulus. Vbi notandum est, in primis Christū regnare vsq; ad diem resurrectionis: sed tamen eius regnum non esse pacificum aut quietum, sed plenū bello & contentione. Regnat enim pugnando, & debellando hostes, donec ponat illos sub pedibus Patris sui. Hoc autem tunc erit, quādo euacuauerit omnem principatum & potestatem: per quæ non intelliguntur soli Dæmones, qui Principes mūdi dicuntur & potestates, qui non cessant bellū indicere regno Deo, sed etiam Principes infideles & pagani, qui potestate & copiis abutuntur, & regnum Dei, atque adeò nomen Christianum, nituntur extinguere, & regnum dæmonis, quantum possunt, amplificare conātur. Enumeratur inter inimicos regni Dei mors ipsa, Deus enim mortem non fecit: sed inuidia Diaboli mors introiuit in orbem terrarum: Christi autem potestas supra mortē, probatur ex verbo Dauidis, qui dixit; *Omnia subiecisti sub pedibus eius.* Et quia dixit omnia, nihil excludendo, etiam ipsam mortem subiecit pedibus Filij: qua destructa in Filio Dei, & in omnibus membris eius, regnum Dei erit perfectum.

1. Cor. 15. Psalm. 109.

Regnet nunc quomodo Christus.

Ephes. vlt.

Quos Christus inimicos ponet sub pedibus suis.

Sap. 2. Psalm. 8. 1. Cor. 15.

Dicitur autem Filius tradere regnum à se comparatum, Deo, & Patri: quia seipsum in omnibus membris suis, & fidelibus, in quibus regnum Dei situm est, Patri tradet, & seipsum cum illis subiiciet pedibus eius. Quasi dicat Filius; Pater, complacuit tibi ponere omnia sub pedibus meis: & ego subdo me ipsum tuis cum omnibus his, qui fidem in me habendo in te crediderunt, & per me, tanquàm per ostium, ingressi sunt in regnum tuum. Quod ideo perfectum est, quia non habet ampliùs inimicos vel rebelles; non est subiectum insidiis, aut periculis; non habet bella aperta, aut seditiones occultas; extra illud iam sunt omnes impij, & hypocritæ: non sunt in eo vlla peccata, aut scandala. Intellige autem hanc subiectionem Filij, quod ad Humanitatem attinet: nam quantum ad diuinitatem, par

Quomodo Christus regnum tradat Deo, & Patri.

Ioan. 10.

Vnde regnū erit Christi perfectum.

Christus etiā vt Patri subiiciatur.

par est per omnia, & æqualis Patri, & Spiritui sancto Filius, & toti Trinitati Humanitas subditur. Quod ait, Filiũ tradere Patri regnum, nõ ita intelligas, vt se ipsum illo spoliaturus sit: nam quemadmodum Pater Filio contulit vitam, & sapientiam, neque tamen se illis spoliauit; ita Filius tradit regnũ Patri, nequaquàm illud à se alienãdo, sed vt Imperator Romanus, qui prouincias bello, & sanguine comparatas, atq; adeò se ipsum, Reipublicę subiiciebat, atq; submittebat ita Christus Patri.

Quomodo id accipiendum: Cùm tradiderit Christus regnum Deo & Patri. *Ioan. 5.*

Cùm verò dixit: *Erit Deus omnia in omnibus*, eum habet sensum, quòd in nulla re cernentur affectus nisi diuini: neque peccata nisi punita. Videbitur mors mortua, vita immortalis, lætitia sempiterna, lumen sine tenebris, spectabuntur Angeli, Patriarchæ, & Prophetæ, & Apostoli, & denique omne bonum, excluso omni malo.

Deus vt erit omnia in omnibus. *Esai 61.*

Cùm igitur tot modis accipi possit regnum Dei, iam superest inuestigare, quæ sit germanior huius vocis in hoc loco acceptio, cùm dicimus: *Adueniat regnum tuum.* Quibus verbis non est verisimile nos postulare regni Dei aduentum in primo significatu, quia, velimus nolimus, & venit hactenùs, & veniet: etsi illo modo interpretentur Ambrosius, Hieronymus, & Caietanus; qui vult, illam particulam positã in tertia petitione, *Sicut in cœlo, & in terra*, extendi ad duas priores: sed ita hæc secunda petitio aduentus regni non esset diuersa à priori de sanctificatione nominis, aut à tertia, *Fiat voluntas tua.*

Regnum Dei hoc loco quomodo minimè intelligitur.

Ambros. lib. 5. de Sacra. c. 4. circa med. tomo. 4. *Hieronym. in Matth. lib. 1. tom. 9.* *Caiet. ibid.*

Alter sensus etiam incongruus.

Rursus, non est probabile, quòd petamus Christi aduentum iam factum, vel aduentum doctrinæ Euangelicæ, quæ iam per totum orbem disseminata est: nam *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*, vt Cyprianus interpretatur.

Psal. 18. & Rom 10. *B. Cyprian. ser. 6. de orat. Dom.*

Illud igitur reliquum est, vt regnum Dei pro militanti Ecclesia accipiatur, vel pro mercede vitæ æternæ, & cœlestis gloriæ, ad quam aspiramus, vt Augustinus, & Chrysost. & Theophylactus testantur. Nã etsi Dei Ecclesia, quæ regnum eius est, à tempore Christi cœperit, & per Apostolos fuerit propagata; vult tamen Deus, vt nostris precibus & votis huius regni perpetuitatem, atque amplificatonem expetamus. Nam vt regna terrena armis comparantur, ita regnum hoc cœlorum armis spiritualibus orationum, & lacrymarum, sanctorumq; desideriorum cõseruatur, augetur, & perficitur. Post diuini ergo nominis sanctificationem, quæ primũ locum in cordibus nostris habere debet, secundus, & illi proximus est esuries & sitis salutis animarum, neque tantùm propriæ animæ, sed omnium. Vt nihil sit aliud dicere, Adueniat regnum tuum, quã petere vt Ecclesia Dei propagetur, numero, & meritis fidelium augeatur; Iudæi atque Pagani discussis ignorantiæ tenebris in hoc regnum se recipiant; peccatores ad cor redeant, iusti maiores progressus in iustitię operibus faciant; pastores & ministri verbi Dei, tanquàm veri operarij, qui opere, & sermone potentes sint, ad eam destinentur. Nihil aliud petimus his verbis, quàm vt dæmones, huius regni hostes capitalissimi, destruantur, eorumque insidiæ, & impij conatus Angelorum ope confringantur; Turcarum, & Paganorum, qui nobis molesti existunt, imperium imminuatur, atque debilitetur; hæreticorum, & schismaticorum artes & machinamenta nobis detegantur, & in eorum capita recidant. Denique postulamus, vt quicquid promouere potest regnum Dei, nobis donetur; quicquid verò impedire, aut infestare illud potest, summoueatur.

Tertius sensus cõgruus, & accommodatus.

Aug lib. 2. de serm. Dom. in mon. cap. 10. cir. finem. *Chrysost. ho. 20. in Matth. tom 2.* *Theophy. ibi.*

Quomodo regnum cœlorum comparetur.

Quid sit dicere, Adueniat regnum tuũ. *Esai. 46.*

Si verò regnum Dei pro statu Ecclesiæ triumphantis, in qua regnãt omnes, qui ad illam admittuntur, & à Christo Rege ad regnum paratũ à constitutione mundi vocantur, quod recipiunt tanquàm mercedẽ & coronam suorum meritorum, accipiamus; rectè post diuini nominis gloriam illud expetimus: tum quia regnum illud absolutè perfectum est, omnique ex parte beatum, & quod maximè vox regni Dei significat. Deinde quia hoc consonat cum præcepto Christi dicentis: *Primùm quærite regnum Dei, & iustitiam eius: & hæc omnia adijcientur vobis*: & cum votis & desideriis Sanctorum, quorum est dicere, *Cupio dissolui, & esse cum Christo*, quorumque est per multas tribulationes in illud intrare. Nam etsi Sancti & fideles tales sint, in quibus Deus modò regnet, & ipsi per liberum arbitrium illi operantes atque deseruientes quodammodò in seipsis regnent, iuxta illud Ecclesiæ, *Seruire Deo, regnare est*: non ignorantes tamen, hoc regnum coniunctum esse cum bello contra mundum, & Satanam, atque adeò contra carnem propriam, & cum multis periculis & laboribus esse annexum; meritò qui ciues sunt Sanctorum, & domestici Dei, ad aliud cœleste regnum suspirant, illud affectant & amant, omnique studio ante omnia diligunt & requirunt; cùm intelligant, illud omni ex parte esse pacatum atque tranquillum, & potius regnum Dei, quàm regnum Christi, quod cum bello & seditione coniunctum est: vt diximus ex Paulo.

Quàm aptè regni Dei, id est gloriæ cœlestis aduentus post Diuini nominis sanctificatione postulamus. *Matth. 25.* *Philip. 1.* *Actor. 14.* *Ephe. 2.*

Regnũ Dei, & regnum

Christi in quibus duobus regnis fuerant adumbrata.

Paulo. Regum autem Dei delineatum fuit in illo Salomonis quieto & pacato, sicut regnum Dauidis turbulentum & inquietum, Christi regnum adumbrat. Est autem perinde dicere, ***Adueniat regnum tuum***, ac petere Fidei, Spei, & Charitatis augmentum, bonorum operum cumulum, victoriam tentationum, patiētiam in perferendis malis, in bonis perseuerantiam, iugemque & assiduam ad Deum deprecationem, tum pro nobis, tum pro aliis exposcere, quo tādem ad illud cæleste regnum possidendum perfruendumq; peruenire mereamur; vt eius rei gratia quam primùm animi qui in Purgatorio detinentur, liberati, ad illud euolent. Hæc de secunda quæstione.

Cur potius optem⁹ regnū Dei vt adueniat, quam vt nos in regnū Dei adueniamus.

Superest breuibus tertiam explicare, quorsum scilicet Dominus dixit, ***Adueniat regnum tuum***, & non potiùs, Adueniamus in regnum tuum, vel, Introduc nos in regnū tuum, vel, Da nobis regnum tuum, velut ipse Christ⁹ dixit, ***Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum?*** Dicendum est; nō posse nos in regnum Dei introire, nisi prius regnum Dei venerit ad nos: neque in aliud ascendere, nisi prius ad nos descenderit; neque posse nos regnum Dei apprehendere, nisi prius illud nos apprehenderit. Nec enim, v.g. accipiendo regnum in prima significatione, pro Christo, ad illud nos peruenire possemus, nisi ipse prius homo factus ad nos descendisset, seque ipsum expectandum, fideque adipiscendum proposuisset. Ideo ipse dicebat; ***Appropinquauit in vos regnum Dei:*** nō inquit: Vos appropinquastis regno Dei. Neq; rursus quisq; in hoc regnum admitti, & eius pars effici posset, nisi anteà Christus tanquā Pastor bonus quęreret nos vt errātes oues, & in ouile regni sui reduceret. Neq; etiam in vitam æternam, in qua est perfectio regni Dei, nos possemus quouis modo ascendere, nisi prior gratia Dei in nos descenderit. Vnde Paulus dixit, ***Gratia Dei, vita æterna.*** Quoniam igitur Deus præuenit vos in benedictionibus dulcedinis, neq; nos priores fuimus in diligendo, sed ipse prior dilexit nos, & prior quæsiuit nos, & ob hoc ipsum Apostolos misit in vniuersum orbem ad disseminandū Euangelium, & participandam Dei gratiam, & porrigendum Christi lumen: meritò dicimus; ***Adueniat regnum tuum.*** Et hac humili confessione, qua Dei gratiam nos peruenire profitemur, meritò digni efficimur, quos Deus sic precantes exaudiat, & vt regnet modò in nobis per gratiam, quæ gloria est inchoata: & posteà regnet per gloriam, quæ gratia est consummata, nos electos & vocatos, & iustificatos ad sui regni consortium admittendo, per gratiam Domini nostri Iesu Christi, cui est cum Patre, & Spiritu sancto par gloria, honor, maiestas & imperium in secula seculorum, Amen.

Luc. 12.

Suprà 16.

Ioan. 10.
Luc. 15.

Rom 6.
Psalm. 20.
1. Ioan. 4.
Marc. vlt. & Matth. vlt.

TRACTATVS XLIX.

In illa verba: *Fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra.*

PETITIO Hæc non omninò est eadem cum præcedenti, sed aliquid ab ea distinctum, imò potiùs illam cōsequens. Nam tunc dicitur aliquis regnare in aliqua prouincia, cùm eius dicto & voluntati obediunt omnes. Cùm igitur Deus in Ecclesia regnet: par est, vt in ea Dei voluntas fiat. Ad hæc, nulli in Ecclesiam Dei, quę regnū Dei est, aditus patet: vel eius pars vel membrum effici potest, nisi illa quæ præscripsit Deus ad ingressum in regnū & cæremonias sacras, quas ipse sua voluntate cōstituit, vt Baptismum & catechismum, qui illum præcedit, obseruet. Rursus ad æternum gloriæ regnum nemo potest perueni re, nisi mandata Dei & Ecclesiæ, in quibus patefacta est Dei voluntas, & cętera omnia quæ ad pacem, & Ecclesiasticam spectant disciplinam, seruare contendat. Ideo iure factum est, vt precationem illam, ***Adueniat regnum tuum***, consequatur petitio hæc: ***Fiat volūtas tua, sicut in cælo, & in terra.*** Hinc Chrysost. *Vides ne optimam consequentiam? Nam cùm desiderium imperauit futurorum, atque ad perfectionē illā nos iusserit semper vrgeri: quandiù tamen illuc non pergimus, etiam hic degētes iubet cōuersationem cum cæli habitatoribus habere communem. Nam desiderari quidem conuenit cælos; & ea, quæ habentur in cælis: tamen & antequàm superna illa præstetur habitatio, cælū quodammodò fieri iussit è terra, vt scilicet tales sint etiā dum in ea degunt, ita & omnia faciant, loquantur, quasi qui prorsus cōuersentur in cælo.* Ita ille magnus Pater. Huic autem postulationi posset aliquis obiicere; qua ratione id precamur, quod siue petamus, siue nō, omninò futurum est? Etenim Dei volūtatem fieri sēper, quis valeat ignorare, qui sacros codices legerit? Scriptum est enim: ***Omnia quæcunq; voluit Dominus fecit in cælo & terra, in mari, & in omnibus abyssis.*** Et iterum; ***Deus autē noster in cælo omnia quæcunq; voluit, & fecit***; & Salomon eius filius: ***Multæ cogitationes in corde viri; voluntas autem Domini in æternū permanebit***: & Apostolus. ***Voluntati eius quis resistit?*** & ad Ephes. ***Operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ***: & Mardochæus piè dixit;

Hanc petitionē à superiori esse distinctam ostēditur.

Illā hæc proximè cur sequatur secūdùm Chrysostomum.

Chryso. hom. 20 in Matth. sub. init. to. 2.

Dei sine nobis faciendā alioqui, cur petimus fieri voluntatem?

Psalm. 134.
Psalm. 113.
Prouerb. 19.

Rom. 9.
Ephes. 1.

Esther 13. dixit: *Domine Rex Omnipotens, in ditione tua cuncta sunt posita, & non est qui possit tua resistere voluntati.* Et Esaias, *Consilium meũ stabit & omnis volũtas mea fiet.* Quid igitur est q̃ petamus, *Fiat voluntas tua?* num vt Deus noster quod vult faciat? Nihil minus. Volũtas enim Dei semper fit, etsi nos, vt fiat, nũquàm poscamus. Non ergo petimus Dei voluntatem perfici, quæ omnipotens est, & omnium quicunque illi rebellarunt, victrix, & vltrix: vt Angeli primi peccantis, quem cœlo deturbauit, & præcipitauit in profundum inferni; vt primorum parentum, quos vt contumaces de paradiso expulit; vt Pharaonis, quem resistentem cum toto exercitu suo in mari rubro submersit; vt Nabuchodonosor, quem rebellem, & superbũ omni sensu priuauit humano, & in feram commutauit. Denique vt Iob ait: *Quis restitit ei, & pacẽ habuit?* quasi dicat; Potest quis Deo resistere, sed magno cum suo malo: nam pacis nomine Hebræi omnia bona complectuntur. Hinc Dominus resistentes suæ volũtati deplorans Iudęos, ait; *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas suas, & noluisti?* quia nimirum præsciebat futura mala quæ illis imminebãt, eo quòd voluntati diuinę repugnassent. Propterea subdit; *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.* Est autem Dei voluntas omnipotens, quia vt dicitur in libro Sapiẽtiæ, *Subest tibi cùm volueris posse:* id est, Tam promptũ est tibi posse, quã velle: quod nullo potentissimo Regi, aut Monarchę contigit. Multa enim volunt, quæ non assequũtur: vellent enim ditionem suam amplificare, hostes subigere; & plerunque non possunt. Aliud ergo per hæc verba petimus, nempè vt nos facere possimus, quod à nobis fieri vult Deus. Vnde Cyprianus; *Dicimus, Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, & in terra: non vt Deus faciat quod vult, sed vt nos facere possimus, quod Deus vult. Nam Deo quis obsistit; quo minus quòd velit, faciat? Sed quia nobis à diabolo obsistitur, quominùs per omnia noster animus, atq; actus Deo obsequatur; oramus, & petimus vt fiat in nobis voluntas Dei: quæ vt fiat in nobis, opus est Dei voluntate, id est, ope eius, & protectione; quia nemo suis viribus fortis est, sed Dei indulgentia, & misericordia tutus est.* Talia Cyprianus.

Esai. 46.

Quàm efficax sit voluntas Dei.

Esai. 14.

Genes. 3.

Exod. 14.

Dan. 4.

Iob 9.

Pacis nomine omnia bona cõplectuntur Hebræi.

Matth. 23.

Dei quoque volũtas quã potens.

Sap. 12.

Cùm dicim⁹: Fiat voluntas tua, quid postulemus.

Cypria. ser. 6. de orat. Dominica.

Quæ vt magis explicentur, constituẽdum est, duplicem à Theologis assignari Dei voluntatem: alteram quidem, quam vocant absolutam, siue beneplaciti, quia Deus vult aliqua omninò euenire: quot vt commodiùs fiat, applicat causas determinatas, quæ huiusmodi determinatum, & necessarium euentum producant, tam in vniuerso mundo gubernando, quàm in electis, siue prædestinatis, quibus necessaria, & idonea adiumenta & præsidia ad salutem comparandam præparauit, vt certò determinatam salutem assequantur. Hæc autem voluntas semper fit, & quod ad vniuersum gubernandum spectat, semper fiet sine nostra precatione: & quantum ad electos idem cõtingeret, nisi precatio, vt via, & ratio consequendæ salutis esset pręstituta, & ordinata. Nam tunc omninò est necessaria, & semper fiet, quia Deus de his ita constituit: Quia volo his certum finẽ gloriæ concedere; volo & rationes, & instrumenta opportuna adhibere. Nam sine his neminem saluat, etiam absolutè electum. Quòd si eiusmodi precatio nõ esset in eum finem à Deo instituta; possemus tamen ex amore & beneplacito eum orare ad finem salutis commodiùs assequendum. Præter hanc est alia Dei voluntas, quæ dicitur Signi, siue voluntas Antecedens, qua, nondum in oculis suis meritis vel demeritis hominum præuisis, benignè, & sub conditione voluit illos in CHRISTO à peccatis mundare, & in salutem prouehere æternam: si quidem nos gratia eius, & fide præuenti mandata eius custodiamus, & alia ad hunc finem cõstituta prędsidia acceptemus, neque aliter salutem æternam conferre decreuit. Nam hac voluntate dicit, Volo tibi dare vitam æternam, si velis mea gratia adiutus seruare mandata. Et ponit in nostra voluntate hoc situm esse: itemque ponit, Deum prouidisse creaturam rationalem, & finem gloriæ, & adiumenta ad illum præfixa; nondum tamen videre pro illo temporis puncto, an viam à se præfixam ambulet, necne. Et quomodocunque hìc accipiatur voluntas, opus est per Hebræam phrasim intelligere id q̃ Deus vult: nam propriè voluntas Dei, cùm sit æterna, & ipsemet Deus, non fit. Ergo fiat voluntas tua, id est, id quod vis, siue voluntate antecedenti, siue consequenti, siue signi, siue beneplaciti. Hanc igitur Dei voluntatem bonam antecedentem ita petimus fieri, vt nostra mala voluntas, quam non nisi liberè saluare decreuit, diuinam illam suam ac bonam nõ impediat, quæ vt talis, id est, vt cognita tantùm natura à se condita, cognitisque fine & subsidiis ad illum necessariis, non potest velle pœnam vllam, sicut nec culpam, quia alioqui placeret ei malum per se, id est, quatenùs malum est: quod longè alienum est à Diuina voluntate, de qua dicitur; *Non Deus volens iniquitatem tu es;* & rursus, *Quoniam Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione*

Dei voluntas beneplaciti, Theologis quænam.

Hæc quomodo voluntas Dei fiat.

Cõditio prędestinationis requisita.

Voluntas signi, seu antecedens quænam illa.

Hebraismus.

Dei quoque antecedẽs voluntas quomodo fiat.

Psalm. 5.

Sap. 1.

B. Damasc. li. de Orth fide, cap. 29. in fin. Eadem volũtas qualis Damasceno.

viuorum. Hæc autem, quam hactenus assignauimus, voluntas, antecedens à Damasceno dicitur, qua aliquid vult Deus nõ comparãdo ad alterum; qua ratione Deus vult creaturæ suæ bonum, eique illud præparat, & non vult ei malum, nec velle potest: quanquam voluntate consequente, qua volumus aliquid ad aliud conferendo, velit effectum gloriæ æternæ iustè promerẽti conferre, vel pœnæ æternæ demerenti. Docet autem Episcopus Abulensis, voluntatem Dei antecedentem nunquam impleri, nisi quãdo incidit cũ consequenti: quod verum est, modò intelligat, Deum absolutè velle quæ vult per comparationem.

Tostatus in Matth ca 6. q. 163.

Tertia eiusdem voluntatis explicatio.

Quod sic distinctius explicare possumus. Antecedens volũtas est, quæ vult bonum in se, nullo ordine ad finem, vel instrumentum, nec ad meritum, nec ad demeritum: qua ratione vult omne quod bonum est, & detestatur omne quod malum est. Consequens verò est, qua vult respectu finis, meriti, vel demeriti præuisi, atq; hoc modo vult aliqua ad gloriam suã esse perfecta atq; completa; alia verò non vult esse ita perfecta, quia in eo gloria Dei splendet, & pulchritudo rerum in disparitate consistit. Nihil enim æqualitate inæqualius, vt quidam externus dixit. Hac igitur voluntate constituit Deus pœnas, vel temporales, vel æternas. Cùm etiam Theologi distinguant inter voluntatem beneplaciti; & voluntatem signi: precamur vt fiat voluntas signi, qua per præceptum, vel signum significat, se velle bonum; per prohibitionem se velle, malum non esse: voluntas beneplaciti etiam, qua determinatè vult aliquid, quod benè placeat ei, siue per operationem boni, ad quod iuuat, siue per permissionem vult non impedire malum, quod ex libero arbitrio sequi posset; licèt ad illud non inclinet, & ad id, quatenus malum est, non adiuuet. Quoniam verò in Deo nihil est repugnans, & voluntas antecedens, ac consequens; beneplaciti, ac signi; absoluta, & sub conditione, inter se pugnare videntur: ideò dicendum est, antecedentem istam, & signi, siue conditionis, non esse verè voluntatem Dei: nec esse determinatam, quæ non impletur, nisi quatenus in aliam incidit; ceu voluntas iudicis, qua vellet supplicia nulla esse, determinata non est, quia eam impleret. Voluntas autem consequens, ac beneplaciti, semper impletur, quia est determinata. Videtur tamen, quòd vera, licèt non determinata, sit volũtas Dei antecedens: nec repugnat Deum velle diuersa de eodem secundùm rationes diuersas: sicut nec iudicis

Plinius Nono comen. in ep.

Hæ inter se voluntates, Beneplaciti, & signi, vti conueniant, nec sibi contradicant.

voluntati repugnat, nolle de aliquo, quatenus innocens est, sumere pœnas: at quatenus peccator aliquis inuenitur, & pacem communem offendit, vellet eum punire. Vnde B. Bonauentura in primo sententiarum voluntatem antecedentem, siue illam, quæ conditionis dicitur, sub voluntate beneplaciti claudit, & distinguit illam à voluntate signi. Sed vt hæc fiat, oportet orare, quia Deus instituit illam, vt alia multa adiumenta, tanquam rationem & viam consequendi finis, quia tantùm per nos stat quin compleatur, & concordet cum alia. Oramus etiam, voluntatem hanc Dei effici, ne illam impediamus, sed per omnia sequamur, contenti eius sanctissima dispositione, inuocatione in prosperis & aduersis, iudiciorum diuinorũ nulla murmuratione, sed veneratione potiùs, custodia diuinorum mandatorum, per quæ ad gloriam contendimus, eo gradiente nobiscum, & per gratiam vt Deo obediamus, & hosti repugnemus, efficiendo. Graditur autem nobiscum Deus, tùm lumen intellectus conferendo, Propheta testante, *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam*; tùm propensionem voluntati suppeditando, iuxta illud: *Inclina cor meum in testimonia tua, & nõ in auaritiam*: tùm demũ vires communicãdo, vt non solùm velle adiaceat nobis, sed etiam perficere, bonum inueniamus, & dicere possimus; *Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non moueantur vestigia mea*. Rogamusque his verbis, vt nostra voluntas penitus intereat, quæ nimirùm mala est, radixque malorũ omnium; qua nihil magis à nobis diligitur, & nihil difficiliùs relinquitur: de qua scriptum est; *Sensus enim & cogitatio humani cordis in malum proua sunt ab adolescentia sua*; & Sapiens admonebat: *Post concupiscentias tuas non eas, & à voluntate tua auertere. Si præstes animæ concupiscentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis*. Et semper inuenies in Scripturis propriam hominis voluntatem damnari. Vnde per Esaiam dicitur: *Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Ecce, ad lites, & contentiones ieiunatis*. Et infrà: *Si auerteris à Sabbato pedem tuum, facere voluntatem tuam in die sancto meo, & non inuenietur volũtas tua, &c.* Si enim diligenter expendas, inuenies, voluntatem propriam esse, quæ omnia diuina, & humana iura confundit, atque peruertit, dum volumus appetitionibus eius facere satis, neque illam voluntati Dei subiicere studemus. Hinc enim odia, inimicitiæ, cædes, bella, atq; adeò ipsa gehenna. Voco autem propriam voluntatem cum Bernardo, quę non est communis

B. Bonauent.

Voluntatis signi faciẽdæ conditio necessaria.

Quemadmodum gradiatur Deus nobiscum. *Psal. 118.*

Ibidem.

Rom. 7.

Psalm. 16.

Propriæ volũtatis quanta pernicies.

Genes. 8.

Ecclef. 18.

Scripturæ propriam voluntatẽ quã damnent. *Esai 58.*

Propriæ voluntatis incommoda.

Quænam sit propria volũtas, eiq; quid repugnet.

Bern. serm. 3. de Resurrect.

cum Deo & hominibus, sed nostra tãtùm, quando quod volumus, non ad honorem Dei, non ad vtilitatem fratrum, sed propter nosmetipsos facimus, non intendentes placere Deo, & prodesse fratribus, sed satisfacere propriis motibus animorum. Huic cõtraria est recta fronte charitas, quę Deus est. Hęc enim aduersus Deum inimicitias exercẽs est, & guerram crudelissimã: quid enim odit, aut punit Deus pręter propriam voluntatem? Cesset propria voluntas, & infernus non erit. Ita Bernar. in sensu. Hinc est, vt nunquam simus quieti, sed per totam vitã quibusdam quasi fluctibus agamur; hinc insatiabilis habendi cupiditas, honorũ appetitio infinita, voluptatum animus inexplebilis. Cũ verò omnia, quæcunque nostris his appetitionibus optari possunt, assecuti fuerimus, tunc nihilo minoribus quã antea persecutionibus agitamur, & de nobis iratus Dominus ait: *Et dimisi eos secundùm desideria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus suis.* Cùm tamen Dei volũtas, sit sanctificatio nostra, vt docet Apost. & ipse sit qui operatur in nobis, & velle, & perficere, pro bona volũtate. Hortatur etiam Romanos: *Nolite conformari huic seculo; sed reformamini in nouitate sensus vestri, vt probetis quæ sit voluntas Dei, bona, & beneplacens, & perfecta.* Id est, vt gustu, & experientia agnoscere possitis voluntatẽ Dei erga vos: Bonum quidem, quæ ex malo vestro eruit bonum vestrum; Beneplacentem verò, & benignam, quia disponit omnia suauiter & patienter tempus expectat; Perfectam verò, quia miris artibus omnia perducit ad suos fines, & peculiariter homines ad vitam æternam, & gloriam immortalem.

Quàm Deo odiosa, ac detestabilis propria volũtas.

Psalm. 80. Quæ sit voluntas Dei. *1. Thess. 4. Philip. 2.* *Rom. 12.*

Quænam sit voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta, secundùm Apostolum. *Sap. 8.*

Docuit autem nos Christus suo exẽplo omnem nostram volũtatem diuinæ subiicere, cùm dixit: *Pater, si vis*, vel, vt Matthęus ait; *Pater, si possibile est* (cuius verbi sensus similis est ei Poëtæ dicto: *Si concessa peto*, id est, si quid cõcessione dignum, ac tuam diuinam decens prouidentiam peto) *transfer calicem hunc à me: veruntamen*, inquit, *nõ mea voluntas, sed tua fiat.* Esaias quoq; prædixerat, *Non vocaberis vltra Derelicta: & terra tua non vocabitur amplius Desolata; sed vocaberis Voluntas mea in ea; & terra tua inhabitabitur: quia complacuit Domino in te: & terra tua inhabitabitur.* Quibus verbis significat, Ecclesiã Catholicam ab omnibus fore agnoscendã, quòd in ea voluntas Dei impleretur: in cuius rei signũ tota per ministros suos in diuinis Officiis, & quiuis priuatim rogat, *Fiat voluntas tua.* Rursus eorum, qui Dei voluntatem faciũt, priuilegium est, vt sint Christi fratres, sorores, & matres: *Quicunque*, inquit, *fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, soror, & mater est.* Frater quidem, quia fiet particeps regni cœlestis, & æternæ hæreditatis: Soror, quia dotabitur à Christo, vt in propriã sponsam à Deo assumi valeat. Dos verò animæ sanctæ describitur ab Osea, cùm ait: *Et sponsabo te mihi in sempiternum: & spõsabo te mihi in iustitia, & iudicio, & in misericordia, & in miserationibus. Et sponsabo te mihi in fide: & scies quia ego Dominus.* Ecce dotem Sponsæ Christi descripta iustitia, facit animam iustam: iudicio, discernit quid sit amplectendum, vt bonũ: & quid sit fugiendũ vt malum: Misericordia condonat peccata quotidiana, sine quibus vita etiam Sanctorum non traducitur: Miserationibus, quæ sunt effectus diuinæ misericordiæ, ab infinitis periculis eripimur, quibus vita hæc humana plena est: Fide, coniungitur anima suo sponso tali vinculo, vt nulla creatura eam inuitam ab illo diuellere possit: Scientia, quæ cognoscit Deũ, exhibetur certus vitæ æternæ gustus, quo cognoscitur solus verus Deus, & ille, quem ipse misit, Iesus Christus. Deniq; anima faciens Dei voluntatem, efficitur mater Christi, quẽ in vtero cordis magna cũ suauitate, & sine vlla grauitate gestat, quẽadmodum beata Virgo in vẽtre Christum gestauit: & impletur illud Apostoli: *Glorificate, & portate Deum in corpore vestro.* Alibi etiam ostendit Dominus, quãtæ dignitatis sit Dei voluntatem implere, cùm rogatus ab Apostolis, vt cibum ederet, dixit: *Meus cibus est, vt faciam volũtatem eius, qui misit me, vt perficiam opus eius*; id est, vt ad perfectam Dei voluntatem deducam: rursus cùm inquit; *Non possum ego à me ipso facere quicquã. Sicut audio, iudico: & iudicium meum iustũ est: quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.* Ac rursus cum admirarentur Iudæi, quòd tam facilè peccatores ad se venientes reciperet, neque tamen homines, qui speciem haberent iustitiæ & sanctitatis, ita facilè susciperet; respondit: *Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, non eiiciam foras. Quia descendi de cœlo, nõ vt faciam voluntatem meam, sed volũtatem eius qui misit me.* Deinde explicans quæ sit illa voluntas Dei, subiunxit: *Hæc est enim voluntas eius qui misit me Patris, vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die.* Id est, vt nulla anima, nullumque corpus pereat. Ad hæc, quantæ sit vtilitatis voluntatem Dei facere, declarat Ioannes in Canonica sua, cùm ait: *Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. Et mundus transit, & concupiscentia eius; qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum.*

Cuius exemplo potissimũ propriã debeamus diuinæ volũtati subiicere. *Matth. 26.* *Esai. 62.*

Primus fructus voluntatem Dei facientium. Alter. *Matth. 12.* Faciens quis Dei voluntatem, vt fiat Christi frater, & soror.

Dos quoque qualis animę sanctæ. *Osea. 2.*

Ioan. 17. Quomodo etiam qui facit Dei volũtatẽ, fiat mater Christi. *1. Cor. 6.* Tertius fructus diuinam faciendi voluntatem. *Ioan. 4.* *Ioan. 5.* *Luc. 15.* *Ioan. 6.* Quarta faciẽtium Dei voluntatem vtilitas. *1. Ioan. 2.*

Cypr. ferm. 6. de oratione Dominica.

æternum. Vnde Cyprian. in hæc verba scribit: *Quomodò & Deus manet in æternum. Qui in æternum manere volumus, Dei, qui æternus est, voluntatem facere debemus.*

Vides igitur quantis priuilegiis ac prærogatiuis insigniantur, qui diuinæ voluntati obsequuntur? B. rursus Cyprianus in eadem verba, explicans quę hæc sit voluntas Dei, in hûc modum scribit: *Voluntas autem Dei est*, inquit, *quam Christus & fecit, & docuit. Humilitas in conuersatione, stabilitas in fide, verecũdia in verbis, in factis iustitia, in operibus misericordia, in moribus disciplina, iniuriã facere non nosse, & factam posse tolerare, cũ fratribus pacem tenere; Deum toto corde diligere, amare in illo quod Pater est, timere quod Deus est: Christo nihil omninò præponere, quia nec nobis quicquam ille præposuit; charitati eius inseparabiliter adhærere; Cruci eius fortiter ac fidenter assistere: quando de eius nomine & honore certamen est, exhibere in sermone constantiam, qua confitemur: in quæstione fiduciã, qua congredimur; in morte patientiam, qua coronamur: hoc est cohæredem Christi esse velle, hoc est, præceptũ Dei facere, hoc est, voluntatem Patris adimplere.* Hæc Cyprianus pulchrè & eleganter.

Quænam sit volũtas Dei Cypriano.

Deut. 6. & Matth. 22.

Ac ne fortè, ignota Dei volũtate, & dicendo, *Fiat voluntas tua*, reprobetur precatio tua, quemadmodum filiis Zebedæi dixit; *Nescitis quid petatis*; propterea aduertendum est, quòd etsi maximè ignoremus quę sit voluntas Dei, non potest tamen dãnari hæc precandi ratio, *Fiat voluntas tua*; quia omnium gentium & nationũ, quæ de Deo aliquid cognouerunt, summus est cõsensus, voluntatem Dei semper esse bonã, etiamsi ad correctionem nostram, vel punitionem, sæpè bella & aduersa inducat. Dei enim voluntas aut semper bona est, aut semper mala; aut interdũ quidem bona, interdum verò mala. Non possumus asserere, illam semper malam, de qua testatur in prima sua sententia Salomon; *Sentite de Domino in bonitate*; & Paulus præcipit, vt probemus quę sit voluntas Dei bona. Non potest etiam dici quòd interdum sit bona, & interdum sit mala: quia vt esse Dei trãsmutationi non est subiectum, nec valet transire in non esse; ita neque voluntas Dei potest à bono mutari in malum. Ex quo immutabilem Dei voluntatem contẽplans Dauid, dicebat: *Bonus es tu; & in bonitate tua doce me iustificationes tuas*: & rursus Dominus, *Nemo bonus, nisi solus Deus*: qui à bonitate excidere nequit, sicut nec malus effici. Hęc Dei voluntas, lex est immaculata, & sancta, qua Respublica Angelorum gubernatur: de qua Dauid; *Benedicite Domino omnes virtutes eius: ministri eius qui faciunt voluntatem eius*; & Raphael Angelus dixit Tobiæ, *Quum essem vobiscum, per volũtatem Dei eram: ipsum benedicite, & cãtate illi. Videbar quidem vobiscum manducare & bibere: sed ego cibo inuisibili, & potu, qui ab hominibus videri non potest, vtor.* Sic Angelus, vocans cibum inuisibilem, qui in vita beata Angelos sustinet, ipsam effectionem voluntas Dei, quam etiam Dominus Ioan. 4. cibum suum vocauit: vt diximus. Cùm autem voluntas Dei semper sit iusta & recta, & non vt nostra interdum recta, appetens id quod iustum est, sæpè verò obliqua iniusta desiderans: hinc voluntas Dei est regula sui ipsius, & nõ eget alia regula, per quam recta efficiatur, quemadmodum nostra voluntas eget. Et quanquam iusta sit volũtas nostra, cum rectum appetit, iniusta verò, cùm ea, quæ non cõueniunt, exõptat: non sic tamen est de voluntate Dei dicendum. Nec enim rectè dixeris, Deum ideò aliquid velle quod in se iustũ sit, sed per oppositum. Ideò res iustæ sunt, quia Deus vult illas, quia volũtas Dei est semper recta, & regula sui ipsius. Hinc Saul reprobatus est, quod, cognita Dei voluntate, ne in expugnatione Amalech cuiquã viuenti parceret, voluit tamen ad volũtatem propriam, voluntatem diuinam adducere: & pepercit Regi Amalech: quod videretur honestum, & ad magnanimum spectare, seruare vitam Regis: seruauit etiã ad sacrificium multa animalia quæ Deo offerret. Cui meritò dictum est à Samuele; *Melior est obedientia, quam victimæ.* Velut è conuersò, fraudes, & furta Hebrçorum spoliantium Aegyptios auro, argento, & veste pretiosa, celebrãtur in Scripturis, quia sciebant, illam esse voluntatem Dei, & iustam, & quæ nulla indiget regula superiori. Nec tantùm voluntas Dei semper est bona, & recta, vt dictum est, sed optima etiã atq; rectissima; quoniã eius opera optima sunt, & omni defectu carentia; ac proinde reprehendi nequeunt: & tamen est volũtas Dei, etiamsi ab homine animali qui tantùm ratione humana constat, minimè agnoscatur: at ab homine spirituali, hoc est, spiritu Dei prædito, facilè agnoscitur. Ac dicendo, *Fiat voluntas tua*, ponit volũtatem propriam, quę modò vult vitam, modò mortem; modò pacem, modò bellum; modò bonum, modò malum; diuinæ bonitati, in qua semper est vita, pax, & omne bonum. Studet etiã homo spiritualis, propriam volũtatem corrigere, & ad diuinam voluntatem accommodare, non secus atq; illi, qui virgam obliquam ac curuã dirigere volunt; nam quærunt lignum rectum & solidum, & illi alligant virgam tortuosam

Dei volũtas incognita, quã benè petitur vt fiat?
Matth. 20.

Semper bonam & iustã Dei voluntatem esse.
Sap. 1.
Rom 12.

Psalm. 118.
Luc. 18.

Psalm. 102.

Tob. 12.

Quo cibo Raphael Angelus, vt ipse ait, inuisibili vteretur.
Ioan. 4.

Aliter Dei, aliter hominis voluntas est bona, atque iusta.

1. Reg. 15. & seq.
Saul cur reprobatus à Domino.

Ibidem.

Exod. 12.

Dei voluntas cur optima atque rectissima.

1. Cor. 2.

Dei & nõ nostra cur sit facienda volũtas, & quomodò.

vt ita

vt ita obliquitatem eius corrigunt. Debemus igitur voluntatem nostram, sua natura obliquam, Diuinæ voluntati, quę recta, & solida existit, alligare, & dicere cum Dauide; *Doce me facere voluntatem tuam:* non inquit, Doce me cognoscere voluntatem tuam, quia sciebat præstantius esse, facere voluntatem Dei, quàm cognoscere: & quia sciebat, seruum scientem voluntatem domini sui, & non facientem, plagis vapulaturum multis: sciebat etiam, facientibus Dei voluntatem, diuina consilia detegi, & aperiri: hinc ipse dixit; *Intellectus bonus omnibus facientibus eum*; & Dominus: *Si quis voluerit voluntatem eius facere; cognoscet de doctrina mea, vtrùm ex Deo sit, an ego à me ipso loquar.* Abraham ignorabat quæ esset Dei voluntas, cùm ei præceptum est, vt filium sibi immolaret: sed quia simpliciter obediuit, meruit cognoscere voluntatem Dei, nimirùm se tam rarum obedientiæ exemplum mundo exhibere voluisse. Præcepit Ieremiæ, vt in collo gestaret catenas publicè coram omnibus: qui paruit continuò, & declarauit illi, voluntatem suam esse, vt multi populi, etiam ipsi Iudæi, populus electus, Regi Babyloniæ subiicerentur. Præcepit Oseæ, vt sumeret vxorem fornicariam, & faceret filios fornicationum. Id vbi ille perfecit, declarauit se voluisse illo actu significare fornicationem spiritualem terræ, nempè idolorum, quæ cōsequi debebat cultum. Ignorabat etiam Ionas missus ad prædicandum in ciuitatem Niniue, quid vellet facere Deus; ideò tantopere illi repugnauit: sed posteà cognouit, quando ad prędicationem eius Niniuitis pęnitētibus, & ad cor reuersis, pepercit.

Psalm. 142. Regius Psaltes Dei cur peteret non cognoscere, sed facere voluntatem. *Luc. 12.* *Psal. 110.* *Ioan. 7.* *Genes. 22.* Ignotam simpliciter facientes qui nosse meruerint voluntatē Dei. *Ierem. 27.* *Oseæ 1.* *Iona 3.*

Vt igitur ex parte diuinam voluntatem ac nutum agnoscamus, in primis ad sacras literas oculi mentis cōuertendi sunt. Nam in eis quid nolit, quid velit Deus, manifestò declaratur. In eis autem apertè continetur, Deum velle omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire; & rursus; *Nunquid voluntatis meæ est mors impij, dicit Dominus, & non vt conuertatur à viis suis, & viuat?* Quoniam verò huic diuinæ voluntati salutis nostræ sitibundæ nos repugnare possumus, propterea rogamus, *Fiat voluntas tua.* Deinde cognoscimus voluntatem Dei ex his, quæ aut præcepit à nobis fieri, aut vetuit, aut denique suasit. Nam cùm obseruantibus præcepta, æternam vitam polliceatur; & consilia seruantibus magnum thesaurum in cęlo seruatum promiserit; contra verò transgressoribus, æternæ gehennæ supplicia comminetur: satis apertè declarauit quæ sit voluntas sua.

Diuina volūtas ex tribus agnoscitur. *1. Tim. 2.* *Ezech. 18.* II. Argum. *Matth. 19.* *Ibidem.*

Sed quoniam hæc voluntas nostro vitio, aut tentatione dæmonis impediri potest, & sæpè impeditur: rogamus Deum, vt illam non impediamus. Prætereà voluntas Dei agnoscenda est ex his, quæ Ecclesia Catholica nobis aut credenda, aut agenda tradit: ita vt Christus dixerit; *Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit.* Dixit etiam; *Qui Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus.* Et eleganter Cyprianus Episcopus & Martyr inquit, *Habere non potest Deum patrem, qui Ecclesiam non habet matrem.* Habet autem illam pro matre, qui ei obtemperat, eiusq; decretis, & mandatis se ipsum subiicit. Nam ab Ecclesia Scripturas ipsas accepimus, & vbi controuersia est de illarum sensu, ab ea nullo modo est discedendum. Ab ea etiam habemus Traditiones Apostolicas, Ecclesiasticasque, integrum numerum, & legitimum vsum Sacramentorum, totamq; Ecclesiasticæ hierarchiæ dispositionem, & disciplinam. Adeò, vt qui Ecclesiæ repugnet, diuinæ voluntati palam aduersetur, vt miseri, & infelices hæretici faciunt; qui cùm ore dicant, *Fiat voluntas tua,* factis tamen illi pertinacissimè reluctantur. Quoniam ergo huic diuinę voluntati per Ecclesiam significatæ, suadente diabolo, repugnare possumus, ideò precamur, *Fiat voluntas tua.*

III. Argum. *Luc. 10.* *Matth. 18.* *B. Cypr. li. de vnitate Ecclesiæ, nō procul à princip.* Ecclesiā matrem non habens, nec patrem Deū habere potest. Ecclesiā quis habeat matrem. Diuinæ voluntati qui videantur aduersari.

Sequitur in textu: *Sicut in cœlo, & in terra.* In primis, vt Autor oper. imperfect. in Matth. & Caietanus annotarunt, hæc particula non tantum huic petitioni accommodari debet, sed etiam extendi ad duas petitiones præcedentes, vt sit sensus: Sanctificetur nomen tuum in terra, sicut sanctificatur in cœlo: Adueniat regnum tuum in terra, sicut aduenit in cœlo: Fiat voluntas tua in terra, quemadmodum fit in cęlo. Nam vt ibi tantùm voluntas beneplaciti Dei fit, neque vlla est ibi voluntas permittens; ita rogamus voluntatem hanc bonam à nobis in terris fieri, ita vt nullus locus, vel minimus, sit permissioni, vt hac ratione nulla, vel pauca peccata fiant.

Hęc particula: Sicut in cęlo, & in terra, cui superioribus etiā duabus petitionibus respondeat. *Autor oper. imperf. in Matth. hom. 14. to. 2. oper. B. Chrysost. Caietan.*

Deinde aduertendum, plures interpretationes habere posse hunc locum. Prima est B. Augustini, id est, Fiat in terra ab hominibus voluntas, quemadmodùm fit in cœlo ab Angelis, qui sponte, & ex charitate per omnia Deo obsequuntur, neque vnquam vllo, vel minimo peccato Deum offendunt, de quibus Dauid: *Potentes virtute, facientes verbum illius ad audiēdum vocem sermonum eius.* Quod si nos impetrare possemus, haud dubiè vitam Angelicam charitate, & puritate plenissimam in terris ageremus. Idem est sensus, si per cœlū intelligas

Huius sententiæ: Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, & in terra; I. sensus. *Aug. ho. 42. de ver. Aug. tom. 10.* *Psal. 102. & Hebr. 1.*

sanctos

sanctos beatos in cœlo positos, vt testatur August. de serm. Domini in monte. Altera interpretatio est, vt fiat voluntas Dei tunta constantia, & perseuerantia in hominibus, quanta fit in corporibus cęlestibus Sole, Luna, & Stellis, quibus ab initio præceptum posuit, quod non præteribit: siquidem perpetuo tenore, & inuicta firmitate cęli enarrant gloriam Dei. Quam constantiam si nos in seruandis Dei mandatis obtineremus, nunquam diuinæ per nos contradiceretur voluntati. Tertia, petimus vt fiat voluntas Dei in Iudæis, & Paganis, qui nihil aliud quam terra sunt à natiuitate sua, & nihil cœleste sapiunt; sicut fit in cœlo, hoc est, in regeneratis, & in filios Dei adoptatis. Sic Cypr. de Oratione Dominica, & Cyrillus. Et ita charitas in proximos, pro quibus precamur, porrigitur. Ad idem spectat sensus, qui ab aliis assignatur: vt in hominibus iniustis, & peccatoribus, qui terrenis affectibus dicuntur, & terram tantùm sapiunt, fiat volũtas Dei, quemadmodùm fit in hominibus iustis: qui etsi corpore in terra existãt, mente tamen versantur in cœlis, & cęli dicuntur. Quartus sensus est eiusdem August. lib. de ser. Domini in monte. Vt fiat voluntas DEI in Ecclesia, quę Deo, vt terra cœlo, subiecta est, quemadmodum facta est à Christo, qui de cœlo venit, & cœlestis homo à Paulo dicitur. Fecit autem Christus voluntatem Patris summa charitate, & per omnia, & magna constantia, & perseuerantia, factus obediens vsque ad mortem; mortem autem Crucis: ita vt factus sit exẽplum omnium, qui diuinam voluntatem implere debent. Et vt Paulus ait ad Hebr. *Et quidem cùm esset Filius Dei, didicit ex ijs, qui passus est, obedientiam: & consummatus, factus est omnibus obtemperãtibus sibi, caussa salutis æternæ.* Quintus exponendi modus est, vt fiat voluntas Dei in carne nostra, quæ terra nostra est, quemadmodum fit in spiritu, qui cœlum nostrum est, & de cœlo venit: quod est cõfiteri manere reliquias in carne nostra, impedientes plenam Dei obedientiam, qualis fit in cœlo. Quia nihil ita vexat seruos Dei in hac misera vita, quã pugna illa carnis in spiritum, propter quam Apostol. ait: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis:* ac rursus: *Non quod volo, bonum, hoc facio; sed quod nolo, malum, hoc ago.* Iterum: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Atque hanc expositionem sequitur August. hom. 42. & ante eum Cyprianus allegato loco: *Cùm corpus,* inquit, *è terra, & spiritum possideamus è cœlo, ipsi terra, & cœlum sumus, & in vtroque, id est, in corpore, & sp iritu, vt Dei voluntas fiat, oramus.* Sic ille. Ex cuius verbis sensus non erit, Sicut fit in cęlo, sic quoq; fiat in terra; sed hoc modo æquè in cęlo, & in terra fiat. Præter dictas expositiones addit Augustinus, per cœlum, accipiendũ Christum; per terram, Ecclesiam. Cùm igitur omnes isti sensus veri in se ipsis existant, nec inter se pugnent, & literæ congruere possint, iuxta regulam à B. August. assignatam, recipiendi sunt, maximè cum charitatem foueant.

Idem lib. 2. de serm. Dom. in monte, ca. 10. in fine, to. 4. circa finem. — Secundus sensus. — Psalm. 148. — Psalm. 18. — Tertius sensus. — Cypr. serm. 6. de oratione Dominica. — Cyril. Catechesi 5. mystagog. — Quartus sensus. — Aug. vbi supra productus est. — Ioan. 3. — 1. Cor. 15. — Quàm perfectè voluntatem Patris fecerit Christ⁹. — Philip. 2. — Hebr. 5. — Quintus sensus dicti: Sicut in cęlo & in terra. — Piorum quęnam maxima crux nunc viuentium. — Rom. 7. — Ibidem. — Ibidem. — Aug. tom. 10. — Cyprian. — Aug. prædictis locis. — Idem lib. 1. de doctr. Christ. c. 36. tom. 3.

Nos igitur tanquam filij tanti parentis, studeamus eius mandatis, nutibusq; parere: nam tunc omnia pro voluntate nostra ab illo assequemur, si plenè illius voluntati nos ipsos subiecerimus, sicut per Prophetam pollicitus est; *Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet eos.* Sancto ergo timore & pietate Deum prosequamur, eiusque monitis pareamus, vt aliquando contingat nostras omnes voluntates impleri, namq; illa summa cẽsetur felicitas, cùm alicui omnia pro voto cedunt. Id quod vt eueniat nobis, præstet nobis Dominus noster Iesus Christus, qui cum Patre & Spiritu sancto omni gloria, imperio, ac felicitate potitur in sempiternis seculis, Amen.

Quid nos potissimùm ad faciendum mouere debeat Dei voluntatem. — Psalm. 144. — Summa felicitas quæ.

TRACTATVS I.

In illa verba: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.*

MVTATVR iam forma loquendi in quatuor sequentibus petitionibus: tres enim priores absolutè, & sine personis expressæ sunt, nobis non nominatis, neque tamen exclusis, sed implicitè quodammodò inclusis: quoniam in precanda sanctificatione nominis Dei, & aduẽtu regni eius, & perfectione volũtatis, nihil debemus de nobis ipsis cogitare, sed totos nos in Dei gloriam exoptandam conuertere: & ideò priores tres petitiones proficisci debent à præcepto dilectionis Dei super omnia: in reliquis verò quatuor sequẽtibus licitum est cogitare de nobis, & de DEO: de nobis quidem, vt indigentibus pane quotidiano; de DEO autem, vt illo, à quo sit hic panis expetendus. Et ad nos quidem, vt peccatores, conuerti debemus: ad DEUM autem, vt qui solus præcipuè potest remittere peccata. Ad nos etiam spectare conuenit, tanquam ad fragiles creaturas in hoc mundo positas, tanquam in fornace quadam plena periculorum, & tentationũ: ad DEUM autem tanquã ad eum, à quo solo possumus

Quid prioribus tribus, quid verò posterioribus quatuor petitionibus docemur à Domino. — De Deo qd, de nobis sentire debeamus. — Matth. 9. & Luc. 7.

possumus opem impetrare ad superandos omnes tentationes, & machinationes carnis, & insidias Satanæ. Postremò, nos ipsos cogitare debemus tanquam circundatos, & oppressos innumeris laboribus, & malis infinitis: ad Deum verò, vt Redemptorem ac liberatorem omnium malorum: atque ita hæ quatuor posteriores petitiones ex charitate, qua nos ipsos propter Deum, & proximos sicut nos ipsos diligere debemus, proficisci debent. Quoniam verò naturale est, vt parentes, qui filiis vitam dederunt, etiam alimenta, quibus vitam sustinere valeant, præstent; vnde vel infantes in lucem editi vbera matris, quibus lactentur, naturali instinctu postulant, nec ad alienas, spretis propriis parentibus confugiunt: ita filij Dei, qui in principio huius precationis dicunt: *Pater noster, qui es in cælis*, ad eum tanquam ad parentem confugiunt, vt necessaria ad vitam ab eo postulent sustinendam. Quoniam verò homo corpore & animo constat, & per se quælibet pars suo pane & alimento egere videtur: propterea tam panem communem, ad tuendum corpus; quàm spiritalem ad tuendam animam in vita spirituali, hac petitione postulamus.

Deū patrem nostrum vocandi, ab eoque panē nostrum quotidianum postulandi necessitas.

Dubium autem est apud Patres, & præsertim B. Augustinum, an de pane corporeo, an verò de spiritali hic locus sit exponendus. Sed certè dubium hoc euacuatum penitùs est, & dissolutum. Etenim constat, de vtroque esse pane intelligendum: quoniam filius Dei vtroque indiget, & vtrumque Deus Pater solus præcipuè præstare potest.

Quem panē dari nobis à Deo quotidie petamus. *Aug. lib. 2. de serm. Dom. in monte, cap. 7. tom. 4.*

Si verò secundò dubium sit, quo de præcipuè, & maximè sit interpretanda petitio hæc: nam posset quibusdam videri de pane corporis potissimum sermonem esse, quia illum homo magis agnoscit; & cùm deest, illum hac precatione postulamus: dicendum est, haud propterea euinci, de pane corporis principaliter hunc locum intelligendum. Nam vt infirmi ac pusilli illum magis agnoscunt, & poscunt: ita magni filij Dei, & perfecti illius spiritalis panis desiderio magis tenentur, atque ad illum postulandum amplius excitantur. Cùm igitur anima longè corpori antecellat, & spiritus carni: proculdubiò statuendum est, potissimùm hùc spiritalem panem his verbis efflagitari, cui tãquam additamentum quoddã hic corporis panis adiicitur; quēadmodum Dominus dixit: *Quærite primùm regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia* (scilicet quæ ad victum, & vestitum spectant, de quibus erat sermo) *adiicientur vobis*. Atq; hæc temporaria bona satis petuntur ab eo, qui benè operatur: sicut pauper porrecta manu, licèt nil loquatur, satis petit. Quod quidē his rationibus euincitur. Tùm quia est prima petitio eorum quæ spectant ad nos, & in Nouo Testamento spiritualia præsertim, & promittũtur, & petenda sunt, & quæ posteà in hac precatione petuntur, reliqua omnia spiritualia sunt. Deinde quia Patres, vt Cyprianus, Hieronymus, & Ambrosius, quos alij permulti sequuntur, de pane spiritus, atque adeò de sacrosancta Eucharistia, qui cibus est animæ, exponũt. Hinc Hieronymus scribens in 2. cap. epistolæ ad Titum, ait: *Illud, quod in Euangelio secundùm Latinos interpretes scriptum est: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, meliùs in Græco habetur, panem nostrum ἐπιούσιον, id est, præcipuum, egregium, peculiarem; eum videlicet, qui de cælo descendens, ait; Ego sum panis, qui de cælo descendi. Absit quippe, vt nos qui in crastinum cogitare prohibemur: de pane isto, qui post paullulum concoquendus, & abiiciendus est in secessum, in prece Dominica rogare iubeamur.* Cassian. collat. 9. c. 21. *Panem*, inquit, *nostrũ ἐπιούσιον, id est, supersubstantialem, da nobis hodie. Quod alius Euangelista quotidianũ dixit: illud nobilitatis, ac substantiæ eius significat qualitatem, quæ scilicet super omnes substantias sit, atq; omnes creaturas sublimitas magnificentiæ, ac sanctificationis excedat.* Et c. 24. *Videtis ergo, qualis nobis ab ipso, qui per illam exorandus est iudice, orationis sit modulus, & forma proposita, in qua nulla diuitiarum petitio, nulla memoria dignitatum, nulla potentatus, ac fortitudinis postulatio, nulla corporeæ sanitatis, seu temporalis vitæ mentio continetur. Nihil enim caducum vult à se, nisi vile, nihil temporale æternitatum cõditor implorari.* Et Cyrillus catechesi mystagogica 5. *Panem nostrum, ἐπιούσιον*, inquit, *id est, supersubstantialem, da nobis hodie. Panis hic communis non est ἐπιούσιος, id est, supersubstãtialis. Panis verò iste sanctus supersubstantialis dicitur eo quòd substantiam animæ confirmet. Panis hic non in ventrem descēdit, & in secessum emittitur, sed per totum, ad corporis, & animæ vtilitatem distribuitur.* Et Augustinus in prædicto loco cũ proposuisset duplicem sensum, videlicet panem corporeum, & panē Eucharistiæ, & priorem exclusisset, quòd Dominus dixerit: *Nolite soliciti esse quid edatis, vel quid induamini. Nec potest quisquam de ea re, pro qua adipiscenda orat, non esse solicitus: & quia dixit: Quærite primùm regnum Dei, & iustitiã eius, & hæc omnia apponentur vobis: Non ait, vtique, Quærite primùm regnum Dei, & deinde ista quærite: Sed hæc omnia, inquit, apponentur vobis, scilicet etiam non quærentibus.* Posteriorē sensum excludit, quod plurimi in

Vnde cõstet de pane hic corporeo potissimùm nõ esse sermonem sed de spirituali.

Matth. 6.

I. Argum.

II. Argum. *Cypr. prædicto ser. de orat. Dominica. Ambr. lib. 5. de Sacramētis, c. 4. to. 4. Hier. tom. 9.*

Ioan. 6.

Matth. 6.

Cassianus.

Idem.

Cyrillus Ierosolymitanus.

Eucharistia panis supersubstantialis Græcè ἐπιούσιος, cur dicatur. *Aug. li. 2. ser. Dom. in mõte cap. 7. initio. Matth. 6.*

Ibidem.

Ecclesię mos Orientalis. Oriente non quotidie communicant cœnæ Dominicæ, quod sine scandalo Ecclesiæ faciunt: quoniam illud non reprehendit, & illis exclusis, subdit: *Restat igitur, vt quotidianum panem accipiamus spiritalem, præcepta scilicet diuina, quæ quotidie oportet meditari, & operari. Nam de ipsis Dominus dicit: Operamini escam quæ non corrumpitur.* Cypria. serm. de Oratione Dominica primo loco de corpore Christi interpretatur hunc panem, quod tunc à fidelibus quotidie frequentabatur, quemadmodum tempore Ambrosij, & Augustini in Occidentali Ecclesia; secundariò verò adiicit posse intelligi de corporis pane. Hæc illi Patres. Item, quia à tempore Apostolorum, imò ab ipso Christo institutũ est, vt ante sumptionem corporis Christi precatio hæc Dominica recitetur, sicut ex Hieron. lib. 3. aduersus Pelagianos paullò antè produximus. Et sicut ipsa Ecclesia cantat, quæ ait: *Præceptis salutaribus moniti, & diuina institutione formati, audemus dicere: Pater noster.* Quæ verba non tantùm referenda sunt ad hoc, vt diuina autoritate, & præcepto imbuti, audeamus dicere, Pater noster, sed quod diuinis monitis & præceptis adstringamur in sacrificio Missæ ante Communionem dicere orationem Dominicam, ne videatur Christum agnoscere, quotidie secundùm carnem panem petentes. Idem præterea euincitur ex ipsis verbis: nam dicimus: *Panem nostrum*, quasi dicat, peculiarem & selectum filiorum Dei panem, in quo infideles non communicant; at pane corporeo vniuersi, tam fideles quàm infideles, communicamus. Et panis noster non est, sed iumenti nostri, id est, corporis: Tum quia vocat illum, panem quotidianũ, siue, vt Græcè dicitur, ἐπιούσιον, hoc est, non tantùm panem quotidianum, sed etiam supersubstantialem: at communis panis vix substantialis est, cùm ad tempus sustineat vitam, nedum supersubstantialis. Deinde quia sequitur: *Dimitte nobis debita nostra*: præposterum autem est, magis esse solicitos filios Dei de pane corporis quàm de remissione peccatorum. Ad hæc si panis esset quotidianus, minimè opus esset subiungere: *Da nobis hodie*: Et si dixit, *hodie*, non opus esset dicere quotidianum, sed supersubstantialem, & peculiarem.

Ioan. 6.
Cypr. serm. 6.
Tertium argumentũ ad probandum panem quotidianũ quẽ petimus esse spiritualem.
Hier. tom. 2.
1. Cor. 5.
IV. Argum.
Eorum qui panem quotidianũ, corporeum, non spiritualẽ accipiendũ esse contendunt, argumenta soluuntur.

I. Argum. Nec obstant argumenta, quæ à quibusdam fiunt in contrarium. Primò, quia si de spirituali acciperetur pane eadem esset tertia petitio: *Fiat voluntas tua*, atque quarta, *Patrem nostrum*: quia Dominus dixit: *Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me.* Sed non vident isti, metaphoricè dici præceptorem Dei obseruantiam cibum, eo quòd delectat seruantem, ad illa verò obseruanda panem Eucharistiæ tanquam verum animæ panem vires porrigere, & confirmare. Secundò, si de spirituali accipias, non erat dicendum: *Da nobis hodie*, sed, da in æternum, vt disputantes cum Domino Ioan. 6. dixerunt: *Domine, semper da nobis Panem hunc.* Sed isti non considerant, quòd vt manna datum est patribus vsque ad ingressum Terræ promissæ, ita panis Eucharisticus sub accidentibus panis non datur nisi vsque ad mortem, per quam ingredimur in Terram viuentium. Tertiò agunt, quia nondum erat instituta Eucharistia, quando Christus docuit precationem hanc, & Apostoli non intellexissent. Respondeo, Ioan. 6. quando disputauit de Pane vitæ dando cum Capharnaitis Dominus, nondum instituerat Eucharistiam vsque ad cœnam, nec illi verba Domini intelligebant eo tempore. Quartò, non est panis quotidianus, quia fideles in Oriente Eucharistiæ quotidie non communicabant, vt docuit Augustinus. Verùm hoc nihil euincit; satis est talem panem quotidie cum fructu sumi posse, vt de primitiuæ Ecclesiæ fidelibus dicitur Actor. 2. Et satis est quotidie sumi spiritualiter, vel etiam Sacramentaliter à ministris Ecclesiæ quotidie pro omnibus sacrificantibus. Quintò, Patres petebant olim panem corporis à Deo, vt Iacob Genes. 28. & Salomon 3. Reg. 8. & Prouerb. 30. Sed illi spectabant ad Vetus Testamentum, nos verò ad Nouum. Et nos non excludimus sensum de corporeo pane, vt intelligunt multi Patres, Cyprianus, Chrysost. & Augustin. ad Probam. Ideò etsi vterque panis hac petitione postuletur, potissimùm tamen, & principaliter panis spiritualis. Atque ita hunc ordinem exponendi seruabimus: vt præsentem locum accuratè primùm quidem de spiritus pane, dein verò de cibo corporis exponamus.

Ioan. 4.
Secundum.
Exod. 16.
Tertium.
Matth. 26.
Quartum.
Aug. loco superiori.
Actor. 2.
Quintum.
Genes. 28.
3 Reg. 8.
Prouerb. 30.
Cyprian. iam citatus.
Chrysost. in Matt. ho. 20. tom. 2.
Aug. epi. 121. ca. 12. tom. 2.

Christus verbum Dei æternum panis quàm verè dicatur. Est igitur in primis panis spiritualis animæ verbum Dei æternum, quod & se ipsum, Angelos, & beatos pascit, & cibat, & de quo secundum diuinitatem inquit: *Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi:* quod postea, siue voce vestitum, siue scriptura expressum, siue humanitate nostra incorporatum, & auribus fidei, acceptum, panis fuit hominem iustificans, & sustentans, de quo Dominus: *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.* Quod Dei verbum in Nouo Testamento dicitur Euangelium, & per Apostolos à

Matth. 4. & Deut. 8.

Christo destinatos prædicatum est omni creaturæ. Denique hoc verbum, vt magis Dei voluntatem, sapientiam, atque potentiam agnosceremus, incomprehensa arte, & mirabili magisterio sub speciebus panis & vini ad perpetuam rei memoriam vsq; ad secundum aduentum se edendum & bibendum porrexit.

Marc. vlt.

Verbum Dei æternũ quot modis sit panis.

Ioan. 1.

Infrà 6.

Verbum igitur æternum, siue in seipso consideretur, siue in voce, siue in scriptura, siue in carne, quia Verbum caro factum est, siue in accidentibus panis & vini positum, de quo dixit Dominus: *Panis quem ego dabo caro mea est, pro mundi vita,* verè panis est Angelornm, nam illo ipsi in cœlo vescuntur: verè panis est viuus, qui vitam spiritalem quæ in fide, spe, & charitate sita est, sustinet, & spiritum nostrum ad æternam vitam, corporisque immortalitatem perducit: Verè panis qui de cœlo descendit, & non è terra, vt panis communis, ascendit: & qui potestate à Christo cum sacerdotibus communicata conficitur cœlesti: quique cœlestibus moribus credentes imbuit, & cœli ciues facit.

Matth. 15.

Eucharistia, vt Ecclesia canit, cur panis filiorum tantummodo: vbi præfiguratus.

Hic est verè panis filiorum, vt Ecclesia cantat, non mittendus canibus: nam filij Dei tantùm hoc benedicto, & mystico vtuntur pane. Hic est panis multis figuris, sed præsertim in manna adumbratus, qui peregrinantes Hebræos per quadraginta annos sustentauit, donec ingressi sunt in Terram promissam: ita hic panis, in quo Deus memoriam fecit mirabilium suorum, peregrinantes in hoc seculo Dei filios cibat, donec per mortem Terram viuentium ingrediantur.

Exod. 16.

Psalm. 100.

Panem quotidianũ Christus quã aptè & verè Eucharistiã tũc minimè institutam potuerit intelligere.

Nec obstat, cùm Christus instituit Orationem Dominicam, necdum institutam fuisse Eucharistiam, quia semper verbum æternum, siue in se ipso, vt diximus, siue in Scripturis, siue in carne positum, cibus, & panis spiritualis fuit: & facilè fuit Spiritui sancto declarare, hanc precatiunculam ad Christum vbicunque positum, sed maximè in Eucharistia esse referendam: quemadmodum per Doctores, & Ecclesiæ vsum hanc precem in mysterio Eucharistiæ recitantis fecit.

Cur panis noster, Eucharistia.

Esai. 9.

Hebr. 1.

Rom. 15.

Hic panis dicitur noster: quia paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis. Et verbum Dei temporale in voce non loquitur, nisi in nobis, id est, cum Patriarchis, & Prophetis, & filiis Dei, ac nouissime per se ipsum. Verbum etiam in Scripturis constitutum nostrum est: quoniam quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Hic panis cibus est in obscuris, & figuris, potus in claris ac manifestis.

Eucharistia cur panis quotidianus.

Deinde panis dicitur quotidianus, quia quotidie manducandus est: nam non minus anima verbo Dei ad se tuendam eget, quàm corpus pane cummũni: quem qui non comedit, percutitur vt fœnum, & arescit cor eius: *Percussus sum,* inquit Dauid, *vt fœnum, & aruit cor meum: quia oblitus sum comedere panem meum.*

Psalm. 101.

Ἐπιούσιος, panis quid Græcis.

Græca voce dicitur ἐπιούσιον, quam vocem interpretari possumus substantialem, quemadmodum eruditissimi Græcorum Theologi interpretantur, hoc est, vnicuique nostrum substantiæ congruentem, vel ad quotidianum victum substantiæ nostræ necessarium. Ita Theophylact. & Basil. in regul. Breuiorib. ἄρτον ἐπιούσιον, eum qui ad quotidianam essentiæ, siue naturæ nostræ sustentationem necessarius est. Atque hoc intellexit interpres, qui vertit, *Quotidianum.* Luc. 11. etiam ante Hieron. & Matth. 6. supersubstantialem.

Theophylact.
Basil. in reg. breu. interrogat. 252. to. 2.

Panis sufficientiæ, vel indigentiæ nostræ Syriace cur dicatur.

Luc. 11.

Codex Syriacus vocem habet, quæ significat panem sufficientiæ nostræ, vel indigentiæ nostræ: quo verbo innuitur, nos panem quotidianum qui sufficiat, petere, non superfluum, vel abundantem. Et quemadmodum ἐπιοῦσαν, significat crastinum diem, vt Actor. 7. accipitur τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ὤφθη: sequenti verò die apparuit, ita ἐπιούσιος, pro crastino.

Actor. 7.

Ita quidam verterunt: Panem nostrum crastinum da nobis hodie, vt notauit Ambrosius libr. de Sacramentis, & ad hanc significationem respexisse interpretem nostrum, qui vertit, *Quotidianum:* & Hieronymus hoc loco refert se inuenisse in Euangelio secundùm Hebræos loco ἐπιούσιον, מחר machar, hoc est crastinum.

Ambr. li. 5. de Sacramentis, cap. 4. to. 4
B. Hieron. in Matt. 6. to. 9.

Hæc lectio: Panem crastinũ da nobis hodie, quem sensum habeat.

Vt sit sensus; vt Patres terreni prospiciunt de pane, quo filiorum corpus alatur, etiam in crastinum; ita tu nobis panem cœlestem animi cibum non solùm in hodiernum prospice, sed etiam in crastinum diem. Hic sensus placuit Erasmo.

Improbatur dupliciter.

Sed certè iuxta linguæ Græcæ Grammaticam nomina Græca terminata in ούσιος, non descendunt à participiis fœmininis, ἐπιών, id est, accedens, & ἐπιοῦσα, in fœminino, sed potius à nomine οὐσία, vt ὑπερούσιος, ἐπιούσιος, περιούσιος, præcipuus, &, ἐνούσιος, & ὁμοιούσιος. Deinde hæc expositio non tam congruit huic loco, quàm prior illa, quotidianum, cùm Dominus dixit: *Nolite soliciti esse de crastino.*

Matth. 6.

Eucharistia cur panis supersubstantialis.

Qui verò supersubstantialem interpretati sunt, vel superessentialem, videntur legisse ὑπερούσιον, vel in eum sensum accepisse ἐπιούσιον, & de sanctissimo Christi corpore exposuerunt: quod reuera panis est super essentiam omnem, & substan-

Hieronym. tiam animæ. B. Hieronymus hoc loco admonet, pro voce Hebræa סגלה Symmachum vertisse ἐξαίρετον, id est, præcipuum, vel egregium, licet in quodam loco Peculiare interpretatus sit. Quæ omnia verbo Dei in seipso, siue in voce, vel scriptura, vel carne, vel in Eucharistiæ Sacramento constituto mirificè quadrant. Et Eucharistia panis est super omnem essentiam, & substantiam mundi, quia verè cœlestis panis est super omnem essentiam, & substantiam mundi, quia verè cœlestis panis est, & viuus, dans vitam mundo, non quidem animalem, & corporalem, sed spiritualem, & æternam. Verè est supersubstantialis, quia non mutatur in nostram substantiam, sed potiùs nos in suam conuertit, diuinosque efficit; & cœlestes, cùm sit panis diuinus, & cœlestis. Ideò verè est præcipuus, quia non corporis cibus, sed animæ beatam, & perennem vitam præstans, & non vt manna, quod edentes moriebantur. Vnde & eximius dici potest, quo nimirum nullus dulcior, & quia omne delectamentum in se habet, & vniuscuiusque deseruit voluntati, præstans illud quo eget. Est etiam peculiaris, quia filiis Dei, qui peculium Domini sunt, peculiariter datus est. Rursus quotidianus appellatur, quia quotidie paratur, & sumitur in mensa Domini, & deberet quisque quotidie sumere, saltem in voto. Vnde Ambrosius exponens hanc particulam Orationis Dominicæ, increpat laicos suæ ætatis, quòd more Græcorum semel tantùm in anno communicarent. Et subdit: *Si quotidianus est cibus, cur post annum illum sumis, quemadmodum Græci in Oriente facere consueuerunt? Accipe quotidie, quod quotidie tibi prosit. Sic viue, vt quotidie merearis accipere.* Idem prorsus dicit Augustin. serm. 28. de verbis Domini, vbi subdit: *Qui non meretur quotidie accipere, non meretur post annum accipere.* Quasi diceret Augustinus:

Eucharistia vnde etiā panis sit super essentiā omnem atq; substantiam, seu supersubstantialis.
Ioan. 6.
Quare item panis præcipuus nominetur. Ibidem.
Sap. 16.
Peculiaris etiam cur panis dicatur, & quotidianus.
Ambros. loco dicto.
Græci semel tātùm in anno communicabant.
Aug. tom. 10.
Martial. lib. Carm.

Qui non est hodie; cras minus aptus erit. Vnde in primitiua Ecclesia quotidie perseuerabant in communicatione fractionis panis. Potest etiam aliquo modo exponi panis crastinus, quia cras, id est, adueniente luce gloriæ in sua specie apparebit nobis: nunc enim quasi manna velatum existit. Meritò igitur hic tantus panis tot nominibus exprimitur, ad explicandam eius nobilitatem, & excellentiam, quæ vna voce designari non poterat.

Actor. 2.
Eucharistia quomodo panis crastinus dici possit.

Ac meritò equidem dicitur noster, quia non tantùm Dei munere donatus est nobis, sed etiam quia ad filios spectat, & vsibus est nostris accommodatus; itaque paratus, vt horrorem sumentibus auferat, & fidem conciliet, nos etiam ad se edendum inuitet. Nec enim hic conficitur hic panis, vt sub accidentibus tritici, vinique delitescat; sed vt cum auiditate à nobis desumatur: sed tamen illum de integro petimus, cùm dicimus, Da nobis hodie: id est, redde nos dignos mensa tua & pane tuo, vt ad salutem illum sumamus. Qui verò illum in Sacramentum non accipit, petit sibi dari panem Eucharistiæ in sacrificium; quatenus pro eis peccatis extinguendis, aut pro virtutibus comparandis à Sacerdotibus in Eucharistia quotidie offertur. Sed præstat ille, pro quo non tantùm offertur, sed etiam dignè illum accipit ad salutem: dignè verò ad illum accidit, qui se ipsum priùs probauit, & illum cum pane lachrymarum comedit: quemadmodum olim agnus edebatur cum lactucis amaris. De hoc pane dicitur; *Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: Vbi est Deus tuus?* Subdit, *Da nobis*, Gratis scilicet & sine pretio, quia nullo pretio comparari potest: imò despicitur, si in pretij rationem à nobis veniat. Et addit, *hodie:* quia crastino die Sabbati non possumus colligere manna, nisi dum viuimus: da ergo, pro cursu huius vitæ: Neque fidelis est sponsa, qui quotidiana sponsi præsentia non gaudet: nam dicit illi Christus, *Hospes eram* (scilicet in Hostia) *& non collegistis me.* Da etiam hodie, id est, in die gratiæ, non in nocte peccati: ne indignè accipientes, corporis Domini communione indigni reddamur. Hactenus ergo de pane spirituali expositus sit præsens locus.

Cur noster panis appelletur.
Dignè quis cum panem manducet.
1. Cor. 11.
Exod. 12.
Psal. 41.
Cur hodie dandus ille panis.
Exod. 16.
Matth. 25.

Iam secundò explicandus est de pane corporis. Et in primis dubitare quis posset, qua ratione, cùm tot rebus aliis indigeamus, etiam ad victum, vt oleribus, piscibus, carnibus; & præter hæc opus habeamus vestimento, habitationeque: cur sola hic mentio panis fiat. Respondemus, esse Hebrææ linguæ morem, lechem, siue panem appellare, id omne, quod sustentandæ vitæ est necessarium; fortassis ea de caussa, quòd prior hominum ætas simplici victu contenta esset, necdum artifex gula tam multa ciborum genera, & suffocandi potius, quàm nutriendi hominis instrumenta excogitarat: & eadem ratio erat de vestitu & habitatione. Quod Sapiens comprobat Ecclesiastici 29. *Initium vitæ hominis, aqua & panis, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem:* ne sci-

Panem deinde corporeū potius quàm alium cibum etiam necessarium cur petamus à Domino.
Lechis Hebraicè quid.
Eccles. 9.

Vbi Scripturarum omnibus cibus nomine panis exprimitur.

licet, ferarum more, nudi, & vagi homines agerent. Necessaria ergo postulanda sunt; superuacua etiam recusanda. Quòd verò panis nomine veniat omnis cibus, ex eo constat quod dictum est à Domino Adæ; *In sudore vultus tui vesceris pane tuo:* (Genes. 3.) quod non minus intelligitur de vino & cultu arborum frugiferarum, & cura animalium, quàm de frumento: nam horum omnium fructum nonnisi cum sudore & labore comparamus. Constat etiam ex alio loco Scripturæ, 4. Regum 6. (4. Reg. 6.) quando Helisæus latrunculos Syriæ ad se capiendum missos, acrisia percussos, introduxit in ciuitatem Samariæ: *Quos cùm vidisset Rex Israel, dixit ad Helisæum; Nunquid percutiam eos, pater mi? Et ille ait, Non percuties: neque enim cepisti eos gladio, & arcu tuo, vt percutias: sed pone panem, & aquam coram eis, vt comedant, & bibant, & vadant ad Dominum suum.* Et subditur, *Appositaq; est eis ciborum magna præparatio, & comederunt, & biberunt.* Et Genes. 39. (Genes. 39.) dicitur: *Inuenitque Ioseph gratiam coram domino suo, & ministrabat ei: à quo præpositus omnibus, gubernabat creditam sibi domum, & vniuersa quæ ei tradita fuerant, &cæt. Nec quicquam aliud nouerat, nisi panem quo vescebatur:* Cùm tamen multis aliis ferculis admixtus panis edi soleat, maximè à Rege. Ex nouo verò Testamento habes Luc. 14. (Luc. 14.) ingressum esse Iesum in domum cuiusdam Principis Pharisæorum Sabbato manducare panem. Ex eo igitur quod dicit, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie:* intelligimus, necessaria ad vitam corporalem sustinendam esse à Deo expetenda & expectanda: quia ipse est, qui aperit manum suam; & implet omne animal benedictione. (Psalm. 144.) Deinde discimus, non esse curam corporis nostri, & vitæ temporalis omninò negligendam. Item, non esse amplificandas necessitates humanas, sed vt simplici victui & vestitui assuefiamus, vt Apostolus admonet, dicens, *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus.* (1. Tim. 6.) Nam videas hodie in immensum penè excreuisse ea, quæ ad vitam tuendam præparantur: vt verum sit illud Prouerbium: *Plures occidit gula, quàm gladius.*

Tria Christi documenta panis nostri quotidiani petitione contenta.

Cur panem quotidianũ nos iubet petere Christus si victus & vestitus non vult nos esse solicitos.

Sed hoc loco duplex dubium euacuandum est. Primum quidem proponit Augustinus lib. 2. de sermo. Domini in mon. cap. 7. (B. Aug. to. 4) his verbis ferè; *Si nomine panis intelligimus necessaria ad vitam sustinendam, quæ in victu & vestitu, & habitatione consistit, quare paullo post hanc precationem præcepit Dominus, Nolite soliciti esse quid edatis, vel quid induamini;* (Matth. 6.) Respondemus; non omnem solicitudinem esse à Domino prohibitam, sed illam tantùm, quæ cum anxietate animi & mentis perturbatione diffidentiam habet coniunctam, & timorem, & quæ diuidit animum in varias partes, vt verbum Græcum indicat μεριμνᾶν. Nam hæc solicitudo contraria est tranquillitati, & constantiæ animi. Alia verò solicitudo est, diligentia quædam, siue studium, quod ad omnem actionem honestam est necessarium: & opponitur pigritiæ, negligentiæ ve: atq; hæc solicitudo, siue cura, colligit & vnit facultates omnes hominis in vnum, vt acriter ac seriò alicui rei incumbat, vt docet Dionysius; (B. Dionys.) sicut prior solicitudo animum diuidit, & in partes rapit varias, de qua Dominus, *Martha, Martha solicita es, & turbaris erga plurima.* (Luc. 10.) De posteriori solicitudine, quæ cum virtute coniuncta est, loquitur Apostolus, cùm ait; *Solicitudine non pigri: spiritu feruentes:* (Rom. 12.) & ad Ephesios, *Soliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis:* (Ephes. 4.) atq; hęc voce distinguitur à priori; dicitur enim σπουδάζειν. Christus igitur illam priorem vetat, hanc posteriorem commendat, docens nos orare pro pane quotidiano, imò pro eo consequendo laborare, iuxta illud, *Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, &c.* (Psalm. 127.) & Paulus, *Si quis,* inquit, *non vult operari; nec manducet.* (2. Thess. 3.) Appetere namque & petere bona corporis, & de illis solicitari, quatenus necessaria vitæ nostræ sunt, vt per eam vitam æternam comparemus, & vt instrumenta virtutum sunt, bonum est, & honestum: nam hæc solicitudo cùm ad cognitionem gloriæ referatur, vnum efficitur cum ea: secus anxia cura in superfluis, vel de bonis externis propter se ipsa, quia hæc turbaret, & tranquillitatem adimeret: ideò non propter se, sed vt adiacentia bona sunt expetenda.

Duplex solicitudo mala, atque bona.

Bona victus solicitudo quàm vtilis; mala verò quàm perniciosa.

Alterum dubium est ab eodem Augustino in dicto loco propositum; *Quomodo scilicet post communionem acceptam possumus illo die dicere; Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: quid opus est petere quod iam obtinuimus?* Respondet Augustinus, quòd post communionem Sacramentalem petimus spiritualem, nempè vt perseueremus in memoria passionis Christi & beneficiorum, quæ per illam accepimus, amorem in Deum, & in proximum recolendo. Cyprianus in sermone De oratione Dominica; (Cypr. ser. 6 de orat. Dom.) *Hunc autem panem,* inquit, *dari nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus, & Eucharistiam quotidie cibum salutis accipimus, intercedente aliquo grauiore delicto, dum abstenti & non communicantes, à cœlesti pane prohibemur, à Christi corpore separemur.*

Cęlesti pane refecti, quàm rectè orare valeant: Panẽ nostrũ quotidianum da nobis hodie, teste Augustino.

Hæc

Hæc Cypriani sunt verba. Parum igitur prodesset, si post communionem acceptam, per peccatum fructum eius amitteremus: quem ne amittamus, dicere possimus; *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.*

Nobis pransis, aut cœnatis eadē petitio panis quotidiani quomodo conueniat.

Simile dubium formari potest de eo qui pransus est, aut iam cœnauit; quomodo scilicet valet dicere, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*; aut quomodo ille, qui in cellario habet panem, non solùm in illum diem, sed etiam in totum annum, quo sibi, suæque familiæ prospiciat; quomodo, inquam petit id quod iam habet? Dicimus; panem, aut vinum, aut carnes, ex se ipsis vim non habere pascendi & alendi hominem, nisi ex Dei institutione & concursu: nam nisi ille per misericordiam simul agendo concurrat, vim illis pascendi suppeditando, nequaquam hominem alerent. Et quemadmodum igni fornacis Regis Chaldæorum virtus suspensa fuit per hoc quòd Dominus illius actionem non iuuit: ita panis & cibi iam sumpti, si Deus illius virtutem suspenderet (vt pro voluntate sua suspendere potest) proculdubio nos non alerent, imò miser fames nos absumeret. Atque ita hac ratione non solùm impransi, & incœnati, sed etiam post prandium & cœnam dicere possumus; *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Similiter etiam dicendum est de his, qui in horreis repositum habent frumentum in totum annum, vel pecunias in plures annos ad comparandum victum: nam isti quod habent, à Deo se accepisse debent agnoscere; & nisi Deus pro sua prouidentia illa seruet, & frumentum interire potest, vel marcescere, & pecunia surripi, vel deficere, ac ni Dominus illa custodierit, in vanum laborant, qui frumenta recondunt, vel census emunt. Profitemur igitur hac voce, omnia nostra bona, quæ ad corpus sustinendum spectant, tametsi magnis sudoribus nostris, atque industria illa comparauerimus, à Deo nobis donari, cùm non habemus: quippe industria, & facultas laborandi, ac sudandi nobis tributa est à Deo: & cùm donata sunt, à Deo nobis seruantur: & cùm manducauimus, & bibimus; diuinæ bonitatis esse vim alendi, pascendique illis tribuere.

Dan. 3.

Qua ratione diuites quoque, & copiosi panem à Deo quotidianum petere possint, ac debeant.

Qui non rectè à Deo petant panem quotidianū: atq; illo indignos se præbeant.

Hoc autem loco duo extremi errores tanquam Scylla, & Charybdis à nauigantibus, vitandi sunt. Primus est quorundam fidelium, Deum existimantium cunctis viuentibus, & belluis abundè prospecturum de cibo; ideò satis esse à Deo petere, & interim nolunt laborare, sed viuere in otio. Verùm profectò ille sua liberalitate noluit labores nostros iustos auferre: quia perinde insitum est homini laborare, atque aui volare, & præcepit, vt in sudore vultus nostri vescamur pane nostro. Hac ergo petitione voluit, ne fideremus laboribus nostris, vel industriæ, quia nisi Deus illis benedicat, nil fructus habebimus. Vt experientia sæpè docet, quòd vbi plus laboramus, & colimus terram, minus fructus accipimus; siquidem Deus impedit, ne messes fructum parem laboribus reddant: & sæpè minus laboranti maior fructus conceditur. Quia ergo frui non respondent mensuræ laborum nostrorum, sed voluntati Dei; ideò toti à Deo pendere debemus, & cogitare illud Apostoli: *Neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus.* Estque sensus; Oportet quidem plantare, & rigare; sed fructus gloriæ Deo, tanquam primæ caussæ dandus est; atque ideò sperare fructum sine illis, esse Deum tentare. Alter error extremus eorum est, qui semper laborant & soliciti sunt, anxiè quærendo bona temporaria per suam industriam, cui maximè fidunt: isti minimè petunt panem quotidianum, nec pro habito gratias agunt, nisi sibi ipsis. Etenim si mendicus frustum panis accipiens, Deo benedicit; quanto magis diuites, qui integrum panem, & tot bona à Deo acceperunt, expedit gratias agere omnium remuneratori? Istis ergo obiicienda est hæc sententia Domini; *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*; & verbum Prophetæ: *Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam.* Voluit itaque Dominus, vt post labores nostros petamus in oratione, quæ auibus sine labore, & infidelibus absque precatione tribuit, vt filij Dei ab aliis gentibus distinguamur, qui corporis sustentationem suis artibus, & ingenio tribuūt: filios autem Dei voluit, vt quasi sub tutela parentis cum magna fiducia viuant, inuocantes quidem Patrem, & ab eo panem, & vestem petentes; sed quid edant, vel bibant, vel quomodo induantur, minimè sint soliciti. Porrò hic dicitur panis noster, quia nos illo vti debemus ad sustinendam vitam temporalem: sed non est noster, quasi habeamus illum ex nobis, cùm à Patre illum postulemus: quod commune est nobis cum omnibus animantibus, quæ etiam à Deo cibum suum habent: *Oculi omnium*, inquit Psaltes, *in te sperant, Domine: & tu das escam illorum in tempore opportuno. Aperis tu manum*

Iob 5. Genes. 3.

Homo natus ad laborem, vt auis ad volatum.

1. Cor. 3.

Panem qui etiam quotidianum non videntur à Domino postulare.

Psalm. 126.

Quomodo Deus fideles de pane suo quotidiano velit esse solicitos.

Corporeus panis vt sit; vt verò non sit noster.

Psalm. 144.

Quomodo etiã panis ille sit noster.

tuam; & imples omne animal benedictione. Bona ergo externa, panis noster non sunt, quia nostra non sunt, quæ nobiscum portare non possumus. Dicitur etiam panis noster nostro iusto labore partus, de quo Apostol. Thessalonicenses alloquens hortatur, vt cum silentio operantes panem suum manducent. Et Augustinus libr. 50. Homiliarum, ponderans illud verbum *Nostrum,&c,da nobis*,inquit: *Quotidie dicimus, Panem nostrum quotidianum. Iam dixisti, nostrum, & dicis, Da nobis. Quid ergo tibi assignas, quod non tibi ipse dedisti? Quid enim habes, quod non accepisti? Dicis nostrum, & da nobis. Agnosce largitorem, confitere te accipere, vt libenter ille dignetur dare. Quid si non egeres, qui mendicas, & superbus es? An non mendicas, qui panem petis?* Hactenus Augustinus. Iusto ergo labore comparari debet panis, vt noster dicatur, non vsuris, furto, vel rapina, quia sic alienum panem comederemus, nec possemus de illo indigentibus conferre, iuxta illud Apostoli; *Qui furabatur, iam non furetur; magis autem laboret operando manibus suis: quod bonum est, vt habeat, vnde tribuat necessitatem patienti.* Petimus etiam panem nostrum, id est, illum, qui victui nostro secundùm gradum, & conditionem nostram est necessarius. Neque enim expetere debemus panem superfluum, aut immoderatum, quemadmodum illi, de quibus ait Propheta: *Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vsque ad terminum loci: nunquid habitabitis vos soli in medio terræ?* Contra hos loquitur Magnus Basilius: *Panis qui tibi est superfluus, esurientium est; sicut vestis, quam recondis, nudorum; argentum & aurum quod possides, eorum qui egent in terra.*

2. Thess. 3.

Aug lib. 50. hom. ho. 14. initio, to. 10.

1. Cor. 4.

Panem quo vescimur, quando non nostrum dicere possimus.

Ephes 4.

Quid rursus nostrum panem petere à Deo nobis dari.

Esai 5.

Basil. ho. 6. 7. & 8 in Divites, tom 1. circa med.

Quotidianũ cur panem à Deo nobis dari postulemus.

Rursus vocat hunc panem quotidianum, quia eo quotidie indigemus, donec veniat infinitus ille, & perpetuus dies, cui nox non succedet. Ad hæc quotidianum, vt petamus victum, & vestitum moderatum, tanquam res quotidianas, de quibus non est necesse in longum tempus prospicere, sed vt dicitur, in diem viuere, & quotidie à Domino panem mendicare. Ob id Dominus dixit; *Nolite soliciti esse in crastinum.* Insuper quotidianum, & non crastinum, vel multorum dierum; vt intelligamus non esse vno die edendum per profusam intemperantiam, quæ sobriè sumpta centum diebus sufficerent. Adiungit *hodie*, vt ea fide ad Deum cras confugias, qua vides tibi hodie esse prospectum. Nam qui hodie pauit, crastina die etiam pascet; si in fide petas, & non facias, vt ille diues, qui dicebat; *Anima, habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare.* Cui tamen dictum est: *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te: quæ autem parasti, cuius erunt?* Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum diues. Hodie etiam, sicut mãna dabatur quotidie his, qui secuti erant Deum. *Da nobis*, inquit. Ne superbiamus, quotidie mendicamus à Deo eleemosynam, vt pauperes faciunt nobiscum, agnoscentes quanta esset nostra paupertas, nisi à Deo subleuaretur. Et pauper petit vt habeat; diues, vt conseruetur; & vel ditissimus, ac opulentus Rex dicere potest; *Ego autem mendicus sum, & pauper*, Rursus dicitur, *Da nobis*; ne simus ingrati, quia profitemur ab eius libera manu accipere. *Nobis*, inquit, non mihi, vel tibi, sed nobis omnibus; vt nemo sibi temporaria tanquam propria arroget, quæ ea lege à Deo accepimus, vt aliis, cùm opus est, impertiamur. Sicut enim natura cibum per stomachum assumptum, omnibus membris communicat: ita nos, qui multa membra sumus vnius corporis in Christo, debemus non solùm pro nobis, sed etiam pro aliis petere hunc panem. Nam si olim amicorum erant omnia communia; quanto magis Christianorum, qui fratres sunt spiritu, quo arctius, quàm si fratres essent corpore, adstringuntur, communia omnia debent esse? Nobis etiam, quia sumus tui filij; & propterea te vt Patrem interpellamus, vt præstes. Nobis, inquam, indigentibus, & ipsum à nobis habere haud valentib. Cùm ergo innumeris tùm corporis, tùm animi necessitatibus obruamur: congruum est, vt ad hunc amantissimum nostri Patrem, & præterea potentissimum, ac sapientissimum cum fiducia confugiamus. Nam si illi ne passerculi quidem in obliuione sunt, & flores ac lilia tam magnificè vestit: nos, quorum gratia omnia fecit, multo magis curabit. Incipiamus iam huic tanto Patri fidere, & toti ab eo pendere: nam fidelis est, & quod pollicitus est, non potest non præstare: quippè facilius est cœlum, & terram interire: quàm quicquam de Dei pollicitationibus cadere.

Matth. 6.

Expenditur illud: Da nobis hodie.

Luc. 12.

Exod. 16.

Eum panem cui petimus dari nobis.

Psalm. 39.

Secũda ratio.

Rom. 12. & 1. Cor. 12. & Ephes. 4.

Actor. 4.

Tertia ratio.

Matth. 10.

Supra 6.

Quanta in Deo nobis fiducia collocanda.

Infra. 24.

Supra 6.

Pollicitus est se omnia nobis subministraturum, modò regnum Dei, & iustitiam eius quæramus: quod nihil est aliud, quàm vt faciamus Dei voluntatem. Pastor est hic, qui nihil ouibus suis deesse facit, vt testatus est ille insignis, & Regius Propheta, qui dixit: *Dominus regit me, & nihil mihi deerit: in loco pascua ibi me collocauit:* De aliis verò iustis profitetur: *Non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem.* Nam vbi cætera omnia desunt, nouit

Psalm. 22.

Psalm. 36.

per

Deo hominẽ pascẽdi quot suppetant rationes.

3 Reg. 7. Matth. 4.

3. Reg. 19.

per animalia immitia, & rapacia, vt fecit cum Helia per coruum, vel per Angelorum ministerium, vt fecit cum Christo in deserto; vel denique sine vllo cibo, aut potu vitam nostram sustinere, sed sua tantum præsentia panis nostri virtutem augendo, vt per quadraginta dies fecit cum Helia, &in æternum præstabit electis omnibus & beatis in gloria cœlesti, ope & adminiculo Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre, & Spiritu sancto beata fruitur immortalitate in sempiternis seculis Amen.

TRACTATVS LI.

In illa verba: *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.*

Ordinis ratio petitionis huius ad præcedentes.

Sap. 14. Coloss. 2.

MIRARI hic facilè possemus huius diuinæ precationis artificium, nisi sciremus, ab eo esse compositum, qui Deus est omnium artifex, & ille, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei. Postquam igitur in superioribus ab eo precati sumus omnia ea bona, quæ à Deo peti possunt, & in primis æterna, ac spiritualia, ac proinde etiam corporea: nunc docet nos omnia mala, tùm animi, tùm corporis deprecari: neq; tantùm ea, quæ præsenti seculo possent offendere, quam quæ in futurum, & in perpetuũ: & prius pro malis præteritis quæ commisimus, posteà pro malis quib. detinemur, vel occupari metuimus, præsentibus scilicet; & futuris. In primis igitur remissionem peccatorum petere admonet: nã peccatum maximè Deo contrarium existit, illique inuisum, nobis verò maximè noxium est & perniciosum: neque Deus aut in dæmonibus, aut in damnatis hominibus quicquam aliud ita odit, atque peccatum. Cùm autem vix fiat, vt sine proximorum offensione viuatur, quando in multis offendimus omnes; cumque magis commoueri soleamus, cùm à proximis iniuriam accipimus, quàm cum Deum ipsi offendimus: necessitatis quadã lege nos constrinxit, vt cùm petimus dimitti nobis peccata nostra, mox eorum meminerimus dimittendorum, quæ proximi nobis debent. Quod ad voces attinet, *dimitte*, dixit, cùm potius, remitte, vt volunt eruditi, fuisset dicendum: nam propriè Latinis dimittere, est in diuersas partes mittere seu abeundi potestatem facere, siue derelinquere, & omittere. Sed iam hæc vox Ecclesiastico vsu recepta est in ea significatione, vt accipiatur pro, remittere. Hinc Mar. 2. ait Dominus; *Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?* Et rursus apud Luc. cap. 6. *Dimittite & dimittemini.* Et cap. 6. *Cui minus dimittitur, minus diligit.* Et Dominus in Cruce; *Pater dimitte illis; non enim sciunt quid faciunt.*

Quare iubeamur nostrorum petere veniam peccatorũ à Domino.

Iacob. 3.

Dimittere propriè quid sit.

Marc. 2.

Luc. 23.

Verbum illud, *debita*, vox obscura est, & æquiuoca: nam significat debita pecuniaria, quæ proximo debemus, vel ratione mutui accepti, vel ratione venditionis alicuius, vel denique ratione promissionis. Ad tollendam ambiguitatem omnem, quod Matthæus dixit, debita, Lucas cap. 11. explicauit peccata; vt intelligamus de his tantùm debitis, quæ cum Deo habemus ratione peccati, hic esse sermonem, non autem de debitis, quæ rationibus prædictis cum proximo habemus: quæ nisi suo tempore, & loco, cùm facultas datur, proximo exoluerimus, procul dubio in peccatum labimur, contrectantes rem alienam inuito domino. Habemus autem multa debita cum Deo, quorum maximum est, vt Deum toto corde diligamus, proximos vt nos ipsos. Debitum etiam est gratiarum actio, quam assiduè debemus Deo: nam continuis beneficiis illius fruimur, & debitum obedientiæ seruandæ legis eius. Ab his autem debitis minimè liberari postulemus; quia ratione naturali quiuis iubetur hæc Deo rependere, eo quòd creatura eius sit. Vnde Paulus volens perpetuò manere vinculum dilectionis mutuæ, dixit, *Nemini quicquam debeatis; nisi vt inuicem diligatis.* Quoniam verò his debitis, vt par est, minimè satisfacimus, & ingrati inuenimur: rursus debitores alia ratione, nempè per peccatũ commissum inuenimur. Est ergo hoc loco sermo de debitis, quæ ratione tantum peccati cum Deo contraximus: quia propter ea obligamur satisfacere diuinæ iustitiæ. Quemadmodum qui peccat in legem humanam, contrahit debitum pœnæ interminatæ, & statutæ per legem: & qui lædit proximum tanquam debitor, cogitur iure illi satisfacere. Consilium autem Spiritus sancti fuit, per Matthæum peccata ipsa vocare debita, vt testatur Augustinus; vt innueret, homines peccando debitores Deo constitui. Vnde superiori cap. idem Dominus dixit; *Non exies inde, donec reddas nouissimum quadrantem.* Et de illis decem & octo, super quos cecidit turris in Siloe, & occidit eos, dicitur; *Putatis quia & ipsi debitores fuerint*

A Deo nobis dimitti quæ debita postulemus.

Suprà 11.

Quæ na Deo debeamus, & quandiu.

Luc. 10 & Deut. 6. Leuit. 19.

Rom 13.

Alia nostri ratio debiti cum Deo.

Peccata in Scripturis interdum cur debita nuncupentur.

August. li. 2. de ser. Domini in mon c. 13. tom. 4.

Luc. 13.

fuerint præter omnes homines habitantes in Ierusalem? Id est, peccatores, ob reatum, & noxam, quam contrahunt. In hoc sensu proposuit Dominus parabolam apud Simonem Pharisæum Lucæ. c. 7. *Duo debitores erant cuidam fœneratori*, & quæ sequuntur: & in parabola conserui Matthæ. 18. Tollit autem qui peccat, Deo tùm timorem, qui debetur eius potentiæ, ita vt dicat: *Metuant eum omnes fines terræ*: tùm amorem, qui ei, qui summum est bonum, & solus bonus redditur: tum seruitutem, quæ tanto Principi ratione dominij supremi & & vniuersalis illi pendi debet, de qua scriptum est: *Dominum tuum adorabis, & illi soli seruies*: tùm obedientiam, quæ illi præcipienti, & legem ferenti exoluenda est: nam obedire oportet Deo magis, quàm hominibus. Hæc autem omnia, cùm in gratiam redimus, illi rependere debemus, timore sancto, & amore grato illum prosequentes, cultum latriæ, obedientiamque præstantes.

Luc. 7.
Matth. 18.
Psalm 66.
Deo quę eripiant peccantes, quomodo eademq; restituant.
Deut. 6. & Matth. 4. Actor. 5.

Omnibus etiam sanctis hanc petitionem: Dimitte nobis debita nostra, necessariò conuenire.

Hoc autem loco in primis discimus verum esse quod quidam dixit; *Nemo sine crimine viuit*: nemo namque mortalium sine aliquo crimine hanc vitam potest traducere, ita vt opus habeat vnusquisque quotidie dicere, *Dimitte nobis debita nostra*: ac proinde agnoscere verè debitorem, contra Pelagianos: & non tam ex humilitate, quàm ex veritate pronuntiare: *Dimitte nobis debita nostra.* Nam vt Augustinus docet libro de Natura & Gratia, humilitas debet esse coniuncta cum veritate, & nemo debet propter humilitatem mentiri: vt faceret qui peteret remisionem debitorum, nec se agnosceret debitorem.

Augu. lib. de natura & gratia, ca. 36. to. 7. circa med.

Secũda ratio

Ad hæc Dominus hanc orationem docuit Apostolos sanctos, & iustos, pastores gregis Dominici, atque instituit, vt per totam vitam hanc precationem recitarent. Cognouit ergo ita vitam acturos, vt aliquo modo essent debitores. Nam si prænouisset in Ecclesia post Apostolos, futuros viros meliores, & vitæ sanctitate magis conspicuos: aliam fortasis precandi rationem, sine hac petione remisionis peccatorum instituisset: vt egregiè Augustinus annotauit epistola 89. ad Hilarium. Prætereà, completa hac precatione, subiunxit Dominus; *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cœlestis delicta vestra, Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Ecquid est dicere, *peccata vestra*, sine quibus vita etiam iustificatorum, sanctificatorumque non traducitur: vt exponit Augustinus lib. 21. De ciuitate Dei cap. vltimo. Quisquis ergo dixerit, hanc petitionem non esse necessariam viris sanctis, qui agnoscunt, faciuntque Dei voluntatem; grauiter errat: quemadmodum docet lib. 3. cap. vlt. De peccato. meri. & remis. *Si enim dixerimus quòd peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & non tantùm humilitas, sed etiam veritas in nobis non est.*

B. Aug. to. 7.
Tertia ratio.
Idem. tom. 5
Idem. tom. 7.
1. Pet. 1.

Nemině mortalium omninò præter vnum Christũ natura impeccabilem extitisse.

Dubium est hoc loco, an quisquã mortalium, vel naturæ puritate, vel gratiæ diuinæ excellentia, ita liber & immunis extiterit ab omni peccato, vt ei minimè opus fuerit precari, Dimitte nobis debita nostra. Huic dubio, quod attinet ad naturam, Paulus ex Dauide respondit: *Dominus de cœlo prospexit super filios hominum; vt videat si est intelligens, aut requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.* Vbi notandum est, Paulum non loqui de notitia humana, quam quisque de bonitate, vel malitia alterius habet, quæ falli potest, & sæpè fallitur, ob id quòd intima hominis non penetrat; sed loquitur de diuina cognitione, quæ falli nequit. Et cùm ait, Deum prospexisse super filios hominum; non loquitur de natura nostra, quatenus ab eo condita fuit in iustitia & sanctitate; nam hoc modo non opus erat deintegro illam respicere, quam ipse benè nouerat qui condiderat: sed loquitur de natura humana Satanæ insidiis, & in obedientia parentis primi in sordidam & impuram per peccatum commutata. Rursus ait super filios hominum; quo innuat, voluisse videre naturam humanam, quatẽnus illam Pater donat Filio, & Filius recipit illam à Patre, id est, homo ab homine. Subdit; *Omnes declinauerunt*, A via scilicet, quæ conducit ad finem, cognoscendi, & quærendi Deum. *Simul inutiles facti sunt*: Significat, Nemo sibi vtilis esse potest ad redeundum in viam agnoscendi, & quærendi Deum. *Non est qui faciat bonum.* quod Sapiens explicauit, dicens; Non est enim homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet; vult dicere, Nemo est adeò iustus, qui aliquando in peccatum non prolabatur; & *Septies in die cadit iustus, & resurget.* Subdit, *Non est vsque ad vnum*: prophetans fortasis de Christo, teste Augustino, qui naturam humanam ex Virgine sanctificata non deprauatam & contaminatã accepit: atq; huic tantum ob puritatem naturæ non conueniret confiteri se debitorem, nec dicere, Dimitte nobis debita nostra. Qui cùm se à Patre sanctificatũ dixit; non intelligas ab vlla immunditia illum fuisse purificatum; sed quòd

Rom. 3.
Psalm. 13.
Explicatur hęc sententia Dauidis: Dominus de cælo prospexit super filios hominum. Omnes declinauerunt. &c
Ecclef. 17.
Illud: Nõ est qui facit bonũ, quomodo accipiendum
Ecclef. 7.
Prouerb. 24.
B. August. in Psal. 13. to. 8.
Ioan. 10.
Vt Christum Deus Pater sanctificauerit.

cùm

Suprà. Hebr. 7. Christus Pontifex cur sanctus, Innocens, Impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus teste Apostolo. Exod. 12.

cùm creatus est, ab initio sanctus fuit, & ab omni sorde & macula alienus, cùm plenus esset gratia & veritate, & deputatus, vt esset hostia munda, & grata Patri, quam pro nobis offerret sanctificandis, de qua Apostolus: *Talis enim decebat vt nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus. Qui non habet necessitatem quotidie* (quemadmodum sacerdotes) *primùm pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi.* Fuit ergo Christus sanctus natura sua, imò sanctificator omnium, innocens, sine malitia, qua posset excitari ad nocendum alteri; imò ad omnibus ferendam opem. Erat impollutus, siue immaculatus, quia nulla erat peccati macula, quæ impediret illum, vt gratum esset Deo sacrificium; quemadmodum agnus offerendus carere debebat prorsus omni macula. Erat segregatus à peccatoribus, id est, ab omnibus hominibus, qui aliquo modo sunt peccatores: ipse autem solus homo est, sed non peccator. Fuit & cœlis ipsis excelsior, quia in cælis, hoc est, in Angelis, inuenit peccatum: at in Christo Deus nullum inuenit peccatum, neque defectum. Hic Pontifex multum differt à reliquis Pontificibus, qui quotidie offerebant priùs pro propriis delictis, deinde verò pro peccatis populi: cùm tamen Christo satis fuerit semel se obtulisse ad expianda peccata totius mundi. Et ita respondimus, neminem, præter vnum Christum, puritate naturæ mundum fuisse ab omni peccato, & cui non erat necessum dicere, *Dimitte nobis debita nostra.*

Iob. 4. Aliud Christi Pontificis à legalibus Pontificibus discrimen à Paulo assignatum.

Quod verò ad excellentiam diuinæ gratiæ spectat, si talis ab omni peccato mundus existeret, veritati vlli Catholicæ fidei non repugnaret, neque B. Augustinus magnopere contendendum esse existimat, si quisquam asserat, singulari De gratia cuiquam hoc contigisse, vt scribit lib. De spiritu & litera, capit. 1. & 2. quanquam ipse, tùm ibi, tùm in vltimo cap. lib. 3. De peccato. meri. & remiss. magis credat fuisse neminem, Ait enim; *Illud autem quod dicunt, sine vllo peccato aliquos homines iam ratione propriæ voluntatis vtentes, in hoc seculo vixisse, vel viuere; optandum est vt fiat, conandum est vt fiat, supplicandum est vt fiat; non tamen quasi factum fuerit, confidendum est: hoc enim optantibus, & conantibus, & digna supplicatione deprecantibus, quicquid remanserit peccatorum, per hoc quotidie soluitur, quod veraciter in illa oratione dicimus, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Hæc Augustini est sententia. De B. Virgine illud intrepide affirmamus, illam, singularissimo Dei munere, vitam hanc sine specie vllius peccati traduxisse: & vt vnus homo liber extitit ab omni peccato naturæ puritate, & iure suo, ita & excellẽtia gratiæ vnam habemus Virginem, quæ vitam ab omni labe peccati immunem traduxit, & omnium vitiorum extitit victrix & triumphatrix. Si qui tamen alij præter illam extiterint, nobis non est adeò certum; illis tamen, si extitissent, cum Beata Virgine dicendum erat, *Dimitte nobis debita nostra:* nam quis dubitet, illam plerumque hanc precationem recitasse: quia sic erat natura, & peccato deberet adstringi, nisi per excellentem gratiam Dei esset seruata? Nam omnia deputantur dimissa, quæ singulari fauore non sunt admissa, teste Beato Augustino, quoniam per huius orationis vigorem non committuntur. Adde, quòd hæc oratio communis est totius Ecclesiæ, & pro se tantùm orat nullus, sed & pro omnibus, ob commune vinculum charitatis: ideò etsi immunis quis sit à peccato, verè dicit, *Dimitte nobis debita nostra*, quia charitas non facit eum immunem, quæ cuncta mala & bona totius Ecclesiæ facit communia: Christus enim omnia nostra debita in se suscepit, & orabat, Dimitte nobis debita nostra. Si ergo ille, qui natura purus erat, & in quem peccatum cadere non poterat, sic orabat, cur non & B. Virgo, & quiuis alius (si vnquam tamen talis extitit) singulari gratiæ præseruatus, faciant aliena peccata propria, vt & ea in se ipsis puniant, iuxta illud Apostoli; *Alter alterius onera portate*, atq; ita qui minus, aut qui rarissimè, & in leuissimis peccant, debent in hac oratione recitanda oculos mentis ad aliena flagitia & scelera expianda ex charitate conuertere.

Aliquẽ posse singulari gratiæ Dei priuilegio ab omni peccato immunem existere. B. Aug. to. 3. An talis quispiam extiterit secundum Augustinũ.

Hoc tantum priuilegiũ in Dei Matre, Ecclesia & agnoscit, & prædicat.

Cur etiam illa precari debuerit: Dimitte nobis debita nostra.

B. August. li. de Virg. c. 48. & seq. tom. 6. & alibi.

Secũda ratio.

Idem quomodo Christus orare potuerit.

Galat. 6.

Deinde his paucis verbis duæ antiquæ hæreses & contrariæ confutantur. Altera est, eorum, qui asserunt, baptizatos, qui Spiritum sanctum in Sacramento regenerationis acceperunt, non peccare amplius neque posse peccare; quòd si peccent, signum esse Spiritum sanctum in Baptismo non accepisse. Sed hunc errorem conuincunt hæc verba, quibus baptizati, à Christo instruuntur petere remissionem peccatorum, vt Cyprianus annotauit. Nam etsi per baptismum remittantur peccata omnia ante illum admissa: tamen quia vita spiritualis post baptismum, sine peccatis quotidianis haud traducitur, ideò precamur, *Dimitte nobis debita nostra.*

Contra Iouinianum & similes, Christianum negantes à Baptismo amplius posse peccare.

B. Cyprian. ser. 6. in oration. Dominicam.

Quod verò ait Ioannes in epistola sua,

1 Ioan 1.

Illud Ioannis: Omnis qui natus est ex Deo, peccatū non facit; & quo modo verum sit.

1. Ioan. 3

Suprà 1.

Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est: haud negat, simpliciter à baptizatis peccari non posse, cùm paullò ante dixerit, *Hæc scribo vobis, vt non peccetis: sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem, &c.* ac rursus, *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est:* sed de illis loquitur, in quibus permanet semen Dei, hoc est, verbum Dei, vt exposuit Christus, & Petrus: & pro eodem accipit natum esse ex Deo; & habere semen Dei in seipso; quod in caussa est, vt baptizati, quandiu seruant illud semen diuinæ regenerationis & gratiæ, neque peccent, neque peccare possint, quod attinet ad peccata grauia & mortifera, quæ cum diuina gratia & regeneratione stare nequeunt: secus autem de leuibus & venialibus, quotidianisque delictis & noxis, quæ diuinæ gratiæ, aut perfectioni iustitiæ non repugnant. Idem paullò antè explicauit Ioannes aliis verbis: Nam cùm dixisset: *Scitis quia ille apparuit, vt peccata nostra tolleret: & peccatum in eo non est;* subdit: *Omnis qui in eo manet, non peccat: & omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognouit eum.* Omnis, inquit, id est, qui Christo coniungitur, tanquam palmes viti, aut membrum capiti: ac subiungit qui sint hi coniuncti cum Christo, dicendo: *Et omnis qui peccat, non vidit, nec cognouit eum.* Illi ergo qui cum Christo vniuntur, antequam quicquam operentur, viderunt & cognouerunt Christum; ideò qui peccat, non omninò considerauit, an illud quod vult, facere, conforme sit fidei, per quam videt; & charitati, per quam cognouit Christum.

Matth. 13.

Ecquod nam semen Dei in regeneratis manens illos seruet à peccato, & quatenus.

Ioan. 15.

Vnde quis peccet.

Contra Nouatum, qui lapsis post baptismum pœnitentiæ locū negabat vllū esse posse.

B. Cyprian.

Destruitur secundò alter Nouati error, damnatus à Cornelio Papa, & à Cypriano, asserens, baptizatos, non solū posse peccare: sed etiam vbi peccauerint, non esse locum pœnitentiæ, aut remissionis: quem errorem hæc precatio falsitatis damnat. Frustra enim edocti essemus dicere, *Dimitte nobis debita nostra*, si non esset locus veræ pœnitentiæ, & remissioni peccatorum consequendæ. Nec obstat verbum Apostolicum ad Hebræos 6. cui niti Nouatos posse videbatur: *Impossibile est, eos qui semel sunt illuminati* (loquitur enim de adultis, qui fidem acceperunt, quales in primitiua omnes baptizabantur) *gustauerunt etiā donum cœleste* (scilicet diuinæ gratiæ) *& participes facti sunt Spiritus sancti, Gustauerunt nihilominus bonum Dei verbum* (etsi omnia verba Dei bona sint, nullum illo melius, aut suauius, quàm quo promittitur remissio peccati) *virtutesque seculi venturi* (id est, dona siue gloriam iustorum in alia vita, vbi neque peccare contingit, & immortalitate cum perpetua pace perfruentur) *& prolapsi sunt; rursus renouare ad pœnitentiam.* Sed his verbis Apostolus non negat Sacramentum Pœnitentiæ, aut baptizatos peccantes à Deo non posse conuerti: cùm ipse, tùm in hac, tùm in aliis epistolis ad pœnitentiam adhortetur: sed tantùm impossibile esse docet, vt illi, qui post Baptismum peccarunt, ad eam gratiam, & diuinorum donorū participationem perueniant, quam in baptismo acceperunt: nec enim in Sacramento Pœnitentiæ tanta gratiæ plenitudo, quanta in Baptismo confertur, in qua omnia peccata, & secundùm culpam, & secundùm pœnam dimittuntur. In pœnitentiæ Sacramento demùm ferè semper remanet reatus pœnæ temporalis à nobis persoluendus, vnde & satisfactionis loco semper aliqua pœnæ à Sacerdote pœnitenti imponuntur; quod in Baptismo nequaquam fit. Deinde etiam illud cum ratione coniunctum videtur; vt qui per ignorantiam deliquit, & fragilitatem, mitiorem, & ad dona gratiæ præstanda propensiorem inueniat Deum; quàm ille, qui postquam est illuminatus, & nouit Christum, & gustauit donum cœleste gratię, & per Spiritum sanctum corroboratus est, vt omnibus dæmonis insidiis, atq; carnis tentationibus posset resistere, sciens tamen ac volens peccauit: nam hic durius tractandus est, neq; ad illam primam renouationem, quam baptismus contulit, peruenire poterit, quamuis pœnitentiam agendo, & peccatum detestando, à Deo non obiiciatur. Quem sensum tertiò confirmant verba sequentia, cùm subdit: *Rursum crucifigentes sibimetipsis Filium Dei & ostentui habentes:* quod perinde est, ac si dixisset; Horum qui Christum nouerunt, & eius mysteriis sunt imbuti & initiati, & Spiritu sancto roborati atq; cōfirmati; peccata grauissima sunt, & ferè eorum, qui Dominū crucifixerunt, crimen æquiparant, aut superant. Meminit etiā crucis & mortis, quia in mysterio baptismi, mortis & sepulturæ & resurrectionis Christi Sacramenta repræsentantur, quemadmodum idem Apostol. docet ad Rom. 6. Postremò idem sensus confirmatur ex eo, quod inter Hebræos, ad quos Paulus scribit, erant multi Sacris literis eruditi, ex quibus Christum agnouerant, & eius baptismo initiati erant: sed retinebant opinionem falsam, qua putabant, Christianos post baptismum peccantes, ad eorum remis-

Hebr. 6.

Quo sensu dictū sit à Paulo, Impossibile esse eos qui semel sunt illuminati, id est, baptizati & prolapsi sunt, iterum renouari ad pœnitentiā.

Baptismus cur dignior sit Pœnitentiæ Sacramēto.

Secūda ratio pro sensu eius loci Pauli.

Tertia ratio.

Rom 6. & seq.

Quarta & vltima ratio.

Hebr. 5.

remiſsionem debere iterum baptizari: quos Paulus ſuauiter admonens, ait: *Etenim quum deberetis magiſtri eſſe propter tempus* (erant enim Sacris literis inſtructi, exercitatique) *rurſum indigetis, vt vos doceamini quæ ſint elementa exordij ſermonum Dei: & facti eſtis, quibus lacte opus ſit, non ſolido cibo:* (& declarans quod ſit illud lac, ſubdit) *Quapropter intermittentes inchoationis Chriſti ſermonem, ad perfectionem feramur* (vide quomodo doctrinæ gratia, & ad alliciendum eos vti propoſitam ſuſciperēt doctrinam, ſe inter imperfectos enumerat, ac declarans ea, quæ ſpectant ad doctrinam infantium, ſubdit) *non rurſum iacentes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad Deum, Baptiſmatum doctrinæ, impoſitionis quoque manuum, ac reſurrectionis mortuorū, & iudicij æterni. Et hoc faciemus, ſiquidem permiſerit Deus Impoßibile enim eſt eos:* & quę ſequūtur.

Cap. 6.
Quo lacte potiùs quàm ſolido cibo, vt Apoſtolꝰ ait, opus haberēt Iudæi.

Opera Iudęorū quo mortua.

Primò ergo enumerat pænitentiam ab operibus mortuis, quæ facta ſunt tempore infidelitatis, quæ mors eſt; quemadmodū iuſti vita eſt, fides ad Deum. Deinde enumerat doctrinam baptiſmatum, quaſi ad remiſsionem peccatorum opus ſit deintegro baptizari; quod hic impugnat Apoſtolus: niſi velis intelligere, in multis Græcorum Patrum ſententiis duplicem eſſe baptiſmum, alterum in qua & facilem, alterū in lacrymis, & laborioſum. Tertiò loco meminit impoſitionis manuū; quæ vel ſecundùm Sacramentū Confirmationis ſignificat, quod baptizatis mox conferebatur, vt habes Act. 8. & 19. Vel intelligimus per impoſitionem manuū, qua baptizati adiurabantur, & ab eis dæmones pellebantur. Quartò tradebant doctrinam reſurrectionis mortuorū, & iudicij æterni, vt vitā quam inchoant baptizati, intelligant non terminari morte. Nam mortui ſuſcitantur & iudicantur à Deo, & impij ibunt in ſupplicium æternū: iuſti autem in vitam æternam. Atq; hæc eſt doctrina illa lactis, quæ infantibus conuenit, & prima elementa, quæ baptizandis inſtillabantur. His dictis ſubiungit, *Impoßibile eſt, eos, qui peccauerunt, &c. iterum reuocari ad pœnitentiam*, ſcilicet illam, quam dixit ab operibus mortuis, & baptiſmum præcedere. Atq; ita remanet expoſitus hic locus.

Duplex baptiſmus apud Græcos.

Act. 8. & 19.
Quid manuū impoſitio apud Apoſtolū ad Heb. 6.

Matth. 25.

Quartò dicendo, *Dimitte nobis debita noſtra*, accipimus, ſolum Deum eſſe, ad quem ſpectat remittere peccata: nam illi dicimus, *Dimitte nobis*, & cum Matth. 9. Phariſæi obmurmuraſſent; dixiſſentq;, *Hic blaſphemat*, quod remiſiſſet peccata: ſtatim Ieſus, edito miraculo, oſtendit ſe Deum, & peccatorum remiſſorem. Quod ſi obiicias; Sacerdotes habere poteſtatem dimittendi peccata: intellige illos habere miniſterium reconciliationis, ſiue poteſtatem adminiſtram: ſed Deus ſolus habet poteſtatē principalē, & independentem. Cùm igitur Deus, vt principalis dominus remittat, Sacerdos & miniſter; certè ſacerdote abſoluēte, Deꝰ, vt principalis ignoſcit: atque id quidem conſuetū eſt & ordinariū. Nam interdum Deus ignoſcit ſine Sacerdote, quia non habet virtutem remittendi alligatam Sacramento; & interdum Sacerdos, vel ignorantia, vel alia de cauſa remittit, vel abſoluit, quæ tamen Deus non remittit: quia tunc rectè claue vtitur, quādo eos abſoluit, quos iudicat veram pœnitentiam agere: & ideò cùm ab eo abſoluuntur, credit Deum idem facere in cœlo, animam pœnitentis obſoluendo tanquam principalem dominum. Qui propterea poteſtatem ligandi, atque ſoluendi dedit Sacerdotibus: & cum abſoluunt, dicunt; Ego te abſoluo; vt intelligamus, non eſſe ſibi proprium peccatis ignoſcere, vel illa ex ſeipſis remittere, ſed tantummodò tanquam miniſtros abſoluere. Vnde Dominus de Lazaro à morte ſuſcitato Apoſtolis dixit in typum huius rei; *Soluite eum, & ſinite abire.* Nec tantùm ex hoc loco habemus, Deum ignoſcere peccatis noſtris, cùm oramus, ſed etiam Deum gratis parcere: vt conſtat in parabola illa, in qua ſeruus dixit, *Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi*; id eſt, decem millia talenta, ob quam promiſsionem debitum non fuit remiſſum, quia promittebat impoſſibile: ſed miſericordia motus, omnia illi gratis relaxauit. Habemus etiam Deum non tantùm remittere nobis gratis delicta, ſed etiam promiſiſſe remiſsionem, non tantùm per Prophetas, ſed etiam per vnigenitum Filium ſuum hanc precandi formam tradentem, & per ora Apoſtolorum, ac in Symbolo Fidei tanquam res maxima ad ſalutem ſpectans, ponitur remiſsio peccatorum. Et cùm tres petitiones ſuperiores per ſe diſiunctæ poſitæ ſint, ita vt vna ab altera non pendeat: iſta tamen, quæ quinto loco ponitur, coniuncta eſt cum quarta, & illi per copulam. Et, coniungitur, dicendo, Et dimitte. Neque hoc ſine cauſſa factum eſt: nam cùm in quarta petamus beneficia ſpiritualia, vel temporalia, nomine panis expreſſa; atque in illis poſſit homo peccare, vel illis abutēdo, vel de ijs ſæpè per ſuperbiam ſe efferendo, vel alio modo etiam leuiter per vanam gloriam delinquendo: ideò meritò quartæ cōiungitur quinta petitio, Dimitte nobis debi-

Solius Dei eſſe peccata remittere.

Matth. 9.

Sacerdotes peccata remittēdi qualem poteſtatem habeant.

Matth. 18.
Hoc verbo Ego te abſoluo, quid proferetur Sacerdotes.

Ioan. 11.

Gratuita peccatorum remiſſio, atq; à Deo, & olim promiſſa.
Matth. 18.

Hæc petitio cur ſola remiſſionis peccatorum, nō reliquæ, per copulam & fuerit expreſſa.

debita nostra; quod in tribus prioribus, in quibus nihil aliud quā Dei gloria quæritur, necessarium non fuit.

Debita cur nostra vocentur.

B. Aug. to. 5.

Vocat autem debita nostra: quia peccata non sunt contracta per vllam necessitatē, sed tantùm mera nostra voluntate: quod Augustin. lib. 12. de Ciuit. Dei capit. 6. pulchra similitudine explicauit; ait enim: *Si enim aliqui duo æqualiter affecti animo & corpore, videant vnius corporis pulchritudinē. qua visa, vnus eorum ad illicitè perfruendum moueatur, alter in voluntate pudica stabilis perseueret, quid putamus esse caussæ, vt in illo fiat, in illo non fiat voluntas mala, quæ illam res fecit, in quo facta est? Neque enim pulchritudo illa corporis, nam eam non fecit in ambobus: quandoquidem amborum non dispariliter occurrit aspectibus. An caro intuentis in caussa est? Cur non & illius? An verò animus? Cur non vtriusque? Ambos enim & animo, & corpore æqualiter affectos fuisse prædiximus. An dicendum est, alterum eorum occulta maligni spiritus suggestione tentatum, quasi non eidem suggestioni; & qualicunq; suasioni propria voluntate consenserint? Hanc igitur consensionem, hanc malam quàm malè suadenti adhibuit voluntatem, qua in eo res fecerit, quærimus.* Hæc Augustinus. Concludit tandem, soli meræ voluntati imputandum esse peccatum: quòd ab illa sola proficiscatur. Subiungit Dominus: *Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Nulli petioni concessum est priuilegium hoc, quo possimus cognoscere, simus exauditi, nec ne, quia nulli affixi pactum, aut conditionem, vt exaudiamur ex parte nostra, nisi huic tantùm. Et primas quidem tres petitiones quibus postulamus sanctificari nomen Dei, & aduentum regni, & fieri Dei voluntatem, sine vllo alio signo existimamus impleri, siue nostra oratio accepta sit Deo, siue non: quartæ autem petioni de pane edendo, opus minimè fuit aliquo signo, cùm quotidie experiamur Dei beneficia interna, & externa, quæ petiuimus. Sed ad hanc quintam signum, & conditionem applicauit, quia sine illo semper remaneret animus dubius & incertus, ad essemus exauditi. Et propterea non solum in hoc loco, sed etiam in multis aliis, vbi fit mentio de remissione peccatorum, semper additur aliquod signum, quo possit homo cum probabilitate & consolatione agnoscere, atque confidere condonatum sibi esse peccatum, ac per consequens metum temperare quem habet de peccatis, & spem remissionis concipere & augere. Atque inter hæc signa primum locum habet fides: de qua sæpe dixit peccatoribus Dominus, *Fides tua te saluum fecit*; vbi fides non pro Catholica illa, cui non potest subesse falsum, & quæ dubitationem vllam ac formidinem non admittit, & per illam tantùm tradit in genere remissionem esse peccatorum in Ecclesia Dei, non tantùm priuatim isti, vel illi; sed accipitur pro fiducia, quæ sine Catholica illa non est, cui contraria est differentia, qua accedentes ad Christum remissionem peccatorum consequuntur, de qua ait Apostolus ad Ephes. 3. *In quo habemus fiduciam & accessum in confidentia, per fidem eius*: vnde prima vox Græcè dicitur Παῤῥησία, quæ significat audaciam accedendi ad Deum, & dicendi, *Dimitte nobis debita nostra.* Altera vox est, Πεποίθησις, & significat confidentiam obtinendi quæ petimus, quanquam omnimodam assensionem non habeat: sed cùm illa efficax est, signum remissionis peccatorum obtentæ existit. Tertia vox est, Πίστις, & significat fidem, siue assensum firmissimum, & ab omni dubitatione remotum: & ab hac proficiscitur omnis bona spes salutis nostræ, & audacia accedendi ad Deum, & confidentia. Alterum signum remissionis peccatorum, est Dei & proximi dilectio, de qua Dominus: In hoc cognoscent vos quòd discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. *Dimissa sunt*, inquit, *ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Tertium est, pœnitentia, & conuersio à peccatis, de qua; *Conuertimini ad me in toto corde vestro*: & infrà, *Quis scit, si conuertatur, & ignoscat Deus?* Quartum argumentum est, fletus & lacrymæ, quibus peccatrix cœpit pœnitere, & de quibus, Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & in fletu, & planctu. Quintum indicium existit, cùm animus sentit, se ex corde remittere, iniurias fratri suo, atque ob eam caussam dixit, Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: atque hoc signum nititur alteri loco, cùm dicitur, *Dimittite & dimittemini.* Itaque hoc verbum, *Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*, non tantùm indicat remissionem peccatorum; sed etiam certa quædam existit conditio, imò pactum quoddam inter Deum & hominem, veluti publico instrumento per verba Christi in hac oratione stipulatum, vt docet August. in lib. Enchiridij ad Laurentium, cap. 73.

Hæc conditio: Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, cur fuerit adiuncta.

Remissionis peccatoris obtentæ primum signum fides quænam illa.

Matth. 9. Luc. 7. Infrà 18.

Ephes. 3.

Secundum signum.

Ioel. 2.

Tertium signum, quartum, & quintum.

Ibidem.

Luc. 6.

Conditio dicta: Sicut & nos dimittimus, &c. duo in se comprehendit.

B. Aug. to. 3. sub initium. Idem. tom. 2.

Sed iam hoc loco dubiū oritur, quod proponit etiam Augustinus epist. 121. ad Probam, an illis, qui neglecta hac doctrina quærunt remissionem peccatorum, ipsis non remittentibus fratri suo, an inquām expediat illis suadere, vt abstineant ab hac particula; Sicut & nos dimittimus debi-

An dimittere nolentes proximis suis debita, eam particulam remittere possint, ac debeant.

debitoribus nostris, ne videantur contra se orare, vt quidam faciebant, de quibus Abbas Isaac in collocationib. suis: *Tantum* (ait) *enim remittetur nobis, quantum nos remiserimus eis, qui nobis quacunque malignitate nocuerunt.* Quod formidantes nonnulli, cùm in Ecclesia hęc oratio ab vniuersa plebe concinitur; hunc locum prætermittunt, ne scilicet semetipsos obligare potius, quàm excusare, sua professione videantur: non intelligentes, quòd frustra cauillationes has iudici omnium prętendere moliantur, qui quemadmodum iudicaturus sit, supplicibus suis voluit demonstrare. Dum enim erga eos non vult immitis, atque inexorabilis inueniri, formam sui iudicij designauit: vt quemadmodum nos ab illo iudicari cupimus, ita nostros fratres, si quid in nobis deliquerint, iudicemus: *Quia iudicium sine misericordia fiat ei, qui non fecerit misericordiam.* Hæc ibi. B. Thomas Opusc. 9. hoc dubium tractans, ait: *Christus, qui hanc orationem instituit, rectè ipsius meminit. Nemo ergo putet se Deum posse decipere, omittendo eius vel minimam aliquam partem.* Sic ferè Thomas. Non dimittens ergo proximo suo, non debet omittere illam particulam, quia non est decurtanda Christi oratio: tùm quia ea decurtata, non remittenti non remittitur, cùm sit in peccato mortifero, vt docet August. Chrys. & Greg. nec debet omninò omittere, sicut nec alia pia opera, quia esset species desperationis. Ad hæc, quia in persona Ecclesiæ dicit: *Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*: neq; peccat, neq; mentitur, quia aliqui remittunt: secùs si diceret, sicut ego remitto. Quòd si peccatum lethale esset, non remittentem hac vti oratione, Christus nobis laqueū iniecisset. Malus ergo affectus nō particula hæc, tollendus est. Et qui vellet habere animum ad remittendum, iuuabitur ad habendum, si illam frequentet: at qui nō habet eiusmodi affectū, habere tamen potest; ideò nouo peccato non peccat hanc orationem frequentans. Fortè etiam antiqua durities aggrauatur, quæ nō mollescit quotidiana ista oratione. Et vt olim qui in ciuitatem refugij se recipiebat, tutus erat, & securus homicida: ita in Nouo Testamento, vt docet Rupertus, ciuitas refugij est remittere proximis, vt remittatur nobis. Non potest ergo, nisi infructuosè rogare Deum, vti sua sibi peccata remittat, qui prius ipse promptus nō sit animo dimittere proximo. Qui ergo non remittit, nec animo paratus est, indignū se ostendit cui à Deo remittatur, suæq; damnationis est pronuntiator, significans apertè sibi à Deo iustè non remitti peccatum: & inutiliter, quod ad se attinet, orat, recipitur tamē eius precatio quasi à ministro Ecclesiæ, ad aliorum vtilitatem. Posset tamē, vt diximus, sibi prodesse, vt mentem mutet, cùm precans actu illud spectet, quod Ecclesia intendit: præsertim si adeò durus non sit, vt nolit sibi mentem mutari, sed potiùs vellet illam deponere; displicens sibi in peccato. Sic enim se se disponit ad remittendum, ac quodammodò videtur remittere. Quod si esset obstinatus, oratio, vti diximus, inutilis esset, non tamen esset peccatum, nisi actu illam dum diceret, vindictam expeteret. Duplici enim de caussa par est nos fratri ignoscere: tum quod minor sit fratris offensa quæuis in nos, quàm nostra in Deum: tùm quod illius etiam indulgentia nos vicissim egeamus. Hinc odium fraternum diligenter est nobis cauēdum, quoniam per id singulariter id amittitur, vnde pro cæteris delictis veniam accepturi eramus. Quare Augustinus inquit: *Si quid alijs sensibus, alijs cupiditatibus peccaueras, hinc erat sanandum, qui dicturus eras, Dimitte nobis, sicut & nos dimittimus. Qui te instigat, vt vindiceris, perdet tibi quod dicturus eras: Sicut & nos dimittimus. illo perdito, cuncta tenebuntur, omninò nihil dimittet.* Sic ille. Contra hunc rectè dicitur à Salomone: *Relinque proximo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur.* Ex quo loco collige, primùm esse remittendum proximo, deinde orandum: sed vtrumque simul esse faciendum, Gregorius docet. Et sequitur Sapiēs: *Homo homini reseruat iram, & à Deo quærit medelam? In hominem similem sibi non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur? Ipse dum caro sit, reseruat iram, & propitiationem petit à Deo? quis exorabit pro delictis illius?* Quasi dicat, nullus. Ita conclusit in parabola debitoris decem millium talentorum: *Sic & Pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris.* In qua parabola aduerte, quòd priùs remittit nobis Deus debita, quàm nos proximis remittamus: & remissio nostra propter Deum proximo impensa, signum est euidentissimū remissionis Dei, si proximus à cæteris alioquin peccatis abstineat. Et cùm non remittimus proximis, signum est quòd Deus nobis non remittit. Aliàs si nostra remissio præcederet illam Dei, contra dilectum Discipulum esset, qui ait: *In hoc est charitas: non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos.* Et Christus hic non per modum caussæ dixit, sed per similitudinem: *Sicut & nos, &c.* Nec opus est ad remissionem iniuriæ præstandam, vt is qui iniuriam intulit, supplex veniam

Ioan. Cass. collat. 9. c. 22.

Iacob. 2.

B. Thom. in expositionē, in fine, tom. 17.

Quibus de caussis etiā minimè parcentes dicere habeant: Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Aug. li. 2 ser. Dom. in mōt. cap. 13 tom. 2. Chrys. ho 20 in Matt. 10 2. Grego. lib 10. Moral. ca 18 circ. med to. 1

Parcere volētes quid ea oratione iuuentur.

Num. 35. & Deut. 4. & Iosu. 21. Ruper. Tuit. in Matthæū.

Parcere omninò nolentes proximo suo, quid promereantur miseri.

Illi qua ratio ne tantū vtiliter orēt. Dimitte nobis debita nostra

Ad ignoscendum inimico duę caussę hominem impellunt.

Au in quodā sermone de oratione Dominica.

Eccles. 28.

Quid Sapiēs de orantibus inimicorum obstinatis pronuntiet.

Greg. lib. 10. Moral. c. 18. tom. 1.

Matth. 18.

Dei remissio prius homini collata qd efficiat.

1. Ioan. 4.

Quando tantū offendens pro venia supplicare debeat offenso.

Matth. 18.

veniam petat, nisi remissio, quam homo deberet præstare fratri suo, esset Sacramentalis, qua ita peccata remittuntur in cælo, sicut & à sacerdote in terra, & gratia Dei infunditur: quia hæc non deberet offerri, nisi petendi veniam, & dimittendi. Quæ verò sacramentalis non est, sed fraterna, efficit quidem mundum cor, & proximo bonum desiderat, hæc sæpè fit, & fieri debet impœnitentibus, & obstinatis: quemadmodum Deus gratiam suam offert ijs, qui neque petunt, neque de peccatis resipiscunt.

Aug. lib. Enchiridion. ca. 73. tom. 3 sub initium.

Cautè proinde legēdus est Augustinus, qui in Enchiridio ait: *Quia hoc tam magnum bonum tantæ multitudinis non est, quantam credimus exaudiri, cùm in Oratione Dominica dicitur: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris; proculdubiò verba sponsionis huius implentur, si homo, qui nondum ita profecit, vt iam diligat inimicum, tamen quādo rogatur ab homine qui peccauit in eum, vt ei dimittat, dimittit ex corde: qui etiam sibi rogant i vult vtiq, dimitti, cùm orat, & dicit: Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, id est: Sic dimitte nobis debita nostra rogantibus nobis, sicut & nos dimittimus rogantibus debitoribus nostris.*

Idem lib. 2. serm. Dom. in monte. cap. 23 tom. 4.

Dimittere debitoribus qd sit.

Sic Augustinus: qui intelligendus est de externa remissionis significatione, vel signo externo dilectionis, aut de peculiari inimicorum dilectione. Et ipsemet Augustinus lib. 2. de serm. Domini in monte, aliter definit, nimirum omnia simpliciter peccata quæ in nos admittuntur, dimittenda esse, si volumus nobis à Patre dimitti quæ admisimus. Est autem dimittere debitorib⁹, iniuriam illatam ex corde remittere, sic, vt pro ea nō cupiamus ex ira aliqua vindictā inferre, aut ab alio, aut ab ipso Deo. Et prudens dixi, Ex ira aliqua: quia fraterna charitas, aut ordo iustitiæ aliquando requirit, vt vindicta requiratur, maximè à iudicib⁹, & Prælatis Ecclesiæ. Aduerbium autem, *Sicut*, non dicit ęqualem similitudinem: neque enim petimus æqualem misericordiā Dei cum ea quam fratri exhibemus; cùm hæc parua sit, & centum denariorum, illa verò longè maior, & decem millium talentorum. Ideò simplex est similitudo, quòd vt nos debita fratrum dimittimus, ita Deus debita nostra, quæ cum illo contraximus. Quod explicauit Dominus, dum dixit: *Si enim demiseritis hominibus, &c.* & Lucas: *Dimitte nobis peccata, si quidem & nos dimittimus omni debenti nobis.* Concludit ergo in parabola, nulli esse à Deo præstandam misericordiam, qui illam proximo suo non præstiterit, iuxta illud Iacobi: *Iudicium sine misericordia illi, qui non fecerit misericordiam.* Et quanquam scriptum sit: *Vniuersa via Domini misericordia & veritas*, hoc est, iustitia, dicuntur tamen damnati sine misericordia, quod ad damnationem attinet: nam ad pœnam suis meritis minorem cum misericordia iudicantur. Timeant ergo qui obstinato animo proximis non remittunt, & tamen dicunt Christum præcepisse illis quicquam contra honorem suum: nam tales contra se ipsos sententiam pronuntiant, cùm dicunt, Dimitte nobis, &c. sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Neque minus hoc præceptum remittendi ex animo fratribus, ad Reges, aut Principes, aut Ecclesiasticos spectat Prælatos, quàm ad priuatos quosque. Nam quatenus priuatæ personæ sunt, debent & ipsi ex animo fratribus se offendentibus iram remittere, & odium, & animi acerbitatem deponere: quia tamen ministri Dei sunt, & non sine caussa gladium, siue corporalem, siue spiritualem portant, debent peccata publica zelo gloriæ Dei, & boni communis non relinquere impunita. Quod cum faciunt, gloriæ Dei seruiunt, & vtilitati Reipublicæ, & officium suum præstant: quod ni facerent, in eorum capita publica reciderent delicta, atq; peccata. Modò in puniēdo seruetur iuris ordo, modusq;, vt peccata maiori pœna quàm sint digna, non puniātur; & modo absit animus vindictam appetens propter iniuriam propriam acceptam. Et propterea non prohibentur dicere: *Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*: nam in his verbis sermo est de remittēda iniuria, quā quisque priuatim accipit, non autem quæ Dei gloriam obscurat, vel pacem Reipublicæ perturbat.

Lucae 11.

Iacob. 2.

Psalm. 24.

Vniuersæ viæ Domini misericordia, & veritas, quid impios plectit sine, misericordia Deus?

Omnes homines cuiuscunq; illi gradus, ordinis, atq; conditionis existant, suis parcendi inimicis cum lege teneri.

Rom. 13.

Iudices plectentes maleficos, vt huic Diuinæ legi satisfaciant.

Verè & ex animo, inimico qui parcant.

Remittit autem fratribus ex corde suo, qui iram & inimicitiam, atq; acerbitatem animi, quasi carnē rancidam, & malè apud proximos olentem deponit, & qui odium, hoc est, inueteratam iram, quæ hominem facit homicidam, antequam sol occūbat, dimittit. Præterea qui ob damnum illatū satisfactionem non quærit, & si quærit, nō nisi per viam iudicis, aut pacifice trāsactionis consuetam, & sine animo vindictæ postulat: & qui à nouis iniuriis ab inimico suscipiendis diligenter cauet, & pro offensa Deo facta preces ad Deum fundit, iuxta Domini sententiam: *Orate pro persequentibus, & calumniantibus vos.* Et externa, ac communia signa beneuolentiæ, vt salutationem, & beneficentiam, si opus sit, non denegat.

Ephes. 4.

Matth. 5.

Princeps ergo cogitatio sit, paternæ imitationis gratia, cuiq; remittere iniuriā: qui verò minus sunt generosi, saltem pollicitationis spe prouocentur, nam dixit:

Rationes proximis iniurias cōdonādi grauissimæ.

...us 6. *Dimittite, & dimittemini*: &, *Eadem mensura* Ibidem. *qua mensi fueritis, remetietur vobis.* Et, *Quum* Marc. 11. *steteritis ad orandum, dimittite si quid habetis ad uersus aliquem, vt Pater vester qui in cœlis est. dimittat vobis peccata vestra.* Quod si quempiam nec hoc permouere potest, certè pertimescat minas illas, quibus dicitur: *Si non* Matth. 6. *dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Si seruus es, time interminata supplicia: si mercenarius, respice ad tantã remunerationem: si filius, imitare patrẽ tuum, qui Solem suum oriri facit super Suprà. 5. bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos, & ex corde remitte centum denarios conseruo, fratri tuo, vt tibi decem millia Infrà 18. talenta remittantur, munere Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre, & Spiritu sancto in omni honore, & gloria regnat per omne æuum, Amen.

TRACTATVS LII.

In illa verba: *Et ne nos inducas in tentationem.*

QVAM sit detestandum, recidere in eadem peccata semel condonata, ostendit Dominus, qui paralytico à se sanato in piscina dixit: *Ecce sanus factus es: iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat*: & Ieremias capite 2. dum ait: *Quàm vilis facta es, rursus iterans vias tuas?* Etenim qui in peccata delabitur, magis in Deum ingratus, sibique magis nocet, cùm malum comparat habitum, quo difficiliùs possit à peccato resipiscere. Vnde Propheta ait: *Si mutare potest Aethiops pellem suam, aut pardus varietates suas, & vos poteritis benefacere, quum didiceritis malum.* Rursus qui in peccata relabitur, est sicut canis reuersus ad vomitum, & vt sus lota reuersa ad volutabrum luti. Reddit se etiam homo magis dęmoni obnoxium, qui assumens alios septem spiritus nequiores se, reuertitur in domum vnde exierat. Ex quo medicus non tantùm curat morbos contractos, sed etiam à futuris pręseruat. Nec satis fuit populo Dei egresso de Aegypto, Pharaonem cum exercitu suo videre submersum, sed opus habuit armis ad expugnandum inimicos, vt Amalechitas, qui illi se in via opposuerunt, & ad expellendum Chananæos vt pacificè Terram promissionis possiderent: ita nobis non satis est obtinere remissionem delictorum, quæ à baptismo perpetrauimus, dicendo: *Dimitte nobis debita nostra*, sed etiam opus est armis & viribus ad imminentes tentationes superãdas, quibuscum filij Dei confligantur: Propterea

Recidiua peccata quã grauia sint, & horrenda. *Ioan. 5.* *Ierem. 2.* *Ierem. 13.* *Relapsi peccatores quales.* *Prouerb. 26.* *2. Pet. 2.* *Matth. 12.* *Exod. 17.* *Semel iustificatus quid elaborãdum.*

dicere debent: *Et ne nos inducas in tentationem.* Vbi Augustinus legit, inferas, pro, inducas; annotans dictionem Græcam vtrumque significare, magis tamen inferre, quàm inducere: nam amicus etiam volens in aliquid inducitur, εἰσφέρειν verò magis est vi inducere in aliquid, quod Latinis dicitur inferre. Annotat etiam pro his verbis Cyprianum legisse: *Et ne patiaris nos induci in tentationem.* Atq; ex his verbis in primis discimus, militiam, siue tentationem esse, vitam hominis super terram, quia quocunque homo se conuertat, hostibus se circundatum inueniet: atque ex eo grauior redditur tentatio, quòd hostes non sub specie inimicorum, sed sub specie amicorum nos impugnant. Nam & dæmones transfigurant se in Angelos lucis. Atq; ob hanc caussam tam Dauid, quàm Ieremias, vocant tẽtationes, laqueos in via absconditos: & Salomon vocat meretricem, cuius guttur nitidius oleo, & labia eius fauum distillantem: sed nouissima eius amara sicut absynthium, & linguam eius sicut gladium bicipitem. Sed contra hęc mala ingruentia muniẽdi sum⁹ hac precatione: *Et ne nos inducas in tentationem*: quæ vt populum egressum è Mari Rubro, & Christum post baptismum statim aggressa est, ita solet baptizatos omnes inuadere. Dæmon enim ante baptismum non pugnat cum suis, quamdiu sui sunt, sed postquam per baptismum euaserunt manus eius. Durat autem hęc pugna à baptismo, quo renascimur, ad mortẽ vsq;. Vnde dilectus Discipulus inquit: *Esto fidelis vsq; ad mortem: & dabo tibi coronam vitæ.* Et Propheta: *Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum*: vt significarent totam vitã tentationibus plenam. Corona autẽ, vt alio loco ait Apostolus, non redditur nisi legitimè certanti. Petimus prætereà non induci in tentationem: nam quoniam tentatio necessaria est homini, vt perfectior redddatur, suiq; ipsius notitiam acquirat, & coronam vitæ æternæ promereatur, hic opus est rogare, ne inducatur homo in illã, ita vt præcipitetur, ac fructum propositũ perdat. Hinc videmus sanctos vniuersos variis fuisse expositos tentationibus: hinc Abraham iussus est exire de terra sua, & cognatione sua, in locum quem nesciebat; & proprium filium immolare. B. Iob non tãtùm in diuitiis, & bonis externis, & in filiis occisis tentatus fuit, sed etiam in corpore, quod plagis grauibus percussũ fuit: accessit etiam tentatio trium amicorum, qui illum afflictum inuiserunt: nam de secretis diuinę prouidentię diu disputarunt: & Iob quidem defendens veritatem, videbatur

Aug. lib. 2 de ser. Do. in mõ. cap. 14 initi tom 4. *Cypria. ser. 6 de ora. Dominica.* *Prima ratio, cur nobis orandũ sit, ne in tentatione inducamur.* *Iob. 7.* *2. Cor. 11.* *Tentationes huius vitæ quales.* *Psalm. 90. & sæpius infrà.* *Ierem. 5.* *Infrà 18.* *Infrà 48.* *Illæ quomodo à nobis superari valeãt.* *Exo. 15. & 17.* *Matth. 4.* *Quandiu tẽtationibus sim⁹ obnoxij.* *Apoca. 2.* *Psalm. 120.* *2. Tim. 2.* *Secunda ratio petitionis huius: Et ne nos inducas in tentationem.* *Abraham, & Iob quales passi tentationes.* *Genes. 12. & Actor 7 & Hebr 11.* *Genes. 22. & Hebr. 11.* *Iacob. 2.* *Iob 1.* *Infra. 2.* *Infra 4. & 8.*

blasphemus,&contumeliosus in Deum,amici verò sui, qui defendebant mendaciũ, & loquebantur iniquè, videbantur zelatores diuinæ gloriæ, & laudatores Dei plus quàm Iob. Atque hæc tentatio grauiter affligebat eum, cùm non posset veritatem, Deique honorem tueri, sine hoc quod videretur extranea, & inaudita auribus humanis ingerere. Vnde opus fuit, vt ipse Deus apertis verbis tribueret victoriam ipsi Iob, & indignationem ostenderet amicis eius, quibus dixit: *Non estis locuti coram me rectum, sicut Iob seruus meus.* De Tobia dicitur: *Quia acceptus eras Deo, necesse fuit vt tẽtatio probaret te.* Et de Apostolis ait Dominus: *Simõ, ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum: Ego autem rogaui pro te, vt nõ deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos.* Ex quibus verbis licet colligere, Dominum non immediatè operari confirmationem in Apostolis sine capite illorum, quod tanquam instrumentũ elegit ad eos confirmandos: docẽs nos vt per omnia subditi simus Vicario eius in terris, pro cuius fide ad aliorum confirmationem rogauit. Multis etiã tentationibus expositus fuit B. Paulus, & tentationem vocat stimulum carnis; & tentatorem angelum Satanæ; & se Dominum ter rogasse: dictũq; illi fuisse; *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur*; atq; hoc, ne magnitudine reuelationum extolleretur. Nobis igitur, cùm tẽtamur, frequenter dicẽtum est: *Et ne nos inducas in tentationem*: quã Deus iusto iudicio nobis immittit, vt agnoscamus gratiam Dei potentem ad liberandũ, ac vt tandẽ in illa gloriemur, & in nobis inhabitet virtus Christi. Deniq; Christus Dominus à natiuitate sua passus est persecutionẽ ab Herode, & coactus fugere in Aegyptũ: & etiã dum vixit, & maximè quãdo prædicauit, innumerabiles persecutiões ab Scribis & Pharisæis sustinuit: & tandem in crucem actus, magnitudine charitatis suæ omnia dæmonũ, Iudæorumq; machinamẽta peruicit, & vt Apostolus ait: *Tẽtatus fuit per omnia pro similitudine* (id est, quemadmodũ nos tentamur) *absq; peccato*, scilicet suo, non tamen sine peccato Scribarũ, & Pharisæorum, & eorum, qui maligno animo ad eum tentandum accedebant. Adeamus ergo cũ fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno, dum scilicet ingruunt tentationes. Conuenit etiã nos frequenter iterare hanc petitionem, vt agnoscamus, dum in tentationes, & concupiscẽtias pugnamus, etiãsi adsit voluntas nostra victoriã tamen à nobis non oriri, sed à gratia Dei: quorum enim aliàs diceremus: *Et ne nos inducas in tentationẽ*, si, dum oramus, fingimus, & putamus illud ex nobis ipsis nos posse, quod non nisi Dei fauore præstare possumus? vt docet August. epist. ad Bonifacium contra Pelagianos.

Sed iam verba textus expendamus: priꝰ tamẽ de ordine huius petitionis aliquid est dicendum. Tribus ergo postremis precibꝰ tria mala deprecamur secundùm Augustinum, præterita, futura, & præsentia, de quibus in diuino Missæ officio post Orationẽ Dominicam dicitur: *Libera nos, quæsumus Domine, ab omnibus malis præteritis, præsentibus, & futuris.* Et piè admodum B. Augustinus has tres petiones ad tres illas differentias accõmodas, ait: *Si ergo his desiderijs concupiscentiæ carnis illicita voluntatis inclinatione consenserimus; ad hoc sanandum dicimus, Dimitte nobis debita nostra, sic & nos dim. deb. nostris. Vt autem non ei consentiamus, deprecamur adiutoriũ dicentes; Et ne nos inferas in tentationem. Deinde addimus, quod perficietur in fine, cùm absorbebitur mortale à vita: Sed libera nos à malo: Tũc enim nulla erit talis concupiscentia, cum qua certare, & cui non consentire iubeamur. Sic ergo totum hoc in tribus beneficijs positum breuiter peti potest: Ignosce nobis ea, in quibus sumus abstracti à cõcupiscentia: adiuua ne abstrahamur à concupiscentia: aufer à nobis cõcupiscentiam*: Sic ille.

Alij verò postremas duas petitiones sic distinguunt; vt priori deprecemur peccandi occasiones, posteriori afflictiones. Quãquam alij fortasse rectiùs ex his duabꝰ vnã tantùm conficiant petitionẽ, eo quod dicitur per aduersatiuam particulam: *Sed libera*; & quia malus ille, vel malignus, à quo liberari postulamus, diabolus est, qui ad peccandum inducit.

His de ordine præmissis, verba expendamus. Cùm ergo dicitur: *Et ne nos inducas in tentationem*: nõ est ita accipiendum, quasi Deus ipse inducere in tentationem homines soleat; sed iuxta phrasim Hebrçã, Deus dicitur efficere, quod fieri ipse permittit. In hunc sensum scribitur Deum indurasse cor Pharaonis: & Esaias: *Indurasti cor*, inquit, *nostrũ, vt ne timeremus te*: & Paulus: *Tradidit illos Deus in reprobum sensum, vt faciãt ea quæ non conueniunt*: at item Esaias: *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eiꝰ claude*: quæ verba ad morẽ linguæ Hebrçæ dicta, Lucas Actor. vlt. recitans mollit: *Incrassatum est*, inquit, *cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos compresserunt, ne fortè videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos.* Perinde ergo est orare: *Et ne nos inducas in tentationem*, ac dicere: Ne permittas, vel ne

Marginalia (left): *Iob. 42.* — *Tob. 12.* — *Luc. 22.* — Quare Christꝰ infirmos Apostolos per Petrum voluerit confirmari. — Quid stimulus carnis suę & Angelus Satanæ Paulo datus. *2. Cor. 12.* — Deus cur nos tentari permittat. — *Ibidem.* — *Matth. 2. & seq.* Christus quã grauiter fuerit tentatus, & quandiu. — *Hebr. 4.* — Quid illud Apostoli de Christo: Tentatus per omnia pro similitudine, &c.

Marginalia (right): Tertia ratio petitionis eiusdem frequentandæ: Et ne nos inducas, &c. *Aug. epi. 106. tom. 2.* — Huius ordo petitiõis qualis secundùm Augustinum. — *Idem lib. 2. de peccat. mer. & remiss. ca. 4. tom. 7.* — *2. Cor. 15.* — Altera ratio ordinis. — Qua ratione Deus dicatur inducere in tentationem. — *Exod. 4. 7. & 9. 10.* *Esai. 63.* *Rom. 1.* *Esai 6. & Matth. 13. & Ioan. 12. Actor. 28.*

ne patiaris nos(vt ex Cypriano superius annotauimus)induci in tentationem, vt intelligas, aduersariũ nihil contra nos posse, nisi Deꝰ ante permiserit; ac proinde omnis noster timor & deuotio conuertatur ad Deũ, vt ait Cyprianus. Et cùm legamus, Deum tentasse Abraham, & Dauidem dixisse: *Proba me Deus, & tenta me, vre renes meos, & cor meũ:* & Salomonem: *Quoniam Deus tentauit, illos, & inuenit illos dignos se:* & Tobiæ dixit Angelus: *Quia acceptus eras Deo, necesse fuit, vt tentatio probaret te:* ex alia autem parte frater Domini dicat, Deum neminem tentare, & intentatorem malorum esse, & hîc de precamur ex Christi institutione in tentationem non induci: necessariò distinguendum est inter tentationes. Nam aliæ quidẽ tentationes probationes sunt ad virtutem adipiscendam, & animi robur, & dona Dei comparanda: atq; hæc à Deo sunt, de quibꝰ idem Apostolus ait: *Omne gaudium existimate, fratres mei, cùm in tẽtationes varias incideritis, sciẽtes quod probatio fidei vestræ patientiã operatur.* Nã vbi fides nostra exercetur, fit animus perfectior, ac robustior; at sine his homines efficiuntur deteriores. Cùm verò animus, pars vna, & sola sit, quæ hominem constituat: ea etiam sola existimanda sunt bona, quæ illius salutis commodis, atque profectibus sunt accommodata. Harũ tentationum, quæ à Deo fiunt, finis est, probare fidem, vel obedientiam nostram, id est, vt nobis innotescat quod ipse Deus iam nouit de nobis. Quia multi se ante tentationẽ magnos putant: postquã verò tentati sunt, debiles atq; infirmos se agnoscũt. Quidam verò tentãtur, vt non sibi ipsis, sed etiã aliis & toti mũdo innotescãt: vt Abrahę obedientia, Iobis patientia, Tobię sanctitas, & misericordia, Christi Domini in omni heroica virtute perfectio. Alię verò tentationes sunt cuiq; ex sua concupiscentia, & non satis domitis affectibus, siue à dæmone, aut mala aliqua causa, quæ ad peccatum trahit: & harum posteriorum tentationem negat B. Iacobus Deũ esse causam: cũ nullis malis tentetur, ne alios quidem tẽtat. Nam vt externus quidã ait: *Natura diuina ac beata neq; ipsa habet quod illam vexet, neq; cuiquam negotium facessit, Hæc enim circa mortalem terrenã quę vitam versantur.* Ergo tentationes, quæ animi constantiã turbant, atq; cõfundunt & ad peccatum pertrahunt, à Deo nequaquam proficiscuntur; quia tentatio quę malum finẽ habet, & vel est intendentis malũ, vel non cognoscẽtis vires tentati (quorum neutrũ à Deo esse potest) ideò omnis eiusmodi tentatio cacodæmoni tribui debet, qui simpliciter dicitur tentator, scilicet ad malum vel vitiu. Vitandis ergo tentationibus ingens auxilium præbet hęc ipsa precatio. Hinc Dominus passionis suæ tempore dixit Apostolis: *Vigilate, & orate, & nõ intretis in tentationem:* in quam etiam ne laberentur, Dominus precatus est, cùm inquit: *Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua.* Vt ergo tentatio à Deo est, bona est, & in Scripturis commendata, nec à viro iusto simpliciter deprecanda: quatenus verò à dæmone procedit, mala est, & omninò præcauenda. Deinde illud etiam diligẽter ex Augustini doctrina aduertendum est, aliud esse, tentari, aliud in tentationem induci, siue in tentationem intrare. Tentatur enim, quicunq; in corpore, vel animo vexatur, vt ad peccatum trahatur: inducitur verò, vel intrat in tentationem, quicunq; malæ suggestioni consensum quasi ostium aperit, quod est vinci à tentatione. Vnde Augustinus epist. ad Probam: *Ne nos inducas in tentationẽ: admonemur hoc petere, ne deserti eius adiutorio, alicui tentationi vel consentiamus decepti, vel cedamus afflicti.* Sic ille. Hîc ergo nõ precamur ne tentemur, quod plerunq; necessarium est, & militiæ nostræ conforme: nec etiam ne Deus nos tentet, vt cognoscamus infirmitatem nostram, vel aliis exemplũ simus patientiæ, si in ea fortes inueniamur: sed oramus ne inducamur in tẽtationẽm; id est ne propter peccata nostra ita auxilium gratiæ suæ subtrahat, vt illi resistere non queamus. Quemadmodum Iudas inductus est in tentationem ob ingrati animi vitium, & Petrus ob superbiam, & de propriis viribꝰ confidentiam, alij ob iudicia temeraria, & immisericordiã, de quibus Apostolus: *Fratres, inquit, & si praeocupatus fuerit homo ex aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis; cõsiderans te ipsum, ne & tu tenteris.* Alij verò ob inertiam, & pigritiam: vnde Apostolos hortatus est Dominus ad vigilandum, & orandum contra somnũ, & otium, ne intrarẽt in tentationẽ.

Ne itaq; nos permittas vinci, vel per ignorantiam, dando lumen, de quo Propheta: *Illumina oculos meos ne vnquam obdormiam in morte:* & iterum; *Intellectum tibi dabo, & instruam te in via hac, qua gradieris;* ne scilicet per ignorantiam ingrediaris in tentationẽ. Vel ne sinas vinci per difficultatem & molestiam, dando amorem tui, de quo subdit Propheta, *Firmabo super te oculos meos,* id est Firmitatem tibi dabo, vt pósis oculis amoris me respicere, & de tentationibus triumphum agere. *Nam aqua multa,* vt ait Sapiẽs, *non possunt extinguere charitatem.*

Cyprianus tamen & Chrysostomus intellexerunt his verbis nos iussos precari, ne

Marginalia: Genes. 22. Psalm. 25. Sap. 3. Tob. 12. Iacob. 1. Quarũ Deus tentationum sit autor. Ibidem. Rom. 5. Quis Domini tentationum finis. Genes. 22. & Iob 1. 2. Tob. 12. Tentationes quæ minime à Deo sint, sed à dæmone. Matth. 4. Aduersus tẽtationes remedium efficax. Marc. 14. Luca. 22. Aug. lib. 2 de serm. Dom in monte. ca. 14. Tentari, & in tentationem induci, differunt, secundum Augustinum. Aug. epi. 121. cap. 11. tom. 2. His verbis qd à Domino postulemus. Inducti quinam fuerint in tentationem. Matth. 27. Suprà 26. Galat. 6. Matth. 26. Duobus modis in tentationem inducimur. Psalm. 12. Psalm. 31. Quid illud: Firmabo super te oculos meos. Cant. 8. Cyprian. iam citatus.

Chryſ. ho. 20. in Matt. to. 2.

Alter eius petitionis intellectus: Et ne nos inducas in tentationem.

Deus ſinat nobis tentationem obuenire,& nó ſolùm ne ſinat nos à tentatione ſuperari: quę intelligentia quibuſdā ſimplicior videtur, quanquā qui vtrunq; ſenſum complexus diceret, nos poſtulare ne ſinat, vel tentationē nobis obuenire, vel ſi venerit, ab illa non vinci, pleniùs & rectiùs verba Dñi interpretabitur. Et notatur ex permiſſione diuina tā certus noſter caſus, ac ſi ipſe Deus induceret. Prætereà ſineDeo, qui ſolus timendus eſt, dęmon nihil poteſt. Cùm aūt totum vitæ noſtræ ſpatium tentatio,& pugna ſit, perniciosè profectò homines falluntur, dum putāt ſe natos ad voluptatē, ad parandas opes,& honores adipiſcendos; cū tamen terra hæc data ſit in manus impij,& Principis huius mundi, qui interrogatus à Deo vnde veniret, dixit: *Circuiui terram,& perambulaui eā*,& Petrus, *Aduerſari⁹*, inquit, *veſter diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret.* Qui ergo huius Tentatoris inſidias euadere vult, terrā relinquat oportet: alioqui dū in ea moratur, certò ſciat ſe tentationibus exercendū. Quod intelligens vir quidā ſapiens, dicebat; *Fili, accedens ad ſeruitutē Dei, ſta in iuſtitia,& in timore & præpara animā tuam ad tentationem.* Nā diabolus athletarū morem ſeruat, qui luctādo & certando nō dignantur quemlibet ad luctam,& certamen admittere, ſed pares ſibi viribus quærunt, quo victorię gloriam ferant, quā non aſſequerentur, ſi cum obuio quoq; ac vulgari viro vellēt decertare: ita dæmon vbi videt quēquam viam Dei ſtrenuè velle ingredi, illū confeſtim aggreditur: cū cæteris luctari non eſt admodū neceſſariū, quos vno digito ſcit ſe poſſe proſternere: quin etiā huiuſmodi homines nō egent diaboli tentationibus, cū ipſi plerunque ſe ſpōte in eas præcipitent. Cernere n. eſt magnam hominū partē ea quęrere, quę manifeſtū eſt eſſe diaboli laqueos, in quos ſe ſponte inducunt. At enim Salomon: *Qui feſtinat ditari, non erit innocens*,& Paulus: *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationē,& in laqueum diaboli,& deſideria multa,& inutilia,& nociua, quæ mergūt homines in interitum,& perditionem*: & tñ hodie præſtantiores exiſtimantur, qui generoſiùs ſe laqueis inuoluunt. Rurſus admonet Saluator in Euangelio, infidelitatis genus eſſe honorū appetitionem: *Quomodo*, inquit, *vos poteſtis credere, qui gloriā ab inuicem accipitis;& gloriā, quæ à ſolo Deo eſt, nō quæritis?* Quòd ſi accipere honorem oblatum, tam res eſt pernicioſa; hi, qui honores tam auidè expetunt, vt nullū non lapidem moueāt, quo optati honoris compotes fiant, quo in gradu ſunt collocādi? at apud mortales nihil celebri⁹, nihil laudabilius his negotiis. Ad hęc quis neſciat fœminarū ſpectacula, laſciuoſq; cōſpect⁹,& colloquia minus honeſta,& intemperantē mulierū ornatum,& fucū, magnū eſſe fomentum peccatorū, manifeſtaſq; diaboli tentationes? Et tamē homines non animaduertunt, dū tentantur à diabolo,& plures ipſi vias excogitant in ſuam perniciem, quàm ipſe diabolus patet. Et volucres quidē cernimus, cæteraq; ratione carentia animātia, quo poſſunt ſtudio accuratè inſidias, quę illis à venatoribus parari ſolent, declinare, vt mirum ſit interdum, quo pacto eas præſagiant: miſeri verò homines, ratione prędirū animal, data opera in diaboli inſidias, laqueoſq; dare ſe ipſos nō verentur. Cùm autem vaſa figuli probet fornax,& virū iuſtum tentatio tribulationis, qua, ſicut aurū in fornace probatur, ſic per tolerantiam arguitur probitas viri: hinc fit, vt ipſa rerū, atq; humanorum bonorum copia inſtar ſit tētationis. Nam æquè difficile eſt,& in aduerſis animū indeflexum ſeruare,& in ſecundis non extolli: quanquam faciliùs eſt proſterni proſperis, quā aduerſis. Cùm ergo vtrumq; horum tentatio ſit, videtur homines non agnoſcere illā quę periculoſior eſt. Voluptas ſiquidem,& bonus corporis habitus,& ingens rerum opulentia, forma, vires, honores,& ſecundæ res, quid ſunt aliud, quam tentationes, quæ pronos ad omnia mala reddūt eos, qui illis vti neſciunt? at iſtas tentationes tantùm abeſt vt homines metuant, vt rem etiam beatā exiſtimēt in illas incidere: quo fit, vt illis plurimū capiantur. Vtitur enim illis diabolus tanquā eſca, qua piſcatores hamū operiunt, vt piſces conſpecta eſca, neq; obſeruato hamo, qui in ea deliteſcit, facilè capiantur: ſed nos illo voluptatis operimento deliniti, faciliùs in illos hamos incidimus, quàm piſces: & tamen turpius eſt ab hoc genere tentationis ſuperari, quàm vbi ea ingruunt, quæ parere moleſtiam ſolent. Faciliùs enim eſt, teſtibus Philoſophis, à voluptatibus abſtinere, quàm perferre dolores.

Dæmonis vitare poſſimus inſidias.

Iob. 9.

1. Petr. 5.

Eccleſ. 2.

Quos dæmō videatur imitari veterator ille.

In quas mūdani homines cæci ſe ipſos dęmone minimè impellente, tentationes inducant.

Prouerb. 28.

1. Tim. 6.

Ioan. 5.

Notantur ambitioſi.

In quo videri poſſint belluæ hominib⁹ cautiores.

Eccleſ. 27.

Faciliùs eſt proſterni proſperis, quam aduerſis.

Dæmonis ad capiendū homines eſca, ſunt mundi proſperitates.

Poſt hos duos tentationum modos generatim deſcriptos, expedit obſeruare etiam quæ ex his oriuntur, qui ſunt, Caro, Mundus,& malus dæmon. Caro enim ſuis multiplicibus blandimentis, infinitiſque appetitionibus ſpiritui aduerſatur: at eius voluntati acquieſcere, mors eſt. *Si enim ſecundùm carnem vixeritis*, vt ait Paulus, *moriemini. Si autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.* Quare videat quiſque, quod malit, vitam, an mortē; eamque (quod multò magis eſt) ſempiternam. Nam ſi ex corporeis voluptatibus temporaria duntaxit

Caro quomodo tenure.

Galat. 5.

Rom. 8.

mors

Quales etiã mundi tentationes.

mors sequeretur, benè admodum esset præ eo, quod gehenna secum adfert. Mundus mare imitatur, quod cùm tranquillum est, inuitat homines ad nauigandum: sed vbi eos in potestatem suam recepit, exagitat, atque obrutos fluctibus perdit. Sic mundus nihil non pollicetur, maria promittit (quod dicitur) & montes: at cùm postremus rerum exitus cernitur, mēdax deprehenditur atque impostor, ac si fidentes in exitium rapit sempiternum. *Quid autē prodest homini*, ait ipsa Veritas, *si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur?* Diabolus verò, tertius hostis, aut præcipuus potiùs quàm accuratè est à nobis obseruandus? cuius versutias ac dolos enumerare difficilius est, quàm stellas cęli, aut arenam maris: qui si cerneretur, vt hostes qui aspectu sentiuntur, minori posset esse damno. Sed dum non cernitur, & omnibus tamen horis atque momentis ceruicibus nostris imminet, res est multò molestior. Non dies quiescit, non noctes: non dormit neque dormitat qui impugnat Israël: & corporei quidem hostes, cùm & ipsi quiete egeant, multa nobis relinquunt quiescendi interualla, & muniendi etiam nostri: at hic irrequietus est, & nulla interquiescendi spatia nobis permittit. Et quod magis est deplorandum, tunc maximè insidiatur, cùm illum minimè obseruamus, cùm indulgemus genio, & soluti curis, locis ac iocis operam damus, ac profusa pace frui nos existimamus. Hoc genus certaminis tam periculosum, tamq; maleficum Apostolus contemplans, dixit; *Induite vos armaturam Dei; vt possitis stare aduersus insidias diaboli. Quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus Principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus.* Nec his contentus, repetit, vt vniuersam armaturam arripiant; circumcingit lumbos balteo, induit thorace, scuto, galea, gladio; iubet vt precentur & obsecrent omni tempore in spiritu. Nam res est profectò, qua nulla maior cogitari potest, certamen habere, in quo agitur de ęternitate, vt vel vincenti, sempiterna bona, vel victo, sempiternus paretur interitus. Quàm ingens esset adhibendum studium pro vtraque hac re: cùm vna duntaxat satis esse posset, ad vnumquenque in officio continendum. Nam si nulla vnquàm cęli facta esset mentio, tantumque dictum esset, eum qui peccauisset, in ęternos ignes esse coniiciendū, an non satis esset ab omni studio à peccato abstinendum? Rursus si nulla esset gehenna, sed tantummodo admoneremur,

Matth. 16.

Diabolus itē quam nos vehementer tentet.

Ephe. 6.

Quale sit nobis certamen cum diabolo secundū Apostolū: quæq; proinde sint arma nobis necessaria.

Strenuè, & fortiter tanto cum hoste pugnandi necessitas.

fore, vt qui bonis operibus incumbāt, hoc breui vitę spatio ęterna illa & immensa cęli bona adipiscantur, sin minus, illis bonis priuentur; an non hæc æternorum bonorū cogitatio inflammare vnumquenq; ad rectè facta deberet? Cùm verò tanta incumbat necessitas, vt qui mirificè certare neglexerit; non solùm æterna felicitate priuandus sit, sed etiam in sempiternos ignes relegandus: quantus hic stupor est in tam arduis, tamq; angustis conditionibus non expergisci, & pręparari, & amari, ne in tam periculoso prælio succumbamus; quòd si Dei petamus adiutorium, victoria in nostra est potestate; quod in temporaria pugna locum non habet, in qua præstantissimi robore viri, nulla sua culpa interdum ignauissimi gladio militis interficiuntur: at in hac pugna nemo superatur, nisi volens. Tantummodò ergo serua animi constantiam, & victoria es potitus: tantùm caue, ne ante tempus arma deponas, neve, gloriosi militis instar, ante pugnam victoriā tibi pollicearis, sed metue semper, & imbecillitatem tuam suspectam habe. *Homo sapiens in omnibus metuit*, ait Salomon; & rursus, *Beatus homo qui semper est pauidus*: vnde Adam in sanctitate & iustitia creatum, sed dæmonis seductione peccantem, de paradiso expulit Deus; Moysen, virū sanctum, quòd peccasset ad aquas Contradictionis, non permisit ingredi in Terrā promissam: Saulem à se electum, vt regnaret in Israël, propter contumaciam reprobauit: Dauid vir secundùm cor Dei, vt parùm cautè se gessit, in homicidium & adulteriū delapsus est: filius eius Salomon, omnium hominum sapientissimus, peregrinis simulacris immolauit: Petrus, qui amore in Christū, omnes discipulos antecellebat, dum sibi, suæque constantiæ nimium fidit, ter Christum abnegauit. Hæc exēpla vnumquemque nostrum admonere deberent, vt nemo sibi confidat, sed cum metu & tremore, vt Apostolus docet, nostrum operemur salutem: memores intereà, per multas & varias tribulationes oportere nos intrare in regnum Dei. Momentaneum enim hoc & leue tribulationis nostræ; supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt: vt Apostolus ad Corinthios scribit: quod certè alacriores ad præstandum in pugna, & perferendas afflictiones omnes efficere potest. Accedit prætereà aliud, quod intrepidos nos ad perferendas tentationes ef-

Quomodo victoriā consequemur.

Humanæ fragilitatis exempla.

Eccles. 18.

Prouerb. 28.

Genes. 3.

Num. 20.

1 Reg. 15. & seq.

Supra 13.

2. Reg. 11. & seq.

3 Reg 11.

Matth. 26.

Ibidem.

Philip. 2.

Actor. 14.

2. Cor. 4.

ficere idoneum est, quodque in hac mundi militia non contingit, in qua sæpè milites post multa egregia facta, vel ob immaturam mortem, præmia laborum atque certaminum nulla sequuntur, aut ob Regis cui militant, vel ingratum animum, vel ignorantiam, vel quia fortè reddere mercedem non valet: atqui in hac militia soluti hoc metu sumus. Nemo enim suo præmio vnquàm priuatus fuit, eoque locupletissimo, neque hoc solùm, sed etiam opitulatur in pugna Rex noster, & vires addit & animos; quod Reges terræ præstare nequeunt, qui etiam aduersariorum vires cohibet, ne supra vires laboremus. Fidelis enim Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Quis habens Regem ad dexteram pro se pugnantem formidaret, præsertim quem sciret inuictum? at hoc auxilium deesse non poterit, si fidamus. *Nullus*, inquit Sapiens, *sperauit in Domino, & confusus est. Quis enim permansit in mandatis Domini, & derelictus est? Nouit Dominus pios de tentatione eripere*, ait Petrus. Neque dubitandum est, eundem tẽtationis nostræ futurum finem, qui capiti nostro Christo fuit, de quo scriptum est, consummata omni tentatione recessisse ab eo diabolum, ac Angelos accessisse & ministrasse ei. Intereà vtamur hac armatura, quam Dominus nobis demonstrauit, petendi videlicet à Deo, ne nos inducat in tentationem. Dum enim manus Moysis sublatæ in cęlum erant, succumbebant Amalechitę. Ideo maximè curat dæmon ab oratione nos extrahere, tædium in illa ingerens, & blasphema, & abominanda in ea repræsentans. Sed suadet Athanasius in quęstione 15. ad Antiochum Principem, vt non recedamus ab oratione, sed dicamus illi, *Blasphemia tua super caput tuum: quia ego Dominum meum adorare debeo.* Hac prece si ex animo vtamur, carnis lasciuia cohibebitur, cogeturque seruire spiritui: hac omnes mundi illecebræ concidunt, ne sua dulcedine pelliciant nos ad peccatum. Mundi verò persecutiones, & terrores vim vllam non habebunt, vt nos ad impatientiam, vltionemve prouocent: hac denique tela & insidias maligni Satanæ superabimus: vt ita integrum triumphum de hostibus nostris agentes, in regnum cœleste introduci mereamur, præsidiis Domini nostri IESV CHRISTI, qui cum Patre & Spiritu sancto semper viuit & regnat in secula seculorum, Amen.

1. Cor. 10.
Eccles. 2.
2. Petr. 2.
Luc. 4.
Quantoperè orandum nobis sit, ne in tentationem inducamur.
Exod. 17.
Mag. Athanasius tom. 3.
Quãta illius orationis efficacia.

TRACTATVS LIII.

In illa verba: *Sed libera nos à malo. Amen. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cœlestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.*

NON poterat feliciori coronide oratio dominica terminari, quàm ista prece, qua petimus liberari ab omni malo. Quoniam enim quandiu sumus in hoc mundo, aut potiùs in exilio, nunquã possumus esse quieti, vel tuti, malis variis, multisq; aduersitatibus sibi inuicem succedentibus obruti, neque tamen scire possumus quæ cuiusq; tribulationis causa existit; ideo Dominum precamur, vt nos ab omni malo præseruet; quòd nobis peccandi occasio esse potest. Nihil magis proprium patri, quàm iuuare filios in necessitate constitutos: nihil magis decet bonum filium, quàm imminente periculo, confugere ad patrem, sicut pulli sub alas gallinæ confugiunt. Tu ergo, Domine, qui etiam inimicos sępè à malo liberas, & tuos filios interdum non petentes, nec tui in tribulatione memores; libera nos filios tuos fragiles, qui sine te vincimur, tui memores, & tuam opem implorantes. Sed ad huius particulæ intellectum aduertendum est, aliquos esse qui sentiunt, hic non formari nouam & distinctam petitionem, sed partem esse præcedẽtis: quod docet in primis illud aduerbium. Sed. Est enim sensus: Et ne nos inducas in tentationem. Sed liberas nos à malo. Nam si noua esset petitio, dixisset; Et libera nos à malo: quemadmodũ dixit, *Dimitte nobis debita nostra. Et ne nos inducas*, &c. Cùm ergo dixerit per aduersatiuam, *Sed libera nos à malo*, & non per coniunctionem, Et libera nos à malo; videtur quòd non noua petitio, sed pars præcedentis petitionis sit, & idem petitur affirmatiuè, quod antè negatiuè rogabatur. Deinde idem probatur: quoniam Græcè non dicitur ἀπὸ τοῦ κακοῦ, sed ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, vox autem πονηρὸς, maximè cũ articulo, significat in Scripturis frequenter malignum illum & veteratorem, siue versipellem dæmonem; qui, iuxta vocis etymon, improbum, seu molestias & labores exhibẽtem, significat: nam ille vexat in facultatibus, in corpore, & maximè, si concedatur, in anima: tanta inuidia stimulatus in nos agit. Neq; in his sistit dæmonis mali

Cur hæc petitio vltimũ locũ habeat.
Matth. 23.
Cur eam petitionem aliqui minimè à superiori distinguant.
Secundũ argum à significatione Græcæ vocis πονηρὸς.
Iob 1. & Infra 2.

mali animus, sed pergit eò, vt homo præ impatientia & desperatione in Deum contumeliosus, & blasphemus existat: dixit enim; *Nisi in faciem benedixerit tibi.* Ita interpretatur Chrysostomus & Euthymius. Ita accipitur Matth. 13. *Zizania filij sunt nequam, vel nequissimi*; vbi verbum, Nequissimi, Genitiui casus est, & filij Nominatiui; quia dicitur υἱοὶ τοῦ πονηροῦ, id est, filij eius, qui est malignus & nequissimus; & Paulus ad Ephes. 6. *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere*; vbi eadem vox ponitur; & 1. Ioan. 2. dicitur; *Scribo vobis, adolescentes, quia vicistis malignum*: & in eadem epistola dicit, Cain fuisse ex Maligno, & Malignus non tangit filios Dei, & totus mundus dicitur positus in Maligno. In omnibus enim his locis ponitur cum articulo vox πονηρὸς, & apertè significat Satanam aduersarium nostrum, & nos vexantem, etiamsi interpres nunc Malum, nunc Malignum, nunc Nequissimum vertat: ipse est enim qui tentat ex officio, & habitu, siue arte, & circuit quærens quem deuoret. A quo etsi semel erepti simus per baptismum, debemus tamen precari, vt ab eo semper liberemur: quia iterum posset nos captiuos efficere, si illi nos per ignauiam dedamus. Vnde de Christo ait Lucas, quod consummata omni tentatione diabolus recessit ab illo vsq; ad tempus. Et ita vltima vox precationis, quæ diabolum designat, primæ respondet, qua diximus, Pater. Et dæmon dicitur, Malignus per excellentiam: quòd primus mali nostri sine causa autor extiterit, qui odio capitali nos persequitur, tum in anima; quod si non detur, saltem in corpore; tum in facultatibus, vt fecit Iob, quem vt tradunt sacræ literæ, miserè in his omnibus afflixit ac vexauit.

B. Chrysost. hom. 20. in Matth 10. 2. Euthym c 5. Matth. 13. Ephes. vlt. 1 Ioan. 2. Infrà 3. Genes 4. 1. Ioan. 5. Cur Satan Malus, seu Malignus appelletur antonomasticè. 1. Pet. 5. Luc. 4. Iob. 1 & 2.

Sed his rationibus non obstantibus, contendunt quidam, hanc petitionem distinctam esse ab aliis, & per eam deprecari omnia mala, quæ posset dæmon aduersus nos moliri ac machinari. Neque dixit, Libera nos à malis, scilicet hominibus: quia eiusmodi homines excitat dæmon, & mouet, illis nocendo in anima, vt quocunque modo possit, posteà noceat nobis. B. Augustinus intelligit de malis præsentis tribulationis & afflictionis. Nec obstat verbū πονηρὸς: nam nō solùm ad personam, sed ad rem accommodatur, nam Luc. 6. vbi dicitur; *Malus homo de malo thesauro profert malum*; vbi posita est vox illa πονηρὸς, & ad personam & ad rem accommodatur, quemadmodum Matth. 9. *Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris*, vbi mala exprimitur πονηρὰ, sicut Actor. 22. *Locutus est quid de te malum*; & Matth. 6. *Si oculus tuus fuerit nequam*, & Ioan. 3. *Erant enim eorum mala opera*, & Eph. 5. *Quoniam dies mali sunt*: & ad Thess. *Ab omni specie mala abstinete vos*: quibus omnibus in locis vox illa Græca πονηρὸς, etiam ad res ipsas accommodatur. Et ita sensus præstantior huius loci, quo petimus à malo liberari, esset; vt omnia in vniuersum complectatur, à quibus proficisci ad nos mala possent, siue res sint, siue homines mali, siue mali dæmones, in quorum numero meminerimus nosmetipsos etiam ponere, atque adeò potiùs primos: vt cùm dicit Dauid; *Eripe me, Domine, ab homine malo*: primumq; ad nos animum referamus; nam reuerà nos in culpa sumus, cùm mala, quæ vera mali appellatione digna sunt, nos inuadunt: quod B. Petrus illa sententia explicauit; *Et quis est qui vobis noceat, si boni* (id est, bonitatis) *æmulatores fueritis?* Et B. Chrysostomus pulchro libro inscripto, *Quòd nemo læditur nisi à seipso*, demonstrauit. Quòd si quis dicat, immeritis interdum accidere afflictiones; respondet ibidem, hæc, non mala, sed rem potiùs beatam appellandam esse. Vnde subdit Petrus, *Sed etsi quid patimini propter iustitiam; beati.* Cauendum ergo in primis est, ne, quod reprehendit Esaias, dicamus malum bonum, & bonum malum: hoc est, ne, cùm dicimus, Libera nos à malo, petamus ab iis liberari, quæ bona potiùs sunt vocanda, quàm mala. Nam quo pacto paupertatem deprecemur, quæ regnum cœlorum nobis conciliat? cur esuriem, & sitim, & luctum, mala arbitremur, quæ Filius Dei inter beatitudines collocauit? cur persecutiones & probra, mala opinemur, ob quæ CHRISTVS iubet esse gaudendum? An tu malum iudicares, cùm quis per afflictiones, & bella ad totius Italiæ regnum eueheretur? Minimè verò, nunquàm enim rem malam esse quisquam existimaret, per quam tantum bonum sibi conciliauisset. Cur ergo ea, quæ ad æternam assequendam felicitatem viam sternunt; mala aut fugienda esse audeat quisquam appellare? Hoc si quis diceret, ab ipsis ethnicis superaretur, quorum quidam dixit, Præter peccatum nihil existimandum esse horribile, aut pertimescendum.

Petitionē illam, secundū alios esse diuersam, & nouam. B. Aug. lib. 2. serm. Dom. in mont. cap. 9. tom. 4. Luc. 6. Matth. 9. Actor. 22. Matth. 6. Ioan. 3. Ephes. 5. 1. Thess. 5. A quo malo petimus à Domino liberari. Psalm 139. 1. Pet. 3. B. Chrys. to. 5. Esai. 5. A quibus malis vt liberemur, orare minimè debeamus. Matth. 5.

Quòd si pœnas vllas atque afflictiones mala appellare volumus; sola gehenna hac appellatione digna existit, testibus etiam ethnicis, ex quibus qui inter eos præstantissimus est habitus, pronunciauit; Multis peccatis refertam animam ad inferos descendere, extremum omnium est malorum: quare addebant, neque mortem malum

Ea mala quæ sint bona.

malum esse existimandam. Quod si dicas: Deum in Prophetis mortem sæpè commi nari pestem, famem, gladium, tanquàm res malas: Respondemus; Deum ad nostram imbecillitatem sese demittere, & ea interminari vt mala, quæ nos formidare vt mala solemus: in eundem modum temporaria bona Israëlitico populo pollicebatur, quę cernebat hisce dũtaxat rebus esse affixum. At vbi Christus veritatis magister apparuit, non reperies illum hęc mala fidelibus pertimescenda iudicauisse, aut temporaria bona expetenda, sed contra potiùs. Cùm enim mors, omnium terribilium maximũ iudicetur; vide quid ipse dicat; *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potiùs timete eum, qui potest & animam, & corpus perdere in gehennam.* Temporaria verò bona ita ipse auersatus est, vt non solùm ipse regnum recusauerit, sed paupertatem ita sit amplexus, vt non habuerit, vbi caput suum reclinaret. Hoc idem alios docuit. Nam huius sermonis initio hæc iecit huius Philosophiæ fundamenta: vt quę mundus maxima mala arbitratur, vt paupertatem, famem, sitim, luctum, persecutiones, probra, calumnias, hæc omnia inter beatitudines collocarit; nimirum quod ista & sint virtutum exercitamenta, & æterna bona nobis concilięt. Huc spectauit Apostolus, cùm inquit; *Scimus autem quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum:* loquebatur enim his, qui in periculis versabantur, docebatque eos, ne ipsi quæ vtilia putarent, omninò eligerent; vel quæ aduersa existimarent, ea deprecarentur ac recusarent: sed quæ spiritus suggereret, ea amplexarentur. Nam idcirco superiùs dixerat, nescire nos quid oraturi simus sicut oportet. Multa quippe nobis, quæ videntur vtilitati fore, magna interdum adferunt damna. Remissio enim iniurię, atque à periculis liberatio, atque in summa libertate sine carnis motibus viuere, vtile esse Paulo visum est olim, cùm precaretur auferri sibi stimulum carnis, quem arbitrabatur cursum Euangelij impedire: at vbi didicit, quòd his contraria prodessent, vbi audiuit, Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur; acquieuit, & exultabat deinceps in persecutionibus: Namque post deprecationem stimuli carnis, subdit: *Placeo mihi in persecutionibus.* Itaq; cùm dicimus, *Libera nos à malo*; ab eo malo petimus liberari, quod verè malum est, quod ad peccatum nos trahit. Petimus nos liberari ab eo malo, in quod Mundus, Caro, Diabolus præcipitare nos momentis omnibus moliuntur, præsertim diabolus, qui odio plusquàm capitali nos insequitur, idque, vt nos ab illo regno, & felicitate deiiciat, à qua sua olim superbia pulsus fuit. Quòd si per malum, morbos, pestes, terræ sterilitates, bella, & omnia, quibus omne hominum genus affligi consueuit, exponas; ab scopo non aberrabis, si eo animo petas, ne nos eorum pondere obruamur, & delabamur in peccatũ: Secùs verò, si quis ea mente petat, vt nihil in hac vita incommodi sentiat, quia esset contra verbum Apostoli, dicentis; *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei:* & esset contra verbum Euangelicum, quo iubemur abnegare nosmetipsos, & tollere Crucem nostram post Christum. Nolumus ergo ab illis malis absolutè eripi, quia nec expedit; sed ita mitigari per diuinam sapientiam, vt cedant in fructum animarum. Nam & Ecclesia, tum in Missæ sacrificio, tum in Litaniis precatur ab iis malis temporalibus liberari. Et Niniuitæ pœnitentia atque ieiunio intentatam ciuitatis subuersionem euaserunt. Et simpliciter ait Dauid; *Clamauerunt ad Dominum, dum tribularentur: & de necessitatibus eorum eduxit eos.* Petimus igitur vt ab omnibus malis liberemur, extrinsecus. Primò, efficiendo ne veniant mala: hinc dicitur Iob. 5. In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum: hoc est, A tribulationibus, quæ per sex dies huius vię seu vitę nos vexant, liberat nos Deus, & in septima, id est, in Sabbato gloriæ, nulla est tribulatio. Secundò, consolationem in nobis infundendo, quæ morbo medeatur, & vltra etiam spiritum lætificat. Tertiò, quia post mala patienter tolerata, bona maiora concedit, quorum possessione homo omnium laborum obliuiscitur, iuxta sentẽtiam Domini, *Mulier cùm parit, tristitiam habet, quia venit hora eius: quum autem peperit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundũ.* Sunt enim iocundi antè acti labores, vt habet prouerbiũ. Quartò, patientiæ virtutem, & tolerantiam suppeditando, quæ non secùs malis vtitur ad bonum, atque aliæ virtutes bonis ipsis. Ait enim Apostolus; *Tribulatio patiẽtiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem,* &c. Et aduerte primum, bono petito gloriæ Dei, & sanctificationi nominis sui nihil opponi: quia etiam ex malis, quos punit, exaltatur, & illustratur nomẽ Dei. De tribus verò bonis immediatè postulatis, videlicet aduentu regni, voluntate Dei, & pane nostro loquitur Dominus, cũ inquit; *Primùm quærite regnum Dei* (scilicet *Adueniat Regnum tuũ*) *& iustitiam eius* (nempè *Fiat voluntas*

Cur si bona sunt, eius non di mala, ea peccatoribus Dominus cõminatur,

Matth. 10.

Luc. 9.

Mala quænã Christus beatificauerit, & quomodo.

Rom. 8.

Quare, vt Apostolus ait, orare ne sciamus sicut oportet, sed Spiritu sancto egeamus postulante pro nobis.

2. Cor. 12.

A quo rursus malo vti nos Deus liberet ab eo postulemus.

Esai. 49.

Huius petitionis: Libera me, Domine, ab omni malo vitæ præsentis, incommodũ.

Actor. 14.

Matth. 16.

Psalm. 106.

Quatuor modis Deus à malo nos liberat.

Iob 5.

Ioan. 16.

Rom. 5.

Illud: Primũ quærite regnũ Dei, & iustitiã eius:

lūtas tua) & hæc omnia adiiciētur vobis: & hoc est quod dixit, *Panem nostrum quotidianū da nobis hodie.* Et tribus his petitionibus bonorum, opponūtur in tres deprecationes malorū. Nam regnū peccato opponitur, quod remitti nobis precamur. Volūtati Dei opponitur tentatio, in quē ne inducamur, postulamus. Pani verò opponitur malum, à quo liberari cōtendimus. Sequitur, *Amen.*

& hæc omnia adiicientur vobis, quibus Dominicæ orationis petitionibus respondeat. *Matth. 6.*

Ante quam lectionem Græci codices hodiè habent; *Quia tuum est regnum, & gloria, in secula seculorum, Amen:* quæ verba etsi à Clemente Rom. lib. 7. constit. Apost. ca. 25. & à Chrysost. Theoph. & Euthym. & legantur, & exponantur, & in codice Syriaco habeantur: non videantur tamen esse de textu, sed addita orationi Dominicæ tanquàm δοξολογία quædam, quemadmodum salutationi Angelicæ addiderūt in fine; *Quia peperisti Saluatorem animarū nostrarum.* Et Psalmis omnibus de more additur, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto.* Lucas etiam c. 11. vbi ponit precem Dominicam, hanc additionem non habet. Hieronymus etiam, Ambros. August. aut alius Latinorum, huius appendicis mentionem nullam fecerunt. Neq; tamen videtur, sapere multiloquium, vt existimat Caietanus: nam est confessio quædam quatuor attributorum Dei, nempè regni, potentiæ, gloriæ, & æternitatis. Idcirco enim rectè petimus ab eo regnum, quia Dominus est regni; rectè petimus voluntatem Dei per nos fieri, & panem nobis dari, quia potens est; rursus postulamus remissionē peccatorum, quia illi in gloriam Dei cedit: nam per remissionem illustratur, & per liberationem qua nos ab omni malo eripit. Confitemur etiam illum esse æternum: & illum habere regnum & potentiam, in omnia secula seculorum, vt possit nobis æterna bona conferre; & sempiternis à malis seruare. Huius doxologiæ meminit Dauid in quodam loco, dum ait; *Confiteantur, tibi Domine, omnia opera tua, & Sancti tui benedicant tibi: Gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquētur: Vt notam faciant filiis hominum potentiam tuam & gloriam magnificentiæ regni tui. Regnū tuum, regnum omnium seculorum; & dominatio tua in omni generatione & generationem.* Atq; his verbis amplitudo diuina, & maiestas prædicatur, cuius vnius hæ omnes sunt appellationes. Nam humana regna lusus quidam puerorum sunt, quæ cùm apparent, mox esse desinunt, & nihil à fabula, quæ in scena agatur, differunt: Humana verò potentia quanta est, cùm maximum quenque ac potentissimum anguis morsus, vel aranea conficere possit? quam gloriam assequi homo potest, cum summa quæuis hominū gloria, nec illa quidem ex veris virtutibus profecta, sed ex opum, & facultatum copia & exiguis terrarum spaciis, & angustis æui terminis comprehendatur? æternitas verò quomodo homini conuenire potest, qui corpus mortis gestat, & ceu animal, quod ab Aristotele vocatur Ephemeron, vnum diem viuit, & vt ethnicus quidā dixit, *Puluis & vmbra sumus.* Hæc pauca in coronidis huius expositionem adiectæ dicta sunt, vt imitemur Chrysost. qui illam exposuit.

Hæc verba Græcorū codicum: Quia tuum est regnum & gloria in secula seculorum, Amen, non esse de textu. *Clem. Rom. Chrysost. Theophyl. Euthym.*

Luc. 11.

Hier. tom. 9. B. Ambr. lib. in Luc. D. Aug li. 2. de ser. Dom. in mont. c. 9. 10. & alibi. Nō esse multiloqnium, contra Caietanum.

Psalm. 144.

Humanū regnum, & gloria, qualis Diuinæ comparata.

Arist. lib. 5. de animal. tom. 2. Horat. lib. 4. carminum, Ode 7.

Sequitur, *Amen,* Quæ dictio Hebręa est, & propter Domini reuerētiam, qui ea voce, tum olim in Veteri Testamento, tum in Nouo sæpè est vsus; & propter multa significata quæ complectitur, quæ vna voce non poterant exprimi, & ob honorem linguæ Hebrææ, non est in Græcam, vel Latinam linguam interpretata, vt pleræque aliæ, veluti Osanna, Alleluia, Raca, Mammona, & similia. Significat autem multa, etiamsi sit aduerbium: interdū enim vim habet nominis, nam ipse Dominus Apocalyp. 3. dicitur Amen: *Hæc* (inquit) *dicit; Amē: testis fidelis, & verus, qui est principium creaturæ Dei.* & Esa. 65. *Qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo Amen: & qui iurat in terra, iurabit in Deo Amen;* id est, fideli & veraci. Et vt annotauit B. Hieronymus, signaculum hoc est orationis Dominicæ. Ideo omnes Orationes ab Ecclesia clauduntur illa adiectione: *Per Dominum nostrum:* quod tantundem est ac dicere, *Amen,* Et hic dicendo, *Amen,* commemoramus, quòd Dominus hanc precationem instituit, & iussit vt illam recitaremus, & propter illum cōfidamus exaudiri. Deinde habet vicem verbi, atque ita vox est sermonem confirmantis, & ratum fore precantis, perinde atque dicatur. Ita certò fiat. Id est, ô Pater cœlestis, si hæc vota filiorum tuorum pia sunt: si iuxta formam à Filio tuo præscriptam concepta, certa nos habet fiducia, te præstiturum quod petimus. Ita lex cogebat mulierem adulterij infamatam post lectam imprecationem respondere, *Amen amen:* & cùm recitabātur deuotiones, & maledictiones contra trāsgressores Legis, populus respondebat, *Amen,* Deuteron. 27. & beatus Cyprianus ad mortem damnatus, respondit, *Amen,* vt scribit Pontius, id est, Ita fiat. Et ita LXX. Interpretes & Aquila vertunt hanc vocem Hebræam per verbum Græcum γένοιτο. Hinc Psalm. 40. in fine, & Psalm. 88. in fine, & Psalm. 105. dicitur: *Benedictus Dominus Deus Israel à seculo, & vsq; in seculum: & dicet omnis populus, Fiat, fiat;* quo loco Hebraicè est, *Amen, Amen,* &

Chrys. hom. 20. in Matt. tom. 2. Amen, quæ nā dictio sit; & cur minimè sit interpretata.

Matth. 21. Suprà. 5. Infrà 7 Dictio Amē, quid primū significet. *Apoc. 3.*

Esai. 65.

Hieronym in Matt. tom. 9.

Alter significatus vocis Amen.

Num 5.

Pontius in vita B. Cypr

Septua-

Septuaginta γένοιτο, γένοιτο. Atque hęc particula in hoc sensu, referenda est ad omnes, & singulas petitiones factas: & hic est vsus proprius huius vocis in omnibus Orationibus, vt terminentur in Amen. Vnde Apostolus ait: *Qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet, Amen, super tuam benedictionem?* Dicimus ergo nos, *Amen*, id est, Fiat, desiderantes quod petimus. Et tu, Domine, dic, Amen, nempè Fiat, concedens petita, & præstans illa: quemadmodum in creatione dicebas, Fiat hoc, vel Fiat illud. Habet etiam hæc vox vim colligendi intentionem nostram super omnes petitiones factas, ita vt si fortè animus dissipatus, & distractus fuit in illis, dicendo, Amen, redeat attentio, in quibus actu non fuimus attenti. Prętereà significat Amen, verè siue fideliter, siue sanè, siue certè: atque ita est modus asseuerandi, & confirmandi quæ dicta sunt. Vnde, quod apud Lucam dixit Dominus: *Verè dico vobis, quia vidua hæc pauper plusquam omnes misit*; apud Marcum dicitur, *Amen dico vobis*. Et hunc sensum aiebat sæpè Dominus: *Amen amen dico vobis*, quòd non longè distat ab specie iusiurandi, vt superiùs annotauimus, vel à modo quodam asseuerationem, & firmitatem dictis dante. Et ita sensus esset hoc loco; Vera ista sunt, & certa quæ petimus: firma igitur, & certa per te reddantur. Nam à radice verbi Hebraici האמין Heemin, quod est, credidit, firmauit, asseruit, siue confisus est, deducitur; tam Amen Hebræum, quod Syri, & Græci dicunt, Amin; quàm Emuna, quæ vox significat veritatem, vel fidem.

Quisnā proprius dictæ vocis Amen vsus sit.

1. Cor. 14.

Genes. 1. & seq.

Tertius significatus eiusdem.

Luc 21. Marc. 12.

Amen vnde ducatur: Emuna Hebræis quid.

Sequitur in textu: *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cœlestis delicta vestra.* Hinc patet, nomine debiti, quod petimus remitti, intelligi peccata: ergo non intelligebatur de pecuniario debito: quanquàm hoc debitum non valenti soluere, etiam nos debemus remittere, si modò is dicatur coram Deo debere, quod non valet soluere. Vnde odiosè dictum est illud apud Esai. *Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites, & contentiones ieiunatis.* Quòd si soluere potest, minimè obligatur remittere: sicut nec Deus remittit amorem, cultum, & vota, quę illi debes, cùm illa, si velis, pendere valeas. Adiecit autem Dominus istud explicationis causa, cū in quinta petitione Dominus dixerit: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*, explicando similitudinem de remissione peccatorum orantis. Caietanus hæc verba exponens, docet se credere, quòd homo, etiamsi perseuerauerit in peccato fornicationis si tamen remittat amore Dei, & ex animo peccata proximo suo, aliquando etiā certò misericordiam consequetur ex hac Domini promissione, ita vt homo hoc pacto certus esse valeat suæ salutis. Sed non vidit, quod id accidere non potest, vt quis amore Dei remittat alteri peccata, & simul velit in vitio persistere; neque meminit sententię fratris Domini; *Quicunque*, inquit, *totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus.* Non etiam meminit, nō posse ex animo pro peccati remissione rogare Deum, nisi de commisso doleat, & in posterum proponat ampliùs non peccare. Nam alioqui Christus peccati minister esset: ideò qui talis est, parcit naturaliter, & non ex gratia, vt multi faciunt ob vanitatem, vel metum, vel pretium, vel ob alium amorem & respectum, quàm Dei. Prætereà nō obseruauit quod dicitur: Difficilius est iniuriam remittere, quàm à voluptate abstinere, prępsertim si frequens est iniuria. Quare non videtur fieri posse, vt quis parcat ex fide verbi Christi, vel propter eum, & velit manere in fornicatione. Cùm autem dicitur; *Omne peccatū & blasphemia dimittetur homini*, &c. intellige si eū pœniteat. Oportet enim subaudire in huiusmodi generalibus dictis congruas & legitimas circumstantias. Si ergo dimiseritis, scilicet ex vera charitate, quæ nullum secum patitur peccatum, vel si dimiseritis, non habentes aliquod crimen. Et hinc patet respōsio ad cōmune dubium quod proponi solet, videlicet, an qui remisit omnes iniurias, & ex toto corde pepercerit, alia verò peccata non reliquerit, sed adhuc in perseueret, nūquid illi condonentur peccata, cùm dicit, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris? Dicimus enim, nequaquàm remitti. Est enim vniuersalis & vera regula; Perseuerantem in quocunq; peccato, non solùm ista Dominica, sed etiam quacunq; alia oratione, vel eleēmosyna, vel ieiunio, vel facto misericordiæ obtinere non posse peccati remissionem. Hinc Aug. lib. 21. de ciuit. Dei, cap. vlt. *Non itaque propterea Dominus ait; Si dimiseritis peccata hominibus, dimittet vobis & Pater vester peccata vestra, vt de hac oratione confisi, securi quotidiana scelera faceremus; vel potentia qua non timeremus hominum leges, vel astutia, qua ipsos homines falleremus; sed vt per illam disceremus, non putare nos esse sine peccatis, etiam si à criminibus essemus immunes: sicut etiam legis veteris Sacerdotes hoc ipsum Deus de sacrificiis admonuit, quæ iussit eos primùm pro suis; deinde pro populi offerre peccatis.* Sic Aug.

Traditum superiùs sensū: Dimitte nobis debita nostra, id est, peccata, q confirmet.

Esai. 58.

Debita retinere creditor quando possit.

Parcere inimico propter Deum, & simul manere in peccato quęquam posse contra Caietanum.

Iacob. 2.

II. Ratio.

III. Ratio.

Matth. 12.

Perseuerātes in peccato, alioqui etiā remittentes hominibus iniurias, non habēt remissionem à Domino.

B. Aug. 10. 5

Leuit. 16. & Hebr. 7.

Cum

Luc. 6.

Illud Dimittite & dimittetur, quomodo accipiendum.

IV. Ratio.

Cùm itaq; ait Dominus, *Remittite, & remittetur vobis:* intelligēdum est prudenter; nisi fuerit in vobis aliquod impedimentum, vt indigni remissione reddamini. Ad hæc, qua ratione petit quis sibi remitti omnia peccata, si in aliquo perseuerare contendit? alioqui dicetur non verè, sed simulatè orare: & ore quidem vocare Patrem in cœlis; corde verò affectare quæ illud obscurant, & polluunt. Voce petere aduentum regni cœlestis; corde regnum dæmonis, & cupiditatis. Ore, fiat volūtas tua; corde, fiat voluntas mea. In lingua, remissio peccatorū, in corde effrenis voluntas peccandi. Meritò de hoc dici potest illud Esai. *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorū longè est à me.*

Esai. 29. & Matth. 15.

An metu patientibus Domin⁹ parcat.

Sed quid de illo, qui ad mortem vulneratus, & vltionis auidus, audiat à medico esse sibi moriendum, vt prospiciat animo suo; atque hic, ne damnetur, parcat metu tantùm æternæ damnationis, verùm habiturus sit remissionem? Et videtur non habiturus, quia sine charitate est; ergo nihil est, vt dicitur, 1. Cor. 13. Sin verò remissionem habeat, videbitur Christi verbum falsum, quod non remittenti ex corde proximo suo, & ex charitate, peccatum tamen Deus dimittat. Dicendum, quod etsi id fieri possit, debet tamen hoc, & alia remedia tentare, vt experiatur si quo modo veniam accipiat, vt Niniuitæ leguntur fecisse, Ionæ 3. quia fides est donum Dei, quæ acceptatur ad iustitiam; iustitia autem sine charitate esse non potest. Sequitur ergo, quod qui in fide verbi Christi parcit, existimari debet præuentus esse charitate, & non timore solo parcere, licèt metu solo ductus sit ad acceptandam charitatem, quæ inspiratur à Deo. Ille solo timore parceret, qui vulneratus ab aliquo, ab eodem, vel ab alio adigeretur vt pacem faceret; nisi vellet grauiora pati, aut occidi. Cùm autem à Deo timore verbi Dei, & fide consequendæ salutis, iniuriam offendenti se ex charitate remittit, iam non ex puro timore dimittit, quia Deus hunc timorem ad charitatem accipiendam vrgebat; item misericors est Dominus, ita vt interdum parcat etiam his, quorum non erat rectum cor cum eo, nec fideles habiti sunt in testamento eius, vt ait Dauid, & 2. Machab. 12. oratur pro mortuis qui interfecti erant ob ipsorum delicta. Dimittit item ex metu tantùm, qui vt sepeliatur in sacrario, init pacem, destinans animo suo, si conualuerit, repetere vindictam: hic neque veniam, neque verbum Domini nostri respexit, sed solum honorem mundi huius.

1. Cor. 13.

Ionæ 3. Ephes. 2.

Qui solo metu parcat.

Psalm. 77. 2 Machab. 12.

Quòd si aliquis exoratus, veniam dare nolit, post autem accedente morte veniam petit à Deo, etiam huius rei quòd parcere noluerit, & se vltus fuerit; núquid veniam inueniet? Videtur veniam minimè inuenturus, sed vindictam, vt qua mensura mensus est, remetiatur ei: alioqui dimitteretur ei contra verbum Christi. Neq; potest dici, quod hic ex fide iustificatur, qua scilicet fit filius per misericordiam Dei propter Christi mortem: quia cùm ipse noluerit Christi mortem prodesse alteri; fecit vt sibi minimè prodesse valeret. Atque ita non est fides infusa, sed metus, & fides humana, quæ nō habet fundamentū in verbo Christi. Responsio est, Deum posse illi fidem viuam infundere, & quod affectu perturbatus proximo non concessit, ipse iam pœnitēs à Deo nouo spiritu afflatus impetret. Potuit etiam offensus, in quem facta est vltio, & à quo petita est pœna, pepercisse offendenti, & ita remittatur etiam ei in cœlo à Deo. Illud sanè est formidabile, quod qui se vltus est, non audet veniam orare; vt seruus ille qui suffocabat cōseruum, Matt. 18. aut si petit veniam, metu petit, & non fide, vt Prou. 28. dicitur; vnde & oratio eius execrabilis est, quia aurem auertit à Lege.

Morti proximus de ire- missa olim dolens iniuria, an veniā à Domino cōsequatur.

Luc. 12.

Matth. 18.

Prouerb. 28.

Precaturi ergo posthac, mentem adhibeamus iis, quæ lingua proferimus: hoc enim est, orare mente. Nam qui aliter faciunt; loquuntur quidem, vel effutiunt verba, non autem precantur, dum mentem in Deum non attollunt: nam hoc vnum est orare. Neq; tamen eorum precatio reprehendenda venit, qui propter linguæ Latinæ ignorationem, non satis assequuntur quæ precantur: nam isti si mentem in Deum erigunt, non minùs orant, quàm qui maximè intelligūt. Quota enim pars (bone Deus) Psalmorum, qui in diuino Officio de more recitātur, etiam à doctis & exercitatis in sacris literis non intelligitur? & tamen non propterea dicendum est, illos minùs orare, quòd non intelligāt. Quemadmodum ergo aurum tanti valoris est in manu rustici ignorantis pretium eius, quàm in manu periti, & aurificis. Ita oratio, quæ Deo à simplici homine bona mente offertur, cæteris paribus, tam grata est Deo, quàm quæ ab intelligenti & perito effunditur. Ad hæc, verba vim habent & efficaciam, tametsi minimè percipiantur, modò in genere intelligatur, quòd eiusmodi verbis Deus precandus sit, & ad nos exaudiendos flectendus. Nam sicut carmina virtutem habent serpentes incantandi, licèt interdum ipsi incātatores verborum significatus ignorent, & ipsi incantati serpentes verba non intelligant: ad

Precantibus quid attendendum, & cauendum diligenter.

1. Cor. 14.

Rudiū & simpliciū oratio cur minimè spernenda.

Secunda ratio, quæ & exemplis illustratur.

cum modum nos à Deo impetrium is dona quæ desideramus, & animo concipimus, quanquàm interdum eorum sensus nos lateat. Frequenter vsu venire solet, vt idiota aliquis, aut rusticus libellum supplicem fidenter offerat Principi, quem tamen ipse neque legere, neque scribere nouerit, sed alterius opera conscriptum atque confectum: exaudit autem ac concedit Princeps, quæ iuste petit. Si ergo tanta æquitas & clementia in homine exsistit: quantam putamus in Deo futuram, vt eas preces libenter exaudiat, quas nouit bono animo sibi à simplicibus offerri, etiam si ab illis minimè intelligantur? Etenim vt in Psalmarum dic[illegible] puerorum voces clamantium Dominum laudauit, & commendauit, etiamsi ipsi minime intelligerent voces: quàm gratas & commendatas habeat preces simplicium, quas in ipsis Spiritus sanctus format, tametsi quid sit illud quod postulant, non percipiant? Neque hæc dicimus, vt ignorationem precantium commendemus: nam nauanda est opera diligenter per pastores animarum, vt populus simplex non ignoret quid, tum in oratione Dominica, tum in precatione Angelica, tum in cæteris in Ecclesia vsitatis & frequentatis deprecationibus & litaniis à Deo postulet & efflagitet: sed hæc propterea attulimus, vt tueremur simplicium & rudium hominum preces, qui plerunq; quod petunt, non intelligunt, neq; tamen idcirco minus à Deo exaudiuntur, cum simplici corde & bono animo Deo offerantur, & plerunq; doctorum & intelligentium hominum precationem superent: quòd maiori humilitate, & animi simplicitate illas fundant, maiorique agantur fiducia erga Christum, qui cum Patre simul ac Spiritu sancto sempiterna laude, gloria & imperio potitur in sempiternis seculis, Amen.

Matth. 21.

Rudiores à quibus docendi rationem precandi.

TRACTATVS LIV.

In illa verba: *Quum autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes: exterminãt enim facies suas, vt pareant hominibus ieiunantes, &c.*

Proposita Domini verba quò tendant.

HACTENVS de eleemosyna & oratione dictum est. Et vt eleemosynam iuuat oratio, ita ieiunium macerans concupiscentiam carnis, orationem mentis expeditam facit. Et quanquàm his verbis ieiunium non præcipiatur: de eo tamen Dominus loquitur, quasi de re mandata. Quemadmodũ de dilectione proximi nihil noui [illegible], dum ait: *Dilige proximum tuũ sicut te ipsum.* Sed quia videbat nonnullos non purè obseruaturos, necessariam adiicit admonitionem de vitãdo malo [illegible] gloriæ humanæ, quo bonum opus vitiatur: sicut fecit de orantibus, ac porrigentibus eleemosynam. Porro ieiuniũ sine vlla, [illegible] temporis, aut modi præscriptione, sed liberum relinquens cuique, & tempus, & modum, iuris est diuini, & naturalis in placando Deo irato, atq; gratia eius impetranda, deinde in subigenda carne spiritui [illegible] quoties illa rebellat, & periculosum est ne succumbat spiritus, præcipuum remedium est ieiunium, quo debilitatur caro, [illegible] boratur spiritus. Ad hæc in consequendo aliquo dono à diuina liberalitate, quod nõ nisi se affligentibus, & [illegible] concedere solet. Vnde Niniuitæ audita prædicatione Ionæ, ad ieiunium [illegible] tissimum [illegible]. Et Daniel quoties vellet insigne aliquod à Deo beneficium obtinere, ieiunio [illegible] gebat prius: quemadmodum David [illegible] ex adulterio [illegible] obtinere [illegible], fecit. Idem fecisse legimus [illegible], & Esther, & reliquos sanctos, [illegible] aliquod, ac singulare [illegible] nus esse [illegible] sum. Tenetur etiam [illegible] iuramento, aut voto se ad illud adstrinxit, aut à sacerdote in satisfactionis partem ieiunium impositum acceperit. Ad [illegible] tis præcipitur ieiunium in Scripturis, quæ Christum nobis proponunt ie[illegible]: qui cùm perfectum, & exemplar nostrum sit, eius actio nostra est instructio, & præceptum: *Exemplum enim, inquit, dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis.* Et Dilectus: *Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit & ipse ambulare.* Et [illegible] B. Petrus: *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius.* Caput enim debent sequi membra sicut in iocundis, ita in aduersis: nam si compatimur; & conregnabimus. Nec enim decet sub capite spinoso membrum esse delicatum. Hinc Tertullianus libro de Ieiunio in Psychicos tradit, non sine caussa Dominum prius ieiunasse, quàm in monte [illegible] nandum doceret; quo scilicet, & opere primùm, deinde & verbo ipsius haberemus quòd sequeremur. Præterea, cum in hoc sexto capite opera iustitiæ Dominus explicuerit, de quibus dixit: *Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus*; & explicans illa, enumerauerit eleemosynam, orationem, & ieiunium, tanquam partes iustitiæ: sicut igitur præcipitur oratio, nam dicitur: *Oportet semper orare, & nõ deficere*: & præci-

Leuit. 19. & Luc. 10

Ieiuniũ quo iure, & [illegible]

Ion. 3.

Dan. 9

Matth.

Ioan.

1. Pet. 2

2. Tim. 2.

Tertull.

Luc. 18

[illegible] eleemosyna, de qua dicitur: *Et quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* Ergo & ieiunium erit præceptum. Quis modus in declinãda gloria humana à Christo non præscriberetur, si semper esset opus voluntarium, & spontaneum, neq; lege aliqua exactum. Hinc [illegible] dixit lugẽtes, id est, [illegible] & væ inflixit ridẽtibus, id est, non ieiunantibus, sed luxuriantibus, [illegible]; ac magis præcepti vim explicans Matth. 9. dixit: *Nunquid possunt filij sponsi lugere* (vel, vt alter Euangelista explicat, [illegible] inquit, *ieiunare*) *quandiu cum illis est sponsus? Venient autem dies, cum auferetur ab eis sponsus: & tunc ieiunabunt*, siue lugebunt. Quibus verbis non tantum Dominus quod futurum erat, prædixit, sed etiam præceptum indicauit. Nam iuxta Hebræorum [illegible], Futurum pro Imperãdi modo scribitur, vti cum dicitur: *Propter hoc relinquet homo patrem suum, & matrem suam, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna.* Hoc est, propter vxorem lege matrimonij [illegible] iubetur homo relinquere [illegible] & lege matrimonij [illegible] in carnem vnam. Similiter [illegible]: *Non habebis deos alienos coram me*, [illegible] *Dominum Deum tuum*: quæ per Imperandi modos [illegible]: *Non habebis deos alienos coram me*, vel, *Diliges*, aut, *Diliges Dominum Deum tuum*. Tantundem erit [illegible] *Tunc ieiunabunt*, ac, Tunc lege [illegible], vel, Tunc ieiunate [illegible] Crucis Christi, causa [illegible] & maior fides, ab homine [illegible] perfectiora opera. Nam [illegible] non tam facile ferunt ieiunia, atque spirituales. Accedit [illegible] quod Salomon [illegible]: *Honora Dominum de tua substantia, & de primitijs frugum tuarum da pauperibus.* [illegible] de omni substantia [illegible] Deum colere. Vt ergo [illegible] colimus, & [illegible], ita bonis corporis per ieiunium. Hinc Ecclesia confidenter [illegible] *medelam, ieiunij [illegible] præcepisti, &c.* Et [illegible]: *Ego in Euangelis, & Apostolicis literis, totoque Instrumento, quod appellatur, Testamentum nouum [illegible] esse ieiunium. Quibus autem diebus non oporteat ieiunare, & quibus [illegible] præcepto Domini, vel Apostolorum [illegible].* Hæc ille, egregie vim [illegible] ad ieiunium in Nouo Testamento [illegible] asserens, cùm tamen ad determinationem, ac præscriptionem temporis, & modi nihil tradatur, sed Ecclesiæ arbitrio hoc si relictum. Ieiunium verò Ecclesiasticum, quale præscribitur in Quadragesima, & vigilijs Apostolorum, ac Quatuor anni Temporibus, etsi maxima veneratione sit recipiendum, atque obseruandũ, cùm ipse Christus, & Apostoli præcipiant audiendam esse nobis Ecclesiam, Christus magna ratione non præcepit per se ipsum, quoniam lex Euangelica, lex libertatis est. Et vt legem naturæ in genere aliquid dictantem, quantum ad ciuilia determinãt principes, & legislatores prudentes: ita diuinas, & Euangelicas leges, quod ad modum attinet, præscribit Ecclesia. Nam quemadmodum decimas præscripsit in alimentum sacerdotum, & ministerium Dei, vt moderaretur, ac determinaret legem illam Christi: *Dignus est operarius mercede sua*; ac vt legem sacrificandi prę̨scripsit sacerdotibus in ritu Missæ obseruando, restringẽs illud præceptum: *Hoc facite in meã commemorationem*: & prę̨ceptum orandi sacerdotibus traditum, adstrinxit ad septem Horas Canonicas, & Diuinum Officium, quod est illis indictum: ita legem ieiunandi, siue lugendi, quæ libera, & absoluta existit, id est, potest hoc die, vel illo se macerare, potest vti hac, vel illa cæremonia, potest adhibere hũc, vel illum modum (nam sine modo nequit consistere, cùm vniuersale positum sit in singularibus) coarctauit Ecclesia ad tot dierum numerum, & modum semel in die edendi, abstinendo à carnibus, ouis, & lacticiniis. Ad hæc cùm non omnes huic præcepto possint facere satis, vel propter ætatem, vel infirmitatem, atque alia impedimenta: opus fuisset in regulis ieiunandi multas, & prolixas exceptiones facere, quæ breuitati Euangelij, quod verbum breuiatum à Propheta dicitur, repugnabant. Et quod grauius est, cùm in ieiunium Ecclesiasticum cadat dispensatio interdum ex legitima caussa, neque deceret vt quisquã hominum, vel pastorum, etiam eorum qui summa autoritate sunt præditi, in diuinam Christi legem dispensaret, propriè vim eius, & obligationem relaxando: ob id sapienter à Christo cautum fuit, vt præscriptionem dierum ad ieiunandum destinatorum, modumque in eo seruandum, nequaquam per se ipsum, sed per Ecclesiam præscriberet, vt illa quæ tulit legem, ipsa libere in legem suam, & non in legem Christi dispensare valeat. Nam dispensatio in ieiunium, vt diuinum est, nulla ratione cadit, quia neque diem, neque modum præscribit: vt autem Ecclesiasticum, & humanum est, moderationem, ac relaxationem capit. Hinc etiã soluitur

vel Apostoli quare modũ ieiunãdi prę̨scripserint.

Matth. 18. Luc. 10. Iacob. 1.

Alia quædã Dei præcepta per Ecclesiam determinata.

Luc. 10. Matth. 10. Luc. 22. & 1. Cor. 11.

Quartum argumentum, quod scilicet ieiunium sit præceptum.

Esa. 10. iuxta 70. & Rom. 9.

Ieiuniũ quatenùs dispensari queat. Et qui debeant ieiunare.

uitur illa quęstio, an pueri ante vigesimum primum annū, & senes post sexagesimum, lege ieiunij teneantur Ecclesiastici? Nam proculdubiò iubentur ieiunare iure Diuino omnes, qui ieiunij medicamentum agnoscunt ad motus carnis compescendos, & ad gratiam Dei impetrandam, & ad satisfaciendum pro peccatis diuinæ iustitiæ, quacunq; ætate tādem illi existant. Quanquàm illud ieiunium cùm sit diuinum, dies nullos, sicuti neq; modum determinat: sed tantùm imperat ita temperatè, & sobriè agere, cibis quibuscunque, & pluries etiam eadem die sumptis, dummodò diuinę gratiæ acquisitionem, & eius vsum in nobis non impediamus. Potest autem quis seruando ieiunium Ecclesiæ, agere in præceptum Diuinum, semel quidem vescendo cibis licitis, sed immodicè se illis obruendo, potuque inebriando; quod graue delictum est, & in legem Diuinam. Ad ieiuniū verò Ecclesiasticū assuefaciendi sunt adolescentes, & carnis maceratione disponendi, antequàm perueniant ad vicesimum primum annum, in quo incipit ieiunium Ecclesię obligare: tum ne durum videatur, posteà, & nouum iugum ieiunij; tum quia illa ætas lubrica est, & ad motus carnis explendos, atq; voluptates capessendas propensa; ideò ieiunij disciplina meritò est cōpescenda, atque restringenda. Quòd verò senes, qui sexagesimum annum exegerint, lege ieiunij Ecclesiastici non teneantur, nullibi hactenùs legi, nisi infirmitas, aut imbecillitas illos reddat excusatos. Nam quidam sunt ita robusto, & vegeto corpore, vt multis ætate inferioribus aptiores ad ieiunium inueniantur: multi etiam sunt ante illam ætatem adeò imbecilles, & corporis viribus destituti, vt huius afflictionis disciplinam ferre non valeant. Quare certior regula est, vt magis virium, quàm ætatis ratio ducenda sit.

Diuinū, non tamen Ecclesiasticum ieiunandi præceptum qui violent.

Adolescētes ad quadragesimarium ieiunium, si sapiunt, quomodo se cōparent.

Qui senes etiam sexagenarij lege ieiunij teneantur.

Sed iam de ieiunij fine aliquid vtiliter philosophādum est. Contendit enim Deus suos maximè probare per indictum Quadragesimæ ieiunium, quemadmodum in paradiso per abstinētiam ligni scientiæ boni, & mali tentauit, probauitque Adam; & Patres Veteris Testamenti, atque vniuersum populum Israël per inopiam cibi, & penuriam aquę in deserto tentauit: de quo ait Moyses in Deuteronomio: *Recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis per desertum, vt affligeret te, atque tentaret, & nota fierent quæ in tuo animo versabantur, vtrùm custodires mandata illius, an non. Afflixit te penuria, & dedit tibi cibum manna, quod ignorabas tu, & patres tui.* Medicus etiam indicta dieta tentat infirmum: ad hunc modum Deus per Ecclesiam instituī voluit Quadragesimam, vt periculum faceret de nobis, an simus fideles serui, & prudentes, iuxta illud: *Fidelis seruus, & prudens, quem constituit dominus suus super familiam suam.* Fidelitas nititur charitati, & prudentia fidei. Quj habet charitatem, fidelis est, & amor seruum facit fidelem: prudentia cœli, est fides, sicut prudentia carnis, & mundi, mors est, & stultitia. Per præceptum ergo ieiunādæ Quadragesimæ probatur seruus Dei si habet charitatem, & fidem. Circa charitatē igitur Christianus probatur an plus diligat Deum, quàm carnem, quam naturali affectu anima diligit, vt tabernaculum, in quo creata est. Hinc ait Apostolus: *Nemo carnem suam odio habuit, sed nutrit, & fouet eam.* Ait ergo Deus: *Afflige propter me ieiunio carnem tuam dilectam, contunde eius superbiam, & petulantiam.* Magna est hęc probatio, non dissimilis martyrio, quod similiter probatio quędam est, & tentatio, in qua, vel amittendus est Deus, vel caro perdenda. Sed Martyres intrepido animo apud se statuerant: Perdatur caro, & omnium fiat iactura potius, quàm Dei. Caro tibi suggerit, quod ieiuniū debilitat vires; quòd pisces nocent bonę valetudini; quòd Quadragesima offendit stomachum, & caput; quòd frigidus somnum capere non potes. At fidelis seruus motibus carnis non acquiescit, rationesque eius suspectas habet; & ita humiliat in ieiunio animā suam. Infidelis seruus imitatur Esau, qui pro lente vendidit primogenita sua, & ait, vt ille: *En morior, quid mihi proderunt primogenita? Ait Iacob: Iura ergo mihi. Iurauit Esau, & vendidit primogenita. Et sic accepto pane, & lentis edulio, comedit, & bibit, & abiit, paruipendens quòd primogenita vendidisset.* Quare Philippus Melanchthon singulari inscitia voluntarios pęnitentiū cruciatus, & abstinentiam ciborum damnat, ac prohibet, quòd sint in quintum præceptum: *Non occides.* Impudenter quoque Petrus Martyr in 3. Reg. cap. 18. Catholicos Sacerdotes Baalitas facit, quòd minimè curent corpus, nec eius rationem habeāt, sed chaumeniis, & ξηροφαγίαις vtātur: accusatq; magna Ecclesiæ Dei lumina, Basilium, & Nazianzenum, quòd duriter corpora sua tractarint, & fortassis valetudinem offenderūt. Falsa quoq; est vox Sarcerij in Luc. 4. *Damnatur*, ait, *hic crux imposititia, & electitia.* Hæc isti noui Epicuri discipuli, atque patroni. Sed quomodo aliter quis posset odio habere animā suam, vt Christus præcepit, nisi cum Paulo castigando corpus suum,

Cur instituerit ieiunium Deus.

Genes. 2.

Deut. 8.

Israelitæ diu per inediam à Domino tentati.

Exod. 16.

Matth. 24.

Christiani vnde fidem agnoscant.

Rom. 8.

Ephes. 5.

Martyrium probatio, ac tentatio qualis.

Genes. 25.

Hebr. 12.

Melanchthon, ecteri M., & Erasmus Sarcerij, ... oebulones de Ecclesiastico ieiunio, ... vltores ... quid ... & loquuntur.

Exod. 20.

Odio, vt Christus dixit, quomodo habeam animam nostram.

Luc. 14.

fuum, vel, vt sanctus legit Paulinus, fruidum reddendo corpus, & in seruitutem redigendo? Nec hoc est corpus occidere, aut animam perdere, sed seruare, vt ait Dominus, hoc est, se ipsum abnegare, tollere crucem suam, & veterem hominem spoliare. Vtinam isti Doctores noui benè legissent Augustini librum de vtilitate ieiunij, vbi docet, Satanæ non esse auscultandum, cum hæc consilia suggerit homini. *Quid facis (ait dæmon) quia ieiunas? defraudas animam tuam, non ei das quod delectat, tibi ipsi ingeris pœnam, tuus ipse tortor, & cruciator existis. Deo ergo placet, quia te crucias? ergo crudelis est qui delectatur pœnis tuis?* Respondet idem Augustinus: *Excrucio me planè, vt ille parcat: do de me pœnas, vt ille subueniat, vt placeam oculis eius, vt delectem suauitatem eius. Nam & victima excruciatur, vt in aram imponatur, minus premet mentem meam caro mea.* Et iterum: *Si iumento forti insideres, si equo fereris, qui te gestiendo posset præcipitare, nonne vt securius iter ageres, cibaria ferocienti subtraheres, & fame domares, quem fræno non posses? Caro mea, iumentum est: iter ago in Ierusalem, quæ plerunque me rapit, & de via conatur excludere: vis autem mea, Christus est.* Sic Augustinus sanè perquàm appositè.

1. Cor. 9. D. Paulin. Matth. 16. Aug. tom. 9. [illegible] Dæmon quæ suggestiones quæ modo te pellendæ, secundum Augustinum

Qualis caro nostra.

Sed hæc hæresis ab alia originem ducit, nempè illa, qua sentiunt, quæcunque opera, quæ sine expresso Dei verbo, vel mandato fiunt, superstitiosa esse, & doctrinas, siue mandata hominum; cùm tamen hæc, de quibus agimus, suo Dei verbo non careant. Nam iubemur odio habere animam, abnegare nos ipsos, & tollere crucem nostram.

Ecclesiastici ieiunij legē, vt Lutherani mentiuntur, non humanum figmentum, sed Euangelicum placitum, & diuini consilij euentū. Matth. 16. Luc. 14. Supra 9.

Deinde facit Dominus periculum, an plus ipsi quis diligat animam suam, quàm carnem. Nemo est tam rudis, qui se animam habere non agnoscat, & viribus non confiteatur animum corpore præstantiorem esse: sed multi factis oppositum docent, & anima destitutos ostendunt: nam ex viginti quatuor horis diei, viginti tres explendis corporis cupiditatibus consumimus, vix vnam animo tribuimus. Deus itaque ait: Ieiunium est bonum animo, etiamsi malum sit corpori: non opus est impinguare carnem, sed extenuare. Et quemadmodum miles in die prælij ad conferendas manus proditurus, optimo prandio se præmunit, optimoque vino cor confirmat, quia corpore debet contra corpus hostis pugnare: ita spiritus, opposito tamen modo, pugnaturus cum diabolo, qui spiritus est, ea quæ spiritum corroborant, comestari debet. Nam si dæmon animam tuam inueniat nimia corporis cura grauatam, statim te ad terram prosternet. Quid ergo faciendum est? Danda opera, vt caro per ieiunium, & abstinentiam debilitetur: & corroborabitur spiritus. Deus ergo tentat te, an habeas ordinatam charitatem, & an plus diligas spiritum, quàm carnem. Fidelis seruus apud se cogitat; Volo ieiunare, quia caro multo tempore cogit spiritum ad ieiunium cibi sui, nulla ratione animæ habita, quam adigit ad semper cogitandum pro carne, pro illa accumulare, pro illa laborare, pro eius voluptatibus explendis incũbere: atq; ita spiritus cogitur ieiunare à cibo suo, à bonis desiderijs, à bonis operibus, ab auditu verbi Dei. Atque hac ratione corpus ait, Fame pereat anima, ieiunet: quid ad me? Iustè ergo spiritus respondere illi poterit: Patientiam habe: ego tibi ieiunaui, ieiuna tu mihi. Caro verò dicit; Quid opus est Quadragesima? ad quid tot ieiunia, & abstinentiæ? Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. Sed illi rursus respondendum: Carnem nimio cibo refertam, & grauatã, nequaquàm parere spiritui: imò, vt testatur Basil. quemadmodum vapores à terra, & locis palustribus eleuati in nubes condensantur, & lucem Solis, atq; radios nobis eripiunt, & ex meridie noctem efficiunt: ita vapores eleuati à stomacho cibis immodicis distento, vsum rationis, & spiritus humani opera, imò ipsum Spiritum S. à se exterminant. Ait enim; Hic est edax, & ebrius, nolo cum hoc diu viuere: & ita retrahit radios suarum inspirationum. Remedium ergo esset, tollere per ieiunium immodicam edendi & bibendi intemperantiam. Refert idem B. Basilius apes à suis aluearijs excludi fumo: ita Spiritum S. qui instar apis in mente hominis laborat, millèque bonas, dulcesq; cogitationes suggerit; crapulæ, & ingurgitationis fumis caput offendentibus à nobis expelli. Domanda ergo caro est per famem, vt ciuitas fame expugnari solet. Nec enim satis est bonis verbis agere cum carne, & dicere illi, Salue; & permitte mihi tantillum quiescere: sed opus est fuste, & ferula, qua flagellata in officio contineatur. Nam incrassatus est dilectus, & recalcitrauit: incrassatus, impinguatus, dilatatus. Victa autem carne facilè superatur dæmon, qui, vt Patres testantur, Deum, sed malè, imitatur. Vt enim Diuinæ prouidentiæ est, rerum naturas nõ violare, sed seruare; vt magnus ait Dionysius, ad hunc modum dæmon se carni accommodat, eiusq; affectibus ac perturbationibus se attemperat. Et quemadmodum

Seruanda tamen, cur ieiunium [illegible] cum.

[illegible] ho[illegible] [illegible] & vin[illegible]

Spiritus luctã cũ carne.

Matth. 15.

Caro nostra non ieiunãs, quomodo fiat rebellis spiritui, teste Basilio.

Basil. hom. 1. de ieiunio. circa fin. tom. 1. circa med.

Idem ibidem in fine.

Spiritus sanctus quã api similis, quoque fumo ille à nobis expellitur.

Deut. 32.

B. Dionys. Areop. cap. 4. libri de diui. nom. sub fin.

Deum vti dę mō, licèt perperàm imitetur, quomodo vincatur.

equus frę̃no, & canis catena regitur, ac quo quisque vult, ducitur; simili ratione Satanas mediis motibus carnis tuæ, tanquàm fræno & catena trahit te quò vult. Nam si, verbi gratia, videt te ira accensum, proponit tibi homicidium; Si carnis stimulis agitatum, proponit occasiones lasciuiæ: Si fame premeris, offert tibi cibos etiā vetitos, & te per gulam comprehēdit. Remedium ergo præsentaneum est, præcidere cupiditates, quæ ex pinguedine carnis proficiscūtur, & abstinētia tollere arma de manu dæmonis. Tertiò tentat Deus per ieiunium, an homo plus diligat carnem ad tres dies, quàm eandem ad æternitatem. Melius est enim carnem hic aliquid pati, vt perpetuo sit gloriosa in alia vita, quàm hic ad tēpus carnem mollitia fluere, & exultare, genio, & lusibus, lasciuiis, & saltationibus indulgendo, & posteà in æternum esurire, atque in sempiternis ardere flammis. Nam vt qui morbo pleuresis laborat, bibere contendit vinum, etiam si non ignoret illud obfuturum; & hydrops aquæ potum, quem nouit præsentaneam mortē allaturum; & quemadmodum horum vterq; ostendit se magis diliget carnem infirmam, quàm sanam, & ad paucos dies tantùm, & non ad triginta, vel quadraginta annos, quos posset viuere: ita sapiens esset, qui appetitiones suas comprimeret, & vim illis faceret, atque hic rectè amare carnem suam videretur. Vnde Dominus: *Qui amat animam suam, perdet eā*, describens illos primos; & deinceps de sapiente subdit: *Et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Illi autem amant animam suam in hoc mundo, quorum deus venter est, & gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiūt; nimirum qui gustant quæ carnis sunt. Etenim caro satiata progreditur in vitium fornicationis, & ex illo in vitiū Sodomiæ. *Hæc*, inquit Ezechiel, *fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius, & filiarum eius.* Interrogabis, vnde proficiscitur terræ sterilitas, & fames? Respondeo, ex eo quod tempore prosperitatis conuiuiis, & epulis immodicis nos ingurgitamus, neq; modum, aut rationem vllam temperantiæ seruamus. Cùm igitur creaturis ad bonam valetudinem, & commoditatē à Deo nobis concessis abutamur, & tanquàm arma quadam, & tela in ipsum retorqueamus; ideo Deus sapienter victu necessario, & frumento nos priuat. Et vt Helias zelo honoris Dei actus, orauit Deū ne mitteret pluuiam, sed famem per annos tres, & menses sex, atq; eo tempore digerebant cibos immodicos, & superfluos, quos olim sumpserant: eodem modo Deus nobiscum agit. Qui vult carni suæ consulere, premat illam, iugo ieiunij, quod etiam cibos ipsos gratos facit: & ita carnem ad salutem in perpetuum diligere cōprobabitur.

Tertia ratio, instituti ieiunij.

Quibus similes ieiunare nolētes meritò videantur.

Matth. 16.

Philip 3. Qui ament animā suam in hoc mundo.

Ezech. 16.

Cur Deus famem, terręq; siccitatem immittat.

3. Reg 17.

Quartò, tentat Deus lege ieiunij proposita, an magis diligas carnem sobriam, & integram, quam ebriam & corruptam: quippe ne dubio præstantius est sobriam seruare, nam tunc magis appetis, & melius gustas quod edis: vt enim testis est Basilius, helluones, & bibaces, dum putant se gulæ seruire, illi potius nocens, ciborum enim multitudine obruti, amplius non appetunt, neque gustant aliquid. Hinc facilè est cernere diuites, & amplos viros in dignitate Ecclesiastica cōstitutos, cum frequentibus conuiuiis appetitu destituantur, cernere illos multis exercitationibus, & deambulationibus vacare, non ob aliam caussam, quàm vt appetitu recuperato bellum valeant indicere perdicibus, caponibus, & ficedulis; & hac diligentia, & industria non perfectè, obtinent tamen sæpè quod volunt: non enim plenè sapit quod sumunt; hinc coguntur in varia mensa varios cibos degustare, nihilq; gustui satisfacit, aut sanitati proficit: cùm cruditate stomachi laborent. At verò qui abstinentiæ, & ieiunio deditus est, etiā panem aridum, & atrum cum voluptate degustat. Ac vt amicum, quem ad aliquos dies non vidisti, & se tuis oculis spectandum præbet, læto vultu, gratoq; animo cum iocunditate excipis, quem si perpetuo domi præsentem haberes, non solùm illum gratè non exciperes, imò tædium tibi, & nauseam pareret: idem profectò tibi eueniret, si ad tempus ieiunasses, & quando accedis ad mensam, humorem linguæ benè digessisses, & omnes cruditates cōcoxisses, & stomachus vacuus esset: nam tunc libenter amplecteretur cibum, melior fieret concoctio, vires salubrior, & salubritatis beneficio esses sapiētior, callior, modestior, ac prudētior. Vide (quæso) quanta differentia sit inter carnis priuium, & primum diem Quadragesimæ. In illo enim resonant cornua, clamores, musicæ; laruati homines incedunt, insanitur more puerorum: vt enim pueri scholares absente magistro, vel pędagogo, rident, fabulantur, clamant, ludunt, & illudunt, pugnis, & capillorū extractione decertant; sed vbi magister, vel pædagogus ad eos redit, statim quiescunt, suo loco sedet quisque, animis, & oculis intendunt in libros, magnam præ se ferunt modestiam, vt non videantur illi ipsi esse, quorum rumores ac strepitus percipiebatur:

Quarta ratio à Deo præcepti ieiunij.

B. Basil. hom. 1. de ieiunio, post medium.

Q[illegible] fiot [illegible] rum & [illegible] [illegible] cra[illegible] fit condi[illegible]

Baccha[illegible] dies in[illegible] Quadr[illegible] males [illegible] men quale.

tur: ita in carnis priuio nondum venit pædagogus, ideò tam turpia, & enormia delicta admittuntur; at in Quadragesima, redeunte pædagogo ad nos, omnes humiliamur, & quiescimus.

Quinta ratio cur nobis sit ieiunandum.

Quintò, tentat per ieiunium Deus, periculumque facit, an plus diligamus Catholicam Ecclesiam, quàm tres, aut quatuor putridos, ac fœtentes hæreticos. Namque Ecclesia ex vna parte armata venit sacris literis, & veris Apostolorum traditionibus, comitata est sanctis Patriarchis, Prophetis, Apostolis, Martyribus, Doctoribus, ita vt possimus dicere, Castra Dei sunt hæc: laudatque, & commendat ieiunium, non tantùm verbo, & scripto, sed Christi etiam, & Apostolorum exemplo. Surgit ex alia parte Hæreticus, vel Apostata, & suis ineptissimis, & frigidis ratiunculis insurgit in Quadragesimam. Fieri ne potest, vt velis vni Apostatæ, vel Hæretico fidem magis habere, quàm toti, & tantæ Ecclesiæ Dei? An quisquam eius sententiam amplexabitur, qui promisit obedientiam & rebellis est omnibus potestatibus? Qui promisit castitatem, & impudenter duxit vxorem? Iurauit paupertatem, & ditescere, opibusque inhiare contendit? An probabile cuiquam reddi potest, similibus viris Deum reuelasse iustitiam, & vtilitatem ieiunij, & cultus diuini substantiã, atque hoc sanctis piisq; hominibus denegauisse? Ad hunc ergo modũ cognoscitur, an tu sis pro Ecclesia, an pro parte Lutherana.

Lutheranis ... in tel... quis aliter contra Ecclesiam docentibus, nulla ratione credendum.

Sexta ratio.

Sextum experimentum quod Deus capit de nobis per abstinentiam Quadragesimæ, est, an simus prudentes. Si enim habes fidem, prudentia Christiana præditus es: quod si fidem habes, ex ea facilè agnoscetur, si illa, quæ Catholica amplectitur Ecclesia, tibi maximè quadrant; etiam si sensui minus placeant. Namque Ecclesia Spiritum Dei, & Scripturarum intelligentiam veram possidet. Quòd si non quadrant; signum est te in hæresim inclinare, neque velle te sapere ad sobrietatem. Debet ergo placere ieiunium, siue te consideres vt filium Adæ, siue vt filium Dei. Si enim te vt filium Adæ cogites; inuenies, te habere naturam corruptam, & plenam febribus cupiditatum: atque hæc infirmitas dictat ieiunium. Si enim homo in statu innocentiæ permansisset, haud erat opus ieiunio & abstinentia corpus innocens affligere; nec enim tunc habebat repugnantiam carnis ad spiritum, sed omnia erant pacifica: accedente verò contumacia, atque infirmitate carnis, opus est dieta, & cruce, flagelloq; abstinentiæ. Etenim si quis rationem victus sano corpori necessariam infirmo præscriberet, mortem illius machinaretur. Debet etiam ieiunium homini, vt filius secundi Adæ & Christi domini est, quadrare, & etiamsi caro minimè esset corrupta, esset tamen ieiunandum: quia ille ieiunauit quadraginta diebus, & noctibus, & sub capite (vt diximus) spinoso, non decet esse membrum delicatum. Deberet insuper placere delectus ciborum & abstinentia à carnibus, quia calidæ & succulentæ sunt, & materiam veneris maiorem suppeditant: at contra pisces, qui frigidi & humidi sunt, multò minoré præstant. Si enim Christus ab omni cibo, potuque abstinuit, cur non etiam nos, si non ab omnibus, vt ille, saltem à carnibus, ouis & lacticiniis? Ac delectus ciborum vitã minimè abbreuiat, imo abstinentia à carnibus & vino vitam producit, vt constat in primæ ætatis hominibus, qui in multa secula vitam proferebant: accedente verò carnium vinique vsu, debilitata est, & breuior vita facta. Ad hæc, quadrare debet tempus ieiunio deputatum. Nam vt decima temporis Deo esset exoluenda, nõ poterat melius, vel sapientius institui Ieiunium Quadragesimæ quã in ingressu Veris, nam Aestas apta non erat ob sæuos æstus, & longos dies, atque ita nimium nocuisset eo tempore ieiunium tot dierum: in Hyeme verò minimè conueniebat, cùm eo tempore piscis nimium sit humidus & frigidus: in Autumno etiam minus expediebat, quia imminent tunc periculosi morbi propter fructuum copiam, & aëris mutabilitatem. Solùm ergo supererat Vernale tẽpus, & prima eius pars, quæ simul incidit cũ Hyeme, quo tempore homines saniores sunt. Est deinde eo tempore vtilius ieiuniũ, quia sanguis & humores tunc augẽtur; vnde magis eo tempore prurit, siue titillat caro: ideò opus est euacuatione: & vt medicorũ Princeps Hippocrates tradit, nulla est conuenientior & tutior euacuatio, quam illa, quæ fit per dietam. Conuenit insuper, vt per ieiunium celebremus Christi Pascha, & Christi corpori communicemus. Ad hæc, debet placere forma ab Ecclesia præscripta: præcipitur enim, vt non nisi semel in die ieiunij edamus: qui prorsus ab omni cibo abstinere, vt Christus ieiunauit, non erat imbecillitatis humanæ: etenim accommodat se Ecclesia, vt hoc modo portes crucem tuam: neque prohibet, vt ientaculum vespertinum aut collationem, quam vocant, sumas; modò id sobriè, parceque fiat, & non in fraudem ieiunij, & magis per modum medicinæ, quã cibi, illud sumas. Postremò, debet

Rom. 12.

Cum homini ante peccatũ non è ieiunandũ erat.

Matth. 4.

Piscibus cur in Quadragesima, non autem carnibus vescamur.

Cur vernum Quadragesimæ tempus Ecclesia destinauerit.

Hippocr.

Ecclesiastici forma ieiunij quàm cõueniens.

Matth. 4.

Quadragenarij ieiunij lege qui minimè teneâtur.

fidei nostræ in hoc præcepto cohærere, quòd Ecclesia minimè intedit obligare ad ieiuniū eos, qui vel omninò, vel secundùm partem imbecilles existunt, quales sunt infirmi, pueri & senes viribus destituti, grauidæ, & lactantes, laborantes propriis manibus, qui non valent vno prandio corporis necessitati satisfacere, pedibus præsertim peregrinantes: isti ac similes lege nequaquam ieiunij tenentur. Sed qui non potest integram Quadragesimam, ieiunet saltem vel mediam, vel tertiam partem: quòd si non valet ieiunare, seruet saltem delectum ciborum. Si seruare ciborum delectum nō potest, vescatur ouis, antequam accedat ad esum carnium: & ante has licētias priùs medicum, tùm corporis, tum spiritus consulat: qui, nisi videant apertā & manifestam necessitatem, debent illi suadere, Facito periculum, & proba, an possis ieiunio Ecclesiæ satisfacere. Sæpè enim putamus, nos esse inualidos ad multa, quę si conemur aggredi vel perficere, egregiè valemus præstare. Caro enim nostra segnis est, & otiosa, & sæpè sibi deesse vires fingit: hinc plerunque inuenias nobiles quosdam in deliciis nutritos, qui vix è terra vel paleā possunt eleuare: qui si ob aliquod crimen triremi addicātur, fortissimi fiūt remiges; quia metuunt sibi à flagellis, & panè illo nautico, & nuditate, atque aqua impinguantur. Deinde; qui nō potest ieiunare, secundùm traditionem Apostolicam, cuius meminit Cyrillus lib. 10. in Leuiticum, in fine, largiatur eleemosynam, qua pauper vt ieiunare possit, alatur. Amplectamur igitur sanctam Quadragesimam tanquam nutricem nostram, vt testatur Basilius Magnus, quemadmodum paruulus nutricem suam quamdiu non vidit, magno desiderio amplectitur: quia in ipsa porrigit nobis vt nutrix lac verbi Dei, confessionem ac cōmunionem corporis Christi, precationis & eleemosynæ, bonorumq; operum occasionem: in cuius vestibulo orat Deum Ecclesia sic: *Præsta, Domine fidelibus tuis, vt ieiuniorū venerāda solennia & congrua pietate suscipiant; & secura deuotione percurrant.* Est enim pietati debitū, sanctæ matri nostræ Ecclesiæ, & Patri Deo, vt eius pręceptis obtemperemus: & quia multi trepidāt timore, vbi nō est timor; subdit, *Et secura deuotione percurrant*: Id est, eiusmodi ieiunium non solùm non nocebit, sed etiam iuuabit; nam corporibus, animabusq; sanandis salubriter institutū est: ita vt possis quod initio ægrè acceptabas, id ex deuotione ac pietate, quæ hominem alacrem ac promptum reddit ad diuina mandata custodienda, etiam percurrere, virtute & gratia Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre, & Spiritu sancto in sempiternum regnat, Amen.

Quid ab eis requiratur.

Iidem Quadragesimæ ieiunium quo ieiunio alio, nimirum Apostolico pēsabunt.

Mag. Cyr. Ae lex to i inito.

B. Basil hom. 1 de ieiunio.

Ad sanctæ Quadragesimæ obseruātiam adhortatio.

Psalm. 13.

TRACTATVS LV.

In illa eadem verba: *Cùm ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes: exterminant enim facies suas vt pareant hominibus ieiunantes.*

HIs paucis de ieiunio Quadragesimali in genere præmissis, iam [illegible] textus explicanda sunt, & ex illis coditiones, quibus ornandū est bonum ieiunū eliciendæ: simulq; excusationes, quas multi, vt se ab onere ieiunij eximere valeāt, obtendunt, proponendæ, ac refellēdę. Ad primū igitur ait, *Cùm ieiunatis*. Qui sermo insinuat, certos quosdā dies ieiuniis esse deputatos, quemadmodū in Lege erant, de quibus Zacharias Propheta c. 8. *Hæc dicit Dominus exercituum, ieiunium quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi erit domui Iuda in gaudium, & lætitiam, & in solennitates præclaras: veritatem tantū, & pacem diligite.* Idem quoque insinuat futurum in lege Euangelica. Cùm igitur certi dies pręscripti sint ieiunio, omnibus autem diebus temporatè, & sobriè sit agendum: constat in magno versari errore nostri seculi hæreticos, qui per ieiunium nihil intelligunt aliud, quàm parcam, & temperatam victus rationem; cùm tamē tale ieiunium à ratione ipsa præscribatur, & à Philosophis (qui ea, quæ bonorum morum sunt, diligenter pertractârunt) commendatum existat, & à Gentilibus plerisq; obseruantū. Ieiunium verò, quod Scripturæ celebrāt, arctior restrictior erat & angustior victus ratio; vnde & luctus à Christo, & afflictio à Moyse vocatur, in qua non tantùm ab illicitis, ac non concessis, sed etiam ab his, quæ licita, & cōcessa erant, abstinebant; vt ab vsu coniugij, sicut ait Apostolus, ad placādam iram Dei, & satisfaciendum pro peccatis. Longè ergo distat ieiunium à temperantia: etiamsi Philippus in c. 6. Matth. aliter doceat imperitè, & hæreticè. Nam si ieiunium non est aliud quàm sobrietas illa, & parcitas cibi & potus à ratione præscripta, quid est quod Christus dicitur ieiunasse tantùm quadraginta dies, cùm perpetuò illam sobrietatē, & parcitatem obseruauerit? et si hoc est verū ieiunium, cur illud ad tempus discipulis suis tanquā imbecillioribus relaxabat: *Nunquid possunt; inquit, filij nuptiarū, quandiu sponsus cū illis est, ieiunare? Quanto tēpore habent secum*

Hoc verbo, Cùm ieiunatis, quid Ch[illegible]

Zach. 8.

Aliud ieiunium esse, aliud Temperantiam, contra Lutheranos.

Matth. 9. Leuit. 16. & sæpe [illegible] alibi

Phil. p. Melancth.

Lutherani dogmatis [illegible] bus absurditates.

Matth. 4.

Marc. 2.

cum

cum Sponsum, non possunt ieiunare. Venient autem dies, cùm auferetur ab eis Sponsus: & tunc ieiunabunt in illis diebus. Cur ergo Christus minus suos discipulos ieiunare volebat, quàm Ioannes suos? Ad hæc, cur Ecclesia Christi Sponsa præcipit, ne diebus Dominicis seruetur ieiunium, & diebus illis omnibus, quæ intercedunt Pascha inter & Pentecosten? Præterea doctrina hæc Patribus aperte repugnat, inter quos Augustinus ad Casulanum: *Aliud est autem modestia, & temperātia custodita relaxare ieiunium, quòd certè cum fit die Dominino, reprehensorem non habet Christianum; prandia prius Sanctorum à voracitate, & ebriositate ventricolarū iste discernat, ne Romanos Episcopos, quando nō ieiunant, ventricolas faciat.* Sic Augustinus, discernens inter ieiunium, quod quandoq; Dominus & Apostoli, & Ecclesia tota vsurpat, & inter temperatam viuendi rationem, quæ omni tempore est ad salutem necessaria.

Aug. epi. 86. sub initium, tom. 2.

Ieiuniorum ... genera ...

Deinde notandum est, plura esse ieiuniorum genera: vnum quidem, quòd à medicis inedia vocatur, & habet suum ciborū delectum: & huius ieiunij finis, & fructus est corporis sanitas: & habet mercedem suam, qui assequitur illam. Alterum est athletarum ieiunium, qui temperatè vtuntur cibis, ab omnibusque se abstinent, vt propositam coronam, etsi corruptibilem accipiant: quæ finis & merces est sui ieiunij. Tertium ieiunium est eorū, qui studiis vacant, & scientiam aliquam, siue artem comparare volunt: nam tales sicut somno nō indulgent, ita nec in cibos se totoseffundunt, sed à quibusdam abstinent, & aliis non nisi sobriè vtuntur, & parcè: taleq; fuit ieiunium Philosophorum, qui mira præditi fuerunt abstinentia, de quibus illud Poëtæ cuiusdam accipi potest.

1. Cor. 9.

Tertium ieiunium.

Horat. de arte poetica.

Qui studet optatam cursu contingere metam,
Multa tulit fecitq; puer, sudauit, & alsit.

Quartum ieiunium.

atque horum merces scientia est. Quartum ieiunium est auari, qui vt parcat pecuniæ, ieiunia longa non indicta religiosè obseruat: cuius fructus & merces est augmentū pecuniæ. Et idem dicendum de ieiunio, quod quis sibi ipsi præscribit eo animo, vt maiori cum gustu & delectatione epulis & conuiuiis vacare possit: nam & tales mercedem suam recipiunt, quando cum voluptate cibis ac potibus deliciosè indulgent. Idem sentiendum de ieiunio est eorū, qui præ iracundia, ac desperatione abstinent à cibis: tales enim tristitia absorpti vitiosè ieiunant, & mercedem vindictæ, quam in se ipsos exercent, accipiunt ex ieiunio suo. Quintum sit ieiunium Pharisæorum, qui vt gloriam aucuparentur, & sancti haberentur, appellarenturque ab hominibus, longas inedias, & ieiunia sustinebant: cuius ieiunij fructus, ac merces erat illa gloria quam venabātur, & humana laus. Sextum ieiunium appellatur reuerentiæ, siue naturæ, id est, nihil ante perceptionem Christi corporis sumere: decet enim, prius animā pasci cibo suo, quàm corpus, atque hoc tantum inter bona ieiunia cēsendum est, cùm ob reuerentiam Christi corporis fiat, & Ecclesiæ obedientiam; & ideò non caret mercede sua. Septimum ieiunium est vindicta in gulam, siue ventrem, & iustitia, illaque dicta contrapastum. Nam quia peccato gulæ expulsi sumus de paradiso, & sæpius comedendo peccatur, iustum est, vt per ieiunium puniatur. Cuius ieiunij modus ab Ecclesia, siue eius ministris audiendus est; namque illi peccata fidelium audiunt, & pro earum qualitate satisfactiones imponunt: atque ideò diligēter est seruandum: habetq; mercedem suam satisfaciendi Deo pro peccatis. Octauum ieiunium dicitur extraordinarium, quod indicitur à Prælatis & prædicatoribus, maximè à summo Pontifice, dum thesauros indulgentiarum aperit, & Iubileum concedit: & assumitur à populis concordi animo & voluntate hoc ieiunium ad placandam imminentem iram Dei, & declinandum flagellum impendens aliquod, quemadmodum Niniuitæ fecerunt, & nunc in tantis Ecclesiæ calamitatibus frequentandum esset. Nonum est ieiunium quod assumunt sancti Dei homines ad aliquas summas gratias & beneficia à Deo Opt. Max. obtinenda, quemadmodum Moyses ieiunio quadraginta dierum legem accepit: & Daniel per tres hebdomadas ieiunans impetrauit visiones: & Apostoli item ieiunando promeruerunt Spiritum sanctum. De hoc ieiunio Dominus dixit: *Hoc genus dæmoniorum non eijcitur, nisi per orationem, & ieiunium.* Talia sunt ieiunia Ecclesię statuta in Quatuor anni temporibus, in quibus potissimum promotiones fiunt ministrorum Ecclesiæ; quos vt sanctos & idoneos obtineamus, propterea ieiunamus. Postremum est, ordinariū Ecclesiæ, id est, Quadragesimæ, & aliarum vigiliarum ieiunium, quod pręcipuè respicit consolationē cælestem propter luctū Christianum assumptum ad conformandū nos cum Christo & sanctis eius; quod Apostoli instituerunt, & Christi ieiunātis exemplo sacratum fuit: atq; hoc quomodo sit celebrandum, & quo tēpore, & quibus conditionibus, nobis Ecclesia, in cuius arbitrio hoc reliquit Deus, sanxit atque constituit. De prioribus igitur quinque siue sex modis

Quintum ieiunij genus.
Matth. 6.

Sextum.

Septimum.

Octauum.

Iona. 3.

Nonum ieiunij genus.

Exod. 24.
Dan. 10.
Actor. 2.

Matth. 17.

Decimum ieiunium, & vltimum.

Matth. 4.

Quos ex dictis ieiunandi modis hic Dominus excludat.

dis ieiunandi non videtur hic sermonem instituere, quum illa vel vitiosa sint, vel finē abiectum & humanum habeant. Ieiunium vero quod præmittitur sumptioni Eucharistiæ, etsi bonum finem habeat, & gratum Deo existat, non tamen tale est, & simpliciter ieiunium dicatur, cum tantum sit omnimoda abstinentia ad breue tempus. Quadrat igitur magis posterioribus quatuor ieiunandi modis; quamquam inter eos vni, quam alteri, magis. Ait itaque: *Nolite fieri, sicut hypocritæ tristes.* Quorum verbi duplex potest esse intellectus. Nempe, vel nolite fieri similes tristibus hypocritis, vt cum substantiuo adiectiuum coniungatur; vel, Nolite fieri tristes sicut hypocritę, vel, Nolite ad modum hypocritarum tristes fieri, vt disiungatur substantiuū ab adiectiuo. Tristitia autem illa nō ad animum, sed ad vultum potius referenda est, vnde Græcè dicitur σκυθρωποί, id est, tetrici, siue seueri, siue obscuri: nam interdū triste dicimus, quod non est clarum, & limpidū: dicimus enim aerem tristem pro nubiloso; vnde Christus dixit; *Rutilat enim triste cœlum*: & vultū tristem dicimus, pro tetrico, & seuero. Ponderat autem B. Bernardus sermone 1. de Quadragesima, quòd non dixerit; Nolite esse sicut hypocritæ tristes; sed, *Nolite fieri*, hoc est, fingere tristitiam. Et Author operis imperfecti in Matthæum, ait: *Non autem petes fieri, vt nō sentiat qui ieiunat: sed melius est vt ieiunium te ostendat, quàm te ieiunium.* Sic ille. Non ergo naturalem tristitiam, quæ ieiunium consequitur, prohibet: nam delectationes gustus maximè percipiuntur: & cōtraria priuatio maximè natura dante incitamentum ad gustum, ne periret animal: quia tamen hæc tristitia occasio solet esse, & ansa temerè iudicandi, amaritudinis in proximum, cogitationis de cibo, inquietæ mentis, ac indeuotionis; superanda est non cibo, verùm assuetudine, precatione, & honesta aliqua occupatione, quæ mentem ab eius causis diuertat, & delectet. Tantùm ergo prohibet voluntariam tristitiam ad inanem gloriam, & à fortiori ex auaritia & gula, & aliis finibus vitiosis; nō autem hoc loco prohibetur tristitia volūtaria pro peccatis assumpta ex odio sancto, de quo Malachiæ 3. *Quod emolumentum quia custodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus tristes coram Domino exercituum?* & Baruch. cap. 2. *Anima quæ tristis est super magnitudinem mali, & incedit curua & infirma, & oculi deficientes. & anima esuriens dat tibi gloriam & iustitiam Domino*; & Mich. 6. *Solicitum ambulare cum Deo suo*, hoc est, tristem, & ieiunantem: vnde Daniel c. 10. quia ieiunio afflictus erat, & tristitia interna, illum lucta [illegible] indicabat; & Zachariæ 7. dicitur, *Quum ieiunaretis & plangeretis in quinto & septimo per hos septuaginta annos numquid ieiunium ieiunastis mihi? Et cum comedistis, & bibistis, numquid non vobis comedistis, & vobismetipsis bibistis?* quasi dicat, pro mercede temporali ieiunabatis, & non pro gloria Dei, vel non pro peccatis vestris abolendis. Quæ verò ieiunium [illegible] [illegible] sit, vt habetur Zachariæ 8. Et quoniam [illegible] sine modo illo quærendus est, quæ verò ad illum ducunt, pro ratione finis [illegible] [illegible] in primis de eo tenendum est, ne vita sustinendæ necessaria tollat, & factis obligationibus, ad quę sua quisq; vocatione, & statu seruanda astringitur, obsistat: quia tunc ieiunare, peccatum manifestum esset. Nec debet etiā obstare operibus perfectionis melioribus, quia tunc (etsi peccatum nō esset: quoniam non arctamur ad opera supererogationis) temerè & inconsideratè tamen Deo offertur. Subtrahere autem necessaria ad optimam atq; robustam corporis dispositionem, mortem nōnullum accelerat, & minus quam ipsa crapula. Et quatenus talis bona constitutio, & robur corporis spiritum impedit, & quandoq; vitę actiones [illegible] [illegible], laudabile est talia ieiunia frequentare: quia minus malum est fames, quam [illegible]. Miratus autē sum, quod Melanchthon in hæc verba scripsit, maximè proprium Euangelij esse ieiuniū, quod in corde pleno doloribus, animiq; mœstitia, & [illegible] occupato versatur, cū ventriculus [illegible] factatus cibū non admittit, nec potest [illegible] frui potest. Sed quæ, bone Deus, tale appellauit euangelicum ieiuniū [illegible] & violentum, quid commune habet cum Euangelio, quod ab omni est [illegible], & hypocrisi alienum, & cum animi hilaritate est coniunctum, vt à Pharisaico, & [illegible] distinguatur? Non est tamen inficiandum, in ieiunantium, & pœnitentiam agentium animos incurrere acres, & acerbos dolores. Sed illi cùm naturaliter ieiunium consequantur, non adimunt hilaritatem spiritus, etiamsi caro lugeat. Non est ergo euangelicum ieiunium, quod necessitas, vel paupertas, vel tristitia exprimit, vel [illegible] [illegible], & [illegible] generat: non enim coacta, aut violenta, sed spontanea ieiuniorum sacrificia probat Dominus. Et August. lib. quæst. Euangel. [illegible] [illegible] ieiunium lætitiæ, siue [illegible], & tristitiæ, & tribulationis: & vtroq; modo [illegible] Christi [illegible] in Apostolorum ieiuniis [illegible]

Hæc sententia: Nolite fieri sicut hypocritæ tristes, dupliciter accipitur.

Matth. 6

S. Bernard.

Cur dicam, Nolite fieri, non autē, esse sicut hypocritæ tristes, teste Bernardo.

Homil. 13. in Matth. ex. 2. operum D. Chrysost.

Quomodo ieiunij consequens immoderata tristitia nobis edomanda.

Malach. 3.

Bar. 2.

Mich. 6.

Zach. 7.

Zach. 8.

Duo [illegible]

Maxime proprium Euangelij [illegible] Melanchthon.

Quale [illegible]

[illegible]

Exterminant enim facies suas. Hypocritæ [illegible] externa hæc [illegible] faciunt, & faciem suam extra terminum faciei [illegible] ponunt, ac si essent mortui, [illegible] quosdam [illegible] efficientes, & [illegible] adhibentes. Vnde dicitur: *Exterminauit eam aper de silua*; id est, extra terminos [illegible] in captiuitatem [illegible] ἀφανίζουσι, quod Cyprianus vertit [illegible], Chrysostomus, *obscurant, corrumpunt, & perdunt*; Hieronymus, *demoliuntur*. Est autem eadem vox, cum subditur in [illegible]: *Vbi ærugo, & tinea demolitur*: & ita hic [illegible]. Demoliuntur enim facies suas. Et verisimile est valde, interpretem non [illegible] ἀφανίζουσι hic est, exterminant. Quod [illegible]: Vt pareant hominibus ieiunantes, [illegible] Græcæ dictum pro, ieiunare: ponitur enim apud Græcos participium pro infinitiuo frequenter. Quod si hypocritas eos vocat, qui cum vere ieiunent, nolunt tamen videri ieiunare, & conspicuum [illegible] reddunt suum ieiunium: quanto magis hypocritæ habendi sunt, qui cum [illegible] ieiunent, ostentant tamen facies tetricas, & pallidas, instar ieiunantium? [illegible] permultos suo tempore extitisse, deplorat Chrysostomus. Quid quam detestandi [illegible] sæculi hæretici, qui cum [illegible] ab Ecclesia [illegible] diebus non ieiunent, gloriantur tamen in esu [illegible], & contemptu ieiuniorum, & ieiunantium, peccatum suum quasi Sodoma [illegible]. Et diligenter annotauit Augustinus, etiam in ipsis sordibus inueniri posse [illegible] & vanam gloriam: quæ ex [illegible] cognoscitur, quàm ex vestitu sordido. Nam pelles ouium, & alia [illegible], sunt signa luporum. Hieronymus epistola ad [illegible]ianum, De vita clericorum & Sacerdotum, quosdam [illegible] perstringit, his verbis: *Audio præterea in senes, & anus absque liberis, quorundam turpe seruitium. Ipsi apponunt matulam, obsident lectum, purulentiam stomachi, & phlegmata pulmonis [illegible] propria suscipiunt. Pauent ad introitum medici, trementibusque labiis an commodius habeant, [illegible]: et si paullulum senex vegetior fuerit, periclitantur: simulataque lætitia mens intrinsecus auara torquetur. Timent enim ne perdant [illegible], & viuacem senem Mathusalem [illegible] quanta apud Deum mercede, si in præsenti pretium non sperarent. Quantu sudore hæreditas captata expetitur! Minori labore margaritam Christi emi poterat.* Hæc Hieronymus eleganter sanè.

Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua. Ac si diceret: non tantum [illegible] ostentes fucos, & signa mœroris, vel veri ieiunij atque tristitiæ, sed etiam adhibe ea argumenta lætitiæ, quibus ieiunium tuum soli Deo spectandum exhibeatur. Neque intendit Dominus Iesus nos ad illas cæremonias in die ieiunij obligare: quia cæremonia olei, qua illo non vtimur, nihil conducit nobis: nec illis etiam, quia tunc oleo caput vngere (quod ob calorem vehementem, & signum lætitiæ indicandum, in festis diebus ex consuetudine Iudæi, & Palæstini faciebant) esset [illegible] ostentatio. [illegible] solum oleo, sed pretiosis vnguentis, [illegible] pœnitentem vltra solitum [illegible] quemadmodum è contrario [illegible] tristitiæ [illegible], ablutione [illegible]. Psal. 103. dicitur: *Vt exhilaret faciem in oleo*: & iterum, *Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ.* Ex quo Dominus a muliere [illegible] conuiuio [illegible] & cum Pharisæo, qui eum [illegible] expostulasset, dixit: *Oleo caput meum non vnxisti.* Ita Dauid post ieiunium & luctum pro puero ex Bethsabee mortuo, dicitur lotus, & vnctus. Sic etiam Ruth dictum est: *Lauare, & vngere, & induere vestimentis cultioribus*: & mulieri Thecuitidi dictum est à Ioab: *Lugere te simula, & induere veste lugubri, & ne vngaris oleo, vt sis quasi mulier plurimo iam tempore lugens mortuum.* Quia tunc [illegible] vngere caput, indicaret, & ostenderet [illegible] quod maxime voluit esse celatum. [illegible] Christus ieiunans per quadraginta dies [illegible] lauisse faciem, vel caput vnxisse. Hac ergo hyperbolica locutione significare voluit Dominus, ieiunantem, quod ad se attinet, nequaquam debere operari hominum notitiam, sed magis celare debere, & occultare sua ieiunia [illegible] frequenter [illegible] propter locutiones videlicet hyperbolicas de sinistra, & dextera, deque ingressu in cubiculum, [illegible] dum similia voluit significare. Et vt ligna dirigentes tortuosa ab vno extremo in aliud trahunt, ac flectunt, vt tandem lignum rectum fiat, & in medio permaneat: ita Christus Dominus, vt ab altero extremo in medium adduceret, vergebat ad extremum aliud. Nam si medium tantum quæreret, natura paulatim traheret ad initium; si vero extremum, natura, & inclinatio in oppositum cogeret paulatim descendere ad medium. Pro vitanda igitur inani gloria, indicatur, signa lætitiæ plus solito affectanda esse, nimirum cor exhilarare, [illegible] sanctum & vtile consilium. Hoc autem consilium dictum non conuenit solenni ieiunio, quale est apud nos Quadragesima [illegible], & tunc inter Hebræos [illegible] ieiunia publica, vt indicet [illegible] tunc ieiunium minime erat abscondendum,

H[illegible] per [illegible] exterminant facies [illegible], & quomodo.

[illegible] 79.

Cyprian. [illegible] 21 in Matthæum [illegible]

[illegible]

Quid [illegible] hominibus [illegible]

[illegible] hypocritæ, & [illegible]

[illegible]

Aug. lib. 2. de Serm. Domini in monte [illegible]

[illegible]

[illegible]

Hac [illegible] Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum.

& faciem tuam laua, quid tantum Dom. n° sequitur. Falsus intellectus excluditur.

Iudæi & Palæstini oleo caput [illegible] vngere solebant.

Psalm. 103.
Psalm. 44.
Matth. 29.

Luc. 7.
2. Reg. 12.

Ruth. 3

2. Reg. 14.

Quid inquit tempore ieiunij vngere caput [illegible] debere, & faciem suam lauare.

Hoc Domini consilium illustratur exemplo.

Vngendi caput & faciem suam lauandi illud Domini consilium

cum mediam nos à Deo impetramus dona quæ desideramus, & animo concipimus, quanquàm interdum eorum sensus nos lateat. Frequenter vsuuenire solet, vt idiota aliquis, aut rusticus libellum supplicem fidenter offerat Principi, quem tamen ipse neque legere, neque scribere nouerit, sed alterius opera conscriptum atque confectum: exaudit autem ac concedit Princeps, quæ iuste petit. Si ergo tanta æquitas & clementia in homine existit: quantam putamus in Deo futuram, vt eas preces libenter exaudiat, quas nouit bono animo sibi à simplicibus offerri, etiamsi ab illis minime intelligantur? Etenim vt in Palmarum die puerorum voces clamantium Dominus [illegible], & commendauit, etiamsi ipsi minime intelligerent voces [illegible] gratas & commendatas habeat preces simplicium, quas in ipsis Spiritus sanctus format, tametsi quid sit illud quod postulant, non percipiant? Neque hæc dicimus, vt ignorationem precantium commendemus: nam nauanda est opera diligenter per pastores animarum, vt populus simplex non ignoret quid, tum in oratione Dominica, tum in precatione Angelica, tum in cæteris in Ecclesia vsitatis & frequentatis deprecationibus & litaniis à Deo postulet & efflagitet: sed hæc propterea attulimus, vt tueremur simplicium & rudium hominum preces, qui plerunq; quod petunt, non intelligunt, neq; tamen idcirco minus à Deo exaudiuntur, cum simplici corde & bono animo Deo offerantur, & plerunq; doctorum & intelligentium hominum precationem superent: quòd maiori humilitate, & animi simplicitate illas fundant, maiorique agantur fiducia erga Christum, qui cum Patre simul ac Spiritu sancto sempiterna laude, gloria & imperio potitur in sempiternis seculis, Amen.

Matth. 21.

Rudiores à quibus docendi ratione precandi.

TRACTATVS LIV.

In illa verba: *Quum autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes: exterminãt enim facies suas, vt pareant hominibus ieiunantes, &c.*

Proposita Domini verba quò tendant.

HACTENVS de eleëmosyna & oratione dictum est. Et vt eleemosynam iuuat oratio, ita ieiunium macerans concupiscentiam carnis, orationem mentis expeditam facit. Et quanquàm his verbis ieiunium non præcipiatur: de eo tamen Dominus loquitur, quasi de re mandata. Quemadmodũ de dilectione proximi nihil nouum præcipit, cum ait: *Diliges proximum tuũ sicut te ipsum.* Sed quia videbat nõnullos non pure obseruaturos, necessariam adiunxit admonitionem de vitãdo malo fine gloriæ humanæ, quo bonum opus vitiatur: sicut fecit de orantibus, ac porrigentibus eleëmosynam. Porro ieiuniũ sine vlla, aut temporis, aut modi præscriptione, sed liberum relinquens cuique, & tempus, & modum, iuris est diuini, & naturalis in placando Deo irato, atq; gratia eius impetranda, deinde in subigenda carne spiritui. Nã quoties illa rebellat, & periculosum est ne succumbat spiritus, præcipuum remedium est ieiunium, quo debilitatur caro, & corroboratur spiritus. Ad hæc in consequendo aliquo dono à diuina liberalitate, quod nõ nisi ieiunio affligentibus, & macerantibus concedere solet. Vnde Niniuitæ audita prædicatione Ionæ, ad ieiunium [illegible] ad præsidium, & asylum tutissimũ confugerunt. Et Daniel quoties vellet insigne aliquod à Deo beneficium obtinere, ieiunio se [illegible] prius: quemadmodum Dauid [illegible] ex adulterio [illegible], fecit. Idem fecisse [illegible], & Esther, & reliquos sanctos, cum eximium aliquod, ac singulare [illegible] nus esset [illegible] sunt. Tenetur etiam lege [illegible] qui aut iuramento, aut voto se ad illud adstrinxerit, aut à sacerdote in satisfactionis partem ieiunium impositum acceptauit. Ad [illegible] tis præcipitur ieiunium in Scripturis, quæ Christum nobis proponunt ieiunantem: qui cum pactum, & exemplar nostrum sit, [illegible] actio nostra est instructio, & præceptum: *Exemplum enim,* inquit, *dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis.* Et Dilectus: *Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare.* Et rursus B. Petrus: *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius.* Caput enim debent sequi membra [illegible] in iocundis, ita in aduersis: nam si compatimur; & conregnabimus. Nec enim decet sub capite spinoso membrum esse delicatum. Hinc Tertullianus libro de Ieiunio in Psychicos tradit, non sine caussa Dominum prius ieiunasse, quàm in monte ieiunandum doceret; quo scilicet, & opere primùm, deinde & verbo ipsius haberemus quòd sequeremur. Præterea, cum in hoc sexto capite opera iustitiæ Dominus explicuerit, de quibus dixit: *Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus,* & explicans illa, enumerauerit eleemosynam, orationem, & ieiunium, tanquam partes iustitiæ: sicut igitur præcipitur [illegible] dicitur: *Oportet semper orare, & nõ deficere,* &c. præci-

Leuit. 19 & Luc. 10

Ieiunii [illegible] iure, & [illegible] sit institutum.

[illegible]

Ion. 3.

Dan. 9

2. Reg. [illegible]

[illegible]

Esther [illegible]

[illegible]

Matth. 4. Luc. 4

[illegible] Ioan. 13

1. Ioan. 2

1. Pet. 2

[illegible]

Rom. 8

Tertull.

[illegible] August.

Luc. 18.

[illegible] ut impleatur eleemosyna, de qua dicitur: *Et quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* Ergo & ieiunium erit præceptum? Cuius modus in declinanda gloria humana a Christo non præscriberetur, si semper esset opus voluntarium, & spontaneum, non lege aliqua exactum. Hinc beatos fore prædicauit lugentes, id est, ieiunantes, ut exponit [illegible]: & væ indixit ridentibus, id est, non ieiunantibus, sed luxuriantibus, delectantibus; ac magis præcepti vim explicans Marci. 2. dixit: *Numquid possunt filij sponsi ieiunare* (vel, ut alter Euangelista explicationis gratia inquit, *lugere*) *quandiu cum illis est sponsus? Venient autem dies, cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt*, siue lugebunt. Quibus verbis non tantum Dominus quod futurum erat, prædixit, sed etiam præceptum indicauit. Nam iuxta Hebræorum phrasim, Futurum pro Imperandi modo accipitur, ut cum dicitur: *Propter hoc relinquet homo patrem suum, & matrem suam, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna.* Hoc est, propter vxorem lege matrimonij possidendam iubetur homo relinquere patrem, & matrem: & lege matrimonij præcipiuntur esse in carnem vnam. Similiter, cum dicitur illud: *Non habebis deos alienos coram me.* Et, *Dominum Deum tuum*: quæ per Imperandi modos resoluuntur: *Non habeas deos alienos coram me.* vel, *Noli*, aut, [illegible] *Dominum Deum tuum.* Tantundem ergo est dicere: *Tunc ieiunabunt*, ac, Tunc lege ieiunij tenebuntur, vel, Tunc ieiunare [illegible] Christi, [illegible], & malos fides, ab homine [illegible] perfectiora opera. Nam carnales [illegible] [illegible] Salomon [illegible] *de tua substantia, &* [illegible] *da pauperi-* [illegible] præcepit de [illegible] Deum colere. Vt ergo bonis [illegible] & bonis [illegible] per orationem, ita bonis corporis per ieiunium. Hinc Ecclesia [illegible] *qui ad animarum medelam*, [illegible] *castigari corpora præcepisti.* Et [illegible] *Ego in Euangelio* [illegible] *Instrumenta,* [illegible] *anima id* [illegible] *præceptum esse ieiunandi. Qui-* [illegible] *ieiunare, & qui-* [illegible] *Domino, vel Apostolorum* [illegible] Ecce ille, egregie vim [illegible] ad ieiunium in Nouo Testamento [illegible], cum tamen ad [illegible] ac præscriptionem [illegible], & modi [illegible] tradatur, sed Ecclesiæ arbitrio hoc si relictum. Ieiunium vero Ecclesiasticum, quale præscribitur in Quadragesima, & vigilijs Apostolorum, ac Quatuor anni Temporibus, etsi maxima veneratione sit recipiendum, atque obseruandú, cùm ipse Christus, & Apostoli præcipiant audiendam esse nobis Ecclesiam, Christus magna ratione non præcepit per se ipsum, quoniam lex Euangelica, lex libertatis est. Et vt legem naturæ in genere aliquid dictantem, quantum ad ciuilia determinat principes, & legislatores prudentes: ita diuinas, & Euangelicas leges, quod ad modum attinet, præscribit Ecclesia. Nam quemadmodum decimas præscripsit in alimentum sacerdotum, & ministerium Dei, vt moderaretur, ac determinaret legem illam Christi: *Dignus est operarius mercede sua*; ac vt legem sacrificandi præscripsit sacerdotibus in ritu Missæ obseruando, restringens illud præceptum: *Hoc facite in meã commemorationem*: & præceptum orandi sacerdotibus traditum, adstrinxit ad septem Horas Canonicas, & Diuinum Officium, quod est illis indictum: ita legem ieiunandi, ore legem illi, quæ libera, & absoluta existit, id est, potest hoc die, vel illo se macerare, potest vti hac, vel illa caremonia, potest adhibere hũc, vel illum modum (nam sine modo nequit consistere, cùm vniuersale positum sit in singularibus) coarctauit Ecclesia ad tot dierum numerum, & modum semel in die edendi, abstinendo a carnibus, ouis, & lacticiniis. Ad hæc cùm non omnes huic præcepto possint facere satis, vel propter ætatem, vel infirmitatem, atque alia impedimenta: opus fuisset in regula ieiunandi multas, & prolixas exceptiones facere, quæ breuitati Euangelij, quod verbum breuiatum à Propheta dicitur, repugnabant. Et quod grauius est, cùm in ieiunium Ecclesiasticum cadat dispensatio interdum ex legitima caussa, neque deceret vt quilquã hominum, vel pastorum, etiam eorum qui summa autoritate sunt præditi, in diuinam Christi legem dispensaret, proprie vim eius, & obligationem relaxando: ob id sapienter à Christo cautum fuit, vt præscriptionem dierum ad ieiunandum destinatorum, modumque in eo seruandum, nequaquam per se ipsum, sed per Ecclesiam præscriberet, vt illa quæ tulit legem, ipsa libere in legem suam, & non in legem Christi dispensare valeat. Nam dispensatio in ieiunium, vt diuinum est, nulla ratione cadit, quia neque diem, neque modum præscribit: vt autem Ecclesiasticum, & humanum est, moderationem, ac relaxationem capit. Hinc etiã soluitur

Luc. 11. | Matth. 5. | Luc. 6. Matth. 9. Marc. 2. | Gen. 2. & Matth. 19. | Exod. 20.

vel Apostoli quare modũ ieiunãdi prę- scripserunt.

Matth. 18. Luc. 10. Iacob. 1.

Alia quædã Dei præcepta per Ecclesiam determinata.

Luc. 10. Matth. 10. Luc. 22. & 1. Cor. 11.

Quartum argumentum, quod scilicet ieiunium sit præceptum.

Esa. 10. iuxta 70. & Rom. 9.

Ieiuniũ quatenus dispensari queat. Et qui debeant ieiunare.

uitur illa quæstio, an pueri ante vigesimum primum annũ, & senes post sexagesimum, lege ieiunij teneantur Ecclesiastici? Nam proculdubiò iubentur ieiunare iure Diuino omnes, qui ieiunij medicamentum agnoscunt ad motus carnis compescendos, & ad gratiam Dei impetrandam, & ad satisfaciendum pro peccatis diuinæ iustitiæ, quacunq; ætate tãdem illi existant. Quanquàm illud ieiunium cùm sit diuinum, dies nullos, sicuti neq; modum determinat: sed tantùm imperat ita temperatè, & sobriè agere, cibis quibuscunque, & pluries etiam eadem die sumptis, dummodò diuinę gratiæ acquisitionem, & eius vsum in nobis non impediamus. Potest autem quis seruando ieiunium Ecclesiæ, agere in præceptum Diuinum, semel quidem vescendo cibis licitis, sed immodicè se illis obruendo, potuque inebriando; quod graue delictum est, & in legem Diuinam. Ad ieiuniũ verò Ecclesiasticũ assuefaciendi sunt adolescentes, & carnis maceratione disponendi, antequàm perueniant ad vicesimum primum annum, in quo incipit ieiunium Ecclesię obligare: tum ne durum videatur posteà, & nouum iugum ieiunij; tum quia illa ætas lubrica est, & ad motus carnis explendos, atq; voluptates capessendas propensa; ideò ieiunij disciplina meritò est compescenda, atque restringenda. Quòd verò senes, qui sexagesimum annum exegerint, lege ieiunij Ecclesiastici non teneantur, nullibi hactenùs legi, nisi infirmitas, aut imbecillitas illos reddat excusatos. Nam quidam sunt ita robusto, & vegeto corpore, vt multis ætate inferioribus aptiores ad ieiunium inueniantur: multi etiam sunt ante illam ætatem adeò imbecilles, & corporis viribus destituti, vt huius afflictionis disciplinam ferre non valeant. Quare certior regula est, vt magis virium, quàm ætatis ratio ducenda sit.

Diuinũ, non tamen Ecclesiasticum ieiunandi præceptum qui violent.

Adolescẽtes ad quadragesimarium ieiunium, si sapiunt, quomodo se cõparent.

Qui senes etiam sexagenarij lege ieiunij teneantur.

Sed iam de ieiunij fine aliquid vtiliter philosophãdum est. Contendit enim Deus suos maximè probare per indictum Quadragesimæ ieiunium, quemadmodum in paradiso per abstinẽtiam ligni scientiæ boni, & mali tentauit, probauitque Adam; & Patres Veteris Testamenti, atque vniuersum populum Israël per inopiam cibi, & penuriam aquę in deserto tentauit: de quo ait Moyses in Deuteronomio: *Recordaberis cunctis itineris, per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis per desertum, vt affligeret te, atque tentaret, & nota fierent quæ in tuo animo versabantur, vtrùm custodires mandata illius, an non. Afflixit te penuria, & dedit tibi cibum manna, quod ignorabas tu, & patres tui.* Medicus etiam indicta dieta tentat infirmum: ad hunc modum Deus per Ecclesiam institui voluit Quadragesimam, vt periculum faceret de nobis, an simus fideles serui, & prudentes, iuxta illud: *Fidelis seruus, & prudens, quem constituit dominus suus super familiam suam.* Fidelitas nititur charitati, & prudentia fidei. Qui habet charitatem, fidelis est, & amor seruum facit fidelem: prudentia cœli, est fides, sicut prudentia carnis, & mundi, mors est, & stultitia. Per præceptum ergo ieiunãdæ Quadragesimæ probatur seruus Dei si habet charitatem, & fidem. Circa charitatẽ igitur Christianus probatur an plus diligat Deum, quàm carnem, quam naturali affectu anima diligit, vt tabernaculum, in quo creata est. Hinc ait Apostolus: *Nemo carnem suam odio habuit, sed nutrit, & fouet eam.* Ait ergo Deus: *Afflige propter me ieiunio carnem tuam dilectam, contunde eius superbiam, & petulantiam.* Magna est hęc probatio, non dissimilis martyrio, quod similiter probatio quędam est, & tentatio, in qua, vel amittendus est Deus, vel caro perdenda. Sed Martyres intrepido animo apud se statuerant: Pereatur caro, & omnium fiat iactura potius, quàm Dei. Caro tibi suggerit, quòd ieiuniũ debilitat vires; quòd pisces nocent bonę valetudini; quòd Quadragesima offendit stomachum, & caput; quòd frigidus somnum capere non potes. At fidelis seruus motibus carnis non acquiescit, rationesque eius suspectas habet; & ita humiliat in ieiunio animã suam. Infidelis seruus imitatur Esau, qui pro lente vendidit primogenita sua, & ait, vt ille: *En morior, quid mihi proderunt primogenita?* Ait Iacob: *Iura ergo mihi. Iurauit Esau, & vendidit primogenita. Et sic accepto pane, & lentis edulio, comedit, & bibit, & abiit, paruipendens quòd primogenita vẽdidisset.* Quare Philippus Melanchthon singulari inscitia voluntarios pęnitentium cruciatus, & abstinentiam ciborum damnat, ac prohibet, quòd sint in quintum præceptum: *Non occides.* Impudenter quoque Petrus Martyr in 3. Reg. cap. 18. Catholicos Sacerdotes Baalitas facit, quòd minimè curent corpus, nec eius rationem habeãt, sed chaumeniis, & ξηροφαγίαις vtãtur: accusatq; magna Ecclesiæ Dei lumina, Basilium, & Nazianzenum, quòd duriter corpora sua tractarint, & fortassis valetudinem offenderũt. Falsa quoq; est vox Sarcerij in Luc. 4. *Damnatur, ait, hic crux impositiтia, & electitia.* Hæc isti noui Epicuri discipuli, atque patroni. Sed quomodo aliter quis posset odio habere animã suam, vt Christus præcepit, nisi cum Paulo castigando corpus suum,

Cur instituerit ieiunium Deus.

Genes. 2.

Deut. 8.

Israelitæ diu per inediam à Domino tentati.

Exod. 16.

Matth. 24.

Christiani vnde [illegible] agnoscantur.

Rom. 8.

Ephes. 5.

Martyrium probatio, ac tentatio [illegible].

Genes. 25. Hebr. 12.

Melanchthon, Petrus Martyr, & Erasmus Sarcerius impij [illegible] Ecclesiastici ieiunio [illegible] quod [illegible] & loqu[illegible]. Exod. 20.

Odio, vt Christus dixit, quomodo habeam animam nostram. Luc. 14.

1. Cor. 9. D. Paulin. Matth. 16

suum, vel, vt sanctus legit Paulinus, liuidum reddendo corpus, & in seruitutem redigendo? Nec hoc est corpus occidere, aut animam perdere, sed seruare, vt ait Dominus, hoc est, seipsum abnegare, tollere crucem suam, & veterem hominem spoliare. Vtinam isti Doctores noui benè legissent Augustini librum de vtilitate ieiunij, vbi docet, Satanæ non esse auscultandum, cùm hæc consilia suggerit homini.

Aug. tom. 9. [illegible] [illegible] suggestiones quæ quomodo re[illegible]endæ, secundum Augustinum.

Quid facis (ait dæmon) *quia ieiunas? defraudas animam tuam, non ei das quod delectat, tibi ipsi ingeris pœnam, tuus ipse tortor, & cruciator existis. Deo ergo placet, quia te crucias? ergo crudelis est qui delectatur pœnis tuis?* Respondet idem Augustinus: *Excrucio me planè, vt ille parcat: do de me pœnas, vt ille subueniat, vt placeam oculis eius, vt delectem suauitatem eius. Nam & victima excruciatur, vt in aram imponatur, minus premet mentem meam caro mea.* Et iterum: *Si iumento forti insideres, si equo vtereris, qui te gestiendo posset præcipitare, nonne vt securius iter ageres, cibaria ferocienti subtraheres, & fame domares, quem fræno non posses? Caro mea, iumentum est: iter ago in Ierusalem, quæ plerunque me rapit, & de via conatur excludere: via autem mea, Christus est.* Sic Augustinus sanè perquàm appositè.

Qualis caro nostra.

[illegible] legé, [illegible] Luther[illegible] [illegible], [illegible] huma[illegible] [illegible], sed E[illegible] gelicum pla[illegible], & diuin[illegible] [illegible]. Matth. 15. Luc. 14. Supra 9.

Sed hæc hæresis ab alia originem ducit, nempe illa, qua sentiunt, quæcunque opera, quæ sine expresso Dei verbo, vel mandato fiunt, superstitiosa esse, & doctrinas, siue mandata hominum; cùm tamen hæc, de quibus agimus, suo Dei verbo non careant. Nam iubemur odio habere animam, abnegare nos ipsos, & tollere crucem nostram.

[illegible] ra[illegible], cur ieiu[illegible] [illegible].

Deinde facit Dominus periculum, an plus quisque diligat animam suam, quàm carnem. Nemo est tam rudis, qui se animam habere non agnoscat, & viribus non confiteatur animum in corpore præstantiorem esse: sed multi factis oppositum docent, & animo destitutos ostendunt: nam ex viginti quatuor horis diei, viginti tres explendis corporis cupiditatibus consumimus, vix vnam animo tribuimus. Deus itaque ait: Ieiunium est bonum animo, etiamsi malum sit corpori: non opus est impinguare carnem, sed extenuare. Et quemadmodum miles in die prælij ad conferendas manus proditurus, optimo prandio se præmunit, optimoque vino cor confirmat, quia corpore debet contra corpus hostili pugnare: ita spiritus, opposito tamen modo, pugnaturus cum diabolo, qui spiritus est, ea quæ spiritum corroborant, consectari debet. Nam si dæmon animam tuam inueniat nimia corporis cura grauatam, statim te ad terram prosternet. Quid ergo faciendum est? Danda opera, vt caro per ieiunium, & abstinentiam debilitetur: & corroborabitur spiritus. Deus ergo tentat te, an habeas ordinatam charitatem, & an plus diligas spiritum, quàm carnem. Fidelis seruus apud se cogitat; Volo ieiunare, quia caro multo tempore cogit spiritum ad ieiunium cibi sui, nulla ratione animæ habita, quam adigit ad semper cogitandum pro carne, pro illa accumulare, pro illa laborare, pro eius voluptatibus explendis incũbere: atq; ita spiritus cogitur ieiunare à cibo suo, à bonis desiderijs, à bonis operibus, ab auditu verbi Dei. Atque hac ratione corpus ait, Fame pereat anima, ieiunet; quid ad me? Iustè ergo spiritus respondere illi poterit: Patientiam habe: ego tibi ieiunaui, ieiuna tu mihi. Caro verò dicit; Quid opus est Quadragesima? ad quid tot ieiunia, & abstinentię? Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. Sed illi rursus respondendum: Carnem nimio cibo refertam, & grauatã, nequaquàm parere spiritui: imò, vt testatur Basil. quemadmodum vapores à terra, & locis palustribus eleuati in nubes condensantur, & lucem Solis, atq; radios nobis eripiunt, & ex meridie noctem efficiunt: ita vapores eleuati à stomacho cibis immodicis distento, vsum rationis, & spiritus humani opera, imò ipsum Spiritum S. à se exterminant. Ait enim; Hic est edax, & ebrius, nolo cum hoc diu viuere: & ita retrahit radios suarum inspirationum. Remedium ergo esset, tollere per ieiunium immodicam edendi & bibendi intemperantiam. Refert idem B. Basilius apes à suis aluearijs excludi fumo: ita Spiritum S. qui instar apis in mente hominis laborat, milleque bonas, dulcesq; cogitationes suggerit; crapulæ, & ingurgitationis fumis caput offendentibus à nobis expelli. Domanda ergo caro est per famem, vt ciuitas fame expugnari solet. Nec enim satis est bonis verbis agere cum carne, & dicere illi, Salue; & permitte mihi tantillum quiescere: sed opus est fuste, & ferula, qua flagellata in officio contineatur. Nam incrassatus est dilectus, & recalcitrauit: incrassatus, impinguatus, dilatatus. Victa autem carne facilè superatur dæmon, qui, vt Patres testantur, Deum, sed malè, imitatur. Vt enim Diuinæ prouidentię est, rerum naturas nõ violare, sed seruare; vt magnus ait Dionysius, ad hunc modum dæmon se carni accommodat, eiusq; affectibus ac perturbationibus se attemperat. Et quemadmodum equus

[illegible] [illegible], [illegible] ho[illegible] [illegible] [illegible] sape[illegible], & vin[illegible].

Spiritus luctã cũ carne.

Matth. 15.

Caro nostra non ieiunãs, quomodo fiat rebellis spiritui, teste Basilio.

Basil. hom. 1. de ieiunio, circa fin. tom. 1. circa med.

Idem ibidem in fine.

Spiritus sanctus quã api similis, quoque fumo ille à nobis expellitur.

Deut. 32.

B. Dionys. Areop. cap. 4. libri de diui. nom. sub fin.

Deum vti dę mō, licèt perperàm imitetur, quomodo vincatur.

equus fręno, & canis catena regitur, ac quo quisque vult, ducitur; simili ratione Satanas mediis motibus carnis tuæ, tanquàm fræno & catena trahit te quò vult. Nam si, verbi gratia, videt te ira accensum, proponit tibi homicidium; Si carnis stimulis agitatum, proponit occasiones lasciuiæ: Si fame premeris, offert tibi cibos etiã vetitos, & te per gulam comprehẽdit. Remedium ergo præsentaneum est, præcidere cupiditates, quæ ex pinguedine carnis proficiscũtur, & abstinẽtia tollere arma de manu dæmonis. Tertiò tentat Deus per ieiunium, an homo plus diligat carnem ad tres dies, quàm eandem ad æternitatem. Melius est enim carnem hic aliquid pati, vt perpetuo sit gloriosa in alia vita, quàm hic ad tẽpus carnem mollitia fluere, & exultare, genio, & lusibus, lasciuiis, & saltationibus indulgendo, & postea in æternum esurire, atque in sempiternis ardere flammis. Nam vt qui morbo pleuresis laborat, bibere contendit vinum, etiam si non ignoret illud obfuturum; & hydrops aquæ potum, quem nouit præsentaneam mortẽ allaturum; & quem admodum horum vterq; ostendit se magis diliget carnem infirmam, quàm sanam, & ad paucos dies tantùm, & non ad triginta, vel quadraginta annos, quos posset viuere: ita sapiens esset, qui appetitiones suas comprimeret, & vim illis faceret, atque hic rectè amare carnem suam videretur. Vnde Dominus: *Qui amat animam suam, perdet eã*, describens illos primos; & deinceps de sapiente subdit: *Et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Illi autem amant animam suam in hoc mundo, quorum deus venter est, & gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiũt; nimirum qui gustant quæ carnis sunt. Etenim caro satiata progreditur in vitium fornicationis, & ex illo in vitiũ Sodomiæ. *Hæc*, inquit Ezechiel, *fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius, & filiarum eius.* Interrogabis, vnde proficiscitur terræ sterilitas, & fames? Respondeo, ex eo quod tempore prosperitatis conuiuiis, & epulis immodicis nos ingurgitamus, neq; modum, aut rationem vllam temperantiæ seruamus. Cùm igitur creaturis ad bonam valetudinem, & commoditatẽ à Deo nobis concessis abutamur, & tanquàm arma quadam, & tela in ipsum retorqueamus; ideo Deus sapienter victu necessario, & frumento nos priuat. Et vt Helias zelo honoris Dei actus, orauit Deũ ne mitteret pluuiam, sed famem per annos tres, & menses sex, atq; eo tempore digerebant cibos immodicos, & superfluos, quos

Tertia ratio, instituti ieiunij.

Quibus similes ieiunare nolẽtes meritò videantur.

Matth. 16.

Philip 3.

Qui ament animã suam in hoc mundo.

Ezech. 16.

Cur Deus famem, terręq; siccitatem immittat.

3. Reg 17.

olim sumpserant: eodem modo Deus nobiscum agit. Qui vult carni suæ consulere, premat illam, iugo ieiunij, quod etiam cibos ipsos gratos facit: & ita carnem ad salutem in perpetuum diligere cõprobabitur.

Quartò, tentat Deus lege ieiunij proposita, an magis diligas carnem sobriam, & integram, quam ebriam & corruptam: quippe ne dubio præstantius est sobriam seruare, nam tunc magis appetis, & melius gustas quod edis: vt enim testis est Basilius, helluones, & bibaces, dum putant se gulæ seruire, illi potius nocens, ciborum enim multitudine obruti, amplius [illegible] appetunt, neque gustant aliquid. [illegible] facilè est cernere diuites, & amplos viros in dignitate Ecclesiastica cõstitutos, cum frequentibus conuiuiis appetitu destituantur, cernere illos multis exercitationibus, & deambulationibus vacare, non ob aliam caussam, quàm vt appetitu recuperato bellum valeant indicere perdicibus, caponibus, & ficedulis; & hac diligentia, & industria non perfectè, obtinent tamen sæpè quod volunt: non enim plene sapit quod sumunt; hinc coguntur in varia mensa varios cibos degustare, nihilq; gustui satisfacit, aut sanitati proficit: cùm cruditate stomachi laborent. At verò qui abstinentiæ, & ieiunio deditus est, etiã panem aridum, & atrum cum voluptate degustat. Ac vt amicum, quem ad aliquos dies non vidisti, & se tuis oculis spectandum præbet, læto vultu, gratoq; animo cum iocunditate excipis, quem si perpetuò domi præsentem haberes, non solùm illum gratè non exciperes, imo tædium tibi, & nauseam pareret: idem profectò tibi eueniret, si ad tempus ieiunasses, & quando accedis ad mensam, humorem linguæ benè digessisses, & omnes cruditates cõcoxisses, & stomachus vacuus esset: nam tunc libenter amplecteretur cibum, melior fieret concoctio, viueres salubrior, & salubritatis beneficio esses sapiẽtior, castior, modestior, ac prudentior. Vide (quæso) quanta differentia sit inter carnis priuium, & primum diem Quadragesimæ. In illo enim resonant cornua, clamores, musicæ; laruati homines incedunt, insanitur more puerorum: vt enim pueri scholares absente magistro, vel pędagogo, rident, fabulantur, clamant, ludunt, & illudunt, pugnis, & capillorũ extractione decertant; sed vbi magister, vel pædagogus ad eos redit, statim quiescunt, suo loco sedet quisque, animis, & oculis intendunt in libros, magnam præ se ferunt modestiam, vt non videantur illi ipsi esse, quorum rumores ac strepitus percipiebãtur:

Quarta tatio à Deo præcepti ieiunij.

B. Basil. hom. 1. de ieiunio, post mediũ.

Q[illegible] rum & [illegible] nanti[illegible] in co[illegible]

Bacchanales dies inter [illegible] Quadragesimales [illegible] men quale.

tur: ita in carnis priuio nondum venit pædagogus, ideò tam turpia, & enormia delicta admittuntur; at in Quadragesima, redeunte pædagogo ad nos, omnes humiliamur, & quiescimus.

Quinta ratio cur nobis sit ieiunandum.

Quintò, tentat per ieiunium Deus, periculumque facit, an plus diligamus Catholicam Ecclesiam, quàm tres, aut quatuor putridos, ac fœtentes hæreticos. Namque Ecclesia ex vna parte armata venit sacris literis, & veris Apostolorum traditionibus, comitata est sanctis Patriarchis, Prophetis, Apostolis, Martyribus, Doctoribus, ita vt possimus dicere, Castra Dei sunt hæc: laudatque, & commendat ieiunium, non tantùm verbo, & scripto, sed Christi etiam, & Apostolorum exemplo. Surgit ex alia parte Hæreticus, vel Apostata, & suis ineptissimis, & frigidis ratiunculis insurgit in Quadragesimam. Fieri ne potest, vt velis vni Apostatæ, vel Hæretico fidem magis habere, quàm toti, & tantæ Ecclesiæ Dei? An quisquam eius sententiam amplexabitur, qui promisit obedientiam & rebellis est omnibus potestatibus? Qui promisit castitatem, & impudenter duxit vxorem? Iurauit paupertatem, & ditescere, opibusque inhiare contendit? An probabile cuiquam reddi potest, similibus viris Deum reuelasse iustitiam, & vtilitatem ieiunij, & cultus diuini substantiã, atque hoc sanctis piisq; hominibus denegauisse? Ad hunc ergo modũ cognoscitur, an tu sis pro Ecclesia, an pro parte Lutherana.

Lutheranis (vt in reliquis) alter contra Ecclesiam docentibus, nulla esse ratione credendum.

Sexta ratio.

Sextum experimentum quod Deus capit de nobis per abstinentiam Quadragesimæ, est, an simus prudentes. Si enim habes fidem, prudentia Christiana præditus es: quod si fidem habes, ex ea facilè agnoscetur, si illa, quæ Catholica amplectitur Ecclesia, tibi maximè quadrant; etiam si sensui minus placeant. Namque Ecclesia Spiritum Dei, & Scripturarum intelligentiam veram possidet. Quòd si non quadrant; signum est te in hæresim inclinare, neque velle te sapere ad sobrietatem. Debet ergo placere ieiunium, siue te consideres vt filium Adæ, siue vt filium Dei. Si enim te vt filium Adæ cogites; inuenies, te habere naturam corruptam, & plenam febribus cupiditatum: atque hæc infirmitas dictat ieiunium. Si enim homo in statu innocentiæ permansisset, haud erat opus ieiunio & abstinentia corpus innocens affligere; nec enim tunc habebat repugnantiam carnis ad spiritum, sed omnia erant pacifica: accedente verò contumacia, atque infirmitate carnis, opus est dieta, & cruce, flagelloq; abstinentiæ. Etenim si quis rationem victus sano corpori necessariam infirmo præscriberet, mortem illius machinaretur. Debet etiam ieiunium homini, vt filius secundi Adæ & Christi domini est, quadrare, & etiamsi caro minimè esset corrupta, esset tamen ieiunandum: quia ille ieiunauit quadraginta diebus, & noctibus, & sub capite (vt diximus) spinoso, non decet esse membrum delicatum. Deberet insuper placere delectus ciborum & abstinentia à carnibus, quia calidæ & succulentæ sunt, & materiam veneris maiorem suppeditant: at contra pisces, qui frigidi & humidi sunt, multò minoré præstant. Si enim Christus ab omni cibo, potuque abstinuit, cur non etiam nos, si non ab omnibus, vt ille, saltem à carnibus, ouis & lacticiniis? Ac delectus ciborum vitã minimè abbreuiat, imo abstinentia à carnibus & vino vitam producit, vt constat in primæ ætatis hominibus, qui in multa secula vitam proferebant: accedente verò carnium vinique vsu, debilitata est, & breuior vita facta. Ad hæc, quadrare debet tempus ieiunio deputatum. Nam vt decima temporis Deo esset exoluenda, nõ poterat melius, vel sapientius institui ieiunium Quadragesimæ quã in ingressu Veris, nam Aestas apta non erat ob sæuos æstus, & longos dies, atque ita nimium nocuisset eo tempore ieiunium tot dierum: in Hyeme verò minimè conueniebat, cùm eo tempore piscis nimium sit humidus & frigidus: in Autumno etiam minus expediebat, quia imminent tunc periculosi morbi propter fructuum copiam, & aëris mutabilitatem. Solùm ergo supererat Vernale tẽpus, & prima eius pars, quæ simul incidit cũ Hyeme, quo tempore homines saniores sunt. Est deinde eo tempore vtilius ieiuniũ, quia sanguis & humores tunc augẽtur; vnde magis eo tempore prurit, siue titillat caro: ideò opus est euacuatione: & vt medicorũ Princeps Hippocrates tradit, nulla est conuenientior & tutior euacuatio, quam illa, quæ fit per dietam. Conuenit insuper, vt per ieiunium celebremus Christi Pascha, & Christi corpori communicemus. Ad hæc, debet placere forma ab Ecclesia præscripta: præcipitur enim, vt non nisi semel in die ieiunij edamus: qui prorsus ab omni cibo abstinere, vt Christus ieiunauit, non erat imbecillitatis humanæ: etenim accommodat se Ecclesia, vt hoc modo portes crucem tuam: neque prohibet, vt ientaculum vespertinum aut collationem, quam vocant, sumas; modò id sobriè, parceque fiat, & non in fraudem ieiunij, & magis per modum medicinæ, quã cibi, illud sumas. Postremo, debet

Rom. 12.

Cur homini ante peccatũ minimè ieiunandũ erat.

Matth. 4.

Piscibus et in Quadragesima, non autem carnibus vescamur.

Cur vernum Quadragesimæ tempus Ecclesia destinauerit.

Hippocr.

Ecclesiastica forma ieiunij quàm conueniens.

Matth. 4.

Quadragenarij ieiunij lege qui minimè teneātur.

fidei nostræ in hoc præcepto cohærere, quòd Ecclesia minimè intēdit obligare ad ieiuniū eos, qui vel omninò, vel secundùm partem imbecilles existunt, quales sunt infirmi, pueri & senes viribus destituti, grauidæ, & lactantes, laborantes propriis manibus, qui non valent vno prandio corporis necessitati satisfacere, pedibus præsertim peregrinantes: isti ac similes lege nequaquam ieiunij tenentur. Sed qui non potest integram Quadragesimam, ieiunet saltem vel mediam, vel tertiam partem: quod si non valet ieiunare, seruet saltem delectum ciborum.

Quid ab eis requiratur.

Si seruare ciborum delectum nō potest, vescatur ouis, antequam accedat ad esum carnium: & ante has licētias priùs medicum, tùm corporis, tum spiritus consulat: qui, nisi videant apertā & manifestam necessitatem, debent illi suadere, Facito periculum, & proba, an possis ieiunio Ecclesiæ satisfacere. Sæpè enim putamus, nos esse inualidos ad multa, quę si conemur aggredi vel perficere, egregiè valemus præstare. Caro enim nostra segnis est, & otiosa, & sæpè sibi deesse vires fingit: hinc plerunque inuenias nobiles quosdam in deliciis nutritos, qui vix è terra vel paleā possunt eleuare: qui si ob aliquod crimen triremi addicātur, fortissimi fiunt remiges; quia metuunt sibi à flagellis, & panè illo nautico, & nuditate, atque aqua impinguantur. Deinde; qui nō potest ieiunare, secundùm traditionem Apostolicam, cuius meminit Cyrillus lib. 10. in Leuiticum, in fine, largiatur eleemosynam, qua pauper vt ieiunare possit, alatur.

Iidem Quadragesimę ieiunium quo ieiunio alio, nimirum Apostolico pēsabunt.

Mag. Cyr. de lev. 10 i initio

B. Basil hom. 2 de ieiunio.

Ad sanctæ Quadragesimæ obseruātiam adhortatio.

Amplectamur igitur sanctam Quadragesimam tanquam nutricem nostram, vt testatur Basilius Magnus, quemadmodum paruulus nutricem suam quamdiu non vidit, magno desiderio amplectitur: quia in ipsa porrigit nobis vt nutrix lac verbi Dei, confessionem ac cōmunionem corporis Christi, precationis & eleemosynæ, bonorumq; operum occasionem: in cuius vestibulo orat Deum Ecclesia sic: *Præsta, Domine fidelibus tuis, vt ieiuniorū venerāda solennia & congrua pietate suscipiant; & secura deuotione percurrant.* Est enim pietati debitū, sanctæ matri nostræ Ecclesiæ, & Patri Deo, vt eius pręceptis obtemperemus: & quia multi trepidāt timore, vbi nō est timor; subdit, *Et secura deuotione percurrant*: Id est, eiusmodi ieiunium non solùm non nocebit, sed etiam iuuabit; nam corporibus, animabusq; sanandis salubriter institutū est: ita vt possis quod initio ægrè acceptabas, id ex deuotione ac pietate, quæ hominem alacrem ac promptum reddit ad diuina mandata custodienda, etiam percurrere, virtute & gratia Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre, & Spiritu sancto in sempiternum regnat, Amen.

Psalm. 13.

TRACTATVS LV.

In illa eadem verba: *Cùm ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes: exterminant enim facies suas vt pareant hominibus ieiunantes.*

HIs paucis de ieiunio Quadragesimali in genere præmissis, iam singula textus explicanda sunt, & ex illis conditiones, quibus ornandū est bonum ieiuniū eliciendæ: simulq; excusationes, quas multi, vt se ab onere ieiunij eximere valeāt, obtendunt, proponendæ, ac refellēdę. Ad primū igitur ait, *Cùm ieiunatis*. Qui sermo insinuat, certos quosdā dies ieiuniis esse deputatos, quemadmodū in Lege erant, de quibus Zacharias Propheta c. 8. *Hæc dicit Dominus exercituum, ieiunium quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi erit domui Iuda in gaudium, & lætitiam, & in solennitates præclaras: veritatem tantū, & pacem diligite.* Idem quoque insinuat futurum in lege Euangelica.

Hoc verbo, Cùm ieiunatis, quid Christus [illegible]

Zach. 8.

Cùm igitur certi dies pręscripti sint ieiunio, omnibus autem diebus temperatè, & sobriè sit agendum: constat in magno versari errore nostri seculi hæreticos, qui per ieiunium nihil intelligunt aliud, quàm parcam, & temperatam victus rationem; cùm tamē tale ieiunium à ratione ipsa præscribatur, & à Philosophis (qui ea, quæ bonorum morum sunt, diligenter pertractârunt) commendatum existat, & à Gentilibus plerisq; obseruantū. Ieiunium verò, quod Scripturæ celebrāt, arctior rectior erat & angustior victus ratio; vnde & luctus à Christo, & afflictio à Moyse vocatur, in qua non tantùm ab illicitis, ac non concessis, sed etiam ab his, quæ licita, & cōcessa erant, abstinebant; vt ab vsu coniugij, sicut ait Apostolus, ad placādam iram Dei, & satisfaciendum pro peccatis. Longè ergo distat ieiunium à temperantia: etiamsi Philippus in c. 6. Matth. aliter doceat imperitè, & hæreticè. Nam si ieiunium non est aliud quàm sobrietas illa, & parcitas cibi & potus à ratione præscripta, quid est quod Christus dicitur ieiunasse tantùm quadraginta dies, cùm perpetuò illam sobrietatē, & parcitatem obseruauerit? Et si hoc est verū ieiunium, cur illud ad tempus discipulis suis tanquā imbecillioribus relaxabat: *Nunquid possunt*, inquit, *filij nuptiarū, quandiu sponsus cum illis est, ieiunare? Quanto tēpore habent secum*

Aliud ieiunium esse, aliud Temperantiam, cōtra Lutheranos.

Matth. 9. Leuit. 16. & [illegible] & alibi

Phi. p. Melancth.

Lutherani dogmatis illius absurditates.

Matth. 4.

Marc. 2.

cum Sponsum, non possunt ieiunare. Venient autem dies, cùm auferetur ab eis Sponsus: & tunc ieiunabunt in illis diebus. Cur ergo Christus minus suos discipulos ieiunare volebat, quàm Ioannes suos? Ad hæc, cur Ecclesia Christi Sponsa præcipit, ne diebus Dominicis seruetur ieiunium, & diebus illis omnibus, quæ intercedunt Pascha inter & Pentecosten? Prætereà doctrina hæc Patribus apertè repugnat, inter quos Augustinus ad Casulanum. *Aliud est autem modestia, & temperātia custodita relaxare ieiunium, quòd certe cum sit die Dominino, reprehensorem non habet Christianum: prandia prius Sanctorum à voracitate, crebrositate ventricolarū iste discernat, ne Romanos Episcopos, quando nō ieiunant, ventricolas faciat.* Sic Augustinus, discernens inter ieiunium, quod quandoq; Dominus & Apostoli, & Ecclesia tota vsurpat, & inter temperatam viuendi rationem, quæ omni tempore est ad salutem necessaria.

Aug. epi. 86. sub initium, tom. 2.

Deinde notandum est, plura esse ieiuniorum genera: vnum quidem, quòd à medicis inedia vocatur, & habet suum ciborū delectum: & huius ieiunij finis, & fructus est corporis sanitas: & habet mercedem suam, qui assequitur illam. Alterum est athletarum ieiunium, qui temperatè vtuntur cibis, ab omnibusque se abstinent, vt propositam coronam, etsi corruptibilem accipiant: quæ finis & merces est sui ieiunij. Tertium ieiunium est eorū, qui studiis vacant, & scientiam aliquam, siue artem comparare volunt: nam tales sicut somno nō indulgent, ita nec in cibos se totos effundunt, sed à quibusdam abstinent, & aliis non nisi sobriè vtuntur, & parcè: taleq; fuit ieiunium Philosophorum, qui mira praditi fuerunt abstinentia, de quibus illud Poëtæ cuiusdam accipi potest.

Ieiuniorum quot genera sint.

1. Cor 9.

Tertium ieiunium.

Horat. de arte poetica.

Qui studet optatam cursu contingere metam,
Multa tulit fecitq; puer, sudauit, & alsit.

atque horum merces scientia est. Quartum ieiunium est auari, qui vt parcat pecuniæ, ieiunia longa non indicta religiosè obseruat: cuius fructus & merces est augmentū pecuniæ. Et idem dicendum de ieiunio, quod quis sibi ipsi præscribit eo animo, vt maiori cum gustu & delectatione epulis & conuiuiis vacare possit: nam & tales mercedem suam recipiunt, quando cum voluptate cibis ac potibus deliciosè indulgent. Idem sentiendum de ieiunio est eorū, qui præ iracundia, ac desperatione abstinent à cibis: tales enim tristitia absorpti vitiosè ieiunant, & mercedem vindictæ, quam in se ipsos exercent, accipiunt ex ieiunio suo. Quintum sit ieiunium Pharisæorum, qui vt gloriam aucuparentur, & sancti haberentur, appellarenturque ab hominibus, longas inedias, & ieiunia sustinebant: cuius ieiunij fructus, ac merces erat illa gloria quam venabātur, & humana laus. Sextum ieiunium appellatur reuerentiæ, siue naturæ, id est, nihil ante perceptionem Christi corporis sumere: decet enim, prius animā pasci cibo suo, quàm corpus, atque hoc tantum inter bona ieiunia cēsendum est, cùm ob reuerentiam Christi corporis fiat, & Ecclesiæ obedientiam; & ideò non caret mercede sua. Septimum ieiunium est vindicta in gulam, siue ventrem, & iustitia, illaque dicta contrapastum. Nam quia peccato gulæ expulsi sumus de paradiso, & sæpius comedendo peccatur, iustum est, vt per ieiunium puniatur. Cuius ieiunij modus ab Ecclesia, siue eius ministris audiendus est: namque illi peccata fidelium audiunt, & pro earum qualitate satisfactiones imponunt: atque ideò diligēter est seruandum: habetq; mercedem suam satisfaciendi Deo pro peccatis. Octauum ieiunium dicitur extraordinarium, quod indicitur à Prælatis & prædicatoribus, maximè à summo Pontifice, dum thesauros indulgentiarum aperit, & Iubileum concedit: & assumitur à populis concordi animo & voluntate hoc ieiunium ad placandam imminentem iram Dei, & declinandum flagellum impendens aliquod, quemadmodum Niniuitæ fecerunt, & nunc in tantis Ecclesiæ calamitatibus frequentandum esset. Nonum est ieiunium quod assumunt sancti Dei homines ad aliquas summas gratias & beneficia à Deo Opt. Max. obtinenda, quemadmodum Moyses ieiunio quadraginta dierum legem accepit: & Daniel per tres hebdomadas ieiunans impetrauit visiones: & Apostoli item ieiunando promeruerunt Spiritum sanctum. De hoc ieiunio Dominus dixit: *Hoc genus dæmoniorum non eijcitur, nisi per orationem, & ieiunium.* Talia sūnt ieiunia Ecclesię statuta in Quatuor anni temporibus, in quibus potissimum promotiones fiunt ministrorum Ecclesiæ; quos vt sanctos & idoneos obtineamus, propterea ieiunamus. Postremum est, ordinariū Ecclesiæ, id est, Quadragesimæ, & aliarum vigiliarum ieiunium, quod pręcipuè respicit consolationē cælestem propter luctū Christianum assumptum ad conformandū nos cum Christo & sanctis eius; quod Apostoli instituerunt, & Christi ieiunātis exemplo sacratum fuit: atq; hoc quomodo sit celebrandum, & quo tēpore, & quibus conditionibus, nobis Ecclesia, in cuius arbitrio hoc reliquit Deus, sanxit atque constituit. De prioribus igitur quinque siue sex modis

Quartum ieiunium.

Quintum ieiunij genus. Matth. 6.

Sextum.

Septimum.

Octauum.

Ionæ 3.

Nonum ieiunij genus.

Exod. 24. Dan. 10. Actor. 2.

Matth. 17.

Decimum ieiunium, & vltimum.

Matth. 4.

Exterminant enim facies suas. Hypocritæ cum carnales sint, externa hæc magnifaciunt, & faciem suam extra terminum [illegible] [illegible] ponunt, ac si essent mortui, fumo quodam sulphureos efficientes, & pallorem adhibentes. Vnde dicitur: *Exterminauit eam aper de sylua*; id est, extra terminum patriæ suæ in captiuitatem [illegible]. [illegible] quod Cyprianus vertit [illegible], Chrysostomus, *[illegible], corrumpunt, & perdunt*; Hieronymus *demoliuntur.* Est autem eadem vox, cum [illegible] in [illegible] *[illegible] & tinea demolitur:* & [illegible] dici potest. Demoliuntur enim facies suas. [illegible] verisimile est valde, interpretem non [illegible] ἀφανίζουσι, hoc est, exterminant. Quod [illegible]: Vt pareant hominibus ieiunantes, [illegible] Græce dictum pro, ieiunare [illegible] apud Græcos participium [illegible] frequenter. Quod [illegible] [illegible] vocat, qui cum vere ieiunent, nolunt [illegible] ieiunare, & conspicuos [illegible] suum ieiunium: quanto magis hypocritæ habendi sunt, qui cum minime ieiunent, ostentant tamen facies [illegible], & pallidas, instar ieiunantium? [illegible] suo tempore extitisse, [illegible] Chrysostomus. Quorum quam [illegible] seculi hæretici, qui cum [illegible] Ecclesia [illegible] [illegible], gloriantur tamen in [illegible], & [illegible], & [illegible] quasi Sodoma [illegible]. Et diligenter annotauit Augustinus, etiam in ipsis sordibus inueniri [illegible] gloriam: quæ [illegible] agnoscitur, quam ex vestium sordido. Nam pelles ouium, dum alia [illegible], sunt signa luporum. Hieronymus epistola ad [illegible], De vita [illegible] & Sacerdotum, quosdam [illegible] verbis: *[illegible] præ[illegible], & [illegible] abs[que] libero, [illegible] [illegible]. [illegible] matelam, [illegible] [illegible] stomachi, & phlegmata [illegible] propria suscipiunt. Pauent ad introitum [illegible] trementibus labiis an commodius [illegible] paullulum sine ex vege[illegible] [illegible] simulata [illegible] lætitia mentis [illegible] quærit. Timent enim ne per[illegible] Mathusa[illegible] quanta apud Deum [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] poterat.* Hæc Hieronymus eleganter sane.

Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua. Ac si diceret; non tantum [illegible] eos, & signa mendacis, vel veri ieiunij, atque tristitiæ, [illegible] adhibe ea argumenta lætitiæ, quibus ieiunium tuum soli Deo spectandum exhibeatur. Neque intendit Dominus [illegible] [illegible] in die ieiunij [illegible] ceremonia olei, quæ illo non [illegible], nihil conducit nobis nunc: illis etiam, qui tunc oleo caput vngere (quod olei calorem vehementem, & signum lætitiæ indicandum, in [illegible] diebus ex consuetudine Iudæi, & Palæstini faciebant [illegible] ieiunij quodam [illegible] tatio. Imo neque solum oleo, sed præterea vnguentis, [illegible] vltra [illegible] litum [illegible] faciem quemadmodum [illegible] contrarium in tristitia vnctione, abluitione que [illegible]. Hinc Psal. 103. dicitur: *Vt exhilaret faciem in oleo:* & [illegible], *Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ.* Ex quo Dominus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: & cum Pharisæus, qui eum inuitauerat, expostulans dixit: *Oleo caput meum non vnxisti.* Ita Dauid post ieiunium & [illegible] pro puero ex Bethsabee nato, dicitur [illegible], & [illegible]. Sic etiam Ruth dictum est: *Lauare, & vngere, & indue vestimentis [illegible]:* & mulieri [illegible] dictum est [illegible]: *[illegible] te simula, & indue veste lugubri, & [illegible] vngaris oleo, vt sis quasi [illegible] plurimo tempore lugens mortuum.* Quasi [illegible] oleo vngere caput, indicaret, & ostenderet [illegible], quod [illegible] vult esse celatum. [illegible] Christus [illegible] per quatraginta dies [illegible] [illegible], vel caput [illegible]. Hac ergo hyperbolica locutione [illegible] Dominus, ieiunantem, quod [illegible], nequaquam debere [illegible], sed [illegible] debere, & [illegible] sua ieiunia [illegible] per locutiones videlicet hyperbolicas de sinistra, & dextera, de [illegible] cubiculi ad orandum similia voluit significare. Et vt ligna dirigentes tortuosa [illegible] extremum in aliud trahunt, ac flectunt, vt tandem lignum rectum fiat, & in medio permaneat: ita Christus Dominus, vt ab altero extremo in medium adduceret, vergebat ad extremum aliud. Nam si medium tantum quæreret, natura paulatim traheret ad [illegible] tium: si [illegible] extremum [illegible], & inclinatio in oppositum cogeret paulatim descendere ad medium. [illegible] gloria, indicatur, signa [illegible] oleo affectanda esse, [illegible] cor exhilarare: [illegible] [illegible] & vtile consilium. Hoc autem consilium dictum [illegible] conuenit solenni ieiunio, quod est apud nos Quadragesimale, & tunc inter [illegible] publica, [illegible] tunc ieiunium minime erat abscondendum,

Hypocritæ ex [illegible] [illegible] & quo-[illegible]

[illegible]

[illegible] Chrysost. hom. 21 in Matthæum.

[illegible] in [illegible]

Quomodo [illegible]

[illegible]

[illegible]

& faciē tuam laua, quid tantum Domin' requirat.

Falsus intellectus excluditur.

Iudæi & Palæstini oleo caput [illegible] vngere [illegible] solebant.

Psalm. 103.

Psalm. 44.

Matth. 29.

Luc. 7.

2. Reg. 12.

Ruth. 3

2. Reg. 14.

Quid [illegible] tempore ieiunij vngere caput [illegible], & faciem suam lauare.

Hoc Domini consilium illustratur exemplo.

Vngendi caput & faciem suam lauandi [illegible] Domini consilium

dum, cum de more deponerent vestes preciosas, & alia ornamenta, ac cinere asperge rent capita, & induerent saccos, vt habes Exod. 32. Ionæ 3. 2. Regum 12. Ioel. 2. & de Achab Dominus dixit: *Nonne vidisti humiliatum Achab coram me?* Qui nullo eo modo videretur nō ieiunans, offenderet alios malo exemplo, & derideret communia ieiunia; vel illis signis lætitiæ indicari posset aspernari ieiunium facere, quam reliqui. Et ita videtur hoc magis conuenire spontaneis ieiuniis, quam solennibus, ac publicis. Priuatis quoque potius in his magis conuperunt hæ cæremoniæ lætitiæ, vt fructus sit vberior abscondendo ieiunium ab hominibus. Quanto enim plus fidet Deo, eo amplius illum sibi deuincies. Quare Iudith cultu regio celebrat officium ad carnes: & tres pueri ad Babylonem ieiunantes, pulchriores cæteris vultus habebat.

(Exod. 32. Ionæ 3. 2. Reg. 12. Ioel. 2. 3. Reg. 21.)

(Cur ieiunio sit aptius & accommodatius.)

(Iudith 9.)

(Dan. 1.)

Ne videaris hominibus ieiunans, sed Patri tuo. Hoc non sic est accipiendum, quasi velit Dominus studio, & proposito homines celare sua benefacta: quia id non satis congrueret cum his, quæ supra ipse dixit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est.* Sed affectum tantum inanis gloriæ vult amouere, vt non scilicet homines ieiunent cum aliis hominibus proaccipienda ab eis gloria. Addit: Sed Patri tuo qui est in abscondito. Lucis nempe inaccessæ, & in abscondito cordis tui puri. Et sæpe hisdem verbis vtitur, vt consulat memoriæ, ac doceat vitare curiositatem. Et modus prædicandi, quia altior est, magis explicitè traditus est à Domino Iesu, quàm ille eleemosynæ, vel ieiunij. ¶ *Reddet tibi.* Non dicit quid reddat; Quia oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit mensa illa beata, & cœlestis, quæ ieiunantibus redditur. Chrysostomus addit: *Non ait, donabit tibi: sed, reddet, inquit. Debitorem tibi enim quippe constituit, teq; magno pro hoc etiam honore donauit.* Hæc Chrysost. Vides igitur hoc loco contra hæreticos, reddi mercedem bonis operibus, & obstrui os ieiunium aspernantium, & ad parum esse vtile dogmatizantium; cùm tamen mercedem habeat cœlestem.

(Christus quomodo nos velit non videri hominibus ieiunantes. Matth. 5.)

(Pater cœlestis in quo sit absconso. Cur phrasis hæc tam frequēs.)

(Idem benè ieiunantibus quid reddat. Esa. 64. & 1. Cor. 2.)

(Chryso hom. 19. in Matth. prope finem, tom. 2.)

Iam vero in his verbis conditiones boni ieiunij expressit Dominus. Et in primis ad illud opus est hilaritate: quia hilarem datorem diligit Deus. *Nolite, inquit, fieri sicut hypocritæ tristes: sed tu cum ieiunas, vnge caput tuum,* scilicet Christum Dominum, qui pro nobis ieiunauit. Hinc Basilius sermone de ieiunio: *Vnge caput tuum, & faciem laua. Ad mysteria te vocat sermo: qui vngitur, chrismate perfunditur: qui lauatur, abluitur. Interiores partes assume legislationi: ablue animam a peccatis: vnge caput chrismate, vel oleo sancto, vt particeps sis Christi, & sic accede ad ieiunium.* Sic intelle bonus Pater. Est autem vngendum hoc caput oleo lætitiæ, & lætitia hæc esse debet pro tali ac tanto Domino, qui etiam quia Christus mortem amantium pro nobis mori gloriosissimè existimauit. Et quia repressa carne per ieiunium, datur locus aduentui Paracleti, qui venit in ieiunio: hinc Psalmista ait: *Iubilate Deo omnis terra: seruite Domino in lætitia:* & Aaron inuitatus ad edendum de victima, à fratre suo Mose: *Quomodo, inquit, potui comedere eam, aut placere Domino in cærimonijs mente lugubri?* Vngit caput suum, etiam iuxta spiritum, qui ieiunando efficitur Sacerdos, Rex, & Propheta: nam qui ieiunat, offert Deo de corpore sacrificium, non brutum, & ratione carens, vt Lex vetus, sed viuum, & ratione præditum. Deinde, qui ieiunat, Rex est, quia habet imperium, non super hominum suum, sed super corpus suum, regens ille in virga ferrea, & tanquam vas figuli conterit figulinam molem corporis sui. Insuper est & Propheta, quia non verbis, vel digito, sed toto corpore prænuntiat, vitam esse futuram, pro qua vita præsentis commoda contemnit. Augustinus verò notauit, Christum iugum suum dixisse suaue, & onus leue: quia qui huic tempo fauent eius est, omnia subiecta sunt ei.

(Basil. homi. 1. de ieiunio initio, tom. 1.)

(Vngere caput quomodo sit caput.)

(Psalm. 99.)

(Leuit. 10.)

(Vngat caput suum mysticè qui ieiunās, vt sit Sacerdos, Rex, & Propheta.)

(Augustin. Matth. 11.)

Altera conditio est, vt simus similes hominibus, dum ieiunamus, nullam gloriam ab eis quærendo: quia Deus autor, & finis esse debet omnium bonorum nostrorum. Mundus enim ignorat pretium, & dignitatem nostrorum operum; ideo non est cur illi velimus vendere nostra ieiunia, qui pecuniam non habet, qua possit illa comparare. Ideo per simplicitatem intentionis ieiunia in abscondito Deo tuo: quia qui quærunt aliis apparere, hypocritæ sunt, & pictorum instar, externa tantum pingunt, vt faciant oculos, vel manus, verum interna membra, vt cor, pulmonem, & iecur, effingere non valent. Ita hypocritæ externam quandam laruam præ se ferunt, omni virtute interius destitutam. Ideò de eis dicitur, quòd receperunt mercedem suam, id est, intentam à se, & desideratam, & vt Græce habetur significantius, ἀπέχουσι, quod est abstulerunt, idest, à se ipsis acceperunt. Et licet mali hypocritæ sint, qui cùm ieiunat, videri volunt ieiunantes: deteriores tamen sunt, qui cùm non ieiunent, simulant tamen & fingunt ieiunium, & apparere volunt: pessimi verò homines sunt, nec

(Ieiunij secunda conditio.)

(Quomodo ieiunandum sit in abscondito.)

(Hypocritæ quales sint. triplex genus hypocritarum.)

(Bonum ieiunium quæ requirat.)

(2. Cor. 9.)

nec longè ab hæreticis distant, qui palàm gloriantur in se nolle ieiunare, & gloriantur in Ecclesiæ, & præcepti eius contemptu.

Ieiunij tertia conditio.

Tertia conditio ieiunij est; vt lauemus faciem, id est, conscientiam mundemus per pœnitentiam ab omni præsertim praua intentione: nam ieiunium in mortifero delicto seruatum, meritum non habet & hostiam mortuam, siue cadauer talis ieiunans offert Domino, contra illud Pauli; *Obsecro itaq; vos, fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.* Hinc talis mercatori similis est, qui pecuniam suam vtiliter nescit distrahere. Quare consulendum est, vt quisque à Principio Quadragesimæ exomologesin peccatorum suorum faciat apud Sacerdotem, vt accepta gratia per absolutionem, viuas & placentas hostias offerat Deo. Educenda ergo est aqua è puteo cordis, ligone contritionis; Scindite, inquit Ioel, corda vestra, & non vestimenta vestra: vt ita lota & nitenti facie conscientiæ, per quam à Deo agnoscimur, grata reddamus omnia nostra sacrificia Deo.

Rom 12.

Ieiunans in peccato cui fimilis: ei quid expediat omninò.

Ioel. 2.

Ieiunij quarta conditio. Tob. 4. S. Maximus.

Quarta nota ieiunij est; vt habeat comitem eleëmosynam, vt Tobias suadet; *Bona est eleëmosyna cum ieiunio & oratione*: & vt sanctus Maximus ait:, *Ieiunium Christianum, edentis debet esse refectio: & ne ex auaritia videamur ieiunare bursa.* Nam ieiunium siue eleëmosyna, est vt lucerna, quæ sine oleo citò extinguitur, vt docet Augustinus: & Gregorius in homilia: *Illud ieiuniũ Deus approbat, quod ad eius oculos manus eleemosynarum leuat.* Hæc conditio tangitur à Domino in illis verbis: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra*; quæ in sequentem tractatum explicanda seruamus. His igitur circumstantiis, si honestatum fuerit nostrum ieiunium, maximè verò ornamento diuinæ gratiæ, proculdubio tale erit, quale à nobis hoc loco Dominus requirit. Sed vt olim serpens primis parentibus falsò obiecit; *Nequaquam morte moriemini. Scit enim Deus quòd in quocunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dij scientes bonum & malum*: ita nunc, vt præceptum Ecclesiæ violemus, multos obtendit colores & prætextus, quibus nos ad mandati violationem incitet & impellat. Et in primis optimum est ieiunium (obiiciunt quidam) Deoq́ue gratum, declinare à malo, & facere bonum; benéque ieiunat, qui à vitiis abstinet. Respondemus; generale esse hoc ieiunium, & omnes omnium temporum, atque omnium ætatum homines ad sui obseruationem obligare, & minimè relaxari posse; & vt illud non tollit orationem nec eleëmosynam, ita nec ieiunium corporale: ieiunium autem quod est abstinentia à cibis, non nisi certis diebus, nec nisi eos qui illud ferre valent, obstringit: & illud, si rectè fiat, medicamentum est peccatorum. Nolle siquidem obedire Ecclesiæ præcipienti ieiunare, peccatum est. Hinc Augustinus super Ioannem tract. 12. *Quid est autem*, inquit, *exhaurire sentinam (peccatorum scilicet minutorum) nisi bonis operibus agere, ne obruant peccata gemendo, ieiunando, tribuendo, ignoscendo?* Et libro de cõflictu virtutum & vitiorum; *Si Domini obtemperandum est imperio, humano subdi necesse est magisterio. Ipse enim dixit; Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit.*

B. Augu. ser. 1 in Quadra. ordine, & ser 62. de temp. tom 10. Grego. ho. 16. prope fin. to. 2

Genes. 3.

Prima hæc contra Quadragesimale ieiunium obiectio diluitur: Sufficit

ieiunare à peccatis. Psalm. 33. & 1. Petr. 3.

B Augu. to. 9

Deinde obiiciunt; Deum contemnere ieiunia; vt cum Esa. 58. *Nolite ieiunare sicut vsque ad hanc diem, vt audiatur in excelso clamor vester.* Respondetur; non simpliciter damnare ieiunium, sed tantùm modum eius, dicendo, sicut vsque ad hanc diem; siquidem litibus & clamoribus vacabant: vnde subdit: *Nunquid tale est ieiunium quod elegi, per diem affligere hominem animam suam? nunquid contorquere quasi circulum caput suum, & saccum, & cinerem sternere?* ac subdit: *Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi? dissolue colligationes impietatis*: & quæ sequuntur. Ieiunium enim, quod coniunctum est cum peccato & impietate in proximum, non probat Deus. Et Dominus Zachariæ 7. quæritur: *Nunquid ieiunium ieiunastis mihi?* Quemadmodum ergo, dum eleëmosyna, vel oratio ob vanam gloriam fit, reprobatur à Domino: non tamẽ vel sincera eleëmosyna, vel precatio iustè facta damnatur: ita cùm ieiunium suis conditionibus destitutum Domino offertur, ab eo minimè probatur. Placet tamen bonum ieiunium, de quo laudatur Iudith. cap. 8. & Anna Luc. 2. & Paulus in ieiunio semel gloriatur. Tertiò quidam dicunt: Non possum ieiunare. Sed nec arctaris, si infirmus es. Ideò propter ieiunium minimè est vacandum ab operibus necessariis, vel à salute propria, vel Reipublicæ. Qui ergo dicit, non possum, consulat vtrumq; medicum, animi & corporis, ac sciat medicus corporis, plus posse Christum, quàm Galenum: nam hic docet animas saluas facere in hoc mundo, Christus verò perdere. Mirum autem est, hæreticos non posse ieiunare: cum tamen de fide glorientur, & Dominus di-

In hanc obiectionem: De' sæpè, vt Scripturæ testantur, aspernatur ieiunia. Esai. 58.

Zach. 7.

Iudith 8. Luc. 2. 2. Cor. 11. Hoc argumẽtum quam leue: Non possum ieiunare.

Matth. 16. Hæreticorũ fides quàm infirma.

Marc. 9. *Philip. vlt.*

dicat: *Omnia poßibilia sunt credenti*: & Paulus, *Omnia possum in eo, qui me confortat.* Sunt ergo tales exhortandi, vt periculum faciant, ac probent seipsos: quia excusationem nullam habet, qui ob gulam, iracundiamve, vel negotia minus necessaria non ieiunat.

Quàm mollis hæc quoq; obiectio: Durum est ieiunij præceptũ. *Ioan. 6.*

Quartò iactant aliqui de ieiunio; *Durus* (inquiunt) *est hic sermo, & quis potest eum audire?* Sed profectò carnali, neque credenti durus est: secus spirituali, & credenti. Istis cogitandum esset, durius multo esse dictum illud, *Discedite à me maledicti in ignem æternum.* Deberẽt etiam ad Christi sanguinem, & morté aspicere, per quem omnia quæ dura & aspera videntur & mitescunt, & dulcescunt. Sed mira est quorundam stultitia ex propria voluntate & deuotione in Sabbato vel Venere, vel altero die, in quem incidit Annuntiationis B. Virginis, vel diuæ Luciæ, vel Catharinæ solennitas, per totum annum ieiunantium: & ieiunium præcepto Ecclesiæ indictum recusantum. Namq; isti non possunt caussari imbecillitatem virium, qui cùm volunt, fortes sunt ad ieiunium: quid ergo de istis dicemus, nisi quod Dominus per Isaiam dixit; *Cùm veneritis ante conspectum meũ, quis quæsiuit hæc de manibus vestris, vt ambularetis in atrijs meis?* Ingratum est profectò Spiritui sanctoquicquid ei obtuleris, neglecto eo ad quod teneris.

Matth. 25.

Voluntaria quæ ieiunia Deus nõ approbet, neq; suscipiat.

Esai. 1.

Soluitur etiã argumẽtum hoc; Naturæ legi ieiuniũ aduersatur.

Quintò aiunt nonnulli, contra legem naturæ, malum famis eligere, & vitam abbreuiare. Sed cùm constet, ex duobus malis in minus esse incurrendum; ad vitandam malam cupiditatem, & bonum spiritus comparandum, cæterarumque virtutum exercitium, fames eligenda est, quæ etiam propter morbum vitandum acceptantur. Sunt etiam multæ artes quæ vitam decurtant, vt est militia, studium literarum, & cursores, & coriarij, & plerique alij opifices: at non multum. Monachi item, qui ieiunia frequentiora colunt, plus quam Laici viuũt: vt constat de Carthusianis; & Christiani magis producunt vitam, quàm Iudæi vel Turcæ, qui minus ieiunant. Et quia Ecclesia excipit eos à lege ieiunandi, quos ætas, vel mala valetudo, vel opus necessarium saluti, vel statui & vocationi suæ, vel Reipublicæ, vel denique meliùs & perfectius excusat: propterea vitæ dies per ieiunium non abbreuiantur.

Homines qui minus ac breuius viuant, qui longius.

Leue esse q obiicitur: Spiritualibus viris ac perfectis ieiunium nõ est necessarium.

1. Tim. 1. *Matth. 4.* *Suprà. 7.*

Sextò, alij se excusant, dicentes, Sum spiritualis, nec sentio carnis rebellionem: & lex iusto nõ est posita. His respondendum, quòd neque Christus, neq; Maria, neque Ioannes Baptista carnis stimulos senserunt; & tamen perfectè ieiunarunt: reliqui rebellionis carnis non sunt expertes, nec ipse Paulus, qui sentiens stimulum carnis Angelum Satanæ dicebat: Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo: & vbi maior fuit spiritus, ibi plura ieiunia, vt patet in religionibus, & in primitiua Ecclesia, in qua præter Quadragesimam, quæ apud quosdam triplex erat in anno, præceptum habebant, quarta & pro Sabbato ieiunandi, vt docent Canones Apostolorum, & B. Ignatius in epist. ad Philippenses, ac Epiphanius: atque ita in hebdomata bis ad ieiunium astringebantur, quæ quidem ieiunia nobis iam sunt abolita, etsi vestigia quædam eorum remanserint: nam in nonnullis prouintiis quarta feria, abstinentia à carnibus seruatur, pro Sabbato verò, siue die Veneris, generaliter, & vbique viget disciplina abstinentiæ à carnibus, & pleriq; ex deuotione etiam ieiunium seruant. Fortaßis autem illæ vim obligandi non obtinent: quòd earum loco multæ vigiliæ solennitatum, tùm Christi, tùm Virginis, tùm Apostolorũ ieiuniis addictæ sunt, quæ fortaßis in principio Ecclesiæ, viuis Apostolis nondum erant institutæ. Præceptum etiam erat de ieiunando Sabbato, vt habetur de consecrat. distinct. 3. c. *Sabbato verò.* cuius ieiunij aboliti vestigium superest, quod illo die à carnibus abstinetur, licèt in Gallicana & Flandrica Ecclesia à Natiuitate Seruatoris nostris, vsq; ad Purificationem Virginis carnes illo die eduntur. Eadem etiam distinct. c. *Rogationis*, præcipitur ieiunium trium dierũ in Rogationibus ante Ascẽsionem Domini, qui modò vix abstinẽtia carnium in quibusdam colũtur Ecclesiis. Telesphorus Papa adiecit Sacerdotibus ieiuniũ per integrã hebdomadam Quinquagesimæ, vt liquet in cap. *Statuimus*, De consecrat. distinct. 4. quod tamen ieiunium hodie in vsu non est: ex quib. nõ est difficilè colligere, plura olim fuisse ieiunia quàm modo. Cùm igitur homines motus carnis cõpescere debeãt salubriter ieiunium institutũ est: quòd si etiã nullos motus carnis persentisceres; adhuc esset tibi ieiunio vacandum ad cautelam, ne in futurum insurgant; quemadmodùm saliuntur carnes recentes, ne putrescant, & cingitur mœnibus tempore pacis ciuitas, ne bello ingruente capiatur ab hostibus. Etsi autem iustus non sit caussa ferendæ legis prohibentis per se malum: potest tamen per legem dirigi ad bonum, & per eam probari, vt Adam iustus probatus fuit, & dari per illam iustis occasionẽ maioris meriti, portando onera cum fratribus, atq;

2. Cor. 12. *1. Cor. 9.*

Spontanea quædam primitiuæ Ecclesiæ præter illud Quadragesimæ ieiunia.

Clem. Rom lib. 5. c. 18. *B. Ignat. epi. 8. in fine.* *Epiphan. in Hæresin 75. sub finem.*

Cur illa modò non obligent.

Gallicanæ & Flandricæ, mos Ecclesiarum. Quę nẽ alia ieiunia per Ecclesiã abrogata.

Spirituales etiam viri atq; perfecti cur debeant ieiunare.

1. Tim. 1.

Quomodo accipiendum id: Lex iusto non est posita.

Genes. 3.

atque exemplo illos prouocando, etiam priuando se maiori sensu spiritus, & præsertim quia interdum peccamus; vt vitam proferamus. Sanctitas enim vitæ, & iustitia non tollit ordinem, id est, obedientiã. Septimò: obtenduntquidam; per ieiunium incurri tristitiam prohibitam à Christo. Verùm, vt diximus, Christus fictam prohibet tristitiam, & ambitiose quæsitam. At verò huiusmodi tristitia non opponitur lætitiæ spirituali: ideò ob hypocritas nunc rariores, qui virtus vitio dari solet, haud dimittendæ sunt ouinæ pelles: quia omnis malus Christianus hypocrita est, celans id quod est, & volens apparere quod non est; aliàs quippè non esset orandum, nec iuuandus proximus, neq; quicquam boni aliud faciendum. Octauò, Exercitatio (inquiunt) corporalis ad modicum vtilis est; pietas autem ad omnia valet; ergo melior est eleemosyna, quàm ieiunium. Respōdemus; melius esse vtrumque prǣstare: & per vnum præceptum impletum ab aliis non absolueris. Et sicut opus est concupiscentiam oculorum frænare per misericordiam: ita concupiscentiam carnis, quæ charior est nobis quam bursa, per ieiunium. Quod si non vales præstare; suadeo vt des eleemosynam valenti ieiunare. Dictum Apostoli verò de exercitatione corporali ad modicũ vtili; haud est referēdum ad ieiunium; vt docet Theophylactus: nam de ieiunio tale præconiũ pronuntiat Ecclesia; Qui corporali ieiunio vitia comprimis; mētem eleuas; virtutem largiris, & præmia.

Ad illud obiectũ: ieiuniũ quam Christus vetat, tristitiam inducit, respondetur. *Matth. 4.*

Eleemosyna quã ieiuniũ, lōge melius, & vtilius existit. *1. Tim. 4.*

Dictum Apostoli: Corporalis exercitatio ad modicum vtilis est, quò tendat.

Nonò obiectant alij, vt se excusent; ex qui ieiunium indicunt, illud non seruare. *Sed tu quis es qui iudicas alienum seruum?* & propter Deum, non propter homines, ieiunandum est tibi. Et Christus satis hoc futurum præsagiens, prǣueniendo docuit: *Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate, & facite: secundùm opera verò eorum nolite facere: dicunt enim, & non faciunt.* Sed qui maximè dixit atque docuit ieiunium, Christus est atq; Apostoli, qui & fecerunt primùm, & docuerunt, & in alios sunt oculi nostri coniiciendi, & non in eos, per quos Christus hodie loquitur, etiam ipsi non faciant.

In illud: Ieiunium indicētes, illud minimè obseruant. *Rom. 14.* *Matth. 23.* *Suprà. 4.* *Actor. 1.*

Decimò obiicitur, quòd cùm ex aliqua lege posita plus mali, quàm boni proficiscitur, à prudenti Reipublicæ moderatore rescindenda est talis lex, ne Reipublicæ perniciem adferat: talia sunt præcepta ieiuniorum, quæ vix decimus quisq; obseruat. Respondeo, quòd lex non seruetur vitio hominum fit, non ipsius legis tantùm: & quemadmodùm medicina aptè & suo tempore ægrotanti porrecta, non est damnanda, quòd ægroti culpa fiat perniciosa; Ita nec lex Ecclesiæ, quæ legem diuinam ieiunandi determinat, & multis modis est salutaris. Quamobrem lex inutilis in vniuersum abroganda est: at verò quæ priuatim huic vel illi inutilis est, mitigari per dispensationem debet, non abrogari. Et ita in lege ieiunij, quæ nonnullis minus esset accommodata, per Ecclesiam meritò dispensatur.

Nihil valere: ieiunij lex Christianæ Reip. potius perniciosa, quàm vtilia existit.

Postremò, obiiciunt quidam, certis reptilium generibus, quæ non comprehenduntur carnium vocabulo, plus alimoniæ & succi inesse, quàm carnibus ouinis, vel vitulinis, cuiusmodi sunt limaces, testitudines, cochleæ, quæ tamen per Ecclesiam non prohibentur. Sunt etiam in fructibus & oleribus quædam, quæ magis libidinem irritant ac commouent, velut erucæ, palmulæ, ficus, vuæ passæ, tubera, cardui, quæ tamen minimè interdicuntur. Respondemus: Leges de rebus agendis, fugiendisve, non ea quæ rarò, aut infrequenter, sed quæ vt plurimum & sæpius accidunt, respicere solere. Ideò prohibentur carnes, & lacticinia, & oua quæ ad cibum accommodantur, non autem quæ prædiximus: quia huiusmodi rarò, & apud paucos in vsum veniunt: & in oleribus plus obest quantitas, quàm qualitas. Denique quòd apud quosdam diuites ieiunia sint maioris gulæ incitamenta, & instruendæ lautius mensæ occasio, illosque plus in vna refectione, quàm alios in duabus sumere: illud certè nō legi, quæ sancta est, sed vitio potius hominum optimis quibusque abutentium est tribuendum. Nam & in præceptis diuinis custodiendis multos abusus cernimus, nec propterea leges Christi tollendas esse censemus.

Vanè itē obiici: Fuerant ad carnis macerationem, reptilia quædam, maioris alimenti ouinis carnibus, aut vitulinis ab Ecclesia.

Censent ergo vanæ omnes excusationes, quæ ab hæreticis, & voluptuosis excogitatæ sunt, & Christum audiamus, qui ieiunium indixit, eiusque modum, quo alienius esset ab inani gloria, præscripsit, suoque exemplo comprobauit, & in illo vnxit caput Patris sui deuotione, & cum iocūditate spiritus & alacritate ieiunauit: fuit inuisibilis, quia in deserto agebat: lauit faciem mentis suæ, agendo pœnitentiam pro peccatis nostris: dedit eleemosynam nobis ieiuniorum & orationum suarum. Nec tantùm verbo & exemplo Christus ieiunium cōprobauit, sed etiam gratiam & vires ieiunanti suppeditat, & præmium ieiunanti propositum, nempè se ipsum panem vitæ in gloria edendum

Ad ieiunii, præsertim quadragenarij, salutarem obseruantiã adhortatio ab exemplo Christi.

Quadragesimam ieiunaturo quę præstanda.

reddit. Qui igitur ieiunare in principio Quadragesimæ deliberat, proponat ante oculos multa peccata quæ admisit, pro quibus est satisfaciendum: proponat sibi bella carnis cum spiritu quotidiana, quæ non alio telo melius conficiuntur, quàm ieiunio. Ante oculos habeat inferni ieiunium, vbi impij & peccatores commanducabūt linguas suas pro fame & dolore. Erigat oculos, ac cogitet quod de paradisi deliciis, expulsis, propter gulam, non nisi per inediam ac ieiunium in illum est redeundum. Consideret quas abstinentias, qualem famem, & quàm angustias victus rationes milites patiantur in bello. Attendat ad temporis breuitatem, in quo indicta est parsimonia. Sed ante omnia Christum tot diebus in deserto ieiunantem meditetur, magnitudinemq; præmij cœlestis cōtempletur: vt dignus sit mensa cœlesti, in qua perpetuò edat, & bibat ad saturitatem simul cum Christo, cui cum Patre & Spiritu sancto ab vniuersa creatura reddatur omnis honor, gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

Apoc. 16.

Matth. 4.

TRACTATVS LVI.

In illa verba: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi ærugo & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt & furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo: vbi neque ærugo, neque tinea demolitur & vbi fures non effodiunt, nec furantur: Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est cor tuum.*

Quò tendat Dominus in his verbis.

HACTENVS Dominus de fugienda ambitione, & vitanda gloria vana in benefactis docuit: nunc de auaritia vitanda sermonem instituit: nam his duobus malis nihil est in moribus hominum pestilentius, expugnatuque difficilius. Diuitiæ namq; atq; opes, ad quas sæpè appetendas vana gloria inclinat, haud præstant felicitatem: quia & in se corrumpi possunt, & ab aliis furtim auferri, voluitq; Dominus suorū studia aliena esse à moribus Pharisæorū, qui erant auari, & à moribus vulgi superflua passim, & cupiditate & solicitudine laborantes, atq; ita disponit ad eleēmosynam faciendam, de cuius modo supra locutus est. Potest etiā intelligi hic locus, vt post specialia exempla Dominus regulam generalem assignet. Thesaurizat in terra, qui homines inprecationibus, eleemosynis, ieiuniis, cæterisque operibus

Altera sententia.

piis respicit: at in cœlo, qui solùm respicit ipsum Deum, quod tutius est, & in æternum speciosius. Illud enim neq; tutum hic est, quod tineis & furibus patet, & in ænum dedecori erit. Etenim bonorum operum detractores tineæ sunt, & fures, multi, qui id sibi arrogant, & qui partem sibi in his vendicant, dum aut suauisse, aut coegisse, aut aliquid egisse dicant, quod tu id boni faceres. Ita bona tua hominibus ostentando, aut corrodi à detractoribus, & minui facies, cū non ea intentione facta dicant, aut aliud quæsisse mentiantur, aut cū multis communicabis. Et ita sensus esset prioribus deuitanda gloria humana consonus. Sed magis placet, vt sit peculiaris doctrina de vitanda auaritia. Verbum *Thesaurizare*, nihil est aliud, quàm paullatim, sensimq; colligere, & reponere, siue recōdere: vnde verbum Græcū θησαυρὸς est id, quod in crastinū reponitur, est enim thesaurus propriè diuitiæ sepositæ, & in longum tempus reconditæ, quem Persæ gazā appellant. Neq; prohibet Dominus mercedē recipere ab illis quibus laboraueris, aut per iustos labores comparare vitæ necessaria: quia id cum præcepto Domini, & ratione est coniunctū. Dixit enim: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo*: & Paulus: *Qui nō vult operari, nec manducet.* Rursus non prohibet iustam ex parte rei, & affectus congregationem diuitiarū pro se, & filiis suis sustentandis, & filiabus locandis: nam debent parentes filiis thesaurizare, vt Paulus docet 2. Cor. 12. Adhæc, non impedit Dominus his verbis, ne Respublica ex redditibus suis & honestis tributis aliquid seruare possit ad bella, si quæ inferātur propulsanda, & ad motus seditiosos compescendos, ne iustitia, charitas, & pax in illa pereant: & is qui principatū gerit, vel mutuo petēs vel subditos grauans vilescat, vel odio habeatur: hæc enim cùm rectè, & moderatè fiunt, non nobis, sed ad Dei gloriam fiunt. Nam si immodicè, & falsò confictis coloribꝰ per exactiones & vectigalia princeps, ad explendā suam libidinem, expilaret populos suos, iniquè profectò ageret, & deuoraret populū suum, sicut cibum panis, deberetq; meminisse Tiberij Imperatoris, qui solitus erat dicere, *Boni pastoris est tondere oues, non deglubere*: Augustus quoq; Cæsar fiscum principis, lieni comparabat: nam vt lien non crescit nisi cū detrimento omnium, membrorū corporis: ita Fiscus Regius non augetur, nisi cum damno, & detrimento subditorum.

Dominus ergo hoc loco vetat ita affici & fidere thesauris ob proprium & immodera-

Bonorū operum tineæ & fures qui mystice.

Quid propriè thesaurizare. & thesaurus.

Primus sensus illorū Domini verborum incongruus.

Genes. 3.

2. Thess. 3.

Secundus sensus.

2. Cor. 12.

Tertius.

Immodica principū vectigalia notantur: de ijs Tiberius quid senserit: benè cur illa com pararet Augustus Cęsar.

Quos prohibeat Christus tantùm thesauros thesaurizare.

deratum amorem, illisq; augendis incũbere, vt propterea cœlestia negligantur. Et sic tollitur metus faciẽdi eleemosynã, nam in pauperibus securè reconditur quod reponimus: quod abundæ sacræ literæ docent, & vel ethnicus quidam eleganter docet, cùm ait;

Martial. li 5.

Extra fortunam est quicquid donatur amicis:
Quas dederis, solas semper habebis opes.

Magnarum largitionum suarum in milites, & amicos quam reddetet rationẽ Magnus Alexander.

Alexander Magnus rogatus cur immensas opes, & thesauros quos recipiebat, tam liberaliter effunderet in milites, & in amicos: respondit, apud nullos melius asseruari thesauros, quã apud amicos & eos, quos tibi beneuolentia deuinxeris: nã tales maiori cum fœnore sæpè cùm opus est, restituunt. Propterea ponderandum est: *Nolite thesaurizare vobis*, videlicet ad carnis lasciuiam, & vanitatẽ, sine alio fructu spectante ad Dei gloriam. Non enim qui congregat pro se, & familia sua honestè alẽda, aut filiabus matrimonio collocandis, aut pro loco pio erigendo, ac dotando sibi thesaurizat, sed Deo. Qui verò tantùm thesaurizat, vt thesauri permaneant, & eorũ inspectione delectetur, quemadmodùm sordidus ille qui dicebat.

Explicatur: Nolite thesaurizare vobis thesauros, &c.

Horat. li. 1. saty 1. circa medium

Qui penè sint idololatræ, thesaurizantes sibi. Ecclesi. 5.

Populus me sibilat; at mihi plando
Ipse domi, simul ac nummos contemplor in arca,

vitio & culpa non caret; nam tales ab idololatris haud multum distant: vnde & auaritia ab Apostolo, idolorum seruitus nuncupatur: & idem ille ethnicus rectè descripsit hunc idoli cultum, cùm ait;

Horat. ibi.

Et tanquam parcere sacris
Cogeris, aut pictis tanquam gaudere tabellis.

Luc. 12.

Tales sunt qui sibiipsis thesaurizant, & non sunt in Deum diuites, vt dixit Dominus. Hoc autem vitiũ maximè vituperatione dignum existit in quocũq; etiam laico, immoderatè plerunq; congregante diuitias, & caussas semper accumulandi fingente, ita vt dum viuit, modum nullũ imponat: maximè si filios habeat, quibus, & non sibi dicat se recondere: sed fallitur, quia non erigit oculos ad scripturas, quæ dicunt: *Non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem.* Videns semen iusti thesaurizãtis in cœlo, non mendicare? & rursus: *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis eius volet nimis.* Audi iam quid dicat Dei sermo: *Potens in terra erit semen eius, generatio iustorũ benedicetur.* Præcipuè tamen illud est execrabile, & abominandum in Episcopis, & Ecclesiarum pastoribus, qui reditus ecclesiasticos ad pauperum necessitates subleuandas institutos, & ad viduas & virgines alendas, & infirmos curandos studio se cõgerunt, ac interdum etiam ex mulctis, & pœnis, quas peccantibus irrogant, vti loculos suos, non sine populi scandalo, impleant: parcissimè, & miserè victitantes, hospitalitatemq;, & curam pauperũ negligentes: nam tales sibi thesaurizare proculdubio censendi sunt, non Deo, qui tot occasiones in cœlo thesaurizandi præbenti oculos claudunt. Quare sæpe audimus eiusmodi homines immatura morte à Deo punitos omnes istiusmodi opes, & auri, argentiq; infinitam prope massam coactam in Apostolicæ Sedis ærarium concedere: impletur in illis quod Dominus dixit per Dauidem: *In operibus manuum suarum comprehẽsus est peccator*: tanquam si fur cum furto in manibus à iudice deprehendatur. Et cùm tot extent huius rei historiæ, pauci tamen sunt qui volunt alieno periculo sibi prospicere: tam inexplebilis est auaritiæ sitis, & amor, de quo ille dixit:

Quibus scripturæ locis arguantur. Psalm. 36.

Psalm. 111.

Ibidem.

Episcopi, & animarũ pastores qui sibi, nõ in cœlo thesaurizent.

Illorum pœna.

Psalm. 9.

Virgil. lib. 1. Aened.

Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

Religiosorum infames quorum maximè thesauri.

Quòd si hæc in Ecclesiasticis viris meritò reprehendenda veniunt, quid dicendum de ijs Religiosis, & Monachis, qui cùm ad mortem perueniunt, magnam summã pecuniæ relinquere deprehenduntur, contra omnem rationẽ paupertatis, quam vouerunt? Certè tales, Gregor. Magno iudice, sepultura Ecclesiastica essent arcendi, qui monachum defunctum, & tres aureos habentem, extra sacrum locum, id est, in sterquilinio sepeliri mandauit.

D. Greg. li. 4. dialog. c. 56. sub. fin. to. 2.

Addit: *In terra*, vel, *sub terra*. Quod non est tantùm in terra defossos recondere, sed quomodocunq; terrenas possessiones colligere, aut collectas apud se seruare. Nam quæ terrena sunt, & terreno affectu comparata, in terra recondunt, sicut ille, qui talentum posuit in terra, & ille, de quo ait Poëta.

In terra thesaurizare quid.

Matth. 25.

Idem li. Georgic.

Condit opes alius, defossoq; incubat auro.

Vel in terra, hoc est, in hac vita, vt temporalia hic nobis sint summa, & pretiosa tanquam thesaurus. Ex hoc enim animus nobilior vilescit, quemadmodũ aurũ plumbo admixtum deprimitur: thesaurizaturque ira in alia vita. Et penè inutiles sunt hi thesauri, qui tandem omnes consumuntur. Est ergo Domini scopus, hortari ad eleëmosynam faciendam; ob eam maximè caussam, propter quam homines ab eleẽmosynis faciendis abstinent: timent enim, ne erogando opes suas, decoquant, & perdant facultates. Sed Dominus contra docet, tunc potissimũ eas nos recondere, ac in tuto reponere, cùm in pauperes erogamus, imò potiùs eas perdere, nisi erogauerimus. Similem exhortationem habet

Alter sensus.

Eleemosyna quare potissimum facienda.

1. Tim. 6.

Apostolus 1. Tim. vlt. *Diuitibus huius seculi præcipe non sublime sapere.* Et infrà: *Bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facilè tribuere cõmunicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurũ.*

Thesaurizare in cœlo quid.

Thesaurizare in cœlo, est apud Deum comparare, & colligere futurorum præmiorũ merita; quod quidẽ speciatim fit per eleemosynas, & in genere per quæcunq; alia opera bona. Et hoc loco est sermo de priori per eleẽmosynam, vt ostẽditur Luc. 12. *Vendite, ait, quæ possidetis, & date eleẽmosynã. Facite vobis sacculos, qui nõ veterascunt, thesaurũ indeficientem in cœlis.*

Luca. 12. *Tob. 4.* *Infrà 11.*

Ita docuit Tobias filium suum thesarizare. c. 4. dicens: *Si multũ tibi fuerit, abundanter tribue: si exiguũ tibi fuerit, etiã exiguũ libenter impertire stude. Præmiũ n. bonum tibi thesaurizas in die necessitatis.* Et Angelus Raphael c. 11. eiusdem libri; *Bona est oratio cum ieiunio: & eleemosyna magis quàm thesauros auri recondere.*

Tribus modis quibus thesaurus amittitur.

Vbi ærugo, & tinea demolitur. Tribus his verbis complectitur omnẽ modum, quo thesauros amittimus. Oportet enim expectare, vel tineam, vel æruginem, vel fures. Et ærugo, quasi æris rubigo, sicut ferrugo ferri, corruptio est accedens metallis, maximè impurioribus, imò etiam puris, quia ex contrariis constat.

Aerugo qd. Thesaurorum vanitas quanta.

Atque hinc notatur vanitas diuitiarum non nateralium, quę per se quidem non valent, sed tantũ inuentæ sunt, vt rerũ omnium sint mensuræ: vnde & numi, siue numismata, dicuntur quasi leges, eo quod legẽ, & mensuram rerum comparandarũ præscribant.

Quid illud Salomonis: Pecuniæ obediunt omnia *Eccles. 10.* *Prouerb. 17.*

Hinc illud: *Pecuniæ obediunt omnia*: id est, Omnia cõmutabilia pecunia haberi possunt, sed non alia, quæ auro non cõparantur, vt sapientia, & virtus. Vnde Salomon inquit: *Quid prodest stultò habere diuitias, cùm sapientiam habere non possit?* Quare deploranda est eorum cæcitas, qui præferunt corruptionem, cui dicati sunt, ipsi Deo, & animis, & corporibus propriis, & proximorum.

Tinea quid.

Tinea verò, vermis est rodens vestes aut libros, vel grana quæcunque, & semina: quæ diuitiæ naturales sunt, multoque cæteris præstantiores, quia per se valent.

De furibus etiam quare Christus meminerit.

Sed quia tinea non omnia vastat, vt vniones, & lapides prætiosos, ideò fures sunt, qui illas diripiunt. Græcè non dicitur ærugo, & tinea, sed σὴς, καὶ βρῶσις. Est aũt σὴς, tinea. vt Eccles. 42. *De vestimentis procedit tinea*, & Iacob. 5. vestimentã à tineis comesta dicuntur σητόβρωτα, βρῶσις verò significat comesturam, vel comestionem.

Eccles. 24. *Iacob. 5.* *Cypri. li. 3. ad Quirinũ. propè initium.* *Theophyl. in Matth.*

Vnde alia litera habet: *Vbi tinea, & comestura exterminant*: quam lectionem sequitur Cypria. ad Quirinũ. Et Theophyla. tineam refert ad vestes, & comesturam ad cibos, fures verò ad aurũ & argentũ.

Fures effodientes qui Domino.

Fures autem hoc loco, vocat omnes quouis modò iniustè rapientes, etiã domesticos, & familiares nostros, imò filios proprios, qui anhelant ad paternam substantiam dilapidandam, patrisque mortem propterea in votis habent, quia plerunq; thesaurizant, & ignorant quibus congregent. Et ex eo quod iniustè rapiũt, maior sequitur afflictio: nam irascimur ratione abutẽti homini; nõ sic, vel tineæ, vel æruigini à Domino missis. Et Dominus hæc omnia permittit, ne nos eis fidamus. Oportet etiam cauere, id est, à die vltima, quæ veniet vt fur in nocte, in qua omnibus spoliabimur, de qua dictum est in Euangelio: *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te, quæ autem parasti, cuius erunt?*

Psalm. 38. *Matth. 24. & 2. Pet. 3. & 1. Thess. 5. Apoca. 3. & 16.* *Luc. 12.*

Iniquorum thesaurorum fures, tinea, & ærugo quę mysticè.

Vbi fures effodiunt. Id est, nõ possunt abscondi ita, quin diripi possint, & vt à propriis dominis minimè custodiri valeant. Cũ autẽ ob has diuitias congregandas thesaurus iniquorũ operum consequatur: in inferno, fur, erit dæmon; tinea, vermis cõscientiæ: ærugo verò corruptio, atq; mortalitas. Et ita pro thesauro, carbones tandẽ iuxta Prouerbium habebunt.

Esa. vlt. & Marc. 9.

Thesaurizare nobis thesauros in cælo qua ratione valeamus.

Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo: sed qua ratione id consequemur? Meritis & officiis virtutum, & in primis charitate, quæ omnia opera nostra pretiosa facit coram Deo, & æternæ vitæ præmio digna. Deinde omnia seruorũ Dei opera, & merita cõmunia sibi facit charitas, dũ de illis congratulatur, & Deũ per illa illustrari cõgaudet. In malis etiam alienis, siue spiritualibus, siue tẽporariis, atq; corporeis singulare lucrũ comparat sibi, dum interno illa cõmiseratur affectu, & si potest, re, & facto succurrit.

Charitatis virtutes quantæ.

Et si quidẽ non valet, prece ad Deũ, & ad Angelos fusa iuuat: nec tantùm viuentibus auxiliũ præstat sed etiam defunctis in Christo. Pretiosa ergo est, lateq; patens ditio charitatis, & ideò magna diligentia, & industria à nobis tuenda est, & conseruanda. Nã nulli dæmon magis insidiatur, & illa vna spoliati, nihil sumus, autore Apostolo.

1. Cor. 13. *Psalm. 111. & 2. Cor. 9.* *Prouer. 19.*

Ex charitate misericordia oritur, quam proximis paupertate, vel infirmitate laborantibus impendimus: de qua ait Psaltes: *Dispersit, dedit pauperibus: iustitia eius man t in seculum seculi*: quæ iustitia nisi in cœlo esse non potest: & Salomon: *Fœneratur Domino qui miseretur pauperis.*

Alia ratio thesaurizandi in cœlo præstantissima. *Matth. 19.*

Est etiã præter communem charitatẽ, peculiaris quidã, & singularis Dei amor, quo quis se propter Deum omnibus fortunæ bonis spoliat, ac priuat, deliciisque omnibus, & coniugij vsu se se abdicat: voluntatemque suam superioris arbitrio propter Christum

regen-

regendam, sponte submittit. Illos quis queat dubitare, quin magnum thesaurum sibi in cœlo recondant? De his Dominus inquit: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni sequere me: & habebis thesaurum in cœlo.* Vides Christum asseruantem thesaurum illorum, qui propter se mundò renuntiauerunt; & propter regnum cęlorum se castrauerunt? Tales igitur, siue psallant, siue orent, siue ieiunent, siue sacrificent, siue diuinis literis vacent, siue denique dormiant, aut curando corpori, ad Dei gloriam, vacent; incomparabilem sibi thesaurum in cœlo reponunt. Vnde per Esaiam dicitur: *Dicite iusto quoniam benè, quoniam fructum adinuentionum suarum comedet.*

ibidem.

Esai. 3.

Thesauros dixit hoc loco Dominus in numero multitudinis, quia nō vnum tantùm, aut alterum bonum opus in cœlo est recondendū, sed multa: quia omnia mandata Dei præstare debemus. Vnde ex seruis qui talenta acceperunt, qui vnum aut alterum nummum in sudario, vel in terra condiderunt, non fuerunt seruati: sed qui decem minas, aut quinque, teste Luca, aut quinque, aut saltem duo talenta, ad mensam exposuerunt. Thesaurizate igitur, cōgregando bona merita, atque hæc expendendo, vt habeatis in cœlo Empyreo, & vt pecuniam traiectitiam per nummularios ex vno in alium locū transferimus; ita nos è terra per pauperes in cœlo recondimus. vt D. Laurentius tyranno respondens dixit: *Nam facultates Ecclesiæ quas requiris, in cœlestes thesauros manus pauperum deportauerunt.* Simileq; est hoc dictum alteri Domini sententiæ, quæ habet: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Et ait, *in cœlo*, quò ituros nos speramus tāquam in patriam: non, in terra, vnde (velimus, nolimus) sumus discessuri. Cœlū, amplissimus locus est ad recondenda bona nostra, nec opus est, vti stultus ille cogitabat, qui thesaurizabat in terra, dicebatque: *Destruam horrea mea, & maiora faciam: & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & bona mea:* nō est, inquam, hic opus destruere locum, & ampliorem facere, sed destruere angustias cordis, & dilatare cor, & ad capienda illa cęlestia bona amplius reddere, & capacius. ¶ *Vbi neq; ærugo neq; tinea demolitur.* Nā in cœlo non est corruptio ex parte loci, vel ex parte thesauri, id est, beatitudinis, & quia bona interna sunt à corruptione longè remota, nec ibi est iniustitia, neq; quisquam eo, quod suū est, spoliatur: *Maria*, inquit, *optimā partem elegit, quæ nō auferetur ab ea:* sed quisq; ex virtute charitatis, quod ad aliorū beatitudinem attinet, sibi communem facit: vel gaudium plenum, quod nemo tollet à vobis: maximè quia fures gloriæ Dei, nēpe dæmones, inde expulsi sunt, qui secum tulerūt æruginem gratuita corrumpentem, & tineā erodentē bona naturalia, quatenus ligata sunt ad bonū faciendum. Et hæc fides, qua in cœlo thesaurizamus, maximè necessaria est, ne hic etiam à nobismetipsis consumpti peccemus.

Thesauros non thesaurum cur Dominus dixerit esse thesaurizandos in cœlo.

Luc. 19. Matth. 25.

Boni nummularij diuitum qui.

Luc. 16

Cur in cœlo thesaurizandum, non in terra. Luc. 12.

In cœlo cur neq; ærugo, neque tinea demolitur.

Luc. 10.

Ioan. 16. In cœlo etiā quare neque fures non effodiant, nec furentur. Apoc. 12. & Esai. 14.

Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Græca lectio paullò aliter habet: *Vbi enim est thesaurus vester, ibi & cor vestrum erit*, sed non vitiat sensum. Terribilis certè sententia, nam si hic habes thesauros tuos, id est, illa quæ summè amas tanquam thesaurum; hic etiam habebis voluntatem, & cor, siue appetitum, quia cum illo hinc discedes, & seruabis in æternum, & ideò cruciaberis, quia habere non poteris, & quos, velut Tantalus aquas propè sitas, magno affectu concupisces, sed frustra. Ideò diuiti Epuloni dictum est: *Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua*, & illi qui in inferno positi erant, tanquam Phryges serò sapientes, dicebant: *Quid nobis profuit superbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam vmbra, & tanquam nuntius præcurrens.* Damnati igitur de præsentibus diuitiis, & felicitate nullum aliud lucrum reportant, quàm eorum recordationem, ad æternum cruciatum, & tormentum. Quamobrem oculos tempestiuè aperiamus, & recogitemus vbi condimus thesauros nostros. Ex thesauro quippe in cœlo reposito cor nostrum trahit fidei, & spei, & charitatis augmentum, & calcar ad bonorum meritorum cumulorum augendum impellens: è thesauro autem in terra asseruato, etiam si periret nunquam, cor trahit ęruginem corruptionis per peccata, quibus interior homo putrescit, & in interitum ruit sempiternum: Trahit quoq; tineam corrosionis per vermem conscientiæ, & pœnam cruciantem, imò etiam furtum: siquidem non communicans extremè egentibus, neque succurrens animę suę miserè laboranti, quasi furtum committit. Si ergo in terra est thesaurus tuus reconditus, iam cor viuit in terra. Si sepeliuisti thesaurum, cor tuum sepelisti. Quòd si thesaurus à tineis, & blatis corroditur: planum est etiam à vermibus corrodi cor tuum: miserum autem cor quod cum vermibus, cumq; tam vili milite continuum bellum gerit: quem vicisse, pudor est: à quo vinci, nefas. Audi iam fratris Domini in diuites huiusmodi non

Quàm sit verum, Vbi thesaurus noster sit, ibi & cor nostrū esse.

Luc. 16.

Sap. 5.

Thesaurus cœlestis cor nostrum, & thesaurus terrestris quam vanè afficiāt.

In diuites auaros Apostolica inuectiua. Iacob. 5.

Iacob. 5. dicam verba, sed tonitrua: *Agite nunc*, ait, *diuites, plorate, vlulantes in miseriis vestris quæ aduenient vobis. Diuitiæ vestræ putrefactæ sunt, & vestimenta vestra à tineis comesta sunt. Aurum, & argentum vestrum æruginauit: & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis vobis iram in nouissimis diebus.* Vtinam hæc audirent diuites, & non multo auro tantæ veritati occlusissent aures. Atq; ex hac sententia pendet nostra salus. Quia terrenis impeditur cor, ne cœlestia amare possit: rursus à cœlestibus disponitur, vt vana, & terrena contemnat. In manu itaque consilij nostri relictum est, vbi velimus thesaurizare, in terra, an in cœlo, & sinu Dei, in quo omnes thesauri tutissimè sunt repositi, neque quisquam nobis thesauros ibi semel positos eripere potest, præter nos ipsos, qui peccato nostro, quod longissimos, & rapacissimos vngues habet, nos illis expoliare possumus: tanta enim est audacia, & impudentia peccati, vt in diuina penetralia irrumpere non vereatur. Quòd si rursus conuertaris ad Dominum, opes tuas iterum in sinu Dei repositas inuenies: quòd si non conuertare, aliis prodesse poterunt. Thesaurus enim Ecclesiæ ex superabundantibus sanctorum operibus aggregatur. Pulchrè etiam indicauit hoc loco Dominus, nós non habere hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirere. Nam qui ad Indos Orientales, vel Occidentales nauigant, si quas opes aut facultates sibi contingat comparare, inde eas extrahere contendunt, atque in patriam præmittunt, vt eis in patria tutò frui liceat: ita Dominus vult nos intelligere, nos extra patriam, quasi in quadam India positos esse, vnde thesauros nostros in cœlum præmittamus. Quod vt faciliùs præstemus, verbum Prophetæ expendamus dicétis: *Mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam*; hoc est, omnes opes, & thesauros meos. Nam sic fiet in nobis, quod de quibusdam Apostolus dixit: *Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantiam*: de qua ait Dauid: *Veruntamen in imagine pertransit homo: sed, & frustra conturbatur. Thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea. Et nunc quæ est expectatio mea? nonne Dominus? & substantia mea apud te est.* Cernis Prophetam longè ante Euangelium thesaurum suum reposuisse in cęlo? Turpe igitur erit nobis, viris Euangelicis, post tantam lucem in terra thesaurizare & nihil cœleste cogitare. Quibus Paulus scribit: *Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens: Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.* Oculos ergo eò attollamus, vbi Christus est spes nostra, thesaurus noster, & gaudium nostrum, Ipsi gloria cum Patre, & Spiritu sancto sempiterna, Amen.

[Margin: Thesaurizare in cœlo quã necesse. Eccles. 15. — Peccatũ quã impudens. — Quòd nos etiam vult Domin⁹ thesaurizare in cœlo, quid significet. Hebr. vlt. — Psalm. 47. Ponere in Domino Deo spem suam quid. Hebr. 10. — Psalm. 38. — Regius Propheta magnus ille vbi thesaurizaret. — Colos. 3.]

TRACTATVS LVII.

In illa verba: *Lucerna corporis tui est oculus. Si igitur oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidũ erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen quod in te est tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt?*

Ad præsentis loci intellectum satis illustrandum, præmittendum in primis, verba hæc, tum hoc loco Matt. 6. tum Luc. 11. inueniri: fortassis quòd bis dicta sint à Domino ad vnũ, vel plures scopos. Deinde præmittendum, hęc verba non esse proprie parabolam, etsi speciem quendam parabolicæ locutionis habere videantur, sed tantùm metaphoram quandam siue collationem sumptam ab oculo, & naturali corpore, siue membris eius, ad oculum mentis, & actiones eius, quæ tanquam corpus eius sunt. Tertiò, præmittendum est, sensum horum verborum, iuxta corticem esse, oculum esse lucernam corporis, vt illud tanquam lux, siue lucerna ducit, vt omnia, & singula membra suo perfungantur munere. Si igitur contingat, oculum lucidum esse, & purum, quęuis corporis pars in suo officio continetur, & manus, & pes, & reliqua membra aptè suas functiones præstant. Ideò Græcè absolutè dicitur: *Lucerna corporis est oculus*: quæ sententia absoluta plus habet gratiæ, & dignitatis. Vt sit sensus; Quod lucerna est in domo, hoc oculus est in corpore cuiuscunque hominis, vel animantis. Ex ex ea generali sententia infert Dominus singulare quod docere volebat. Si ergo oculus tuus: quam coniunctionem illatiuam, & Græca habent exemplaria, & Augustinus. At verò si oculus sit vitiosus, aut caligine, & nubecula aliqua obductus, membrorum functiones imperfectæ, & diminutæ sunt ob lucis absentiam, & omne operationum corpus redditur obscurum, & cęcum. Hic est corticis literæ sensus.

Præcipuus autem, & principalis sub hac metaphora oculi corporei, & actionum externorum scopus est, describere alium oculum mentis, siue spiritus: & aliud corpus

[Margin: Hanc sententiam cur refert etiã Lucas: an sit parabola, necne: quid significet ad literam. Matth. 6. Luc. 11. — Aug. lib. 2. de serm. Dom. in mont. cap. 13. initio, tom. 4. prope finem. — Spiritualis intellect⁹ ac mysticus.]

corpus actionum, siue internarum, siue externarum, quæ ab illo oculo mentis diriguntur: de quo sensu posteà. Est ergo aperta sententia: Oculus fungitur officio lucernæ, quo cernimus ea, quæ extra nos facimus: hic oculus si sit simplex nullo turbatus humore, corpus lucidum reddit, id est, actiones externæ clarè vt videantur, facit. Quòd si oculus sit nequam, maleque affectus ad videndum; corpus totum erit tenebrosum: id est, non magis videbit actiones, quàm si fierent in tenebris. Si ergo lumen quod in nobis est, tenebræ fiat: quasi dicat, Si oculus in tenebras vertatur, maiores erunt tenebræ in corporeis operibus, quæ oculo dirigebantur. Et tacitè inest huic propositioni Christi, quod subintelligi voluit, idem scilicet accidere oculo mentis, vt sit lucerna totius corporis, id est, cunctorum instrumentorum, siue facultatum, ac appetitionum animæ, siue irascentis, siue concupiscentis. Oculus horum itaque est intellectus, siue mens, vt interpretatur Chrysostomus, & Origenes super Matthæum: valens discernere bonum à malo; & illud eligere, hoc reprobare: quoniam sui natura semper ad optima deprecatur. Vnde & Philosophus dixit: *Intellectus in anima, est vt oculus in corpore.*

Chrys. ho. 21. in Matt. to. 2. Orig. tract. 3. in Matth à medio, to. 2.

Arist. lib. de anima.

Iam quartò, ad sensum propositum, expendendum est, quorsum hoc dixerit Dominus. Est enim scopus horum verborum, vt tradit Chrysostomus, docere, auaritiam esse causam cæcitatis internæ, & animum ipsum visu spirituali priuare. Præcesserat enim: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra*: &, *Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.* Hoc etiam alibi Dominus insinuauit, dicens; *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te*, &c. & Apostolus: *Radix omnium malorum est cupiditas: quam quidam appetentes errauerunt à fide: & inseruerunt se doloribus multis*: non ob aliud certè, vt docet Augustinus, quàm quòd inseruerunt se amoribus multis. Vnde hoc vitio cæcatus Iudas, Dominum prodidit, & Iudæi plus diligentes terrestria, quàm cœlestia, ac dicentes, *Venient Romani, & tollent locum nostrum, & gentem*: plenè excæcati sunt, & Messiam lucidissimam lucem ante oculos positam non cognouerunt. Ne ergo figamus oculos nostros in terra, rationem oculo comparat, quæ si erroribus practicis admixta sit, alia opera erunt tenebris peccatorum pleniora: ea verò pura, & à talibus erroribus defæcata, alia opera per rationem illuminantur, & lucida fiunt. Hæc eadem verba Christus Luc. 11. repetiuit; volens fortassis percutere Scribas, & Pharisæos, vt Theophylactus testatur, qui Christi miracula malitiosè calumniabantur ex inuidia, & ad pœnitentiam eius prædicatione non flectebantur. Vnde obiecit illis; *Lucerna corporis tui est oculus tuus*, scilicet intellectus, quem oblatum suo vitio minimè receperunt, vt magnificent, & apud alios commendent, indicando ex illis verum Messiam. Et fortassis hoc in Lucæ loco non est ab re sensus Gregorij Nazianzeni, qui nomine lucernæ, & oculi, intelligit Prælatum, siue Scribam, & Pharisæum, quorum erat aliis tanquam corpori prælucere: quibus non lucentibus, naufragium patitur Ecclesia, quæ illos sequi consueuit. Et vt oculi est videre, ac idcircò dirigere, eius etiam est plorare, lachrymasque fundere; ita pastorum est alios dirigere, & eorum peccata lachrymis diluere.

Quis scopus doctrinæ Christi propositæ.
Chrys. sup. dicto loco.
Luc. 12.
1. Tim. 6.
Cupiditatē appetentes iuxta Apostolum, & B. Augustinū, quare inseruerunt se doloribus multis.
Augustin.
Matth. 26.
Ioan. 11.
Iudæorū cæcitas vnde.
Quare Christus rationē oculo contulerit.
Luc. 11.
Theophyl. in Matth.
Greg. Naz. ep. 18. ad Neocæsari. initio.
Lucerna & oculus quid Naziãzeno, non ineptè.

Vel oculus est cor humanum, quod si lumen fidei diuinum perdat, & errore atque malitia sit affectum, corpus, hoc est, vt exponit Chrysostomus, sensus à ratione non coercitus, tenebris peccatorum inuoluitur, quibus non vincitur, corde puro existente, & in cœlo thesaurum recondente: imò tandem beatum, corpori, & sensui gloriam communicabit. Vel lumen operum, quæ membra dicuntur à Paulo, est ipsa intentio, Augustino teste: quæ si mala est, & externa opera mala erunt. Et quia externa mala indicant qualia sint interna in malo viro, interna proculdubiò erunt tenebrosiora. Vel sensus est: Si bono animo cœpta, ex mala intentione posteà offuscantur; quàm obscurata erunt malo animo cœpta? Vel si Princeps, & Satanas errat; quid faciet plebs? Si fides deuiat, vt Ambrosius in Lucam scribens exponit; ergo & opera. Gregorius Magnus lib. 28. Moralium, per oculum corporis lucernam intelligit, intentionem lucem operis: quod ab Augustino accepisse videtur, qui hoc loco pulchrè ait; *Oculum ergo hic accipere debemus ipsam intẽtionem; qua facimus, quicquid facimus: quæ si munda fuerit & recta, & illud aspiciens quod aspiciendum est; omnia opera nostra quæ secundũ eam operamur, necesse est bona sint.* Quæ omnia opera totum corpus appellauit: quod & Apostolus membra nostra dicit quædam opera: quæ improbat, & mortificanda præcepit, dicens; Mortificate membra vestra quæ sunt super terram: fornicationem, immunditiam, auaritiam, & cætera talia. Non ergo quid quisque faciat, sed quo animo faciat, considerandum est.

Oculus corporis quis præterea.
Chrys. eadem hom. 21. in Matth.
Rom. 6.
Lumen operum quodnã Augusti.no.
Aug. vbi suprà produ-ctus fuerat.
Quorsum id: Si ergo lumẽ quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt?
Ambros. in Lucam.
B. Greg. c. 13. tom. 1.
Alter sensus Gregorij, nimirum, & Augustini.
Aug. li. 2. ser. Dom. in mõt. cap. 13.
Coloss. 3.
Animus operantis, ait August. non opus ipsum debet considerari.

Hoc

Hoc est enim lumen in nobis, quia hoc nobis manifestum est bono animo nos facere quod facimus: omne enim quod manifestatur, lumen est. Nam ipsa facta, quæ ad hominum societatem à nobis procedunt, incertum habent exitum; & ideò tenebras eas vocauit. Non enim noui, cùm pecuniam porrigo indigenti, & petenti, quid inde aut facturus sit, aut passurus: & fieri potest, vt vel faciat ex ea, vel propter eam patiatur aliquid mali, quod ego cùm darem, non euenire voluerim, neque hoc animo dederim. Itaque si bono animo feci, quod mihi, cùm facerem, notum erat, & ideò lumen vocatur; illuminatur etiam factum meum, qualemcunque exitum habuerit, qui exitus quoniam incertus & ignotus est, tenebræ appellatæ sunt: si autem malo animo feci, etiam ipsum lumen tenebræ sunt. Lumen enim dicitur, quia nouit quisque quo animo faciat, etiam cùm malo animo facit: sed ipsum lumen tenebræ sunt, quia non in superna dirigitur simplex intentio, sed ad inferiora declinatur, & duplici corde quasi vmbram facit.

Ephes. 5.

Si ergo lumen quod in te est, tenebræ sunt; ipsæ tenebræ quantæ sunt? Hoc est, si ipsa cordis intentio, qua facis quod facis, quæ tibi nota est, sordidatur appetitu rerum terrenarum & temporalium, atque cæcatur; quanto magis ipsum factum, cuius incertus est exitus, sordidum & tenebrosum est? quia etsi benè alicui proueniat, quod tu non recta & munda intentione facis, quomodo tu feceris, tibi imputatur, non quomodo illi prouenerit. Hactenus ex sententia Diui Augustini. Ad huius loci intelligentiam constituendum est, quòd quia rectum est, cuius medium non exit ab extremis: opus recta intentione factum, est, quod ab agente vno extremo proficiscitur, & tendit ad debitum finem, vt alterum extremum, non declinando ab ordine debiti finis: hinc dirigere, seu ordinare, rationis est, vt ostendentis finem, & voluntatis, vt inclinantis ad eum. Verùm quia actus perfectus, & certus non est, nisi ille, qui à facultate, habitu ornata egreditur: ideò habitus sapientiæ faciet, vt ratio dirigat ad felicitatem contemplatiuam, prudentia ad actiuam, virtutum autem habitus inclinabunt vires appetentes. Ad finem autem superiorem natura, nempe diuinum, dirigit ratio per fidem, cum habitibus ei subordinatis, id est, quibus cognoscuntur quæ spectant ad statum Christianum: quemadmodùm etiam multi habitus subiiciuntur iustitiæ. Voluntas autem per charitatem dirigit omnes actiones ad Deum inclinando; sicut ratio per fidem finem supremum ostendendo. Et hoc ea ratione, qua omni actioni conuenit tendere in vltimum finem, non quatenus est mansuetudinis, vel fortitudinis & similium. Fides igitur finem docet, lex actum ad finem, quæ ideò finem ponit; iustitia autem inclinat ad actum propter finem suum præstandum. Lex ergo, sicut & fides, ad intellectum pertinet: iustitia, sicut & charitas, ad voluntatem: Fides & charitas finem spectant, vt lex & iustitia ea quæ ducunt ad finem: & fidei non ratione obscuritatis, sed cognitionis conuenit dirigere; ideò Christus sine fide dirigebat. Virtus etiam moralis per se non inclinat in finem, quem non cognoscit; sed præostensum sibi à prudentia, quæ virtutem moralem dirigit ad illum: & tunc ipsa virtus ad eum mouet. *Si oculus tuus fuerit nequam:* Id est, si intellectus malum finem præscribat, & omnia ad eum dirigat: ideò malè iudicat de moribus. In oculum autem corporis propriè non cadit nequitia; vnde Græcè dicitur πονηρὸς, id est, malitiosus, vt opponatur simplici propter adiectionem malitiæ quæ excæcat, vt ira, concupiscentia, superbia, auaritia; & vnde fiunt amari & intemperati ab illis perturbationibus, vt nequeant benè iudicare: quia non est oculus simplex. Idem enim non videtur amanti, & odio habenti, vt ait Philosophus. Vt enim iudex benè iudicare valeat oportet vt neutri parti sit affectus; & sic est simplex.

Quæ virtus dirigat intentionem operum fides, an prudentia.

Quid significet: Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit.

Aristot. lib. 2. Ethic.

Si ergo lumen quod in te est, tenebræ sunt. Nimirum si intentio, quæ debet esse recta, & aliarum actionum lumen, quæ in se vnde dirigantur, non habent, si tenebræ per nequitiam & deflexionem à bono fine; *Ipsæ tenebræ quantæ erunt?* id est, opera, quæ ex se non habent aliam bonitatem, quàm illam, quam ab intentione sumunt, quàm erunt inordinata & deprauata; Mala ergo intentio semper facit opus malum, etiam ex genere bonum: recta verò opus ex genere suo bonum: vel ex natura sua indifferens, facit simpliciter coram Deo bonum, non autem malum, quia nec bona intentione fieri potest: repugnat enim vt ad Deum, cui aduersatur, referri possit: quemadmodùm virtus, cuius est inuenire medium eligendum in his, quæ per se mala sunt, inuenire non valet, quia non est. Et per doctrinam hanc de intentione seu fine, docet cautelas celandi bona opera, infirmis hominibus datas, cùm alioqui sit respiciendus finis: qui si rectus est huma-

Explicatur hæc sententia: Si ergo lumē quod in te est, tenebræ sint; ipsæ tenebræ quantæ erunt?

Vnde bonitas, vel prauitas alicuius operationis pendeat.

humanitus, vel diuinitus, nempe vel per prudentiam, & morales virtutes, vel per fidem & charitatem, omnia erunt lucida & illustria. Vel esse potest sensus talis; Si opera bona ex genere (vt dicitur) quæ lumen sunt, ob paruam intentionem tenebrescant; opera mala ex genere, quæ sunt tenebræ, quàm erunt tenebrosa? Vel rursus, Si meus in hisce inferioribus occupata lumen amittat, quo monstrare viam etiam inferiori debuerat parti, quantæ huius inferioris partis, quæ per se tenebricosa est, erunt posteà tenebræ? Atque hinc fit, vt multa & grauia peccent homines, quæ ne grauia quidem esse intelligunt. Nam qui ambulat in tenebris, nescit quò vadat, atque omni penè momento impingit. Omnes hos sensus hæc litera capere potest. Et vbi nos habemus, *Si ergo lumen quod in te est:* Lucas ait: *Vide ergo ne lumen quod in te est* (id est, considera & attende, quòd si oculus, qui toti corpori lumen præbet, scilicet ratio & intellectus; obtenebratus est, tenebræ sint, hoc est, reliqua membra, quæ per se lumen non habent, sed suapte natura cæca sunt, & sine lumine operantur, quæ sunt opera tenebrarum, id est, peccata (nam omnis homo pronus est ex his tenebris ad peccatum, cùm adsit concupiscentia, & irascendi procliuitas, quæ in malum præcipitant, nisi fræno cohibeantur) qua ratione prohiberi possint, nisi adsit lux monstrans præcipitium? Quòd si per oculum, qui lucerna est corporis, intelligamus intellectum fidei lumine præditum, cùm quis ob peccata sua fidem amittit; remanet tenebrosus intellectus, nesciens regere ea, quæ sibi regenda commissa sunt: quemadmodum si quis prudentia & ingenio præstans aliis regendis præficeretur, & ille iusto Dei iudicio prudentiæ & rationis vsu propter sua peccata priuaretur, vt neque se, neque alios gubernare posset, in quantis tenebris, qui per illum regi debebant, versaretur? Ita proculdubio accidit rationi lumine naturæ tantùm præditæ; & fidei lumine destitutæ, quod per se minimè sufficit ad indicandum finem vitæ æternæ, & ad ea, quæ ad finem conducunt, explicanda, si fidei lumine non adiuuetur. Hinc Dauid Psalm. 17. dicebat; *Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine: Deus meus illumina tenebras meas:* vt vel hinc videas doctrinam Christi de lucerna corporis & tenebris: consonam esse propheticis dictis. Et sensus propositæ sententiæ Dauidis est; Tu Domine dignatus es lumine gratiæ tuæ, & fidei, illuminare rationem meam, quæ lucerna est ad illuminandum corpus, & eius actiones. Rursus ait; *Deus meus illumina tenebras meas*; id est, agnosco lumen rationis debile esse, & cæcum imò tenebras ipsas, si me ducere debeant ad vitam æternam: propterea illumina tuo lumine hasce tenebras meas, quo id muneris præstare possint.

[Margin: Alter sensus. — Tertius. — Ioan. 12. — Luc. 11. — Verba Lucæ: Vide ergo ne lumen quod in te est, tenebræ sint, quo tendât. — Quemadmodum intellectus, corporis, oculus, fidei & naturæ lumine destitutus, tenebrosus existat. — Psalm. 17. — In quem sensum dicatur à Dauide. — Quoniam tu illuminas lucernam meã Domine: Deus meus illumina tenebras meas.]

Quòd si fortè in hunc sensum obiicias; Si intentio nostra opus bonum, aut malum facit, quid iudicandum de illo, qui malum opus ex bono animo facit? excusabuntur ergo qui Apostolos interfecerunt; arbitrantes se obsequium præstare Deo, & qui Christum in crucem egerunt. Ad hoc, etsi superius à nobis responsum sit: hic tamen clariùs & apertiùs dicimus, non satis esse intentionem nostram, ad illuminandum operum corpus, cùm ex se fusca sint, & impia, & ferè veræ lucis nihil habeant: ideò necesse est, vt à Dei spiritu illustretur, vt dicamus, *Illumina lucernam meam, Domine: illumina tenebras meas.* Deinde respondemus, hanc regulam de recta intentione limitandam esse, vt tantùm referatur ad ea opera, quæ hypocrisin admittere possunt, id est, quæ per se, neque male, neque bona sunt; valent tamen & à bonis fieri, & à malis, vt est eleëmosyna, oratio, ieiunium, ac similia. Nam homicidium, aut furtum, aut rapina, & huius classis reliqua, non excusantur bona intentione. Propterea rectè tradunt Theologi, duo esse necessaria, vt oculus sit simplex, siue vt bona sit intentio: vt hoc ametur, quod propter finem est amandum: & eligatur, quod iustissimè est eligendum. Nam enim satis erit ad rectam intentionem, vt in rectum & bonum finem ordinetur, sed etiam requiritur, vt per rectas & æquas vias eò perueniatur. Apostolus non patitur eos qui dicunt, *Faciamus mala, vt veniant bona.* Ideò Basilius Magnus in regula monachorum cap. 8. interrogat, vtrùm liceat homini aliquid dicere, vel facere, quod sibi videatur bonum, absque testimoniis Diuinæ Scripturæ? deinde respondet; *Quia in omnibus negotiis & verbis, in quibus versantur, quædam quidem in diuinis Scripturis distinguuntur; quædã verò reticentur. In iis ergo quæ scripta sunt, nulla prorsus licentia permittitur cuique, vel admittere quod prohibitum est, vel omittere quod præceptum est: cùm ipse Dominus id ita præceperit dicens; Et custodi verbum hoc quod ego mando tibi hodie: non adiicies ad illud, neque auferes ab eo. In iis autem quæ Scriptura reticuit, regulam nobis Apostolus posuit dicens euidenter; Omnia licent, sed non omnia ædificãt. Omnia licent, sed non omnia* expe-

[Margin: Bona intẽtio quæ sola bonum opus efficiat. — Ioan. 16. — Altera solutio. — Oculus simplex, seu recta intentio duo necessariò requirit. — Rom. 3. — B. Basil. to. 2. — An liceat homini aliquid dicere, vel facere, quod sibi videatur bonũ, absq; testimoniis Diuinæ Scripturæ. — Exod. 34. — Deut. 12. — 1. Cor. 6. — Infrà 10. — Ibidem.]

expediunt. Nemo quod suum est, quærat, sed quod alienum. Hactenus ille prudenter, & eleganter, & ad hunc elucidandum accommodatè.

Puritas & simplicitas intentionis quàm in omni actione curanda nobis est & conseruanda.

Demus igitur operam, vt oculus noster purus, & simplex sit: quod solum præstare fides, & gratia Dei potest. Nam vt oculus ebrij pro vna duas lucernas videt, vt Tertullianus de Marcione hæretico testatur: ita etiam auari multa sibi videre videntur, dum diuitias suas contemplantur, quibus vt luto cæcantur, vt à lege Dei declinent, & iniurij fiant in proximos, & sibi ipsis interitum pariãt sempiternum. Hinc Chrysostomus homil.21.in Matthæum, *Vt enim nequaquam optes auro ornari, veste serica conspici, si sit oculis tibi carendum, sed horum proculdubiò sanitatem desiderabiliorem rebus omnibus iudicares, quæ si tibi certè depereat, nihil te iam tota vita delectat: quanto hoc magis pro oculis debes mentis efficere? Quando enim lucerna extinguitur, quando gubernator mergitur, quando dux ipse capitur; quæ tandem obedientibus superest spes salutis:* & infrà: *Quid enim prodest,* inquit, *auratis armis milites refulgere, cùm ducitur Rex ipse captiuus? Quod lucrum est ornatæ, depictæq; nauis, cùm ipsius mergitur gubernator? Quænam illa est compositi corporis pulchritudo, cùm facies oculos amisit? Quemadmodum igitur si medicum, cuius in aliorum ægritudines depellendas sanitas necessaria est, ipsum in ægritudinem mittas, & in deaurato cubiculo, lectuloque argenteo iacere præcipias, nihil proficiet omnino languentibus: ita etiam si mentis principale corrumpens, quo scilicet ingruentibus potes vitiis repurgare, thesauro feceris assidere, non modo nihil omnino profeceris, sed totum prorsus animum læseris.* Sic ille. Seruandus etiam oculus simplex à multitudine finium: nam vt canis, qui duas feras insequitur, nullam capit, & vt qui arcu iaculatur, quo commodiùs scopum attingat: claudit sinistrum oculum: ita in operando, vt Deo placeamus, nesciat sinistra nostra quid faciat dextera nostra. Nam hac ratione oculos habebimus columbarum, quos Sponsus tribuit Sponsæ, Cant.1. vt ita simplici & puro animo gloriam Dei spectantes, & ad illam illustrandam laborantes, æternam illam mercedem in cœlis repositam consequi promereamur, opitulatione Iesu Christi Domini nostri, qui cum Patre & Spiritu sancto summè felix ac beatus viuit, & regnat in æuis sempiternis, Amen.

Tertul. lib. 1. aduers. Marcionem sub initium, to 1. circa med.

Chrys. to. 2. Nihil bonas operationes debito fine destitutas proficere quibus constet exemplis Chrysost.

Quomodo etiam bonæ actionis pura & simplex intentio nobis comparanda.

Matth. 6.

Cant. 1.

TRACTATVS LVIII.

In illa verba: *Nemo potest duobus dominis seruire: aut enim vnum odio habebit, & alterum diligit: aut vnum sustinebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo seruire, & mammonæ. Ideò dico vobis, Ne soliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini,* &c. vsque in fin cap.

PROPOSITA verba, quæ tam hoc loco, quàm Luc.16. habentur, tametsi speciem aliquam parabolæ habere videantur, propriè tamen parabola non sunt, sed potiùs metaphorica quædam locutio, per quam sub hac peruulgata parœmia duorum dominorum conatur nos Christus auocare ab studio diuitiarum. Quia enim poterat quis existimare, fieri posse, vt quis simul in cęlo, & in terra thesaurizet, & vbique thesauros reconditos habeat; obiicit dicendo; *Nemo potest duobus dominis seruire.* Ad hæc, innuit Dominus auaritiam vitandam, non solum quia diuitiæ in se ipsis vanæ sunt, quas ærugo, & tinea demolitur, & fures surripiunt: & quia auaritia corrumpit iudicium, dum putat auarus omnia propter diuitias esse eligenda; verùm etiam quia impedit cultum, & seruitutem Dei. Primò quidem, occupando semper totum hominem in illis congerendis & seruandis; deinde faciendo diuitias vltimum finem; quod Deo repugnat, qui vult esse omnium actionum nostrarum vltimus finis, licèt non semper occuparet. Ait igitur, *Nemo potest duobus dominis seruire.* Contra hanc Domini sententiam potest aliquid obiici. Nam potest quis vel duobus militibus, vel medicus infirmis pluribus seruire: potest item homo Deo seruire, & proximo simul: videntur ergo non constare Domini verba. Explicandum est in primis quis est seruus, & qui sunt duo domini: atque ita constabit veritas huius sententiæ. Sicut ergo liber est qui est gratia suiipsius, & non alterius; ita seruus est qui est gratia alterius, non autem sui ipsius: & ideò seruus est, qui non liberè, sed ex necessitate agit. Finis autem domino comparatur, cui ex amore seruiens oppositum odit, si ex coactione & violentia seruiat, contemnit facto contrarium: est enim finis dominus agentis propter finem; & actionem, quæ ad finem referuntur, quia cogit ad certa instrumenta & modum agendi, quemadmodum

Scopus Domini.

Auaritia dupliciter nocet.

Liber qui, seruus sit.

dum quis vult fieri sapiens, cogitur ad studia capessenda, & ad speculationem, sine qua sapiens nemo existere potest; in quem modum dominus cogit seruum, & operationes eius ad se. Duo autem domini aut contrarij omninò sunt, & contraria præcipientes, vt si vnus præcipiat eundem esse in Orientem, alius in Occidentem: aut si non sunt contrarij, erunt disparati, & tamē subordinati inter se inuicem, aut omninò erūt disparati sine subordinatione. Si sint contrarij, non possunt ab vno & eodem obsequium accipere, sicut Deus & mammona. Nam diabolus in Pharaone præcepit in Israëlitis opera luti, lateris, & paleæ, id est, fructus concupiscentiæ carnis, & oculorū, & superbiæ vitæ, ex quibus contendit ciuitates in Aegypto ędificare nempe Phitom, quod interpretatur Os abyssi, & significat insatiabilem habendi cupiditatem; & Ramesses, quæ interpretatur tinea, quæ de veste nascitur, & vestem consumit, & significat luxuriam, quæ de carne nata, carnem rodit & consumit; & Heliopolim, quæ interpretatur ciuitas Solis, id est, superbiam, quę tanquam Sol apparere & splendere facit. Christus autem alia præcipis opera, & in cœlo iubet ædificare, nō in terra, per misericordiam & paupertatem nostra dispergendo bona: per munditiam cordis, sine qua nemo videbit Deum; per humilitatē, quæ est fundamentum ciuitatis Ierusalem. Si autem duo sint domini non contrarij, erunt in aliquo disparati, quia si in omnibus vnus est alteri subiectus, erit vnicus dominus, & qui seruiret domino subordinato, seruiret & subordinanti seu præcipienti, quemadmodum in militia qui seruit duci, seruit & Regi, qui alios milites non habet, nisi quos duces habent. Si autem sunt disparati, nec inter se nullum ordinem habent, obsequēdo alteri ex illis, qui in eo occupatur, nō potest alteri & obsequi; vt ille qui duci ministrat in suis facultatibus seruādis extra militiā, quia id propter ipsum & non propter Imperatorē impendit, Imperatori seruire non potest, qui pręter milites habet alios seruos, qui mensæ suæ, & & bonis eius custodiendis ministrant. At verò cū homo Deo in omnibus subiectus sit, qui iubet per Apostolum suum, *Serui subditi estote in omni timore dominis, &c. Hac est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniustè.* Id est, in hoc quòd seruitutem dominis impenditis propter Deum, habet vos gratos: ideò potest quis Deo, & homini simul seruire, & vnicus est dominus tantùm. Etenim (vt exemplo res fiat manifesta) si mille homines vnū aliquid præciperent, essent non plures, sed vnus dominus: quemadmodū si vnus duo contrariu præciperet, non censeretur esse vnus, sed duo. Quoniam verò homines disparati sunt, & conueniunt in seruitiis, id est, similibus egent; ac ideò dum vnus alteri ministrat, alteri seruire non potest: hinc est, vt duo ab vno ministeriū accipere nequeant. Deus autem & homo non concurrunt in eodē ministerij genere: nam homo eget externo ministerio, & auxilio: Deus autem exigit cultum mentis, & reddi iubet homini externa seruitia. Hinc est, vt possit quis homini penitus seruire, Deo ipsi seruiendo, non autē alteri homini, nisi & ipse iuberet illi eidem seruo seruire, vel filio, vel vxori, vel amico. Imò de quibusdam legimus sanctis, qui fidelissimè seruierunt hominibus, etiam tyrannis, & idololatris, in illis duntaxat, quæ non aduersabantur Deo: & tamen in hoc ipso super omnia seruierūt Deo. Quemadmodum Abdias magister domus Achab impiissimi Regis, qui tamen clam alebat quinquagenos & quinquagenos Prophetas: & Ioseph in Aegypto, Deo & Pharaoni; & Daniel, cum pueris illis Hebræis, Deo, & Nabuchodonosori. Quando duo præcipiant non contraria, sed quæ coniuncta sunt & connexa, potest quis illis seruire: quemadmodum peccator dæmoni, mūdo, & carni simul seruit. Nam potest quis esse superbus, cupidus, & lasciuus, quia sæpè conspirant cōtra Deū. Hinc Chaldæi fecerunt tres turmas, & inuaserūt camelos Iobis. Et vix vnus inuenitur vni peccato seruire, quin seruiat pluribus, licèt vni principaliter; sicut filius prodigus seruiebat vni ciuium regionis illius: nisi vitia sint contraria, vt auaritia, & profusio; timiditas, & audacia. Hic autē loquitur Dominus de duobus dominis contraria præcipientibus, vt testatur Chrys. quales sunt Deus, & diabolus; Virtus, & vitiū; Cœlum & terra; & quales apud Comicum introducuntur Mitio, & Demeas. Nemo ergo, id est, nullus hominum, cùm sit vnus, & omnia sua, tam in corpore, quàm in animo, ad vnitatem redigantur. Potest etiam esse diuisus in duos dominos: *Non potestis*, inquit Apostolus, *mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum.* & iterum: *Quæ conuentio Christi ad Belial?* Sicut vnum membrum nō potest simul esse duorum corporum, nec vnus bos trahere duo iuga, nec vnus homo sedere in duabus sedibus: ita nec vnus homo indiuisus potest duobus seruire.

Nec obstat verbum Apostolicum: *Qui cum vxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quomodò placeat vxori; & diuisus est.* Responderi enim

[Marginalia, left: Nemo vt possit duobus dominis seruire. — Dæmonis veri Pharaonis qualia præcepta. *Exod. 1. & seq. 1. Ioan. 2.* — Qualis verò Christi. — *Hebr. 12. Matth. 5.* — Quemadmodū quis possit duob⁹ dominis seruire, atq; etiam non possit. — Deo & homini quempiā simul posse seruire. *1. Petr. 2.* — Vtriusq; exēpla seruitij, vel possibilis vel impossibilis assignantur.]

[Marginalia, right: Aliter Deo, aliter homini seruiendum. — Homines Sācti impijs & idololatris seruientes, Deo qui maximè seruierint. *3 Reg 18.* — *Genes. 41. & seq. Dan. 1.* — Diuersorum obsequia dominorū quæ simul esse possint, ac sint quidem. — *Iob 1.* — *Luc. 15.* Quibus dominis Christus duobus neminem asserat seruire posse. *Chrys. ho. 22. in Matt. in it. tom 2. Terent.* — *1. Cor. 10. 2. Cor. 6. 1. Cor. 7.* — Illud verbū Apostoli: Qui cū vxore est, solicitus]

est quæ sunt mundi,&c. quem sensum habeat.

enim potest: Diuiditur vxoratus in duos actus dominij: quod fieri potest, quia matrimonij vinculum est de dominio Christi, sed non in duo dominia. Quod contingeret, si vxori petenti illicita, Deoq; contraria, vir obediret: tunc enim diuideretur in duo dominia, vel desineret esse Dei vt domini, & inciperet esse dæmonis, quia præferret vxorem Deo.

Dominis quare duob' nemo possit seruire, secundùm Pythagorã, & quomodò illi domini sint accipiendi.

Nota ergo quod ait, *Duobus dominis*, nam binarius est principium diuersitatis, secundùm Pythagoram, quia duo est primus recessus ab vnitate. *Dominis* etiam, accipe formaliter, nempe illis, qui sunt in forma dominationis differentes, & horum vnus nó est sub alio: quia cùm vnus est sub alio, iuxta materiam sunt plures, & secundùm formam dominij sunt vnus. Duo ergo formaliter domini non conueniunt in legibus, & præceptis, quæ inuicem repugnant. Deus per negatiua pręcepta prohibet omne malum, quod aduersatur spiritui: affirmatiuis imperat omnem virtutem consentaneam spiritui. Contra mammona prohibet fieri, quicquid affirmatiuè fieri Deus in lege dixit; & affirmatiuè fieri suadet, quicquid Deus prohibuit: & ita mãmona contrarius est Deo. Idcircò subdit: *Aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget; aut vnum sustinebit, & alterum contemnet.* Odit contrarium domino, cui ex amore seruit: & intelligo, odit, id est, non diliget, quia seruiret, vel minus diliget. Sustinet, vel patitur, vt legit Augustin. vel adhærebit, vt Græcum verbum indicat, seu amplectetur. Sustinet seruus dominum, qui ex timore ei obedit, & paret, & alterum facto ipso cõtemnit. Alij simpliciùs, & apertiùs interpretantur hæc verba, dicentes Dominum non à principio dixisse: Non potestis Deo seruire, & mammonæ, quæ esset conclusio, sed ex prouerbiis apud vulgus receptis desumpsisse illud: *Nemo potest duobus dominis seruire.* Quod vulgò verum est, & vt plurimum, aut semper sic vsu venire potest apud homines, quia non facilè duo inueniuntur tam similibus affectibus, & motibus vnanimes, vt idem seruus duobus possit satisfacere. Ex illa ergo generali sententia infertur: Non potestis Deo seruire, & mammonæ: ideò non sunt illi duo declarandi in specie, vt sint Deus, & mammona, vt exprimit August. Et cùm subdit: *Aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget, &c.* in quo videtur vnius, & eiusdem fieri repetitio, cùm satis esset dicere: *Aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget:* oportet per vnum in vtroq; membro certum aliquem quem voles demonstratum ex duobus intelligi, & per alterum, secundùm vtrobiq; demõstratum, & distinctum ab eo, qui signatus est per vnum. Vel iuxta Chrysost. vtramque hanc partem Dominus posuit, vt ostenderet facilem esse ad meliora mutationem, ne diuitiarum seruitio mãcipatus existimet impossibile sibi à peccato illo resilire. Vel secundùm alios, vt diximus, significatur duplex genus seruitutis: quidã enim seruiunt liberaliter, & sponte, quidam seruiliter, & coactè. August. verò refert vnum & vnũ mammona, alterum & alterum ad Deum: hoc modo, *Aut enim mammona odio habebit, & Deum diliget; aut mammona sustinebit, & Deum contemnet. Ideò in secundo membro dixit, sustinebit, & contemnet, & non vt priùs, diligit, & odit, quod durum patiatur dominum, qui seruit mammonæ, & Deus non possit odio haberi.* Sed primum est simplicius & suauius.

Dei quæ, & mammonæ sint præcepta contraria. *Exod. 20. & seq. & alibi.*

Quomodo accipiendũ: Aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget, &c. *Aug. lib. 2. de serm. Dom in mont. ca. 22. init. tom 4. propè finem.*

Alter sensus dilucidior.

Idem Aug. ibidem. Illud quod sequitur: Aut vnum sustinebit, & alterum contemnet, cur additum à Domino, secundũ Patres.

Chrys. loco superius dicto.

August. eod. loco.

Non potestis Deo seruire & mammonæ. Explicat qui sint duo illi domini, népe Deus, & diuitiæ, quibus nemo ex charitate seruire potest faciendo omnia, quæ requirunt: & quo homo peior est, & vitiis magis refertus, eo difficilius præstat obsequium Deo, quoniam vult Deo esse cõtrarius. Et mammona, vox Syriaca est, Diuo Hieronymo autore, idem apud eos significans, quod apud Græcos Pluto, deus, quem inferno præesse, Poëtæ fabulantur. Vt intelligas, eos, qui pecunię seruiunt, deo inferorum seruire, & vt plurimũ diuites dæmonis consilia, & mãdata consectari. Hęc vox in primis diuitias significat. Deinde Poetæ enim faciunt diuitiarum præsidem, & Plutum, siue Plutonem vocant, quem Latini Ditem appellant. Et cœcum eum faciunt, vt Cupidinem; quo agnoscas, deum diuitiarum, & amoris carnalis cœcos homines efficere. Testatur etiam Augustin. lingua Punica suo tempore mãmona dici lucrũ. Ita igitur mammona primò diuitias, deinde dæmonem de cupiditate diuitiarum tẽtantem; præterea lucrum significat. Neque dicitur mammona diuitiarum deus, quòd ille diuitiis præsit, aut eas in sua habeat potestate, & distribuat: solus enim Deus diuitiarum est dominus, & eas quibus vult, largitur; sed quia malignus ille spiritus auaritię suggestor, diuitiis vtitur ad seducendos homines. Et idcircò fingitur apud inferos regnare Plutõ; quia ex intimis terræ visceribus aurum, & argentum, & reliqua pretiosa effodiuntur. Et hic non potest amari, sed sustineri ob diuitias: quemadmodum durus dominus sustinetur ob ancillam, vel filiam amatam, vt Iacob sustinuit Laban seruiendo tot annis propter filias, quas accepit in vxores. Sicut Deus sub hac ratione

Mammona quæ dictio sit, & quid significet. *D. Hier. in Matth. to. 9.* Qui pecunię seruiunt, cui deo seruiant.

Pluto quare cœcus fingatur à Poetis.

Mãmona cur dicatur deus diuitiarum.

Pluto cur regnare dicatur apud inferos: quare sic Dominus non possit sustineri.

Genes. 29.

Qua ratione Deus odio haberi non poſſit. Serui Dei quas debeant habere virtutes.

qua Deus, id eſt, ſummum bonum, non poteſt odio haberi, ſed contemni. Et exigit prudentiam, fidelitatem, diligentiam, & amorem in ſeruis, quos ſummo præmio dignatur in gloria: & interdum eos hic exaltat, vt exaltauit Ioſeph, & Danielem. Ac pondera verbum, *Non poteſtis ſeruire*: poteſt enim quis diuitias habere, & domino ſeruire iuſtè illas acquirendo, & prudenter diſtribuendo: quemadmodùm Abraham, Iob, & Ioſeph ab Arimathia, & ille, de quo Poëta quidam dixit:

Infra 41. Dan. 2 & 5. Geneſ 13. Iob. 1. & ſeq. Luc. 23.

Hor. in epiſt.

Et mihi res, non me rebus ſubmittere conor:

Seruiat diuitiis quis. *Pſalm. 61.*

Sed non poteſt ſimul ſeruire diuitiis, atque ipſi Deo. Seruit enim, qui propter diuitias viuit, & illis affectu hęret, contra illud: *Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere:* nam eis, & non ſibi, vt ſeruus acquirit: qualis fuit Iudas Domini proditor, & diues Epulo, & ille, de quo Dauid: *Ecce homo, qui nō poſuit Deum adiutorem ſuum, ſed ſperauit in multitudine diuitiarum ſuarū: & praualuit in vanitate ſua.* Atque hoc ſenſu huius loci poſſemus eſſe contenti: ſed libet etiam alio modo exponere. Homo quilibet eſt quaſi duplex, quia ex duplici natura conſtat: & quęlibet ſuum habet appetitū alteri aduerſantem, ne homo credat vtrique ſe poſſe ſatisfacere. Ait, neminem poſſe duobus dominis ſeruire: quia non eſt poſſibile vtriq; obtemperare, cùm contrarij exiſtant. Et propriè duo dicuntur, qui non ſecum in imperando conſentiunt, ſed vnus iubet hoc, alter oppoſitum. Tales ſunt caro & ſpiritus in homine Chriſtiano; & de hoc eſt ſermo, id eſt, de domeſtico famulo. Ideò Lucas cap. 16. ait: οὐδεὶς οἰκέτης, id eſt, nullus famulus, ſiue domeſticus. Quia ad eos, qui ſunt extra Chriſtianam familiam, nō pertinet hæc doctrina, quia proſequuntur quod domini ſui iubent, neq; ſentiunt hanc in ſe repugnantiā, quam ſoli renati ſentiunt: nam illi dicunt; *Caro cōcupiſcit aduerſus ſpiritum: ſpiritus autem aduerſus carnem.* Idē Paulus: *Mente ſeruio legi Dei; carne autē legi peccati.* Quare meritò ſequitur: *Aut enim vnum odio habebit, & alterū diliget.* Quoniam qui ſeruit, aut ex dilectione, aut ſaltem ex electione ſeruiendi, quouis modo miniſteriū impendit. Si ergo diligit vnum ex his, quæ imperantur; conſequenter odit alium, quia præcepit quę ſtomachum faciunt. Si verò non diligit, ſicut qui ſeruiunt ad oculum, aut non libenter ſeruiunt, iſti ſua electione vnum ſuſtinēt, aut vni adhærent, tametſi non diligant, & alterum contemnunt, vel negligunt; licèt non oderint. Et quia qui non renūtiat, ſaltem animo, omnibus qui poſſidet, oportet eum amare diuitias, & multi huius ſeculi a-

Matt. 26. & Ioan. 12. Luc. 16. & ſeq. Pſalm. 51.

Alij duo domini, quibus nemo poteſt ſeruire, proponuntur.

Luc. 16. De quibus ſeruis hic Dominus loquatur.

Galat. 5. Rom. 7.

Eiuſmodi ſetui vnum dominum odio habentes, cur alterum diligant, neceſſe eſt. *Coloſ. 3.*

more tenentur; ideò ſubiungit: *Non poteſtis Deo ſeruire & mammonæ:* quia cōtraria præcipiunt. Chriſtus ait; *Omni petenti te tribue:* Mammona dicit, Noli dare, ſed ſerua tibi, quia proximus es tu ipſe tibi. Chriſtus docet: *Ei qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuā tollere; dimitte ei & pallium.* Pluto inquit, Nō dimittas tuorum quicquam, ſed cape potius aliena. Præcipit Chriſtus: *Theſaurizate vobis theſauros in cœlo:* Pluto, Theſauriza tibi in terra. Ait Chriſtus: *Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus:* Pluto ſuggerit, Eme quæcunq; potes, iunge domū ad domum, prædia prædiis: iure, an iniuria, noli curare. Ergo nemo poteſt duobus dominis ſeruire, quando duo ſunt ſibi contrarij: alioqui ſeruanda eſt regula Principis Apoſtolorum Petri, dicētis: *Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deū.* Ne quis autem putaret hac abiecta cura diuitiarū, hominem non poſſe benè viuere; propterea rectè ſubdit: *ideò dico vobis, ne ſoliciti ſitis.* Quaſi per diuitiarum contemptū homo incurrat in periculū vitæ: ne, vt plerique excuſarent auaritię ſuæ morbum, dicentes ſe fami conſulere, & nuditati, & dictis de non theſaurizando in terra, & non ſeruiendo mammonæ; præcipit ne ſoliciti ſimus animæ noſtræ, id eſt, vitæ ſecundùm carnem, quæ ab anima informatur. In quo manifeſtè prohibet anxiam, & nimiam ſolicitudinem victus, & veſtitus, quę eſt cum diffidentia Dei Patris, & cor hominis figit in terra, & mētis lucernam vitiat, & ad ſeruitutem mammonæ ducit: quia Deus Pater non poteſt negare filiis panem. Vel ne ſolicitemini de ſuperfluis, quaſi felicitas veſtra vt brutorum, in bonis ſenſus ſita ſit: quorū immoderato affectu omnis inordinatus error irrepit. Eſt autem ſolicitudo, quæ hic Græcè μεέιμνα dicitur, cura anxia de re cōſequenda; cuius oppoſitum eſt ſecuritas, id eſt, ſine cura, & cuius ſecuritas promeretur ſolicitudinem. Verbū quoque μεεριμνᾶν ἀπὸ τοῦ μερίζειν τὸν νοῦν, id eſt, à diuidenda mente, & animo diſtrahendo. Vnde Luc. 10. dixit Dominus; *Martha Martha, ſolicita es* (Gręcè μεεριμνᾷς) *& turbaris erga plurima.* His Dominus verbis finis vltimi ſolicitudinē non prohibet, de qua Propheta: *Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini.* Neq; rurſus ſolicitam curam de cibo, & veſte ſpirituali ad alendam, & induendā animam, quæ tantùm virtutibus alitur, & induitur, de quibus Apoſtolus; *Soliciti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis:* & Propheta: *Indicabo tibi, ô homo, quid ſit bonum, & quid Dominus requirat à te: vtique facere iudicium, & diligere miſericordiam, & ſolicitum*

Luc. 14. Quare non poſſim' Deo ſeruire, & mammonæ. *Supra 6. Matth. 5.*

Infrà 19.

Eſai. 5.

1. Pet. 2.

Quorſum hoc: Ideò dico vobis, ne ſoliciti ſitis, Dominus dixerit: quid ſignificet.

Luc. 12. Solicitudo quid, & ſecuritas.

Luc. 10.

Victus ſolicitudines quæ minimè à Chriſto prohibitæ. *Pſalm. 26.*

Epheſ. 4.

Mich. 6.

ambulare cũ Deo tuo. Nec rurſus eo ſpectat; vt ſine aliqua cura, & opere noſtro cibum à Deo expectemus: quia etſi vbi haberi non poteſt panis per induſtriam & operam noſtram, non ſit Deum tentare, ab eo illum quærere: tentatur tamen, vbi aliter poteſt haberi: quia Deus non vult ſine cauſa miracula edere. Hinc in deſerto, in quo non erat panis, proſpexit de manna. Cùm verò peruentum eſt in Terram promiſſam, ceſſauit, vt habes Ioſ. 5. Heliæ per coruũ mittebat cibum, ſed non potum, quia habebat ad manum torrentem Carith. Hæretici à precibus, quibus inſtanter vacabant, dicti Euchitæ, vt refert Aug. opinabantur Dominum his verbis prohibuiſſe ſuſtentandę ſine cauſſa aliquid operari; quemadmodum & Monachi illi, quos Auguſt. libello De opere monachorum edito reprehendit: & Scripturę ipſę teſtantur Paulum manibus laboraſſe, vt ſibi, & aliis victum pararet: & Epheſiis præcepit, vt laborarent operantes manibus ſuis quod bonum eſt, quo haberent, vnde tribuerent neceſſitatem patienti: & Auguſtin. tam dicto libro, quàm in ſecundo de ſermone Domini in Monte, docet, Dominum eã hoc loco prohibere ſolicitudinem, qua ideò quis Deo ſeruiret, vt victum & veſtitum, quaſi finẽ ſuarum operationum ſibi compararet: veluti ſi quis eo animo euangelizaret, quo victui neceſſaria acquireret, & priùs victum, quàm regnum Dei quæreret. Atq; hic ſenſus ex præcedentibus iuuari poteſt: dixit enim, *Non poteſtis Deo ſeruire, & mammonæ.* Verùm Dominus non tantùm hãc malam reprobat ſolicitudinem, quæ hæc, & ſimilia vt vltimum finem quærit: nec tantùm ſuperfluam, qua quis plus quàm neceſſe eſt, circa temporalia bona eſt ſolicitus, & anxiam, timidamque, qua quis variis diſtrahitur cogitationibus de futuro laborum ſuorum euentu, de qua ait: *Ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ, &c.* ſed etiam anticipatam, qua de illis ſolicitamur, quæ futuro tempore ſunt curanda, de qua paulò pòſt ait: *Nolite ſoliciti eſſe in craſtinum.* Hoc loco ergo Dominus anxiam illam, timidamq;, atq; adeò ſuperfluam rerum temporalium curam adimit: at non inquit, Ne ſoliciti ſitis anxiè vel ſuperfluè: quia intendebat ad medium trahere, & nihil ob affectum, & inclinationem noſtrã videretur nobis ſuperfluum. Et licèt omninò vetaret, ſciebat non fore ſeruandum. Dicitur autem anxia, & ſuperflua cura temporaliũ bonorum, cùm circa ea vt finem ſolicitamur, vel cùm ardentior eſt, & magis anxia quàm expediat, vel cùm extra tẽpus, & vel ex maiore timore, quod nobis defuturus ſit victus, quàm oporteat: vt ſi timet etiam faciendo quod in ſe eſt: quia imminuitur diuinæ fides prouidentiæ, & quæ de ea eſt concipienda fiducia.

Deum tentet quis.

Exod. 16. Ioſu. 5. 3 Reg. 19.

Euchitarum nomen vnde hæreſis. Aug. lib. de hæreſib. c. 57. tom 6. initio. Idem tom 3.

Epheſ. 4.

Idem ibidem. & 2 lib. de ſerm. Dom. in monte, c. 24. tom. 4.

Matth. 6. Variæ ſolicitudines quænam hoc loco à Christo prohibitæ.

Christ' quare non dixit: Ne ſoliciti ſitis anxiè, ſiue ſolicitè: & quæ ſit anxia ac ſuperflua ſolicitudo ritus.

Hæc autem ſuperflua ſolicitudo meritò à Domino prohibetur, in primis, vt aliter putantes, qui temporalia ſolùm cognoſcunt bona, intelligant, in illis finem non eſſe conſtituendum: eò quòd de fine nulla eſt ſuperflua cura. Ex horum autem bonorum immoderato affectu, quaſi eſſent finis noſter, vt beſtiarum ſunt, multi errores oriũtur. Deinde, quia hæc anxia cura hominem auocat à cultu Dei neceſſario, & opera ſupererogationis impedit. Tertiò, quia fruſtra ſe affligit anima, & à ſuo gradu deiicitur, dum bonis terrenis & ſenſibilibus ſe ſubiicit. Quartò, quia videtur malè ſentire de Dei prouidẽtia: nam ponitur quòd parum, aut multum laborando non attingetur, vel ſuperabitur ſtatus temporalium à Deo definitus, & modus ad eum perueniẽdi. Quod falſum ex eo eſſe conſtat, quia multi inertes & ignaui creſcunt; ſoliciti, & diligentes decreſcunt. Etenim diuina prouidẽtia, quæ vult, vt digna de ſe homo credat, vt quod cõducet ad finem, quem præfixit ſine hoc quòd fruſtra homines vagẽtur, id facit. Nam quod parua cura non facit deficere à fine præfixo, patet in volatilibus cœli, quæ modico labore victitant: quod verò magna non faciat creſcere, vel ſuperare, patet de cogitante, nec valente ad ſtaturam ſuam adiicere cubitũ vnum. Hãc ſolicitudinem deponere docuerunt etiam Apoſtoli. Vnde Paul. ad Philippenſes; *Nihil ſoliciti ſitis; ſed in omni oratione, &c.* & Petrus, *Omnem ſolicitudinem veſtram proiicientes in eum, quoniam ipſi cura eſt de vobis.* Et intellige etiam in bonis ſpiritualibus, quia argueret de diuina bonitate diffidẽtiam. Solicitudo aũt eius, qui prefectus eſt vel ciuitati, vel familiæ, vel regno, bona eſt, & virtus diligẽtiæ vocari poteſt, quæ Græcè dicitur σπουδὴ, id eſt, ſtudium, & verbũ σπουδάζειν, id eſt, ſtudere; de qua Apoſtolus: *Qui præeſt in ſolicitudine:* & rurſus, *Solicitudine non pigri;* & alibi: *Solicitudo omnium Eccleſiarum;* & ad Hebr. *Cupimus vnumquemq; veſtrum eandem oſtentare ſolicitudinem;* & ad Coloſſ. 2. *Qualem ſolicitudinem habeam pro vobis.* Quæ tanta debet, vt ex eius imminutione, vel exceſſu nõ pereat charitas: vt Epiſcopus, vel Princeps dimittens, (cum poſſit prouidere) perire temporalia bona Eccleſiæ, vel regni, vel ciuium ſuorum: quia tunc præter temporaria bona, perit iuſtitia, & charitas hominum; vel ſi Epiſcopus ob tẽporaria dimittat ſpiritualia officia & neceſſaria; vel ſi operi-

Quare prohibita.

I. Ratio.

II. Ratio.

III. Ratio.

IV. Ratio.

Ab homine quid exigat diuina prouidentia.

Philip. 4.

1. Pet. 5.

Solicitudo quæ bona & honeſta.

1. Cor. 12. Rom. 12. 2. Cor. 11. Hebr. 6. Coloſſ. 2.

Principes tã ſeculares, quàm Eccleſiaſtici, qualẽ rerum tẽporalium curã & ſolicitudinem habere debeant.

operibus ſpiritualibus ſupererogationis præferat temporalia officia ſupererogationis, cum debeat vacare orationi, lectioni, & prædicationi, vt Apoſtoli, qui dixerunt: *Non eſt æquum nos derelinquere verbum Dei, & miniſtrare menſis:* nam per Archidiaconum, non per ſe illa diſpenſare debet Epiſcopus, vt ſuo exemplo docuerunt Apoſtoli, & traditur diſtinct. 88. cap. *Epiſcopus.* Solicitudo enim circa opera miſericordiæ corporalia, ſi diſtrahit ab aliis neceſſariis, vel magis piis, vel ſi eſt intenſa nimis, & anxia, non eſt bona. ¶ Addit autem, *Animæ veſtræ:* nempe pro anima, vel vita. Anima autem non comedit, quia non habet organa, nec appetit cibum; nam appetitus in natura eſt rei neceſſariæ. Anima autem, cùm non corrumpatur, nec poſſit cibus in partem eius mutari, cibo minimè indiget. Corpus etiam propriè haud comedit, ſed homo, quia corpus ſolum non habet actum: & vbi vita deſtitutum eſt, ſine cibo manet; homo autem perit. Et cibus reſtaurat partem corporis, quatenus bona partis corporis habitudo requiritur, vt maneat totum. Animæ ergo, ait, id eſt, pro anima, ſiue pro vita, vt ſeruetur in corpore, ſiue pro vita, ſiue pro toto hominis compoſito. ¶ *Quid manducetis.* De neceſſario victu loquitur, nedum de ſuperfluis. Et de potu dicitur Græcè, Quid bibatis. Vel intelligi poteſt in cibo: nam facilè haberi poteſt, & deſeruis vt cibus concoquatur, & ad membra deferatur. Et de vita, nedum de ſtatu perſonæ prohibet ſolicitudinem, id eſt, dubiam, & anxiam cogitationem, poſtquam præſtitimus quod in nobis eſt: quod ex defectu fidei de diuina prouidentia prouenit. ¶ *Neque corpori veſtro quid induamini.* Veſtimentum etiam ob hominem eſt, non ob corpus: ſed de eo, & non de anima fit mentio, quia non videtur delectari ſenſibiliter in veſte, vt in cibo; & quia in natura veſtis eſt corpori commenſurata. ¶ *Nonne anima plus eſt quàm eſca, & corpus plus quàm veſtimentum?* Obſerua Domini prouidentiam: non enim à principio hunc de excutienda ſolicitudine ſermonem intulit, ne oneroſus, & importunus videretur, ſed prius vanam occupationem animi de pecuniæ amore naſcentem oſtendit. Deinde adiunxit de abiicienda ſolicitudine ſermonem, vt eiſdem de cauſis agnoſcatur perinde noxius & pernicioſius, atque ille. Cumque hic ſolicitudinis morbus vehementer omnium animos peruaſerit; non contentus fuit Dominus id ex ſuperioribus inferre, ſed multis & ſolidis proſequitur argumentis: quorum primum eſt præſens.

Actor. 6.

Quid eſt: Nolite ſoliciti eſſe animæ veſtræ.

Cibus quid conferat.

Potus cur neceſſarius animantu.

De corporis noſtri indumento, cur eſſe ſoliciti nō debeamus.

Hanc de victu & veſtitu ſolicitudinē cur Dom. non ſermonis initio vetuerit.

Difficilis ſanè locus: quomodò enim ſequitur, non debere nos ſolicitari de eſca, quia anima plus eſt quàm eſca? Imò ob hoc ipſum debeo eſſe ſolicitus de eſca, quia per eſcam anima ſeruatur: & eſcam non quæro propter ſe ipſam, ſed ob aliud, ſcilicet dignius. Reſpódeo: Duplex poteſt eſſe ſenſus: prior, quòd anima eius eſt naturæ, & pretij in ſe, vt nō debeat ex ſe inſeruire, & ea corporis dignitas, vt non debeat veſtimento ſeruire: ſed hic eſt ordo legitimus, vt anima Deo, animæ corpus, & corpori veſtis inſeruiat. Aliàs infelix eſſet anima, ſi propter eſcā abſtrahi deberet à cultu ſui ipſius, & opere ſibi proprio: quia videretur anima potiùs eſſe ob eſcam, non contrà. Creata ſiquidem anima eſt, vt ſolicitetur de cibo nobiliori, quo ipſa præſtantior fiat, & nequaquam de ignobiliori: & ideò Dominus creator naturæ, & conſeruator, haud coniecit hominem in eam neceſſitatem, vt ſolicitudinem gerat de cibo corporis: non eſt enim regnum Dei eſca, & potus; ſed dedit hãc tentationem, vt ſperet in Dei prouidentia. Alter ſenſus eſt: Quoniam vana alicuius oſtenditur ſolicitudo, ſi habeat aliquem paratum, qui ſufficiat ſibi in omnibus proſpicere. Quod & ex eo colligitur, ſi is maiora præſtiterit, quàm ſint ea, pro quibus anxiè ſolicitatur, aut ſi is extraneis, & minus dilectis ea ſubminiſtret, pro quibus ſolicitudinem gerit. Ad hæc, ſi de his ſit ſolicitus, quę in ipſius nō ſunt poteſtate, neq; ſolicitudine ſua aſſequi poteſt: de primo ait: Nonne anima plus eſt quàm eſca? quaſi dicat; Si Deus nobis ſine merito & labore noſtro animã & corpus largitus eſt, an non cibum & veſtitum largietur? Siquidem niſi voluiſſet cōſeruare quod erat, nō creaſſet vt eſſet. Et ratio communis eſt ad cibũ & veſtimentum: quia cùm longè ſit nobilior anima corpore, & corpus eſca præſtãtius, & Dominus creator dederit animam, & corpus, quæ ſunt maiora, & præſtantiora, & quæ optimè nouit ſine cibo, & veſte nō poſſe ſuſtineri: profectò quę ſunt minora, ꝓſpiciet: quia Dei perfecta ſunt opera.

Reſpicite volatilia cœli. Contendit hac ratione Dominus oſtendere, Deum velle proſpicere de cibo, quia illum largitur inferioribus nobis, id eſt, volatilibus cœli, & quod ob paruam curam, ſine modicam ſolicitudinem prouidentia Dei conſtitutam, non minuitur finis ab ea præfixus; ſicut nec tranſcenditur ob magnam, vt inſolicitè cogitante de adiiciendo cubito ſtaturæ ſuæ. Et vtitur exemplo auium, quibus natura dedit minorem vim ſibi proſpiciēdi, quàm greſſilibus, vt formicis, quia mi[illegible]

Cùm per eſcã anima ſeruetur, quid Chriſtus nos de eſca vetat eſſe ſolicitos. Prima ſolutio.

Rom. 14. Altera ſolutio.

Quid eſt dicere: Nonne anima pl⁹ eſt quàm eſca?

Deut. 32. His verbis: Reſpicite volatilia cœli, &c. quid doceat nos Chriſtus.

De volatilibus cur Dominus exemplum petierit.

quàm illa indigent, & veluti obiter cibum sumũt, cùm facilè mutare possint loca, neque vnico tantùm cibo, vt granis, vtantur; nec versentur sub terra, certa anni parte intemperata, vt formicæ. De volatilibus ergo ait, quòd neque serunt, neq; metunt, neque congregant in horrea; id est, non faciunt vltra debitum laborem, & industriam suæ naturæ conuenientem.

Quod Dominus hoc volatilium non serentiũ exemplo à nobis nõ tollat curam serendi, neque laborandi.

Actor. 12.
Ioan. 11.
3 Reg 19.

Neque tamen mens Domini est, quòd cùm aliter possimus, expectemus à DEO miraculum sine labore. Quod hinc probatur, in primis, quia esset Deum tentare, qui in his quæ per nos possumus, vult vt vtamur viribus nostris, ne frustra datæ sint. Ideò miraculo soluit Petrum è carcere; sed permisit eum propriis pedibus ire. Suscitauit verbo suo Lazarum, sed permisit per Apostolos solui, & dixit: Soluite eum, & sinite abire: & Heliæ prospexit de pane, quo carebat, non de aqua, quæ suppetebat.

Secũda ratio.
Genes 3.
Ephes. 4. & 2. Thess. 3.

Deinde, quia labor manuum licitus est, & præceptus à Domino, & à Paulo. Et habere curam necessariam, ad laborem prudenter faciendum laudabile est, non autem curam ad laborem animum suspendẽtem circa rei euentum, ac timentem: quoniam dubitat de Dei prouidentia, & impedit actiones quas anxiè, & solicitè cogitãs præstare non valet.

Tertia ratio, & quarta.

Item, quòd etsi non sereremus, neque meteremus; oporteret tamen laborare in parandis, & coquendis cibis. Ad hæc, quia tota auium solicitudo cibus est, qui summum earum est bonum: ita vt si homo tantùm pro eo laboraret, excederet. Qui ergo condidit dissimiles homines auibus in natura, voluit eos facere similes in moribus. Sed rectè disposuit, quòd vt illæ faciunt quæ conueniunt naturæ suæ, & non supra illam; ita nos secũdùm nostram, id est, rationem, quæ nõ dictat agere quicquid vires possunt.

Auium naturalis instinctus.

In auibus autem instinctus naturæ est, sequens formam agentem quantum potest: siquidem agentia naturalia sunt; ideò cibum quantum possunt, quærũt. Nec est in potestate eorum actum intendere, vel remittere: quia natura est determinata ad vnum, & quod dat, semper manet idem, sed natura eis prospexit de omnibus necessariis. Creaturæ autem ratione prǫditæ, quia se habet ad opposita, & nunc vnum ei conuenit, & posteà contrarium, haud potuit de omnibus prouideri, sed ei conueniens fuit, vt intellectus omnia necessaria excogitans sibi daretur, & manus faciens: vnde ei non tantùm cogitare, sed etiam operari conuenit.

Qua ratione Deus hominem pascat, & volatilia.

Pascit enim hominem Deus, cùm tribuit ingenium, & manus: aues etiam, cùm illis dat vim quærendi: ideo si nollent quærere, perirent. Ita etiam homo, si non sereret, nec meteret, neq; reconderet in horreum, periret proculdubiò: nimirum quoniam in quibus homo potest, non vult edere miraculum Deus.

Deum pascere aues, cur nulla ratione probetur à Domino.

Psalm. 144.
Psalm. 146.

Pondera verbum: *Deus pascit illa:* nullo argumento probat Deum aues pascere, quòd id ex Scripturis persuasum haberent Iudæi. Ait enim Dauid: *Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.* Et alio loco: *Qui dat iumẽtis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.* Et non ait, Deus, sed, *Pater vester cœlestis pascit illa:* significat namque, Deum, qui volatilia pascit, cùm illorum tantùm sit dominus, non pater, multò magis nos, quorum Deus etiam Pater est, cuius munus est filiis alimenta prospicere.

Quorũdam falsa opinio Philosophorum de diuina prouidentia. Euchitæ de hoc loco quid senserint temerè, & falsò.

Aug lib. de oper. monachor. to m. 3.

Considera hoc loco Dei prouidentiam ad hæc inferiora extendi, nec proptereà inquinari, vt Philosophi quidam ad pauca respicientes, dixerunt. Fuerunt hæretici quidam, vt superiùs annotauimus, qui dixerunt non esse cessandum quouis modo à precatione, neque operandum esse ad victum quærẽdum: quia Dominus ait de volatilibus quę non laborant. Quos Augustinus meritò redarguit: quia isti congregabant in horrea, molebant, & coquebant. Et sicut propter hęc verba damnarunt laborẽ manuum, maximè in Religiosis: ita fuerũt qui propter Apostoli verba: *Si quis non vult operari, nec manducet:* volunt omnes monachos obstringi ad manibus laborandũ.

2. Thess. 3.

Volatilia cęli quid.

Verùm in extremis, siue, vt ait Dauid, in circuitu impij ambulant. Quidam per volatilia cęli intelligunt Angelos, vel dæmones, vt refert B. Hieron. Sed illi cum cibo non indigeant, non cõstaret ratio Domini, neque illud quod dixit: Nonne vos pluris estis illis? non enim Angelis homines.

B. Hieron. in Matt. tom. 9

Luc. 12.

Apud Lucam cap. 12. vbi referuntur hæc eadem verba de solicitudine temporalium abiicienda, nequaquam volatilia in genere, sed coruos in exemplum proponit: *Cõsiderate,* inquit, *coruos, quia non seminant, neq; metunt, quibus non est cellarium, neq; horreum, & Deus pascit illos.*

Corui ingenium.

Coruus, animal esse gulę deditũ, & rapax, & carnibus vescitur. Hoc aliqui referunt ad pullos coruorum (nam corui maiores videntur gerere solicitudinem de cibo) qui deseruntur à matre propter albedinem, quasi degeneres, cùm primum incipiunt pubescere: & tunc rore cœli, aut muscis paruis, siue vermibus circa nidum enatis, vel culicibus à Deo immissis aiũt nutriri; quo se Dominus ostẽdat orphanorum, & eorum, qui parentibus destituuntur, curam gerere, & prouidẽtiam habere, donec

Pullos coruorum, secundum aliquos pascat quomodo Deus.

masculi

Pſalm. 146. Iob. 39.

ma[illegible] quærât à Deo eſcam ſibi. Et ideo dicitur à Dauide: *Et pullis coruorum inuocantibus eum.* Et Iob: *Quis præparat coruo eſcam ſuam, quando pulli eius clamant ad Deum, vagantes, eo quòd non habeant cibos?* Sed hoc à quibuſdam reiicitur, eo quòd nullus corũ, qui naturam coruorũ literis conſignarunt, id dixerit: nec verba Iobis id euincant, ſed tantum Deũ coruo parare eſcam pro pullis ſuis, hoſque extra nidum quærere ſibi cibum. Idcirco aiunt hæc dicta à Domino ad commendandam magis Dei prouidentiam erga homines ex eius cura ad aues rapaciſsimas, & odioſiſsimas. Sunt præterea corui voraciſsimi, & multo indigentes cibo; ob quam cauſſam longiùs fugant pullos ſuos iam robuſtos, vt docet Plinius, & Ariſtoteles lib. de hiſtor. animalium, cuius hæc ſunt verba: *Corui locis arctioribus, & vbi nõ ſatis cibi pluribus ſit, duo tantùm incolunt: & ſuos pullos, cum iam ætas volandi eſt primum modo eyciunt, deinde regione tota.* Sic ille. Ex cuius verbis illud ſaltem conſtat, Deum proiectis a parentibus pullis non deeſſe, ſed illis etiam in alia regione de cibo proſpicere: quod videtur recidere in idem cum hiſtoria primò à quibuſdam aſſerta. Sed quicquid de hoc ſit, tamen de coruis, & aliis volatilibus, & feris beſtiis terræ rectè traditur, quod abſque vlla ſolicitudine habent victum paratum à Deo, ne ſame pereant: vnde & de rapacibus dici ſolet, quod ab eo accipiunt eſcam, quia dedit eis naturam rapacem, & prouidit de præda. Hinc dicitur à Dauide: *Catuli leonum rugientes, vt rapiant, & quærant à Deo eſcam ſibi.*

[illegible] ſententia relatis verbis loci [illegible] probatio [illegible] atque [illegible]

Corui quàm rapaces, ac voraces.

Plin. lib. 10. cap. 12. Ari. lib. 6. de hiſto. anima.

Corui, iuxta Prophetiam, à Deo vt petant eſca ſibi. Pſalm. 103

His ergo verbis Dominus creat in nobis fiduciam de Dei bonitate; & anxiam ſolicitudinem cum diffidentia coniunctam excutit. Si enim Deus ſuccurrit non operantibus talia, qualia homo operatur: magis ſuccurret homini animalium domino, ſi ut decet, & non cum anxietate operanti. Et benè Dominus comparauit Chriſtianos & Religioſos, volatilibus cœli: quia contemplationum ſuarum volatu, ſecundùm ſpem æternorum in ſublime tolluntur. Et multi ſunt otioſi, qui volunt congregare, & non ſerere: qui autem ſeruit altario, poteſt ſine alio labore viuere, quia ſatis laborat miniſtrando altari.

Deus homini, quàm cęterorum animantium curam maiorem curam ac prouidentia gerat.

[illegible] volatilibus Chriſtiani, ac Religioſi merito comparantur. 1. Cor. [illegible]

Quod ſi in Domini rationem obiicias, equum aut lapidem pretioſum maiori pretio venire, quàm hominem, & ita fieri plus volatile quàm hominẽ. Reſpondeo: ob neceſsitatem, nõ rationem pluris vendi equũ ſæpè, quàm ſeruum, & lapidem pretioſum ob voluptatem: in ſeruo autem non ſubſtantia, aut ratio, ſed opus emitur tantùm.

[illegible] volatilibus [illegible] hom[illegible] [illegible] Chri[illegible] & [illegible] æſti[illegible]

Quis autem veſtrum cogitans, poteſt adiicere ad ſtaturam ſuam cubitum vnum? Verbum *Cogitãs*, Græcè eſt μεριμνῶν, id eſt, cum anxietate, & ſolicitudine cogitãs: Et vox: *Staturam*, Græcè profertur ἡλικίαν; quæ & ſtaturam, & ætatẽ perfectam ſignificat. Eſtq; noua ratio ad probandum, ſuperfluam curam nihil iuuare ad ea aſſequenda, quæ in noſtra poteſtate ſita non ſunt. Dei eſt etenim, qui dat corpus, & nõ veſtrum, qui ne minima quidem poteſtis veſtire, vel alere: quælibet enim res, quæ habet incremẽtum ſuum, habet & ſuum ſtatum, quem nullus hominis labor, aut induſtria amplificare poteſt. Sed quomodo hoc textui accommodetur, difficile eſt: maximè quia Lucas addit: *Si ergo neque quod minimum eſt poteſtis, quid de cæteris ſoliciti eſtis?* Sed dicendum, quòd hæc ratio etſi ab Auguſtino accommodetur ad ſequentia, id eſt, ad improbandam veſtimentorum ſolicitudinem: ita vt ſit ſenſus; Sicut veſtra cura factum non eſt, vt corpus veſtrum ad hanc perueniret ſtaturam. Quod ex eo probatur, quod etſi maximè velitis ſolicitudinem veſtram intendere, non adiicietis illi cubitum vnum; ita illi relinquite curam regendi corpus, qui & dedit ſtaturã. Sed reuerà ſi verba textus conſulamus, & quia infrà ſubdit: *Et de veſtimentis quid ſoliciti eſtis*, ratio hæc propria eſt cibo, & apta, dupliciter. Primũ quidem, quod ſicut experimur ſine noſtra ſolicitudine fieri quantitatem ſtaturæ noſtræ (vt patet ex hoc, quod nulla noſtra anxia cura valemus adiicere ſtaturæ noſtræ palmum, vel digitum, nedum cubitum vnum) ita ſine cura noſtra Deus, qui facit augmentum, prouidebit de cibo.

Quid cogitare neminẽ poſſe ad ſtaturã adiicere cubitũ vnũ.

Hæc ne ad ſuperiora de anxia cibi potusque, an ad ſequentia de veſtimentorum ſolicitudine fugiẽda pertineant.

Luc 12.

Aug. lib. 2. de ſerm. Dom. in mon. c. 23. t. 4

Altera ſolutio Apoſtolico textui cõgruentior.

Meminit autem cubiti potiùs, quàm alterius menſuræ: quia, vt teſtis eſt Euthymius hoc loco, propriè cubitus eſt menſura ſtaturæ. Eſtque argumentum à maiore ad minus. Si enim ſine noſtra cura proſpicit de ſtatura, prouidebit & de cibo, per quem fit. Deinde dici poteſt, quòd hæc ratio tendat ad effectum cibi: Solicitudo enim multorum de cibo eſt ad prorogandam vitã, timent enim ne penuria cibi vita imminuatur. Contra quos Chriſtus ait quod ſicut vana eſt cogitatio humana circa effectum cibi in motu augmenti (nullus quippe cogitando poteſt addere ſtaturæ ſuæ cubitum vnum) ſimiliter vana eſt omnis cogitatio, ſolicitudoque circa effectum cibi in motu nutritionis, & conſeruationis: quantumcunque enim anxie cogites, & proſpicias de cibo, nõ proptereà potes addere ad ætatẽ tuam perfectam, poſtquàm matura eſt, annum vnum, aut diem vnum

Cubiti, potiꝰ quã alterius mẽſuræ quare Chriſtus meminerit.

Euthym. in Matth. c 5.

Secunda ratio pro hac ſententia.

aut horam vnam. Et hoc est minimum, si conferatur ad id quod est bonum, nempè ad felicitatem. Quid ergo estis de cæteris soliciti, hoc est, de ijs, quæ ad hoc inane, & impossibile tendere videntur, & non ad veram felicitatem? ¶ *Et de vestimento quid soliciti estis?* Hactenus de cibi cura abijcienda locutus est: iam de vestimentis minus necessariis, quæ nec in creatione fuerunt, nec in resurrectione futura sunt, & vilioribus rebus, quàm auibus conceduntur, Dominus agit. Sicut prius exemplo volatilium auocauit à solicitudine cibi, ita nunc exemplo liliorum excutit curam vestimentorum. Nec producit pauum, aut cygnum, aut carduelem, sed viliora profert, in quibus mirabiliter Diuina relucet prouidentia. Floribus autem pulchritudo velut vestimentum data est: inter flores autem lilia singularem obtinent gratiam, & decorem. Ait ergo.

Quodnam illud minimũ quod ne quidē possumus, vt Christus dixit.

Cur modò de vestimento nos Christus vetet esse solicitos.

Genes. 2.3.

De liliis, quã de aliis rebus quare Christus exemplũ protulerit.

Considerate lilia agri quomodo crescunt: nō laborant, neque nent. Per lilia, vt Euthymius exponit, quosuis intelligit flores. Quod autem Adiecit, *Agri*, non est otiosum: quòd hortensia nonnihil videri posisint habere curæ humanæ: quemadmodum antè dixit, Volatilia cœli, vt ab altilibus distingueret, quę prouidentia hominum aluntur, & impinguantur. Sicut cùm de vestitu agit, iubet vti lilia contemplemur: quę tametsi laborando, & nendo nihil exerceantur, crescunt tamen in foliis, quæ illis sunt vice vestimétorum, in eam magnitudinem, quam licet intueri: neque id solùm, sed tam admiranda coloris specie, varietateq; decorantur, vt omnem Regum gloriam, & illam etiã Salomonis inter omnes Reges, celeberrimi longè superent. Quod idcirco dictũ est; quòd homines in vestimentis non tantùm vtilitatem, sed etiam speciem, & ornatum quærant. Est ergo in quauis creatura infinita ferè, ac incomprehensa Dei sapientia, & sermone inenarrabilis. ¶ *Quomodo crescunt.* Homine non curante, nec aduertante, licèt incrementum factum cognoscant, atque perspiciant. Et hoc ad cibum referri potest, quia etiam plantæ per radices alũtur, & adhuc sine discursu, vt animalia. ¶ *Non laborant, neque nent.* Vtrumq; referri potest ad vestes, quia labor præcedit in lanificio: Vel non laborant pro cibo quod est virorum; neq; nent pro veste, quod est mulierum. ¶ *Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua.* Id est, omniũ Regum Israel sapientissimus, & ditissimus, atque hæc optans, & valens habere hæc, & expensas faciens pro illis. Vocat autem & gloriam Salomonis, apparatũ in suppellectili

Euthym. in Matth. c.5.

Quid lilia, & lilia agri Dominus cur dixerit.

Quomodo à Deo lilia vestiantur.

Lilia agri quomodo crescant: vtq; nõ laborant, neque nent.

Quomodo Salomon in omni gloria sua nõ fuerit coopertus sicut vnum ex liliis agri: qd hoc loco.

& ordine seruorũ maiorem, quàm in aliis Regibus Israel: quo viso, Regina Saba præ admiratione obstupuit. Chrysostom⁹ exponit: *In omni gloria sua*, id est, toto tempore regni sui, & non solùm significetur semel & iterũ, sed toto tempore quo regnauit. Fuit autem pulchritudinis studiosissimus, vt ipse testatur Eccles. 2. ¶ *Coopertus est sicut vnus ex istis.* Quia nimirum ars naturam imitatur, sed non assequitur: hinc maior est naturæ pulchritudo, quàm artis. Color autem, siue candidus, siue purpureus liliorũ dicitur eorum vestis, quia extrinsecùs est vt vestis, de qua tanta est apud homines solicitudo, vt pulchra sit: nec tamen assequi possunt vt tanta sit, quanta est florum, & herbarum, quarum quæuis in colore superat humanas vestes. Pulchrè Hieronymus hoc loco scribit: *Quod sericum, quæ Regum purpura, quæ pictura textrícum potest floribus comparari? Quid ita rubet vt rosa? Quid ita candet vt lilium? Violæ verò picturam nullo superari murice, oculorum magis, quam sermonis iudicium est.* Licèt ergo Deus magis prospiciat homini, quàm lilijs; non ita tamen pulchrè vestit, quia dat pulchritudinem naturæ conuenientem. Homo autem temperatæ est constitutionis, nec ita vergit ad extremum, vt flores, & lapides pretiosi, quæ parùm habent mixtionis: ideo non potest habere, tam viuidum, & tam intensum colorem in se, vel in veste, quia natura arte maior est. Quare superflua est cura tantæ pulchritudinis, quia impossibilis, & quia Deus conuenientem cuique dedit. Natura ergo lilij est, vt eo nihil agente, Deus de veste prospiciat illi, sicut homini aliquid agenti, nec Deus, vel exigat à lilio vim, quam non dedit, vel sinat otiosam in homine quam dedit. Inducitur itaque exemplum de lilio, non vt nihil agamus, sed vt credamus Deum prouisurum de veste, & vt tollatur solicitudo superflua vestis, quia nihil iuuat, vt vestis sit ita pulchra, vt est lilium, atque etiam vt humiliemur. Et quia natura dispositio exposcebat ad altiorem: & magis propriã hominis operationem; voluit Dominus, vt in quibusdam à bestiis, & floribus, & lapidibus antecellemur. Seruit præterea hæc comparatio florum cum gloria Salomonis ad cõprimendam hominum in vestibus elegantia superbiam: cur enim in ea homo superbiat, cum à vilissimis floribus longè in decore superetur, à quibus etiam Salomon decoris amantissimus superatus est?

3 Reg. 10. & seq.

Chrysost. hom. 22. in Matth. tom. 2.

Eccl. 2. & seq.

Natura cur pulchrior sit arte.

Hieronym. in Mat. tom. 9.

Florum, liliorum maxime, pulchritudo quanta.

Flores, & lapides pretiosi, cur homine pulchriores.

Hoc Domini de lilijs agrestib⁹ quo tendat exemplum.

Idem gloriã Salomonis cur liliis agri cõparauerit.

Si autem fœnum agri, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: Per fœnũ agri, intellige omne genus florũ, herbarũ, virgul-

Fœnum agri quid.

virgultorum, quæ è terra creſcũt. Et ita ob vtilitatem vocat lilia, vel à quauis herba de ſumit argumentum. Et hæc dicuntur cras, id eſt, in futurum in clibanum mitti: nam in terris, vbi non eſt copia lignorum, fœno ignem conficiunt, vel in aceruum haben tem ſpeciem clibani, ſiue fumi pro alimẽto beſtiarum illud congregant. Et dicendo: Deus ſic veſtit, emphaſim ſuam habet aduerbium Sic, id eſt, cum tanta venuſtate, & elegantia. Mihi tamen magis arridet ſentẽtia Auguſtini, qui in verba illa Pſal. 71. *Et florebunt de ciuitate ſicut fœnum terræ*, per fœnum intelligit frumentum: de quo etiam Gen. 1. dicitur: *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem ſemen ſuper terram*: nam frumento potiſsimùm veſcitur homo, cui dictum eſt hoc, vbi Septuaginta legũt χόρτον, quemadmodũ etiam hoc loco in Græca litera habetur: quanquam interpres interdum herbam, inter fœnum tranſtulerit. Frumentum ergo viriditate ſua à Deo veſtitur, & ſpicam elegantem in fructum producit: atque hoc eſt quod in clibanum mittitur, dum ex eo panis conficitur ad vſum hominum: quippe alterius fœni ad nutriendum ignem non eſt vſus; cum ſit inualidus, neq; in clibanos congeri ſoleat. ¶ *Quantò magis vos, modicæ fidei*; Nempè qui tanta dignitate eſtis, tum natura, tum gratia: qui eſtis pretioſa poſſeſsio, propter quos totũ mundũ condidit, vt nũ ad tempus, ſed in æternum cum eo feliciter viuatis, veſtiet vos, vt conuenit: licèt non ita pulchrè, quia non eſt in veſte finis. *Modicæ fidei*, inquit. Græcè vno verbo ὀλιγόπιστοι, id eſt, modica fide prædi ti. Eſtque nominandi caſus, & ita non eſt iungendũ cum accuſatiuo Vos, ſed ab eo, puncto interpoſito, diſiungendum. Eſtq; increpantis, & exprobantis: non enim eſt ſenſus, quòd Deus homines modicæ fidei magis veſtiat. Et fidẽ accipit pro confidẽtia, quæ ex fide eſt, cùm hæc exempla natura ipſa ſuppeditet, quis enim alius niſi Deꝰ bonitate ſua naturam condidit? Modicę fidei ſunt dubitantes de victu, & Diuina cura: de quibus Dauid: *Et dixerunt, Quomodo ſcit Deus, & ſi eſt ſcientia in excelſo? Ecce ipſi peccatores, & abundantes in ſeculo obtinuerunt diuitias. Et dixi: Ergo ſine cauſa iuſtificaui cor meũ*, Et reliq. Ait etiam Moſes in Exodo: *Tentauerunt Dominum dicentes, Eſt ne Dominus in nobis, an non?* Magnæ autem fidei ſunt, qui dicunt: *Etiamſi occiderit me, in ipſo ſperabo*. Et tres pueri Hebræi dixerunt: *Ecce enim Deus noſter quem colimus, poteſt eripere nos de camino ignis ardentis, & de manibus tuis, ô Rex, liberare. Quod ſi noluerit, &c ſtatuam auream quã erexiſti, non adoramus*, id eſt, mammonam.

Hoc cur dicitur in clibanum mitti.

Auguſt. to. 8. Pſalm. 71.

Quid fœnũ agri ſit Auguſtino.

Geneſ. 1.

Fœnũ illud à Deo quomodo veſtiatur.

Homines, quam lilia, & fœnum agri cur magis à Deo veſtiri merentur.

Id: Quanto magis vos modicæ fidei, quo ſit accipiendum modo.

Qui ſint modicæ fidei.

Pſalm. 72.

Exod. 17.

Qui contra magnæ fidei.

Iob. 13.

Dan. 3.

Nolite ergo ſoliciti eſſe, dicentes, Quid manducabimus, aut quid bibemꝰ, aut quo operiemur? Et addit Lucas: *Et nolite in ſublime tolli*. Nolite ergo, inquit, eſſe ſoliciti, ſi deſint, quia proſpiciet Pater: nolite etiam extolli, ſi adſint, & abundent, iuxta illud: *Diuitibus huius ſeculi præcipe non ſublime ſapere*: vt Auguſtinus interpretatur. Aut fortè melius; Nolite extolli: quia quidam illam perfectionẽ adepti efferuntur, & contemnunt cæteros, qui huiuſmodi curis irretiuntur, quales fuerunt aliquot Philoſophi, & ſunt multi hypocritę inter Chriſtianos, qui ſordibus, & pannoſitate mirificè extolluntur. Ita Caietanus. Verbũ Græcũ eſt Μὴ μετεωρίζεσθε, id eſt, Ne curetis ea quæ ſupra vos ſunt: vnde vox illa Meteororum deſcendit, id eſt, quæ ſunt in ſublimi aëris regione, hoc eſt: Nolite naturæ veſtræ terminos prętergreſſi ea quærere quæ Dei ſunt, & ad vos non ſpectant, iuxta illud Eccleſiaſt. *Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris: ſed quæ præcipit tibi Deus, illa cogita ſemper, & in pluribus operibus eius ne fueris curioſus*. Ita Socrates dicere ſolebat: *Quæ ſupra nos, nihil ad nos*.

Luca. 12.

In ſublime tolli (contra præceptũ Domini) dupliciter.

1. Tim 6.

Augu lib. 2. Quæſt Euan. quæſt. 29., to. 4. ante medi.

Caietanus.

Meteora vnde ſic dicta: quid, Nos nõ debere curare quæ ſupra nos ſunt.

Eccleſ. 3. & Prouer. 25. & Rom. 12.

Hæc enim omnia Gentes inquirunt. Duobꝰ nouis argumentis ab anxia cura victus, & veſtitus auocat. Primò, quòd hæc tam ſolicitè quærere ſit ethnicorũ: ſecundo, à Patris noſtri cœleſtis perſona, Gentes vocat, nimirũ qui extra fidem ſunt, & qui nõ nouerunt Deum Patrem, & qui non credunt futura, neq; prouidentiam Dei, ſed tantùm quærunt quæ præſentia ſunt. Et ſimilia argumenta vrgebant Iudæos, contemnentes Gentes vt beſtias, ideo refugiebant eis aſsimilari, vel in malo, vt ignorãtia Dei. Tob. 2. & 1. Theſſ. 4. vel in imperfecto bono, vt dilectione amicorũ tantùm, vt ſupra Mat. 5. dixit. Et ita Deus vtitur rationibus humanis in initio, quia aliorum quæ maiora ſunt, non ſumus capaces.

His verbis: Hæc enim omnia Gentes inquirunt, à quo duplicem ethnicorum errore, Iudæos Dominus dehortetur.

Ethnici quã olim Iudæis viles, & contempti.

Tob. 2. & 1 Theſſ. 4. Leuit. 19. Matth. 5.

Scit enim Pater veſter quia his omnibus indigetis. Si ſcit, & Pater eſt, & potens eſt, quia cæleſtis, & prouidere poteſt, quid ni faciat? Nunc etiam frater factus experiẽtia nouit quibus indigeamus: ideo maiorem miſericordiæ affectum nunc reſeruabit, quia etiã nos magis capaces eius per cõfidentiam in Chriſti paſsione facti ſumus. Et benè dixit: *Quia his omnibus indigetis*, vt expendit Chryſoſtomus: cùm enim idcirco dicant homines ſe debere eſſe ſolicitos de victu, & veſtitu, quoniam neceſſaria ſunt: Dominus contra oſtendit, ob id ipſum non debere eſſe ſolicitos, quia ſunt neceſſaria: ſecùs ſi eſſent ſuperflua, de quorum ſuppe-

De neceſſarius ad vitam cur Deus homini proſpiciat.

Chryſo. hom. 22 in Matth. tom 2.

Quærere cur primùm regnum Dei, & iustitiam eius debeamus, quàm vitæ subsidia.

tatione non ita possumus confidere. ¶ *Quærite ergo primùm regnum Dei, & iustitiam eius.* Aurea planè verba: & ante oculos Christianorum semper habenda & meditāda. Græca litera habet: Quærite autem, est enim oppositio eius quod dixit: hæc enim omnia Gentes inquirunt. Et post præceptum negatiuum, quo anxia excutitur solicitudo, adiungitur affirmatiuum, quo demonstrat, & qua ratione à moribus ethnicorũ in quærendo differre debeamus, & quomodo sine nostra cura de prouidentia nobis necessaria assequamur. Primũ, inquit, id est, nihil ante ipsum; non tamen fit, vt alia non prius quærentur: & intentione. Non semper tempore, quærendum regnũ, quia quandoque nimirum necessitate instante prius cibus quærendus, quàm orandus Deus. Et ita docet, in quo plus solicitari debemus, & anxiam ponere curam: ad quod Dominus reliqua promittit per modum autoramenti, & adiectionis, in qua nō est merces, & quasi secundaria bona post regnum, quod primo loco vult inquiri, vt interpretatur Augustinus. Et, vt idem expendit, non dixit, Deinde ista quærite; ne duos fines putaremus nobis præstitutos, & propter se expetendos, nimirum regnum, & bona fortunæ necessaria. Nec dixit, dabuntur, sed adiicientur, vel apponentur, vt Augustinus legit; ne videretur esse merces quærentium regnum Dei; & vt ait Chrysostomus, ne quis existimaret hæc bona fortunæ magnum aliquod bonum esse, cùm omnium bonorum infimum habeant locum.

Id quomodo accipiendum sit.

Aug. lib. 2. de serm. Dom. in mont. c. 25.

Idem ibidem. In his verbis: Quærite primùm regnũ Dei, & hæc omnia adiicietur vobis, duo perpendit Augustinus.

Idem ibidem.

Chryso supra dicto loco.

Quomodo quærendum regnum Dei. Iustitia Dei quænam sit quærenda à nobis.

Quærite regnum Dei. Cogitando, & orando, vel actu, vel habitu de illo, & gloriam, quæ finis est, spectando. Addit: *Et iustitiam eius.* Quia relatiuum Eius, non potest referri ad regnum, quod fœmini est generis βασιλεία, referendum est ad Deum. Est porrò iustitia Dei, qua coram Deo iusti sumus per fidem, & mandatorum legis eius obseruantiam. *Iustitiam eius*, inquit, id est, opera iustitiæ, quibus ad regnum Dei meritum comparamus. Et hæc gloria, & opera iusta, quib⁹ obtinetur, quia propter se sunt possunt in infinitum quæri: nam finis sine mensura expeditur. Et quia lex Christi regula est totius vitæ nostræ, si secundùm eam non operamur, violatur: ideo semper quærenda iustitia. Hinc Paulus ait: *Nihil solicui sitis* (scilicet de aliis temporariis; sed (supplendũ est est, soliciti sitis) in omni oratione, & obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum: quæ sunt de regno, & iustitia eius.

Lex Christi quemadmodũ violetur.

Philip. 4.

Quod si obiicias; Quomodo primùm regnum Dei vult à nobis quæri, qui in precatiōe Dominica primò petere docuit sanctificationem nominis Dei, ac secundo loco regnum Dei? Dicendum est, bifariam accipi posse regnum Dei: aut ita vt sit sensus; operam date ante omnia, vt regnum Dei latissimè pateat, & in nobis, & in aliis regnet: & sic idem est: quærere regnum Dei, & nominis Dei sanctificationem: aut accipitur pro regno beato, & cœlesti, cuius effici participes studemus, & quærimus, vt apertè Augustinus interpretatur. Et ita, quod ait: *Primùm quærite regnum Dei*, ostendit q̄d inter bona nostra primo loco quærere debeamus, quamuis in eisdem quærendus est ante omnia Dei honor, & nominis eius exaltatio, & sanctificatio. ¶ *Et hæc omnia adiicientur vobis.* Id est, secundo, &, vt sic dicam, accessoriè quærenda sunt. Sed hoc tacuit pro sua sapientia, vt trahens veluti ad alterum extremum, deducat ad medium. Et verè adiectio à Deo pendet, qui reliquit plus velle nobis, quàm exequi. Et loquitur de quærendis bonis propter nos, vt diximus: ideo non meminit de honore Dei primò quærendo, qui ad regnum reducitur. Et maximè curantibus salutem proximi, & euangelizantibus est hæc promissio necessaria. Temporaria autem nō dantur pro mercede, quæ integra manet in cœlo: nec propter hæc facienda sunt bona spiritualia; & ob peccata terra redditur sterilis, & bona eius deficiunt. Cùm verò nos maximè diligere debeamus, atq; adeò maximum bonum nostrum: debemus etiam de illo, qui finis est, quandoque actu cogitare, & benè deinceps operari propter illũ, licèt actu non semper cogitemus, expedit tamen frequenter cogitare, vt animus præmio expectato inardescat, & accēdatur, & superet difficilia, & ardua: quæ secundùm se, cùm dicant repugnantiam, non sunt appetenda, nisi quatenùs finis est dulcior, quā illa sint molesta. Quia tamen Deum plus nobis ipsis iubemur diligere, melius operi debemus, vt ei placeamus, quàm ob gloriam cōparandam: quia maior charitas est diligere Deum proptèr se, quam diligere nos ipsos, licèt hoc charitati non aduersetur. Volūtas siquidem Dei est, vt nos ipsos, diligamus, & propter gloriam operemur. Contra hoc Christi præceptũ peccant, qui primum temporantia quærunt, cum illis, de quibus Poëta quidam ait:

O ciues ciues, quærenda pecunia primum est:
Virtus post numos.

Vt q̄ beneficia, sacerdotia, ac abbatias, nullum non mouētes lapidem, quærũt, deinde

Soluitur hoc: Christus paulò ante sanctificationē nominis Dei prius, nunc contra regnũ Dei primum docet esse quærendum. *Matth. 6.*

Aliera solutio.

August. loco dicto.

Quid est: Et hæc omnia adiicientur vobis.

Temporaria bona Christ⁹ adiiciēda nobis, non reddenda cur dixerit.

De summo bono nostro quatenus expediat nos esse solicitos.

Horat. epist. lib. 1. epist. 1. circa medi.

Quatuor genera hominũ

cum

cùm multis annis luxuriati fuerint in Christo, ad seculum redeunt, renuntiatis beneficiis, & nubere volunt. Alij verò quærunt quidem regnum Dei, sed non iustitiã eius, reddendo Deo, sibi, & proximo, quæ debent; cùm tamẽ nemo in cœlo coronetur, nisi legitimè certauerit. Tertiò, quærunt quidam iustitiam, sed non ob regnum Dei, sed propter commoditatẽ temporariam: vt qui alligati sunt Religionibus, quo cõmodius victum, & vestitum, atque otium cõsectari valeãt: similes boui, & asino prope Christum in præsepi positum alligatis. Postremò mundus dicit: Quærite regnum huius seculi, & diuitias, & vltrò vobis adiicientur iustitia, & salus. ¶ Sed caueãt ne isti seducti aliquando audiant: *Recepisti bona in vita tua.* Standum ergo verbis Christi, dicentis: *Quærite ergo primùm regnum Dei, & iustitiam eius: & hæc omnia adijcientur vobis,*

regnum Dei primùm, & iustitiam eius non quærentium.

2. Tim. 2.

Omnes isti quid tandem assequentur.

Luc. 16.

Huic autem Christi amplissimæ promissioni non repugnat, quòd interdũ Deus quibusdam sanctorũ permiserit, etiã vsq; ad mortem fame, & nuditate perire, & etiã quoq; nunc permittat: quia nõ permittuntur hæc bona fortunæ, nisi quatenùs virtutis sunt adiumenta. Proinde cùm ea subtrahit, quia sic expedire saluti nostræ iudicat, non facit irritam suam promissionem, sed alia ratione eandem salutis eorum curam gerit: quã ratione & homo cum iumento suo cibaria subtrahit, quòd sic illi expediat, non deserit illud cura sua, sed potiùs curam eius agẽdo id facit. Proinde in eiusmodi generalibus Dei pollicitationibus tacita subintelligenda est conditio, quantum id saluti vestræ conueniat. Et ita similes Scripturæ loci veniunt explicandi, vt illi: *Non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem: inquirentes autem Dominum, non minuentur omni bono:* &, *Non est inopia timentibus eum.*

RegnumDei primũ, & iustitiam eius quærentibus si cætera adijciũtur necessaria, qd sanctorũ aliqui extrema perniciũtur inedia laborare.

Quæ similes huic promissiones Diuinæ de necessario victu tribuẽdo cõditionem habeant annexam.

Psal. 36.
Psalm. 33.
Ibidem.

Post hæc verba subiungit Lucas: *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum. Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam. Facite vobis sacculos qui nõ veterascunt, thesaurum non deficientẽ, in cœlis: quò fur nõ appropiat, neque tinea corrumpit. Vbi enim thesaurus vester est, ibi & cor vestrum erit.* Non sunt hæc obscura, aut difficilia: ad Apostolicum enim cœtum, aut ad vniuersos discipulos Dominus sermonem dirigit, qui numero pauci erant: & propterea gregem pusillum vocat, exhortando illum ad confidentiam collocandam in Deo. Noli ergo timere, grex, etsi pusille, etsi coram mundo contempte. Solet enim mundus pro insanis, & abiectis habere eos, qui magna non ambiunt, & ad summa non suspirant. Nolite ergo timere, sed fidite potiùs Patri vestro cœlesti: quod autem illi semel placuit, ampliùs displicere non potest, modò fidem ei seruaueritis, & spẽ vestram in eo collocaueritis, & obedientiam legi eius præstiteritis. *Sic enim complacuit Patri vestro dare vobis regnum.* Nam etsi ad illud non prædestinauerit ob merita nostra; nõ decreuit tamen sine merito obedientiæ, & patientiæ nostræ regnum tribuere. Ita ergo complacuit dare regnum, vt simul etiã complacuerit dare & merita illius assequẽdi. Et qui dabit, & cõmunicabit regnum, non denegabit quæ minora sunt, quæ adijcientur. Ac subdit: *Vendite quæ possidetis.* Tantum abest, vt diuitiæ vobis quærendæ sint; vt quod habetis, vendi expediat. *Quæ possidetis,* inquit, Ne diceret, Volumus prius recuperare quæ nobis ablata sunt: & tunc ea vendemus, erogabimusque. Liberat eos hac molestia: quæ possideant, admonet vendere: nam de cæteris ablatis iam dixerat: *Et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas.* Et concludit: *Vbi enim thesaurus vester est, ibi & cor vestrum erit.* Perpetua ergo in cœlis est benefactorum memoria, ac incorruptibilis thesaurus. Vt addit duas rationes, cur meritò non magnifacere debeamus fluxus diuitias huius mundi, quòd diuitiæ multos habeant insidiatores, vt aut nunquam, aut rarò seruari tutò queant: Insidiantur enim diuitiis fures, tineæ & rubigo, & tam externos, quã domesticos hostes habẽt: & vbi maximè seruentur ab externis, certè à tinea, & rubigine seruari nequeant. Altera caussa est, quòd non solùm cura nostra inanis est, sed etiam noxia, & perniciosa: hæc autem cura remoratur nos à cura animæ nostræ, ita vt non possimus satis custodire temporalia, & interim amittamus æterna. Hoc enim significat: *Vbi thesaurus vester est, ibi & cor vestrũ erit.* Sequitur Matthæus: *Nolite ergo soliciti esse in crastinum: crastinus enim dies solicitus erit sibi ipsi, sufficit diei malitia sua.* B. Hieronymus ad Amandum scribit, crastinum in Scripturis futurum tempus significare, iuxta illud Gen. 30. *Et respondebit mihi cras iustitia mea:* & Iosu. 22. *Cras dicent filij vestri filijs nostris, &c.* Et ita crastinũ vocat tropo Hebræo non ita superstitiosè ad literam ea, quibus cras vtendum est, alioqui cur habuisset ipse Dominus loculos, nisi vt doceret quandoque id licitum esse? quia etsi mendicaret, quandoq; tamen oportebat immorari plus in vno loco, & non inueniret: præsertim cùm neque cum pecuniis ei dati sint cibi Luc. 9. claudentibus portas Samaritanis. Cur etiam mulieres ministrãtes de facultatibus, vt se sequerentur,

Luc. 12. &

Cur Apostolos Christus gregẽ pusillum nominauerit.

Quatenus Patri Deo complacuerit dari nobis regnum cœleste.

Quàm nobis diuitias Christus quare te dissuadeat, ne dum possidere.

Luc. 6.

Prima ratio Christi cur debeamus spernere diuitias.

Secũda ratio diuitiarum contemptus.

B. Hieron. epist. 147. t. 3. Soliciti esse in crastinũ.
Genes. 30.
Iosu. 22.

Ioan. 12 & Infrà 13.

Luc. 9.

Suprà 8. Actor 4. Infrà 6. Infrà 11.

rentur; permittebat? Cur Apostoli item pretia prædiorum accipiebant? Apostoli ministros instituerunt mensarum: prouisionem pro fame ab Agabo propheta prædicta fecerunt, collectas pro pauperibus Ierusalem apud Gentes instituendo. Quia enim opera habent sua tempora, & opus non benè sit nisi præcogitatum, habebit etiam solicitudo sua tempora. Ergo solicitudo de futuris nunquam in posterum tam quam de præsenti necessariis, vana est, vt ostēdit ille, qui dicebat; *Anima, habes multa bona posita in annos plurimos*: vel de necessariis pro aliquo tempore, sed quæ non possunt iuuare pro tempore, in quo est solicitudo, vt de vindemia in messe: vel quæ possunt fieri, sed æquè benè post, vt nunc, vt emere calceos per annum ante iter peragendum. Si autem in posterum haberi nequeunt tam promptè, bona est solicitudo de futuro: vt ædificaturus turrim, prius debet esse solicitus de sumptibus. Atque ita in magnis rebus omnibus apparatus quidam debent præire, atque adeò in quotidianis expensis, propter quas Christus loculos habere decreuit. Ioseph pro septem annis futuræ famis prospexit sibi, in arcibus multa frumenta recondendo. Mittit nos Spiritus sanctus ad formicam, vt eius exemplo discamus prouidentiam: *Vade* (inquit Sapiēs) *ad formicam, ô piger, & considera vias eius, & disce sapientiam: quæ cùm nō habeat ducem, nec præceptorem, nec Principem parat in æstate cibū sibi, & congregat in messe quòd comedat.* Cuius exemplum Poëta refert:

Solicitudinē in crastinum quā Domin' prohibeat. Luc. 12.

Quā permittat, nec damnet.

Ioan 12. Genes 41.

Prouerb 6. Mira formicæ prouidentia.

Horat. lib. 1. Saty sub init.

Paruula (nam exemplo est) magni formica laboris.
Ore trahit quodcunque potest, atque addit aceruo.
Quem struit, haud ignara, ac non incauta futuri:

Et alius:

Formica tandem quidem expauère magistra.

Quod si omnem in futurum solicitudinem de victu, & vestitu Christus adimeret? Psalm. 70.

Non ergo his verbis tollitur conueniens prouidentia; alioqui non esset seminandū, neque sperantus fructus in patientia, nec laborandum, nec metendum vllo tempore anni: nec item laborandum vna ætate pro alia, nec diceret Dauid; *Ne proiicias me in tēpore senectutis: quum defecerit virtus mea, ne derelinquas me.* Quia autem spiritualia sunt per se bona, semper inuigilandum pro eis. Significat ergo crastinum, omne tempus, quod non exigit præsentem curam, quod magis prudentia, & sensu spiritualia metimur, quàm certa traditione. Faciunt autē hanc prudentiam exemplum Christi, & Apostolorum, & Sanctorum, qui illos imitati sunt. ¶ *Crastinus enim dies solicitus erit sibi ipsi.* Per prosopopeiam hoc dicitur, vbi labor homini competens tribuitur diei, in quo habendus est. Et sensus est: Tempus futurum inducet tempestiuam solicitudinē, vt non sit necesse sibi anticipare, non tantùm sine successu, sed etiam cum cruciatu. *Sufficit diei malitia sua.* Græcè est κακία, nō πονηρία, scilicet afflictio, siue pœna, quæ more Hebræo dicitur malitia. Vnde Propheta; *Agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitaui, vt facerem ei*: & dies malus vocatur, quia in eo laboriosa mala occurrūt. Sensus ergo est: Sufficit cuique diei sua afflictio, & suus cruciatus, sine hoc quòd de sequenti die duplicetur. Augustinus lib. 2. de serm. Domini in mont. existimauit, Christum nomine malitiæ significare voluisse cibum, & potum quotidianum, quo indigent homines: quia pœnam adfert homini post peccatum: at lib. 1. Retractationum, retractat; tanquàm incaute dictū, cùm non attenderet etiam primis hominibus in paradiso ante peccatum data fuisse alimenta. Sed posset sententia Augustini defendi, quia à peccato venit hæc anxia solicitudo panis; qua cruciamur, quæ procul dubio ante peccatum, spontè terra omnia suppeditāte, minimè fuisset: quia ante culpam pœna non extitisset. Qui verò fabricandis ecclesijs, aut erigendis cœnobijs, & domibus hospitalibus, in quibus pauperes alantur, & curentur, in perpetuum incumbunt; nihil contra hanc Domini præceptionem peccant: quia non pro se ipsis solliciti sunt, sed pro Christi gloria illustranda, & proximorum inopia subleuanda: & talis solicitudo studiosa, ac perutilis existir, & ad regnum Dei referenda est. Nisi fortè in aliquis eiusmodi locis fabricandis afficeretur, vt interim pauperes præsentes negligeret, & eos fame excruciari, & interire sineret: nam tunc contra charitatem ageret, pia, & sancta loca exædificando. Dicamus igitur, teste B. Petro, omnem solicitudinem nostram proiicere in Deum, quia ipsi est cura de nobis: ipseque laborat persuadere ne laboremus, & solicitatur ne nos soliciti simus. Proinde oculos ad Deū attollamus, illi totos nos regendos, & pascendos committamus, qui ab eo expectamus æternam in mensa Christi alimoniā. tribuente hoc nobis eodem Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre, & Spiritu sancto ęternum imperium tenet in seculorū secula. Amen.

(*)

Crastinum in quem diē nos esse soliciti non debemus.

Explicatur: Crastinus e-nim dies solicitus erit sibi ipsi.

Quid illud: Sufficit diei malitia sua.

Ierem. 18.

August. li. 2. de ser. Dom. in monte ca. 25. tom. 4. Idem lib 1 retract. cap. 19. tom. 1.

Genes. 1. Non ineptè cibū, potumque quotidianū ab Augustino malitiā alicubi nominari.

Soliciti in crastinū qui minimè reprehendantur à Domino.

Quanta erit Deo cura de nobis de eius bonitate benè sperantibus. 1. Pet. 5. & Psalm. 30. & seq.

TRACTATVS LIX.

In illa verba : *Nolite iudicare,& non iudicabimini: nolite condemnare,& non condemnabimini. In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini: & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis,&c.* Matth.7.

Pharisæorum ad alios temere iudicandū mira propēsio.

CVM hactenus insectatus sit Dominus Pharisæorum hypocrisin, eorum dolos & simulationes detegens: deinde cōtra auaritiam, anxiamque victus solicitudinem dissēruerit, in quo etiam maximè peccabant Pharisæi: iam aliud eorum vitium, & frequens quidem & familiare reprehendit. Erant enim oculatissimi ad aliorum errata inspicienda, iudicandaque, atque seuerissimi in eis puniendis: cùm interim ad grauissima ipsi scelera sua, ac flagitia talpæ essent, & conniuentes. Videns ergò Dominus quàm sit graue & periculosum, alios iudicare, & quàm frequenter in hoc omnes incurrant, quamque improbis modis; ideò hoc magnum præceptum de non iudicando subiecit. Ac postquàm docuit mentem nostram à Deo nō diuidere ob rerum temporalium solicitudinem, docet ne id fiat ob extraneam & superfluam curam proximi, eum iudicando: quod fieri solet, cùm videmus eum de externis curam agere, & solicitari, vt auaros, qui odiosi existunt, sicut liberales amabiles. Vel sanè dici potest, Euangelistas in recensendis Christi factis, & dictis id tantùm spectasse, vt & doctrinæ & vitæ ipsius imaginem aliquā nobis proponerent, ex qua illum esse Christum Dei Filium, & quæ vita digna Deo nobis traducenda sit, agnosceremus. Hinc vniuersa eius verba, & quo ordine, & tempore dicta sunt, prorsus neglexerunt. Idcircò Dominus in hoc sermone multa dixit: alio etiam ordine, quàm alij Euangelistæ enarrarunt, & quæ fortè aliàs sæpè docuit. Et in hoc capite quædam miscellanea cōtinet, quæ difficile est ad certum ordinem redigere, aut quomodo cum superioribus cohæreant, intelligere ; nisi velimus violentas rationes excogitare, & modos absurdos. Atque hæc de scopo.

Huius præcepti de non temere iudicando tradendi necessitas.

Altera ratio ordinis ab Euangelistarū more.

De litera, aduertendum est, vbi dicitur, *Nolite iudicare*, Græcè haberi, μὴ κρίνετε: vbi Euthymius admonet, iudicare hic, nihil esse aliud, quàm condemnare. Et Theophylactus: *Non reprehendere*, inquit, *prohibet, sed condemnare.* Sic ille. Vnde quod in Vulgata editione legimus, *Nolite condemnare, & non condemnabimini*, videtur non esse de textu, sed ab alio aliquo interpretandi gratia fortè in margine adiectum, & posteà in textum irrepsit; cùm tamen nec in codicibus Græcis, nec in vetustissimis exemplaribus Latinis habeatur, neque ab Hilario, neque ab Hieronymo, neque Augustino legatur in Commentarijs, sed simpliciter dicatur: *Nolite iudicare, & non iudicabimini. In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini.* Quanquàm etiam dici posset, hæc verba, Nolite condemnare, quæ proximè sequuntur, Nolite iudicare, ex Lucæ c.6. huc esse transuecta: & siue hic habeantur, siue non, exponenda sunt, quia in textu Lucæ habentur. Et possunt ambo illa in eandem sententiam accipi, vt propter inculcationem & declarationem bis idem dicatur: vel possunt in diuersam sentētiam capi, vt condemnatio posterior sit, & grauior iudicio. Iudicat enim proximum, quisquis eius facta in peiorem partem interpretatur; cōdemnat verò, qui proximum diris deuouet, & fratrem filium diaboli vocat, aut dicit, Hic dignus est, qui corpore & anima quàm citissimè pereat.

Quid, Nolite iudicare, & nō iudicabimini. Euthym. in Matth. Theophyl. ibid. Illud quod sequitur: Nolite condemnare, & non condemnabimini, an sit de textu necne.

Hilar. Can. in Matth. August. lib. 2. c. 18. initio.

Luc. 6.

Iudicet proximum, & condemnet quis.

Iam verò diligenter inuestigandum est, quale sit hoc iudiciū, quod Dominus prohibet. Nam qui dicit: Nolite iudicare, vt non iudicemini, manifestè peccatum admitti in iudicando testatur. Inprimis igitur non hic loquitur Magistratibus, aut hominibus in potestate constitutis à Deo: nam Petrus in Ananiam & Sapphiram sententiā mortis pronuntiauit, & Paulus in Corinthium incestuosum sententiam excommunicationis tulit; & commendat potestates seculares iudicantes, & vsum gladij exercētes in vindictam malefactorum, laudem verò bonorum; & Dominus toties cōdemnauit Pharisæos, dicens : *Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ.* Loquitur ergò priuatis, qui temerè intus, & arroganter verbo proximos iudicant. Deinde non est hic sermo de iudicio rerum etiam priuato : quia non attenditur in eo bonum, vel malum rerum ipsarum, quibus neque nocere possumus, neque prodesse: sed tantùm spectatur bonum intellectus, vel malum, id est, verum, vel falsum: ideò non debemus in melius interpretari. Tertiò, non intelligit Dominus de iudicio personarum ex experientia procedente, cùm res est euidens, vel signa violenta, modò tantùm intellectu iudicemus: quia id rerum iudicium est, non personarum, de quo Dominus: *A fructibus eorum cognoscetis eos*; &, *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint*: quod sine iudicio non fit. Quartò, non prohibet etiam correptionem fraternam, quā ipse instituit, & fieri mandauit : sed debet esse notum, &

Dominum hic forense seu ciuile non prohibere iudiciū.

Act. 5. 1. Cor. 5. Rom. 13.

Matth. 23. & Luc. 11.

Non etiam iudicium rerum priuatum prohiberi.

Matth. 7. 1. Ioan. 4. Quod neque fraterna correctio prohibeatur. Matth. 18.

euidés delictum, de quo proximus est corrigendus. Nec quintò item tollit candidum de personis iudicium, etiamsi ex leuibus signis colligatur, tametsi quandoque erret: nam talis error pœna potiùs esset, quàm culpa: nisi fortè quis manifestè malum, consultò bonum esse iudicaret. ¶Solùm ergò prohibét, ne Pharisæorum more iudicemus, curiosiùs obseruando aliena dicta, vel facta, ea quæ recta etiam sunt, calumniantes; dubia in interiorem partem interpretantes; exaggerantes quæ leuia sunt; denique si qué viderimus in grauius aliquod crimen prolapsum, magis hoc agentes vt perdamus, quàm vt sanemus. Quæ omnia iudicia ex eo proficiscuntur, quod deest illis charitas, quam Paulus dicit malum non cogitare. Porrò à temerario iudicio meritò abstinendum est: tum quòd conueniat vnumquenque sua dicta & facta diligentius excutere, atque in his suos lapsus & defectus perspicere, vt non libeat aliena obseruare curiosius, vel carpere: tum quòd fraternæ charitatis sit aliena vitia occultare, eaque extenuare, dubia verò candidè interpretari: tum deniq; quòd agnoscere se debeat proximi sui conseruum esse, non iudicem: & ideò iniuriam Deo facere, cuius munus sibi vsurpat. At quod respiciens Paulus, dixit: *Nolite itaque ante tempus iudicare, quoadusque Dominus veniat:* & Iacobus. *Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem suum, detrahit legi, & iudicat legem.* Sed vt hæc plenius explicentur, aduerte, esse posse duplex iudicium, vel rei, vel personæ. Rem iudicamus non sine peccato, cùm, quod bonum est, malum esse iudicamus; aut quod malum est, iudicamus esse bonum; aut saltem quod est indifferés, in alteram partem trahimus: in qua re qui errant, perniciose errant, quia est error in dogmate, de quo: *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum.* Iudicabant Christum Iudæi, quòd solueret Sabbatum; sed insipienter ac superbè, nolentes intelligere: iudicabant ipsum, & discipulos, quòd illotis manibus manducarent, quasi quod intrat in os, inquinaret hominem: iudicabant postea Gentes ad Christum conuersas, quòd ederent prohibita in lege: hic error non erat perniciosus, donec per Christi legem declaratum est, sublatas esse cæremonias: ac proinde qui Apostolicas iudicabant traditiones, non erant sine peccato. Hinc Paulus reprehendit Romanos, & admonet, dicens: *Qui non manducat, manducãtem non spernat. Deus enim illum assumpsit.* Talia sunt multa hæreticorum iudicia, qui illicitum censent quod licet, vel licitum, quod non licet: vt, vxorem accipere Sacerdotem; edere carnes omni tempore. Et hi hoc pacto iudicantes de re, in personam iudicant, hoc est, in Ecclesiam, & Spiritum sanctum eius rectorem. Secundò, est iudicium personæ, & hoc pluribus modis, in primis, quia iudicatur persona, non ob factum malum, sed ob mentem, hoc est, intentionem, quam sæpè non credimus bonam: vt si quis iudicet eos, qui ieiunant, vel dant eleemosynam, id facere ob inanem gloriam. Contra quos Apostolus ait: *Nolite ante tempus iudicare* (id est, in via, quando dubia non sunt nota) *quoadusq; veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium,* id est, intentionem in cordibus delitescentes. Deinde iudicatur persona à nobis ob aliquod delictum, non verò iudicio, quoniam sine misericordia, ignorantes tentationes diaboli, & passionis impetum, nec attendentes ad nosipsos: qui si fortè stamus, non cogitamus tamen quòd non stamus ex nobis, sed ex gratia & protectione Dei. Hinc Apostolus ait: *Considerãs teipsum, ne & tu tenteris.* Talis fuit Simon Pharisæus, qui (vt dici solet) vna fidelia duos parietes inalbauit, qui dixit in mente sua: *Hic si esset Propheta, sciret vtique, qua, & qualis est mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix est.* Christum enim Prophetam esse inficiatur, & mulierem admirabiliter conuersam, & iam mundam, peccatricem iudicauit. At minus venit excusandus ille alter Pharisæus, qui vniuersum orbem iudicabat, & insuper descendens ad publicanum errantem, condemnauit eum: quo iudicio de semetipso & fratre, oratio sua facta est sibi in peccatum. Tertiò est aliud quoddam de insigni aliquo peccato iudicium, in quod non pauci incidunt, qui iam actû esse de fratre suo putant; iamque condemnatum, tanquàm lata in eum sententia, de quo: *Nolite condemnare, & non condemnabimini.* Quæ arrogantia immisericors est: audet enim sibi arrogare quod Dei est, nempe iudicium, & in peiorem partem dãnationis inclinat, non liberationis, quod nascitur ex misericordia. Et est sermo de iudicio, id est, firma & certa sententia condemnationem fratris ferente. ¶Suspicari autem, & opinari, cùm abest inuidia & superbia, nec deest suspicandi, vel opinandi ratio, sine peccato est: & hoc modo ferè iudicant sancti.

Nec his obstat quod Paulus iubet facere iudicium, & Dauid dicebat: *Feci iudicium & iustitiam;* & Michæas inter ea quæ Dominus requirit, vnum illud censet facere iudicium. Sed dicendum est, quod textus hic loquitur de iudicio cõdemnationis in proximum: Prophetæ verò & Apostolus exi-

Marginalia (left): Non etiam simplex seu candidum de personis iudicium tolli. — Temerarium tantummodò iudicium prohiberi. — Iudicia temeraria vnde fiãt. — 1. Cor. 13. — A temerario iudicio cur nobis abstinendum sit. — 1. Cor. 4. — Iacob. 4. — Duplex est iudicium, rei & personæ. — Isai. 5. — Iudæorum iudicia temeraria quænam illa. — Ioan. 5. — Matth. 15. — Rom. 14. — Qualia ferè hæreticorum iudicia.

Marginalia (right): Iudicium personæ quid, & quotuplex. — 1. Cor. 4. — Quid, Ante tempus iudicare. — Vnde stemus. — Gal. 6. — Luc. 7. — Pr[illegible] Eu[illegible] dice[illegible] 51. — Infra. 18. — Tertiũ quoddam iudi[illegible] nus his ser[illegible] dam[illegible] no. N[illegible] condem[illegible] & non c[illegible] nabimini. — Matth. 7. — Sanctorum quale[illegible] esse iudicium. — Paulus & Propheta v[illegible] quod D[illegible] nus he[illegible] cium [illegible] 1. Cor. 6. — Psal. 118.

Mich. 6. gunt iudicium, quo iudicamus nos ipsos, id est, vt agnoscamus quid sumus ex nobis, nimirum malitia ipsa, & prauitas; & vt tales nos condemnemus, & quid sumus ex Deo, & hoc humili corde confiteamur.

Malū de proximo iudiciū ex tribus oritur.

Malum verò est ex signis & coniecturis perperam iudicare de proximo, quando prouenit inde, quòd quis prauus est, & similes alios putat. Ait quippe Salomon; *Sed & in via stultus ambulans, cùm ipse insipiens sit, omnes stultos existimat*: Vel quando prouenit ex eo, quòd malè affectus est, quemadmodum Semei erga Dauid, quem maledicebat, & vocabat virum sanguinum, & virum Belial, cùm ipse odio, & liuore contra Dauidem grauius multò peccaret. Nam quemadmodum ex dilectione ad nos ipsos boni esse, & haberi cupimus, & bona de nobis credimus; ita de illis, quibus non sumus bene affecti, facilè malum credimus.

Eccles. 10.

2. Reg. 16.

Iudicium illud quando leue, quando fit mortiferum.

Quòd si signa quæ videmus tam leuia sint, vt dubitationem non ingerant, & adhuc tamen quis dubitet, venialis est lapsus. Si verò consensus est de malo veniali, rursus venialis; si de lethifero, lethalis. Si procedit ad puniendum, grauior culpa est. Malum etiam est, quando in certis etiam peccatis aliqua persona odio habetur, vel despicitur, vel abiicitur, vel damnetur, eo quòd non habemus eam potestatem. Et cùm leuia signa sunt, specialis proximo iniuria irrogatur, quia contemnitur: quando etiam in dubiis vel non suspendimus iudicium, tenendo illa signa nō concludere, quod securius est; vel cùm non accipimus in meliorem partem (quia sine caussa contemnitur proximus) cùm idonea culpa nō sit. Ideo etiam in publico iudicio, quando vtrinque sunt pares rationes, liberandus est reus, & nisi certis in rebus ad ea, quæ rarò accidunt, leges non adaptantur. L. *Nam ad ea*. ff. de legibus. quanto ergo magis in iudicio priuato?

Tertia radix iudicij mali de proximo.

An dubia de proximi iudicio sint sēper in meliorem partē interpretanda.

Quoniam verò iudicium de contingētibus non perficit directè intellectum, sed voluntatem: præstat benè eligere iudicando bonum, licèt error incurratur in talibus. Si autem adhibendum est remedium malis aliquibus quæ timentur: tunc debet interpretari id quod peius est, adhoc vt firmius remedium adhibeatur. Nam si in meliorem partem interpretaremur, scilicet paruum esse periculum, de paruo remedio prospiceremus, & posset accidere malum grauius, de quo nō fuerat indicatum: idcirco poni debet peccatū, ac si actu iam esset, vel futurum esse timeretur, non autē illud diffiniri: alias periculum esset, & remediū congruum non adhiberetur. Hinc Iob timebat, dicens; *Verebar omnia opera mea, sciēs quòd non parceres delinquenti*. Est ergo temerarium iudicium, quòd hîc prohibet Christus, quod plerunque aut ex superbia, aut ex odio prouenit. Nam vt in iudicio forēsi siue ciuili, rei malefacta diligenter perquiruntur, deinde ipsi reo proponuntur, tertiò etiam aliis publicantur, demùm per sententiam ob malefacta cōdemnatur: ita prauus Christianus quispiam, qui iustitiæ laudē venatur, aut odio torquetur, facta proximi scrutatur, non vt consulat, sed vt perdat, ac traducat: & plerunque satis est illi inter multa benefacta vnum aliquod malum inuenire, ac illud ad traducendum arripere, & benefacta negligere: deinde deprehēso errato proximi gaudet, & acriter arripit: nec hoc satis est, imò & aliis peccatum fratris palàm facit, vt sic illi opinionem bonam adimat, sibi autem iustitiæ laudem vendicet: postremò damnat proximum apud se, & apud cæteros.

Iob 9.

Temere & malè proximū iudicans, agit quatuor

Subdit Dominus. *Et non iudicabimini* (siue vt apud Lucam Græcè dicitur) *vt non iudicemini*. Intellige de iudicio Dei contra peccatū temerarij iudicij commissi in proximum. Nec odio vos habebit Deus, quia etiam sine læsione prouidentiæ eius nō potest quis alterum iudicare, quod est illi honorem tollere: non permittet quandoque, vt ab aliis iudicemini. Sed hoc in vniuersum non est verum. Imò cum Christo sui iudicantur, & odio habentur; cùm tamen alios non iudicent. Nihilominùs de censoribus facilè alios iudicantibus, in pœnā permittit, vt hic iudicentur, & honorem amittant, qui in opinione cōsistit. Et quia eiusdem charitatis, ac similis præmij est non damnare proximū, aut proximi dicta, vel facta, & peccanti in se fratri ignoscere, atq; ob indigentiam aliquid postulanti dare; ideo benè apud Lucam sequitur: *Dimittite, & dimittemini*: Id est, Remittetur vobis. ¶ *Date, & dabitur vobis*. Quæ promissiones referri possunt ad homines, in hūc sensum, Ne iudicetis alios, ne & ipsi vicissim iudicemini ab hominibus, & sic de reliquis. Cui sensui cōsonat quod subiungit Lucas: Mensuram bonam, & confertam, &c. dabunt in sinum vestrum: vt ita Dominus aduocet à prauo, & temerario iudicio ea ratione, ne nos quoq; illud experiamur, quòd suapte natura res integra sit, & permolesta omnibus, sua ab aliis curiosè vestigari, & sinistrè accipi: tunc cùm istæ promissiones non sint in vniuersum veræ, per eas intelligimus Dominum rudibus & vulgaribus sic locutum,

Luc. 6.

Non iudicantes, quomodo non iudicentur à Domino.

Temere iudicantium pœna.

Honor in quo consistat.

Ibidem.

Quid est: Dimittite, & dimittemini, Date, & dabitur vobis.

Eiusmodi promissiones quo sensu accipiendæ sint.

locutum, quòd vt plurimū sic fieri soleat. Qui enim facilem se, vel in remittendo, vel in dando exhibet, ei vt plurimum vicissim remittetur, & dabitur, ac benefiet ab aliis.

Matth. 7.

Vt omnia quæcunque voluerimus, vt faciant nobis homines, & nos faciamus illis. Et cum similes in Scripturis promissiones, vel locutiones occurrunt, in quibus bonū, vel malum temporale obuenturum prædicitur: intelligendæ sunt non quod semper eueniat, sed vt plurimum, vt illud centuplū accipiat in hac vita.

Matth. 19.

Prouerb 28.

Et Salomō; *Qui dat pauperi, non indigebit.* Sed certè præstat Augustini, & Chrysostomi expositio, & aliorū veterum Patrum, qui eiusmodi promissiones ad Deum referunt, vt sit sensus: Nolite condemnare proximos, & nō condemnabimini à Deo. Remittite quæ alij in vos ad miserunt: & remittet vobis Deus peccata vestra. Date indigentibus, & vicissim dabit vobis, quæ petieritis ab eo. Vel fortassis conuenientius est, vt vtraque expositio simul retineatur, vt sit sensus: Nolite alios iudicare, vt & aliorum iudicium effugiatis, & saltem seuerum illud Dei iudicium non experiamini.

Alter sensus illorum Domini verbo rū congruentior.

Augu. lib. 2 de ser. Dom. in Mon. c. 28 29. & sequ Chrysosto. in Matth. hom. 24. tom 2.

Mat. 6.

Vtrāq; posse sententiam consistere.

Subdit Lucas: *Mensuram bonam, & cōfertam, & coagitatam, & supereffluentem dabūt in sinum vestrum.* Mensura materialis est bona, id est, liberaliter iusta. Secundò conferta, vel, vt Græca litera habet, pressa, quæ magis capit. Tertiò coagitata, vt vas plus capiat. Vltimò superfluens, & in cumulum erecta. Quibus verbis metaphoricè à Dño describitur iusta, magnifica, ampla quoq; & in alios superfluens bonorum operum merces. Sed qui sunt illi qui dabunt? nimirum homines iuxta priorem intellectum. Caietanus verò exponit; vestra bona opera, & merita, quibus redditur merces. Sed melius accipitur secundùm Augustinum, iuxta illū loquendi modum, quo Luc. 16. dicitur de pauperibus, ꝙ recipient vos in æterna tabernacula: quia Deus propter illos, quibus bene fit, suo nomine recipit in sua tabernacula, & præmio ampla remunerat. Nec intelligat propter hoc quispiam, quòd si homo desinit iudicare proximum suum, Deus ipsum non iudicabit: quia non iudicare, est de integro nō peccare; & tamē non per hoc quod quis noua peccata non committit, fit ei remissio præteritorum, nisi adferat pœnitentiam: vt docet Chrysostomus. Ideo sensus est: Non iudicabimini de hoc peccato, scilicet iudicandi proximum: de omnibus tamen peccatis iudicabit hominem Deus, iuxta illud: *Cuncta quæ fiunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato, siue bonum siue malum sit.*

Quid illis Domini verbis significetur: Mensurā bonam, & confertam, &c.

Qui dabunt eiusmodi mēsuram in sinū vestrum.

Caietan.

Augu. lib. 2. qq. Euang. c. 8 tom. 4.

Non iudicantes proximū, quale tantū modò iudiciū euadant.

Chryso. eadē homilia.

Eccles. 12. & 2. Cor. 5.

In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini. Id est, si duro, & infamante iudicio cum proximo egeritis, durum, & infame iudicium subibitis. Deus enim iustè iudicando, tantū malum infert peccanti, quantum meruit iniustum iudicium. Quemadmodum iudex eius, cuius honor læsus est, caussam agens, tollit ab eo, qui iniuriam intulit, & confert ei, qui est affectus iniuria: id est, Tollit ei, qui plus habet, & reddit ei, qui minus habet: atque hoc pro facultate sua, id est, præcipiendo, vt expensæ reddantur vulnerando, non autem membrum quod non potest. Non ergo si iniquo iudicio iudicarunt, iniquo iudicabuntur: nulla quippe iniquitas apud Deū: sed ita dictū est: *In qua voluntate benefeceritis, in ipsa liberabimini: Vel, In qua malè, in ipsa puniemini.* Et ita: *In qua mensura mensi fueritis remetietur: quòd feceritis, patiemini:* Non vt si quis stuprum fecerit, hoc etiam patiatur: sed quod peccato isto fecit legi, hoc ei lex facit, id est: quia legem talia prohibentem de sua vita abstulit, auferat eum etiam ipsa lex de hominum vita, quam regit.

In quo iudicio iudicantes iudicabūtur, dixit Dominus.

Rom. 9.

An semper iudicans, & ipse iudicetur.

Et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Prouerbialis est figura, qua significamus, tale nobis repēdi iudiciū, siue à Deo, siue ab aliis, quale nos de proximo fecerimus, & in nostra esse positū potestate, mitene an seuerum de nobis fieri velimus iudicium. Nam quia iudicium actus est iustitiæ, mensura dicitur æqualitatis caussa. Et significatur, quod iudicium nostrum erit ratio, vt homo remuneretur pro eo, si bonum est; vel puniatur, si malum. Quia etiā iudicium est quo alios metimur, mensura dicitur: & iuxta meritum, vel demeritum mensuræ, vel iudicij, homo est prçmio, vel supplicio afficiendus. Cùm verò remunerare supra merita, liberalitatis sit diuinæ, punire verò sit iustitiæ, non vltra, sed citra meritum: de hoc etiam loquitur. Sed quia non infertur pro culpa, ex eo quòd magis duret, vel delectet (Nam stat, grauius peccatū, vt blasphemiam, minus durare, & minus delectare, quàm leuius, vt stultiloquiū) sed pro offensa Dei, idcirco pœna tamdiù durat, quamdiù reatus: ideò est æterna in damnatis, tēporalis verò in ijs, qui expiante purgantur igne. Hinc Augustinus epistola 49. in solutione quartæ quæstionis respondet calumniæ Gentiliū ex his Christi verbis acceptæ, quòd temporali peccato ęterna inferātur supplicia, vbi per mensuram intelligit hominis voluntatem, in qua, iuxta quod mensurauerit sua facta, Deus reddit, vel præmium, vel supplicium.

In qua mensura mēsi fuerimus, remetiendum nobis, quomodo verum sit.

Diuina secūdùm Theologos quanta vel in remunerando munificētia, vel in puniendo indulgentia.

Cur Deus tēporaneis pœnis reddat æterna supplicia.

August. to. 2.

Hæc sententia: In qua mēsura, id est

voluntate, mensi fueritis, &c. quid habeat incõmodi.
Idem. tom. 5.

cium. Sed sensus iste durior est, nec vulgari loquendi modo, vnde est desumptus, conueniens: quia per illum significatur beneficij, aut maleficij retaliatio. At verò libro 21. De ciuitate Dei cap. 15. tractat hæc verba contra eos, qui ex ipso inferebant absurdum esse, supplicium impiorum esse æternum: Non attendunt, inquit, propter æquale temporis spatium, sed propter vicissitudinem mali, id est, vt qui mala fecerit, mala patiatur, eandem dictam fuisse mensuram. Sic ille. Taxatur ergo pœna secundum grauitatem peccati. Et quia Deus infinitus est offensus, potest æterna taxari pro eo, qui manet obstinatus: ei verò, qui agit pœnitentiam, longiori pœna temporaria. Iustum enim est, vt etiam dolens puniatur pro offensione tanti Dei. Ex quo illud: *Quantũ glorificauit se, & in delicijs fuit; tantùm date illi tormentum, & luctum.* Sensus est, Quantum offendit Deum glorificando se, & in deliciis existendo, tanto plectite supplicio. Et quia peccata in infinitum variant, non expedit, imò nec certa ratione potest sciri suppliciorum varietas iusto illo Dei in iudicio.

Calumniæ dicenuũ iniquum est impiorum æternũ suppliciũ, ex voce mensuræ vti respondeat Augustinus.

Apoc. 18.
Expenditur illud; Quantũ glorificauit se, & in delicijs fuit: tantũ date illi tormentũ, & luctum.

B. Lucas hoc idem tractans cap. 6. quædam istis addidit, quę succinctè sunt explicanda. Postquàm enim dixit: *Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite condemnare, & non condemnabimini:* subdit: *Dimittite, & dimittemini. Date, & dabitur vobis: mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, & supereffluentē dabunt in sinum vestrum. Eadem quippe mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis.* Duo sunt, quæ in mutua hominum consuetudine frequenter versantur: vt quis alicui debeat; vel alterius ope egeat: quæ hic memorantur à Domino: vt scilicet debētibus nobis remittamus; & demus his qui indigent. Quod non solum de corporeis facultatibus intelligendum est, vt remittamus & demus; sed multò magis de spiritualibus, vt ignoscamus, si quid in nos ab aliquo est peccatum; & demus salutaria consilia, ac monita. Es quamuis hæc spontè naturæ facere deberemus nosmetipsos considerantes, qui & ipsi omnes ijs egere possemus: addit tamē Dominus præmium magnificum, dicendo; *remittetur vobis.*

Luc. 6.

Dimittere quid, & dare proximis nostris debeamus.

Diuinæ magnitudo mercedis dimittentium scilicet, & danuũ.

Quis non nummum vnũ remitteret, vt debitum mille talentorum sibi remitteretur? aut exiguũ non largiretur pecuniã, vt centies multiplicatam acciperet? Hoc lex Euangelica pollicetur, & tanta bona tam multi negligunt comparare. Adiungit *Mensuram bonam, & confertam.* Vbi omnes partes tangit, quæ videri solent, cùm vberem mensuram fecere quis vult. Confertiunt enim talis, & concutiunt mensuram illam, vt ampliùs res quæ datur, resideat, & magis capax fiat: quod vbi factum est, addunt cumulum, quantum capere illa mensura potest. Sub qua parabola Dominus non parcè, sed opulenter nobis remetiendum esse ostendit. Et sicut cùm absque parsimonia metiri vos amico farinã, accumulas, concutis, & redundare facis: ita Dominus mensuram magnam, & exundantem dabit tibi.

Mensuræ bonæ, & confertæ, &c. vnde sumpta metaphora, & quorsũ spectet.

Sed quod sequitur, videtur esse diuersum. Subdit enim: *Eadem quippe mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis.* Si eandē mercedem pollicetur; quomodo dabit bonam & confertam & concussam, & exundantē? Dicēdum est, appellare eandem mensurã, non æqualem: nam retributio, quàm à Deo accepturi sumus, infinitis partibus maior est quàm nostra, cùm æterna sit, atque immortalis & immēsa, nostra verò exigua, & temporaria. Sed eandem vocat pro eo, ac si dixisset: Si vos copiosè, ac liberaliter dederitis; copiosè item, ac liberaliter reddetur vobis. Si parcè seminaueritis, parcè & metetis. Si ex animo remiseritis, & propter Christum, verè remittetur vobis. Si fictè, & magis timore mundi, quàm amore Dei; fictè etiam remittetur vobis. Et licèt mensura tam ad bonum, quàm ad malum referri posit; magis tamen propriè ad bonũ.

Eadem quomodo mēsura qua mensi fuerimus, remetiendũ nobis est, si eam bonam, confertã, coagitatam, & supereffluētem accepturi sumus.

2. Cor. 9.

Et fortassis mensuram bonam vocat, id est magnam: quia vnusquisque mercedem accipiet secundùm suum laborem. Confertã verò, quia gaudium erit plenum, id quod intrabunt, ita vt nullum sit desiderium vacuum in anima, quòd non impleatur: nam de illis scriptum est: *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tua potabis eos.* Coagitata verò dicitur, ꝓptereà quòd gloria animę in corpus ipsum diffunditur, & socium diuinæ illius fruitionis efficitur, quantum capere potest, ac si agitaretur. Exundantem verò, siue superfluentem vocat: quòd gloria cuiusuis beati in alios, quos suo aspectu lętificat, redundet: & eorum merita in ipsis cumulatissimè remunerata ad nos etiam iuuandos per viam meriti ex decentia quadam, & congruentia, & via precationis extendantur.

Mensura bona cur dicatur à Domino, & conferta.
1. Cor. 3.
Ioan. 16.
Matth. 25.
Psalm. 35.
Cur coagitata.

Quare super effluens.

Sequitur in Luca: *Dicebat autem illis similitudinem, Nunquid potest cæcus cæcum ducere? nonne ambo in foueã cadent? Non est discipulus super magistrum: perfectus antè omnis erit, si sit sicut magister eius.* Etsi hæc verba aliud videantur esse documentum à superiori: sunt tamen qui hæc cum illis in hunc modum continuant: Nonne alterum iudicans, & ipse eadem peccans, comparatus est cæco cæcum

Matth. 15.
Supra 10. & Ioan. 3 & 15.
Hęc similitudo; Nunquid potest cæcus cæcum ducere, & reliqua; quomodocũ

præcedentibus cohæreat.

cæcum ducenti? nam si alium condemnas, & tu ipse in eadem incidis peccata, vterque cæci estis. Et videris esse ille dux, eo quòd condemnas; non es autem dux, quomodo enim ille à te ad bonum inducetur, cùm & tu labaris? Non est igitur discipulus super magistrum. Si igitur tu, qui doctor videris, & dux, laberis, omnibus modis cadet etiam qui docetur & ducitur.

Domini similitudines illæ quò tendant.

Sed in primis intellige has prouerbiales sententias, quas frequenter protulit Christus, & nō tantū hîc, sed Matth. 10. & 15. & alibi, ad discipulos maximè retulisse, in quos à principio oculos conuerterat.

Matth. 10. Infrà 15. Ioan. 15.

Monet itaq;, quāti referat eos attentè audire, & seruare quæ docentur: nam subiectos secuturos mores eorum, qualescunque ipsi futuri sint, aut vt lux mundi facti alios illuminabunt, & in cœlum introducent; aut vt cæci cæcos ducentes, in foueam inferni cadent.

Matth. 5.

Illud Non est discipulus super magistrū quē sensum habeat.

Quod verò Prouerbij loco à Græcis iactatur, sæpenumerò discipulos pręstantiores magistris euadere: huic dicto Christi non cōtradicit. Hic enim dicitur, eum, qui sub alicuius magistri disciplina versatur, quādiù sub illius magisterio degit, non posse magistrum superare, sed satis laudis assequi, si magistrum æquet. Nec enim effectꝰ vincere caussam suam potest: etsi interdū Dei munere contingat, vt discipuli à se magis instructi magistros vincāt, & oues Christi sanctitatis prærogatiua superent pastores: quemadmodum Ioseph prudentia pręcellebat Pharaonem, & Daniel diuinorum sapientia Regem Nabuchodonosor.

Gen. 41. & se. Dan. 1.

Quid autem vides festucam in oculo fratis tui, & trabem in oculo tuo nō vides? Contra ingenia penè omnium hominum inuehitur Dominꝰ, qui ad vitia aliena, etsi parua, lyncei, & oculati sunt, & ad arguendum prompti, ad sua verò magna tanquàm in tergimantica reposita planè lippi, & cæcutientes sunt: vt quidam Ethnicus dixit:

Quibus dictum: Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, & trabē in oculo tuo non vides? *Horat. lib. 1. Saty. 3.*

Cùm tua peruideas oculis mala lippus inunctu,
Cur in amicorum vitijs tam cernis acutum?

Videre festucam in oculo fratris sui, quid.

Et per festucas intellige minora peccata, quę citò suscitantur, vt festuca à vento, vel citò igne comburitur, quæ aliquo modo turbāt intellectum: vt iræ, vel auaritiæ, vel concupiscentiæ motus, sed qui nondū crescit in odium, vel luxuriam, vel furtū: quia tunc fit trabs magna, quæ hominem excæcat, & veritatem iudicij tollit, vt inuidia, odium, superbia. Hæc sunt, quę magnū excæcarunt Angelum, & quotidiè eorū corda, qui aut potestate, aut scientia sunt præditi, & alios præ se ipsis despiciunt, & iudicant ab amore proprio sui ipsorū superati.

Esai. 41.

Ne iuste quis iudicet, quid obstet & impediat.

Vt enim maius corpus oculo obiectū, quo minus perspiciat, obstat: ita peccatum, ne quis iustè iudicet. Et quia ad iudicia proni simus; docet vbi iudicium exerceamus, donec Angelos iudicemus. Debemus enim nos ipsos iudicare, & non alios. In quo grauiter delinquunt laici reprehendentes religiosos, & contra religiosi laicos.

1. Cor. 6.

Peccatū conscientiæ vt noceat.

Significatur etiam, peccatum conscientiæ nocere non secùs, atque lignum durum oculum tangens, illum offendit. Et quia trabs in oculo esse non potest; perspicuè declarat, se non de oculo externo, aut corporea, sed spirituali sermonem habere. *Aut quomodo dicis fratri tuo*, Id est, Qua facie, vel qua fronte: perinde enim est, ac si cæcus lippo viam monstrare vellet, aut si claudus, vtroque pede, alium altero pede claudicantem, suis humeris gestare vellet.

Dicens fratri suo, Sine, eijciam festucā de oculo tuo quid agere videatur.

¶ *Frater, sine, eijciam festucam de oculo tuo.* Hæc de correctione fraterna intelligenda sunt. Docet egregiè Theophylactus, Dominum his similitudinibus docere voluisse, eum, qui alios est iudicaturus, vel reprehensurus, debere ab ijs vitijs esse immunē, de quibus velit alios corripere.

Theophyl. in Matth.

Quo Christꝰ tēdat his verbis parabolicis.

Priuatum enim vel ex odio, vel inuidia, vel vana gloria minorem peccatorem arguere, vel corrigere velle, malum est: imò etiam si ex desiderio salutis corrigeret, si eius peccatum maius notum esset ab arrogantiam & scandalum: malum perpetrat, quia vsurpat officium iusti. Si autem peccatum eius existit incognitum, nec eius ipsum pœnitet, arrogantia est, plurimum sibi tribuens. Quòd si est notum, & eius eum clam pœnitet; scandalum tantùm est, non arrogantia: secùs si nota esset; & cooperta eius emendatio. Iudex autem, siue laicus, siue Ecclesiasticus, quicunque ille sit, ex officio iubetur corrigere.

An peccator maius possit alium peccatorem arguere.

Audiui fuisse Sacerdotem quēdam, qui cùm magistratum gereret Ecclesiasticum, cùm sibi dicendum ius esset contra scortatores, & adulteros, & similia flagitia, cœpit ad omnia, etsi enormia delicta conniuere. Qua de re admonitus à familiaribus, quid ista tam manifesta crimina contra Canones, & statuta Ecclesiæ non puniret? Ne meo, inquit, iudicio condemnē me ipsum; qui similia patrare non desino. Is sibi persuaserat, neque se propter scelera sua correctum iri à Deo, si ipse non corriperet eos, in quos habebat potestatem: quia hîc dicitur: *In quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini.*

Iudicis cuiusdā Ecclesiastici minus idonea, quod peccatores publicos non argueret, excusatio.

Verùm nō est hic sensus verborum Domini: quippe qui ob hoc ipsum constituit Apostolos, & Episcopos, dans eis claues Ecclesiæ, & Principibus gladium, & iudicēt, corripiant, & puniāt: qui si flagitiose

Publicè, præsertim peccatores qui debent arguere ex officio.

Viuant,

viuant, habent iudicem Deum: si verò officio suo desint, ineuitabilem iram Dei ea ratione duplicabunt, non de suis tantùm peccatis, verùm etiam de alienis daturi pœnas. ¶ *Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo.* Hypocrita est, qui alienam personam induit: qui autem alium corrigit, debet esse innocens. Qui ergo, cùm sit peccator, assumit personam corrigentis, iam nō suam, sed alicuius innocentis personam gerit, ac proinde hypocrita est.

Iniustè aliū corrigēs, cur hypocrita.

II. Ratio.

Vel quia prætextu correctionis aliena vitia quidam norunt, cùm reuera id agant proposito cōdemnationis: nam si curandi fratris studio id agerent, priùs grauiora sua crimina curarent, cùm magis se ipsos diligere lege charitatis, quàm proximum, adstringantur. Vt igitur possint corrigere alios, emendent priùs seipsos. Nec enim, teste Gregorio, benè manus illa faciem lauat, quæ lutum tenet. Eiice ergo primùm trabem, & tūc videbis vt eiicias, id est, ad hunc effectum, vt eiicere valeas festucam de oculo fratris. Nunc autem si tras superbiæ, & immisericordiæ sit sublata, bene, & legitimè videre poterit, vt eiiciat. Quasi dicat: Primò non videbas ad eiiciendum, sed ad conuitiandum, & damnandum: at, remota trabe, vteris iudicio, & dilectione, cuius finis erit salus proximi tui atque lucrum, & Dei gloria.

Greg. 2. parte pastoralis curæ, c. 2 initio. & lib. 1 epist. 24. sub initium, tom. 2.

Quid est: Eiice ergo primum trabē, & tunc videbis vt eiicias festucam de oculo fratris tui.

Ad hæc idem vitium quod in laico est festuca, in Sacerdote, & prælato est quasi trabs, quia eius vita debet esse forma, & speculū aliorum: quare nec eius est alios reprehendere de vitio, quo ipse tenetur.

Quàm grauia superiorum vitia.

¶ Vbi nota, quòd talis correctio vix erit absq; peccato corrigentis, nisi ex dilectione faciat, & misericordia, & cum cognitione sui ipsius, & proposito se emendādi: quod propositum etiam indicare debet, si noueritis, qui corripitur, peccatum eius; ne alioqui scandalum patiatur. Aio vix id fieri posse absque peccato: quia sumere prouinciam curandi alios, ac interim se ipsum negligere, superbia est, & arrogantia.

Superioris de communi vitio aliū corripiētis qualis debet esse correctio.

¶ *Eiice primùm trabem.* Quia te magis debes cognoscere, quàm alterum: magis etiam teipsum diligere lege Dei iuberis, quàm alterum. Maiora etiam delicta citiùs conspiciuntur, quàm minora: & vt plurimum ij, qui non vident se ipsos, neq; cognoscunt, amaros se aliis, & seueros ostendere solent. Pulchra est sententia Ciceronis contra eos, qui in alios animaduertere volunt, ait enim Actione 5. in Verrem, initio: *Legem sibi ipsi indicunt innocentiæ, continentiæ, virtutumq; omnium, qui ab altero rationem vitæ reposcunt.* Et Propheta: *Corripiet me,* inquit, *iustus in misericordia, & increpabit me:* quasi diceret: Iusti est peccatorem corripere; *oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.*

Volens eiice re festucā de oculo fratris sui, cur primùm trabē de oculo suo debet eiicere.

M. Tull.

Psalm. 140.

Cur propriū peccatorem corripere.

Frequentissimum est hoc vitium, haud conueniens ad reformādam Ecclesiam: nam præpostero ordine quisque in alio vitia emendare vult, se ipso neglecto. Hæreticus iactat abusus in Ecclesiam: Catholicus hæretico obiectat impia dogmata, & vitam minimè meliorem. Ostendit autem Dominus hoc loco, peccata festucis, ac trabibus comparando, quàm impatiēs peccati anima nostra esse debeat, sanè quam est oculus festucæ, & trabis impatiens. Res tenerrima, ac delicatissima est oculus, vt vel à minutissima re lædatur; & si læditur, lacrymas fundit: tenerior tamen est anima, vt vel ab exiguo vitio incommodum patiatur.

Quid hac festucæ, ac trabis similitudine Christ' voluerit ostendere.

Et vt trabs, & festuca vtraque ad ignem nata est: ita peccata ad ignem inferni, nisi igne doloris, & pœnitentiæ in hac vita exurantur. Apostolus 1. Corinth. 3. agens de ligno, fœno, atque stipula, per illa metaphoricè peccata varia intellexit, maiora, minora, & minima, vt hic Dominus per trabem & festucam. Est autem festuca, vt Augustinus serm. de verb. Dom. interpretatur, initium trabis: nam trabs quando nascitur, priùs festuca est. Græca tamen dictio est κάρφος, quæ breuissimam ligni particulam significat, quæ rectè hic opponitur trabi, cùm festuca in priori sensu magis sit opposita arbori, quā trabi.

1. Cor. 3.

Ligni, fœni, stipulæ nominibus, quid significauerit Apostolus.

Festuca vnde sit.

Aug. ser. 16. de verb. Dom. to. 10.

Contendamus ergo, vt diuina hæc iudicia amplectamur, & exosculemur, & humana, & temeraria iudicia omni diligentia vitemus, respuamusq;: nullosque alios magis iudicemus, quam nos ipsos. Hæc etenim iudicia certam nobis parient salutem, atque incorruptum, & vniuersalem mundi iudicem nobis cōciliabunt, & propitium reddent Dominum nostrum Iesum Christum, qui cum Patre, & Spiritu sancto summa potitur felicitate in perpetuas æternitates, Amen.

Seipsos tantùm non alios temerè iudicantes, quid à Deo cōsequentur.

TRACTATVS LX.

In illa verba: *Nolite dare sanctum canibus, neq; mittatis margaritas vestras ante porcos, ne fortè conculcent eas pedibus suis, & canes conuersi dirumpant vos.*

PRAESTANTISSIMA est, & vtilissima hæc doctrina, & Ecclesiæ Doctoribus apprimè necessaria. Tradit enim, qua ratione verbum Dei dispēsandum sit, & quibus mysteria fidei exponēda: rursus qua ratione Sacramenta, quæ ad hominem sanctificandum instituta sunt, quibusq; legitimè, & cum fructu sint administranda.

Qualis hæc Domini doctrina: Nolite dare sanctum canibus, &c.

Vti cũ præcedentibus cohæreat.

Nam qui artem in his distribuendis non tenuerit, officio pastoris, & prædicatoris satisfacere nequaquam poterit. Pulchrè autem, postquam præcedenti præcepto docuit vitare hypocrisin, odium, & acerbitatem in iudicando, iam hic docet obseruare prudentiam, & vigilantiam, ne videlicet per negligentiam, aut oscitantiam indignos admittamus ad Christianæ religionis mysteria. Non tantùm ergo debemus esse simplices vt columbæ in iudicando, sed etiam prudentes sicut serpentes in dispensando verbo Dei, & Sacramento. Existimat Autor operis imperfect. Dominum propterea hoc præceptum addidisse; ne Sacerdotes cogitarent, quæ Dei sunt, eis communicanda, qui in nos delinquunt. Ac si dicat; Mandaui vobis diligere inimicos, & non iudicare eos, ac benefacere eis de bonis vestris corporalibus: non tamen de meis spiritualibus passim. Quoniam in natura vobiscum communes sunt, & non in fide; & Deus carnalia beneficia dignis & indignis gratis similiter præstat, non autem dona spiritualia. Hæc ille ferè. Sed magis ad rem dici potest, quòd cum in præcedentibus docuerit, qui non debeant alios vel corripere, vel iudicare, vel docere; hic iam tradit qui non debeant corripi, vel doceri, ne is, qui purus est, & trabem iam eiecit de oculo suo, putet se quosuis corripere, & docere debere, quos videt vitiis quibusdam obnoxios.

Matth. 10.
Altera cõnexionis ratio, sed minus idonea quorundam, ac solida.
Aut. ope. imperf. in Matt. ho. 17. tom 2. operum B. Chrysost.
Matth. 5.

Hanc autem tam excellentem doctrinam tradidit Dominus nõ apertis verbis, quòd eius auditores tunc nondum essent capaces, quanquam suo tempore Spiritu sancto illis communicato futuri essent: ac vt res sub metaphoris, & similitudinibus inuoluta, indignis celaretur, his autem, qui digni essent, maiori cum eorum animi voluptate, & iocunditate explicatè traderetur, & memoria retineretur. Duæ sunt ergo metaphoræ; altera de sancto non dando canibus; altera de margaritis non proiiciendis in porcos. Sanctum illud est, quod est ab omni alio vsu semotum, diuinoque cultui mancipatum, quemadmodum templum, altare, Sacerdos, & similia: qua ratione nihil est sanctius Iesu Christo, qui Sanctus Sanctorum, & Sanctus Dei in Scripturis appellatur, & sanctum substantiuè ab Angelo nuncupatur, cùm dixit ad Virginem: *Quod enim nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei:* hic verò cum articulo dicitur Græcè τὸ ἅγιον, id est, illud, quod per se est sanctum. Nihil etiam est Deo magis consecratum, & dicatum, quàm sancta illa Christi Humanitas, quæ Dei verbo per vnionem hypostaticam in vnitatem personæ est coniuncta, Verbiq; diuini vsibus, & ministeriis summè addicta, & applicata: ita vt ipse sit sanctum Dei Altare, sanctum Templum, sancta Hostia, sanctus Sacerdos. Cùm igitur ipse esset fons totius sanctitatis, & ab eo essent homines suo sancto sanguine redimendi, & doctrina sacrosancta instituendi, Apostolis duo ministeria tradidit, & verbi, & Sacramenti: de quibus Apostolus 2. Cor. 5. meminit, cùm ait: *Et posuit in nobis verbum reconciliationis:* & iterum paullò antè: *Dedit vobis ministerium reconciliationis:* quod ministerium de Sacramento Baptismi, & Pœnitentiæ est intelligendum, quibus ex inimicitia peccati cum Deo recõciliamur. Etsi ergo nomine Sancti tam Verbum, quàm Sacramentum intelligi queant, quemadmodùm etiam nomine Margaritæ: qui Verbum DEI sanctum est, hoc est, diuinum, non humanum, aut profanum, aut ad mundandum hominem ab omni errore, & peccato accommodatum, & ad vsus diuinæ gloriæ hominem mancipandum: & Margaritum pretiosum rectè repræsentare possit Sacramẽta Christi propter pretium, & dignitatem, quam continent, & ornamentum quod per illa, tanquam Margaritas sponsæ Christi accedant, & hominem diuinæ gratiæ locupletem constituant, magis tamen sententia eorum placet, qui per Sanctum, intelligi volunt Sacramenta: & per Margaritas intelligunt Dei verba, siue Christianæ Religionis mysteria. In qua sententia est Hierõn. qui in præsentem locum scribens, ait: *Sanctum, panis est filiorum. Non debemus ergo tollere panem filiorum, & dare eum canibus.* Et infra: *Non conuenit istius modi hominibus citò Euangelicum credere Margaritum, ne conculcent illud, & conuersi nos incipiant dissipare.* Autor Operis imperfecti in Matthæum: *Sanctum, est,* inquit, *baptisma; propterea non est dandum, nisi iam fidem habentibus. Sancta est gratia corporis Christi, propterea illis solis danda est, qui iam per baptismum facti sunt filij Dei, & per impositionem manus. Benedictus panis sancta sunt, propterea illis porrigenda sunt, qui capaces facti sunt benedictionum per fidem. Item mysteria veritatis Margarita sunt: quia sicut Margarita inclusa cochleis posita sunt in profundum maris, sic & diuina mysteria in verbis inclusa, posita sunt intus in altitudinem Scripturarum sanctarum.* Sic ille.

Propositæ Christi doctrinæ ratio obscuritatis.
Ioan. 16.

Sanctum quid sit.

Dan 9.
Marc. 1.
Luc. 1.

Christi Humanitas quã sancta.

Quæ duo ministeria fuerint Apostolis cõmissa.
2. Cor. 5.
Ibidem.

Quid: Nolite sanctũ dare canibus.

Alter sensus cõgruentior.

Hier. tom. 9.

Matth. 15.

Aut. op. imp. in Matth. ho. prædicta.
Baptisma, & gratia corporis Christi, & benedictus panis quibus danda tantummodò.

Quanquam si opposito modo interpretere per Sanctum, verbũ Dei, per Margaritas Sacramenta, vel vtraq; voce, tùm verbum, tùm Sacramentum, vt quidã volunt, à sensu legitimo huius loci, vt puto, non aber-

aberrabis. Vnde Augustinus libr. 2. de sermone Domini in Monte, ait: *Sanctum est, quod violare atque corrumpere nefas est, cuius vtique sceleris conatus, & voluntas tenetur rea: quamuis illud Sanctum natura inuiolabile, atque incorruptibile maneat. Margarita autem quæcunque spiritualia magni æstimanda sunt, &c. Licet itaque intelligi, quòd vna eademque res, & Sanctum, & Margarita dici possit: sed sanctum ex eo, quòd non debet corrumpi, Margarita, ex eo quòd non debet contemni.* Hęc illius est sententia. Per Sanctum ergo possumus intelligere Sacramenta, nam illa pura sunt, sacro sanguine Christi empta, puram gratiam continent, à puris ministris tractãda, à non nisi puro, & sýncero corde accedentibus suscipienda, & denique ad sanctificandum hominem, diuinisque vsibus addicendum instituta. Verba autem Dei, siue mysteria regni cœlorum, rectè Margaritis comparantur: quia sunt pretiosissimæ, & vtilissimæ veritates ad ditandum, & ornandum animas, quæ futuræ sunt Christi sponsæ, pro quibus comparandis debet anima omnia bona sua distrahere, vt docet parabola Euangelica de mercatore quærente bonas Margaritas. Delectant etiam mirificè huiusmodi Margaritæ: quòd crustis concharum integantur, & maris in profundo nascantur. Christi verò mysteria, & quæ Euangelium tradit, variis figuris, similitudinibusque in Veteri Testamento obuelata continentur, & ex eo, tanquam ex profundo mari, à præstantibus piscatoribus eruendæ sunt, & poliendæ; vt Christi fideles ea impensè ament, atque magni pendant.

B. Aug. c. 20. in pr. tom. 4.

Sanctũ quid, & Margaritæ Augustino.

Sacramenta, Sanctum diuina mysteria rectè Margaritas, & cõuenienter etiam intelligi posse.

Matth. 13.

Rectè autem, inquit, *Margaritas vestras*, & nõ, sanctum vestrum: quia etsi verbum, & Sacramentum ex Deo sint, & ab eo profecta, minus tamen habet minister in Sacramento, quàm in verbo; quia in Sacramento nudum ministerium prę̃stat. Vnde & eodem modo quod ad substantiam attinet, porrigitur. In verbo autem dispensando, opus est labore, & industria, tùm corporis, tum animi: adeò vt Sacramenta propterea non dicantur nostra, sed Dei; verba autem prædicationis esse eius dicantur, à quo prodeunt. Hinc Paulus ait: *Secundùm Euangelium meum*: & alio loco: *Sermo meus, & prædicatio mea*, & quæ sunt reliqua. Ex quo nõ vno, & eodem modo verbum Dei dispensabant Apostoli, licèt eundem Christum, idemque Euangelium prędicarent: quia alio modo, & pro captu, & qualitate auditorum Spiritus sanctus eos agebat. Rectè autem sanctum dari, & Margaritam proiici dicuntur: quia Sacramenta cùm sint signa sensibilia, dispensantur, siue dantur, verbum autem Dei, cùm ore dispensetur, proiici dicitur: quia de corde depromitur, siue euomitur.

Margaritas vestras, non autem, sanctum vestrũ, Christus cur dixit.

2. Tim. 2. & Rom. vlt. & sæpè aliàs.

Verbum Dei cur Apostoli inæqualiter dispẽsarent.

Sacramentũ dari, & Margaritæ cur proiici dicantur.

Iam explicandum est, qui sint illi, qui veniant intelligendi nomine canum, & porcorum: quæ duo animalia erant immunda in lege Moysi. Et nota, idcirtò Dominum ea coniunxisse (vt Petrus etiam illa coniunxit) & Poëta ethnicus Horatius ad Lollium dixit:

2. Petr. 3. Horat. l. 1. ep. 2. ad Lollium propè init.

Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.

Canis apud Iudæos animal erat contemptissimum, & immundum coram Deo, eò quòd nec diuidat vngulam, nec ruminet, & se ipsum sanguine oblectat, & fętidis cadaueribus pascitur. Vnde Deuter. 23. dicitur: *Non offeres mercedem prostibuli, nec pretium canis in domo Domini Dei tui: & Dominus non vult panem filiorum mitti canibus.* Et Salomon: *Quæ communicatio sancto homini ad canem.* Est & animal iracundum, ac contentiosum, latratu etiam omnibus hominibus ignotis molestum, & morsu petẽs se ligantes, & percutientes, irritantesve: & cauda hero suo adulari solitum. Habet etiam aliud vitium, vt cùm sit animal vorax, facilè vomat, & ad vomitum suum iterum redeat. Voce igitur canum intelligendi sunt infideles, quia animalia sunt immunda, nec apta ad sacrificium, nec ad esum, nisi ab infidelitate se spolient. Vnde Petrus in visione lintei videns quadrupedia, & animantia, dixit: *Absit, Domine, quia nunquam manducaui omne commune & immundum.* Possunt etiam intelligi Hæretici voce canum, quia clamosi sunt, ac contentiosi, & veritatem agnitam latratu, & morsu impugnant: neq; enim cõtenti verbis agere, aut scriptis maledicis atque mordacibus, sed etiam vi & armis ad hæreses disseminandas prorumpunt. Vnde Dauid suos, vel Christi hostes implacabiles, canes vocat: *Circumdederunt me*, inquit, *canes multi*: & rursus ibidem: *Et de manu canis vnicam meam.* De his etiam canibus Apostolus inquit: *Videte canes, videte malos operarios.* Valent tertio loco intelligi voce canum carnales, ac perfidi Christiani, qui etsi fidem retineant, ad eas tamen immunditias, & sordes, quibus in Baptismo, & Sacramento Pœnitentiæ renuntiarunt, iterum redeunt, & tanquam canes ad vomitum, vt dixit Beatus Petrus. Tales etiam sunt illi, de quibus Propheta: *Canes muti non valentes latrare.* Nam prælati, qui Dominico gregi custodiendo deputati sunt, panis offa tanquam Cerberus incantantur, ne in dęmones, & peccata, tanquam fures, & lupos allatrent.

Canis cur animal immũdum in lege.

Deut. 23.

Eccles. 13.

I I. Ratio.

I I I. Ratio.

Prouerb. 26.

Quamobrẽ infideles, canes appellentur.

Actor. 10.

Hęretici quoque canes quàm rectè dicantur.

Psalm. 21.

Philip. 3.

Canum etiam appellatio quibus competat Christianis.

2. Petr. 2.

Psalm 6. Esai 56.

Prædicatores quales canes, teste Propheta.

Porcus verò, immundum est animal, iu-

xta

xta Legem, quia etsi diuidit vngulam, non tamen ruminat: vnde voracissimum est animal, nulli alteri rei, quàm edacitati intentum: neque tamen gratum homini cibum porrigenti, aut glandes è quercu demittenti, quod vultum pronum gerat, & in terram spectet. Neque tantùm Iudæis erat immūdum ad esum, vel ad sacrificium, sed etiam Gentilibus. Nam AEgypti, Herodoto teste suem, adeò spurcam ducebant belluam, vt si quis, vel transiens eum contigisset, continuò properaret ad flumen, se pariter, ac vestem abluturus. Est etiam porcus, animal, quod in luto volutari semper gaudet, vt ea ratione immundus maximè à nobis cēseatur. Et nomine suum possunt intelligi, vel infideles, qui tantùm ad hæc prǽsentia bona spectanda, & fruenda se natos putant: vnde legio dæmonum expulsa à Christo ingressa est in porcos; per quos intelligo infideles, & eos qui Christum recipere noluerunt: quales Geraseni fuerunt, qui rogauerunt eum, vt à se abiret. Vel Hæreticos, qui vt in cœno voluptatum & sordium suarum tutò quiescere valeant, hæreses confingunt ad suas prauas cupiditates, & lasciuias accommodatas; quales multi fuerunt nostro seculo, quorum quidam Cynicorum nomen non detrectarunt. Nam vt animal illud inuerecundum est, & palam venereo actui incumbit, ita ex istis plurimi non putarunt dedecus vllum esse aut ignominiam, si post vota castitatis solenniter emissa, post professionem Religionis, & Ordines Sacros susceptos, effrontes atque impudentes publicè vxores ducerent; dogmatizantes, grunientesq́;, sancta esse connubia, & matrimonia immaculata; quæ tamen sunt obscœnæ, & propudiosæ scortationes, atq; vt Comicus dixit; *Quas credis esse has, non sunt veræ nuptiæ.*

Leuit. 1. Prima ratio, porcus cur sit animal immundum. *Herodot. Halycarnass.* Secūda ratio. Infideles cur porci nominentur. *Matth. 8.* *Ibidem.* Hæreticos meritò etiã nominari porcos. Idem quàm Cynicos imitentur. *Hebr. vlt.* *Terent. in Andria.*

Commodè etiam nomine suum veniunt fideles ipsi voluptatibus venereis dediti, in quibus postquam abluti sunt, & mundati in Baptismo, aut lachrymis pœnitentię, iterum ad eas captandas festinant, non aliter quàm sus lota in volutabrum luti reuerti solet. Nihil etiam refert, si nomine canum, & suum, eosdem sine distinctione accipiamus, vt de sancto, & Margaritis est dictum.

Christiani & Catholici prætereà qui porci.

His præmissis, explicandum est qua ratione Sacramenta non sint danda canibus: nam sic videtur Christus dedisse Iudæ, qui canis sibi non ignotus erat; & plerunque sacerdotes Sacramenta ministrant meretricibus, & vsurariis, & his qui iniurias intulerunt, nolentibus remittere. Prætereà duo sunt Sacramenta, quæ primam gratiam conferunt, nimirùm Baptismus, & Pœnitentia: & ita in eo, qui illa suscepturus est, ponunt adesse peccatum, & per consequens esse canes, suesve, accedentes.

De ratione Sacramenta administrandi agitur. *Ioan. 13.*

Respondemus, iustum, & sanctum esse præceptum Christi, interdicentis dari sanctum canibus. Nam Baptismus non est dandus nolenti in Christum credere, quia in eo fit fidei professio: vnde Dominus dixit: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit:* & nondum baptizato non possunt ministrari alia Sacramenta, quia Baptismus est ianua Sacramentorum: neque ad infideles se extendunt claues Ecclesiæ. Hæretico autem, quandiu in hæresi permanet, nullum potest esse vtile, aut salutare Sacramentum, nec Baptismus, quem suscepit, salutem præstat, nisi recedente fictione, nec Eucharistia symbolum vnionis, illis conuenit, nec per claues Ecclesiæ reconciliandi sunt, nisi hæresi abiurata. Vnde quòd hæretici nostræ tempestatis tanta contentione, & pertinacia communionem sub vtraque specie postulauerint, satis prodiderunt ingenium suum, quod est, semper velle vincere: neque audienda sunt eorum vota, nisi priùs omnem hæresim abiurauerint, & se Ecclesiæ Romanæ per omnia, tanquam veros Dei filios subiecerint: & præcipuè confiteantur, nullum iuris Diuini præceptum extare, quod communionem in vtraq; specie exigat, ac proinde totum Christum contineri sub vna tantùm specie, atque sub duabus. Nam nisi hęc præcedat fides, & confessio, potiùs detrimētum adfert communio sub vtraque specie, quàm vtilitatem: imò nec ad vnam tantùm speciem sumendam apti sunt, quicunque hac fide non sunt prędíti. Concessa quidem olim fuit Bohemis, à Concilio Basiliensi hæc sub vtraque specie communio sub certis conditionibus: sed quos successus habuerit, demonstrant hæreticorum quorundam ex illa natæ factiones, & abusus planè intolerabiles, propter quos de medio tollendos coactus fuit Pius Secundus concessionem reuocare. Proinde Hæretico nullum porrigitur salutare Sacramentum, quia extra Ecclesiam possunt quidem esse Sacramenta, sed non prodesse: quædam tamen sunt, quæ abiecto obice hæresis, effectum gratiæ suæ operantur, vt Baptismus, Confirmatio atq; Ordo sacer. Carnali verò, & improbo Christiano Baptismus dandus non est, quem iam habet: potest tamen dari absolutionis Sacramentum, modò à peccato

Baptismi Sacramentum quibus infidelibus non dandum. *Marc. vlt.* *Matth. 18. & Infrà 18.* Hęreticis nihil valere Ecclesiæ Sacramenta. Ingenium hæreticorū quod. Eisdem communio vtriusq; speciei quàm vana, & inutilis. Cur eis olim concessa, eademq; postea adempta. Fideli improbo, & carnali an Sacramētū absolutionis dandum.

resipiscat, & à statu peccati, in quo est, verè recedat, & non fictè, vt à concubinatu, meretricatu, detentione rei alienæ, cùm possit restituere, ab statu gerendarum inimicitiarum, & ab vsura, & ab iniuria quacunque, qua proximum afficere valet. Quod si semel, aut bis sacerdoti promiserit recessum ab statu peccati, & pollicitis non steterit, quia ille fictè videtur accedere, & non cōtritus, & pœnitens sui erroris, absolutionis beneficium ei denegare iure valet. Eucharistiæ verò Sacramentum nulli est dispensandum, nisi prius legitimè seipsum quis probauerit, & explorauerit, vt præcepit Apostolus: ne panis vitæ indigno porrectus, & sumenti fiat cibus mortis, & ei qui impertit, in peccatum. Maximè tamen sacrorum ordinum promotio magna fieri debet cum cautela & prudentia, neque passim ad tantum Sacramentum quilibet de plebe sunt assumendi; sed vitę sanctitate & doctrina conspicui viri, per quos Christi corpus ęst contrectandum, & verbum Dei fidelibus dispensandum, & populus Dei pascendus, atque regendus: qui nisi moribus sanctis, & doctrina pręcellenti ministerium suum exornent, in contemptum veniunt Sacramenta, & dignitates Ecclesiasticæ, & animarum salus periclitatur; & demum Christus ipse contemnitur. Vnde Paulus expendens in quo periculo versentur Episcopi, qui ineptos, & indignos ad sacros ordines promouent, scribens ad Timotheum, dixit: *Manus citò nemini imposueris, neque communicaueris peccatis alienis.* Omnium enim peccatorum, & scandalorum, quę ex talium promotione oriuntur, particeps efficitur Episcopus promouens. Ad id ergo, quod de Iuda obiectum est, respondent quidam, minimè illum sacra mysteria participasse: nam contendunt illum priùs abijsse de cœna ad prodendum eum, antequam Dominus Sacramentum institueret, & illud Apostolis porrigeret; nam absens non poterat communicare. Si verò præsens fuit, vt multi volunt, Dominus ei sanctum non denegauit, cùm peccatum eius secretum esset, non publicum. Qua ratione Sacerdos non debet publicè denegare Sacramenta quantumcunque sceleratis, ac flagitiosis, & à se notis illa postulantibus, dummodò peccata eorum publica, & manifesta non sint, ne denegando videatur eorum vitia detegere, atque eos infamare. at si peccata publica sint, & omnibus cognita, neque constet de eorum pœnitentia iustè Sacramenta denegantur. Et ita soluitur quod secundo loco obijciebatur de multis, magnis, & enormibus flagitijs, a sceleribus contaminatis, quibus Sacramenta conferuntur, quæ sumentibus tantùm noxia sunt, conferenti verò, ad peccatum minimè imputantur, cùm ignota ei sint eorum flagitia. Nam de non apparentibus, & de non existentibus, vt tradunt Iurisperiti, idem est iudicium humanum. Quod si fortè ea nouerit, vt Dei vicarius in confessione, non tamen publica sunt, vt dignos faciant, qui à Sacramentorum vsu excluduntur; non est deneganda Eucharistia, ne secretę confessionis sigillum detegere videatur Sacerdos.

Eucharistia quibus deneganda.

1. Cor. 11.

Ibidem.

Sacer Ordo quibus conferendus tantummodo.

Temerariç ordinationes & indignæ, quam damnosæ.

1 Tim. 5.

An Iudæ proditori Christus porrexerit Eucharistiam.

Ioan. 13. Matth. 26.

Maximis etiā peccatoribus occultis Sacramenta cur minime negan-da.

Cur etiam sacerdos peccatori occulto, & indigno debeat dare Eucharistiam.

Quod verò tertio loco dictum est, bina Sacramenta, Baptismi scilicet, atque Pœnitentiæ, præstare gratiam primam: Responsio est, quòd etsi per illa Sacramenta prima gratia conferatur; haud propterea tamē fit, vt nulla dispositio, vel præparatio ad illa suscipienda requiratur. Nam ad dignè suscipiendum baptismum, opus est fide, & fidei confessione, ac prioris vitę pœnitentia, vt possit nouam inchoare, ac renunciare mundo, & diabolo, ac pompis eius. In altero verò Sacramento opus est vera pœnitētia, & lacrymis, & enumeratione delictorum coram sacerdote, & satisfactione, quā ille pro arbitrio suo imposuerit. Ijs ergo, qui ita viam sibi muniunt, & ita præparati accedunt ad Dei mysteria, tutò Sacramēta dispensamus: nec iam censendi sunt, aut canes, aut porci, qui vitam priorem canum, suumque detestantur. Atque hæc dicta sint de dispensatione Sacramentorum.

Baptismus & Pœnitentia cum conferāt gratiam primam, cur omnibus infidelibus non dantur.

Iam verò de dispensatione verbi Dei, & Margariti Euangelici disserendum est. Videtur enim Christus promiscuè verbū Dei disseminasse, vt constat ex his, qui illi se opponebant, & contradicebant, qui sanè canes & porci dici poterant. Deinde Christus præcepit prędicari Euangelium omni creaturæ, & docere omnes gentes, inter quos multi restiterunt, & verbis, & scriptis, & factis Fidem Catholicam oppugnārunt. Quomodo ergo non sunt projciendę margaritæ ante porcos? Adhæc Stephanus Act. 7. sermonem lōgum habuit ad Iudæos, cuius oratione incensi fuerūt, vt mox ipsum corriperent, & eiectū de ciuitate lapidarent. Respondendum est, quædam esse in fide Catholica tanquam articulos manifestos, qui ab omnibus cognoscuntur, tam fidelibus, quàm infidelibus: Vt, Christum fuisse Deum, & hominem, & pro peccatis nostris mortuum, & surrexisse, & in cœlos cōscendisse, ac similes. Nā si hæc ab omnib⁹ non credātur, infideles tamen, qui inter nos versantur, nō ignorāt nos hæc fide profiteri. Alia verò sunt magis occulta, vt est virt⁹

An verbum Dei sit omnibus dispensandum.

Primum arg. pro parte affirmatiua

Secundum argumentum.

Marc. vlt.

Tertium argumentum.

Solutio quæstionis propositæ.

Sacra-

Sacramentorum, quid operentur, & quomodò, & cæremoniæ quibus ministrantur, & alia mysteria quæ latent in sacra Scriptura.

Quę fidei mysteria infidelibus. & quatenus proponi valeant.

Articuli ergo, quos infideles norunt nos magna fide suscipere, si speratur fructus conuersionis eorum, possunt eis proponi, & suaderi, etiamsi oriatur ex eo scandalum quorūdam Pharisæorum, quo cum ab initio disseminata est fides.

1. Cor. 1.

Si autem nullus fructus speratur, vt ferè nunc esset apud infideles, qui nouerūt fidei nostræ mysteria, sed illa nolunt fide suscipere; non debent proponi, ne rem tantam inutiliter annuntiare videantur.

Quo ordine. Quæ verò minimè proponenda, & quibus de caussis illa sint.

Quòd si fortè illis proponantur; prius credenda, deinde verò agenda annuntianda sunt: quia fides regula est operationum. Valent enim omnia quæ habentur in Euāgelio, proponi, præter secretiora quædam mysteria, & cæremonias, & fructus Sacramentorum. Primùm, quia hęc non ita facilè intelliguntur. Deinde, quia semel posita suadentur difficiliùs: ideò tantùm necessaria debent proponi, vt, quòd Christus, & Deus, & homo, passus pro gloria nostra; nam ex his alia sequuntur: & Deus pro sua bonitate quemque illuminat: ex

Ioan. 1.

statuque fidei alia creduntur, sicut, Christus, est Deus, & homo, & dixit hoc in Euāgelio: ergo cum veneratione suscipiendū: quod qui negat, negat Christum Deum, & hominem. Tertiò, quia maleuolis datur minor occasio subuertendi fidem. Quartò, quia si cæremoniæ proponantur, quia secūdum se virtutem non habent, à non credente contemnuntur.

Eucharistiæ articulus quā creditu difficilis.

Quintò, quia aliquis articulus minus principalis, vt Eucharistia, prima facie apparet creditu difficilior, nam sapienti omne quod supra naturam est, ab infinito agēte procedere videtur: quia miracula omnia infinitam ponunt potētiam, neque requiritur maior potestas ad vnum, quàm ad alterum. Qui ergo concedit vnum articulum, credat necessariò possibile esse quicquid de alijs dicitur: & tamen prima facie plures difficultates apparent esse in Eucharistię Sacramēto, quā in hoc, quod est, Christum esse Deum, & hominem; nā in hoc saltem magis capit, licet assentiri nolit: sicut capit, hominem habere corpus, & animam, Christum tamē cum tota sua magnitudine in sacra Hostia manere, difficilius creditu apparet. Non sunt itaque infidelibus arcana Fidei explicanda, & prædicanda, nisi vbi subest spes conuersionis eorum. Hinc CHRISTVS nunc Pharisæis, vt canibus, nunc verò Pilato, & Herodi, vt porcis mysteria sua depromere noluit.

Infideles an sint ad Theologiæ scholas admittendi

Citra prędicationem autem non sunt admittendi ad scholam Theologiæ, vbi ea quæ magis sunt dubia, & difficiliora, tractantur, ac discutiuntur: quia si ad illam infideles admittantur, intelligent quæ sunt fidei, & erit eis copiosus locus ad impugnandum, quemadmodum est nobis aduersus Iudęos, cùm habeamus sacros libros Veteris Testamenti, quos ipsi habent. Sunt etiam interdum in Scripturis quædam infirmiora, id est, magis obscura, quàm cætera; atque ita intellectui credentium haud ita plenè satis fiet in illis, sicut in alijs: quę si infideles nossent, magis nos ad certamen de Scripturis prouocarent, & negotium facesserent, & essent velut exploratores, qui infirmiora terræ considerare venirent, Genes. 42. Et de his ad literam, & propriè intelligitur, ne detur sanctum, & margarita canibus, id est, secreta Scripturæ, quæ magis via doctrinæ scholasticæ, quàm prædicando, aperiuntur.

Gen. 42.

Et quemadmodum in Politia Socratis, & Platonis, vt dicitur lib. 2. Politicor. seruis non permittitur arma habere, ita & Iudęis, qui serui sunt, non debent permitti arma sacrę Scripturæ nouę, de quibus Apostolus: *Arma*, inquit, *militiæ nostræ non sunt carnalia*: Similiter quoque Iudæi permitti non debent vllo modo vt dominentur Christianis, vt dicitur titul. de Iudęis, & Saracenis, cap. *Præsenti*, & ca. *Multorum*: sed potiùs debent inter nos sic cohabitare, vt ipso facto cognoscant se esse seruos.

Aristo.

2. Cor. 10.

An Iudæi, & Saraceni docere à fidelibus possint Ius Ciuile, atque Medicinæ.

Ideò non decet, nec licet nobis docere eos Iurisprudentiam, & facultatem Medicinę: vnde clientuli, & infirmi, eis illas facultates assecutis, subijcerentur, atque ita dominarentur Christianis. Nec debet eis permitti titulus docendi: quia docere, est quędam autoritas, & quia infidelis cum inuidia & fictione communicaret, quod est contra diuinæ conditionem doctrinæ, Sapient. 7. & quia errores, si possent, introducerent, & species quędam dominandi esset; nam Apostolus, *Docere*, inquit, *mulieri non permitto, neque dominari in virum.*

Sap. 7.

1. Tim. 2.

Quid illi tantum discere à Christianis debeant.

Et licet in artibus non prohibitis, vt Musica, Geometria, Astrologia, & similibus, liceret nobis ex benignitate doctrinam impertire, pręstat tamen à tali doctrina impertienda abstinere, neque dare occasionem nisi vt seruilia opera tantùm sciant. Quòd si infideles interrogent fideles de his quę ad fidem non pertinent, sed ad alias scientias; quia in his non distinguimur ab eis, nec Petrus pręcipit nos esse paratos ad respondendum de omni quæsito, sed tantùm de ijs, quæ ad religionem nostram spectāt, minimè adstringimur respondere.

1. Pet. 3.

An Christiani debeant infidelibus de eo quod ab eis quæsierint, respondere.

Si verò interrogemur de fide, qui indoctus, & imperitus est, fateri debet suam ignorantiam,

& im-

& imperitiam, neque respondere oportet in dedecus Fidei. Hinc laico prohibetur docere, & facere secreta conuenticula, extra de hæret. cap. *Cùm ex iniunctio*: quia timetur ne ex ignorantia inducat errores. Si autem doctus interrogetur de aliquo superfluo, aut de re non necessaria ad fidem, vt de ceremoniis, quæ non possunt suaderi, nisi suasa fide, sicut vltima conclusio sine operibus: respondere non debet, sed ostendenda legitima causa non respondendi, nimirum quòd in vanum contenderet persuadere, quod fide non accepta nequit persuaderi. Si verò de re necessaria, aut de aliquo loco Scripturæ quomodo conueniat Messiæ, inquiratur quis, & solus sit, & fructum non speret, ad respondendum non cogitur; secùs si spes est fructus alicuius, vel si adsint alij præsentes, qui, non soluto quæstionis nodo propositæ, facilè offenderentur; vel si infideles pręsentes gauderent, vel si infirmarentur fideles. Vnde Petrus dixit: *Dominum Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quæ in vobis est, spe, & fide*: vbi Petrus innuit, quòd nos Christum sanctificamus, & honoramus, quando satisfacimus dubiis propositis de Fide. Si autem non esset scandalum fidelium, qui cognoscerent malitiam infidelium: possent non responsum dare; modò quæstionis petitæ dissolutio indirectè aliquod induceret præiudicium fidei: & quia esset occasio argumentandi, & orirentur difficiles quæstiones, quibus dare aditum periculosum est. Et modò is qui respondet, sic soluat quæstionem infidelium, vt cum ratione credant se exclusos, vel confusos. Sic enim Christus fecit aliquando, vt cùm interrogatus, *In qua potestate hæc facis? & quis tibi dedit hanc potestatem?* respondet ad mentem hostium confundendam, *Baptismus Ioannis vnde erat? è cælo, an ex hominibus*. Matth. 21. non enim erat conueniens responsio ob eorum infirmitatem. Si enim responderet se Deum, lapidationi se exponeret: si à Deo se missum traderet, non crederent verbo, qui tot signis non credebant. Ideò præstabat non respondere, sed nodum, vt dicitur, nodo trudere. Quandoque tamen Christus requisitus à maleuolis, qui tentabant eum, veritatem respondebat, quia aderant præsentes, quibus responsio vtilis futura erat. Quocircà Augustinus lib. 2. de serm. Domini in mont. cap. 20. ait; *Quod autem Dominus noster quædam dixisse inuenitur quæ multi qui aderant, vel resistendo, vel contemnendo non acceperunt; non putandus est sanctum dedisse canibus, aut margaritas misisse ante porcos: non enim dedit eis qui capere non poterant, sed eis qui capere poterant, & simul aderant; quos propter aliorum immunditiam negligi non oportebat. Et cùm eum tentatores interrogabant, respondebatq; illis ita, vt quod contradicerent non haberent, quamuis venenis suis contabescerent potiùs, quàm illius cibo saturarentur; alij tamen, qui poterant capere, ex illorum occasione multa vtiliter audiebant. Qui enim nouit quid respondeat, debet respondere, vel propter alios, quibus desperatio suboritur, si propositam quæstionem solui non posse crediderint: & hoc de rebus vtilibus, & ad instructionem salutis pertinentibus. Multa sunt enim quæ inquiri ab otiosis possunt, superuacua, & inania, & plerunque noxia, de quibus tamen nonnihil dicendum est: sed hoc ipsum aperiendum & explicandum, cur inquiri talia non oporteat.* Sic tradit Augustin. Quòd si simplex Christianus de necessariis ad fidem & salutem interroget; sobriè est illi respondendum, & quantum sat est, non autem de superfluis, quia non capit; & incognita magis veneratur, & cognita magis contemnit, quia putabat latere maiora: vt docet B. Chrysost. homil. 24. in Matthæum. Homines verò carnales, & seculi voluptatibus dediti, si aliquid interrogent, distinguendum est. Nam aut quęrunt quæ vtilia sunt, siue in fide, siue in moribus; vel noxia, & periculosa, vel superuacanea, vel altiora se, & maiora. Si de primis inquirant, etiamsi ignoremus quo animo illud sint accepturi, responderi debet; sed non est vltrà offerendum aliud, ne fortè pedibus conculcent suis. Vel interrogant noxia & periculosa, vt de præscientia & prædestinatione, & Eucharistia, & similibus, de quibus interdum dæmon instigat ad interrogandum, vt homines dubitationibus & erroribus inuoluantur: & his quæstionibus respondendum non est, sed reddenda causa, quamobrem non respondeatur, vt docet Augustinus in præfatis verbis: nempe quia non habent principia ad percipiendas solutiones; velut si quis de conclusionibus scientiæ interrogaret, ignoratis principiis. Si autem quæstionem habeant de superuacuis, licèt non periculosis quæstionibus, vt de potestate Papæ, & successore, & quomodò ab hoc in alium transit illa suprema autoritas: & vbi est potestas illa sede vacante, & à quo illam accipiat successor: nequaquam est respondendum, quia etiam si in iis ignoret, non erit periculosus error. Si demùm altiora se, & maiora percontetur, vt de expositione Articulorum principalium Fidei; vt quomodo Christus sit simul Deus, & homo: quomodo in vna essentia

[Left margin notes:]
Quibus eorum quæstionibus respondendū & quatenus.

1. Pet. 3.

Aduersariis interrogantib⁹ Christus quo modò responderet interdum.
Matth. 21.

Cur etiam Christus quandoque maleuolis respondebat.
B. Aug. to. 4.

[Right margin notes:]
De quibus simplici Christiano sit interrogāti respondendū, & quomodo.

Chrys. to. 2.

Carnaliū hominum quęstiones quæ soluēdę, quæ minimè.

August.

Quęnā superuacuæ, quæ verò curiosæ quæstiones & an eis respondendū.

sint tres personæ re distinctæ: non est responsio danda, quia à simplicibus, licèt bono animo ista petantur, capi minimè possunt. Vnde Christus dixit Apostolis; *Adhuc multa habeo vobis dicere; sed non potestis portare modò:* sed potiùs audiant B. Petrum admonentem recèns conuersos ad Christum; *Sicut modò geniti infantes, rationabile, & sine dolo lac concupiscite; vt in eo crescatis in salutem.* Nimirum; Sicut infantes recès geniti non appetunt escam, sed lac, quia ad solidum cibum non sufficiunt: ita & vos concupiscite lac, id est, sola fidei rudimenta: vt crescatis in eo, id est, vt per ista rudimenta perueniatis ad altiorem cognitionem, sicut è lacte peruenitur ad escam. Ita etiam Apostolus Corinthiis scripsit: *Tanquam paruulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam. Nondum enim poteratis, sed nec nunc quidem potestis,* scilicet capere escam. Istud lac vocat ipse, Articulos fidei simpliciter propositos, de quibus paullò antè: *Non enim iudicaui me scire aliquid inter vos; nisi Iesum Christum & hunc crucifixum.* Ac subdit causam, scilicet *Sapientiam autem loquimur inter perfectos.* Id est, Plana hæc omnibus proponimus; altiora verò, & quæ ad sapientiam pertinent, solis & perfectis, & instructis. Cumque ab omnibus simplicibus, & curiosis cauendum sit in solutione talium quæstionum: maximè tamen ab his, qui contentiosi sunt, qui quærunt ad hoc vt argumententur, & argumentando glorientur, vel contemnant respondentes, quod non intelligunt. Vnde August. lib. 2. de serm. Dom. in monte: *Cauendum est,* inquit, *ne quid aperiatur ei, qui non capit: melius enim quærit quod clausum est, quàm id quod apertum est, aut infestat, aut negligit. Neque verò alia causa reperitur, cur ea, quæ manifesta, & magna sunt, non accipiantur præter odiū, & contemptum, quorum propter vnum canes, propter alterum porci nominati sunt.* Hæc ille egregiè.

Ioan. 16.

1. Pet. 2.

Explicatur id: Sicut modò geniti infantes, rationabile, & sine dolo lac concupiscite, &c.

1. Cor. 3.

Suprà 2.

Quid item illud Apostoli: Sapientiam loquimur inter perfectos.

Quæstionū solutionibus à quibus maximè cauendum.

Aug. lib. 2. de serm. Dom. in mont cap 32. init. tom 4. prope fin.

Ne fortè conculcent eas pedibus suis, & conuersi dirumpant vos. Et sic nec in Græcis codicibus, nec in Latinis emendatis inueniatur verbum, *Canes,* sed tantùm dicatur; *Et conuersi dirumpant vos:* constat tamen, de canibus hanc partem acceptam fuisse à quibusdam, sicut priorem de porcis. Porci enim conculcant; sicut canes dirumpunt, & in aliquid iaculantes in eos conuertuntur. Vnde & Latini quidam codices habent: *Et canes conuersi disrumpant vos:* & Erasmus vertit ex Græco: *Ne quando hi conculcent eos pedibus suis, & versi in vos, lacerent vos:* addens ex suo pronomina illa, *Hi,* & *Illi,* quæ non sunt in fontibus, & liberam intelligentiæ facultatem, quam Græca prębent, adimés.

Proprium canum esse dirumpere, sicut cōculcare porcorum.

Erasmi lectio notatur.

Potest autem sicut conculcatio, ita & laceratio in porcos referri: nam sæuiunt etiam in homines apri; & idem de canibus intelligendum, quòd calcabunt sanctum, & conuersi disrumpent: maximè si per canes, & porcos idem accipiendum sit. Et his metaphoris Dominus docet duo mala consecutura, si diuina, & spiritualia proponantur canibus, & porcis, id est, immundis, & veritatis oblatratoribus, & contemptoribus. Primum, quòd illa, quantum in se est, conculcabunt contaminantes, & profanantes. Deinde quòd calumniis impetent, & iniuriis afficient proponentem. Conculcant ergo mala vita, & affectu, & sæpe intellectu, contemnendo quæ non intelligunt. Vnde in parabola, semen quod cecidit secus viam, conculcatum est. Impugnant verò veritatem, illamque dilacerant illi, qui canum more viuunt, & in ministros verbi insultant; quales fuerunt Alexander Aerarius, de quo 2. Timot. 4. & Simon Magus, de quo Actor. 8. atq; Elymas item Magus, Actor. 13. Talis extitit etiam Iulianus Cæsar Apostata, talis Porphyrius, Libanius, & Lucianus, Celsus Philosophus, & Hierocles, vt tradit Eusebius. Illa autem cautio adhibenda est, vt quando aliqui in manifestos canes euaserunt, atque maledicentia sua Fidem, ac religionem insectantur, vt illis repudium demus, neq; commercium cum illis in doctrina habeamus. Nam hoc seruauit Paulus Actor. 19. vbi dicitur: *Ingressus autem Synagogam, cum fiducia loquebatur per tres menses disputans, & suadens de regno Dei. Cùm autem quidam indurarentur, & non crederent, maledicentes viam Domini coram multitudine; discedens ab eis, segregauit discipulos, quotidie disputans in schola Tyranni cuiusdam.* Vides Paulum seruasse præceptū Christi, *Nolite sanctum dare canibus?* Idem sępè fecit Christus discedens ab obstinatis, & incredulis Scribis, & Pharisęis, & ad simplices turbas erudiendas conuersus: Custodiuit insuper hoc præceptum Paulus, cùm ad Timothæum scripsit: *Hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere:* & cùm Actor. 13. dixit: *Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ; ecce conuertimur ad Gentes.* Item cùm reuelationes, & visiones, quas à Domino ante quatuordecim annos acceperat, non communicabat canibus, sed quibusdam, vt 2. Corinth. 12. testatur: & sapientiam tantum loquitur inter perfectos, vt eius exemplo discamus non omnibus nostra omnia effundere: maximè quæ eiusmodi sunt, vt visiones, reuelationes, miracula, & similia.

Quomodo etiā possint dici porci dirumpere, & canes conculcare.

Quid est: Ne fortè conculcent eas pedibus suis, & conuersi dirumpāt vos. Matth. 13.

Tales qui olim canes, & porci extiterint, dirumpentes, & cōculcantes. 2. Tim. 4. Actor. 13.

Euseb. tom 1.

Cum apertis & manifestis Christianæ fidei hostib. quid agendū exēplo Sanctorum.

Actor. 19.

Matth. 15.

2. Tim. 2.

Actor. 13.

Non omnia Paulus omnibus reuelabat.

2. Cor. 12.

1. Cor. 2.

Alia perfectis, alia conueniunt hominibus imperfectis. Hebr. 5. Infrà 6. Matth. 9.

Et quemadmodum à perfectis quę imperfectorum ſunt, non ſunt exigenda, ſed maiora, & perfectiora, vt docet Apoſtolus ad Hebr. 5. & 6. ita imperfectis non ſunt exigenda quæ perfectorum ſunt, ne videamur contra præceptum Domini, vinum nouum mittere in vteres veteres. Nam eſſet ſanctum dare canibus, cùm illi nondum omni vetuſtate & canum immunditia ſe exuerint: ſed benignè fouendi ſunt, & paulatim ad maiora prohibendi.

Quibus maximè curandum, vt non dent ſanctū canibus, neve margaritas proiiciant in porcos. Infra 24. Infrà 25.

Tantis ergo præceptis Chriſti admoniti, ſtudeant Epiſcopi, & prædicatores, & quiſque pro facultate ſua, & vocatione illa obſeruare, vt ſit de numero illorum, de quibus Dominus dixit: *Quis, putas, eſt fidelis ſeruus, & prudens, quem conſtituit dominus ſuus ſuper familiam ſuam*; vt aliquando audiat à Chriſto Domino: *Euge ſerue bone & fidelis: quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam: intra in gaudium Domini tui*: cui cum Patre, & Spiritu ſancto infinita eſt gloria & maieſtas in perpetuum, Amen.

(·.·)

TRACTATVS LXI.

In illa verba: *Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulſate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit: & qui quærit, inuenit: & pulſanti aperietur, &c.* Matth. 7.

Scopus Domini.

DOCVIT cap. 6. Dominus, quæ eſſent in Oratione Dominica poſtulanda: nunc qua inſtantia, & perſeuerantia orandum ſit, indicat. Nam ex Luc. 11. propoſita prece Dominica, ſubiunxit parabolam amici inſtanter petentis tres panes ab amico, & tandem per improbitatem obtinentis. Et ſtatim ſubdit: *Et ego dico vobis, Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulſate, & aperietur vobis*: & reliqua quæ hic habentur. Pulchre autem iſta cum ſuperioribus cohærent, dixerat enim: *Nolite iudicare, & non iudicabimini*: & rurſus, *Nolite ſanctum dare canibus*. Poſſet quis cauſari imbecillitatem virium ad tanta præcepta præſtanda, vt Chryſoſtomus rectè exponit; ſed vnicum remedium eſt precatio, qua diuinas vires nobis comparamus, ad ſatis Diuinæ legi faciendum, & interna iudicia temeraria comprimendum, & ad ſanctum, & margaritas, ſi fortè non habemus, impetranda: vt tradit Auguſtinus. Ad hæc, ne quis dicat: Quis poteſt corda hominum introſpicere, quis dignus ſit, aut indignus, qui ad hæc myſteria per ſanctum, & margaritas adumbrata admittatur? Propterea ait, *Petite, & accipietis*. Inſuper docet quis non ſit canis, vel porcus, nempe is, qui petit, quærit, & pulſat. Vult enim Deus vt homo circa plura ab ipſo pendeat, ac peculiarius quàm cætera animalia, quibus à creatione proſpexit de modo habendi neceſſaria: ſed aliter de nobis cogitauit, quia deliciæ eius, eſſe nobiſcum. Hinc Chryſoſtomus ait: *Quod potes, fac vt amplius poſſis: quod ſcis, ſerua, vt amplius ſcias.*

Luc. 11.

Vt hæc cum ſuperioribus coniungantur.

Chryſ. ho. 24. in Matt. 10 2.

Quanta orationis vis, & efficacia.

Aug. lib. 2 de ſerm. Dom. in mont. cap. 31. inst. tom. 4. prope fin.

Quare Dominus dixit, Petite, & accipietis, &c.

Prouerb. 8. Chryſoſt.

Chriſtus cur deſcenderit de cœlo. Matth. 17.

Et ego dico vobis. Qui in ſalutem veſtram de cœlo deſcendi, & quem Pater iuſſit exaudiri, cùm dixit: *Hic eſt Filius meus dilectus, &c. ipſum audite.* ¶ *Petite & dabitur vobis.* B. Auguſtin. petitionem hanc exiſtimat pertinere ad impetrandam ſanitatem animæ, vt ea quæ præcipiuntur, implere poſſimus: inquiſitionem autem, ad inueniendam veritatem. Sed cùm quis ad veram viam peruenerit, opus eſt pulſare ad introitum regni cœlorum, & ad ipſam vitæ æternæ poſſeſſionem, quæ tantùm pulſanti aperietur. Libr. tamen Retract. affirmat, omnia hæc longè meliùs ad inſtantiſſimam petitionem referri: quem ſenſum Chryſoſtomus ſectatur, atque Theophylactus. Nam ipſum petere, fiduciam in oratione neceſſariam indicat; quærere verò, diligentiam; pulſare autem, ardorem, & perſeuerantiam. Adiecit ergo Dominus: *Quærite, & pulſate*; ne obiter poſtulandum eſſe intelligeremus. Suntque eiuſmodi ſententiæ è vulgi ſermone mutuatæ: nam dici ſolet nihil ferè dari, niſi petentibus: nihil inuenire niſi quærentem: non aperiri oſtium niſi pulſantibus. Verùm, quia hic ſermo prima facie porrigit, quædam poſſe obtineri petendo, quædam verò quærendo, quædam pulſando; non inepte quis expoſuerit, quædam eſſe, quæ habent promiſſionem, ſi petantur vt dentur: vt quæ neceſſaria ſunt ad ſalutem, & continentur in precatione Dominica, de quibus: *Petite, & accipietis*. Sunt quædam, quæ non ſatis eſt petere, niſi inquirantur: vt quæ præſtant communibus donis, qualis cenſetur gratia ſpirituum, ſiue diſcretio, linguarum donum, peculiaris Scripturæ intelligentia: hæc autem inquiruntur labore, ſtudio, vigiliis, puritate, operibus bonis, denique humilitate, item alios conſultando, atque alios deprecatores adhibendo. Ita quippe quod impenſè deſideramus, per nos, & per alios quærere conſueuimus. Sunt quædam

Huius dicti: Petite, & accipietis, primus ſenſus Auguſtini. Aug. ſuprà dicto in loco.

Alter ſenſus præſtantior eiuſdem. Idem li. 1. Retract. cap. 19. tom. 1. initio. Chryſoſt. loco ſup. Theophyl.

Quorsū hoc: Quærite, & inuenietis: pulſate, & aperietur vobis.

Dona Dei quæ petenda vt accipiamus.

Pro quibus Dei donis ab eo impetrandis pulsandum sit. *Ioan. 10.*

dam abstensiora dona, & quasi clausa, quæ pulsantem requirunt, vt impetrentur: vt magnus peccator, qui habet ostium clausum, quod est Christus. Hunc pulsare ad ostium oportet, hoc est, corpus suum castigare, ieiunio affligere, & validis clamoribus implorare veniam peccatorum, donec ei aperiatur. Hunc ad modum pulsabat Publicanus, orans in templo, ac percutiens pectus suum. Et quanquam hæc tria possint sic explicari; nihil tamen vetat intelligere, vnum & idem donum posse illis tribus modis impetrari, & petendo, & omni apta, & accommodata via per se, aliosque peccatores quærendo, & se ipsum ieiuniis & variis macerationibus corporis affligendo: quemadmodum fecisse Danielem legimus, qui trium dierum ieiunio & perseuerãti oratione obtinuit cognoscere tempus aduentus Messiæ. Nam petunt quidem multi & optant, sed intereà supini stertũt: de quibus Salomon: *Vult, & non vult piger:* & iterum; *Desideria occidunt pigrum: noluerunt enim quicquam manus eius operari.* Vult ergo, vt & studiosè, & ex animo petamus: quod tunc, cùm soliciti sumus ad quærendum quid nobis conducat. Quod si non statim assequimur; perstemus tamen petendo, eorum pauperum instar, qui eleẽmosynam quærentes, non antè cessant à petendo, & pulsando, quàm aliquid accipiant. Dicendo igitur, Petite, quærite, & pulsate, in extrema necessitate versari nos insinuat. Nam vita nostra Christiana tota est ex Dei gratia, & munere, non ex nobis, nec ex viribus nostris; ne quis glorietur. Et quia petimus ore, quærimus pedibus, pulsamus manibus; ostendit Dominus quòd nihil velit esse in nobis otiosum. Et peti vult à nobis qui prior à nobis petiit; nos ipse quæsiuit tanquam Ioseph fratres suos; & vt illi aperiremus, pulsauit: *Ecce,* inquit, *sto ad ostium, & pulso*; & Sponsa in Canticis; *Vox dilecti mei pulsantis. Aperi mihi soror mea*: & more mendici pauperis cor à nobis postulat; *Præbe,* inquit, *fili mi, cor tuum mihi.*

Quomodo debeamus pulsare. *Luc. 18.*

Pro vno eodemq; beneficio obtinẽdo etiam meritò petendũ, quærendum, atq; pulsandum exẽplo Sanctorum. *Dan. 10.* *Suprà. 9.*

Prouerb. 21.

Quando, vt par est, petamus, & ad obtinendum quod volumus, accommodatè.

Petendi necessitas Diuina beneficia.

Christi benignitas in nos *Genes. 45.*

Apoc. 3. *Cant. 5.*

Prouerb. 23.

Quid nobis donet petentibus Deus, & qua conditione.

Et dabitur vobis. Id nempe quod magis erit expediens: & suo tempore, licèt non statim. Oratio enim ex eo quòd ex charitate ob gloriam Dei proficiscitur, habet vitæ æternæ meritum: ex hoc autem, quòd hoc, vel illud petit, non promeretur, sed ex liberalitate Dei donatur, modò Diuinæ prouidentiæ non repugnet, id est, si piè videlicèt rem piam, & iustam pro nobis ipsis, & perseueranter petamus: nam tunc est pactum quod exaudiemur. Cùm verò negatur quod petimus, quia orando petimus quod volumus, & voluntas magis habet rationẽ finis, quàm viæ ad finem magis exaudimur, cùm negatur quod ex errore petitur, vt fini, id est, gloriæ nostræ inconueniens; quàm si daretur. Ideò potest peccator interdum impetrare, si rem piam petat; cùm iustus interdum non fiat voti compos, cùm tamen prece sua vitam promereatur æternam. Ait, *Vobis.* Nempe pro vobis postulantibus: interdum etiam pro aliis, si in gratia Dei constitui iuste, & cum perseuerantia petamus, quod quis ex Dei misericordia obtinere posset: sæpe tamen fortiùs impetrant simul coniuncta. Nam ad gloriæ meritum æternæ etsi perseuerantia non sit necessaria; ad impetrandum tamen requiritur, quousque rem assequamur, quia Deus fortè disposuit rem illam non concedere, nisi precibus illis intercedentibus. Atque ita ostendit Christus, non oportere supinum stertere, sed in labore vesci pane suo; quasi Deus, qui summa est sapientia, vias, sed instrumenta noluerit ad fines præfixos adipiscendos, sine quibus velle illos consequi, non est fiducia, sed incredulitas verbi Dei, & sui illusio. Quare opus est oratione luctari coram Deo: quia etsi canibus celetur, luctanti tamen se manifestum reddit; vt Iacob. ¶ *Omnis enim qui petit, accipit.* Id est: Apud hominem nonnunquam incassum funduntur preces: vel quia non potest præstare sine suo damno quod rogatur; vel quia non vult. Apud Deum autem, cui nec potentia deest, neq; voluntas, omnis qui petit, accipit, Nec omnis qui apud nos quærit terrenum aliquid, illud inuenit, nec pulsanti domus ostium semper aperitur ab hominibus: secus qui petit Patrem cœlestem, & ab eo quærit, & assiduis precibus pulsat. ¶ Quòd si verum est, quomodo queruntur multi quòd petentes non accipiunt; & Iacobus ait: *Petitis & nõ accipitis?* Respondeo duo, aut tria requiri ad impetrandum quę petimus. Duo quidem, vt petamus recta, & rectè: siue quæ oportet, & quomodo oportet. Recta quidem petenda sunt, vt exaudiamur, vt docet exemplum sequens: *Quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, &c.* Rectè verò, si seruetur modus hic præscriptus, id est, cum fiducia, sedulò, & instanter. Tria verò requiruntur ad petitionem. Primum, vt petentis persona sit idonea; & hæc est iusta, & grata Deo. Ideò dixit cæcus; *Scimus quia peccatores Deus nõ audit.* Quãdo enim is, qui displicet, ad orandum mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur. Idcircò qui malo animo temporalia quærit, excluditur; de quo Iacobus; *Petitis,*

An exaudiat nos Deus etiam pro aliis postulãtes, & quatenus.

Necessitas orationis. *Genes. 3.*

Infra 32. Deus quam sit ad exaudiendum propensus.

Illud, Omnis enim qui petit, accipit, quomodo verum sit. *Iacob. 4.*

Quænam in petitione requirat. *Luc. 11.* Ad petitionẽ tria necessaria sunt.

Ioan. 9.

Triplex gen° hominum, quos Deus non exaudit orantes. *Iacob. 4.* *Prouerb. 21.* *Infrà 28.* *1. Ioan. 3.*

& non accipitis, eo quòd malè petatis; vt in concupiscentiis vestris insumatis. Deinde si ipsi in alios inclementes fuerimus: *Qui enim obthurat aurem suam ad clamorem pauperis, clamabit ipse, & non exaudietur.* Denique si quis in peccandi proposito permaneat, nec studeat Deo reconciliari. *Nam qui declinat aures suas, ne audiat legem Dei, oratio eius erit execrabilis:* & Dilectus: *Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum: & quicquid petierimus, accipiemus ab eo.* Quare in huiusmodi generalibus Christi sententiis subintelligenda est conditio, nisi aliunde aliquid impediat: vt, *Omnis qui petit, accipit: Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Nam sæpè petentes bona temporalia, aut liberationem ab afflictione, non exaudiuntur, quia aliquando non expedit consequi: vt Paulus rogans liberari ab stimulo carnis, cui dictum est: *Sufficit tibi gratia mea.*

Qualis hæc sententia; Omnis enim qui petit, accipit, &c. *Ioel. 2. & Rom. 10. Matth. 5.* *2. Cor. 12.* *Luc. 18.* Cur Deus Publicanũ, non B. Paulum stimulum carnis deprecantẽ, audiuit?

Obiicies; Quomodo ergo Publicanus exauditus est? Respondeo: Clementia Dei cùm pœnitentem videt corde contritum & pro remissione peccatorum humiliter rogantem vt recipiatur in gratiam, iam non habet eum pro peccatore, cùm videat illum odisse peccatum suum, & deprecari vt deleatur. Potest enim rem piam petendo, licèt non ex charitate, magis exaudiri, quàm iustus, qui rem neque piam, neque rectam ex charitate petit. Iustus tamen idem quod iniustus petendo, faciliùs exauditur, quia Deus magis est propitius magis sibi coniunctis iustis & filiis, neque petentibus contra prouidentiam, quàm peccatoribus. Merentur etiam, & satisfaciunt precibus suis: quod oratio peccatoris non habet. Nam vis merendi, & satisfaciendi charitati nititur, qua peccator est destitutus? Quòd si eadem petant; Deus magis miseretur iusti, quàm peccatoris. Vel iusto, eique oranti Deus non concedit mala, quæ ignorans petit: vt dixit filiis Zebedæi; *Nescitis quid petatis;* nec dat lapidem petenti eum panem. Malo autem quandoque dat quod petit, non quatenus malum est, sed quatenus pœna, & supplicium debitum est, quod poterat etiam non roganti irrogari. Et talis puniri potius, quàm exaudiri dicitur: quod esset præter mentem suam. Quo pacto puniti sunt filij Israël petentes Regem à Deo: quem concedendo, puniuit potiùs, quàm exaudiuit, iuxta illud Prophetæ: *Dabo tibi Regem in furore meo, & auferam in indignatione mea.* Potest etiam bonus, ob peccatum quod petendo admittit, pœna plecti: sed vt talis bonus non est. Deus enim etiam inimicis benefacit, si id nobis faciendum præcepit, vt gloriam cooperandi, & proximos commiserandi impertiat; tollatque occasionem, ne gloriemur in nobis ipsis: & necessitatem inducat vt in Domino gloriemur. ¶ Cùm ergo dicitur: *Deus peccatores non audit:* intellige volentes persistere in peccato, nec petentes peccatum sibi auferri.

Iusti quã peccatoris idem postulãtium oratio quare citiùs exauditur. *Matth. 10.* Peccatorem cur Deus exaudiat. *1. Reg. 8.* *Osea. 13.* Iustum è cõtrario inter- dum cur Deus non exaudit orantem. *Matth. 5.* *1. Cor. 1. & 2. Cor. 1.* Qui verũ sit illud: Scimus quia peccatores Deus non audit. *Ioan. 11.*

Alterum quod petitioni debet inesse, est, vt petatur quod dignum sit concedi. Vbi distinguendum: quia aut homo iustus petit pro se, aut pro alio. Si pro se, aut id quod petit, ad salutem pertinet, vt sunt omnes petitiones orationis Dominicæ: & constituendum est, à Domino sine dubio impetrare: si autem ad salutem non facit, non semper obtinetur, vt constat de stimulo carnis dato B. Paulo. Si vero petat pro alio quod ex se dignum fuerit concedi, & ille, pro quo petit, nõ ponat ob cem, credendum est, Dominum flecti, & exaudire, iuxta illud; *Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat: & dabitur ei vita.* Nec inconuenit, iustum pro alio petentem exaudiri, & non pro se ipso: quia quod petit pro se, sibi non expedit: quod autem pro altero petit, si precationi eius non ponat impedimentum, congruum, & conueniens est illi; præsertim si orans sit persona Deo grata, & ex vera & abundanti charitate petat; alioqui nihil prohibet non impetrare, quia non benè, non instanter, non perseueranter orat. Tertium quod requiritur est, vt benè, & legitimè petamus: hinc Iacobus ait; *Petitis, & non accipietis, eo quòd malè petatis.* Benè ergo petit, qui ex fidei, & charitatis impulsu, & instanter, & cum fiducia certæ impetrationis postulat. Secus qui dubitat hoc non posse præstare, aut quòd nolit quod Diuinæ potentiæ & bonitati derogat. Abesse etiam debet procacitas, & pro piorum confidentia meritorum: alioqui qui tanquam suo iure petit (velut Telephus, & Peleus finguntur à Poëtis orasse) & non innititur in misericordia & clementia Dei, dignum se qui repellatur, reddit. Perseuerantia quoque atque instantia in orando summè est necessaria, vt hic docet Dominus: & Apostolus, *Sine intermissione,* inquit, *orate;* & alibi; *Orationi instantes.* Non enim dicitur petisse, qui non instat in petendo; vt nonnullum sit meritum à feruore, & prolixitate orandi, exemplo Christi, qui positus in agonia, prolixiùs orabat. B. Augustinus egregius peccator erat, qui lib. 1. Soliloquiorum cap. 1. ait; *Deus vniuer-*

Quæ petẽda in oratione. *Matth. 6.* *2. Cor. 12.* *1. Ioan. 5.* Quid est quod pro alio interdum Deus non pro se, peccantem exaudit. Benè quãdo & legitimè petamus. *Iacob. 4.* Perseuerãtię petitionis necessitatem. *1 Thess. 5.* *Rom 12.* *Luc 22.* *Aug. tom. 1. circa med.*

sitatis conditor, præsta mihi primum, vt benè te rogem; deinde vt me agam dignum quem liberes; postremò vt liberes: & lib. 1. de ordine, ca. 10. *Satis mihi sint vulnera mea, quæ vt sanentur, penè quotidianis fletibus Deum rogans, indigniorem tamen esse me, qui tam citò saner quàm volo, sæpè memetipse conuinco.* Sic ille.

Augustinus tria postulabat à Domino.
Idem ibid.

Subdit Dominus: *Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem.* Aut, hoc loco vim habet interrogandi. Probat ergo à minori ab exemplo, & facto hominum, quod dixit se suos exauditurum: & per hominem intellige eum, qui secundum humanitatem viuat, & feris non sit deterior: & paruuli in Galilæa prope mare habitantes, solebant à patribus suis pauperibus maximè hæc postulare: nam tunc natura necessariis erat contenta, necdum mundi huius spiritus corda hominum penetrauerat, ad tot genera deliciarum excogitanda. Et exteriùs similis est lapis pani, & serpens pisci. Et per hæc intellige filios petentes à Deo res ad vitam æternam necessarias, vel conducibiles: vt panis ad vitam est necessarius: ad commodiorem vitam, & delicias piscis & ouium: vt testatur Ambrosius. Et quadrat de pane exemplum, qui filio à patre debetur: ita & nos si à summo Parente petamus panem illum præcipuum, qui de cœlo descendit, id est, doctrinam verbi Dei, vel panem Eucharistiæ.

Luc. 11.
His verbis, Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, &c. quò Dominus alludescit.
Filij Dei quẽ panẽ à Deo, Patre petere debent.
B. Ambros.
Ioan. 6.

Nunquid lapidem porriget ei. Hoc est, durum, & inexorabilem se reddet non exaudiendo, vt cor petentis obdurescat, sicut obdurauit Dominus cor Pharaonis; quod est ei lapidem porrigere. Sic faciet cum iis qui increduli sunt, quibus Christus panis vitæ vertitur in lapidem offensionis. Aut per lapidem intellige dæmonem, qui est lapis caliginis, ob duritiem & obstinationem, quam dat iis, qui sunt filij diffidentiæ, & perditionis, & sunt rei corporis, & sanguinis Domini, vt in Iudæ corpus post cœnam intrauit Satanas.

Quid est: Nunquid lapidem porriget ei.
Exod. 10. & passim infrà
Matth. 21.
1. Pet. 2.
Iob. 28.
1. Cor. 11.
Ioan. 13.

Aut si piscem petierit, nunquid serpentem porriget ei? Intellige per piscem Christum in aquis Scripturæ natantem, & benè assum in Cruce: cuius loco non dabit nobis Deus serpentem, id est, diabolum, qui serpens est venenatus, & primus homicida: qui etiam cùm blanditur, occidit. ¶ Lucas addit; *Aut si petierit ouum; nunquid porriget illi scorpionem?* Hoc ouum, Christus est, candidus, & rubicundus; candidus quidem per cordis munditiem, rubicũdus per igneam charitatem; sicut vitellus ille interior, in quo significatur diuinitatis infinitas: vt sit perfectus cibus, & totus substantia. Hoc ouum, gallina sanctissima Virgo, alas expandens amoris, Spiritu sancto obumbrãre, & fœcunda facta ex eius calore, concepit, & mundo effudit. Vel gallina, est Synagoga, quæ, dum exprimens illud à se eiicit, nobis reliquit: nam calore Spiritus sancti adueniente, profectus nobis natus inuentus est quicunque illum recipimus. Non ergo petenti ouum dabit scorpionem, qui diabolus est, cuius cauda venenum gerit; sunt enim nouissima diaboli semper venenata. Non dat igitur cordis duritiam, vel obtusum intellectum, vel errorem erga Christum, & Mariam, vel inutilia, vt lapidem, nec nociua, vt serpentem, & scorpionem: & per panem mysticè charitatem intellige; per piscem, fidem quæ in aqua baptismi infunditur; per ouum spem futuræ gloriæ, vt in ouo est spes pulli. Vel, vt diximus, in pane intellige Christum venientem de cœlo: in pisce, Christum assumi in Cruce: in ouo, Christum in gloria maiestatis triumphantem. Vt in eo, tanquam in pane, viuamus, & sustentemur: in eo, vt pisce asso, perficiamur, etiam in corpore, per mortem: in eo, vt ouo, gaudeamus in perpetua æternitate ac fruitione Humanitatis, ac Diuinitatis. Theophylactus verò in hunc modum hęc exponit: *Panem*, inquit, *& piscem, & ouum filius petit. Sicut igitur hæc hominis sunt cibus, ita & petitiones nostræ vtiles nobis esse debent. Intellige hic, quod panem petat omnis qui fidem in Trinitatem, & rectitudinem dogmatum reuelari sibi petit. Hæc enim cor sicut panis confirmant. At piscem petit, qui in mari vita huius est; & quærit à Deo adiutorium, vt in medijs tentationibus non submergatur, sed viuat, & sicut piscis custodiatur. Ouum autem petit, qui sibi studiosarum animarum fructus dari petit. Quæ sanè animæ auibus iure conferuntur, quia alas sumpserunt, & spiritu alleuiatæ super terrena se se extulerunt.* Ita ille interpretatur, equidem aptè.

Explicatur id: Aut si piscem petierit, nunquid serpentem porriget ei?
Genes. 3.
Ioan. 8.
Quid prętereà: Aut si petierit ouum, nũquid porriget ei scorpionem.
Cant. 5.
Luc. 1.
Scorpio quid mysticè.
Quid rursus, Petere panẽ, piscẽ, & ouũ.
Lucæ. 24.
Elegans illorum quoque verborum Theophylacti sententia.
Psalm. 103.

Si ergo vos, quum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, &c. Clariùs dicitur, Bona dona. Estque validum argumentum; quia bonitatis est sese diffundere. Si ergo pater, qui non est bonus, ita se diffundit in eo quod participat ex bonitate patris: quanto magis qui pater per essentiam est, & spiritum in se habet bonum, qui incubat super aquas, vt inspiret quæ bona & sancta sunt; ideò Lucas ait: *Dabit bonum spiritum:* hic autem dicitur, *dabit bona.* Nã qui bona habet, per Spiritum sanctum habet: qui rursus Spiritũ sanctum habet, vera bona habet: nam Spiritus sanctus melior est pane,

Patris in nos cœlestis benignitas.
Genes. 1.
Cur det nobis bonũ suũ spiritum, vel bona, vt ait Lucas.

Tripliciter mali sumus. *Iob 25.*

pane, pisce, & ouo. Et ait, *Quum sitis mali*, non solum comparatione ad Deum, quia Stellæ non sunt mundæ in conspectu eius; vel inclinatione ad malum ob peccatum originale; sed etiam quia nemo inuenitur liber ab omni peccato: non est enim homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Quod vt intelligas, aduerte, omnem operationem à forma proficisci: & Deus quia tantùm formam boni habet bonum tantùm potest facere: & qui haberet tantùm formam mali, malum tantùm posset efficere. Homo auté naturam habet bonam; hinc operatio naturæ, vt patris ad filium, bona est: quia autem habet malum id est, fomitem & propensionem ad malum, & mutabilitatem liberi arbitrij, potest facere malum: atq; hoc non obstante, homo benefacit filiis; nisi valde sit eius corrupta natura: ergo à fortiori Deus, qui fons est bonitatis. Benè dixit Christus: *Nemo bonus, nisi solus Deus*: nos verò ex nobis, & natura in Adam corrupta, mali sumus, sola Dei gratia participes bonitatis. . Hinc Augustinus lib. De perfectione iustitiæ annotauit, nos dici malos propter peccata venialia, quia subdit; *Quanto magis Pater vester cælestis dabit vobis spiritum bonum.* ¶ *Dabit bona.* Non ait, dabit quæ petuntur, quia non semper expediunt petenti: & mala, non vt talia, sed vt bona iustæ pœnæ deseruientia quandoque concedit. Cùm ergo Pater cœlestis nos dilectorum filioru loco habeat, non est cur quicquam dubitem s, nostras à Deo preces exauditum iri. Nam ab eo nos magis amamur, quàm à patre nostro, qui nos mundo genuit: hinc per Prophetam ait; *Dixit Sion, Dereliquit me Dominus, & Dominus oblitus est mei. Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? etsi illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui.* Vides quanto interuallo præstat charitatis Patris cœlestis, amori parentis terreni? Et quid aliud præstant parentes terreni præter facultates, quibus occasionem præbent filijs perditè viuendi, & ad periculum æternæ gehennæ & mortis eos adducédi? Pater verò cælestis dabit spiritum bonū petétibus se: hūc ergo petamus, & dabitur quod petimus. Hinc Dauid illum petebat, cùm dicebat; *Cor mundum crea in me Deus: & spiritum rectum innoua in visceribus meis. Ne proijcias me à facie tua: & Spiritum sanctum tuum ne auferas à me*, quem si impetrauerimus, non erit cur timeamus, vel à diuitiis, vel à paupertate, vel à metu gehennæ: Neque putemus de futurum nobis aliquod bonum, vel Patrem minùs fore nobis propitium, vel Filium Dei minus nobis futurum aduocatum apud Patrem, vel ipsum non futurum nobis verum Paracletum & consolatorem in æterna vita, in cuius spem nos regenerauit sanguine suo ipse idem Dei Filius, quo cum Pater atque Spiritus sanctus vitam viuūt felicissimam, & immortalem, Amen.

Eccles. 7. & 3 Reg. 8. 2. Paral. 6.

Luc. 18.

B. August.

Cur Deus se petentibus dare dicitur bona.

Esai 49. Cœlestis Pater quàm terrestris, quanto nos ardentiùs amet.

Psalm. 50.

TRACTATVS LXII.

In illa verba: *Omnia ergo quæcunque vultis vt faciant vobis homines, ita & vos facite illis. Hæc est enim Lex, & Prophetæ. Intrate per angustam portam: quia lata porta, & spatiosa via est quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam, &c.*

Christi dictū Omnia quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, &c. quanti fecerit Seuerus Alexander.

HANC primam sententiam à Christianis acceptam, ita adamauit Alexander Seuerus Imperator; vt sæpè & ipse diceret, & per præconem ediceret, cùm aliquem emendaret; *Quod tibi non vis, alteri ne feceris*: eaque verba & in Palatio, & in publicis operibus perscribi iussit: vt testatur Aelius Lampridius. Antoninus verò Pius cùm audisset Christianos frequenter vti hoc prouerbio; *Quod tibi nō vis fieri alteri ne feceris*; perscrutatus Christi vitam, eidem statuam sacrauit. Nam cū omnis negatio in affirmatione aliqua nitatur, cùm præcipitur vt proximo præstemus ea officia, quæ nobis desideramus præstari; hinc etiam nascitur præceptum negatiuum: de quo Tob. 4. dicitur; *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias.* Et quia dicitur cum illatione, *Omnia ergo*, ostendit consequentiam ad præcedentia. Hoc enim posito, quòd Deus ea facit pro nobis, quæ cum ratione quærentes & petentes volumus fieri nobis, sic & nos debemus inuicem facere: vt quæcunque volumus nobis ab aliis fieri, modò honesta sint, & cum ratione coniuncta, etiam nos illis eadem præstare studeamus. Hinc scriptum est; *Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, & ipse clamabit, & non exaudietur.* Sic enim pater prospicit filio: quia si ipse filius esset, vellet sibi à Patre prouideri. Quanquam B. Lucas cap. 6. postquam dixit, *Omni petenti te, tribue*: adiecit: *Et prout vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.* Habēs enim facultatem, debet succurrere fratri non habenti, quia si ipse non haberet, vellet sibi à fratre succurri.

Illud verò: Quod tibi nō vis, alteri ne feceris, à Christianis vsurpatum, quā probarit Imp. Antoninus pius.

Tob. 4.

Ratio connexionis prædictorum cum præcedentibus.

Prouerb. 21.

Luc 6.

Omnia quæ facienda proximis nostris quæ ab eis velle nos fieri nobis.

Quòd verò dicit, *Omnia*, ad ea tantùm extendi intelligas, quæ sunt æquitati, rationique cohærentia: iniquum quippe & inhonestum, non est aliquid, sed nihil. Et ideò sub nomine, omnia, in Scripturis non claudit, vt illud: *Omnia mihi licent; sed non omnia expediunt*: &, *Omnia possibilia sunt credenti*: &, *Omnia possum in eo qui me confortat*, Augustinus vero hic scribit, quosdã voluisse apponere hic, *Bona*: vt sit sensus; Omnia bona ergo quæcunque vultus, &c. & ita asserit, quosdam codices Latinos habuisse; imò sic habet Cyprian. sermo. 6. de orat. Dominica. Sed affirmat superfluè additum illud verbum: quia voluntas propriè non est nisi de bonis. Intellige ergo omnia, scilicet bona quæ vultis: vel, omnia quæcunque rectè vultis. Sed adhuc hoc non satis est: nam multa bona potest quis velle sibi ab aliis licitè impendi, quæ ipse non obstringitur impendere illis: vt si quis vellet vt proximi sui superfluis facerent ipsum diuitem; non est enim hoc illicitum: & tamen etiamsi ipse habeat superflua, ex quibus posset alios ditare, non cogitur illos diuites facere; sed solùm de superfluo eleemosynam dare indigenti, ad succurrendum quidem indigentiæ eius, sed nequaquam ad eum ditandum. Debet ergo intelligi, vt illa quæ putat sibi esse debita ab aliis, illa putet à se exigenda, vt aliis præstet. Vt enim debitum esse sibi quisque censet, vt nemo sibi noceat, & veritatem seruet in dictis, & in factis: ita & ipse eadem lege tenetur nemini nocere; & fidem erga alios tueri, & conseruare. Est autem hoc præceptum, & quidem iuris naturalis primaria regula: nam dirigit actiones nostras; & non est consilium, quod minimè obligat: istud autem vim maximam obligandi habet, cùm Christus hoc loco illud proposuerit tanquam regulam generalem, supplentem locum omnium præceptorum particularium iuris naturæ, quæ per singula non poterant exprimi. Ideò Christus Dominus ait; *Hac est enim Lex & Propheta.* Non est autem præceptum hoc legis Christi tanquam per ipsam introductũ, quia lex Christi non dedit huic præcepto vim obligandi, quàm antè habebat, Nec etiam est præceptum Legis Moysi, quia etiam ante illam habebat vim: sed est præceptum Legis naturalis, quæ fuit ab initio creationis homini indita. Et quemadmodum Lex Naturæ, prout denotat comprehensionẽ omnium præceptorum iuris ipsius Naturæ, est sicut scientia quædam speculatione polita, in qua sunt principia quædam vniuersalia per se nota, deinde conclusiones, quæ solum cognoscuntur ex principiis, ita in iure naturali quædam sunt regulæ generalissimæ, quæ sunt aliorum veluti iurium principia; atque ita notæ, vt nullus in eis possit esse error, aut inscitia: vt, Omne malum esse fugiendum: Nulli esse iniustè nocendum, & similes. Alia verò sunt iura naturalia restrictiora: vt, Veritatem seruandam esse in promissis: Nihil agendum esse ex insidiis: Depositum esse reddendum: Accommodatum, & mutuum restituendum, ac similia, quæ sequuntur quasi quædam conclusiones ex prioribus regulis dictis; quarum de numero est ista; *Omnia quæcunque vultis, &c.* quę non solũ est per se vna regula, imò includit totum ius Naturæ, sicut ista. Nullum malum agendũ est, licèt sub diuersis modis significandi eandem rem referant hæ regulæ.

[Left margin: 1. Cor. 10. Marc. 9. Philip vlt. Aug. lib. 2. de serm. Dom. in monte. — B. Cyprian. — Vbi illud nõ sit necessariò seruandum. — Sit ne hoc Christi præceptum an consilium. — Matth. 11. Pręceptum si sit, qua ratione obliget.]

[Right margin: Quænã principia cõmunissima iuris naturalis.]

Pulchrè autem hoc loco vsus est Christus hac formula: quia cùm cœpisset tradere præcepta legis. Naturæ, & illa explicare ab initio cap. 5. quæ, propter consuetudinem peccandi, erant olim quodammodo obscura; ob quam caussam Deus in Lege Veteri quædam illorum expressit per Decalogum: Christus etiã voluit aliqua declarare, quæ iam venerant in dubiũ apud Iudæos, & errabant circa illa: quòd si pergeret in applicando in particulari omnia præcepta iuris Naturæ, nullum finem habitura fuisset oratio: ideò dare constituit de reliquis præceptis iuris Naturæ, quę non attigerat, regulam generalem, sub qua vniuersa comprehenderet, qualis est ista. Alioqui sermo Christi incompletus maneret, quo voluit per præcepta iuris Naturæ plenè nos instruere, & sæpè similes regulæ generales traduntur in Scriptura: vt 1. Thess. 5. *Omnia probate: quod bonum est, tenete*; &, *Ab omni specie mala abstinete vos*; & Psal. 33. *Declina à malo, & fac bonum.* Et cũ Christus assignaturus esset regulam quandam generalem ad includendum omnia præcepta iuris Naturæ; non fuit aliqua vel conuenientior, vel quæ magis nos certos reddere possit. Nam si (verbi gratia) diceret, Facite omnia, quæ iusta sunt: & cauete omnia, quæ iniusta sunt; benè includeret omnia præcepta iuris Naturæ; sed maneret dubium nobis, quid esset iustum & iniustum circa singulas actiones & negotia. Et idem esset si dixisset, Declinate ab omni malo: & facite omne bonum. Cùm aũt dictum est; *Omnia ergo quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis*; dubium vllũ non reliquit quid debeant velle aliis in quocunq; negotio, sicut non potest esse

[Right margin: Quã opportunum illud Domini præceptum: Omnia ergo quæcunq; volueritis, &c. — Exod. 20. & seq. — 1. Thess. 5. Ibidem. Psalm. 33. 1. Pet. 3. — Eiusdem conuenientia præcepti explicatur magis.]

dubium

dubium mihi quid ego vellem mihi fieri: nam quilibet debet proximo suo impendere quod iustum &bonum est; nam bonũ simpliciter illud est, quod sibi appetit ipsi illud alteri velle debet.

Quid illud: Hęc est enim Lex, & Prophetæ. *Matth. 7.*

Quòd verò hæc lex generalis sit proposita ad complendam doctrinam de omnibus præceptis naturalibus quædam cœperat, ex eo constat quod subdit: *Hæc enim lex & Propheta*: Id est, in hoc comprehenduntur omnia, quæ lex & Prophetæ docent in his, quæ ad proximum spectant. Vocat autem hic legem, illam Moysi, quæ quinque libris continetur: Prophetas, vocat omnes libros Veteris Testamenti qui spiritu Prophetico, vt docet Petrus, conscripti sunt. Ita vt sit sensus: Hoc præcepto includitur, quicquid in Mosis lege dicitur, & in omnibus libris sacræ Scripturæ. Quòd si obiicias, multa in sacris literis contineri, quæ non valent reduci ad hoc mandatum; vt sunt historiæ rerum gestarum, & prænuntiationes futurorum; item quæ fide suscipi debent, & ad credendum proponuntur, vel ad primam tabulam spectant, quæ ad hoc mandatum reduci nequeunt. Respondeo; totam legem Moysi, quæ non continet nisi præcepta, reduci ad hoc mandatum: nam etsi ibi sint aliquæ historiæ, illæ tamen propter præcepta ponuntur, in quantum àliquid faciunt ad illa, vel eorum declarationem. Nam præcepta legis aut Moralia sunt, aut Ceremoniæ, aut Iudicia. Moralia omnia ad hoc præceptum referuntur, vt diximus, cùm sit regula generalis totum ius Naturæ comprehendens. Ceremoniæ, determinationes sunt cultus diuini, & illius præcepti de colendo, & diligendo Deo: quod quidem præceptum diligendi Deú, in dilectione proximi (quod non est aliud, quàm istud) includitur. Iudicia verò, præscriptiones sunt eorum, quæ quiuis debet proximo: quæ omnia, & dubia circa ea, non valent definiri, nisi per istud præceptum commune. Et ita tota lex ad hoc præceptum spectat. Alij verò Prophetici libri sacræ Scripturæ, vel continẽt moralem institutionem, vel historiam, vel futurorum prædicationes, aut argumenta eorum, quæ credenda sunt. Omnis instructio moralis circa proximum in hoc præcepto continetur: in quo comprehenditur mandatum dilectionis proximi. Historiæ verò non ponuntur, vt tantùm res gestas sciamus, quia ad hoc opus fuisset poni omnium temporum, Gentiumque historias, vel nihil poni: sed quædam explicantur quatenus sufficiunt ad eruditionem moralem, quę, vt diximus, in huius præcepti obseruatione sita est. Quæ etiam ad fidem pertinent, & in Scripturis traduntur cùm ad bonos mores referantur, qui in hoc mandato continentur; etiam ad hoc mandatum spectant. At prænuntiationes futurorum, si fidem attingant, vt de aduentu, & gestis Messiæ; idem habent iudicium. Si verò nonnulla euentura prænuntiant, vt aliquid agatur, fugiaturve; hæc ad mores reuoluuntur, & sic spectabunt ad hoc præceptum, in quo generaliter tota eruditio vitæ nostræ cõtinetur. Quamobrem tota etiam sacra Scriptura ad hoc præceptum tanquam ad finem referenda est, quia ad nihil aliud edita est, nisi ad instruendum hominem in opere bono, iuxta illud Apostoli: *Omnis Scriptura diuinitùs inspirata, vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum; ad arguendum in iustitia; vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.*

Quæ lex illa, qui Prophetæ.

2. Pet. 1.

Ad illud Domini præceptum: Omnia ergo quæcunque, &c. historiæ legis quo modo referantur.

Quid ceremoniæ Legis & iudicia. *Deut. 6.*

In Prophetis quæ continentur.

Quæ verò in historijs dicuntur.

Quomodo ad præceptũ Domini iam dictum pertineant Prophetæ.

Ad idẽ quoque mandatũ Scripturas pertinere. Earum finis.

2. Tim 3. & Rom 15.

Sed obiicies; Cùm Dominus Matthæi 22. de mandato dilectionis Dei, & proximi dicat: *In his duobus mandatis vniuersa Lex pendet, & Prophetæ*: ergo non in solo isto. Respondent quidã, quòd Lex, & Prophetę pendent in hoc præcepto, quia per diuersa Legis; & Prophetarum præcepta traditur, non tamen penitùs, quod de duobus præceptis dictum fuit à Domino: hîc autem non dixit: Hæc est enim tota lex, & Prophetæ. Vel meliùs dici potest, præceptum dilectionis Dei sub præcepto amoris proximi subintelligi, & comprehendi: namque impossibile est proximum diligi, nisi Deus ipse primùm diligatur: qua ratione tota lex in dilectione proximi includitur, non minùs, quàm in vtroque mandato. Atque hoc docuit nos Apostolus, qui ad Rom. 13. ait: *Qui diligit proximum, Legem impleuit*: & infrà; *Plenitudo Legis, est dilectio.* & ad Galat. 5. *Omnis enim Lex in vno sermone impletur; Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Expende verbum, *Omnis Lex*: & idem est omnis, quod tota, & vniuersa Lex. Idem intellexit Beatus Augustinus, qui libro octauo de Trinitate capite septimo ita ferè scribit: *Ideò Scriptura tantùm dilectionem proximi commemorat, cùm dicit: Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines bona, ita & vos facite illis. hæc est enim Lex, & Prophetæ. Et plerag; alia reperimus in literis sanctis, in quibus sola dilectio proximi ad perfectionem præcipi videtur & taceri de dilectione Dei, cùm in vtroq; Lex pendeat, & Prophetæ. Sed & hoc ideò quia qui proximũ diligit, cõsequens est vt ipsam præcipuè dilectionem diligat, Deus autem dilectio est, & qui manet in dilectione, in Deo manet.*

Illud, In his duobus mandatis, dilectionis Dei & proximi, vniuersa Lex pẽdet, & Prophetæ; quomodo verũ sit.

Matth. 22.

Prima solutio.

Aug lib. 2. de ser. Do. in mõ. cap. 34 to 4. prope finem.

Altera solutio, præstantior.

Rom. 13. Leuit 19. Galat. 5. Augu tom. 3

1. Ioan. 4.

Con-

Consequens ergo est, vt præcipuè Deum diligat. Sic ille. Græca tamen quædam exemplaria nõ habent Οὗτος γὰρ ἐςὶ νόμος, vt legit Interpres, id est, hæc est Lex; sed Οὕτως γὰρ ἐςὶ νόμος: hoc est: Sic Lex, & Prophetæ definiũt, atq; decernunt faciendum.

Quale illud, Omnia quæcunque: vultis vt faciant vobis homines, ita & vos facite illis.

Illud etiam nota, idem esse: *Diliges proximum tuum, sicut te ipsum*, atque dicere; *Omnia ergo quæcunque vultis vt faciant vobis homines, ita & vos facite illis*, quæ præceptum dilectionis proximi interpretantur: nã tunc impletur illud præceptum, cùm ea, quæ optamus fieri nobis, eadem illis facimus: & quæ nolumus ab aliis pati, ea neq; nos aduersus alios exercemus.

Quorsum id: Intrate per angustam portam.

Intrate per angustam portam. Cùm multa Dominus tradiderit in hoc sermone, legem restringendo, & ad verũ sensum exponendo, prætereà ad vitandam vanam gloriam in benefactis, & auaritiam, & iudicia temeraria comprimenda; ne admiraremur de huiusmodi mandatis, & quia in præcepto dilectionis proximi, in quo est mandatum dilectionis Dei erga nos, videbat difficilia contineri, nam Dei inimicos diligentis iubemur esse imitatores: ideo subiungit: *Intrate per angustam portam.* Superiùs quidem docuit diuina gratia opus esse ad diuinorum præceptorum impletionem, cum orare docuit; hic verò etiam liberi arbitrij, & nostri conatus esse, vt quæ dicta sint, præstemus: quare rectè ait: *Intrate per angustam portam.* Et consolatio est non modica, quòd Christus Dominus nouerit angustias portæ, qua ingrediendum est, & arctam viam, qua ambulandum: quia probabile est quòd Dominus succurrat pro sua bonitate. Lex enim circa difficilia versatur, quemadmodùm, & virtus. Nam lex Christi licèt non addat nouas difficultates, declarat tamen ius naturæ, quæ ardua, & difficilis est: quia seruare ius Naturæ, est in omnibus agere secundùm virtutem. Possunt autẽ ista duo, scilicet porta, & via, pro eodem accipi, hoc est, pro custodia mandatorum Dei, quia mandata sunt, per quæ quotidie gradientes ad vitam æternam tendimus: vnde & via mandatorum dicitur à Propheta; & ipsa sunt porta, per quam illuc ingredimur iuxta Domini sententiam: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Ipsa ergo sunt via, & porta, quæ angusta vocatur: quia sicut per angustum locum difficile est intrare; ita per integram custodiam mandatorum Dei difficile est homini carnali ambulare. Vel potest accipi, quod via & porta sit Christus, velut ipse dixit: *Ego sum via, veritas, & vita*: &, *Ego sum ostium: per me si quis introiret, saluabitur: & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet.* Dicitur autem Christus angusta porta, non ratione paruæ potestatis, sed ratione humilitatis, vt Chrysost. docet: quia nisi efficiamur sicut paruuli, non intrabimus in regnũ cœlorum. Vel tertiò dici potest, quòd porta sit Christus, siue fides, qua ingredimur in Christũ & Ecclesiam: via verò, sit lex Euangelica, seu eius mandata, quæ ratione perfectionis quam exigunt, sunt arcta via. Porta ergo, qua primùm ingredimur in viam salutis, per quam ambulantes, aut currentes perueniamus in patriam, fides est de Christo: quæ dicitur angusta, quia quæ proponuntur de illo credenda, sunt sensui abscondita, atque ei repugnare videntur. Et qui eam accipere debet, captiuare intellectum cogitur, se ipsum humilians, vt puer ad ea quæ sunt fide recipiẽda: vt in diuinis, Trinitatem, Incarnationem Domini, Resurrectionem, Sacramenta, vitam æternam, & similia: in humanis, exinanitionem, Crucem, mortem, sepulturam. Quod est pati angustias maximas. Nisi quòd Dominus reddidit ea nimis credibilia, quia Scripturarum testimoniis, miraculis eximiis, vita pura, doctrina immaculata, constantia inuicta, & crucis morte turpissima, atque victoria contra hostes visibiles clarissimum præbuit testimonium veritati. Per hanc portam ingredimur in arctam viam, scilicet mandatorum, & bonorum operum, per quæ credentes debent ambulare. Vel, quod idem est, Christus ad credendum propositus, porta est angusta: & Christus ad imitandum propositus, via est arcta: quia, vt ait Apostolus Ioannes: *Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare.* Et ita per oppositum porta lata est diabolus, non magnitudine potentiæ, sed superbiæ, cùm ipse sit Rex super vniuersos filios superbiæ: Superbus autem inflatus est, & se ipsum non capit, ideò lata porta indiget, vt intrare possit. Vnde Matth. 16. dæmones, vel hæretici ab eis missi, dicuntur portæ inferi. Est autem vitium, siue peccatum, spatiosa via, & ad perditionem, id est, gehennam conducens: nam ad infernum mille viæ existunt; nam quot modi peccandi, sunt totidem pereundi. Vnde Aristoteles in Ethicis: *Infinitis*, inquit, *modis contingit peccare, cedendo scilicet à medio ad extremum.* Hinc Poëta quidem dixit:

Noctes atq; dies patet atri ianua Ditis.

¶ *Et multi sunt qui intrant per eam.* Omnes homines videlicet, qui sensui consona appetunt, & labores, & difficultates fugiunt,

Margin notes (left): Matth. 5. — Infrà 6. — Hæc vox quã cõsolatoria, intrate per angustam portam. — Lex, & virtus versantur circa difficilia. — Ius naturæ seruare, quid sit. — Quænã porta angusta, & arcta via illa sit. Psalm. 118. — Matth. 19. — Alter sensus. Ioan. 14. Supra 10.

Margin notes (right): Christus porta cur angusta. — Chrys. ho. 24. in Matt. c. 4. Matth. 18. — Tertius sensus. — Fides de Christo, cur porta sit angusta. — 2. Cor. 10. Matth. 18. Intellectus noster in quibus captiuandus. — Psalm. 92. — 1. Ioan. 2. Lata porta quænam illa. Iob. 14. — Quænã sint portæ inferi. Matth. 16. Quæ spatiosa via. — Arist. li. 2. Ethicor. cap. 6. initio. Virg. lib. 6. Aeneid. sub initium.

Qui sint qui intrant per viam spatiosam, quæ ducit ad perditionem.

fugiunt, quæ sunt in via, quæ ducit ad vitam. In via autem perditionis difficultas nulla est, nisi quam sibi quisque sponte assumpserit: nam quicquid homini libet, licitum est in ea, cùm non sit aliud eius præceptum, quàm pro libidine viuere, & frui bonis quæ sunt, antequam marcescant: vt dicitur in libro Sapiẽtiæ. Nam plurimi, vt fugiunt acerba, quæ sunt in via salutis, intrant per viam istam spatiosam: alij verò alia bona non cognoscentes, neq; credentes nisi ea quæ videntur, ista tantùm persequuntur. Nec propterea quòd multi per illam ingrediuntur, sunt à nobis imitandi: etenim vt Dominus dixit: *Non sequeris turbam ad faciendum malum: nec in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ, vt à vero denies,* Et Pythagoras inter sua symbola habebat: *Vias latas, & λαοφόρυς, id est, populiferas, declina, diuerticula verò sectare.*

Sap. 2.

Illi cur minimè sint imitandi.

Exod. 23.

Angusta porta, & arcta quæ sit via quæ ducit ad perfectionē.

Quoniam angusta porta, & arcta via est, quæ ducit ad vitam. Hæc porta, & via, vt diximus, vel Christus est, vel legis impletio, vel porta quidem Christus, siue fides in eum; via verò lex Euangelica, quæ non quamuis, sed absolutam, & perfectam ab eius professoribus exigit virtutem: quàm tamē etiam ethnici, qui de virture quauis, quam nosse potuerant, Philosophati sunt, illam in monte edito, ad quem nisi cum magno labore & difficultate non ascendatur, constituebant. Vnde Hesiodus dixit:

De virtute quid senserint mundi sapientes.

Hesiodus.

Virtutem posuêre Dij sudore parandam.
Arduum est ad eam, longumque per ardua collis.
Sed postquam excelsa, & suprema cacumina tangit,
Fit facilis quæ dura fuit prius inclyta virtus.

Virgil.

Et Virgilius, aut quisquis est Autor Carminis de litera Pythagoræ:

Litera Pythagoræ discrimine secta bicorni,
Humanæ vitæ speciem præferre videtur.
Nam via virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilemq; aditum primùm spectantibus offert:
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
Molle ostentat iter via lata: sed vltima meta
Præcipitat captos, voluitq; per ardua saxa.

Xenophon.

Xenophon in eo libro, cui titulus est, De factis, dictisque Socratis, narrat ex Prodico de Hercule adhuc adolescente secum deliberante, vtrum Virtutis, an Voluptatis viam ingrederetur: hoc ipsum, & Aristoteles, & Cicero, & Seneca, atque alij plerique sapientes docuerunt. Vt nihil noui videatur hic Dominus adferre; cùm tradit angustam portã, & arctam viã esse, quę ducit ad vitã. Nec rursus verbo Christi deterreri nos conueniat, cù & ipsi Philosophi solo naturæ lumine virtutis iter arctum, & cognouerint, & prædicauerint.

Philosoph.
M. Tull. li. de offic.
Sene li. 2. ad Serenum, ini.

Angustã portam, & arctã viã cur pauci inueniant.

Et pauci sunt qui inueniunt eam. Non ait, pauci ambulant per eã, sed etiam pauci inueniunt eam: quia tam parua est, vt difficile sit eam videre, & inuenire: & interdum qui inueniunt, & ingrediuntur in eam, capti voluptatibus huius seculi, de medio itinere declinant, & retrocedunt. Sunt igitur qui eã inueniunt, pauci: pauciores, qui per eam inuentã ingredi velint: paucissimi verò, qui in ea perseuerent. Vnde Hieron. super Matth. ait: *Simulq; cõsidera quàm signanter de vtraq; via locutus sit. Per latã multi ambulant: angustam pauci inueniunt. Latam non quærimus, nec inuentione opus est: sponte se offert & errantium via est. Angustam verò, nec omnes inueniunt: nec qui inuenerint, statim ingrediuntur per eam, siquidem multi, inuenta veritatis via, capti seculi voluptatibus, de medio itinere reuertuntur.* In hunc modum ille.

Hier. tom. 9.

Sed iam illud est discutiendum, quomodò hæc duo conueniant, legem Christi dici portam angustam, & viam arctam; cùm alibi dicat: *Iugum meum suaue est, & onus meum leue,* & alibi: *Et mandata eius grauia non sunt?* Ad hæc quomodo via arcta, de qua in alio loco dicitur: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum.* Et Salomon: *Viam sapientiæ monstrabo tibi, & ducam te per semitas æquitatis: quas cùm ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, & currens non habebis offendiculum?* Dicendũ est, legẽ Christi viam arctam vocari, propter præceptorum difficultatem, non quòd Christus nouas difficultates introduxerit; quia vltra mandata Fidei, Spei, Charitatis, & Sacramentorum, nulla præcepta posuit alia præter eà quæ sunt iuris Naturæ, sed illa in quibusdam declarauit, vel quia obscura erant, vel prauè intellecta. Ius autem naturæ si plenè seruandum est, difficultates multas habet: quia omnes operationes nostræ per virtutem dirigẽdæ sunt. Operari autem secundùm virtutem quæ in medio consistit, vt docet Aristot. in Ethicis, & Poëta quidam:

Si est iugum Domini suaue & onus leue lex Christi, cur porta angusta & arcta via à Domino appellatur.

Matth. 11.
1. Ioan. 5.
Psalm 118.
Prouer. 4.

Solutio quæstionis.

Virtus est medium vitiorum vtrinq; reductum: Valde difficile est. Nam si inuenire medium est arduum, & difficile; multò magis erit operari circa mediũ inuentũ. Ideò hic dicitur, quod pauci inueniunt, scilicet viam arctã. Et vt mediũ inuenire est difficile, vt scopum attingere: ita aberrare, & vitiose agere, facile est. Tùm quia bonum non potest fieri nisi ex integra caussa est, id est, seruatis omnibus circumstantiis secundùm rectam rationem; malum autem

In medio cõsistit virtus.

Aristo. lib. 2. Ethicor. c. 6. tom. 2.
Horat.

Bonum tantùm sit ex integra caussa.

Arist. lib. eodem.
Prima ratio, via salutis cur sit arcta.

sit ex defectu cuiuscunque circumstantiæ. Ob id asserit Aristoteles, quòd peccare contingit infinitis modis: bene autem agere, solùm vno modo. Hinc via salutis dicitur arcta, quia vel parum declinantes ad dexteram, vel ad sinistram, in vitium incidimus, & extra viam sumus, & eo plus quo magis à medio recedimus. Deinde quia deficiens in vno, factus est omnium reus, vt ait frater Domini. Tertiò; quia malum operari non est difficile, cùm sit secundùm modum naturæ nostræ deprauatæ, inclinando semper ad aliquod extremum, in quo vitia sita sunt. Dicitur præterea arcta via, quia paucos recipit, & admittit, si fiat comparatio ad numerum eorum, qui ingrediuntur per viam spatiosam iniquitatis: qua ratione Scripturæ illæ, quæ asserunt iugum Domini suaue, huic loco non repugnant. Demùm arcta est, habita ratione ad carnis, & mundi concupiscentiam: quia illam infinitatem, & liberam illam agenti quiduis facultatem, quam sensus expetunt, amputat in nobis. Quod verò iugum Christi dicitur suaue, & onus leue, hoc est, tùm propter considerationem præmij, quia consideratis bonis cœlestibus, vilescunt omninò omnia quæ habentur in terris: & Iacob amanti Rachelem videbantur anni pauci seruitutis, præ amoris magnitudine; & Paulus hæc spectans aiebat: ***Non sunt condignæ paßiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis***: tùm propter auxilium Diuinæ gratiæ ad operandum; etenim sine gratia nemo posset legem Christi obseruare, etiam proposito præmio tantæ beatitudinis. Nam gratia est, quæ res asperas, faciles, & molles reddit: neq; tantùm præcepta, sed etiam consilia obseruare. Hinc dixit: ***Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis: & ego reficiam vos***: vbi difficultatem aperuit, ne turbemur, tanquam decepti. Et vt sciamus, Dominum nobis succurrere, & quod ex nobis quasi ex nobis, præstare, id est, Dei legem haud valemus, gratia Dei suffulti perficere valeamus. Via etiam Dei insipientis, & superbis arcta est, & aspera, sed humilibus, & exercitatis per eam, suauis paullatim efficitur, maximè Deo per charitatem dilatante cor, ita vt dicamus cum Dauide: ***Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum.*** Atque hoc expresit filius eius Salomon, cùm inquit: ***Viam sapientiæ monstrabo tibi, & ducam te per semitas æquitatis: quas cùm ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, & currens non habebis offendiculum.*** Quasi dicat, etsi à principio arctæ videantur semitæ æquitatis, postquam tamen in illas vias penitus te dederis, planas atque faciles experieris. Omnis enim disciplina, vt testatur Apostolus, in præsenti quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris: postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam, reddet iustitiæ. ¶ Ad hæc, lata porta, & spatiosa quæ ducit ad interitum, pluribus ac maioribus angustiis circumsepta est, quam iustorum via. Nam vt omittam conscientiæ tormenta, continuamque carnificinam, quæ noctes, diesque excruciat hominem: quæ pax, aut quies potest esse in mundi huius honoribus, deliciis, aut diuitiis, quas Christus spinas vocat? aut qui maiores cruciatus hominem diuexare queunt, quam spectare hæc ipsa bona, quæ tanto affectu diligimus, nobis de manibus eripi, vel deficere, & ipsum possessorem infinitis curis & periculis affligere? Si igitur conferantur angustiæ & difficultates vtriusque viæ: minores multo sunt, & leuiores, quas iusti patiuntur gratia Dei subleuati, & spe æternorum bonorum, quæ sibi in cœlo esse reposita sciunt, suffulti: cùm tamen impij, & viam latam consectantes, vel serò tandem etiam nolentes confiteantur: ***Lassati sumus*** (inquiunt) ***in via iniquitatis, & perditionis, & ambulauimus vias difficiles; viam autem Domini ignorauimus.***

Iacob. 2.
Secũda ratio.
Tertia ratio.
Quarta ratio
Quinta, & vltima.
Cur dicatur iugum Domini suaue, & onus leue.
Matth. 11.
Genes. 29.
Rom. 8.
Matth. 11.
Ad se cur omnes laborantes, & oneratos inuitet Iesus.
2. Cor. 3.
Psalm. 118.
Prouerb. 4.

Per semitas æquitatis ambulatis, vt ait Sapiens, cur eius gressus non arctentur.
Hebr. 12.
Latam portam, & spatiosam viam esse angustiorem arctioremq; quàm iustorũ viam.
Impiorum de re tanta testimonium.
Sap. 5.

Vt igitur finem huic tractatui imponamus, non grauabor recensere, quod apud quendam autorem, non sine animi iocunditate, & fructu legisse me memini: nempe virum quendam sapientem cum væcorde altero & insipiente profectionem instituisse. Cùm autem in biuium quoddam incidissent, diligenter à peritis illius regionis instructi sunt, viam quidem ad dexteram asperam esse, & montosam, & à paucissimis frequentatam, vel cultam, sed tamen tutè, & securè perducentem ad ciuitatem: quæ verò ad sinistram deflecteret, amœnam quidem viam esse, planam, omnibusque deliciis, atque aliorum frequentissimo comitatu refertam; tamẽ periculosam esse & latronibus expositam, qui vitæ, & sanguini insidiantur. Cùm igitur eò peruentum esset, & ante oculos haberent has duas vias; cœpit sapiens hortari insipientem, vt viam dexteram vtrique tenerent, quòd extra periculum esset posita: contra insipiens asperitate illius deterritus, & alterius amœnitate illectus, admonebat sapientem vti planam viam subirent. Cùm autem grauiter, diuque de ea re certassent, sapiens tædio affectus, & ne molestum se præberet comitem, cessit

Idem alterationis sapientis cum insipienti, exemplo quodam docetur eleganti.

voci

voci insipientis, atque iter suum per viam planam pergere cœperunt. Nò multò post in latrones inciderunt: qui eos omnib. bonis spoliarunt, ac tandem ad suspendium eos adegerunt. Cumq; ad supplicium ducerentur, quærebatur sapiens de insipiẽte, quod inuitum eum atque reluctantem, illam in viam induxisset: cōtra insipiens obiiciebat, quod cùm ipse esset inops consilij, & insciens, non debebat sapiens suo consilio regi, sed potiùs illum debuisse se insipientem ducere. Imputabat hîc illi mortis suæ casum: rursus alter culpam in alterum reiiciebat, & tandem maledicis, ac amarulẽtis verbis inter se decertabant: donec suspendio sublati de medio sunt. Sub hac narratione volunt quidam delitescere pretiosum thesaurum. Nam per hos duos intelligi volunt animam, & corpus; siue spiritū & carnem. Animus siue spiritus sapientia præditus est; & eius est præesse, & regere: corpus, siue caro, sapientiam non habet, eiusque est subesse, & regi. Hi duo simul cōiuncti tanquam comites indiuidui profectionem instituunt. Sed illis proficiscentibus, occurrit via virtutis aspera, & dura, & via voluptatis plana, & amœna. Spiritus siue mens, quæ semper deprecatur ad optima, ad amplectandam viam virtutis carnẽ solicitat. Contrà caro, in qua, vt ait Paulus, peccatum est, id est, fomes, & propensio ad vitium, ad viam voluptatis, & iocundæ vitæ impellit. Pugnat spiritus aduersus carnem, & caro aduersus spiritum, vt tandem spiritus tædio affectus, sinat se abduci à carne: & ita in manus dæmonis tanquam latronis incidunt, per quem ad gehennæ damnantur suspendium, vbi caro & spiritus mutuis se conuitiis proscindunt, & caussam interitus alter alteri obiicit, sibiq; inuicem maledicunt. Quare vt hoc tantum periculum fugiamus, clamat Christus: *Intrate per angustam portam.* Quàm angusta porta, & arcta via est quæ ducit ad vitam. Audiamus ergo Christum Dominum serio nos admonentem: eumque asidiè precemur, vt spiritū suum nobis cōmunicet, quo spiritus noster communitus, nunquā se à carnis voluptatibus abduci permittat, sed carnem, vel inuitam, & repugnantem trahat, vt secum viam arctam ingrediatur, qua peruenire posit ad vitam æternam, benignitate Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre, & Spiritu sancto immortalibus fruitur gaudiis, & honoribus, Amen.

Animo & corpori exẽplum illud sapientis, & insipientis applicatur.

Rom. 7. & seq.

Galat. 5.

Spiritus noster quomodo se aduersus carnẽ armare debeat ad victoriā.

TRACTATVS LXIII.

In illa verba: *Attendite à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autẽ sunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos.*

FACTVRVS dicendi finem Dominus, & hunc sermonem, qui omnem Christianæ vitæ summā complectitur, clausurus, vt omni ex parte nos muniat, admonet vt caueamus ab ijs qui falsam doctrinam introducunt, & speciem quidem pietatis pro se ferunt, virtutem autem eius ignorant: qui in ipsis nascentis Ecclesiæ initiis apparere cœperunt, neq; vnquam sunt defituri. Est ergo necessaria, & summè salutaris hæc doctrina. Ex qua illud tāquam solenne, & receptum in optimos quosque concionatores profectum; vt finita concione, populum cohortentur, ne à vera doctrina secedant, ac sibi à Pseudoprophetarum imposturis caueant: quod & Paulus ex hac vita discedens, monuit Ephesios, Act. 20. præuidens ex ipsis exorituros viros lupos, qui gregi non parcerent, ac peruersa dogmata ferrent. Ita D. Petrus 2. secundæ epistolæ suæ nos docet, dicens: *Fuerunt & pseudopropheta in populo, sicut & in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis, &c.* Quorum exemplo debent concionatores Catholici, finita concione monere populum, vt in his quæ prædicatione sunt explicata, permaneant; & vt caueant à pseudoprophetis ne seducantur, & puritas doctrinæ labefactetur, nam & Dominus in parabola declarauit, post triticū bonum seminatum in agro, inimicum hominem superseminasse zizania. Et aptè, postquam disputauit de via lata, & stricta, hunc tractatum aggreditur de detegendis, & agnoscendis hæreticis. Et morale est, quærentibus viam, interrogare alios experientes, viam: & ideò Dominus non solùm quærendam viam, sed etiam illos à quibus quærenda sit, docet: tales enim sunt Doctores, & viri spirituales. Et periculum erat, ne fortè relicta vera via Christi, hæreticorum vias consectemur, vel quia pauci per illorum vias gradiuntur: vt tradit Augustinus lib. 2. de sermone Dom. in monte. Quia enim hæretici paucos discipulos habent à principio, existimari posset viam arctam Christi, quam pauci inueniunt, illos insistere. Vel ne, postquam adoleuit hæresis, & incremendum cepit multitudine sectatorum decepti, vt docet Origenes hoc loco, hæreticā viam, missa illa Christi,

Scopus Domini.

Boni concionatores in quo Christū imitentur.

Actor. 20.

2. Petr. 2.

Matth. 13.

Quare Christus nobis cauendum dixerit à falsis Prophetis.

Viatorū proprium.

Aug cap. 22.

Secūda ratio.

Origenes.

Hæreticorū mores.

sequamur. Nam hæreticorum ingenium est, nunc quidem de paucitate, vt cùm incipiunt, posteà verò de multitudine, vbi prouecta est, gloriari, sed nulla ratione à Catholica, & vera Christi Ecclesia, atque à veritate; & antiqua traditiõe propter paucitatem, siue multitudinem, discedendum est. Ad hæc quæstio futura erat de vera via salutis, & de germana Christi Ecclesia; & nouerat, hæresis inuentorem operam daturum, vt apud se solum constituat veram Ecclesiam, veramque intelligentiam Scripturarum, legitimumque Sacramentorum vsum, ideò prudenter admonet: *Attendite à falsis Prophetis, &c.* siue illi in arcta doctrina, & seuera disciplina glorientur, vt se sanctiores his, qui sunt in Ecclesia Catholica deprædicent, & iactent, quales fuerunt Montanistę, qui tres Quadragesimas in anno strictè, & religiosè obseruabant; & Euchitæ, qui perpetuò esse orandum tradebant: & Encratistæ, qui à matrimonio, tanquã à re absurda & immunda, abstinebant: & pleriq; his similes, siue hæretici viã Domini relaxent: inter quos sunt enumerandi, qui hominem libero arbitrio destituebant, & illum pecudi similem reddebant, & omnia fatali quadam necessitate agi dicebant: & Pelagiani, qui naturam sanam & integram tradebant, ita vt sine vllo diuinæ gratiæ auxilio Dæmoni, & Carni, & Mundo resistere, præcepta Dei homines seruare, & vitam æternam promereri humanis viribus posse iactabant. Tales sunt nostri seculi hæretici, qui amplam, & spatiosam reddiderunt viam Domini, ab omni præcepto, quod molestiam carni, vel crucẽ inferre posset, hominem liberãtes, & sectam Mahometanæ persimilem introducentes. Omnis ergo hæresis, siue relaxet, siue restringat viã Domini, declinanda est, & in Ecclesia antiqua & Catholica permanendũ. Ait ergo: *Attẽdite.* Græcè est προσέχετε, quod est, cũ attentione cauete; quã vocem interpres noster Matth. 16. vertit, *Cauete.* Quo verbo sæpè vsus est Dominus, cũ nos de magnis periculis vitãdis admonere voluit: vt cùm dixit: *Attendite à fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis;* & iterum: *Attendite vobis, ne fortè grauentur corpora vestra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ:* & Paulus: *Attendite,* inquit, *vobis, & vniuerso gregi, &c.* & ad Timoth. *Attende tibi, & doctrinæ.* Atq; hoc verbo vsum esse hoc loco, monet Chrysost. vt nos ad eos agnoscẽdos, excutiendosq; redderet acriores: quòd non sint ita manifesti, vt canes, & porci, quorum suprà meminit, sed sub pietatis prætextu falsò se occultant: nam tales sunt hæretici, de quibus Apostol. 2. Corinth. 11. *Nam eiusmodi,* inquit, *pseudoapostoli operarij sunt subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi.* Et non mirum: ipse enim Satanas transfigurat se in Angelum lucis. Non est ergo magnum, si ministri eius transfigurentur veluti ministri iustitiæ: quorum finis erit secũdùm opera ipsorum. Ac de dæmone eorum capite tradit Dauid: *Sedet in insidiis cum diuitibus* (Hebraicè pagorum, vel villarum) *in occultis, vt interficiat innocentem: oculi eius in pauperem respiciunt: insidiatur in abscondito quasi leo in spelunca sua. Insidiatur vt rapiat pauperem: rapere pauperem, dum attrahit eum.*

Subdit: *A falsis Prophetis.* Propheta ille est propriè, qui incerta, & occulta sapientiæ Dei, quæ futura sunt, prędicit: à procul fando dictus. Vnde Ezechiel: *In tempora longa iste prophetat.* Et quia idem est iudicium occulta præterita enarrandi, vel ea quæ nunc fiunt, & in præsenti aguntur, remotissima tamen ab oculis nostris, vt cerni valeant, (nam ad hæc duo non minus opus est Dei reuelatione, quàm ad futura prædicanda:) ideò Moyses describẽs historiam creationis mundi, Propheta fuit: & Helisæus prædicens ea quæ in castris Regis Syriæ actu gerebantur, Propheta erat. Et vt missas faciamus significationes huius vocis, de quibus aliàs; Propheta, est Prædicator, vel minister verbi Dei, nimirùm quia Scripturas interpretatur, & enarrat. In quo Apostolus sensu ait: *Aemulamini charismata meliora, magis autem, vt prophetetis. Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & consolationem.* Et iterum: *Si quis videtur Propheta esse, aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis.* Vbi vocat prophetam, doctum & peritum in Scripturis intelligendis. Sic etiam dixit Salomo: *Cùm prophetia defecerit* (hoc est, interpretatio Scripturæ) *dissipabitur populus;* & Petrus inquit: *Omnis Prophetia Scripturæ* (id est, expositio, siue explanatio) *propria interpretatione non fit:* significat, proprio spiritu non est interpretanda. Vt rectè admonuerit Bernard. *Quo spiritu Scripturæ factæ sunt, eo spiritu legi desiderant: ipso etiam intelligendæ sunt.* Autor operis imperfecti in Matthæũ, sic habet: *Nec enim potest quis propheticos interpretari sensus, nisi habeat spiritum prophetiæ. Hæc autem diximus, vt ostendamus, quia Prophetæ, de quibus loquitur Christus, doctores dicuntur. Sciens ergo Dominus futuros esse falsos doctores hæresum diuersarum; contra veros doctores, qui Scripturas Propheticas, & Apostolicas peruersa interpretatione confunderent; ideò per Apostolos suos omnium Ecclesiarum do-*

Margin notes (left): III. Ratio. — Montanistæ, Euchitæ, & Encratistæ, cur sic dicti. — Eorum imitatores, & discipuli quinam sint. — Hæreticorũ quàm lata, & spatiosa via sit. — Quid: Attẽdite à falsis Prophetis. *Matth. 16.* — *Luc. 12.* *Infrà 21.* — *Actor. 20.* *1. Tim. 4.* — *Chrysost. hom 24.* — Quinam falsi prophetæ à quibus est nobis attendendum.

Margin notes (right): *2. Cor. 11.* — *Psalm. 9.* Dæmonis insidiæ. — Propheta propriè quis, & vnde dicatur. *Psalm. 50.* *Ezech. 12.* — Moyses cur Propheta, & Helisæus. *Genes. 1. & seq.* — Prophetæ qui nobis audiendi. — *1. Cor. 14.* — *Ibidem.* — *Prouerb. 29.* — *2. Pet. 1.* — *Bern. in epist. ad fratres de Monte Dei, ante mediũ.* — *Aut. oper. imperf. in Matt. hom. 19. ante med. tom. 2. operum B. Chrysost.* — Falsorũ duo genera prophetarum.

ctores

Falsus propheta quis. *ctores admonet, dicens, Attendite vobis à falsis prophetis.* Hactenus ille. Falsus ergo propheta ille est, qui falsa, vel videt, vel docet, siue verbis Prophetet, siue factis: ea mente vt doceat: quemadmodum Sedecias, qui accepit cornua ferrea, & dixit ad Iosaphat: *Hæc dicit Dominus: His* (scilicet cornibus) *ventilabis Syriam, donec deleas eam:* qui tamen falsus erat Propheta. Et Ezechiel. cap. 13. *Hæc dicit Dominus Deus; Væ prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, & nihil vident. Vident vana, & diuinant mendacium, dicentes: Ait Dominus: quum Dominus non miserit eos: & perseuerauerunt confirmare sermonem.* Similiter falsus propheta est, qui docet contra fidem, siue contra bonos mores, scripturas propheticas proprio spiritu interpretando, & ad suum sensum peruersum detorquendo, quemadmodum beatus Petrus de epistolis Pauli testatus est, in eis esse quædã difficilia intellectu, quæ indocti, & instabiles deprauant, sicut & cæteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem. Vnde Hieronymus præcipuè hunc locum intelligẽdum docet: cuius sententiæ subscribens Theophylactus: *vafri* (inquit) *impostores hæretici: propterea dixit, Attendide, hoc est, cauete. Blandiloquentiam enim prætexunt, & vitam simulant sanctam: sed intus latet aculeus.* Talia Theophylactus. Cum autem hæretici in persona luporum ad nos veniunt, facile ab ouibus dignoscuntur, & vitantur, iuxta illud: *Et non audierunt vocem alienorum:* at cùm veniunt in vestimentis ouium, difficilius cauentur: ideo Dominus admonet, *Attendite,* siue cauete, siue cum attentione cauete, siue cautè attendite. Atque his verbis Dominus insinuat, vẽturos multos hæreticos, & pseudoprophetas, Ecclesiæ Catholicæ perturbatores: quod sæpe alias præmonuit ne turbaremur: vt cùm dixit Matth, 24. *Surgent pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna, & prodigia:* & Paulus: *Ego scio,* inquit, *quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi. Et ex vobis ipsis exurgent viri loquẽtes peruersa vt abducãt discipulos post se. Propter quod vigilate, &c.* Et Petrus: *Hoc primum scitote, quod venient in nouissimis diebus in deceptione illusores, iuxta proprias concupiscentias ambulantes.* Idem docent historiæ præteritorum temporum: sed nulla ætas magis illos experta est, quam nostra Cum ergo veniunt, non turbemur, si impletur verbum Domini nam hoc fit mirabili dispensatione Dei, ob salutem nostram; vt qui probati sunt in nobis, manifesti fiant: & vt Scripturæ clariùs & apertiùs intelligantur. Deinde præcipit, vt caueant, dicendo, Attendite: quod verbum primo & maximè dirigitur ad pastores Ecclesiarum, & speculatores vineæ Dominicæ, qui oculos habent spiritus, & dono discretionis spirituũ sunt præditi, vt possint ipsi ouibus insinuare, quinam fugiẽdi & vitandi sunt: non enim hoc opus est vulgi, vel muliercularum, quæ numerum digitorum manus vix nouerunt, sed vt dixi, tantum Episcoporum, vt explicuit Apostolus Actorũ, 20. dum ad Episcopos dixit: *Attendite vobis & vniuerso gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.* Qui ergo per se nesciunt discernere; maiorum suorum sententiam sequantur, quemadmodum in aliis humanis, vbi ipsi ignorant, maiores & Doctores sequi solent.

Margin: 2. Reg. 22. — Ezech 13. — Falsus item qui propheta. — 2. Petr. vlt. — Hieron. tom. 9 instit. — Theophyl. — Hæretici quãdo facilè vitentur. — Ioan. 10. — Cur Christ⁹ frequenter & Apostoli falsorum aduẽtum prophetarum prædicerent. — Matth. 24. — Actor. 20. — 2. Pet. 3. — Falsi cur prophetæ permittantur à Domino. — Quibus potissimùm dicatur, vt attẽdant à falsis prophetis. — 1. Cor. 12. — 1. Ioan. 4. — Actor. 20.

Nec obstat, quòd quidam in speciem boni adhærẽt hæreticorum placitis, & dogmatibus. Nam si sciunt, ab Ecclesia esse dãnata, & tamen illa tenent: non solum non sunt boni in speciem, sed seductores, & hypocritæ.

Prima ratio, dicẽtium ad inferiores, non ad superiores id officium pertinere, diluitur.

Nec secundò obstat, quòd pastores rudiores sint aliis, qui inferiori loco sunt: quia possunt consulere peritiores Episcopos vicinos, vel Doctores magis exercitatos, vel denique summum Pontificem, cuius summa est authoritas: quia Deus non deest in necessariis gregis sui, si prælatus sibi non desit. Ideò præmisit, Attendite, id est, vigilate, & cauete ab illis: & præmisit, A fructibus eorum cognoscetis eos, si attendatis.

II. Ratio.

Tertiò non obstat, si Episcopus ipse lupus fiat, & à fide cadat: quia Ecclesia maculari in totum non potest, vt illi non possit prospici. Vnde Paulus rectè dixit: *Et ex vobis ipsis exurgent viri loquentes peruersa;* non ait, *omnes.* Et alibi cùm dixisset, Hymenæum, & Philetum, & alios excidisse à fide, subdit: *Sed firmum fundamentum Dei stat: nouit Dominus qui sunt eius.*

III. Ratio. — 2. Tim. 2.

Non refert etiam, multos esse Episcopos, qui de discernendis doctrinis parum sunt soliciti, existimantes Episcopatum quæstum esse, honorem, lanam, & lac: qui ab Ecclesiis suis profecti, aulas Principum frequentant, proprium munus negligentes. Nam etsi tunc confusio & perturbatio in Ecclesia oriatur, illa Deo est minimè imputãda, qui de pastoribus prospexit, & mãdauit eis, vt munere speculatorum fungerentur, & attenderent ne venirent lupi; quòd si venirent, opprimerent eos. Quòd si contingat, pastorem ex caussa legitima abesse, ac interim veniant lupi; prospexit de Doctoribus, & religiosis viris, qui spiritus ponderare, & doctrinas discernere

IV. Ratio. — 1. Tim. 6. — Ezech. 33. & seq. — Quales esse debẽt in Ecclesia doctores & pastores.

Rom. vlt. 2. Petr. vlt. dulces sermones & benedictiones, Scripturasque à se interpretatas, & quas præ manibus habent, seducunt corda innocentium. Deniq; ad vestes ouium spectat, quicquid speciem pietatis habet, siue in verbo, siue in victu, & incessu modesto.

Hæreticorū inter cætera primum vestimentum. Si autem velis agnoscere nostri seculi hæreticos, & quas illi vestes gerant, & quibus coloribus integantur, non grauabor illos tibi describere. Primus enim illorum color est, quod Christum frequenter laudant & magnificant, & frequens est in eorum labiis & scripturis mentio Christi, & Iesu, & Euangelij. Sed hæc magnificatio verbo tenus est: nam vita ab eorū oratione dissonat: & laus vera Christi in fructibus bonæ vitæ sita est. Vnde Christus dixit: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum:* (Matth. 7. Vera Christi laus quę sola) & vera item Christi laudatio non ad hæreticas congregationes, & conuenticula; sed ad veram Christi sponsam, id est, Ecclesiam, spectat, teste Propheta; *Laus eius*, inquit, *in Ecclesia Sanctorum:* (Psalm. 149.) & nequaquam in Ecclesia malignantium: ait rursus, *Confitebor tibi in Ecclesia magna, in populo graui laudabo te.* (Psalm. 34.) Expende vbi velit Deum laudari; In Ecclesia magna, inquit, non in conuenticulis hæreticorum; & in populo graui, id est, solido, & graui in fide, & non in eo, qui circumfertur omni vento hæreticæ doctrinæ.

Secundū vestimentum. Secundum vestimentum est, quòd isti iactant, se Ecclesiam primitiuam imitari in lectione & collatione Scripturarum, in abolendo delectu ciborum, & sectis illis de medio tollendis, *Ego quidem sum Pauli, ille verò Cephæ:* (1. Cor. 3. & Suprà. 2.) atque in remouendis cæremoniis, & prohibitionibus matrimoniorum. Sed planum est, & manifestum mendacium. (Ecclesiæ Catholicę & orthodoxæ antiquitas, hæreticorū verò nouitas.) Nam si primitiua Ecclesia perpetuò succedentem non haberet, imitanda non esset; quia nec vera esset: erat ergo ante hos hęreticos nostro seculo natos Ecclesia, quę veras eius traditiones sequitur. Ad hęc, nihil magis à veritate alienum, quàm quòd isti primitiuam imitentur; nam ibi optima pars erat seruantium tria consilia: vt optimè Bernardus dixerit, Regulam Benedicti, initium esse Ecclesiæ: (B. Bernard.) hæretici verò omnia hæc destruunt, & maledicis verbis insectantur. Præterea Spiritus, qui primitiuam Ecclesiam regebat, mutato eius statu, mutaret quædam quæ ad ordinem faciunt: nam aliis legibus gubernandi sunt innumeri & propè infiniti populi, atq; pauci illi, qui erant in Ecclesia primitiua. Ne ergo scandalum patiamur, non tam videndum est, an hæc olim seruata fuerint, an sit res per se mala.

Tertium indumentū hęreticorum. Tertium vestimentum, quoniam Dominus dixit: *Qui ex Deo est, verba Dei audit:* (Ioan. 8.) at hi venerantur Scripturas, easq; quotidie versant, atq; omnium eorum, quæ controuertuntur, iudicem faciunt; in eisq; docti sunt. Enimuerò dicendum est, sine fide infusa nó posse quenquam tractare Scripturas; (Quod Hęretici Scripturas non habeant.) qua isti carere se ostendunt, cùm quæ tantùm in illis expressa sunt, dicant se credere; cū tamen nec illis credere se demonstrent. Non enim credunt illam traditioné Pauli: *Fratres, state, & tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolā nostram:* (2. Thess. 2.) nec illi, *Qui Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus*; (Matth. 18.) neq; item illi: *Omnia quæcunq; dixerint vobis, seruate & facite: secundùm opera verò eorum nolite facere: dicunt enim, & non faciunt:* (Infrà 23.) ergo tantùm ex secta credunt, vt philosophi, vel Iudæi, & hæretici, qui trahunt ad sensum suum scripturas: (Eorum qualis fides tantummodò.) quæ cùm difficiles existant, & perobscuræ, non possunt semper controuersias terminare, maximè si de eorum intelligentia lis orta sit: atque ita in illis docti nequaquàm esse possunt.

Quartum indumentū. Quartum vestimētum est eorum, quòd multa vera docent. Sed idem faciunt dæmones & omnes alij hæretici; alioqui non essent per leprosos significati: sed dicunt quædam vera, quia nó possunt illa negare, vt Lutherus veritatem corporis Christi in Eucharistia contra Carlostadiū tuetur: (Hæreticorū, si qua est doctrina, è quibus fontibus sit hausta.) sed etsi illa vera sunt, ab Ecclesia tamē ea acceperunt, nec sua sunt, nec illis legitimè vtūtur, sed vt fucum faciant, & mendacia sua illis incrustent, & inuoluant, quo faciliùs seducant plebem imperitam. Et sicut non est cloacæ, aurum à se deriuare, sed impurum illud reddere, si in eam casu incidat: ita nec horum est vera dicere. Siquidem Dominus dixit: *Quomodo potestis bona loqui, cùm sitis mali?* (Matth. 12.) Neque propter veritates illas prohibentur eorum libri, sed propter errores, & hæreses admixtas; & quia veritates illas in aliis Catholicorum libris securiùs, & pleniùs inuenire possunt.

Quintū vestimentum. Quintum, quia videtur sanctam vitam, & mores irreprehensos colere. Verùm nó est proptereà veritati fidei præiudicandū. Non enim, vt Tertullianus dixit, probamus ex personis fidem; sed ex fide personas. (Tertul. lib. de præscript. hæret. part. 2.) Nec idcircò sancti sunt, quòd eleēmosynas frequenter faciant: quia illas ex spoliis Ecclesiarum, & ob fauorem populi cóciliandum faciunt: nam carnales homines tantum ventrē cognoscunt: ideò cultui diuino applicata bona rapuerūt; (Hęretici maximi latrones, atque sacrilegi.) quod est facere

cere ex rapina holocaustum: & vbi eleemosynas de suo facerent, deberet succurrere sententia Apostoli: *Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.*

1. Cor. 13.

Sextum indumentum hæreticorũ.

Sextum vestimentum, habẽt mirabilem gustum diuinorum. Sed similem Anabaptistæ seducti à dęmone se dicebant habere: cùm tamen ducerẽtur à dæmone ad interficiẽdum rectores populi, & omnes, etiam mulieres, ac virgines etiam, nudæ incederent. Sed tamen sicut Christus apud illos non est verus, sed fictus; ita gustus eorum ex dæmone est, non ex Deo, quem aliquãdo August. habuit: nam loquens de Manichæis lib.3. Confess. cap.6. ait: *Incidi itaq; in homines superbè delirantes, & carnales nimis, & loquaces, in quorum ore laquei diaboli, & viscum confectum commixtione syllabarum nominis tui, & Domini Iesu Christi, & Paracleti consolatoris nostri Spiritus sancti. Hæc enim omnia non recedebant de ore eorum, sed sono tenus, & strepitu linguæ, caeterùm cor inane veri. Et dicebant Veritas & veritas, & multi eam dicebant mihi, & nusquam erat in eis, sed falsa loquebantur. Et tamen quia te putabam, manducabam, non auidè quidem, quia nec sapiebas in ore meo sicuti es; neque enim tu eras figmenta illa inania, nec nutriebar eis, sed exhauriebar magis. Cibus enim in somnis, similis est cibis vigilantium, quo tamen dormientes non aluntur, dormiunt enim.* Hoc tradit Augustinus de Manichæis.

Aug. tom. 1. Manichæorum simulata sanctitas.

Septimum indumentũ.

Septimum vestimentum est, zelus gloriæ Dei, & salutis animarum, quem vbique ostentãt. Sed profectò zelus illorum similis est illi Iudę, qui zelabat pauperes ob cõpendium suum, & Pharisęi zelabant legem in adulteram; quo Christum in calumniã adducerent, & illã lapidarẽt: quo modò etiam nõ zelant contra laicos, si vitia, & non personæ displicent? cur etiã non ipsos maiores secrętò monent, vt eis prosint, & cur publicè corã populo eorũ vitam traducũt? Neq; maiores sunt à nobis potestate corrigendi, sed à Deo tantùm, qui reprehẽdebat Pharisæos, quod non fecerunt Apostoli, vt constat ex Euangelio, & Actibus: ex charitate autem possunt, & debẽt, si spes est fructus, à nobis tempore suo, & loco, nostra etiam exiguitate considerata, admoneri.

Matth. 26. Ioan. 12. Suprà 8. Qualis hęreticorũ zelus.

Actor. 3. 4. & 5.

Octauũ hęreticorum indumentum.

Octauum vestimentum est, ex persecutionibus, quas frequẽter patiuntur. Sed videndum est, an propter iustitiam, an propter iniustitiam. Etenim tãtùm beati sunt, qui propter iustitiam illas sustinẽt: & semper hæretici quoad viguit disciplina Ecclesiæ, compressi sunt, & pœnas iustas suæ temeritatis dederunt, quemadmodum Arrius, Manichæus, Palagius, & VViclephus.

Nonum indumentum.

Nonum vestimentum, eo quòd isti clarificant Deũ, seipsos, & humanas vires deiicientes. Nam Christus doctrinam suam probauit esse ex Deo, quod gloriã suam nõ quęreret. *Qui à semetipso*, inquit, *loquitur, gloriam propriam quærit.* Sed certè doctrina quę verè Deum glorificat, nõ est cuiuis ita nota, & non est quiuis iudex gloriæ Dei, sed in Ecclesiis benedicitur Deus; psalliturque ei sapienter. Quia honor Regis, iudicium spõsæ diligit. Peccatori autem dixit Deus: *Quare tu enarras iustitias meas, & sumis testamentum meum per os tuum?* Et non est speciosa laus in ore peccatoris: & aliud est gloriam propriam in se quærere, aliud in Domino creatore & redemptore: nam ad hãc gloriam affectandam quisq; adstringitur, sicut ad gratiam Dei: & contrarium asserere, mera est superbia, & iniustitia.

Ioan. 7.

Psalm. 98. Psalm. 46. Psalm. 49. Hæreticos minimè Deũ benedicere. Eccles. 15.

Decimum indumentũ, & vltimum.

Postremum vestimentum, quia nostri impuram vitam agunt: ergo in eis non est, vel Spiritus Christi, vel bona doctrina. At nõ omnes apud nos curuauerũt genua ante Baal, & qui sunt mali, nõ ex defectu doctrinæ, sed suo vitio mali sunt; & mala vita minimè abrogat potestatem, ac etiam malis superioribus propter Christum honor præstandus est, & non quantum vera, sed quantũ nobis expediat cogitatio de alienis vitiis, maximè superiorum, pẽsandum est, & saltem qui ex illis sunt boni, primi in nos lapides mitterent. Sed de nullo vitio illi possunt nos reprehẽdere, quo ipsi nõ grauius laborent. Obiiciunt, nostros emere beneficia, & Sacerdotia. Verùm ipsi furantur, & rapiunt, & sanctè agere se putãt. Nostros vocant concubinarios. Sed ipsi infanda sacrilegia appellant matrimonia. Nostros aiunt conuiuiis vacare, & epulari. Sed saltem sciunt se peccare, cùm ipsi libertatẽ Euangelicam Christi vocitent, distendere ventres. Nostros accusant quòd nõ faciant ex suo eleẽmosynas. Verùm ipsi faciunt de rapinis & furto. Nostros arguunt, quòd nõ vacent sacris Scripturis. Sed grauius est, ꝙ ipsi eas corrumpunt, & adulterant. Nostrates incusant, quòd cultui diuino quem aliis suadent, non vacent. Sed ipsi omninò eum euertunt, cæremonias, imagines, & templa demolientes. Aiunt, nostros adulari Pontificibus. At est verius, quod ipsi plebibus, ac principibus assentantur. Clamant nos idololatras. Sed apertè mentiuntur: & ipsi idolorum cultores sunt, qui cogitationes cordis sui & adorant ipsi, & aliis adorandas proponunt. Nec ipsorum est, qui tantam trabem in oculo suo habent, festucam de oculo

3. Reg. 19. Rom. 11.

Ioan. 8.

In Hęreticos quę illi in Catholicos iaciunt, tela retorquentur.

Hæretici cur sint idololatriæ.

Matth. 7.

oculo nostro eiicere, & vtinam vel eiicerent. Et sperandum est vti plaga nostra, vt curabilior, medelam accipiat, vt iam Dei beneficio cœpit accipere. Atque ita habes colores siue vestes, quibus nostri seculi hæretici integuntur.

Luporũ nomine hæretici quàm aptè designentur.

Intrinsecùs autem sunt lupi rapaces. Lupus, animal est perniciosum, astutum, & vorax, & infestum ouibus, & noctu prædans. In quo pulchrè hæretici repræsentabátur: qa perniciosissimi sunt Ecclesiæ; nam eorum est gregem Dominicum dispergere: & instar luporum simulant voces canum, quoniam referunt prædicatores Catholicos, allegant Scripturas, reprehendunt vitia, & peccata, hortantur ad virtutes: simulant etiam vocem hominum, dum se modestos, affabiles, & tractabiles ostendunt: fingunt se paruulos, id est, humiles, & mundi contemptores, atque adeò se peccatores vocant. Argumentis faciunt ne pastor clamet: blanditiis, ne ouis querulam vocem emittat, quam separãt à tali grege & pastu, id est, ab Ecclesia Catholica, & doctrina orthodoxa, ad Ecclesiam malignantium, doctrinamque hæresi infectam. Lupus noctu prædatur, quia latenter, & occultè se insinuat: hinc lupi vespertini, hoc est, famelici, qui diù cibum non gustarunt, de quibus apud Sophoniam dicitur: *Iudices eius lupi vespere, non relinquebant in mane.* Habacuc propheta assimilat Babylonios pardis, & famelicis lupis, quòd festinent & vrgeant ad prædandam terram Iuda; ait enim: *Leuiores pardis equi eius, & velociores lupis vespertinis.* Sed sunt rapaces, quia seducũt multos, & rapiunt veritatem ab intellectu, charitatem ab affectu, sanctitatem ab operibus, virtutem à Sacramentis, obedientiam à superioribus. Lupus si comprehendatur, mirabiliter elabitur: ita hæretici sic verba temperant, sic orationem contexunt, vt aliter audiat Catholicus, aliter intelligat hæreticus: & ita vt anguillæ demanibus elabuntur, & Inquisitionem eludunt. Lupus si quempiam prior viderit, priuat eum loquela: vnde prouerbium: *Lupi Marim vidêre priores:* &, *Lupus est in fabula:* quod vsurpari solet, cùm superuenit is, de quo erat sermo, & amputatur cœpta de eo loquela, quia creditur lupus intercludere vocem eorum, quos vidit prior: ita hæreticus trahens in massam erroris aliquem, eum priuat facultate loquendi, & mutum reddit, quia non loquitur vt Catholicus. Sunt etiam voraces lupi, & post vnam ouem inhiant ad alteram, & ouium sanguinem sugunt, & oues omnes occidunt: tanta est sitis nocendi: cùm verò

Sophon 3. Haba. 1. Quibus Babylonij simi les teste Propheta.

Hæretici cur lupi rapaces.

Lupi mirabile ingenium.

Virg. 9. Eclo.

vnam aliquã ouem lupus deprædatus fuerit, edit carnem, sanguinem, pellem, & ossa. Tale est ingenium hæreticorum, qui omnium vitæ insidiantur: & hæresis omnia vastat, animam, corpus, honorem, & facultates. Lupum auribus tenere dicitur per prouerbium is, qui nec dimittere, nec tenere sine periculo audet. Ita interdum contingit tantam esse commixtionem Catholicorum cum Hæreticis, vt periculum grande sit, siue velis dimittere impunitos, siue simul castigare, ne simul euulsis zizaniis, euellatur simul & triticum. Et ita nomine lupi venit hypocrita, non quiuis aut simplex hypocrita, qui non docet: qui etiam ex operibus carnis, quibus diù non vult priuari, tandem cognoscitur: sed hypocrita falsus doctor, & qui ad falsa docendum vtitur vestimento ouis. Lupus ergo, vt dicitur, licèt mutet pilum, sed non dimittit vitium: quia si contegatur vestimento ouis, semper lupus est. *Intrinsecùs,* ait, *sunt lupi rapaces:* id est, in animo, & latenter nihil aliud sunt quàm lupi. Sunt enim aliqui extrinsecùs lupi, id est, aperti veritatis hostes, de quibus: *Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum:* Verùm ab his intrinsecùs lupis plus est periculi, quod sub habitu ouis lupum agunt. Nihil est negotij ouem à lupo dignoscere, si vterque edat suam vocem, & vterque sua pelle contectus veniat: at si lupus ouillo vellere, ouilla voce ouem simulans, irrepserit in ouile, periculum magnum imminet. Ideo detegit quomodo sit agnoscendus à pastoribus, ac subdit: *A fructibus eorum cognoscetis eos:* vel potiùs dignoscetis ἐπιγνώσεσθε, agnoscimus enim plus cognita, dignoscimus autem vera à falsis, & proba ab improbis. Quia nostrum nõ est nosse secreta cordium, quod Dei est: si qui vestibus ouium sint ornati, deberemus nobis omnia bona de illis persuadere, quoniam scriptum est: *Nolite iudicare, & non iudicabimini.* At quia ex alia parte periculosum erat illis credere; ideo subdit; *A fructibus eorum cognoscetis eos.* Non ait, ex foliis, vel floribus, sed ex fructibus. Id est, Non ex bonis verbis, aut bonis desideriis, quæ se ostendunt habere, sed ex operibus ipsis, vt Bernardus ponderat epistola 107. prope initium. Non à fructibus veritatum, quas de nostro acceperunt, quia sunt cathedræ ipsius fructus: sed ab his, quæ ipsi, vt lupi sunt, docent. Non etiam ex fructibus, qui nascuntur ex eorum gratia gratis data: possunt enim esse hæretici alioqui docti, & scientes, & eloquentes, prudentesve, atque ideo populo placere: sed

Lupum auribus tenere quis dicatur iuxta prouerbium.

Hæretici cur intrinsecùs sint lupi rapaces.

Iidem qui lupi rapaces extrinsecùs. Matth. 10. & Luc. 10.

Hæreticos à quibus eorũ fructibus cognoscemus.

Matth. 7.

Hæretici à quib' fructibus minimè agnoscantur.

B. Bernard.

hæc dona Dei sunt, non ipsorum, quia hæ gratia stant cum peccato mortifero, & cum inimicitia eorum ad Deum, vt infrà dicitur, & Matthæi 24. vbi pseudoprophetæ dabunt signa, & prodigia magna, ita vt in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi. Non etiam loquitur de fructibus, quos ex Hæreticorum adßentu Dominus pro sua bonitate solet elicere, quales sunt dogmatum purgatio, Scripturarum apertior intelligentia, maius studium incumbendi Sacris literis; morum in Ecclesia reformatio; facere, vt qui probati sunt, manifesti fiant. Nam eiusmodi non sunt propriè hęreticorum fructus, sed Dei ipsius: qui tantæ sapientiæ, & bonitatis est, vt ex nostris malis bona eliciat. Non etiam à fructibus, qui nascuntur à fide, vel deuotione audientium: sæpè enim boni viri ignorantes eos esse hæreticos, neque attendentes ad errores, ex illorum sermone ædificantur, ad pœnitentiam compunguntur, & ad CHRISTI amorem inardescunt, & ad bona opera incitantur. Neque per fructus eorum intelligere debemus bona opera externa: quia simul inciderent fructus cum vestimentis ouium, vt docet Beatus Augustinus: cùm verus Propheta & Doctor possit esse ex his, qui dicunt, & non faciunt: & hęreticus peruersa docens possit bonis operibus prælucere. Sed à fructibus, inquit, quos ipsi vt lupi, & lupina doctrina præditi operantur, & producunt. Nam vt fructus vltimum est quod arbore nascitur: ita vltimū quod doctrinam hæreticorum hac ratione sequitur, fructus eorum dicuntur. Fructus enim luporum alij non sunt, vt Dominus expressit Ioan. 10. quàm dispergere, & rapere. Nam in primis eorum doctrina parit dispersionem, separationem, & schisma: de quibus beatus Iudas Apostolus; *Hi sunt qui segregant semetipsos, animales, spiritum non habentes.* Et ita nostro seculo vidimus multos fugere in Germaniam, seipsos ab Ecclesia Catholica segregantes. Produnt etiam seipsos in repentinis tribulationibus, quibus aut gloria, aut pecunia, quæ sunt opera carnis, priuantur: nam tunc, vt in repentinis fit, ex priori habitu operantur, & exuta larua seipsos lupos ostendunt, gloriæ sitientes, sibi placentes, assentatores, maledicos, & ventri ac suis temporalibus commodis seruientes, vt Apostolus Rom. 16. ostendit: fugiunt etiam omnem persecutionem crucis caussa ortam, vt ad Galat. 3. demonstrat.

Secundus fructus est, contemptus maiorum, atque generalium Conciliorum, & Pontificum, quos præcepto Christi iubebantur audire: *Qui vos*, inquit, *audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit:* &, *Qui Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus.*

Tertius est, ex numero librorum Canonicorum reiicere, vel retinere quos volunt: & in eis quos retinent, editionem Vulgatam, qua ante mille & ducentos annos Ecclesia vsa est, & per quam omnes hæreses cōfutauit, & omnia dogmata fidei stabiliuit, cum contemptu reprobare, & nouas suas versiones ex Græcis, vel Hebręis fontibus falsas plerunque, & mendaces ingerere: & deniq; sensum quem volūt, verbo Dei affingere, neglectis veterum Patrum expositionibus & commentariis.

Quartus fructus, sunt ipsi discipuli, qui clariùs quàm eorum magistri, hęreses euomunt, apertè docendo contra definita ab Ecclesia, vel in illis ingerendo scrupulos, vel ab obedientia superiorum suorum ob non satis probatam eorum vitam simplices abigendo: tales enim discipuli simpliciùs & manifestiùs produnt quàm à magistris suis ebiberunt doctrinam.

Quintus fructus colligitur ab eorum sectis, & diuisionibus inter se: nam vt olim Arriani in plures sectas dissecti fuerunt, ita Lutherani diuisi sunt in Anabaptistas, Zuinglianos, siue Caluinistas Vvelcsendianos, & in Antinomos, & in alias portentosas sectas: ex eo etiam quòd vnus & idem doctor non satis sibi conuenit, sed mutat sæpè, & recantat.

Sextus est, quòd ex disputationibus ad bella, tum in seipsos, tum cōtra nostros insurrexerint, & maiori odio in sanguinem Catholicorum Hæretici conspirent, quàm ipsimet Turcæ: & ita multa bella, atque illa quidem cruenta pugnata nostro seculo ab Hæreticis vidimus.

Septimus est: Cùm manifestè doctrinæ Catholicæ contraria apertè docent. Hinc Dilectus vrget; Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint: quoniam multi pseudoprophetę exierunt in mundum. In hoc cognoscitur Spiritus Dei: Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est: & omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo nō est. Videndum ergo in cuiusque noui prædicatoris aduentu, num eius doctrina conueniat cum recepta fide catholica: quod si dissentiat, agnoscendus est lupus, de quo Apostolus; *Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit.* Et de huiusmodi fructu doctrinę locutum hîc Dominū, indicat Lucas post illa verba, dicens;

Marginalia (left): Matth. 24. — Qui etiā fructus minimè Hæreticorū sunt, sed ipsius Dei. — Aug lib. 2. de ser. Dom. in mont. c. 36. & seq. to 4. Matth. 21. — Primus fructus. — Hæreticorū doctrina quid pariat. — Rom. vlt. — Secūdus fructus hæreticorum.

Marginalia (right): Luc. 10. — Matth. 18. — Tertius. — Quartus fructus hæreticorum. — Quintus. — Sectæ Lutheri quot. — Sextus. — Septimus fructus hæreticorum. 1. Ioan. 4. — Veræ & Catholicæ symbolum doctrinæ. — Galat. 1.

Bonus

Luc. 6.

Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona: & malus homo de malo thesauro profert malum.

Postremus fructus.

Postremò, fructus eorum sunt dissensiones, scandala, & offendicula ponere, schismata suscitare, vnitatem scindere, bella serere, seditiones concitare, scripturas dilaniare, & pro arbitrio exponere: Sacrificij abnegatio, Sacramentorum profanatio, Sanctorum cōtemptus, votorum violatio, Sacrorum Canonum abrogatio, combustio templorum, & imaginum demolitio, Sacrarum virginum corruptio; Christi vicarium Antichristum vocare; Reges & Principes Christianos, lendes, & pediculos appellare; omnibus potestatibus, siue sacris, siue profanis aduersari, atque detrahere: vt hæreses seculi nostri satis ostendunt.

Ex his igitur fructibus cùm apertè possint à nobis cognosci, nullam excusationem obtēdere possumus, si illorum dictis, vel scriptis aures accommodauerimus, atque dederimus: sed seruantes doctrinam Apostolicam huiusmodi hæreticos homines post vnam & secundam corruptionem vitemus, & nouam, & peregrinam doctrinam afferenti, neque Aue ei dixerimus: vt Christi & Apostolorum præceptis acquiescentes, æternam consequi promereamur coronam, auxiliante Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto omni potestate, gloria, & imperio gaudet, infinitis seculis, Amen.

Tit. vlt.

2. Ioan. 1.

TRACTATVS LXIV.

In illa verba: *Nunquid colligunt de spinis vuas, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona bonos fructus facit: mala autem arbor malos fructus facit. Non potest autem arbor bona malos fructus facere, &c.*

Hypocrisis quantum vitium sit.

HYPOCRISIS vitium magna ratione à nobis fugiendum est, & nullum in Euangelio Christus est magis insectatus, atque hypocrisis crimen: quia mendacium est in factis: & peius est adulterare virtutem, quàm aurum. Et graue est, contempto Deo spectatore, ignorantibus hominibus velle placere, & neglecto præmio æterno, ab hominibus expectare mercedem, quam accipiunt. Sed gaudium hypocritæ est instar puncti: quod enim præmiū promereatur homo ex duplicato crimine? Nam simulata sanctitas duplex iniquitas, vt docet Augustinus. Et quemadmodum Simon Cyrenensis angariatus est ferre crucem post Iesum: ita hypocritæ non amore Christi, sed ob laudes hominum aucupandas carnem propriam ieiunio & abstinentia crucifigunt: sed vt docet Apostolus, *Qui Christi sunt; carnem suam crucifixerunt* (nec hoc tantùm, sed vt subdit) *cum vitiis & concupiscentiis.* Apud Iob cap. 8. scribitur; *Spes hypocritæ peribit: Non ei placebit vecordia sua; & sicut tela aranearum fiducia eius.* Nam vt aranea de propriis visceribus telam magnis laboribus conficit, quæ leui auræ flatu frangitur, vel ad summum, si tela constet, muscas venatur: ad hunc modum hypocritæ seipsos euiscerant, sua facta prodentes, quæ leui visu, aut verbo, aut facto perdunt, aut ad summum laudes vanas & immundas venantur. Et cùm alios fallere intendant, primò seipsos decipiunt, quia partem eorum ponet Dominus cum hypocritis. Et quanquàm omnis hypocrisis fugienda sit, quam propterea Dominus comparauit fermento, quòd omnia bona opera tanquàm massam corrumpat: illa tamen præcipuè, quæ cum doctrina falsa coniuncta est, & ad seducendum alios refertur, insectanda & vituperanda: nam de hac in præsentia sermonem habet, de qua etiam Matth. 16. dicitur: *Cauete à fermento Pharisæorum, & Sadducæorum*, & intellexerunt exponente Domino cauendum esse, non à fermento panum, sed à doctrina Pharisæorum, & Sadducæorum.

Gaudium hypocritæ quale.

B. August. li. sentent. in sensu. c. 129. to. 3 in fine.

Matth. 27.

Galat. 5.

Iob 8.

Hypocritæ fiducia cur telæ aranearum similis.

Hypocrisim cur assimilet Christus fermento.

Luc 12

Hypocrisis quę maximè fugienda ac detestanda.

Matth. 16.

Nunquid colligunt. Lucas habet, *Nec enim de spinis colligunt ficus: neq; de rubo vindemiant vuam.* Neq; magni refert scire quid horum dixerit Dominus, cùm idem sit vtriusque literę sensus. Declarat autem Dominus regulam assignatam, *A fructibus eorum cognoscetis eos*, ex similitudine vegetabilium, tū in specie ex fructibus spinarum & tribulorum, nam vtrumque species spinæ quædam dicitur, tū in genere, prius facto ipso asserendo ab vniuersali, *Sic omnis arbor bona bonos fructus facit*; deinde à possibili, cùm ait, *Non potest arbor bona malos fructus facere.* Per spinas intellige, arborem spinosam, vt rubum, vt ait Luc. 6. per tribulos arbustū tribulos producentem: estque cardui species. Quia ergo virtutes ab operationibus, & in vniuersum caussæ per se ignotæ ab effectibus notis cognoscuntur: hoc nunc ostendit nobis, quod malus & falsus propheta ab operibus suis cognoscatur, idque exemplo ostendit: eo quòd rubus, siue tribuli, siue amara & spinosa arbusta dulces & succosas vuas, siue fructus minimè producant. Et tacitè hæreticos & spinis, & tribulis comparat. Nam spinæ quidem & tribu-

Quorsum id: Nūqdid colligunt de spinis vuas, &c.

Luc. 6.

Hæreticos spinas, & tribulos cur

Christus appellauerit. & tribuli virent, ac frondent, florentque, vt videantur dulcissimum fructum producturæ, neque tamen aliud portant quàm amaros fructus, qui nullius sunt momenti: ita hic quoque illi pseudoprophetæ splendorem obtinent, magnificis verbis semetipsos efferentes, quasi soli essent omnium optimi; delapsis autem floribus tum baccæ, & lapidosa corna apparent, quæ neminem pascunt.

II. Ratio. Et vt senticeta, seu spineta citra cultum & laborem in altum crescunt, pungunt, offenduntque vel mediocriter tangentes: ita hæretici quoscunque attingunt, lacerant atque cruentant:

III. Ratio. & vt spinæ tantùm aptæ sunt ad ignem fouendum, ita hæretici sempiterno gehennæ igni, ac interdum etiam temporario, quo ab Ecclesia brachio seculari plectendi traduntur, tanquàm esca, & nutrimentum sunt præparati.

IV. Ratio. Ad hæc, vt sub sentibus, & spinis libenter versantur serpentes, & sub illis se recipiunt vt delitescant: ita dęmones in ipsis, ceu templis, habitant, & per eos alios aggrediuntur.

V. Ratio. Matth. 13. Postremò, vt spinæ sponte sua ortę bonum semen suffocant, vt ait Euangelium: ita Hęretici Catholicis facessunt negotium, atque eos à fructu edendo retardant.

Vitis, & ficus quid mysticè. Per oppositum autem, bonus & Catholicus Doctor per vicem, & ficum significatur: nam hæ arbores omni splendore carent, & magnificentia: nec priùs folia protendunt, quàm ficus in procinctu sit, vt interim ligna arida esse videantur, & tamen dulcissimos fructus proferunt. Num. 13. Nam exploratores à Iudæis ad explorandam Terram promissam demandati, cùm redierunt, tulerunt ficus, vuas, & malogranata: significantes prædicatores, qui tanquàm exploratores nostri à longinquo patriam cœlestem explorant, & inde adferunt charitatem quandam cœlestem in vua significatam, & dulcedinem cœlestem in ficu repræsentatam: Quid item vua. quos fructus si nos ediderimus, dulces & vnanimes efficiemur, & ad ea, quæ diuina sunt, omni tempore exclu-

Ficus, & vuæ quid conferant. Galen. so, feruentes. Nam ficus, & vuæ calidę sunt, & pingues reddunt edentes, vel ipso Galeno autore libro simplicium medicamentorum. August. li. 2. de ser. Dom. in Mon. c. 36. & seq to. 4. Verùm in hoc est deceptio: nam vt ait Augustinus, est quoddam hæreticorum genus, qui videntur bonos habere fructus; Bonos fruct⁹ quos simulēt hæretici. eo quòd continentes videntur & abstinentes, ieiunant, dant eleëmosynas; vacant orationibus, & mansuetudinem vel ipso aspectu præ se ferunt, vt trahant homines in admirationem, & amorem sui: sed hæc omnia non sunt fructus Spiritus, sed vestes ouium.

Fructus veri Spiritus quinam sint. Veri autem fructus Spiritus sunt, charitas, gaudium, pax. Rom. 14. At quomodo charitas in his, qui scindunt Ecclesiam? Quomodo possunt internum habere gaudium, qui se ipsos præscindunt à corpore Christi? Quæ enim desursum est sapientia, Iacob. 3. primùm quidem pudica est; deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia, & fructibus bonis, non iudicans, sine simulatione: ait B. Iacobus. Septē, octo. ve conditiones cœlestis diuinæq; sapientiæ, quibus carere omnibus hęretici conuincuntur. Audiant hæc hæretici. Quomodo pacifici bellum indicunt Ecclesiæ, & Imperatori Cæsari, & Principibus? Quomodo modesti, & suadibiles, ac bonis consentientes, qui in summa pertinacia persistunt, aspidum more claudentes aures incantantibus eos sapienter? Psalm. 57. Videant qua misericordia se tangi sentiunt, qui tot animas sua opera rapiunt in gehennam. 1. Cor. 2. Pleni hypocrisi, & simulatione, iudicantes omnia quasi spirituales, cùm ipsi interim à nemine iudicari velint.

Sic omnis arbor bona fructus bonos facit: mala autem arbor malos fructus facit. Non potest autem arbor bona malos fructus facere: neq; arbor mala bonos fructus facere.

Luc. 6. Hæc similitudo de arbore bona fructus bonos faciente, quando dicta fuerit. Perpende Lucam cap. 6. hanc similitudinē de bona, & mala arbore posuisse post parabolam de trabe, & festuca, dicendo per caussalem coniunctionem: *Non est enim arbor bona, quæ facit fructus malos, &c.* ita vt hoc videatur necessariò referendum ad eum qui festucam ex alieno oculo vult eruere, habens trabem in proprio. Matthæus verò ponit hanc similitudinem post doctrinam de vitandis falsis prophetis, vt ostendat, quomodo ex fructibus cognosci valeant. Dicendum est, Lucam breuiùs hunc sermonem descripsisse: multa etiam in medio omisisse. Et tamen aptè per coniunctionem, *enim*, hoc de arbore exemplum intulit cum eo, quod dixit de hypocritis: *Hypocrita, eiice primùm trabem.* Vnde constat hanc similitudinem dictam contra hypocritas: In quos eadē inducta. nam & pseudoprophetæ, pro quibus dignoscendis hoc simile Matthæus produxit, hypocritæ sunt: valetque ad conuincendum eos, qui quasi iusti alios volunt docere, cùm ipsi maioribus sceleribus sint implicati. Sed ad rem, Dominus comparationem communi dicto concludit, quasi dicat; Quod de spinis, ac tribulis, sentiendum idem est, de quibusuis arboribus: ita etiam de quibus vis hominibus, siue prophetis: Quò tendat. Bonus enim propheta instar est arboris bonæ, & malus malæ. Arbor bona, & succum bonum gerens in radice, edit bonos fructus: contrà arbor verè mala, quibuscunque sit foliis, quocunque cortice, tamen fructus erit

malus.

Quomodo accipiendũ illud; Omnis arbor bona fructus bonos facit.

malus. Nec hæc possunt inuerti, quia ita natura comparatum est: nam operatio sequitur formam determinatam ad vnum, vt non possit putris arbor ferre bonos fructus. Et est sermo de arboribus fructiferis: nam alioqui non omnis arbor ex fructu suo cognoscitur.

Hieron. to 9. Aug. lib. 2. de ser. Dom. in mon. c. 24.

Hoc loco monent Hieronymus & Augustinus, nequaquàm hæc de duabus contrariis naturis esse accipienda, quarum vna sit bona, altera mala, quas Manichæorum finxit impietas.

Manichæi, atque Iouinianus, malę scilicet arbores, quos duos hinc malos fructus fecerunt.

Alij verò, inter quos Iouinianus, hinc collegerunt, hominem ex Deo natum nunquàm posse peccare. Non enim hoc loco per arborem bonam vel malam, naturarum, sed voluntatum, vel hominum diuersitatem significare Dominus voluit.

Id etiam: Nõ potest arbor bona malos fructus facere: quo sensu dictum sit.

Deinde illa sententia: *Non potest arbor bona malos fructus facere,* intelligi debet, quandiù bona permanet: nam bona arbor aliquando per naturæ defectum fit mala, & profert malos fructus. Nec etiam homo ita malus est, vt non possit fieri bonus: nec ita bonus, quin possit fieri malus: vt testatur Salomon, qui aliquando bonus erat, sed degenerauit, & idola coluit: contrà, Paulus blasphemus fuit, & persecutor Ecclesiæ, cuius deinceps extitit magnus Apostolus, ac Doctor.

3. Reg. 11. 1. Tim. 1. Infra 2. 1. Ioan. 4.

Verùm hoc docet Dominus ex operum fructibus diiudicare Prophetas, vtrùm à Deo missi sint, an à diabolo: nam à quo quisque missus sit, & qualis quisque sit intus, eius fructus externi testantur. Atque ita veræ sunt hæ propositiones per se acceptæ, nec patiuntur instantiam. A malo enim, vt malum est, non nisi malum proficiscitur: & à bono non nisi bonum.

Cor hominis bonum, an malum sit, vnde cognoscatur.

Et sicut in arbore est radix, siue medulla, & sunt fructus: ita in homine est cor, & sermo, siue externa opera. Nam vt de fructibus cognoscitur arbor, bona an sit, an mala, bonamve habeat radicem, & medullam, an non: ita hominis cor quale sit, externa opera, & externi sermones testantur.

1. Ioan. 3.

Idem dixit & beatus Ioannes: *Omnis*, inquit, *qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.*

Si arbor mala nõ potest facere fruct⁹ bonos, vel cõtra, vbi liberũ arbitriũ?

Sed dices; Vbi ergo est liberum arbitrium? Respondeo, per hoc dictum non negari liberum arbitrium: nam ipso manente, idem homo peccator esse potest, & rursus iustus: & vnus & idem homo nunc arbor bona, nunc arbor mala diuerso tempore potest esse: repugnat tamen, vt simul sit bona, & mala arbor, & simul proferat malos, & bonos fructus. Nam interdum etiam bona arbor, vt vitis, & ficus, aliquem fructum inutilem reddit: sed frequentiùs, & ex natura sua bonos fructus facit. Ita sanè fieri nequit, vt hominis boni fructus omnes, vel plures, vel potiores sint mali, sed potiùs boni: cõtra verò mali hominis fructus non possunt, vel omnes, vel plures, vel potiores non esse mali. Ita vt facilè sit ex quibusdam dignoscere falsitatem, & malitiam eius, etiamsi multis conetur se tegere virtutum ornamẽtis. Vnde Dominus subdit: *A fructibus eorũ cognoscetis eos.* Non enim ex singulis fructibus vult agnosci prophetam, sicut nec ex singulis fructibus arbor agnoscitur, cùm veniat in vestimentis ouium pseudopropheta.

Explicatur: Bon⁹ homo de thesauro cordis sui profert bonum, &c.

Ideo Dominus explicans parabolam, subiunxit: *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona.* Nec enim vult quod solùm proferat bonũ, cùm interdum ex adiacenti malo proferat malum, verum cùm thesaurus cordis eius bonus est, id est, cor eius plenum sapientia, & virtute: tunc enim potiores, & plures sermones sunt boni. Sic malus non semper profert mala ex malo thesauro cordis sui, sed ex adiacente sibi adhuc bono, vel thesauro Scripturarum profert bona: fieri tamen nequit, quin frequenter è plenitudine cordis deprauati proferat mala, quia vt plurimum ex abundantia cordis os loquitur.

Quę arbores malæ, & quo modo bonæ fieri possint.

Et vt arbor mala, quemadmodum rubus, & tribulus, insertione potest fieri bona, & bonum fructum ferre: ita hominis voluntas mala, auxilio gratiæ Dei, & insito verbo potest fieri bona, & bonum fructũ ferre: quòd si voluntas perseueret esse mala, nunquàm faciet fructus bonos, hoc est perfectos. Ea enim voluntas bona est & perfecta, quæ ad gloriam Dei refert quodcunque bonum suum. Bona ergo voluntas, quatenùs talis, non nisi bona agit: sicut quæ mala est, non nisi mala. Homo ergo per virtutes non potest facere mala, quia ad bonum tantùm inclinant, benè autem per fomitem, & liberum arbitrium: sicut malus per vitiosos habitus bonum operari non potest, benè autem per liberum arbitrium Dei gratia adiutum. Scopus ergo Christi est, quòd arbor mala non semper potest facere fructus bonos: neque bona fructus malos: & quòd sic tandem cognoscentur. Vel quòd difficile mala possit bonum facere, vel bona malũ, iuxta illud Ieremiæ: *Si mutare potest Aethiops pellem suam, aut pardus varietates suas: & vos poteritis benefacere, cùm didiceritis malum.* Rursus: *Non potestis Deo seruire, & mammonæ.* Id est, Non potestis vtriusque fructus producere.

Ierem. 13. Matth. 6.

Si hominis volũtas mala est natura sua & natura

Sed dubium hic est; Si hominis voluntas mala est natura sua, & natura hominis est à Deo, qui bonus est; ergo à bono

Deo

hominis est à Deo: ergo à bono Deo venit natura hominis, & voluntas mala.

Deo venit natura hominis, & volūtas mala. Respondeo, quòd voluntas hominis corrupta & vitiosa non est à Deo; qui hominem fecit rectum, sed à peccato est. Homo enim seipsum fœdauit, & perdidit.

Eccles. 7.

Si hominis ab initio voluntas arbor fuit bona, vt fecit fructus malos?

Rursus obiicies; si ab initio erat homo rectus, & idcirco habebat voluntatem, quę erat arbor bona; quomodo produxit fructus malos, id est, peccata? Videtur ergo quòd arbor bona malum fructum ferat. Respondeo: Deus creauit hominem rectum, & bonæ voluntatis, non tamen absolutè bonum, quia sic solus Deus absolutè bonus est: quare in eo quod voluntas erat bona, non peccauit, sed in eo quod à voluntate perfecta deficiebat, peccauit. Erat enim illi potestas ad peccandum, quia non erat ab amore sui ipsius perfectè libera, & perfectè Deo subiecta: & hac ratione dici poterat mala, id est, non omninò perfecta, & inde natum est peccatum. Quod dicitur: *Arbor mala*, Græcè est putris: & quod attinet ad sensum, idem est, nisi quòd vitiatam significat, vt intelligas id factum non à plantatore, sed aliquo casu contractum extrinsecùs vitium, vt accidit arboribus cùm putrescunt.

Eccles. 7. *Luc. 18.*

Peccatum vnde.

Si arbor natura mala est (hominis scilicet voluntas) nec nisi potest facere fructus malos; ab ea cur fructus exiguntur boni?

Tertiò obiiciet aliquis, Si arbor natura mala est, & consequenter facit fructus malos, nec potest alios facere quàm quos facit, quæ iustitia est, vt id ab ea exigatur, quod non potest præstare? Dico: Venit Dominus, vt omnem arborem malam bonam faceret, si ipsa vellet, & ideo posset bonos fructus facere: ideo in peccatum, & quidem graue illi amputatur, si nolis fieri bona. Et sicut cùm ab initio esset bona voluntas secundùm primam naturam, non adeò erat bona, vt non posset fieri mala: eodem prorsus modo non adeò mala facta est, vt si velit, Dei fauore, qui nulli deest, non valeat effici bona. Et vt tollat errorem eorum, qui putant satis esse ad salutem, si nihil mali fecerint, sed à malo se custodierint: declarat opus esse vt faciat fructus bonos. Vnde subdit: *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.* Minatur exitium impiis, si perseuerauerint in sua malitia, argumento sumpto ab eo quod cum ratione fieri consueuit ab hominibus. Nam vt arbores quæ fructum non ferunt, ad securim & ignem damnantur: ita accidit hæreticis, siue falsis Prophetis, qui non solùm fructum non ferunt, sed etiam noxium, & perniciosum producunt. Nam tales exciduntur à radice Ecclesiæ, quæ est Christus, & ipso iure à membris eius segregati, & excisi declarantur, & igni æterno adiudicantur. Nam

Non tantùm non malè agere, sed etiã benè, opus est ad salutē.

Matth 3.

Omnis arboris malè fructificantis finis.

Ecclesiæ radix quænam sit.

& dum sunt in hoc mundo, ipsi se ab Ecclesia, & vero CHRISTO segregant, vt ait Petrus: & Ioannes: *Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis: nam si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum.* Quibus verbis significat, hæreticos primùm quidem per infidelitatem cordis ab Ecclesia Christi discessisse: deinde etiam corpore Sanctorum congregationem deseruisse, & ad transfugas migrasse. Gestant etiam tales perpetuum ignem in corde quo vruntur: quia vt testatur Apostolus, tales sunt αὐτοκατάκριτοι, hoc est, proprio iudicio condemnati: qua conscientiæ carnificina nullus ignis magis cruciari potest. Et quod ait: *Excidetur, & in ignem mittetur*, siue de præsenti, vt habet Græca lectio: *Exciditur, & in ignem mittitur*, duplicem pœnam, qua scelerati plectuntur, insinuat, vt admonet Chrysostomus: vnam, qua amissa gratia Dei, suauissima Patris cœlestis præsentia priuantur; alteram, quòd æternæ gehennæ flammis veniunt exurendi: quæ pœna, etsi grauior sit, quàm captu intelligentiæ humanæ comprehendi valeat, infinitis tamen partibus superatur ab illa priore. Ait enim Chrysostomus in hæc verba: *Intolerabilis quidem res est etiam gehenna: quis nesciat? & supplicium illud horribile. Tamen si mille aliquis ponat gehennas, nihil tale dicturus est, quale est à beatæ illius gloriæ honore repelli, exosumque esse Christo, & audire ab illo: Non noui vos: atque argui quòd esurienti, & sitienti negauerimus cibum, & potum. Est enim satius mille fulmina sustinere, quàm vultum illum mansuetudinis, pietatisque plenissimum, nos tamen auersantem videre, & illos totius tranquillitatis oculos, nequaquàm nos aspicere sustinentes.* Ita ille probè sentit.

1. Pet. 2. *1. Ioan. 3.*

Hæretici vade primùm apostatæ.

Tit. 3.

Duplex apud inferos pœna.

Chrys. hom. 24. in Matt. tom. 2.

Pœna damni quàm grauis, quàmq; illa sensus atrocior.

Idem ibidem.

Matth. 7. *Infrà 25.*

Igitur à fructibus eorum cognoscetis eos. Conclusio est quę infertur non tantùm ex proximis verbis, sed etiam ex superioribus, nempè: *Non potest arbor mala bonos fructus facere, & bona malos.* Et est eadem illatio, quàm, cùm ageret de falsis Prophetis, enuntiauit. Et ait: *Cognoscetis.* Loquitur enim Prælatis, quorum est officium, vt attendant, & caueant à falsis Prophetis, vt diximus.

Quibus dicitur, A fructibus eorum cognoscetis eos.

Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, &cet. Monstrauit Dominus remedium in pseudoprophetas vt caueantur, & fidei veritas inconcussa maneat: nunc eos videtur attingere, qui veritatem agnoscentes, & fidem sinceram profitentes, eam in iniustitia vitæ detinent, dicunt verbo, & ingeminant, Domine, Domine; factis autem negant. Ostendit ergo, quòd non sufficit fides cum oris, & non operis cōfessione. Vel

Qui dicant Christo, Domine, Domine.

Rom. 1.

Tit. 1.

Aug. lib. 2. de serm. Dom. in mont. c. 39. to. 4 prope fin. Quid doceat Dominus his verbis.

potiùs secundùm August. cùm dixisset, à fructibus suis cognosci pseudoprophetas, hîc docet, fructus, per quos cognosci valeant: non esse quod innocent, & prædicent nomen Domini. Vel denique conclusurus sermonem suum, docet non satis esse, si auditores audiant, & credant in ipsum, sed necessarium esse ad salutem, vt quis audita opere præstet. Vnde Luc. 6. dicitur: *Quid autem vocatis me, Domine, Domine: & non facitis quæ dico?*

1. Cor. 12. Dicētes, Domine, Domine (quod nisi in Spiritu sancto dici potest) cur excludantur à regno cœlorum.

Sed dubium est, quia nemo potest dicere, Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto: quomodo ergo inuocās Dominum in Spiritu sancto, excluditur à regno cœlorum? Respondeo, quòd si solùm consideretur prolatio horum verborum, Domine Iesu, quicquid sit in corde proferentis, potest quis dicere, Domine, Domine. Quòd si quod ore profertur, non benè dicatur, nisi etiam corde proferatur, & probetur sic esse vt dicitur, verè nemo potest dicere, Domine Iesu, nisi in Spiritu sancto. Nec proptereà hîc ingredietur regnum, nisi factis comprobet quod dicitur: *Corde enim creditur ad iustitiam; ore autem confessio fit ad salutem.* Vt enim non iuuat sanctitas vitæ sine vera doctrina, ita neque doctrina Catholica quicquam prodest, nisi sancta vita sit ornata, & in hoc maximè Iudæi peccabant requiescentes in dogmatibus legis.

Rom. 10. Duo necessaria sunt ad vitam æternā.

Quare Christus nō dixerit; Qui facit voluntatem meā, sed; Qui facit voluntatem Patris mei.

Sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum. Quia homo tantùm putabatur, ad Dei voluntatem omnia refert; cùm tamen vna esset Patris, Filiique voluntas: quod vt indicaret, Luc. 6. dixit: *Et non facitis quæ dico.* Et volūtatem Dei à nobis fieri petit, qua nihil iustius, quia Dominus est: nihil dignius, quia per eius obseruātiam intramus in regnum, & efficimur fratres, & sorores eius: nihil securius, quia rectissima est, & omniū voluntatum regula: nihil iocundius, quia ex contrario omne malum nostrum proficiscitur. Et ab omni creatura, quæ voluntatem, & præceptum eius custodit, superamur, ac dæmonibus, qui illi semper resistere moliuntur, similes reddimur. Opus ergo est seruare mandata Dei. Vbi ergo sunt hæretici, qui sola fide nituntur, & ingeminant, Christe, Christe? Nec enim satis est dicere bis, Domine, Domine, nisi ter dicas: non solùm vt profitearis Trinitatem, sed vt fide, & professione, atque obedientia mādatorum, & bonorum operum testeris te habere Dominum. Et vt suprà contra falsa producentes docuit; ita hîc contra vera docentes, & non facientes.

Luc. 6. Facere volūtatem Dei q̄ æquum sit, & salutare.

Psalm. 148.

Aduersus hæreticos sola fide saluari hominē dogmatizātes.

Multi dicent mihi in illa die. Domine, Domine. Quibus verbis Dominus se iudicem omnium ostendit: ac diem illū vocat diem iudicij vltimum, & terribilem, quo reuelabitur regnum cœlorum, in quo quisque pro suis meritis remunerationem accipiet. Et demonstrant illum. *Ad intellectum*, pronomen Illa, vt Paulus ait: *Reposita est mihi corona iustitiæ quam reddet mihi Dominus in illa die, iustus iudex.* Erubescant igitur hoc loco, qui contendunt hominem sola fide iustificari, & qui ad aliud latibulum confugiunt, dicentes, eum qui veram fidem habet, necessariò bona opera producere. Quod si verum est, eos, qui bonis operibus destituuntur, magis accusaret propter incredulitatem, quàm propter bonorum operum inopiam. Vnde Chrysostom. hoc loco: *Non modò ille*, inquit, *qui habet fidem conuersatione neglecta, regnum non poterit introire cœlorum: sed & ille, qui fide multa etiam splenduit claritate signorum, nec tamen aliquid in vita boni operis exercuit, à cœlestibus similiter ianuis repelletur.* Sic ille inquit.

In qua die dicēt iniqui- tatis operarij Christo, Domine, Domine, &c.

2. Tim. 4.

Sola rursus fides Hæreticorum impugnatur.

Chrys. ho. 24. in Matth.

Nonne in nomine tuo prophetauimus? & cæt. Geminatio illa ostēdit, illos tribulatione, & stupore affectos, quòd videant se excludi à regno. Et prophetare in nomine Domini, plus est quàm credere: est enim alios in fide orthodoxa instruere, non in spiritu gratiæ nisi gratis datæ. Et similiter dæmonia eiicere, & virtutes facere, plus est quàm credere: non enim absque fide hæc operabantur. Nec mendaciter id dicent, quasi diabolica virtute, & non in nomine Christi prophetauerint, vel signa perfecerint: nam aliàs Dominus non ostenderet quod probare volebat, nimirum quòd non omnes qui dicunt, Domine, Domine, intrabunt in regnum cœlorum: & quòd nec fides, nec miracula valent, si desit bona vita. Atq; ex hoc loco euidenter colligitur veram fidem & Christianam sine charitate, & operibus bonis posse consistere: nam reuerà signa possunt fieri à destituto charitate, nō tamen ab eo qui fide caret. Nā Marc. vlt. de credentibus dicitur: *Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur. In nomine meo dæmonia eijcient, &c.* & Dominus Apostolis dixit, ob incredulitatem non potuisse dæmonium eiicere, Matth. 17. *In nomine ergo tuo*, id est, virtute tua: quòd si iūgatur cum verbo, *Prophetauimus*, id est, ex commissione, & autoritate tua, quomodo è contrario dicitur Ierem. 27. *Non misi eos, ait Dominus, & ipsi prophetant in nomine meo mendaciter.*

Cur geminēt operarij iniquitatis, Domine, Domine.

Prophetare in nomine Domini, quid sit.

An fecerint illi operarij iniquitatis vera signa, & prodigia.

Aliud argumentū in solam hæreticorū fidem.

Marc. vlt.

Matth. 17.

Et tunc confitebor illis. Confitebor, more Hebræorum dixit, pro eo quod est, apertè proloquar; qui hactenùs silui. Tunc ergo, non anteà, quia modò boni mixti sunt ma- lis, &

Confiteri apud Hebræos quid.

lis, & vtrosque simul sinit crescere vsq; ad messem: & quo maior Dei patientia, & dissimulatio, eo maior ira, & indignatio. *Quia nunquàm noui vos.* Nosse Dei, est diligere ad salutis effectum. Et dicitur nunquàm nouisse illos: quia quando miracula operabantur, non erant iusti, nec Deo grati, & in nomine CHRISTI aiebant se fecisse miracula, & vt causam eius agere viderentur, & non in virtute propria. Significat ergo, eos non ideo damnatos, quòd post signa facti sint iniqui. Stat tamen, nonnullos gratiam perdidisse, vt Saulem, & eos, qui cum gaudio susceperunt verbum, sed orta tribulatione aruerunt. Ideo sanctorum virorum, qui dæmonia eiiciunt, vel alia miracula edunt, signa, non solùm benignitati, & potestati Christi attestantur, sed etiam sanctitatem eorum claram, & illustrem faciunt. Ex quo sancti cùm canonizantur, non abre inquiritur de miraculis ab eis editis. Et quia in his potest esse deceptio, etiamsi sint vera miracula, eo quòd non in testimonium sanctitatis ea Deus fortè per illos fecerit: ideo rectè simul de vita eorum sancta inquiritur, vt ex his duobus veritas deprehendatur. Deus enim operatur miracula interdum, non ad clarificandum sanctum, sed ad ędificationem Ecclesiæ, vel propter eorum fidem, qui recipiunt beneficia. Et rarissimum est viros iniquos habere donum prophetandi, & operandi miracula: & tamen multi erunt in die illa: non quidem comparando eos ad numerum eorum qui sancti extiterunt, & qui talia non patrarunt: quia absque vlla comparatione plures fuere: sed quia collecti ex omnibus ętatibus multi apparebunt.

Matth. 13.

Operarios iniquitatis vt nūquàm nouerit Deus.

1. Reg. 15.
Matth. 13.

Sanctorū viuentium signa, & miracula, duo cō testantur.

Ad eorum quoque canonizationem duo requiruntur.

Qua ratione multi erunt qui dicent Christo iudici, Domine, Domine, &c. cùm tamen paucissimi illi futuri sint.

Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Sumpta sunt hæc verba ex Psalmo sexto, quamuis ex persona Dauidis legantur, & repetuntur Matthæi 25. quando dicet impiis: *Discedite à me, maledicti, &c.* Quasi dicat; Vos à me corde discessistis, vestra compendia quæsiuistis, me tantùm voce laudastis: qui ergo à me corde vestro, & operibus abiecistis, vos quoque à me discedite. Sed cur non dixit: Qui operati estis iniquitatem, sed tantùm de præsenti, qui operamini, nisi quia eo animo discesserūt, vt ea in æternum operarentur, quæ operatos esse nunquàm pœnituit? Et cùm maneat voluntas operandi, si possent, sempiterna coram Deo illa operatio habetur: ideo æterna pœna mulctatur. Atque hoc annotauit beatus Hieronymus hoc loco, ne quisquam putet, Dominum pœnitentiam tollere voluisse. Ideo Lucæ 13. dicuntur isti ἐργάται ἀδικίας, id est, operarij iniquitatis. Potest ergo quis in mortifero delicto positus, & prophetare, id est, prædicare, siue docere Scripturas, & laudare Deum in Psalmis, & Canticis Scripturæ, vel reuelationem accipere ad laudandum Deum, vt Saul, vel ad prædicandum futura, vt Balaam, & Caiphas; vel signa edere, vt magi Pharaonis. Quia hæc fiunt, vel ob iidem præsentium, siue eorum qui obsidētur, vel ob nominis Christi reuerentiam, & gloriam. Et fide, quæ gratia datis data est, ad hæc omnia est opus: & habenti eam, vt corrigatur quantum ad mores hęc conceduntur; & vt infirmos in fide, licèt benè morigeratos, confirment.

Quid est: Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem.
Psalm. 6.
Matth. 25.

Expenditur de præsenti dictum: Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem.

B. Hieron in Matt. tom 9.

Bona opera quæ stent cū peccato.

1. Reg. 10.
Rom. 24.
Ioan. 11.

Postquàm igitur res ita habet, terrifica hæc Domini verba frequēter meditemur, nam vnumquenque in officio continere idonea esse possunt. Etenim si qui tanta signa ediderunt, & dæmones de corporibus expulerunt, talia audituri sunt, vt in æternum gehennæ ignem sint relegandi: profectò non poterit non esse in signis, & execranda nostra socordia, si ab studio bonorū operum desisterimus, & si mandata Dei custodire neglexerimus, ad quæ seruanda tantus diuinæ gratiæ fauor nobis suppeditatur, & tantum gloriæ præmium in cœlis nobis repositum asseruatur, virtute Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre, atque Spiritu sancto omni honore, & potestate fruitur in sempiternum, Amen.

Ad studium bonorum operum exhortatio.

TRACTATVS LXV.

& vltimus, in illa verba: *Omnis ergo qui audit verba mea hac, & facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificauit domum suam super petrā: & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam: & non cecidit. Fundata enim erat super petra:* & reliqua in finem capitis vsque.

PVLCHERRIMA similitudine Christus sermonem suum cōcludit, quę vel sola ad ea, quæ suprà dixerat, amplectenda, nos accendere posset. Quis enim non summis votis Christi monita arripiat, cùm intelligat, tātam vtilitatem sibi hinc accessuram? Vt igitur in hac peroratiōe aculeos infigeret Christus mentibus auditorum, & fideliùs memoria retinerent quæ docuit, vltimo

Quorsū hæc similitudo Domini proposita tēdat.

vltimo loco hanc similitudinem proposuit: quæ etsi aliquid parabolicam contineat, propriè tamen parabola non est, vt de quibusdam aliis in hoc sermone contentis superiùs exposuimus.

Audire Christi verba, quàm bonum atque salutare sit.

Omnis ergo qui audit verba mea. Quasi diceret; Noli hæc verba mea vt inutilia accipere, & reiicere, magnum siquidem adferent vtilitatem: nam si illis seruandis incubueris, tutum te, securum, munitum, & inuictum reddent contra omnes, & Mundi, & Carnis, & Dæmonum insultus, vt nulli aduersantium in prædam cedas, quinimò omnibus superior consistas: quo bono securitatis nullum maius, aut pretiosius, incomparabiliusve inueniri potest. Quantum gauderet peccator quisque, si contra mortem & infernum securitas præstaretur? At hanc sola Christi verba obseruata præstant. Hoc idem præmium alibi Deus iustis pollicetur Psalm. 14. *Qui facit hæc* (scilicet Dei mandata) *non mouebitur in æternũ:* & Salomon in Prouerb. *Iustus sicut Leo confidens, absque terrore erit:* & alibi: *Quasi tempestas transiens non erit impius: iustus autem quasi fundamentum sempiternum.* Lucas cap. 6. eadem hæc verba enarrat, paucis immutatis, nam in principio ait: *Omnis qui venit ad me, & audit sermones meos, & facit eos, ostẽdam vobis cui similis sit:* pro eo quod Matthæus ait: *Omnis ergo qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti.* Et pro eo quod Matthæus ait: *Qui ædificauit domum suam super petram,* Lucas clariùs dicit: *Similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, & posuit fundamentum super petram,* innuens fundamentum non solùm supra petram, sed profundum. Et pro eo quod Matthæus ait: *Et descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti,* Lucas contractiùs, solùm enim fluminis facit mentionem dicendo: *Inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, & non potuit eam mouere.* Sed hæc omnia leuicula sunt, digna quæ annotentur tamen. Quod ergo Matthæus ait per illationem, *Omnis ergo,* ostendit hæc cum præcedẽtibus cohærere. Nam cùm dixisset: *Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo,* & quæ sequuntur: iactantes fidem sine operibus: iam admonet illos, vt seriò cogitent de factis exprimenda doctrina CHRISTI, & obedientia mandatis eius præstanda. Et dicendo: *Omnis ergo qui audiet, &c.* neminem excludi voluit ex his qui potuerunt audire, & audita, re præstare. Vnde infantes baptizati sicut ab audiendo, ita & à faciendo excusati sunt: qui verò adierunt, & post baptismũ immatura morte prærepti sunt, illis propositum, & voluntas præstandi legem, pro facto apud iustum iudicem deputatur. Et quemadmodum Moyses proposita lege benedictiones pronuntiauit eius obseruatoribus, & maledictiones trãsgressoribus: ita Dominus hoc loco proposita lege per tria ista capitula præmium magnum spirituale pollicetur eam obseruantibus; & magna supplicia comminatur audita violantibus. Ait igitur: *Omnis qui audit verba mea hæc,* nimirum qui illa fide suscipit: nam illud est audire in Scripturis, propterea quòd fides sit ex auditu, vt Apostolus docet.

Psalm. 14. — Prouerb. 28. — Prouerb. 10. — Luc. 6.

Lucæ cum Matthæo in hac narratione consonantia.

Eadem quò modo cum superioribus conueniant.

Qui debeant audire Christi verba, & illa perficere.

Deut. 28. & 29.

Quid audire verba Christi. — Rom. 10.

¶ *Et facit ea.* Quia multi non solùm audiunt, sed etiam faciunt, at in faciendo vt debent, non perseuerant: quidam etiam ab initio orta tribulatione, & persecutione retrocedunt, vt Simon Magus: alij verò quasi in medio cursu deficiunt, vt Iudas; demùm alij post multos labores, & cruciatus pro Christo toleratos, Christum in tormentis adiurarunt, facientes, vt dici solet, in portu naufragium. Propterea omnes isti inter eos qui non faciunt, enumerandi sunt: & idcirco dixit Dominus Iesus: *Qui audit verba mea hæc,* infinitam propositionem pro vniuersa, vt moris est, accipiendo: qui autem retrocedunt, non omnia verba Christi faciunt, cùm perseuerantia præcepta includatur in verbis Christi. ¶ *Assimilabitur viro sapienti, qui ædificauit domum suam super petram.* Id est, erit vir sapiens: quia prudentia in agendis, legi Dei consona, sapientia dicitur, iuxta illud: *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat, vt sit sapiens:* ac rursus, cùm proposuisset Dei mandata, ait Moyses: *Hæc est sapientia vestra, & intellectus vester coram populis.* Vnde Græcè dicitur φρονίμῳ, id est, prudenti. Talis ergo sapiens agnoscit Deũ altissimam caussam, per quam seipsum, & omnia opera sua, tanquam per regulam certissimam dirigit.

Audiãt Christi verba qui, non tamen faciant ea. — Marc. 4. — Matth. 27.

Prudentia quæ sit sapientia. — 1. Cor. 3.

Et sapientem virũ hoc loco vocat eum, qui ædificandæ domui firmum struit fundamentum, & casus qui accidere possunt, prospicit, & illis prudenter occurrit, ne videatur ædificare super arenam. Vnde Paulus: *Vt sapiens,* inquit, *architectus fundamentum posui.* Hic autem sapiens domus ædificator, cui comparatur qui audit, & facit legem Christi, quemlibet sapientem architectum, qui omnes regulas artis in ædificando seruat, significat: & per oppositum stultus, cui assimilatur audiens, & non faciens, est is imperitus architectus, qui neglectis regulis artis fabricatur. Vel sanè per virum sapientem intelligere possumus

Sapiens vir Christo quis. — Ibidem. — Quis verò stultus.

sumus ipsummet Christum, vt Chrysostomus exponit, qui sapientia Dei Patris est, & qui super petram ædificauit domum Ecclesiæ suæ, in quam neque pluuia, neque venti, neque flumina quicquam possunt, quia vt ipse dixit, *Portæ inferi non præualebunt aduersus eam:* quæ infinita Dei sapientia, & potentia firmata est. Imò nec tempestas terribilis Domini aduentus, de quo Esai. 2. *Introibunt in speluncas petrarum, & in voragines terræ à facie formidinis Domini, & à gloria maiestatis eius, cùm surrexerit percutere terram: sed immobilis persistet domus nostra ob fundamenti, cui innititur, soliditatem.* Nec enim pluuia falsæ doctrinæ, quæ de cœlo videtur descendere, aut venti, id est, terrores dæmonum, qui modò superbia inflant, nunc calore, id est, carnis amore replent, nunc frigore timoris vrgent, neque flumina dulcia diuitiarum huius mundi, & delectationum, & voluptatum carnis illam frangere queunt. Ipse etiam Christus prius super petra diuinitatis, construxit domum Humanitatis, de qua: *Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem,* id est, dona septem Spiritus sancti, quibus nixa fuit hæc domus, in qua vt fundamentum semper latitare solet: ita diuinitas in Christo erat abscondita, vt etiam Esaias dixerit: *Verè tu es Deus absconditus:* atque in hanc domum descendit pluuia, flauerunt venti, & flumina inundarunt; imò maria, & omnes aduersariæ potestates, & totus infernus irruerunt in hanc sacram humanitatem: nec tamen cecidit; quia fundata erat super diuinitate: *Intrauerunt*, inquit, *aquæ vsque ad animam meam*; & rursus. *Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me:* ita vt per mortem putaretur corruisse. *Misit de summo, & accepit me: & assumpsit me de aquis multis. Eripuit me de inimicis meis fortissimis, & ab his qui oderunt me: quoniam confortati sunt super me.* Vnde per resurrectionem apparuit fortitudo, & immobilitas huius domus. Atque hunc imitari quisq; bonus Christianus debet, vt eius exemplo domum propriæ conscientiæ fortem & munitam construat, quæ insultibus Carnis, & Mundi, & Dæmonum machinis non cedat.

Matth. 16.

Esai. 2.

Quæ pluuia, flumina, venti nil noceãt domui viri sapientis.

Quam Christus domum construxerit, & quam supra firmam petram.

Prouerb. 9.

Esai. 45.

Quæ in eam domum descenderit pluuia, venerint flumina, & flauerint vẽti sed frustrà.

Psalm. 68.

Psalm. 17.

Christiano cuiuis quæ construenda domus.

Et per contrarium, per virum stultum venit dæmon intelligendus, ædificans in Babel Ecclesiam malignantium, & super arenam, id est, super creaturam, quæ instar arenæ sterilis est ad bonum, & fluida vt in peccatum cadat, & fluctibus concussa, quia laboribus, & tentationibus agitatur. Est etiam sicca, siue bibula, & insatiabilis, quia creaturæ hominem satiare non possunt.

Stultus quis ille ædificans super arenã.

Genes. 11.

Psalm. 25.

Est etiam multiplex, quia impij innumerabiles sunt, & stultorum infinitus est numerus. Arena ergo est omnis diaboli populus sterilis, & minimè vnitus, magnis laboribus agitatus, & sine numero: quemadmodum populus Dei vnitus est vt petra, & fortis, & fructuosus: quia etsi multi sint vocati, pauci tamen electi. Vel vt constantia fidei dicitur petra: ita inconstantia infidelitatis arena vocatur. At domus, quæ à nobis ædificanda est, domus est conscientiæ, vt diximus, de qua Apostolus: *Christus verò tanquàm filius in domo sua:* quæ domus sumus nos; & Propheta; *Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ*; & Bernar. inscripsit breuem librum de interiori domo, id est, de conscientia, quæ instar domus cuiusdam fundanda & fabricãda est: de qua Princeps Apostolorum Petrus ait; *Vos autem curam omnem subinferentes, ministrate in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam; in scientia autem abstinentiã, in abstinentia autem patientiam, in patiẽtia autem pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatẽ.* Vides domum cõscientiæ miro virtutum ædificio fabricandam? & lapidibus pretiosis meritorũ exornandam? Cuius vt melius tenere ideam possis, & cogitare, & adiicere illa quæ desunt, illã tibi breuibus depingã.

Quam ędificet super arenam hic stultus.

Hebr. 3.

Psalm. 100.

Interior domus nostra quæ sit.

2. Petr. 1.

Qualibus constet lapidibus.

Domus hæc in monte virtutis erigenda est: pro fundamento debet habere Christum, siue fidem in illum, quasi calcem, & bitumen, quo illi colligamur; de qua Apostolus Paulus, *Fides est*, inquit, *substantia rerum sperandarum*, &, *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus*: ac rursus, *Petra autem erat Christus.* Constare debet sua longitudine, latitudine, & altitudine: quod quidem fit, dũ longanimitatem, & charitatem dilatantem, & spem nos in cœlos erigentem colimus. Domus huius quatuor parietes æquales erigendi, sunt quatuor virtutes morales, nempè Prudentia, Iustitia, Fortitudo, & Temperantia: cuius domus pauimentũ, humilitas est: tectum, patientia: fenestra, desideria alta gloriæ, per quas fenestras ingrediatur lux Euangelij. Ostium huius domus, obedientia mandatorum est: Ostiarius, sanctus timor: Custodia, Angelorum protectio: Canis allatrans furibus, est synteresis: Turris, contemplatio est, cum septem propugnaculis, id est, petitionibus septem orationis Dominicæ. Huius domus præfectus & dominus, intellectus est: Sponsa, voluntas: Filij, bona opera: Serui, sensus obsequentes: Mensa, Scriptura sacra: Panis, Eucharistia: Vinum, sanguis

Spiritualis domus pulchra descriptio.

Christi:

Christi: Aqua, Spiritus sanctus lætificans: Oleum, misericordia: Lectus, pax: Medicinæ, Sacramenta: Medici, Sacerdotes. Hospites hanc domum aduentantes sunt, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, de quibus, *Et ad eum veniemus; & mansionem apud eum faciemus.* Hanc domum nemo suis viribus, aut sapientia ædificare, aut custodire valet, secundùm illud Dauidis; *Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam: Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustrà vigilat qui custodit eam.* In hanc domũ irruunt pluuia, flumina, & venti, id est, omnes quæ in cogitationem cadunt tentationes, & quæ accidere possunt. Quædam enim desuper veniunt, vt pluuia labefactans ædificia, & tectum: quædam deorsum, vt flumina, quę irruunt in fundamentum: quædam à latere, vt sunt venti, quibus dæmon concussit domum Iob à quatuor ventis; pluuia descendit de cœlo: venti vndique ab omni parte: flumina de terra ortum habent. Et per pluuiam significatur illud tentationum genus, quod contingit à prosperitatibus, & secundis euentibus, siue spirituales sint, siue temporales, quæ omnes è cœlo veniunt, per quas homo redditur negligens & improuidens: & vt terra ab aqua intumescit, & mollescit: ita homo à prosperitatibus tumorem quendam, & mollitudinem solet accipere: vt sic virtutum parietes debilitentur. Per flumina, quæ à mundi carnalibus blandimentis, & concussionibus, siue terroribus veniunt: nam corporis voluptates ab inferiori loco proficiscuntur, & domum nostram circumlambunt, & alluunt. Terrores etiam ab infirmitate carnis oriuntur. Per ventos verò intelligimus quæ veniunt à dæmonibus, tanquàm impellentibus, & insufflantibus ad casum efficiendum: nam dæmon circuit vndique quærens quem deuoret, vt venti vndique spirant. Non ignoro, alios aliter hæc exposuisse, & posse adhuc aliter interpretari. Sed quisque in suo sensu abundet: modò quæ cum pietate, & ratione cohæreant, adferant.

Ioan. 14.

Psalm. 126.

Pluuia, flumina, & venti eã domum subuertere contendant.

Contrà verò stultus est, qui domum suam construit super arenam sui ipsius, sibi nitendo & fidendo, neque ponit fundamentum Christum; aut si ponit, nõ in profundo, vt oportet, vt docet Lucas; quia fide & amore non illi profundè inhæret atque nititur: vnde orta tentatione, vel leui, corruit. Nã siue tentatio sit supernè à Deo, & ad probandum immissa significata per pluuiam, siue à carne per fluuium dulcem designata, siue per terrores, & thesauros promissos à mundo, & mundi gubernatore dæmone, tanquàm per ventos validos, domus cadit per peccatum. Deinde maiorem ruinam patitur, quando homo fidem amittit, & hæreticus, & apostata à religione fit. Postremò corruit in barathrum inferni horribiliter in æternum cruciandus, & ita fit ruina domus magna, à morte prima in mortem secundam.

Domus stulti ab eo super arenam ædificatæ, descriptio.

Iusti verò, qui firmo fundamento nituntur, minimè labuntur, sed dicunt; *Dominus illuminatio mea, & salus mea: quem timebo? Dominus protector vitæ meæ: à quo trepidabo?* Item, *Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum. Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo.* Nec ad pompam doctrinæ hæc dicuntur; habes testem Iob, qui omnes diaboli ictus excepit, & immobilis permãsit: habes Apostolum dicentem; *Quis ergo nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?* & infrà, *Certus sum enim, quia neq; mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.*

Domus iusti quàm firmo nititur fundamento.

Psalm. 26.

Ibidem.

Iob. 1. & seq. & Infrà 2. & seq.

Rom. 8.

Quoniam autem domus omnis in vsum alicuius ædificatur: fortassis quęres, cui habitatori domus hæc deseruire debet? Respondeo, Christo, de quo, *Habitare Christum per fidem in cordibus vestris*, atque adeò sanctissimæ Trinitati; vnde Paulus ait; *Nescitis quia templum Dei estis: & Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem Templum Dei violauerit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est: quod estis vos.* Dignus est autem Christus, vt illi domum hanc ad hospitium & quietem ædificemus: quandoquidem ipse nobis & mundi totius domum ex nihilo condidit, vt bonis naturæ frueremur: & domum Ecclesiæ nobis ædificauit, vt bonis spiritualibus per aduentum Messiæ promissis repleremur: rursus vbi dissoluta fuerit corporeæ huius domus compago, pollicetur æternam domum, de qua ait Apostolus; *Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus domum non manu factam, sed æternam in cœlis.* Vt missam faciam promissionem de tribuenda nobis illa amplissima domo cœli Empyrei, de qua Baruch; *O Israël, quàm magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius. Magnus est, & non habet finem: excelsus, & immensus:* vt in illa dulcissimis, & sempiternis gloriæ bonis frui possemus. Qui igitur tales ac tantas domos nobis construxit, & qui tales in futurum pollicetur, dignus non erit, cui domunculam

Domum iusti quis inhabitet.

Ephes. 3.

1. Cor. 3.

Taliis sit quã dignus hospitio.

2. Cor. 5.

Baruch 3.

cordis nostri ædificemus? Maximè cum domus gloriam atque vtilitatem magnam ab inhabitante mutuetur. Muri ergo domus nostræ diligenter lustrandi, & restauranda ruinosa. Vnde benè agere, nihil est aliud, quàm ædificare. Hinc Paulus ait, *Aedificate alterutrum*; & iterum, *Quæ pacis sunt, sectemur: & quæ ædificationis sunt, inuicem custodiamus*; &, *Vnusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum ad ædificationem*: & virtute ipsæ ad ædificandum tribuuntur. Vnde Apostolus ait; *Scientia inflat, charitas verò ædificat*: imò potestas ipsa & Apostolatus in ædificationem, & non in destructionem datus est: & iubet vitare fabulas, & genealogias, quæ quæstionem magis præstant, quàm ædificationem, quæ est in fide. Qui ergo audit, & facit, ædificat, vt hoc in sermone docet Dominus: & Ecclesiastes in fine suæ cócionis eodem modo finit; *Deum time, & mandata eius obserua: hoc est enim omnis homo*. Laudes mulieris fortis in illo pulchro versiculo terminantur: *Date ei de fructu manuum suarum, & laudent eam in portis opera eius*. Electio Dei, siue prædestinatio, opera bona respicit, *Satagite*, inquit Petrus, *vt per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis*. Vocatio, ad laborandum in vinea fit; iustificatio vt possimus edere bonos fructus, iuxta illud; *Ipsius sumus factura creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus*. Magnificatio eundem finem habet: dicitur enim de Ioanne; *Erit magnus coram Domino: & vinum & siceram non bibet: Qui fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum*. Fides sine operibus otiosa & mortua est: & spes sine illis arrogans. Charitas sine meritis ficta: Gratia sine fructibus vacua & vana: Aduentus Christi primus opera bona respicit. *Exemplum*, inquit, *dedi vobis, vt quemadmodum egi feci, ita & vos faciatis*. Prędicatio tota Christi opera exigit. *Sic luceat*, inquit, *lux vestra coram hominibus; vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cælis est*: quemadmodum prædicatio, & ministrorum missio, ad exigendos fructus vineę spectat: sicut Passio Domini qui dedit semetipsum pro omnibus, eò spectat, vt exhiberet sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Resurrectio idem præstat, vt videlicet quemadmodum Christus resurrexit à mortuis; ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Ascendit in cœlum, vt sicut aquila prouocaret nos ad volandum vt pullos suos, & super eos volitaret. Misit Spiritum sanctum iuxta id quod pollicitus erat; *Spiritum meum ponam in medio vestri: & faciam vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini*. Instituit Sacramenta, vt illorum susceptione, & ad ea suscipienda præparatione (quæ in bonis operibus consistit) sanctificaremur. Tradidit sacras Scripturas, vt per eas sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Adueniet iudicij die, vt opera iustitiæ, charitatis, & misericordiæ remuneret; & vt arbores, quæ non tulerunt fructum, vel malos fructus ediderunt, igni sempiterno addicat.

Iustus quomodo hanc domũ poterit ædificare. *Rom. 14.* *Infrà 15.* *1. Cor. 8.* *2. Cor. 10. & infrà vlt.* *1. Tim. 1.* *Eccles. 12.* *Prouerb. vlt.* *2. Pet. 1.* *Vocationis, iustificationis & magnificationis fines.* *Ephes. 2.* *Luc. 1.* *Matth. 5.* *Iacob. 1. & Infra 2.* *Vniuersæ Christi vitæ, & operum eius finis.* *Ioan. 13.* *Matth. 5.* *Tit. 2.* *Rom. 6.* *Deut. 32.* *Actor. 2.* *Ezech. 36.* *Matth. 3.*

Et cùm hæc ita sint, audent tamen impudentes hæretici solam fidem iactare, & in illa sola gloriari; cùm tamen audiens, & non faciens, similis sit ęd ificanti super arenam; consideranti vultum natiuitatis suæ in speculo, & abeunti; scienti bonum, & non scienti, id est, edenti, & non digerenti; Vriæ, ferenti literas mortis ad Ioab; Virginibus non habentibus oleum in lampade; seruo abscondenti talentum in terra: inuitato, & ingresso conuiuium sine veste nuptiali: pisci malo intra sagenam reperto; ficui expectatę per triennium, nec reddenti fructum: palmiti in vite non ferenti fructum: agricolę nolenti reddere fructus vineæ, sed occidenti seruos: homini demùm veritatem in Iniustitia detinenti.

Fides sine operibus qualis. *Iacob. 1.* *2. Reg. 11.* *Matth. 25.* *Ibidem.* *Suprà 21.* *Supra 13.* *Luc. 13.* *Matth. 21.* *Rom. 1.*

Sequitur textus. *Et factum est, quum consummasset Iesus verba hæc, admirabãtur turbæ*. Græcè dicitur ἐξεπλήσσοντο, id est, obstupuerunt, quod significat non simplicem admirationem, sed vehementem quandam obstupefactionem: & admiratio hæc ex defectu procedebat, quia ignorabãt turbæ eum Deum esse. Et admirabantur, non quòd non didicerit, quia non erant conterranei sui, de quibus Ioan. 7. sed quia vt subditur, *Erat docens eos, sicut potestatem habens, & non sicut Scribæ eorum & Pharisæi*. Docet homo vt potestatem habens, cùm veritas elucet in sermone. Quid enim potentius veritate, quando præsertim planè & perspicuè ostenditur? Vnde exprobrans ipse Dominus dixit; *Si veritatem dico, quare non creditis mihi?* præsertim eam veritatem, quæ beat ipsum recipientem & proponentem: habebat enim verba vitæ æternæ. Deinde si is, qui proposuit veritatem, sit sciens: quia vt ille dixit, signum facientis est, posse docere; & Dominus, *Quod scimus loquimur, & quod vidimus, testamur*: testis enim vnus oculatus efficacior, quàm decem auriti: & rursus, *Si ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimoniũ meum: quia scio vnde veni, & quò vado*; & Ioannes Baptista; *Qui de sursum venit, super omnes est. Et quod vidit & audiuit, hoc testatur*. Quo enim quis certiori cognitione est imbutus; eo fidentiùs loquitur, & magis

Turbæ cur admirarẽtur Christi doctrinam. *Ioan. 7.* *Doceat quis vt potestatem habens, quando.* *Infrà 8.* *Suprà 6.* *Secunda ratio efficacis doctrinæ.* *Arist.* *Infrà 3.* *Infrà 8.* *Ioan. 3.* *Cur elegit Christus Apostolos.*

1. Ioan. 1. magis imprimit quod docet. Ideò Christus elegit Apostolos, qui viderunt oculis, & manibus contrectàrunt veritatem. Hinc Ioannes Euangelista de ipso; *Et qui vidit*, inquit, *testimonium perhibuit, & verum est testimonium eius*; & Petrus ad eos, qui imposuerunt sibi silentium, *Non possumus*, inquit, *quæ vidimus, & audiuimus, non loqui*. Non ita Scribæ, & Pharisæi antiqui, & nostri, qui tepidè & ieiunè loquuntur de fide, & moribus. (Ioan. 19. — Actor. 4.)

Tertia ratio docendi efficaciter. Tertiò addit mirum in modum potestatem sermoni bonitas dicentis, qui quod dicit bonum, primus facit: quod dicit malum, primus fugit, & abhorret. Vnde à sapientibus ille definitus est esse orator, qui esset vir bonus dicenti peritus. (Orator quid. Quint. lib. 1.) Sunt enim quidam, qui prædicant non furandum, & furantur: ieiunandum, & indulgent ventri: succurrendum proximo, & rapiunt aliena. Et Christus dicere poterat, *Quis ex vobis arguet me de peccato?* (Ioan. 8) erat enim omni virtute refertus, & cumulatus. Quia verò futuri erant qui infirmè, & sine fructu prædicarent, opus fuit Dominum præmonere: *Omnia quæcunque dixerint vobis, seruate, & facite: secundùm verò opera eorum nolite facere.* (Matth. 23.)

Quarta ratio efficaciæ sermonis. Quartò, fit sermo efficax, si zelo & charitate accensus sit, & siti salutis animarum: quod verè præ se fert, qui verè amat, & tangitur doloris affectu intrinsecus: vnde quidam dixit: *Si vis me flere, dolendum est primùm ipsi tibi.* Tali affectu tactus erat Christus, qui dicebat: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis: & ego reficiam vos*, (Matth. 11.) & iterum: *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodū congregat Gallina pullos suos sub alas suas, & noluisti?* (Infra 23.) Hoc spiritu inflammatus Paulus dicebat, *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror?* (2. Cor. 11.) & alio loco: *Ego libentissimè impendar, & superimpendar ego ipse pro animabus vestris.* (2. Cor. 12.)

Quinta ratio. Quintò est illud, in quo penè solo laborant Ethnici, cùm videlicet sermo non incultus, aut verbis ac sententiis non perturbatus emittitur; sed concinnus, & grauibus sententiis ornatus, & illustratus: cui & gestus, & vultus, & vox gratiam addunt. Quāta Christi eloquētia. Sed quis Dominum superabit in his, qui os mutorum aperuit, & linguas infantium fecit disertas? (Sap. 10.) & de quo scriptum est: *Mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius?* (Luc. 4.) Nam vt anima instrumentum erat diuinitatis ad opera miraculorum in corporibus hominum edenda: ita vox Christi instrumentum erat diuinitatis ad persuadendum quæ vellet, & efficiendum in animis auditorum, ita vt in medio concionis surgeret mulier, & clamaret: *Beatus venter qui te portauit & vbera quæ suxisti.* (Luc. 11.)

Sexta ratio cum fructu docendi. Sextò, ille sermonem habet in potestate, qui non ab aliis accepit quod tradit, sed ipse vt legislator potest imperare pro voluntate, & legem ponere, & antiquam abrogare. Vnde ipse ait: *Ego autem dico vobis:* (Matth. 5.) *Hæc mando vobis.* (Ioan. 15.) Nec enim exponens aliena loquebatur: quod non passi essent in aliquo alio Scribæ, sed benè in Christo; (Ibidem.) quia præmiserat signa, & promouerat se non venisse vt solueret legem, sed vt adimpleret: (Matth. 5.) & quia Ierem. 31. habebant, Messiam mutaturum legem: (Ierem. 31.) propter quod Dominus dicere poterat; *Quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum.* (Esai. 56.)

Septima ratio. Septimò ac postremò, verbum erat in potestate, quia illud consequebantur signa & miracula, ita vt dicerent; *Christus quum venerit, nūquid plura signa faciet quàm quæ hic facit?* (Ioan. 7.) Quia enim supra captum & rationem humanam multa docebat, opus erat signis confirmare. Atque hic sensus (non exclusis tamen aliis) videtur esse intentus in hoc loco. Quia admirabantur turbæ, & dicebant: Quidnam est hoc? quænam doctrina hæc noua: quia in potestate spiritibus immundis imperat, & obediunt ei? (Marc. 1.)

Ad bene viuendum adhortatio. Postquàm igitur Dei benignitate tantum, ac talem Doctorem sortiti sumus; demus operam, vt idoneos nos eius discipulos reddamus, eiusq; doctrinam moribus, & vita exprimamus, ne nostra culpa & socordia verbum Dei efficax, & potens, infirmum & vanum nobis ipsis reddamus, & ita ædificantes super arenam, corruamus: quin potiùs omni studio & diligentia hæc monita salutis amplectamur; vt copiosos per nos fructus ad nostram vtilitatem, & aliorum exemplum edat. Gratias autem immensas Deo Opt. Max. agimus, cuius bonitate & munificentia adiutis nobis ad finem huius libri peruenire concessum fuit. Vtinam is qui dedit hunc sermonem exponere, gratiam etiam præstet, & vires, eūdem actionibus & officiis declarandi & contestandi: quod quidem nobis præstiturum confidimus Dominum nostrum Iesum Christum, cui cum patre, & Spiritu sancto, omnis honor, laus, gloria, atq; gratiarum actio adferatur ad vniuersa creatura in secula seculorum Amen.

Finis Tomi Quinti.

INDEX LOCORVM NOTABILIVM SACRAE SCRIPTVRAE QVAE IN HOC QVINTO TOMO *Alfonsi Salmeronis latiùs explicantur.*

Prior numerus paginam: secundus columnam indicat.

Et legem

Ex

Finis indicis locorum notabilium S. Scripturæ, in hoc quinto Tomo explicatorum.

INDEX RERVM OMNIVM, QVÆ IN HOC QVINTO TOMO ALFONSI SALMERONIS CONTINENTVR.

Prior numerus paginam indicat, posterior columnam demonstrat.

Legisla

S.

T.

V.

FINIS.